

# SERMONES DOMINICALES

## KÉT XV. SZÁZADBÓL SZÁRMAZÓ MAGYAR GLOSSZÁS LATIN CODEX

A M. TUD. AKADÉMIA  
IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

BEVEZETÉSSSEL ÉS SZÓTÁRRAL ELLÁTTA

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA

II. KÖTET

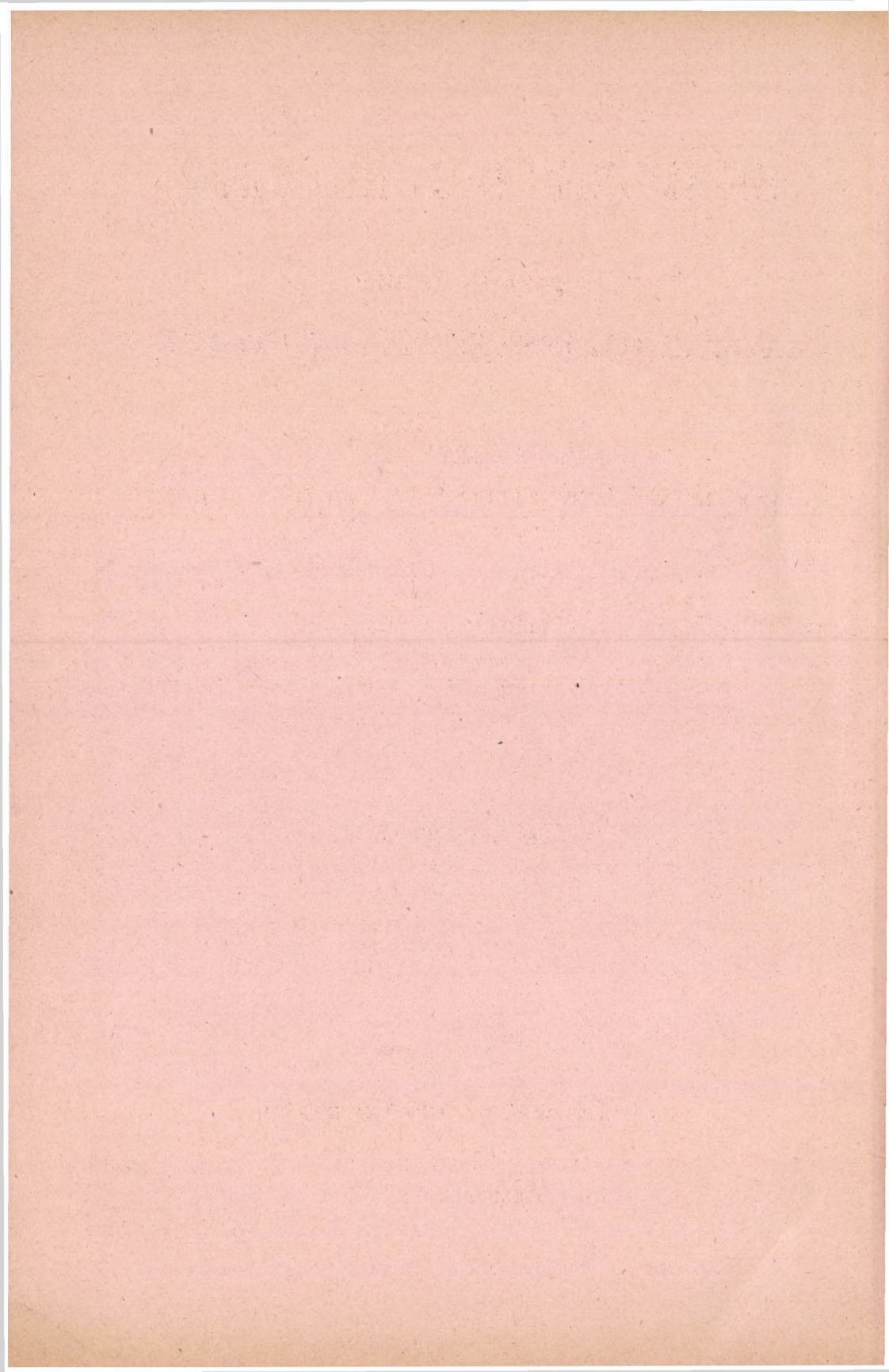
BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1910

Ára a két kötetnek 30 korona





# SERMONES DOMINICALES

## KÉT XV. SZÁZADBÓL SZÁRMAZÓ MAGYAR GLOSSZÁS LATIN CODEX

A M. TUD. AKADÉMIA  
IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

BEVEZETÉSSSEL ÉS SZÓTÁRRAL ELLÁTTA

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA

II. KÖTET

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1910





[1] Sequitur epistola quintæ dominicæ [in quadragesima].

*Christus assistens pontifex futurorum bonorum.* Hæc verba originaliter per beatum apostolum Paulum ad Ebræos nono [IX<sup>o</sup>]<sup>1</sup> scribuntur, transumtive autem in epistola hodiernæ dominicæ leguntur. Charissimi, beatus Paulus ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup> salutarem doctrinam proponens cuilibet dicit: nulli malum pro malo reddentes etc; quia si homo pro malo malum redderet, tunc illud quod est dei sc. vindicare sibi usurparet, et sic irreverentiam deo exhiberet, et sine peccato non foret (i. e. non. esset). Unde deus tria sibi reservavit, et nulli communicare voluit, sc. gloriam, vindictam, et potestatem judicariam, videlicet de incertis et occultis (b i z o n t a l a n o k r o l). De gloria dicitur Isayæ XLII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: gloriam meam alteri non dabo; de vindicta ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: mihi vindictam, et ego retribuam, dicit dominus; et Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: mea est ultio (b u z z u a l l a s) [b o z o a l a s]; de iudicio Joh. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est; et Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: nolite iudicare, et non iudicabimini; et apostolus prima ad Cor. quarto [III<sup>o</sup>]<sup>8</sup>: nolite iudicare ante tempus, quoadusque veniat dominus. Et sic patet, quod malum pro malo reddere prohibitum est, [scilicet] injuriam propriam vindicare; sed quid tunc bonus christianus facere debet? Respondetur, quod non solum pro bono, sed etiam pro malo bonum reddere debet, exemplo Christi domini, qui pro crucifixoribus oravit dicens: pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt, Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>9</sup>. Sic fecit beatus Stephanus protomartyr, qui pro lapidantibus orando devote dixit: Domine Ihesu ne statuas illis hoc peccatum [quia nesciunt quid faciunt], Act. VIII<sup>o</sup> <sup>10</sup>. Hoc etiam patet de sancto Gerardo, sed judæi in malitia obstinati i. e. indurati [i. e. obdurati] non sic fecerunt

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 19. — <sup>5</sup> v. 35. — <sup>6</sup> v. 27. — <sup>7</sup> v. 37. — <sup>8</sup> v. 5. — <sup>9</sup> v. 34. — <sup>10</sup> v. 59.



domino nostro Jhesu Christo, qui eis inenarrabilia bona (impenderat i. e.) fecerat, sed pro bono malum egerunt, nam eos de servitute Aegypti eduxerat, per mare rubrum siccis pedibus transduxerat, in deserto XL annis manna paverat, ipsis petram in aquam converterat, Exod. XXXVIII<sup>o</sup>, de serpentibus ignitis liberaverat, Numer. XX primo [XXI<sup>o</sup>], et sæpissime hostes eorum (sc. iudæorum) || <sup>208</sup> coram ipsis prostraverat (hullata) et demon [demum] bona bonis addendo ab ipsis || carnem assumpsit, [dominus Jhesus] inter eos natus fuit, eis prædicavit, et miracula multa fecit, leprosos mundando, cæcos illuminando, claudos sanando, dæmoniacos curando, et mortuos suscitando. Pro omnibus his bonis ipsi iudæi ingrati (h al al a t h l a n o k) et variis vitiis excæcati non bonum sed malum Christo domino reddiderunt ipsum blasphemando, dæmoniacum, samaritanum [i. e. fel h i t h e], et peccatorem nominando, virtutesque [i. e. miracula] in potestate dæmonis fieri per ipsum dicendo, et ultimate tradiderunt, conspuerunt [i. e. p e k e t h t i k], illuserunt [c a r o m l o t t a k], alapis ceciderunt [i. e. percusserunt], flagellaverunt, et tandem crucifigentes morte turpissima eum condempnaverunt (n a g z e r n i w h a l a l a l m e g w l e k) [i. e. interfecerunt]. Propter hæc dominus Jhesus deo patri contra iudæos conquerendo [p a n a z o l v a n] dicebat: judica me Deus, et discerne causam [meam]. Quæ verba originaliter Psmo XLII<sup>o</sup> <sup>1</sup> habentur, leguntur autem transsumptivè in introitu missæ hodiernæ. Quasi dixisset Christus dominus: judicate [judica] deus pater, si ego pro tantis bonis iudæis per me factis, ab ipsis tantas poenas sustinere debui. Notandum est ulterius pro intellectu Epistolæ hodiernæ quæ scribuntur [scribitur] ad Ebræos nono [IX<sup>o</sup>], quod in ipsa beatus apostolus (Paulus) ponit quadruplicem differentiam inter Christum novæ legis pontificem et veteris legis pontificem. Prima est quia pontifex veteris legis intrabat tabernaculum manu factum: sed Christus dominus in die ascensionis intravit templum non manu factum i. e. cælum. Secunda differentia, quia pontifex veteris legis intrabat tabernaculum cum sanguine alieno sc. irci, tauri (t u l u k v e r e l) aut cinere vitulæ [vituli] (n e f t e n b u r i u v e r e l) ut habetur XVI<sup>o</sup> [Levitici XVI], sed Christus intravit proprio sanguine. Tertia differentia, quia pontifex veteris

<sup>1</sup> v. 1.

legis intrabat tabernaculum pluries, quia in quolibet anno, sed Christus cœlum intravit semel. Quarta differentia (valaz) quia ingressus pontificis veteris legis erat tantum remissio peccatorum illius anni, sed ingressus Christi est generaliter remissio omnium peccatorum. Hæc omnia tangit apostolus ut præmisi in epistola, [2] unde dicit: Christus assistens pontifex futurorum bonorum sc. dator (menden ioknak adoÿa), peramplius et perfectius (iob es tekeletesfbh) tabernaculum non manu factum neque per sanguinem ircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta [habituacula], æterna redemptione inventa. Si enim sanguis ircorum (wlu ver) aut taurorum et cinis vitulæ [vituli] aspersus inquinatos [inquinatas i. e. immundas] mundabat (i. e. peccatores): quantomagis sanguis Christi pretiosus, qui per spiritum sanctum semet ipsum obtulit immaculatum deo, emundabit conscientiam nostram i. e. animas nostras ab operibus mortuis i. e. peccatis, quæ dicuntur opera mortua quia lædunt vitam naturæ, expellunt vitam gratiæ, et sic ducunt ad mortem æternam.

Quæritur hic quare apostolus Christum dominum dicit pontificem? Respondetur quod propter plura. Primo ideo quia Christus est verus pastor et episcopus, unde prima Petri II<sup>o</sup> <sup>1</sup> [secundo] dicitur: Charissimi, eratis aliquando sicut [oves] errantes, sed nunc conversi estis ad pastorem et episcopum animarum vestrarum sc. Christum. Secundo dicitur [pontifex propter vocabuli significantiam] significationem. Nam pontifex valet tantum sicut pontem faciens, pons autem fieri solet super aquam; et per aquam potest homo transire aut natando, aut navigando, aut pontem ascendendo. Iste vero mundus dicitur mare, unde Psal. loquens de ipso mundo dicit: hoc mare magnum et spatiosum i. e. latum Psal. CII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. In mari autem qui sunt, vel ad portum perveniunt aut submerguntur: sic se habent homines in mundo, quidam enim ex ipsis ad portum salutis perveniunt, alii autem in infernum [descendunt]. Item homines qui sunt in mari, in continuo sunt timore, ita homines quousque sunt in hoc mundo, timere debent, quia inimicos in circuitu habent, extra patriam cælestem sunt, et utrum odio vel amore digni sint, nesciunt, et etiam de die in diem morti appro-

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> CIII. v. 25.



pinquant, quia secundum beatum Augustinum: vita præsens non est aliud, nisi quidam cursus ad mortem. Item in mari | pisces majores devorant minores, ita in mundo potentes opprimunt inferiores. Item mare est amarum, sed pisces qui sunt in ipso, ejus amaritudinem non sentiunt. Ita mundus iste certe est amarus, sed homines ipsum sequentes non sentiunt ipsius amaritudinem quousque eis bene est, sed vere sentient [sentiunt] in morte, et post mortem in inferno. Item in mari sunt fluctuationes, ita in mundo turbationes a diabolo, carne, et mundo. Et per istud mare [mundi] potest homo transire ad portum salutis æternæ tribus modis. Primo natando, ut infantes post baptismum decedentes, qui enim natat balneatur, qui autem balneatur, a sordibus mundatur: ita infantes in baptismo ab originali peccato lavantur et purgantur. Secundo in navi pœnitentiæ, sicut enim navis habet tres partes, ita pœnitentia in tribus consistit, sc. in contritione, confessione et satisfactione. Item sicut navis a parte inferiori est clausa, et a superiori aperta: ita pœnitentia facit despicere terrena, et amare cælestia, vel infernum qui est deorsum claudit, et cælum quod est sursum aperit. Tertio per pontem mandatorum dei; per hunc pontem ivit David, qui orando ad dominum dicebat: viam mandatorum tuorum cucurri Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et ad portum salutis pervenit. Et Christus dominus super mari hujus mundi fecit nobis pontem verbo et exemplo, (verbo) quia docuit, quomodo portum vitæ æternæ apprehendere possumus, exemplo vero [ostendit] qualiter salvari quimus i. e. possumus, sc. humilitate, castitate, temperantia, justitia, sobrietate, misericordia, pace, dilectione etc. Iste enim Christus fuit humilis, castus, temperans [temperatus] etc. et sic cælos penetravit.

Secundo dominus Ihesus dicitur pontifex propter pontificis insignia (i. e. propter habitum). Pontifex enim habet infulam k o p h i o m a [i. e. cophium], sic Christus dominus habuit spineam coronam, et hæc fuit ejus infula. Hæc infula Christi non fuit gemmis ornata, sed de spinis confecta (t e k e r t h) et pretiosissimo sanguine agni immaculati decorata: hanc autem infulam propter nos peccatores ferre voluit, unde [3] B. Bernhardus dicit: Homo, dominus Ihesus pro te coronatus [est] spinis in terris, ut te coronaret in cælis.

<sup>1</sup> v. 32.



Et ipse no- || <sup>209</sup> luit ferre infulam seu coronam mollem (et) delicatam, sed duram et acerbam. Nos autem sumus ejus membra, et ipse caput est nostrum: ubi autem caput non est delicatum, membrum non debet esse delicosum (g e m g h e). Ideo dicit Bernhardus: sub spineto capite non decet membrum vivere delicate (t u i f f e s f e w a l a t h). Christus enim dominus multa pœnalia pro nobis passus est, et nos dilectissimi divinæ promissionis filii exemplo Christi adversa æquanimiter [i. e. patienter] toleremus, et sic cum eo regnare poterimus, quia apostolus dicit: si non compatimur (e g b e n e m z e n u e d e n k u e l e), non conregnabimus, 2<sup>a</sup> [secunda] ad Timotheum II<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundo pontifex habet baculum (ÿ f t a p ÿ a), baculus autem Christi fuit ipsa sancta crux, quæ habuit tres partes sc. inferiorem, superiorem, et mediam, quia mors Christi in cruce facta utilis fuit angelis in cælo existentibus (h a z n a l a l a t o s v o t h), quorum ruina [r o m l a s] per mortem Christi reformabatur (r o m l a f o k); animabus sanctorum patrum in limbo degentibus (n a u a l l o g n a k u o t h), quæ per mortem Christi liberabantur; et hominibus in terra laborantibus, quibus per eandem mortem dominus reconciliabatur, et janua regni cælestis aperiebatur. Potuit ergo Christus dominus dicere illud Genes. XXXII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: In baculo meo transivi Jordanem istum (i. e. cum baculo meo): et nunc cum duabus turmis [f e r e g v e l] regredior (k e t h f e r e g n e p e l). Hæc verba dixit Jacob, qui dum revertebatur de domo [Laban] (Balaan) soceri sui (i p a t o l) ad terram nativam [i. e. ad patriam propriam], et ad Jordanem venisset, ait duabus uxoribus [uxoris] suis sc. Rachel et Lyæ: in baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duabus turmis regredior. Spiritualiter Jordanis interpretatur: humilis descensus (a l a z a t o s l e ÿ t e s); Jacob, luctator, et significat Christum, qui pro nobis certavit contra diabolum cum baculo crucis, tandem post mortem humiliter ad limbum descendit, et inde cum duabus turmis, sc. patriarcharum | et prophetarum egressus fuit. Iste baculus crucis propriam curvaturam non habuit, sed Christus dominus de capite curvaturam ei fecit, quia inclinato capite emisit spiritum, Joh. XVIII<sup>o</sup> [XIX] <sup>3</sup>. Qualem autem significantiam habeat baculus pastoralis, patet in hoc versu:

Attrahere [per] primum, rege medium, (per medium) punge per imum  
(i. e. inferiorem partem)

<sup>1</sup> v. 12. — v. 10. — <sup>3</sup> v. 30.



Tertio pontifex in manu habet chirothecas, et in pedibus sandalia solaia [in vulgo Sola]: sic Christus dominus in manibus et pedibus habuit clavos, sicut enim chirothecæ manus et sandalia pedes tegunt: sic sanguis de locis clavorum egressus, manus et pedes Christi humectando tegebat. Quarto pontifex populum benedicit: sic Christus dominus discipulos in die Ascensionis antequam cælos penetrasset, elevatis manibus benedixit, ut habetur Act. I<sup>o</sup> [primo], et nunc suos fideles benedicere non cessat, hic gratia et in futuro gloria. Bene ergo beatus (apostolus) Paulus Christum dominum in epistola pontificem nominavit dicens: Christus assistens pontifex futurorum bonorum. Consequenter nota aliis dimissis circa illum textum: Sanguis Christi | emundabit conscientiam nostram ab operibus nostris [conscientias nostras ab operibus mortuis], quod ex effusione sanguinis Christi quatuor bona ineffabilia provenerunt. Primo quia per sanguinem Christi inquinatus [inmundus] fuit mundatus, et mundatur dietim, unde I<sup>a</sup> [prima] Joh. I<sup>o</sup> <sup>1</sup> [primo] dicitur: Sanguis Jhesu Christi filii dei mundat ab omni peccato; et Apok. primo<sup>2</sup> dicitur: dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. O benedictus dominus Jhesus qui pro nobis balneatorem se ipsum fecit! Sicut enim balneator volens facere balneum, se ipsum denudat: sic pro nobis Christus ut peccata nostra lavarentur, nudus crucem ascendit, pro aqua nobis suum sanguinem ministravit, pro lixiuio suas lacrymas, quas (sæpissime) sæpius fudisse legimus, et ad columpnam ligatus (k u f a l h o z) cum virgis et flagellis perizomatus fuit, in tantum quod a planta pedis usque ad verticem sanitas in eo non inveniebatur. Dicere enim potuit illud Psmstæ: non est [4] sanitas in carne mea Psmo XXXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et de ipso Isayæ primo<sup>4</sup> dicitur: a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Sed heu multi sunt loti sanguine Christi, qui more porci iterum luto peccati se defœdant et maculant. Secundo per sanguinem Christi captivus fuit liberatus, unde Zachariæ VIII<sup>o</sup> [IX<sup>o</sup>] <sup>5</sup> de Christo domino dicitur: Tu in sanguine tuo eduxisti vinctos de lacu (i. e. fovea), in quo non erat aqua. Lacus iste fuit limbus, in quo sancti patres ante passionem Christi captivi (vincti) tenebantur, et in eo non erat aqua consolationis, quæ consistit in dei visione, quam

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 11.

ipsi non habebant; ideo propheta loquens ad deum dicebat: consolatio tua abscondita est ab oculis meis Oseæ XXX[XIII].<sup>1</sup> Tertio per sanguinem Christi mortuus fuit vivificatus (holtat eleue-neiteth), ideo Christus comparat se pellicano dicens: similis factus sum pellicano solitudinis i. e. deserti, Psmo C primo.<sup>2</sup> Secundum naturales pellicanus est avis magnarum alarum, maximæ maciei ezteuer [eltwer], et eam naturaliter odit serpens, et ergo dum mater exit de nido pro pastu quærendo (i. e. pro cibo), serpens nidum intrat et pullos [i. e. filios] ejus necat, super quos mater per triduum lugere [i. e. flere] fertur, et tandem in pectore se vulnerans, cordis sanguinem super filios mortuos spargit, et [sic] eos vivificat, et propter vulnus mater debilitatur, unde filii de nido pro cibo quærendo exire coguntur. Quorum quidam ex naturali affectu matrem debilem pascunt, quidam vero ex ipsis [eis] de matre penitus curam non gerunt, quod advertens mater, recuperatis viribus, filios gratos, qui ipsam paverunt refovet (elteti): alios vero tamquam ingratos a se repellit, et secum manere non permittit. Sic spiritualiter Christus dominus homines ab antiquo serpente sc. diabolo peccatis interfectos, suo sanctissimo sanguine vivificat [vivificavit], et gratos ex ipsis ad se recipit [recepit] dicens: Venite benedicti patris mei, percipite regnum vobis paratum ab initio; ingratos vero et malos a se repellit, ita inquit eis: Ite | maledicti in ignem æternum, Matth. XX quinto [XXV<sup>o</sup>].<sup>3</sup> ||<sup>210</sup>. Quarto per sanguinem Christi cælum fuit reseratum i. e. apertum. Ideo dicit apostolus in epistola hodierna de ipso Christo: per sanguinem proprium introivit semel æterna redemptione inventa. Propter hoc crux Christi comparatur clavi, secundum illud Isayæ XX primo [XXI<sup>o</sup>].<sup>4</sup> dabo clavem David super humeros ejus: claudit et nemo aperit: aperit et nemo claudit. Dominus Jhesus homini per passionem suam cælum aperuit, quod nemo claudere potest, nisi solus homo per peccatum: et tandem post diem judicii ita claudetur, quod ulterius omnino non aperiatur. Ad hoc cælum sanguine Christi apertum, per merita Virginis Mariæ introducere nos dignetur (dominus) Jhesus in secula seculorum benedictus Amen. (Quinta dominica.)

[Sequitur textus ewangelii quintæ dominicæ in XL-ma.]

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 34. 41. — <sup>4</sup> v. 22.



Sc. cum dixisset dominus Jhesus iudæis:  
vos ex patre diabolo estis, qui mendax  
est, et pater ejus sc. mendacii.

i. e. inquit [vel  
dicebat dominus  
i. e. aiebat]

In illo tempore dixit Jhesus

sp. dominus Salvator

i. e. multitudini Ebræorum

Hic dominus Jhesus dedit iudæis licentiam dicendi: quare sermonibus  
ejus non credebant [crediderunt] sc. utrum propter malitiam

turbis iudaeorum et

i. e. inter sacerdotes majoribus [majores]

Qu. d. nullus

dicentis vel ignorantiam docentis aut propter ipsorum malitiam

principibus sacerdotum : Quis ex

sp. iudæis

i. e. reprehendet vel  
arguere poterit

sp. Christum

sp. aliquo

Quasi dicat: nullus est qui me de peccato arguat quia in me peccatum  
non est ergo non potestis [dicere] vos iudæi, quod propter malitiam  
meam non creditis sermonibus meis

vobis arguet me de peccato?

sp. meram

i. e. prædico

sp. iudæis

i. e. cur

Quasi dicat: nullus potest dicere, quod sermo meus verus non esset,  
tamquam ignorantis: ergo non potestis dicere, quod ideo non creditis,  
quia ab ignorante dicitur

(bÿgonfagot)

si veritatem dico vobis quare

i. e. fidem non adhibetis

sp. Christo

sp. homo

sp. omnipotenti

Q. d. Si me non auditis non est [defectus] ex parte mei, quia sum  
doctor bonus, et sine peccato, nec ex parte doctrinæ meæ, quia

[Ifitentwl v agyon]

[vos] non creditis mihi? Qui ex Deo

sp. per gratiam

i. e. sermones

i. e. perpendit vel  
auditu percipit

i. e. idcirco vel  
ideo

doctrina mea vera est, ergo relinquitur, quod hoc est ex parte  
vestra, quia non estis ex deo per gratiam

est, verba Dei audit. Propterea

sp. iudæi i. e. non percipitis i. e. quoniam sp. omnipotenti sp. per gratiam  
vel non advertitis vel caritatem

[5] vos non auditis, quia ex Deo non estis.

i. e. inquierunt i. e. igitur i. e. ebræi sp. contumeliose sp. Christo  
responsum dederunt [iudæi] [vel rebelliter]

Q. d. bene dicimus sicut et alias diximus quia Samaritanus es i. e. con-  
trarius legis es, et non bene fidei, et diabolus est in te. Vocant ipsum  
ideo Samaritanum, quia Samaritani odiebantur a iudæis, tanquam non

Responderunt igitur [ergo] iudæi, et dixerunt ei:

i. e. numquid i. e. digne vel vere i. e. iniquimus i. e. iudæi i. e. quoniam  
servantes legem mosaycam et vocant eum dæmoniacum quia loquebatur  
eis secreta et sermones altos [allatos] tanquam deus.

(nemde iol mongoke)

Nonne bene dicimus nos quia

i. e. non bene fidei sp. Jhesus i. e. diabolum sp. in te i. e. dixit  
(fel hitw) (vrdunghud vagon)  
[ffel hÿthe] [Erdenged vaggÿon] (felele)

Samaritanus es tu, et dæmonium habes. Respondit

sp. dominus i. e. diabolum sp. in me i. e. tamen i. e. glorifico  
i. e. Salvator

Non negavit se Christus Samaritanum secundum vocabuli interpretatio-  
nem. Samaritanus enim interpretatur custos et ipse est custos noster:  
sed negavit simpliciter dæmonium se habere. Q. d. ille habet dæmonium  
(ennekem vrdungum inchen) (tiztsefeitem)

Jhesus: | Ego dæmonium non habeo sed honorifico

sp. qui est deus omnipotens sp. iudæi i. e. non honorastis sp. Christum  
qui est superbus et quærit honorem proprium et non dei. Sed ego hoc  
non facio quia non honorifico (me) sed patrem meum

patrem [meum] et vos inhonorastis me.

sp. Jhesus i. e. sed i. e. non investigo i. e. honorem meum sp. pater meus  
Ego autem non quaero gloriam meam: est qui



|                    |              |                                |            |
|--------------------|--------------|--------------------------------|------------|
| sp. gloriam meam   | sp. inter me | i. e. vere vere duplicatio fit | sp. iudæis |
| i. e. me gloriosum | et vos       | ad maiorem confirmationem      | veritatis  |
| ostendat           |              | sp. ego veritas quæ nec        |            |
| [kereffe]          | (ÿtelÿen)    | fallere nec falli potest       |            |
| quaerat et         | iudicet.     | Amen, amen dico                | vobis:     |

sp. hominum i. e. doctrinam meam i. e. tenuerit vel fece- sp. qua separatur  
vel verba mea rit per veritatem vitæ homo a deo fi-  
(valakǵ) (en bezedemeth) [tartanga] naliter  
si quis sermonem meum servaverit, mortem

i.e. non sentiet i.e. æternaliter sp. opprobriose i.e. igitur sp. non meliorati  
vel non cognoscet [i.e. contumaciter] ad dulcia verba  
(nem lath) (vruke) Christi sed magis commoti (et irati)  
non videbit in aeternum. Dixerunt ergo iudaei:

i. e. jam      sp. per ea quæ      i. e. quoniam      i. e. diabolum      sp. in te  
(ÿmmar)      promittis  
Nunc cognovimus      quia      daemonium habes.

sp. qui interpretatur sp. corporaliter sp. futura prædi- sp. corporaliter  
pater multarum gentium centes

Abraham mortuus est, et prophetae mortui sunt:

sp. hoc impossibile    sp. hominum    i. e. doctrinam meam    i. e. tenuerit  
  vel verba mea

---

Q. d. non est verum immo impossibile est quod dicis, et sic loquendo impossibile ostendis te alienatum a mente

et tu dicis: si quis sermonem meum servaverit,

|                       |                   |                    |
|-----------------------|-------------------|--------------------|
| i. e. non sentiet vel | i. e. æternaliter | i. e. an vel nonne |
| non videbit           |                   |                    |

Augustinus dicit: Ista morte sc. damnationis æternæ (de) qua loquitur  
Christus nec Abraham mortuus est nec prophetæ  
nem efmer (auag nemdeie)

non gustabit mortem in aeternum. Numquid tu

i. e. dignior vel i. e. genitore nostro sp. Abraham sp. corporaliter  
melior sic vocato

Hic provocabant Christum iudæi ut aliquid dixisset contra Abraham et  
prophetas, ut ex hinc habuissent maiorem causam eum irridendi et  
ipsum occidendi

[Abraham athanktwl]

maior es patre nostro Abracham qui mortuus est?

sp. futura prædicentes sp. corporaliter i. e. cuius meriti vel [cujus] digni-  
tatis vis credi filius carpentarii de Galilæa  
cur suscipis tibi tantam gloriam

(kÿnek tezed maghadat) || [kÿe tÿzed magadath]

et prophetae mortui sunt. Quem ||<sup>211</sup> te ipsum facis?

sp. contra hoc sp. Jhesus i. e. laudo vel sp. ipsum i. e. laus mea vel  
ex quo dixerant: honorifico honor meus  
quem teipsum facis (en dicheretem  
dichefeghem)

Respondit Jhesus: si ego glorifico meipsum, gloria mea

i. e. vana vel vanus a sp. deus sp. pater i. e. glorificabit  
vobis reputabitur, sicut Qu. d. dicitis mihi: quem seipsum facis? tamen  
illius qui seipsum com- possum dicere qui sum, sed mox ut dixero dicetis  
mendat mihi: tu de te ipso testimonium facis, testimonium  
[i. e. laudat] (tuum) non (est) verum. Sed pater meus ostendet  
(Sem mi) quis ego sum me suscitando

nihil est: est [6] pater meus; qui glorificat

sp. ipsum sp. patrem sp. iudæi sp. vos exaltando [i. e. quoniam]  
(kÿt)

me, quem vos dicitis quia

sp. qui creavit cælum et terram sp. vos iudæi i. e. non novistis  
mare et omnia quæ in eis sunt sp. patrem  
(thÿ iftentekh)

deus vester est, et non cognovistis eum:

sp. Christus i. e. sed i. e. cognovi sp. patrem sp. vobis i. e. quoniam  
sp. hoc

ego autem novi eum: Et si dixero quia



i. e. non cognosco      sp. patrem      sp. ego      i. e. æqualis      sp. iudæis  
[i. e. non cognovi]      (olŷan haꝥug leꝥek minth thŷ)  
nescio [non novi] eum,      ero      similis      vobis.

i. e. fallax vel non veridicus      i. e. cognosco (tudum efmerem)      sp. patrem      i. e. verba ipsius (vel doctrinam ipsius)      i. e. teneo

mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo.

Sic dictus      i. e. genitor      i. e. exultando      i. e. quod      i. e. cerneret  
expectavit

Q. d. dicitis mihi numquid major es tu patre nostro Abraham? certe  
major sum quod sic probo: quia Abraham expectavit lætanter ut videret  
diem natiuitatis meæ; vidit per fidem, ideo gavisus est

megvidula  
(tÿ athatok Abracham) [avag erulve vara]

Abracham pater vester exultavit ut videret

|                        |                     |                        |
|------------------------|---------------------|------------------------|
| i. e. diem nativitatis | i. e. visu percepit | i. e. lætatus super eo |
| meæ                    | sp. spiritualiter   | (meg vrule)            |
|                        |                     | [meg ewrele]           |

diem meum: vidit, et gavisus est.

|                          |  |              |            |
|--------------------------|--|--------------|------------|
| sp. admirantes de verbis | i. e. igitur                                     | i. e. ebraei | sp. Jhesum |
| ejus et ipsum solum pu-  | Qu. d. (iudæi) hoc est impossibile quod dicis,   |              |            |
| rum hominem credentes    | et quamvis Christus dominus fuisset in tre-      |              |            |
| et non deum              | cesimo tertio anno. tamen apparebat quinquaginta |              |            |

Dixerunt ergo iudaei ad eum:

i. e. quinquies decem                      sp. ornales                      i. e. adhuc                      sp. tu  
genarius propter labores et multas fatigas, ideo dixerunt ei: quinquaginta [L] annos nondum habes etc.

(megh wtuen egztened ninchen iol)

Quinquaginta                  amos                  nondum                  habes,

sp. (patri Abracham) [patriarcha]      i. e. visu percepisti      i. e. inquit  
qui dudum mortuus est  
(Abrachamoth latað)

et Abracham vidisti. Dixit

sp. volens [eos] trahere      i. e. ego Christus qui sum      sp. iudæis  
 ad cogitandum de divi-      verus deus et verus homo  
     nitate sua      [bÿzonnawal bÿzonnawal]  
 eis      Jhesus:      Amen, amen      dico      vobis, |

sp. temporaliter      sp. pater vester      i. e. factus fuisset      non dicit [dixi]: fui vel  
     ero sed sum, quia æterni-  
     tas semper habet esse  
     (Abracham)      (lenne)      (en vagok)  
 antequam      Abracham      |      fieret,      ego      sum.

i. e. rapuerunt igitur      i. e. saxa      i. e. [h]ebræi      i. e. ut lapidarent eum quasi  
     blasphemum ex quo proprium  
     Dei sibi attribuebat  
     (vteth meg keuegÿek)  
 ragadanak (auag) venek      [Eteth meg keweagnek]  
 Tulerunt ergo lapides iudæi,      ut      jacerent      in

sp. dominus      i. e. sed      i. e. occultavit vel      sp. ipsum      i. e. [extra ivit]  
     i. e. Salvator      celavit      egressus [est]  
     Se invisibilem divina potestate faciendo et tunc  
     (elenezthe)  
 eum. Jhesus autem abscondit      se,      et      exivit

sp. Salomonis (et cætera Joannis VIII<sup>o</sup> capitulo  
     mori noluit, quia hora mortis  
     ejus nondum venerat.

de      templo. *Johannis octavo* [VIII<sup>o</sup>] (*capitulo*).

Charissimi! ista dominica vocatur dominica in passione [do-  
 mini] (secundum viros ecclesiasticos) non quod ista die dominus  
 Jhesus passus fuisset, sed quia passio ejus hodie per sacerdotes  
 pharisæos, et seniores iudæorum excogitata fuit, ita quod Christus  
 dominus pateretur, et interficeretur, unde ut legitur Johannis XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>,  
 postquam Christus dominus feria sexta iam proxime præterita La-  
 zarum quadriduanum mortuum in Bethania suscitavit: viso tam  
 grandi et stupendo miraculo, multi ex iudæis in Christum credi-

<sup>1</sup> v. 46—53.



derunt, alii autem ex ipsis abierunt in Jerusalem ad principes sacerdotum et pharisæos, et quæ facta fuerunt per dominum Jhesum in Bethania, eis narraverunt. Quibus auditis, non [h]eri, quia sabbatum erat iudæis celebre, sed hodie principes [pontifices] et pharisæi collegerunt concilium [i. e. consilium] in domo Caiphæ adversus Christum, et omnes una voce dicebant: Quid facimus, hic homo multa signa facit? si dimittimus eum ulterius talia signa facere, omnes credent in eum, et recipient ipsum pro rege. Romani autem hoc audientes venient, et tollent nostrum locum et gentem. Tunc unus ex eis Caiphas nomine, inter eos notabilior, quia pontifex anni illius, stans in medio eorum dixit: vos nescitis quidquam [7] nec cogitatis, quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. B. autem Johannes ewangelista capitulo in prædicto subdit: hoc a semetipso non dixit, sed cum esset anni illius pontifex, prophetavit, quia Jhesus moriturus erat pro gente. Et vere si ipse mortuus non fuisset, nemo unquam salvatus extitisset, et sic omnes perissemus. Et licet Caiphas verum dixit, mala tamen intentione, quia ex odio et invidia. Ab illo ergo die cogitaverunt dominum Jhesum interficere, quia omnes consilio Caiphæ consenserunt, et hoc totum factum fuit hodie mane, et ex quo iam passio et mors Christi excogitata fuit, ideo sancta mater ecclesia iam specialiter recolit ipsius Christi passionem et mortem, et ob hoc [i. e. propter hoc] hæc dominica bene vocatur dominica in passione [domini]. Sed diceret: quare sancta mater ecclesia duabus hebdomadis iam sequentibus agit vel celebrat de passione domini, quia iam officia omnia divina sunt de passione Christi *z o l o f m a k h* [*z o l o f m a*]? Respondetur primo quod ideo quia Christus dominus a duobus et pro duobus populis passus est sc. iudæis et gentilibus. || <sup>212</sup> Secundo quia per has duas hebdomadas, duo testamenta significantur, quæ prædixerunt Christum pati. Tertio quod ecclesia in tam multis diebus agit de passione [Christi], facit ideo, ut filii sui et filiæ (hoc est christiani) morem sequantur antiquorum, qui mortem majorum et potiorum multis diebus fleverunt; unde mortem Jacob in Aegypto fleverunt quadraginta [XL] diebus Genes. L.<sup>o</sup>; mortem Aaron triginta [XXX] diebus Num. XX.<sup>o</sup>; mortem Moysi iterum triginta [XXXta] diebus Deutro. XXXIII.<sup>o</sup>; et mortem Judæ Machabæi fleverunt omnes filii Israel planctu magno (*n a g i a ÿ g a t a f f a l*) multis diebus, ut habetur

primi Machab. VIII<sup>o</sup> [IX<sup>o</sup>]; et sic (de aliis) [iis]. Et quia Christus (dominus) indicibiliter major fuit omnibus his dictis, immo et omnibus aliis dignitate, sanctitate, et potestate, ideo mors sua et passio quæ pro nobis facta est, | omnibus diebus vitæ nostræ a nobis flenda est. Et specialiter istis quindecim diebus in quibus facta est. Quarto ideo, ut qui alio tempore de Christi passione recordati non fuerunt, his diebus recordentur [recordarentur], ex quo audiunt eam totiens recitari, et ad devotionem excitati Christo domino gratias agant. Quinto ideo passio Christi, quæ pro majori parte in cruce fuit facta tot diebus celebratur, ut homines qui nondum [nondum] assumpserunt pro peccatis suis crucem pœnitentiæ, passione Christi audita, quæ facta fuit his diebus pro nostra salute, et ipsi ascendant crucem pœnitentiæ, qua deletur iniquitas peccatorum. — Secundo hæc dominica vocatur dominica surda et hoc in nostra idiomate (m a g a a r n e l e u e n). Primo ideo, quia iam homines passione Christi audita debent surdescere a curis secularibus, et intendere passioni Christi per iugem (z e n e t l e n) meditationem, et hoc Christo domino valde gratum [est] (i g h e n k e d v e s). Unde legitur<sup>1</sup> quod quidam sanctus pater crebro Christum rogabat, ut servitium, quod sibi placidius et gratius foret, ei revelaret. Tandem cum pater ille in cella sua quadam vice orationi devote instaret, audit foris quendam gementem et præ frigore dentibus stridentem, et exiens ad eum, cognovit ipsum esse Christum, in humeris magnam crucem habentem, qui ait ad patrem: istud est gratum servitium mihi, ut passionem, quam ego in cruce sustinui in mente jugiter habeas, et a memoria evelli non permittas, et exinde mihi gratias agere non desistas [i. e. cessas]. Secundo ista dominica vocatur surda ob hoc, quia Christus dominus iam non palam (i. e. non manifeste) ambulabat inter iudæos, sed abiit juxta desertum in civitatem Efen [Effrem], et ibi morabatur cum discipulis suis usque ad sabbatum proximum, ut habetur Johannis XI<sup>o</sup>. In signum hujus et sancta mater ecclesia iam est in silentio, quia processiones quas faciebat 2<sup>a</sup> quarta et sexta, feriis dimisit. Tertio hæc dominica vocatur dominica nigra, et hoc in lingua theutunica (fuarez), et ratio, quia homines iam plus debent fletibus tristitiæ et lugubritati<sup>2</sup> intendere, ex quo tempus passionis Christi appro-

<sup>1</sup> *Oldalt*: (miraculum). — <sup>2</sup> *Oldalt*: (g ý á z) késöbbi írással.



pinquat: ideo et sancta mater ecclesia nunc in divinis [8] officiis lugubrius incedit (i. e. dicit) quia illud canticum gaudiosum: Gloria patri et filio et spiritui sancto in fine Responsoriorum, et illius Psalmi: Venite exultemus, ac in introitu Missæ postposuit. Et causa, quia his diebus uni personæ in | divinis iudæi non gloriam fecerunt sed verecundiæ ignominiam. Et ergo iam homines audita Christi passione lugubrius i. e. humiliter incedere debent. Quare autem passionem et mortem iudæi Christo infixerunt? habetur in hodierno ewangelio. Non enim fuit alia causa, nisi invidia, quia Christo ex quo veritatem prædicabat, invidebant. Et pro intellectu hujus ewangelii sunt aliqua dicenda. Primo igitur quæro circa illum textum: *Quis ex vobis arguet me de peccato*. Utrum Christus dominus habuit peccatum et an peccare potuit? quod sic patet per illud Ps̃a: Deus, deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea (i. e. a liberatione mea) verba delictorum meorum [en bin em nek 3 a w a] Ps̃mo XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et si in verbis deliquit tunc peccatum habuit; et peccare potuit. Respondetur primo quod Christus dominus peccatum non habuit, omne enim peccatum aut est cordis, aut oris, aut operis, aut omissionis, vel est originis: nullum istorum Christus habuit. Corde enim non peccavit, quia in corde cogitationes semper sanctissimas habuit i. e. purissimas. Ideo dicitur de eo Apoc. primo<sup>2</sup>: capilli ejus candidi (sicut) lana alba (gapiu) i. e. in eo cogitationes mentis fuerunt candidæ et purissimæ. Cogitatio enim dicitur capillus, quia sicut capillus (h a ỹ 3 a l) novaculo (i. e. rasorio) de facili et sine læsione deponitur: sic cogitatio mala si in primo motu abicitur, et ei reluctatur (e l e n e v i w) conscientiam non lædit (i. e. animam). Ideo dicit Gregorius: Quantumcumque turpis sit cogitatio, mentem non polluit (i. e. animam), cui humana ratio non consentit. Item capillus nocet si nimium crescit: sic et cogitatio mala si sit morosa. Ore non peccavit, unde de Christo prima Petri II<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: non est inventus dolus in ore ejus, quia ab ore ejus semper verba verissima, dulcissima, utilissima et omni laude dignissima processerunt. Opere non peccavit prima Petri II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens | exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit. Ommissione non peccavit,

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 22. — <sup>4</sup> v. 21.



quia non [nihil] obmisit [omisit] quod facere debuit; unde per ipsum Isayæ V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Quid est quod facere debui vineæ [i. e. z o l o] meæ, et non feci? quasi diceret: nihil. Nec habuit peccatum originis, quia peccatum originale non contraxit, et in eo conceptus non fuit: ideo dicimus ipsum conceptum de spiritu sancto. Et angelus Mariæ interroganti et dicenti: quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? ait: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi (megh arneku z), quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ergo quia Christus dominus nec habuit peccatum cordis, nec oris, nec operis nec obmissionis, nec originis, bene dixit in principio evangelii (hodierni): *quis ex vobis arguet me de peccato*, quasi dixisset: nullus. Secundo dicitur quia [quod] dominus Christus licet fuerit omnipotens, tamen peccare non potuit, peccatum enim non dicit potentiam, sed impotentiam et defectum. Quod autem peccare non potuit, probatur tripliciter. Primo propter gratiæ plenitudinem, quia peccatum non cadit nisi in animam, quæ patitur vacuitatem gratiæ: Christus autem ab instanti conceptionis fuit plenus gratia et veritate, ut dicitur Johannis primo. Secundo propter defectum || <sup>213</sup> peccati, peccatum enim secundum (beatum) Augustinum non est aliud nisi quidam [recessus] a deo recessio (iftentul valo eltauo zas), Christus autem a Deo recedere non potuit ex quo fuit deus: ergo [igitur] nec peccare potuit. Tertio quia nullus peccare potest, nisi (qui) ad præceptum obligatur, ex quo omne peccatum est contra præceptum, Christus autem ad præceptum non obligabatur, quia erat dator præcepti et legis, communiter autem dicitur quod impositor [i. e. dator] legis non obligatur ad legem. Ex his ergo patet, quod Christus non peccavit, nec peccare potuit. Ad auctoritatem [auctoritatem] autem Psmstæ dicitur (ibi: deus, deus etc.) quod intelligitur de corpore mystico i. e. de membris Christi, ut de nobis. Secundo quæro circa illum textum: *si veritatem dico [vobis], quare [vos] non creditis mihi? qui ex Deo est, verba dei audit* etc. Quare iudæi verba Christi non audiebant? Respondetur, quod quando docens non auditur, hoc potest [9] esse triplici de causa. Primo si docens est malæ vitæ, quia secundum beatum Gregorium:

<sup>1</sup> v. 4.



cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contempnatur; et Isidorus libro tertio [3°] De sumpmo bono: utilis est doctrina, quam vivendi sequitur norma, et nihil turpius, quam si bonum quod quisque sermone prædicat, opere replere [explere] negligat: tunc [enim] prædicatio utiliter augetur (v r e g e l), cum a docente efficaciter adimpletur. Et ulterius subdit: interdum doctoris [vitio] etiam ipsa doctrina vera vilescit, et qui non vivit ut docet, ipsam quam docet veritatem, contemptibilem facit. Et dicit consequenter: qui bene docet et male vivit, bene viventibus proficit, se ipsum vero occidit, et videtur bonum conjungere malo, lucem tenebris, et veritatem mendacio inmutare. Hæc ille. Unde bene docenti et male viventi Psta in persona dei dicit: Quare tu enarras justitias meas, et assumpmis testamentum meum per os tuum? Ps. XLVIII° [XLIX] <sup>1</sup>, quasi diceret: non deberes enarrare. Secundo docens non auditur propter ignorantiam i. e. si est ignarus [ignorans] et quæ docet, pro se non intelligit, et licet sit talis bonæ vitæ, non est audiendus, quia credens dicere veritatem, posset dicere falsitatem, et sic de facili audientem in foveam erroris præcipitaret. Unde melius est cæco quod cæcum ductorem non eligat, quam cum eo ad foveam cadat; et ignarus omnino a prædicatione verbi dei debet resistere (desistere), quia talis sæpius plus nocet lingua in populo quam unus fatuus cum gladio. Tertio docens non auditur propter malitiam audientis, quia forte est tam malus et perversus quod discere non curat, unde Sap. primo <sup>2</sup> dicitur: in malivolam animam non introibit spiritus sapientiæ, nec habitabit in corde subdito peccatis. Et omnis talis stultus est, quia odit bonum animæ sc. sapientiam; unde Prov. primo <sup>3</sup> dicitur: sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt; et ejusdem XVIII° <sup>4</sup>: non recipit stultus verba prudentiæ; et Eccli XXII° <sup>5</sup>: cum dormiente loquitur qui narrat stulto sapientiam. Talis enim ut arguitur mox | irascitur et surgit in vindictam et excusationem. Ideo dicitur communiter: corrige consultum (i. e. sapientem) te diligit: argue stultum, avertit vultum, nec se dimittit in ultum (b i n e f f e). | Respondendo igitur ad quæstionem propositam dicitur primo, quod ex quo iudæi verba Christi non audiebant, non fuit ex culpa vitæ suæ, quia

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 9.

ipse peccatum non fecit, ideo dixit solus in hoc ewangelio: quis ex vobis arguet me de peccato? quasi dicat: nullus. Secundo dicitur, quod non fuit ex ignorantia veritatis, quia doctrina Christi meram veritatem continebat, propter quod consequenter dixit iudæis: si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi. Sed ex quo hic mentio fit de veritate, nota quod duplex est veritas sc. doctrinæ et justitiæ. Veritatem doctrinæ loqui debemus, ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>; deponentes omne mendacium, loquimini veritatem, quia os quod mentitur, occidit animam. Sap. primo.<sup>2</sup> Veritatem autem justitiæ facere debemus Johannis quarto [III<sup>o</sup>] <sup>3</sup>: qui facit veritatem, venit ad lucem. Sed nunc apud multos ita se habet veritas sicut lux, odor et sapor: lux enim [vero] amabilis est oculis sanis, odiosa vero [enim] infirmis. Unde Augustinus: oculis ægris odiosa est lux, quæ sanis est amabilis; odor vineæ gratus [k e d w e s] est homini, quia cerebrum recreat et confortat, sed odiosus est serpentibus, quia ipsos fugat. Panis palato sano (e g h e z i n e k) suavis est et sapidus, insano vero insipidus et pœnosus. Unde Augustinus: palato non sano pœna est panis, qui sano est suavis. Sic spiritualiter primo veritas dicta de humilitate, odiosa est superbis, sicut lux oculis lippis. Ideo dicitur Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: abominatio est superbo humilitas; et beatus Gregorius: eam quam non invenit humilem, veritas fugit mentem. Idem: tumor mentis est obstaculum veritatis. Sic fuit odiosa veritas dicta de humilitate cuidam principi, qui fecerat de libris deleri illam scripturam per os virginis Mariæ recitatam Lucæ primo <sup>5</sup>: deposuit potentes de sede etc. Secundo veritas [10] dicta de puritate odiosa est luxuriosis, sicut odor vineæ florentis odiosus est serpenti, unde Eccli XXI<sup>o</sup> <sup>6</sup> [XXV<sup>o</sup> dicitur]: audiet luxuriosus, et displicebit ei, sc. veritas dicta de puritate. Causa autem quare iste odor svavissimus ipsius puritatis displicet luxuriosis, non est alia nisi quia more serpentis et porci libentius volunt esse in foetore scœno (p o c h a t e k b a n), quam in odore et loco amœno. Sic est et de luxuriosis, unde legitur in libro De vita philosophorum, quod dum quidam lascivus iuvenis i. e. luxuriosus diceret audiente Pythagora: mallem cum mulieribus morari, quam cum philosophis conversari, Pythagoras ait: et sues i. e.

<sup>1</sup> IV. v. 25. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> III. 21. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> v. 52. — <sup>6</sup> v. 18.



porci libentius in scæno quam in aqua clara morantur, et nullum peccatum ita hominem infatuat et bestialem efficit, sicut luxuria. Ideo dicitur Oseæ quarto [III] <sup>1</sup>: vinum et fornicatio auferunt cor i. e. intellectum. Immo nullum peccatum ita cito hominem facit desperare, sicut luxuria: ideo ille, qui uxorem duxerat, per quem luxuriosus significatur, vocanti eum ad regis nuptias, ait: uxorem duxi, non possum venire, Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et non petiit se excusari sicut alii. De luxuria multa habes in sermone Epistolæ dominicæ 2-æ quadragesimæ [XL mæ]. ibi vide [si placet]. Tertio veritas dicta de cupiditate || <sup>214</sup> odiosa est avaris, sicut panis palato infirmo. Si enim aliquid dicitur eis de contemptu terrenorum et appetitu cælestium, talis panis doctrinæ est ipsis insipidus, licet in se sit suavis. Causa autem quare palato insano panis est insipidus immo et alter cibus, est ista, quia pori [porci] linguæ (nelw apro lika) et palati malis humoribus sunt impleti, sc. amaris, qui et cibum faciunt amarum, sed tales humores debent cultello deponi. Ita spiritualiter res superfluæ a divite pauperibus distribui. Tu avarus debes considerare quid contigit diviti epuloni, qui res suas noluit cum pauperibus participare Lucae XVI<sup>o</sup>, et etiam revolve in mente, quid illi diviti de quo habetur Lucae XII<sup>o</sup> accidit repente (hertelen hoth). Tertio dicitur quod iudæi | doctrinam vel verba Christi non audiebant propter eorum malitiam, quæ ipsos iudæos excæcaverant, unde de ipsis Sap. II<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: malitia excæcavit eos; et per Salvatorem in ewangelio dicitur: Qui ex deo est, verba dei audit, propterea vos [vobis] non auditis, quia ex deo non estis sc. per gratiam. Dicit hic Gregorius: fratres charissimi, terribile est valde (yene) hoc quod dicitur: qui ex deo est, verba dei audit, propterea vos etc. Si enim ille verba dei audit qui ex deo est, et audire non potest quisquis ex illo non est: interroget se unusquisquis, si verba dei aure cordis percipit et intelligit unde sit. Ex isto verbo Salvatoris patet, quod volens salvari, debet verbum dei audire, et verbum dei auditum debet credere, unde quia iudæi non credebant, increpans eos Salvator dixit: si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi. Et nunc vere multi sunt iudæorum sequaces, qui verbis dei in quibus tota veritas con-

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 21.

sistit, non credunt, quia a malis operibus non desistunt. Unde beatus Bernardus dicit: putas (hizem ueled) ne filium dei reputat Jhesum quisquis ille est, qui nec comminationibus ejus terretur, nec promissis allicitur i. e. attrahitur, nec praeceptis obtemperat i. e. obedit, nec consiliis acquiescit. Quasi diceret: certe non. Multi enim inter christianos audiunt illud Sap. primo: os, quod mentitur, occidit animam, et illud Psalms: perdes omnes, qui loquuntur mendacium Psalms V<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Sed non credunt, quia si crederent, a mendatio se praeceperent. Multi audiunt illud Johannis V<sup>o</sup> <sup>2</sup> [quinto]: Qui bona agunt ibunt in resurrectionem vitae, qui vero mala in resurrectionem judicii i. e. qui bona agunt ibunt in vitam aeternam, qui vero mala in ignem aeternum. Sed non credunt, qui [quia] si crederent bonis intenderent, mala vero non agerent. Unde sic non credebat quidam hanc scripturam, et dicebat, quod infernus omnino non esset, et addebat quod infernum praedicatores dicunt esse solum propter terrere homines. Post mortem ejus una cedula inventa est in manu ejus in qua [11] scriptum erat: jam certus sum quod infernus est, quia dampnatus sum. Multi audiunt illud prima ad Cor. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fornicarii regnum dei non possidebunt; sed non credunt et dicunt se non posse continere, et tamen fornicatio mortem adducit aeternam, et si hoc considerarent, certe se ab ea praeceperent (seu abstinerent). A cibo enim, in quo quis credit venenum esse, se abstinet, quia talis mortem adducit temporalem, fornicatio autem aeternam. Unde Job VI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: an gustare quis poterit, quod gustanti affert mortem? Multi audiunt illud Matth. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: si non dimiseritis hominibus; nec pater vester caelestis dimittet vobis peccata vestra; sed non credunt, quia modicam injuriam proximo dimittere nolunt. Nota tamen hic, quod dum quis offenditur ab alio, ex tali offensione tria possunt evenire sc. rancor in affectu (gilefegh), signum rancoris in effectum, et juris actio contra laedentem vel offendentem [tervenkedes]. Primum tenetur homo statim dimittere, sive per laedentem reconcilietur sive non, et de hoc intelligitur illud dictum Salvatoris Matth. VI<sup>o</sup>: si non dimiseritis etc. Secundum tenetur homo remittere, si venia petitur veraciter, unde Salvator Lucæ XVII<sup>o</sup> <sup>6</sup> [dixit]: si peccaverit

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 29. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 15. — <sup>6</sup> v. 3. 4.



in te frater tuus increpa [i. e. argue] illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et si septies in die reversus fuerit ad te, dicens: pœnitet me fecisse: dimitte illi. Tertium vero non tenetur homo remittere, nisi lædens satisfaciat secundum posse: tamen si facit, ceteris paribus, meritorium est. Quare tu homo parvam offensam non dimittis proximo, et tamen deus tibi ad parvam contritionem dimittit maximam? fatuus esset qui pro mille denariis non dimitteret obulum. Multi audiunt illud Sap. XIII<sup>o</sup>: homo per malitiam [i. e. peccatum] occidit animam suam; et illud Ezechielis XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> anima quæ peccaverit ipsa morietur. Sed non credunt, quia peccare non desistunt. Multi audiunt illud Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: vae qui prædaris, quia prædaberis. Tu prædaris illum in rebus, tu ipse prædaberis a diabolo in anima. Et illud Augustini: Tenes aliena: teneris a diabolo; et non dimittitur peccatum, donec restituitur [nisi restituatur] ablatum. Et non credunt quia prædantur, et aliena non restituunt. Multi audiunt illud Salvatoris Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis: et non credunt quia pœnitere nolunt [tales] etc. Et ergo Charissimi, verbum dei libenter audiamus, ne dominus Jhesus dicat nobis illud, quod dicebat iudæis: propterea vos non auditis quia ex deo non estis. Et verbum dei auditum firmiter credamus, ne sicut iudæis ita et nobis Salvator mundi imperando dicat: si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi; et verbum dei auditum ac creditum custodiamus in memoria retinendo et opere adimplendo, quia beati, qui audiunt verbum dei, et custodiunt illud Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Verbum enim dei || <sup>215</sup> reverenter auditum, firmiter creditum et libenter custoditum a morte præservat æterna, unde hic dicitur per dominum Jhesum: Amen, Amen dico vobis i. e. ego Christus, qui sum verus deus et verus homo, dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum: vel autem duplicatum Amen, propter maiorem certitudinem sermonis. (Tunc sequitur tertia quæstio.) Quæritur hic tertio, quis est iste sermo, quem volens liberari a morte æterna, debet observare? Respondetur, quod inter alios sermones (dei) est quadruplex. Primus est de fide, unde Christus

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 28.

dominus Johannis XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum; debemus enim eum credere verum deum et hominem, et debemus in eo manere per charitatem, quia qui manet in charitate in deo manet et deus in eo, prima Joh. quarto [III<sup>o</sup>] <sup>2</sup>. Secundus sermo Christi est de spe, unde Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: habete fiduciam i. e. spem. Hunc sermonem non tenuit Judas et dampnatus est. Tertius sermo Christi est de dilectione, unde Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup> ait: diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota mente tua, et proximum tuum sicut te ipsum. Hunc sermonem non servavit Esau qui fratrem suum Jacob odiebat, ut habetur Genes. XXVII<sup>o</sup>, et dampnatus est. Quartus sermo Christi est de pœnitentia servanda, unde ipse Matth. quarto [III] <sup>5</sup> inquit: pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Hunc sermonem non servaverant Sodomitæ et perierunt, Genes. XVIII<sup>o</sup> [XIX]. Iste quadruplex sermo Christi hominem a morte liberat æterna. Bene ergo dixit Salvator noster: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. Sed quia mos malorum est quod nesciunt bene respondere, et quia isti iudæi erant mali, et in malitia obstinati, ideo Christo domino, ista saluberrima doctrina ejus audita: qui ex deo est, verba dei audit, propterea vos non auditis quia etc., valde male responderunt ita inquires: nonne bene dicimus quia samaritanus es, et dæmonium habes. Et nota quod samaritani licet gentiles erant, tamen in aliquo legem servabant, ex quo inter iudæos morabantur; non tamen in toto, propter hoc commune proverbium erat apud iudæos (kuzbezed), quod ille qui partim legem servabat, et partim non, etiam iudæus samaritanus vocabatur; sicut circa nos iudæus dicitur, qui legem christianam non bene servat, et quia ipsi putabant Christum legem non servare ex quo in Sabbato curabat, ideo detractorie et derisive Christum dominum blasphemantes samaritanum fieri [fore] dicebant, vel autem dicebant eum Samaritanum, sicut circa nos vocantur schismatici (elzakatak hittuul) [i. e. hÿth twl zac adoth] volahi [olah] [valachi], et rachiani (ratz) [Racioni etc.]. Sed dæmoniacum dicebant ideo, quia eorum cogitationes revelebat [revelabat] et ser-

<sup>1</sup> v. 26. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 27. — <sup>4</sup> v. 37. 39. — <sup>5</sup> v. 17.



mones transcendentes capacitatem humani intellectus loquebatur, et dicebat se patrem habere deum, et de cælo descendisse. Et ad tam obprobriosa verba Christus dominus benignissime respondens dixit: *Ego daemonium non habeo, sed honorifico patrem meum, vos autem inhonorastis me etc.* | (Tunc sequitur hic quarta quæstio.) Quæritur hic quarto: iudæi ut ex textu ewangelii habetur, Christo domino duo opposuerunt, quia contumeliose (daga-lofon) eum samaritanum et dæmoniacum esse dixerunt, quare [quia igitur] unum oppositorum tacendo concessit, quia qui tacet consentire videtur, et aliud | negavit? Respondetur, quod Samaritanum se fore concessit non ritu (zokaffal) sed vocabuli interpretatione. Samaritanus enim custos interpretatur, et vere Christus dominus [est] custos omnium sperantium in se, unde Psta de eo loquens dicit: nisi dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam, Psmo CXXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et etiam facit custodire cum angelis, ut patet per illud Isayæ sexagesimo 2<sup>o</sup> [LX<sup>mo</sup> II<sup>o</sup>] <sup>2</sup>: super muros tuos Jerusalem constitui custodes; et Psta: angelis suis deus mandavit de te: ut custodiant te in omnibus viis tuis, Psmo nonagesimo [LXXX].<sup>3</sup> Item Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: angeli eorum sc. hominum, semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. Angeli sc. pro custodia deputati. Sed de reliquo benignissimus dominus noster Jhesus Christus, sc. quod eum dæmoniacum dicebant, patienter et humiliter se excusans ait: Ego dæmonium non habeo. Sed dicis: quare et hoc secundum patientiam habendo non toleravit? dicitur quod ideo, quia per hæc verba deo injuriam faciebant, ex quo id quod virtute dei loquebatur et operabatur, diabolo attribuebant. Injuriam enim propriam tolerare est laudabile, sed dei tacito sermone pertransire, est iniquum et vituperabile. Hic docemur charissimi, ne ad omnia quæ nobis dicuntur, respondeamus, sed si talia sunt, quæ possunt tolerari sine peccato, debemus dissimulare (halogatni), si vero infamiam important, maxime dei, debemus omnino excusare. Sequitur: *ego gloriam meam non quaero*, et ideo non respondeo contumeliæ vestræ quia secundum Hieronymum: qui non quærit gloriam, non sentit contumeliam. Et etiam ex quo dicitis me habere dæmonium? ego vero dico, quod ille, habet dæmonium,

<sup>1</sup> CXXVI. 1. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 10.

qui in suis sermonibus et operibus quærit gloriam propriam, et sui ipsius ostentationem, ego autem quæro gloriam patris mei, qui misit me. Et ergo gloriam meam non quæro, quia est qui quærat sc. pater meus cælestis, et judicet inter me et vos, me glorificando, vos autem condempnando. Sed contra, tamen Johannis [13] quinto <sup>1</sup> dicitur: Pater non judicat quemquam, et ibidem, pater omne judicium dedit filio. Respondetur, quod duplex est judicium sc. condempnationis et discussionis, et utroque judicio [z a b o t t a t a f f e r e n v a l o] judicabuntur reprobi [i. e. dampnati] per patrem, et filium et spiritum sanctum. Judicium tamen dicitur esse datum filio, quia sola persona filii visibiliter apparebit in judicio, ut patet per illud Lucæ XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate; et etiam quia ipse dictabit sententiam contra bonos et malos, ut habetur Matth. XXV<sup>o</sup>; et quamvis iudæi verbis rancorosis [sic] Christum dominum amaricassent (k e f e r e i t e t t e k u o n a), tamen pro malo eis non malum sed bonum reddidit dicens: Amen, amen dico vobis, si quis sermonem etc. Et loquebatur Christus dominus non de morte temporali || <sup>216</sup> sed æternali: iudæi autem intelligentes de morte temporali seu carnali dixerunt: *nunc cognovimus quia daemonium habes*. Dicit hic beatus Gregorius: sicut boni per contumelias fiunt meliores, ita reprobi per beneficia deteriores [i. e. peiores]. *Abraham mortuus est, et prophetae mortui sunt, tu autem dicis: si quis sermonem meum servaverit mortem non gustabit in æternum. Numquid tu major es patre nostro Abraham qui mortuus est et prophetis qui mortui sunt*. Non certe isti fuerunt mortui illa morte, de qua Christus loquebatur, sed solum morte corporis. Unde triplex est mors sc. corporalis, spiritualis et æternalis: prima (morte) moritur corpus, secunda anima, tertia corpus et anima, et Christus dominus ut dixi loquebatur de tertia. Sed diceres: ex quo iudæi perfidi semper magis et magis audita doctrina Christi scandalizabant (i n k a b v e t e k e d n e k v o t), et pejores efficiebantur quare Christus dominus non cessabat? Respondetur secundum Gregorium in Omelia, qui dicit: Cum perversitas malorum crescit, prædicatio non debet minui sed augeri. *Quem te ipsum facis* i. e.

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 27.



qua præsumptione te Abrahæ et prophetis præfers i. e. extollis, ut dicas sermonem tuum ¶ servantes non mori? Respondit Jhesus: si ego glorifico me ipsum i. e. si hoc dico ad gloriam meam, et extollentiam [excellentiam] sæcularem, gloria mea nihil est i. e. nihil reputaretur a vobis, immo et a patre meo (immo) quia esset vana, et sic frustra me glorificarem. Sequitur: *est pater meus qui glorificat me* i. e. magnum et exaltatum ostendit me, sed non dixit Christus: ubi aut quibus verbis, vel factis eum pater glorificavit, sed nos possumus dicere, qui primo in baptismo glorificavit ipsum dicens Matth. III° <sup>1</sup>: hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui(t), ipsum audite. Secundo glorificavit in monte Thabor, quando transfiguratus est ante discipulos tres, Matth. XVII° <sup>2</sup>: et tunc vox de nube audita est: hic est filius meus etc. Tertio in oratione quam fecit in die palmarum in Jerusalem coram gentibus, quæ venerant audire et videre eum, unde tunc orando dixit: pater, glorifica filium tuum, et dixit pater: glorificavi et iterum glorificabo Joh. XII° <sup>3</sup>. Quarto glorificat in operibus miraculosis, quæ fuerunt majora quam sint omnia miracula, quæ fecerunt omnes homines qui fuerunt a principio mundi, usque ad Christum, unde solus Christus dominus dixit Joh. XV° <sup>4</sup>: si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberem [haberent]. Et cum Christus dixisset: est pater meus qui glorificat me, statim addidit: *quem vos dicitis, quia deus vester est, et non cognovistis eum* per mandatorum observationem seu impletionem. Iste est enim modus cognoscendi deum, unde qui mandata dei non servant, de ipsis dicit apostolus ad Titum I° <sup>5</sup>: confitentur se nosse deum, factis autem negant, *ego autem novi eum, et si dixerō nescio eum, ero similis vobis mendax* i. e. si dicerem, quod ego non nosco eum, loquens contra veritatem, essem ita mendax sicut vos, qui dicitis, quod deum cognoscitis, et tamen mandata ejus servando non custoditis. [14.] Unde I<sup>a</sup> Joh. II° <sup>6</sup> [secundo] dicitur: in hoc scimus quoniam cognovimus eum, [si] mandata ejus observamus. | Qui enim dicit se nosse, et mandata ejus non custodit, mendax est et veritas in eo non est. *Et ego scio* i. e. cognosco *eum* omni modo cognoscendi, et sermonem ejus servo i. e. voluntatem ejus

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 34.

facio. Dicit hic Glossa: sic arrogantia i. e. pompa caveatur, quod veritas non relinquatur: unde similiter mentitur, qui dicit se nescire quod scit, sicut ille qui dicit se scire quod nescit. Sed quia iudæi putabant Christum Abraham fore minorem, ipse vero probavit se esse majorem, dicens: Abraham exultavit ut videret diem meum i. e. toto corde desideravit, oculis corporis videre me in carne ambulanti, prædicanti et miracula facienti, et quia sic ardentem desiderabat, *vidit et gavisus est*, hoc est sibi deus revelavit et vidit omnia prædicta mentis oculo, ita clare et ita aperte, ac si oculis corporis vidisset. Dicit hic glossa ordinaria: quod Abraham vidit diem temporalem filii dei, quo venturus erat in carnem et diem æternitatis, et inde ineffabile gaudium habuit, et sic gaudento gratias egit deo pro redemptione humana. Et etiam sic Abraham vidit diem incarnationis Christi in spiritu, non oculo carnis, sed mentis; vel vidit eum in figura tunc quando tres vidit et unum adoravit. Genes. XVIII<sup>o</sup>.<sup>1</sup> Vel tunc vidit, quando Isaac filium suum immolare voluit Genes. XXII<sup>o</sup>, cujus immolatio significabat Christum immolandum in cruce; vel tunc vidit quando servo suo dixit Genes. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: pone manum tuam subter femur meum [en e humra], per quod intellexit, quod Christus de femore (ejus) (w tagabol) oriundus erat, et de hoc Abraham immensum gaudium habuit. Et sic probavit Christus se esse majorem Abraham, ex quo Abraham desideravit videre diem Christi tamquam majoris se: sed iudæi audientes, quod Christus diceret se majorem Abraham, indignati (i. e. irati)—dixerunt: *quingenta annos nondum habes et Abraham vidisti?* quasi dixissent: loqueris tamquam vesanus (e z e u e z e t), plures enim sunt quam mille anni, quod Abraham mortuus est, quo major nemo fuit et nemo est, ut nos credimus: tu autem adhuc quingenta annos nondum habes, non est ergo verum quod tu Abraham vidisses. Charissimi, mirum videtur quod iudæi dixerunt Christo: quingenta [L<sup>ta</sup>] annos nondum habes, cum autem [tamen] nec habebat adhuc triginta quatuor [XXXIII<sup>or</sup>], dicitur secundum Theophilum quod propter nimiam suam abstinenciam et graues labores Christus dominus sic erat exsiccatus, quod videbatur longe maioris ætatis, quam erat.

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 3.



Aliomodo dicitur, quod iudæi irati non poterant dicere verum, unde Katho: ira impedit animum [animam], ne possit cernere verum. Tertio quia Christus habebat egregiam morum gravitatem sicut antiquissimus. Quarto ut injuriam Christo inferrent per hoc quod ipsum iuvenem senem appellabant, et tunc Christus ad verba eorum humiliter respondens ait: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum*, secundum divinitatem sicut creator, ipse Abraham sicut || <sup>217</sup> creatura. Non dixit: Antequam Abraham esset, sed fieret, quia Abraham a deo factus fuit; nec dixit: ego sum factus, sed ego sum, quia Christus in quantum deus, non fuit factus, sed ab æterno a patre generatus; nec dixit: fui, quoniam esse eius non transivit in præteritum, nihil enim præteritum est in eo, et nihil futurum, sed totum esse suum præsens est, ideo dixit et Exodi III<sup>o</sup> <sup>1</sup> [tertio] ad Moysen: ego sum qui sum, et ibidem: dic Pharahoni si interrogaverit te, quis misit te? Qui est misit me. Sed de Christi humanitate potest intelligi per tale exemplum: si aliqua esset arbor antiqua, cui insertus esset ramusculus de novo, diceretur, quod arbor esset antiqua: ita et Christus bene dicitur æternus, licet de novo sibi humanitas sit inserta. Judæi his verbis Christi auditis præ nimio furore tamquam infatuati, nescientes aliquid respondere, voluerunt Christum lapidare tamquam [15] blasphemum: *tulerunt ergo lapides ut jacerent in eum* i. e. ut lapidibus obruerent [i. e. interficerent] eum, et quia in templo non erant lapides, cucurrerunt extra templum, ut lapides raperent. Interim dominus Jhesus per aliam portam exivit de templo, *et abscondit se*. Ideo dicitur: Jhesus autem abscondit se, et exivit de templo. (Tunc sequitur quæstio.) Circa finem hujus evangelii quæritur quinto: quare Christus dominus fugit et abscondit se <sup>2</sup> ante iudæos, cum tamen poterat sua virtute facere eos cæcos, aut claudos, aut aridos [i. e. kezwin], ita quod nullomodo potuissent eum lædere? Respondetur quod hoc fecit propter tria, primo ideo secundum Gregorium, ut ostendat, quod veritas ab eis absconditur, qui [quia] ejus verba audire nolunt; secundo ut nos suo exemplo instrueret, quod cum hominibus iratis non contendamus (vete gen k), sed potius nos ab eis retrahamus [i. e. separamus]; ideo

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> *Oldalt más kéz*: (quare se abscondit et fugit).



dicit et Apost. ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> date locum iræ; et 2<sup>a</sup> [secunda] ad Tim. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: noli contendere verbis (ne ke falkogal): [et Katho]: contra verbosos noli contendere verbis. Tertio ut se verum hominem ostendisset. Quæritur hic secundo et est sexta quæstio in ordine, Christus dominus pro salute generis humani mori venerat, quare ergo fugit mortem cum tamen et cum hac morte genus humanum salvare poterat? Respondetur primo quod non venerat mori hoc genere mortis, sed per mortem crucis in ligno, ut sua mors culpæ Adæ corresponderet, qui per lignum deliquerat i. e. peccaverat: ideo et Christus dominus in ligno mori venerat. Secundo quia nondum venerat ora mortis ejus. Tertio quia Adam dum peccavit, nudus fuit, ideo et Christus pro ejus et totius generis humani peccato nudus mori voluit. Quarto diabolus vicerat Adam per lignum, ideo et ipse vinci debuit a Christo in ligno, ob hoc dicit Gregorius in præfatione quæ est de Christi passione, ut qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur per Christum dominum nostrum. Quinto Adam post peccatum expulsus fuit de paradiso et ibi mortuus; ideo et Christus non in templo, nec in civitate | sed extra civitatem mori | voluit. Sexto Adam peccavit in sexta feria et eadem [hora], ideo et Christus in illa die [et hora] mori voluit, et sicut Adam hora nona expulsus fuit de paradiso, sic et Christus in cruce hora nona expiravit. Nota <sup>3</sup> quod dominus Jhesus contra iram iudæorum habuit quinque remedia, quæ nobis reliquit in exempla. Primum remedium fuit patientia, quia omnia adversa ei illata patienter sustinuit, unde de eo Isayæ XLII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: non erit tristis nec turbulentus i. e. iracundus, nec clamabit. Secundum remedium fuit ejus taciturnitas, unde cum ipsum samaritanum dixerunt, tacuit. Dicit beatus Gregorius in Omelia hodierna: imitatori [imitatione] dei (i f t e n k e u e t e k n e k h) gloriosus est iram tacendo fugere, quam respondendo superare. Ira enim est sicut ignis, et quanto plura ligna apponuntur igni, tanto plus ardet: sic si iracundo verba dura respondentur. Tertium remedium verba pacifica respondere, unde cum Christo illud verbum injuriosum dixissent: dæmonium habes, pacifice respondendo dixit: ego dæmonium non habeo, unde Prov. XV<sup>o</sup> <sup>5</sup> [dicitur]: responsio

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> *Oldalt*: (nota). — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 1.



mollis frangit iras: sermo durus suscitatur furorem (tam a z t h). Quartum remedium a furentibus (i. e. ab iratis) se abscondere, si enim olla bulliens abstrahitur ab igne, ejus bullitio cessat, sic homo recedendo iram mitigat. Quintum remedium beneficia impendere, quia cum Christum dæmoniacum dixissent, ipse beneficium eis impendendo dixit: *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit etc.* Unde apostolus ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitiverit potum da illi. Charissimi, si exemplo Christi hæc fecerimus, ab eo hic gratiam, et in futuro gloriam obtinebimus, quæ nobis per intercessionem virginis Mariæ concedere dignetur ipse dominus Christus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>2</sup>[Sequitur alter sermo sextæ dominicæ in XL et primo de confessione sequitur sermo].

[16] *Effonde* [effunde] *sicut aquam cor tuum.* Thren. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Charissimi, Eccl. tertio <sup>4</sup> [Eccl. III<sup>a</sup>] dicitur: Omnia tempus habent. Sed quia nunc tempus est peccata confitendi, ideo ad dei gloriosi honorem et nostram salutem aliqua de ipsa confessione sunt dicenda, et ut ea quæ dicentur facilius intellectu capiantur, quædam quæstiones proponantur. (Et prima quæstio) quæritur ergo primo: quotuplex est confessio? [quod duplex]. Respondetur quod est triplex. Primo est mentalis, quæ fit soli deo, cum cordis contritione. De hac loquebatur propheta cum dicebat: dixi: confitebor adversum me injustitiam meam domino, Pso XXXI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Et ad hanc confessionem homines non solum in nova lege tenentur, sed etiam in veteri tenebantur; sine hac confessione hominibus adultis in peccato lapsis salus non fuit nec est, nec erit in futuro. Et hæc confessio ante incarnationem filii dei ad salutem sufficiebat, quia nondum deus homo factus erat, sed ex quo iam homo factus [est] et homini videlicet sacerdoti potestatem absolvendi dedit Matth XVI<sup>o</sup> <sup>6</sup> ira dicens: tibi dabo claves regni cælorum et quodcumque || <sup>218</sup> ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis. et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis; Ideo nunc tenemur etiam sacerdoti auctoritatem habenti confiteri. Homo enim non solum corde peccet

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> *Oldalt*: (de confessione sermo bonus et optimus). —

<sup>3</sup> II. 19. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 19.

[peccat] sed etiam ore, ideo non solum corde, sed et ore sacerdoti, qui vice dei stat, tenetur confiteri; et hæc confessio delet omnia peccata cum proposito tamen confitendi et satisfaciendi, unde Ezechielis XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum suarum non recordabor: et Psta: confitebor adversum me injustitiam meam domino: et tu remisisti impietatem peccati mei. Secunda est confessio legalis [te r-ven ferent valo], quæ fiebat in veteri lege cum oblationibus de qua habetur Levitici quarto [III]<sup>2</sup>, ubi dicitur: si sacerdos peccaverit, offeret pro peccato suo vitulum, et sanguine suo [ejus] se septies | asperget, et deus ei peccatum dimittet. Si princeps peccaverit, offeret ircum caprarum, et sacerdos rogabit pro eo, et ei peccatum dimittetur. Item Levitici XVI<sup>3</sup> habetur, quod pro peccato communitatis portabantur duo irci, et sacerdos unum ex eis immolabat, et ejus sanguine populum aspergebat, alium autem in desertum ire permittebat. Et ad hanc confessionem adveniente nova lege non tenemur, quia hæc erat figura, et quia iam figuratum advenit, figura cessare debuit. Ideo legimus in divino officio in festivitate corporis Christi: recedant vetera, nova sunt omnia. Sicut enim tunc per sanguinem animalium homines immundabantur: ita nunc per sanguinem Jhesu Christi ab omni peccato emundamur. Ideo dicitur ad Ebr. VIII [IX]<sup>4</sup>: sanguis Jhesu Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis i. e. peccatis. Tertia est confessio vocalis, quæ per beatum Augustinum diffinitur sic: confessio est per quam latens morbus animæ sub spe veniæ aperitur; vel sic: confessio est peccatorum coram sacerdote legativa [legittima] accusatio [J o l m e g v a d o l a f a], vel declaratio; et sic qui coram sacerdote non peccata recitat sed alia, non facit confessionem, quia dicitur: confessio est coram sacerdote peccatorum etc. Ex hac iterum diffinitione trahitur, quod laico confiteri non tenemur, quia talis clavem a deo non accepit, non enim potest laicus solvere aut ligare sacramentaliter, quia Petro dictum est, et suis successoribus: quodcunque ligaveris super terram etc. Sed diceres: tamen dicitur Jacobi quinto [V<sup>to</sup>]:<sup>5</sup> confitemini alterutrum peccata vestra. Et alias copia presbyterorum si desit pande sodali? Respondetur

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 3—5. 22—26. — <sup>3</sup> v. 15—21. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 16.



quod triplex est confessio. Prima est consultationis i. e. consilii, de qua loquitur Iacobus apostolus, ut præmisi, et hæc potest fieri et laico, alia est gratiarum actionis, de qua dicit propheta: confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus i. e. gratias agite Ps. CXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Hanc confessionem faciebat dominus Jhesus quando dicebat Matth. XI<sup>o</sup> [VI<sup>o</sup>] <sup>2</sup>: Confiteor tibi pater domine cæli et terræ, confiteor i. e. gratias ago. Tertia est confessio accusationis, quæ fit in foro [17] (i. e. in iudicio) pœnitentiæ, et hæc sacerdoti fieri debet, quia ipse habet potestatem ligandi et solvendi, unde leprosos Christus dominus non misit ad laicos sed ad sacerdotes, dicens Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ite ostendite vos sacerdotibus. Dicitur consequenter in diffinitione legitima accusatio vel declaratio i. e. cum circumstantiis ad confessionem requisitis, et maxime | quæ peccata aggravant. Et confessio dicitur a *con* quod est simul, et *fassio*, quasi omnium peccatorum simul fassio, et de hac confessione est loquendum. (Secunda quæstio). Quæritur secundo: utrum ad confessionem teneantur homines sub præcepto? Respondetur quod tenentur triplici præcepto. Primo præcepto divino, unde Christus dominus Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> leproso, qui stat in figura peccatoris præcipiendo dixit: vade, ostende te sacerdoti; et Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> præcipientes confessionem ait ad leprosos: ite, ostendite vos sacerdotibus; immo et in veteri lege in multis locis dominus deus ipsam confessionem expressit. Primo Genes. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> ubi ad Adam dixit: Adam, Adam ubi es? Dicit ibi Glossa Augustini: verba sunt increpantis et confessionem requirentis, non autem ignorantis. Si enim Adam confessus fuisset divini præcepti transgressionem i. e. peccatum suum, mox deus peccatum sibi dimisisset, et eum de paradiso non expulisset: sed Adam stultitia ductus peccatum suum non confitebatur, sed uxoris, immo [peccatum] deo imponebat dicens: mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de fructu ligni vetiti [i. e. prohibiti] et concedi. Quasi dixisset: Tu es culpabilis, quia tu dedisti mihi in sociam mulierem quæ decepit me. Sic et Eva non confirebatur proprium peccatum sed serpentis, dicens: serpens decepit me, et comedi. Multi sunt et nunc qui se excusando, aliena peccata confitentur, et dicunt: diabolus decepit

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 25. — <sup>3</sup> XVII. 14. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 9.

nos [me], vel ille induxit nos ad peccandum, quos reprehendens beatus Augustinus dicens [dicit]: mitte serpentem, accusa te ipsum. Secundo [deus] expressit confessionem Genes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi ad Kaym dixit: ubi est frater tuus Abel sp. confitere et indica. Tertio Josue VII<sup>o</sup> <sup>2</sup> (septimo), ubi dicitur: fili, confitere [atque indica quid feceris i. e. ostende [quid feceris] ne abscondas. Quarto Levitici XXVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Confiteantur omnes iniquitates [suas]. Quinto Eccli XVII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ante mortem confitere. Sexto Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: narra si quid habes, ut justificeris. Secundo ad confessionem tenentur homines præcepto apostolico unde apostolus ad Philip. III<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: omnis lingua confiteatur domino; et Jacobi ultimo: <sup>7</sup> confitemini alterutrum peccata vestra. Tertio tenentur homines ad confessionem præcepto ecclesiastico; et istud præceptum ecclesiæ habetur extra De pœnitentiis et remissionibus [ut] ubi dicitur: omnis utriusque sexus, postquam ad annos discretionis pervenerit omnia [facta i. e.] peccata sua solus saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et adjunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat (i. e. conatur) adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiæ sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejus perceptione [i. e. susceptione] duxerit abstinendum; alioquin vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur i. e. prohibeatur, et moriens caristia [christiana] careat sepultura. Et subditur ibidem: unde hoc salutare statutum [i. e. præceptum] frequenter in ecclesiis publicetur i. e. recitetur (herdeteffekh), ne quisquam ex ignorantia, [-æ] cæcitate velamen excusationis assumat. Sed diceres: utrum papa possit dispensare [i. e. kegelmezny] cum aliquo ne confiteretur? Respondetur quod non, quia sacramenta immutare, nec nova instituere potest. Sacramenta enim sunt institutione || <sup>2198</sup> divina: de tempore tamen dispensare potest sc. ut differat quis confessionem ultra annum. Sed diceres iterum quare confessio fieri præcepta est? Respondetur quod propter tria. Primo ut homines recognoscant se peccatores, quia omnes peccaverunt et

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 40. — <sup>4</sup> v. 26. — <sup>5</sup> v. 26. — <sup>6</sup> II. 11. — <sup>7</sup> v. 16. — <sup>8</sup> Más, egykorú kéz írása, mely az innen a 243. lapig elveszett részt pótolja.



egent gratia dei, [egent i. e. indigent] ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>1</sup> et non est qui facit bonum, et non peccet, Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Si enim confessio praecepta non fuisset, multi de peccatis nunquam recordarentur et sic [18] in peccatis morirentur [morentur], et dampnarentur. Secundo confessio fuit instituta [i. e. praecepta] ut homo sacrae eucharistiae reverentiam exhiberet quia ut audistis, homines tenentur circa pascha communicare, et si quis in peccato communicaret, multum peccaret, et corpori dominico magnam irreverentiam exhiberet. Tertio ideo confessio praecepta fuit, ut subditi ecclesiarum rectoribus innotescant [i. e. manifestant] ne lupus [infernalis] inter gregem dominicum latitet, et agnos devoret, et etiam ut viri ecclesiastici peccatorum vulneribus mederi sciant. Si enim medicus vulnus non agnoscit remedium exhibere nescit. Quaeritur tertio, cui est confessio facienda? Respondetur quod proprio sacerdoti, proprius autem sacerdos hominis est, qui curam animae ejus ordinariam habet, ut papa, legatus papae, episcopus, et omnes sunt proprii sacerdotes, quibus isti committunt auctoritatem audiendi confessiones, et absolvendi, ac injungendi poenitentias salutare nec non alia sacramenta ministrandi. Sed dicis: an in aliquo casu possit homo confiteri alteri sacerdoti quam proprio? Respondetur quod potest in certis casibus, primo quando proprius sacerdos est indiscretus i. e. ignarus, unde Augustinus et Jeronymus dicunt: qui vult confiteri peccata sua ut inveniat gratiam, debet quaerere sacerdotem, qui sciat eum ligare et solvere, quia si caecus caecum ducit, ambo in foveam cadunt. Secundo, quando parochianus transtulit domicilium suum. Tertio, cum quis vagabundus existit. Quarto, cum quis deliquit i. e. peccavit in aliena parochia. Nota hic tamen, quod si peccatum occultum est, et non sit excommunicatus a praelato illius loci, potest de tali peccato confiteri proprio sacerdoti: si autem sit excommunicatus a praelato illius loci propter illud peccatum, sicut consuevit fieri in furtis et hujusmodi quorum ignorantur actores, tunc talis mittendus est ad excommunicatorem, quia qui ligavit eum, ille potest et solvere. Sexto, ratione studii, puta cum clerici de praelatorum suorum licentia accedunt | ad studia, nam tunc efficiuntur de foro et ecclesia [ad ecclesiam illius] ad quem acce-

<sup>1</sup> III. 12. — <sup>2</sup> v. 21.

dunt, quousque ibi morantur. Septimo, tempus necessitatis, ut quia [tempore necessitatis ut qui] infirmatur ad mortem, vel debet intrare justum bellum sive mare, et deest proprius sacerdos. Octavo, si ponat spem in ratihabitionem proprii sacerdotis, et communiter doctores dicunt, quod audiens alienum parochianum consulitur sibi ut [quod] injungat confitenti, quod se proprio sacerdoti repræsentet. Item dicunt consequenter, quod homo extra necessitatem non debet alteri sacerdoti confiteri nisi jurisdictionem habenti. Prædictos casus ponunt Hostiensis et Raymundus, sanctus autem Thomas in III<sup>to</sup> [quarta] distinctione XVII<sup>a</sup> dicit: si subditus scit proprium sacerdotem hæreticum, aut sollicitem [sollicitatem] ad malum, aut primum ad peccatum, quod ei confitetur, vel si probabiliter æstimatur revelator confessionis, vel si peccatum | de quo quis confiteri debet, est commissum contra eum. In his casibus et similibus, si pœnitens probabiliter timet ex confessione facienda periculum sibi aut sacerdoti imminere, debet recurrere ad superiorem, vel a proprio sacerdote petere licentiam alteri confitendi, quam si habere non potest, idem est iudicium de eo, sicut de illo, qui non habet copiam sacerdotum. Quæritur quinto, cujus utilitatis sit confessio? Respondetur quod ex confessione homo consequitur duodecim utilitates.<sup>1</sup> Primo enim confessio mentem illuminat et hoc per informationem discreti sacerdotis, unde Johannis IX<sup>o</sup> <sup>2</sup> cæcus natus qui stat in persona peccatoris, dixit: abii, lavi, et vidi. Secundo, confessio a deo misericordiam i. e. gratiam impetrat Prov. XXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, et ea reliquerit, misericordiam consequetur. Sicut patet de David II. Reg. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup> qui dixit: peccavi, et mox misericordiam consecutus est, unde Nathan propheta dixit ei: deus transtulit i. e. dimisit peccatum tuum. Tertio, per confessionem anima a morte culpæ suscitatur; more enim mortui homo existens in peccato mortali nec videt, nec audit etc. sc. ad salutem. Ideo dicitur in Psmo de peccatoribus: os habent, et non loquentur: oculos habent, et non videbunt etc Psmo CXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: sed [19] facta confessione hos sensus homo spiritualiter recu-

<sup>1</sup> *Oldalt*: [12 sunt utilitates sanctæ confessionis 1, 2, 3 etc.] — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 5.



perat, ut patet per experientiam. Quod autem anima per confessionem vivificatur aut suscitatur, patet exemplariter de filia archisynagogi, quam eiecta turba Christus dominus suscitavit Lucæ VIII<sup>o</sup> [octavo]. Ita tu homo eicias per confessionem turbam i. e. multitudinem peccatorum de domo cordis tui, et mox anima tua suscitabitur. O optima medicina per quam anima mortua reviviscit. Quarto, per confessionem homo ab ore diaboli liberatur, qui enim in peccato mortali est, in ore diaboli existit, quod intranti est latissimum, sed exire volenti est artissimum; quod autem per confessionem de ore diaboli homo liberatur, habetur Jeremiæ XXXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi sic legitur: salvabit (i. e. liberabit) te dominus per confessionem ab ore latissimo, fac tu homo sicut ovis dum est in ore lupi clamat [enim]; ita et tu clama per confessionem et liberaberis. Quinto, per confessionem homo a peccatis purgatur. Hoc signatum est IIII<sup>ti</sup> [quarto] Reg. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> in Naaman qui lavit se septies in Jordane et mundatus est. Jordanis interpretatur humilis descensus; tu igitur homo si vis e peccatis mundari, descende humiliter ad confessionem septem vitiorum mortalium et mundaberis. Ideo dixit beatus Laurentius: Omnia in confessione lavantur. Sexto, per confessionem homo cum deo pacificatur, unde Isayæ LVII<sup>o</sup> <sup>3</sup> per dominum dicitur: creavi fructum labiorum pacem. Fructus labiorum est confessio oris, per quam homo cum deo pacificatur, et sic filius dei efficitur, Matth. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: beati pacifici: quoniam filii dei vocabuntur. Septimo, per confessionem conscientia alleviatur, peccata enim conscientiam aggravant, unde post peccatorum commissionem David sentiens suam conscientiam aggravatam dicebat: iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum [et sicut onus grave gravatæ sunt super me]. Psmo XXXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quilibet enim in peccato existens vere potest dicere illud Johannis [Job] VII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: factus sum mihimet ipsi gravis, et subdit ibidem: || <sup>220</sup> cur non tollis peccatum meum? per cuius ablationem alleviarer. Octavo, per confessionem diabolus confunditur, ex quo secreta sua ibi aperiuntur, et sic amicitia inter eum, et hominem amittitur. Unde Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: qui denudat | i. e. manifestat arcana (i. e. secreta) amici sui,

<sup>1</sup> XXXI. ? — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 20. 21. — <sup>7</sup> v. 17.



perdet eum. Sicut enim latro confunditur dum malitia [sua] aperitur: ita est et de diabolo. Nono, per confessionem peccata dimittuntur ut patet per illud primæ Joh. I [primo] <sup>1</sup>: si confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est deus ut remittat nobis ea, et emundet ab omni iniquitate. Decimo per confessionem homo pro magna parte de peccatis satisfacit. Secundum enim b. Augustinum: erubescencia in confessione est magna pars pœnitentiæ, et peccata operit; unde Psta: confusio [confessio] faciei meæ cooperuit me, Psmo XLIII<sup>to</sup> <sup>2</sup>. Sicut enim pallium tegit corpus, ita confessio peccatum. Et confessio sumpme valet ad pœnam purgatorii minuendam; ideo dicit sanctus Thomas: Quanto quis de peccatis pluries confitetur, tanto magis ei purgatorii pœna minuitur. Undecimo, per confessionem gratia in contritione data augmentatur, unde Alexander de Halis [aliis] dicit: in confessione devota dominus augmentat gratiam in contritione collatam. Hoc patet ad experientiam, quia post confessionem factam homo ardentior [g or f o b] fit ad omne opus bonum. Duodecimo, confessio ducit hominem ad gloriam æternam; ideo dicitur Eccli IIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: est confusio adducens gloriam; ita quod ista confusio vel verecundia quæ venit ex confessione, ducit hominem ad gloriam æternam. Quæritur quinto, qualis debet esse confessio? Respondetur, quod confessio bona debet habere sedecim conditiones<sup>4</sup> [Twlaýdanfagakat] ut patet in his versibus:

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis,  
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,  
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata [i. e. cita]  
Fortis et accusans et sic parere [i. e. obedire parata]

Primo igitur confessio debet esse simplex Sap. I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: sentite de domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum. Et confessio sic debet esse simplex, quod confitens nec minus nec plus dicet, quam oportet, quia si minus diceret, confessio non esset integra, si autem plus, mendacium committeret, et sic de novo peccaret; ergo dicitur alias quod con-

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. XLIII. 16. — <sup>3</sup> v. 25. — <sup>4</sup> *Oldalt más kéztől*: [qualis debet esse confessio: 16 conditiones debet habere]. — <sup>5</sup> v. 1.



fessio [20] debet esse [vera, non tamen debet esse] simplex simplicitate asinina. Sunt enim quidam ita rudes, quod dum volunt [volent] confiteri prius (enim) eorum conscientias non examinant, et sic stant ante sacerdotem sicut muti. Nec debet esse simplex simplicitate vulpina. Vulpecula enim dum vult capere aves, se abscondit vel simulat se [esse] mortuam. Tales sunt quidam qui peccata palliant seu abscondunt, vel veniunt ad confessionem solum propter decipere. Et ergo dico quod confessio debet esse simplex simplicitate columbina, unde Salvator Matth. X<sup>1</sup> dixit: estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ; columba enim semper gemit quando canit: ita confessio debet esse gemebunda, ut confitens possit dicere cum propheta: rugiebam a gemitu cordis mei Psmo XXXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Secundo, confessio debet esse humilis, ideo dicitur confitenti Eccli III<sup>to</sup> <sup>3</sup>: presbytero humilia animam tuam; et infra: multum humilia spiritum tuum. Multum humiliare se debet homo multorum conscius peccatorum in iudicio summi regis existens ad instar publicani Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> qui ex humilitate non audebat oculos levare in cælum, sed percutiens pectus suum dicebat: deus, propitius esto mihi peccatori; et subdit: | descendit justificatus in domum suam. Justificatus i. e. ab omnibus peccatis mundatus. Sine humilitate enim confessio, immo et omne aliud opus bonum, deo non placet, nec homini proficit. Hoc patet exemplariter de pharisæo, qui orando se exaltabat ita inquit Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: deus, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri homines: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus: jejuno bis in sabbato: decimas de omnium quæ possideo. Non placuit oratio sua, nec jejunium, nec decimarum datio ipsi deo, et etiam sibi non profecit, ex quo superbia ductus faciebat: ideo non justificatus, sed pluribus peccatis inquinatus descendit in domum suam. Et subditur [subdicitur] in eodem capitulo <sup>6</sup>: omnis qui se exaltat | humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. Et metrista dicit:

Vade superbe foras, deus spernit omne quod oras.

Hoc retine [retinet] verbum: deus odit omnem superbum.

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 13. 14. — <sup>5</sup> v. 11. 12. — <sup>6</sup> v. 14.



Tertio, confessio debet esse pura, sic, quod fiat pura, seu recta intentione. ut scilicet per eam placetur deus, venia consequatur, gratia conferatur, et tandem gloria æterna adipiscatur; et non debet fieri ad vanam gloriam sicut faciunt hypocritæ, nec debet fieri timore servili sed filiali, et etiam debet esse pura confessio sic, quod fiat sine peccato mortali. Sed diceres: an confessio facta in peccato mortali, hoc est sine contritione et sine charitate valeat ut pura [puta] quia confitens non dolet de omnibus peccatis, vel non vult abstinere ab omnibus? Respondetur secundum sanctum Thomam in quarto, distinctione decima VII<sup>a</sup> [XVII<sup>a</sup>]: quod confessio in quantum est actus virtutis non valet sine charitate, quæ est actus et principium merendi. Sed secundum quod confessio est pars sacramenti, sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves ecclesiæ cognoscens per confessionem conscientiam confitentis; et secundum hoc confessio potest esse in eo qui non est contritus, quia potest talis peccata sua sacerdoti innotescere [i. e. manifestare], et clavibus ecclesiæ se subicere, et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum i. e. gratiam [vel meritum]: tamen recedente fictione percipere incipiet, sicut etiam in aliis sacramentis est. Unde talis non tenetur iterare confessionem ad quam fictus accedit, sed tenetur post ea fictionem suam confiteri. Hæc ille. Concordat Petrus, et ista opinio habetur [etiam] de pœnitentia, distinctione 1<sup>a</sup> [prima] Mensuram (paragrapho) *Non ita*, ubi dicitur, quod non est necesse, ut quæ semel sacerdoti confessa fuimus denuo i. e. iterum confiteamur. Sed Raymundus et Hostiensis tenent, quod talis tenetur confessionem iterare, quia prior confessio, quæ fuit sine charitate [non] valuit (de contritione confessionis). Quarto confessio debet esse fidelis, ut tam confitens quam sacerdos sint in fide catholica, quia sine fide impossibile est placere deo, ut dicit apostolus ad Ebr. XI<sup>o</sup>.<sup>1</sup> Item confessio debet esse sub spe veniæ quia aliter non valeret [21] sicut confessio Kaÿm non valuit [qui] Genes. III<sup>o</sup>.<sup>2</sup> [quarto] dixit: Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Quinto confessio debet esse frequens, et hoc intelligitur duobus modis. Primo quia homo frequenter peccat, per confessionem frequenter resurgat. Humanum enim est pec-

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 13.



care, sed diabolicum in peccato perseverare, ut dicit beatus Augustinus. Et secundum beatum Gregorium: peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Secundo, bonum || <sup>221</sup> (est) quod homo eadem peccata [frequenter] confiteatur, non tamen ad hoc tenetur quis, nisi incertis casibus qui sequentur, unde beatus Augustinus dicit: quanto quis pluribus confitebitur turpitudinem criminis: tanto facilius consequitur gratiam remissionis. Ideo dicitur et communiter: presbyteris multis prodest si confitearis. Et hoc potest prodesse tripliciter. Primo si homo eadem peccata pluries confiteatur vel pluribus sacerdotibus, ideo ut plus verecondetur, hoc multum proficuum est, quia secundum beatum Augustinum: erubescencia [i. e. verecondia] est magna pars pœnitentiæ. Secundo, ut confitens sacerdotem adorandum pro se obliget quia sacerdos in missa specialiter tenetur orare pro sibi confessis. Tertio ut salubrius consilium et melius documentum sumat, quia ubi multa consilia, ibi salus, ut dicitur Prov. XI<sup>o</sup>.<sup>1</sup> Sed quæritur hic: utrum homo tenetur aliquam confessionem factam de peccatis iterare? Respondetur quod sic, et hoc in certis casibus. Primo, si sacerdos cui confessus fuit, non habuit auctoritatem [eum] absolvendi (eum). Secundo, si homo confessus fuit sacerdoti idiotæ i. e. ignaro [vel inscio]; ideo dicunt Jeronymus et Augustinus: qui vult confiteri peccata sua ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem qui sciat eum ligare et solvere. Tertio, si confitens confessionem dimidiavit [i. e. divisit] sic quod scienter aliquod mortale peccatum non dixit. Quarto, si pœnitentiam injunctam non adimplevit, et oblitus est eam. Quinto, si confitens vult, ut pœnitentia sibi injuncta mutetur, et confitetur non priori sacerdoti vel eidem sed peccata sibi confessa prior sacerdos oblitus est. Sexto, si confitens non habuit spem | veniæ. Septimo, si non habuit propositum abstinendi a peccato sc. mortali. Octavo, si dubitatur [dubitat] utrum bene fuit confessus aut non. Nono, si in infirmitate fuit confessus et convaluit, et pœnitentia non fuit sibi insinuata [i. e. manifestata]. Si fuisset insinuata et paratus esset eam adimplere, non tenetur confessionem priorem iterare. Decimo secundum aliquos, si non contritus, hoc est extra

<sup>1</sup> v. 14.



charitatem fuit confessus, tenetur iterato confiteri, quia secundum beatum Augustinum : ubi charitas non est, quid est quod possit prodesse (Qu. d. nil), et ubi est, quid est quod possit obesse? [i. e. nocere]. Ideo dicit apostolus I<sup>a</sup> [prima] ad Cor. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>; omnia autem opera vestra cum charitate fiant; et primæ ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> inquit : si charitatem non habuero, nihil sum.

Sexto, confessio debet esse nuda non palliata quia qui abscondit peccata sua non dirigitur [n e m l e z e n v a n a l a t y a] : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur, ut dicitur Prov. XXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et Psta : revela domino viam tuam, Psmo XXXVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>; et Boëtius : si medicamentum expectas, oportet ut vulnus detegas (i. e. ostendas) [i. e. manifestas]. Si enim homo peccata sua confitendo non denudat coram sacerdote, in die iudicii denudabuntur coram (toto) [mundo] universo, ideo dicitur per dominum Naum III<sup>o</sup> <sup>5</sup> : revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam gentibus nuditatem tuam; et beatus Augustinus dicit : si homo tu tegis sc. peccata tua confitendo, deus detegit : si detegis, ipse tegit. Sed qualiter homo debet nudare peccata sua? habetur in verbis nostri theumatis, ubi dicitur : effunde sicut aquam cor tuum. Quando enim aqua de vase effunditur, nec substantia, nec color, nec sapor ejus ibi remanet. Sed nunc inter homines quidam effundunt (peccata sua) de vase cordis, sicut oleum : cum enim | oleum de vase effunditur, de substantia ejus aliquid remanet : sic tales aliqua peccata scienter reservant, ea non confitendo, et eorum [horum] confessio nihil valet : aliqui effundunt sicut mel, cujus dulcedo in vase (semper) remanet. Consimiliter tales dum de peccatis recordantur, in eis delectantur, [22] et isti debent considerare illam salutiferam doctrinam beati Augustini, qui dicit : periculosum est peccatorum oblivisci, periculosius sine dolore reminisci, periculosissimum cum delectatione recordari. Alii effundunt sicut vinum, cujus sapor in vase remanet, sic tales post confessionem libenter audiunt aliqua de peccatis confessis, vel libenter vident per quæ peccaverunt aliqua de peccatis confessis, vel libenter vident per quæ peccaverunt. Quidam autem [vero] effundunt sicut lac, (cujus) color in olla remanet. Consimiliter et tales peccata confitendo

<sup>1</sup> XVI. 14. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 5. — <sup>5</sup> v. 5.



colorant, contra istos omnes dicitur in verbis theumatis: effunde sicut aquam cor tuum i. e. peccata in corde existentia. Et sic patet quod confessio debet esse [nuda. Septimo, confessio debet esse discreta, quo ad sacerdotem et quo ad confitentem. Sacerdos confessionem audiens debet esse] discretus, prudens et sciens, tenetur enim secundum doctores ad minus quatuor scire. Primo ad quæ peccata ejus potestas se extendit, et hoc potest scire habendo notitiam casuum episcopalium. Secundo, quæ sunt peccata mortalia et quæ venalia. Tertio, quæ pœnitentia debet dari pro mortalibus, et pro venialibus. Quarto, debet scire formam absolutionis. Sacerdos qui ista ignorat, de confessionum audientia se non intromittat: item sacerdos audiens confessionem, debet [ita] esse ita discretus et sciens, quod peccatorum circumstantiis [circumstantias] valeat discernere illas sc. quæ habentur in his [illis] versibus:

Quis, quid, ubi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando  
Quilibet [observet, animæ medicamina dando].

*Quis* sc. [utrum] ipse peccator erat masculus vel fœmina, juvenis vel senex, nobilis aut ignobilis, liber vel servus, in dignitate vel in officio constitutus, aut privatus, sanæ mentis vel insanus, sciens vel ignorans, solutus vel conjugatus, scolarius [sæcularis] vel claustralis, clericus vel laicus, quia secundum b. Augustinum: hoc facit in sacerdote cogitatio illicita, quod in laico simplici adulterii macula. Item an consanguineus, affinis vel extraneus, christianus vel hæreticus, judæus vel paganus, et similia. *Quid*, [sc. utrum] commisit adulterium vel fornicationem aut homicidium et similia. Item aut [an] peccatum quod perpetravit sit enorme, mediocre vel parvum. Item utrum quadriduanum, et fœtens vel recens (i. e. peccatum de novo factum) et similia. *Ubi* sc. an in loco sacro vel profano i. e. non sacro, in domo dominorum aut alibi. *Per quos*, sc. mediatores vel nuncios, quia omnes tales sunt participes criminis (et dampnationis, et ipse est reus obligatur) pro peccatis eorum. Vel sic: *per quos* (i. e. pro quibus) et cum quibus, et contra quos. *Quotiens*, debet enim peccator (si scit confiteri, et sacerdos) interrogare non solum ipsa peccata, sed etiam vices, et iterationes, ut dicat: quotiens cognovit fornicariam vel adulte-

ram, et utrum unam vel plures; quotiens dixit proximo suo verba contumeliosa, quotiens iteravit injurias et similia, quæ [quia] secundum b. Augustinum: vulnus iteratum tardius sanatur; et habetur De pœnitentia dist. III<sup>a</sup> [tertiâ] Inanis. *Cur* sc. quali temptatione peccatum fecerit, et utrum prævenerit ipsam temptationem, vel fuerit prævenerit ab ea; utrum sponte vel coacte [i. e. voluntarie], utrum cupiditate vel paupertate, utrum ludendo vel animo nocendi, et similia. *Quomodo*, sc. de modo agendi vel patiendi, et utrum peccatum est manifestum vel occultum. *Quando*, ||<sup>222</sup> sc. utrum in sacro tempore, puta in festis, quadragesimalibus et aliis jejuniis, aut in non sacro, ut in aliis diebus profestis [i. e. non festis]. Item utrum ante pœnitentiam acceptam vel etiam post frangendo ipsam pœnitentiam, quia secundum b. Augustinum: Inanis [i. e. vana] est pœnitentia quam culpa sequens coinquinat [i. e. maculat]. Et Isidorus dicit: Irrisor est et non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. Et nota, quod peccator [etiam] debet dolere et confiteri de bonis omissis quæ sc. potuit facere et non fecit. Talia enim proprie dicuntur delicta, quasi derelicta. Item de tempore male expenso, quia secundum b. Bernhardum: omne tempus nobis impensum requiretur qualiter sit expensum. Item quia multis fuit exemplum mali et non boni. Item de tristitia quam in-[23]tulit bonis peccando, et de lætitia quam eis non adhibuit. Item specialiter confiteatur de ingratitudine, et quoniam injuste deum offendit, a quo multa bona accepit et accepturus est. Hæc prædicta ponit b. Augustinus De pœnitentia, dist. V<sup>a</sup> [quinta]: Consideret. Consequenter sciendum quod secundum Raymundum: sacerdos audiens confessionem debet esse ita discretus, quod sciat interrogationes quas debet facere ab hominibus diversorum statuum, unde ipse dicit: quia religiosi sunt a sæcularibus actibus separati, ab eis interrogatio est facienda super duodecim ambusionibus [abusionibus] i. e. peccatis claustris, quibus frequenter religionis status corrumpitur [i. e. destruitur]. Sunt autem istæ: prima abusio est prælatus negligens; secunda, discipulus inobediens; tertia, juvenis ociosus; quarta, senex obstinatus; quinta, monachus curialis; sexta, monachus sive canonicus regularis causidicus [in vulgo per wÿfele]; septima, habitus pretiosus; octava, cibus exquisitus; nona, rumor [i. e. zaÿgodas] in claustris; decima, lis



in capitulo; undecima, dissolutio in choro; duodecima, irreverentia circa altare. In istis delinquant claustrales, et ideo de eis poterit interrogare sacerdos. Item interroget eos de tribus substantialibus regulæ, sc. obedientia, proprietate et castitate, utrum contra ista vel aliquod eorum deliquerit. Item circa clericos sæculares sacerdos audiens confessionem, sit tam discretus, quod ab eis quærat hæc crimina, sc. symoniam, negociationem (komplarfaghoth), et cetera [alia] quæ pertinent ad avaritiam. Item dilapidationem si habeat aliquam administrationem. Item utrum interfuerit divinis officiis, et utrum dixerit horas canonicas si est beneficiatus, aut in sacris ordinibus constitutus. Item si portavit vel [et] portat coronam et habitum congruentem [i. e. alkolmafth]. Item de luxuria, de venatione, et de irregularitate, ac de continentia si est in sacris ordinibus. Item de advocacy [procuratorfagrol] et de [ludo] alearum et similibus in quibus sæpius solent deum offendere. Item circa principes de iustitia et pauperum oppressione, et subditorum defensione. Circa milites de rapina, quia tales debent contentari de eorum, stipendiis, ut habetur Lucæ III<sup>o</sup> [3<sup>o</sup>]<sup>1</sup>. Circa mercatores necnon et officiales, artes mechanicas exercentes, interrogatio debet fieri de perjurio, mendacio, dolo, furto, et similibus. Circa cives de usuris, et pignoribus [i. e. vadiis]. Circa rusticos de invidia, et de futuro [furto] maxime in decimis, tributis et censibus. Licet enim hæc forma generalis supradicta sit circa omnes tenenda; sed tamen secundum diversitatem personarum et officiorum studiosius et specialius est circa specialia crimina insistendum. Hæc Raymundus et magister Johannes Theumaticus [Theutunicus] in Summa confessionum. Nota etiam secundum sanctum Thomam in quarto [quarta], distinctione decima VIII<sup>a</sup> [XIX] quod in interrogationibus faciendis tria sunt attendenda. Primo, ut quilibet peccator interrogetur de peccatis quæ consueverunt in hominibus illius conditionis habundare. Non enim oportet quod de milite quærat[ur] de peccato clericorum aut religiosorum, et [aut vel] e converso. Secundo, ut non fiat explicita [nilvanvalo] interrogatio de peccatis nisi de illis, quæ omnibus manifesta sunt, de aliis autem peccatis ita debet fieri a longinquo interrogatio, ut si

<sup>1</sup> v. 14.

commisit, dicat, et si non commisit [i. e. fecit] non addiscat. Tertio, ut de peccatis præcipue carnalibus non descendat nimis ad particulares circumstantias, quia hujusmodi delectabilia quanto magis in speciali considerantur, tanto magis concupiscentiam nata sunt movere, ut dicit Aristoteles in tertio Ethicorum. Et ideo potest contingere, ut confessor talia quærens, et sibi et confitenti noceat. Hæc ille. Et sic patet quando confessio debet esse discreta ex parte sacerdotis. Debet etiam esse discreta ipsa confessio ex parte confitentis sic, quod quærat sacerdotem, [24] qui sciat eum ligare et solvere. Unde b. Augustinus dicit: idem debet facere pro evitanda animæ morte, quod faceret homo pro evitanda corporis morte, pro qua evitanda quotienscumque posset, discretiorem medicum quæreret. Item quod dicat [cogitat] peccata distincte et separatim. Item quod confiteatur propria peccata, et non aliena si fieri potest, quia Prov. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: justus in principio accusator est sui et non alterius; et Psta: iniquitatem meam annuntiabo tibi Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup> [et Psmo XXXI<sup>o</sup>]: dixi: confitebor adversum me injustitiam meam, non alienam. Alias confessio non valeret, sicut nec valuit confessio Adæ, qui peccatum uxoris suæ confitebatur, et Eva peccatum serpentis, ut patet Genes III<sup>o</sup>. Octavo confessio debet esse libens i. e. voluntaria, et non coacta, unde Psta: ex voluntate mea confitebor illi Psmo XXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et Psmo LIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: voluntarie sacrificabo tibi et confitebor nomini tuo. Non enim debet fieri [esse] confessio coacta sicut fuit confessio Achor, de quo habetur Josue VII<sup>o</sup> [Osee]<sup>5</sup>, sed debet esse voluntaria sicut fuit confessio dexteri latronis, qui veniam promeruit, de quo habetur Lucæ XXIII. Nono, confessio debet esse verecunda quia verecundia est magna pars pœnitentiæ, unde b. Aug. dicit: verecundia magna est pœna, qui erubescit pro Christo, fit dignus venia. Tamen de aliquibus confitentibus possumus dicere illud Jeremiæ III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Decimo, confessio debet esse integra, ut confitens omnia peccata dicat, unde confitenti Eccli XXXVIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: ab omni delicto emunda cor tuum. Nec debet confessionem dividere, quia alias confessio non valeret. Sed quæritur hic, cum con-

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> XXXI. 5. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 3. —

<sup>7</sup> v. 10.



fitens habet aliqua peccata, a quibus sacerdos, cui confitetur, eum absolvere nequit [i. e. non potest], quid faciendum est? Respondetur secundum s. Thomam quod adhuc tenetur confitens huic sacerdoti omnia peccata dicere, ut quantitatem totius culpæ cognoscat, et tunc sacerdos a quibus **|** potest ipsum absolvat, cum aliis autem remittat eum ad superiorem absolvendum; nec talis confessionem dividit qui cum maioribus ad superiorem vadit. Idem s. Thomas in quadam concione de quolibet perfectius respondet ad hanc materiam, dicens: quod si sacerdos non absolvit, nisi quem credit divinitus absolutum, sed postquam est a deo absolutus, tenetur adhuc homo sacerdoti confiteri. Et quia dispensatio || <sup>223</sup>absolutionis non est tota credita (i. e. tradita) minori, tenetur tamen totum confiteri praelato, minori et ipse debet eum absolvere ab omnibus peccatis a quibus potest. Deinde tenetur eum remittere ad superiorem de residuo absolvendum. Idem dicit Glossa ut patet prima quæstione II<sup>a</sup> Ab ista. sc. Quid si confitens. Item [confessio] debet etiam esse integra, sic quod confitens dicat non solum peccata sed etiam circumstantias eorum. Sed an omnes circumstantias debet dicere? Respondetur, quod triplices sunt circumstantiæ peccatorum. Quaedam sunt peccatum alleviantes, ut dicendo ille induxit me ad faciendum, vel feci ex fragilitate aut ignorantia etc. Aliæ sunt indifferentes ut subtrahere cum dextra manu vel sinistra, per fenestram vel per hostium et hæ circumstantiæ confitendæ non sunt. Quædam (vero) circumstantiæ sunt peccatum aggravantes, quæ ponuntur in his versibus:

Aggravat ordo, locus, peccata, scientia, tempus,  
Aetas, conditio, numerus, mora, copia, causa.  
Est modus in culpa, status altus, lucta pusilla.

Et horum versuum intellectus alias habetur. Et hæ circumstantiæ et maxime quæ trahunt ad aliud genus peccati mortalis sunt de necessitate confitendæ. Ideo dicitur communiter: cuncta quæcunque gravant, comitantia dicas. Undecimo, confessio debet esse secreta tam ex parte confitentis, quam ex parte confessoris. Primo debet esse secreta ex parte confitentis, nam sive peccata sint occulta vel manifesta, confessio tamen debet fieri in secreto, et sic patet, quod sacerdos non debet simul plures audire, quia [25] alias hæc conditio confessionis non teneretur, nec unus



debet simul et semel pluribus sacerdotibus confiteri, quia unus ita bene absolvit sicut duo, et etiam quæ confitens aut [audit] a confessore (dicuntur), debet tenere secreta. Unde Petrus et Cancellarius dicunt: Omnia ad confessionem pertinentia, ut pœnitentia injuncta et interrogationes factæ etc. sunt de confessione secretæ, propter quod peccant si non excuset eos ignorantia, qui pœnitentias suas, et ea quæ sacerdos ipsis dixit, passim dicunt, et qui etiam super hoc inquirunt, quia talia aliquando per indirectum causant irrisionem sacerdotis. Secundo, confessio debet esse secreta ex parte sacerdotis, unde Thomas et Petrus in quarto, dist. XXI<sup>a</sup> dicunt: sacerdos in omni casu tenetur celare confessionem, quia (in) sacramentis illud quod geritur exterius, est signum illius [ejus] quod geritur interius. Unde sicut deus peccatum hominis tegit interius, ita confessor debet tegere exterius, et sic tamquam violator sacramenti peccat, qui confessionem revelat. Et hujusmodi celationis sunt certæ utilitates. Prima, quia per hos [hæc] homines magis ad confessionem attrahuntur; secunda, quia securius homines confitentur. Quæro hic, quæ est pœna sacerdotis confessionem revelantis? Respondetur secundum Innocentium tertium, qui dicit: Caveat sacerdos, ne verbo aut signo, aut alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem. Sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personæ caute requirat, quoniam qui peccatum in pœnitentiali iudicio sibi detectum [i. e. revelatum] præsumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus [i. e. nuntiamus], verum etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam ad arctum monasterium [з о р о с т е м л е ц е к] retrudendum [detru-]. Extra eodem capitulo: Omnis. Et licet secundum Gregorium ut habetur De pœnitentia, dist. VI<sup>a</sup>: sacerdos confessionem revelans deponatur et omnibus diebus vitæ suæ | peregrinando ignominiosus [i. e. diffamatus] pergat: tamen nunc standum est pœnitentiæ Innocentii, et sic patet, quod confessio etiam ex parte sacerdotis debet esse omnino secreta. Sed diceres: si aliquod periculum futurum sciretur per confessionem ut hæresis, per quam fides populi corrumperetur, vel aliquod dampnum | grande futurum, aut volentium contrahere matrimonium consanguineitas vel affinitas: nonne sacerdos deberet talia revelare? Respondetur quod nullo modo, sed debet adhibere aliquod remedium, quan-



tum potest, sine revelatione tamen confessionis. Moneat enim tales confitentes ut desistant [i. e. cessent], et alios informet, ne per hæresim corrumpantur, vel alias dampnificarentur [dampnificentur]. Potest etiam dicere prælato ut diligenter [in-] vigilet super gregem suum [sibi] commissum, ita tamen quod nec verbo nec nutu [i. e. signo] prodant [prodat] confitentem: unde si prælatus præciperet sibi dicere crimen alicujus, quod per confessionem scit [fit], non tenetur sibi obedire, nec excommunicatio in eum lata propter hoc teneret, nec in testem adductus tenetur aliquid dicere de hoc. Et potest jurare, quod de hoc nihil sciat, quia nescit ut homo sicut deus; vel nescit ad revelandum alicui sicut dicitur Marci XIII<sup>o</sup> 1: de die autem illa et hora sc. judicii nemo scit, neque angeli in cælo, neque filius hominis [sc. Christus]. Subintelligitur quod filius sc. Christus nichil scit de die illa et hora sc. ad revelandum nobis. Ita dicit Glossa ibi. Duodecimo confessio debet esse lacrymosa vel amara, Isayæ XXXVIII<sup>o</sup> 2: recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ; et Psta: rugiebam a gemitu cordis mei, Psmo XXXVII<sup>o</sup> 3 [XXXVIII<sup>o</sup>]; et Jerem. XXXI<sup>o</sup> 4: statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam. Et signa hujus amaritudinis<sup>5</sup> sunt quinque. Primum signum est verecondia, unde b. Augustinus dicit: laboret mens patiando erubescientiam. Secundum signum est humilitatis [humilitas], hoc patet in publicano qui non audebat oculos ad cælum lævare, Lucæ XVIII<sup>o</sup>. Tertium signum sunt lacrymæ, Thren. II<sup>o</sup> 6: deduc quasi torrentem lacrymas, per diem et noctem. Quartum signum est fortitudo ulterius peccato resistendi, I<sup>a</sup> Cor. X<sup>o</sup> 7 [prima ad Cor. IX<sup>o</sup>]: qui [se] existimat stare, videat ne cadat. Quintum signum est pronitas obedientiæ. Exemplum hujus habemus in domino Jhesu, qui pro nobis factus est obediens usque [26] ad mortem, ad Philipp. II<sup>o</sup> [secundo].<sup>8</sup> Et non solum debet esse lacrymosa vel amara confessio ex parte confitentis, sed etiam ex parte confessoris. De hoc habemus exemplum in b. Ambrosio, qui cum magno fletu confessiones audiebat, ita ut et confitentes ad lacrymas provocabat. Tredecimo, confessio debet esse accelerata vel festina, unde pec-

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 21. — <sup>5</sup> *Oldalt*: (signa amaritudinis). — <sup>6</sup> v. 18. — <sup>7</sup> v. 12. — <sup>8</sup> v. 8.



catori Eccli V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: ne tardes converti ad dominum, et ne differas de die in diem; subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te. Debet autem esse confessio festina propter quinque. Primo propter horæ mortis incertitudinem, Lucæ XII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Veniet dominus servi illius, in die qua non ferat [sperat]. Ibidem: Estote parati quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Exemplum de divite, cui dictum est: Stulte, hac nocte repetent a te animam tuam, et quæ congregasti, cujus erunt? Secundo, propter peccatorum accumulationem Apoc. ultimo <sup>3</sup>: qui in sordibus est sordescat adhuc; et Gregorius: peccatum quod per pœnitentiam || <sup>224</sup> non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit, et Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: pilosus [i. e. peccator] clamabit alter ad alterum. Tertio, propter majorem a deo elongationem, et difficiliorem conversionem, unde Ovidius dicit: Qui non est hodie, cras minus aptus erit; et Psta: Domine, qui elongant se a te, peribunt [i. e. dampnabuntur] Psmo LXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quarto propter periculosam in fine [finale] conversionem, quia rara est vera confessio in extremis [i. e. tempore mortis]. Audi quid Augustinus sentit de his, qui in fine pœnitent in libro quinquaginta Omeliarum: Baptisatus ad horam vivens securus hinc exit; fidelis bene vivens securus hinc exit; [agens pœnitentiam et reconciliatus domini sanus est, securus hinc exit]: agens vero pœnitentiam ad ultimum [i. e. circa mortem] si securus hinc exit, ego non sum securus, pœnitentiam dare possum, securitatem non possum. Numquid dico dampnabitur, neque dico salvabitur. Vis ergo de dubio liberari? age pœnitentiam dum sanus es, et securus eris, quia tunc egisti pœnitentiam dum peccare potuisti: si autem tunc agis pœnitentiam, dum peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa, Hæc ille. Quinto, confessio debet esse festina propter divinam indignationem, quia qui non exaudierit [deum in hac vita clamantem, clamabit postea et ipse, et non exaudietur, ut dicitur Prov. XXI<sup>o</sup> <sup>6</sup>; et b. Gregorius dicit: justum est, ut qui noluit pœnitere dum [cum] potuit, dum voluerit sero [i. e. circa mortem] non possit; ac animi aversione percutitur peccator ut minores [moriens] obliviscatur sui, qui dum viveret, oblitus est dei. Quarto decimo, confessio debet esse fortis, sic quod

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 38—40. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 27. — <sup>6</sup> v. 13.



confitens proponat ulterius ad peccata non redire, sicut fecerunt Maria Magdalena, David, et Petrus apostolus. Vere enim pœnitens et a deo veniam petens debet fortiter resistere diabolo, carni et mundo. Quintodecimo, debet esse confessio accusans seu accusatoria, ut homo accuset se in peccatis perpetratis, et non excuset, ut possit dicere illud Ps̃tæ: delictum meum cognitum tibi feci, Ps̃mo XXXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>, Sed nunc multi sequuntur Adam et Evam, qui se non accusaverunt sed potius excusaverunt, ut patet Gen. III<sup>o</sup>. Sedecimo et ultimo confessio debet esse ad obediendum parata, ut confitens possit dicere cum Ps̃ta: paratus sum, et non sum turbatus. Unde b. Augustinus dicit De pœnitentia, distinctione V<sup>a</sup>: Ponat se pœnitens omnino in potestate iudicis, in iudicio sacerdotis nil [nichil] sibi reservans sui, ut ad omnia eo iubente paratus sit pro recipienda vita animæ facere, quæcunque faceret pro evitanda corporis morte. Et subdit: cum gaudio facere debet immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus. Si igitur charissimi, nostra confessio has prædictas condiciones habuerit, tunc per eam veniam, gratiam et gloriam consequemur, quæ nobis per merita Virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus, in-secula seculorum benedictus Amen.

Sermo [in dominica Palmarum] (de ewangelio sc.) *Cum appropinquasset Jhesus Jerosolymis<sup>2</sup> etc. [et venisset Bethphage ad montem oliveti etc Matth. XXI<sup>o</sup>].*

Charissimi, ut possitis scire, quæ Christus dominus hodie gessit [i. e. fecit] secundum narrationem trium ewangelistarum sc. Matthæi, Johannis et Lucæ, volo narrare breviter ut per hæc possetis accendi ad devotionem. Notate igitur ut Joh. [ewangelista] recitat cap. XI<sup>o</sup>: cum dominus Jhesus feria VI [sexta] ante dominicam qua cantatur officium: Judica me deus etc, Lazarum quadriduanum mortuum suscitasset, [27] et sequenti dominica celebratum fuisset concilium contra eum. Quod attendens Jhesus fugit in civitatem Ephrem cum discipulis suis, quia tempus ejus passionis nondum venerat: heri autem sc. sabbato | ante dominicam Ramis palmarum inde reversus venit in Bethaniam, ut habetur Joh. XII<sup>o</sup> ad hospitam suam Martham, et

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> Oldalt későbbi kéz írásával e textus szintén olvasható.



dilectricem suam Mariam Magdalenam, quæ fecerunt ei cœnam ut habetur in crastino ewangelio, quia quidquid Christus hodie fecit, cras in ewangelio legitur. Martha autem ministrabat Christo secundum consuetudinem suam, et Lazarus suscitatus unus erat de discumbentibus cum Christo [Jhesu]; Maria ergo [vero] Magdalena libra ungenti pretiosi unxit pedes Jhesu, et capillis suis extersit, et quia his diebus multi judæi et pagani de diversis partibus mundi venerant in [ad] Jerusalem, judæi ad orandum et peregrinandum, pagani vero propter nundinas foris annunciationem [aut congregationem] quæ tunc habebantur. Cum audissent hunc [hoc] famosum signum, vel miraculum, quod fecerat Jhesus Lazarum suscitando, venerunt heri in Bethaniam multi ex eis qui audierant, quod Jhesus esset ibi, ut eum viderent, et etiam Lazarum, quem suscitaverat. Mane ergo facto, hodie assumpsit secum Christus dominus discipulos., qui fuerant secum in fuga facta post concilium judæorum, et illos qui venerant de Jerusalem, et cœpit ire versus Jerusalem cum eis, quæ distabat a Bethania in duobus miliaribus. Tunc secundum seriem hodierni ewangelii processionalis: cum appropinquasset Jhesus Jerosolymis et venisset Bethphage ad montem oliveti. (Et) secundum Remigium Bethphage erat parva villa in latere montis oliveti, pro alendis [i. e. nutriendis] animalibus immolandis data sacerdotibus, et distabat [enim] a Jerusalem per mille passus, qui [sunt] iter sabbati [ut habetur Actuum primo capitulo <sup>1</sup>], quæ ideo tantum distabat, ut sacerdotes, terminata eorum septimana non violarent sabbatum, quando finito suo officio domum redierunt, quia quicumque plures passus quam mille fecisset in sabbato extra | necessitatem violasset sabbatum. Sed diceres: quare Christus dominus voluit hodie appropinquare Jerusalem? Respondetur, quod primo ideo, quia appropinquabat jam tempus passionis suæ, in quo tempore pro salute generis humani mori debebat, [ergo] et ipse voluit appropinquare loco, in quo passio sua fieri debebat, sicut ipse prædixerat Matth. XX° <sup>2</sup>: Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et scribis se. judæis, et condempnabunt eum, morte. Secundo voluit loco passionis appropinquare, ut per hoc | ostendisset, sicut dicit Beda,

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 18.



quod sua voluntate mortem subiret. Tertio ideo voluit appropinquare Jerusalem, ut ipsam faceret sibi appropinquari, sed magis ipsam se elongavit ab eo, sicut nunc multis vellet deus per suam gratiam appropinquare, sed ipsi per malitiam se elongant. Cum ergo Christus esset in pede montis oliveti, vocavit duos discipulos suos sc. Petrum et Philippum, et misit eos in Jerusalem dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est i. e. Jerusalem [in Jerusalem]. Sed diceret: ex quo Jerusalem civitas fuit, quare eam Christus castellum et non civitatem nominavit? Respondetur, quod ideo, quia castellum est diminutivum illius nominis castrum, et quia in Jerusalem veritas ab hominibus diminuta erat, Christus eam castellum nominavit; vel sicut castellum est munitum [i. e. fortificatum], sic Jerusalem munita erat armis malitiæ contra Christum; et non vocavit eam civitatem, quia in ea non erat in bono civium unitas, ex quo omnes nitebantur effundere sanguinem Christi || <sup>225</sup> innocentem, unde de ipsis dicitur Joh. XI<sup>o</sup> [undecimo]<sup>1</sup>: ab illo ergo die sc. dominica in passione domini cogitaverunt interficere eum (in Jerusalem existentes). Et notanter dicit: quod contra vos est i. e. vobis ex opposito vel vobis adversaria, quia judæi in Jerusalem existentes discipulis adversati [i. e. inimicati] fuerunt. Post ascensionem enim domini discipulos de Jerusalem, et finibus [i. e. terminis] ejus eiecerunt præter Jacobum justum, immo aliquos [aliquot] ex eis occiderunt, ut Jacobum majorem, et Stephanum protomartyrem, Barnabam, et Matthiam. Et hoc Christus dominus imperando prædixerat eis, dicens Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: [28] Ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex eis occidetis, et crucifigetis, et flagellabitis in synagogis vestris. Et subdit: Jerusalem, [Jerusalem], quæ occidis [occidetis] prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt. Sed dicis: quare Christus misit duos discipulos in Jerusalem, et non plures, nec unum tantum? Respondetur: quod propter fraternam societatem. Secundo propter verbi auctoritatem i. e. dignitatem [i. e. firmitatem], quia in ore duorum vel [aut] trium testium stat omne verbum, ut dicitur Deuter. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Tertio, [propter geminam] geminarum charitatem sc. dei et proximi. Docuit etiam per hoc prædicatores, qui per istos discipulos significantur, in

<sup>1</sup> v. 53. — <sup>2</sup> v. 34. 37. — <sup>3</sup> XIX. v. 15.



quibus debet esse ista gemina [i. e. duplex] charitas sc. dei et proximi. Sequitur: *et statim invenietis sc. ante portam civitatis asinam alligatam, et pullum* [i. e. filium] *cum ea*. Ista asina servabatur usibus pauperum, qui non habebant currum ad portandam aquam de torrente Cedron, ut de nautatoria [natatoria] Sylœ, qui fluvii fuerunt sub monte, supra quem civitas fuit sita [i. e. locata posita], et in civitate fuit defectus aquæ, unde ista asina fuit alligata ante portam civitatis, et quicumque ea indigebat, dabat ei illo die pabulum (i. e. fœnum), et de mane ad locum portabat [reportabat] unde eam solverat; et pullus asinæ ad eundem usum alligabatur post mortem matris. Et ex quo Christus fuit pauper secundum quod homo, juxta illud Pstæ: ego autem mendicus sum et pauper Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> Christus dominus dixit: vulpes foveas habent et volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet; ideo voluit uti servitio horum animalium, tamquam unus de pauperibus. *Solvite et adducite mihi* etc. In hoc notatur spiritualiter auctoritas episcoporum et curatorum, qui habent homines a peccatis solvere et ad Christum ducere, virtutibusque ornare; sed heu! nunc multi ex eis non solvunt sed ligant eorum tyrannidem [i. e. crudelitatem] super | eos exercentes; nec advertunt tales dictum b. Bernhardi qui super Canticis (de) prælatis dicit: discite subditorum esse patres, studete magis amari quam timeri, et si interdum severitati [i. e. ferocitati] opus est, paterna sit, non tyrannida [tyrannica]. Matres estote fovendo et patres corrigendo [corripuendo]. Et sunt ex prælatis nonnulli [i. e. aliqui], qui peccatores ad Christum non ducunt, sed potius ab eo [ipso] eorum malis exemplis abducunt [elvizik]. Et tamen cuilibet prælato dicit apostolus ad Titum II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: in omnibus præbe te exemplum bonorum operum. Legitur I<sup>a</sup> Reg. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>, quod Saul fuit altior omni populo ab humero et supra. Ubi dicit Glossa: sicut prælatus aliis eminet officio, sic debet eminere exemplo. Et b. Gregorius dicit in suo Pastoralis: Non homini ducatum suscipere decet, qui nescit homines bene vivendo præire. Vita enim bona, et doctrina sana in prælato debent simul convenire, quia secundum Isidorum De sumpmo bono lib. III<sup>o</sup> cap. XXXV<sup>o</sup>: doc-

<sup>1</sup> XXXIX. 18. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> IX. 2.



trina sine vita arrogantem i. e. superbum [pomposum] facit: vita sine doctrina inutilem reddit, nec adducunt verbo. Et tamen cui libet praelato Isayæ XLVIII<sup>o</sup> [LVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>]: per dominum dicitur: clama, ne cesses, | annuncia populo meo scelera eorum. Et tales deberent attendere illud dictum b. Augustini in libro Confessionum: Domine, vae tacentibus de te, et ubi vae pronunciatur, ibi æterna dampnatio insinuatur. Et sic patet quod viri ecclesiastici tenentur homines ducere ad Christum verbo, et exemplo. Item multi ex ipsis populum virtutibus non ornant, sed potius scandalisando deturpant [deornant]. Et tamen Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: vae homini illi, per quem scandalum venit. Melius enim ei fuisset, si nunquam natus extitisset. Sequitur: *et si quis vobis* aliquid dixerit, volens vos impedire, dicite: quia dominus his [sc. animalibus] opus habet, et confestim [i. e. statim] dimittet vobis eos [sc. asinam et pullum ejus]. Hic dicit Crysosth: Non dixit (dominus) Christus [29] discipulis suis: dicatis, dominus tuus, vel dominus noster his opus habet, sed generaliter (hoc) dixit: dicite, dominus, ut intelligatur, quod ipse est dominus non solum animalium sed et hominum, immo et totius universi. Unde de ipso dicitur I<sup>a</sup> ad Timoth VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>, et Apoc. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: rex regum, et dominus dominantium. Et hic Christus dominus instruit prædicatores quasi diceret eis: si quis hominum vos prædicatores impedire voluerit, ne peccatores solveretis, et ad me [ad] duce- retis, dicite: dominus his opus habet, non ad suam necessitatem, sed ad peccatorum utilitatem, peccata sc. eis remittendo, gratiam dando, et gloriam referendo [conferendo]. Ipse enim tamquam pius pater et dominus, non vult mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, ut vivat, ut dicitur Ezech. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Consequenter ewangelista huic facto Christi adducit testimonium prophetæ ut ostendat, quod Christus dominus omnia complevit, que de eo scripta sunt per prophetas: sed scribæ, principes sacerdotum et pharisæi invidia excæcati, que legebant intelligere noluerunt. Unde subditur in ewangelio: hoc autem totum factum est sp. ideo, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, sc. Zachariam cap. IX<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicentem: dicite filiæ Sion i. e. civitati Jerusalem, quæ dicebatur filia Sion, quia sicut mater custodit filiam, sic in monte

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 32. — <sup>6</sup> v. 9.



Sion erat turris David, de qua civitas Jerusalem [custodiebatur i. e.] tuebatur. Ecce dicit Crysosth. super Matth. : Ecce est adverbium ostendentis, non carnali aspectu, sed spirituali intellectu, propheta enim ante multa tempora dixerat hæc verba ut ostendisset, quod ille de quo loquebatur, antequam de Maria nasceretur, jam erat. Rex tuus qui creavit et regit defendendo te, venit tibi sp. si intellexeris ut salvet te per mortem, et sui sanguinis effusionem. Tunc propheta ponit signa, per quæ judæi potuerunt cognoscere Christum fore illum, de quo locutus fuit, dicens : mansvetus i. e. pius, ut amaretur, sedens super asinam et pullum filium subjugalis [i. e. filium asini] i. e. animalis ferentis | jugum. Dicit hic Crysosth. : interroga judæos, quis rex delatus (i. e. portatus) [i. e. ductus] super asinam venit in Jerusalem, sed utique non habent alium dicere, nisi solum Christum. Iste ergo rex venit tibi i. e. venit si intellexeris, ut salvet te, si non intellexeris, venit contra te. Venit mansvetus, non ut propter potentiam timeatur, sed ut propter mansuetudinem amaretur. Non sedit in curru aureo, indutus pretiosa purpura ; nec ascendit super equum, sed super asinam, quæ est animal tranquillum et pacificum : et Christus dominus sedit super utrumque animal non propter necessitatem, quia via brevis erat, sed propter mysticam [i. e. spiritualement] significationem, per asinam enim in qua Christus sedit, significantur judæi, quia multi ex eis conversi sunt, in quorum cordibus Christus per fidem requievit. Per pullum vero gentiles [i. e. pagani] intelliguntur, quia et ex eis multi, immo plures quam ex judæis per prædicationem discipulorum conversi sunt, in quorum mentibus Christus per fidem requievit. || <sup>226</sup> Et notate charissimi, quod de Christo per prophetam quatuor dicuntur per ordinem. Primum est majestas, quia rex. Et ergo O devota anima, debet a te reverenter timeri, unde Psa : timete dominum omnes sancti ejus. Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundum est charitas, quia venit tibi i. e. ex charitate venit ad utilitatem tuam. Non enim (venit) ut auferret nostra, sed ut daret sua. Omnia enim quæ habuit, nobis dedit sc. regnum suum in possessionem. Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup> : possidete præparatum vobis regnum a constitutione mundi. Corpus suum dedit in refectionem, Joh. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> : Caro mea

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> v. 56. 52.



vere est cibus; et ibidem: qui manducat ex hoc pane vivet in æternum. Sanguinem suum in ablutionem [peccatorum], quia ipse dilexit nos, et lavit nos in sanguine suo a peccatis nostris, Apoc. I<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Animam suam in redemptionem, Joh. X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: animam meam pono pro ovibus meis. Et deitatem suam in fruitionem Joh. XVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: hæc est vita æterna: ut cognoscant te, solum deum, et quem misisti Jhesum Christum. Tertium est benignitas, quia venit mansuetus, unde ipse dixit Matth. XII<sup>o</sup> [XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>]: discite a me quia [30] mitis sum, et humilis corde; et quia pius est et mansuetus, debes sperare et nullomodo desperare. Cum ipso enim ab infantia crevit miseratio [i. e. pietas] Job XXXI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quartum est celsitudinis auctoritas, quia dicitur sedens. Sessio enim celsitudinem et auctoritatem decet, unde Psalms: dominus sedet super (sedem) sanctam suam, Psalms XLVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Sed in hac celsitudine et auctoritate venit humilis, unde dicit Crysosth.: non habet in circuitu splendentes gladios, non ornamenta terribilium armorum, sed ramos palmæ et olivæ, quæ sunt testimonia pacis et humilitatis, et quia excelsus est, honora eum. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præceperat illis Jhesus. Et ut habetur Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>7</sup>: solventibus illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: quid solvitis pullum? At illi [dixerunt]: quia dominus necessarium eum habet. Et licet hoc dixerunt, non tamen solutionem impedierunt, quod nec facere potuerunt. Et ergo discipuli adduxerunt asinam et pullum ad Jhesum, et imposuerunt super eos vestimenta sua sc. ipsi apostoli, et eum desuper sedere fecerunt, primo super asinam, secundo super pullum. Et discipuli posuerunt vestimenta sua super asinam et pullum primo ideo, ut Christus dominus mollius sederet; secundo quia forte dorsum asinæ et pulli sordidum fuit, ex quo continue onera deferebant; tertio hoc fecerunt ad honorem Christi; quarto hoc factum est propter mysticam significationem, unde vestis doctrinam significat: sicut enim vestis ornat corpus, ita doctrina animam. De hac veste dicitur Apoc. XVIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: beatus, qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Et b. Jeronymus dicit: vestis applicata [i. e. apposita] est doctrina scripturarum, quibus anima nisi instructa

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 29. — <sup>5</sup> v. 18. — <sup>6</sup> v. 9. — <sup>7</sup> v. 33. — <sup>8</sup> XVI. 15.



fuerit et ornata, sessorem dominum habere non meretur. Ex his patet spiritualiter, quod peccatores primo per sacerdotes a peccatis absolvuntur; secundo per gratiam ad Christum adducuntur, 3<sup>o</sup> [tertio] doctrina salutari imbuuntur [i. e. instruuntur]. Charissimi, si quis hominum dominum sedentem in se habet, debet cavere, et custodire in gratia sc. perseverando, ne ipsum reiciat per peccata. Ad hoc [ortatur] apostolus I<sup>a</sup> [prima] ad Cor. VI<sup>o</sup> 1 [sexto] dicens: portate deum in corde et corpore vestro, — ut tandem ab eo in cœlestem Jerusalem portari mereatur. Consequenter ewangelista ostendit, quid turbæ fecerunt Christo domino, dicens plurima autem turba straverunt [tereÿtek] vestimenta sua in via, ne pedes asinæ et pulli, ut dicit Jeronymus, offenderentur a lapidibus. | Alii autem cædebant ramos de arboribus sc. palmis, et olivis, quibus mons oliveti consitus [i. e. plenus] erat, et sternebant in via. Et cum Christum turbæ sic opere laudassent, laudaverunt et verbis, unde sequitur: turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur. Multi enim ex eis Christum præibant [i. e. præcedebant], et multi post [ipsum] ibant, quia audierant quod judæi Christo insidiantur [i. e. inimicantur]. Ideo volentes ab eis ipsum defendere, quidam ex ipsis præcedebant Christum, alii autem sequebantur, ne quovis modo a judæis offenderetur. Et etiam Christus hoc ideo fieri voluit, ut ostendisset, quod ipse est mediator inter deum et homines; propter hoc etiam, quia ipse erat qui venerat salutem operari in medio terræ, ut patet per illud Ps<sup>tæ</sup>: operatus est salutem in medio terræ Ps<sup>mo</sup> LXXIII<sup>o</sup> 2. Et hi [alii] omnes clamabant: (Osanna) filio David, hoc est Christo domino, Osanna i. e. salva obsecramus. Osama enim secundum b. Jeronymum est verbum compositum ex corrupto sc. *Osi*, quod valet tantum sicut salva, et integro sc. *anna*, quod est interjectio obsecrantis. Benedictus qui venit i. e. incarnatus est, in nomine domini i. e. dei patris eum glorificando, quia secundum Remigium: in omnibus operibus suis Christus non suam, sed patris gloriam, et voluntatem quæsiuit. Unde Joh. VI<sup>o</sup> 3 dixit: descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. Et terminatur hodiernum ewangelium, quod legitur in processione, (secun-

1 v. 20. — 2 v. 12. — 3 v. 38.



dum) quod scribit Matth. ewangelista, et sic patet, quod Christum turbæ cum magno honore et gaudio duxerunt in civitatem Jerusalem. Ipse autem flebat, unde Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Videns Jhesus civitatem, flevit super illam dicens: [31] quia se cognovisses, sc. quæ mala ventura in te [i. e. contra te] sunt, et tu fleres: sed nunc abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te: et circumdabunt te inimici tui vallo [parkanyal]: et coangustabunt te undique prohibendo introitum et exitum tibi, ne valeas habere victualia, et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt: et non relinquunt in te lapidem (super lapidem): eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Et ingressus in civitatem, cum tanto honore et strepitu [i. e. clamore] commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? ut scribit Matthæus<sup>2</sup>, turbæ autem dicebant: hic est Jhesus propheta a Nazareth Galilææ. Et intravit mox in templum et cœpit eicere omnes vendentes et ementes de templo et mensas nummulariorum [i. e. camporum], et cathedras vendentium columbas evertit, et dixit eis: scriptum est; domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci, et claudi in templo: et sanavit eos. Videntes autem principes sacerdotum, et scribæ, mirabilia quæ fecit, et audientes pueros et [ac] alios clamantes, et dicentes: benedictus qui venit in nomine domini: indignati [i. e. irati] dixerunt ei: audis quid isti dicunt? increpa eos. Jhesus autem dixit eis: utique i. e. certe audio. Nunquam legistis: quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem deus: immo si isti tacuerint, lapides clamabunt. Et quia prohibuerant principes sacerdotum et seniores, ne quis Christum in hospitium reciperet cum discipulis suis, ideo ut scribit Matthæus et etiam Marcus<sup>3</sup>: circa vesperam exiit foras de civitate in Bethaniam || <sup>227</sup> cum duodecim discipulis suis.

Circa hoc ewangelium notate charissimi, primo quod hoc, quod factum est literaliter hodierna die, spiritualiter fit quotidie, cum sc. dominus dicit prædicatoribus: ite ad prædicandum in castellum i. e. in mundum, qui contra vos est. Mundus autem iste multipliciter impugnat [i. e. haborgatha] sanctos dei sc. odiis, verbis, et factis: immo omnino contrarius est volentibus sequi

<sup>1</sup> v. 42—44. — <sup>2</sup> XXI. — <sup>3</sup> XI.\*



viam dei. His ergo prædicatoribus missis in mundum, tamquam in castellum | per dominum dicitur: statim invenietis non multum laborando asinam alligatam i. e. peccatorem funibus peccatorum ligatum. Mundus enim peccatoribus plenus est, quia omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut est concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, ut dicitur I<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et Prov. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato; quasi diceret: Nemo. Item: I<sup>a</sup> Joh. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si dixerimus, quod peccatum non habemus, nosmet ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Ideo dicit et Psta: Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax [i. e. peccator] Psmo CXV<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et II Reg. VIII<sup>o</sup> ac II Paralip. VII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: non est homo, qui non peccet. Propter hoc dicitur et communi proverbio: non reperire potes, quem sine crimine notes: si nisi non esset: quilibet (homo) bonus esset. Secundo notandum, quod peccatum hominem ponit in quintuplicem miseriam, sicut ex hoc ewangelio colligitur. Prima miseria est quia hominem facit quasi brutum. Ideo dicitur: invenietis asinam i. e. hominem per peccatum factum bestialem; propter hoc dicit Psta: homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis, Psmo XLIX<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Et cum ipse David peccatum adulterii et homicidii perpetraverat, reputabat se jumentum: ideo loquens ad deum dicebat: ut jumentum factus sum apud te, Psmo LXXII<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Superbia enim facit hominem quasi leonem, invidia canem, ira serpentem, avaritia ranam vel talpam, rapina lupum, gula ursum, luxuria porcum, et accidia asinum. Secunda miseria est defectus libertatis, quia per peccatum homo fit captivus diaboli; ideo dicitur: invenietis asinam alligatam etc. Peccator enim tot funibus diaboli est ligatus, quot peccatis involutus. B. Augustinus post conversionem suam perpenderat ante conversionem se ligatum fuisse vinculis peccatorum, ideo dicebat orando, in libro Confessionum: ligatus eram domine, ligatus non ferro, sed mea fera [ferrea] voluntate. Quod autem per peccatum libertas amittatur, et homo in servitutem diaboli redigatur, bene declarat [32] Crysosth. dicens: antequam peccamus, liberum quidem habemus arbitrium sequi vel non sequi

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> Ecel. VII. 21. — <sup>6</sup> XLVIII. 21. — <sup>7</sup> v. 23.



voluntatem diaboli: sed si peccantes obligaverimus nos, jam nostra voluntate et virtute evadere non possumus, sed sicut navis fracto gubernaculo ducitur illuc quo tempestas pellit, sic homo perduto consilio [auxilio] divinæ gratiæ, per peccatum non quod vult agit, sed quod diabolus vult facit. Talis enim peccator est sicut piscis, qui ultro (i. e. voluntate) [i. e. sponte] intrat sagenam, sed inde suo velle et posse non exit. Tertia miseria est quia homo per peccatum cadit vel labitur in numerum miseriæ multitudinis, quia stultorum i. e. peccatorum infinitus est numerus, ut dicitur Eccli I<sup>o</sup> <sup>1</sup>. [Ideo dicitur] hic: invenietis statim asinam et pullum cum ea. Et hanc multitudinem miseriorum, si unus salvari desiderat debet vitare; unde Jerem. LI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: | egredere de medio Babylonis popule meus: ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris domini. Et ne forte mollescat cor vestrum, et ne timeatis verbum, quod auditur in terra. Ex quibus verbis habetur, quod ille qui a malis societatibus se separat, quatuor mala vitat: primo dampnationem æternam. Ideo dicit, ut salvet unusquisque animam suam. Bonæ enim societates ad bonum se inducunt, malæ autem ad malum. Ideo dicitur Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum efficitur similis. Secundo vitat indignationem divinam, unde subditur: ab ira furoris domini. Unde <sup>2</sup> [secundi] Paralipmenon XIX <sup>4</sup> [XVIII] dicitur: impio præbes auxilium et his qui oderunt dominum amicitia jungeris, ideirco iram domini merebaris. Hæc verba dixit propheta ad Josephat, regem Juda. Ex quibus verbis habetur, quod amicitiam et societatem habens cum malis, meretur iram dei: e contra qui se separat ab eis, vitat indignationem [vel ignaviam tunafagoth<sup>5</sup>], et meretur dei benedictionem. Tertio vitat ignaviam [i. e. thwnÿafagh], ideo subditur: ne forte molestat cor vestrum. Mali enim semper ad mollia, boni vero semper ad fortia se inducunt. Ob hoc [i. e. propter hoc] dicitur Prov. XXVIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: ferrum ferro acuitur. | Quarto vitat auditionem malam, illam sc. quæ dicitur Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Ideo additur in verbis præmissis: ne timeatis ver-

<sup>1</sup> Eccl. I. 15. — <sup>2</sup> v. 45. 46. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> Oldalt ké-söbbi kéztöl. — <sup>6</sup> XXVII. 17. — <sup>7</sup> v. 41.



bum, quod auditur in terra; unde Psta de justo dicit: in memoria aeterna erit justus. Ab auditione mala non timebit Psmo CX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Quarta miseria est, quia cum homo in peccatum cadit, aliud trahit [quia homo per peccatum cadit in aliud]. Ideo dicit Gregorius: peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Ideo dicitur hic, quod asina alligata habebat pullum a se generatum. Quinta miseria, in quam labitur homo per peccatum efficitur servus diaboli; ideo dicitur Lucæ nono [XIX<sup>2</sup>], quod asina habuit dominos, quia secundum b. Augustinum: peccator tot dominorum servus est, quot viti-  
orum; et I<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: a quo quis superatus est hujus et servus est; et Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Et hoc affirmat etiam quidam gentilis philosophus, unde scribitur in libro De vita philosophorum: quod cum Alexander visitasset Diogenem philosophum, qui rebus omnibus derelictis jacebat in quodam dolio, ut melius posset in philosophiæ studio contem-  
plari, et semper vertebat dolium ad radios solis propter calidi-  
tatem; et cum [ei] Alexander obumbraret, dixit: quod non dedisti ne [non] auferas, et quod dare posses, non accipiam servorum meorum serve. Cui Alexander [ait]: cur in tantam inopiam te dejecisti, et tam miserum fecisti? ait Diogenes: certe non sum inops, sed dives; differunt tamen divitiæ nostræ, primo quia tuas fur effodit, et latro rapit, sed non meas; secundo, quia tuæ distribuendo minuuntur, sed meæ augmentantur. Tertio, quia tuæ sunt in cista, meæ autem in anima. Quarto, quia tuæ cum timore tenentur, meæ vero cum delectatione possidentur. Et suam scientiam et philosophiam Diogenes divitias esse dicebat. Et cum dicis me miserum, fateor te fore servorum meorum servum. Cui mox Alexander respondit: hoc non est verum, cum ego sum dominus totius orbis [i. e. mundi]. Et Diogenes dixit: Nequaquam es dominus, sed servorum meorum servus, [33] et quod verum loquor patet, quia superbia, avaritia, ira, et cetera vitia, ex quo ea subpeditavi mihi famulantur, tibi vero dominantur, ergo servorum meorum fore te (servum) negare non potes, sed coartaris omnino affirmare. His auditis || <sup>228</sup> cum servi Alexandri vellent Diogenem de dolio extrahere, et plagis afficere, ait Alexander: sinite

<sup>1</sup> CXI. 7. — <sup>2</sup> v. 33. — <sup>3</sup> 2<sup>a</sup> Petr. II<sup>o</sup>. 19. — <sup>4</sup> v. 34.



eum, verum dicit. Cognoverat et propheta sanctissimus Isayas, quod per vitia dæmones dominantur hominibus, ideo orando dicebat: Domine deus noster, possederunt nos domini sc. diaboli Isayæ XXVI° <sup>1</sup>. Tertio notandum, quod anima, quæ hunc gloriosum regem dominum Christum portare, et a Christo portari in cælestem Jerusalem cupit, debet habere quasdam proprietates, quas et in hoc animali sc. asino reperimus. Unde secundum Crysost. primo asinus est animal simplex; sic talis anima debet esse simplex, unde Sap. I° <sup>2</sup> dicitur: in simplicitate cordis quærite illum [sc. deum]; et Matth. X° <sup>3</sup> per salvatorem dominum Jhesum volentibus salvari (ita) dicitur: estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Columba enim est avis ita simplex et amorosa, quod felle caret: ita anima fidelis non debet in se habere fel iræ, odii et invidiæ. Item columba in foraminibus moratur: ita anima christiana debet morari vel manere [in] foraminibus i. e. vulneribus Jhesu Christi, et in eis gloriari. Talis fuit ille beatus apostolus, qui ad Gal. VI° <sup>4</sup> dicit: mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini Jhesu Christi. Et infra: ego stigmata (i. e. vulnera) domini Jhesu in corpore meo porto. Item columba vigiliis summo mane intendit: sic homo mane ad deum vigilare debet; unde dominus per os Salomonis Prov. VIII° <sup>5</sup> dicit: qui mane vigilaverit ad me, inveniet me. Secundo asinus est animal tardum, sic [etiam] homo [deum in corde vehens i. e. portans, et a deo in cælum duci volens] debet esse tardus ad peccandum: unde fidei Eccli II° <sup>6</sup> dicitur: ne festines in tempore obductionis sc. ipsorum peccatorum. Homo enim quando temptatur [de aliquo peccato, debet præ [re]-cogitare, quomodo per ipsum peccatum deum creatorem, redemptorem, et glorificatorem suum offendit, quanta bona amittit, et quot pericula incurrit, et sic peccato et temptationi facile resistit. Tertio asinus est animal oneriferum, et satis laborosum, sic homo debet onus pœnitentiæ portare, et laboribus bonis insudare [i. e. intendere]: ideo volenti salvari Eccli. IX° <sup>7</sup> dicitur: quodcumque (sc. opus bonum) potest manus tua facere, incessanter operare; talibus enim qui onus pœnitentiæ portant, et acquirendo merita laborant,

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 14. 17. — <sup>5</sup> v. 17. — <sup>6</sup> v. 2. — <sup>7</sup> v. 10.

per dominum Jhesum Matth. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Hic gratia, et in futuro gloria. Et ad portandum onus pœnitentiæ quatuor inducunt (hominem) secundum b. Bernhardum: primo beneficia a deo accepta, sc. quod homo est creatus, intelligens factus, a nocivis præservatus (vulgo arthandokthul), bonis mundi dicatus, scientia informatus, et præ aliis creaturis multis beneficiis [exornatus] decoratus. Et ergo horum beneficiorum si homo memor fuerit, sibi onus pœnitentiæ leve erit, nec ea oblivisci debet; unde Cato dicit: accepti beneficii memor esto, quia non est dignus dandis, qui non agit grates (kÿ nem ad halath) de datis. Secundo beneficia accipienda in præsentī et in futuro, in præsentī sc. venia et gratia, et in futuro (gloria sc.) æterna gaudia, de quibus gaudiis dicit apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit deus diligentibus se. Tertio supplicia fugienda, sc. ipsius inferni, quæ homo potest evadere per pœnitentiam, immo non solum supplicia infernalīa, sed et temporalīa: unde canit ecclesia: nulla nocebit adversitas [navalÿa], si nulla fuerit iniquitas. Quarto dei flagillationes, flagellat enim deus ut homo de peccatis perpetratis pœniteat, et ad viam salutis redeat. Unde b. Gregorius dicit: Mala quæ [hic] premunt, ad deum ire compellunt, | et hoc frequenter quia et aliis de causis deus flagellat, de quibus versus tales ponuntur:

Est qui torquetur [34] ut præmium ei cumuletur.

Est qui torquetur ne fastus [i. e. superbia] ei dominetur.

Est qui torquetur ut deus glorificetur.

Est qui torquetur ut ei delictum curetur [i. e. dimittetur].

Est qui torquetur ut pœna ei mitietur [vel minuetur].

Quarto asinus est animal non delicatum, sic homo non debet esse delicatæ vitæ, sed austeræ, ita ut paucis, et grossis contentetur, juxta illam doctrinam apostoli I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Propter divitias [delicias] enim multi (periere i. e.) perierunt; patet hoc de epulone, qui induebatur purpura et bysso, et quotidie epula-

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 8.



batur splendide et demum in inferno sepultus est. Lucæ XVI°. Unde b. Jeronymus dicit: impossibile est de deliciis ad delicias ire; et in epistola ad Eustochium ait: Quis sanctorum sine certamine coronatus est, quære et inuenies singulos diversa perpassos [i. e. passos]; solus Salomon in deliciis fuit, et forsitan ideo corrui. Et ibidem idem (dicit) Salomon per quem se cecinit ipsa sapientia, qui disputavit a cedro Libani usque ad ysopham [isopum], quæ exiit per parietem, recessit a domino, quia amator mulierum fuit. Et si tam sapiens in deliciis corrui, certe a fortiori ignarus: cavendum ergo est a deliciis. Quinto asinus est animal gemebundus, sic homo debet gemere de malis commissis, et (de) bonis omissis. Ita faciebat David, qui dicebat: rugiebam a gemitu cordis mei, Psmo XXXVII°<sup>1</sup>. Et Isayas<sup>2</sup> ad gemitum nos provocans dicit: rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columba meditantes gememus. Qui hoc [hic] nolunt gemere cum effectu [tetemenel], gement in inferno sine profectu. Sexto asinus est animal pacificum, quia percutientem non lacerat dentibus, nec lædit unguibus: sic homo debet esse patiens in tribulationibus, et sic potest se conservare in virtutibus, Lucæ XXI°<sup>3</sup>: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Unde b. Jacobus [nos] monens ad patientiam dicit: patientes estote fratres usque [ad] adventum domini, Jac. V°<sup>4</sup>. In exemplum autem [patientiæ] ponitur nobis b. Job, qui in multis tribulationibus constitutus dicebat: si bona suscepimus de manu domini, mala autem quare non sustineamus. Job VI° [secundo<sup>5</sup>]. Septimo asinus est animal in pelle cruce signatum, sic homo debet esse in anima cruce signatus, vel crucifixus per charitatem sursum, per humilitatem deorsum, per patientiam a sinistris [et] per prudentiam a dextris. Sic se habebat Apostolus, qui dicebat ad Galat. VI°<sup>6</sup>: mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Ego enim [autem] stigmata domini Jhesu in corpore meo porto. Octavo asinus est animal voce terrificum [ÿenne]: sic homo debet esse terribilis diabolo, carni, et mundo eorum temptationibus non obediendo [acquiescendo], sed eas repellendo, ita ut de ipso dicatur illud Psæt: terribilis in consiliis super filios hominum, Psmo LXV°<sup>7</sup>. Hæc

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> LIX. 11. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 10. — <sup>6</sup> v. 14. 17. — <sup>7</sup> v. 5.



prædicta per merita beatissimæ virginis Mariæ nobis donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

Sermo de cœna Domini [sequitur].

*Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, [et de calice bibat].* Hæc verba originaliter prima ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> scribuntur, transsumptive autem in hodierna epistola leguntur. Hodie || <sup>229</sup> fratres charissimi, sancta mater ecclesia recolit solennitatem [buchuleteffeg et] illius cœnæ, in qua Christus dominus verus deus et homo instituit [i. e. ordinavit], et dedit discipulis suis illud dignissimum sacramentum, sc. corpus et sanguinem suum, sub specie panis et vini, nobisque sumendum reliquit. Et quia b. apostolus Paulus videbat multos accedere ad cœnam istam imparatos, et indevotos, propter quod multi dormiunt in culpa, qui sibi hoc sacramentum non ad remedium sed sumunt ad iudicium i. e. ad dampnationem: ideo idem apostolus tamquam doctor sapientissimus, et magister benignissimus ortatur fideles ad præparationem probabilem, ut inde habeant receptionem laudabilem, dicens: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat.* Et [35] certe nobis hoc sacramentum sumentibus hæc præparatio et probatio summe est necessaria, quia non est medium, aut accedimus ad vitam, aut ad mortem. Ideo dicit Gregorius: sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inæquali vitæ vel interitus. Mors est malis, vita bonis, et ergo prævigili mente considerandum est de quibus nos probare debemus: certe de tribus sc. de dei filiatione, de virtutum magnitudine, et Christi amicitate. Qui enim non dei, sed filii sunt diaboli per peccatum, non magni (in) virtutibus sed parvi, non Christi amici sed inimici, hoc divinissimum sacramentum non ad vitam sed ad mortem sumunt æternam. Unde de primo dicitur Matth. XV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus ad manducandum. De secundo dictum est Augustino: *Cibus sum grandium [i. e. magnorum], cresce et manducabis me.* Tertio autem habetur Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>3</sup>, ubi dicitur: *Amice, accomoda mihi tres panes, quia in hoc venerabili sacramento tres substantiæ continentur, sc. caro Christi, anima, et deitas, et ideo dico quod*

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 5.



non alii, nisi filii Dei, magni in virtutibus, et amici Christi digne sumunt hoc sacramentum. Et charissimi, ut sacer ille theologus Arriopagita Dionysius in libro De divinis nominibus dicit: Omnia ab oratione incipere est utile; igitur pro gratia impetranda, quæ mentem illuminat, affectum purgat, gressus dirigit, charitatem accendit, et in bonis operibus perseverare facit, cum devota oratione ad matrem illius benedictam, qui hoc venerabile sacramentum hodie in sui memoriam (instituit, recurramus), eique cum Gabriele archangelo pia voce dicamus: Ave Maria (etc. probet autem se ipsum homo etc.). In his verbis b. apostolus Paulus nos ad hoc dignissimum [divinissimum] sacramentum accedentes instruit ad duo. Primo ad modum debitæ præparationis, secundo ad modum debitæ [devotæ] receptionis. Primum ponit ibi: probet autem se ipsum homo; secundum subjungit ibi: et sic de pane illo edat. Et ut hæc verba | apostoli sano [sane] capiantur intellectu, est considerandum quod, homo qui vult hoc saluberrimum sacramentum manducare, tria debet probare. Primo se ipsum quantæ sit puritatis; secundo indigne sumentis periculum quantæ [sit] perniciositatis. Tertio digne sumentis fructum quantæ sit utilitatis? Primo ergo sumens hoc venerabile sacramentum debet probare se ipsum, quantæ sit puritatis? et certe multum debet esse puritatis, debet enim esse mundus a carnali delectatione seu pollulatione [pollutione], a terrena affectione, ab inutili et vana cogitatione | et ab otii vacatione: hæc omnia signata sunt Exodi XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> in agno paschali, qui hoc sacramentum in figura repræsentabat. Legitur enim ibi de agno paschali: sic comedetis, renes vestros accingetis, calceamenta in pedibus habebitis, baculos in manibus tenebitis, et festinanter comedetis etc. Primo ergo ad hoc sacramentum accedentes debent esse mundi a carnali delectatione seu pollutione, ideo dicitur: renes vestros accingetis; ubi dicit Glossa: renes accingere est carnis delectationem restringere. Legitur II Reg. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> et II [secundum] Paralipomenon VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quod Oza a Deo est percussus et mortuus eo quod arcam domini tetigit, cum boves recalcitrassent. Et assignatur istius percussio causa, quia nocte præcedenti cum uxore jacuerat, et ideo arcam domini tangere dignus non erat. Si ille

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> I. Paralip. XIII. 9.



igitur percussus est, qui arcam tangens jacuerat cum uxore, qua percussione dignus est, qui sumit corpus Christi, et jacuit cum meretrice; si ille percussus [est], qui (solum) tetigit arcam ligneam, qua percussione dignus est, qui recipit indigne carnem Christi veram: si ille percussus est, qui arcam tetigit ut juvaret, qua percussione dignus est qui corpus Christi non juvat, sed in [36] latrinam cordis inmundi proicere curat. Legitur etiam I Reg. XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup> quod Abimalech sacerdos noluit dare panes propositionis i. e. sanctos panes [i. e. sanctificationis] David et pueris suis (i. e. servis), ut [nisi] a mulieribus mundi essent. Si igitur requirebatur munditia ad recipiendum panem materiale: quanta munditia requiritur ad sumendum hunc panem spirituale? Et secundum doctores ad sumendum hoc salutare sacramentum requiritur munditia corporalis, puritas mentalis, et devotio actualis. Quæro <sup>2</sup> tamen hic, ex quo fit mentio de munditia corporali, utrum pollutio nocturna [exiens] sompnialis impediatur communionem seu missæ celebrationem? Respondetur secundum sanctum Thomam in IIII<sup>to</sup>, distinctione IX<sup>a</sup>, quod distingvendum est de pollutione tali, quæ potest multipliciter accidere. Primo quidem contingit ex sola dispositione naturæ, et non ex præcedenti cogitatione, et tunc non est signum alicujus peccati, sed potest ebetudinem mentis inducere et inmunditiam [munditiam] habet corporalem, et ideo si necessitas immineat, vel devotio exposcat, communionem non impedit, præcipue (i. e. spiritualiter) quando sine imaginatione accidit. Tamen si propter reverentiam sacramenti quis abstineat, laudandus est; et maxime quando talis naturæ dispositio non est perpetua (i. e. sana). Secundo potest contingere talis pollutio nocturna ex præcedenti cogitatione. Et hæc cogitatio turpium [i. e. peccatis] quandoque potest (esse) sine peccato, sicut cum est cogitatio tantum, vel cum quis disputat (i. e. legit) de talibus, oportet quod cogitet de ipsis. Aliquando est cum peccato veniali, quando scilicet cogitatio pertingit ad affectionem, et in sola delectatione finitur, sine ullo [velle] deliberato consensu. Quandoque autem est mortale || <sup>230</sup> peccatum, sc. cum consensus delectationi adjungitur, et quia cogitationi tali de propinquo est delectatio et delectationi con-

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [Quæritur primo].



sensus: ideo in dubium verti potest utrum sequens pollutio ex peccato acciderit, vel non et an veniali vel mortali. Quando ergo sic dubitatur de præcedenti consensu, omnino abstinendum [est a communione]. Si autem non dubitatur, sed præcise inveniatur quis consensum non præcessisse, et necessitas urgeat, aut si aliqua potior i. e. major causa; potest homo communicare, aut sacerdos missam celebrare. Et si causa vel necessitas non sit [i. e. non fuerit], communicans vel celebrans non peccat mortaliter sed venialiter, melius tamen est abstinere propter reverentiam sacramenti. Tertio modo potest contingere ex cibo vel potu præcedenti, et tunc idem est iudicium sicut de illa pollutione quæ ex turpi cogitatione processit. [Verum tamen non ita de facili contingit peccare mortaliter in susceptione cibi, sicut in cogitatione turpi.] Quarto hæc pollutio potest contingi ex illusionem i. e. deceptionem diabolicam, et quidem [i. e. certe] si illusionis causa ex nobis præcessit, idem est iudicium sicut de cogitatione præcedenti. Si autem in nobis causa non præcessit, immo potius contraria causa, et hoc frequenter accidit, et præcipue in diebus (in) quibus quis communicare debet, signum quod diabolus homini fructum eucharistiæ auferre conatur. Unde in tali casu consultum fuit cuidam monacho, ut [et] in collationibus patrum legitur, quod communicaret, et sic diabolus, videns se non posse consequi intentum, ab illusionem cessavit. Generaliter tamen quia causa ex qua pollutio contingit, non ita de facili potest percipi (i. e. sciri): tutius est semper abstinere nisi necessitas incumbat, et debet homo sic pollutus abstinere usque ad viginti quatuor [quinque] horas, quia in tali spatio natura quæ per corporalem immunditiam et mentis ebetudinem deordinata fuerat, reordinatur [i. e. repurgatur]. Hæc sanctus Thomas, sed Petrus [de palude] breviter sic dicit de hac materia, quod quando pollutio habet ortum ex peccato mortali, [vel de hoc dubitatur, homo debet abstinere a communione de necessitate: si autem non habet ortum ex peccato mortali] est abstinendum de honestate. De pollutione nocturnali tales, ponuntur versus:

Crimen [37] habet noctis pollutio cum jacuisti  
 Ebrius aut primo meditatus turpe fuisti.  
 Crimen adest [abest] tua, si natura superflua pellit,  
 Aut si debilior vacua se ventre resolvit,  
 Aut si inimicus illudit nocte iniquus.



Secundo accedentes ad hoc sacramentum debent esse mundi a terrenorum affectione, quod notatur cum dicitur: calciamenta in pedibus habebitis; non enim debent tangere terram i. e. terrena per inordinatum amorem, sed inter se et terram debent ponere calciamenta i. e. sanctorum patrum exempla, qui terrena omnia contempserunt. Qui enim terram inordinate diligunt, efficiuntur abhominabiles sicut terra; unde Oseæ IX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: facti sunt abhominabiles, sicut ea quæ dilexerunt; immo talibus vae est pronuntiandum, | unde Abakuk II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: vae ei, qui multiplicat non sua? usquequo aggregat contra se densum [kementh] lutum. Ille igitur [dicitur] qui corpus Christi sumit, et terrena inordinate diligit, ipsum venerandum corpus Christi in terram, immo in lutum proicit. Ecce quanta abhominatio et magna irreverentia. Tertio volentes sumere hoc sacramentum debent esse puri [mundi] ab inutili et vana cogitatione quod notatur cum dicitur: baculos in manibus tenebitis. Debemus namque baculum crucis Christi semper in manu cordis tenere, et cum ipso canes i. e. cogitationes dæmonum [i. e. malas cogitationes] mentem mordentes abigere, expellere [abicere i. e. repellere], ne ad mensam dei [domini] præsumant accedere. Tunc enim diabolus maxime nos infestare nititur, quando communicamus, et dei sacrificia immolamus. Unde b. Augustinus dicit: non desinit hostis antiquus nobis laqueos peccati ubique prætere, et tunc maxime adversus Christi membra sævit (kegetlenkedik), quando ab eis sacramenta sunt celebranda mysteria. Et hoc dico non ut vos terream, sed ut efficiamini tutiores. Hæc ille. Legitur Genes. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quod descendebant volucres super cadavera, sed baculo abigebat i. e. repellebat eas Abraham; quia quando [nos] | hostiam deo offerimus, aut ipsam sumimus, omnes cogitationes volatiles et nocivas a mente nostra abigere debemus, et hoc baculo crucis Christi, quia sicut dicit Chrysost.: ubicunque dæmones signum crucis viderint, territi fugiunt, timentes baculum quo plagam acceperunt. Hoc patet de judæo, de quo facit mentionem b. Gregorius in libro Dialogorum. Quarto accedentes ad hoc sacramentum debent esse mundi ab otio et torpore (thwnyafagtol). Ideo dicitur: festinanter comedetis. Glossa:

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 11.



ille festinanter comedit, qui cum ferventi desiderio accipit; et super illo I<sup>æ</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui manducat et bibit indigne, dicit Glossa: indigne sumit qui non devota mente accedit. Unde Exodi XII<sup>o</sup> <sup>2</sup> præcipitur: ut nihil ex agno paschali comedatur crudum, quod abhominationem facit, nec coctum aqua quod plene non sapit, sed assum igni quod appetitum acuit, quia tanto fervore desiderii debet recipi hoc sacramentum, ut magis et magis quotidie animus inflammetur. Qui ergo non habet hanc quadruplicem puritatem, non est dignus tantum recipere sacramentum. Legitur Exodi XII<sup>o</sup> <sup>3</sup> quod ab esu i. e. comestione agni paschalis quatuor personæ excludebantur sc. servus incircumcisis [kernel meteltetet zolga], mercenarius, advena, et alienigena. Servus incircumcisis signat illos qui non (sunt) mundi a carnali delectatione, sicut sunt || <sup>231</sup> luxuriosi qui sc. motus carnales contra animam militantes non circumcidunt; nam ad Gal. V<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis; mercenarius significat illos, qui non sunt puri a terrenorum affectione, sicut sunt avari qui sunt mercenarii pecuniæ, et quia tales terrena diligunt, terra efficiuntur, quia unusquisque talis est, qualis est dilectio sua: unde b. Augustinus (dicit): talis est unusquisque, qualis est dilectio [38] sua. Si deum diligis, deus es. [Et] hoc (debet intelligere) participative (non de se per se): si terram, terra es etc. Tales non sunt digni recipere corpus Christi, quia cum sint terra, projicerent ipsum in terram. Advena signat neophitos i. e. de novo ad pœnitentiam conversos, qui adhuc vanis et carnalibus desideriis agitantur, et ideo dulcedinem hujus sacramenti experiri non possunt, quia muscæ morientes perdunt svavitatem unguenti Eccli X<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Unde b. Augustinus dicit: indigne accipit si tunc accipit cum debet pœnitentiam agere, [et] ergo prius se judicet pœnitentiam agendo, ut a se ipso judicatus, a domino non judicetur. Alienigena autem signat tepidos et indevotos, qui sunt alienigeni [alieni] a fervore sancti desiderii. Tales enim hoc venerabile sacramentum non digne sumpunt; unde præcipitur Exodi XII<sup>o</sup> <sup>6</sup> de agno paschali: in una domo comedetis, nec deferetis i. e. portabitis de eo foras. In domo quidem comedit, qui in intimo sui cordis Christum

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 44. 45. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> Eccl. X. 1. — <sup>6</sup> v. 46.



manducat per meditationem, et sibi incorporat per imitationem. Ille vero foras effert, qui in intimo cordis non manens, nulla devotione afficitur, nulla desiderii fervore movetur. Si talis hoc sacramentum sumit, est ei ad iudicium non ad meritum: cibus enim potius obest illis, qui habent stomachum malis humoribus aggravatum, vel aliis cibis repletum, aut palatum insanum [i. e. infirmum]. Spiritualiter primi significant illos, qui habent stomachum cordis noxiis humoribus i. e. nocivis carnalis concupiscentiæ occupatum. Unde sicut cibus corporalis, cum ventrem invenerit a diversis humoribus occupatum, amplius lædit, magis nocet, nullum præstat auxilium: ita iste cibus spiritualis, si aliquem reperit malignitate i. e. peccato pollutum, magis eum impedit non sui natura sed recipientis culpa. Secundi sunt qui sunt referti i. e. pleni diversis cibis avaritiæ, et isti desiderant cucumeres, pepones, | porros (vulgo parhagmat) cæpas et allia (foghagmat), et ideo manna istud fastidiunt (i. e. abhominantur). Tertii sunt qui habent palatum cordis insipidum vel insanum per pravam consuetudinem peccandi. Tales non sunt digni comedere panem angelicum, sed olus porcinum ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui infirmus est (sc. per peccatum) olus manducet. Et b. Augustinus: palato non sano (pœna est panis, qui sano) est suavis. Et ergo fratres charissimi, ut iste panis cælestis | nobis dulcis existat, secundum doctrinam apostoli conscientias nostras probeamus, et examinemus, et si quid fermenti i. e. peccati ibi reperi- tum fuerit, expurgemus, et sic hunc panem manducemus. Secundo, sumens hoc divinissimum sacramentum debet probare indigne sumentis periculum quantæ sit perniciositatis? Sed hic est notandum,<sup>2</sup> quod triplex est modus manducationis corporis Christi sc. sacramentalis tantum, spiritualis tantum, sacramentalis et spiritualis simul. Sacramentalis manducatio est corpus Christi invisibile sub visibili panis specie manducare; spiritualis vero est virtus sive effectus sacramenti ut [et] peccatorum remissio, ab æterna dampnatione liberatio et cælestis vitæ collatio; sacramentalis autem et spiritualis manducatio est corpus Christi sub specie panis sumere, et effectus sacramenti jam dictos ex digna communione percipere. Primo modo manducant mali christiani,

<sup>1</sup> XIV. 2. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [Triplex est manducatio].



secundo et tertio modo manducant solum boni. Sacramentaliter igitur tantum mali i. e. in peccatis mortalibus existentes manducant, et tamen non manducant: manducant quidem, quia corpus Christi sacramentaliter sumunt, et tamen non manducant sc. spiritualiter, quia animæ salutem non percipiunt. Unde ad Ebr. ultimo <sup>1</sup> dicit apostolus: habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo (i. e. templo) deserviunt sp. corporis sui i. e. peccatis carnalibus. Et I<sup>a</sup> ad Cor X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non potestis mense domini participes esse i. e. communicare de ea, et mensæ dæmoniorum i. e. vitiorum, quæ vobis [39] dominantur per concupiscentiam. Unde b. Augustinus: qui discordat a Christo, et affectum cordis avertit ab eo, et convertit ad peccatum, non manducat ejus carnem sp. spiritualiter, licet sacramentum premat dentibus, quia non ad salutem sed ad iudicium manducat illud. Sed nota, quod sacramentaliter tantum, et indigne manducantium tria sunt genera; primi sunt qui ad corpus Christi accedunt cum peccandi voluntate, de quibus dicitur Isayæ XXIX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: appropinquit populus iste ore suo sp. per sacramenti sumptionem: cor autem ejus longe est a me, sp. per peccandi voluntatem. Unde et b. Ambrosius dicit: indignus est qui non devota mense accedit ad eucharistiam, aut in voluntate peccandi manens. Hic [i. e. alii] reus est corporis et sanguinis domini, et ac [hac] si Christum occiderit, punietur. Secundi sunt ypocritæ, qui latent in peccatis sub pulchra specie religionis. De talibus dicitur Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: vae vobis ypocritæ qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris apparent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia i. e. putredine, verme, et fœtore: sic et vos a foris (i. e. exterius) apparetis hominibus boni, et justii, intus autem estis pleni ypocrisi i. e. amore vanæ laudis, et cupiditate, et odio veritatis. Ideo vae vobis quia extra bonorum consortium [i. e. societatem] proiciemini miserabiliter. Tertii sunt præsumptuosi, qui non timent communicare vel celebrare || <sup>232</sup> in magnis criminibus et manifestis, de quibus dicitur per dominum: appropriant super me nocentes ut edant carnes meas. Psmo XXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Appropriant ore, non corde, verbis, non operibus bonis; et tales deberent considerare illud Apostoli

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> 13. — <sup>4</sup> v. 26. 27. — <sup>5</sup> v. 2.



primæ ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> [VI<sup>o</sup>]: qui manducat et bibit indigne: sibi iudicium manducat et bibit; non quia corpus Christi sit malum, sed quia malus, quod bonum est. accipit **¶** male. Hujus rei exemplum evidens i. e. manifestum est in sole, vino, et flore. nam eandem solis lucem sanus in oculis suscipit ab delectationem, (et) æger ad perturbationem; et vinum, quod sanus accipit [i. e. bibit] ad iocunditatem [i. e. sanitatem], febritans sumit ad majorem infirmitatem, vel forte ad mortem. Unde Glossa dicit: Petrus et Judas ad dominicam cœnam pariter accesserunt, quando cœnam Petrus accepit ad vitam, et Judas ad mortem. Item apis de flore colligit mel, aranea vero accipit venenum et [veneni] fel. Et est diligenter considerandum, quod octo mala incurrunt [i. e. cadunt] (nȳocz naualaba efnek), qui indigne communicant, quæ ipsis interpretatur David dicens: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum (sc. diaboli), et in retributiones [tribulationes], et in scandalum: obseurentur oculi eorum ne videant: et dorsum [deorsum] eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam: et furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis suis non sit qui inhabitet. Psmo LXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Primum malum est, quia indigna communio hominem peccatis illaqueat, et hoc tangitur ibi: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, unde Jerem. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> per dominum dicitur: quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera [i. e. peccata] multa? Numquid carnes sanctæ auferunt a te malitias tuas? Quasi diceret: non auferunt sed augmentant. Unde et Isidorus dicit: qui scelerate vivunt in ecclesia et communicare non desinunt, putantes se tali communicatione mundari: discant sibi sacramentum non ad emundationem proficere, sed ad majorem peccatorum illaqueationem. Unde et Judas per indignam communionem pervenit ad Christi traditionem. Secundum malum, quia indigna communio dampnationem parat, et hoc notatur (ibi): et in retributiones sc. in mortem (et) in dampnationem, et in gratiæ amissionem. Unde b. Bernhardus (dicit): Væ homini illi cui [salus mundi iudicium est, cui] vita [mors est, cui absolutio] [40] dampnatio, cui gratia ira, cui calix propinationis vas est indignationis. Tertium malum, quia proximum scandalizat, unde dici-

<sup>1</sup> v. 29. — <sup>2</sup> v. 23—26. — <sup>3</sup> v. 15.



tur: et in scandalum. Unde traditio Judæ, quæ venit non solum ex cupiditate, sed etiam ex indigna communione, omnes apostolos ad scandalum perduxit, ut sc. dubitarent in fide, et Christum abnegarent, sicut fecit Petrus, unde ipsis per Christum dominum Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dictum fuit: omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte; et vere ita factum fuit, quia postquam judæi tenuerunt [Christum] (Jhesum) mox discipuli | relicto eo omnes fugierunt. Quartum malum (est) [quia] indigna communio temptatione subjugat, unde dicitur: et dorsum eorum semper incurva sc. diabolo ut ipsis (insidiat et sedat) [insideat] sp. per temptationem et peccatum. Unde de Juda dicit Remigius: diabolus qui Judam ante communionem tenebat per suggestionem et temptationem, postea tenuit ad possidendum, ita ut nihil aliud posset cogitare aut facere nisi quod voluntas diaboli fuit: dicitur enim Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> quod: post buccellam [i. e. sumtam] statim introivit in eum satanas [diabolus], ut malum quod eo instigante (tenebat i. e.) tractaverat (i. e. cogitaverat), eo concitante perficeret. Quintum malum (est) quia mentem excecet, quod notatur cum dicitur: obsecrentur oculi eorum ne videant. Magna enim cæcitas est secundum b. Augustinum, libere peccare, Christum conculcare, et corpus ejus absque timore indigne manducare. Sextum malum, quia deum irritat (ingherlÿ), unde dicitur: effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos. Unde dominus Ihesus secundum b. Augustinum peccatori dicit: o peccator, noli me amplius affligere peccatis tuis, plus enim lædit me vulnus peccati, quam vulnus lateris mei; et subdit idem b. Augustinus: magis delinquant (i. e. peccant) qui contempnunt jam regnantem in cælis, quam qui crucifixerunt eum ambulantem in terris, quia illi | semel crucifixerunt, isti vero quantum in eis est, quotidie crucifigunt: illi occiderunt mortalem, isti [vero] crucifigunt immortalem. Hæc ille. Septimum malum (est), quia indigna communio vitam temporalem abbreviat. Ideo dicitur: fiat habitatio eorum deserta; unde Hilarius: deum ad vindictam concitat, sanctos a se fugat, hostem suum lætificat, vitam abbreviat sibi, qui corpus Christi indigne lacerat et manducat. Octavum malum, quia gratuitis et æternis bonis se spoliatur et

<sup>1</sup> v. 31. — <sup>2</sup> v. 27.



privat. Ideo in verbis præmissis jungebatur: et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. In tabernaculis enim i. e. cordibus indigne communicantium, nulla (bonitas) virtutum inhabitat i. e. repellit et recedit [immo repellitur et recedit]. Unde Genes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> Adæ dictum est de fructu ligni vetiti, per quem iste cibus sanctissimus figurabatur: quia comedisti [comedistis] de ligno i. e. de fructu ligni ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo. Spinās et tribulos germinabit tibi, et sic per illius fructus indignam comestionem, ineffabilia bona a deo gratuite [gratuitus] sibi concessa amisit, et de paradiso expulsus fuit, et nisi pœnituisset, et bona æterna amisisset. Et Numeri XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur de filiis Israël: adhuc erant carnes in dentibus eorum: et ecce furor domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Unde et Judas propter indignam communionem, gratiam quam a Christo domino acceperat amisit, et de apostolatu est ejectus: immo post festum paschæ propter indigne communicantes || <sup>233</sup> frequenter dominus peste et fame affligit. Sicut [sic] etiam legitur Romanis tempore sancti Gregorii papæ accidisse. Cum igitur tot mala indigne tractantes et sumentes corpus dominicum incurrant, necesse est ut unusquisque se probet, et diligenter examinet, qualiter ad illud terribile accedat sacramentum, ne sit in peccato mortali, nec habeat de cetero intentionem peccandi, sed cum [41] timore et reverentia accedat et dicat cum accedit ad altare: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed confisus de tua magna pietate et clementia, accedo sicut infirmus ad medicum vitæ, sitiens ad fontem misericordiæ, egenus ad dominum cæli et terræ, ovis ad pastorem, figmentum i. e. creatura ad creatorem, desolatus et tristis ad meum consolatorem pium et liberatorem. Et sic corde humili accipiat corpus Christi, et dabitur ei sine dubio effectus (i. e. utilitas) sacramenti sc. peccatorum remissio, gratiæ collatio i. e. donatio, sanitatis recuperatio, vitæ hujus prolongatio, et tandem cælestis curiæ perpetua inhabitatio. Et tantum de secundo principali. Tertio sumens hoc divinissimum sacramentum, debet videre et considerare digne sumentis fructum, quantæ sit utilitatis, nam inter alia digne sumentes corpus

<sup>1</sup> v. 17. 18. — <sup>2</sup> v. 33.



Christi decem bona consequuntur. Primum bonum est charitas (charitatis) et passionis Christi commemoratio. Unde Christus dominus tradens discipulis suis corpus suum sub specie panis manducandum dixit Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: accipite, et comedite [manducate]: hoc est corpus meum: hoc facite in meam commemorationem sc. passionis meæ et vestræ redemptionis. Fecit enim dominus Ihesus more hominis, qui appropinquans morti, munus aliquod dimittit dilecto amico dicens: habe i. e. tene hoc cum omni diligentia penes te in memoriam mei, ut quotiens illud videris, recorderis mei. Qui accipiens illud munus amici sui charissimi, si eum toto corde dilexit, non potest non dolere et non tristari de morte amici, quotienscunque munus sibi dimissum conspexerit. Similiter nos quotienscunque [accedimus] ad considerandum [consecrandum] vel percipiendum [i. e. accipiendum] sacramentum muneris æterni, quod nobis dominus passurus in memoriam sui dimisit tenendum cum timore et compunctione cordis, omni-que reverentia debemus accedere recolentes (i. e. recordantes) quanto amore dilexit, qui pro nobis se ipsum obtulit [i. e. dedit] ut nos redimeret. Unde apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. [XI<sup>o</sup>] <sup>2</sup> | dicit: quotienscunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis: mortem domini annuntiabitis donec veniat sp. ad iudicium. Secundum bonum est interior animæ vivificatio, quia panis vitæ est, secundum illud Joh. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi. Si enim in paradiso terrestri lignum vitæ comestum, vitam prolixam dabat: multo magis hic [i. e. iste] panis vitæ qui Christus est et donator vitæ æternæ. Qui ergo vitam manducat, mori nequit Joh. VI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: qui manducat ex hoc pane: vivet in æternum. Imitetur [mutet] igitur vitam qui vult accipere | vitam: alias ad mortem æternam accipiet vitam. Tertium bonum est corporis Christi mystici incorporatio, unde dominus in evangelio Joh. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dixit: qui manducat nostram carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. Et beato Augustino dictum est per dominum: Cresce et manducabis me, nec tu me mutaberis [mutabis] in te, sed tu mutaberis in me, sp. per charitatem. Quartum bonum est spiritualis refectio. Unde Psta: in loco pascuæ ibi me collocavit Psmo XXII<sup>o</sup> <sup>6</sup>; deus enim qui insti-

<sup>1</sup> v. 26. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 41. — <sup>4</sup> v. 52. — <sup>5</sup> v. 57. — <sup>6</sup> v. 2.



tuit baptismum, ut nos in esse gratiæ i. e. secundum gratiam generaret, et confirmationem, ut nos in fide roboraret, ipse dedit nobis eucharistiam, ut nos roboratos [per confirmationem] in via ne deficeremus enutriret. Cum enim homo constet ex corpore et anima, Christus dominus utrumque dedit pro homine, corpus suum pro salute nostra corporis, animam pro anima (nostra). Sed quia sedes animæ in sanguine consistit, Christus ut totum hominem salvum faceret, sanguinem suum fundi permisit. Quintum bonum est amoris quoad deum et proximum excitatio. Unde b. Bernhardus [dixit]: discite christiane quantum debeas diligere deum, qui dedit nobis carnem suam in cibum, et sanguinem in potum, animam in pretium [i. e. redemptionem], et aquam lateris in lavacrum [i. e. in munditiam]. Qui enim panem calidum de clibano i. e. de fornace jam acceptum [42] comederit, cum pane sumet et calorem: sic qui corpus Christi comedit [i. e. manducat], cum eodem sumit et charitatem, ignitus quippe amor [dei] suscipitur in corpore ejus, quo sumto et nos inardescimus, et ipsum semper amplius esurimus. Sextum bonum est gratiæ collatio. Figura hujus habetur Exodi XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi dicitur: descendente manna descendebat et ros. Spiritualiter per manna corpus Christi, et per ros gratia dei significatur, unde hoc sacramentum græcæ eucharistia dicitur, quod latine bona gratia interpretatur, quia in ipso nobis nova gratia donatur, immo salus corporis et animæ, et omne bonum cæleste datur. Unde venerabilis Beda, loquens de hoc sacramento dicit: omne quidem donum cælestis gratiæ sancta eucharistia tribuitur mediante. Septimum bonum est contra temptationes diaboli armatio. Unde [et] Psta: parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me Psmo XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et Isidorus: suscipe homo dominum Ihesum tuæ mentis hospitio: cum autem adversarius tuus hospitium tuum videt occupatum cælestis fulgoris pœnitentiæ, statim intelligit locum temptamenti [temptationis] suis interclusum (i. e. clausum) esse per Christum. Nam secundum quod dicit Chrysost.: ut leones flammam [flammanes] spirantes ab illa mensa discedimus, terribiles effecti diabolo. Octavum bonum est peccatorum remissio. Unde dicitur in oratione dominica: panem

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 5.



[nostram] quoditiamam da nobis hodie, et statim sequitur: et dimitte nobis debita nostra, Matth. VI<sup>o</sup> et Lucæ XI<sup>o</sup>. Et Isidorus [dicit]: accedite ad eum et satiemini, quia panis est. Accedite ad eum et illuminamini, quia lux est. Accedite ad eum et liberamini, quia ubi spiritus domini, ibi libertas. Accedite ad eum et absolvemini, quia remissio est peccatorum. Hæc Isidorus. || <sup>234</sup> Et hoc debet intelligi de peccatis venialibus [et] non mortalibus, quia sicut cibus corporalis prodest viventi et non | mortuo: similiter et iste cibus spiritualis prodest illis, qui sunt tantum in venialibus et non [in] mortalibus peccatis spiritualiter scientibus. Nonnumquam bonum est malæ concupiscentiæ extinctio et a gravioribus sicut mortalibus peccatis diligens custodia seu protectio, ne ipsis [homo] consentiat. Nam sicut aqua extinguit ignem, sic istud sacramentum fervorem concupiscentiæ. De hoc dicit b. Bernardus: duo sacramentum domini operatur in nobis, quia et sensus nostros munit (i. e. fortificat) et in gravioribus peccatis tollit omnino consensum, verbi gratia: si quis nostrum non tam crebros ut solebat, nec tam acros sustinet iracundiæ, invidiæ, luxuriæ ac ceterorum vitiorum motus: gratias agat corpori et sanguini domini nostri Ihesu Christi, quoniam virtus sacramenti operatur in eo. Hæc ille. Decimum bonum est cælestis regni collatio (i. e. datio). Unde per dominum Ihesum Joh. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hæc, immo et alia infinita bona proveniunt ex digna hujus sacramenti perceptione; sic ergo charissimi, disponamus [nobis] ut non solum sacramentum sed et effectus ejus percipere valeamus, quod nobis per intercessionem virginis Mariæ præstare dignetur dominus Ihesus hujus sacramenti institutor, qui est benedictus secula seculorum Amen.

Sed circa hunc sermonem quædam quæstiones movebuntur, et quia jam dictum est, quomodo homo volens accedere ad hoc sacramentum debet se præparare et probare: quæritur ergo jam consequenter et primo post [hoc] sacramentum sumptum quamdiu debet a cibi sumptione abstinere, et utrum liceat statim comedere? Respondetur secundum Thomam in quarto, distinctione nona, quod post sumptionem eucharistiæ

<sup>1</sup> v. 55.



convenit quidem i. e. certe a cibo aliquamdiu [abstinere] sed non oportet multum diu, quia cito fit illarum specierum consumptio et alteratio. Decretum autem quoddam, quod dicit diu abstinendum, ut De consecratione [ana zentheghaz zerzefe], distinctione II<sup>a</sup> [secunda], tribus [43] loquitur secundum antiqua tempora, quando raro celebrabantur missæ. Secundo quæritur utrum hoc sacramentum tantum a jejunis sumi debeat? Respondetur quod generaliter corpus Christi a jejunis sumi [percipi] debet, 7<sup>ma</sup> quæstione I<sup>a</sup> «Nihil», et De consecratione II<sup>a</sup> [distinctione] secunda «Liquido», quod in reverentiam tanti sacramento institutum est: causaliter tamen necessitate mortis imminenti (i. e. instante) ne contingat sine viatico (i. e. eucharistia vti Elefegh nekwl) ex hac vita transire, (ut) potest et post alios cibos sumi. Ratio vero sumendi hoc sacramentum ante cibum est, una ex parte cibi sc. ejus reverentia, ut ante alios cibos (os) christiani hic cibus (ingreditur), ingrediatur. Alia est ex parte cibati sc. digna præparatio |, quia jejuni magis consueverunt esse sobrii et devoti. Est tamen sciendum, quod duplex est jejunium sc. naturæ et ecclesiæ. Jejunium naturale est quod importat privationem cujuscunque cibi vel potus, et tale jejunium requiritur ad hoc sacramentum; et ideo post assumptionem [sumptionem] aquæ vel alterius potus aut cibi vel etiam medicinæ in quantacunque parvitate [parva quantitate] non licet hoc sacramentum accipere, et [ad] hoc si necessitas mortis non incumbat. Reliquiæ tamen cibi (i. e. remanentiæ) remanentis in ore (si) casualiter transglutiantur, non impediunt susceptionem hujus sacramenti, quia non traiciuntur (i. e. non sumitur) per modum cibi, sed per modum salivæ [saliphæ salivæ] (nÿal zerenh); et hoc vitari non potest. Aliud est jejunium ecclesiæ, quod institutum est ad carnis macerationem, et tale non solvitur per prædicta, quia non multum nutriverit, sed magis ad alterandum (i. e. ad diligendum) sumuntur. Et quia ecclesia diem naturalem incipit a media nocte, ideo si post mediam noctem aliquis sumpserit aliquid cibi vel potus, non potest (ea) die hoc sacramentum sumere. Potest vero si ante mediam noctem (i. e. non est differentia) [nec refert] utrum post cibum vel potum dormierit, aut etiam digestus sit quantum ad rationem percepti (i. e. sumpti cibi); refert autem quantum ad perturbationem mentis quam percipiunt



(i. e. manducarunt) homines propter insonprietatem vel indigestionem, [ex quibus si mens multum perturbetur, homo redditur ineptus [i. e. indignus] ad sumptionem hujus sacramenti. Hæc Thomas, in tertia [3<sup>a</sup>] parte, quæstione octuagesima [LXXX<sup>a</sup>]. Tertio quæritur utrum peccet qui accedit ad hoc sacramentum contritus et non confessus? Respondetur secundum Petrum quod: peccator contritus ante confessionem, quando vult communicare, aut habet copiam confessoris, qui eum possit absolvere, et tunc peccat sine confessione communicando, quia ad hoc sacramentum requiritur etiam reconciliatio secundum iudicium ecclesiæ; aut non habet. Si ergo imminet aliqua necessitas communicandi vel celebrandi, ut qui [quia] timet scandalum populi, vel jam [quia] incepit ministerium sacramenti, vel amisit loquelam, et tunc non peccat cum proposito confitendi quando poterit, si autem tale propositum non haberet, peccaret. Quarto quæritur, utrum peccator videndo corpus Christi peccet? Respondetur secundum (S.) Thomam quod non peccet [peccat]; tamen si interdum se abstinere a videndo [audiendo] propter humilitatem laudandus est. Albertus autem dicit; quod peccator videre potest et debet, sed non multo aspectu propter humilitatem, immo potius viso corporis, (sibi) debet percutere pectus, et dicere quod non est dignus ut in conspectu et visu remaneat tantæ sanctitatis. Quinto quæritur utrum sacerdos possit dare corpus Christi || <sup>235</sup> (ei) quem scit in peccato mortali? Respondetur secundum Thomam in (libro) [quarto] distinctione IX<sup>a</sup>, quod si peccatum est occultum, puta [ut puta] per confessionem vel alias [alia] secrete scitum, et ille in occulto petit, debet ei [denegari et monere eum ne in publico petat: si autem in manifesto petat, debet ei] dare, [ut habetur] De consecratione, dist. II<sup>a</sup> «Non prohibeat». Et [sed] hoc propter quatuor. Primo quia pro peccato [occulto] pœnam inferens publicam revelator est confessionis aut proditor criminis. Secundo quia quilibet christianus habet jus in perceptione eucharistiæ, nisi illud per peccatum mortale amittat. Unde cum in facie ecclesiæ [i. e. ante ecclesiam] non constet ipsum ami-[44]sisse jus suum, non debet ei in facie ecclesiæ denegari, alias daretur facultas [i. e. potestas] malis sacerdotibus pro suo libito i. e. voluntate punire maxima pœna quos vellent. Tertio propter incertitudinem status summentis, quia spiritus ubi



vult spirat Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>; unde talis subito potest esse compunctus et a peccato mundatus, et divina inspiratione ad sacramentum accedere. Quarto quia esset scandalum si ei denegaretur. Idem [item] dicit Albertus in libro De missa: si vero peccatum est manifestum, debet ei denegare sive (et) in occulto sive in manifesto petat. Sexto <sup>2</sup> quæritur utrum corpus Christi debet dari instrionibus [istrionibus] (az fip ofoknak)? Respondetur quod non, quia nec divinæ majestati, nec ecclesiasticæ disciplinæ competit, quod eis corpus Christi daretur. De Consecratione, distinct. II<sup>a</sup> «Pro dilectione». Septimo quæritur utrum corpus Christi debet dari amentibus? Respondetur secundum Thomam in quarto, dist. IX<sup>a</sup> [nona] quod distinguendum est, quidam enim dicuntur large amentes, quia debilem habent mentem, sunt tamen docibiles eorum, quæ ad fidem et devotionem pertinent sacramenti [et talibus non oportet corpus denegari]. Quidam vero sunt omnino amentes iudicio rationis, ita quod non habent amentiam sine lucido intervallo, et talibus non debet dari corpus Christi, quia hujusmodi non possunt induci ad devotionem, quæ requiritur ad hoc sacramentum. Si autem inciderunt in amentiam post fidem et devotionem sacramenti, tunc debet eis dari nisi timeatur periculum de vomitu vel de expuitione, aut aliquo hujusmodi. Vice-sima VI<sup>a</sup> quæstione (distinctione III<sup>a</sup>) «His qui». — Octavo quæritur, utrum hoc sacramentum (debet dari pueris) vel sit dandum [pueris]? Respondetur secundum Thomam ubi supra, (quod) pueris carentibus usu rationis, qui non possunt distinguere inter cibum corporalem et spirituales, | non debet dari corpus Christi, quia ad ipsum exigitur actualis devotio, quam tales pueri habere non possunt; sed pueris incipientibus habere devotionem [discretionem] etiam | ante perfectam ætatem. Ut enim fuerint decem vel XI [undecim] annorum, potest dari, si in eis signa discretionis et devotionis appareant. Nono quæritur utrum qualibet [quolibet] die sit communicandum? Respondetur secundum Thomam in quarto, distinct. nona, quod in recipiente hoc sacramentum duo requiruntur sc. desiderium conjunctionis ad Christum, quod facit amor et reverentia sacramenti, quæ ad domini timoris pertinet. Primum incitat ad frequentationem hujus sacramenti

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> Quarto után mind a két codexben *Sexto* következik.



quotidianam, sed secundum retrahit; ideo si quis experimentaliter cognosceret ex quotidiana susceptione fervorem amoris augeri et reverentiam non minui; talis deberet quotidie communicare: si autem sentiat reverentiam minui, et fervorem non multum augeri, debet interdum abstinere, et post modum cum majori reverentia et devotione accedat. Unde (quantum) ad hoc, unusquisque relinquendus est suo iudicio. Decimo quæritur utrum homo debeat frequenter corpus Christi sumere? Respondetur secundum Thomam in quarto, distinct. nona [XIX] quod ea quæ in hoc sacramento geruntur, habent similitudinem cum his, quæ accidunt in corporali nutrimento, quia enim fit quasi continua deperditio naturalis humoris, per actionem caloris naturalis, et exercitium laboris. Ideo oportet frequenter corporalem cibum assumere, et restaurationem deperditi, ne perditio continua mortem inducat. Similiter (autem) ex concupiscentia innata, et occupatione circa exteriora fit deperditio devotionis et fervoris secundum quæ homo in deum colligitur. Unde oportet quod pluries [plures] deperdita restaurentur, ne homo totaliter alienetur [amovetur] a deo. Sed tamen saltem semel in anno communicare est necesse [extra] de pœnitentiis et remissionibus, omnis utriusque sexus etc.

(Sermo optimus de passione domini nostri Ihesu Christi.)

[Sequitur sermo de passione domini nostri Ihesu Christi, cuius thevma sic inchoatur.] *Angeli pacis amare flebunt* Isayæ [45] XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Scitis charissimi, quod mos est prædicatorum laudabilis, salubris et utilis in principio prædicationis ad beatam recurrere Virginem pro gratia impetranda, sed modo ex quo tribulatur et molestatur, quia ei angustiae sunt undique, loquendo de præterito tamquam de præsentis. Ideo quid eligam ignoro, sed certe potius flendum est cum ea, quam aliquid petendum ab ea, cuius animam [hodie] pertransivit gladius sc. [doloris, de quo dixerat ei Simeon Lucæ II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: et tuam ipsius animam pertransibit gladius sc.] tempore passionis filii sui [tui]. Et ergo pro indigentia, et auxilio, ac gratia salutemus hodie ipsam sanctam crucem, quam dominus noster Ihesus Christus suo sanctissimo

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 35.

sanguine consecravit, dicentes (*Salutatio ad crucem*). Tu sanctissima crux || <sup>236</sup> esto refugium nostrum (i. e. petitio nostra), et virtus, illumina mentes nostras splendoribus tuis, robor a vires nostras viribus tuis, sine enim lumine tuo cæci sumus, sine calore tuo frigidi (sumus, sine robore tuo) fragiles sumus, sine sensu tuo animales sumus et brutales, sine dulcedine tua amari sumus. Tu es medela infirmorum, Tu [es] thesaurus perfectorum, Tu es decus salvandorum. O sanctissimum lignum vitæ, succurre miseris, refove pusillanimes, juva debiles, dirige justos, devios in viam rectam deduc. Tu es pelagus gratiarum. Ad te igitur dirigimus præces nostras, ut ex habundantia infinitorum thesaurorum tuorum, nobis impetres sensum et intellectum, ut contemplando ingredi valeamus illas infinitas abyssus (i. e. profunditates) dolorum, confusionum atque mysteriorum (i. e. secretorum) illius dulcis Ihesu, qui te pretiosissimo suo sanguine, hodie in morte calvariæ decoravit. Propterea o sancta crux, te adoramus, supplices exoramus atque humiliter salutamus ita inquires: Ave crux spes unica, hoc passionis tempore auge piis justitiam reisque dona veniam, ac omnibus in præsentī gratiam, et in futuro tribue gloriam, ad quam perducatur nos dominus Ihesus, qui hodie in te | pependit suspensus, cui sit gloria et honor ac gratiarum actio nunc et in æternum Amen.

*Angeli pacis amare flebunt* ut supra [ubi supra]. (Sed dicis: angeli sunt in æterna gloria similiter et alii sancti; ibi autem non est aliquis dolor, nec tristitia, nec potest esse: quare ergo dicitur quod angeli pacis amare flebunt? Respondetur quod non debet intelligi sic quod ipsi flerent, quia ad eos nunquam potest pervenire aliqua tristitia, nec dolor, similiter et circa alios sanctos, sed debet intelligi sic: angeli pacis amare flebunt i. e. habent se per modum flentium, sicut etiam dicitur: deus irascitur, non debet intelligi quod deus irascetur, quia ira est unum accidens, in deum autem non cadit accidens, sed debet intelligi: deus irascitur i. e. habet se per modum irascentis.) Charissimi, ne vestras dilectiones sermonis prolixitate tædio afficiam, ideo de passione domini nostri Ihesu Christi brevi [curpto] loquar sermone, in quo et compassionem | suæ matris benedictæ sc. Virginis Mariæ comprehendam. Sed quia in verbis nostri theumatis dicitur: Angeli pacis amare flebunt, si diceret tu homo christiane:



unde angeli pacis tam amare flebunt? certe non aliunde, nisi quia vocem audiunt Christi dolentis, [et lamentantis ac dicentis] illud Thren I<sup>o</sup> <sup>1</sup>: o vos omnes, qui transitis per viam attendite, et videte si est dolor similis sicut dolor meus; quæ verba dixit propheta Jeremias per spiritum sanctum in persona filii dei Ihesu Christi, possunt etiam pie dici de Virgine gloriosa, nam omnes dolores et passiones quas Christus portavit in corpore, ipsa mater dolorosa portavit in mente. Unde ipsa potuit dicere angelis et hominibus illud Ruth I<sup>o</sup> <sup>2</sup>: nolite me vocari Noëmi i. e. pulchram, sed vocate me Mara i. e. amaram, quia amaritudine me replevit altissimus. Ut ergo dolores matris contemplari (i. e. cogitare) valeamus, prius passiones filii ejus videamus.

Initium ergo passionis domini nostri Ihesu Christi fuit principalius Lazari resuscitatio, quem dominus Ihesus resuscitaverat die quindecima ante suam passionem, qui erat mortuus quadriduanus, ut habetur Joh. XII<sup>o</sup>. Propter quod quidem miraculum, quia evidentissimum erat, tum quia Lazarus erat de genere nobilium, tum quia erat ibi multitudo non solum judæorum ibi commorantium sc. in Bethania sed et forensium (kiuel valok) qui venerant in Jerusalem propter nundinas et festum paschæ (quod erat in proximo. Fuit igitur magnus concursus in Bethania) quæ erat villa Mariæ Magdalenæ, Marthæ et Lazari, distans a Jerusalem per duo milliaria italica. Quo miraculo viso multi reversi in Jerusalem, [46] totum factum Christi pharisæis et principibus sacerdotum publicaverunt et dixerunt, quod multi in dominum Ihesum credidissent, quare ipsi pharisæi, et principes sacerdotum, ac seniores plebis invidia moti fecerunt consilium de morte Christi, unde Joh. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: collegerunt pontifices, et pharisæi concilium etc.; et sequitur: ab illo ergo die cogitaverunt eum interficere. Et nota quod judæi ter habuerunt consilium de morte Christi. Primo in dominica de passione || <sup>237</sup> Christi, de illo consilio loquens Joh. evangelista Cap. XI<sup>o</sup> dicit: collegerunt pontifices et pharisæi concilium etc. Secundo, die sabbati ante dominicam ramis palmarum, et tunc in illo consilio cogitaverunt non solum dominum Ihesum sed et Lazarum interficere quem suscitaverat Ihesus, quia multi propter

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 47. 53.

ipsum abibant [i. e. transibant], et credebant in Ihesum ut dicitur Joh. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tertio judæi habuerunt consilium de morte Christi die mercurii i. e. quarta feria magna ante ejus passionem, quando venit ad eos Judas, sciens ex diaboli magisterio (i. e. suggestione) ipsos fore congregatos, et dixit: quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam? Facto autem primo consilio de morte domini nostri Ihesu Christi quia nondum venerat hora ejus, ipse recessit de Bethania, et ivit ad [in] Galilæam cum discipulis suis, [et] habitavit in quadam civitate parvuncula, quæ dicebatur Efrem, ut habetur Joh. XI<sup>o</sup>, et ibi multa miracula fecit, et fuit ibi usque ad sabbatum ramis palmarum. Non autem est credendum quod consilium judæorum latuerit virginem gloriosam, ex quo Christusmet revelaverat discipulis suis dicens Matth. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup> et Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quæcunque scripta sunt per prophetas de filio hominis; tradetur enim gentibus (poghanoknak), et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur: et postquam flagellaverint, occident eum, et ipse tertia die resurget. Et hæc | discipuli revelaverunt et beatæ virgini. Nunc ergo consideremus cordis tristitiam virginis, cum audivit quod fuisset consilium de morte Christi sui filii dilectissimi. Nulli debet esse dubium quod virgo Maria libentius voluisset mori quam videre mortem unigeniti filii sui,<sup>4</sup> sicut in persona ejus prædixerat David lugens filium suum Absolum ita inquit: quis mihi det fili mi, ut pro te moriar Absolum fili mi, fili mi Absolum. Secundi Regum XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Satis enim avide (i. e. devote) virgo Maria rogaverat filium suum dominum Ihesum, sicut legitur in libro De vita Christi, quem ut dicitur scripsit Jacobus frater domini, ut sibi hanc gratiam largiretur, | ut ipsa moreretur [priusquam veniret martyrium Christi, allegando eidem plurimas rationes piissimas] (piissimi). *Petitio matris* dicebat enim: Exaudi matrem tuam fili mi, nosti enim quomodo dicit scriptura: honore patrem tuum, et matrem tuam Exodi XX<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Non ergo deneges mihi hanc petitionem, moriar antequam videam mortem tuam, nam de te (sicut) scriptum est: Ecce plusquam Salomon hic, Matth. XII<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Et Salomon dixit

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 31. — <sup>4</sup> B-böl innen az <sup>5</sup>-ig a sorok kitorúlve. — <sup>5</sup> v. 33. — <sup>6</sup> v. 12. — <sup>7</sup> v. 42.



matri suæ Bersabæ: 'pete mater quod vis, neque enim fas (i. e. licitum) est, ut avertam faciem meam a te III Reg. II° <sup>1</sup>. Quanto magis tu debes consolari matrem tuam, ejus petitionem exaudiendo! Scio enim fili mi dulcissime, quo si video te semel mori, ego pluries illo tempore dolore mortis deficiam. Scio etiam quod tunc pluries verificabitur sermo quem Simeon justus prædixit de me ita inquit Lucæ II°: tuam ipsius animam pertransibit gladius sc. doloris et mœroris. Absit fili mi, ut in matrem tuam, quæ te sine peccato concepit, sine labore portavit, et sine dolore peperit, et tandem lactavit, et cum multis angustiis nutrit, tantam ostendas crudelitatem et duritiam, ut non exaudias vocem matris tuæ. Nam de peccatoribus scriptum est: scimus [47] quia peccatores deus non exaudit Joh. IX° <sup>2</sup>, sed tu nosti fili mi, quoniam ego peccatum nunquam commisi, quomodo ergo petitionem, quam tanto desiderio depono mihi denegabis. Audias ergo me pro tua clementia: moriar ego antequam videam mori te, ne tempore mortis tuæ cor meum doloris gladio perforetur. *Responsio filii* (hæc). Cui Christus submissa voce respondit cum reverentia et dulciter dicens: Vera inquit, sunt quæ dicis mater honoranda, sed unum obstat propter quod petitionem tuam exaudire non possum. Nam ego sum via, veritas, et vita Joh. XIII° <sup>3</sup>, et hostium regni cælestis Joh. X° <sup>4</sup>, nec quisquam potest intrare in regnum cælorum, nisi prius mortem recepero, et a mortuis resurrexero, ac in cælum ascendero, quoniam scriptum est: oportet || <sup>238</sup> Christum pati et ita intrare in gloriam suam Lucæ XXIII° <sup>5</sup>; nunc autem non est decens dulcissima mater, quod tu de hoc mundo per mortem discederes, et ego non essem in cælo, ut veniens tibi obviam cum tota curia cælesti honorifice te recipiam. Sustine ergo patienter videre mortem filii tui, quia sic implebuntur scripturæ prophetarum. Et in isto sermone Christus matrem suam cum Lazaro, Maria Magdalena, et Martha in Bethania reliquit, et ipse recessit in Galilæam cum discipulis suis in quandam civitatem nomine Efrem, ut prædictum est, et mansit ibi usque ad sabbatum ramis palmarum. *Sabbato* igitur ante dominicam palmarum rediit dominus Ihesus cum discipulis suis in Bethaniam, ubi erat mater sua veneranda præ lacrymis

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 31. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 26.

et doloribus multis in corpore mirabiliter debilitata,<sup>1</sup> et in pulchritudine inmutata. Venit ergo Christus ut per suam præsentiam refocillaret (kÿfflebbe teneÿe) [kifebeytene]<sup>2</sup> aliquantulum dolores matris, et illie sero Maria Magdalena, et Martha paraverunt cœnam Christo et discipulis suis in domo Simonis consobrini earum [Sÿmonnak keth hugaua], qui prius fuit leprosus sed Christus eum sanaverat. Et Lazarus unus erat ex discumbentibus, ut habetur Joh. XII°. Et narrat | beatus Augustinus, quod Lazarus multa recitabat quæ viderat de pœnis inferni, et purgatorii, et de statu sanctorum patrum in limbo, et etiam erat in memoria ejus tremor mortis, et post resurrectionem vixit in artissima pœnitentia, non risit, nec aliquis eum lætum vidit. Martha autem in illa cœna Christo domino ministrabat, primo ideo quia mos erat illius tempore, quod hospiti ad mensam virgo ministrabat. Martha autem fuit virgo. Secundo quia hæc sancta mulier putabat, quod nemo melius Christo servire sciret sicut ipsa. Magdalena vero accepit alabastrum ungenti, et fracto alabastro i. e. [aperta] illa pixide quæ fuit facta de alabastro effudit illud pretiosum unguentum super caput et pedes Ihesu, et ex odore ungenti repleta est tota domus. Et ex hoc impiissimus (i. e. crudelissimus Judas) commotus et turbatus eo quod unguentum non pervenerat ad manus ejus ut ipsum venderet, et sicut solitus erat sicut [tamquam] fur decimam partem pretii furaretur, et uxori suæ ac filiis per ipsum mitteretur, propter quod avaritia et cupiditate concitatus cogitavit vendere Christum, ut pretio prodicionis | (i. e. venditionis) decimæ partis ungenti recuperaret valorem,<sup>3</sup> et quia sic estimavit in corde suo valorem ungenti non potuit se continere, quin sub specie pietatis murmurasset, dixit enim ad alios discipulos discumbentes ut quid perditio hæc ungenti, potuit enim istud unguentum venum dari plusquam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et Joh. XII°<sup>4</sup> dicitur: dixit hoc Judas non quia pertinebat ad eum de pauperibus, sed quia fur erat, loculos i. e. [parvas] bursas habens, et ea quæ mittebantur i. e. dabantur [domino] Christo et discipulis

<sup>1</sup> *Oldalt késöbbi kéz:* (debilitata erewltelenwlt wala korwlt wala.) — <sup>2</sup> *Oldalt késöbbi kéz:* (engeztelne.) — <sup>3</sup> *Oldalt késöbbi kéz:* (valorem ÿwtalmath.) — <sup>4</sup> v. 6.



per modum eleemosynæ portabat. Et alii discipuli per Judam inducti, similiter dicebant, ut quid perditio hæc ungenti etc. Quid ergo poterat dicere mater Christi mœstissima, cum videret quod filius suus dulcissimus erat odiosus [48] impiissimi Judæ, et quod odor suavitatis erat in naribus Judæ sicut fœtor intolerabilis, et actus pietatis sicut aspectus horribilis, libenter dixisset Maria si expresse scivisset, quod deliberasset Judas in corde suo tradere Christum: non facias sic Juda, sed expecta, quia manibus meis laborabo die ac nocte, ut possim tantum lucrari (i. e. invenire), quod satisfaciam tibi de triginta argenteis, quos tu cupis. Immo si aliud esse non poterit, vendam ego vitam meam i. e. me ipsam in servam, ut avaritiæ tuæ satisfaciam, tantummodo miserearis mei qui incipio jam dolore mori, et non vendas filium meum illis, qui volunt eum occidere. Cum autem Judas sic murmurasset, et alios discipulos [ad] sic agendum induxisset, dixit eis Ihesus: quid molesti estis huic mulieri, bonum enim opus operata est in me, nam semper pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus. Sed ex quo dicitur hic per Christum: me autem non semper habebitis. Diceres: tamen Matthæi ultimo dixit: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi; quomodo ergo hic dicit: me autem non [semper] habebitis sp. vobiscum? Respondetur quod est nobiscum usque ad consummationem sæculi in sacramento altaris; vel est nobiscum (semper) secundum divinitatem, vel semper est nobiscum per suum auxilium: non tamen semper est nobiscum secundum præsentiam corporalem. *In dominica ramis palmarum [dies dominica]*. Die vero dominica ante festum paschæ venit Ihesus Jerosolymam super asinam, et tunc fuit cum laudibus et honoribus receptus a vulgo [i. e. populo communi], propter quod principes sacerdotum et pharisæi amplius || <sup>239</sup> invidentes conabantur occidere Christum, et sibi mutuo dicebant: videtis quia nihil proficimus! Ecce totus mundus post ipsum abiit, et inhibuerunt | ne quis eum cum discipulis suis in hospitium susceperet. Veniens autem dominus Ihesus in Jerosolymam ivit in templum, et inde eiecit vendentes et ementes,

(et) mensas nummulariorum evertit, et multa documenta salutis populo dedit, immo in templo multa miracula illo die fecit, specialiter sanando infirmos ut habetur Matth. XXI°. Et Christus dominus ipsa die usque ad sero in Jerusalem jejunos fuit, non enim fuit qui ciphum aquæ ei offerret, quare illa die [de] sero compulsus est cum discipulis suis redire in Bethaniam ad hospitium Lazari, Mariæ Magdalenæ, et Marthæ, ubi fuit et mater sua gloriosa, nam propter comminationes sacerdotum nemo de Jerusalem audebat ei aliquid dare vel ipsum cum discipulis suis in hospitium recipere: dum autem Christus dominus rediret in Bethaniam, videns eum mater dolorosa oculo pietatis, et audiens quod adhuc esset jejunos, alloquitur eum materialiter dicens. *Petitio matris.* Vides, inquit, fili mi dulcissime quomodo ad præceptum sacerdotum nemo de Jerusalem audet tibi porrigere ciphum aquæ, quantomagis quia ipsi [consilio] deliberaverunt [vel ordinaverunt] mortem tuam, nullus audebat te adjuvare. Fac ergo mœstissimæ matri tuæ hanc petitionem quam cum affectione depono: non revertaris amplius istis diebus in Jerusalem, si autem me non exaudis, ecce amaritudine doloris deficio. (*Responsio filii ad matrem.*) Cui cum reverentia respondit filius: Mater patientiam habe, quoniam Christus venit ut adimplerentur scripturæ, sic enim de populo isto in persona mea prædixit Isayas propheta Cap. I°<sup>1</sup>: filios enutrivit et exaltavi: ipsi autem spreverunt me; et ejusdem V°<sup>2</sup>: quid enim debui ultra facere vineæ meæ, et non feci. Tunc mater cum fletu conclusit dicens: unum scio dilecte [fili] mi, quod tua punctura i. e. passio in corpore, erit mihi duplicata in mente. [49.] Veniunt ergo mater et filius ad cœnam, et pro majori parte noctis loquuntur simul dulcia verba. *In die lunæ feria secunda.* [*Iam dies lunæ.*] Die lunæ tempestive (ÿghen reghel) revertitur Ihesus in Jerusalem, et tunc cum esset in templo, adduxerunt ad eum scribæ et pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, ut habetur Joh. VIII°, et dixerunt ei: Magister, hæc mulier hodie deprehensa est in adulterio; in lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare, ut habetur Levit. XX°<sup>3</sup>. Tu ergo quid | dicis? Hoc autem dicebant temptantes, ut possent accusare eum. Ihesus autem incli-

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 10.



nans se scribebat in terra hæc verba: terra terram accusat; et tunc erexit se, et dixit [eis]: quis sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittam. Et videntes in scriptura domini peccata sua, erubescences foras ierunt, et remansit in templo solus Ihesus et mulier, cui ultimate dixit [dominus] Ihesus: vade, amplius noli peccare. Et alia multa miracula fecit in templo in illa die, et usque (ad) sero jejunos stetit, quia non fuit in Jerusalem qui sibi, et discipulis suis dedisset buccellam panis, et ciphum aquæ. Et exiens de civitate, maledixit ficulneæ dicens: nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et mox arefacta est ficulnea, ut habetur Matth. XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Sed cum tardaretur Christus reverti in Bethaniam, dulcissima mater quæ semper erat anxiosa de filio suo, sciens die præterita ipsum fuisse famellum usque ad sero, et [quod] nemo audebat aliquid ei dare, dicebat (Mariæ) Magdalenæ: numquid filius meus, magister tuus Ihesus captus est. Vadam ergo, et videbo eum. Sed et ipsa non manducavit illa die pro dolore. Exiens ergo mater dolorosa de Bethania, lacrymando ascendit quemdam collem [halomra], ut videre posset filium suum. Et cum tardaret Christus, ipsa mater dolens, et quasi amens | lamentabiliter dicebat: heu fili mi, captus es, væ, captus es fili mi. Cum autem Ihesus appropinquasset Bethaniæ, vidit eum mater (sua) dulcissima, et cucurrit ad ipsum, et prosternens se ante filium, osculabatur pedes ejus plena lacrymis et singultibus (zokogafokal) [fohafkodafokal]: elevat Christus matrem, et reverenter salutat, cui respondit mater cum lacrymis dicens: *Petitio matris*. Qualem potes mihi dare salutem fili mi, cum te sciam jam in proximo moriturum, et saltem ante mortem [tuam] mihi des copiam de corporali præsentia, et etiam cum videam te, qui es panis vivus non solum hominum sed et angelorum, qui de cælo descendisti qualibet die famellum et jejunium, nec sit qui in Jerusalem panem et aquam ministret tibi. Hanc ergo gratiam non deneges mihi fili mi, ut pergam quotidie tecum, et si ego aliunde non potero, vendam vestes meas, ut de necessariis tibi provideam [providabo]. *Responsio filii [Christi]*. Cui Christus dominus respondit reverenter ita dicens: confortare mater mi, quia sic oportet fieri,

<sup>1</sup> v. 19.

ut ego medicus dem medicinas ægroto ut sanetur. Ait mater: si (ita) vis facere fili mi, sit sine morte [et] dolore, et amaritudine, et alium modum invenias salvare genus humanum, quia alias millesies matrem occides, quæ [qui] te sine peccato genuit, et multo labore nutrit. Et cum inter [mater] hæc verba dulcia lacrymarentur || <sup>240</sup> mater et filius, per Mariam Magdalenam, Martham, et discipulos sollicitabantur i. e. vocabantur ad cœnam quia hora erat valde serotina. *Dies martis (feria tertia)*. Die vero martis de mane dominus Ihesus revertitur in Jerusalem (cum discipulis suis), et illa die in templo sicut vir belli multas disputationum insidias passus est. Primo a principibus sacerdotum et senioribus quærentibus in qua potestate eiecisset ementes, vendentes, et nummularios [campsores] de templo, in qua etiam (potestate) faceret miracula ut habetur [50] Matth. XXI°. Unde dixit eis: Interrogabo et ego vos unum sermonem, quem si dixeritis mihi et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Johannis unde erat? de cælo, an ex hominibus. At illi cogitabant inter se dicentes: si dixerimus, e cælo, dicet nobis: quare ergo non credidistis illi? si (autem) dixerimus, ex hominibus, timeamus turbam, omnes enim habebant Johannem sicut prophetam. Et ergo respondentes Ihesu dixerunt: nescimus. Ait illis et ipse: nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Secundo a pharisæis Matth. XXII°, qui miserunt discipulos suos cum herodianis i. e. cum servis Herodis ad Ihesum dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo, et non [non enim] respicis personas hominum, dic ergo nobis, quid tibi videtur: licet census dare cæsari an non? Cognita [cognovit] autem (Ihesus) eorum nequitia [-m], ait: quid me temptatis hypocritæ, ostendite mihi nummismata census. At illi obtulerunt ei denarium, et ait illis Ihesus: cujus est imago hæc et superscriptio? dicunt ei: cæsaris. Et ait illis: reddite ergo quæ sunt cæsaris, cæsari, et quæ sunt dei deo. Et ipsi audientes hæc mirati sunt, et relicto eo abierunt. Tertio a sadducæis qui negant resurrectionem et dicunt animam cum corpore annihilari, ut habetur Matth. XXII° <sup>1</sup>, unde isti [sadducæi] venientes ad Ihesum dixerunt: Magister, Moyses dixit, siquis

<sup>1</sup> v. 24.



mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo Deutro. XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Erant autem apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est, et non habens semem (i. e. filium) reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus et tertius usque ad septimum. Novissime autem omnes, et mulier defuncta est: in resurrectione ergo cujus erit de septem fratribus uxor, ex quo omnes habuerunt eam? Respondens autem dominus Ihesus ait illis: erratis, nescientes scripturas, neque virtutem dei. In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli dei in cælo. De resurrectione autem | mortuorum non legistis quod dictum est a deo | Exodi III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Ego sum deus Abraham, deus Isaac, et deus Jacob. Non autem est deus mortuorum, sed vivorum. His auditis sadducæi confusi siluerunt, et dimisso eo obierunt. Quarto iterum a pharisæis ut habetur Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> de majori mandato interrogantibus, et hoc temptative, unde unum ex ipsis legis doctorem constituerunt ad faciendam hanc interrogationem, inique cogitantes dicebant: si iste unus vicerit, omnes victores reputabimur: si vero victus fuerit, solus confundetur. Et ergo iste accedens ad Christum dixit: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi dominus Ihesus: diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex [in] tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum, et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut te [met] ipsum. In his duobus mandatis pendet universa lex, et prophetæ. Et tunc Christus dominus fecit quæstionem unam ab eis, dicens: quid vobis videtur de Christo, cujus filius est? At illi dixerunt: David. Et contra eos replicando dixit: quomodo ergo David in spiritu (sancto) vocat eum dominum dicens: dixit dominus domino meo: sede a [ad] dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius ejus est? Et [addit] evangelista: nemo poterat (ei) respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. Et postquam eis Christus dominus silentium imposuit, illa die multas parabolas (peldabezdeketh) subjunxit, ut ad viam venirent [et] veritatis et fidei, ut habetur

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 36.

Matth. XXV°, et inter cetera insinuavit eis quomodo occiderent eum et comminatus est eis mortem æternam, et multas tribulationes venturas super civitatem Jerusalem, et prædixit patenter (i. e. manifeste) civitatis destructionem, templi subversionem, populi dispersionem, et vindictæ superventionem, ut habetur Matth. XXVI°. Et sero facto Christus dominus exiit [recessit] de Jerusalem jejunos in Bethaniam rediens: principes autem sacerdotum quærebant [51] eum tenere. Cum autem dominus Ihesus esset in monte oliveti prædixit discipulis suis universale iudicium dicens: cum videritis abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta etc. Et ad interrogationem discipulorum prædixit signa quæ fient ante diem iudicii, ut habetur Lucæ XXI° ita inquires: surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terræ motus magni erunt etc. Erunt signa in sole, et || <sup>241</sup> luna, et stellis. Sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum, et stellæ de cælo cadent etc. Et in fine horum verborum dixit: Scitis quia post biduum pascha fiet, et filius hominis tradetur ut crucifigatur [tudÿatok hogy ez ket nap vtan mikoron hufveti baran eznek ember fyä el arultatÿk hogy fezzetteffek]. Quo audito omnes discipuli contristati sunt. Sed quia Christus (dominus) propter multas occupationes tardaverat reverti in Bethaniam, venit mater Christi obviam filio jejuna. et cum multis lacrymis amplexata est filium. Et audiens a discipulis suis quod filius suus fuerat in disputatione cum principibus sacerdotum, pharisæis, scribis, et sadducæis tota die, et quomodo voluerunt eum capere. His omnibus auditis mater pia, fuit in tam maxima cordis agonia [i. e. tristitia] quod semimortua cecidit ad pedes filii sui dilectissimi, nec poterat quidquam loqui. Sed Christus dominus dulciter eam confortavit promittens quod secum fieret tota die sequenti sc. mercurii. Veniunt igitur pariter Bethaniam, et ponunt se ad cœnam, et antequam somnium caperent, loquuntur mater et filius dulcia verba simul.

*Die Mercurii feria quarta magna.* Supervenit ergo dies mercurii, et surgens mater dolorosa tempestive (ÿghen holwal) ivit ad filium suum et sedit juxta eum. Cui filius [ait]: consolare mater et noli tristari, jam veniet tempus in quo oportebit me pati, immo et mori pro salute generis humani. Non ergo turberis mater dulcissima, quoniam sic scriptum est. His auditis elevat



mater manus cancellatas (egben kwezulth kezeÿth) ad caput  
 | flendo, et reclinans eas sp. manus, amplexatur filium, totam se  
 ponens super pectus filii lugens et vociferans. Ad ejus clamorem  
 surrexit Maria Magdalena et cucurrit ad eam. Cui virgo [vero]  
 Maria ait: Ecce filia et soror (mea) Maria Magdalena, Magister  
 tuus, filius meus Ihesus Christus dicit quod in brevi est moriturus.  
 Non enim compatitur mihi nec tibi, quid faciemus? Illa  
 autem non valens respondere, immo amplius et altius vociferans  
 plorabat, quarum omnes in domo existentes concitati (i. e. excitati)  
 sunt. Unde apostoli videntes Mariam et Magdalenam flentes, et  
 negotium (i. e. factum) rescientes, | quid aliud faciunt et ipsi,  
 nisi certe plorant. Flectunt igitur genua omnes ante dominum,  
 Ihesum, et primo mater dolorosa flens et dicens: Miserere mei  
 fili mi, miserere mei. Tunc apostoli flexis genibus ante Ihesum  
 stantes dicunt: fac bone magister quod petit mater tua et nos,  
 et noli nos contristare. Similiter et Maria Magdalena dicit:  
 Miserere (kwnÿurwl) matri tuæ bone magister et nobis, et noli  
 nos derelinquere. Stabat dominus Ihesus valde compatiens suæ  
 matri mæstissimæ (*ut infra etc.*)<sup>1</sup> ||<sup>243</sup> matri mæstissimæ et reve-  
 renter eam elevavit et consolabatur ut poterat. Resumsit mater  
 spiritum et anhelitum et filio suo dulcissimo sic locutus est.  
*Petitio matris. [Respondit Maria.]* Si cupis o fili mi dulcissime  
 me in aliquo consolari, quæso aliquid istorum quatuor ut facias:  
 primum quod sine morte tua et passione redimas genus huma-  
 num. Secundum si penitus te mori oportet, sit tamen sine do-  
 lore et afflictione [i. e. passione], et hoc sciam. Tertium quod  
 saltem me mori prius permittas antequam superveniat mors tua.  
 Quartum quod si te ab impiis crudeliter [mori] contingerit, et [ex]  
 tunc stupor [ely amulas] et extasis ita [me] invadat quod co-  
 gnitio tuæ mortis in me non existat. Si aliquod horum mihi  
 [non] annueris, ego pluries moriar dolore una die. *Responsio*  
*filii.* Respondit filius matri cum reverentia dicens: Non decet ma-  
 ter dulcissima mortem non pati cum omnes scripturæ [prophetæ]  
 hoc prædixerunt de me. [52] Insuper nec secundum esset conve-  
 niens, ex quo omnes homines peccaverunt, debeo ergo pro omni-

<sup>1</sup> Eddig tart a 219. laptól kezdve elveszett részt pótló más, egy-  
 korú kéz írása. A 241. lap többi része s a 242. lap egészen üres.

bus aliis [eis] in cunctis membris flagellari et affligi. Cum audivit mater a filio quod oporteret ipsum pati in omnibus membris, et tot flagella recipere; cum sederet ad latus ejus, lancea amaritudinis vulneravit cor ipsius et cecidit [super] pectus filii, unde clamans et ejulans (i. e. plangens) dicebat: Heu, ista est consolatio quam mihi das fili mi! Dixitque filius: noli mater tristari quia sic oportet fieri. Nec etiam tertium [quod petis] tibi concedendum est, quia non servarem debitam honorem maternam. Sic enim oportet animam tuam collocari cum animabus sanctorum patrum in limbo. Absit (non sit) hoc a me ut illuc permittam animam tuam; sed ego post mortem, [resurrectionem] et ascensionem meam, veniam tibi obviam cum tota curia cælesti ad collocandum te in paradiso ad dextram meam simul cum corpore et anima. Sed neque quartum tibi concedetur quod mater tantæ dilectionis non compateretur filio tempore passionis, sed confortetur cor tuum mater dilectissima, quia te juvabo et tecum ero, et dolor quem pro [tuo] filio sustinebis recompensabitur tibi in morte tua, quia tunc dolorem non senties. Hæc et alia dulcia verba filius cum matre et mater cum filio die mercurii loquebantur (hoc est in magna quarta feria). Fecerunt autem illa die principes sacerdotum et seniores populi consilium de morte Christi ut prius dictum est. Sed quare istud consilium fecerunt? certe ideo quia die præcedente in fine sermonum suorum Christus dominus dixerat: dico vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine domini Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et hoc dicebat Christus dominus de recessu mortis, quia cito debebat occidi. Principes autem sacerdotum et seniores judæorum intellexerunt de recessu corporali et ergo sequenti die sc. mercurii summa mane convenerunt dicentes: Quid facimus? Christus heri dixit quod vult recedere [non aliud] nisi forte audivit quod volumus eum capere et occidere et ideo | quod intendimus facere cito faciamus antequam recedat, sed non in die festo, ne forte tumultus fieret | in populo, hoc est non capiamus eum in die festo, quia tunc populus non laborat, et non posset fieri incaptivationis tam parvus rumor, quin a populo audiretur, et ipsi eum de manibus nostris eriperent, quia multi sunt qui ipsum dili-

<sup>1</sup> v. 39.



gunt; et ergo captivemus eum in die non festo, quia tunc populus intendit laboribus, et propositum (nostrum) juxta velle perficere poterimus. Sciens autem nequissimus Judas ex instinctu diaboli eos congregatos, venit non vocatus ad ipsos dicens: Quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam? quasi dixisset: ego scio quod ideo convenistis ut de captivitate et morte Christi consilium faceretis, sed quid vultis mihi dare et ego eum vobis tradam. O maledicte discipule, non pensas pretium magistri sicut pensatur pretium bruti. Tale enim pretium non committitur in voluntatem ementis sed stat in velle venditis. O crudelissime Juda, non debebas ita contristari illam benignissimam matrem sc. virginem Mariam, venisses ad eam, et ipsa si aliunde habere non valuisset, illos triginta denarios quos tu perdisse putabas, laborando aut mendicando quæsivisset et tibi reddidisset. Non debebas et discipulos amaricare, si ad ipsos ivisses ipsi illos denarios tibi procurassent, et eorum magistrum et dominum non vendidisses. Principes autem sacerdotum et seniores populi videntes Judam, et ejus verba audientes gavisi sunt valde, et constituerunt ei triginta argenteos, quibus acceptis exinde (i. e. post hoc) quærebat oportunitatem sc. loci et temporis ut traderet ipsum sine turbis sc. simplicibus Primo ideo ne ipsi eriperent Jhesum de manibus judæorum; secundo ne iniquitas sua manifestaretur. Sed hic quæritur primo: quare Christus dominus qui est sapientia dei patris, posuit Judam in consortio suarum ovium quem sciebat esse lupum? Respondetur quod hoc fecit sapientissima ratione; ideo enim malum posuit in societate discipulorum (sc. bonorum) ut bonos cum [53] malis mixtos in hoc mundo ostendat. Nam in hoc mundo diabolus invenitur inter filios dei, unde Job primo<sup>1</sup> dicitur: quadam die cum venissent filii dei ut assisterent coram domino, fuit inter eos etiam Satan. Aliquando inter ministros dei [invenitur.] Zachar. III<sup>o</sup> 2: ostendit mihi dominus illum sacerdotem magnum: et Satan stabat a dextris ejus ut adversaretur ei (Ingerleneŷe). Aliquando inter apostolos dei Joh. VI<sup>o</sup> 3: nonne XII [duodecim] vos elegi: et ex vobis unus diabolus est? Secundo quæritur: quare Christus dominus posuit in collegio apostolorum quem sciebat esse futurum suum proditorem (i. e. traditorem)?

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 71.

Respondetur quod ideo ut vanam fiduciam hominum amputaret, ne aliquis hominum in hoc mundo securum se esse credat. Unde b. Bernhardus dicit: nusquam est securitas fratres mei nec in cælo nec in paradiso nec in schola Salvatoris: multo magis in hoc mundo. In cælo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis, || <sup>244</sup> Adam in paradiso in loco voluptatis, Judas in mundo in schola Salvatoris. Quæritur tertio: quare dominus Ihesus fecit eum procuratorem quem sciebat esse furem? Respondetur quod ideo ut temporalia vilia et contempnenda esse doceret. Unde dominus Christus in hoc mundo quinque habuit sc. animam, corpus, ecclesiam, matrem propriam, et quandam modicam substantiam pro expensis oblatam (i. e. datam). Corpus autem habuit valde charum, ideo illud dimisit custodibus valde charis sc. Joseph et Nicodemo: matrem et ecclesiam habuit chariores, ideo commendavit eas custodibus charioribus sc. Johanni et Petro, unde Johanni dixit in cruce: ecce mater tua Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup>, Petro autem post resurrectionem inquit: pasce oves meas Joh. XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Animam habuit charissimam, ideo in cruce recommendavit eam patri charissimo dicens: Pater in manus tuas commendo spiritum meum Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Substantiam autem terrenam vel pecuniam habuit contemptibilem (vtalatos) et vilissimam, ideo ipsam [eam] dedit discipulo nequissimo sc. Judæ. *Die Jovis hoc est in magna quinta feria.* Die autem Jovis (de mane) dixerunt discipuli ad Ihesum: ubi vis paremus tibi comedere pascha. Christus autem dixit secretariis discipulis suis sc. Petro et Johanni: Ite in civitatem | ad quendam sc. hominem et dicite domino domus, magister dicit: tempus meum prope est, ubi est diversorium (i. e. ubi comedunt, est domus) ubi pascha cum discipulis suis manducet, et ipse ostendet vobis cœnaculum grande seratum [stratum] i. e. paratum, et ibi parate. Et ecce ante horam vespertinam recessit Christus cum discipulis suis de Bethania versus Jerusalem. Sed Maria mater domini, Magdalena et Martha ac Lazarus cum difficultate obtinuerunt a Christo sibi (sp. Christo) societatem facere, sed euntibus omnibus volebat dominus Ihesus intrare per unam portam et quod mater intraret per aliam, et cum sic cogeret matrem, prosternit se mater ad pedes filii lacrymans et dicens: O fili, ne

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 46.



permittas dolentem matrem in hac nocte separari a te. Sed cum Christus dominus nullo modo assentiret, elevat reverenter matrem de terra ut discedat (i. e. vadat), ipsa vero (mater) elevata ruit (i. e. amplectit) in amplexus filii, abstringebat filium, (et) plangebatur, et osculabatur, dicens: O fili [mi] dulcissime saltem sciam ubi es cœnaturus. Noluit sibi Christus notificare, et [ac] sic ab invicem discesserunt. O quam dolorosus discessus fuit. Mater dimittit unigenitum filium suum cito moriturum morte durissima, nescit mater præ angustia quo vadit filius, sed cum (sic) discederet a filio, ambulabat per duos vel per tres passus, et semper retroversus filium charissimum respiciebat. Lento (laffu) quidem gradu ambulabat ut diutius et amplius posset videre filium suum dilectissimum. Ambulabat quidem ante sed semper habebat retro faciem, lamentabatur ambulando et dicendo: ecce fili [mi] dulcissime tolleris a me occidendus. Non amplius te videbo, | privata ero consolatione, heu heu quid faciam, incipiam flere et nunquam deficiam. Ista [Ita] sit consolatio tua dolorosa mater sc. flere, plangere, et lugere. Ista recipe pro tuo solatio (i. e. gaudio). Pie credendum est quod illa hora vel illa die qua oculi virginis Mariæ non potuerunt videre filium suum præ lacrymis, si filius [54] annuisset [amisisset], orbatî i. e. privati lumine fuissent; nec alicui debet esse dubium quod hora discessionis mater fuit semimortua, sed aliæ matronæ confortantes eam introduxerunt in Jerusalem ad domum Mariæ Magdalenæ, Marthæ, et Lazari. Attendat ergo cor hominum [humanum] et consideret dolorem supereminentem, et excellentem omnes dolores præteritos et futuros qui (sc. dolor) tunc erat in corde virginis matris. Creditur enim quod virgo Maria tot miserit lacrymas a die Mercurii (i. e. a die magna quarta feria, quando filius per totam diem locutus est sibi de mysterio passionis usque in horam qua reddidit spiritum patri, quod large et copiose potuisset lavare totum corpus filii sui. Ideo rei veritas [est] quod nisi fuisset favor divinus, cor virginis [Mariæ] crepuisset per medium præ angustia tanti doloris. Vespere autem facto posuit se Christus dominus cum discipulis suis ad cœnam agni paschalis cum lactucis agrestibus, et ista cœna fuit facta in domo Nicodemi. Sed diceres hic: ex quo principes sacerdotum inhiuerunt ne quis hospitium Christo domino et suis discipulis daret, quando Nicodemus ipsum cum discipulis



suis in domum suam recipere debuit? Respondetur quod dominus Ihesus inspiraverat [sibi] ut eum et suos discipulos ad hospitium reciperet, et judæos non timeret, et cum sederent (omnes) circa mensam, incepit dominus Jhesus loqui discipulis cum anxietate [i. e. tristitia] et dicere: desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar, Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Comederunt igitur agnum paschalem, quo comesto surrexit Christus de cœna et præcinxit se linteo, et posuit aquam in pelvim, et genu flexit primo ante Judam. At ille nequam absque ulla reverentia permisit se a suo magistro lavari; ut autem pervenit ad Petrum dixit ei Petrus: domine, tu mihi lavas pedes? quasi dixisset: hoc nullo modo faciam. Et ait Jhesus: quod ego facio tu nescis modo, scies autem [ ] postea. Et mox Petrus subjunxit ut habetur Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non lavabis mihi pedes in æternum. Cui ait Christus: si non lavabo te, non habebis partem mecum. At Petrus [dixit]: domine, non tantum pedes sed et manus et caput. Lotis igitur pedibus omnium apostolorum tantum et non aliorum, nam et alii multi erant ibi hoc contemplantes [i. e. insipientes]: tunc iterum Christus dominus recubuit [i. e. circa mensam sedebat] et dixit discipulis: filioli, jam dixi vobis, quod desideravi hoc pascha manducare vobiscum, sed jam nec comedam nec bibam vobiscum, donec veniat regnum dei, hoc est post resurrectionem meam, quia tunc comedit cum eis, ut habetur Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, de favo mellis [mez zim] et pisce asso, et tunc consecravit panem in corpus suum et vinum in sanguinem [hoc est consecrando mutavit] et dedit primo Judæ et postea aliis discipulis dicens: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hic est calix novi et æterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem. Et tunc intravit Satan in Judam, et ait Christus discipulis: Amen dico vobis, unus vestrum tradet me hodie judæis, filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo. Verum tamen [i. e. sed] || <sup>245</sup> vae homini illi per quem tradetur, melius erat ei [bonum erat ei] si natus non fuisset homo ille. Sed cum discipuli dubitarent: quis inter eos hoc esset factururus, ait dominus Jhesus specialius: Amen dico vobis quod unus ex vobis, qui manducat mecum et [qui]

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 4—9. — <sup>3</sup> v. 43.



intingit manum in paropside [i. e. ad scutellam], hic me traditurus est, et cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum? Et similiter Judas: Numquid ego sum Rabbi? cui Christus: tu dixisti. Petrus [autem] innuit Johanni et dixit: quis est de quo dicit? quasi dixisset: inquire a domino quisnam esset homo ille. Dicit hic b. Augustinus: Si Petrus scivisset Judam hoc facturum, mox ipsum trucidasset, immo dentibus discerpsisset [i. e. lacerasset]. Tunc [55] Johannes ait domino Ihesu: [Domine], quis est qui tradet te. Cui Ihesus: ille est cui intinctum panem [marthot kÿnerth] porrexero [i. e. dederō]. Et cum intinxisset dedit Judæ Simonis scariotis; hoc dicitur ad differentiam alterius Judæ qui et Thaddeus dictus est. Et cum hæc vidisset et audisset a Christo Johannes, non dedit responsum Petro sed præ stupore cecidit supra pectus domini, et statim [raptus] fuit, et revelata sunt tunc ei usque ad diem iudicii omnia secreta. Judas vero cum accepisset buccellam intinctam de manu domini cum impetu [i. e. festine] comedit et mox fortius intravit diabolus in cor ejus, ita ut statim surgeret a cœna ad tractandum cum judæis de morte et captivitate Christi. Et dixit ei Ihesus: quod facis fac citius! hoc autem discipuli non intellexerunt, sed [quod] quidem ex ipsis putabant, ut habetur Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> quia loculos i. e. parvas bursas habebat Judas quod dixisset [dixit] ei Ihesus: eme ea quæ sunt necessaria nobis ad diem festum. Alii autem existimabant quod Ihesus [hoc] ideo Judæ dixisset, ut egenis aliquid daret. Et mox Judas ivit ad judæos congregatos. Sed dicis: quare Christus dominus noluit discipulis manifestare suum traditorem? Respondetur quod primo ideo ut nobis doctrinam dedisset salutarem, ne crimen occultum alicujus manifestaremus, quia alias detractores judicaremus. Secundo ne occasionem peccandi discipulis præbuisset, qui mox Judam occidissent et sic homicidæ extitissent (*Praedicatio Christi*). [*Quando Judas recessit.*] Cum ergo Judas recessisset de collegio apostolorum, incepit dominus Ihesus suauiter loqui et dicere ad discipulos: filioli mei adhuc modicum tempus vobiscum sum et ecce statim tollar a vobis [sc. per captivitatem]. Amen dico vobis quod vos omnes scandalum patiemini in me in nocte ista. Scriptum est enim: percutiam pastorem et dispergentur oves gregis.

<sup>1</sup> v. 29.



[Zachar. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>]. Cui ait Petrus: Et si omnes scandalisati fuerint in te, ego nunquam scandalisabor, immo paratus sum (tecum) et in carcerem | et in mortem ire. Similiter et omnes alii dixerunt. Et ait dominus Simoni (sc. Petro): Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret (meg restalnÿa) sicut triticum: ego autem rogavi [patrem] pro te ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Sed diceret: Ex quo Christus rogavit pro Petro patrem, qui exauditus est in omnibus pro reverentia sua ut scribit apostolus ad Ebræos quinto,<sup>2</sup> quando ergo Petrus negavit Christum? Respondetur secundum Chrysost. quod Christus dominus non rogavit | patrem pro Petro ne negaret eum sed ne finaliter periret ut sit sensus: ego rogavi pro te patrem, ut non deficiat fides tua sp. finaliter. Et ad hæc verba Christi ait Petrus: rursum (i. e. iterum) domine paratus sum tecum et in carcerem et in mortem ire. Cui Christus [dominus] dixit: Amen dico [Ego dico] tibi, antequam gallus cantet bis, ter me negabis. Ait Petrus: et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Hoc dicebat Petrus cum affectu, sed non implevit cum effectu. Sed quæritur quare Christus permisit [Petrum] cadere et se negare? Respondetur quod primo ideo ut homo plus Christo quam sibi credat. Secundo ut nemo præsumat de se; tertio ut unusquisque non propria virtute sed dei se stare confidat; quarto ut prælatos subditis compati instruat. Facta est autem contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major, ex quo enim audiverant dominum recessurum ab eis in brevi, contendebant, quis efficeretur loco domini prælatus inter eos? Multi enim putabant Petrum, ex quo dominus claves regni cælorum sibi traderat, Matth. XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et etiam quia pro eo didragma i. e. pecuniam solverat vel nummum telonii Matth. XVII<sup>o</sup> <sup>4</sup>; et didragma [didraginta] solvebantur pro principibus. Item quia Petrus secretarius Christi fuit. Item quia audierant a Christo: ego rogavi pro te Petre etc. Alii autem putabant Johannem, quia Christus eum præcipuo amore diligebat. Alii autem estimabant Johannem aut Jacobum majorem ex quo mater eorum a Christo petiebat eis sessionem a dextris et a sinistris, [56] et Christus dominus dixit eis sedando (veztegeÿthuen) [weztegeÿetwen] eorum contentio-

<sup>1</sup> XIII. 7. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 26.



nem [wethekedefeket]: Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos benefici vocantur: vos autem non sic, sed qui major est vestrum, fiat sicut junior, et qui præcessor sicut ministrator. Nam quis major est qui recumbit aut qui ministrat [nonne qui recumbit?]. Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat, exemplum dedi vobis ut quemadmodum ego feci (vobis) ita et vos faciatis. Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem [sicut dilexi vos]. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Hæc mando vobis ut diligatis invicem, vos estis qui permansistis mecum in temptationibus (i. e. in tribulationibus) meis, et ego dispono vobis sicut disposuit pater meus mihi regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israël. Sed dicis: quare Christus dominus dixit: vos estis qui permansistis mecum in temptationibus meis, ex quo relicto eo omnes fugierunt? ut habetur Matth. XXVI°. Respondetur [quod] adhuc non recesserant, nec finaliter recessuri erant, et ergo recessus eorum ipsis Christus || <sup>246</sup> non imputat, et ait consequenter discipulis: ego sum vitis et vos palmites etc, et multa documenta saluberrima dixit Christus discipulis in illa cœna (ultima). Et nota quod Christus dominus in ipsa ultima cœna fecit quatuor. Primo discipulorum pedes lavit, linteo extersit, et osculatus [consulatus] fuit. Secundo panem in corpus, et vinum in sanguinem propria virtute convertit, et sic sacramentum eucharistiæ tunc instituit. Tertio apostolos in sacerdotes et episcopos consecravit dicens: hoc sc. panis mutationem in corpus meum et vini in sanguinem facite semper et vos in meam commemorationem sp. non propter lucrum, usum (i. e. consuetudinem), verecundiam, et timorem. Quarto sermonem longum et salubrem texuit (i. e. prædicavit) [i. e. composuit vel fecit]. Tunc in fine dixit discipulis: Quum misi vos sine sacculo et calceamentis i. e. quando ego misi vos ad prædicandum, inhibui i. e. interdixi ne portaretis sacculum pro necessariis vitæ et peram pro pecunia, ut habetur Matth. X° <sup>1</sup>, quia gratis | accepistis, gratis date. Numquid aliquid tunc defuit vobis? Responderunt

<sup>1</sup> v. 8.



omnes: nihil. Contra [hoc arguitur] 2<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> [XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>] dicit apostolus: in fame et siti, in frigore et nuditate etc; ista autem dicunt defectum? Respondetur quod Christus et sui discipuli loquuntur [de] defectu illo, qui inducit mortem, multotiens enim apostoli patiebantur defectus citra mortem [halaluckal]; nec (tamen) ista reputabant defectus quia voluntarie sustinebant. Et per hoc innuit Christus [dominus] quod prædicatores tempore pacis habere possunt ab his, quibus seminatur verbum dei, victui necessaria. Unde et apostolus prima ad Cor. VIII<sup>o</sup> [IX<sup>o</sup>] <sup>2</sup> dicit: fratres, si nos vobis spiritualia seminamus, magnum non est si nos carnalia vestra metamus. Sed tempore persecutionis et belli etiam possunt per se portare pecuniam et alia necessaria, ergo dicit: sed nunc qui habet sacculum tollat, et peram; et quod etiam [tunc] injuriantibus resistere possunt et debent, dicit: et qui non habet gladium, vendat tunicam i. e. rem valde necessariam, et emat gladium sp. ad defensionem sui [i. e. suam] et hostium terrorem. Unde apostoli quamdiu erant cum Christo, fuerunt in tempore prosperitatis et pacis: sed tunc jam persecutio imminebat, ergo necessarius erat gladius i. e. persecutio patienda. Vel per gladium intelligitur verbum dei, quod omnibus venditis debet emi Job V<sup>o</sup> <sup>3</sup>: saluum faciet gladio oris eorum i. e. prædicatorum. At illi dixerunt: domine, ecce duo gladii hic; at ipse dixit: satis est vel sufficit. Et per istos duos gladios intelliguntur sc. [duæ] leges sc. ecclesiastica et sæcularis, quæ sufficiunt. (*Quando oravit Christus et captus fuit.*) [*Surrectio Christi a coena.*] Completa i. e. finita autem cœna surrexerunt (omnes) gratias deo reddentes, et ergo hymno i. e. oratione dicta, venit Christus dominus cum discipulis suis in villam quæ dicitur Gethgemia [gessmani] trans torrentem Cedron, ubi erat ortus in quem introivit Christus [ipse] et discipuli ejus, et ait discipulis suis: Sedete hic donec vadam [57] illuc et orem; Sed et vos orate ut non intretis in temptationem. Et assumpsit secum Petrum, | Jacobum sc. majorem et Johannem, et cepit panem, et tædere ac dicere: tristis est anima mea usque ad mortem. Et ait illis tribus discipulis: sedete hic, et vigilate, et orate, et progressus pusillum [i. e. modicum] sicut jactus esset lapidis, posuit genua

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 15.



sua nuda super terram orans et dicens. *Prima oratio Christi*: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste, verum tamen non mea voluntas sed tua fiat. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dixit Petro: Simon, dormis, non potuisti una hora vigilare mecum, vel Judam non vides, quod non dormit sed festinat me tradere judæis. Vigilate et orate, ne intretis in temptationem. Glossa: in temptationem cadit qui ab oratione cessat. Sed dicis: quare Christus dominus potius Petrum increpat? Respondetur quod ideo quia præ ceteris fuit gloriatus, vel quia principalis inter discipulos erat, vel quia prælati magis debent vigilare. Audierat virgo Maria Gabrielem qui datus fuerat ei ad custodiam, et præcipue tempore passionis dicens: vade Gabriel et dic filio meo ut faciat voluntatem mœstissimæ matris in hoc ut pariter i. e. simul moriamur. Cui angelus respondit reverenter dicens: confortare regina cœli, et in hac petitione me excusatum habeas, quia in hoc tempore non audeo mentionem facere filio tuo etiam de te matre, nam et ego videns eum pavere, sibi nimis compatio et lamentor. Dolet igitur mater pia et lamentationem sumit pro consolatione, plangit et ejulat dicens: fili mi dilectissime fili mi. *Secunda oratio [Christi domini]*. Iterum ergo Christus dominus abiit et oravit dicens: Pater, omnia possible sunt tibi si vis, transfer calicem hunc a me sed non sicut ego | volo sed sicut tu. Et reversus iterum ad discipulos (suos), invenit eos dormientes, et ait eis: quid dormitis? ipsi autem ignorabant quid responderent ei, erant enim oculi eorum gravati sc. sompno. *Tertia oratio [Christi]*. Et iterum tertia vice abiit Christus et oravit dicens: Abba i. e. pater, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et factus in agonia i. e. in certamine totus æstuans (meggerÿedeth) [meggyerÿedeth] et totus tremens factus est. Magnum enim erat prælium inter sensualitatem et rationem, et propter magnam angustiam carnis cadens in terram factus est, sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Et non (est) mirum, quia omnia ossa ejus commota fuerunt et conquassabantur i. e. simul percutiebantur tremendo. Attende cor devotum, quomodo Christus dominus surrexit semel, bis, immo ter ab oratione, et quasi instabilis factus est, unde secundum quod scribit Nicodemus in ewangelio suo et Jacobus minor in

libro De vita Christi, quæsit Gabriel Christum dominum dicens: Cur bone Jhesu totiens surgis ab oratione, totiens hinc inde vadis, et quasi inconstans factus es: solebas enim assiduus esse, et perseverans in oratione et modo quare sic discurre, videtur quod non invenias tibi || <sup>247</sup> locum. Cui Christus dominus respondit dicens: certe non invenio locum et factus sum (sicut) in agonia [i. e. pugna magna], quia imminet mihi i. e. præsens est vel instat crudelis passio. *Quærentur hic aliqua.* Primo igitur quæritur quare dominus Jhesus [Christus dominus] dum voluit orare duxit secum hos tres discipulos sc. Petrum, [et] Jacobum, et Johannem? Respondetur quod ideo quia qui vult exaudiri in sua oratione, debet tria habere, sc. fidem, spem, et charitatem. Vel ideo istos discipulos duxit secum quia isti fuerunt sui secretarii [et consiliarii] et per hoc docet nos a quo consilium petamus, quia talis tria debet habere in se sc. agnitionem cum Petro, gratiam cum Johanne et luctamen contra diabolum, [et] carnem et mundum cum Jacobo. Secundo quæritur quare (Christus dominus) tribus vicibus [58] oravit? Respondetur primo quod ideo, ut in oratione ante omnia tria petamus, sc. veniam, gratiam, et gloriam. Secundo ut ostendisset orationem ad patrem, et filium, et spiritum sanctum esse dirigendam, Matth. quarto<sup>1</sup>: dominum deum tuum adorabis, qui est trinus in personis. Tertio quæritur, Christus dominus sciebat voluntatem patris sui per quam mori debebat; quare ergo sic pluries patrem petebat, ut mortem ab eo transferret? Respondetur primo, quod per hoc se verum hominem ostendit. Secundo ut nos docuisset, quod si semel vel bis in oratione non exaudimur, propter hoc non debemus ab oratione cessare. Tertio per hoc nobis doctrinam salutis ostendit, quia in tribulationibus nos non ad incantatores sed ad deum recurramus etc. Quarto quæritur, ex quo Eccli VI° [VII°]<sup>2</sup> dicitur: Non iteres verbum in oratione tua: quare ergo Christus ter iteravit (orationem suam? Respondetur quod illa autoritas sic) intelligitur: non iteres verbum in oratione tua, hoc est: ita attentus sis in oratione, quod postea non oporteat te aliquod verbum iterare. Quinto quæritur: videtur quod Christus nolebat mori, ex quo dicebat devote orans: transferat [transeat] a me calix iste?

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 15.



Respondetur quod quodam modo volebat, et quodam modo refugiebat (i. e. nolebat); secundum rationem enim volebat, sed secundum sensualitatem refugiebat. Sicut infirmus amaram medicinam (quodam modo) vult, sc. ut est sanativa sed refugit ut amaritudine est læsiua. Et hoc ut melius intelligatur: triplex erat voluntas in Christo domino, una divinitatis cui se confirmabat; secunda rationis per quam voluntati divinæ omnino obediebat, et mori volebat; tertia voluntas sensualitatis qua mori orrebat [horrebat]. (Tunc sequitur): *Sermo virginis ad Gabrielem*. Sed virgo Maria de filio mœstissima surgit, et invocat Gabrielem dicens: dic mihi Gabriel quid est de filio meo dulcissimo? Cui angelus submissa voce, et cum | reverentia loquebatur dicens: O mater gloriosa, ne turberis, veritatem enim tacere non possum, filius tuus | dominus meus Jhesus Christus jam tertio orat, tremens et attonitus (i. e. dolens) factus est in agonia, et sudor ejus factus est sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, et pronus in cubitis et genibus jacet in terra, et orans petit patrem ut ab eo passionis calicem transferret. Tunc mater quasi amens facta est, et ponit manus cancellatas super caput, et recepit velum (sc.) capitis et porrigebat angelo dicens: festina, curre angele dei, terge corpus filii mei, ne guttæ sudoris ejus cadant in terram, et præsta (i. e. da) tu filio meo quod mater dolorosa præstare non potest. Angelus autem Gabriel non valens adimplere quod petebat mater Christi, compatiebatur ei, et videns eam sic afflictam nullum responsum dabat, sed sic in se ipso stabat quasi stupefactus præ compassione tanti doloris. Videns virgo gloriosa quod angelus sibi non responderet, æstuans, totamque se discerpens [i. e. lace-rans] de filio, adjuravit angelum, dicens: adjuro te Gabriel angele (dei) ut vel tu recolligas guttas sanguinis filii mei, vel me ducas illuc [ibi], ut ipsas recolligam, et ore proprio terram illam (de-) osculer, et terram simul cum sanguine tollam mihi. Cui Gabriel angelus cum reverentia dixit: Ecce regina cœli mandatum habeo a filio tuo ut tibi assistam, et te illæsam custodiam, et tibi obediam: tamen nihil horum quæ petis ad præsens implere possum quia non est mihi a domino Jhesu sic commissum, sed deputatus sum ut te matrem benedictam consoler et confortem secundum posse. Quod audiens mater domini dixit [ei]: Et ego adjuro te per illum qui te ad obediendum mihi deputavit, immo tibi mando ut

me derelinquas et vade, conforta filium meum ab omnibus derelictum. Cui angelus: Ecce domina mea non te penitus derelinquam, tamen juxta voluntatem tuam faciam. Apparuit igitur angelus Christo prostrato in terram agonizanti [59] et trementi confortans eum, ut habetur Lucae XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Confortans, hoc est ad modum confortantis se habens sicut pugiles (baŷnakok) vel principes bellare volentes confortantur. Confortatus igitur dominus Ihesus ab angelo surrexit ab oratione et venit ad discipulos suos dormientes, et dixit eis: dormite jam et requiescite: surgite jam enim non est hora dormitionis, vel Judam non videtis quo modo non dormit sed festinat me tradere judæis. Ecce appropinquat qui me tradet. Surgite eamus obviam venientibus. Adhuc eo loquente ecce Judas unus de duodecim venit, et turba multa cum gladiis et fustibus et laternis i. e. cum lampadibus, missi a principibus sacerdotum et seniores [senioribus] populi. Dederat autem Judas signum eis, dicens: Quemcumque || <sup>248</sup> osculatus fuero, ille est, tenete eum, et ducite caute, et ligabitis manus retro, et in collo ponatis funem, et in medio ut nullatenus possit effugere, quia [quod] si de manibus vestris evaserit, lanceas et sagittas post eum jaciatis ut saltem ipsum seductorem mortuum habeatis. Sed dicis: quare Judas venit ad Christum capiendum, cum armatis et facibus, et laternis, et cum signo quia dixit: quemcumque osculatus fuero etc? Respondetur, quod ideo fecit quia cogitabat crudelissimus Judas, Christus habet multos discipulos et multitudo populi diligit eum. Et ergo ego volo ire cum armatis, ut si quis vellet eum defendere, possim sibi resistere. O per diabolum infatuante Juda, nonne poterat (unica voce vel) unico verbo [se] defendere, nonne videras eum multa signa facientem solo verbo leprosos mundantem, cæcos illuminantem, dæmoniacos curantem, immo mortuos suscitantem. Cur ergo non credis quod unico | verbo, immo solo velle se Christus (dominus) defendere potuisset. Cum laternis et facibus ac signo osculi venit, quia nox erat ut melius videret et cognosceret eum. Dixit enim Judas eis qui erant cum eo: oportet quod eamus sapienter, quia ille Christus est multum sapiens, et scit multas vias per quas potest evadere, et etiam quia habet unum discipulum (similem sibi) sc. minorem Jacobum,

<sup>1</sup> v. 43.



et quando crederemus capere Christum, forte caperemus discipulum. Et ergo ego præcedam et vos sequimini me, et quando ero juxta Christum, ego salutabo, amplexabor et osculabor eum, et cui videritis ista (me) facere, ipse est quem quæritis, tenete eum, non timeatis, et ducite caute, ne fugiat de manibus vestris. O discipule maledicte, quomodo das signa mortis contra magistrum et creatorem tuum. Et cum appropinquasset Judas ad Christum dominum, salutavit eum dicens: Ave rabbi, et accedens amplexatus et osculatus est eum. Cui Christus dominus humiliter faciem suam inclinans, cum maxima benignitate ait: Amice, ad quid venisti, et cum dulcissimis verbis conquerebatur Judæ (panazol uala) dicens: O Juda, osculo tradis filium hominis. Sed dicis: Cur dominus Ihesus Judam dixit amicum, ex quo fuit inimicus? Respondetur quod primo ideo, quia Christo domino signa amicitiae ostendit; secundo, quia dicebat esse amicum Christi ex quo ab eo multa bona acceperat; tertio quia paratus fuit Christus dominus ipsum iterum recipere in amicitiam suam si Judas voluisset, offensam (i. e. peccatum traditionis) sibi dimittendo. Unde bonum est tali domino servire qui offensas libenter dimittit. Deinde Christus [dominus] aspiciens (i. e. videns) judæos sic armatos stantes, ait (ipsis): quæm quæritis? Illi autem cum clamore valido responderunt: Ihesum Nazarenum. Quibus ipse dixit: ego sum; quo verbo audito judæi armati abierunt retrorsum et ceciderunt in terram ac si fulmine [60] percussi fuissent. Sed dicis: quare voluit Christus dominus quod in terram caderent? respondetur quod in hoc potentiam suam ostendit, ut potentia sua visa judæi converterentur de peccatis et salvarentur. Sed ipsi indurati in malitia noluerunt, et elapso parvo tempore surrexerunt. Et ergo iterum dominus Ihesus interrogavit eos dicens: quem quæritis? illi autem voce furibunda (dýhwth žoual) dixerunt: Ihesum Nazarenum. Respondit dominus Ihesus pie dicens: dixi vobis quia ego sum, si ergo me quæritis sinite (i. e. dimittite) hos sc. discipulos meos abire, ut impleretur sermo quem dixit (sc. Christus), quia quos dedisti mihi pater non perdidit ex eis | quemquam. Tunc<sup>1</sup> judæi tamquam crudelissimi latrones accesserunt et manus injecerunt in Ihesum et tenuerunt

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [Captio Christi et ductio prima ad Annam].

eum, et cœperunt evellere sibi barbam, et crines (et) prostratum in terra percutiebant sine ulla misericordia gladiis, [et] fustibus (rudakal et pugnīs), ita ut a planta pedis usque ad verticem sanitas in ejus carne non remansit. Simon autem Petrus videns quæ fiebant educens gladium percussit pontificis servum, et amputavit auriculam ejus dextram. Tunc ait Ihesus Petro: mitte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Glossa: qui exercuerint (i. e. fecerint) vindictam, ipsa vindicta erit ipsis causa perditionis. Et hoc intellige qui injuste exercent vindictam. Calicem quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum; an putas (vag aleÿtod) quia non possum (i. e. possem) rogare patrem [meum], et exhibebit mihi (i. e. daret) modo plusquam XII legiones angelorum. Legio continet sex millia sex centa et sexaginta sex. Quando ergo implebuntur scripturæ i. e. aliter non implerentur, quia sic oportet fieri sc. Christum pati pro humani generis redemptione. Tunc discipuli relicto eo omnes fugierunt. Sed contra tamen Joh. VIII<sup>o</sup> [XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>] dicitur: [ Petrus autem sequebatur eum a longe et alius discipulus sc. Johannes? Respondetur quod primo omnes fugierunt sed postea Petrus et Johannes reversi fuerunt. De Johanne autem dicitur Marci XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: adolescens quidam sequebatur eum sc. Christum [Jhesum], amictus (i. e. vestitus) sindone super nudo [sc.] corpore, et tenerunt eum. At ille relicta sindone nudus profugit ab eis. Et ex quo discipuli (omnes) fugierunt a Christo, omnes peccaverunt per infidelitatem, et (in) illo triduo (mortis Christi) fides in eis extincta fuit, et in sola beata virgine (Maria) remansit ipsa fides, et hoc repræsentat ecclesia (in matutino) candelas accensas extinguendo, solum unam relinquendo; tamen et illam ultimate extinguunt [extinguit], quia et beata virgo per mortem (suam) extincta fuit. Et nota quod Christus dominus in hora captivitatis suæ tria magna miracula fecit, ut judæi visis miraculis converterentur. Primo eos solo verbo prostravit. Secundo auriculam abicissam sanavit, et [hoc] solo tactu. Tertio ne discipulos caperent imperavit, et ita factum fuit. Tunc comprehenso domino Jhesu sceleratissimi judæi manus ligaverunt et in collum ejus funem posuerunt [miserunt], et trahebant eum ut animal brutum. Et

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 51.



dum [cum] duceretur Christus dominus sic ligatus per vallem Josaphat et torrentem Cedron, Veronica illa sancta mulier occurrat Christo, et imaginem vultus ejus in suo peplo [pepulo] (fedelere) recepit [recipit] (veue). Quæritur hic primo quare Christus (dominus) in orto capi voluit? Respondetur primo quod [quod primo] ideo quia Adam in orto sc. paradisi peccaverat, ergo et Christus dominus pro peccato Adæ, in orto ab impiissimis judæis captivari voluit. Secundo noluit captivari [capi] in civitate sed extra civitatem in orto, ne fieret in populo rixa (i. e. pugna) pro eo. Secundo quæritur quare judæi voluerunt Christum dominum capere in nocte? Respondetur quod primo ideo quia timebant turbam quæ [61] sequebatur Christum [eum] de die; secundo ad ostendendum quod dominus Jhesus voluit capi et mori pro omnibus [hominibus] qui erant in tenebris peccatorum. Nox enim tenebrosa est. Tercio ad innuendum quod illi qui ceperunt ipsum, non erant in die gratiæ (sc.) [sed] in nocte culpæ. || <sup>249</sup> *Relatio Johannis ad Mariam de captivitate Christi.* Ex quo Johannes relicta sindone fugerat ut dictum est, venit ad hospitium virginis Mariæ, qui plorans, pulsavit ad hostium (et) petivit ingressum. Tunc beata virgo Maria agnoscens vocem nepotis sui sc. Johannis, stupefacta dixit: fili mi, quid habes, ubi est magister tuus? Qui respondit: O domina mea, magister meus filius tuus Ihesus Christus captus est, Judas enim tradidit eum judæis. Quo audito virgo Maria cecidit semimortua et resumens spiritum ait: O fili mi Johannes, quo ducunt eum et ubi sunt discipuli ejus, nonne sunt cum eo? Cui Johannes: nescio quo ducant qui postquam fortiter ligaverunt voluerunt etiam nos capere, omnes autem fugimus relicto eo. Tunc b. virgo Maria cum planctu vocavit Mariam Magdalenam et sorores suas dicens: filius meus captus est et ducitur ad mortem, venite ergo mecum si cupitis eum videre. *Quamodo dominus Jhesus [Christus dominus] fuit accusatus [et] (illus) et alapis caesus pro nobis peccatoribus.* Cohors autem et tribunus et ministri judæorum adduxerunt Jhesum captum et ligatum ad Annam. Primum (i. e. primo) dicentes: ecce cepimus inimicum tuum bonum, ergo gaudium dicimus tibi. Sed ex quo Annas non erat pontifex anni illius, quare ergo primo Christum dominum duxerunt ad eum et non ad Caipham qui erat pontifex anni illius? Respondetur quod ideo quia Annas fuit

senior et prudentior et in populo honorabilior quam Caiphas, et etiam quia dominus Annæ erat | in via. Ideo Christum primo ad Annam duxerunt. Sequebatur autem Jhesum [Christum] Simon Petrus a longe et alius discipulus sc. Johannes. Et introivit Johannes in atrium pontificis, et sibi nihil dictus fuit quia erat notus pontifici. Exivit autem Johannes et dixit hostiaræ sc. ut intromitteret Petrum, et introduxit eum [Petrum]. Dixit ergo Petro ancilla hostiaria: numquid et tu ex discipulis es hominis istius [illius]? Negavit Petrus et dixit: Non sum. Et statim gallus cantavit, et sic Petrus Christum dominum semel negavit in domo Annæ. Annas autem interrogavit Ihesum de doctrina et discipulis ejus dicens: quæ est ista doctrina nova quam tu prædicas, non sufficit tibi doctrina Moysi, vis totum mundum in errorem ducere, et ubi sunt discipuli tui qui te sequebantur? Nota quod dominus Christus de discipulis nihil dixit, quia nihil boni de eis [ipsis] dicere potuit. Stude a Christo, quod si de aliquo bonum dicere non vales malum ne dicas, sed exemplo Christi sile i. e. tace. De doctrina autem respondit ei Jhesus: Ego palam i. e. manifeste locutus sum mundo, et in occulto locutus sum nihil. Sed contra multa in secreto loquebatur (Ihesus) cum discipulis suis, ut de passione (et), [de] resurrectione, unde Matth. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Assumpsit Jhesus duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur etc.; quomodo ergo hic dicit: et in occulto locutus sum nihil? Respondetur quod Christus dominus nihil locutus est in occulto, hoc est [in] intentione | occultandi seu celandi sed omnia voluit revelari juxta illud Matth. decimo [X<sup>o</sup>] <sup>2</sup>: Quod [quid] dico vobis in tenebris i. e. [et] in secreto, dicite in lumine; et quod aure auditis, prædicate super tecta [in ambonibus]. Sequitur: Ego semper docui in Synagoga et in templo quo omnes judæi conveniunt, quid me interrogas, interroga illos qui audierunt et ipsi dicent tibi quid ego dixerim [62] et docuerim. Hoc cum dixisset unus ministrorum dedit alapam Jhesu dicens: sic respondes pontifici? quasi dixisset: cum honore et humilitate deberes respondere. Et ista fuit magna injuria quam passus est pro nobis dominus Jhesus, quia unus vilis servus percussit regem angelorum, et in facie

<sup>1</sup> v. 17. 18. — <sup>2</sup> v. 27.



in quam desiderant angeli prospicere 1<sup>a</sup> Petri primo<sup>1</sup>, coram multitudine et sine causa; et ista quatuor aggravant peccatum illius servi. Audi quomodo Christus dominus injuriam sibi illatam vindicavit, dixit enim cum magna humilitate et patientia: si male locutus sum, testimonium perhibe [tegi tanofagot hozÿam], sp. quia paratus sum revocare, si autem bene, cur me cædis. Facis ne sic tu homo? non certe. Si dominus tuus cæderet te, patienter non ferres sed murmurares, si autem inferior, certe te vindicares. Sed dicis: Christus dominus Matth. V<sup>o</sup> 2 docuit: si quis percusserit te ad unam maxillam præbe ei et alteram; quare ipse non fecit sic? Respondetur, quod illa autoritas debet intelligi spiritualiter, ita quod si quis percuteret non solum ad unam maxillam sed etiam ad ambas; homo debet esse patiens in mente sine odii fomite i. e. sine peccato odii [i. e. pabulo]. Et quia Annas<sup>3</sup> non erat pontifex anni illius, ideo misit ipse ligatum Ihesum ad Caipham pontificem, et sequebatur eum Petrus ut videret finem, et cum fuisset eum intuita (i. e. vidisset) ancilla hostiaria, dixit ei: Vere et tu cum Ihesu Galilæo eras? Negavit ille dicens: O mulier, neque scio neque novi quid dicis. Et transacto spatio quasi unius horæ cum staret Petrus ad ignem, calefactus se quia frigus erat, circumstantes, intuentes [i. e. videntes] eum dixerunt ei: vere tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit, nam et galilæus es. Et unus ex servis pontificis cognatus | ejus cui Petrus abscidit auriculam dixit Petro: nonne (ego) te vidi cum illo in orto? et tunc cœpit jurare et anathematizare (i. e. vituperare se ipsum) quia non novisset hominem, et statim gallus cantavit. Patet ergo quod antequam gallus bis vocem dedisset, Petrus ter Christum negavit: semel in domo Annæ ut dictum est, et tunc gallus semel cantavit; bis negavit in domo Caiphæ et ibi gallus alia vice cantavit. Sed quare ewangelistæ sic accusant Petrum socium eorum, ejus negationem referendo et scribendo? Respondetur quod Petri negationem non ea intentione scribunt et referunt ewangelistæ ut eum accusarent et diffamarent, sed ut nos instruerent non in nobis sed in deo confidentiam habere. Secundo ut nullus de peccato desperaret. Sed

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 39. — <sup>3</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [Secunda Christi ductio ab Anna ad Caipham].

dicis iterum: Petrus non negavit Christum sed solum || <sup>250</sup> negavit eum novisse [nosse] et ejus discipulum fuisse, quomodo ergo ewangelistæ loquuntur? Respondetur secundum b. Augustinum, quod non solum ille negat Christum qui dicit Christum non esse, sed etiam ille negat, [qui negat] se ejus esse discipulum vel christianum. Et nota quod Petrus Christum primo negavit simpliciter, secundo cum juramento, tertio cum vituperio sui ipsius. Sic est de peccato, semper enim per iterationem aggravatur et gravius fit. Sequitur: Conversus dominus respexit Petrum sc. per gratiam, eum ad poenitentiam vocando, et ipse egressus foras flevit amare non solum tunc sed quamdiu vixit, quodcumque galli cantum audivit, ad fletum commovebatur. Et dum transiret per civitatem obviam habuit [beatam] virginem Mariam, cui beata virgo [ait]: Petre, ubi misisti filium meum Jhesum Christum? Cui Petrus lacrymando ait: O domina mea, id quod verebar (i. e. timebam) accidit mihi, perdiidi (enim) me ipsum, filium tuum (dominum) Jhesum [Christum] negavi: quid jam sum facturus ignoro. Et tunc beata Virgo confortavit eum dicens: Petre, non despera sed habe spem in [63] domino Jhesu, et veniam consequeris peccati. Et dicunt quidam quod si virgo Maria Petrum non animasset (i. e. non confortasset vel assecurasset), forte et ipse ut Judas desperasset. Summi vero sacerdotes et omne concilium quærebant adversus Jhesum falsum testimonium, et non inveni-erunt. Cum multi falsi testes accessissent, novissime autem (i. e. ultimate) venerunt duo falsi testes qui dixerunt: nos audivimus eum dicentem: ego dissolvam templum [hoc] manufactum et post triduum aliud non manufactum ædificabo. Et non erat conveniens testimonium illorum (i. e. falsum erat). Et ergo Christus nihil eis dixit. Dicit hic b. Augustinus: aperta mendacia non sunt responsione digna. Tunc summus sacerdos exurgens interrogavit dominum Jhesum dicens [sc. Caiphas]: Adjuro te per deum vivum ut dicas si tu es Christus filius dei benedicti? Jhesus autem dixit illi: Tu dixisti quia ego sum. Verum tamen dico vobis, a modo videbitis filium hominis a dextris (sedentem) virtutis dei [et] venientem in nubibus cæli sc. ad judicium. Quasi dixisset: nunc filius hominis judicatur ab hominibus injuste, sed tunc veniet juste judicaturus homines. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua ait: quid adhuc desideramus testes? ecce audistis



blasphemiam (ragalmagafth), quid vobis videtur. Qui omnes condemnauerunt eum ad mortem et dixerunt: reus est mortis, quia blasphemando filium dei se dicit. Et cœperunt (quidam) in eum conspuere, et faciem ejus velare, et colaphis eum cædere, et dicere: prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit, et tunc impiissimi judæi fecerunt agnum mansuetissimum expoliari nudum et ligaverunt eum ad columpnam (kwlabzog), et crudeliter flagellaverunt flagellis ferreis ut scribit Nicodemus. Non tamen | Christus dominus clamabat, nec lamentabatur, imo nulla vox ab eo audiebatur sed tenera caro (genghe) Christi ex verberis [verberibus] se retrahebat | et gyra- bat (thekerwg uala) [tekereg woth] nunc ad unam partem nunc ad aliam. Erant autem duo eum flagellantes, cum autem unus percutiebat [at] Christus se retrahebat ad alium, et cum alius percutiebat, iterum vertebat se ad primum, et sic sæpissime faciendo non sufficiebat sibi ipsi. Elegit ergo dominus Jhesus in se ipso stare et beatam faciem suam ad terram declinavit, sed tamen sic stando totus tremens anhelitum et carnem retrahebat præ angustia et intolerabili dolore. Et nota quod in domo Caiphæ illa nocte Christus dominus quatuor illusiones passus est. Primo falsam accusationem, secundo conspunctionem, 3º faciei velationem, quarto colaphizationem et secundum (b.) Nicodemum ut præmisi flagellationem. *Quomodo de nocte [illa nocte] beata virgo Maria quaesivit filium suum, et quid egit [i. e. fecit]? Surrexit autem virgo Maria audito, quod filius suus erat captus, et ibat cum Magdalena et sororibus suis incessanter plorando per civitatem, et lamentando dicebat: O quis vidit filium meum! Portabat autem Magdalena lumen in lampade, quia nox erat obscura, et cum transirent extinctum est lumen. Videntes autem lumen in quadam domo, et audientes hominem laborantem in lignis, pulsaverunt<sup>1</sup> (kolthaganak) ad hostium petentes lumen, et apertum est eis (hostium). Intrantes autem pariter illam domum, Magdalena considerans virginem (Mariam) esse fatigatam ex inmenso [magno] dolore et fletu, et itinere, rogavit eam benignissime ut aliquantulum pausaret et quiesceret, quia locus erat honestus. Aquiescens [i. e. obediens] ergo virgo Maria posuit se cum sororibus [suis], et [64]*

<sup>1</sup> A latin szó felett letörülve ez áll: [kotogatanak].



Magdalena ad sedendum. Contemplans [i. e. inspiciens] autem virgo Maria opus [talīs] magistri, et videbatur [videbat] quod faceret cruces. Tunc virgo gloriosa vertens (se) ad Magdalenam ait ei: Quid hoc est filia mea? Cui Magdalena, simulare volens in animo, non dedit responsum virgini [Mariæ] sed ait magistro: Quid [est] hoc bone magister? Cui ille ait: sunt tres cruces pro tribus malefactoribus. Cui Magdalena: qui sunt illi malefactores? Respondit carpentarius: sunt duo latrones et tertius est Jhesus Christus, qui fecit [facit] multa miracula; principes enim nostri volunt eum crucifigere. Hoc cum audisset mater domini elevavit planctum magnum [nag ýaýth kezde] dicens: fili mi, fili mi! et similiter consociæ suæ [consortia] plorant planctu magno. Erant enim tres cruces, et una erat altior et major aliis (duobus). Interrogavit magistrum, cujus esset illa major [crux]? Respondit [quod esset] Jhesu Christi (crux). Tunc mater dolorosa amplectitur illam crucem, et osculatur eam, [et] (cum) lacrymis rigat [hvla-týa], et prosternens se super ipsam [illam] crucem, dicebat: O amara crux, antequam crucifigatur filius meus super te, crucifige me (primo). Et sic expansis manibus (prostrata) jacebat super crucem, et fortiter flebat. Sed quia mater domini nolebat recedere a cruce, et magister opus suum volebat implere, expulit ipsam cum sororibus de domo, ut opus inceptum perficere posset. Euntes autem venerunt ad [in] domum Caiphæ ubi Christus trucidabatur [i. e. pœnabatur], et audiebant magnum clamorem judæorum contra Christum. (Alius enim percutiebat || <sup>251</sup> Christum), alius blasphemabat [blasphemando] (et) alius spuebat in eum; et hæc [Maria] sub fenestra domus in qua tormentabatur dominus Christus audiebat. Tunc [beata ac] gloriosa virgo [Maria] pulsabat ad hostium clamando ut intromitteretur, sed debilis [et parva] vox non audiebatur præ clamore judæorum | et ipsa virgo benedicta sæpe semimortua cadebat, et miro modo [chudalathufkepen] lugebat. Aliæ autem consociæ suæ similiter lugentes eam levabant, et ut poterant confortabant. (*Dies veneris.*) [*Sequitur.*] *Quomodo ductus fuit [est] Christus dominus [primo] ad Pilatum.*<sup>1</sup> Mane autem facto [sc. in die veneris, hoc est magna sexta feria] consilium fecerunt [inierunt] omnes principes sacer-

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéztől:* [Magna feria sexta parasceves].



dotum et seniores populi adversus Jhesum [Christum], ut eum morti traderent, et ecce turba cum tubis venit, ut Christum (dominum) ducerent ad judicem crudelissimum sc. Pilatum, tamquam latronem. Tunc beata virgo [Maria] monuit suas socias [consocias] ut viderent quid fieret? Apertum est igitur palatium, et Christus flagellatus, ligatus, depilatus [zakala kÿnÿwen sc. barba] (cruentatus verbe kerbe et totus vulneratus) per funem in collum missum [kwteluel nÿacon ketuen] trahitur de domo. Beata (vero) virgo Maria non cognoscebat eum, a deo (enim) mutatus erat [sc. color et corpus ejus] quod eum cognoscere non poterat. Et tunc interrogavit Magdalenam dicens: ubi est filius meus? cui Magdalena flendo respondit dicens: ille est qui in tantum est ligatus et flagellatus. O inquit mater, [tamen] non videtur homo (lam nem latik ember) [lam nem tethzik embernek] et clamavit ad ipsum dicens: O fili [mi] quid est hoc, quo abiit tanta (magna) pulchritudo, et tantus decor, quo tam cito fugit tanta potentia, quæ faciebat tanta miracula. O fili quare voluisti reverti in Jherusalem, ut tantam amaritudinem aspiceret [inspiceret] mater tua. Bene sciebas quod judæi procurabant (i. e. volebant) te occidere. Et ergo mater pia immittebat se ut poterat ad [in] turbam [keges ana Maria az nepek keze megen vala minth meheth wala] sed unus eam expellebat, et alius percutiebat, et sic visione proprii filii (sui) privabatur. Et igitur Christum dominum per collum [et manibus retro] ligatum (et manibus retro vinctum) cum turbis et gentibus [65] armatis iniquissimi judæi duxerunt ad Pilatum, et ipsi non introierunt ad [in] prætorium i. e. [in] domum Pilati ut non contaminarentur i. e. peccato macularentur sed ut manducarent pascha. [Glossa: ideo non intraverunt cum Christo in domum Pilati quia dicebant: peccatum habebimus si cum isto maledicto intrabimus in domum tam excellentissimi judicis.] Dicit hic b. Augustinus: O impia cœcitas [sc. judæorum qui] judicis alieni (i. e. pagani) prætorio contaminari (i. e. maculari) timebant et fratris innocentis sanguinis effusione contaminari [contrariari] non timebant. [Nam et Christus secundum consanguinitatem fuit frater judæorum quia de natione fuit judæus ex stirpe David regis.] Principes autem sacerdotum et ceteri judæi mittentes nuntium ad Pilatum, rogaverunt eum [ipsum] ut ad eos venire dignaretur.



Satisfaciens autem Pilatus petitioni eorum, exiit [exivit] ad eos foras dicens: Quam accusationem affertis i. e. dicitis adversus [contra] hominem hunc? judæi autem armati (malitia) dixerunt: accusamus eum in quatuor: primo quia filium dei [se] fecit, et ergo secundum legem debet mori; secundo [quia] prohibuit tributa dari cæsari; tertio quia seduxit populum incipiens ad [a] Galilæa usque huc; quarto quia dicit se regem esse judæorum. Et non dicebant verum quod censum cæsaris prohibuisset quia dixerat (Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>): reddite ergo quæ sunt cæsaris cæsari, et quæ sunt dei deo. Nec dicebant | verum quod populum seduxisset, quia non seduxerat sed docuerat. Nec dixerunt [verum quia] nec fecerat se regem, imo cum volebant eum facere (regem) fugit, ut habetur Joh. VI<sup>o</sup>, quando de V panibus et duobus piscibus [pisciculis] satiavit mille et quadringentos homines: Statim vulerunt eum | homines in regem eligere isto [illo] signo viso [etc.]. Et puto quod hæc Pilatus non ignoravit, et ergo quantum ad primum [dixit sc. quod filium dei se fecit etc.]: Accipite vos eum et secundum legem vestram judicate eum. Dicunt judæi: nobis non licet interficere quemquam. Contra Exodi XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: maleficos non patieris super terram vivere (i. e. non sustineas). Respondetur, quod hoc dictum judæorum sic intelligitur: Nobis non licet interficere quemquam sc. in die festo, vel sic: nobis non licet eum interficere illa morte qua cupimus (i. e. volumus) eum [ipsum] mori sc. crucifixione, quia putabant eum blasphemum (iften karomlonak), blasphemus autem lapidibus obruebatur (i. e. percutiebatur seu interficiebatur) ut habetur Levit. XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; aut sic quia Christus dixerat se a gentibus crucifigi Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Tunc ut scribit Nicodemus, Pilatus ingressus in prætorium (i. e. ad tribunalis domum) advocavit cursorem (foljot) et ait ei: adducatur Christus. Exiens autem cursor et agnoscens dominum Jhesum, ex devotione adoravit eum et facile (vere zarazto kezkeneyeth) [faciale werew zarazto] quod habebat, expandit super terram, dicens: domine, super hoc ambula, ingredere quoniam præses vocat te. Introeunte autem Jhesu omnes servi Pilati inclinaverunt se profunde et adoraverunt Christum. Pilatus autem hoc videns timor apprehendit eum, et cœpit exurgere de

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 37.



sede sua, et interrogans [examinantes] dominum Ihesum, nihil invenit in ipsum dignum mortis, et dixit iudæis: adduxistis mihi hunc hominem quasi malefactorem, et ecce nullam culpam mortis in eo reperio. Et ergo correptum [correctum] eum dimittam (megfegetem). Responderunt iudæi: Si non esset hic malefactor non tibi tradidissemus eum. Commovit (felregezte) enim totum populum incipiens a Galilæa usque huc. Audiens autem Pilatus Galilæam, interrogavit si Galilæus esset; et ut cognovit quia de Herodis [66] esset potestate, misit eum ad Herodem,<sup>1</sup> qui Ierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Ihesu gavisus est valde. Erat autem ex multo tempore cupiens videre eum, et sperabat signum aliquod videre fieri ab eo. Interrogabat autem illum multis sermonibus, at ille [ipse] nihil respondit. Quare Herodes sprexit eum (megvıtala) et illum induit [eum] veste alba, et remisit [misit] ad Pilatum, et facti sunt amici Herodes et Pilatus in die illa. Sed dicis: quare Christus dominus non respondit Herodi, nec aliquod signum coram eo fecit? Respondetur quod ideo, ne mors sua differetur [elhalatathnek] i. e. prolongaretur, quia tempus passionis suæ, quod pro salute generis humani elegerat, jam instabat; et etiamsi aliquod miraculum coram Herode fecisset, non [est] dubium quin ipsum Herodes liberasset. Sed dicis iterum: quare Herodes et Pilatus || <sup>252</sup> prius inimici (Christi) fuerunt, et tandem in morte Ihesu Christi concordaverunt? Respondetur ad litteram (Bwthwzerent) quod ideo quia ut habetur in Scolastica [istoria]: Quidam Galilæus se filium dei nominabat, et multos ad se converterat, et quadam vice suis sequacibus (i. e. discipulis) dixit: ut eum sequerentur ad quendam locum quia unde in cælum ascenderet. Audiens autem Pilatus et timens ne et sibi subjectos iudæos seduceret, arma movit (i. e. induit) et illum cum suis sequacibus interfecit, et [hæc] fuit causa et origo quare Herodes qui regebat Galilæam et Pilatus qui regnabat in Iudæa inimici facti fuerunt. Secundo ideo quia dominus Ihesus ob id i. e. propter hoc mortem sustinebat ut inter deum et hominem pax fieret;<sup>2</sup> et ut scribit Cancellarius parisiensis: ministri et servi Herodis favorem nequam ostenden-

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [ductio Christi ad Herodem regem], —

<sup>2</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [ductio Christi Ihesu ad Pilatum].



tes judæis, ligaverunt ab ante et retro ad extremitatem vestis | albæ duos asseres, qui cutes et carnes [pedum] Jhesu crebris ictibus (i. e. percussionibus) laniaverant, ita ut ossa apparerent et clamabant irridentes: Ecce quomodo trahitur ille fatuus, ah fatue, quomodo te in periculum posuisti. Et lutum projiciebant super eum. Accipiens autem iterum Pilatus Jhesum, ex quo remiserat ad eum Herodes, dixit ei: Tu es rex judæorum? Respondit dominus Jhesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt hoc de me. Respondit Pilatus: Numquid ego judæus sum quod ex me ipso hoc dicerem, sed judæi hoc mihi dixerunt (qui te mihi tradiderunt), nam gens tua et pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit dominus Jhesus: regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset, ministri mei utique decertarent i. e. pro me pugnarent ut non traderer judæis. Nunc autem regnum meum non est hinc (i. e. de hoc mundo). Nota quod ex hinc quidam hæretici malitia et erroribus excecati sumserunt occasionem erroris dicentes, quod iste mundus non esset dei sed diaboli, et asserunt (i. e. dicunt) omnia invisibilia creata a deo, sed visibilia a diabolo. Sed hoc est falsissimum, quia Joh. primo<sup>1</sup> dicitur: in propria venit et sui eum non receperunt; et quod etiam iste mundus suus sit, expressit Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi dixit: angeli de regno ejus sc. filii hominis colligent omnia scandala; et quod ipse creavit omnia visibilia et invisibilia, habetur Joh. primo<sup>3</sup> ubi dicitur: Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil i. e. peccatum. Et ergo istud dictum Salvatoris quo dixit: regnum [non] suum [esse] de hoc mundo, debet intelligi sane non sic, quod iste mundus non esset suus, quia domini est terra et plenitudo ejus: sed sic quod non erat suus per malitiam, cum qua regnabat in eo (sc. mundo) diabolus. Hoc [67] audito dixit Pilatus: ergo rex es tu? Respondit Jhesus: tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni | in mundum ut testimonium perhibeam veritati. Omnis (enim) qui est ex veritate, vocem meam audit. Dicit ei [ergo] Pilatus: quid est veritas? et cum hoc dixisset exivit ad judæos (et) responsionem et solutionem hujus quæstionis non expectavit, nec erat dignus audire, quia judicium a veritate inceperat (sed in ea non

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 41. — <sup>3</sup> v. 3.



stetit, et etiam (quia venit sibi in mentem quod consuetudo esset judæis unum vinctum dimitti. Volens liberare Christum, exivit ergo Pilatus ad judæos, et dixit eis: ego nullam culpam mortis invenio in homine isto, est autem consuetudo vobis ut unum vinctum dimittam vobis in pascha, propter liberationem de Aegypto a servitute Pharaonis. Vultis ergo dimittam vobis regem judæorum Jhesum an Barrabam, qui fecit seditionem (fonalth), imo et homicidium in civitate, qua de causa detentus vinctus tenetur in carcere. Principes autem sacerdotum svaserunt turbæ (i. e. consilium dederunt) quod peterent Barrabam, et ergo omnes clamaverunt et dixerunt: non hunc sed Barrabam. Erat (autem) Barrabas latro, et ait Pilatus: quid ergo [hoc] faciam de Jhesu qui dicitur Christus? Clamaverunt omnes dicentes: crucifigatur quia filium dei se fecit. Tunc apprehendens Pilatus<sup>1</sup> Jhesum flagellavit eum, nam sui clientes (i. e. servi) expoliaverunt dominum Jhesum et nudum crudeliter verberaverunt, ita ut a planta pedis usque ad verticem non remansit in eo sanitas. Deinde servi crudelissimi plectentes i. e. facientes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, et veste purpurea [circumdederunt] eum, (et) deridendo dicebant flectentes genua coram Jhesu: Ave rex judæorum, et dabant ei alapas. Exiit iterum foras Pilatus, | et dixit judæis: Ecce adduco eum vobis foras, et coram vobis ipsum examinabo (gabotatom) ut cognoscatis, quia in eo nullam causam mortis invenio. Exiit ergo Jhesus portans spineam coronam et vestem purpuream, et dixit judæis Pilatus: Ecce homo!<sup>2</sup> quasi dixisset: ecce, quomodo est pauper flagellatus et cruentatus et in super spinis coronatus, et scitis quod est frater vester, compatimini ergo sibi, et placeat (vobis) ut dimittam eum. Tunc omnes clamaverunt et dixerunt: tolle, tolle, crucifige eum! dicit eis Pilatus: accipite vos eum et crucifigite, ego enim ut dixi, non invenio in eum causam mortis. Responderunt judæi: Nos legem habemus et secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit, et ergo petimus te ut judica eum ad crucifigendum: alias scito quod accusabimus te cæsari romano eo quod nos in lege nostra non servas, et sic commovebitur contra te ipse cæsar et domi-

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [Flagellatio Christi per Pilatum nude]. —

<sup>2</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: [Ecce homo].

nium tuum [domum tuam] auferret a te. Cum audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit et ingressus ad prætorium dixit ad Jhesum: Unde es tu? Jhesus autem non dedit ei responsum. Dixit ergo ei Pilatus: tu mihi non loqueris, nescis quia potestatem habeo crucifigere te et potestatem habeo dimittere te [crucifigendi te et dimittere te]. Respondit dominus Jhesus: Non haberes potestatem in me ullam, nisi data esset tibi desuper i. e. de cælo. Sed dicis: tunc Pilatus non peccavit, quia usus fuit, et judicavit Christum ad mortem potestate sibi a deo data. Respondetur quod peccavit, quia illa potestate abusus (i. e. male usus) fuit judicando Christum ad mortem, quia sciebat quod per invidiam tradidissent eum. || <sup>253</sup> Tunc addidit dominus Jhesus: propterea qui tradidit me [tibi] majus peccatum habet. Judas enim peccavit per certam malitiam contra sanctum spiritum, Pilatus autem per timorem contra patrem, peccatum autem contra spiritum sanctum (est majus quam peccatum contra patrem et filium. Quod sc. peccatum contra spiritum sanctum) nec hic nec in futuro dimittitur, ut habetur Matth. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. His omnibus habitis (i. e. factis) Nicodemus exurgens multa dixit Pilato de Jhesu quæ ipse dixerat judæis quando multa signa faciebat et bona opera (sc. ipse Christus) propter quæ injustum erat ipsum mori. [68] Et alius exurgens ait: Ego XXXVIII annis jacui in lecto ex gravi infirmitate, et dominus Jhesus misertus mei dixit mihi: Surge, tolle grabatum tuum (i. e. lectum) et ambula, et sine mora i. e. sine pausa [statim] sanatus fui Joh. quinto.<sup>2</sup> Et alius dixit: cæcus eram a nativitate, (et) Christus dominus lutum fecit ex sputo et unxit oculos meos cum eo, et dixit: vade, et lava in natatoria Siloe. Abii et lavi, et mox vidi Joh. IX<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et alius dixit: leprosus eram et dixi domino Ihesu: domine, si vis potes me mundare, et ipse extendens manum suam tetigit me et ait: volo, mundare, et illico mundatus fui, Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et alii dicebant: iste homo Christus propheta est; et omnia dæmonia subjecta sunt ei. Alii autem multi dixerunt, quod Lazarum quadriduanum mortuum suscitavit a mortuis. Audiens ista et plura alia Pilatus tremefactus dixit ad multitudinem judæorum: non est bonum vobis effundere sanguinem innocentem; et exinde quærebat dimittere Ihesum. Et ut ex verbis ewangelistarum colligi-

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 3.



mus, bene quinque modis volebat dominum Ihesum liberare. Primo, per iudicis mutationem mittendo ipsum ad Herodem, unde dixit principibus sacerdotum et magistrantibus (i. e. scribis) et plebi: nullam causam invenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis, sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. Secundo, per ipsius Christi excusationem ex quo dicebat in eo causam mortis non invenire. Tertio per contrariorum comparisonem sc. ipsius Ihesu et Barabæ. Quarto per flagellationem. Quinto per sententiæ dilationem halogataffaua [helhalaftas]. Et quia videbant iudæi quod Pilatus vellet Christum dominum liberare, ex quo sciebat ipsum per invidiam traditum, ipsi autem (sc. iudæi) instabant vocibus magnis et dicebant: si hunc ¶ dimittis, non es amicus cæsaris, quia omnis qui se regem facit, ut iste, contradicit cæsari; hunc enim Herodes quærebat occidere sed pater ejus et mater fugierunt cum eo in Aegyptum. Audiens autem Pilatus (hunc sermonem) magis timuit, et facto silentio in populo qui clamabat dixit: Ergo hic i. e. iste est quem quærebat Herodes ad occidendum? dicunt omnes: hic est [i. e. iste est]. (Sequitur): *Quando Christus dominus judicatus est ad mortem.* Et tunc Pilatus volens complacere iudæis, propter timorem et muneris accepti dilectionem sedit pro tribunali ut dominum Ihesum voluntati eorum adjudicaret. Eo tempore misit ad eum uxor sua dicens: nihil tibi et justo illi i. e. nullomodo te in mortem illius justi intro-mittas, multa enim passa sum hodie (i. e. | hac nocte) per visum i. e. per somnum propter eum. Dicit hic B. Ambrosius: diabolus humani generis inimicus intelligebat Christum esse Messiam, et ergo nolebat eum mori, quia per mortem ejus dominium suum amittebat (i. e. perdebat). Sed diceres: unde intelligebat diabolus Christum esse Messiam? Respondetur quod ex quatuor. Primo ex scripturarum impletionem; secundo ex miraculorum factione [i. e. operatione]; 3<sup>o</sup> ex Christi domini patienti toleratione; quarto ex animarum in limbo existentium exultatione. Et ergo in sompno passiones uxori Pilati inferebat, et ipsam incitabat (Ingerlÿ vala) ut marito suo consuleret, ne Christum dominum ad mortem judicaret. O maledicte diabole! primo per mulierem salutem nostram impedisti et conaris iterum per mulierem impedire. Et ait Pilatus iudæis: ecce rex vester! at illi dixerunt:



tolle, tolle crucifige eum! dixit eis Pilatus: regem vestrum crucifigam? responderunt pontifices: regem non habemus nisi cæsarem. Accipiens igitur aquam Pilatus lavit manus coram populo dicens: Innocens ego [69] sum a sanguine hujus, vos videritis (thÿ laffatok mith tegtek). Iste enim erat mos antiquorum, quod innocens in judicio manus suas lavabat. Tunc responderunt judæi dicentes: sanguis ejus super nos et super filios nostros. Remigius dicit hic, quod in parascevem (i. e. magna sexta feria) judæi, qui descenderunt (zarmagtak) de progenie illorum qui dixerunt: sanguis ejus super nos etc. sanguinem pro urina fundunt, insuper quolibet mense semel hunc fluxum sanguinis, sicut mulieres menstruatae et foetent sicut hirci. His actis<sup>1</sup> volens Pilatus petitioni judæorum satisfacere, fecit dominum Jhesum adduci foras et dictavit (i. e. dedit) [i. e. immulgavit] sententiam contra eum [ut] crucifigeretur. Audiens autem imo et videns Judas<sup>2</sup> quod Christus dominus damnatus i. e. judicatus est ad mortem, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum dicens: peccavi tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: quid ad nos sp. pertinet? quod tu fecisti tu videris i. e. tu videas quid fecisti. Tunc Judas videns se a principibus sacerdotum deridi, abiit et laqueo se suspendit. Dicit hic b. Ieronymus: plus peccavit Judas desperando quam Christum tradendo. Et dicunt quidam et est credibile, quod Christus dominus qui non vult mortem peccatoris [peccatoribus] dum iret Judas [cum corda] ut laqueo se strangularet trina vice sibi [Christus] obviando apparuit dicens: O Juda, quod intendis facere, ne feceris sed confide, remittuntur tibi peccata tua. Ipse autem desperans more Kaini dicebat: major est iniquitas mea quam ut veniam merear; et sic Judas desperatus se suspendit, et ut (i. e. quod) merebatur accepit. Principes autem sacerdotum dixerunt de pecunia rejecta per Judam: non licet mittere in carbanam (i. e. in arcam in qua reponuntur donaria || <sup>254</sup> ecclesiæ et pecunia sacerdotum) quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito [i. e. facto] judæi emerunt ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum | usque in hodiernum diem. (Sequitur): *Quomodo Christum dominum*

<sup>1</sup> Oldalt késöbbi kéztöl: [ductio Christi ad judicium]. — <sup>2</sup> Oldalt késöbbi kéztöl: [Judæ visio. Christi judicium].



*crucifixerunt.* Ministri autem Pilati accipientes Jhesum exuerunt purpura [Az bargon palafth] et induerunt eum vestimentis suis [sc. Christi]. O quantos dolores Christus dominus tunc passus est! vestis enim erat sanguine cuti conjuncta, et [sic] cutem carnis Christi servi crudeles unacum veste detraxerunt, et vere non minores dolores tunc Christus dominus sustinuit, quam flagellando. His peractis manus domini Jhesu stricte ligaverunt, funem ad collum posuerunt, et crucem super spatulas [i. e. humeros] (vallara auag hathara) ejus locaverunt. Sed quia tota nocte ipse dominus Jhesus fuit passionatus, (et) ideo propter virium debilitatem crucem portare non poterat, et ergo angariaverunt ketheleneÿtek quendam [Cirenensem] nomine Simonem venientem de villa quæ erat prope Jerusalem. Et quare angariaverunt? certe ideo, ut tolleret crucem ejus. Tunc cœperunt clangere tubis ut omnes convenirent vexilla portantes equestres (et) pedestres, et armati milites eodem [eo] tempore præco (porozlo) ivit per civitatem clamans (et dicens): unusquisque sciat quod Jhesus condemnatus est ad mortem, venite ergo ut [sicut] præses jussit et videte ac sitis parati, ne quis liberet eum de manibus nostris. *Quid tunc agebat Virgo Maria?* Virgo autem gloriosa quæ honeste ibi stabat, et attentis auribus audiebat quæ fiebant, audito [hoc] ergo clamorem præconis ait Magdalena: Quid est hoc filia? Surgens autem Magdalena et intelligens quod Christus dominus judicatus esset ad mortem, gemens et lacrymans ruit amplectendo in matrem virginem hoc [et] dicens: O mater charissima (o mater dulcissima) filius tuus et magister meus Jhesus judicatus est ad mortem. Hæc audito mater gloriosa stupefacta et cor ejus liquefactum [et] cecidit in terram, [70] sed resumens spiritum surrexit cum Magdalena et sororibus, et ait: saltem videbo filium meum antequam moriatur. Cœpit autem transire festine [i. e. cito] sed non poterat, et sustentabatur a sororibus. Ut autem venerunt ad portam civitatis ubi stabant multæ mulieres, quæ [ut autem] videntes virginem Mariam plorare [flentem] cœperunt flere (amare). Ipsa virgo benedicta vero pausavit in uno vico (i. e. platea ante portam) ut videret filium suum quando transiret. Venerunt ergo tubæ clangentes et armatæ gentes. Surrexit ergo virgo gloriosa cum sociis suis ad videndum filium suum, et ecce Christus in medio eorum submisso (i. e.



inclinato) capite quasi agnus mansvetus, ligatus et totus cruentatus, et in eo similitudo filii virginis non erat, quia eum virgo benedicta non cognoscebat. Cui Magdalena ait: O gloriosa mater, ille est filius tuus, qui est sic immutatus. Beata autem virgo immittebat se [in] ad turbam (i. e. in populum) ut posset amplecti | filium suum. Sed unus eam expellebat et alter percutiebat, Magdalena vero et sorores Virginem (Mariam) a turba retrahebant. Ut autem aliququaliter confortaretur sua mater dulcissima, elevavit Christus dominus faciem [suam] et oculo pietatis respexit matrem et mulieres quasi [quoniam] innumerabiles videntes (dominum) Ihesum taliter tormentatum (i. e. cruciatum) et virginem Mariam plorare, amarissime flebant. Ad quas Christus dominus [Ihesus] conversus ait: filiæ Jerusalem nolite flere super me sed super vos (ipsas flete) et super filios vestros, quoniam ecce venient dies in quibus dicetis: beatæ steriles et ventres sp. beati qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient [i. e. incipientis] dicere montibus: Cadite super nos et collibus: operite nos, quia si in viridi [virido] ligno hoc faciunt, in arido quid fiet. Ducebantur autem et duo latrones cum eo ut crucifigerentur, et quia Christus dominus vires corporales per cruciatus amiserat, sedere fecerunt eum super quendam lapidem in via et dederunt ei mirratum vinum bibere (merges borth) et tandem traxerunt eum ad locum Calvariæ, quem (locum) sibi (Christus) dominus Ihesus (sibi) æternaliter elegerat, et ministri crudelissimi posuerunt crucem Christi super terram. Deinde cum impetu | (hertelenfegel), et injuriis dominum Ihesum spoliaverunt nudum. Sequebatur autem piissima virgo Maria omnes alios [sc. homines] et alias, quia fessa erat et semimortua et ambulare vix poterat, sed Magdalena et sorores suæ eam per brachia sustentabant. Venerunt ergo et ipsæ ad locum Calvariæ, qui ebraice dicitur Golgata, non multum prope ad hunc locum propter multitudinem ascenderunt ad quendam monticulum, et vidit mater dolorosa filium suum dulcissimum inter gentes armatos oculis avidis i. e. devotis, et novit eum esse nudum et altius plorans dicebat: O, o fili mi, ubi sunt tuæ vestes quas feci tibi, quis fuit ausus te exspoliare dominum et creatorem mundi. O mansvetudo mira, o patientia infinita, cur tamen abscondis tuam divinitatem, o tot miraculis factis in aliis personis, cur non modo miracula sp. [pro]



te ipso facis. Stabat autem dominus Jhesus ut agnus mansuetus nudus inter illos canes imo lupos rabidos, non rogabat aliquem, non imperabat, vox de ejus ore non audiebatur. Et tunc crudelissimi ministri sine ulla misericordia ceperunt dominum Jhesum et posuerunt eum supinum [hanÿatha] ad lignum (arcel fel) crucis, et primo accipientes manum dextram et cum clavo duro obtuso (tompaua) [vulgo Tompa] et longo ac aculeis torto (meg vagdaltak uoth) percutientes cum malleo ferreo ipsam (manum dextram) ad palmam perforaverunt, et ibi omnes venæ et nervi ruptæ fuerunt (zakadoztanakh) quia clavus acumen non habebat (hege nem voth), ex quo erat obtusus. Affixa autem dextra manu cum fune traxerunt sinistram manum quæ [sc. manus] foramen crucis non attingebat, nam propter cruciatus attracti erant nervi, et [71] cum multo dolore et nimia ossium separatione ac nervorum exten- || <sup>255</sup>sione imo et ruptione ipsam manum sinistram domini Jhesu circa foramen crucis attraxerunt ita ut in crucifixione domini illud dictum prophetæ implebatur: foderunt manus meas et pedes meos; et dinumeraverunt omnia ossa mea Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Postquam autem manus cruci [Christi] affixerunt [affixerunt], pedes atfigere [affligere] voluerunt, videntes autem impiissimi ministri ipsos contractos, fune ligatos [pedes] fortiter attraxerunt ut foramen attingerent: tunc cum longiori clavo cruci affixerunt ambos pedes, unum positum super alium. O quantus [i. e. quam magnus] dolor fuit in affixione clavorum, et certe intolerabilis, et ideo dominus Jhesus totus tremens et non vociferans anhelitum solum retrahebat (chak leh uoth). Et ut melius intelligas quod isti clavi magnum dolorem inferebant (Christo), hoc ex quatuor scire potes. Primo quia (clavi) erant grossi, ideo fecerunt magnas plagas [i. e. magna vulnera]; secundo quia fuerunt obtusi, et non acuti (hegefekkh), si enim acuti fuissent facilius et cum minore dolore manus et pedes pertransissent; tertio quia [isti clavi] fuerunt positi in locis magis nervosis, sicut sunt manus [et pedes], quanto autem locus est nervosior si læditur tanto est dolorosior; quarto quia isti clavi fuerunt affixi in corpore fortissime extenso, et ideo sanguis de locis clavorum ita copiose effluebat, quod quasi fontes inde

<sup>1</sup> v. 18.

manari videbantur etc. Cum autem audivit virgo Maria percussiones ferri ad ferrum, volvit i. e. vertit se ad Magdalenam dicens: O filia mea, percutitur ne filius meus, affigunt ne ipsum cruci quia audio percussiones validas i. e. magnas ferri ad ferrum? Tunc surrexerunt et beata virgo Maria immisit se in turbam ut filium suum dulcissimum [dilectissimum] posset attingere, et quia non potuit turbam ingredi | clamavit ut valuit i. e. potuit ad judæos dicens: O gens impia, o judæi crudeles, quid vobis fecit filius meus quia en (i. e. ecce) ipsum crudeliter flagellatum et spinis coronatum crucifigitis. Numquid redditur pro bono malum? Tunc judæi crudelissimi cum ministris Pilati elevaverunt illud pretiosissimum vexillum crucis cum Christo affixo, toto sanguinolento [sanguine lento] i. e. pleno sanguine. *Hic ostendatur populo imago crucifixi [et] a prædicatore dicatur*: Respicite o homines dilectissimi vexillum istud [illud] quod hodie elevatum est in altum, in quo salus nostra pependit. Hic vexillum est banderium [banderia] 3aglo [quasi panneria] paradisi quæ hodie duplicata [displicata] i. e. extensa est. Iste est agnus redemptionis nostræ qui hodie assatus est in ara crucis (kerezttfanak naffyan), hic est ille desiderabilis thesaurus et indeficiens sc. sanguis Christi quia [qui] hodie effusus est pro nostra liberatione. Istæ sunt fenestræ cæli (sc. æthereæ) quæ hodie apertæ sunt sc. plagæ [vulnera] Jhesu Christi, per quas possimus ingredi cælum. Hæc est illa | arbor florida [veragos] quæ suo fructu lætificat et creaturas satiat. Respicite charissimi, hanc arborem et plantate eam in medio cordis vestri. Et cum domino Jhesu crucifixerunt duos latrones unum a dextris et unum [aliu] a sinistris, et tunc implebatur illa scriptura prophetica: et cum impiis deputatus est. Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tunc beata virgo Maria viso domino Jhesu in cruce, cecidit semimortua in terram, similiter Magdalena et sorores virginis gloriosæ discerpentes (i. e. lacerantes) se ipsas, imo et aliæ mulieres circumstantes vehementissime flebant. Tunc servi Pilati ex jussu [i. e. ex præcepto] ipsius posuerunt super caput ejus sc. Jhesu, causam ipsius scriptam: J. N. R. I. [Jesus nasareus rex judæorum]. Et hunc titulum Pilatus fecit scribere litteris [72] ebraicis, græcis et latinis,



ita ut possent omnes legere (sc. ebraici, græci et latini.) Cum autem vidissent judæi hunc titulum turbati sunt, et iverunt [ad Pilatum] et dixerunt ei: Noli scribere rex judæorum, sed quia ipse dixit: rex sum judæorum. Quasi dixissent: male scripsisti quod ipse esset rex judæorum sed debebas sic scribere: hic [i. e. iste] ideo crucifixus est quia dixit quod esset rex judæorum. Tunc Pilatus ait eis: quod scripsi scripsi i. e. illud quod ego scripsi est scriptum. Quasi diceret: licet ego judicavi male, tamen scripsi bene. Milites vero cum crucifixissent dominum Jhesum, acceperunt vestimenta ejus et fecerunt quatuor partes secundum numerum eorum, unicuique militum partem et tunicam [unam]. Erat autem tunica inconsutibilis de super contexta per totum (meg varroth uoth fwlwl zepen), quam fecerat Christo domino beatissima virgo Maria adhuc in Aegypto et creverat secundum augmentum corporis. Dixerunt ergo milites (i. e. tortores) de tunica: non scindamus (eam) sed sortiamur de illa [ea] ut impleretur (illa) scriptura dicens: diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem Ps XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. *Consequenter videamus verba quae Christus dominus in cruce dixit:* Primum verbum magni mysterii [nagÿ titkof bezed] et eximiae charitatis quod dominus Jhesus in throno crucis dixit i. e. in sede crucis est hoc [verbum]: Pater, ignosce i. e. dimitte illis quia nesciunt quid faciunt. Cur bone Jhesu de sinu patris descendisti, et in uterum virginis matris venisti? certe ex nimia charitate. Cur bone Jhesu ad nostras miseras venisti, et inter homines XXX tribus annis habitasti? certe propter nimiam charitatem. Cur bone Jhesu te tantis flagellis subjecisti et in crucem ascendisti? certe propter maximam charitatem quam erga genus humanum habuisti, hæc et alia fecisti. Merito ergo illa nimia charitate motus orans pro crucifixoribus in cruce dixit: Pater ignosce | illis non enim sciunt quid || <sup>256</sup> faciunt. Prætereuntes autem (tethoua fpacialnak vala) blasphemabant eum sc. dominum Jhesum (karomlÿak vala) moventes capita sua (feÿek razwan) dicentes: vah [wach] qui destruis templum dei et in tribus diebus reædificabis illud, salvum [i. e. liberum] te fac. Similiter (et) principes sacerdotum illudentes [i. e. blasphemantes]

<sup>1</sup> v. 19.



eum scribis dicebant: Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere. Si filius dei est descendat nunc de cruce, et credimus ei, confidit in deo (i. e. sperabat) liberet eum si vult. O ex-cœcata et indurata malitia judæorum! non enim sufficebat eis quod fecerant crucifigi Christum sed circa crucem stantes et interim hinc inde deambulantes ac dentibus stridentes, capitaque moventes, injuriam, omne dedecus (zepplet) [menden gep-lwth] et omnem contumeliam [bozufagoth] quam sibi poterant irrogare i. e. facere (bozʒufagoth) irrogabant [faciebant] et blasphemando [blasphemantes] dicebant: Vah [wach] tu Christe, bene stas nunc sicut dignus es (mÿnth erdemleted); tu dicebas quod esses filius dei, modo videbimus quomodo juvabit te deus; tu dicebas quod esses rex, nunc videbimus quomodo milites tui venient ad deponendum te de cruce; tu dicebas quod esses tantæ virtutis i. e. potentiae [i. e. potestatis] quod destrueres templum dei et in tribus (diebus) reædificares illud: jam de hoc experiemur (i. e. veritatem recipiemus bÿgonfagofok lezench); et videbatur quod sanares infirmos et suscitares mortuos, vere modo videbimus si hæc fuerunt vera, tamen nos non credimus [quod fuissent hæc vera]. Et quid multiplicamus verba, si filius dei es descende nunc de cruce et credimus tibi [te]. Et quia Christus dominus erat verus deus, poterat vivus descendere de cruce, sed non illi perfidi judæi sibi credidissent, quia majus fecit tertia die a mortuis resurgendo, et tamen sibi non crediderunt sed mendose [i. e. mendaciis plenis] dixerunt (hagudozwan) ut habetur Matth. XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: discipuli nocte venerunt et furati sunt eum. Et non solum prædicta sed et multa alia impropria ingerebant i. e. faciebant ei, et non solum judæi sed etiam latro [73] a sinistris crucifixus, unde dicebat: ego credo quod judæi vera dicant, et ergo si tu es Christus, salvum fac teipsum et nos. (Et) respondit alter (sc.) latro reprehendens eum et dicens: neque tu times deum, quod in eadem dampnatione es (vegedelmben vag sicut judæi): et nos quidem i. e. certe, digna factis recepimus, hic autem nihil mali gessit i. e. fecit. Et dixit ad Jhesum: memento mei, domine, dum veneris in regnum tuum; et ait illi Jhesus: *Secundum verbum domini (Jhesu in cruce)*: Amen dico

<sup>1</sup> v. 13.



tibi, hodie mecum eris in paradiso videndo me secundum divinitatem facie ad faciem. Unde paradisos dicitur quasi parans visum sc. divinitatis. (Bernhardus): O bone Jhesu, clemens | et misericors, prius a patre petisti peccatoribus veniam, nunc autem largiris paradisi gloriam [sc. illi latroni]. Jacebat autem illa beatissima mater benedicta virgo Maria prona [i. e. humiliter] in terra quasi sine sensu (erzefnekwł) sed post aliquantulum temporis resumens spiritum et anhelitum elevata est a sororibus suis, et attolens i. e. elevans oculos suos vidit tres cruces elevatas, et in media [cruce] pendebat filius suus, judæis totus despectus [vtalatos] et omnino immutatus, et vertens (se) ad sorores ait: O sorores meæ, video quod in monte Calvariae pendet tres homines in cruce, dicite mihi quis illorum est filius meus? Cui Magdalena [dixit]: O domina mea dulcissima, ille qui pendet in medio in cruce altiori, qui est sanguine undique respersus [i. e. perfusus], ille est filius tuus et magister meus Jhesus benedictus. Respondit beata virgo Maria amplectens ipsam Magdalenam: O charissima filia (mea), vadamus et videamus dominum nostrum. Euntes autem stabant juxta crucem (Jhesu), mater ejus et soror matris ejus Maria Cleophæ et Maria Magdalenæ, et aliæ mulieres. Mater autem dulcissima quia non poterat filium tangere ex quo crux alta erat, sanguinem ejus recolligebat. O quantus luctus, o quantus | dolor, o quanta et qualis (fuit) tunc lamentatio [virginis] Mariæ, et certe nisi (i. e. si non) affuisset favor divinus, cor ejus per medium crepuisset. Unde beata virgo Maria vertens se ad dominas quæ secum erant, voce qua potuit dixit: O dominæ, dicite mihi si iste est filius meus qui moritur in cruce. Et quomodo potest esse filius meus? filius enim meus est rex gloriæ, quomodo ergo coronatus est spinis? filius meus est speculum et pulchritudo angelorum, quomodo ergo est ita flagellis [flagellatus], verberatus, sanguine cruentatus et sputo deturpatus? ipse erat speciosus (præ) filiis hominum, et jam non est in eo species neque decor [i. e. pulchritudo]; filius meus est vita omnium creaturarum, quomodo ergo sic moritur super crucem? Tunc sorores virginis Mariæ præ nimio dolore nihil sibi poterant dicere, sed eam amplexabantur: vertit igitur se benedicta virgo Maria ad Magdalenam dicens: Soror mea, dicas mihi, est ne iste filius meus qui pendet in patibulo crucis,



et orat pro peccatoribus dicens: Pater ignosce illis etc.? Tu debes eum bene cognoscere quia ipse te multum diligebat, et tu ipsum sæpe in domo tua hospitabatur [hospitabaris], et ipsius pedes lacrymis rigasti, et capillis extersisti, imo caput et pedes ejus pretioso ungento unxisti, et ergo tu eum debes bene cognoscere, est ne igitur (iste) filius meus (dulcissimus). Tunc (Maria) Magdalena lacrymis perfusa ait: O mulier, iste qui moritur in cruce, est filius tuus et deus meus, est filius tuus et magister meus. Tunc beata virgo vertens se ad judæos et dixit eis: O judæi crudelissimi, quare sic crudeliter occidistis filium meum dulcissimum. O dilectissimi fratres, mementote quod (ipse) est frater vester natus de me, habeatis ergo misericordiam supra eum [super eo], et si non vultis misereri ei propter se, saltem miseremini [ei] propter me. Non enim habeo alium filium nisi istum, ipse (enim) mihi [74] est filius, ipse mihi est pater, ipse || <sup>257</sup> mihi est sponsus, ipse spes mea et vita mea, compatimini ergo dolorosæ matri angustiiis [i. e. tristitiis] plenæ, et si non vultis compati nec matri nec proli (i. e. filio) tollite matrem et occidite cum filio quia vivere non potero ex quo occiditis filium meum quia [qui] est vita (mea). Et dicitur quod judæi licet essent crudelissimi, tamen cum videbant virginem benedictam ita pie loquentem et nimie lacrymantem, et ipsi lacrymas continere non poterant [committebant], sed misericordiam et compassionem super filio virginis aliquam non habebant. Tunc virgo Maria vertit se ad crucem et voce qua potuit lacrymans dixit: O dulcissime fili, lumen oculorum meorum, et vitæ meæ sustentaculum, recordare matris tuæ qui te concepit sine peccato, portavit in utero sine gravamine [sc. novem menses], et genuit sine dolore, lactavit suo sanguine, quia lac est sanguis in mammis decoctus, et tandem nutrit cum magna sollicitudine (gorgalmazatoffagal), et ecce matri tuæ fili mi omnes lætitiæ conversæ sunt in mœrorem (i. e. in luctum). Et dicitur quod beata virgo Maria omnes dolores quos fugit, parturiens (et pariens), hos tempore passionis filii sui sustinuit. Fili mi, quid debeo facere, quomodo debeo vivere, quis jam [quisnam] debet (mihi) consulere (ÿmaran kýtwl kergek tanalchoth) et quis me consolabitur, quia ecce jam (te) amitto qui es solatium meum [et] lætitia mea (et vita mea). Dilectissime et amantissime fili mi miserere matri tuæ dolorosæ (kenerwl). Deinde beata virgo Maria



appropinquans cruci levabat brachia (sua) volens attingere filium (suum) et non poterat quia ut dixi crux erat nimis alta, et lugens cruci dicebat: O crux crudelissima, quare a me tulisti filium meum et tenes eum cum tanta crudelitate quem ergo [ego] portavi cum magna suavitate. O crudelissima crux, tu filium meum interficis cum tanto dolore, quem ego nutrivì cum magno amore. O dilectissima soror mea crux, redde mihi filium meum, et si non vis reddere, saltem recipe me | in te, ut possem tangere eum quem cum magno cruciatu mori video. Stabat autem Christus dominus super crucem, et unus de majoribus doloribus quos tolerabat erat iste, quia videbat dulcissimam matrem suam sic plorantem et audiebat sic piissime loquentem, nec poterat multa ei loqui propter dolores mortis quos patiebatur; tamen ei dixit unicum verbum sed vere amaritudine plenum. *Tertium verbum domini (nostri) Jhesu (Christi in cruce.)* Mulier, ecce filius tuus. *Quartum verbum domini (Jhesu Christi).* Deinde ad discipulum sc. Johannem (sp.) ait: Ecce mater tua. O quam dolorose beatissima virgo Maria hoc audivit cambium (cherelesth) [eg chere-th] quia filius suus erat [fuit] deus, et Johannes tantum homo, filius suus fuit creator, et Johannes piscator, filius suus fuit universi creator et Johannes retis parator (i. e. parans rete), filius suus fuit magister et Johannes discipulus, filius suus fuit conceptus sine peccato, Johannes vero in peccato, filius suus fuit conceptus ex mystico spiramine (i. e. de spiritu sancto), Johannes autem ex humano semine. His verbis domini Jhesu | mater dulcissima auditis caput levavit, et filio sic loquenti ait: O fili dilectissime, nonne ego sum mater tua quæ te genui lactavi et nutrivì: cur ergo me vocas mulierem et non matrem. *Responsio praedicatoris [ad virginem].* Certe mater dolorosa [gloriosa] non te vocat matrem, quia tempus est ut recedat a te; non te vocat matrem, ne addatur dolor dolori; non te vocat matrem quia jam separaberis ab eo, et tunc discipulus sc. Johannes accipit eam sc. virginem Mariam in suam sc. matrem vel custodiam. Ex hoc patet quod Joseph pater putativus (aleÿto athÿa) vel nutricius Christi ante tempus passionis Christi ex hoc mundo migraverat, quia alias matrem suam Christus Johanni in cruce non commendasset sed sub [in] custodia Joseph reliquisset. Ex hoc etiam [75] patet mira [i. e. magna] dilectio Christi ad (beatum) Johan-



nem quia pretiosissimum suum thesaurum sc. suam matrem benedictam in testamento Johanni commendavit. Et hujus dilectionis fuerunt tres causæ. Prima, quia Johannes inter discipulos fuit junior ætate. Secunda fuit causa perspicacior [ertus b] sensus capacitatis (ertelmeffb). Tertia [causa] quia fuit excellentior virginitate. Post hæc autem quia totus sanguis de corpore Christi domini effusus erat, solum [solus] parvus [i. e. modicus] in corde remanserat, et dominus Jhesus erat quasi totus exsiccatus, ideo potum petens [petendo] dixit: *Quintum verbum domini Jhesu (Christi)*. Sitio. Et hujus sitis erant causæ tres. Prima quantum ad literam ut jam dixi, ex quo Christus dominus erat quasi totus exsiccatus etc. [ideo dixit: sitio]. Secunda [causa] ut ostendisset quod omnia quæ sustinebat ex siti et desiderio salutis humanæ tolerabat, et ideo secundum b. Bernhardum dixit: sitio i. e. salutem generis humani desidero. 3<sup>a</sup> causa ut pateretur pro nobis peccatoribus (zenuedne) in lingua et gustu, sicut in aliis membris et sensibus passus fuit. Nam non fuit in eo membrum vel sensus in quo acerbissimam pœnam non sustinisset, præter linguam et gustum. Et sciens Christus dominus quod darent sibi potum amarum, petivit potum (venereket) ut per eum in lingua et gustu pateretur. Audito hoc verbo: sitio, beatissima virgo Maria respexit in circuitu ad suas socias et vociferans ut potuit dixit: O sorores meæ, ubi est aqua quia filius meus dilectissimus penitus exsiccatus petit bibere. Numquid videtis quod totus sanguis de corpore suo effusus est; et ait ad filium: O factor [i. e. creator] cœli et terræ, imo [omnium] creator qui aquam populo sitiendi de petra eduxisti, || <sup>258</sup> ecce totus mundus negat tibi aquæ guttam. Dixit ewangelista sc. Johannes: vas [ronchÿca] ergo positum erat aceto et felle | plenum [pleno]. Illi (sc. judæi) autem spondiam [spongiam] plenam aceto, ysopo circumponentes et ad sumpmitatem arundinis ligantes obtulerunt ori ejus, et cum gustasset noluit bibere sed dixit: *Sextum verbum domini (nostri) Jhesu (Christi) [in cruce.]* Consummatum est. Uno modo sic exponitur: consummatum est i. e. completum est quidquid scripturæ dixerunt de me. Alio modo sic: consummatum est i. e. salus humani generis per meam mortem consummata est [i. e. perfecta est vel comperta est]. 3<sup>o</sup> modo sic: consummatum est i. e. tempus vitæ meæ sumptum [finitum] est. Et tunc præ nimia pas-



sione elevans dominus Jhesus oculos in cœlum ait: *Septimum verbum domini Jhesu (Christi)*. Eli, Eli, lamma zabatani. Et hæc verba sic exponuntur: El i. e. deus, i i. e. meus, lamma i. e. ut quid, (zabatan) i. e. deliquisti [dereliquisti], i i. e. me. Et ergo exponens ewangelista hoc 7-timum verbum Salvatoris dicit, quod interpretatur: deus meus, deus meus, utquid dereliquisti me. Sed dicis: Christus dominus erat deus quomodo ergo derelictus fuit adeo? Respondetur quod Christus erat deus et homo; inquantum deus a deo derelinqui non potuit sed inquantum homo fuit ad istum sensum derelictus, quia a patre propter generis humani salutem ad passiones intolerabiles fuit missus, sicut si filius alijus pateretur pœnas, et pater non succurreret ei (nem segel-lene ĵe), posset dicere; pater meus dereliquit me, quia ab istis pœnis non eruit. Et circumstantes non intelligentes verba Jhesu sc. Eli, Eli: putabant ut vocaret Eliam, et ergo quidam ex eis dixerunt: Eliam vocat iste, videamus an veniat Elias liberans eum. *Octavum verbum domini Jhesu (Christi)*. Et tunc dominus (Jhesus) magna voce exclamans dixit hora nona: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens exspiravit, velut b. Johannes ewangelista dicit: inclinato capite (fig-gegzthwen) emisit spiritum. Hic flexis genibus et in-[76]clinatis capitibus, homines devotas dicant orationes ipso [ipsi] domino Jhesu, pro ejus morte gratias magnas agentes. Et adverte quod Christus dominus in die veneris hora prima [diei] fuit ductus ad Pilatum, hora tertia linguis judæorum fuit crucifixus, quia tunc clamaverunt: crucifige eum, crucifige eum, et manibus ministrorum Pilati fuit crucifixus hora sexta, (ut dicit Johannes) hora vera nona spiritum patri commendavit [reddidit] etc. | *Ultimate videamus miracula, quae tempore passionis Christi [facta] fuerunt*. Unde ibi sex miracula concurrerunt [i. e. facta fuerunt]. Primum miraculum, quia tenebræ factæ sunt, ab hora sexta usque ad horam nonam sc. miraculose, contra ordinem naturæ, quia [in] pleni lunio et hæc eclipsatio vel eclipsis solis duravit per tres horas (napfene fogafa) et hoc nunquam fit in eclipsi naturali. Et hæc eclipsis fuit facta propter tria: primo ut natura insensibilis (eleuentelen) Christo compateretur. Secundo ut subtractio veri luminis de cordibus judæorum ostenderetur. Tertio ne corpus Christi ab impiis [i. e. judæis] cum gaudio videretur.



Et hæc eclipsis fuit super universam terram, ut habetur Matth. XXVII<sup>o</sup>, et non solum in terra judæorum sed etiam gentilium [i. e. paganorum]. Unde Athenis Dionysius existens interrogatus de causa hujus eclipsis dixit: Non est naturalis hæc eclipsis, sed vere aut deus naturæ patitur aut tota machina mundi i. e. totus mundus destruetur. Et mox athenienses altare illi deo construxerunt et titulum adjicientes scripserunt: altare ignoti dei. Etiam hæc eclipsis fuit ante mortem Christi, quia hora sexta incepit, et Christus dominus hora nona clamando expiravit. Et in isto ostenditur veritas humanitatis assumptæ, et cum hac veritas divinitatis [ostenditur]. Si enim fuisset purus i. e. tantum homo moriens, tam fortiter clamare non potuisset, cum tunc i. e. ex quo omnis spiritus i. e. [omnes] vires deficiunt. Secundum miraculum, quia velum templi [scissum est a sumpmo (felwl) usque ad deorsum (fedenigh) sc. velum quod erat appensum ante sancta sanctorum (otarjñchaba), ad designandum quod secreta legis anteverata [i. e. absconsa] per mortem Christi manifestabantur, etiam ad designandum quod per mortem domini Jhesu ablatum est (elwetethwth) quod nos secreta gaudia paradisi prohibuit contemplari, sicut velum illud ad litteram secreta templi operiebat [i. e. velabat] et loca ejus intima (i. e. in hoc) [i. e. interiora] occultabat. Tertium miraculum, quia terra tremuit (megindulth) sc. præ timore [orrore] acerbæ passionis Christi innocentis. Et hoc ad designandum quod corda terrena Christo compati debent, et ejus strictum judicium formidare. Quod autem terra tremuit in Christi resurrectione, hoc significat quoddam spirituale gaudium quo omnis creatura debet congaudere Christo resurgenti, sicut etiam Christo morienti compassa fuit. Unde primus tremor ipsius terræ designat terrorem (ÿezteftth) [i. e. timorem], secundus vero gaudium et congratulationem. Quartum miraculum, quia petræ (i. e. lapides) scissæ sunt ad designandum quod petrosa corda et obstinata [i. e. indurata] debent scindi Christo compatiendo. Quintum miraculum, quia monumenta aperta sunt ad designandum quod corda et ora [et opera] clausa per peccatum debent aperiri per cordis contritionem et oris confessionem, quia jam in vi [visis] mortis Christi peccata dimittuntur, et si non aperiuntur || <sup>259</sup> certe duriora sunt saxis quæ tempore mortis Christi scissa sunt. Sextum miraculum, quia multa corpora sanc-



torum (et non malorum) resurrexerunt ad designandum quod per mortem Christi mortui nunc per peccatum [in anima] resurgunt et vivificantur: tandem (i. e. tunc) autem in die iudicii omnes per ipsum dominum Christum resurgemus secundum illud apostoli prima ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: in Christo i. e. per Christum omnes quidem resurgemus. Sed dicis: dicit apostolus in loco jam præallegato i. e. [præ-]dicto: Christus resurrexit primitiæ dormientium [i. e. mortuorum] modo si alii tempore passionis (Christi) et mortis ejus resurrexissent, ipse primus [77] non resurrexisset? Respondetur: quod monumenta aperta sunt in die passionis Christi sed corpora sanctorum resurrexerunt in die resurrectionis ejus: sed primus Christus dominus resurrexit. Unde pulchre Matth. XXVII<sup>o</sup> dicitur: monumenta aperta sunt; et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem (ejus venerunt in sanctam civitatem sc. Jerusalem et apparuerunt multis. Notanter dicit: exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus etc. Monumentum dicitur quasi monens mentem). O magne et mirabilis deus, tota machina mundi et [totus] mundus tempore passionis tuæ de te lumentum i. e. luctum fecit, nam mater tua [gloriosa] ex habundantia lacrymarum tota exsiccata erat, et prona in terra jacebat semimortua, et sorores ejus inconsolabiliter flebant (kerlelhetetlen). Venerabilis Magdalena tota afflicta quasi omnes capillos capitis sui eradicaverat (i. e. extraxerat) et a se projecerat, et ut ita loquar, angeli dolebant, et certe more flentium se habebant juxta theuma nostrum: Angeli pacis amare flebunt. Omnis turba virorum et mulierum astantium vere tibi compatiebantur, unde ewangelista dicit: percutientes pectora sua revertiebantur (sc. in civitatem). Sol tempore Christi lamentabatur quia obscuratus est, terra lugebat quia tremuit, templum dolebat quia ejus velum pretiosum scissum est a sumpmo usque deorsum, petræ flebant quia scissæ sunt, monumenta lugebant quia se aperuerunt: et tu Christiane non luges certe saxis durior es (i. e. lapidibus). Cape igitur quod hæc Christum verum deum esse testabantur. Beatus enim Gregorius in Omelia illius ewangelii: Cum natus esset Christus [Jhesus] etc. dicit: Omnia quippe elementa autorem [i. e. creatorem] suum

<sup>1</sup> v. 51. — <sup>1</sup> v. 52.



venisse testata sunt, deum hunc cœli esse cognoverunt, quia eo nato protinus stellam miserunt; mare cognovit quia sub plantis (i. e. pedibus) ejus se calcabile præbuit; terra cognovit quia eo moriente contremuit; sol cognovit quia lucis suæ radios abscondit; saxa et parietes cognoverunt quia tempore passionis ejus scissa sunt; infernus cognovit | quia hos quos mortuos i. e. [seu] captivos tenebat reddidit; et ergo tu judæe in tuæ dampnationis augmentum solus perfidus et incredulus (hÿttetlen) permansiisti. Centurio autem et hi, qui cum eo erant, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde dicentes: vere filius dei erat | iste, et percutientes pectora sua revertebantur in civitatem. Audiens autem Pilatus a centurione ea quæ facta fuerant, et considerans solis eclipsationem, contristatus est valde et non manducavit neque bibit illa die. Ecce crudelissimus Pilatus sexta feria abstinuit, es tu christiane ob mortem domini Jhesu Christi illa die non jejunas. Certe Pilato non meliorem sed pejorem te indico. Convocans his auditis Pilatus judæos, dixit illis cum stupore [i. e. cum admiratione]: vidistis quæ facta sunt, væ væ vobis quid fecistis (mith thegtwkh eg). Et quia consuetudo erat ut in [die] festo nulla corpora remanerent in cruce, ideo judæi et ministri Pilati armati venerunt ut frangerentur eorum crura (garocath) ut citius morirentur et sic tollerentur i. e. deponerentur de cruce. Tunc beatissima virgo Maria oculos elevans vidit hos armatos venientes et mox innovatus est dolor ejus, et ad filium [ejus] ait: O fili mi dulcissime, ad quid veniunt isti? nonne te jam occiderunt, quid amplius de te facere volunt. Videntes autem isti qui venerant [ad] dominum Jhesum jam mortuum fractis cruribus latronum, ejus crura non fregerunt, ut impleretur scriptura quæ dicit: non comminuetis os (i. e. costam) ex eo, Exodi XXII<sup>o</sup> [XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>]. Dicitur quod [Sed] unus militum sc. Longinus [vaclangus] lancea latus ejus aperuit et continuo ex ejus corde exivit sanguis et aqua. Sanguis in pretium redemptionis, aqua in lavacrum regenerationis. Et dicit b. Augustinus, quod una gutta sanguinis quæ exivit de latere Christi domini, cecidit super oculos militis Longini qui prius fuit cæcus, et illuminavit eum. Sed quæritur hic quare latus Christi est apertum post mortem et non ante? [78]

<sup>1</sup> v. 46.



Respondetur secundum beatum Augustinum ut significaretur (peldagztattnekh) ut sicut de latere Adæ dormientis facta est Eva, ita de latere Christi dormientis formata est ecclesia. Ex latere enim Christi fluxit sanguis ad redimendum, aqua vero ad abluendum [i. e. purgandum]: ex hinc (i. e. inde) baptismus cepit virtutem. Cum autem sero factum esset sc. hora vespertina, venit Joseph ab Arimathia qui fuit discipulus Christi licet occultus (i. e.) propter metum (i. e. timorem) judæorum. Hic tamen metus non fuit iniquitatis (i. e. peccatum) sed naturalis (i. e.) infirmitatis (termezeth zereneth walo). Nec tantum timuit sicut Petrus timuit ut negaret, sed non publice (i. e. manifeste) Christum prædicaret, quod (prædicare) nondum erat necesse, cum adhuc Christus non resurrexisset. Iste Joseph audaciter [audacter] intravit ad Pilatum, et petiit corpus Jhesu, et mirabatur Pilatus si jam obiisset, quia per hujusmodi tormentum homines diu torquebantur (i. e. cruciabantur). Et cum didicisset [i. e. scivisset] a centurione sc. Pilatus quod jam obiisset, jussit reddi corpus Jhesu. Joseph autem associavit (tarful hozÿa vezÿ) sibi Nicodemum qui accipientes || <sup>260</sup> instrumenta, venerunt ad deponendum corpus (Jhesu, et mox ut deposuerunt, beatissima virgo Maria recepit) corpus filii sui dilectissimi in brachia sua. Dolores vero et ploratus quos faciebat ipsa virgo gloriosa explicari non possunt (i. e. dici), ipsa namque ejulans (ÿaÿgathwan) [i. e. flens] et plorans [lacrymans] osculabatur illud sacratissimum caput quod erat spinis coronatum, illos mundissimos et beatissimos oculos qui erant velati (gemeÿ bel kethwen votakh), illas aures sanctissimas quæ tot [multas] blasphemias audierant, illam angelicam (et) pretiosissimam [i. e. pulchram] faciem quæ nimium fuerat consputa, et pugnis judæorum fuit percussa, ita ut sanguine coagulato (tereth verrel) [meg alwt] erat plena (telles) [erat repleto], illud os mitissimum quod fuit fœdatum (dohoseÿtottak woth), illas innocentes manus quæ fuerant clavis vulneratæ, illud pectus sacratissimum quod lancea erat [fuit] percussum, illud corpus benignissimum quod dire [dure i. e. crudeliter fuit] ] erat flagellatum, illos pedes beatissimos qui clavo durissime erant [fuerant] perforati. Nec aliquis poterat corpus domini Jhesu de brachiis virginis Mariæ excipere, quia nimio dolore et maximo amore ipsum ad se abstringebat [astrin-



gebat]. Joseph vero videns dolores et angustias [i. e. tristitias] virginis Mariæ, lacrymas continere non poterat et nitebatur i. e. conebatur [mittebat i. e. volebat] corpus Jhesu de brachiis (virginis) excipere. Ipsa vero ex hoc majoribus doloribus cruciabatur i. e. [et] plorans ad Joseph dicebat: Iste dulcissimus filius meus mortuus est, deus meus, sponsus meus, refugium meum (en hÿedelmem), consolatio mea, et vita mea. Non ergo cogites Joseph dare ei aliam sepulturam nisi matrem dolorosam, quia sicut portavi eum in utero meo vivum, ita in brachiis meis volo eum portare mortuum. Et quia corpus debebat sepeliri, cum magna vi Joseph ipsum de brachiis virginis Mariæ recepit [excepit]. Et nota quod ipse Joseph quatuor pios actus (keges dolgath) exhibuit [i. e. fecit] circa sepulturam Christi domini (Jhesu). Primo corpus domini Jhesu aromatibus pretiosissimis copiosissime unxit (bewfegeffen). Secundo in sindonem mundam involvit [fedezge]. Tertio in monumento suo novo posuit. Quarto lapidem magnum ad hostium monumenti advolvit i. e. posuit. Spiritualiter in his significantur quatour requisita in nobis, si volumus quod Christus dominus in corde nostro sepeliatur (per gratiam). Primo unctio aromatum per ferventem devotionem. Secundo debet [in] sindone munda involvi per mundam affectionem et conscientiæ i. e. animæ mundationem. Tertio debet esse novitas monumenti lapidei i. e. stabilitas cordis (vel mentis) in bono proposito, et innovatio per gratiam. Quarto debet imponi lapis cordi, ut mens [i. e. cor] corpus Christi recipiens | finaliter in prædictis perseveret. Et sic corpus domini Jhesu de brachiis virginis acceptum et aromatibus conditum (i. e. unctum) ac sindone involutum datum [79] est sepulturæ. Et tunc beatissima virgo Maria vertens se ad Joseph dixit: O Joseph dulcissime postquam accepisti filium meum a me et sepelisti eum, accipe et matrem dolorosam et sepeli eam. Et beata virgo (Maria) non stabat, sed præ dolore in terra jacebat quasi exanimis et mortua. Tunc Joseph ab Arimathia et beatus Johannes ewangelista, et Nicodemus cum Magdalena et sororibus susceperunt (i. e. receperunt) virginem Mariam in brachiis suis et duxerunt in sanctam civitatem sc. Jerusalem: spiritualiter ad cœlestem Jerusalem per virginis Mariæ intercessionem ducat nos hodie crucifixus dominus Jhesus (Christus) in secula seculorum benedictus. Amen.



Incipiuntur gesta i. e. facta dei genitricis in passione Domini (Jhesu) revelata B. Bernhardo [sc.] per beatam virginem [Mariam]. (Sequitur secundus sermo de passione Domini.)

*Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem die ac nocte,* Jere. IX. capitulo, super mortem ac passionem domini nostri Jhesu Christi, donec servo suo mihi Bernhardo et cuilibet alteri [alio] christiano ipse Dominus Jhesus aperiatur visum mentis, et sua passione animas nostras fontem lacrymarum educendo consoletur. Bernhardus: O vos filiæ Jerusalem (i. e. o vos animæ christianæ), sponsæ dilectæ dei unamcum lacrymas fundite, donec vobis vester sponsus dominus Jhesus in sua speciositate i. e. pulcritudine benignus appareat et suavis occurrat. Recolite i. e. recogitate [recordamini] sedula mente i. e. continua memoria et pensate (Bwch wlỹetek megh) quam sit amare ab eo separari cui nubsistis, cum vosmet ipsi domino Jhesu in omni sanctitate vovistis, (vovistis vota) [Christo], reddite ea et vosmetipsas vovistis Christo vosmetipsas reddite deo. Occurrite filiæ, occurrite virgines sacræ, occurrite omnes castitatem Christo voventes, omnes ad virginem occurrite quæ genuit Christum. Ipsa enim portavit regem gloriæ, quem vobis est datura. Ipsa genuit, lactavit eum et die circumcidit | octavo, (et) quadragesimo die præsentavit in templo duos turtures aut duos pullos columbarum pro eo in holocausto offerendo, fugiens ab Herode portavit in Aegyptum lactans et nutriens eum. Credo et verum est, quod ipsa virgo gloriosa fuit inter illas fœminas quæ sequebantur Christum ministrantes ei. Hanc arbitror i. e. [puto] æstimo affuisse inter illas dolentes, inter illas gementes mulieres, quæ lamentabantur flentes dominum, et certe fuit inter illas fœminas, quæ Christum, qui ad crucifigendum ducebatur, sequebantur, ad quas dominus Jhesus non clarus imperio, sed plenus opprobrio (ṽt al atuffa gal) sputis illitus [i. e.] deturpatus, flagellis afflictus qui in angariam mortis (h al al nak kor lat̃ỹaban) || <sup>261</sup> bajulans [crucem] ait: filiæ Jerusalem, nolite flere super me! putas ne domina mundi, domina mea præelecta, mater Christi dilecta verum quod dico, valde igitur obsecro ut dicas seruo tuo [sc. mihi Bernhardo] quæ es decus paradisi, gaudium coeli, veritatem huius rei, obliviscere tamen dolores, quos tunc te passam fuisse non dubito. O utinam dolor ille sic quotidie inhæreret



(ragadna) visceribus meis i. e. cordi meo, sicut inhæsit tunc tuis. Utinam die qua assumpta fuisti in cœlum, ut in æternum gauderes cum tuo dilecto filio, mihi indicasses lacrymas tuas [indicasset i. e. ostendisset] per illas enim cognoscerem, quantum tibi amaritudinis fuit, cum dilectissimum filium tuum dominum Jhesum clavis in ligno confixum, capite inclinato sanctissimum spiritum exalare i. e. emittere vidisti. Sed peto domina mea virgo Maria, ne te moveant (ne remehenek meg) [remuchenek] hæc verba quæ dico. Cum tamen saxa scindi deberent ad illa verba, quis utique i. e. certe regnans in cœlo sursum vel peregrinans in terra deorsum, audiens vel mente pertractans quod factus est opprobrium hominum, ipse deus sc. Christus, qui est decus angelorum: quare ergo ego miser et abiectio plebis non plango, cum ipse filius dei patris [80] in cruce lacrymas continere non potuit, ad Ebræos quinto capitulo. Verum tamen tu domina mea gloriosa, gaude gaudio magno, a filio tuo iam glorificata in cœlis, quæ in mente clavis amarissimis fuisti confixa in terris, mihi autem obsecro lacrymas illas infunde quas ipsa habuisti in sua passione ut possim flere et Christo [ex quo] compati largius [largiris]. De passione igitur dulcissimi filii tui dei et domini nostri Jhesu Christi verba adinvicem referamus (egmafna kh bezelyenk); enarra domina mea dilecta seriem veritatis, quæ es sponsa et virgo supremæ trinitatis. Ad quem illa respondit: Maria: Illud quod quæris compunctivum valde est (igen firalmas) et magni doloris, sed quia iam glorificata sum, flere non possum, tu autem cum lacrymis scribe, et lege quæ ego cum magnis doloribus ipsa sensi. Bernhardus: [Ego Bernhardus cui dixi inquam]. Cui inquam i. e. dixi peropto i. e. cupio [volo] et nil mihi aliud libet i. e. placet, sed ego cor lapideum habeo, et heu idcirco plangere non possum, sed tu o regina cœli, mater crucifixi, da quod iubes, et præbe quod cupio, audit enim servus tuus; dicat domina mea, mater misericordiæ, si in Jherusalem eras, quando captus filius tuus fuit et vinctus ad Annam tractus et ductus fuit. Cui illa respondit: [Maria]: In Jherusalem eram, quando hæc audiui egressu i. e. transituque qualiter potui ad dominum meum fleus perveni, cumque fuisset intuita [i. e. visa] pugnis eum percuti, alapis cædi, facie conspui, spinis coronari, et opprobrium homi-



num fieri, commota sunt omnia viscera mea [i. e. cor meum] et defecit spiritus meus, et non erat mihi fere i. e. quasi vox, neque sensus. Erant et mecum sorores meæ et aliæ fœminæ multæ plangentes eum quasi vnigenitum. Inter quas etiam erat Maria Magdalena quæ super omnes excepta me dolebat. Dum dilectus | vnigenitus meus (Egzwltē m) dulcissimus deus et dominus meus Jhesus Christus, præcone clamante Pilato imperante sibi baiulans | crucem ad supplicium traheret, factus est concursus populorum post eum euntium et clamantium. Alii enim [autem] super illum ridentes ibant at illudentes (karwmlÿak uala). Alii proicientes lutum et immunditias in caput et in faciem [suam] heu, heu percutitur facies decora [i. e. pulchra] in quam desiderant angeli prospicere, quam cherubin et seraphin ardenter cupiunt cernere (i. e. videre). Velatur, conspuitur et alapis cæditur. Sequebar ego eum mœstissima mater i. e. tristissima cum mulieribus quæ secutæ fuerant eum a Galilæa ministrantes ei. A quibus velut mortua tenebar et sustentabar quousque pervenissem ad locum ubi crucifixerunt eum ante me, et in crucem fuit levatus i. e. positus et in ea durissimis clavibus [clauis] in manibus et pedibus confixus. Ego videns eum et ipse videns me dolebat plus de me quam de se. Ipse tanquam agnus coram tondeute se non dabat vocem, nec aperiebat os suum. Aspiciebam ego infelix et misera [garlofagus] dominum et filium meum dulcissimum pendentem in cruce et morte turpissima morientem, dolore et tristitia vexabar et cruciabar in mente in tantum quantum aliquis non posset sermone explicare. Nec mirum, currebat enim sanguis ex quatuor partibus sc. manibus pedibusque ligno clavis confixis ridentibus judæis, de vultu i. e. facie eius pulchritudo fugerat omnis, et qui erat præ filiis hominum speciosus i. e. pulcher, videbatur omnium indecorus (zernÿeb) [zernÿw]. Videbam quod complebatur in eo illud propheticum dictum: vidimus eum et non erat ei species neque decor [zēp-fēgh] quia vultum eius præ iniquorum verberibus fœdaverat (zenÿeteth wala) livor (verefēgh) [herwadothoffagh]. Iste erat mihi dolor maximus quia videbam me deseri [i. e. sepe-rari] ab eo [ab ipso] quem [81] genueram. Nec super erat alius quia ipse mihi erat unicus (eggettleneg) et ideo dolor meus in me erat nimius (i. e. maximus), nec quidquam facere poteram;



vox mea fere i. e. quasi perierat, sed tamen dabam i. e. faciebam gemitus, suspiriaque doloris, volebam loqui sed dolor verba mea rumpebat [i. e. scindebat], quia verbum mente iam conceptum dum ad formationem protenderet i. e. transiret oris, ad se imperfectum revocabat dolor cordis. Vox mea tristis sonabat foris, vulnus interius mentis verba dabat, sed vox rauca sonabat i. e. audiebatur. Nam lingua vocis (magistra) perdiderat usum loquendi. Videbam morientem quem diligit anima mea et tota liquefiebam [wgÿan megÿ oluadok wala] præ doloris angustia i. e. tristitia. Aspiciebat et ipse sc. Christus filius meus ut est benignissimo vultu in me matrem pauperculam plorantem, et verbis paucis voluit me consolari, sed ego consolari nequaquam i. e. nullo modo poteram. Flebam dicendo et dicendo flebam [dicebam flendo] fili mi, fili mi, væ mihi, væ mihi (ÿaÿ nekem), quis dabit mihi ut ego moriar pro te, O misera (garlofagos) quid faciam, moritur filius meus cur non moritur [secum] hæc mœstissima mater eius. O dulcissime fili mi, quid faciam amor unice, nate dilectissime (en eggetlen egzerelmem) noli me de relinquere, trahe me post te ut ego ipsa moriar tecum, male solus morieris, || <sup>262</sup> tecum moriatur ipsa pauperrima genitrix tua. O mors misera noli mihi parcere, tu mihi sola præ cunctis places, extrahe vires [sc. meas], trucida [i. e. interfice] matrem, me simul perime [i. e. occide] cum filio, filii dulcor i. e. dulcedo unice, singulare (eggethleneg) gaudium, vita animæ meæ et omne solatium, fac ut ego ipsa secum moriar, quæ te ad mortem genui. O bone fili, recognosce me miseram, exaudi precem meam, decet enim filium exaudire matrem | desolatam [i. e. derelictam], exaudi me obsecro, in tuo me suscipe patibulo i. e. in cruce, ut qui una carne vivunt et uno amore se diligunt, una morte pereant et moriantur. O Judæi miseri, O Judæi impii nolite mihi parcere, ex quo nunc filium meum crucifigitis et matrem crucifigite, aut alia quacunque sæva i. e. crudeli morte perimite ut cum filio meo moriar, quia male solus moritur. Orbas i. e. privas orbem radio, me Judæa filio, gaudio et dulcore, heu [heu] et væ vita mea moritur et salus vera perimitur, de hac vita tollitur [aufertur] omnis spes mea. Cur ergo vivit mater post filium in dolore? O dulcissimi [crudelissimi] iudæi, tollite et crucifigite me matrem cum filio, non parcitis dulcissimo proli [filio] et



non parcite mihi miserrimæ matri. Tu sola mors mihi esto sæva medela (kemen vruoffagh), hoc mihi nunc sumpmum [sum-mum] gaudium esset si mori possem cum unigenito dulcissimo Jhesu Christo, domino meo. O wæ, quam dulce esset nunc mori mihi sed mors optata i. e. desiderata [cupita] recedit a me. Et tibi dulcissime fili præcipitata i. e. repente venit mori, mihi esset melius quam vitam ducere mortis, sed fugit a me misera et me infelicem relinquit, cui nunc [ipsa] mors optata esset. O fili carissime, o benignissime nate miserere mei, matris suscipe preces, desine nunc matri tuæ esse durus qui cunctis semper fuisti benignus, suscipe matrem tecum in crucem ut vivam tecum semper post mortem. Nihil mihi dulcius quam te amplexato in cruce mori tecum, et nihil mihi amarius est, quam vivere post mortem tuam. Heu me, tu mihi pater es, tu mihi mater, tu mihi sponsus, tu filius, tu mihi omnia eras. Nunc orbor i. e. privor patre, viduor i. e. spoliior sponso, desolor prole, omnia perdo. O optime fili mi, iam quid faciam? Væ mihi, quo vadam, ubi me vertam charissime, dulcissime, [82] piissime fili, ubi mihi solatium inveniam? Jhesus (suple ait): Cui dominus Jhesus anxius i. e. dolens [dolorosus] in cruce oculis matrem intuens i. e. videns de Joanne ait: mulier ecce filius tuus! erat et ipse Joannes præsens tristis nimis, lacrymis semper plorans et subiungens dominus Jhesus suæ matri benedictæ ait: O Maria dulcissima mater mollis ad flendum, facilis ad dolendum, tu scis quoniam ad hoc veni in mundum carnem de te sumpmere, ut per crucis patibulum salvarem genus humanum, quando ergo implebuntur scripturæ, sic debet me pati pro salute generis humani, die namque tertia resurgam et tibi discipulisque meis patenter [i. e. manifeste] apparebo, desine flere, depono dolorem, quia ad patrem vado, gloriam paternæ | maiestatis percipiendam ascendo. Immo bona mater gratulare i. e. gaude, quia nunc inveni ovem i. e. hominem, quæ erraverat iam longo tempore. Moritur unus ut mundus totus reviviscat: unius ob culpam cuncti periere i. e. perierunt, priores salvantur cuncti ob meritum unius, non solum priores sed et posteriores. Quod placet deo patri, quomodo displicet [i. e. non placet] tibi matri. Calicem quem dedit mihi pater non vis ut bibam illum. Noli flere dulcis mulier, noli flere sponsa mea, desine bona mater plorare, non te desero, nec te derelin-



quam, tecum sum, tecum ero omni tempore sæculi, et quia de te sumpsi carnem, subiaceo mortis imperio secundum divinitatem, sum et fui et ero immortalis et impalpabilis. Bene scis mater mi, unde processi et veni, quare ergo tristaris si illuc ascendo unde descendi. Tempus est ut revertar ad eum qui misit me, et quo ego vado, tu non potes venire modo, venies autem postea. Interim Joannes qui est nepos i. e. frater tuus de cetero reputabitur tibi filius, curam habebit tui et erit tibi fidelissimum solatium. Inde [i. e. ex hinc] dominus Jhesus intuens Joannem ¶ dixit: Ecce mater tua, ei servias et curam illius habe, tibi eam fideliter recommendo, suscipe matrem tuam, immo magis suscipe Mariam. Dum hæc pauca diceret i. e. dixisset, illi duo dilecti [sc. Maria et Johannes] semper lacrymas fundere non cessabant. Tacebant isti martyres ambo et loqui non poterant præ nimio [dolore]. Isti duo virgines et martyres audiebant Christum voce rauca loquentem, et ipsum videbant paulatim morientem, nec ei poterant respondere verbum, quia ipsum videbant quasi iam mortuum, erant et illi duo velut mortui, unde et ipsi vocem exprimere non poterant [valebant] defecerant namque spiritus eorum, et perdiderant virtutem [i. e. potestatem] loquendi. Audiebant et tacebant, et præ magna angustia loqui non poterant; solus illis dolor luctusque remansit, amicum amabant flere et flebant amare, amare flebant quia amare dolebant, nam gladius passionis Christi animam utriusque transibat, et sæve i. e. crudeliter perimebat i. e. interficiebat utramque, sed in matre quæ magis amabat et dolebat, sævius perimebat, amplius in matre sæviebat, quia amplius Christi dolores sentiebat. Virgo quæ peperit Jhesum gaudium dulcoris i. e. dulcedinis, gladium est passa doloris; ipsa sola erat quam dolor magnus tenebat, (quæ sola maxime dolebat); in mente eius fuerunt immensi dolores, nec poterant extra effundi et ideo intra erant atrociter [i. e. graviter] sævientes, dolores nati i. e. filii matris animam gladiabant [i. e. perforabant]. In carne Christi dolor soluebat debitum mortis, et hoc gravius erat quam mori animæ matris. Inter hæc verba quibus mater commendabatur Joanni, Christus dominus dixit: Sitio, et dederunt ei qui crucifixerunt [ipsum] acetum cum felle mixtum, quod cum gustasset noluit bibere, sed dixit: consummatum est, et exclamavit voce magna dicens: Ely, Ely lamma zabatani, hoc



est: deus meus, deus [meus] quare dereliquisti me, et subiungens [ipse dominus Jhesus]: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, expiravit. [83] Tunc terra tremuit et sol || <sup>263</sup> sua lumina clausit, poli i. e. cœli mœrebant i. e. flebant, sidera i. e. stellæ cuncta dolebant, omne suum lumen amisit [i. e. perdidit] luna dolendo, recessitque ab alto omnis æthereus fulgor i. e. splendor, scinduntur lapides duri simul et vela templi, surrexerunt multi apertis tumulis fatentes Christum voce publica deum. Cogitare quemlibet libeat [i. e. placeat] quantus dolor tunc in matre erat, cum sic dolebant quæ insensibilia erant. Non [Nam] lingua loqui nec mens cogitare valet i. e. potest, quanto dolore tenebatur intus anima dulcis Mariæ. Juxta crucem [stabat i. e.] erat quasi mortua mater, quæ illum concepit virgo de spiritu sancto, vox non erat illi quia dolor abstulerat vires, in limo i. e. in terra strata iacebat, vivebat moriens vivensque moriebatur, non poterat mori nec vivere post mortem Christi. Ibi stabat dolens confecta i. e. repleta sævo dolore expectans [expectantis] corpus Christi deponi de cruce et plorabat dicens atque plorando ut poterat clamabat ita inquires (Maria): O me, o me, o vœ, o vœ, reddite o judæi matri miseræ vel corpus exanime; complestis vota vestra extinctum [i. e. interfectum] reddite mihi, vel si libet me mori: illi coniungite ut cum suis doloribus magnis finiantur mei dolores infiniti; deponite, deponite quæso illum mihi ut habeam mecum eius exanime corpus, mihi erat vivus solamen [i. e. solatium] et nunc sit saltem defunctus. Juxta crucem stabat Maria considerans i. e. respiciens vultu benigno Christum pendentem in cruce [cruis] stipite (i. e. ligno) sævo pedibus stare, nitens sc. Maria [intuens i. e. dolens] in altum manus levabat amplectens crucem, ruens [i. e. cadens] in oscula sanguinis Christi, quo non poterat sursum volebat tendere manus, voluit amplecti Christum in alto pendentem, sed manus inde frustra tensæ [felemelÿ wolt heÿaba] in se complexæ i. e. coniunctæ (kwcholwan) redibant et ipsa prona i. e. humiliter in terra iacebat. | Iterum se elevans a terra sursum erigebat se ad Christum et tangere illum nequibat [nequiebat] i. e. non poterat. Grauter collidebatur i. e. cadebat ad terram, ibi miserabiliter prostrata iacebat præ immensitate i. e. magnalitate [magnitudine] doloris depressa, sed eam iterum levare seu erigere compellebat



[i. e. coortabat] violentia magni amoris incensa. Iterum ex impetu amoris surgebat extensis manibus attractare i. e. tangere cupiens Christum, sed in mente nimio cruciata dolore in terram se iterum mittere cogeatur, quia quasi mortua erat. O quam grauiter tunc illi erat. Certe grauins ei erat vita vivere tali quam mortis gladio necari i. e. occidi [perimi]. (Palor herwadatoffagh) [pauor heruadatuffag] eius gloriosum vultum perfuderat et ore (suo) Christi [osculabatur calorem i. e. sanguinem] cruorem osculabatur, et cadentes [candentes] guttas sanguinis ore et lingua (osculabatur vel) lingebat, terram deosculans quam cruoris unda rigabat. Et postquam ipse dominus Jhesus spiritum in cruce emisit [emisisset] et eius latus lancea apertum fuisset, vir nobilis nomine Joseph qui erat discipulus Christi licet occultus, confidenter [i. e. audacter] ad Pilatum intravit | postulans sibi dari corpus domini Jhesu, quo concesso vocavit ad se quendam virum sapientem et legisperitum discipulum (sc. Jhesu) nomine Nicodemum, et venerunt ad locum ubi erat dominus Jhesus crucifixus, secum instrumenta deferentes quibus clavos extraherent etsic ipsum de cruce deponere possent. Quos dum mater eius vidit volentes Christum deponere, quasi de morte consurgens paululum i. e. modice spiritus ejus revixit, et illud quod poterat adiutorium ministrabat [i. e. faciebat]. Unus clavos de manibus trahebat, alius ne caderet corpus exanime (holth) [i. e. peremptum] sustentabat, et Maria leuans in altum brachia manus et caput ipsius [Christi] quæ dependebant, supra pectus suum trahebat et osculans lacrymis satiari non poterat, nec ipsam a corpore domini Jhesu retrahere poterant. Tanti enim candoris tantive splendoris et tantæ pulchritudinis erat corpus domini Christi, quod lingua non poterat [84] fari i. e. dici vel loqui et [nec] scripto poterit declarari, erat namque candidius nive, splendidius sole super balsami odorem redolens i. e. dans [i. e. remittentes]. Sed dum de [in] cruce depositum fuit super ipsum ruens mater præ incontinentia doloris et immensitate amoris quasi mortua stetit i. e. fuit, et transire non posse visa est. Stabat Maria sui extincti i. e. mortui [i. e. peremti] filii faciem et totum corpus lacrymis habundantissimis [habundantissime] rigans, et ipsa mater gloriosa per diversa torquebatur suspiria, quatiens i. e. percutiens caput suum, et amarissime plangens se ipsam manibus percutiebat dicens **Maria**: O moestissima



mater, o nimium dolens virgo! quid fecisti fili mi dilectissime, quare judæi te crudelissime crucifixerunt. In gremio enim meo fili te mortuum teneo, heu me, tristissima sum ego mater tua misera, vae mihi vae mihi dulcissime fili mi, vae mihi, ubi est illud magnum gaudium quod in nativitate tua habui fili mi, vae mihi quia in tristitiam et dolorem versum est gaudium meum, fili mi nihil aliud mihi restat, nisi ut me interficerem si deceret, quia plus vivere non possum. Succurre mihi i. e. adiuva me [succurre mihi] et tuum sanctum spiritum in me refunde, quia illum quem per angelum dedisti præ nimio dolore iam amisi [emisi]. Interim frontem et maxillas oculosque simul et nasum ac os osculabatur ipsius Christi, et lacrymarum tanta ubertas fluebat ut carnem cum spiritu (i. e. anima) in lacrymas resolvi putares, rigabat lacrymis extinctum filii corpus ita copiose, ut ipsæ lacrymæ defluentes de corpore Christi, attingebant lapidem super quo fuerat positum corpus Jhesu [Christi], (et unctum cum aromatibus). In quo lapide adhuc lacrymæ (i. e. loci ubi ceciderunt), apparere dicuntur. Illius (sc. Christi || <sup>264</sup> facta et) opprobria reuocabat ad mentem, quis vel qualis fuerat, quem ipsa concepit virgo sine libidine (bwÿafagnekwł) [bwafagnekwł] et peperit sine dolore, qui erat omne bonum, (et est et fuit) deus et dominus suus (et noster), et unicus filius eius, et sic graue ei erat quod filium suum dulcissimum sic passum et mortuum videbat. Unde et ipsa domina mundi Maria dicebat, **Maria:** Dic | fili dulcissime, dic amor unice, dic vita animæ meæ, dic amor meus, dic singulare gaudium, dic unicum [solatium], quare sic me dolore permittis, cur tam longe factus es a me, deus meus, deus meus, dulcis consolatio mea, respice in me et miserere mei, da imperium filiæ tuæ parancholath et salvam fac virginem matrem tuam. **Bernhardus:** dicat si potest quicumque dicere cupit, quam Christi mater tenebat mensuram doloris virginis Mariæ, dolorem narrari posse non credo, tamen erectus amor (feligazulth zerelm) erat continens modum i. e. mensuram, non desperabat i. e. non dubitabat sed pie iusteque dolebat sperans ipsum tertia die resurrecturum. Quædam flebant fœminæ sanctæ cum illa sc. Maria, quarum erat non parvus numerus, non paucusque virorum qui lugebant Christum cum virgine matre Maria, erant et angeli simul cum illa dolentes, tamen si poterant esse dolentes, dolebant quidem i. e. certe pro iusto amore



Jhesu, compatiebantur morti Christi dolendo, gaudebant tamen [ipsi angeli] quod redimebatur genus humanum, et eorum ruina reformabatur. Flebant ut arbitror i. e. puto [vel credo] amarissime mente turbati, quod matrem Christi videbant tanto teneri dolore. O quis angelorum aut [vel] archangelorum contra naturam illic non flevisset ubi contra naturam immortalis deus homo mortuus iacebat; videbant corpus Christi sic male tractatum ab impiis, sic (i. e. ita) miserabiliter laniatum iacere, et Mariam totam suo [suam] decruentato [decruentatam] cruore. Illam namque piam, illam sanctam totam bonam, totam pulchram, totam dulcem, totam mitem (zeledh) [i. e. mansuetam], totam benignam, totam delectabilem Mariam, Christi benignissimam matrem tantis cruciari doloribus, tam amaris repleti anxietatibus i. e. miseriis, sic amarissime flere, et nullo modo poterat suas lacrymas refrenare i. e. continere. Merito ergo fiebat luctus [85] et mœror angelis præsentibus ibi. Qualis tamen decet luctus spiritus almos (i. e. pios), immo mirarer si angeli cuncti non flevisset etiam in illa beatitudine ubi impossibile est flere. Credo, propterea loquor quod dolebant i. e. dolere valebant [si dolere valebant] i. e. poterant, sicut possibile fuit per assumptam humanitatem mori [deum]: ita possibile fuit angelos beatos in morte domini sui dolere. Igitur Joseph ab Arimathia vir sanctus et iustus, qui cum Nicodemo deposuerunt Christi corpus de cruce, sicut evangelium Joannis ei testimonium prohibet, posuit ipsum corpus Christi in sindonem (gÿoch) mundam conditum i. e. unctum pretiosissimis aromatibus et posuit i. e. locavit illud in monumentum novum quod fecerat sibi [ipsi Joseph] alacriter (et devote) i. e. iocunde (vighan). Tunc illius sc. Christi exequias (golgaltatafth) [golgaltataft] angelorum millia millium decantabant qui omnes convenerant ad sepulturam domini sui. | Illi decantabant laudes sed Maria dabat i. e. faciebat gemitus et suspiria atque clamores et nullo modo flere cessabat; illi laudes extollebant ad cœlum, Maria flebat et plorabat iuxta sepulchrum [ad sepulchrum], volebat mœstissima mater eius simul sepeliri cum ipso, et hæc erat innixa i. e. amplexa super dilectum suum amplectens illum [amplectentes eum] et cum [omni] amoris dulcedine deosculans ipsum dicebat *Maria*: Misere-mini mei [mihi] misere-mini mei [mihi] saltem vos amici mei sc. Joseph et Nicodemus, illum adhuc paulullum [i. e. modice]



relinquite mihi, ut faciem [faciam] eius subtracto velamine valeam contemplari [i. e. videri] aliquantulum, et videndo osculari. O charissimi mei nolite, eum tam cito tradere sepulturæ, date illum miseræ matri suæ, ut habeam eum mecum vel saltem defunctum, aut si ponitis eum in sepulchro, me miseram sepelite cum illo, quia non bene erit mihi post illum. *Bernhardus*: Illi ponebant Christum in tombam [tumbam] (i. e. sepulchrum), et Maria trahebat eum ad se. Maria volebat eum retinere, et illi nitebantur [i. e. conabantur] eum tradere sepulturæ, et sic erat inter eos pia lis (keges per) et miseranda contentio. Omnes sic amarissime **I** flebant ut vix [vox] quisquam eorum vocem posset ad plenum formare. Videbant dulcem Mariam, piam matrem et virginem Jhesu Christi omni solatio (penitus) destitutam, super illam potius dabant lamentum, quam super extinctum dominum suum, maior erat illis dolor de matris dolore quam fuerat de sui domini [de omni] morte. (Plorabat Maria et) plorabant ambulantes cumea, flebant igitur cuncti miserando dolore gementes et sic dominum vitæ mortis dederunt sepulturæ. Sepulto domino mater sepulchrum amplectitur omni corde (i. e. devotione) et qua poterat voce benedicebat filium suum, ad sepulchrum sedens innixa ei (i. e. amplexata), extendebat manus et desuper osculans illud, amaro nimis deplorans singultu et gemitu [i. e. gemitu]. Accessit autem Joannes cui eam Christus in cruce commendaverat, qui et ipse multum lugens nec se poterat continere, levavit eam flentem, nam cruciata doloribus, fatigata gemitibus, afflicta ploratibus [plorantibus] in pedibus stare nequibat i. e. non poterat. Tamen sicut poterat a Joanne, Joseph et Nicodemo ac mulieribus sanctis adiuta, cunctis plorantibus simul (cum illis) Jherusalem ingreditur, quam fœminæ cunctæ videntes, motæ pietate super illius dolores ad luctum convertebantur amarum, et illarum quædam ambulantes post illam, lamentabantur plorantes multum valde. Quæ [multumque i. e. valde], dulcissimæ Mariæ compatiiebantur, nam dolor eius [sc. Mariæ] multas et multos faciebat dolentes et vix poterant lacrymas continere. Quicumque et quæcunque eam plorantem videbant, tam pie florebat et tam amare dolebat, quod ex suo ploratu multos et multas trahebat ad luctum, flebat quocunque ibat et quia plorabat Maria, plorabant idcirco ambulantes cum ea, plorabant omnes obviam venientes ei, sic usque dedu-



citur a plorantibus plorans, quousque pervenit ad domum Joannis filii sui novelli (i. e. novi), ibi resedit et ibi permansit et Joannes eam secum retinuit et plusquam propriam matrem dilexit, [86] et ei servitium cum omni diligentia impendit || <sup>265</sup> animo gratulanti [id est illari] (i. e. gaudenti aut læto Jokedwel). Sepulto autem domino signatum est a iudæis monumentum [sc. sigillis] et traditum est custodibus ut custodirent illud. Interim Maria in domo Joannis stabat vel [an] dicam iacebat, utrumque secure affirmo, stabat, sedebat et iacebat quia præ nimio dolore ambulare non poterat sine magna difficultate. In domo igitur Joannis plorans plorabat per diem et noctem, nec erat qui posset eam consolari ex omnibus charis eius i. e. dilectis, nec suæ sorores, nec ipse Joannes (et Magdalena et aliæ); solvebat dolori amaras lacrymas et ipsa mortem Christi recolens i. e. memorans [commemorans] in corde suo nimis amaræ passionis loca per omnia in mente eius currebant i. e.olvebantur. Et omnia quæ passus fuerat dulcissimus filius suus in animo revolvebat, modo clavis confixum, modo flagellatum, modo spinis coronatum, modo lancea perfossum, et his consideratis dire plorabat et pios gemitus pia voce emittebat; nunc dulcem dominum aceto et felle potatum, nunc derisum, nunc opprobriis saturatum, nunc mortuum et ergo plorans plorabat et plorando dicebat *Maria*: O Jhesu, O Jhesu dulcissime creator, omnium quam sæva morte factus homo penitus [peremptus] es, quem terra, pontus i. e. mare et æthera capere nequie-runt, heu capit nunc arta septa (goros koporfo) [gorof ker-nekwzes] sepulchri. O quam nequam vicem mel alnok che-reth reddidit tibi humana propago i. e. genus humanum. Heu o mi et væ, en i. e. ecce iacet dulcis filius meus in miseræ mortis sepulchro extinctus (i. e. occisus), ad terram venit deus, vita nostra perennis (i. e. æterna), corpus sibi assumens humanæ fragilitatis, nec est ille receptus a suis sc. iudæis, sed adversus eum ipsi semper machinabantur; in illum i. e. contra illum sævit Herodes rex Judæorum et cum eo omnis Jerosolyma simul parvulum [pericu-lum] pendentem adhuc ad ubera matris mœstissimæ; dehinc ut factus est vir, verba [ ] dabat [dabant] salutis, curabatque morbum cuiuslibet infirmitatis, omnes ægrotos sanans ab omni infirmi-tate mortuos resuscitans et fugans [i. e. pellens] omnes languores, passus est iniurias a multis filiis iudæorum, a scribis, a principi-



bus, a presbyteris et a pharisæis sibi ad ultimum machinantibus malum et mortem ut præsens dies cunctis declarat [declaret] aperte. *Bernhardus*: O domina gloriæ O regina lætitiæ, fons pietatis et misericordiæ, vena bonitatis, vita sanctitatis, ubertas [i. e. habundantia] iocunditatis et amœnitatis vidam! magnæ spes et salus peccatorum, O pulchritudo cœli, janua et dulcedo paradisi, angelorum gloria, sanctorum lætitia, fons et gemma virginum, respice propitius, clementer et misericorditer in nos (i. e. ad nos) et miserere nostri et salva [nos] in perpetuum quæ es benedicta seculorum [in secula seculorum] Amen.

(Sequitur epistola de resurrectione domini.)

*Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio sicut estis [essetis] azymi (i. e. puri). Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* | Hæc verba originaliter scribuntur prima ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>, transumptive autem in hodierna epistola leguntur. Charissimi, jocundam hujus diei solemnitatem patriarchæ et prophetæ videre se gavisos dixerunt, et sub hujus diei spe mundum contempserunt, et multa ab infidelibus tormenta pertulerunt. Hanc [diem] itaque i. e. certe Abraham vidit et exultavit, ut testatur dominus deus [Jhesus] Joh. VII<sup>o</sup> [octavo <sup>2</sup>] ubi per eum dicitur: exultavit Abraham ut videret [diem] meum; vidit et gavisus est. Certe vidit et David hanc diem, ideo de ea dicebat Psmo CXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: hæc est dies, quam fecit dominus: exultemus et lætemur in ea. Et hic (i. e. iste) versus in singulis horis canonicis in hac hebdomada frequentatur; ideo certe quod glorificationis et salutis nostræ mysterium plus mentibus nostris imprimatur et per hoc [plus] ad laudem dei invitemur (i. e. provocemur). Et licet sicut dominus deus creaturas omnes ita et omnes fecerit dies: hanc tamen diem specialiter fecisse dicitur, [87] quia in ea mortem et diabolus superavit, in ea spoliatis ægyptiis i. e. inferis dominus resurrexit. In ea enim dictum (est) a domino: tollite portas principes vestras et elevamini portæ æternales. Ideo in ea gemuit et ploravit infernus, quia videbat quod doli i. e. fraudes sui principis non haberent processum, et cœlestis lætaretur curia, quia videbat reportari ovem quæ perierat. In ea [sc. die] clarius sol

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 56. — <sup>3</sup> v. 24.



et luna luxerunt, quia in Christi morte suum splendorem amiserant: in ea flammeus [thýzes] (i. e. igneus) gladius a janua paradisi est amotus i. e. receptus. In hac die resurgente domino credimus nos interiorem resurrectionem (sc. a peccato, et exterioriorem) ad vitam inmortalem firma spe attigisse (i. e. recepisse), quam [sc. resurrectionem] dominus Jhesus caput nostrum jam habet, nos vero sumus ejus membra sua gratia [per suam gratiam], tandem etiam obtinebimus quod christianis maxime afferre debet gaudium. Ideo dicit: exultemus et lætemur in ea, non gaudio mundano, quo [gaudio] nunc multi lætantur cum malefecerint, ex exultant in rebus (i. e. in peccatis) pessimis ut dicitur Prov. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>, sed gaudio spirituali [lætemur] in laude dei quod tunc fit, si vetus fermentum peccatorum, videlicet quo conscientia i. e. anima maculatur, expurgatur, si vita et mores componuntur et in melius mutantur, sicut docet nos apostolus debere facere in verbis hodiernæ epistolæ pro theumate assumtis ita inquires: expurgate vetus fermentum. In quibus quidem verbis b. apostolus fideles ad duo monet: primo ut vetus fermentum expurgetur, ibi: expurgate vetus fermentum. Secundo ut pascha nostrum sc. Christus qui immolatus (i. e. mortuus) est pro nobis, recordetur ibi: etenim pascha nostrum immolatum est Christus. Circa primum est notandum ut verba apostoli facili [facilius] capiantur intellectu, quod fermentum aliquando capitur [accipitur] in bona significatione, et sic fermentum est ipsa virtus. De hoc fermento Salvator ait Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: simile est regnum || <sup>266</sup> cœlorum (fermento) quod acceptum i. e. bonum vel [aut] utile est. Hoc fermentum est fides, spes, charitas, humilitas, | et omnis virtus ex eo i. e. propter hoc, qui facit fervere mentem fervore spiritus sancti in tribus mensuris i. e. satis farinæ (merthekelefegeben): et hæc mensuræ sunt bona cogitatio, bona locutio, et bona operatio vel fides vera sanctæ trinitatis, aut tres status salvandorum, per Noë, et Danielelem, et Job significatorum i. e. prælatorum, continentium, et conjugatorum. Secundum autem Chrysost. hoc modo [i. e. isto modo] fermentum est doctrina ewangelica, quæ quasi totum mundum in suam virtutem transmutavit. Secundo et communiter fermentum accipitur pro malo

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 33.



(i. e. peccato) in scripturis, et est multiplex, nam primo est fermentum malæ suggestionis de quo Oseæ VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: quievit i. e. cessavit paululum i. e. modice civitas a commixtione fermenti [i. e. literaliter] donec fermentaretur totum. Ad literam loquitur propheta de mala persvasione (i. e. suggestione) Jero-boam ad idolatriam, quam non per coactionem [i. e. necessitatem] sed per simulationem i. e. suggestionem [suasionem] induxit paulatim, donec fieret generalis corruptio. B. Ieronymus dicit: quod sc. opus necessitate fit, cito solvitur i. e. destruitur: quod voluntate fit perseveratur. Secundo fermentum est superbiæ et elationis [i. e. pumpæ] secundum illud apostoli primæ ad Cor. quinto,<sup>2</sup> et ad Galatas quinto:<sup>3</sup> nescitis quod modicum fermentum totam massam (pascam) i. e. totam [illam] rem [cui misceatur] corrumpit. Ubi similitudinarie loquitur apostolus contra superbos et perversos doctores, nam sicut fermentum modica res est sed commixtum cum farina totam massam (pastam tegetat) suo vigore i. e. sua fortitudine [virtute] corrumpit, et [in] suam vim convertit: ita prava doctrina primo habet unum auditorem postea paululum [paulatim] plures habebit, quia homines propiores (gorfobak) [i. e. velociores sunt] ad malum quam ad bonum. Unde B. Ambrosius ait: peccatum unius quod cognitum non arguitur, multos contaminat i. e. maculat [fœdat]. Tertio est fermentum simulationis i. e. fictionis hypocrisis et duplicitatis de quo Lucæ XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>, et Matth. XVI<sup>o</sup> <sup>5</sup> per dominum dicitur: Cavete a fermento pharisæorum quod est hypocrisis. Hypocritæ enim ut dicit B. Augustinus [88] libro 2<sup>o</sup> De sermone domini in monte [Thabor]: non gestant corde quod ante oculos hominum prætendunt i. e. ostendunt. (Simulant) se justos (i. e. fingunt) sed justitiam non exhibent [i. e. non faciunt] quia totum fructum in laude hominis ponunt. Vel fermentum ibi falsa doctrina dicitur pharisæorum, unde hæresis prope (ibidem) dicitur fermentum quia corrumpit fidem hominum, sicut hypocrisis bonam intentionem, quibus se ingesserint i. e. incluserint. Nihil enim sic alterat i. e. mutat mores sicut hypocrisis, sicut fermentum farinam, ita simulatio animum tota virtute, sinceritate [i. e. puritate] et veritate fraudat, ut dicit Beda. Quarto est fermentum invidiæ de quo

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 6.



Exodi XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: in pascha non erit fermentum in domibus vestris septem diebus. Qui comederit fermentum, peribit anima ejus a [de] cœtu i. e. a collegio [de congregatione] Israel. De hoc fermento dicit Isidorus in suis Synonimis: invidia cuncta bona ardore pestifero devorat. Invidia animæ tineam [molÿ] sensum comedit, pectus urit (i. e. comburit) mentem afficit [gethrÿ] (i. e. affligit), cor hominis quasi quædam pestis depascit [elvezÿ]. Per hanc enim diabolus omne bonum corrumpit, et unde bonos cernit ascendere [attendere] ad gloriam, | inde malos per invidiam rapit ad pœnam, ut dicit b. Gregorius, in tertio libro Dialogorum. Et ergo semper, [et] specialiter nunc in hac sacra solemnitate (i. e. festivitate), juxta monitum i. e. informationem apostoli debemus expurgare fermentum invidiæ, et per charitatem ad proximos cum quibus sacram communionem suscepimus condescendere [condescendere hožÿaÿok leÿthenk] (sc. debemus). Quinto in scripturis reperitur fermentum malitiæ, de quo Exodi XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: non immolabis super fermentum i. e. super malitiam sanguinem victimæ tuæ, hoc est in peccato. Propter quod præcipitur Exodi XII<sup>o</sup>: ut in pascha non inveniatur fermentum in omnibus finibus Israël. Ita quod homo non solum debet cavere a malo (i. e. a peccato) sed etiam | ab omni specie mali. Sexto est fermentum nequitiae de quo prima ad Cor. V<sup>o</sup>, et in hac epistola: Non in fermento malitiæ et nequitiae, dicit Glossa: fermentum nequitiae est peccatum, quo homo peccat in deum i. e. contra deum ut est superbia; et [sed] fermentum malitiæ est peccatum, quo homo peccat in proximum, ut est avaritia. Tamen e converso potest dici quod fermentum malitiæ est superbia, et dicitur superbia malitia in genere [i. e. communi], quia initium omnis peccati superbia, ut habetur Eccli X<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Fermentum autem nequitiae est avaritia, avaritia vero dicitur nequitia quia avarus vult (i. e. cupit) quod nequit: vult enim omnes divitias mundi, et hoc nunquam erit. Eccli X<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: nihil iniquius quam amare pecuniam; avarus enim animam suam venalem [arolÿa] habet. Et licet hæc vitia prædicta a proprietate i. e. proprie fermentum dicantur, generaliter i. e. communiter, tamen omne peccatum mortale potest dici fermentum: primo quia quodam modo

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 10.



facit fervere mentem contra deum et rectam rationem; secundo quia sicut fermentum totam pascham corrumpit: ita peccatum mortale corpus et animam inficit (i. e. fœdat deghefeÿthÿ) et nisi homo pœnituerit, ad infernum deducit. Ideo dixit dominus Jhesus Lucæ XIII<sup>o</sup> [XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>]: nisi pœnitentiam egeritis omnes simul peribitis. Tertio fermentum pascham reddit amaram [fo-manÿo egeþh ad] (i. e. acerbam): ita peccare amarum est, unde Jerem. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: scito, et vide quia malum et amarum est te reliquisse dominum deum tuum. Et b. Augustinus in libro Meditationum Cap. XV<sup>o</sup> dicit: peccare res amara est, et mala sunt peccata, quam faciles aditus i. e. transitus ad ea, ad [et] quam difficiles sunt exitus ab eis. A fermento ergo peccati præcipue mortalis in hoc sacro tempore b. apostolus Paulus docet nos expurgari ut [et] dicit: Expurgate vetus fermentum ut sitis nova conspersio i. e. munditia [munditi] innovati. Sicut enim per aquæ conspersionem et lotionem res mundatur ab extra, ita per baptismi, pœnitentiæ et eucharistiæ dignam susceptionem [89] anima purgatur ab intra. Et addit apostolus [in epistola]: sicut estis azymi i. e. sitis puri et mundi absque fermento peccati. Tamen Haymo præsentem textum epistolæ exponit de ejectione [i. e. expulsionem] cujusdam fornicarii, qui erat inter Corinthios, quem ipse apostolus tradidit (i. e. dedit) satanæ i. e. excommunicavit propter hoc quia tenuit pro concubina uxorem patris sui sc. novercam suam [moftohanÿaua]. Tradidit ergo eum satanæ ut sc. ipsum corporaliter vexaret, ideo ut sicut eo suadente [succende] peccavit, eo vexante purgaretur, ut dum se ejectum videret (i. e. expulsus) pro præsentem a cœtu (i. e. congregatione fidelium) erubesceret, et similiter timeret se ejici pro futuro (i. e. ad futurum) a societate sanctorum. Sic ergo apostolus hoc jussit fieri ut per præsentem tribulationem et miseriam ipse fornicarius pœnam evaderet æternam, et spiritus (i. e. anima) ejus salus fieri posset in die domini (i. e. judicii). Unde ante verba epistolæ loquens apostolus Corinthiis ait: omnino auditur (additur) inter vos fornicatio, et talis fornicatio || <sup>267</sup> qualis nec est inter gentes [i. e. paganos], ita ut uxorem patris [sui] habeat aliquis. Et vos inflati estis [sc. per cachin-

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 19.



nationem i. e. magis ridentes quam dolentes]: et non magis luctum habuistis ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu jam iudicavi (judicatum) ut (i. e. tamquam) præsens, eum, qui sic operatus est in nomine domini nostri Jhesu Christi, congregatis vobis, et meo spiritu, cum virtute [i. e. potestate] domini Jhesu, tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die [nomine] domini nostri Jhesu Christi [i. e. in die iudicii]. Non bona est gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam pastam [massam] corrumpit? Expurgate igitur i. e. expellite vel [nihil] ejicite de medio vestrum vetus fermentum i. e. illum peccatorem qui incestum perpetravit i. e. commisit [fecit] et suo exemplo [alios] corrumpit, sicut fermentum totam pastam inficit. Nam frequenter unus homo totam congregationem turbat, et suo malo exemplo corrumpit, et ratio est quia mala exempla facile trahunt hominem ad [malum, quia nihil tam facile quam fieri malum, etiamsi nemo doceat vel compellat, quia proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, ut dicitur Gen. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et hæc sufficiant de primo membro sermonis.

Circa secundum est notandum, quod pascha (in scripturis) septem modis capitur. Primo modo pro tota ebdomada azymorum quæ incipiebat a quarta decima [quadregesima] die mensis aprilis in vespere, et durabit septem diebus. Taliter [aliter] accipitur Act. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi dicitur, quod Herodes voluit Petrum post pascha producere populo. Secundo modo pascha dicitur hora vespertina diei in qua debebat comedi agnus paschalis, et tunc incipiebat festivitas. Sic accipitur Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>3</sup> quoniam dicitur: scitis quia post biduum pascha fiet; et Levit. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup> ubi sic legitur: primo mense quarta decima die ad vesperam pascha domini est. Judæi enim computant dies a vespera usque ad vesperam. Tertio modo pascha dicitur agnus paschalis qui tunc comedebatur; taliter capitur Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> cum dicitur: venit dies azymorum [sc. panum] in qua necesse erat occidi pascha, [i. e. agnum paschalem]. Et ibidem: ubi est diversorium (i. e. cœnaculum) ubi cum discipulis meis pascha manducem. Quarto pascha dicitur prima dies azymorum post immolationem agni sc. quinta decima dies

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 5. — <sup>5</sup> v. 7.



[sc. primi mensis Januarii] quæ erat solennis, sicut dicitur Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ante diem festum paschæ [i. e. ante parasceven] sciens Jhesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad patrem, et cœna facta etc. Quinto pascha capitur pro panibus azymis, qui comedebantur illis septem diebus; hoc modo accipitur Joh. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi dicitur de judæis qui duxerant Christum dominum ad Pilatum: ipsi non introierunt in prætorium ut non contaminarentur i. e. macularentur, sed ut manducarent Pascha i. e. azymos panes. Sexto pascha dicitur festivitas epularum i. e. conviviutorum: ita capitur secundum Paralip. ultimo<sup>3</sup> ubi dicitur: Non [90] fuit Phase i. e. Pascha simul huic quale fecit Josias [talix rex]. Septimo et ultimo pascha dicitur signatum per agnum paschalem sc. Christus dominus et ita capitur in præsentī epistola, ubi dicitur: Et enim pascha nostrum immolatus est Christus

Ebdomada, hora, dies, epulæ, pecus, azima, Christus  
[i. e. agnus paschalis]

et breviter | ad manducandum hoc pascha pro nobis immolatum i. e. occisum [in ara crucis], ostendit apostolus in tota epistola quinque esse necessaria. Primum est ut vetus fermentum peccati est specialiter [similiter] carnalis concupiscentiæ expurgetur, unde dicitur: expurgate vetus fermentum et [i. e.] carnalis concupiscentiæ. Dicitur vetus fermentum quia a primo parente incepit corrumpere [i. e. maculare] humanæ naturæ massam; ideo dicit apostolus prima ad Cor. quinto: modicum fermentum etc. Secundum est quod ipsa superbia expurgetur, unde dicitur: non in fermento malitiæ i. e. superbiæ. Superbia præcipue dicitur malitia, quia initium omnis peccati superbia, Eccli X<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Tertium est ut malum avaritiæ expurgetur; propter hoc additur: et nequitiae; et avaritia dicitur nequitia, ut præmisi [i. e. prius dixi], quia avarus vult et cupit quod nequit. Ideo dicitur Eccli [Eccl. <sup>5</sup>] V<sup>o</sup>: avarus non implebitur pecunia. Quartum est necessarium mentis munditia, unde dicitur: in azymis sinceritatis [i. e. pura] quia qui vult illud solenne pascha celebrare [i. e. digne sumere], oportet eum esse mundissimum, et si mundus est et non celebrat, caveat sibi periculum dampna-

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 28. — <sup>3</sup> IV. Reg. 23. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 9.



tionis æternæ unde Num. IX<sup>o</sup> <sup>1</sup> per dominum dicitur: si quis mundus est, et non fecerit Phase i. e. pascha, exterminabitur anima ejus de populo suo, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo: et ideo peccatum suum ipse portabit. Et venerabilis Beda dicit: Sacerdos qui habet copiam celebrandi, hoc est quando est sine peccato mortali et posset celebrare et non celebrat: quantum est in se privat sanctam civitatem gloria, angelos lætitia, homines in ecclesia militantes [i. e. | in congregatione fidelium existens] adjutorio et venia, animas in purgatorio patientes subsidio et gratia, se ipsum autem privat ordinatione, mentis devotione, spiritus inflammatione, affectus informatione, intellectus verborum veritate, operum pietate, morum venustate [i. e. honestate], famæ claritate, sanctorum familiaritate [i. e. conversatione vulgo kwzwlefevtel] desideriorum et vitæ puritate, et omnium virtutum stabilitate. Hæc ille. Quintum necessarium est vitæ sanctitas, ideo dicitur et veritatis, unde apostolus ad Ephes. quarto<sup>2</sup> dicit: veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia qui est caput nostrum Christus: ex quo totum corpus compactum est i. e. compositum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem etc. Qui vult [ergo] suscipere et celebrare illud ineffabile pascha, expurgetur a fermento carnalis concupiscentiæ, a peccato superbiæ, a malo avaritiæ, et maneat in mentis puritate, et vitæ sanctitate, et veniet ad pascha quod non sequitur quadragesima [i. e. ad cœlestem habitationem vel visionem sanctæ trinitatis] ad quod per merita beatissimæ virginis Mariæ ducat nos dominus Jhesus (Christus qui est) benedictus in secula seculorum. Amen.

(Sequitur evangelium de resurrectione.)

sc. cum transisset (vel præterisset) quæ sic vocabatur a castello Magdalon quod [sabbatum] dies proximus post sibi cesserant de patrimonio [de bonis (diem) passionis [passionem] Christi patriis sicut Lazaro fratri ejus Bethania] (Maria Magdalena)

In illo tempore Maria Magdalena et

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 15. 16.







sp. versus sepulchrum sp. hae sanctæ mulieres i. e. levatum vel depositum  
de hostio sepulchri

Qui enim suam fragilitatem agnoscit, deus illum juvare non desinit  
(thekÿnthwen elfordeÿtwan)

Et respicientes viderunt revolutum

i. e. saxum sp. lapis sepulchro i. e. certe vel vere i. e. grandis i. e. nimis  
advolutus quippe adverbium affirmandi

Pro certe putabant in se quod Christum detinebant lapide  
quem infernus detinere non potuit

(az kwueth bigonauaual igen nag)

lapidem. Erat quippe magnus valde.

i. e. intrantes sp. istæ sanctæ mulieres i. e. in camerulam quæ erat ante  
tumbam in qua positum fuit corpus Christi

(es) bemenuen (az coporfoban)

Et introeuntes in monumentum

i. e. intuitæ fuerunt i. e. angelum in i. e. per modum sedentis i. e. a parte  
specie juvenis se habentem dextra

Ifÿat azaz angalt ifiw

(latanak ember kepeben ÿluen Job felel)

viderunt juvenem sedentem in dextris,

i. e. tectum vel indutum

i. e. veste splendida vel alba

Gregorius dicit: Angelus stola candida coopertus apparuit quia festivitatis  
nostræ gaudia nunciavit

(fedezteth ruhaztat feÿer auag fenees ruhaual)

coopertum stola | candida,

i. e. tremefactæ sunt vel territæ sunt sp. angelus i. e. dixit sp. mulieribus  
sp. ex subita visione angeli eas consolans

(megrezzenek vel ÿdenek auag elamelanakh) et assecrans

et obstupuerunt. Qui dicit illis: |

i. e. velitis i. e. timere

Quasi diceret secundum b. Gregorium: paveant i. e. timeant illi qui non  
amant adventum supernorum civium sed non vos paveatis quæ amatis

Nolite expavescere:



i. e. de Nazaret sp. pro salute generis humani  
 Determinat angelus de quo Jhesu loquitur dicens: Jhesum nazarenum  
 crucifixum sc. quæritis

(iefufth kerefitwth megfezwth nazarathbeli iefufth)

Jesum quaeritis Nazarenum crucifixum:

sp. idem ille et i. e. non est in monumento hoc i. e. en sp. ille  
 non alter sp. per præsentiam carnis qui  
 sp. a mortuis tamen nusquam erat i. e. in nullo  
 (feltamadoth loco deerat per præsentiam majestatis az hely)  
 Surrexit non est hic, ecce locus

i. e. in quo loco i. e. posuerant vel sepelierant sp. Jhesum i. e. tamen  
 sp. feria VI<sup>a</sup> hora completorii Nazarenum  
 (vetettek azaz temettek uala)

ubi posuerunt eum. Sed

i. e. transite sp. et i. e. apostolis i. e. ipsius sp. apostolo  
 sc. Jhesu

Omel. Gregorii: Petrus vocatur ex nomine ne desperet ex negatione: nisi  
 eum i. e. si non eum angelus nominatim non expressisset, ad discipulos  
 venire ausus non fuisset

(Menyetwk mondÿatoth w taneÿthuaninak es Peternek)

ite dicite discipulis ejus, et Petro

i. e. quoniam i. e. antecedit sc. discipulos suos i. e. in Galilæa  
 (merth elel kel auag lel titeketh Galileban)

quia praecedet vos in Galilaeam:

sc. in Galilæa sp. Jhesum sp. oculis corporalibus i. e. quemadmodum  
 in monte Thabor

(vttogolÿal latÿatwkh)

ibi eum videbitis sicut

sp. ante passionem suam quando dixit:

postquam surrexero praecedam vos in Galilæam Matth. XXVI<sup>o</sup>.

(mondothah nekthwkh)

dixit vobis. Marci XVI.



Charissimi, pauci sunt qui amicum diligunt in vita nisi propter aliquod bonum temporale, quia jam quasi omnes diligunt amicos suos propter sua et non propter se. Ideo dicitur Eccli VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: est amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis. Pauciores sunt qui diligant in morte, imo sæpe filii parentibus adversantur quando in morte parentes volunt aliqua testamentaliter legare, filii conantur destruere et annihilare: paucissimi vero sunt qui diligant amicum post mortem quia post modicum tempus [92] amici amicos obliviscuntur. Propter hoc dicit Psta: oblivioni datus sum tamquam mortuus a corde. Psmo XXX<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Istæ autem sanctæ mulieres in ewangelio, de quibus fit mentio, Christum dominum dilexerunt || <sup>269</sup> in vita quia eum prædicantem sequebantur et de suis facultatibus (i. e. rebus) sibi dando familiabantur, unde Lucæ VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> (dicitur): sequebantur autem eum (sc. Christum) Maria quæ vocatur Magdalena, Johanna uxor Chuza (qui fuit procurator i. e. expensator Herodis) [procuratoris Herodis], et aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis, et certe hæc faciebant ex dilectione. Dilexerunt etiam in morte quia associaverunt se ei in cruce pendenti et spiritum exhalanti [exaltanti], unde Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: stabant juxta crucem Jhesu, mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalena. Insuper dilixerunt eum post mortem quia unguenta paraverunt ut corpus ipsius inunxissent. Hoc notatur cum dicitur: Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jhesum. Notandum primo [igitur] quod in isto ewangelio de tribus fit mentio, primo de sanctarum mulierum devotione, quarum devotio ostenditur quantum ad tria, primo quantum ad numerum personarum: describuntur enim tres personæ sc. Maria Magdalene, Maria mater Jacobi minoris, et Maria filia Salome. Prima Maria sc. Magdalena nihil Christo attinebat consanguineitate sed solum fide et devotione, duæ aliæ erant ejus materteræ sc. cum ejus matre (sc. Christi) ex una matre [erant] sed non ex uno patre, unde versus:

Ex Joachim, Cleopha, Salome, tres Anna Marias  
Quas habuit junxit (sp. matrimonialiter) Joseph, Alphæo, Zebedæo.  
Unius [sp. Christi] hæc mater, hæc [et] quatuor illa duorum.

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 25.



Et hæc clarius habentur in aliis versibus, qui sunt hujusmodi:

Anna solet dici tres concepisse Marias,  
 Quas genuere viri, Joachim, Cleophas, Salome | que  
 Quas duxere (i. e. duxerunt) viri: Joseph, Alphæus, Zebedæus.  
 Prima parit Christum, Jacobum secunda minorem,  
 Et Joseph justum cum Simone Judam;  
 Tertia maiorem Jacobum volucremque Johannem  
 (i. e. ewangelistam).

Secundo ostenditur earum devotio quantum ad opus devotum, cum dicitur: emerunt aromata i. e. aromatica unguenta; consuetudo enim erat judæorum ungere corpora mortuorum, primo ut conservarentur a fœtore; secundo ut caverentur ab incineratione i. e. a putrefactione; tertio ut custodirentur a vermium corrosione. Sed in hoc istæ sanctæ mulieres erant deceptæ, quia corpus domini deitate inbalsamatum (i. e. valde balsamatum) si per infinitos annos in terra jacuisset, non potuisset putrefieri, nec incinerari nec a vermibus corrodi. Unde Pssta dicit: non dabis sanctum tuum videre corruptionem, Psmo XV.<sup>o</sup> <sup>1</sup> Tamen quia hoc ex charitate quam habebant ergo Christum faciebant, ideo non delaudantur sed magis cum honore commendantur (i. e. laudantur). Ideo b. Augustinus inquit: habe charitatem, age quidquid vis. Tertio ostenditur earum devotio quantum ad opus festinum cum dicitur: et valde mane una Sabbatorum, veniunt ad monimentum orto jam sole. Sed diceres: quomodo erat valde mane, ex quo jam sol ortus erat, ut refert [i. e. dicit] ewangelista? Respondetur quod istæ sanctæ mulieres habitabant in civitate, sepulchrum autem erat extra civitatem, unde: valde mane veniunt i. e. valde mane incipiunt vel inceperunt, sed quia porta civitatis valde mane non aperiebatur ideo retardantes [retardati] jam sol | ortus erat quando ad sepulchrum pervenerunt. Vel [Unde] sol dupliciter dicitur oriri: primo quantum ad fulgorem, qui dicitur aurora, secundo ad speram i. e. substantiam suam. Primo modo ortus erat sol, ut dicit Augustinus sic inquires: Orto jam sole i. e. cum cœlum ab orientis parte jam albesceret. Potest etiam intelligi sic: quod nomine solis Christus intelligatur, qui dicitur sol justitiæ unde Malachiæ

<sup>1</sup> v. 10.



quarto<sup>1</sup> dicitur: vobis timentibus deum [93] orietur sol justitiæ. Et iste sanctissimus sol fuit ortus dupliciter: primo de matris utero per nativitatem (suam) pœnosam. (Non quod Maria mater ejus tempore nativitatis Christi habuisset passionem aliquam: sed Christus dominus passus est etiam tunc quia pauper in stabulo nudus in imum cecidit, et in præsepio fuit reclinatus tam gloriosus princeps mundi universi etc.) Secundo de sepulchro per resurrectionem gloriosam. Est ergo sensus: valde mane veniunt ad monumentum orto jam sole i. e. cum verus sol justitiæ sc. Christus dominus, qui prius fuerat ortus nativitate carnali, jam ortus fuerat nativitate cœlesti. Quod autem dicitur: una sabbatorum, intelligendum est: prima die a sabbato quæ nunc dies dominica dicitur; dies enim aliter nominant judæi, aliter romani, et aliter ecclesia. Judæi enim nominant dies a sabbato dicentes: prima sabbati, secunda sabbati, et sic de aliis. Et hoc faciunt propter reverentiam sabbati, in quo deus requievit et ipsum sanctificavit. Romani nominant dies a planetis, et maxime ab illo qui primæ horæ illius diei dominatur, et quia sol dominatur primæ horæ diei dominicæ, ideo vocant illum diem: diem solis, et primæ horæ secundæ feriæ dominatur luna, ideo eam nominant diem Lunæ, tertiam feriam diem Martis, quartam feriam diem Mercurii, quintam feriam diem Jovis, sextam diem Veneris, et sabbatum diem Saturni, quia primæ horæ illius diei Saturnus dominatur. Ecclesiastici i. e. viri ecclesiastici [Ecclesia] autem nominat [nominant] dies a feriis, dicentes: 2<sup>a</sup> feria, 3<sup>a</sup> feria etc. feria idem est quod cessatio (meg genes), unde antiqui diem solennem dicebant feriam, quia tunc ab opere servili cessabant (meg zennek uoth), vel dicitur feria a ferendo, quia in diebus festivis victimas offerebant (sc. antiqui). Modo autem ecclesiastici ut dixi, omnem diem feriam appellant, primo ideo quia omni die a vitiis feriandum [ferendum] i. e. cessandum est, secundo quia feria potest dici a fiat, et sic omnis dies a feria nominatur, ex quo omnis dies factus est, ut patet Genes. primo, ubi dicitur: fiat lux, et facta est lux, et factum est vespere et mane, dies unus. Circa hanc partem sermonis moveantur aliquæ quæstiones, quarum prima sit ista: Quare istæ sanctæ mulieres

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 5.



voluerunt inungere corpus | Christi, cum ante mortem iste Christus pluries prædixerat eis suam resurrectionem? Respondetur quod primo hoc ideo fecerunt, quia propter nimium dolorem quem habuerunt de morte ejus, oblitæ fuerant suam resurrectionem, quam prius sæpius prædixerat, et ideo putantes [diu] jacere eum in sepulchro ne putresceret corpus ejus, voluerunt inungere ipsum, ut et prius dictum est. Secundo voluerunt inungere corpus Christi || <sup>270</sup> ex amore. Unde de eis loquens b. Gregorius ait: Sanctæ mulieres, quæ dominum fuerant secutæ in vita, cum aromatibus ad monumentum venerunt, et ei quem viventem dilexerant etiam mortuo studio humilitatis obsequuntur i. e. serviunt. Tertio istæ sanctæ mulieres ad hoc opus faciendum fuerunt motæ ex divina dispensatione, ut sicut a muliere mors inceperat, ita vitæ resurrectio a mulieribus nunciaretur. Secundo quæritur unde hoc processit, quod istæ tres mulieres sanctæ omnes unum nomen haberent, et unum officium (i. e. opus) facere intenderent? Respondetur quod divinitus hoc procuratum est (gerget) ad informationem nostram, nam qui vult pervenire ad Jhesum, debet habere nomen Mariæ i. e. amaritudinem pœnitentiæ, quæ (sc. pœnitentia) consistit in tribus, sicut istæ tres sancte mulieres [istæ Mariæ tres] fuerunt, videlicet in cordis contritione, oris confessione, et operis satisfactione. Et hæc tria ad unum officium pertinent sc. ad gratiam consequendam: habenti enim hæc tria deus non deerit, sicut his sanctis mulieribus resurrectio nunciata est per angelum et revelata per Jhesum. (Tunc.) Tertio quæritur quare præ ceteris mulieribus istæ solæ venerunt ad monumentum? Respondetur quod propter multa beneficia istæ plus ceteris Christo tenebantur, nam de Maria Magdalena dominus Jhesus VII dæmonia ejecit, ut habetur Marci ultimo; Martham sororem suam a fluxu sanguinis quem passa fuit annis XII, sanavit, ut habetur Matth. IX°; Lazarum fratrem earum quadriduanum mortuum suscitavit Joh. XI°; insuper ipsam Mariam [94] Magdalenam semper dulciter excusavit, primo apud pharisæum qui eam dicebat peccatricem Lucæ VII°; secundo apud sororem suam quæ dicebat eam ociosam Lucæ X°; tertio apud Judam et discipulos qui dicebant eam prodigam (thekozlonak) Matth. XXVI°. Secunda Maria sc. mater Jacobi minoris etiam ei multum tenebatur, tum (i. e. ideo) quia nepos suus erat, tum quia tres filios



suos sc. Jacobum, Simonem et Judam apostolos fecerat, et quartum sc. Joseph justum in discipulum elegerat. Tertia Maria sc. [filia] Salome ei similiter multum tenebatur, tum (i. e. propter unionem) quia nepos suus erat, tum quia duos filios suos sc. Jacobum et Johannem apostolos fecerat. (Tunc quarto quæritur.) Quarto quæritur quare insimul tres venerunt? Respondetur quod propter quatuor causas: primo propter majorem testimonii veritatem, et firmitatem ut in ore duorum aut trium testium (staret) omne verbum Deuter. XVII<sup>1</sup> [XVI°]. Secundo propter decentiam (alkolmasfagert) et honestatem, decet enim matronas ire associatas. Tertio propter mysticam significationem ut in hoc detur intelligi, quod illi qui ad Christum venire contendunt (i. e. volunt), debent habere fidem, spem et charitatem. Quarto propter commendandam [i. e. laudandam] congregationem, tutius enim (i. e. securius) est servire deo in societate quam in singularitate, unde Eccl. VII° [III°<sup>2</sup>]: Melius est duos simul esse, quam unum: si unus ceciderit ab altero fulcietur (i. e. adjuvabitur) [i. e. elevabitur]. Et si dormierint duo simul, fovebuntur mutuo se (egmaſth megmelegeýtikh) [i. e. calefaciuntur]: unus quomodo calefiet. Et si quispiam (i. e. aliquis) prævaluerit contra unum, duo resistunt ei: funiculus triplex difficile rumpitur (i. e. laceratur). Væ soli, quia si ceciderit, non habebit sublevantem se. Ex his verbis colligitur quod hominibus merito societatis bonæ quatuor bona eveniunt. Primo quia liberantur a malo culpæ perpetratæ, ideo dicitur: si unus ceciderit, ab alio fulcietur. Secundo a malo culpæ perpetrandæ liberabitur, (et custodietur) ideo subditur: si quispiam prævaluerit adversus unum, duo resistent ei. Tertio se mutuo accendent in (i. e. ad) amorem dei, ideo additur: si dormierint duo simul, fovebuntur mutuo. Quarto proteguntur | a temptationibus diaboli. Propter hoc subjungitur: funiculus triplex difficile rumpitur; diabolus enim non potest rumpere servos dei insimul congregatos, et ergo invadit (megfarkarlýa) nisi solus juxta illud primi Regum XVII°<sup>3</sup>: eligite vobis virum et descendat mecum ad singulare certamen [i. e. duellum].<sup>4</sup> Quinto quæritur cur

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 9—12. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> *Lap alján későbbi kértől*: Et hoc dicebat Goliath quem David unus pastor cum una fonda interfecit, quia dicebat David quod non potest se induere armis. Et hoc igitur si placet fabulanti.



beatissima virgo Maria cum istis mulieribus ad monumentum Christi non ivit? Respondetur quod quadruplici de causa. Prima est quia non potuisset videre sepulchrum domini sc. filii sui quin gladius doloris animam (ejus) perforasset, a quo sc. gladio Christus voluit eam ulterius præ- [re-] servare. Secunda causa [est] quia in parasceve (penteken) et sabbato ita [se] afflixerat et multum [in tantum] fleverat, quod præ nimia debilitate (eretelenfegthwl) non quod ambulare valuisset sed nec stare poterat. Unde b. Bernhardus dicit: oportuit quod de loco passionis inter manus discipulorum et sanctarum mulierum semiviva ad civitatem deferretur (i. e. portaretur). Et b. Augustinus ait: illa quippe mater pia in magno dolore ejulans i. e. flens, et pectus delicatum [genge] tondens [tundens] i. e. percutiens, ita omnia fatigaverant membra ut jam sensu deficiens vix perveniret ad Christi funus [haloth] (i. e. sepulchrum). Tertia causa [est] quia et si ire voluisset et valuisset [potuisset] filius suus novellus sc. Johannes nequaquam permisisset ex quo scivit quod dolor in ea renovatus fuisset. Quarta [causa] est quia sciebat virgo Maria quod Christus resurrexerat, et in monumento [in ymonumento] jam corpus ejus non erat. Et pie credit ecclesia quod virgini matri prior omnibus Christus dominus apparuit, licet ewangelistæ hoc non scribant qui [quia] ipsi tantum testes resurrectionis descripserunt, testis autem debet esse extraneus et non proximus. Et hoc etiam potest probari tripliciter. Primo per auctoritatem (gent iraffal.) Unde b. Ambrosius in tertio libro [95] de Virginibus ait [dicit]: vidit Maria resurrectionem domini, prima [elefteb] vidit et credidit. Et Sedulius loquens de Christi apparitione ait: semper virgo manens, hujus visibus (i. e. oculis) astans, luce palam dominus se obtulit, et eam reverenter salutans inquit: Salve sancta parens enixa puerpera regem, qui cælum terramque regit in sæcula sæculorum. Secundo per romanæ ecclesiæ approbatam consuetudinem. Summus enim (i. e. magnus) pontifex in die pasce ad sanctam Mariam majorem primam facit stationem i. e. processionem, per hoc innuens [i. e. ostendens] primam fuisse factam beatæ Virgini Christi apparitionem. Tertio per quandam moralem rationem. Christus enim præcepit honorare patrem et matrem, ut patet Exodi XX°. Sed qualis honor esset si quis in remotis partibus agens i. e. existens, cujus mors fama matri nunciata fuisset, et



tandem venisset [veniens] primo personas extraneas visitaret et ad matrem de sua absentia et morte tristem ultimo visitandam accederet. Sic Christus matrem non multum honorasset si prius alias de sua resurrectione lætificasset et certificasset, demumque [i. e. ultimo] matri suæ dolorosæ apparuisset. Secundo fit mentio in ewangelio de monumenti clausula [clausura] cum dicitur: quis revolvat nobis lapidem ab hostio monumenti. Monumentum enim erat clausum tripliciter, primo grandis [i. e. magni] lapidis advolutione; secundo sigilli appositione; tertio militum deputatione. De his tribus habetur Matth. XXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup> ubi dicitur: advolvit se. Joseph ab Arimathæa saxum magnum ad hostium monumenti. Quo ad primum, venerunt autem principes sacerdotum et pharisæi ad Pilatum dicentes: domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens: post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli (sui) et furentur eum, et dicant plebi: surrexit a mortuis || <sup>271</sup> et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus (quasi malus prælatus) habetis custodiam, ite et | custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt i. e. firmaverunt sepulchrum signantes (lapidem) cum custodibus. Quo ad 2-um et tertium propter hæc tria: Iste sancte mulieres sperabant se intrare ad monumentum non posse quia lapidem tam grandem remove non valerent, et forte milites eas fugarent [i. e. repellerent], nec sigillum principis [præsidis i. e.] frangere auderent. Christus igitur quia exivit de clauso utero matris, et intravit ad discipulos clausis januis: ipse de sepulchro exivit salvus sepulchri sigillis. Legitur in Scholastica Historia quod anno domini millesimo centesimo quadragesimo cuidam monacho sancti Laurentii Romæ extra muros de resurrectione Christi miranti, quomodo clauso sepulchro Christus exire voluisset, cingulo suo quo cinctus erat insoluto [megyodatlan], et projecto ante eum facta [vox] in aëre facta est: sicut [sic] potuit Christus clauso prodire i. e. exire sepulchro. Tertio fit mentio in ewangelio de angelica visione, cum dicitur: viderunt juvenem sedentem etc. Et nota quod hic angelus describitur quantum ad quatuor. Primo quantum ad situm i. e. ad locum cum dicitur: sedentem in dextris. Super quibus

<sup>1</sup> v. 60.



verbis dicit b. Gregorius: quid per sinistram nisi præsens vita designatur, quid per dextram nisi perpetua vita significatur? quia igitur redemptor noster jam præsentis vitæ corruptionem transierat: recte [i. e. merito] angelus qui nunciare [ejus] perennem i. e. [æternam] perpetuam ejus vitam venerat, in dextra sedebat. 2° [angelus] describitur quantum ad habitum (i. e. vestem) cum dicitur: coopertum stola candida. Dicit Severinus (aut quidam doctor): stola ista non est ex mortali vellere (gÿap-iubol) [halalatos gÿarlobol] sed ex vitali virtute (ele iogagbol) splendens cælesti lumine non terreno colore, dicente Psmsta: amictus i. e. vestitus lumine sicut vestimento, Psmo CIII°<sup>1</sup>; et de justis (i. e. electis) dicitur: tunc justi fulgebunt sicut sol [96] Matth. XIII°<sup>2</sup>. Et b. Gregorius in Omelia hodierna dicit: stola candida coopertus angelus apparuit, [quare] quia festivitatis nostræ gaudia nunciavit, candor etenim vestis splendorem denunciat festivitatis. Matthæus autem de angelo loquens sic scribit: aspectus ejus erat sicut fulgor; vestimenta ejus candida sicut nix, Matth. XXVIII°<sup>3</sup>; fulgor de cælo, nix de terra. Per hoc datur intelligi, quod in Christi resurrectione terrenis cælestia sunt conjuncta. B. autem Gregorius super his verbis dicit: fulgure terror timoris est, in nive blandimentum (vidamfagh) candoris [i. e. iocunditas]; per quod datur intelligi quod Christus in judicio terribilis erit malis et blandus [vidam] (i. e. jocundus) bonis. Tertio describitur quantum ad ætatem, cum dicitur: viderunt juvenem [sedentem ad monumentum] ad innuendum [i. e. ad ostendendum] quod omnes (in) juvenili ætate resurgemus. Hic dicit Severinus: sanctæ mulieres viderunt juvenem ut cernerent nostræ resurrectionis ætatem, quia nescit resurrectio senectutem, et ubi nasci et mori nescit, ibi ætas non admittit detrimenta, nec indiget in clementis i. e. (in) augmentis; | unde non senem, non infantem, sed juvenem viderunt. Quarto describitur quantum ad allocutionem. Allocutus est autem mulieres ipse angelus tripliciter. Primo eas confortavit dicens: nolite expavescere [i. e. timere]. Et nota quod bonus angelus a malo [sc. angelo] sic discernitur, quia bonus angelus in principio terret ex suo fulgore, in medio confortat ex sua allocutione, in fine lætificat ex sua

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 43. — <sup>3</sup> v. 3.



visione jocunda: malus autem angelus in principio terret ex sua orribili visione, in medio decipit ex fallaci sua promissione, in fine vero contristat ex subsecuta deceptione. Verum est aliquando etiam malus angelus apparet ad decipiendum in fulgore. Unde Apostolus 2<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: sæpe Satanas transfigurat [mutat] se in angelum lucis, ut patet in legenda s. Martini | et in Vitas patrum multis locis legitur patribus sic apparuisse. Secundo ipsas confortatas et de resurrectione Christi certificatas ad apostolos destinavit dicens: sed ite et dicite discipulis ejus, et Petro etc. Petrum (autem) nominavit solum triplici de causa: unam assignat Gregorius in Omelia dicens: Petrum vocat ex nomine, ne desperet ex negatione, si (enim) eum nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet, ideo specialiter dicit Petro, quia indignum judicabat se discipulum ex quo ter negaverat magistrum. Sed peccata non nocent quando non placent. Secunda (causa) est ut angelus Petro tamquam summo pontifici (i. e. papæ) honorem deferret i. e. faceret, si enim quis papæ vel collegio cardinalium litteras mitteret: tunc papam tamquam digniorem nominatim exprimeret, cardinales vero in generali proferret i. e. scriberet; et nisi (si non) sic faceret, honori papæ derogaret (i. e. deturparet). Angelus igitur Petrum nominatim expressit tamquam summum pontificem, discipulos autem generaliter veluti cardinalium collegium [i. e. congregationem]. Tertia causa est quia Petrus interpretatur agnoscens, et per hoc datur intelligi quod illi Christum inveniunt, qui deum et se veraciter cognoscunt: (unde homo agnosce te ipsum, hoc dicit Bernhardus). Tertio Christi apparitionem et visionem per eas [sc. mulieres] apostolis prædixit, cum ait: præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. Et Christus dominus voluit apparere discipulis in Galilæa (i. e. in monte Thabor) [propter] mysticam i. e. spiritualem significationem. Galilæa (enim) interpretatur transmigratio (valtozas), et Christus dominus dum esset in hac vita mortali, triplicem defectum patiebatur: unum quantum ad corpus sc. mortalitatem; secundum quantum ad animam sc. passibilitatem; tertium quantum ad utrumque, sc. multipliciter miseriam et pœnalitatem: sed in resurrectione

<sup>1</sup> v. 14.



facta est transmigratio, si quidem i. e. certe corpus transmigravit de mortalitate ad immoralitatem, anima [Christi] de passibilitate ad impassibilitatem, corpus et anima transmigraverunt [97] de miseria et pœnalitate [et] æternam gloriam et felicitatem. De his tribus dicit Leo papa (sc. bonus et non ille malus qui errabat errore turcorum, cui Illarius contradicebat in concilio, videlicet episcopus de Gallia): post passionem Christi ruptis vinculis mortis, infirmitas in virtutem, mortalitas || <sup>272</sup> in æternitatem, contumelia i. e. miseria transivit in gloriam, ad quam nos dominus Christus [Jhesus] qui hodie resurrexit, per intercessionem suæ genitricis virginis Mariæ perducatur in secula seculorum benedictus Amen.

(Sequitur sermo post resurrectionem domini sive quarto die.

*Resurrexit, non est hic.*) Sed pro fidelium consolatione, et spirituali informatione (seu salutari informatione) formentur quædam questiunculæ. Et prima sc. ista: Qualis fuit Christi resurrectio? Respondetur quod primo fuit matutinalis, unde Marci ultimo <sup>1</sup> dicitur: surgens Jhesus mane prima Sabbati. Secundo fuit consocialis [socialis], quia multi sancti cum eo surrexerunt, ideo dicitur Matth. XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: multa corpora sanctorum surrexerunt. Tertio fuit integralis, quia nullum membrum in sepulchro reliquit. Quarto fuit immortalis, unde ad Rom. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Et quia Christi domini resurrectio est exemplar nostræ resurrectionis non solum corporalis sed et spiritualis: in anima (i. e. in spiritu) ergo quadrupliciter resurgere debemus, si in die judicii quando omnes resurgemus, cum domino gloriari volumus. Primo igitur debemus resurgere matutinaliter (regel), ita ut conversionem nostram non differemus [differamus ne halogaffuk] juxta illud Eccli V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ne tardes converti ad dominum, nec differas de die in diem, subito [i. e. repente] enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te. Sed quidam mente alienati differunt usque senectutem, et vere talis conversio habet difficultatem, difficile enim convertitur qui in peccato inverteatur, (unde canis inveteratus non vult duci catenatus,) unde in

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 52. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 8.



persona senium propheta ait: Aruit (megfonÿada vel meg-theperedekh) tamquam testa vetus mea. Tales enim [senes] indurantur et ab humore gratiæ exsiccantur [kiagnak], ideo dicit: aruit tamquam testa vetus mea, et vix aut nunquam tales confitentur. Ideo subdit idem propheta: et lingua mea adhæsit faucibus meis [enÿemhez ragath] et frequentissime in peccatis | suis moriuntur; propter hoc subjungit idem: et in pulverem mortis deduxisti me, Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Alii autem differunt usque ad mortem; et certe talis conversio habet dubietatem, unde b. Augustinus in libro quinquaginta Omeliarum ait: fidelis (sc. christianus) bene vivens hinc [i. e. de isto mundo] securus exit agens pœnitentiam et reconciliatus deo dum sanus est, securus hinc exit: agens vero pœnitentiam ad ultimum, si securus hinc exit, ego non sum securus, pœnitentiam dare possum sed securitatem non possum. Numquid dico: dampnabitur, sed nec dico salvabitur. Vis ergo de dubio liberari? age pœnitentiam dum sanus es, securus eris, quia pœnitentiam egisti dum peccare potuisti: si vero agis pœnitentiam dum peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Tene ergo certum et dimitte incertum. Et b. Bernhardus dicit: tu christiane, volve et revolve, lege et relege omnes scripturas, et non invenes in fine conversum (i. e. in morte), et salvatum nisi latronem. Et b. Augustinus dubitat de pœnitentia (i. e. conversione) illorum, qui in extremis [i. e. in fine] pœnitent (vegen). (Quia) Quidam pœnitent tantum | timore pœnæ, et talis pœnitentia ad salutem non sufficit; quidam pœnitent amore justitiæ, quidam vero ex consideratione utriusque sc. timoris et amoris, et talis pœnitentia est salutaris sicut et secunda (sc. amore justitiæ). Illi autem qui sunt constituti in extremis, videntur pœnitere timore pœnæ et non amore justitiæ, ideo pœnitentia eorum est dubia. Tertii vero omnino insensati (elmetelenekh) differunt conversionem [i. e. resurrectionem in anima] usque post mortem (sc. ad purgatorium) et non [est] dubium quin talis conversio habet impossibilitatem. Talibus dominus dicet sicut fatuis virginibus: Amen dico vobis, nescio vos, Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et illud. Prov. primo <sup>3</sup>: vocavi et renuistis i. e. noluistis: extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret.

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 24—26. 28.



Despexistis [megvatalatok] omne consilium, et increpationes meas (fegelmimeth) neglexistis. Ego vero [quoque] in interitu vestro (halatokon) videbo et subsannabo megkaromlak [98] vos i. e. subsannandos ostendam (vos) cum vobis quod timebatis, evenerint. Tunc invocabunt me et non exaudiam: et mane con-surgent et non invenient me. (Sed tamen dampnati quodam modo invenient deum, et quodam modo non.) Deus enim per misericordiam in mundo est, in cœlo per gloriam, et in inferno per justitiam. Dampnati igitur non inveniunt deum ut miserato-rem, quia isto modo invenitur in hoc mundo; nec inveniunt ut glorificatorem, quia hoc modo invenitur in cœlo, sed inveniunt ut judicem et tortorem (gettreth) et hoc modo invenitur in inferno. (Item nota quod Origenes doctor erat sanctissimæ vitæ, ita quod ipse nunquam supra pulvinar dormivit, nec carnes comedit, nec camisiam portavit, et alia multa bona fecit, et etiam compilare dicitur CCC-tos et sexaginta VI libros de sacra pagina, sed in errore isto finivit vitam sc. quod deus omnes vult salvos fieri, et dicebat quod nullus condempnabitur, quia deus etiam inferna-libus miseretur in fine, quia misericordia ejus super omnia opera ejus. Sed hoc male tenuit et ergo condempnatus esse dicitur). In omnium horum significationem Christus dominus post resur-rectionem in quadruplici tempore est quæsitus. Primo mane a sanctis mulieribus, quæ de facili ipsum invenerunt, quia in via dum redirent, dominus Jhesus ipsis apparuit, et eas reverenter salutando ait: Avete. Matth. ultimo.<sup>1</sup> Spiritualiter pro mane intel-ligitur juvenus (ifiwflagh), et in tali ætate homo deum faciliter invenire potest, unde per ipsum Prov. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: Qui mane vigilaverint ad me invenient me. Secundo est quæsitus in vespere (eftwefe) [eftvelfe] a duobus discipulis euntibus in Em-maus, Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, qui tarde et difficulter ipsum invenerunt, unde dixit eis: O stulti et tardi ad credendum. Pro vespere senectus accipitur vel intelligitur. Tertio est quæsitus in sero a discipulis congregatis, Lucæ ultimo.<sup>4</sup> Qui viso eo dubitaverunt et credebant ipsum esse spiritum. Pro sero quod est pars ultima diei, mors intelligitur. Quarto est quæsitus a militibus ad custo-diam deputatis de nocte, qui eum nunquam invenire potuerunt.

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 25. — <sup>4</sup> v. 37.



Per noctem significatur obscuritas inferni, in quo deus inveniri nunquam poterit tamquam miserator et glorificator. Secundo debemus resurgere integraliter sic quod de omnibus peccatis pœniteamus corde, ore, visu, auditu, gustu, odoratu, tactu, opere, imo et omissionibus commissis. Tertio debemus resurgere socialiter, ita quod per nostram pœnitentiam restauremus [epehenk] et ædificemus || <sup>273</sup> | proximos quos scandalizaveramus, et bona opera quæ per peccata occideramus, vivificemus. Quarto debemus resurgere immortaliter sic quod ad peccata iterum non redeamus, quia secundum Isidorum: non pœnitens est sed irrisor qui adhuc agit quod pœnitet. Secundo quæritur quare Christus dominus [resurgere] voluit? Respondetur quod propter quatuor. Primo propter gloriæ suæ manifestationem, unde Christus orando patrem dicebat: Pater, clarifica filium tuum Joh. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Clarifica i. e. glorifica per resurrectionem sic quod gloria ejus divinitatis ostendatur; et certe deus pater gloriam filii sui in gloriosa resurrectione ostendit non solum hominibus sed etiam dæmonibus, quia tunc certissime Christi divinitatem cognoverunt, nam prius (ipsi sc. dæmones) cognoscere non valebant, quia divinitas in humanitate VII [septem] sigillis sigillata erat, unde Joh. in Apoc. loquens de Christo dicit: vidi librum signatum VII [septem] sigillis Apoc. VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Primum sigillum fuit matris desponsatio [ÿegbeli zigthul], unde Origenes dicit: quæ fuit necessitas ut desponsata esset Maria Joseph nisi ut hoc sacramentum sc. incarnationis diabolo celaretur et ille magnus [malignus] fraudis commenta (i. e. dispositiones) adversus desponsatam virginem nulla penitus inveniret. Secundum sigillum fuit Christi circumcisio [per circumcisionem] quæ fuit ordinata contra peccatum originale, secundum quod præceperat deus [dominus] Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicens: infans octo dierum circumcidatur ut sc. a peccato originali purgetur. Et hac [sc. circumcissione] Christus dominus non indigebat, quia sine omni peccato conceptus fuit, tamen eam [i. e. circumcisionem] suscepit, ne ejus divinitatem diabolus sciret. Tertium sigillum fuit ante Herodem fugitio. Quartum esuries et fatigatio. Quintum tristitia et læsio. Sextum mortis susceptio. Septimum sepulturæ traditio. Istis VII [septem] sigillis divinitas in humanitatæ sigil-

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> V. 1. — <sup>3</sup> XVII. 12.



lata fuit, ideo ante resurrectionem Christi divinitas [99] cognosci veraciter non potuit, sed in gloriosa resurrectione hæc sigilla rupta fuerunt, et deus pater filium suum dominum Jhesum verum deum fore ostendit. Secundo resurrexit Christus dominus propter angelicæ ruinæ reparationem, unde hoc ex spiritu sancto cognoverat propheta, ideo Christo domino dicebat: Tu exurgens misereberis Sion, Psmo CI°<sup>1</sup>. Sion i. e. civitati supernæ, eam reparando, (dicit Glossa ordinaria). Tertio resurrexit propter mœstorum consolationem (gumuruksnak), unde propheta [Psta]: propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus Psmo XI°<sup>2</sup>. Quarto resurrexit Christus propter inimicorum et [i. e.] diabolorum dissipationem (rumlafokra), unde Psta: exurgat deus, et dissipentur inimici ejus: et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus, Psmo LXVII°<sup>3</sup>. Qui enim timet peditem i. o. pedestrem, fugit certe ante equitatem: sic totus infernus animam Christi tenebat [timebat] sic hodie ante ejus humanitatem [i. e. divinitatem] timendo tremebat, ideo ejulans dicebat: quis est iste rex gloriæ? Psmo XXIII°<sup>4</sup>. Tertio quæritur quare Christus dominus voluit resurgere statim post mortem (sc. tertia die)? Respondetur quod ideo quia si statim resurrexisset, homines eum vere mortuum non credidissent: sed ex quo intra triduum in sepulchro jacuit, vere mortuus cognosci potuit. Quarto quæritur, quare tribus diebus jacuit in | sepulchro mortuus? Respondetur quod ideo, quia per suam mortem et resurrectionem tria fecit. Primo cœlum aperuit et angelorum ruinam reformavit. Secundo ovem perditam i. e. homines perditos per peccata requisivit, et inventos ad fidei ovile reportavit. Tertio animas patrum in limbo existentes eduxit. Quinto quæritur quare Christus dominus generalem resurrectionem mortuorum non expectavit? Respondetur quod ideo quia fides omnino defecisset, nam et in triduo mortis ejus in discipulis [fides] defecerat et in sola virgine Maria remanserat. Sexto quæritur, qua die Christus resurrexit? Respondetur quod die | dominica, quia illa die fuit natus ad mortalitatem, et illa die resurrexit ad immortalitatem. Septimo quæritur, in qua hora resurrexit? Respondetur quod in diluculo (enapkegeth) i. e. mane etc. [vel ante diem, et post noctem],

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 8.



unde deus pater benigne loquens ad filium ut resurgat, dicebat: exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara; et filius ait: exurgam diluculo, Psmo LVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> et CVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et deus pater dixit filium citharam, ideo primo, quia in cithara fidis (hur) [i. e. corda] extenditur: ita dominus Jhesus in cruce extensus fuit. Secundo cithara sonat [i. e. sonum facit], sic Christus dominus in crucis ligno octo sonos emisit. Duos pro se sc: deus meus, deus meus ut quid dereliquisti me. Et secundum [Secundus sonus]: pater in manus tuas commendo spiritum meum. [Tertius sonus] duos pro justis seu bonis, sc: (mulier) ecce filius tuus, et ad Johannem: ecce mater tua, Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>3</sup>. [Quartus sonus] duos pro peccatoribus sc: pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. [Quintus] et amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Ibidem. [Sextus] item duos pro omnibus sc: sitio, et consummatum est, Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>5</sup> Consummatum (i. e. perfectum) est sc. opus salutis generis humani per mortem meam, ad quam salutem perducatur nos Salvator noster dominus Jhesus, qui vivit et regnat cum patre et spiritu sancto per æterna sæcula Amen.

[Feria secunda.]

*Duo ex discipulis Jhesu ibant ipsa [die] in castellum, quod erat in spatio stadiorum LX<sup>a</sup> ab Jerusalem, nomine Emmaus etc.* Lucæ ultimo.<sup>6</sup> Charissimi, hesternæ die (tegnap) agebatur de Christi resurrectione, et [ejus] apparitione. Nam ipsa die resurrectionis ut ewangelistæ referunt, Christus dominus quinquies apparuit: primo Mariæ Magdalænæ Joh. XX<sup>o</sup>; secundo mulieribus a monumento redeuntibus [i. e. revertentibus] Matth. ultimo; tertio Petro ut habetur in hodierno ewangelio, sed ubi et qualiter, ex ewangeliiis non habetur; quarto [100] duobus discipulis euntibus in Emmaus, ut patet hic; quinto discipulis simul congregatis in loco ultimæ cænæ (sc. in domo Nicodemi) Joh. XX<sup>o</sup>, et Lucæ ultimo. Hodiernum autem ewangelium est de quarta apparitione domini Jhesu quod sic inchoatur: duo ex discipulis Jhesu sc. Cleophas et Lucas, qui hoc ewangelium scripsit, sc. propter humilitatem nomen suum tacuit ut dicit b. Gregorius in prologo moralium i. e. prohemio: ibant in castellum, quod erat in spatio

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 26. 27. — <sup>4</sup> v. 34. — <sup>5</sup> v. 28. 30. — <sup>6</sup> v. 13.



stadiorum LX<sup>a</sup> ab Jerusalem nomine Emmaus. Et stadium est octava pars miliari (italici) stans [constans] ex passibus centum XX quinque. Hoc primum dicunt Herculem statuisse, qui currendo uno anhelatu tantum spatium pertransibat, et quia ibi quiescens stabat: ideo illum locum stadium a stando appellavit vel appellabat.

Quinque pedes passum faciunt, passus quoque centum

Viginti || <sup>274</sup> quinque stadium gigante Ercole factum

Mille passus miliare duplicatum dat tibi leucam.

Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant sp. illis diebus, quomodo sc. Christum Judas tradidit, et judæi ipsum captivaverunt, conspuerunt, illuserunt, flagellaverunt, crucifixerunt, et crucifixum occiderunt, discipulique relicto eo omnes fugierunt etc. Et factum est dum fabularentur, et se [cum] conquererent, et ipse sc. dominus Jhesus appropinquans ibat cum illis sc. discipulis, oculi autem illorum [sc. discipulorum] tenebantur ne eum agnoscerent sp. non veritate fallente sed ipsis non volentibus veritatem percipere i. e. cognoscere. Dicit hic b. Gregorius: de se loquentibus dominus præsentiam exhibet sed de se dubitantibus speciem cognitionis aufert. Quæritur hic primo cum corpus Christi glorificatum esset, et oculi discipulorum glorificati non essent: unde opus erat ut oculi eorum tenerentur, ne eum agnoscerent, cum nec agnoscere | potuerunt? Respondetur quod corpus glorificatum maxime in Christo potuit se coaptare (i. e. præsentare) visui non glorificato, ut ipsum perciperet [i. e. cognosceret], ita (ut) et factum fuit. (Sequitur:) Secundo quæritur quomodo fieri potuit ut ipsi [isti] discipuli præsentem Christum non cognoverunt? Respondetur quod propter duas causas. Prima causa fuit ex parte corporis Christi, quia ostendit se in alia specie, unde dicit Seuerinus: licet Christus in resurrectione corporis substantiam non mutaverit, mutavit tamen gloriam quia ex mortali factus est immortalis, unde fieri potuit quod [propter] novam glorificationem corporis Christi, subito ipse Christus visus non cognosceretur, sicut quem cognovimus infantem, non statim cognoscimus virum jam factum. Hæc ille. Secundo causa fuit ex parte discipulorum, quia oculi eorum tenebantur sc. ligati ne eum agnoscerent. Impediebantur



autem oculi discipulorum ex tribus: primo quia tantum erant repleti tristitia et dolore cordis, ut etiam præsentem quem desiderabant non cognoscerent; secundo quia vehemens [i. e. magna] imaginatio (i. e. cogitatio) Christi mortis, tollebat credulitatem vitæ; tertio secundum b. Augustinum: in oculis eorum [sc. discipulorum] operatione satanæ [erdeg chalad faganak] quædam caligo erat fluxu (homaloffagh) alicujus humoris causata, per quam impedire volebat diabolus, ne ipsi Christum agnoscerent. Et ait sc. Christus ad illos sc. discipulos, ipsi enim nihil loquebantur Christo cum eis transeunti, et ideo primo Christus locutus est eis ut provocaret eos [megremeÿtheneÿ] ad colloquium: qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem i. e. loquimini in simul, et nihil mihi dicitis ambulantes, et estis tristes. Hanc tristitiam prædixerat eis Christus Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> ita inquit: Amen, amen dico vobis quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos vero contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et respondens [unus] illorum sc. discipulorum cui nomen [nomine] [101] Cleophas, dixit ei objurgando (meghreÿagthwan) [megregetwen]: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti ea quæ facta sunt in illa his diebus, supple [sp.] quia peregrini aliis plus solent nova querere (ut in domo valeant ea dicere). Sed diceres: quare Christus dominus voluit istis discipulis in effigie peregrini (i. e. in specie peregrini) apperere? Respondetur quod propter proprietates peregrini. Primo peregrinus habet vestem levem: ita Christus dominus habuit corpus aliquo peccato non gravatum, ideo dicitur de eo I<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Secundo peregrinus habet capsam, in qua fert panem: sic Christus dominus habuit et habet capsam humilitatis, in qua fuit et est panis divinitatis, unde solus Joh. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> ait: ego sum panis vivus qui de cælo descendit. Tertio peregrinus habet pileum: ita Christus dominus habuit spineam coronam non | delicatam sed austeram i. e. duram. Dicit b. Augustinus: sub spineto capite non decet membrum esse delicatum. Quarto peregrinus habet baculum: [sic Christus dominus habuit baculum] crucis. Canes timent baculum: ita dæmones crucem, unde

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 41.



b. Chrysost. dicit: ubicunque dæmones viderint signum crucis, territi fugiunt, timentes baculum, quo plagam acceperunt. Quinto peregrinus patitur multas misérias: ita dominus Christus pro nobis peccatoribus triginta tribus annis multas sustinuit angustias. Et secundum b. Bernhardum: in tanto tempore unum bonum diem non habuit. Sexto peregrinus portat insignia [i. e. signa] peregrinationis propter ostensionem perfecti [i. e. completi] itineris, vel propter compassionem, aut propter dei misericordiam provocandam: ita Christus dominus portavit cicatrices [febeknek heleth] ad provocandum patrem nobis misereri, secundum quod dicit b. Bernardus. Septimo, peregrinus habet [i. e. facit] descensum et ascensum: sic Christus dominus de cælo ad terram descendit, et de terra quadragesimo die post resurrectionem ad cælum ascendit. Bene ergo Cleophas | Christum peregrinum nominavit. Sequitur: Quibus ille sc. Christus [Jhesus] dixit: Quæ. Et dixerunt [ei] isti sc. duo discipuli de Jhesu nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram deo et omni populo. Ex his verbis colligitur quod isti discipuli commendaverunt [i. e. laudaverunt] Christum dominum ex quinque. Primo ex patria, quia dixerunt eum nazarenum; nazarenus autem interpretatur floridus [viragos]; et Christus per hos [os] prophetæ de se Cantic. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: ego sum flos campi et lilium convallium. Secundo commendaverunt eum a virtute quia dixerunt: qui fuit vir i. e. probus et virtuosus, unde Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: virtus de illo exibat et sanabat omnes. Tertio ab officio quia dixerunt: propheta; secundum illud Joh. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Tacebant autem isti discipuli secundum Glossam: Christum vocare filium dei quia nondum [i. e. adhuc non] perfecte credebant, vel si credebant timebant confiteri (i. e. simul fateri) [valani], nescientes cum quo loquerentur, ne forte in manibus judæorum traderentur. Quarto commendaverunt eum ex opere, unde dixerunt: qui fuit potens in opere sc. in sanandis languoribus, ejiciendis dæmonibus, suscitandis mortuis, ceterisque mirabilibus operibus, quæ divinitatis potentiam demonstrabant. Quinto commendaverunt eum ex doctrina, quia dixerunt: et sermone

<sup>1</sup> II. 1. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 14.



sc. potens erat. Et vere potens fuit sermo Christi, quia solo sermone quaecunque voluit fecit, et nullus resistere poterat sermoni ejus unde Lucæ IX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: stupebant omnes in doctrina ejus, quia in pietate erat sermo illius. Potens ergo erat Christus in opere et sermone coram deo, unde pater loquens de ipso Matth. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui [ÿ o ked vem len] ipsum audite; et coram omni populo sc. potens erat, unde Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: omnis populus gaudebat [102] in universis, quæ gloriose fiebant ab eo sc. Christo. Ecce satis apparent charissimi, quantum isti duo discipuli amabant Christum, ex quo eum ita diligenter et multipliciter commendaverunt. Subdunt plus de eo. Et quomodo tradiderunt eum sc. per invidiam summi sacerdotes sc. Caiphas, et Annas, et alii principes nostri in dampnationem mortis [i. e. in iudicium mortis], qui tamen erat autor [zerze] vitæ et crucifixerunt eum, Sap. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: morte turpissima condempnemus eum [i. e. interficiamus]. Ecce fera pessima sc. invidia devoravit [quæ devorat] Joseph i. e. Christum, Genes. XXXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus || <sup>275</sup> Israël; quasi dicerent: prius sperabamus [val ÿ ok vala] sed jam non speramus quod ipse redimeret judæos a servitute romanorum, et a malis ingruentibus i. e. instantibus. Ex quo patet quod ipsum prius credebant fieri terrenum regem. Hodie etiam judæi non expectant eorum Messiam, sc. Antichristum, nisi redemptorem corporalem. Cum tamen magis quærendum [i. e. conandum] est liberari a servitute peccati, subjungunt: et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt: sed et mulieres quædam ex nostris i. e. de nostro consortio sc. Maria Magdalena, Maria Jacobi, et Maria filia Salome terruerunt nos. Sed dicis: terror est de malo apprehenso, mulieres autem nunciaverunt bonum, non ergo terruerunt discipulos sed [magis] lætificaverunt: quomodo ergo hi discipuli dixerunt: terruerunt nos? Respondetur, quod terror hic accipitur pro stupore naturali non pro formidine. Sequitur: quæ sc. mulieres ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore ejus sc. in monumento, venerunt sc. ad nos in Jerusalem dicentes: se etiam angelorum visionem vidisse, quæ dicunt eum vivere, et

<sup>1</sup> v. 44. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 20.



abierunt quidam ex nostris sc. sociis, Petrus sc. et Johannes ad monumentum | et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt, et ipse sc. Christus dixit ad eos: O stulti. Sed dicis; non debuit Christus sic dicere eis, nam ipse docuit Matth. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis? Respondetur, quod quis proximo dicendo, ipsum deridendo, vel cum eo contendendo (fed wen) [fedik vele], aut ei conviciando (gidalmazwan) [gidalmazni]; facit se reum gehennæ ignis: sed corrigendo vel modeste arguendo, dicendo proximo: fatue, non est peccatum, immo est bonum et virtuosum. Non enim possunt homines corrigi nisi aliqua asperitate verborum [kemen bezedekkel]. Et ergo dicendo proximum fatuum, est malum [i. e. peccatum]; sed dicendo bona intentione, est bonum. Et certe isti discipuli erant stulti, primo quia solum sperabant a Christo redemptionem corporalem, cum tamen potius debuissent sperare redemptionem spiritualem. Secundo [erant stulti] quia credebant quod Christus non posset eos salvare ex quo erat crucifixus, et sic secundum Theophilum quasi dixerunt cum judæis cruci astantibus: alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere, quia dixerunt: nos autem sperabamus etc. et non dixerunt: speramus. Et Christus dominus dixit eis: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibusquæ locuti sunt prophetæ. Sed contra Eccli XIX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: qui cito credit levis est corde. Igitur isti discipuli non debuerunt a Christo reprehendi ex quo cito non crediderunt? Respondetur quod cito et tarde credere [sc. homini] utrumque est vituperabile, medio vero modo se habere est laudabile; sed post agnitionem scripturæ sacræ non credere est vitiosum, et quia Christus dominus discipulis sæpius ex dictis prophetarum prædixerat suam resurrectionem, et hoc isti discipuli non credebant, merito fuerunt per Christum [ipsum] arguti. Sequitur: Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam. Oportuit oportunitate congruitatis et [103] non necessitatis, quia voluntarie passus est; Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> de ipso dicitur: Oblatus | est quia voluit [aldogot], et incipiens sc. Christus a Moyse, a quo omnis scriptura incepit et omnibus prophetis, qui fuerunt post Moysen interpretabatur i. e. interpretationem vel expositionem

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 7.



(magarazÿauolth) [faciebat illis] (ipsis) sc. duobus discipulis, in omnibus scripturis sp. Moysi et prophetarum, quæ de ipso erant scripta. Nam Moyses dixit et scripsit de Adventu Christi Deutro. Penultimo <sup>1</sup>: Prophetam de gente tua et de fratribus tuis suscitabit (tamazth) [thamazt] tibi dominus, et illum tamquam me audietis. Item de passione dixit David: foderunt manus meas et pedes meos Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>, item Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: sicut ovis ad occisionem ductus est. Item Jerem XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Item Daniel IX<sup>o</sup> <sup>5</sup>: occidetur Christus: et non erit populus ejus, qui eum negaturus est. Tales scripturas et consimiles exponebat Christus his duobus discipulis transiens cum eis in via, et ista lectio seu expositio Christi erat istis discipulis valde delectabilis. Non tamen adhuc cognoscebant eum quia erant rudes, et ergo audientes eum sic loquentem debebant cognoscere et dicere: hic est Christus. Sed certe sicut tenebantur oculi eorum, ita et aures, ne ipsum cognoscerent. Sed quia dicitur in ewangelio: interpretabatur illis in omnibus scripturis, diceres, in tam brevi tempore non potuit eis loqui de omnibus scripturis? Respondetur, quod non loquitur ewangelista de omnibus specialiter sed generaliter de omnibus pro illo tempore expedientibus i. e. convenientibus. Et appropinquauerunt castello sc. Emmaus quo ibant, et ipse sc. Christus finxit i. e. appropriatione ostendit [tetete] se longius ire. Sed contra ubi et fictio ibi est duplicitas, sed in Christo qui est simplex veritas, nulla fuit duplicitas, ergo nec fictio? Respondetur quod non finxit se velle longius ire hoc verbo asserendo (sed facto ab eis corporaliter discedendo) ad hunc finem ut ipsi eum secum (vocarent aut) invitarent [be hinaÿak], et per hoc eis et nobis exemplum daret non solum invitandi sed etiam trahendi peregrinos et pauperes ad hospitium. Et ut hoc melius intelligatur, notandum est quod secundum Alexandrum de Halis quadruplex est fictio. Prima est cautelæ (occoffaggal ualo tettetes) [vel cautionis ocoffagra walo tethetes], sicut fecit Josue fingens fugam ut caperet inimicos et trucidaret eos, secundum quod habetur Josue VIII<sup>o</sup>, nam legitur ibi: surrexit Josue et omnis exercitus bellantium cum eo ut ascenderet in

<sup>1</sup> XVIII. 15. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 19. — <sup>5</sup> v. 26.



(i. e. contra) Hai civitatem: et electa triginta millia virorum fortium misit nocte, præcepitque eis, dicens: ponite insidias circa civitatem (lefbe legethwkh); nec longius recedatis: et sitis omnes parati. Ego autem et reliqua multitudo quæ mecum est, ascendemus ex adverso contra urbem. Cumque exierint contra nos, fugiemus, et terga vertemus: donec persequentes ab urbe longius protrahantur: putabunt enim fugere nos. Nobis ergo fugientibus, et illis persequentibus, consurgetis de insidiis [ah lesfbel], et vastabitis civitatem. Cumque ceperitis, succendite eam. Dimisitque eos, et perrexerunt ad locum insidiarum. Josue autem nocte illa mansit in medio populi: surgensque diluculo ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. Cumque venissent et ascendissent ex adverso civitatis, et vidisset rex Hai, festinavit et exivit cum omni exercitu civitatis, direxisque aciem contra Josue || <sup>276</sup> ignorans quod post tergum ejus laterent insidiæ. Josue vero et omnis exercitus ejus fugientes metum i. e. timorem finxerunt. Inimici vero vociferantes, et se mutuo assecurantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent a civitate, et nec unus in civitate remansisset. Illi qui erant in insidiis, irruentes in civitatem ceperunt eam et igni (comburentes seu) succenderunt; et tunc reversus Josue cum suis, et illi qui civitatem ceperant, vallaverunt inimicos, [104] et eos omnes occiderunt. Ista fictio erat cautelæ vel [et] cautionis, quæ fuit sine peccato. Secunda est fictio significationis quam fecit Jacob fingens se Esau, et benedictionem patris accepit, de qua habetur Genes. XXVII°, significans per hoc quod regnum dei erat transferendum ad populum minorem sc. gentilium. Tertia est fictio deceptionis, quam fecit Joab (proximum) fingens se [amicum Amasæ (proximi nomen)], et ipsum deosculans et salutans ait: Salve frater mi, et gladio eum transfixit, ut habetur 2<sup>i</sup> Reg. XX°, et hæc fictio est peccatum. Quarta est fictio doctrinationis seu doctrinæ quam fecit Christus in proposito. Primo ut doceret elongationem ejus ab incredulis, dicit enim Glossa hic: in gestibus ostendit Christus quod elongatus erat ab eis in mente propter incredulitatem, unde ipsos increpans, de ipsa incredulitate ait: O stulti et tardi ad credendum. Secundo hoc ideo fecit ut daret salutarem doctrinam peregrinos ad hospitandum et pauperes, unde b. Gregorius in Omelia dicit: exemplo Christi peregrini non solum ad



hospitium vocandi sunt sed et trahendi, quia hic dicitur: Coëgerunt eum. Pensate [i. e. considerate] fratres quanta sit hospitalitatis virtus, discipuli enim Christum quem in facie scripturæ expositione non cognoverunt, in fractione panis, et hospitii receptione cognoverunt. Magna igitur est virtus hospitalitatis, per ipsam enim regnum cœlorum acquiritur, unde illis qui se in hac virtute exercuerunt dicit Salvator in die iudicii: hospes eram, et non collegistis me. Ideo venite benedicti patris mei etc [percipite regnum et] Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. [Sequitur:] et coëgerunt (ketheleneÿtettekh) eum dicentes: mane nobiscum quoniam advesperascit (Bel alkolmazikh) [bel alkononfak], et jam inclinata est dies i. e. sol tendit ad occasum. Et quia habemus nobiscum Christum dominum per eucharistiæ communionem, ideo more istorum duorum discipulorum per devotam orationem petamus ut maneat nobiscum. Et nota quod ¶ manet cum quatuor generibus hominum. [Manet.] Primo cum amantibus eum ut patet per illud I<sup>æ</sup> Joh. IIII<sup>to</sup> <sup>2</sup>: qui manet in charitate, in deo manet et deus in eo. Non dicit: qui est in charitate, sed qui manet in charitate. Secundo [Christus] manet cum servantibus ejus mandata, unde Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> per (ipsum) [Christum] dominum dicitur: si quis diligit me, sermonem meum servabit, et pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Tertio manet cum sincero corde eum desiderantibus. Hoc patet in Zachæo, qui eum desiderabat videre, et quia statura parvus [i. e. corpore] erat et præ turba Christum videre non poterat sycomorum (barkocha fara) [bacoca fa] ascendit, unde dominus Jhesus ad eum dixit: Zachæe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere, Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Quarto manet Christus dominus cum affectuose i. e. devote eum deprecantibus [i. e. orantibus]. Hoc patet de istis duobus discipulis, qui ipsum devote petierunt ut maneret cum ipsis, et intravit cum eis ad hospitium. Et factum est cum recumberent ¶ i. e. ad mensam sederent, accepit sc. Christus panem, et fregit non cultello sed velle solo, benedixit et dedit discipulis sc. his duobus, et aperti sunt oculi eorum sc. discipulorum, non quod ante hoc clausis oculis ambulassent secundum b. Augustinum, sed quia usque in hanc horam

<sup>1</sup> v. 34. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 5.



tenebantur oculi eorum ne eum agnoscerent; et ideo secundum Chrysost. non sensibiles i. e. corporales oculi sed oculi mentales aperti sunt, et cognoverunt eum. Notandum quod dominus Jhesus consueverat quod comedens cum discipulis suis solus frangeret panem quem benedicebat et frangendo ita soluta frusta faciebat (remekhe) [remekkekke], ac si cultello acutissimo ipse panis incideretur (meteltetnekh), unde hoc signo cognoverunt eum isti duo discipuli. Inde cape doctrinam et signum quod ille vere deum cognoscit qui panem pauperibus frangit. Cum autem cognovissent (eum) ipse evanuit i. e. subito recessit ab oculis eorum, et hæc est magna probatio veræ resurrectionis, quia corpora post resurrectionem erunt [105] agilia (ferenwkh) [i. e. velocissima] sicut angeli. Et tandem isti discipuli dixerunt ad invicem: nonne cor nostrum ardens erat in nobis (gerÿedetws), dum loqueretur in via et apperierat scripturas i. e. exponebat, cor nostrum ardens erat in nobis i. e. accensi et inflammati eramus amore dei et auditione sermonis ejus. Sed contra non habebant isti discipuli fidem, ergo nec charitatem. Respondetur quod fidem prius non habuerunt antequam Christus eos instrueret de scripturis, sed tandem per ejus doctrinam convaluerunt in fide et inflammati sunt charitate. Et surgentes eadem hora [isti discipuli], regressi i. e. reversi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim sc. apostolos in domo Nicodemi, in loco ultimæ cœnæ. Et notanter dicit ewangelista XI, quia Matthias adhuc electus non erat, et jam Judas locum apostolatus amiserat, quia laqueo se suspenderat, in medium quoque divisus omnia viscera effuderat. Sed diceret: hic Thomas non fuit cum apostolis, ut dicitur Joh. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> legitur enim ibi: Thomas non erat cum eis sc. discipulis quando venit Jhesus i. e. dum apparuit ipsis sero in die resurrectionis: ergo quomodo dicitur hic, quod isti duo discipuli invenerunt undecim congregatos et eos i. e. septuaginta discipulos, qui cum ipsis erant dicentes istis duobus discipulis, quod surrexit dominus vere et apparuit Simoni sc. Petro? Respondetur quod Thomas erat tunc cum discipulis, quando isti duo discipuli fuerunt regressi in Jerusalem, sed narrationem eorum non credens exivit de medio ipsorum. Et ergo bene dici-

<sup>1</sup> v. 24.



tur quod invenerunt XI congregatos etc. Et cum Thomas exivisset venit Jhesus clausis januis, et stetit in medio discipulorum, et ait: pax vobis! Joh. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> Et isti duo discipuli narrabant omnia illa quæ gesta i. e. facta fuerant in via, et quando cognoverunt eum in fractione panis. Hic innuitur [i. e. ostenditur] quod dominus Jhesus non invenitur [i. e. non cognoscitur] in cogitationibus et in verbis sed in factis, unde solus dixit Matth. VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est (ipse) intrabit in regnum cœlorum. Ad quod per merita [beatissimæ virginis Mariæ perducatur] nos dominus Jhesus (qui est benedictus) in secula seculorum [benedictus] Amen.

|| <sup>277</sup> Circa totum ewangelium nota (quod) quinque documenta salutaria, quæ designantur in istis duobus discipulis (euntibus in Emmaus). Primum est eorum egressus de Jerusalem, quæ (Jerusalem) interpretatur visio pacis [bekefegnek latafa]. Et iste egressus fuit cum timore, unde dicitur Joh. XX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: erant discipuli congregati propter metum (i. e. timorem) judæorum; multum enim debet homo timere, quando pacem conscientiæ (i. e. animæ) amittit, sive ab ea recedit, et quando se a sancta societate dividit, unde Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: (Ne i. e. si non) Nisi in timore domini tenueris te instanter [i. e. continue], cito subvertetur domus tua. Secundum est eorum progressus (mene-fukh) [menefwk] quia erat versus Emmaus, et iste erat cum dolore, unde dicitur (in ewangelio): estis tristes. Quanto enim homo plus recedit et se elongat a pace conscientiæ vel pace vitæ æternæ, et appropinquat ad desideria carnis vel mundi, Emmaus [enim] desiderium interpretatur: tanto plus oportet eum dolere. Unde Psal: sedimus et flevimus: dum recordaremur tui Sion, Psalmo CXXXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Tertium est eorum congressus (Egbe mene-fukh) [egben mennek vot] quia ambulantes simul ad invicem loquebantur, et cum domino conferebant [bezelnnek vot] de his, quæ gesta erant illis duobus in Jerusalem. Et talis virorum congressus fuit cum ardore, unde dicitur: cor nostrum erat ardens, dum loqueretur nobis in via. Verba enim dei ignita sunt, et ergo qui conferunt i. e. loquuntur de eis, calefiunt, secundum

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 1.



illud Jerem. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Nonne verba mea sunt quasi ignis. Et Psta loquens ad dominum dicit: ignitum eloquium tuum vehementer: et servus tuus dilexit illud, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Quartum est eorum ingressus ibi: et intravit cum illis sc. in castellum. Et iste ingressus significat ingressum in conscientiam propriam, ad quam debet vocari dominus, ut ibi pariter exultetur [epuletur i. e. fruetur] cum homine. Unde dominus Apoc. III<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit: qui aperuerit mihi intrabo ad eum et cœnabo cum illo, et ipse mecum. Et iste ingressus fuit cum amore: sic amor facit Christum ad nos venire, [i. e. ingredi] secundum illud Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: si quis diligit me [106] sermonem meum servabit etc. et ad eum veniemus (et mansionem apud eum faciemus). Quintum est eorum regressus, unde dicitur: et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem (be terenek). et iste egressus fuit cum exultatione (magna), exultabant siquidem [i. e. certe] isti discipuli de certificatione resurrectionis Christi, de societate Salvatoris, et de participatione comestionis. Unde Psta: exultent justi in conspectu dei: et delectentur in lætitia, Pso LXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup> [XLVII<sup>o</sup>]. Cujus lætitiæ per merita (beatæ) virginis Mariæ participes nos faciat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Sequitur ewangelium tertię feriæ post resurrectionem domini nostri Jhesu Christi, et sic incipit:) [Feria tertia.]

*Stetit Jhesus in medio discipulorum, et dixit eis: pax vobis.* Lucæ XXIII<sup>to</sup> <sup>6</sup> [ultimo]. Hodiernum ewangelium charissimi agit i. e. est de quinta apparitione Christi domini, quæ fuit facta in sero ipsa die resurrectionis omnibus discipulis (excepto Thoma | congregatis), quod sic inchoatur: Stetit Jhesus in medio discipulorum. Dicit hic Cyrillus doctor: erecto [i. e. elevato] affectui discipulorum ad visionem Christi venit desideratus cunctis gentibus. Ipse enim quærentibus et expectantibus revelatur secundum illud Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum. Sed quæritur hic primo: quare dominus Jhesus potius voluit apparere discipulis stando quam sedendo? Respondetur primo quod ideo, quia triplex officium stante pro nobis exercuit [i. e. fecit]: primo officium pugilis juxta illud Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>:

<sup>1</sup> v. 29. — <sup>2</sup> v. 140. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 23. — <sup>5</sup> v. 4. — <sup>6</sup> v. 36. — <sup>7</sup> v. 20. — <sup>8</sup> v. 11.



propugnator sum ad salvandum. Secundo officium præstantis auxilium, unde Isayæ L<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus. Tertio exercuit et exercet quotidie officium advocati seu procurantis, unde prima Joh. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: advocatum habemus apud deum patrem Jhesum Christum; et ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Christus Jhesus qui mortuus est ipse interpellat [i. e. intercedit] pro nobis. Secundo ideo stando apparuit quia nunquam per aliquod peccatum incurvatus fuit, ideo dicitur de eo I<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>4</sup> peccatum non fecit. Secundo quæritur quare apparendo stetit in medio (discipulorum) et non alias? Respondetur primo quod ideo, quia ipse semper medium dilexit, nam in nativitate stetit in medio duorum animalium ut dicitur | Abacuc III<sup>o</sup> <sup>5</sup> et Isayæ I<sup>o</sup> <sup>6</sup>. In vita stetit in medio discipulorum, in morte stetit [in medio] duorum latronum: item post mortem iterum stetit in medio discipulorum ut dicitur hoc in ewangelio, et per hoc Christus dominus innuit discipulis quod ipse apparuit eis stando in medio. qui et in nativitate, et in vita, et in morte medium elegerat. Nos autem Christus dominus [per hoc] instruxit quod in omnibus operibus nostris debemus tenere medium quia medium tenere (i. e. tenuerunt) beati, et dicit metrista: omnibus adde modum [i. e. mensuram], modus est optima virtus. Secundo stetit in medio tamquam verus doctor et magister omnium hominum, secundum illud Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> ubi per dominum Jhesum dictum est discipulis: vos nolite vocari Rabbi: unus enim magister vester sc. Christus. Item stetit in medio tamquam dulcis et potens mediator dei et hominum (juxta illud I<sup>a</sup> ad Tim. II<sup>o</sup> <sup>8</sup>: unus est mediator dei et hominum) Jhesus Christus. Item stetit in medio ut illuminator more solis, Josue X<sup>o</sup> <sup>9</sup>: stetit sol in medio cæli, illuminans totum universum (i. e. mundum), de Christo autem domino dicitur Joh. I<sup>o</sup> <sup>10</sup>: ipse illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Item stetit in medio tamquam a dæmonibus Salvator i. e. liberator [lucrator] generi humano missus Deutro. XX<sup>o</sup> <sup>11</sup>: dominus deus [Jhesus] in medio nostri est, sc. tamquam Salvator. Item stetit in medio sicut mœrentium (zomoruknak) [i. e. tristum] consolator, Isayæ XII<sup>o</sup> <sup>12</sup>:

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 34. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 3. — <sup>7</sup> v. 8. — <sup>8</sup> v. 5. — <sup>9</sup> v. 13. — <sup>10</sup> v. 9. — <sup>11</sup> v. 4. — <sup>12</sup> v. 6.



exulta et lauda habitatio Sion i. e. congregatio fidelium, quia magnus in medio [tui] sanctus Israel. Stetit ergo dominus Jhesus in medio discipulorum, et quia ipsi discipuli maximo timori erant expositi, confortans ergo ipsos dixit eis: pax vobis. Sed quæritur hic primo, quare Christus dominus apparens discipulis post resurrectionem ante omnia pacem eis obtulit [i. e. dedit] dicens: pax vobis? Respondetur quod propter quatuor: primo quia apostoli promiserant ei: parati sumus tecum in carcerem et in mortem ire, et (tamen) relicto eo omnes fugierunt. Timebant ergo ne propter hoc Christus factus esset eis inimicus: unde [107] ut cognoscant eum amicum, sicut prius dixit eis: pax vobis. Secundo || <sup>278</sup> quia discipuli erant in magna persecutione judæorum, et ideo donum pacis multum oportebant, quare Christus resurgens et ipsis apparens, hoc donum eis obtulit, dicens: pax vobis. Tertio [Christus dominus] pacem obtulit ad designandum quod per mortem suam fecit pacem inter deum et homines, secundum illud ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ewangelizavi vobis pacem (hÿrdet em) qui longe estis (sc. paganis), et pacem his qui prope sunt (sc. judæis). Quarto [Christus dominus] obtulit pacem, ad nos instruendum ut sc. pacem amemus et eam observemus et ut omnis peccator (confundetur) qui nult i. e. non vult pacem facere cum Christo [vel cum proximo]. Ecce enim ipse Christus qui est offensus (megbantatoth), pacem offert offendentibus apostolis, qui eo relicto omnes fugierant. Secundo quæritur ex quo fit mentio de pace, quotuplex est pax? Respondetur quod est quadruplex. Prima est pax mundi sc. hominis ad hominem, de qua dicit apostolus ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: si fieri potest quantum ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. Per hanc pacem bona temporalia multiplicantur et tranquillitas vitæ conservatur. Sed quidam ista pace bene utuntur, qui intendunt operibus virtuosis: quidam vero utuntur hac pace vitiose qui sc. tempore pacis vacant commensationibus, ebrietatibus, luxuriis, et aliis vanitatibus. De talibus dicit Psta: in labore hominum non sunt sc. bona operando, et pœnitentiam observando, quare cum hominibus non flagellabuntur sc. in præsentī sed in futuro cum dæmonibus. Subdit idem: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate et impie-

<sup>1</sup> II. 17. — <sup>2</sup> XII. 18.



tate sua. Prodiit i. e. processit quasi ex adipe i. e. habundantia bonorum temporalium iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis. Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt os suum in cœlum, et lingua eorum transivit in terra Psmo LXII°<sup>1</sup>. Charissimi, hæc pax quasi ex toto ablata est de terra, quia undique dissensiones [zababana] et bella insurgunt, unde Apoc. VI°<sup>2</sup> dicitur: datum est [ei sc. sedenti super equum rufum (i. e. diabolo) ut (tollet i. e.) sumet pacem de terra. Secunda est pax hominis ad se ipsum, de ista loquitur b. Augustinus dum (dicit): pax est serenitas mentis, tranquillitas animæ, simplicitas cordis. Ista pax in præsentī vita perfecte haberi non potest, quia caro concupiscit adversus spiritum: et spiritus adversus carnem, ud dicit apostolus ad Galat. V°<sup>3</sup>. Quamvis enim sancti viri carnem spiritui subjiciunt, tamen semper caro recalcitrat, secundum illud Jerem. XII°<sup>4</sup>: non est pax universæ carni: sed ista pax perfecte fiet in resurrectione generali, quando caro sine ulla contradictione spiritui subiacebit [i. e. obediet]. Tertia est pax mala, sc. hominis ad diabolum. Aliqui enim ita subjecti sunt diabolo, quod absque contradictione obediunt ejus voluntati, ut patet per illud Lucæ XI°<sup>5</sup>: cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet, quia secundum b. Gregorium: illos diabolus pulsare i. e. temptare negligit, quos jure quieto (i. e. pacifice) se possidere sentit, hanc pacem venit dominus Jhesus tollere de terra, unde Lucæ XII°<sup>6</sup> (et Matth. X°<sup>7</sup>) dicitur: non veni mittere pacem sed gladium sc. inter hominem et diabolum. Quarta est pax hominis ad deum, hanc pacem Christus dominus attulit [i. e. apportavit] discipulis, et promiserat eis Joh. XVI°<sup>8</sup> dicens: in mundo pressuram habebitis (haburufagtok): in me autem pacem. Hanc pacem habent servantes legem Christi, secundum illud Psstæ: pax multa diligentibus legem tuam, Psmo CXVIII°<sup>9</sup>; sed istam pacem peccatores non habent, ut patet per illud Isayæ XLVIII°<sup>10</sup>: non est pax impiis, dicit dominus. Et nota quod pax bona deo multum placet, et hoc potest sciri [fieri] primo ex isto, quia tempore pacis nasci voluit, tunc enim sub Octaviano

<sup>1</sup> LXXII. 5—9. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 21. — <sup>6</sup> v. 51. — <sup>7</sup> v. 34. — <sup>8</sup> v. 33. — <sup>9</sup> v. 165. — <sup>10</sup> v. 22.



in universo orbe pax (multa vel) magna habebatur. Secundo quia tunc cum angelis mundo pacem nunciari fecit, unde tunc angeli dulcissime canentes dixerunt: Gloria in excelsis deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, Lucæ II<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tertio quia discipulis pacem [108] pro salutis vel salutationis præconio i. e. honore dicere jussit Matth. X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: in quacunque domum intraveritis, primum | dicite: pax huic domui. Quarto quia pacem in ultima cœna in testamento reliquit dicens Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: pacem relinquo vobis. Quinto quia ut pax fieret inter deum et homines, mortem subiit [i. e. sustinuit], unde apostolus ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii ejus. Sexto quia post resurrectionem, pace discipulos salutavit, dicens: pax vobis. Ecce quantum diligit deus pacem, et tu odis eam, non es concors [egenes] cum deo. Item pax homini valde prodest, primo quia ut dixi, per eam bona temporalia multiplicantur, unde Beda dicit: Concordia [i. e. pace] parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur [i. e. destruentur]. Secundo per pacem homo justificatur, et hoc fit in veniæ consecutione ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: justificati per fidem, pacem habemus ad deum. Tertio homo per pacem gratiam dei consequitur, unde apostolus ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: fructus spiritus sc. sancti sunt: charitas, gaudium et pax. Quarto per pacem homo filius dei efficitur, unde per Salvatorem Matth. V<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: beati pacifici: quoniam filii dei vocabuntur. Quinto propter pacem homo a deo non relinquitur, ut ait apostolus 2<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>8</sup> sic inquit: pacem amate et deus pacis erit vobiscum. Sexto per eam homo æternam pacem adipiscitur, unde Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dominus Jhesus dixit: pacem relinquo vobis (pacem meam do vobis); et hæc pax est maxima conjectura (nag velekedes) [velekedes], et magnum signum salutis, unde Sap. III<sup>o</sup> <sup>10</sup> dicitur: pax est electis dei; propter prædicta ortans nostrum quemlibet propheta ad pacis antidotum, i. e. donum ait: inquire pacem, et persequere eam; persequere i. e. valde sequere. Item: pax diabolo est nimium odiosa, et hoc liquet i. e. patet ex eo, quia ipse semper nititur conare [seminare] discordias, unde de eo Prov. VI<sup>o</sup> <sup>11</sup> dicitur: Apostata i. e. diabolus in

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 27. — <sup>4</sup> v. 10. — <sup>5</sup> v. 1. — <sup>6</sup> v. 22. — <sup>7</sup> v. 9. — <sup>8</sup> v. 11. — <sup>9</sup> v. 27. — <sup>10</sup> v. 9. — <sup>11</sup> v. 14.



omni tempore jurgia i. e. discordias | seminat. Hanc ergo pacem dominus Jhesus offerens discipulis ait: pax vobis, quasi diceret: pax vobis sc. in adventu meo, quia ego sum pax vestra, ad Ephes. II<sup>o</sup> 1: Ipse est pax nostra qui utraque fecit unum (sc. judæos et gentiles), et subdit: ego sum, nolite timere sc. ad præsentiam meam. Et nota quod iste sermo: ego sum, propriissime Christo convenit. Primo ratione deitatis, cui proprium est esse, unde Exod. III<sup>o</sup> 2 dixit: ego sum qui sum. Secundo ratione æternitatis, unde Psta: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient, Psmo C primo.<sup>3</sup> Tertio ratione excellentis dominii, Isayæ XLII<sup>o</sup> 4: ego dominus, hoc est nomen meum. Quarto ratione salvationis, quia ipse solus est salvator, Isayæ XLIII<sup>o</sup> 5: ego sum dominus et non est salvator absque me. Quinto [convenit Christo, ego sum] ratione veræ resurrectionis, unde Psta: exurrexi et adhuc sum tecum, Psmo CXXXVIII<sup>o</sup> 6. Sexto convenit domino Christo iste sermo: ego sum, ratione ejusdem entitatis et substantiæ. Quasi diceret: Ne putetis quod sum alius qui nunc exurrexi, et alius qui pependi in cruce, sed idem ego sum. Postquam autem ipse [Christus] dominus hoc dixit discipulis, ipsi conturbati sunt et exterriti (megrezedenek) et æstimabant se spiritum videre (sc. Christi). Sed diceres: spiritus est invisibilis oculis corporalibus, ergo quomodo æstimabant discipuli se spiritum videre? Respondetur quod æstimabant se spiritum videre non in se, sed in assumpto corpore. Dicit Glossa, quod ille spiritus quem Christus emiserat in cruce, assumpsisset corpus phantasticum [thete-thws], et in illo corpore eis apparuisset, et loqueretur. Iterum diceres: quomodo fuerunt discipuli conturbati, cum secundum Joh. dicitur: gavisii sunt discipuli viso domino, Joh. XX<sup>o</sup> 7? Respondetur quod (con)turbati fuerunt ex subita apparitione [i. e. repentina] Christi, sed cum (i. e. quando) noverunt (i. e. cognoverunt) eum, non || <sup>279</sup> sunt conturbati sed gavisii, et quia sic discipuli conturbati et exterriti fuerant, dominus Jhesus eos confortans dixit eis: quid turbati estis, et cogitationes ascenderunt in corda vestra? Dicit hic Beda: cogitationes bonæ [109] descendunt a deo in corda nostra: sicut bonum semen jacitur i. e. ponitur de super

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 18. — <sup>7</sup> v. 20.



in terram, Jacobi I<sup>o</sup> <sup>1</sup>: omne datum optimum, et omne donum perfectum desuper est descendens, cogitationes vero malæ non jaciuntur desuper, nec descendunt, sed a corde ascendunt velut herbæ malæ, seu sicut fumus a putrefactione. Sequitur: videte manus meas et pedes meos sc. clavis confixos in cruce secundum illud Psalms: foderunt manus meas et pedes meos (Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>) et Zachar. XII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum; et respondet: his plagatus sum in medio eorum qui diligebant me. Ideo videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum sc. in eadem carne in qua fueram mortuus, palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus et pedes. Quæritur hic primo, aut<sup>?</sup> signa ista quæ ostendit Christus discipulis [suis] fuerunt sufficientia ad ostendendam [i. e. ad probandam] ejus resurrectionem, etsi sic, videntur evacuasse [i. e. annihilasse] fidem discipulorum, ex quo fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum [bizadalmat], ut dicit b. Gregorius. Si autem non fuerunt sufficientia, ergo Christus insufficienter probavit suam resurrectionem? Respondetur quod resurrectio gloriosa quæ fuit in Christo, quatuor requirit. Primo naturæ corporalem veritatem, quam probavit Christus exhibendo se palpabilem. Secundo ejus quod mortuus fuerat identitatem, quam probavit per manuum, lateris, et pedum cicatrices. Tertio corporis resuscitati veram animationem [i. e. vivificationem], quam ostendit comedendo et loquendo. Quarto requirit corporis resuscitati glorificationem, quam ostendit corpus illud januis clausis introducendo. Erant ergo signa ista seu argumenta sufficientia, non tamen evacuaerunt fidem discipulorum, quia etsi hominem viderunt, deum tamen crediderunt, sicut dicit b. Augustinus: vel etsi erant ista signa sufficientia in se, tamen taliter **I** dispositis et passionatis sicut ipsi discipuli erant ex his quæ viderant circa Christum in sua passione fieri, non erant sufficientia, quod bene notatur cum dicitur: adhuc illis non credentibus sp. perfecte, [incipiebant] tamen credere. Secundo quæritur, cum corpus Christi habuit claritatem seu dotem i. e. donum claritatis, quare non apparuit discipulis in eadem claritate? Respondetur secundum

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> XIII. 6.



b. Augustinum XXII<sup>o</sup> libro De civitate dei, quod in potestate gloriosi corporis est videri in claritate, vel non videri, quia vero discipuli false æstimabant Christum esse spiritum, voluit Christus tollere omnem occasionem erroris ab eis, apparens in effigie in qua posset cognosci, quod ipse est et non alius. Tertio quæritur, quomodo Christus post resurrectionem habuit corpus palpabile (illethetthee) cum sepulchrum et januas domus penetravit? Respondetur secundum b. Ambrosium, quod corpulentia (teftuffegh) [tefteffeg] et subtilitas quæ sunt in glorioso corpore non repugnant, quia non sunt ejusdem generis (nem), corpulentia enim pertinet ad naturam, subtilitas vero ad gloriam. Propter primum igitur sc. propter naturam corpus Christi fuit palpabile, | sed propter secundum sc. propter gloriam potuit sine resistantia et divisione clausa penetrare, postquam Christus dominus probavit suam resurrectionem per visum et tactum, consequenter probat tertio per gustum cum discipulis comedendo, tamquam verus vivus homo. Unde sequitur: adhuc illis non credentibus sc. veritatem resurrectionis Christi et mirantibus sp. de rei novitate præ gaudio dixit: habetis hic aliquid quod manducetur? et illi obtulerunt ei partem piscis assi et fauum mellis, et cum manducasset coram illis, sumens i. e. accipiens reliquas i. e. partes residuas de pisce et fauo mellis, dedit eis sc. discipulis. Non enim oportebat quod totum comederet quod sibi appositum erat, ne videretur cibo indigere, sed sufficebat quod modicum manducaret ad [110] probationem vere resurrectionis. Quæritur hic primo: corpus glorificatum cum sit spirituale non indiget cibis; igitur per hoc quod Christus post resurrectionem comedit, magis videtur improbasse corporis glorificationem? Respondetur secundum b. Augustinum, quod Christus dominus post resurrectionem manducavit potestate non necessitate; vel sic (respondetur): in manducatione quatuor sunt sc. cibi masticatio [meg ragas], in stomachum trajectio (i. e. positio) [i. e. deglutio] digestio, et per membra derivatio [i. e. divisio]. Dicitur ergo quod Christus post resurrectionem primis duobus modis manducavit sc. cibum masticando, et in stomachum trajiciendo, sed non ultimis duobus, quia cibus in stomacho ejus non digerebatur [dirigebatur], nec ejus uterus per membra derivabatur. (Sed tunc) Secundo quæritur quomodo defuit [tunc] ille cibus



quem Christus sumsit? Respondetur quod virtute divina fuit in aliquam materiam mutatus ut in aërem vel in vaporem (paraÿa), vel fuit in nihilum redactus (i. e. mutatus). Et potest poni exemplum de sole, qui suo calore aquositatem de terra extrahit, vel etiam de igne qui in olla aquam per bullitionem ad defectum deducit. (Tunc) Tertio quæritur quare Christus voluit hunc cibum manducare sc. piscem assum et favum mellis? Respondetur quod ideo quia [ipse] Christus dominus fuit sicut piscis assus secundum humanitatem, et favus mellis secundum divinitatem: piscis in aqua moratur et aqua significat tribulationem, secundum illud Pstæ: salvum me fac deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam Psmo LXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; ita Christus dominus ante resurrectionem dum agebat [i. e. erat] in corpore mortali, fuit in aqua tribulationis, unde propheta in persona ejus dicit: in laboribus sc. tribulationum a juventute mea Psmo LXXXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et fuit iste beatissimus piscis (sc. Christus) assus in veru crucis: sicut enim de asso humor [humor] per calorem extrahitur: ita de corpore Christi fuit extractus omnis sanguis, post mortem in corde modicus remanserat, et illum lancea extraxit acutissima sc. Longini. Et postquam Christus dominus ante discipulos manducavit, dixit ad eos: hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, hæc sc. quæ scripta sunt Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: | ecce ascendimus Jerosoly-mam et filius hominis tradetur, illudetur [karomlatik], conspuetur et flagellabitur (et postquam flagellaverint) occident eum sc. morte crucis, et ipse tertia die resurget etc. Quoniam necesse est omnia impleri quæ scripta sunt in lege Moysi et prophetis, et psalmis de me. Nam de adventu meo in carnem scripserat Moyses Deutro. XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: || <sup>280</sup> prophetam suscitabit tibi dominus de fratribus tuis, et illum tamquam me audietis. Et de passione Jerem. ita inquit: ego quasi agnus mansvetus, qui pōrtatur ad victimam Jer. XI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Item David: diviserunt sibi vestimenta mea, Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>6</sup>, et Psmo LXVIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: in siti mea potaverunt me aceto; item: foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>8</sup>. Item idem propheta de

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 31—33. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 19.  
— <sup>7</sup> v. 22. — <sup>8</sup> v. 18.



morte et resurrectione mea similiter scripsit [sic] dicens: ego dormivi et sompnum cepi sc. per mortem: et exurrexi quia dominus suscepit me, Psmo III<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Hæc omnia impleta sunt in me et his similia. Tales scripturas dominus Jhesus exponebat discipulis suis: dicit consequenter ewangelista: Tunc apposuit eis sc. discipulis sensum i. e. intellectum ut intelligerent scripturas, et dixit eis: Quoniam sic scriptum est sc. in libris prophetarum, et sic oportebat pati Christum. Sed contra Christus passus est ex libera voluntate, secundum illud Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: oblatum est [aldogek] quia ipse voluit; ergo non ex necessitate, quomodo igitur dicitur hic: oportebat pati Christum? Respondetur quod necesse fuit pati Christum non necessitate coactionis sed necessitate immutabilis voluntatis dei, vel oportuit Christum pati oportunitate congruitatis et non oportunitate necessitatis, unde b. Augustinus dicit: quamvis alius modus nostræ liberationis esset possibilis, tamen nullus nostræ miseriæ sanandæ erat congruentior, et resurgere a mortuis tertia die. Sed diceret: caput et corpus simul debent esse in morte et in vita, ergo Christus caput suæ ecclesiæ debuit simul mori cum sua ecclesia, (i. e. corpore) [i. e. cum sua membra (sic!)] et simul resurgere, ergo non ante? Respondetur quod decuit resurrectionem Christi accelerari i. e. festinanter fieri, [111] quia fides defecisset, et etiam quia Christus dominus sine culpa fuit conceptus, natus, et mortuus, ideo corpus ejus incinerari non debuit. Insuper resurrectio Christi nostræ resurrectionis exemplar et fidei nostræ robur fuit (i. e. fortitudo), ideo debuit accelerari. Ad objectionem autem dicitur, quod Christus non est caput naturale corporis naturalis, ideo non debet in omnibus conditionibus [tuladunfagogban] æquiparari capiti naturali i. e. assimilari, aliter enim est de capite mystico et aliter de capite naturali. Sequitur: et prædicare sp. oportebat in nomine ejus sc. Christi pœnitentiam et remissionem peccatorum. Et dicit notanter: in nomine ejus quia pœnitentia solum illis proficit qui, sunt per baptismum suo nomine insigniti, et solum his datur remissio peccatorum, quam remissionem peccatorum per intercessionem Virginis Mariæ nobis concedat dominus Jhesus qui in æternitate perfecta vivit et regnat in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 7.



(Sequitur sermo epistolæ primæ dominicæ post resurrectionem domini.) [De fide est iste sermo.]

*Omne quod natum est ex deo, vincit mundum: et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Hæc verba originaliter prima Joh. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> scribuntur et transuntive in Epistola instantis ebdomadæ leguntur. [Pro quorum verborum intellectu] Quæritur primo quotuplex est nativitas, ex quo dicitur: omne quod natum est etc.? Respondetur quod triplex est nativitas. Prima est carnalis de qua dicitur Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mulier cum parit tristitiam habet etc, et cum peperit non meminit pressuræ i. e. tristitiæ, quia natus est homo in mundum. Et hæc nativitas habet | tres socios sc. rerum inopiam, pœnarum habundantiam, et dei iram. De primo Job I<sup>o</sup> <sup>3</sup> (dicitur): nudus egressus sum de utero matris meæ; de secundo Sap. VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: primam vocem emisi similem omnibus plorans; et Glossa dicit super illo ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, ex quo sc. tempore lapsus est Adam et de paradiso expulsus. Nunquam fuerunt dies nisi mali, quod ostendit puer qui a ploratu incipit vitam, propheta suæ calamitatis [fereferenchenek prophetaÿa]; de tertio dicitur ad Ephes. II<sup>o</sup> <sup>6</sup>: eram aliquando | filii iræ; quod dicitur propter peccatum originale. Et hæc nativitas est satis misera quoad principium, medium, et finem, quia principium ejus est cum dolore, medium cum mœrore et labore, et finis cum timore. Et hæc nobis primi parentes procuraverunt [i. e. invenerunt]. Non de hac nativitate loquebatur b. Johannes in verbis propositis. Secunda est nativitas spiritualis, et hæc est duplex. Prima est baptismalis, de qua dicitur Joh. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest videre regnum dei i. e. faciem dei. Et hæc nativitas similiter habet tres socios sc. peccati deletionem, gratiæ collationem, et fomitus debilitationem (binre valo remulesnek bethegulefe). Peccati deletio figurata est in ægyptiis submersis, et filiis Israel transeuntibus per mare rubrum, ut habetur Exodi XIII<sup>o</sup>. Gratiæ collatio, per quam mens illuminatur, et fomitus debilitatio designata sunt in nube, quæ filiis Israel in die præstabat refrigerium [hiveffegeth], in

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 3. —

<sup>7</sup> v. 3.



nocte vero illuminabat eos Exod XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secunda nativitas spiritalis est pœnitentialis, de qua dicitur I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: omnis qui facit iustitiam, ex deo natus est, et certe iustum est, quod homo malum quod promisit [commisit] puniat pœnitendo. Et hæc nativitas iterum habet tres socios, sc. amaritudinem in contritione, pudorem in confessione, et laborem in satisfactione. De primo Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: egressus flevit amare, et Isayæ XXXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. De secunda Eccli III<sup>o</sup> <sup>5</sup> non confundaris pro anima tua dicere verum sc. in confessione; est enim confessio [confusio] ad peccatum et est confessio [confusio] adducens gratiam et gloriam; et ad Rom. VI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: quem fructum habuistis sc. in peccatis, in quibus nunc erubescitis. De tertio Sap. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: bonorum laborum gloriosus est fructus. Tertia est nativitas æternalis, de qua Genes. XV<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: quarta generatione revertentur ad me. Prima est carnalis, secunda baptismalis, tertia pœnitentialis, et quarta æternalis. Similiter hæc nativitas habet tres socios, sc. gaudium sine dolore [banat nekwl] [112] Isayæ XXV<sup>o</sup> <sup>9</sup>: gaudium et lætitiā obtinebunt sc. sancti: et fugiet dolor et gemitus [fo haf-codas] ab eis; et Apoc. VII<sup>o</sup> <sup>10</sup>: absterget deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et jam non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor. Item quietem sine labore, Apoc. XIII<sup>o</sup> <sup>11</sup>: Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis [meggenenek]. Item hæc nativitas habebit vitam sine morte, Sap. V<sup>o</sup> <sup>12</sup>: iusti autem in perpetuum vivent; et Apoc. XXI<sup>o</sup> <sup>13</sup>: mors ultra non erit. Prima nativitas est ad vitam naturæ, secunda ad vitam gratiæ, tertia ad vitam gloriæ, et in verbis præmissis b. apostolus Joh. loquitur de nativitate spiritali sc. baptismali. Secundo quæritur quid per mundum in verbis pro theumate sumptis significetur? Respondetur quod mundus uno modo capitur pro toto universo, secundum illud Joh. primo <sup>14</sup>: et mundus per ipsum factus est. Secundo modo capitur pro rebus mundanis, ut habetur Matth. XX primo [XVI<sup>o</sup> <sup>15</sup>]: quid enim || <sup>281</sup> prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 75. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 21. — <sup>7</sup> v. 15. — <sup>8</sup> v. 16. — <sup>9</sup> XXXV. 10. — <sup>10</sup> v. 17. — <sup>11</sup> v. 13. — <sup>12</sup> v. 16. — <sup>13</sup> v. 4. — <sup>14</sup> v. 10. — <sup>15</sup> v. 26.



detrimentum patiat? Tertio modo capitur pro hominibus in mundo existentibus 2<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> 1: deus erat in mundo ipsum reconcilians sibi. Quarto modo capitur pro bonis [sc. hominibus] tantum Joh. XII<sup>o</sup> 2: ecce totus mundus post ipsum abiit. Quinto pro malis tantum Joh. I<sup>o</sup> 3: mundus eum non cognovit, et ejusdem XVI<sup>o</sup> 4: cum venerit ille spiritus veritatis, arguet mundum de peccato. Sexto capitur pro peccatis in quibus homines mundani occupantur, et talia maxime sunt tria sc. superbia, avaritia, et luxuria, ut patet per illud primæ Joh. II<sup>o</sup> 5: omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, ecce luxuria; aut concupiscentia oculorum, ecce avaritia; aut superbia vitæ, ecce superbia; et prima Joh. V<sup>o</sup> 6: totus mundus in maligno positus est, [i. e. in peccato vel in malo igne]. Sic capitur et in theumate cum dicitur: omne quod natum est ex deo, vincit mundum i. e. peccatum. Tertio quæritur quid sit fides, ex quo dicitur in verbis propositis: hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra? Respondetur quod fides est virtus, qua creduntur quæ non videntur, ut dicit Magister in tertio, distinctione XX<sup>a</sup> quarta [tertia] Cap. 2<sup>o</sup>: et fides est de præteritis, præsentibus, et futuris. De præteritis quia credimus deum cuncta creasse, et incarnationem filii dei, passionem, mortem, resurrectionem, et in celos ascensionem: de præsentibus quia credimus deum omnia posse [omnia] nosse, et quod omnia ipse gubernat, et quod peccata ad pœnitentiam relaxat i. e. dimittit, et quod est trinus in personis, et unus in essentia; de futuris quia credimus carnis resurrectionem, bonorum glorificationem, et malorum in corpore et anima tormentationem. Quarto quæritur, qualis debet esse fides? Respondetur quod primo debet esse charitate informata [zerelmel meg abrahtatoth], sine enim charitate fides deo non placet, homini vero non proficit, unde apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> 7 dicit: si habuero fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Certe fides Mariæ Magdalænæ, erat charitate informata, ideo dictum est de ea: dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum, Lucæ VII<sup>o</sup> 8, et ibidem; fides tua te salvum facit: vade in pace. Secundo fides debet esse devotione

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 19. — <sup>7</sup> v. 2. — <sup>8</sup> VIII. 48.



fervida [aÿaitathos]; talis fuit certe fides mulieris chananææ, unde Salvator dixit ei: o mulier, magna est fides tua sc. per devotionem: fiat tibi sicut vis, Matth. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tertio [fides] debet esse bonis operibus ornata seu vivificata, quia fides sine operibus mortua est, ut dicitur Jacobi II<sup>o</sup> <sup>2</sup> etc. Quarto [fides] debet esse fortitudine roborata. Talis fuit fides sanctorum, de quibus dicitur ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: sancti per fidem vicerunt regna etc, et fortes facti sunt in bello sc. per fidem. Considera fortem fidem sanctorum, per quam delicias [generwfegeketh], divitias, et honores vicerunt et contempserunt; hoc patet de sanctis Bartholomæo, Laurencio, Alexio, Stephano, Ambrosio et Gregorio etc. Quinto fides debet esse una, quia deus [113] est unus, unde apostolus ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit: una fides, unum baptisma, et unus deus qui est pater omnium. Sexto fides debet esse humilis, certe talis fuit fides gloriosissimæ virginis Mariæ, quæ dixit Lucæ I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: respexit humilitatem ancillæ suæ, et recordatus est misericordiæ suæ etc. Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Septimo [fides] debet esse vera, unde de fide christiana I<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: tenebræ i. e. errores jam transierunt, et verum lumen i. e. vera fides jam lucet. | Et quod fides nostra vera sit, probatur per illud Marci ultimo <sup>7</sup>: signa autem i. e. miracula, eos qui crediderint, hæc sequuntur. In nomine meo dæmonia ejicient: linguis loquentur novis: serpentes tollent: super ægros manus imponent, et bene habebunt: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Hæc enim miracula et alia non fiunt inter alios, nisi inter Christianos, qui habent veram fidem. Octavo [fides] debet esse integra sc. de quatuordecim articulis fidei. Septem enim articuli sunt de Christi domini divinitate, septem vero de ejus humanitate, unde Apoc. primo <sup>8</sup> dicitur, quod Johannes vidit filium hominis ambulante in medio VII candelabrorum aureorum, et quod in dextra habebat VII stellas. Spiritualiter per VII stellas intelliguntur septem articuli fidei, qui sunt de divinitate. Primus articulus de divinitate est quod deus est unus, ergo dicimus: Credo in deum, deus autem et unus deus convertuntur. In symbolo autem niceno manifeste apponitur, dicitur enim ibi: Credo in

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 33—34. — <sup>4</sup> v. 56. — <sup>5</sup> v. 48. 54. 38. —  
<sup>6</sup> v. 8. — <sup>7</sup> v. 17. 18. — <sup>8</sup> v. 13. 16.



unum deum. Secundus est de patre sc. quod pater est; ideo dicimus patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ. Tertius [articulus fidei] est de filio, sc. quod filius est, quare dicimus: et in Ihesum Christum filium ejus unicum dominum nostrum. Quartus [articulus fidei] est de spiritu sancto sc. [quod] spiritus sanctus est; quare dicimus: credo in spiritum sanctum; et quia dicimus firma fide credere quod per divinitatem fit remissio peccatorum, ideo quintus articulus fidei de divinitate est: credo sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Item per divinitatem fit resuscitatio mortuorum, ideo [quare] sextus articulus fidei est de divinitate: credo carnis resurrectionem. Insuper per divinitatem fit glorificatio corporis et animæ, hoc est vitæ æternæ collatio i. e. donatio, ideo septimus articulus fidei de divinitate est: et vitam æternam (sp. credo). [Et] De istis articulis sunt tales versus

Creditur omnipotens deus unus cuncta creasse.

Credo patrem, credo natum, flamen quoque sacrum.

Ecclesiam credo, communio sancta, remitti

Crimina, dat vitam (æternam), credo cum carne resurgens.

Et per VII candelabra aurea ut præmisi intelliguntur septem articuli fidei, qui sunt de Christi humanitate. Primus [articulus] est quod credamus eum conceptum de spiritu sancto, ideo dicitur in Symbolo apostolorum: qui conceptus est de spiritu sancto. Secundus [articulus] est quod credamus [eum] natum ex Maria virgine. Tertius [articulus] est quod credamus filium dei mortuum pro nobis in cruce, quare dicitur: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Quartus [articulus] est quod credamus Christum dominum post mortem descendisse ad inferos, ideo dicitur: descendit ad inferna. Quintus est quod credamus eum 3<sup>a</sup> die resurrexisse a mortuis, ideo [quare] dicitur: tertia die resurrexit a mortuis. Sextus est quod credamus eum ascendisse ad cœlos [per suam humanitatem], ideo dicitur in eodem symbolo apostolorum: ascendit ad cœlos, sedet ad dextram dei patris omnipotentis. Septimus est quod credamus (dominum) Ihesum venturum ad judicandum bonos et malos, unde profitendo [valuam] et firma fide credendo dicimus in prædicto symbolo: inde venturus est judicare vivos et mortuos, vivos i. e. bonos eos



remunerando; [et] mortuos i. e. malos, ipsos perpetuæ pœnæ dando, unde Joh. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui bona agunt, ibunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala, in resurrectionem iudicii i. e. dampnationis. Et in symbolo [114] [i. e. sermo de fide] Athanasii episcopi dicitur: qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem æternum. Et [de] istis VII articulis fidei, qui sunt de Christi humanitate, sunt tales versus:

Conceptus, natus, passus descendit ad ima [i. e. ad limbum].  
Surgit et ascendit, veniet discernere cuncta [i. e. judicare].

Sed diceres: communiter dicimus quod sunt XII articuli fidei, quomodo ergo tu dicis, quod sunt quatuordecim? Respondetur quod ideo dicimus istos articulos numero || <sup>282</sup> duodenario quia ipsos in primo concilio ex instinctu spiritus sancti XII apostoli antequam ab invicem separati fuissent, et ad prædicandum per totum mundum ivissent, instituerunt ne prædicatio eorum discrepari visa fuisset, sed tamen secundum veritatem [bÿz on-fag gerent], ut dixi (isti articuli fidei) sunt quatuordecim, quorum primos duos de divinitate, ut dicunt quidam, Petrus apposuit, duos autem primos de humanitate Christi, Jacobus major fecit; alii autem apostoli quilibet eorum (unum unum) apposuit. Et ut bene sentias de fide, nota quod integritas fidei christianæ principaliter stat in quatuor: primo in personarum divinarum trinitate, ergo dicitur in epistola, de qua theuma sumsimus: tres sunt qui testimonium dant in cœlo: pater, filius, et spiritus sanctus. Secundo in essentiæ unitate, ideo adjicitur [additur i. e. opponitur] ibidem: et hi tres unum sunt. Tertio in Christi humanitatis veracitate, unde subjungitur: tres sunt qui testimonium dant in terra sc. spiritus, aqua et sanguis. Quarto in personæ Christi unitate, unde additur: et hi tres sunt unum sc. spiritus, aqua et sanguis, nam (spiritus) rationabilis, aqua et sanguis, quæ faciunt humanam naturam veram et ipsa divina natura in Christo ypostatice [i. e. personaliter] unum constituunt, unde in symbolo Athanasii dicitur de Christo: perfectus deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne existens, qui licet deus sit et homo, non tamen duo sed unus est Christus, et sicut in divi-

<sup>1</sup> v. 29.



nitare tres (sunt) personæ et una essentia: ita (et) a contrario [ in Christo domino tres sunt substantiæ sc. divinitas, caro et anima, et una persona. Et nota quod sine ista credulitate sc. quod Christus dominus verus est deus, et verus est homo, nulli est salus. Et circa hanc fidem nostram multa testimonia habemus. Primo habemus testimonium patris, unde Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> per Christum [ipsum] dominum dictum est: testimonium perhibet de me pater, qui misit me; (et) de isto testimonio habetur Matth. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et ejusdem XVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, ubi pater dixit: hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite. Secundo habemus testimonium filii unde Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: ego testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium meum verum est. Tertio habemus testimonium a spiritu sancto, Joh. XV<sup>o</sup> <sup>5</sup>: cum venerit paraclitus spiritus sanctus, quem pater mittet in nomine meo, ille testimonium perhibebit de me, quia cum apostolis testimonium faciet me toti mundo. Quarto testimonium fecerunt et faciunt scripturæ sacræ, unde Joh. V<sup>o</sup> <sup>6</sup> dixit: scrutamini scripturas, et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Quinto ipsa miracula quæ operabatur Joh. X<sup>o</sup> <sup>7</sup>: opera [i. e. miracula] quæ ego facio, testimonium perhibent de me; et ibidem: si non vultis credere mihi, credite operibus i. e. miraculis quæ propria virtute patro i. e. ago. Narra hic aliqua ex miraculis, ut aquæ et vini mutationem Joh. II; quinque millium virorum ex V panibus, et duobus piscibus saturationem Joh. VI; quatuor millium hominum ex 7 panibus iterum saturationem Matth. XV<sup>o</sup> et Marci VIII<sup>o</sup>; mortuorum suscitationem [narra] de Lazaro, habetur Joh. XI<sup>o</sup>; de filio viduæ, quem extra portam Naim suscitavit, habetur (Lucæ VII<sup>o</sup>; de filia archisynagogii, habetur) Lucæ VIII<sup>o</sup>, et Matth. VIII<sup>o</sup>. Sexto habemus testimonium [turbæ unde] Joh. XI<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: testimonium perhibebat turba quæ erat cum eo, quando suscitavit Lazarum. Septimo habemus testimonium apostolorum, unde Act. V<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: virtute magna [i. e. magna audacia] [115] red-dentes apostoli testimonium Jhesu Christi. Et dicit b. Johannes apostolus in epistola: qui credit in filium dei, habet testimonium in se: qui non credit in filium dei, mendacem facit eum sc. deum,

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 26. — <sup>6</sup> v. 39. — <sup>7</sup> v. 25. — <sup>8</sup> v. 45. — <sup>9</sup> v. 12.



quoniam non credit testimonio, quod testificatus est deus de filio suo. Notanter dicit: qui credit in filium dei, ubi est advertendum, quod aliud est credere | deum, aliud credere deo, et aliud credere in deum. Consimiliter dicitur quod aliud est credere filium dei, aliud filio dei, et aliud in filium dei. Credere deum est: aestimare et credere quod ipse deus sit: credere deo est: verbis ejus consentire quod vera sunt, et a falsitate prorsus [i. e. omnino] aliena; credere vero in deum est: credendo eum amare, et in eum credendo [i. e. confitendo] ire, ac membrum ejus fieri, et esse. Unde apostolus ad Rom. X<sup>o</sup> 1 dicit: omnis qui credit in illum sc. in deum, non confundetur, potius dixit in illum quam illum vel illi.

Quinto quæritur quæ sit utilitas fidei? Respondetur quod primo fides peccata purgat, Prov. XV<sup>o</sup> 2: per fidem peccata purgantur, et Act. XV<sup>o</sup> 3: fide purificans corda eorum. Secundo fides justificat per gratiam, ad Rom. V<sup>o</sup> 4: justificati per fidem. Tertio ab æterna morte liberat, Joh. XV<sup>o</sup> 5: qui credit in me non morietur in æternum. Quarto in filium dei transformat [i. e. mutat] Joh. I<sup>o</sup> 6: dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; et prima Joh. III<sup>o</sup> 7: nunc sumus filii dei (sc.) per fidem. Quinto deo placabilem præstat, quia sine fide impossibile est placere deo, ut dicit apostolus ad Ebr. XI<sup>o</sup> 8. Sexto omnia postulata impetrat Marci XI<sup>o</sup> 9: omnia quæcunque orantes petitis credite et fiet vobis; et Matth. XVII<sup>o</sup> 10: si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti: transi hinc (menel enne-nen) transibit, et nihil impossibile erit vobis. Septimo a confusione (galazaftol) [galazaftul] præservat, ad Rom. X<sup>o</sup> 11: omnis qui credit in illum, non confundetur. Octavo fides vitam | æternam donat et finaliter salvat, Joh. VI<sup>o</sup> 12: omnis qui videt filium, et credit in eum, habet vitam æternam; et Marci ultimo 13: qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nota quod de fide miracula multa habentur et de ipsis aliqua recitentur. Primum miraculum: Quidam rex [sc. in Babilonia] convocatis principibus et servis (suis) [et Baronibus et ministris] quæsivit ab eis: an fides saracenorum, judæorum vel christianorum melior esset?

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> XI. 25. — <sup>6</sup> v. 12. —  
<sup>7</sup> v. 2. — <sup>8</sup> v. 6. — <sup>9</sup> v. 24. — <sup>10</sup> v. 19. — <sup>11</sup> v. 11. — <sup>12</sup> v. 47. —  
<sup>13</sup> v. 16.



Tunc unus christianus respondendo dixit: quidam rex habuit tres filios, et minorem præ aliis diligebat. Habebat iste rex quemdam lapidem prætiosum qui prævalebat regna. Ad ejus enim tactum curabantur cæci, mundabantur leprosi, immo et suscitabantur mortui. Tunc iste rex morti appropinquans fecit fieri tres annulos, et commisit quod in duobus annulis lapides similes in colore illi pretioso lapidi ponerentur (sed non in valore). In tertio autem [annulo] ille lapis pretiosus conderetur; quod et factum est. Tandem ille rex fecit venire filios suos, et anulum in quo erat lapis pretiosus, dedit minori filio, et alios aliis duobus filiis. Tunc post mortem patris filii gloriabantur se habere tales annulos et tantum valentes. Tunc ad consilium cujusdam sapientis cœperunt probare annulos, et alii annuli nihil operabantur, nisi quem filius minor habebat, per illum enim multa miracula fiebant. Tandem hanc parabolam [i. e. pelda bezedet] regi ille christianus edisseruit i. e. exposuit dicens: per regem dominus deus intelligitur, qui est rex-regum est dominus dominantium, hi tres filii vero huius regis sunt: christiani, judæi et saraceni per creationem, et populus christianus est minor filius suus sed aliis prædilectus [i. e. magis dilectus] cui anulum fidei reliquit, per quam cæci illuminantur, leprosi mundantur etc [et mortui suscitantur etc]. Talia [116] enim miracula nec fiunt in fide judæorum, nec in fide saracenorum: his auditis ille rex || <sup>283</sup> mox baptismum suscepit et cum omnibus suis [sc. famulis fidem] christianam amplexatus fuit. (Et hoc fuit in Babilonia.) — Secundum miraculum est de Alexandro magno (vilagbiro) qui sua fide (licet improba) montes caspios [tali nomine vocatus] conjunxit ne rufi judæi inde ingredi [egredi] valerent. Orans (enim) et credens quod hoc deus facere posset, statim factum fuit. Tertium miraculum est de eodem Alexandro qui cum esset in Macedonia, in civitate Licia vocata continue in mente revolvebat: an Asiam sibi subjugare valeret. Quadam vice in visu apparuit sibi dominus deus: vade, subjugabis [meg gýezed] quia ego tradam tibi; qui evigilans [felebred] credidit et illico movens exercitum totam Asiam in brevi sibi subjugavit, et dum venisset in Jerusalem sacerdotes sacris induti vestibus sibi obviam venerunt. Alexander mox de equo suo se vertens [lefordula], ante sumpnum sacerdotem genua flexit, et sibi honorem impendit [i. e. fecit]. Pro quo facto



milites et principes [sc. secum existentes] eum reprehendebant, quod ipse quem totus mundus timebat, unum sacerdotem adorasset. Dixit [sc. Alexander]: istum non adoravi sed illum cujus nomen in fronte habet descriptum, qui dedit mihi victoriam; habebat autem [enim] summus sacerdos in cophio ab ante nomen dei descriptum sc. tetragrammaton i. e. nomen dei ineffabile. (Et hoc habetur in Cronica Alexandri, et Alexander græcus fuit natione.) Quartum miraculum est de judæis qui in Alexandria [i. e. in Babilonia] accusaverant christianos regi de fide. Dixerant enim regi quod in ewangelio christianorum esset scriptum: si habueritis fidem sicut granum sinapis etc. Istud miraculum habemus scriptum in sermone epistolæ dominicæ, quæ quinquagesima dicitur; ibi lege (si placet). Ex omnibus prædictis colligitur, quod fides deo multum placet, homini valde prodest, diabolo vero maxime obest [i. e. nocet], quia per eam vincitur, et ab homine repellitur. Ideo dicitur 1<sup>a</sup> Petri V<sup>o</sup> 1: **¶** fratres sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester [ti elenfegtek] diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide. Et ergo diabolus lumen fidei in homine multum conatur extinguere, sicut fur dum domum latenter [i. e. occulte] intrat, lumen exinguit. In ista fide christiana per merita beatissimæ virginis Mariæ usque in finem fortes conservet nos dominus Jhesus qui est benedictus in secula seculorum Amen.

(Sequitur ewangelium primæ dominicæ post resurrectionem domini Jhesu.)

|                                |              |             |                     |
|--------------------------------|--------------|-------------|---------------------|
| sc. in ipso die resurrectionis | i. e. quando | i. e. foret | i. e. finis diei et |
| Christi, quando facta est ista |              |             | initium noctis      |
| apparitio                      |              |             | esthuc              |

In illo tempore, cum esset sero

|                     |                           |
|---------------------|---------------------------|
| sp. in dominica qua | i. e. prima post sabbatum |
| resurrexit dominus  |                           |

Sero apparuit dominus Jhesus discipulis suis, quia qui suam mortem recogitant illis apparet in præsentem per gratiam et infuturo per gloriam  
zombatwtan eg ele napon

die illa una Sabbatorum, et

<sup>1</sup> v. 8.



i. e. hostia

i. e. reclusæ

Primo ideo hostia clausa fuerunt quia nox est occasio timoris,  
secundo ne in discipulos judæi irruerent

aÿthok

beltheuen

fores

essent

clausae,

ubi

i. e. timorem

Supple: in cœnaculo ultimæ coenæ, et erant discipuli congregati primo  
in memoriam ultimæ coenæ ibi factæ, secundo propter adjutorium mu-  
tuum, 3<sup>o</sup> quia prius etiam ibi cum Christo conversati fuerunt. Discipuli  
egbegeluen Sýdokthul feltekben

erant discipuli congregati propter metum

sp. qui Christum occiderant

sp. januis clausis

sp. dominus

timebant judæos propter duo, primo quia vo-  
lebant eos occidere sicut et Christum, secundo  
quia imponebant ipsis mendaciter quod Chri-  
stum de sepulchro furati essent.

Quia habebat corpus glo-  
rificatum, cui resistere non  
potuit corpus non glorifi-  
catum

judaeorum:

venit

Jhesus

i. e. quia officium  
stantis pro nobis  
exercuit

sp. tamquam sol in  
medio stellarum

sp. discipulorum

i. e. inquit

et stetit in medio eorum, et dixit

sc. discipulis

sp. hæc dixit ne terreantur  
ex subita apparitione Christi  
bekefeg nekwkh

i. e. dum

eis.

Pax

vobis.

Et

cum

i. e. eis annuiciasset i. e. cicatrices manuum et lateris demonstravit eis.  
Pacem quam ipsi summe affectabant cum essent in maximo timore, ne  
putarent ipsum esse fantasma, et ut ostenderet se illum qui passus fuerat  
megmutata kezýt oldalath

hoc dixisset, ostendit eis manus et latus,

i. e. lætati

i. e. igitur

sp. ipsi

i. e. intuitu

sp. Jhesu

Hic impletum est quod dixerat ipse dominus Jhesus Joh. XVII<sup>o</sup>: iterum  
videbo vos et gaudebit cor vestrum

megeuendenekh

Gavisi sunt [117] ergo discipuli, viso domino:



i. e. inquit i. e. igitur sp. discipulis i. e. rursum i. e. tranquillitas sp. discipulis  
vel concordia

In hac apparitione bis dixit Jhesus: pax vobis ad designandum quod duplex est pax sc. pax pectoris in præsenti a peccatis, et pax æternitatis in futuro ab omnibus miseriis

Dixit ergo eis iterum: Pax vobis.

i. e. quemadmodum i. e. destinavit sp. cœlestis sp. Jhesus qui i. e. destino  
resurrexi

Glossa: in eadem charitate qua misit me pater, et ego mitto vos; vel sic: ad quod misit me pater et ego mitto vos sc. ad evangelizandum et  
patiendum. ereztlek

Sicut misit me pater, et ego mitto

i. e. discipulos sp. verbum i. e. dum i. e. intulisset sp. in eos discipulos  
Augustinus designat spiritum sanctum non patris solius esse spiritum sed etiam suum, sicut flatus erat ab eo, ita spiritus  
vos. Haec cum dixisset, insufflavit et

i. e. inquit sp. discipulis i. e. recipite sp. qui est una persona in divinis  
sanctus qui dabatur in flatu, licet flatus iste non erat spiritus sanctus sed signum missionis spiritus sancti etc. Bis dedit spiritum sanctum:  
vegethek

dixit eis: accipite spiritum sanctum:

sp. hominum i. e. dimiscritis i. e. peccamina i. e. dimittuntur  
semel existens in terra et semel existens in cœlo quia duplex est charitas sc. dei et proximi i. e. digna remissione judicaveritis duobus clavibus sc. potestatis et discretionis. Secundum Glossam: Tunc deus approbat  
kiknek remissionem

quorum remiseritis peccata, remittuntur

sp. hominibus sp. hominum i. e. non remiseritis i. e. non sunt remissa  
sp. peccata

kýknek megh tartangyátok megarthuan lezen  
eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.

sp. apostolus i. e. sed sp. apostolis sp. ad salutem  
i. e. nominatur vel vocatur

Gregorius dicit: hoc non a casu sed divina dispositione factum est ut electus ille discipulus tunc deesset et infra egit, namque miro modo superna clementia ut diabolus dubitans dum magistro suo vulnera palparet  
Thomas autem unus et duodecim, qui dicitur



i. e. geminus i. e. non fuit sp. discipulis i. e. dum sp. ad discipulos  
carnis in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Dum enim ille palando ad  
fidem deducitur, nostra meus dubitatione postposita infidelitatis in fide  
solidatur    þwþ uala

didymus, non erat cum eis quando venit

|             |                  |              |              |              |
|-------------|------------------|--------------|--------------|--------------|
| sp. dominus | i. e. retulerunt | i. e. igitur | sc. S. Thomæ | i. e. ceteri |
| Jhesus.     | Dixerunt         | ergo         | ei           | alii         |

sp. Jhesu sp. vivum resurrexisse a mortuis sp. Thomas i.e. sed inquit  
vrunkath sp. dum hoc audisset

discipuli : vidimus dominum. Ille autem dixit eis:

i. e. si non i. e. visu percipio sp. Jhesu i. e. fixuram sp. ferreorum  
Chrysostomus dicit: sicut simpliciter et cito credere levitatis i. e. in-  
constantiae est, contra ultra modum certum scrutari vel multum investi-  
gare grossissimae mentis est; unde Thomas quodam modo redarguitur  
nisi videro in manibus ejus fixuras clavorum,

i. e. misero      i. e. tale membrum      i. e. in fixuras  
a domino eo quod ita intime i. e. profunde voluit hæc scire, nec prius  
credere resurrectionem domini, nisi per sensum visus videret, quia dixit:  
nisi videro et per sensum tactus tangere, quia dixit: mittam digitum  
meum in locum clavorum etc. non credam

et mittam || <sup>284</sup> digitum meum in locum clavorum,

i. e. misero tale membrum i. e. in locum lanceæ i. e. fidem non adhibeo  
nem hīzwm

et mittam manum meam in latus ejus, non credam.

Hoc est hodie post solis occasum vel in die i. e. rursum sp. pariter  
octava festi resurrectionis dominicæ

# hwfueth vtan n̄yolchad napon

Et post dies octo iterum erant

|           |           |                        |                 |          |
|-----------|-----------|------------------------|-----------------|----------|
| sp. omnes | sp. Jhesu | i. e. in loco ultimæ   | ille discipulus | sp. erat |
|           |           | cœnæ sc. in monte Oli- | sp. reversus ad |          |
|           |           | veti in domo Simonis   | discipulos      |          |

discipuli ejus intus et Thomas cum eis.



sp. ad eos sc. dominus i. e. hostiis clausis i. e. stando apparuit  
 Gregorius dicit: Quid mirum, non mirum si januis clausis post resurre-  
 ctionem Christus intravit, qui ante ea non aperto utero virginis exivit  
 [aýtok beteven]

Venit Jhesus januis clausis, et stetit in

sp. discipulorum sp. ipsis sp. mea sp. sit i. e. post hæc  
 Ecce hic cum venit semel dixit pax vobis quia per hanc apparitionem signi-  
 ficatur generalis resurrectio, ubi unica pax erit bonis sc. pax æternitatis etc.  
 medio eorum, et dixit: pax vobis. Deinde

i. e. inquit sp. apostolo i. e. applica vel sp. ut cognoscas i. e. circa fixuras  
 vel dixit porta aut extende per tactum clavorum  
 Chrysostomus: vide qualiter non expectavit Christus a Thoma prius  
 rogari sed præoccupat eundem, ostendens per hoc quoniam et quando  
 hæc loquebatur Thomas ad discipulos ipse aderat qui ubique præsens est etc.  
 dicit Thomae: infer digitum tuum huc

i. e. inspicere sp. ambos sp. ut cognoscas per visum sp. huc  
 Chrysostomus: cogita domini clementiam kegeffegeth qualiter etiam  
 pro una anima ostendit seipsum vulneratum, et accedit ut salvet unum  
 [118] et vide manus meas, et

i. e. applica, apporta vel extende i. e. induc i. e. in vulnus lateris mei  
 grossorem existentem. Quia ergo tam sollicitus fuit pro una anima, quanto  
 sollicitus est pro universo vel populo  
 affer manum tuam, et mitte in latus meum:

i. e. fore i. e. infidelis sp. esto i. e. credulus i. e. respondendo inquit  
 sp. confitens Christum verum  
 deum et verum hominem  
 et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit

sp. apostolus sp. Christo sp. es secundum quod homo es  
 quia me redemisti sanguine tuo  
 Thomas et dixit ei: dominus meus et







i. e. unctus oleo lætitiæ sp. non adoptivus sed sp. per fidem formatam  
 pro participibus suis consubstantialis i. e. charitate ornatam  
 [vronk ihus iften fia xrus] iftenfya cristus hiwen  
 est Christus filius dei: et ut credentes

sp. æternam i. e. adipiscamini sp. in fide nominis ejus  
 [erek eletek legen w nevebe]  
 vitam habeatis in nomine ejus.

*Johannis vigesimo Joh. XX<sup>mo</sup>.*

Charissimi, post mortem domini Jhesu [Christi] remanserant discipuli in triplici miseria. Primo erant in magno mœrore, unde dominus Jhesus in ultima cœna eis inter cetera dixerat: plorabit [kefergetek] et flebitis vos, mundus autem gaudebit Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>, propter hoc etiam ecclesia canit his diebus: Tristes erant apostoli de nece sui domini. Et vere poterant et debebant esse tristes, quia erant disjuncti [i. e. separati] a domino potenti, a magistro sapienti, et a patre clementi [i. e. benigno]. Secundo discipuli fuerunt in multo timore ne ipsos judæi occiderent sicut et Christum dominum, ideo tenebant hostia clausa. Propter hoc dicitur in hodierno evangelio: et fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum judæorum. Tertio fuerunt in maximo errore quia Christi resurrectionem non sperabant [nem velik voth], unde duo ex eis Lucae ultimo <sup>2</sup> dixerant: nos sperabamus quod ipse esset redempturus (Israel); quasi dixisset: prius sperabamus quod resurgeret et redimeret Israel, jam non speramus sed pius dominus noster Jhesus Christus resurgens, et ipsis discipulis multotiens apparens eos primo contra mœrorem lætificavit [meg videtota] ut solus promiserat Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum; et in [119] hoc ewangelio dicitur [habetur]: gavisii sunt discipuli viso domino. Secundo contra timorem ipsos confortat, dicens Lucae ultimo <sup>4</sup>: nolite timere, ego sum. Tertio contra errorem eos illuminavit et in fide confirmavit: ideo ostendit eis manus et latus, et palpabilem se præbuit, et de his videamus ewangelium currentis [i. e. instantis] ebdomadæ, quando sc. Christus dominus discipulos



mæstos [i. e. tristes] lætificavit, timidos confortavit, et erroneos illuminavit, ac in fide confirmavit. Primo igitur mæstos lætificavit ipsis apparendo, unde dicitur: cum esset sero die illa una sabbatorum, et fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum judæorum: venit Jhesus et stetit in medio eorum, et dixit: pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Et Lucae ultimo,<sup>1</sup> dicitur quod etiam ostendit, pedes; et subditur in hoc ewangelio ad nostrum propositum (m ÿ a k a r a t u n k r a): gavisus sunt ergo discipuli viso domino. Nota hic quod honores frequenter quatuor mala inducunt. Primo inducunt oblivionem, hoc patet de pincerna [p o h a r n a k] Pharahonis qui prosperis succedentibus oblitus est interpreti suo Joseph, unde[ut] habetur Genes. XL°. Secundo inducunt elationem (g e g h e t h), unde b. Gregorius dicit: plerumque (i. e. sæpe) [i. e. frequenter] si ad regiminis (culmen b i r a d a l m n a k t h i z t e f f e g e r e) [i. e. honoris cultum i. e. summitatem] quis erigitur [eligitur], in elationem [electionem] protinus i. e. mox permutatur. Unde Saul qui prius se indignum considerans (fugerat) ne rex efficeretur, mox ut regni gubernacula suscepit, (intumuit m e g d a g a d o t h) [et tumuit i. e. elatus factus fuit vulgo G w g e o f f e l e t h]. De primo habetur primi Reg. VIII°, de 2° 2<sup>i</sup> Reg. XV°. Tertio [honores] sæpe inducunt morum bonorum permutationem, unde communi proverbio dicitur: honores mutant mores, sed raro in meliores, quia frequenter qui in paupertate habuit mores deo et hominibus placabiles, in honoris sublimitate habebit mores deo et hominibus odibiles [v t a l a t u s]. Hoc patet de Udone, de quo scriptum est: || <sup>285</sup> Cessa jam Udo, quia vere satis est ludo. Quarto honores sæpius inducunt incompassionem (k u n w r e t l e n f e g e t h) [i. e. impietatem]. Unde communiter dicitur: dum surgunt [consurgunt] miseri, nolunt miseris [i. e. pauperibus] misereri. | Hoc potest exemplariter declarari de Roboam filio Salomonis, qui 3<sup>i</sup> Reg. XIII° <sup>2</sup> populo post mortem patris sui dixit: minimus digitus meus grossior (t e m e r d u g b) [t h e m e r d w k b] est dorso [d e r a k a n a l] patris mei (e n a t h ÿ a m n a k d e r e k a n a l) et [quod] nunc pater meus posuit super vos jugum (t h e r h e t) [i. e. pondus] grave, ego vero addam [i. e. cito faciam] super jugum vestrum. Pater meus cæcidit

<sup>1</sup> v. 41. 52. — <sup>2</sup> XII. 10. 11.



vos i. e. percussit flagellis, ego vero [autem] cædam vos scorpionibus (vas oftorokal) [wafostorokal]. Ecce quanta crudelitas et incompassio! Christus autem dominus qui in resurrectione gloria et honore fuit coronatus, suorum pauperum discipulorum non fuit oblitus, sed eos benigne visitavit; nec fuit elatus quia discipulos post resurrectionem fratres nominavit, unde Joh. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> Mariæ Magdalenæ dum in orto apparuit, ait: vade, dic fratribus meis: ascendo ad patrem meum et ad patrem vestrum, deum meum et deum vestrum. Nec fuit in bonis moribus mutatus, sed humilis post resurrectionem sicut ante, unde postquam resurrexit, humiliter cum discipulis comedit et conversatus fuit, ut habetur Lucæ ultimo.<sup>2</sup> Nec durus seu crudelis effectus sed compassibilis, quia licet deposuerit passionem, non tamen compassionem, unde discipulis mœstis et timidis benigne et paternaliter apparuit, et eos consolatus fuit, unde dicitur hic: venit Jhesus sc. ad discipulos mœstos et timidos, et stetit in medio eorum etc. Nota hic quod dominus Jhesus per gratiam venit ad quatuor genera hominum, ut ex verbis (istius) ewangelii colligimus. [Primo] venit ad memoriam mortis habentes, unde dicitur hic quod venit ad discipulos cum sero jam esset, et sero hominis est mors ejus. Sero enim homo a laboribus requiescit (sic in morte homines a laboribus hujus sæculi requiescent) Apoc. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: a modo enim jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. Sero homo recipit sui laboris mercedem: ita in morte quilibet juxta opera capiet merita, secundum illud Apoc. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: opera enim illorum sequuntur illos. Sero hostia clauduntur: ita in morte hostia quinque sensuum clauduntur. [120] Vere memoriam hujus sero, [i. e. mortis] ille b. Jeronymus continue in mente tenebat, ideo hoc dictum ab ore suo frequenter discipuli sui audiebant: dum diem illum recogito, toto corde contremisco, sive comedam, sive bibam, sive quidquid agam, semper vox illa terribilis tubæ auribus meis insonat [zeng]: surgite mortui, venite ad judicium. Ergo vide et tu homo, si sero mortis tuæ in mente sæpe revolvis, conjectura est magna (nag velekedes hozya) quod Christus dominus venit per gratiam ad habitaculum mortis tuæ. [Sequitur] Secundo venit per gratiam dominus Jhesus ad

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 42. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 13.



[illos] hostia quinque sensuum clausa tenentes, locis et temporibus oportunis [alkolmaſhelekbe], unde dicitur hic, quod venit ad discipulos dum fores essent clausæ. Ita tu homo portas (quinque) sensuum valde sub custodia habeas, et eas caute aperias, ut dominum Jhesum per gratiam recipere valeas, et specialiter [ÿelennēn] portas oculorum custodias, quia istæ sunt magis periculosæ, unde et philosophi gentiles oculos sub magna custodia habuerunt. Legitur enim quod dum Paris Elenam rapuisset et in Athenas duxisset, philosophi ne ejus pulchritudine visa carnis concupiscentia moverentur, vultum palliis operiebant, et dicebant: fuge, fuge, fuge. Et crede mihi dum per istas januas diabolus ingredi valuerit, omnia merita in anima reperta aufert, et eam deprædatam relinquit, unde propheta: oculus meus deprædatus est animam meam [megfoztvanhaga Thren. III<sup>o</sup> 1]. Multos enim et multas diabolus per oculos decepit, unde prima mulier sc. Ewa sic fuit decepta [sc. per oculos]; dicitur enim de ea Genes. III<sup>o</sup> 2: vidit mulier quod bonum esset lignum sc. vetitum [i. e. prohibitum] ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile: tulit de fructu ejus et comedit. Item taliter fuerat deceptus et David sc. per oculos, unde legitur de eo 2<sup>i</sup> Reg. XI<sup>o</sup> 3, quod post meridiem surrexit de stratu (i. e. de lecto suo) et deambulabat in solario domus suæ, viditque mulierem pulchram sc. Bersabee uxorem Uriæ in orto se lavantem, et concupivit | eam, tulitque et dormivit cum ea, et tandem pœnitens et orans ad deum, dicebat: O domine deus, averte oculos meos ne videant vanitatem Psmo CXVIII<sup>o</sup> 4. Item sic fuit deceptus et Amon filius David, | qui videns sororem suam pulchram sc. Thamar, concupivit eam, et concubuit cum ea, ut habetur 2<sup>i</sup> Reg. XIII<sup>o</sup>. Item taliter fuit deceptus quidam frater, de quo legitur quod quidam abbas quemdam fratrem a pueritia in clauastro nutritum, semel duxit (eum) secum extra claustrum, et ille frater videns mulieres choreas ducentes etc. Tertio dominus Jhesus venit per gratiam in bono unionem vel societatem habentes. Ideo dicitur hic, quod venit ad discipulos simul congregatos ob id i. e. propter hoc si

<sup>1</sup> v. 51. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 37. — <sup>5</sup> A lap alján későbbi kéz írásával: (Jeronymus: lubricus est serpens et nisi caput teneatur, totum corpus elabitur.)



vis, quod ad hospitium mentis tuæ veniat, a bonorum societate te non separe, unde per dominum Jhesum dicitur Matth. XVIII<sup>o</sup> 1: ubicunque fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. De bona enim societate vel congregatione homini multa bona proveniunt, quia primo in gratiam dei conservatur vel ipsa gratia in eo non extinguitur, unde in exemplo una candela de facili a vento extinguitur, sed plures simul junctæ se mutuo præservant. 2<sup>o</sup> quia talem diabolum vincere vel capere non valet [potest]. Videmus enim quod si unus separat se ab acie militum, de facili et cito capitur, unde quia Thomas de quo fit mentio in hoc ewangelio, ab acie apostolorum se separaverat, per infidelitatem captus fuerat. Item videmus quod una virga faciliter frangitur sed plures simul positæ non. Legitur quod quidam rex habuit tres filios, qui dum ad mortem infirmaretur facit venire filios suos coram se, et jussit auferri virgas, dixitque filio natu majori ut unam tolleret, et eam frangeret; quod filius fecit. Iterum ait ut duas virgas simul frangeret, quas filius difficulter fregit. Jussit ut tres tolleret, et eas simul frangeret quod facere nequiu. Tunc pater inquit filiis: [Ita] filii dilectissimi, si vos uniti et concordēs eritis, nullus vobis prævalebit [n e m h a t a l m a z ŷ k], si secus feceritis per adversarios frangemini et vincemini. Ita si ovis in medio gregis est, a devoratione lupi præservatur, [121] si separatur faciliter devoratur. Unde quia Judas a collegio apostolorum se separavit, a diabolo fuit devoratus. Item qui solus [est] quandocunque cadit, est quia non habet sublevantem se, hoc est consulentem, et eum orationibus adjuvantem, ruit [i. e. cadit] in desperationem, et tandem in æternam damnationem: ideo dicitur Eccl. IIII<sup>o</sup> 2: melius est duos simul esse, quam unum: habent enim emolumentum [i. e. adjuvamen] societatis suæ: si unus ceciderit, ab altero fulciatur, væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem se. Verum tamen [i. e. sed] homo a mala societate multum debet se cavere, malus [enim] est sicut acetum quod vinum bonum trahit ad suam acridinem [i. e. acesitatem], si (ei) admiscetur, vel est sicut lutum, cui si farina adjungitur, lutum maculat farinam, sed non farina lutum. Vel malus est sicut argentum cui aurum si miscetur, aurum palescit



(megheruad) [megýheruad] argentum vero attrahit auri claritatem; unde Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui tetigerit picem, coinquinabitur ab ea; et propheta [Psmsta]: cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris Psmo XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et metrīsta:

Fili, talis eris, qualem socium tibi quæris,  
Sic fuit et erit quod similis similem sibi quærit.

Quarto dominus Jhesus venit ad eos qui in timore se tenent, unde dicitur in ewangelio quod: venit ad discipulos qui erant congregati propter metum judæorum: et ergo si tu homo vis quod Christus dei verus filius, in animam tuam veniat, habe timorem. Et causant i. e. faciunt timorem hæc: primo quia nescis utrum amore vel odio dignus sis; secundo quia ignoras qua hora hinc per mortem egressurus es; tertio quia in medio inimicorum constitutus es, et si cautus non fueris vere decipieris; quarto quia in carnis carcere es; quinto quia in mari es hujus mundi; sexto quia in loco es exilii; septimo quia ignoras utrum salvaberis vel dampnaberis. Et nota quod timere magnæ est utilitatis, primo quia sine timore nova gratia dei promereri non potest, ideo dicitur Eccli 1<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui sine timore est, justificari non potest [i. e. justus fieri per gratiam]. Secundo sine timore gratia dei conservari nequit | vel non potest, unde Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: si non in timore domini tenueris te, cito subvertetur [i. e. destruetur] domus tua. Timor enim conservabat gratiam in sanctis, et eos a peccatis præservabat [i. e. custodiebat]. Timens deum est sicut avis timida quæ cavet se a laqueo. Tertio per timorem gratia amissa [i. e. perdita] recuperatur [i. e. invenitur]. De his omnibus dicit b. Bernardus: in veritate didici, nihil esse tam efficax i. e. potens ad gratiam promerendam, conservandam [et] recuperandam, quam si omni tempore coram domino inveniaris timere. Ideo propheta consulit nobis timorem dicens: sevite domino in timore, Psmo II<sup>o</sup> <sup>5</sup>; idem: timete dominum omnes sancti ejus, quia non est inopia [i. e. paupertas] timentibus eum, Psmo XXIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Per hoc enim quod homines non timent (deum) incurrunt pericula multa corporalia et spiritualia; bella per hoc decipiuntur, furta per hoc fiunt, et latrocinia. [et tantum est de prima parte

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 26. 27. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 10.



sermonis.] Secundo discipulos timidos Christus dominus confortavit quadrupliciter: primo per verbum consolatorium cum dixit: pax vobis; frequenter enim magis lætificat et confortat dulce verbum quam datum bonum, secundum illud Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: nonne ardorem refrigerabat ros: || <sup>286</sup> sic et verbum melius quam datum, quia cujus verba displicent, ejus data non placent. Et nota quod Christus dominus ut ex ewangelio recipimus, ter dixit discipulis: pax vobis, quia ab ipso nobis triplex pax bona confertur [i. e. datur], et triplicia mala removentur. Dat enim ipse pacem temporis, pacem pectoris [i. e. cordis], et pacem æternitatis; propter hoc in missa pontificali [i. e. episcopali] ter dicitur: pax vobis. Primo pontifex vertendo se ad populum dicit, pax vobis, quia pax temporis datur a Christo orationibus sanctorum, unde legitur de sancto Bartholomæo, quod dum saraceni ossa ejus reperta [recepta] in vase plumbeo dispersissent, apparuit apostolus cuidam monacho dicens: surge, collige ossa mea quæ dispersa sunt. Cui ille: qua ratione ossa tua colligere aut aliquem honorem tibi exhibere debemus, cum nos deleri [i. e. destrui] permiseris, nec auxilium nobis impenderis? Cui apostolus: per multum tempus meis meritis dominus populo [122] huic pepercit (et pacem dedit), sed eorum peccatis nimis invalescentibus [i. e. crescentibus et] usque ad cælum clamantibus jam pro eis non potui veniam obtinere etc. vide in legenda. Secundo pontifex dicit: et pax ejus sit semper vobiscum, et tunc non vertit se ad populum, quia pax pectoris non acquiritur [i. e. non invenitur] inter homines, sed sibi soli vacando [i. e. occupando]. Tertio dicit totus chorus: dona nobis pacem, quia pax æternitatis ab omnibus usum rationis habentibus desideratur. Quid autem sit pax? certe est virtus, qua homo deo, angelis, et hominibus unitur, discordia vero quæ paci opponitur [i. e. inimicatur] venit ex peccato primi parentis. Primo igitur debemus pacem habere cum deo, cum patre in memoria, cum filio in intellectu et cum spiritu sancto in voluntate. Secundo debemus habere pacem cum angelis a peccatis nos custodiendo, spiritualiter autem angeli indignantur nobis propter tria vitia scilicet propter superbiam, avaritiam, et luxuriam, nam propter hæc peccata multas plagas hominibus ingesserunt [i. e. fecerunt]. Propter

<sup>1</sup> XVIII. 16.



superbiam enim unus angelus de exercitu David septuaginta millia infra tres dies interfecit. Legitur enim 2<sup>i</sup> Regum XXIII<sup>o</sup> quod David ex quadam pompa fecit cum Joab dinumerare populum suum. Dedit igitur Joab regi numerum descriptionis et inventa sunt de Israel octingenta [nonaginta] millia virorum fortium qui educerent gladium, et de Juda quingenta millia pugnatorum, quare furor [i. e. ira] domini venit contra David, et populum ejus. Unde Gad propheta veniens ad David dixit ei: trium datur tibi optio [i. e. electio valasthas], elige unum ex his: aut septem annis veniet fames in terram tuam, aut tribus mensibus fugies adversarios tuos, et illi te persequentur, aut certe tribus diebus erit pestilentia in populo tuo. Dixit David ad Gad: coarctor undique (ketheleneýtetem) nimis; sed melius est ut incidam in manus domini mei, multæ enim misericordiæ ejus sunt, quam in manus hominis. Et ergo venit angelus, et a mane usque ad tempus | constitutum [i. e. præfixum vel ordinatum] ex populo interfecit septuaginta millium virorum. Dixitque David ad dominum cum vidisset angelum cædentem populum: ego sum qui peccavi, ego inique egi [i. e. malefeci]: isti qui oves sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro [i. e. rogo], manus tua contra me, et contra domum patris mei etc. Item propter avaritiam, de exercitu Sennacherib regis assyriorum, qui ex avaritia filiis suis et sibi regna acquirebat, per unum angelum fuerunt interfecti C octuaginta V millia, unde Isayæ XXXVII<sup>o</sup> legitur, quod Sennacherib cum exercitu suo obsedit civitatem Jherusalem, ut caperet eam. Angelus autem [domini] egressus percussit in castris assyriorum C octuagintaquinque millia virorum. Item propter luxuriam, angeli Sodomam et Gomorham subverterunt, ut legitur Genes. XIX<sup>o</sup>. Et ergo tu homo si vis habere pacem cum angelis pacis [sanctis], ab omnibus peccatis mortalibus, et specialiter ab his tribus jam prædictis te præcaveas. Tertio debemus habere pacem cum hominibus in bono, unde apostolus ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes sp. sitis; et 2<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: pacem habete, et deus pacis erit vobiscum. De pace bona plura habeo in sermone ewangelii tertiæ feriæ post festum resurrec-

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 11.



tionis domini, ibi vide. Item pax mala quam Christus dominus a nobis removet, iterum est triplex: prima est inordinata [zertelen valo bekefeg] ut cum superior obedit inferiori indebite, ut ratio sensualitati [i. e. corpori], et prælatus inferiori, cum tamen inferior debet obedire superiori in bono. Unde Prov. XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: non decet servum dominari principibus. Et vere non, quia secundum b. Augustinum: ubi nimia servatur humilitas regendi, frangitur auctoritas [i. e. potestas]. Et de tali humilitate dicit David: ne forte perissem in humilitate mea, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Hanc pacem habuit Adam obediendo uxori suæ, unde sibi per deum dictum est Genes. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quia obedisti voci uxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo. Secunda pax mala est simulata [tetetes], quæ est apparens et non existens. Talem pacem habuit Judas cum Christo, ideo ipse Christus dominus dixit ei Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: Juda, osculo tradis filium hominis. O hodie certe multi [123] sunt sequaces [i. e. imitatores] Judæ, de quibus Psmsta ait: loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum, Psmo XXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>, et Jer. XII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: in ore suo pacem cum proximo loquitur, et occulte ponit insidias. Tertia pax mala dicitur inquinata (fertezetes) [ferte hetes], et est illorum qui sunt concordēs in malo. Hanc pacem habuerunt inter se Herodes et Pilatus, de quibus dicitur Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die sc. passionis Christi. De hac triplici pace dixit dominus Jhesus Matth. X<sup>o</sup> <sup>8</sup>: non veni pacem mittere sed gladium; et sic patet quod Christus dominus discipulos timidos primo confortavit per verbum consolatorium dicens: pax vobis. Secundo Christus confortavit discipulos manus, et latus, et pedes eis ostendendo. Si enim quis frigidus est in amando, videat latus Christi perforatum et inflammabitur ad amorem, unde per dominum Cant. VIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: pone me sicut signaculum (chelth) super cor tuum; si est tepidus (thwn ĵa) [tun ĵa] in bene operando, videat manus Christi perforatas, et incitabitur ad laborem, unde Isayæ XLIX<sup>o</sup> <sup>10</sup> dicitur per dominum fidei (i. e. christiano): ecce, in manibus meis descripsi te; si est infirmus in adversis sustinendis, videat pedes Christi perforatos, et ani-

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 92. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 48. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> IX. 8. — <sup>7</sup> v. 12. — <sup>8</sup> v. 34. — <sup>9</sup> v. 6. — <sup>10</sup> v. 16.



mabitur [i. e. firmabitur] ad supportationem [vifelni ženvednÿ], quia non est servus major domino suo Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tertio dominus Jhesus discipulos timidos confortavit eis auxilium promittendo, cum dixit: sicut misit me pater, et ego mitto vos i. e. sicut misit me pater ad patiendum (ženwendnÿ) [ženvednem], et tamen semper mecum fuit Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: qui me misit mecum est: ita ad patiendum mitto vos, et tamen semper vobiscum ero, Matth. ultimo <sup>3</sup>: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem (i. e. finem) sæculi; et Pstæ: cum ipso sum in tribulatione etc. Ex quibus verbis (Pstæ) colligitur i. e. (recipitur) [habetur] quod primo deus tribulationes nostras nobiscum supportat, ideo dicit: cum ipso sum in tribulatione; secundo ab ipsa nos liberat, quare subdit: eripiam eum; tertio pro ea remunerat, propter hoc addit: et glorificabo eum, Psmo nonagesimo <sup>4</sup>. Cape hic doctrinam salutarem: Sicut Christus dominus ostendit discipulis manus, [latus, et pedes: sic et tu spiritualiter ostende sacerdoti professionem, vulnera spiritualia i. e. peccata manuum, pedum, et lateris [i. e. cordis]. Quarto dominus Jhesus confortavit discipulos eis munus nobilissimum conferendo [i. e. dando], unde dixit: accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, clave non errante remittuntur eis etc. Sicut rex aliquis mittens principem aliquem, dat ei potestatem mittendi aliquem in carcerem et liberandi: sic sacerdos auctoritate sibi tradita a Christo potest solvere et ligare. Sed diceres: tamen Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> per deum dicitur: ego sum ipse qui deleo iniquitates populi mei; et Job. I<sup>o</sup> <sup>6</sup>: ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi: quomodo ergo sacerdos dimittit peccata [mundi], quia dicitur hic: quorum remiseritis peccata etc? Respondetur quod deus et sacerdos dimittunt peccata sed differenter [kilembkilembkepen]: in peccato enim tria sunt, sc. dei offensa, deformis macula (žernu žeplu) [žernÿw žeplw], et obligatio pœnæ æternæ, et ista tria solus deus dimittit, quod signatur in filio prodigo Lucæ XV<sup>o</sup>, de quo tria dicuntur, primo quod pater osculatus est eum, per quod signatur remissio offensæ. Secundo quod induit eum pater stola prima [i. e. vestimento primo] per quod signatur munditia animæ. Tertio quod mortuus

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 29. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 25. — <sup>6</sup> v. 29.



fuerat et revixit, per quod signatur remissio pœnæ æternæ. Sacerdos autem dicitur peccata remittere quantum ad alia tria, primo quia peccatorem absolutum esse a deo denunciat i. e. pronunciat; 2<sup>o</sup> quia pœnam æternam in temporalem commutat; tertio quia de ipsa pœna partem relaxat [i. e. dimittit]. Hæc tria notantur Joh. XI<sup>o</sup> in resuscitationem Lazari, ubi dominus discipulis tria commisit; primo ut lapidem tollerent, 2<sup>o</sup> ut ipsum solverent, || <sup>287</sup> tertio ut eum liberum abire permitterent. Spiritualiter tunc sacerdos lapidem tollit, quando gravem purgatorii pœnam in temporalem convertit; tunc peccatorem solvit quando de pœna temporali aliquid sibi dimittit: tunc liberum abire permittit, quando ipsum pro absoluto libere recipiendum esse definit. [tertia pars sermonis.] Tertio dominus [124] Ihesus discipulos erroneos illuminavit et in fide firmavit. De primo dicitur Lucæ ultimo <sup>1</sup>: tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. In fide autem eos confirmavit per omnes quinque corporis sensus; primo per auditum, ideo dixit eis: pax vobis, per hoc dans nobis exemplum, ut semper habeamus in ore verba pacis, et non dissensionis i. e. discordiæ; secundo per visum, propter hoc dicitur: ostendit eis manus, et latus etc. Quidam enim ex discipulis putabant eum solum spiritum esse, contra quod dixit: palpate et videte: quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere, Lucæ ultimo <sup>2</sup>. Alii credebant ipsum assumpsisse corpus phantasticum [reŵleſes teſteth], contra quos dixit: habetis hic aliquid quod manducetur? at illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis (mezzyn t), et comedit coram eis, Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Alii vero credebant eum corpus alienum assumpsisse, contra quos ait: videte manus meas, et pedes meos, quia ego ipse sum, Lucæ ultimo <sup>4</sup>. Tertio Christus dominus firmavit discipulos in fide per odoratum, unde dicitur hic: insufflavit in eos, et ait: accipite spiritum sanctum etc. Flatus enim Christi erat valde odoriferus, per hunc enim discipuli potuerunt eum agnoscere, quia et prius senserant odorem sui oblatus [flatus]. Quarto per gustum, quia comedit coram discipulis de parte piscis assi, et favo mellis, ut habetur Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quinto per tactum, ut habetur in isto ewangelio: Thomas palpavit et

<sup>1</sup> v. 45. — <sup>2</sup> v. 39. — <sup>3</sup> v. 42. — <sup>4</sup> v. 39. — <sup>5</sup> v. 43.



tetigit cicatrices vulneris Christi. Sed dicis: quare Christus dominus cicatrices vulneris reservavit? Respondetur quod alia ratione reservavit post resurrectionem, alia de causa servat nunc in cœlo, alia servabit in iudicio, et alia post iudicium. Primo quidem servavit eas post resurrectionem, ut in discipulis et in nobis fidem resurrectionis asservaret, i. e. firmaret [vel repararet]. Glossa: ad dubitantium corda sananda [per fidem] vulnerum sunt vestigia. Et Gregorius in Omelia dicit: Egit namque i. e. fecit miro modo [chodalatus kepen] superna clementia [meneÿ kegeffeg] [ut discipulus dubitans dum in magistro vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis; plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quam fides discipulorum profuit (i. e. magis profecit), quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur i. e. firmatur. Secundo servat eas nunc in cœlo, ut patri eas repræsentet i. e. ostendat et nobis ipsum patrem reconciliet [meg engeztelÿe], unde b. Bernardus [dicit]: O homo jam securum accessum habes ad deum, ubi mater ostendit filio pectus et ubera, filius vero ostendit patri latus et vulnera, [et] ibi nulla potest esse repulsa (hallatlanfag vel elthauoztatás) [meg vethete] ubi amoris tot sunt insignia [heresfegÿ]. Legitur in Historia Scholastica, quod Antipater de Idumæa [Idomeus], magni Herodis pater in quodam prælio in servitio imperatoris multis vulneribus est affectus [i. e. afflictus], qui tandem ab æmulis i. e. ab invidis est accusatus, rejectis vestibibus coram imperatore dixit: ego Cæsar nolo me excusare apud te, sed ista vulnera quæ suscepì pro te, loquuntur pro me, si ego diligo te, et tuos [i. e. ad te pertinentes]. Sic et Christus dominus vulnera sua ostendit patri, ut insinuet i. e. ostendat, quantum patrem et nos dilexit. Tertio servabit eas in iudicio ut mali videant quoniam juste dampnati sint, unde dicet eis hæc verba secundum Chrysost. super Matth. ego propter vos homo factus sum, propter vos alligatus [afflictus] et delusus, et cæsus [i. e. flagellatus] et crucifixus, ubi est tantarum injuriarum mearum fructus, ubi pretium sanguinis mei quem | dedi in redemptionem animarum vestrarum, ubi est servitus mihi impensa, quam quo pro pretio sanguinis mei mihi dedistis; ego supra gloriam meam vos habui, quia cum essem deus, factus sum homo et vilior me (merazbualoÿa) omni-



bus rebus vestris fecistis. Nam omnem rem vilissimam certe amplius i. e. magis dilexistis me. Quarto servaturus est Christus cicatrices vulnerum post iudicium in cœlo, et hoc propter se, et propter sanctos. Propter se quidem ut semper secum deferat [i. e. portat] insignia sua victoriæ gloriosæ, unde supra Lucam vel [Beda] super Lucam dicit: Miles fortiter agens [i. e. pugnans] [125] in prælio [i. e. bello], et victoriam obtinens multis vulneribus confossus i. e. vulneratus, cum dicit ei medicus: vis sanari sine omni cicatrice, vel cum cicatricibus, et sine omni deformitate, puto quod insignum suæ victoriæ, cicatrices servaret. Illæ enim cicatrices sunt in Christo non in deformitatem sed [et ad] magnam pulchritudinem, unde dicit Chrysost. quod supra radios solis erunt lucidiores, sicut enim honor est militi de prælio revertenti deferre secum scutum fractum: sic est honor Christo deferre secum victoriæ suæ triumphum [geʒedelmet]. Glossa supra Lucam: non ex impotentia curandi Christus cicatrices servat, sed ut perpetuæ suæ victoriæ circumferat triumphum. Servabit etiam eas propter sanctos ut videntes quam misericorditer sunt redempti, cantent in æternum misericordias domini. Non solum autem circa cicatrices Christi, sed etiam circa cicatrices martyrum sancti afficiuntur i. e. compatiuntur. Spiritualiter quod Christus [dominus] vulnera sua tangi permisit, dedit nobis exemplum, ut vulnera peccatorum nostrorum tangi i. e. reprehendi permittamus. Sed sicut quædam animalia quæ se tangi non permittunt, quia sunt superba ut leo, quædam ideo quia spinosa sunt [i. e. hispida] ut ericius vel erinacius [ʒewl]; quædam eo [i. e. propter hoc], qui sunt silvestria [vadak] ut lupus: sic spiritualiter superbus non permittit se [tangere vel] tangi [i. e. reprehendi], quia ei abhomintio [i. e. odiosa] est humilitas. Avarus etiam non permittit, qui spinosus est spinis divitiarum; luxuriosus etiam non permittit, quia castitas sibi odiosa est. In hoc insuper quod manus Christus dominus discipulis ostendit, dat exemplum, ut per bona nostra opera alios etiam ad bene agendum trahamus [i. e. moneamus], ut tandem unacum eis vitam possideamus æternam, quam nobis per intercessionem virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.



(Sequitur epistola 2<sup>a</sup> dominicæ post resurrectionem.)

*Charissimi, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini* [sequimini] *vestigia* | *ejus*. Prima Petri II<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Charissimi, sancta mater ecclesia domini resurrectionem recolit et celebrat cum gaudio XL<sup>ta</sup> diebus, hoc est usque ad diem ascensionis (m i n d a l d o z o n a p ŷ a ŷ g h), et in illis XL diebus Christus dominus probavit suam resurrectionem discipulis frequenter apparendo. Ipsi enim discipuli cum viderunt, verba ejus audierunt, cum eo manducaverunt, ejus flatus odorem senserunt, et vulnera palpaverunt, unde Act. primo <sup>2</sup> dicitur: præbuit sc. discipulis se ipsum vivum post passionem suam in multis argumentis per dies XL<sup>ta</sup> apparens eis, et loquens de regno dei. Sed diceres: ex quo tempus est lætitiæ, nunc quare sancta mater ecclesia in verbis epistolæ currentis ebdomadæ ingerit i. e. inducit fidelibus mœrorem passionis Christi, dicens: Christus passus est pro nobis? Respondetur quod hoc facit propter tria. Primo ideo, ut in omni gaudio nostro memoriam passionis Christi habeamus, et hoc gratissimum est Christo domino, ut patet in quodam miraculo, quod habes in sermone epistolæ dominicæ in passione, ibi vide. Secundo hoc facit ecclesia propter hoc ut gaudium nostrum semper tristitia misceamus [e g e l e h e k], et hoc exemplariter ostendit nobis Christus dominus, quia cum in die palmarum cum gaudio et honore in Jerusalem duceretur, ipse sedens super || <sup>288</sup> asinam flebat, unde Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: Cœperunt omnes turbæ descendantium gaudentes laudare deum voce magna, dicentes: Benedictus qui venit in nomine domini. Et ut appropinquasset sc. civitati (Jerusalem), videns civitatem flevit super illam etc. Tertio quia gaudium resurrectionis dominicæ in die judicii solum illi recipient [recipiunt] qui nunc sunt participes mœroris [memoris] passionis Christi; unde talibus dixit dominus Jhesus Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: tristitia vestra vertitur in gaudium. Bene ergo sancta mater ecclesia reducit [deducit] in mentem his diebus filiis et filiabus suis memoriam passionis Christi dicens: Christus passus est pro nobis. Quæritur hic primo utrum passio Christi excessit omnes passiones martyrum, hoc est, si major fuit passionibus omnium martyrum, et arguitur

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 37. 38. 41. — <sup>4</sup> v. 20.



quod non, quia in sanctis martyribus [126] contemplatio, consolatio seu dulcedo divina mitigabat [kiffē beÿtiuoþ] et alleviabat dolorem, unde primus martyr novi testamenti sc. Stephanus, exultans in domino, dum lapidabatur dicebat: ecce, video cœlos apertos, et filium hominis stantem a dextris virtutis dei Act. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Item b. Laurentius Decio ipsum in craticula assanti jocundo animo et vultu hilari inquit: ecce miser, jam assasti unam partem gira i. e. verte aliam, et manduca. Et possent adduci multa scripturarum testimonia; sed quia Christus dominus fuit verus dei comprehensor i. e. dei [verus] visor, ergo dolor [i. e. passio] per divinam dulcedinem plus in eo mitigabatur; ergo videtur quod passio (ejus) non fuit major passionibus martyrum. In oppositum arguitur per illud Thren. primo<sup>2</sup>: O vos omnes, qui transitis per viam, videte si est dolor similis sicut dolor meus? Respondetur quod passio Christi indicibiliter excessit passionibus omnium martyrum, et hoc propter septem. Primo propter ejus complexionis nobilitatem [w nemes veren voltaÿerth], quanto enim quis est nobilioris et melioris complexionis, si læditur, ejus læsio tanto est gravior et major; sed Christus dominus fuit nobilissimæ complexionis etc. Secundo ejus passio fuit major passionibus martyrum propter locorum nervositatem, quia in locis magis nervosis fuit cruciatus, ut in manibus et pedibus etc. Tertio propter pœnæ universalitatem, quia in omnibus membris passus est. Non enim fuit in eo membrum quod passum non fuisset, non vena (er) quam tortores sui (vteth kÿnzok) non rupissent [meg nem zakaztottak vona]. Nota quod aliqui dixerunt animam specialius esse in capite, ex quo in ea sunt omnes quinque sensus, et ibi animam Christi quæsierunt per spineam coronam. Alii dixerunt esse in sanguine, quia postquam sanguis effunditur, statim anima de corpore egreditur, et homo moritur, et ibi quæsierunt per maximam flagellationem. Ita enim fuit flagellatus, quod a planta pedis usque ad verticem non fuit in eo sanitas, et sic totum sanguinem suum effuderunt. Alii dixerunt animam esse in corde, et ibi animam domini Jhesu judæi quæsierunt cum Longini<sup>3</sup> lancea (zulcha). Quarto passio

<sup>1</sup> v. 55. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> Lap alján: [Wnek talpa es gengeb volt hog nem ennekem zemem fene. Sumus viatores quousque in mundo sumus quia ibimus ad cœlum vel ad inferum].



Christi excessit omnes passiones omnium martyrum propter ejus doloris puritatem, hoc est inmixtura. Nam doloribus martyrum divina dulcedo vel consolatio miscebatur quæ dolores seu passiones eorum (martyrum) alleviabat [kinebetÿ vot]: sed non sic doloribus Christi, unde Matth. XXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dum Christus penderet in cruce, dixit: deus meus, deus meus, ut quid (i. e. quare) dereliquisti me? Quinto propter mortis orribilitatem, nam morte turpissima est occisus. Sexto propter (mortis) innoxieitatem [innoxieitatem] i. e. [hoc est] innocentiam, nam martyres peccasse si non mortaliter, tamen venialiter non negamus: Christus autem dominus non peccavit, nec inventus est dolus in ore ejus, ut habetur in hac epistola, et sic fuit omnino innocens. Septimo propter interficientium crudelitatem, quia ab illis passus est quibus multa bona fecerat, quia cæcos multos inter (eos i. e. inter) ipsos (sp. judæos) illuminaverat, leprosos mundaverat, mortuos suscitaverat etc. Secundo quæritur quæ sit utilitas | passionis Christi? Respondetur quod primo Christus dominus per suam passionem benedictam nobis deum reconciliavit secundum illud Eccli XLIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio. Secundo angelicam ruinam reparavit, ideo dicitur lapis angularis, qui fecit utrumque unum, duos enim parietes sc. angelorum et hominum simul junxit. Tertio potestatem dæmonium debilitavit [eretelenÿtete] i. e. destruxit, ante passionem enim Christi, diabolus in mundo principabatur i. e. dominabatur, et secundum b. Bernardum, habebat duas manus sc. compellentem [kÿtele-neÿthe] et attrahentem. Compellentem [manum] Christus per suam passionem omnino amputavit, attrahentem vero in tantum debilitavit, quod jam nemini potest prævalere, nisi volenti, unde b. Gregorius dicit: debilis est hostis [sc. diabolus], non potest vincere nisi volentem. Quarto dominus Jhesus sua passione septem vitia capitalia destruxit: superbiam per capitis inclinationem, invidiam per brachiorum extensionem, avaritiam per donorum largitionem, unde b. Bernardus (dicit): disce christiane, quantum debes diligere Christum, qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem suum in potum, animam (suam) [127] in pretium (valtfagonka) [valcagra], aquam lateris in lavacrum (thÿztafagra) [tiftafagra], vestem crucifixoribus,

<sup>1</sup> v. 46. — <sup>2</sup> XLIII. 17.



corpus discipulis [sc. Joseph, Nicodemo et Johanni], matrem vero Johanni. Accidiam per passionis accelerationem i. e. festinationem, iram per mollem responsionem, gulam per fellis et aceti potationem, luxuriam per lateris aperationem. Quinto Christus dominus per suam passionem infernum spoliavit et inde animas sanctorum patrum eduxit, Zachar. nono<sup>1</sup>: Tu sc. Christe in sanguine tuo eduxisti vinctos [i. e. captivos] de lacu i. e. fovea, in quo non erat aqua sp. consolationis. Sexto animas nostras vivificavit, unde apostolus ad Ephes. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: cum essemus mortui sc. in anima, vivificavit nos Christus. Septimo (Christus) nobis cœlum reseravit, unde Isayæ XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> per deum patrem dictum est: dabo clavem [i. e. crucem] David super humerum ejus [sc. Christi]: aperiet, et non erit qui claudat (sc. homo non claudat per malitiam suam propriam. Tunc tertio). Tertio quæritur [hic] quare festa de morte sanctorum ecclesia celebrat cum gaudio, sed festum mortis Christi agit cum tristitia, et mœrore, et lugubritate (g a z z a l) [g ŷ a z a l] ut in parasceve [i. e. in magna sexta feria] (n a g p e n t h e k e n)? Respondetur quod hujus plures sunt rationes et præcipue [i. e. specialiter] tres. Prima quia pro quo quis plagam recipit, talis recolens [i. e. recogitans] plagam ejusdem, non gaudere sed potius tristari debet. Gaudere enim sibi esset stultitia, et magna verecundia, Christus autem dominus pro nobis et pro nostris peccatis mortuus est, unde per deum patrem Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: propter scelus (i. e. peccatum) populi mei percussi eum, sc. filium meum, ideo dum de sua passione et morte recordamur, dolere debemus. Et hunc dolorem nobis creaturæ insensatæ el metelen ostenderunt, quia tempore mortis Christi et ipsæ luxerunt, i. e. fleverunt, et doluerunt: terra enim (tunc) tremuit, sol obscuratus est, petræ scissæ sunt etc. Secunda ratio, quia Christus dominus hora suæ passionis et mortis tristis fuit secundum illud Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: tristis est anima mea usque ad mortem. Et beatissima virgo Maria, ac discipuli tristes fuerunt, ut ergo nos conformemus eis (h o z ŷ a ŷ o k e g e n e f e l ŷ e n k), diem passionis et mortis Christi cum tristitia celebramus. Tertia ratio, quia martyres specialiter novi testamenti post mortem mox | ad cœlum [cœlos] evolaverunt, Christus autem dominus post mortem ad limbum patrum descendit, ubi prius fuerat tris-

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 22. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 38.



titia. Et ergo festa de morte sanctorum colimus cum lætitia, sed diem mortis Christi celebramus cum tristitia. || <sup>289</sup> Sequitur: vobis relinquens exemplum. Prius dixit apostolus Petrus: passus est pro nobis; jam dicit: vobis relinquens exemplum, quia apostoli non indigebant exemplo, qui viderant Christum pati, et quasi in propria persona passio Christi fuit in cordibus eorum. Dicit ergo: vobis, sc. absentibus, qui ipsam passionem Christi non vidistis, sicut nos præsentibus vidimus. Glossa dicit hic: vobis absentibus relinquens, nobis principaliter [præsentialiter] tradens exemplum, sc. contumeliarum (b o z z u f a g h), tribulationum etc., ut sequamini vestigia ejus. Sed diceres: tamen ad Rom. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: investigabiles sunt viæ ejus (J a r h a t a t t l a n o k h); quomodo ergo Petrus apostolus dicit: Sequamini vestigia ejus? Respondetur, quod Christum dominum secundum divinitatem sequi non possumus, quia ipse est creator, nos autem creaturæ, unde de ipso Job XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: celsior i. e. altior est cælo, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? sed secundum humanitatem in quantum possumus sequamur ipsum. Et in quibus [ipsum] sequamur, expressit (m e g y e l e n t e t t h e) [k i i e l e n t e] in hac epistola apostolus [Petrus], dicens: qui peccatum non fecit. Ita ergo primo ipsum [Christum] sequendo charissimi, nos a peccatis præcaveamus; et si tu homo vis te a peccatis præcavere, mortem cogita. Unde Eccli VII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: memorare novissima tua, i. e. mortem tuam, et in æternum non peccabis. Et b. Jeronymus dicit: facile (i. e. faciliter) contempnit omnia [i. e. peccata], qui se semper cogitat moriturum. Exemplum bestia [quando] cum cauda repellit nocitura (l e g e t h). Cauda tua i. e. finis est mors. Item a peccatis te faciliter præcavebis, si [hæc] considerabis sc. quem per peccatum offendis, quia deum gloriosum qui te ad imaginem suam creavit, pretiosissimo sanguine suo redemit, et bona inenarrabilia [i. e. indicibilia] si in ejus dilectione permanseris, promisit; unde apostolus dicit ad Cor. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: oculus non vidit, nec auris [128] audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit deus diligentibus se. Item cogita quanta bona per peccatum omittis, quia omnia merita per orationes, elemosynas, jejunia, peregrinationes acquisita, unde Ezech. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: si averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem

<sup>1</sup> v. 33. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 40. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 24.



i. e. peccatum omnes justitiæ suæ i. e. bona opera non recordantur. Item considera quanta mala per peccatum incurris (e ful), quia dei iram, angelorum inimicitiam, et diaboli captivitatem etc. Quæritur hic: ex quo dicitur, peccatum non fecit: tamen Joh. I<sup>o</sup> <sup>1</sup> habetur: omnia per ipsum facta sunt? Respondetur quod peccatum abstractive capiendo, nihil est. Unde dicitur ibidem: et sine ipso factum est nihil. Dicit b. Augustinus: nihil i. e. peccatum, qui peccatum coram deo hominem ad nihilum redigit i. e. mutat (vel facit). Unde Psta: ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus [i. e. peccatus] Psmo XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et nota quod dominus Jhesus non [omnes] defectus humanos assumpsit, licet naturam assumpserit humanam. Unde advertendum est quod quidam defectus sunt a culpa, et ad culpam, ut pronitas i. e. velocitas ad malum i. e. peccatum, tarditas ad bonum, ignorantia, rebellio carnis ad spiritum (i. e. contra spiritum), et peccatum; et tales defectus humanos Christus dominus non assumpsit. Alii sunt defectus a culpa, sed non ad culpam; et tales [sunt] duplices sc. communes ut esuries, sitis, fatiga [fastigia], læsio, tristitia, [fletus] etc. Et tales pro nobis peccatoribus dominus noster (Jhesus Christus) assumpsit. Alii defectus sunt personales (zinten valok) [kepten valok] seu partiales ut surditas, cœcitas, leprositudo etc., et tales dominus Jhesus non assumpsit. Secundo debemus dominum Jhesum sequi in veritate, unde dicitur in epistola: nec inventus est dolus i. e. falsitas in ore ejus. Et ergo si volumus esse sequaces Christi, debemus | sumpmo opere [i. e. toto posse] falsitatem et mendacium evitare. Dicit enim Salomon Sap. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: os, quod mentitur, occidit animam. Et Psta ait: perdes, sc. tu deus omnes qui loquuntur mendacium, | Psmo V<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Hoc potest declarari de duobus senibus, qui contra Susannam dixerant falsum testimonium, ut habetur Dan. XIII<sup>o</sup>. Tertio debemus sequi Christum dominum non alicui minus juste maledicendo, dicitur enim hic: cum malediceretur non maledicebat, quia maledici regnum dei non possidebunt, unde apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicit: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles (i. e. qui est in peccato indicibili), neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 9. 10.



maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt. Et tanto gravius est hoc peccatum sc. maledictionis, quantum [quanto] personam cui maledicimus, amare et revereri [i. e. honorari] tenemur. Ideo Levit. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui maledixerit, patri suo aut matri suæ, morte moriatur. Sed contra hoc dictum arguitur, maledicere non est peccatum, et probatur quia El' seus maledixit pueris, ipsum subsannantibus i. e. deridentibus, et egressi duo ursi de saltu i. e. de nemore, ex eis XL duos occiderunt, ut habetur quarti Reg. II<sup>o</sup>. Et tamen Elizeus [ipse] pueris maledicendo non peccavit, et sic videtur quod maledicere non est peccatum? Respondetur secundum sanctum Thomam 2<sup>a</sup> parte quæstione XXII<sup>a</sup> [LXX<sup>a</sup> sexta], quod maledictio i. e. mali impræcatio vel optatio potest fieri tripliciter, primo ratione æquitatis i. e. justitiæ, ut iudex maledicendo furem et latronem (secundum iudicium), et prælatus excommunicando contumacem (d a g a l y o f t h) [d a g a l y o f t]; et sic maledictio (non est peccatum sed est meritoria, sicut maledixit Eliseus pueris. Secundo) maledictio potest fieri ratione utilitatis, ut cum quis optat i. e. vult aliquem peccatorem pati aliquam ægritudinem vel miseriam, ut vel ipse bonus efficiatur, aut ab aliorum nocumento vel impeditio cesset: et sic etiam maledictio non est peccatum. Tertio maledictio potest fieri ratione perversitatis, hoc est mala intentione, ut ratione odii vel vindictæ, et sic est peccatum mortale. Ita cœpit apostolus cum dixit: maledici [a t k o z o k] regnum dei non possidebunt. Quarto debemus sequi dominum Christum in tribulationum patienti tolerantia; unde de ipso dicit apostolus Petrus: cum (i. e. dum) pateretur non comminabatur [n e m f e n e g e t v a l a], sed potius pro crucifixoribus orabat dicens: [129] pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Lucae XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et nota quod signa veræ patientiæ duo sunt: primo pro malo non reddere malum. Dicitur enim hic: cum malediceretur non maledicebat [n e m a t k o z v a l a]. Secundo non comminari; unde subditur: cum pateretur non comminabatur, et quia hæc fuerunt in Christo domino, ideo vere patiens fuit. Tu homo sequere Christum tribulationes patienter tolerando, i. e. sustinendo, et non puta [i. e. æstima] te in tribulationibus a deo derelictum, quia per os pro-

<sup>1</sup> v. 34.



phetæ ipse ait: cum ipso sum in tribulatione Psmo LXXXX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et si etiam minus juste [i. e. injuste], nullis tuis demeritis i. e. peccatis exigentibus pateris, deo improperare non debes, ipse enim pro nobis passus est innocens. Legitur de sancto Petro novo martyre (qui fuit monachus sancti Dominici), qui dum semel ab hæreticis quos impugnabat (quia fuit doctor in sacra scriptura) multas injurias passus fuisset, quandam ecclesiam intravit, et coram figura crucifixi genibus flexis orans cum lacrymis diceret: o domine Jhesu, cur me tantis miseriis (i. e. injuriis) affligi permittis. Unde hoc ego promerui? Mox imago crucifixi respondit dicens: Ecce ego quantas pœnas sustinui, manus enim, et || <sup>290</sup> pedes sunt clavis confixi, caput spinis coronatum, et totum corpus flagellatum, et quid mali gessi [i. e. feci], et statim sanctus Petrus martyr deo gratias agens, iterum lætanter ad conflictum i. e. disputationem cum hæreticis exiit. Item legitur in vitas patrum de quodam fratre qui nolebat manducare panem nigrum et siccum sibi appositum, apparuit ei Christus cum cruce, et ostensis vulneribus ait: intinge panem tuum in sanguinem meum, et albescit, ac mollescit. Et hoc miraculo viso statim ille frater murmurare cessavit (zugodaftul). Sequitur: tradebat judicanti se injuste sc. voluntarie ipsi Pilato, qui eum judicavit injuste, unde Matth. XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: sciebat quod per invidiam tradidissent eum, qui (sp. Christus) peccata nostra ipse pertulit (i. e. portavit) in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui sp. simus, justitiæ i. e. secundum justitiam vivamus, cujus livore i. e. | dolore, vulnere, stigmate (febhel) [febel] aut pallore (heruadatoffagaua) [hervadattoffagal] sanati sumus sc. a morbo peccati, immo et vivificati, unde ad Ephes. II<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: propter nimiam charitatem qua nos dilexit, vivificavit. Sequitur: eratis aliquando sicut oves errantes sc. per diversa vitia et idolatrias, sed nunc per passionem Christi conversi estis ad pastorem sc. Christum, qui pascit nos (elteth) corporaliter et spiritualiter et episcopum animarumstrarum. Quinto debemus dominum deum (Jhesum) sequi in mansuetudine et humilitate, unde ipse (dominus Jhesus) Matth. XI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: discite a me quia mitis sum, et humilis corde; super quibus verbis dicit

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 29.



b. Augustinus in persona Christi: discite a me non mundum creare, super mare siccis pedibus ambulare, mortuos suscitare, leprosos mundare: sed discite a me quia mitis sum, et humilis corde. Et beatus Petrus in præsenti epistola nominat Christum dominum episcopum, quia sicut episcopus populum benedicit, ita Christus dominus nos in præsenti benedicit per gratiam, et in futuro benedicet per gloriam. Et ergo charissimi dominum nostrum Jhesum Christum posse nostro sequamur non in potentia ut Lucifer, non in sapientia ut Adam, sed in puritate, veritate, et patientia, humilitate, mititate [i. e. mansuetudine] et aliis virtutibus: quod [sc. sequi] nobis per intercessionem gloriosissimæ virginis Mariæ per dominum Jhesum concedatur, qui est benedictus in secula seculorum [Benedictus] Amen.

sc. cum dominus Jhesus cœcum  
a nativitate sanasset ut habetur  
Joh. VIII<sup>o</sup>

i. e. inquit

sp. dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore

dixit

Jhesus

sp. a quibus in brevi recessurus  
erat primo post mortem, secundo  
post ascensionem

sp Jhesus

i. e. existo

discipulis

suis:

ego

sum

Bonitas convenit deo essentialiter, aliis autem rebus accidentaliter, et probat Christus se esse pastorem bonum cum subdit conditionem boni pastoris. Hoc Christus egit quia in cruce animam suam posuit pro ovibus pastor bonus. Et bonus pastor [130] animam

suis redimendis, secundum quod ipse dixit: potestatem habuero ponendi animam nostram, et iterum sumendi eam. Vocat autem fideles oves quia debent esse simplices, et pastorem sectantes ad modum ovium etc.

suam

dat

pro

ovibus

suis.

Mercenarius dicitur  
quasi mercede con-  
ductus i. e. (beres)

Super his verbis dicit b. Gregorius: terrenam sub-  
stantiam quam oves diligunt, meritum pastoris pro-  
dunt. Iterum non pastor sed mercenarius vocatur

Mercenarius autem et qui non est pastor,



qui non pro amore intimo cordiali oves dominicas, sed ad mercedes  
temporales pascit, qui non amat utilitatem ovium tamquam propriam  
cujus non sunt oves propriae, videt

i. e. tirannum i. e. appropinquantem i. e. derelinquit i. e. fideles [i. e. fugam capit]  
Secundum Augustinum: i. e. non occurrit resistendo, vel peccata arguendo  
quia hoc est fugere

lupum venientem, et dimittit oves et fugit: |

Gregorius: lupus autem rapit sed diabolus animas ad delectationem  
peccati trahit et dispergit, dum ad diversa vitia spargit  
et lupus rapit et disper-

Gregorius: sola causa est quod mercenarius fugit, quia mercenarius est,  
talis enim oves dominicas non diligit sed solum terrenam substantiam  
[vel himti az az el  
igi egmaftol]

git oves: mercenarius autem fugit quia mercenarius

quærit, et ipsas oves non defendit, ac si  
ad ipsum non pertinerent.  
est, et non pertinet ad eum de ovibus.

sp. Jhesus i. e. existo

Hæc repetitio posita est vel causa confirmationis vel causa manifestatio-  
nis, quia quod prius dixit simpliciter hic probat ratione.

Ego sum pastor bonus et cognosco oves

diligenter obsequuntur vel obediunt. Qui enim veritatem non  
diligit adhuc Jhesum non agnovit I<sup>a</sup> Joh. 2°. qui dicit se  
nosse deum, et mandata ejus non custodit: mendax est.

meas, et cognoscunt me | meae.

i. e. quemadmodum

Hæc dictio: sicut, non dicit omnimodam similitudinem sed aliqualem

Sicut novit me pater, et



sp. non tantum notitia particularis tanquam homo sed notitia comprehensiva i. e. perfecta, qui dum Christus erat in mundo etiam sp. videbat  
faciem patris ex quo erat verus comprehensor

sc. in cruce et in voluntatem patris

ego nosco patrem, et ego animam meam pono

i. e. pro fidelibus liberandis      sc. gentiles prædestinatos      i. e. fideles-  
ad vitam

pro ovibus meis. Et alias oves

i. e. possideo per æternam      -qui non sunt sp. propter injustitiam adhuc.  
prædestinationem      Tunc enim gentiles adhuc erant extra ovile fidei

[Eg acalbol]

habeo, quae non sunt ex hoc ovili:

sp. oves i. e. popu-  
lum gentilem

sp. non oportunitate  
necessitatis sed  
congruitatis

i. e. ad fidem meam  
ducere  
(ede hoznom)

et illas oportet me adducere,

sp. non solum auditu exteriori sed etiam i. e. una ecclesia de judæis et de  
interiori, qui est obedientia      gentibus i. e. paganis

et vocem meam audient, et fiet unum ovile,

sp. quia monstruosa res esset ecclesia, nisi haberet unum  
caput, quod est Christus pascens nos vita et verbo

et unus pastor. *Joh. decimo.*

Charissimi, in præsentī vita nullus debet se ipsum laudare, nec velle laudari ab alio. Et ratio est, quia si cogitat tempus suum præteritum, videbit multa mala quæ fecit, unde debet dolere, si futurum, videbit multa imminere, unde debet timere, si [co- [131] gitat tempus suum i. e.] præsens, inveniet in se multos defectus, pro quibus debet erubescere, || <sup>291</sup> et se humiliare. Quando igitur homo debet se laudare vel laudari velle, qui habet causam tanti doloris, et timoris, ac ruboris [i. e. verecundiæ p i r u l a s] sive hu-



miliationis: in Christo non autem sic est, quia de nullo transacto [i. e. præterito] quod fecit doluit, ex quo fuit sanctissimus [i. e. purissimus], de [nullo] futuro eum timere oportuit [oportavit] (quia) erat omnipotentissimus, de nullo præsentī vitioso erubescere debuit, quia erat perfectissimus. Si igitur deus petit a nobis laudari, hoc non facit propter se, sed propter nos, unde b. Augustinus dicit: laudari vult deus, et hoc vult, quod tu proficias, non ut ipse sublimetur [vanalatus legen], non hoc a te amat, quod ipsum augeat, sed quod te ad ipsum perducatur. Similiter quando se laudat deus, hoc non facit propter se, sed propter nos. Unde b. Gregorius in *Moralibus* dicit: deus qui nobis hoc prohibet, ne proprio ore laudemus, per scripturam sacram laudes suas loquitur, non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit, sed dum nobis suam magnitudinem, nostram ad se imperitiam [i. e. ignorantiam] sublevat, et bona sua loquendo nos edocet, quæ omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Deinde subdit [b. Gregorius]: ideo igitur [i. e. propter hoc] laudes suas indicat, ut valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes vero ejus visione frui. Propter nos igitur, non propter se Christus in ewangelio se commendat [i. e. laudat] dicens: Ego sum pastor bonus etc. In isto ergo ewangelio de quatuor fit mentio: primo de pastore, 2º de mercenario, 3º de lupo, et quarto de ovibus. Primo igitur fit mentio de pastore, cum dicitur: ego sum pastor bonus. Et ponit Christus dominus tria signa boni pastoris. Primum est quia pro ovibus suis animam suam ponit sed cum homo habeat tria sc. res, propinquos, et personam propriam, ista pro ovibus sunt | ponenda. Unde b. Bernhardus super *Cantica* dicit: non otiose [i. e. sine ratione] totiens est repetitum: Petre amas me, in commissione ovium; ac si diceret Jhesus: nisi me valde et perfecte ames, hoc est plusquam tua, plusquam tuos, plusquam te, nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ovibus meis, pro quibus sanguis meus fusus est. Sua [sc. bona] autem pro ovibus non ponunt qui temporalia eis non tribuunt, unde 1ª Joh. IIIº<sup>1</sup> dicitur: qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habentem

<sup>1</sup> v. 17.



tem, et clausurit viscera sua [k e n e i w l e t e f f e g e t] (i. e. compassionem) ab eo: quomodo charitas dei manet in eo? [sc. proximo]. Suos autem non ponunt, qui consanguineos insufficientes, et indignos promovent, et promoveri faciunt. Sæpe autem qui carnaliter intrat ad statum ecclesiasticum, carnaliter vivit, unde Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: quod natum est ex carne, caro est. Unde Petrus introductus in atrium [i. e. palatium] pontificis Annæ, propter ancillam Christum negavit, quia sæpe quem caro, quæ est ancilla animæ introducit, Christum non cognoscit. Personam [i. e. se ipsos] non ponunt, qui malis non resistunt, unde ipsis Ezechielis XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> per deum dicitur: non apposuistis vos murum [i. e. sicut murum] pro domo Israel. Christus autem ista tria pro ovibus posuit, unde Jerem. XII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: dereliqui domum meam i. e. familiam meam [h a z a m n e p e t h] sc. angelos, dimisi hereditatem meam i. e. totam cœlestem substantiam: dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum. Secundum signum boni pastoris est, quia oves cognoscit, unde dicitur: et cognosce oves meas; cognoscit autem Christus oves suas primo per imaginem quam eis impressit ut Psalms: signatum est super nos lumen etc. [vultus tui domine] Psalms IIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Secundo cognoscit per arma et vestimenta virtutum, quibus fideles ornavit [et armavit] ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus; et infra: induimini dominum Jhesum Christum. Tertio [132] cognoscit per signa bonorum operum, quibus eos decoravit, unde 2<sup>a</sup> ad Tim. 2<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: firmum fundamentum dei stat, habens signaculum hoc [e h y e l e]: novit dominus qui sunt ejus, et discedat [i. e. recedat] ab iniquitate omnis, qui nominat nomen domini. Quasi dicat apostolus: hoc est signum quod sunt domini, qui a malis discedunt, et faciunt bona. Quarto cognoscit per doctrinam suam, qua eos informavit Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: in hoc cognoscent omnes quod | mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem; quia vero mali ista non habent, ideo in iudicio a Christo non cognoscentur. Ideo Chrysost. super Matthæo loquens in persona Christi dicit, quod pater cognoscit filios suos per imaginem suam, rex milites suos per arma sua, pastor oves

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 12. 13. 14. — <sup>6</sup> v. 19. — <sup>7</sup> v. 35.



suas per signa sua (b i l e g h e n) [b e l e g e n], magister discipulos per doctrinam suam: ego autem non cognosco vos tanquam pater filios suos, quia imaginem meam non habetis; nec tamquam rex milites suos, quia arma mea abjecistis, nec tamquam pastor oves suas, quia signa mea non portastis; nec tamquam magister discipulos suos, quia doctrinam meam contempsistis. Tertium signum boni pastoris est, quia oves ad ovile reducit, ideo dicit Christus in hoc ewangelio: alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere. Notandum autem quod quidam sunt omnino intra ovile, ut boni christiani, qui sunt in ecclesia numero et merito: quidam sunt totaliter extra sicut pagani et hæretici, qui nec fidem habent nec opera: quidam partim sunt intra et [vel] partim extra sicut mali christiani, nam in quantum habent fidem sunt intra, in quantum vero habent mala opera sunt extra. Prælatus [e g h a z i f e y d e l m] igitur oves quæ sunt intra ovile, debet fovere [i. e. nutrire], morbidas [d e g e f f e g e t h] vero quæ sunt extra, debet effugare i. e. expellere: illas autem quæ sunt partim intra, et partim extra **I** debent excitare [f e r k e g e t h n i]. Istud triplex officium prælati repræsentat [i. e. ostendit] baculus pastoralis, cuius pars superior habet reflexionem [i. e. curvaturam] ad innuendum [i. e. ostendendum], ut ea quæ aliis prædicat, ad se reflectat [i. e. per se etiam faciat], ut sic oves quæ sunt intra, per bonum exemplum nutriat; media pars habet rectitudinem, et est apta ad percutiendum, ut sc. oves morbidas expellat: pars autem inferior habet acumen [h e g e f f e g e v a g o n], ut sc. pigros excitet, et in ecclesiam introducat. Secundo fit mentio in hoc ewangelio de mercenario [b e r e f r e l]. Christus autem dominus posuit tria signa mercenarii: primum est quia de ovibus nullam curam gerit, quod notatur cum dicitur: mercenarius videt lupum venientem, et dimittit (e l h a g y a) oves, unde b. Augustinus dicit: mercenarius si ovis deviat [i. e. errat], non revocat [n e m t e r e y t i m e g], si infirmatur non medetur, si devoratur non lacrymatur, si subterfugiunt [i. e. recedunt] temporalia quæ ipse amat, et ipse fugit. Secundum signum est quod fugit, (unde subdit: mercenarius autem fugit). Dicit hic b. Augustinus: o mercenarie, lupum vidisti, et fugisti. Forte dicis: ecce hic sum non fugi? fugisti quia tacuisti, corpore stetisti, spiritu fugisti. Et b. Gregorius dicit hic: lupus



veniens indicat [i. e. ostendit], quo quisque [sc. prælatus] animo super gregis custodiam stabat. Aliquando tamen prælatus [i. e. sacerdos] potest fugere, quando sc. ipse solus quæritur i. e. persequitur [prosequitur]: sicut fugit Paulus ut habetur 2<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Legitur enim ibi, quod Damasci præpositus [princeps] quærebat [i. e. volebat] comprehendere Paulum. Ipse autem a fratribus fecit se emitti per fenestram in sporta per murum civitatis. Dicit b. Augustinus: Paulus cessit [i. e. locum dedit] persecutioni, ut se servaret aliorum utilitati. Et per dominum Jhesum Matth. X<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Aliquando autem dicit se opponere, quando sc. persecutio populo indicitur [133] i. e. imminet [aut instat]. Aliquando vero nec fugere debet nec se opponere [prælatus], sed patienter expectare, quando sc. lanæ tantum i. e. temporalia diripiuntur [i. e. rapiuntur], unde Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: qui tecum in iudicio contendere [per eum] voluerit, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Tertium signum mercenarii est quia tantum lanam i. e. temporalia quærit, unde b. Augustinus dicit: sunt in ecclesia quidam præpositi [i. e. prælati, episcopi, archidiaconi] non propter deum quærentes temporalia commoda i. e. lucra [aut utilitates] honores ab hominibus appetentes. Quisquis || <sup>292</sup> [i. e. quicumque] talis est mercenarius est. Et legitur Genes. XXXI<sup>o</sup> <sup>4</sup> quod quando Laban ivit ad tundendas oves, Jacob fugit, quia quando prælatus a subditis tantum temporalia quærit, Chrisus ab eo recedit. Tertio fit mentio de lupo cujus triplex officium [i. e. opus ponitur] sc. rapere, dispergere et mactare [i. e. occidere]. De duobus primis dicitur hic: lupus rapit et dispergit; de tertio dicitur supra: fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Lupus igitur infernalis animas dispergit, dispersas rapit, et raptas occidit. Primo igitur dispergit i. e. per diversa vitia spargit, nam Lucifer spargit per superbiam, Mammon per avaritiam, Asmodæus per luxuriam, et Beelzebub per odium, iram, et invidiam. Tanto autem [dæmones] spargunt crudelius, quanto se sciunt tempus habere brevius. Dicitur in libro de Animalibus, quod quando lupus senescit in tantum quod non potest prædare vadit in [de] nocte circa civitates,

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 23. — <sup>3</sup> v. 40. — <sup>4</sup> v. 19.



et hominibus insidiatur [lefelkedÿk]: sic diabolus sciens tempus suum esse breve, jam de hominibus bestialibus non curat, sed bonos devorare festinat, unde Isidorus in libro de Sumpmo bono dicit: Tunc contra eum quem possedit diabolus acrius sævit, quando se divina virtute ab eo expellendum cognoscit [quem possedit prius]. Et Apoc. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Væ terræ et mari [i. e. insulis], quia descendit ad vos diabolus | habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet. Secundo animas dispersas rapit ad pœnam, et hoc [facit] quadam catena multos annulos i. e. oculos habente. Conficitur enim hæc catena ex mala suggestionem, delectationem, consensu, opere, consuetudine, necessitate, defensione, gloriatione, obstinatione [kemenwl], et desperatione, unde Prov. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: funibus [i. e. vinculis] peccatorum suorum constringitur i. e. [et] ligatur impius. Et quamvis eleemosynæ sunt sagittæ contra dæmones, et orationes lapides: tamen [sæpe] ipse diabolus ita peccatorem catenat, et illaqueat, et vix ab eo expelli potest, sive per sagittas eleemosynarum sive per lapides orationum; ideo Job XLI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur de eo: non fugabit eum [sc. diabolum] vir sagittarius [i. e. eleemosynarius], in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Tertio animas sic raptas occidit morte (æterna). De hac morte dicit Psta: mors peccatorum pessima, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Est enim mala quia animam depascit, unde Psta: mors depascet illos Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Glossa hoc dicit: ad similitudinem jumentorum, quæ non radicitus herbas evelunt sed sumpmitates rapiunt, ut iterum herbæ nascantur ad pastum (reviviscunt megh elednek) [legelefre]: sic et illi ibi morte depasti iterum reviviscunt, quia non deficient. Est pejor quia non potest mori [i. e. deficere]. Unde b. Augustinus in libro De Civitate dei dicit: nulla quippe major et pejor mors est quam [ubi] non moritur mors, est [enim] pessima quia utrumque occidit sc. corpus et animam. Idem ibidem: Mors animæ est cum eam deserit deus, mors corporis est cum illud deserit anima, mors utriusque est cum anima a deo deserta, deserit corpus. Ita enim nec ex deo vivit ipsa, nec corpus ex ipsa. Quarto fit mentio de ovibus Christi, de quibus tria signa ponuntur. Primum est quia pastorem cognoscunt, unde dicitur: | cognoscunt me meæ.

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 15.



Boni enim cognoscunt deum non tantum cognitione innata [terme fetten th i. e. infusa] quæ est per instinctum [134] naturalem, de qua Job XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Omnes homines vident deum. Non tantum cognitione speculativa, quæ est per fidem, de qua 2<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: videmus nunc sc. deum per speculum [i. e. per fidem] in ænigmate, sed maxime boni cognoscunt deum cognitione practica [i. e. operativa] quæ est per mandatorum dei observationem, de qua Psta: a mandatis tuis non erravi [intellexi nimis] Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. De ista cognitione [practica] tandem pervenitur ad cognitionem, quæ est aperta, de qua apostolus in loco jam præallegato dicit: tunc autem facie ad faciem sp. videbimus deum. Secundum signum est quia vocem ejus audiunt, unde dicitur hic: et vocem audient (vocem meam i. e. sermonem meum) sc. oves meæ; et supra dicitur: non noverunt vocem alienorum [idegeneknek]. Et nota quod tres sunt voces alienorum, et quarta veri pastoris [i. e. Christi]. Prima est vox lupi i. e. dæmonis, qui vocat ad occidendum, unde b. Gregorius: lupus est malignus spiritus, qui caulas [i. e. ovile] fidelium insidians [lefe fedik] circuit, et mortem animarum quærit. Secunda est vox furis i. e. carnis quæ vocat ad deprædandum [foztafra] de quo fure dicitur supra: fur non venit nisi ut fureretur etc. Caro enim per visum, et alios sensus corporis animam deprædatur [megfoztÿa] Thren. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: oculus meus deprædatus est animam meam. Tertia vox est mercenarii i. e. mundi, qui vocat oves ad tondendum, licet enim mundus delicias et divitias promittat, tamen in morte oves suas tondit, et sic eas tonsas extra mundum mittit. Ideirco dicitur Job XXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: dives cum dormierit [i. e. mortuus fuerit], nihil secum aufert. Quarta est vox veri pastoris i. e. Christi, qui oves vocat ad pascendum, unde ante hoc ewangelium in eodem capitulo sc. Joh. X<sup>o</sup> <sup>6</sup> dominus Jhesus de qualibet sua ove dixit: ingreditur, et egredietur et pascua [i. e. indicibilia bona] inveniet. De his quatuor vocibus dicit b. Bernhardus: | Vocat caro, vocat diabolus, vocat mundus, vocat Christus; mundus dicit: ego deficio, caro [dicit]: ego inficio [meg degefeÿtlek]; diabolus [dicit]: ego interficio; Christus [dicit]: ego reficio [meg elegeÿtlek] quem sequeris. Tertium

<sup>1</sup> XXXVI. 25. — <sup>2</sup> I. XIII. 12. — <sup>3</sup> v. 104. — <sup>4</sup> v. 51. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 9.



signum est quod pastorem sequuntur, et post eum vadunt, unde postquam dominus dixit: oves meæ vocem meam audient, subjunxit: et sequuntur me. Unde Christus assimilat se gallinæ [fias tikhoz] Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicens: Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas etc. Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos [pifteneketh] suos sub alas, et noluisti. Instar enim gallinæ foveat bona proposita, donec perficiamus bona opera. Et ergo debemus eum sequi, ejus bona ab eo recepta et recipienda cognoscendo, et sibi regratiando. Legitur de proprietatibus avium, quod gallina interdum foveat [megÿle, kiketÿ] ova propria anetarum et pavonum, sed cum omnes creverint, pulli veri matri adhærent [i. e. associantur], anetæ in aquis se demergunt, pavones de sua pulchritudine gloriantes nutricem relinquunt: sic spiritualiter et deus bona proposita foveat, et nutrit, sed quidam sibi adhærent et ipsum sequuntur per imitationem, et gratiarum actionem, alii vero eum deserunt, et descendentes in aquas voluntatum [i. e. gulositatis] se inmergunt; alii enim [autem] de sua pulchritudine gloriantes ut superbi, ingrati efficiuntur. Nobis autem tamquam ovibus suis per merita beatissimæ virginis Mariæ se dominus Jhesus sequi cedat, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

*(Et pars folii istius experte alia sexterni est, et ibi nullus est defectus etc.)*

|| <sup>293</sup> (Sequitur Quarta dominica post resurrectionem.)

[Sequitur dominica tertia post resurrectionem domini..]

Charissimi, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant [i. e. pugnant] adversus animam. 1<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>2</sup>. In tota epistola currentis hebdomadæ b. apostolus Petrus ortatur nos ad tria. Primo ad abstinence[m] a carnalibus desideriis, quo ad nos, ibi: obsecro vos [abstinere vos] a carnalibus [135] desideriis, quæ militant adversus animam. Secundo monet ad honestatem conversationis, quo ad alios, ibi: conversationem vestram bonam habentes inter gentes (poganok kezeth): ut in eo quod detractant [i. e. detrahunt] de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus

<sup>1</sup> v. 37. — <sup>2</sup> v. 11.



vos considerantes, glorificent deum in die visitationis. Tertio oratur ad subjectionem humilitatis et obedientiae, ibi: subjecti estote omni humanae creaturae [hoc est principibus] propter deum. Vel sic: in ista epistola docet b. apostolus Petrus, quomodo homo se habeat (ad se), quomodo ad proximum, quomodo ad deum: tamen propter brevitatem ac vice solum verba theumatis, vestris charitatibus declarabuntur. Dicit ergo apostolus Petrus: obsecro i. e. ob sacrum rogo sc. propter deum, et ejus nativitatem, passionem, mortem, et resurrectionem. Notanter dicit: obsecro, non dicit: praecepto, cum tamen poterat praecepere, ex quo erat vicarius Christi, et caput ecclesiae post Christum, quia papa [i. e. pater patrum]. Sed ipsum multi praelati nunc non sequuntur, qui cum magna ferocitate [i. e. crudelitate] subditis mandant sub poena excommunicationis, et sub aliis censuris [i. e.] poenis ecclesiasticis. Tales autem deberent potius homines cum benignitate trahere ad fidem, sed magis crudelitate [per -m] repellunt a fide, sicut factum est circa Boznam. Et vere tales praelati saepius incidunt in foveam, quam faciunt, unde Psta de quolibet eorum dicit: incidit in foveam, quam fecit Psmo VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et alias: in laqueum cadat in ipsum, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Plura enim praelatus potest facere pietate quam crudelitate: plus enim auditur benignitate quam ferocitate. Et b. Bernardus super Cantica certe dicit bonam doctrinam praelatis ita inquit: discite [sc. praelati] subditorum esse patres, studete magis amari quam timeri et si interdum severitati [i. e. correctioni] opus est, paterna sit, non tyrannica. Matres estote fovendo [i. e. nutriendo], et patres | corripiendo. Et b. Augustinus ponit unam regulam, quam deberent praelati observare, dicit enim primo, quod praelatus aliquando deberet se ostendere superiorem et majorem sc. in arguendo vitia, unde apostolus Paulus | cuidam praelato sc. Tito [Timotheo episcopo] dicebat ad Tit., 2<sup>o</sup> [II Tim. 4<sup>3</sup>]: argue [fegÿ], increpa [ÿgez sc. malos et vitiosos]. Omnino enim super isto laborare debet praelatus, ut malos de faucibus [i. e. de ore] diaboli eripiat [i. e. liberet], et ne boni per eos inficiantur [meg ne degeffelyenek]. Secundo praelatus inter subditos debet se servare minorem sc. humilitatis reputatione. Vere talis fuit.

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 2.



apostolus Paulus, qui dicebat I<sup>a</sup> ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ego sum minimus apostolorum; et ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mihi minimo sanctorum [i. e. christianorum] data est hæc gratia; et I<sup>a</sup> ad Tim. primo <sup>3</sup>: Christus Jhesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; et Glossa super illo ad Philip. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: in humilitate superiores invicem arbitantes [i. e. putantes] dicit: existimare [i. e. credere] debemus in quolibet esse aliquid, quo nobis superior sit. Taliter reputabat se Paulus et Antonius heremita. Unde legitur in Vitas patrum, quod cum b. Antonius, Paulum primum heremitam in heremo reperisset, et post suavia [i. e. dulcia] colloquia jam prandii hora adesset, corvus duplicatam partem panis attulit i. e. portavit; cumque de hoc Antonius miraretur, respondit Paulus, quod deus sibi omni die taliter ministrabat [sc. per corvum], et annonam [i. e. præbendam] propter hospitem duplicaverat. Tunc pia lis [keges per] oritur inter eos, quis magis dignus esset panem dividere [i. e. frangere]. Deferebat Paulus hospiti, Antonius vero seniori, tandem utrique ambo manum apposuerunt, et in æquales partes panem dividerunt. Ecce quomodo se mutuo minores reputabant. Talis fuit et b. Gregorius, de quo legitur, quod quidam [136] sanctus abbas, nomine Johannes cum Romam ad visitanda limina [i. e. ecclesias] apostolorum venisset, et b. Gregorium papam per medium civitatis transire vidisset, voluit ei occurrere, ac ut decebat reverentiam exhibere. Cernens [i. e. videns] vero b. Gregorius, quod se in terram vellet prostrare [prosternere], festinavit [sc. s. Gregorius], et primo se coram ipso [sc. abbate] in terram prostravit, nec inde surrexit quousque primo abbas se erexit. Certe in isto magna humilitas Gregorii commendatur [i. e. laudatur]. Tertio prælatus debet se servare inter subditos ut æqualis, et hoc in amabili conversatione, unde Eccli XXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur prælato: rectorem posuerunt te? noli extolli, sed esto in illis [sc. subditis] quasi unus. Hoc faciebat et ille gentilis princeps se. Alexander, unde servos non vocabat servos, sed amicos, et commilitatores [commilitones vite z tarfinak], ut legitur in ejus Chronica. Hæc tria dominus Christus omnium prælatorum caput i. e. princeps per se ostendit, aliquando vero [enim] inter disci-

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 1.



pulos habuit [i. e. tenuit] se ut dominus et magister, unde Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: vos vocatis me magister et domine: et bene dicitis: sum etenim [i. e. quia]. Aliquando autem ostendit se minorem, unde Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: ego in medio vestrum sum sicut qui ministrat; aliquando vero monstravit se æqualem, unde Joh. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup> ait: jam non dicam vos servos sed amicos. Et in verbis theumatis s. apostolus Petrus rogabat christianos tamquam minor majores, || <sup>294</sup> licet ipse fuerit princeps et caput fidelium, post Christum dicens: christiani, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos. Nota hic quod advenæ sunt qui in loco alieno manent, sed peregrini sunt qui ad loca aliena tendunt [i. e. vadunt *ÿdegen herre mennek*]: nos autem ut dicit apostolus Petrus in isto mundo advenæ et peregrini sumus, unde David sciebat in hac vita se advenam et peregrinum, ideo dicebat: advena ego sum, et peregrinus, sicut omnes patres mei, Psmo XXXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et sumus advenæ [*i wuevenek*], secundum animam, quæ non terrena sed cœlestis est, unde Chrysost. super Matthæo dicit: anima in hac vita potens [*hatalmas*] est sed advena: caro autem impotens sed in domo propria: caro igitur quia domestica est [i. e. in domo sua est], hic sæpe animæ dominatur, anima vero quia potens est, sæpe sibi resistit (*ellene al*) et carnem ad bonum trahit, tamen aliquando carni condescendit [i. e. obedit]. In futuro autem anima potens erit in domo propria, caro autem infirma respectu animæ erit advena, et ideo tunc anima carni totaliter [i. e. omnino] dominabitur, et quidquid voluerit spiritus [i. e. anima], mox consentiet corpus. Et ponit exemplum ita inquit: si enim aliquis potens in domo pauperis hospitatur, pauper ibi jubet, quia in domo sua est, potens autem ibi habet aliquam agendi fiduciam, quia potens [est]: sed si pauper in domum (potentis seu) divitis intrat, nec est ausus loqui [*ingen nem cÿhcabhath*], tum quia advena est, tum quia pauper est, bene ergo apostolus dicit, nos hic esse advenas. Et etiam dicit peregrinos, propter peregrini proprietates. Pro quo nota, quod primo peregrinus quantumcunque distet corpore a patria sua [i. e. a domo sua], tamen mente, hoc est cogitatione semper ibi est. Talis debet esse spiritualiter homo

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 13.



salvandus, ita ut mens ejus in cœlo [cœlum] versetur [naÿa f-cuddiek]. Taliter faciebat apostolus, qui ad Philip. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: nostra conversatio in cœlis est. Secundo bonus peregrinus quousque est [extra] patriam, mœrore pressus est i. e. tristis: ita christianus salvari volens, quousque est in hac valle lacrymarum, debet esse in tristitia (pro) peccatis et pro incolatu, unde Psta: heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est [Oh ennekem merth en ydegen feld miuleffem meg hozula] Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Vere talis fuit Ezechias qui Isayæ XXXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine [animæ] meæ. Tertio peregrinus [137] habet [vestem] humilem. Ita bonus christianus debet esse humilis juxta doctrinam salvatoris | qui dixit Matth. XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: discite a me quia mitis [zeled] sum et humilis corde. Et sine hac humilitate salus esse nequit, unde Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Vere humilis fuit b. Franciscus de quo legitur, quod dum suus socius in extasi [i. e. in raptu] constitutus fuisset, vidit in cœlo quandam sedem nobilissime ornatam et altam sed vacuam; et cum miraretur cujus illa esse deberet, audivit quod humilis Francisci, et quod de illa Luciper ruisset i. e. cecidisset, tandem veniens ad b. Franciscum, interrogavit: cujus meriti se [esse] putaret? Cui sanctus Franciscus ait: Charissime, nihil aliud de me puto, nisi miserrimum peccatorem me esse credo. Quarto peregrinus de deliciis temporalibus non curat. Sic bonus christianus deliciis carnalibus non intendit [nem igekezik], scit enim quod terminus i. e. finis deliciarum est locus pœnarum. Unde b. Jeronymus dicit: difficile, immo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur deliciis, ut de deliciis ad delicias vadat, ut hic (i. e. in isto mundo) ventrem, et ibi mentem impleat, ut hic et ibi primus, et hic et ibi appareat gloriosus; et vere istæ deliciæ carnales ducunt ad æternam mortem. Ideo dicit apostolus ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: si secundum carnem vixeritis, (morte) moriemini. Certe istas delicias carnis ille [iste] s. Jeronymus parvipendebat i. e. vilipendebat, ideo quotidie (na pon ked h) corpus suum [ter] adeo disciplinabat (i. e. flagellabat) ut fluxus sanguinis quasi emanatio fontis

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 29. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 13.



largissimi apparebat, ut scribit de eo Cyrillus episcopus jerosolimitanus etc. Quinto peregrinus per viam artam (atal vtun) incedit. Ita bonus christianus non graditur i. e. non ambulat per amplam (i. e. per latam) viam vitiorum quæ ducit ad perditionem, sed vadit per artam viam præceptorum, quæ ducit ad æternam [salvationem. Talis fuit David qui ideo dicebat: viam mandatorum tuorum cucurri, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Sed vere nunc plures ambulant per latam viam peccatorum, et ideo veniunt ad medium dampnatorum, unde legitur de Aristotele, quod cum post mortem cuidam discipulo suo apparuisset, quærebat ab eo Aristoteles: si adhuc homines essent in terra etc. [ut in prosa hujus ewangelii est scriptum etc.]. Sexto peregrinus festinat ad patriam vel ad domum, sic salvandus debet festinare ad cælum quia hic perseverare (meg maradni) non possumus. Nolle enim et velle [egredi i. e.] exire debemus, unde apostolus ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: non habemus hic manentem civitatem, sed inquirimus futuram. Item ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: festinemus ingredi in illam requiem. O quomodo sancti festinabant, Bartholomæus enim ut intrare festine (i. e. cito) potuisset, pellem deposuit; Laurentius ignem sustinuit; Andreas crucem ascendit etc. Et scito quod si non festina-veris || <sup>295</sup> tu homo, janua cœlestis tibi claudetur. Septimo peregrinus vadit cum peregrino, ita volens salvari debet conversari (na ŷa f-kodom) cum bono et declinari a malo, quia David dicit: cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris Psmo XVII<sup>o</sup> <sup>4</sup>; et b. Ambrosius inquit: homo socios conjuge tibi bonos, et si fueris socius conversationis, eris et virtutis: periculosum [est] cum his qui male vivunt sociari. Et vere melius est a malis odiri, quam cum eis conversari. Ideo dicit b. Bernardus: melius est malorum odium quam consortium, quia ab eis homo peccati macula inquinatur i. e. maculatur; unde Eccli X<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Et possunt adduci multa exempla: primum, si bonum vinum miscetur aceto, vinum fit acetosum, sed acetum suam acedinem (fowanofagath) [fouanofagat] non amittit. Secundum, si farina alba miscetur cum luto, farina inmunditiam luti (non) aufert sed sola maculatur. Tertium, si venenum imponitur cibo pretioso, venenum [138] pretiositatem

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 26. 27. — <sup>5</sup> XIII. 1.



[i. e. bonitatem] cibi non assumit sed destruit. Quartum, si lumen portatur ad ventum, lumen ventum non impedit, sed ventus lumen ipsum extinguit etc. Octavo, peregrinus ab eo, quod ipsum gravaret in via, ne posset citus i. e. cito [i. e. festinus] venire in locum quo tendit, (quo vult transire) abstinere: sic bonus christianus spiritualiter quod ipsum impedit, ne perveniat ad patriam æternam, summo opere i. e. diligenter abstinere. Et istud gravamen seu impedimentum faciunt septem peccata mortalia, de quibus duo hic ponit Petrus apostolus (i. e. in ista epistola), quæ nunc plus in hominibus regnant, sc. gula et luxuria, a quibus fidelis [sp.] christianus maxime abstinere debet, unde dicit: charissimi, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis. Glossa: i. e. ab operibus gulæ et luxuriæ, quæ militant adversus animam, in his enim major est delectatio, et tandem gravior erit tormentatio. Primo igitur abstinendum est a gula, per quam a paradisi gaudiis cecidimus. Gula enim homini facit maximas jacturas (nag vezedelmeth) [i. e. magna dampna], et deo magnam injuriam [bozvfagoth]. Prima jactura (ele kar) [ele vezel] quia corpus reddit deforme [i. e. turpe] primo per tumorem quia ventrem tumidum [ventre tumorem] facit (potrohoffa). Secundo os fœtidum reddit. Vides ad experientiam [nilwanlatod], quod os gulosi fœtet plus quam sterquilinum (elouaka) [elouaca], immo et omnia alia membra debilitat, manus enim mobilitat (rezketeye tezy), memoriam enervat, gressus inordinat (tantorgatya) [zerteleneth], linguam balbificat, vim gignitivam annihilat, immo totum vastat [pufstetya], ita ut a planta pedis usque ad verticem non fit in guloso sanitas. Et hoc vitium gulæ hominem facit insanum (elmetellenne) [elmetelen], stolidum (heÿta) [heÿtha] et stultum (bolonda). Nonne mercator (kalmar) fatuus judicaretur, [qui aurum] justo labore acquisitum in arcam poneret [i. e. in cistam], in qua ipsum in lutum aut stercus convertendum putaret: et quia venter gulosi est arca, et saccus stercorum | certe fatuus est, qui ea quæ cum magno labore acquisivit, male in eo recondit i. e. abscondit, cum sciat ipsa in stercus et lutum fœtidum convertenda. Secunda jactura (mas vezedelm) [mas vefcel] quia gula inducit infirmitatem



mentis et corporis, unde Eccli XXXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: in multis escis erit infirmitas; fatuus est qui emit sibi infirmitatem. Tertia jactura quia per gulam homo legem vel documentum naturæ transgreditur. Considera enim quod natura homini dedit parvum os, eo quod cum parvo ore cibum et potum sumeret cum modamine [i. e. cum mensura]. Propter hoc et ipsa natura docuit hominem quod in ventre se cingularet. Quarta jactura quia per gulam homo infringit mandatum divinum, unde Lucæ XX<sup>o</sup> <sup>2</sup> per Christum dicitur: attendite (laffatok) [i. e. videte] ne graventur corda vestra crapula. Quinta jactura [quia] gula dampnat hominem, ideo dicitur Eccli XXXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: propter crapulam (torkoffagmÿa) multi perierunt. Et Seneca ac Ambrosius dicunt: plures occidit gula quam gladius, hic (i. e. in isto mundo) morte culpæ et naturæ, et in futuro morte gehennæ. Cape exemplum: epulo quotidie epulabatur [i. e. comedebat] splendide et sepultus est in inferno Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>, et Exodi XXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: sedit populus manducare et bibere, et surrexit ludere, et illa die ex eis ceciderunt [i. e. interfecti fuerunt] viginti tria millia, de quibus et Psta ait: adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: et ira dei ascendit super eos, Psmo LXXVII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Sexta jactura [quia] gula facit hominem insatiabilem, unde Prov. VIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: venter impiorum [i. e. gulosorum insaturabilis], et Psta: famem patientur ut canes, Psmo LVIII<sup>o</sup> <sup>8</sup> immo gulosus insatiabilior est quam canis, quia ei non sufficiunt fructus terræ, pisces maris, volatilia cœli (egnek madari) feræ silvarum etc. Et attende [i. e. considera] quod diabolus valde laborat hominem per istud vitium decipere, quia postquam decepit, homo erit in sua [139] potestate, facit enim diabolus mille artifex, sicut ille qui vult castrum expugnare. Toto enim conamine [talīs] nititur portam castrī habere, quia postquam ipsam habuerit, castrum erit in sua potestate, ita et cetera. Secundo homo per gulam deo facit magnam injuriam, eo quod gulosus ventrem suum deificat [i. e. deum facit], unde apostolus || <sup>296</sup> de gulosis ad Philip. III<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicit: multi ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus [i. e. mors]:

<sup>1</sup> v. 33. — <sup>2</sup> XXI. 34. — <sup>3</sup> v. 34. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 30. — <sup>7</sup> XIII. 25. — <sup>8</sup> v. 15. — <sup>9</sup> v. 18. 19.



et quorum deus venter est: et gloria in confusione. Super quibus verbis dicit b. Augustinus: hoc ab homine colitur i. e. adoratur quod præ ceteris diligitur. Et nota quod de isto quomodo gulosorum deus est venter, Hugo de Sancto Victore pulchre loquitur ita dicens: venter deo comparatur [i. e. assimilatur]. Solent enim diis templa construi, altaria erigi, ministri ad serviendum statui, pecudes immolari, thura concremari, deus si quidem i. e. certe venter est, templum est coquina, altare mensa, ministri coci, immolatæ pecudes, coctæ carnes, fumus incensorum, odor saporum. Patet ergo quod gulosi sunt idolatræ, et pejores quam pagani, quia illi adorant [aurum] vel argentum, isti autem ventrem, qui est stercorum saccus. Et quia gula deo facit magnam injuriam, homini vero maximas jacturas, ideo b. Petrus in verbis præmissis pro theumate sumptis docet nos ut ab ea abstineamus. De luxuria habes in epistola 2<sup>a</sup> dominicæ ipsius quadragesimæ, ibi vide. Sequitur: quæ militant adversus animam. Ista enim vitia præcipue pugnant contra animam, ideo homo debet eis fortiter resistere, si vult coronari in cœlis, quia secundum apostolum: nemo coronabitur, nisi qui legitime [tweruengerent] certaverit. 2<sup>a</sup> ad Tim. 2<sup>o</sup> <sup>1</sup> et Job VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: militia est vita hominis super terram etc. Quæritur hic: ex quo omnia peccata | tam spiritualia quam carnalia militant adversus animam: quare [hic] specialiter dicit Petrus apostolus abstinere a carnalibus desideriis? Respondetur quod propter majora pericula quæ animæ ex istis proveniunt, ex quo [i. e. quia] sunt plus connexa et familiariter [i. e. conversative] conjuncta homini, et plus suavia [i. e. dulcia] iudicantur et etiam sunt plus fortiter moventia et minus separabilia seu superabilia. B. Gregorius tertio Moralium dicit: nos gestamus [i. e. portamus] laqueum nostrum quotidie nobiscum, ferimus inimicum nostrum sc. carnem, quæ concupiscit adversus animam, quia enim anima cœlestis est, cœlestia desiderat, et [caro] terrestris terrena affectat, et sic caro contraria desiderando pugnat adversus animam. Modum autem hujus pugnæ et pericula pulchre (tangit) b. Bernardus in suis Meditationibus [i. e. in libro quem fecit de suis contemplationibus] ita dicens: scio quemdam qui secum per annos plurimos

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 1.



vixit, ad mensam tuam sedit, cibum de manu tua sumpsit, in sinu tuo dormivit, cum voluit tecum colloquium habuit, hic [i. e. iste inimicus] jure hereditario servus tuus est. Sed quia eum delicate nutrivisti, et virgæ pepercisti, contumax [dagalos] effectus [leth] | levavit manum super caput tuum et te in servitutem redegit, et tui crudeliter dominatur. Sed forte dicis: quis est iste? Certe est vetus homo [regi ember], caro tua quæ conculat [nomodÿa] spiritum tuum; homo [i. e. caro] iste a natiuitate cæcus est, surdus et mutus et inveteratus dierum malorum. Rebellis virtuti et veritati, et inimicus crucis Christi, deridet innocentem (et) transeuntem simpliciter, ambulat in magnis et mirabilibus, arrogantia [gegw] ejus plus est quam fortitudo, nullum reveretur [i. e. honorat], dicit (in) insipientia sua: non est deus: tabescit [lankath] in bonis et malos patitur, et non fatigatur in illis, dissipat propria, sicut prodigus cupit, et rapit aliena, sicut avarus, turpitudinem et ignominiam [gegenfeget] sibi [140] congregat, iram dei [sibi] provocat. Homo iste totus in peccatis natus est, et sic nutritus, iniquitatis filius odit disciplinas [fegelmeth], cum videt furem [i. e. diabolum] currit cum eo, et cum adulteris portionem suam ponit, os suum habundat malitia, et lingua sua concinnat [i. e. loquitur] dolos [alnokflagokat]. Sedens adversus fratrem suum loquitur, et adversus filium matris suæ ponit scandalum [vetkeztetÿ], super te etiam thesaurizat iram in die iræ [i. e. judicii], vult a te hereditatem (tuam) tollere, et tu tantam injuriam non vindicas [i. e. non punis] sed dissimilas [el hallogatod], nec ei verbum durum loqueris, nec vultum iratum ostendis, ludit tecum ut te perdat, et exinde venit illusio [calateozas], persecutio [zaborufag], et mors animæ. Hæc ille. Et maxime hæc peccata carnalia privant hominem regno dei, unde apostolus ad Galat. ultimo<sup>1</sup> dicit: Opera [i. e. peccata] carnis sunt fornicatio, immunditia [ruthfag], impudicitia [fertezetteffeg], luxuria, idolorum servitus, veneficia [ethetes], inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones [i. e. discordiæ], sectæ, hæreses [tevelgeffek], invidia, homicidia, ebrietates, comessiones [et gulositates] et his similia. Qui talia agunt, regnum dei non con-

<sup>1</sup> Vº. 19. 20. 21.



sequuntur. Et ergo charissimi, ab omnibus peccatis, et maxime a carnalibus desideriis juxta b. Petri (apostoli) monitionem [i. e. informationem] nos abstineamus, ut hic gratiam et in futuro gloriam consequemur [i. e. lucremur], ad quam per merita Virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus qui est benedictus in secula sæculorum Amen.

sc. in ultima cœna vel in  
hora ultimæ cœnæ, appro-  
pinquante hora passionis

i. e. inquit

sp. dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore dixit dominus Jhesus

sp. a quibus in brevi erat sp. tempus erit i. e. tunc i. e. visu non percipietis  
recessurus per mortem sc. triduum sp. quia tunc abscondar in se-  
et ascensionem futuram (keueffe) pulchro ab oculis vestris  
discipulis | suis: Modicum, et jam non ||<sup>297</sup> videbitis

sp. Jhesum i. e. rursum sp. tempus erit i. e. visu percipietis  
sc. tempus XL dierum suppl: ante ascensionem  
me: et iterum modicum, et videbitis

sp. Jhesum i. e. ascendam vel i. e. ad patris i. e. locuti sunt i. e. propter  
vadam æqualitatem Christi verbum  
(megek) [atÿamhoz]  
me: quia vado ad patrem. Dixerunt ergo

i. e. ex apostolis, qui- i. e. sibi ipsis Secundum Chrysost.: du-  
bus ista loquebatur mutuo plex causa posuit esse quare  
(egmaf'nak) [egÿmaf'nak] (mÿez)  
ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc

non intelligebant apostoli quæ dicebantur. Prima causa fuit tristitia disci-  
pulorum, ex quo enim non poterant a Christo separari, nec audire pote-  
rant ejus recessum. Secunda causa potuit esse contrarietas quæ videbatur  
(merth) (keueffe) (nem) (lattok)  
quod dicit nobis: Modicum? et non videbitis me:



esse in verbis domini, sc. videbitis, et non videbitis. Item si ibat ad patrem quomodo eum videbant? Respondetur quod per hæc verba Christus prædixit discipulis triplex tempus sc. passionis, cum dixit non videbitis; et iterum modicum, et videbitis me: quia

i. e. loquebantur vel i. e. igitur i. e. qualis est iste  
 aiebant sp. apostoli inter se sermo vel quis est intel-  
 lectus hujus sermonis  
 tempus resurrectionis dum subjunxit: et videbitis, et tempus ascensionis  
 cum addidit: quia vado ad patrem etc.

(Athÿamhoz)

(mÿ — ež)

vado ad patrem. Dicebant ergo: quid est

i. e. quia sp. dominus sp. discipulis sp. tempus erit dum i. e. ignoramus  
 Jhesus suis videbitis, et non  
 videbitis me

hoc quod dicit nobis: Modicum? nescimus

i. e. quid intendit vel i. e. intellexit i. e. sed sp. dominus  
 vult per hunc sermonem Interlinealis Glossa dicit: Cum apostoli hæc  
 verba loquerentur, sc. quid est hoc quod dicit  
 nobis: Modicum? nescimus quid loquitur, Chri-  
 quid loquitur. Cognovit autem Jhesus

i. e. intendebant i. e. ipsum i. e. quærere i. e. inquit sp. discipulis  
 stus cum eis visibiliter non erat, quia loquebantur de verbis Christi sibi  
 ipsis in secreto. Cum igitur eorum dubitationi respondit, verum deum se  
 esse ostendit. Cum sine verbis eorum intellexerit ipsorum dubitationem,  
 (akarÿak uala)

quia volebant [141] eum interrogare, et dixit eis:

sp. verbo i. e. quæstionem facitis sp. ipsos i. e. ex quo sp. præcedenter  
 vobis  
 et in hac responsione sua primo Christus exposuit quod dixerat sc. mo-  
 dicum et non videbitis me et cetera. Secundo apposit similitudinem ibi:  
 (ežrel) (kerdežettek) (mondam)  
 De hoc quaeritis inter vos, quia dixi,



i. e. non multum      sp. visu corporali      sp. Jhesum      i. e. rursum  
mulier cum parit. Tertio adoptavit similitudinem ibi: ita et vos, nunc  
quidam etc.

Modicum et non videbitis me, et iterum

i. e. parvum tempus      sp. visu corporali      sp. Jhesum (quia vado  
ad patrem, si placet)  
modicum et | videbitis me.

i. e. vere, vere, ista duplica-      i. e. ajo, vel      sp. discipulis meis      sp. interius  
tio est sermonis confirmatio      dictum meum      dubitantibus  
(bizonaua)      expono      i. e. quoniam (ÿaÿgattok)

Amen, amen dico vobis, quia plorabit

sp. exterius      sp. in triduo      i. e. judæi me      i. e. sed      i. e. gaudebunt  
mortis meæ in      occidentes  
quo me non videbitis

Secundum Augustinum: per mundum signati sunt inimici a quibus  
Christus occisus est, qui lætati sunt Christo occiso etc.

(firtok)

et flebitis vos, mundus autem gaudebit,

sp. non solum de mea morte sed etiam i. e. tamen i. e. moeror vester  
de eorum exultatione

sp. cognita mea resurrectione et ascensione unde implebo illud quod  
dixi Jerem. XXXI°: Convertam luctum eorum in gaudium etc.  
(megzomorottokh)

vos autem contristabimini, sed tristitia vestra

i. e. mutabitur      i. e. in lætitiā      i. e. fœmina      i. e. quando  
(fordol, valtozik)      (azaniaalath)

vertitur in gaudium. Mulier cum

i. e. partum emittit      i. e. dolorem      i. e. ex quo      i. e. appropinquavit  
Hic secundum Glossam per mulierem intelligitur ecclesia vel anima fide-  
lis, quæ debet esse deo subjecta et fœcunda (magzo) et compatiens et  
erum i. e. Christum molliens (engeztele) sc. orando etc.

(zÿl)      (zumurufaga vagon Auag ferel.. vagon)

parit, tristitiam habet quia venit,



i. e. tempus i. e. ipsius i. e. dum i. e. sed i. e. pariendo emisit  
 sc. cum ecclesia vel anima fidelis parit Christo filios  
 sicut fecerunt apostoli mundum convertendo  
 (zilendh)

hora ejus : cum autem pepererit

i. e. infantem i. e. tunc i. e. non recordatur i. e. doloris vel tribulationis  
 Id est : ecclesia præ magnitudine gaudii obliviscetur tribulationis  
 quam sustinuit in martyribus et veris doctoribus  
 (ÿmar) (az zumurufagror i. e.  
 Auag ferelmrel)

puerum, jam non meminit | pressuræ propter

i. e. propter lætitiā i. e. ex quo i. e. genitus i. e. puer i. e. ad istum mundum  
 (zileteth) (ez vilagra)

gaudium quia natus est homo in mundum.

i. e. consimiliter sp. mei discipuli i. in præsentī tempore i. e. certe  
 vel taliter vel in isto mundo  
 (azonkeppen)

Ita et vos nunc quidem

i. e. moerorem, supple propter mortem meam i. e. rursum sp. post  
 (zumurufagtokh lezen) resurrectionem meam  
 [zomoroffagtokh lezen] [eefmeg]

tristitiā habetis, iterum

i. e. sed i. e. visitabo sp. in sp. discipulos sp. gaudio spirituali i. e. anima  
 humanitate glorificata meos vestra  
 (meg lattlak) (meg wrul)

autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum,

i. e. lætitiā vestram i. e. nullus i. e. auferet sp. ipsis  
 Supple: quia gaudium electorum erit Christus. Sicut ergo Christus non  
 auferetur ab ipsis ita nec lætitiā et gloria sempiterna, ad quam perducatur  
 Jhesus Christus Amen

(eluezÿ) (thÿ teletekh)

et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

ploro (zepegekhh)

Joh. XVI<sup>o</sup>.



|| <sup>298</sup> Mulier cum parit tristitiam habet quia venit hora ejus. Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Charissimi, inter bonos et malos hoc distat, quia mali volunt facere festum ante vigiliam volentes nunc gaudere tripliciter, ideo in futuro facient vigiliam quia flebunt æternaliter. Alii sunt qui vellent venire de festo ad festum, hoc est de gaudio præsentis vitæ ad gaudium felicitatis æternæ. Contra quos dicit b. Jeronymus: difficile, immo impossibile est ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut de deliciis transeat ad delicias, ut hic ventrem et ibi mentem impleat, et in utroque (sæculo) sit primus, et in utroque appareat gloriosus. Boni vero faciunt hic (enim) vigiliam in luctu [i. e. fletu] pœnitentiæ, et ideo perveniunt ad festum jocunditatis [i. e. lætitiæ] æternæ, et hoc est quod dicitur (hic) sub metaphora et sub similitudine mulieris: mulier cum parit, tristitiam habet. Ecce vigilia pœnitentiæ. Deinde dicitur [subditur]: tristitia vestra vertetur in gaudium. Ecce festivitas jocunditatis [142] æternæ. In verbis autem pro theumate sumptis tria ponuntur. Primo ponitur similitudo mulieris parientis cum dicitur: mulier cum parit. Secundo additur hujus mulieris tristitia salubris [yðveffeges zom orvfaga] ibi: tristitiam habet. Tertio subjungitur oportunitas temporis, ibi: quia venit hora ejus. Dico ergo primo quod in verbis præmissis primo ponitur similitudo mulieris parientis. Ista autem mulier significat quamlibet fidelem animam, quæ concipit per bona proposita, de quo dicitur Apoc. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mulier amicta i. e. vestita sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona duodecim stellarum: et in utero habens, et clamabat parturiens, et cruciabatur ut pariat. Spiritualiter tunc ista mulier est amicta sole, quando induta est Christi conversatione sc. pietate, humilitate, patientia, obedientia etc. Unde apostolus ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit: induimini dominum Jhesum Christum. Per lunam significatur mutabilitas rerum temporalium, sicut enim luna mutatur, quia aliquando est plena, aliquando semiplena, et aliquando vacua: sic mundus aliquando est plenus sc. dum alicui dat plenam consolationem, aliquando semiplenus, quando ex una parte dat consolationem, et ex alia tribulationem, aliquando autem est vacuus sc. tunc, quando dat omnimodam tribulationem et desolationem et paupertatem. Hanc

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 1. 2. — <sup>3</sup> v. 14.



lunam sancti habent sub pedibus, quia avaritiam habent sub affectibus, ex quo temporalia et terrena conculcant. Avari autem habent istam lunam in | capite quia cupiditatem habent in mente, unde de ipsis dicitur Amos nono<sup>1</sup>: avaritia in capite omnium, sc. avarorum. Et hæc mulier fidelis anima dicitur, debet etiam habere coronam duodecim stellarum quia debet imitari [i. e. sequi] doctrinam duodecim apostolorum; parit autem per bona opera, sed cum cruciatu, quia in bene operando sustinet adversa multa. Unde ad Rom. VIII<sup>o</sup> 2 dicitur: omnis creatura ingemiscit et parturit [nÿegÿ fohafcodik] usque adhuc. Sunt autem aliquæ mulieres quæ nollent parere, quia nollent dolorem partus sustinere, sic etiam sunt multi qui nolunt facere opera poenitentiae quia nolunt adversa sustinere. Sed nota quod inter ceteras proprietates lili legitur quod succus ejus [vize] (i. e. aqua ejus) prodest mulieri ad pariendum, | cerva etiam comedit (vulgo ezz auag ghÿm) [gÿm vel wÿ] quamdam herbam quæ dagentea vel dragantea dicitur, quæ eam parere facit. Ait quoniam Plinius quod aquila in nido suo ponit quemdam lapidem pretiosum qui ipsam juvat ad ovandum. Spiritualiter istud lilium est Christus qui Cant. II<sup>o</sup> 3 dicitur: ego flos campi et lilium convallium (vel-geknek lilÿoma) [vegÿeknek liliuma]. Non enim est flos horti sed campi, quia odor suæ misericordiae non est clausus sed apertus, et non est lilium montium sed convallium, quia non plantatur in cordibus superbiorum sed humilium. Succus hujus lili est sanguis Christi, quem pro nobis effudit. Per herbam significatur humana mortalitas, unde Isayæ XL<sup>o</sup> 4 dicitur: omnis caro fœnum. Sicut enim herba virescit [ÿeld] deinde arescit [me fonÿad] et postea putrescit, sicut homo viret in juventute, arescit in senectute, et putrescit in morte. Per lapidem pretiosum significatur gloria sanctorum, quæ lapis dicitur in quantum est solida i. e. fortis et æterna; pretiosa in quantum est ineffabilis et supra merita; et lucida in quantum illuminat mentes et corpora. De isto lapide dicit, Psta: posuisti in capite ejus [i. e. sibi] coronam de lapide pretioso, Pso vigesimo<sup>5</sup>. Ista igitur tria faciunt ut homo non dimittat propter aliqua adversa quin [i. e. quod non] pariat per bona opera (sc. pariendo). Primum est meditatio

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 4.



passionis dominicæ unde ad Ebr. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: recogitate eum (sc. Christum) qui talem sustinuit a peccatoribus adversus [i. e. contra] semet ipsum contradictionem, ut non fatigemini, animis vestris deficientes. Et b. Gregorius ait: Si passio domini ad memoriam revocetur nihil est quod non æquo [i. e. patienti] animo toleretur [i. e. patiatur]. Secundum est memoria mortis propriæ, unde idem dicit: valde se sollicitat in bono opere [igen zorgalmatos io dologban], qui semper cogitat de extremo fine. Tertium est meditatio cœlestis gloriæ, unde Glossa super Jacobi primo <sup>2</sup>: Omne gaudium existimate fratres mei cum in temptationes i. e. in tribulationes incideritis varias || <sup>299</sup>, dicit: ne indignemini [i. e. non irascimini] si mali in mundo florent, si vos patimini quia non est christianæ dignitatis i. e. honestatis [i. e. bonitatis] in temporalibus exaltari, sed potius [i. e. magis] deprimi i. e. humiliari: mali enim nihil habent in cœlo, et boni nihil in mundo. Sed spe illius [143] boni ad quod tenditis i. e. transitis, quidquid in via [i. e. in mundo] contingat gaudere debetis. Et tantum de prima parte sermonis (est dicendum). Secundo dixi quod ponitur hujus mulieris tristitia salubris cum dicitur: tristitiam habet. Et nota quod hæc tristitia causatur ex quadruplici causa ut dicit b. Gregorius in *Moralibus*: sc. quando quis considerat ubi fuit, ubi erit, ubi est in miseria (in mundo) et ubi non est in gloria. Primo enim homo tristari debet quia fuit in peccato, per quod perdidit deum i. e. gratiam dei, et omne meritum suum, unde Michææ primo <sup>3</sup> dicitur: faciam planetum velut draconum, et luctum quasi struthionum. Camelus (i. e. elephas) draconi insidiis positus olalkodik vtanna caput cum planta talpauual conterit et tunc draco planctum\* magnum emittit. Struthio ova in pulvere relinquens, eorum obliviscitur, quæ aliquando a bestiis conculcantur. Tandem struthio veniens luctum magnum facit. Spiritualiter peccator debet plangere instar draconis quia perdidit caput suum i. e. deum, et etiam debet lugere instar struthionis quia amisit ova sua i. e. omnia merita et bona opera. Secundo homo debet habere tristitiam (et timorem) considerando ubi erit, quia in iudicio [timoris]. Certe tristabatur David et timebat iudicium extremum, ideo ad deum dicebat: a iudiciis

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 8.



enim tuis timui Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Nam secundum b. Gregorium: superius erit iudex iratus, inferius infernus [accensus, a dextris peccata accusantia, et] a sinistris dæmonia ad supplicium trahentia. Item b. Jeronymus timebat iudicium, ideo dicebat: dum diem illum considero, toto corde contremisco. Sive comedam, sive bibam, sive quidquid agam semper auribus meis insonat (zeng) illa terribilis vox tubæ: surgite mortui venite ad iudicium. Tertio homo debet habere tristitiam considerando ubi est? quia in miseria. Miser enim est homo tam in corpore quam in anima, quousque est in hac valle miseriæ. Unde Psta: Miser factus sum et curvatus sum (meg horgattam) usque in finem i. e. mortem Psmo XXXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Quarto debet homo habere tristitiam considerando ubi non est? sc. in gloria. ¶ Ideo suspirabat (fohazcodik uoth) [fohazcodic vala] propheta dicens: quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum (viz fidre): ita desiderat anima mea ad te deus. Sitivit anima [mea] ad deum fontem vivum: Quando veniam (iwtandok) [iutandok] et apparebo ante faciem dei, Psmo XL primo <sup>3</sup>. Cervus quando senescit, gravatur in cornibus, inveterantur pili (meg kopik) [meg copik], caligant oculi (meghomaloful). Tunc pugnat cum serpente, et occidit, haustoque veneno (kÿ zÿa az mergeth) [ki zÿa a mergeth], ardentissime (i. e. maxime) sitit et in flumine se projiciens totus renovatur. Sic sancti [i. e. salvandi] viri (i. e. electi ad salutem) pugnant cum diabolo, carne, et mundo, et ardentem sitiunt i. e. cupiunt venire ad fontem vitæ ubi renovantur in cornibus i. e. in virtutibus, quia eas nunc habent imperfectas, tunc autem perfectas, unde I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: cum venerit quod perfectum est, evacuabitur (hezagul) [hezakwl] quod ex parte est. Renovantur in pelle i. e. in corpore, quod efficitur immortale, subtile (nemes lezen), clarum fenes, et agile (Seren). Renovantur in oculis, quia modo vident in ænigmate [mefeben] i. e. in speculo: tunc autem facie ad faciem ut dicit apostolus in loco (jam) præallegato. Et nota ex quo fit mentio de tristitia quod bonorum tristitia præferenda est i. e. melior est gaudio mundi propter plura. Primo propter benedictionem quam habent a deo, unde per Christum Matth. quinto <sup>5</sup>

<sup>1</sup> v. 120. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 2. 3. — <sup>4</sup> v. 10. 12. — <sup>5</sup> v. 5.



dicitur: beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. E contra gaudium mundi a deo maledictum est Lucae VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Et ibidem: vae vobis divitibus, qui habetis hic consolationem i. e. lætitiā vestram. Quis enim auderet gustare i. e. sumpmere *costoln'ya* cibum ab aliquo sancto maledictum: quanto magis timendum est gaudium mundi ab ipso sanctorum sancto sc. a deo maledictum. Secundo (præferenda est) quia sapientes tristitiā præsentem præeligunt gaudio præsentī. Unde Ecclī VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: cor sapientum ubi tristitia, cor stultorum ubi lætitia est. Unde etiam Christus sapientissimus pluries tristatus flevisse legitur, sed nunquam jocasse vel risisse, ut dicit s. Bernardus. Tertio quia sumus in loco et tempore ubi tristitia est, sc. in loco miserię et valle lacrymarum. [144] Unde et puer primo nascens statim flet i. e. adhuc nondum loquitur et iam prophetat per fletum. Item ut præmisi congruum (*alkolmas*) [*alkolmas*] immo et salutare est ut vigilia fiat ante festum, quam festum ante vigiliam, sicut faciunt stulti, qui hic gaudent ubi esset flendum. Item stultus esset qui gauderet cum duceretur || <sup>300</sup> ad mortem, quid autem est præsens vita secundum b. Augustinum, nisi cursus, via, et transitus ad mortem, nec scitur quo (puncto i. e. momento) fiet ictus [i. e. percussus] super caput. (Quarto) quia tristitia talis vertetur in gaudium et e converso (*az ellen*) gaudium mundi mutabitur in tristitiā. Exemplum cape de Lazaro et divite, de quibus habetur Lucae XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>, ubi dictum est diviti per Abraham: recordare fili, quia recepisti bona in vita tua (i. e. vixisti ad voluntatem tuam), et Lazarus similiter mala, nunc [autem] (hic) consolatur, tu vero cruciaris. [Tantum de secunda parte sermonis.] Tertio ponitur oportunitas temporis (*ydenek zikfege*) [*ydenek zucfege*] cum [dum] dicitur: quia venit hora ejus. In præsentī enim vita est tempus flendi peccata, in futuro autem erit tempus ridendi in gloria, ridendi i. e. gaudendi, unde Ecclī III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: tempus flendi et tempus ridendi, modo est tempus pugnandi contra vitia, in futuro autem erit tempus ridendi in gloria, et quiescendi in pace perpetua. Ibidem dicitur tempus belli et tempus pacis, modo est tempus perdendi propter deum modicum, tunc erit tempus acqui-

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> v. ? — <sup>3</sup> v. 25. — <sup>4</sup> v. 4. 6. 8.



rendi centuplum, et possidendi. Ideo subditur ibidem: tempus acquirendi et tempus perdendi. Et b. Augustinus, in libro Quinquaginta Omeliarum pulchre loquitur dicens: quasi fenus trajectory (neuekede vforat) [neuekede vfurat] [i. e. lucrativum] cum deo facis, hic das, ibi (dat) recipis; hic das res perituras (i. e. transitorias) [illic i. e.] ibi recipis res sine fine mansuras. Et nota tu christiane, quod tempus potest quadrupliciter considerari sc. in mundo, in iudicio, in cœlo, et in inferno. In mundo de tempore magna est copia i. e. habundantia, et ideo ipso uti [i. e. frui] debemus primo ad bonum operandum, ideo dicitur ad Galat. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: dum tempus habemus operemur bonum; secundo ad malum vitandum, unde Eccli quarto<sup>2</sup> dicitur: conserva i. e. custodi tempus, et devita i. e. declina | a malo. Tertio ad salutem procurandam. Propter hoc dicitur II<sup>a</sup> ad Cor. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In hoc ergo tempore quilibet debet bene facere priusquam tempus prætereat, priusquam mors veniat, priusquam omnia [bona sua] aliis relinquat, unde Eccli XI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: nescit homo quod tempus prætereat, et mors appropinquat, et omnia aliis relinquat. In iudicio autem de tempore erit ratio districta zoros zam, tunc enim deus omne tempus nostrum accipiet coram se, et secundum illud nos examinabit megzabottat. Ideo dicit per os Psmstæ: cum accepero tempus, ego justitias iudicabo, Psmo LXXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Et b. Bernardus [dicit]: omne tempus nobis impensum i. e. datum requiretur [i. e. interrogabitur] a nobis, qualiter sit expensum. Idem: sicut nec capillus peribit de capite: sic nec momentum (zem pillantas) a tempore. Ideo sancti viri diligenter cavent i. e. custodiunt, ne de tempore modicum quid amittant, ne in iudicio rationem reddant, unde Augustinus in libro Confessionum accusat se coram deo | de hoc, quod araneas, muscas capientes aliquando libenter aspexit, et de hoc, quod per viam transiens, canes leporem insequentes libenter vidit. Ideo autem de his se accusat, non quia in his peccatum sit mortale, sed quia tempus quod ibi occupat, in bonis meditationibus expendere debebat. In cœlo autem [erit] temporis perfectio plena, unde Deuter. XXXII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: ad esse festinant tempora; ad

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 23. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 35.



esse i. e. ad perfectionem. Sed modo est tempus præteritum, modo est tempus futurum, et modo est tempus præsens. tunc autem nullum tempus erit præteritum, nullum futurum, nullus annus, nullus mensis, nulla ebdomada, sed tantum una dies. Unde Zachar. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: erit dies una (in cœlo), [dies] quæ nota [ielen] est domino. In inferno autem erit magna tristitia [caristia] temporis (zikfege) [idenek nag zikfege] unde Apoc. X<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: angelus [qui apparuit Johanni] juravit quod tempus non erit amplius sc. ad pœnitendum. Si enim dampnati possent habere aliquod temporis momentum, carius [dragab] esset eis, quam si totum mundum lucrarentur, quia tunc possent pœnitere, et misericordiam promereri. Unde dixit s. Martinus diabolo [145]: si tu miser ab hominum infestatione (i. e. impedimento) et temptatione desisteres i. e. cessares, et de malis tuis pœniteres: ego de deo confisus tibi veniam pollicerer i. e. promitterem. Sed quia diabolus est extra tempus merendi, et in malo confirmatus, ideo pœnitere non potest: quapropter charissimi, servandum est illud salutare documentum quod Eccl. IX<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: quodcumque sc. bonum opus potest manus tua facere [instante i. e.] incessanter operare, quia [nec] opus nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos quo tu properas [i. e. festinas] per peccata. Homo enim quatuor modis potest mereri, primo bona opera faciendo, sed hoc non erit ibi sc. in inferno. Ideo dicitur quod non erit ibi opus, dampnati enim manus habent ligatas, quare i. e. ideo nihil boni poterunt operari [i. e. facere]. Dicit enim Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ligatis manibus et pedibus proicite eum in tenebras exteriores. Secundo potest quis mereri per fidem in deum credendo, sed hoc ibi (sc. in inferno) non erit. Ideo dicitur quod non erit ibi scientia videlicet scientia sanctorum, qui per fidem deum cognoscunt. In hac enim vita fideles veri habent de deo veram fidem, in [beata] autem vita habebunt apertam dei visionem, sed dampnati habent obtenebrationem i. e. tenebras [habent]. Unde præcedenter Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicebatur: proicite eum (sc. cumulum dampnatorum) in tenebras exteriores. Tertio potest quis mereri carnem suam mortificando (i. e. disciplinando, ipsam rationi subiciendo). Sed hoc ibi non erit, ideo

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 13.



dicitur quod non erit ibi ratio, quæ sensualiter (i. e. carni) dominetur. Unde Isidorus de dampnatis dicit: non vivent secundum rationem, sed secundum || <sup>301</sup> furiosam sensualitatem, quia semper erunt in perturbatione; unde et Psta dicit: peccator videbit sc. alium (peccatorem) et irascetur, Psmo CXI° <sup>1</sup>. Semper ipsi dampnati erunt in desperatione, Jerem. XXXIII° <sup>2</sup>: desperavimus, post cogitationes nostras ibimus. Quarto potest quis mereri deum diligendo, sed hoc non erit ibi, unde dicitur quod non erit ibi sapientia i. e. sapida scientia quia [cum] sapore deus diligitur, dampnati enim deum non diligunt sed odiunt, unde Psta: superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper Psmo LXXXII° <sup>3</sup>. Et ergo charissimi mei, operemur bonum, dum tempus habemus, ut hic gratiam et in futuro gloriam obtineamus, quod nobis | per intercessionem virginis Mariæ concedat dominus [Jhesus] in secula seculorum benedictus. Amen.

[Sequitur sermo quintæ dominicæ post resurrectionem.]

*Omne datum optimum* (mÿnden ÿo adoman) *et (es) omne donum perfectum* (mÿnden tekelletes aÿandok) *desursum est descendens* [a patre luminum i. e. gratiarum] Jacobi primo (et cetera).

Charissimi, b. apostolus Jacobus in præsentī epistola primo docet nos quod credamus omnia bona nobis a deo provenisse, ideo dicit: omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens etc. Per datum intelliguntur bona naturalia [termefcet ferent valo yo], per donum vero bona spiritualia ut sunt virtutes. Et ut hoc clarius intelligatur, notandum est quod deus gloriosus dedit nobis tria bona. Primo dedit nobis bona temporalia (ez uilagÿ ÿozagot); ipse enim ex sua magna misericordia dedit et dat quotidie nobis panem ad vescendum (i. e. manducandum), aquam ad bibendum, aërem ad respirandum (lehelefre) [lehelefre], ignem ad calefiendum, terram ad ambulandum et fructus producendum, lucem ad videndum, tenebras ad quiescendum etc. Immo omnes alias creaturas ad servitium humanum deputavit (hatta) [i. e. misit], secundum illud Pstæ: omnia subiecisti sub pedibus ejus sc. hominis, Psmo

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> XVIII. 12. — <sup>3</sup> LXXIII. 23.



VIII°<sup>1</sup>. Et hoc ideo fecit, ut homo deo serviret: vide ergo (i. e. considera) quantum homo deo servire tenetur, a quo tanta bona accepit. Et vere fatuus est qui domino temporali pro modica hereditate usque finem vitæ suæ (i. e. usque mortem) servire non desistit [i. e. non cessat]: deo autem a quo hæc bona immo et alia multa accepit, et est accepturus servire renuit i. e. nult [non vult]. Insuper ipse dominus deus pater benignissimus hominibus dat divitias bonis et malis; bonis ut per has sustententur (i. e. nutriantur) [i. e. vivant] et alios indigentes foveant (i. e. nutriant), malis autem ut a rapinis se abstineant, ut sic boni in tranquillitate [i. e. in pace permanere valeant. Verumtamen si homini divitiæ confluant (beuen iw), et eis abutitur i. e. male utitur, æternæ dampnationis signum est. Ideo dicit b. Gregorius: continuus successus rerum temporalium (genetlen ualo iwefe) est certum futuræ calamitatis (i. e. dampnationis) [i. e. miseriæ] indicium i. e. signum. Numquid ille dives, de quo b. Ambrosius facit mentionem ex abusione divitiarum (i. e. malo usu) poterat sibi scire [146] æternam dampnationem imminere vel evenire. Sic etiam epulo, de quo habetur Lucæ XVI°, sic etiam ille dives de quo habetur Lucæ XII°. Et vere in divitiis difficile est homini se immunem [in munere] i. e. innocentem a peccato præservare. Unde Eccli XXXI°<sup>2</sup> dicitur: beatus dives qui inventus est sine macula (zeple nekwl), et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris. Quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Immo multos legimus bonam vitam in paupertate duxisse, et in divitiis iniquos i. e. malos fuisse, propter hoc dicitur Deuter. XXXII°<sup>3</sup>: incrassatus est [meg hizek] dilectus [vel dilatatus elzelefwle] et recalcitravit: incrassatus, inpinguatus (megkeueredÿk) et dilatatus (elzelwfulle), dereliquit deum factorem suum et recessit a deo salutari suo. Et capiamus exemplum de uno; legitur enim in Vitas patrum, quod cum heremita Orilogus nomine, venisset ad quandam civitatem causa vendendi cophinos i. e. sportas, nec inveniret hospitium, latomus [i. e. cæsor lapidum] quidam (kwuago) [ke-vago] eum benigne recepit<sup>4</sup>, et exhibuit ei hospitalitatis officium

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 8. 9. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> *Oldalt*: [de latomo prius bono et postea pessimo exemplum bonum valde].



(gazdalcodot nekÿ), et inquirens heremita de vita ipsius, reperit (wgglelÿ) quod tertiam partem de lucro suo expendebat ad suas necessitates, aliam in eleemosynas et oblationes, tertiam vero in hospitalitatem. Cum autem heremita regressus fuisset ad suam cellam, rogavit dominum deum pro latomo, quod bona temporalia quæ ita bene latomus expendebat, ei multiplicaret. Missus autem ad eum angelus, dixit, quod forte non expediret (nem illeneiekh) [nem illeneek neki] (i. e. non valeret ei) ne [ut] malus fieret. Cum autem non acquiesceret (i. e. non obediret) super hoc heremita, dixit ei angelus: si vellet pro eo fide jubere (lezze kezes erthe), quod bene divitiis uteretur. Quod cum ille fecisset, latomus de mane veniens ad quendam murum antiquum causa operandi, invenit caveam i. e. foveam plenam aureis || <sup>302</sup> i. e. florenis, quibus acceptis pergens Constantino-  
polim, serviens græcorum imperatori, ejus gratiam est assecutus (kedueben lezen) [kedveben lezen], factusque [est] præpositus [vice chafar] curiæ imperialis, cœpit esse oppressor pauperum (nomorgato) [nomorgatho], et valde malus. Quo facto rapitur heremita (el rwtetik) ad judicium, et vidit angelos de latomo conquerentes (boz3ut mondnaK) [bozut mondnaK] et ut pro eo [fide iussor responderet, impetravit (nerÿ) heremita ut mitteretur ad eum corrigendum. Obtinuit, et veniens ad eum, ipsi loqui non potuit, immo ingerens se (ereuel be megen voth) ad loquendum ei, fuit verberatus (i. e. percussus) ad mortem. Regreditur igitur ad cellam, et iterum raptus fuit ad judicium, et audivit accusationes plures, et responsionem similem priori. Tunc rogavit beatissimam virginem Mariam, ut juraret eum ad expediendum de fideiussione. Moritur interim azon kezbe imperator, et alter substituitur i. e. alter fit, apud quem latomus fuit de thesauro imperatoris mortui miro modo [i. e. valde] accusatus, quare (i. e. ideo) ipse latomus timore concussus fugit ad propria, et depauperatus ad antiquum officium (i. e. opus) et ad opera pietatis consveta est reversus, heremita vero ad civitatem more consveto veniens, receptus a latomo, et ab eo hospitatus more pristino, gaudet ultra modum (ille heremita). Vide ergo quomodo in paupertate ille latomus fuit bonus, et in divitiis malus. Secundo dantur divitiæ malis qui eorum malitiis exigentibus vitæ æternæ se indignos faciunt, ex dei bonitate immensa



[i. e. maxima], quia deus gloriosus tam misericors est, ut quos ex sua iustitia non potest remunerare in futuro æterna gloria, remunerat hic dando eis temporalia. Unde de hoc mirando propheta Jeremias dicit et habetur Jerem. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: justus es domine si disputem tecum (vethekedem): verum tamen vera loquar ad te: quare via impiorum prosperatur: et bene est omnibus qui prævaricantur i. e. transgrediuntur legem tuam et inique agunt? Et subditur: congrega eos quasi gregem ad victimam. Et certe tales congregabit dominus ad victimam dampnationis æternæ, et hujusmodi secundum b. Gregorium sunt sicut vituli vel porci mactandi, unde dicit; mactandi vituli in uberibus pascuis relinquuntur, servandus iugo præmittitur. Secundo deus dedit nobis [bona] corporalia <sup>2</sup>, et fortitudinem (pulchritudinem), sanitatem, visum, auditum, gustum, odoratum, manus, pedes etc. Hæc bona et prædicta (sc. temporalia) a deo in feudum [inferendum] (b wch wbe) [bech wben] recepimus. Si tu homo cæcus esses, et quis te illuminaret, nonne ipsum valde amares et libenter sibi servires; si luto fœdatus i. e. maculatus esses et quis [147] te aqua lavaret nonne pro grato haberes (keduetartana d): deus autem benignissimus suo sanguine a peccatorum macula te lavit, ideo dicitur Apoc. primo <sup>3</sup>: lavit nos in sanguine suo. Tertio dedit bona spiritualia <sup>4</sup>, animas enim nostras | ad suam imaginem creavit, virtutibusque dotavit, intelligentia, memoria, et voluntate ditavit (kaz dagoýtotta) etc. Secundo docet nos b. apostolus Jacobus ut a multiloquio præcaveamus (i. e. custodiamus), dicit enim [in epistola]: sit omnis homo velox ad audiendum, et tardus ad loquendum. Et nota quod multiloquium [primo] est occasio culpæ (bÿnre wrw), unde Prov. decimo <sup>5</sup> [dicitur]: in multiloquio non deerit peccatum (i. e. erit peccatum in multiloquio); unde Zenocrates (nomen philosophi) semel invitatus a quodam, dum esset in mensa tacebat, et inquisitus (i. e. interrogatus) cur taceret, ait: loqui me sæpe pœnituit, tacere autem nunquam. Unde Eccli XX<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: qui multis utitur verbis, lædet animam suam. Secundo multiloquium est signum stultitiæ,

<sup>1</sup> v. 1. 3. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [2<sup>o</sup> bona corporalia]. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> *Oldalt*: [Tertio, bona spiritualia]. — <sup>5</sup> v. 19. *Oldalt*: [de multiloquio vide hic]. — <sup>6</sup> v. 8.



ideo dicitur Eccli X<sup>o</sup> <sup>1</sup>: stultus verba multiplicat [30th zapa-reth]. Legitur quod Solon philosophus dum quadam vice in turba constitutus taceret, interrogaverunt: cur sileret, forte ideo quia stultus esset? ait: nullus stultus tacere potest, immo per multiloquium stultus cognoscitur. Unde communiter dicitur: per aures asinum, per verba poteris cognoscere stultum. Tertio multiloquium est causa displicentiæ, unde Eccli XX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: est tacens qui invenitur sapiens, et est odibilis qui procax (chachagho) [chachago] est ad loquendum. Unde Zenocrates philosophus cuidam verboso (nelÿuefnek) [neluefnek] dixit: si nostris auribus te audires, utique i. e. certe taceres. Quarto multiloquium est transgressio legis naturæ, et natura tripliciter docet nos ut plus audiamus et minus loquamur<sup>3</sup>. Primo quia dedit triplex [duplex] instrumentum (zerzamoth) ad audiendum, et unum ad loquendum, ut per duas aures homo plura audiat, et per unum os pauciora loquatur, unde Zenocrates quia paucus erat in verbis, interrogatus super hoc dicebat: quia os unum et aures duas accepimus a natura. Secundo quia natura pluribus animalibus dedit auditum quam loquebam [loquelam], loquebar [loquelam] enim solum animali ratione [rationali] i. e. homini dedit ad innuendum aÿelenfegre, quod homo debet loqui discrete et rationabiliter. | Unde apostolus ad Col. quarto<sup>4</sup> dicit: sit sermo vester sale i. e. discretionem conditus (egÿeletet). Tertio natura instrumenta auditus aperta misit, sed instrumenta loquelæ sc. linguam clausit dentibus et labiis. Et hæc doctrina apostoli (sc. sit omnis homo etc.) concordat illi [illo] dicto Eccli I<sup>o</sup> [V<sup>o</sup>]: noli citus (i. e. velox) esse in lingua (i. e. cum lingua), quia mors et vita in manu i. e. in potestate linguæ<sup>5</sup>. Prov. XVIII<sup>o</sup> et Matth. XII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: ex verbis tuis justificaberis (sc. coram deo), et ex verbis tuis condempnaberis. Tertio docet [nos] Jacobus apostolus in epistola, ut ab ira abstineamus, unde dixit: et tardus ad iram: Sed contra tamen Psta dicit [ait]: irascimini et nolite peccare Psmo IIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Respondetur quod triplex est ira<sup>8</sup>. Prima est commendabilis i. e. laudabilis, ut ira contra vitia, de qua

<sup>1</sup> Eccl. X. 14. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> Oldalt: [plus est audiendum quam loquendum]. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> Prov. XVIII. 21. — <sup>6</sup> v. 37. — <sup>7</sup> v. 5. —

<sup>8</sup> Oldalt: [triplex est ira 1. bona, 2. tolerabilis, 3. vituperabilis].



Aristoteles primo Politicorum [dicit]: ira est [dicitur] propugnatrix i. e. protectrix justitiæ. Eccli VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: melior est ira risu. De hac (ira) loquitur Psta || <sup>303</sup> cum dicit<sup>2</sup>: irascimini et nolite peccare (vetkeznetek) de qua et Chrysost. ait: sine ira doctrina non proficit, judicia non stant, nec crimina compe-scuntur (ehnyetetnek) [ehnetetnek]. Ideo dicit et Cancellarius parisiensis: per tristitiam vultus, colligitur animus delinquentis [i. e. peccantis]. Secunda ira est tolerabilis [zenwedhete], sicut [sic] ira subita (hertelen ualo) [i. e. repentina] quæ est primus motus ut cum homo repente irascitur, non tamen agit i. e. facit ad quod impellit i. e. coartat ira. Et hæc ira toleratur, quia ratio per eam non superatur, de qua dicitur Job XXXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: non te superet ira ut aliquem opprimas. De ista loquebatur et b. Jeronymus cum dicebat: audeo dicere (merem mondanam) quod qui nullo animi motu movetur, aut deus aut lapis est. Tertia est ira vituperabilis, de qua dicit Aristoteles primo Politicorum: ira est accensio sanguinis circa cor propter appetitum vindictæ [bozvalafnak], et ista [ira] superat rationem, et fit cum deliberatione, et est peccatum mortale. Et secundum b. Gregorium: ira habet quatuor gradus<sup>4</sup>. Primus gradus quia quidam cito irascuntur, et cito redeunt sc. ad pacem. Secundus gradus quia quidam tarde irascuntur, et tarde redeunt, et isti sunt pejores. Tertius gradus quia quidam [148] cito irascuntur et tarde redeunt, et tales adhuc sunt pejores prioribus. Quartus gradus quia quidam tarde irascuntur et cito redeunt sc. ad pacis tranquillitatem, et isti sunt minus mali. Et b. Jacobus loquitur hic de ira vituperabili, Psmsta autem in præmissa autoritate fatur i. e. loquitur de ira commendabili. Et est notandum [Et nota] quod ira quam disuadet (elkÿztet rola) [elkigtet] nobis b. Jacobus, multa mala<sup>5</sup> operatur. Primo quia per eam sapientia perditur Eccli VII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: in sinu stulti ira requiescit. Secundo per iram vita amittitur Job V<sup>o</sup> <sup>7</sup>: stultum interficit iracundia sc. in anima, et sæpe in corpore. Tertio per iram justitia relinquitur, unde in præsentī epistola dicitur: ira viri justitiam dei non operatur. Et justitiam faciendam quatuor impediunt se.

<sup>1</sup> Eccl. VII. 4. — <sup>2</sup> IV. 5. — <sup>3</sup> XXXVI. 18. — <sup>4</sup> Oldalt: [quatuor gradus iræ]. — <sup>5</sup> Oldalt: [Mala iræ sunt VI.]. — <sup>6</sup> Eccl. VII. 10. — <sup>7</sup> v. 2.



timor, amor, odium quod est ira inveterata et datum [adoman],  
unde versus :

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census  
Sæpe solent hominum rectas pervertere sensus.

Quarto per iram homo gratiam dei amittit, ideo dicit apostolus ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Sol. i. e. gratia dei non occidat super iracundiam vestram. Quinto propter iram venia peccatorum non consequitur [i. e. obtinetur], unde Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: homo homini servat iram, et a deo quærit veniam; quasi diceret: non obtinebit eam; et Prov. XXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ira viri misericordiam [sc.] dei non habet. Sexto propter iram homo æternaliter dampnatur. Matth. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio se. dampnationis æternæ: a qua per intercessionem beatissimæ virginis | Mariæ custodiat nos dominus (Jhesus) in secula seculorum [qui est] benedictus. Amen.

|                              |           |                |
|------------------------------|-----------|----------------|
| sc. in ultima cœna quando    | i. inquit | sp. dominus    |
| Christus dominus suam mortem |           | i. e. Salvator |
| clarius discipulis reseravit |           |                |
| In illo tempore              | dixit     | Jhesus         |

|                                    |  |            |
|------------------------------------|--|------------|
| sc. undecim quia jam Judas filius  | i. e. transeo                          | sp. patrem |
| perditionis abierat ad judæos ad   | Qu. d. in proximo est ut vadam ad      |            |
| congregandam cohortem i. e. turbam | patrem qui me misit incarnari, et ita  |            |
| ut caperent Jhesum                 | certum est acsi jam præsens esset etc. |            |
|                                    | (me gek)                               | (A hog)    |
| discipulis   suis:                 | vado ad                                | eum, qui   |

|                      |                  |  |                     |
|----------------------|------------------|--|---------------------|
| sp. filium           | i. e. constituit | i. e. nullus                             | sp. discipulis meis |
|                      | sp. in carnem    | Augustinus dicit: in hoc ostenditur quod |                     |
|                      |                  | manifeste erat ascensurus in cœlum etc.  |                     |
| (kulde auag bochata) |                  | sp. ita patenter vadam quod              |                     |
| me                   | misit,           | et nemo                                  | ex vobis            |

<sup>1</sup> v. 26. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 22.



i. e. interrogabit      i. e. quo transis      i. e. ex quo      sp. verba de      i. e. dixi  
sp. sicut consuevistis interrogare      transitu meo

Dicit Augustinus: videbat Christus quid sua  
verba in discipulorum cordibus agerent etc.

(houa meg)      (ezeketh mondam, bezellem)

interrogat me: quo vadis? Sed quia haec locutus

sp. apostolis meis      i. e. moeror vel      i. e. adimplevit      i. e. corda vestra  
moestitia

Contristabatur namque in discipulis humanus affectus  
quia carnalis desolabatur aspectus i. e. auferebatur

sum vobis, tristitia implevit cor. vestrum.

i. e. tamen      sp. Christus, qui      sp. et non falsitatem      sp. apostolis  
mentiri non possum

sp. quia deus nec fallere nec falli potest ex quo est veritas  
essentialiter (allat zerenh)

Sed ego veritatem dico vobis:

i. e. conveniens      sp. discipulis meis      i. e. transeam  
vel congruum est

Secundum b. Augustinum qu. diceret: utile est ut in forma servi aufferatur  
a vobis, nolo enim ut adhuc carnaliter me diligatis, et isto lacte  
contenti semper infantes esse cupiatis etc.

(illik auag haznalatos)      (el menyek)

expedit vobis ut ego vadam:

i. e. quia      i. e. non transiero

Id est: si hanc formam humanam non subtraxero visibiliter a vobis,  
paraclitus i. e. consolator vel spiritus sanctus sp. vobis promissus sp. quia  
non eritis idonei eum accipere, ex quo non stat simul cum amore carnali

(vigasztalo)

(el nem menendek)      zent lelekh)

(hoggatokh)

si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos:

i. e. sed      i. e. transiero      i. e. destinabo      sp. paraclitum      sp. apostolos  
Id est, si hanc formam hu-      sc. spiritum sanctum qui est quoad equalis mihi  
manam a vobis abstraxero      et ipse accendet vos ad amorem divinitatis  
(dee)      meae etc.

si autem abiero, mittam eum ad vos.



i. e. quando sp. ad vos sp. paraclitus vel i. e. mundi  
 spiritus sanctus timidi estis i. e. amatores  
 sc. in die penthecostes corrigit vel redar-  
 in linguis igneis guet aut increpabit

Et cum venerit ille, arguet mundum

sp. quod habent sp. quam non habent sp. quod non timent et  
 declarat mundum dicens  
 (binrel) (igaffagrol) (iteletrel)

de [149] peccato, || <sup>304</sup> et de justitia, et de iudicio.

sp. arguet mundum i. e. certe i. e. quoniam sp. Jhesum  
 Secundum Chrysost. spiritus sanctus arguit peccatores de peccato infide-  
 litatis qui non credebant in Christum etc.  
 (nem hwnek) (en belem)

De peccato quidem, quia non crediderunt in me:

sp. arguet mundum per vos i. e. sed i. e. ex quo sp. meum i. e. transeo  
 Secundum Chrysost. spiritus sanctus arguit peccatores de justitia qui  
 peccatores Christum vocaverunt peccatorem, et tamen deus erat, quod  
 (dee) (meg ek)

de justitia vero quia ad patrem vado,

i. e. tunc sp. visu corporali sp. Christum sp. quod non timent  
 arguet mundiales per vos  
 apparuit dum ivit ad patrem etc. — Si Christus stetisset in mundo visi-  
 biliter, ipse arguisset homines de justitia non facta, sed quia ivit ad  
 (nem lattok)

et jam non videbitis me: de iudicio

i. e. sed i. e. quoniam i. e. diabolus qui principabatur in mundo per peccatum  
 patrem, arguit et arguet malos per spiritum sanctum

autem quia princeps hujus mundi

i. e. iudicio dampnatus est i. e. non pauca i. e. disposui  
 sc. iudicio æterni ignis, et Hic ostendit Christus alium modum quare neces-  
 ergo multo magis fiet hoc sarium ut mittat discipulis spiritum sanctum  
 peccatoribus dicens etc.

(mel itelteteth az vrdeg) (meg fokakat kellene)

jam judicatus est. Adhuc multa habeo



sp. discipulis i. e. narrare i. e. tamen i. e. non valetis i. e. ferre i. e. nunc  
 meis vel revelare Id est: non estis capaces adhuc. Ex quo dicto  
 videtur quod aliqua secreta tacenda sunt carnali-  
 (nektek mondanom) bus hominibus quæ dicenda sunt spiritualibus etc.  
 vobis dicere: sed non potestis portare modo.

i. e. quando i. e. sed sp. ad vos i. e. ipse paraclitus i. e. certitudis  
 Supple: in die penthecostes etc.

Cum autem venerit ille spiritus veritatis,

i. e. informabit sp. discipulos i. e. certitudinem i. e. quia i. e. fabitur  
 Scilicet: veritatem viæ, quæ est duplex sc. doctrinæ et vitæ, et veritatem  
 patriæ, quæ est gloria æterna etc. Supple: bene dico quod docebit vos,  
 quia non finget i. e. non componet doctrinam novam i. e. animam separatam  
 (megtaneÿth) [minden bÿzonfagra]

docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur

i. e. a se solo i. e. omnia quæ i. e. auditus percipiet i. e. fabitur  
 Scilicet: certa vel vera loquetur. Simile habetur Johannis  
 tertio: quæ vidit et audiet hæc omnia testatur etc.

(vnen tule) (mendent mith) [mÿndenth mith]

| a semetipso, sed quaecumque audiet | loquetur

i. e. futura i. e. manifestabit vel sp. discipulis  
 revelabit

Hic insummat i. e. ostenditur quod spiritus sanctus deus est, dei enim  
 est videre futura ut præsentia, hoc autem dicitur ideo, ne credatur non  
 esse æqualis patri et filio etc.

[iwendek] (meghirdethÿ)

et quæ ventura sunt annunciabit vobis.

sp. spiritus sp. filium sp. miracula operando i. e. quoniam sp. patre  
 sanctus dei et occulta vobis manifestando sp. bene dico quod me  
 clarificabit

Ille me clarificabit: quia de meo

i. e. recipiet sp. i. e. revelabit vel sp. discipulis meis qui  
 multa secreta manifestabit permansistis mecum in  
 [vezen] temptationibus meis

accipiet et annunciabit vobis. Joh. XVI°.



Charissimi, cum aliquis rex vel princeps in aliquam terram longinquam est profecturus (i. e. transiturus) familiæ suæ (haza-nepenek) hoc primo prædicat, et si viderit contristari, tripliciter eos consolatur: vel dicendo quod in brevi revertetur, vel quod eis mittet alium tamquam se, qui eos consolabitur, vel quod occasione sui itineris magna utilitas eis procurabitur: sic dominus noster Jhesus Christus ascensurus in cœlum, primo discipulis suis suum recessum in hoc ewangelio prædixit, cum ait: vado ad eum qui me misit, et quia vidit eos de hoc contristari, consolatus est eos primo promittendo suam celerem i. e. (citam) [velocem] reversionem. Et hoc recolit i. e. rememorat ecclesia in ewangelio dominicæ præcedentis, scilicet: modicum jam et non videbitis me. Secundo promittit alium, tamquam se (ipsum) consolatorem, cum ait: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos. Tertio promittendo quod ex suo recessu utilitas magna erit scilicet primo mundi argutio, cum dicit: ille arguet mundum de peccato; secundo apostolorum instructio ibi: docebit vos omnem veritatem; tertio Christi clarificatio cum subjungit: ille [sc. spiritus sanctus qui in vobis erit] me clarificabit etc. Dicit ergo: [150] vado ad eum qui me misit. Quod autem subditur: et nemo ex vobis interrogat me: quo vadis? hujus potest assignari triplex ratio. Prima ascensionis evidentia (niluan valo vota) [i. e. patentia nyluan valo vota], qua erant certificandi. Unde dicit Glossa hic: Ita palam (i. e. manifeste vel evidenter) vadam, ut nemo interroget, quod visu corporali fieri cernatur. Secunda ratio, nimia tristitia (i. e. maxima) || <sup>305</sup> qua occasione Christi recessus apostoli erant absorpti i. e. repleti [pleni], unde dicit Chrysost.: (apostoli erant ita tristes de recessu Christi) quod dimissis in terram vultibus, non loquebantur ei. Tertia [ratio] pœnarum tolerantia, quibus (pœnis) erant exterriti; dixerat enim Christus supra (i. e. ante hoc ewangelium): Omnis qui interficit vos, arbitratur i. e. putat [vel credit] obsequium i. e. servitium se præstare i. e. facere deo, bene ergo dicit: vado ad eum qui me misit, et nemo ex vobis interrogat me: quo vadis etc. Sed quæritur<sup>1</sup> hic quomodo Christus transierit ad patrem cum (i. e.

<sup>1</sup> *Oldalt*: (quæstio).



ex quo) apud eum fuerit semper. Nemo enim transit ad deum nisi qui cum deo non est. Sed Christus ab instanti conceptionis habuit visionem divinitatis, et anima ejus fuit plena gloria et unita divinitati? Respondetur quod duobus modis Christus dicitur redisse ad patrem. Primo secundum humanitatem assumptam sic quia ante suam passionem utebatur seu vivebat vita vegetabili [i. e. nutribili] et sensibili (elhete eletel), quæ longe distat a deo; postea vero humanitate glorificata (i. e. corpore glorificato) in sola deitatis vixit [et vivet] speculatione i. e. visione. Secundo rediit [Christus ad patrem] secundum deitatis naturam, et hoc quantum ad notitiam creaturarum (teremtet allatoknak efmeretere) [teremtet alatoknak efmeretire] sic quod cum esset dei filius (Christus dominus) secundum naturam solus homo credebatur: sed cum rediit ad deum, dei filius creditus est. In morte enim sua dæmones cognoverunt, quia erat dei filius, videntes quod sua morte redemisset genus humanum et spoliasset infernum i. e. limbum. In resurrectione autem crediderunt discipuli, in ascensione vero angeli crediderunt. Prius enim non omnes angeli sciverunt mysterium incarnationis i. e. secretum sed quibus deus voluit revelare [i. e. manifestare], unde ipsi (sc. qui nesciverant) in die ascensionis mirantes dicebant illud Isayæ LXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibibus de Bozra. Tunc alii angeli qui cognoverant mysterium incarnationis, dixerunt: Iste est formosus in stola [i. e. humanitate] sua gradiens i. e. ambulans in multitudine fortitudinis suæ. Et solus Christus respondens ad quæstionem eorum, ait: ego, qui loquor justitiam et propugnator sum i. e. bellator ad salvandum. Et iterum angeli aliam quæstionem subinferentes [i. e. facientes] dixerunt: quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari (bornomonak)? respondit eis [solus Christus]: torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum, et aspersus est sanguis i. e. peccata eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta (i. e. membra) mea coinquinaui. Bozra interpretatur angustia vel tribulatio; Edom dicitur rufus sive terrenus vel sanguineus, et tam Bozra quam Edom significant mundum. Et tu christiane, stude hic aliqua ad

<sup>1</sup> v. 1.



salutem. Primo sc. quod Christus | loquitur de suo reditu [i. e. recessu] ad patrem, non tamquam de futuro remoto, sed quasi jam præsens esset ejus transitus, quia dicit: vado. Exemplo ergo ejus reditum [i. e. reversum] tuum ad deum, semper quasi præsensem habens, ne mors te inveniat imparatum (i. e. non paratum), ideo dixit Christus dominus Lucæ XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: estote parati: quia qua hora non putatis [vel netek], filius hominis veniet. Etiam exemplo Christi vade ad eum qui te misit i. e. creavit et recreavit [i. e. redemit] non [re-]gressu corporis (tefti men effel) sed affectu mentis, gratias ei referendo [de bonis] ab eo acceptis. Sed heu jam de multis potest dicere deus illud Isayæ I<sup>o</sup> <sup>2</sup>: filios enutrivit et exaltavit: ipsi autem spreverunt et dereliquerunt me. Secundo Christus manifeste ascendit, exemplo igitur ejus et nos manifeste de virtute in virtutem ascendamus et exemplum proficiendi (vanalatra ualo peldat) [vanalatra] proximo ostendamus. Unde dominus Jhesus [151] Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent i. e. laudent patrem vestrum qui in cœlis est, et apostolus ad Philip. quarto <sup>4</sup> dicit [inquit]: modestia vestra (tÿ oerqweh wtek h) nota sit omnibus hominibus. Et licet Christus viderit discipulos contristatos, non tamen dimisit eis veritatem dicere, unde dixit: sed ego veritatem dico vobis, sp. qui mentiri non possum, deus enim nec fallere nec falli potest, quia est veritas essentialiter. Exemplo igitur Christi dicamus hominibus quæ prosunt [i. e. proficiunt] eis, etiam si ipsis audiri displicent. Unde Psta dicebat: veritatem tuam non abscondi in corde meo, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>; idem: labia mea non prohibebo sp. a veritate dicenda, Psmo XXXVIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Quæritur: ex quo dixit Christus: vado ad eum etc. Ad transitum requiritur via, quotuplicem ergo viam Christus habuit? Respondetur quod quadruplicem <sup>7</sup>, unam habuit qua descendit de cœlo in mundum; secundam qua ascendit de mundo in patibulum i. e. in crucem; tertiam qua descendit de patibulo in tumulum; quartam qua resurgens ascendit in cœlum. De istis viis Salvatoris dicitur Eccl. primo <sup>8</sup>: oritur sol, et occidit, [el nugofik] et a locum suum revertitur [efmeg helere ter]. Prima igitur via

<sup>1</sup> v. 40. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 5. — <sup>5</sup> v. 69. ? — <sup>6</sup> v. 10. —

<sup>7</sup> Oldalt: [quadruplex via Chr. do]. — <sup>8</sup> v. 5.



[Christi] fuit qua per nativitatem carnis venit in mundum, et hoc notatur cum dicitur: oritur sol. Venit autem in mundum Christus dominus per scalam [labiton] habentem tres gradus sc. humilitatis, paupertatis et acerbitalis, de quibus Lucæ II<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: invenietis infantem, ecce quanta humilitas, pannis involutum (roz poztoba takarwan) [ros poztoban], ecce quanta paupertas, positum in præsepio, ecce quanta acerbitas. Per istos autem gradus post modum rediit in cœlum, unde ad Philip. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: semet ipsum exinanivit (meg hezageÿta magat) [meg hezagita magath], ecce gradus inopiæ et paupertatis, formam servi || <sup>306</sup> accipientis, ecce gradus humilitatis, factus obediens usque ad mortem, mortem [autem] crucis, ecce gradus acerbitalis. Sed quo duxit eum ista scala, explicat i. e. exprimit apostolus ibidem dicens: propter quod deus exaltavit illum etc. Stulti igitur sunt (bolondok) qui volunt in cœlum ascendere per contrariam scalam sc. per divitias, honores, et delicias, quia | ista scala ducit ad infernum, sicut alia ducit ad cœlum; de hoc habemus exemplum Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup> de divite et Lazaro ubi dicitur: erat quidam dives, (ecce divitiarum habundantia), qui induebatur purpura et bysso, ecce vanitatis et honoris superbia, et epulabatur quotidie splendide, ecce deliciarum affluentia i. e. copia; sed quo duxit eum ista scala! Sequitur: mortuus autem est dives, et sepultus est in inferno; Lazarus autem erexit i. e. levavit (emelt fel) sibi scalam, contrarios gradus habentem. Jacebat inquit ad januam ejus sc. divitis, ecce gradus humilitatis, ulceribus plenus, ecce gradus acerbitalis, cupiens saturari de micis, ecce gradus paupertatis, sed quo duxit eum ista scala! Sequitur: factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abraham (i. e. in limbum) etc. Secunda via quam fecit (vel habuit) dominus Jhesus, fuit de mundo in crucis patibulum, ubi occubuit i. e. mortuus fuit [est], unde postquam dixit: oritur (tamad) [sol, statim subjunxit] et occidit (el nuguzik), et ista fuit via excellentissimæ charitatis i. e. maximæ, unde ejus passio vocatur excessus, Lucæ enim VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: quod in transfiguratione Moyses et Elias cum apparuissent cum Christo, loquebantur excessum [i. e. passionem] eis [ejus] sc. Christi (ken-

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 31.



nÿath) quem completurus erat (the ke le the) in Jerusalem. Passio enim Christi quantum ad propositum sufficit, excellebat et excedebat [felwl mulla voth] omnes aliorum passiones in tribus. Primo in amore, unde Joh. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit (Christus): majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Secundo in dolore, unde Thren. primo <sup>2</sup> dicitur: attendite, et videte si est dolor similis dolori meo, quasi dixisset: quod non est. Tertio in valore, i. e. utilitate, ideo Joh. XII<sup>o</sup> <sup>3</sup> Christus dominus ait: si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Tertia via fuit Christi qua ivit de cruce ad tumulum, et hoc similiter notatur cum dicitur: occidit, qui occisus per triduum jacuit in sepulchro; et ista fuit via magnæ paupertatis, quia non potuit habere monumentum proprium (i. e. tumulum), unde solus Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> loquens de sua paupertate dixit: vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos: filius autem hominis [152] non habet, ubi caput suum reclinet [le ha ÿ cha]. Ac si dicat: pauper fui in vita, quia non habui nidum i. e. domum, ubi potuissem habitare, sicut habent volucres: pauperior fui in morte, quia in cruce non habui cervical i. e. cussinum, ubi caput potuissem inclinare: pauperrimus [fui] post mortem, quia non habui propriam caveam vel foveam, ubi corpus meum potuisset requiescere, sicut habent vulpes. Quarta via fuit Christi qua ivit de mundo in cœlum, et hoc notatur cum dicitur: revertitur ad locum suum, et ista fuit via magnæ jocunditatis (nag erem-nek vtha). Cum sonus lætitiæ tribus modis fiat [fuit] ut dicit Augustinus super Psmo: omnes gentes plaudite manibus sc. voce, flatu, et pulsu: ita Christus ascendit (in cœlum primo melodia vocis, unde Psta: jubilate deo in voce exultationis Psmo XLVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Secundo ascendit cum melodia flatus, unde Psta: ascendit) deus in jubilo quoad primum, et dominus in voce tubæ, quoad secundum. Tertio cum melodia pulsus (v e r e f e l), unde Psta: laudate eum in psalterio et cithara, Psmo ultimo <sup>6</sup>. Quintam viam habebit Christus dominus qua ad judicium est venturus, et tunc bonos qui erunt a dextris, remunerabit, dicens illud Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>7</sup>: esurivi et dedistis mihi manducare etc.; igitur venite benedicti

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 32. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 3. — <sup>7</sup> v. 35.



patris mei, percipite i. e. accipite regnum vobis paratum ab æterno: malos autem qui erunt a sinistris, ad ignem gehennæ i. e. inferni licenciabit i. e. destinabit, dicens: discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Circa illum textum: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos etc., quæritur: quare Christus non dedit apostolis spiritum sanctum antequam ab eis recessisset, non enim minus potens fuit ad dandum eis spiritum sanctum quando erat cum eis, quam quando assumptus fuit ab eis? Respondetur secundum Augustinum, quod impedimentum erat eis præsentia filii hominis, qua minus capaces erant spiritus sancti qui semet ipsum non exinanivit sicut filius, formam servi accipiens; oportebat ergo ut auferretur ab oculis eorum forma servi, quam intuentes, hoc solum sibi (i. e. ipsis) sufficere putabant sc. humanitatem Christi. Qui igitur ¶ spiritum sanctum desiderat, ut dicit Glossa: carnis domicilium [i. e. domum], mentis contemplatione transcendens [i. e. transiens] calcit, non enim stat spiritus sanctus simul cum amore carnali. Secundo quæritur hic, quare spiritus sanctus dicitur paraclitus i. e. consolator? Respondetur quod servi dei de tribus habent tristitiam. Primo de aliqua culpa perpetrata, unde Psta: exitus aquarum deduxerunt [i. e. fecerunt] oculi mei (viz folafokat thunek en zemeim): quare, quia non custodierunt legem tuam, Psmo CXVIII°<sup>1</sup>. Secundo de eo quod sunt in miseria hujus mundi. Idem Psta: heu mihi quia incolatus meus i. e. miseria mea prolongatus est [prolongata] Psmo CXIX°<sup>2</sup>. Tertiò de eo quod non sunt in patria. Idem Psta: fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi est deus tuus, Psmo XLI°<sup>3</sup>. Sed spiritus sanctus consolatur eos, primo dando eis remissionem peccatorum, unde Gregorius in Omelia (dicit): consolator spiritus sanctus ||<sup>307</sup> vocatur, quia de peccati perpetratione mœrentibus (zumuruknak) [i. e. lugentibus] dum spiritus sanctus veniam spirat i. e. dat ab afflictione tristitiæ, mentem levat (meg videýtÿa). Secundo spiritus sanctus consolatur servos dei, dando eis in tribulationibus i. e. in miseriis dando eis internam i. e. interiorem consolationem [belle vigafagot] unde Psta: se-

<sup>1</sup> v. 136. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 4.



cundum multitudinem dolorum meorum in corde meo : consolationes tuæ lætificaverunt animam meam, Psmo nonagesimo III<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Beda in Omelia : paraclitus consolator interpretatur quia corda fidelium ne inter hujus sæculi adversa deficient, cœlestis desiderio vitæ sublevat; et Gregorius in Moralibus : qui superna degustant, inferiora æquanimiter [i. e. æquo animo] tolerant. Tertio spiritus sanctus consolatur servos dei dando eis cœlestis dulcedinis prægustationem, unde Ps<sup>ta</sup> : gustate et videte quoniam suavis est dominus, Psmo trigesimo III<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Chrysostomus : vere non habet super terram quod amet, qui donum cœleste prægustaverit. Et tantum de prima parte evangelii. — In secunda parte evangelii præsentis Christus dominus consolatur suos discipulos contristatos de recessu suo per utilitatem quæ sequitur suum recessum, dicens : cum venerit ille sc. paraclitus in die sancto pentecostes etc. Ubi ponit Christus per ordinem triplicem effectum i. e. utilitatem [153] spiritus sancti in illis in quorum cordibus habitat, et sic expressit Christus ad quid mittendus erat spiritus sanctus, dicens : ille sc. spiritus sanctus arguet mundum de peccato etc. Ad quorum verborum intelligentiam notandum, quod judæi et ceteri homines qui erant in mundo (i. e. mundani), tria vitia habebant. Erant enim infideles, injusti, et temerarii (v a k m e r e k) [v a c m e r e k]. Quia erant infideles (hittetl e n e k) [hittetl e n e k], ideo spiritus sanctus per apostolos i. e. per viros apostolicos, eos arguit de peccatis infidelitatis, quia non crediderunt in Christam; hoc enim peccatum, ut dicit Augustinus, quasi solum præ ceteris Christus posuit, quia hoc manente cetera detinentur, et hoc discedente i. e. recedente cetera dimittuntur. Erant etiam injusti, et ideo merito de justitia arguebantur, quam habent fideles, quos ipsi non imitabantur, nec pro nunc imitantur, et ipsi fideles tanto sunt laudabiliores, quantomagis credunt et sperant in Christum quem non vident, quia ivit ad patrem, unde Joh. XX<sup>o</sup> <sup>3</sup> Christus dominus dixit : beati, qui non viderunt et crediderunt. Et etiam erant temerarii [i. e. præsumtuosi], quia princeps hujus mundi i. e. diabolus, qui est princeps mundanorum jam judicatus [est i. e. condemnatus], et vere magna temeritas est (i. e. præsumptuositas) non timere, quando videt homo

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 29.



tantum principem judicatum esse; unde 2<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: si deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus i. e. stridentibus [f...f e n b e] inferni | ignibus tradidit cruciandos: magis eo[s tradet] qui post carnem in concupiscentia ambulant sp. tradet illis ignibus. Istam expositionem b. Augustinus breviter recolligit, dicens: credant itaque (i. e.) igitur homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis. Transeant in fidelium numerum, ne arguantur de justitia illorum, quos justificatos non imitantur, caveant venturum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum i. e. condempnatum imitantur. Et ut hæc clarius intelligantur, nota quod illi qui (sunt) spiritu dei pleni (i. e. spiritu sancto), arguunt mundanos de peccato, de justitia, et de judicio. Primo arguunt de peccato, quod habent unde apostolus ad | Ephes. quinto<sup>2</sup> dicit: nolite communicare [i. e. participare] operibus infructuosis (h a z a n t a l a n d o l g o g b a) tenebrarum [i. e. peccatorum] magis autem redarguite. Dicit b. Augustinus: duobus modis te non maculat malus, si non consentis [i. e. non obedis], et si redarguis (m e g f e g e d) [m e g i g e z e d] ipsum, tales autem qui opera tenebrarum faciunt, reprehendi nolunt: ideo dicitur Joh. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: omnis qui male agit, odit lucem i. e. correctionem. Quædam animalia sunt qui diligunt tenebras quæ odiosa sunt, ut Bubo quem ceteræ aves odiunt; quædam diligunt tenebras quæ sunt nociva sicut lupi, qui oves rapere conantur; quædam quæ sunt in visu debilia sicut noctuæ [e ÿ v a r i u] (i. e. vespertiliones). In hoc igitur innuitur quod mali i. e. peccatores tenebras diligunt, quia deo sunt odiosi, hominibus nocivi et ad cognoscendum deum debiles et infirmi. Primo deo sunt odiosi secundum illud Sap. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: odio sunt deo impius, et impietas ejus. Et nota quod tria sunt genera hominum, quæ naturaliter diligere consueverunt sc. filii, amici, et fratres: deus autem in tantum peccatum odit, quod propter ipsum destruendum, filium suum occidi voluit. Si alicui diceretur: non possum occidere inimicum tuum, nisi etiam cum eo occidam filium tuum, et ille hoc concederet, multum inimicum suum odiret talis. Hoc fecit deus pater qui ut peccatum occideret, filium suum occidi voluit et permisit. Dicit Ambrosius: dum innocens occiditur, peccatum crucifigitur; et ad

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 9.



Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> ait apostolus: proprio filio suo non pepercit deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum; super quibus verbis b. Bernardus inquit: qui non pepercit filio, numquid parceret figmento i. e. creaturæ, numquid parceret servo nequam? In tantum deus odit peccatum, quod amicos suos si in eis peccatum invenerit, æternaliter punit sicut patet in Lucifero, Lucæ X<sup>o</sup> <sup>2</sup>, [154] ubi dicitur: videbam satanam quasi fulgur cadentem [i. e. descendentem] de cælo; immo etiam propter peccatum Petrum apostolum æternaliter punivisset, si in peccato negationis permansisset. Item in tantum deus peccatum odit, quod || <sup>308</sup> etiam fratres suos i. e. christianos quos redemit, si in peccato mortali decedunt (i. e. moriuntur) æternaliter punit; ideo dixit Psta: frater non redimet, Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Secundo ipsi peccatores sunt nocivi sibi ipsis, quia deserunt deum, Jerem. II<sup>o</sup> <sup>3</sup> (per deum dicitur): me dereliquerunt fontem aquæ vivæ; et vere hoc est magnum nocumentum i. e. dampnum et periculum. Unde b. Augustinus in libro Soliloquiorum dicit: deum derelinquere, hoc est perire. Ideo quilibet dicere potest et debet quod Augustinus dicit alibi: Domine, si vis, quod recedam a te, da mihi alium a te: alioquin non dimittam te. Secundo peccatores amittunt i. e. perdunt omne meritum, et vulnerantur in naturalibus sc. bonis, et spoliantur gratuitis i. e. gratia. Et certe minus malum esset perdere vitam corporis quam vitam mentis (i. e. gratiam). Ideo dicit b. Bernardus: quam mitius me privares amara mors vitæ usu quam fructu i. e. gratia dei. Amittunt etiam participationem meritum omnium sanctorum [i. e. bonorum]: peccando enim homo efficitur canis, et sicut dicitur Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: quæ communicatio homini sancto [i. e. bono] ad canem [i. e. peccatorem]? Tertio peccatores habent oculum debilem intellectus ad bonum cognoscendum, et oculum affectus ad deum diligendum etiam habent debilem. Istos duos oculos animæ dæmones de peccatoribus effodiunt (ki u a ÿ a k) [k ÿ v a ÿ a k], et sic per omnia præcipitia i. e. peccata deducunt (v e z e t i k h), unde Prov. trigesimo <sup>5</sup> dicitur: oculum, qui subsannat (c h w f u l ÿ a) patrem [m e g c u p h u l l a a t ÿ a t], et qui despicit partum matris suæ (m a g z a t h ÿ a t h), effodiunt corvi (i. e. diaboli) de torrentibus. Spiritua-

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 17.



liter peccator patrem suum deum subsannat, quando ejus præcepta contempnit, partum etiam matris suæ i. e. ecclesiæ, quæ eum ad pœnitentiam parturivit i. e. peperit, despicit, dum ad peccata iterum redit. Istos igitur oculos sc. intellectum et affectum effodiunt corvi i. e. dæmones, qui sunt nigri per ignis adustionem [i. e. cremationem] qui sunt ingluvîæ i. e. gulositati dediti per insatiabilem devorationem, et faciunt nos procrastinare [h o n a p h o n a p] per tardam [conversionem]. Et isti corvi habitant in torrentibus inferni. Secundo, qui sunt spiritu dei pleni, debent arguere mundum i. e. mundanos de justitia, quam non habent, ut large accipiatur (beuen) [bewen veteffek] (sc.) pro omni bono, unde super illo Pstæ: dilexisti justitiam, dicit Glossa: i. e. omne bonum. Omnia autem bona et merita nostra ex quatuor [n e g b e l i w] causantur sc. ex fide vera, spe certa, charitate ignita, et operatione sollicita. Et ergo homines mundani arguendi sunt, qui istam justitiam non habent, quia eam non nisi in hac vita habere valebunt (i. e. possunt). Unde Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: ante obitum operare justitiam (i. e. fac): quoniam non est apud inferos invenire cibum. Iste (est ille) quadrans [allatnak negedreze] de quo dicitur Matth. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non exhibis inde i. e. de inferno, donec reddas novissimum quadrantem: illa enim quatuor dicuntur quadrans quia secundum b. Gregorium: quantum credis tantum speras; quantum credis et speras (tantum diligis: quantum credis, speras) et [hac] diligis, tantum bene operaris. Et quia ista quatuor apud inferos seu dampnatos non erunt, ergo nihil boni mereri poterunt, et sic ab inferno nunquam liberabuntur. Tertio, qui sunt spiritu dei pleni, debent arguere mundum i. e. mundanos de judicio sc. triplici. Primo de judicio ad se non pertinenti quod sibi usurpant i. e. occupant, ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: tu, qui judicas alienum servum, inexcusabilis es. Secundo, de judicio proprio, quod negligunt [i. e. dimittunt], unde 1<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: si nosmet ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur (i. e. dampnaremur). Tertio, de judicio extremo (i. e. ultimo), quod non timent. Cum tamen Luciper, qui tam nobilis creatura fuit, jam judicatus est: si superbia in divite (i. e. Lucipero) sic judicata [est], quid

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 31.



fiet de paupere superbo? Quis nesciat superbiam magis tolerabilem esse in divite quam in paupere? Et vere timebat b. Jeronymus extremum iudicium, ideo dicebat: dum diem illum recogito, toto corde contremisco etc. Et certe valde [155] timendum est, nec in operibus nostris confidere debemus, quia humana iustitia (humanum bonum opus), divinæ iustitiæ comparata, iniustitia esse videtur. Et hoc ostendit b. Gregorius triplici exemplo sc. lucernæ, regulæ, et sigilli. Opera quidem nostra quandoque videntur lucida, aliquando recta, et interdum perfecta: sed si opera nostra divinæ luci comparantur, ea quæ videbantur lucida, apparebunt obscura, et hoc ostendit in Moralibus exemplo lucernæ, dicens: iustitia nostra divinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, quia lucerna in tenebris fulgere (i. e. lucere) cernitur, sed in solis radio posita tenebratur. Aliquando etiam opera nostra videntur esse recta, sed si ad regulam divinæ rectitudinis conjuncta fuerint, videbuntur esse tortuosa i. e. curva. Et hoc ostendit b. Gregorius exemplo regulæ, dicens: sæpe lignum creditur rectum, si ad regulam i. e. ad lineam non ducitur: sed si ad regulam conjungitur, per quandam tortitudinem [tortuositatem i. e. curvitatem] tumescere invenitur. Aliquando opera nostra videntur esse perfecta, sed in oculo dei sunt valde imperfecta, et hoc ostendit exemplo sigilli: sæpe enim imago sigilli videtur perfecta in oculis intuentis, et tamen adhuc multum imperfecta est in oculis artificis (i. e. aurifabri), unde dicit idem in Moralibus: sæpe sordet [z e r n e] in conspectu iudicis (i. e. dei) seu videntis, quod fulget in conspectu agentis. Et ergo charissimi, spiritu || <sup>309</sup> dei auxiliante [i. e. adjuvante] peccatum caveamus, iustitiam agamus, et dei iudicium timeamus, ne per ipsum spiritum arguamur, et hæc nobis per merita (beatissimæ) Virginis Mariæ concedere dignetur dominus Ihesus, in secula seculorum benedictus Amen!<sup>1</sup>

*Estote factores verbi; et non auditores tantum fallentes vosmetipsos et cetera.* Jacobi primo<sup>2</sup>. — Charissimi, in præsentī [epistola] sanctus apostolus Jacobus primo hortatur nos ad verbi dei auditionem, cum operis adimptione. Et verbum dei dici-

<sup>1</sup> Az Amen után más egykorú kéz ezt írta: (Iste sermo est incorrectus. Epistola). — <sup>2</sup> v. 22.



tur: tuba dei, sicut enim per tubam homines animantur bato-  
reÿtatnak ad bellandum contra hostes, sic per verbum dei  
homines confortantur (et excitantur) ad pugnandum contra mun-  
dum, carnem, et diabolum. Hac tuba quilibet habens curam ani-  
marum [sp. sacerdos] tenetur populum sibi commissum contra  
prædictos hostes animare ad pugnam, unde cuilibet habenti cu-  
ram istam dicitur per dominum Isayæ LVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: clama, ne cesses,  
quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera  
(i. e. peccata) eorum. Dicit ibi Glossa: quia populus non cessat  
peccare, tu [i. e. sacerdos] non desine clamare, qui autem cessat,  
(et) non vult verbum dei populo christiano [promulgare] (i. e.  
prædicare) hirdethni, talis prædicet sibi ipsi, et dicat illud  
Isayæ VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: vae mihi, quia tacui; et illud primæ ad Cor. IX<sup>o</sup> <sup>3</sup>:  
si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi in-  
cumbit ketelenfegem vagonra [reaÿa]: vae mihi si non  
evangelizavero. Sed nota quod homines sunt in quadruplici dif-  
ferentia (negrendbe vannak) [negrendben]. Quidam  
enim verbum dei non audiunt, sed potius contempnunt, et hoc  
est signum duplicis jacturæ i. e. miseriæ [vel dampni]. Primo  
est signum et conjectura eos non esse in gratia [dei]: Salvator  
enim noster dominus Jhesus Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: qui ex deo est  
sc. per gratiam verbum dei audit; et subjunxit judæis qui erant  
extra gratiam dei: propterea vos non auditis quia ex deo non  
estis. Secundo [verbum dei non audire] est signum dampnationis  
æternæ, unde Job XIX<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: servum meum vocavi [sc. per  
pulsum campanæ] et non respondit mihi, proprio ore meo damp-  
nabo eum. Horum quemlibet ille bonus propheta Jeremias in  
utero matris sanctificatus monet ad verbi dei auditionem, dicens  
Jerem. XXII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: terra, terra, terra, audi verbum domini, et dicit  
ter terra, quasi diceret: tu homo qui de terra es, et terram fers  
[i. e. portas], et in terram ibis, audi verbum domini. Aliqui sunt,  
qui verbum dei audiunt, et audiendo peiores efficiuntur: tales  
similes sunt Pharahoni, qui ad verba Moysi induratus, pejor effi-  
ciebatur, de quo dixit dominus Exodi VII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: induratum est cor  
Pharahonis, non vult dimittere populum meum. Et etiam tales

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 47. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 29. —  
<sup>7</sup> v. 14.



comparantur Pharisæis, qui [156] audiebant verba Christi, et de die in diem pejorabantur, quibus Christus dominus Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> [dixit]: væ vobis scribæ et pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis i. e. permittitis intrare. Ita multi christiani verbum dei audientes, peiores efficiuntur, tum quia tandem scienter peccant, tum quia in detractionem prædicatoris linguam laxant (ragodÿak) [i. e. solvunt]. Et vere tales similes sunt porcis, quibus si antepositur gemma et stercus (gane), gemmam relinquunt, et stercus rapiunt [capiunt]. Ita tales [mali christiani] si (ex) inadvertentia quid sinistri i. e. mali vel truphæ audiunt a prædicatori, libenter percipiunt, salutiferum vero non advertunt. Vel huiusmodi sunt sicut canes macellariorum i. e. carnificum, qui carnes fœdas rapiunt et non bonas. Aliqui sunt qui verbum dei audiunt, et juxta illud non operantur, quos apostolus Jacobus hic redarguens dicit (ffegÿ). Estote factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos; et apostolus Paulus ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: non auditores legis justi sunt apud deum, sed factores legis justificabuntur. Quidam autem verbum dei audiunt et faciunt juxta ipsum (verbum dei) vivendo, quorum finis est beatitudo (bodogfagh), hic per gratiam et in futuro per gloriam, unde Salvator Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> [dixit]: beati, qui audiunt verbum dei, et custodiunt illud sc. opere adimplendo. Et beatus Jacobus in hac epistola comparat verbum dei speculo, quia sicut in speculo potest homo videre maculam vultus, sic in verbo dei maculam spiritus (i. e. animæ), cum qua (sc. macula) nemo regnum cœlorum intrare permittitur: ideo dicitur Apoc. XXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: non intrabit in illam sc. civitatem [cœlestem vel] supernam aliquid coinquinatum i. e. inmundum. Et hoc præfiguratum fuit Exodi XXXVIII<sup>o</sup> ubi habetur, quod tabernaculum dei nemo cum macula ingredi audebat, et ergo ante hostium tabernaculi erat suspensum [figeztwen] speculum, in quo intrare volentes (se) conspiciebant, et | si in se maculam deprehendebant [i. e. inveniebant], eam abluebant et sic intrabant. Simile habetur de templo Salomonis. Et nota quod qui nunc non audiunt verbum dei, nolle et velle in die judicii audient illud verbum terribilissimum (nagÿene

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 27.



g o t h) [a h n a g ÿ e n e z o t h] Matth. XXV<sup>o</sup> 1: discedite a me maledicti in ignem æternum. Et plura de verbo dei sc. quomodo audiri debet, et quæ utilitates ex ejus auditione homini proveniunt, habes in 2<sup>a</sup> parte prohemii hujus libri, ibi vide (sc. Prædicate evangelium etcetera etc.). Secundo b. Jacobus docet nos in præsentī epistola || <sup>310</sup> ad refrenandum linguam, unde dicit: si quis putat se religiosum non refrenans linguam, hujus vana est religio. Et certe inter cetera membra lingua plus est custodienda, quia si custoditur lingua, custoditur et anima, unde Prov. XIII<sup>o</sup> 2 dicitur: qui custodit os suum, custodit et animam suam; et Prov. XVIII<sup>o</sup> 3 (iterum dicitur): mors et vita in manu i. e. in potestate linguæ. Et per linguam facillime quis cognoscitur, si est de patria salvandorum vel dampnandorum, unde Matth. XXVI<sup>o</sup> 4 dicitur: [nam et] loquela tua manifestum te facit. Nota quod religiosus idem sonat quod religatus (k e t e l e s) [k w t e l e s], et sic quis dicitur religiosus dupliciter, primo in quantum est religatus, hoc est obligatus ad præcepta divina et articulos fidei, et sic quilibet christianus dicitur religiosus. Sic cepit apostolus hoc vocabulum in proposito. Secundo modo quis dicitur religiosus in quantum se obligavit ad consilia divina sc. paupertatem, castitatem, et obedientiam. De paupertate habetur Matth. XIX<sup>o</sup> 5, ubi dicitur: si vis esse perfectus, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, veni et sequere me; de castitate Matth. XV<sup>o</sup>, qui potest capere, capiat, et prima ad Cor. VII<sup>o</sup> 6: de virginibus præceptum domini non habeo: consilium autem do tamquam misericordiam consecutus; et ibidem: qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, qui vero non jungit, melius facit. [157] De obedientia Matth. XVI<sup>o</sup> 7: si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Et hæc tria sc. paupertas, voluntaria castitas, et obedientia sunt fundamentum religionum a sanctis patribus institutarum, et ad hæc religiosi tenentur sub pœna dampnationis æternæ, et ita districte [stricte] de religioso apostolus Jacobus hic non loquitur, sed large ut dictum est. (Quæstio) Quæritur a quibus christianus linguam suam debet refrenare (m e g t a r t a n i), si vult quod religio

<sup>1</sup> v. 41. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 73. — <sup>5</sup> v. 21. — <sup>6</sup> 25. 38. —  
<sup>7</sup> v. 24.



i. e. christianitas sua vel fides non sit vana? Respondetur quod a multis. Primo a loquacitate (n elueffegtel) vel multiloquio, in quo est peccatum, unde Prov. X<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur; in multiloquio non deerit peccatum. A contrario Eccli XIX<sup>o</sup> <sup>2</sup> scribitur (a3 ellen): qui odit loquacitatem, extinguit malitiam i. e. peccatum. De multiloquio habes plura in sermone epistolæ præcedentis dominicæ. Ibi vide. Secundo, homo debet refrenare linguam suam a mendacio, quod est venenum animæ; priusquam i. e. quamcito homo ipsum in os recepit, statim animam suam occidit, unde Sap. I<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: os quod mentitur, occidit animam. Quæritur hic breviter, utrum omne mendacium sit peccatum? Pro solutione illius quæstionis nota quod triplex est mendacium. Primum est mendacium locutionis, et hoc est triplex: unum est jocosum (paka-chas) quod est in hominibus solatium | facientibus, si fit malo proposito, grave peccatum est (i. e. magnum). Aliud est officiosum i. e. quodam modo fructuosum, ut ex eo alicui aliquod commodum i. e. bonum procuretur (iwiwn) [i. e. proveniat]. Quæro utrum sit licitum mentiri propter liberationem hominis a quocumque periculo? Respondetur secundum s. Thomam 2<sup>a</sup> parte, quæstione C-ma decima, quod non est licitum, quia omne mendacium peccatum est, unde b. Augustinus dicit ut habetur vigesima 2<sup>a</sup> quæstione 2<sup>o</sup> capitulo, nec, ubi dicitur, nec artificioso mendacio, nec simplici verbo oportet quemquam decipere; et subditur ibidem capitulo: Primum genus, in fine: quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit, putaverit, decipiet se ipsum turpiter. Tamen dicit s. Thomas, quod licet [i. e. licitum est] veritatem occultare providenter i. e. prudenter sub aliqua dissimulatione. Et hoc idem dicit Augustinus in libro Contra mendacium: tertium | est perniciosum, et sic diffinitur: mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi, et hoc charitati contrariatur, et est peccatum mortale, a quo summo opere est cavendum, primo quia per ipsum vita abbreviatur, unde Zachar. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: non vives, quia mendacium locutus es. Ita factum fuit Ananiæ et Saphiræ, uxori suæ, ut habetur Actuum quinto. Secundo per hoc vitium anima occiditur, quia os quod mentitur occidit animam. Tertio per ipsum præ-

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 3.



ceptum divinum transgreditur (i. e. infringitur), unde Levit. XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dominus dixit: non mentiemini, nec unusquisque decipiat proximum suum. Quarto propter hoc peccatum homines pereunt, ideo dixit Psta: perdes omnes, qui loquuntur mendacium, Psmo V<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Hoc patet de duobus senibus, qui contra honestissimam et sanctam mulierem Susannam falsum testimonium deposuerant [i. e. dixerant], ut habetur Danielis XIII<sup>o</sup>. Secundum mendacium est naturæ corruptionis, de quo Psta: omnis homo mendax *ter edelmes*, Psmo CXV<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et ad Rom. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: deus est verax: omnis homo mendax. Tertium est mendacium facti vel actionis, de quo Jerem VIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: omnes faciunt mendacium. Tertio bonus christianus debet refrenare linguam suam a perjurio. quod prohibitum est præcepto divino, unde Exodi XX<sup>o</sup> <sup>6</sup> et Deutro. V<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Perjurus enim peccat contra deum cujus præceptum infringit, contra proximum quem lædit, contra judicem quem decipit, et contra se ipsum, ex quo se in anima interficit, et talis non ascendit in cælum, sed descendet in infernum. Unde Psta: quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto suo? Respondet: Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo, Psmo XXIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>. Nota quod perjurium committitur sex modis, tres primos ponit b. Augustinus et alios tres Raymundus. Primo, cum quis jurando loquitur falsum, sine intentione fallendi [i. e. decipiendi], et hoc si prius non fecit debitam diligentiam inquirendo: utrum || <sup>311</sup> [158] illud super quo jurat, ita se habet vel non. Secundo, cum quis loquitur falsum intentione fallendi. Tertio, cum quis jurat verum, intentione tamen fallendi i. e. putat illud verum fore falsum. Quidquid autem fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Quarto, cum quis jurat se dicturum vel facturum aliquod illicitum [i. e. malum]. Quinto, cum quis jurat licitum [i. e. justum], sed sine necessitate, et cum solennitate (i. e. ante ecclesiam). Sexto, quando homo jurat licitum absque necessitate, et cum hoc sine solennitate, ut fit in quotidianis juramentis ex mala consuetudine. Et s. Thomas 2<sup>a</sup> parte, quæstione nonagesima VIII<sup>a</sup>

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 10. — <sup>6</sup> v. 15. — <sup>7</sup> v. 19. — <sup>8</sup> v. 3. 4.



dicit, quod perjurium de suo genere semper est peccatum mortale, ex quo in eo divina irreverentia [becwletlenfeg] non evitatur, immo secundum s. Thomam, perjurium majus peccatum est quam homicidium, licet aliquando plus puniatur homicida quam perjurus, quia quinque ex minori culpa gravius nocumentum imminet [i. e. evenit] homini quam ex majori. Quod autem perjurium est majus peccatum patet, quia perjurium est divini nominis denegatio. Item perjuri multipliciter sunt puniti etiam in hoc mundo, [hoc] patet de illo qui manum suam perjurando posuit ad reliquias, et mox combusta fuit. Item etiam patet de eo, qui super altare s. Antonii [false juravit, et statim ignis de cœlo cecidit i. e. descendit super eum] et in cineres redactus fuit. Item legitur in vita s. Nicolai, quod quidam judæus cuidam christiano quamdam summam pecuniæ accomodaverat etc. Lege ibi. Quarto, christianus debet refrenare linguam suam a detractionibus; detractores enim deo odibiles sunt, ut dicit apostolus ad Rom. I°<sup>1</sup>. Et detractor homicida est, et sic peccat contra illud præceptum Exodi XX°<sup>2</sup>: non occides. Quod autem est homicida, patet, quia se ipsum, et audientem occidit in anima, illum autem cui detrahit, occidit infamia, unde b. Bernardus dicit: Numquid lingua detrahens homicida est, quæ uno flatu tres interficit? Ideo lingua detrahentium gladius dicitur. Unde Psta: lingua eorum sc. detractorum gladius acutus, Psmo LVI°<sup>3</sup>. Detractor comparatur porco, sicut enim porcus os suum alieno stercore maculat, sic detractor animam suam vitio alterius coinquinat. Item detractor ad majorem tenetur restitutionem, qui est famæ ablator, quam rerum distractor (i. e. furator) [i. e. spoliator]. Quia melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa, ut dicitur Eccl. VII°<sup>4</sup>. Et ergo diffamare cave, quia revocare grave. Quinto, christianus debet linguam suam refrenare a maledictione, quia maledici regnum dei non possidebunt, ut dicit apostolus prima ad Cor. VI°<sup>5</sup>. Et de maledictione plura habes in sermone epistolæ secundæ dominicæ post octavam resurrectionis domini, ubi dicitur. Tertio debemus sequi Christum non alicui minus juste [i. e. injuste] maledicendo. Sexto christianus debet refrenare linguam suam a blasphemia (k a r o m l a f t o l), unde apostolus ad Tit. III°<sup>6</sup> dicit:

<sup>1</sup> v. 30. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 10. — <sup>6</sup> v. 2.



admone illos sc. fideles neminem blasphemare: et ad Ephes. quarto<sup>1</sup> | : omnis blasphemia tollatur a vobis. Dicit ibi Glossa: pejus est blasphemare quam perjurare. Et blasphemia est derogatio alicujus excellentis bonitatis, et maxime divinæ; et fit tribus modis: primo cum deo attribuitur, quod ei non convenit, [ut peccatum]; secundo, cum ab eo removetur quod ei convenit, ut esse justum, omnipotentem, clementem [i. e. pium] etc.; tertio, cum alicui creaturæ attribuitur quod deo appetiatur, ut peccatum dimittere, et gratiam, et gloriam dare etc. Et ab hoc peccato maxime non custodiunt se lusoires qui similes sunt dampnatis, qui continue deum blasphemant. Et ergo charissimi, ab his vitiis linguæ summo opere caveamus, ut simus veri religiosi i. e. christiani, et illud dictum b. Jeronymi continue in mente revolvamus: beata lingua quæ non novit nisi de divinis texere i. e. facere sermonem, [159] et si hoc fecerimus, non dubium quin hic habebimus gratiam et in futuro gloriam, ad quam suffragantibus [i. e. orationibus i. e. adjuvantibus] meritis beatissimæ virginis Mariæ perducatur vos, et me dominus Jhesus, in secula seculorum benedictus Amen.

Sc. in ultima cœna, nam verba quæ i. e. inquit sp. dominus i. e. subditis  
Christus in ultima cœna dixit, quasi i. e. Salvator suis  
usque ad pentecosten leguntur Consolans eos a quibus in cœlum erat  
recessurus per præsentiam corporalem etc.

In illo tempore dixit Jhesus discipulis

|                          |         |                        |               |
|--------------------------|---------|------------------------|---------------|
| i. e. vere, vere         | sp. ego | sp. meis discipulis    | i. e. aliquid |
| Et hæc duplicatio fit ad | veritas | et omnibus qui cre-    |               |
| confirmationem ser-      |         | ditivi sunt per verbum |               |
| monis sequentis etc.     |         |                        |               |

(bigonal bigonal mondom valamit)  
suis: Amen, amen dico vobis: si quid

<sup>1</sup> v. 31.



i. e. orando sp. meum in nomine meo sp. quod est Jhesus i. e. tribuet  
rogaveritis

Chrysost. in persona Christi dicit: non existimetis vos discipuli mei, quia  
vos relinquo, nomen enim meum dabit vobis securitatem in tantum quod

si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis

(athÿamtwl en newemben)

petieritis Patrem in nomine meo, dabit

sp. et aliis per i. e. usque ad præsens vel usque nunc i. e. non rogastis  
vos credentibus Glossa interlinealis: me præsente, in nomine meo, hoc

(mÿndez napigh)

vobis. Usque modo non petistis

i. e. aliquid sp. quod est Jhesus i. e. rogate, i. e. impetrabitis  
utitur præsenti pro futuro vel recipietis

est in virtute nominis mei nil petistis quia nil vobis deficit. Conveniens  
ergo erat ut Christo recedente discipuli a deo patre peterent in nomine Jhesu,

cui ipsos Jhesus commendaverat etc.

(kerÿetek)

quidquam in nomine meo: Petite, et accipietis,

i. e. lætitia i. e. vestra i. e. plena i. e. existat  
Supple, quod erit in cælo non in hoc mundo ubi pressuram i. e. tristi-  
tiam habebitis, dicit Augustinus: hoc gaudium non carnale sed spirituale  
(thÿeremetek) est etc. (telles legen)

ut gaudium vestrum plenum sit.

sp. verba quæ audistis in i. e. in ænigmatibus vel i. e. dixi sp. discipulis  
meis prædicationibus in similitudinibus

Chrysostomus: hoc ideo dixit Christus quia tenebrosa erant quæ disci-  
pulis dixerat et ergo ante adventum spiritus sancti apostoli non omnia  
verba Christi intellexerunt etc.

(ezeket peldabezedegben bezellem)

|| <sup>312</sup> Haec in proverbiiis locutus sum vobis.



i. e. in proximo veniet et ita i. e. quando i. e. in ænigmatibus i. e. sermociner  
certum quasi iam venisset

i. e. tempus

Chrysostomus: hora illa qua Christus palam nunciavit apostolis divina,  
fuit tempus resurrectionis, quando per dies XL-ta apparens eis locutus  
est de regno, vel secundum Gregorium et Bedam hora hæc est tempus  
(eliw azaz ol bigon az yde olÿan ha eliwth vona)

(nem peldabezedegben bezellek)

Venit | hora cum jam non in proverbiiis loquar

sp. discipulis meis i. e. manifeste sp. a quo processi i. e. loquar sp. discipulis  
missionis spiritus sancti qui fecit eos sc. discipulos cognoscere quæ co-  
gnoscenda erant

(nÿlwan bezellek auag hirdetek)

vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis.

sc. postquam vobis apparuero i. e. in virtute nominis mei i. e. rogabitis  
vel spiritum sanctum misero

Quasi dixisset: tunc sc. facta resurrectione et ascensione æqualitatem mei  
ad patrem cognoscetis et tunc in nomine meo petetis etc. Supple: immo  
(az ideben kertekh)

In illo die in nomine meo petetis,

i. e. non aio sp. discipulis i. e. quoniam sp. Jhesus i. e. petam  
ut deus cum patre vos exaudiam, unde Augustinus: Christus in quantum  
homo pro nobis patrem interpellat i. e. rogat, sed in quantum deus, nos  
(kerem)

et non dico vobis quia ego rogabo

sp. meum i. e. pro vobis i. e. quia sp. meus i. e. diligit  
cum patre exaudit, et postulata concedit. — Supple: ideo accipietis  
quod ab eo petetis. Dicit hic Augustinus: quia ille amat, ideo nos ama-  
(thÿ erettetek az athÿa)

Patrem de vobis. Ipse enim pater amat

sp. discipulos meos i. e. dilexistis i. e. fidem adhibuistis  
mus. Ipse [enim] prior dilexit nos, ergo hinc i. e. propter ha factum est  
ut diligeremus quia dilecti sumus etc.

(geretetek)

vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia



sp. patre      i. e. processi      i. e. veni      sp. deo      i. e. descendi  
vel veni

Supple: per æternam generationem vel a deo patre missus sum in mundum pro salute generis humani incarnari etc. Augustinus dicit: exivit Christus a patre, quia de patre est, in mundum venit quia suum corpus mundo ostendit, quod de virgine assumpsit etc.

(iettem

iettem)

ego a deo exivi. Exivi a patre, et veni

sp. istum      i. e. rursum      i. e. desero      sp. istum      i. e. transeo  
Augustinus: Christus reliquit mundum corporali discessione quia perrexit i. e. transivit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit præ-

sentiali gubernatione

(meghagom)

in mundum: iterum relinquo mundum, et | vado

sp. meum      i. e. inquirunt      sp. Jhesu      i. e. subditi ejus

(mondanak

ÿme)

ad patrem. Dicunt ei [160] discipuli ejus. Ecce

i. e. modo      i. e. manifeste      i. e. sermocinarius      i. e. similitudinem  
Glossa interlinealis: discipuli palam loqui æstimant Christum, cum tamen verborum ejus nequeant comprehendere mysteria. Istud autem quod (ÿmar)

nunc      palam      loqueris,      et proverbium

i. e. nullam      i. e. faris      i. e. jam      i. e. cognoscimus      i. e. quoniam  
palam loquitur potest referri ad hoc quod dicit: pater amat vos; vel ad hoc: exivi a patre et vado ad patrem etc.

(fem eggeth)

nullum      dicis.      Nunc      scimus      quia

i. e. nostis      i. e. universa      i. e. non est necesse      sp. Jhesu      i. e. aliquis  
vel cuncta

Supple: ex quo interrogationes nostras, quas a te facere volebamus antequam te interrogaremus manifestasti nobis tamquam verus deus, ideo jam firmiter verum deum te esse credimus etc.

(mÿndeneketh

ketelenfegh auag fikfegh)

scis omnia, et non opus est tibi, ut quis te



i. e. inquirat i. e. huic fide firmata vel cum charitate existenti sp. patre  
inhæremus quod filius dei es; a deo missus est  
in mundum, propter salvare homines

(kergen eʒbe hiʒenkh)

interroget: in hoc credimus quia a deo

i. e. processisti

(ietel)

existi.

*Joh. XVI°.*

Charissimi, si quis in curia regis vel alicujus principis haberet aliquem sapientem, advocatum, vel auxiliatorem sollicitum, vel fratrem uterinum (eg mehbe fek w), multum gauderet et valde securus esset: ascendente [autem] Christo domino in cælum, primo incepimus habere in curia regis cœlestis sapientem advocatum [i. e. procuratorem] sc. dominum Jhesum, qui est noster advocatus, unde prima Joh. II°<sup>1</sup> dicitur: advocatum habemus apud patrem dominum Jhesum Christum, et est summe [i. e. valde] sapiens (i. e. maxime). quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ dei absconditi, ut dicitur ad Colos. II°<sup>2</sup>. Secundo ascendente Christo in cælum incepimus habere in curia regis æterni auxiliatorem sollicitum, de quo Deutro. XXXIII°<sup>3</sup> dicitur: ascensor cœli auxiliator tuus. Tertio, Christo [domino] ascendente in cælum, incepimus habere in cœlo fratrem sc. ipsum Christum [dominum Jhesum]. Quod autem ipse est frater noster, solus testatur Joh. XX°<sup>4</sup>, unde dum in die resurrectionis Mariæ Magdalene apparuisset, inquit ei: vade, dic fratribus meis: ascendendo ad patrem meum, et patrem vestrum; deum meum et deum vestrum. Et quia jam in cœlo habemus sapientem advocatum (bwch ʒoʒolonkh), auxiliatorem (ʒorgalmatos fegedfegen) ||<sup>313</sup> sollicitum, et fratrem charissimum, certe de salute fiduciam [magnam] (i. e. spem) habere debemus. Ideo dicit apostolus ad Ebr. III°<sup>5</sup>: adeamus i. e. transeamus cum fiducia ad thronum gloriæ ejus sc. dei; unde et Bernardus dicit: O homo, securum accessum habes ad deum, ubi mater ostendit filio pectus et ubera, filius autem patri ostendit latus et vulnera, ibi nulla

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 26. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 16.



potest esse (repulsa) i. e. denegatio; ubi amoris tot sunt insignia. Debemus igitur isto tempore, quod dicitur dies rogationum, primo petitiones (i. e. orationes) nostras formare i. e. facere, et eas advocato nostro domino Jhesu dare, ut eas summo regi offerat, unde apostolus ad Philip. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: petitiones vestrae innotescant (i. e. manifestentur) [i. e. pateant] apud deum. Secundo, debemus nuntios orationum nostrarum ad auxiliatorem nostrum mittere, ut manum adjutricem nobis porrigat (no ha), dicendo cum Psta: emitte manum tuam de alto, Psmo CXLIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Tertio debemus hos nuntios ad fratrem nostrum dirigere, ut ipse nos post se trahat, et nostrum quilibet dicat sibi illud Cantic. primo <sup>3</sup>: trahe me post te. Christus igitur dominus noster advocatus, auxiliator, et frater monens nos ad orandum, et certificans suo jramento de orationis impetratione dicit: Amen, amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis etc. Quæritur hic: quæ sunt necessaria si volumus quod orationes nostræ debeant exaudiri? Respondetur, quod secundum quod ex hoc evangelio colligimus, requiruntur quatuor. Primo enim oportet quod homo in oratione petat quid [i. e. bonum], et non nihil [i. e. peccatum]. Ideo dicitur: si quid petieritis [161] i. e. si bonum petieritis, quia malum (i. e. peccatum) nihil est, ut dicit b. Augustinus super Joh. primo <sup>4</sup>: sine ipso factum est nihil i. e. malum vel peccatum. Et ut hoc melius intelligatur, notandum est secundum b. Augustinum, quod tria sunt genera bonorum sc. bona infima (alfo iokh), bona media, et bona summa. Bona infima sunt bona temporalia, quæ quasi nihil sunt. Unde Jerem. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: aspexi terram, et ecce vacua erat et nihil. Sed dicis: utrum temporalia possent licite peti in orationibus? et arguitur quod non, quia illa quæ non debent quæri, nec debent peti, sed temporalia non debent quæri ergo nec peti debent. Minor autem sc. quod temporalia non debent quæri, probatur, quia [sine] quæstione (kerefnekwl) adjiciuntur [i. e. dantur] ut patet per illud Matth. VI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: primum quærite regnum dei (i. e. gloriam), et justitiam (i. e. gratiam) ejus, et hæc omnia adjiciuntur vobis. In oppositum autem (az ellen) est illud dictum Salomonis Prov. trigesimo <sup>7</sup>: mendicitatem i. e. paupertatem et divi-

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 23. — <sup>6</sup> v. 33. — <sup>7</sup> v. 8.



tias ne dederis mihi deus: sed tantum victui meo (e l e t e m n e k z i k f e g e r e v a l o t h) præbe necessaria. Et Christus dominus per se docuit peti temporalia, dicens Matth. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et Lucae XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: petite et dabitur vobis: quærite et invenietis: pulsate et aperietur vobis? Respondetur secundum s. Thomam 2<sup>a</sup> parte, quæstione octuagesima III<sup>a</sup>, quod temporalia possunt peti in oratione tamquam adjuvamenta ad æternam beatitudinem: non tamen: finis in eis constitui debet. Et hoc probatur per auctoritates in oppositum adductas, et etiam patet per illud dictum b. Augustini Ad Probam [i. e. ad æterni honorem] de orando deum: hoc licet orare, quod licet desiderare. Secundo | respondetur sic, quod temporalia non sunt quærenda nec petenda principaliter vel primo, sed minus principaliter et secundario. Immo frequenter deus ista temporalia homini non dat, quia tam vilia ei dare non decet. Unde Seneca refert (i. e. dicit), quod Alexander [Alexander magnus] cuidam petenti denarium dedit, urbem (i. e. civitatem) [unum], et cum ille diceret, tantum donum sibi non convenire, dixit Alexander: non quæro i. e. curo quid tibi deceat, sed quæro quid me deceat dare. Unde Chrysost. super Matth. dicit: illa pete | a deo, quæ et tibi expediant accipere, et illum deceant præstare: si autem petis terrena i. e. temporalia, aut difficile impetras (n e r h e t e d) aut forte non impetras, quomodo enim illa præstabit libenter non habenti, quæ si habes admonet ut contempnas (m e g v t a l i a d). Tertio respondetur sic: si terrena vel temporalia petimus, debemus petere cum moderamine et cum conditione. De moderamine dicit b. Bernardus in quodam sermone: in petendo temporalia cavenda est superfluitas et voluptas [m o h f a g]. Et ergo Salomon in præmissa auctoritate erat cautus petendo temporalia, unde dicebat: mendicitatem et divitias ne dederis mihi deus, sed tantum victui meo præbe necessaria. Et apostolus prima ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit: habentes alimenta (e l e f e g e t h), et vestimenta quibus tegamur, his contenti simus. De conditione autem apponenda dicit b. Augustinus: quando a deo petitis temporalia, cum modo i. e. cum mensura [petite] et cum timore. Illi sc. deo committite, ut si prosint, det, si scit obesse [i. e. nocere], non det. Quid prosit vel obsit.

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 8.



novit medicus, non ægrotus. Per hæc faciliter concordantur auctoritates adductæ. — Bona autem media sunt spiritualia, ut venia et virtutes, et hæc sunt petenda cum attentione, et fervore. Contra illos qui non habent attentionem in orando dicitur Isayæ XXIX° <sup>1</sup> et Matth. XV° <sup>2</sup>: populus hic i. e. iste labiis me honorat [orat], cor autem eorum longe est a me. Dicit b. Augustinus: sicut vox sine modulatione (zegdelefnekw) [i. e. sine fractione est quasi vox picarum vel ranarum: sic oratio sine devotione est quasi mugitus bovis (eker bembelēfe). Idem quid injuriæ facis, si aliquem judicem interpellas (i. e. petis) [i. e. rogas], et subito cum loqueris ad eum, illum dimittis, et cum alio fabulari incipis: quomodo te tolerabit (genuedÿ), et tamen tolerat deus corda precantium diversas res cogitantium. Dicit Cyprianus: quomodo te audiri a deo postulas, cum te ipsum non audias: deum tui memorem esse vis, cum tui memor ipse non sis. De desiderio [162] autem et fervore dicitur Jerem. XXIX° <sup>3</sup>: cum quæsieritis me, in toto corde vestro: inveniar a vobis. Unde dictum fuit Moysi tacenti ore sed clamanti corde Exodi XIII° <sup>4</sup>: quid clamas ad me. Et b. Gregorius in Moralibus dicit: Vitam æternam si ore petimus, nec tamen corde desideramus, clamantes tacemus. Signum autem desiderii interioris est habundantia fletus exterioris. Item b. Augustinus dicit: Quanto quisque est sanctior et sancti || <sup>314</sup> desiderii plenior, tanto est in ejus oratione fletus uberior [i. e. habundantior]. Item b. Gregorius ubi supra dicit: veraciter orare est amarus compunctionis [i. e. contritionis] gemitus, et non composita i. e. ornata [honorata] verba resonare i. e. emittere. Bona summa sunt bona cœlestia, et illa non tantum petenda sunt cum attentione et fervore sicut spiritualia, sed etiam cum humilitate et sine præsumptione. Cum humilitate petunt qui in suis meritis non confidunt. Unde b. Bernardus: in petenda beatitudine elatio i. e. pompa [vel superbia] est cavenda. Et bene [dicit quod est cavenda], quia communiter dicitur:

Vade superbe foras, quia deus spernit omne quod oras.  
Hoc retine verbum: deus odit omnem superbum.

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 13. 14. — <sup>4</sup> v. 15.



Stultus esset pauper ille qui cum manibus plenis eleemosynam peteret: sic stultus ille esset, qui (est) [ex] propriis meritis beatitudinem obtinere vellet, cum dicatur Lucae XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: servi inutiles (hazonta-lan) sumus: quod facere debuimus, fecimus. Cavenda etiam est præsumptio, ne sine nostro labore gloriam velimus habere. De tali præsumptione reprehensi fuerunt (igeztetek) filii Zebedæi, qui sine labore i. e. passione volebant regnare cum Christo, unde dictum est eis Matth. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: nescitis quid petatis. Dicit b. Augustinus: qui creavit te sine te, non salvabit te sine te. Secundo, si quis vult quod oratio sua exaudiat, tunc oportet quod fiat cum instantia (zenetlen) [zenethlen] et perseverantia (vegig allaffal). Et hoc notatur in illo verbo quod subiungitur, mox sc. petieritis. | Unde Jacobi ultimo dicitur <sup>3</sup>: orate pro invicem, ut salvemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua i. e. continua. Et Lucae XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: oportet semper orare; ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: oratione instantes, et alias sine intermissione (zenetlen) orate. Et nota quod illi non instant et non perseverant, qui primo orant ferventer [i. e. devote] postea tepide, et in fine frigide. Dicit enim b. Augustinus super illo psalmi: filii tui sicut novellæ olivarum, [verba Augustini:] multi in novitate suæ conversionis ferventer orant, postea languide (Bethegen) [i. e. debiliter], postea vero frigide quasi securi fiant: sed tamen cum videris deprecationem tuam [i. e. orationem tuam] non amotam a te: securus esto, quia non est amota (nem vetetet el) [i. e. recepta] misericordia ejus a te. Ideo dicitur Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: melior est finis orationis quam principium. Oratio enim habet principium, medium, et finem. Principium debet fieri mediocriter, medium ferventer, et finis perseveranter; sed multi sunt qui ordinem pervertunt, qui ferventer inchoant, tepide mediant, et frigide consumant (i. e. terminant). Tales similes sunt kimere [kÿmere], cujus prima pars est leo, qui (leo) est animal calidum, media pars est capra, quæ est animal temperatum, et ultima pars est serpens, qui est animal frigidum. Sed dicis: ex quo in prædictis | auctoritatibus dicebatur: multum valet deprecatio iusti assidua, et oportet semper orare; numquid unus potest

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> v. 9.



continue intendere orationi, ex quo debet se etiam in aliis exercere? Respondetur quod illæ auctoritates possunt intelligi tripliciter. Primo quoad horæ determinationem, ut in illis horis quas ecclesia instituit, orationes continuentur. Vel si quis sibi certas horas ad orandum statuit, tunc in illis horis si non impeditur, semper debet orare. Ideo dicit b. Augustinus: orationibus instate horis eis institutis. Secundo debent intelligi quoad boni operis actionem, ut sic oportet semper orare i. e. oportet semper bene agere. Dicit enim Glossa hic: justus nunquam desinit [i. e. cessat] orare, nisi desinat justus esse: semper orat, qui bene facere [163] nunquam cessat. Tertio possunt intelligi prædictæ scripturæ quantum ad mali vitationem, ut sic oportet semper orare i. e. oportet malum semper vitare. Tertio si quis vult exaudiri in sua oratione, oportet quod habeat innocentiam vitæ (artatlanfagha), quod notatur cum dicitur: patrem. Quasi diceret: ille, qui orat non debet esse (filius) diaboli per imitationem malitiæ i. e. culpæ, sed filius dei per imitationem perfectionis et gratiæ, unde ipse dominus Jhesus Math. quinto<sup>1</sup> dixit: estote perfecti sicut et pater vester cœlestis perfectus est. Deus enim illos qui in peccatis volunt perseverare, non exaudiet ad misericordiam, unde Joh. VIII<sup>o</sup><sup>2</sup> dicitur: scimus quoniam deus peccatores non exaudit; et Isayæ primo<sup>3</sup>: cum multiplicaveritis orationes vestras, non exaudiam, dicit dominus, quia manus vestræ [opera vestra] plenæ sunt sanguine i. e. peccatis; peccatum enim dicitur sanguis, quia sicut sanguis vestes maculat, ita peccatum animam fœdat (vndokeÿthÿa). Et nota quod illi qui a deo orando aliquid petunt, et semper in peccatis existunt, tribus similes [sunt]: primo illi, qui vellet sanari, et haberet ferrum in vulnere, unde Isidorus dicit: sicut nullum in vulnere proficit medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nil proficit oratio illius cum adhuc peccatum in mente, vel odium manet in pectore. Secundo similes sunt illi, qui aliquem honorat et vituperat, unde Chrysost. super Matth. dicit: qui orat et peccat, non honorat deum, sed deludit eum; et tales sunt sicut milites, qui Christo genua flectebant, et alapas ei dabant. His comparatur fœnerator i. e. usurarius, qui ex una parte orat, et ex una parte fœnerari

<sup>1</sup> v. 48. — <sup>2</sup> v. 31. — <sup>3</sup> v. 15.



non cessat. Tertio similes sunt avi. quæ vult volare inviscata [eneben ragadoth i. e. irretita] et (male) mole corporis aggravata, vel laqueis irretita i. e. capta. Anima enim inviscatur per avaritiam, unde Ambrosius in libro de bono Mortis dicit: dum aurum petimus strangulamur [i. e. suffocamur]; dum argentum quærimus visco ejus inhæremus dum prædia [telekeketh i. e. agros] invadimus, [alligamur: inflatur autem anima per superbiam, unde Sap. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: dirumpet [megÿteri] illos inflatos malleo sc. finalis sententiæ, et hoc || <sup>315</sup> sine voce excusationis vel defensionis. Illaqueatur autem anima per luxuriam. Eccl.<sup>2</sup> enim VII<sup>o</sup> dicitur: inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, et sagena cor ejus, vincula sunt manus illius. Laqueis capiuntur aves, sagena pisces, vinculis ligantur homines: mulier igitur cepit avem, quando decepit David cœlestia penetrantem, cepit magnum piscem, quando decepit Samsonem maxima potentem, cepit hominem rationalem quando decepit Salomonem valde sapientem. Quarto, qui vult quod in sua oratione exaudiat, oportet quod habeat discretionem in sua (discretionem) petitione, ut scilicet illa petat quæ sunt ad salutem, quod notatur cum dicitur: in nomine meo. Unde Augustinus dicit: non petitur [in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra salutem] rationis i. e. [contra salutem] animæ. Et hic notandum est, quod secundum eundem b. Augustinum: mali aliquando petunt bona, sed quia mali sunt, exaudiri non merentur; qui enim deum contempnit in præceptis suis, non meretur exaudiri in orationibus suis. Ideo dicitur Prov. XXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui declinat aures suas, ne audiat legem: oratio ejus erit execrabilis [i. e. vituperabilis]. Aliquando mali petunt mala, et tunc aliquando exaudiuntur, aliquando non: quando autem non exaudiuntur, tunc est signum magnæ misericordiæ, unde Jacobi V<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: petitis et non accipitis: eo quod male petatis: quando vero exaudiuntur, tunc est signum iræ. Sic exauditus fuit diabolus, qui petiit ut Job temptaretur; exauditus enim fuit ad voluntatem, sed non ad utilitatem, quia [majorem] sibi acquisivit dampnationem. Aliquando (autem) boni petunt bona, et tunc exaudiuntur juxta illud Psalms: clamavit ad me, et ego exaudiam eum, [164] Psmo<sup>5</sup> nona-

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> XXVIII. 9. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 15.



gesimo. Aliquando (autem) non exaudiuntur, et hoc ideo est quia aut petunt pro indignis, unde Jerem. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: noli orare pro populo isto, nec assumes pro eis laudem, nec orationes, et non obsistas mihi: quia non exaudiam te. Aut ideo, ut alio tempore magis congruo accipiant quod petunt, ideo pulchre b. Augustinus dicit: qui a deo aliquid petit, accipit quod petit, accipit autem quando debet accipere, quædam enim non negantur, sed ut congruo tempore dentur, differuntur [halastattatnak]. Unde etiam ecclesia quotidie petit: adveniat regnum tuum, et tamen non statim adveniet, sed iudicio finito adveniet. Aliquando vero boni petunt non bona, et tunc non exaudiuntur, sicut apostolus petiit amoveri stimulum carnis, ut habetur 2<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi dicitur: datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ, qui me colaphizat (nakon uer auag gether) [nÿacon wer]. Ter dominum petii ut discederet a me: et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. Illa enim amotio stimuli apostolo non fuisset bona, quia ob humilitatis custodiam sibi datus fuerat, unde Beda dicit: apostolus non in nomine Salvatoris petiit ut temptatione careret, quam ad custodiam humilitatis acceperat, quia si hac caruisset, salvus esse non potuisset: et ergo quod petivit, non obtinuit. Et b. Augustinus dicit: Exauditur diabolus petens Job temptandum, et non exauditur apostolus petens stimulum amovendum. Exaudivit deus quem disposuit dampnare, et non exaudivit quem voluit salvare. Nam æger petit vinum a medico, et medicus | non dat; non exaudit ipsum ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem [ipsum ad sanitatem]. Quando igitur (hæc) quatuor, quæ prædicta sunt, aliquis in oratione [sua] observat [servat], sc. (ut) digna vel bona petit perseveranter, et sine peccato existens petit, et ea quæ sunt ad salutem petit, manifestum est, quod impetrat illud quod petit, et dominus Jhesus [hæc] non tantum promittit, simpliciter dicens: dabit vobis, sed etiam iuramento [jurando] promittit ita inquit: Amen, amen dico | vobis etc. Et iste fuit modus jurandi ipsius Christi, homo quidem habet suum modum jurandi et deus summ. Homo habet tres modos jurandi: unus fuit in veteri lege sc. vivit dominus, ut habetur II. Regum VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Sic juravit dominus [David] dicens:

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 7—9. — <sup>3</sup> v. 21.



vivit dominus, quia ludam ante dominum, qui elegit me. Alius modus jurandi fuit tempore primitivæ ecclesiæ sc. testis est mihi deus, cui servio in spiritu meo, ut habetur ad Rom. primo.<sup>1</sup> Tertius modus jurandi est moderno tempore, quo juratur per deum, per sancta evangelia, per sanctam Mariam, et huiusmodi. Deus similiter habet tres modos jurandi: unus fuit ante legem sc. per memet ipsum, unde Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> deus dixit Abrahæ: per memet ipsum juravi, quia benedicentur in semine tuo omnes gentes. Secundus modus jurandi ipsius dei fuit tempore legis sc. vivo ego, implebitur gloria domini universa terra, ut habetur Numeri XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Tertius modus jurandi dei est tempore evangelii [i. e. tempore novæ legis] sc. Amen, amen dico vobis; et idem: vere, vere dico vobis; et hæc geminatio [i. e. duplicatio] est ad confirmationem promissionis, vel est ad duplicis naturæ ipsius Christi expressionem. Quasi diceret: Ego Christus qui sum [verus] deus, et verus homo, dico vobis. Petamus ergo charissimi, in nomine domini Jhesu salutaria sc. veniam, gratiam, et gloriam, quæ sine dubio pater cœlestis in nomine filii sui dabit nobis, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

sc. cum Christus dominus docu-  
isset apostolos orare dominicam  
orationem sc. pater noster.

i. e. inquit

sp. dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. suis subditis i. e. quis ex vobis  
Supple: ut eos instrueret ad oratio-  
nis perseverantiam et instantiam

i. e. possidebit sp. aliquem  
Similitudinem ponit Christus  
(peldat ueth) ex his quæ  
(kuzguletet kinek lezen barathÿa)

discipulis suis: Quis vestrum habebit amicum,

i. e. transibit sp. amicum sc. quando jam homines sp. orando sp. amico  
dormiunt et quiescunt

accidunt circa homines ut ducat per hæc ad suum propositum sc. ad  
orationis perseverantiam dicens: quis vestrum etc.

(megen)

(mondh)

et ibit ad illum [165] media nocte, et dicet ei:

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 16. 18. — <sup>3</sup> v. 21.



sc. charissime i. e. mutuo da sp. amico tuo i. e. intelligentiam  
 Hoc dixit Christus ad innuendum quod [qui] in tali sanctæ trinitatis vel  
 hora dat et semper paratus est dare, istius accomo- fidem, spem, et cha-  
 dationis redditio fit per gratiarum actionem ritatem

(kulchwn agÿ)

(haram keneret)

Amice accomoda mihi || <sup>316</sup> tres panes,

i. e. quia i. e. animus meus i. e. reversus est sp. remota i. e. ad se  
 sc. curarum ipsum re-  
 temporalium cogitandum

(merth)

(ivth) (mezzwl)

quoniam amicus meus venit de via ad me,

i. e. nihil invenio intra me virtutis et gratiæ quibus ipse animus meus  
 contentaretur

(nÿnchen mÿth eleÿbe tennem) [nicen mith eleÿben tennem]

et non habeo quod ponam ante illum, et

sp. amicus i. e. de cælo vel i. e. admodum re- sp. volens temptare  
 sc. deus de occulta inspi- spondentis se habens tuam perseverantiam  
 ratione

(es az)

(belel)

(mondÿa)

ille deintus respondens dicat:

sp. tu sp. amico i. e. tædiosus i. e. fore sc. post ascen- i. e. meum  
 Id est: precibus importunis non sionem meam vel tuum  
 inquietes me (nuktalanohit peccatum

(ne akary) (bantho vntato) [en aÿtom beteve vagon]

noli mihi molestus esse, jam ostium

i. e. ut tibi clausum appareat i. e. apostoli i. e. in domo hoc est in æterna requie  
 ut tempteris si es patiens vel sancti sp. et ideo non sunt inquietandi  
 et perseverans (hazamba)

(beteue uagon) [en germekÿm] [en hazamba vannak]

clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili,







sp. orando i. e. tribuetur sp. bonum sp. discipulis vel sp. legendo vel  
i. e. rogare naturæ, gratiæ et gloriæ fidelibus audiendo aut  
(keryeteth) bene operando

petite et dabitur | vobis : quaerite

i. e. reperietis sp. triplex sp. plangendo ad reserabitur sp. per  
bonum jam dictum sc. na- hostium vitæ æternæ exauditionem oratio-  
turæ, gratiæ et gloriæ num vestrarum

(meglelitek) (coltagÿatok) [coltogÿatok] (megnÿtatik)  
et invenietis : pulsate, et aperietur vobis.

sp. fidelis vel christianus i. e. rogat sp. sp. illud quod sp. fidelis  
i. e. quia perseveranter petit  
(vezÿ) (kÿ)

Omnis enim qui petit accipit : et qui

sp. legendo vel i. e. reperit sp. i. e. plangenti sp. hostium exaudition-  
audiendo aut quæsitum nis vel vitæ æternæ  
bene operando (coltagonak meg nÿtatÿk)

(kerefÿ meglelÿ) [megleli] [coltogonalak megnittatik]  
quaerit, invenit : et pulsanti aperietur.

sp. fidelum i. e. sed sp. hominibus vel sp. suum i. e. i. e. rogat  
fidelibus a patre suo  
(kÿ) (kuzuletek)

Quis autem ex vobis patrem [166] petit

sp. materiale per quasi diceret : sp. per quem i. e. tribuet  
quem charitas in- certe non duritia cordis  
telligitur (olha mondana intelligitur  
bÿgonal nem)  
[nemdee]

panem, numquid lapidem dabit

sp. filio sp. petit per quem qu. d. certe hoc est : pro fide, vel  
petenti fides intelligitur non nutritur in aquis  
(nemdeÿe) [nemdee] tribulationum

illi ? aut piscem : numquid pro pisce



i. e. infidelitatem i. e. tribuet sp. filio i. e. vel sp. aliquis i. e. rogaverit  
venenosam ad in- petenti vestrium  
star serpentis

serpentem dabit illi? Aut si petierit

sp. per quod spes qu. d. certe non sp. pater i. e. sp. filio petenti  
intelligitur dabit  
(noÿth)

ovum : numquid porriget illi scor-

sp. per quem despe- i. e. igitur sp. homines i. e. ex quo i. e. estis  
ratio intelligitur Secundum Cyrillum : probat Christus a fortiori  
quod deus non dat mala bona petentibus  
(vattok)

pionem ? Si ergo vos cum sitis

i. e. pravi i. e. scitis i. e. a deo vobis attri- i. e. præbere vel tribuere immo  
buta a quo omne da- etiam nepotibus et cognatis  
tum optimum etc. sicut faciunt moderni prælati  
(binefek, tuttokh ÿo adomanokath)

mali, nostis bona data dare filiis vestris :

i. e. certe multo magis sp. qui est summa claritas [charitas] sp. empireo  
vel a fortiori et summa i. e. maxima bonitas (menbel)

quanto magis pater vester coelestis de coelo

sp. vobis i. e. spiritum sanctum quo dato i. e. rogantibus sp. ipsum  
dantur omnia bona et omnes virtutes patrem  
(ÿo lelket) (kereknek) (vteth)

dabit spiritum bonum petentibus se.

*Lucae undecimo.*

|| <sup>317</sup> Charissimi, ex quo Salvator noster [Jhesus] Christus dominus proxima feria quinta futura secundum repræsentationem ecclesiæ est a nobis recessurus ad palatium regni coelestis ante deum patrem : ideo sancta mater ecclesia, [in] tribus diebus ante ejus ascensionem dies rogationum instituit, ut ipsi Christo, tamquam advocato vel procuratori nostro, apud patrem usum



instante, tempore suæ ascensionis causas nostras, et misérias ac necessitates per devotas orationes diligenter recommendemus et committamus ad tractandum i. e. ad disponendum. Omnesque sanctos generaliter imploramus, primo ut deus omnipotens eorum precibus bella pacificet, quæ maxime hoc tempore consurgere consueverunt, et sic ab hostibus nos defendat. Secundo oramus ut deus terrenos fructus conservando multiplicet, et ab aëris perturbatione [meneý haborotul] protegat. Tertio oramus ut carnales concupiscentias quisque mortificet, quæ hoc tempore magis fervent in homine. In vere enim sanguis in homine fervet, et motus illiciti [býnre valo remelfeketh] magis oriuntur, qui vinci non possunt nisi per jejunia et orationes, juxta illud Matth. XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejuniis et oratione. Quarto oramus, ut ad receptionem spiritus sancti unusquisque nostrum se magis habiliter [i. e. præparet] et promptius. Nam duæ sunt alæ animæ sc. oratio et jejunium, quibus si anima fuerit ornata, poterit sequi creatorem suum euntem in cælum, et esse particeps spiritus sancti. Avis quæ pinguis est volare non potest: ita anima nisi jejuniis carnem maceraverit, cum Christo volare in cælum non poterit. Quinto oramus ut Christo ascendente et dicente: petite, et dabitur vobis; petita facilius obtineamus et impetremus. Et quia multi sunt qui petunt, nesciunt tamen modum quomodo petere debeant, et quid petant: ideo hodie legitur hoc evangelium, in quo Salvator noster ostendit, quomodo petere vel orare debeamus, quia perseveranter. Ostendit etiam quid petere debeamus, quia fidem, spem, et charitatem. Et secundum hoc evangelium habet duas partes. In prima, perseverantia orationis nobis commendatur; in secunda vero res illa, quam petere debeamus indicatur [i. e. manifestatur]. Circa primam partem nota quod perseverantiam in oratione Salvator nobis commendat in hoc evangelio sub quadam similitudine [i. e. exemplo], ut a re magis usitata incitet nos [et moveat] ad perseverantiam orationis. Et sensus literalis evangelii patet qui non prætendit [i. e. non vult] aliud quam (quomodo) amicus ab amico per importunitatem precum i. e. petitionum extorsit i. e. recepit, quod tamen illi dare molestum

<sup>1</sup> v. 20.



fuit. Similiter ergo deus importune i. e. perseveranter petenti, et si non sit dignus, tamen ex innata [i. e. ex naturali] sibi benignitate petita justa concedit; unde dicit: quis vestrum habebit amicum? Spiritualiter amicus noster iste Christus est, qui nos amat, etiam si a nobis non reametur; et ibit ad illum media nocte i. e. in tribulatione vel in statu [i. e. mansionem] malæ vitæ peccatis involutæ [binbe keueredwen], et dicet illi: amice, accomoda mihi tres panes i. e. intelligentiam sanctæ trinitatis, vel fidem, spem, et charitatem, vel gratiam operantem, cooperantem | i. e. adamantem [coadjuvantem], et consumantem [tekeletes malaftoth], aut veniam, gratiam, et gloriam. Et notanter dicit: accomoda, quasi repetendum sit ab eo, plus enim exigitur ab eo qui plus accepit in hac vita, nec datur sed pro lucro conceditur. Quoniam amicus venit ad me de via i. e. amicus meus reversus est ad se de mundana instabilitate. Unde Glossa: amicus qui de via venit, amicus noster est, qui totiens a nobis recedit, quotiens temporali amore se involvit, secundum illud Psalms: cor meum dereliquit me, Psalms XXXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Redit autem cum superna meditatur, et non habeo quod ponam ante eum i. e. non invenio intra me aliquod spirituale, quo anima mea delectaretur (et contentaretur), quoniam peccator in divitiis spiritalibus vere pauper est, ita quod intrinsecus in animo aliquam refectionem [i. e. saturitatem] spirituales non habet, unde peccatori Apoc. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: dicis [tu peccator] quia dives sum, et nescis quia pauper es. Si ergo (ille) amicus i. e. deus deintus dicat i. e. ad modum dicentis se habeat, deus enim loquitur interius animæ inspirando: noli mihi | molestus esse i. e. precibus importunis (i. e. continuis) [i. e. detædiosis] non infestes me (ne banch). Dicit hic b. Jeronymus: ponit Christus modum hominis [i. e. exemplum] \*qui difficulter surgit ad dandum, ut per hoc magis animet ad perseveranter orandum: quia jam hostium meum clausum est i. e. sum quietus in regno cælorum. Dicit enim Psalms: flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo (femi nemw nauala) Psalms nonagesimo.<sup>3</sup> Et pueri mei i. e. apostoli iusti et sancti mecum sunt in cubili i. e. in beata vel æterna requie. Quasi diceret: aliqui adhuc viventes in spe,

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 10.



et alii sc. mortui mecum sunt in re (i. e. in veritate, et ideo (non) sunt inquietandi per hoc ut mittas [mittam] eos tibi ad precandum [prædicandum]; unde: non possum surgere i. e. nolo [volo] tuam petitionem exaudire, probando tuam patientiam et perseverantiam; et dare tibi, et ille sc. orans si perseveraverit i. e. ab orando non cessaverit, pulsans (sc.) vera fide ad hostium exauditionis seu misericordiæ. Surgens amicus ille i. e. deus, etsi non dabit illi eo quod amicus ejus sit i. e. propter hoc quia christianus est, quamvis peccator propter improbitatem, tamen i. e. propter inopportunam et perseverantem orationem, surgit et dabit illi quotquot habet necessarios i. e. omne quod sufficit ad salutem. A simili ergo Christus dominus concludit, dicens: Et ego vobis dico: petite et dabitur vobis: quærite et invenietis: pulsate et aperietur vobis: petite veniam et dabitur vobis; quærite gratiam et invenietis eam; pulsate ad gloriam et aperietur vobis. Vel [et] aliter hæc tria possunt intelligi contra tres defectus qui fructum orationis impediunt (i. e. utilitatem) qui sunt fidei modicitas, dilectionis tepiditas, et spei parvitas. Petat igitur fides sine hæsitatione [i. e. sine dubitatione], quærat dilectio sine simulatione, pulset spes sine cessatione, et ei aperietur: vel sic: petite orando et dabit vobis, quærite bene vivendo et invenietis, pulsate perseverando, et aperietur [168] vobis. Dicit b. Augustinus: Stimulavit [i. e. monuit] Christus nos petere, quærere, et pulsare, donec accipiamus quod petimus etc. || <sup>318</sup> Idem [Iterum] b. Augustinus exponens prædicta verba dicit: petite orando, quærite legendo, pulsate plangendo, et aperietur vobis hostium gloriæ. Omnis enim qui petit accipit, qui quærit invenit, et pulsanti aperietur. Nota primo circa prædicta, quod deus amicus noster dicitur propter quinque. Primo [quia] antequam nos ipsum dilexissemus, ipse prius [prior] dilexit nos, unde 1<sup>a</sup> Joh. quarto <sup>1</sup> dicitur: ipse sc. Christus prior dilexit nos. Amicus autem dicitur ab amando. Secundo, quia maxime dilexit nos, unde Joh. XV<sup>o</sup> <sup>2</sup> solus dixit: majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Tertio quia semper amat nos, Prov. XVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Omni tempore diligit qui amicus est (sc. verus). Quarto quia in summa necessitate sc. in arti-

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 17.



culo mortis juvat nos, unde Eccli XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: in tristitia illius amicus agnitus i. e. cognitus est; et Psta: pater meus et mater mea dereliquerunt me sc. in morte: dominus autem assumpsit me Psmo XXVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Quinto quia ad sumpmum bonum nos diligit sc. ad æternam beatitudinem, unde Joh. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: jam non dicam vos servos sed amicos, quia nota feci vobis omnia quæcumque audiui a patre meo. Non enim vos elegistis me: sed ego elegi vos sc. ad æternam beatitudinem. Nota secundo quod amicitia dei sex modis acquiritur (hathkeppen yften barathÿa) [potest acquiri]. Primo per cordis puritatem unde Prov. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: qui diligit cordis munditiam, habebit amicum regem. Exemplum de Johanne evangelista. Secundo per pœnitentiæ veritatem, unde Psta: mihi alienigenæ i. e. peccatores amici facti sunt sc. per pœnitentiam, Psmo CVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Tertio per obedientiæ humilitatem Joh. XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Quarto per patientiæ prinitatem, Judith octavo <sup>7</sup>: Abraham pater noster temptatus per multas tribulationes | amicus dei effectus est, Quinto per eleemosynarum largitatem Prov. XVIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: multi amici sunt dona i. e. eleemosynas tribuentis. Exemplum de Abel, ad quem respexit dominus et ad munera ejus, ut habetur Genes. quarto. Sexto per orationis affabilitatem i. e. devotionem, Eccli XX<sup>o</sup> <sup>9</sup>: sapiens in verbis i. e. in orationibus amabilem se facit. Simus ergo charissimi, puri per innocentiam, lacrymosi per pœnitentiam, humiles per obedientiam, fortes per patientiam, largi per eleemosynarum largitionem, devoti per orationis fusionem, et habebimus amicum deum. Et tantum de prima parte sermonis. Circa secundam partem evangelii nota, quod illud [quod] petere debemus in oratione Salvator noster insinuat exemplariter i. e. manifestat in hoc evangelio. Debemus enim petere charitatem, fidem, et spem. Primo charitatem, quæ per panem intelligitur; secundo fidem, quæ per piscem signatur; 3<sup>o</sup> spem quæ per ovum significatur. De primo sciendum, quod secundum Bedam, in Glossa, merito per panem charitas intelligitur propter tria. Primo quia sicut panis materialis (th eftÿ) præ aliis cibis (i. e. ante alios cibos) appetitur (i. e.

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> v. 10. — <sup>6</sup> v. 14. —  
<sup>7</sup> v. 22. — <sup>8</sup> v. 6. — <sup>9</sup> v. 13.



desideratur): ita charitas præ aliis virtutibus [debet] appeti, ex quo omnes alias virtutes | excellit, unde apostolus ad Colos. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: induite vos sicut electi dei sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam (io erkwachut), patientiam: supportantes invicem et donantes vobismetipsis (bochaffatok egmafnak) si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et dominus donavit vobis, ita, et vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Secundo charitas dicitur panis, quia sicut sine pane misera est mensa: ita sine charitate ceteræ virtutes nihil sunt, quæ omnes in charitate perficiuntur, unde apostolus 1<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans (kenghe erez), aut cymbalum tinniens (penghe). Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem [169] scientiam: et si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates (i. e. omnes res) meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem, autem non habuero, nihil mihi prodest. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas. Tertio charitas dicitur panis, quia sicut panis fortificat. secundum illud Pstæ: panis cor hominis confirmat, Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ita et charitas se habentem in bono fortificat, unde Cant. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: fortis est dilectio tua. Et huic charitati contraria est duritia cordis, ut dicit Glossa: quam dominus dat intelligi per lapidem: quis autem ex vobis patrem petit panem i. e. charitatem, numquid dabit illi lapidem i. e. duritiam (cordis). Quasi diceret: certe non, secundum illud Ezechielis XI<sup>o</sup> <sup>5</sup> et trigesimo VI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. De secundo nota [Sciendum 2<sup>o</sup> est] quod per piscem secundum Glossam fides signatur propter tria. Primo quia sicut piscis sub tegumento aquarum nascitur, vivit et alitur (i. e. nutritur): sic fides quæ [est] in deum, generatur invisibiliter in corde invisibili gratia spiritus sancti cum per aquam baptismi renascimur, et invisi-

<sup>1</sup> v. 12—14. — <sup>2</sup> v. 1—3. 13. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 26.



bili auxilio divinæ protectionis, ne deficiat, nutritur, ac invisibilium præmiorum instinctu vel intuitu, quæcumque potest, bona operatur. Secundo quia (sicut) piscis crebris (i. e. frequentibus) maris fluctibus percutitur, nec tamen perimitur (i. e. interficitur), ita fides adversitatibus i. e. tribulationibus non frangitur, unde dominus Jhesus dixit Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Tertio quia (sicut) piscis vivit in aqua duplici sc. salsa (i. e. amara) et dulci: ita fides est de temporalibus et æternis, quod signatur per duos pisces de quibus sunt satiati quinque millia hominum, ut habetur Joh. VI<sup>o</sup>. Et huic fidei contraria est infidelitas venenosa quæ || <sup>319</sup> per serpentem significatur, unde dicit Christus: aut piscem i. e. fidem si quis a patre petierit, numquid pro pisce i. e. fide serpentem i. e. infidelitatem dabit | illi. Quasi diceret: certe non. De fidē plura habes in sermone epistolæ dominicæ primæ post octavam resurrectionis domini; ibi vide. De tertio sciendum est [Notandum est secundo] quod secundum Glossam: per ovum spes intelligitur propter duo, quia sicut in ovo nondum perfectus fœtus (i. e. pullus) [i. e. filius] cernitur sed speratur: ita per spem adhuc æterna gloria non videtur sed expectatur. Unde spes sic diffinitur: spes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia et meritis proveniens, ut dicit b. Augustinus. Secundo quia sicut ovum filios parit vivos, ita spes hominem vivum per bonam operationem ostendens ei præmium futurum secundum illud b. Augustini: si labor te terret, vide mercedem. Et huic spei contraria est desperatio, quæ per scorpionem significatur. Nam sicut scorpio timendus est propter caudam venenosam, ita desperatio maxime timenda est et fugienda, quia pungit hominem (chÿpi) finali impertinetia, juxta illud Prov. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: impius, cum in profundum peccatorum venerit, desperat. Unde Salvator dicit hic: aut si quis petierit ovum i. e. spem, sp. a patre cœlesti: numquid porriget illi scorpionem i. e. desperationem. Quasi diceret: certe non. Si ergo vos cum sitis mali i. e. mentem susceptivam mali [i. e. peccati] geratis (i. e. portatis) ut dicit Cyrillus: nostis i. e. novistis vel satis bona data sp. a patre cœlesti dare filiis vestris, quanto magis

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 3.



pater vester cœlestis sp. qui est essentialiter bonus, de cœlo dabit spiritum bonum i. e. spiritum sanctum, qui est plenitudo omnium virtutum et bonorum, quia per ipsum omnia bona ministrantur petentibus se. Ecce facilitas obtinendi, petamus ergo charissimi a domino deo tria prædicta, ut tandem pro fide detur nobis visio clara dei, augeatur charitas nostra (vregulteffekh) ab essentia ejus, pro spe autem detur nobis possessio regni cœlestis, ad quod intercedentibus meritis gloriosæ virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

*Sic ergo orabitis: Pater noster qui es in calis et cetera Matth. VI<sup>o</sup> 1.* [170] Charissimi, ex quo nunc tempus rogarionum instat, quæro, quid sit oratio? Respondetur secundum Damascenum quod oratio est petitio decentium a deo (alkolmafoknak iftentwl kerefe). Primo dicitur petitio, deus enim per orationem quod dat, prius quod non dedit, non mutatur, sed vult ut quod disposuit nobis dare, petamus per orationem; unde s. Thomas 2<sup>a</sup> parte, quæstione LXXIII<sup>a</sup> dicit: Deum oramus non ut divinam dispositionem inmutemus sed ut impetremus quod | deus disposuit per orationes sanctorum esse implendum sc. ut homines mereantur accipere quod eis omnipotens deus ant sæcula (i. e. æterna) disposuit donare. Et b. Gregorius primo libro Dialogorum dicit: non ergo preces nostras deo porrigimus, ut ei indigentias nostras manifestemus, sed ut nos ipsi consideremus in his ad divinum auxilium recurrendum. Et quoniam plures (i. e. multæ) causæ assignantur a sanctis patribus, quare deus est orandus seu petendus, licet ipse sciat quid nobis opus sit (i. e. necessarium), ut habetur Matth. VI<sup>o</sup>. Prima est causa ut profiteamur (valljok) et sciamus nos habere ab eo quod petimus. Secunda ut exemplum orandi aliis præbeamus. Tertia ut devotio nostra accendatur. Quarta ut mens nostra purgetur. Quinta ut cor nostrum a superfluis cogitationibus retrahatur. Sexta ut per merita astantium fructus orationis impetretur etc. Secundo dicitur in diffinitionem decentium, unde et Katho dicit, quod justum est petitio, vel quod videatur honestum. Latro enim qui vadit

<sup>1</sup> v. 9.



ad spoliandum divitem mercatorem, et orat ut prævaleat; et si deus exaudiret, esset conductor ad manus latronis, et sic esset particeps criminis. Sic etiam luxuriosus, dum vadit ad fornicationem, orat beatam virginem ut ipsa auxiliante suum libitum (i. e. voluntatem) [i. e. velle] posset adimplere, et sic beatam virginem facit quasi conductricem (kereÿteÿe). O magna irreverentia! et ergo homo, in orando pete a deo decentia, ut quæ tibi data valeant (hagnalÿanak), et deo dare liceant. Sed dicis: quæ sunt illa decentia? Respondetur quod Christus ea expressit in oratione dominica sc. Pater noster, quæ oratio alias orationes multis ex causis antecellit [i. e. præcellit] sc. auctoritate doctoris (az kÿ zerzetthe), brevitate [bonitate] sermonis, sufficientia petitionum, et fecunditate i. e. habundantia [vel copiositate] mysteriorum [ministeriorum] (ifteni thitkokheret). Primo præcellit alias orationes auctoritate doctoris, quia [fuit] ipsius Salvatoris ore prælata [prolata] (ista oratio), unde Isayæ LVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Os enim domini locutum est hoc | sc. dictamen orationis dominicæ. Secundo brevitate sermonis, quia facile discitur et profertur i. e. dicitur, unde Salvator dixit Matth. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: orantes, nolite multum loqui sicut ethnici i. e. gentiles [i. e. pagani] faciunt. Tertio sufficientia petitionum, utriusquæ vitæ continet necessaria; apostolus enim dicit 1<sup>a</sup> ad Tim. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: pietas promissionem habet vitæ quæ nunc est, et futuræ. Quarto fecunditate i. e. habundantia mysteriorum (i. e. multitudine), immensa enim i. e. maxima continet sacramenta, unde Dan. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: pertransibunt multi et multiplex erit scientia. Et nota quod oratur in dominica oratione pro bonis adipiscendis i. e. lucrandis, et pro malis vitandis, pro bonis æternis spiritualibus et temporalibus, pro malis præteritis, præsentibus, et futuris. Pro bonis || <sup>320</sup> \* æternis ibi: adveniat regnum tuum; pro bonis spiritualibus (æternalibus) ibi: fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra; pro bonis temporalibus ibi: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Aeterna petuntur in præmium (aÿandokozaserth), spiritualia petuntur in meritum, et temporalia petuntur in sustentaculum i. e. in adjutorium.

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 4. — \* E lapon a B. c.-ben a 318. l. négy első sora kereszttől húzva olvasható s utána ez: (*hic saltaveram folium propter festinationem*).



Item petimus pro malis præteritis ibi: et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Pro malis præsentibus ibi: sed libera nos a malo [Amen]; pro malis futuris ibi: et ne nos inducas in temptationem. Præterita mala i. e. peccata sunt dolenda, præsentia sunt vincenda, et futura sunt cavenda. Sed diceret: quare Christus dominus ita breviter nos orare docuit? Respondetur quod multiplici de causa. Primo ut dictum propheticum adimpleretur, dixerat enim Isayas propheta: sermonem brevium (i. e. brevem) faciet dominus in toto orbe terrarum. Secundo ut ex hoc tribueret fiduciam fidelibus i. e. spem cito [ita] impetrandi (omne) quod rite i. e. digne petunt. Dicit enim Cyprianus (quidam episcopus doctor græcus): fiduciam dat cito annuendi, qui breviter vult rogari. Tertio ut facilliter discamus ex paucis huiusmodi verbis res illas noscere, de quibus nos instruxit orandum esse. Nam quidquid oratur i. e. petitur in quibuscumque [171] aliis, et quantumcumque prolixis i. e. longis orationibus: totum his paucis verbis (sc. in pater noster) continetur. Quarto ut omnia pro quibus orandum est, per pauca huiusmodi verba memoriæ facillime commendemus, unde Cyprianus dicit: cum dominus noster Jhesus Christus pro omnibus venerit, et colligens doctos pariter et indoctos omni ætati præcepta salutis ediderit [i. e. dederit], præceptorum suorum fecit grande compendium i. e. brevitatem, ut in disciplina cœlesti [i. e. doctrina cœlestia] discipulorum memoria non laboraret, sed quod esset simplicitati fidei necessarium, velociter disceret. Quinto ut prudentia etiam ingeniosorum miraretur de profunditate mysteriorum, et multiplicitate rerum in tanta verborum comprehensorum paucitate. Sexto ut hæc dominica oratio, quæ propter sui brevitatem facillime addiscitur, et facillime memoriter retinetur, frequentius dicatur sine fastigio (far-radas nekwl) [i. e. sine fatiga]; et cum majori attentione et devotione sæpius repetatur. Animus enim noster volatilis i. e. inconstans est et multitudine verborum nonnunquam distrahi potest, ita ut ante finem orationis sola lingua loquente totus effluat (karacol), et ad alia impertinentia deflectatur [i. e. declinatur]. Septimo ut ejus ignorantia nullus adultus excusetur (fel cherdwlt), quia quod tam breve | est, et tam facilliter scitur, nonnisi culpabiliter ignoratur. Octavo ut ostendatur



quod non in multiplicatione verborum, sed in mentis devotione consistit i. e. est virtus orationis. Nam ut dicit b. Augustinus Ad Probam (quamdam dominam): plerumque (i. e. sæpe) hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur i. e. fit, plus fletu quam afflatu [flatu] i. e. voce. Ex his et consimilibus causis orationem dominicam in qua comprehenduntur omnia, quæ a deo congrue desiderare et petere possumus et debemus, dedit nobis sub paucis verbis et brevibus dominus noster Jhesus Christus qui est benedictus in secula etc.

Septem sunt petitiones decentes orationis dominicæ præter captationis benivolentiæ initium, quarum tres primæ | spectant ad patriam i. e. pertinent [ad patriam]: tres ultimæ spectant ad viam i. e. ad istum mundum; media vero [sc.] petitio pertinet ad utramque. Porro i. e. certe ergo tres primæ succedunt ordine temporis, sed præcedunt ordine dignitatis: tres ultimæ succedunt ordine dignitatis, sed præcedunt ordine temporis. Dominus autem Jhesus secutus est ordinem dignitatis (a z melik bwchwletufb) qui est artificialis (meisterfeges) [i. e. magistralis] ut de majoribus ad minora descenderet. Doctores autem quidam in expositione hujus orationis sequuntur ordinem temporis qui est naturalis, ut de minoribus ad majora conscendant i. e. de temporalibus ad æterna. Tenendo tamen ordinem quem tenuit Salvator, ista oratio sanctissima, quoad captationem benivolentiæ sic inchoatur: Pater noster qui es in cœlis. Deus gloriosus generaliter, specialiter et singulariter dicitur pater: generaliter (kezenfegelfth) omnium per creationem; specialiter (zinten ualo) justorum per adoptionem; singulariter autem Christi domini per generationem per creationem ut ibi: flecto genua mea ad deum patrem omnipotentem, a quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur, ad Ephes. III°<sup>1</sup>. Per adoptionem ut ibi: si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se, Lucae XI°<sup>2</sup>. Per generationem ut ibi: Nemo novit filium, nisi pater: et nemo novit patrem nisi filius, et cui voluerit filius revelare, Matth. XI°<sup>3</sup>. Per hoc autem quod [ut] dicit: pater noster, qui es in cœlis, dehortatur el k ý z-

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 27.



tet nos a duobus [de duobus]: primo a [de] superbia, ne dicamus: pater mi, reputantes proprium quod est commune; secundo ab indignitate (meltatlanfagrul) [dehortatur] ne reddamur i. e. efficiamur indigni tanto patre, qui consistit i. e. est in cœlis. Deus ergo solius Christi pater est per naturam, cui soli competit dicere: [pater mi], fidelium autem est pater per gratiam, quibus competit [i. e. convenit] dicere: pater noster. Ille [sc. Christus] dicit: pater mi, si possibile est, transfer calicem hunc a me [172] Marci XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; isti sc. fideles [dicunt]: pater noster. Unde et dominus Jhesus dixit Joh. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: vado ad patrem meum, et ad patrem vestrum, meum per naturam et vestrum per gratiam. Item ordatur [hortatur] ad duo || <sup>321</sup> in verbis prædictis, sc. ad servandam gratiam adoptionis [i. e. dilectionis] cum ait: pater, et unionis, cum ait: noster. Benivolentia vero captatur a tribus sc. a persona cognitoris [cognitionis] i. e. iudicis, a persona petitoris, et a persona assessoris (zek ile). Cognitor enim est deus, petitor est homo, et assessor est angelus. A persona cognitoris capitur benivolentia cum ait: pater, petitoris cum ait: noster, assessoris cum ait: qui es in cœlis i. e. in angelis vel in sanctis, de quibus dicitur: cœli enarrant (i. e. angeli) gloriam dei (vel sancti), Psmo XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Unde spes nobis tribuitur ut sanctos nos faciat vel in cœlis i. e. in secreto majestatis divinæ, per quod datur fiducia obtinendi bonum occultum, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, ut dicit apostolus 1<sup>a</sup> ad Cor. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Dat ergo fiduciam impetrandi, quia non dicitur: domine, cui servitur timore, sed pater, cui servitur amore; quasi diceremus: quia pater es, vis, (sc. quod petimus a te), quia in cœlis es, potes. Et ex quo fit mentio de cœlo? Notandum est quod duplices sunt cœli sc. corporales et spirituales et de utrisque [i. e. de ambobus] potest intelligi hoc dictum: qui es in cœlis, quia (deus) aliquando in utrisque habitat. Cœli corporales sunt illa corpora cœlestia, quæ super nos videmus, quæ sunt ornata lumine, stellis, et influentiis (menneÿ firokka). Et de istis loquendo cum dicimus: qui es in cœlis, non debet intelligi quod ibi deus esset commensurative (mertek zerenth) [mertek zerent] i. e. sic esset ibi, quod non alias, tamquam in loco,

<sup>1</sup> v. 36. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 9.



quia hoc est proprium creaturæ quæ est limitata [i. e.] determinata ad unum situm i. e. locum; deo autem ex quo est simpliciter immensus, proprium est illimitate (*hatar nekwl*) esse ubique, tamen dicitur in cœlo magis quam in aliis rebus (esse). Primo ideo quia in cœlo majora, mirabilia et sublimiora (*ielefbek h*) opera dei relucent (i. e. ibi apparent) sc. in armonia (eorum *men ÿ zengeffek*) [*menne ÿ zengefeg h*] et in habitudine ipsorum inter se, et in gubernatione eorundem ad gubernationem mundi sublunaris. Secundo dicitur deus esse in cœlo empireo (*th ÿ zes men be*), qui est locus beatorum specialius quam in cœlis inferioribus, qui ibi creaturis rationabilibus se communicat; quia ostendit se eis facie ad faciem, et in eis operatur beatitudinem sempiternam (i. e. dedit et dat). Tertio cum deus sit ubique, tamen dominus Jhesus docuit nos in principio orationis dominicæ sibi dicere: qui es in cœlis. Et hoc ideo secundum Chrysost. ut homines sciant se habere patrem cœlestem, (et) ex hoc (i. e. propter hoc) [*erubescant*] (*altal ÿ ak*) se terrenis rebus substernere i. e. supponere; illi sc. qui patrem habent in cœlis. Quarto deus dicitur specialiter esse in cœlis, ut habetur in collationibus i. e. sermonibus patrum, ut ad illam patriam, in qua patrem nostrum commorari fatemur sumpmo desiderio properemus i. e. festinemus. Cœli autem spirituales sunt rationales creaturæ, justæ et sanctæ, unde s. Augustinus in secundo | libro De sermone domini in monte dicit: quemadmodum terra appellatus i. e. dictus est peccator, cum ei dictum est: terra es, et in terram ibis, Gen. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: e contrario justus cœlum dici potest, justus enim templum domini dicitur, quod sanctum est, et estis vos. Quapropter si in templo suo habitat deus, et sancti templum dei sunt, recte de eo dicitur: qui es in cœlis, qui es in sanctis [i. e. justis], et accomodatissima i. e. convenientissima est ista similitudo, ut videatur spiritualiter tantum distantiae esse inter justos et peccatores, quantum inter cœlum et terram. Hæc Augustinus. Et nota quod justus (i. e. boni vel sancti) dicuntur cœli propter tria. Primo [propter] spiritualis ornatus pulchritudinem. Sicut enim cœlum corporale est ornatum sole, luna et stellis: sic boni sunt ornati fide, spe, charitate, humilitate, temperantia,



justitia, prudentia et aliis virtutibus. Secundo justī dicuntur cœlum propter cœlestis conversationis (celsitudinem i. e.) altitudinem, unde ut prædictum est, b. Augustinus dicit: tantum spiritualiter distantia [i. e. differentia] est inter justos et peccatores, quantum inter cœlum et terram, et hoc accidit ex diversitate [173] affectuum, nam affectus justī est circa cœlestia, juxta illud apostoli ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: nostra conversatio in cœlis est, peccatorum autem conversatio circa terrena versatur, unde Psta de peccatoribus dicit: oculos suos (i. e. affectus suos) statuerunt [i. e. ordinaverunt] declinare in terram Psmo XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Tertio justī dicuntur cœlum propter divinæ inhabitationis sanctitatem. Inhabitat enim deus justos speciali modo i. e. speciali gratia, quia in eis illuminat intellectum removendo errorem, regulat (z e r z ŷ) affectum ordinando amorem, influit ad profectum ministrando vigorem (e r e t h) [i. e. fortitudinem]; et sic patet quod deus gloriosus est in cœlis corporalibus et spiritualibus. (Sequitur) prima petitio (sc.) sanctificetur nomen tuum. (Et) hæc petitio est sanctificationis, et cum orando dicimus deo: sanctificetur nomen tuum, petimus primo ut per nos homines deo attribuatur in toto orbe terrarum quicquid est perfectionis, dignitatis, et excellentiæ, et [ut] prædicemus, profiteamur [i. e. fateamur] et recte credamus de ejus singularissima sanctitate, et summa [i. e. maxima] perfectione, et ei attribuamus omnes excellentias, quæ ei conveniunt secundum omne nomen suum, ut quod ipse est altissimus, sanctissimus et potentissimus. Sed dicis: cum hic petitur nomen patris sanctificandum, quod est illud nomen vel patri proprium vel toti trinitati commune? Respondetur quod quia hæc oratio toti trinitati per nos dirigitur et non tantum alicui singulari personæ divinæ, licet quælibet habeat nomen proprium: ideo nomen quod hic petitur sanctificandum est hoc nomen deus vel consimile, commune toti trinitati. Tamen secundum Isidorum Etymologiarum, decem sunt nomina dei sc. El, Eloim, Eloë, Sabaoth, Eleon, Elele, Adonai, Ja, Tetragrammaton et Saddai. El interpretatur fortis, Eloim deus pius et sapiens. Eloë timor, Sabaoth dominus exercituum (m e n n e ŷ h a d n a k v r a), Eleon excelsus, Elele qui est, Adonai dominus fortis et potens,

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 11.



Ja deus vivus, Tetragrammaton secundum judæos significat deum pure et nude essentialiter, secundum occultissimam ejus | proprietatem. Saddai dicitur omnipotens, immortalis, incommutabilis et æternus etc. || <sup>322</sup> Tamen illa nomina Messias, Soter, et Emmanuel attribuuntur filio. Messias interpretatur unctus vel Christus; Soter expectatio, et Emmanuel dicitur nobiscum deus. Secundo sic exponitur hæc petitio: sanctificetur nomen tuum i. e. super omnia venerabile habeatur a nobis nomen tuum, quo (nomine) Christus unigenitus tuus prædicavit te mundo ut nomineris autor (i. e. factor) omnium, dominus universorum, et protector noster. Tertio sic: sanctificetur nomen tuum i. e. per totum orbem (i. e. mundum), ab omnibus hominibus sanctus et verus (deus) cognoscaris et habearis, ut non æstiment homines aliquid sanctius vel præstantius te esse, et sic te super omnia diligant, timeant, et revereantur i. e. honorent, et omnibus proponant, ut ipsi sic te sanctificando a te sanctificentur (i. e.) intrinsice (i. e. ab intra) perficiantur, et justi fiant. Quarto sic: sanctificetur nomen [tuum] i. e. fama et gloria tua dilatetur (i. e. *zelefellÿen*) ad omnes, et in eis firmetur, ut sic sanctificetur nomen tuum per eos, et omnes glorificent te omnia in te referendo, et te super omnia extollendo. Et quod per nomen fama intelligatur in scriptura sacra, habetur 2<sup>i</sup> Reg. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi dominus dixit ad David: feci tibi i. e. dedi nomen grande i. e. magnum juxta nomen magnorum qui sunt super terram. Et Prov. XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: melius est nomen bonum (i. e. fama bona quam divitiæ multæ. Et Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: melius est nomen bonum i. e. bona fama quam) unguenta pretiosa. Et ergo in hac petitione per nomen potest fama significari. Quinto sic: sanctificetur nomen [tuum] (i. e.) domine deus, qui es pater noster cœlestis, da nobis gratiam ut per gratiarum actiones [ut] super innumeris beneficiis tuis sanctus et laudabilis a nobis prædiceris. His ergo prædictis modis petimus nomen domini ab hominibus sanctificari, et qui ita faciunt, nomen domini sanctificant. Sed nota quod sunt multi qui nomen dei non sanctificant sed potius polluunt (*megferteztetik*). Primi sunt qui credunt res mundi inferioris agi et procedi i. e. occurrere [i. e. transire]

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 2.



secundum casum (tertenet gerenth), fortunam, et fatum. [174] et non secundum dei providentiam, qui de deo dicunt illud Job XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: circa cardines cœli ambulat (i. e. in cœlo) et nostra non considerat. Secundi sunt qui concedunt res inferiores subesse potestati dei, voluntati, et ordinationi, sed dicunt eum injuste disponere res eo quod communiter in hoc mundo boni misérias patiuntur secundum illud apostoli 2<sup>æ</sup> ad Tim. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: omnes qui pie (i. e. bene) volunt in Christo vivere persecutionem i. e. tribulationem patiuntur, mali vero in hoc mundo prosperantur (keduekre vannak), ut dicit Psta: ecce peccatores et habundantes in sæculo, obtinuerunt divitias, Psmo septuagesimo II<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et Jerem. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: quid est, quod via impiorum prosperatur: et bene est omnibus qui prævaricantur i. e. peccant, et inique agunt. Sed non considerant tales quod propheta statim respondet dicens: eos sc. malos qui hic prosperantur, congrega quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis. Quasi diceret secundum b. Jeronymum: tales mali hic saginantur (meg higlaltattnak) [hÿgaltattnak] quasi vituli et porci, ut tempore suo morte æterna occidantur. Tertii sunt qui divino nomine abutuntur i. e. male utuntur, in iuramentis, in incantationibus, et superfluis, vanis et frivolis (i. e. falsis) locutionibus, in quibus ex levitate aut quadam pessima consuetudine apud quosdam semper secundum verbum (est) per deum, vel ad deum, vel deus scit quod sic est, et hoc præcise transit contra præceptum dei, sc. non assumes nomen dei tui in vanum, Exod. XX<sup>o</sup> <sup>5</sup>, quod intelligitur non solum iurando, sed nec leviter (sc. in joco kezbegebden) absque necessitate aut utilitate aut alia rationabili causa in suis locutionibus nominando propter singularissimam reverentiam et specialissimum honorem, quem homo debet tanto domino, et tam tremendæ (i. e. timendæ) et omnipotentissimæ majestati exhibere. Quod autem talis levis et vana nominatio dei tendat in ejus parvipensionem i. e. irreverentiam, patet ex humanis factis sereni (enim) regis aut principis qui quotidie in conspectu | ejus versantur, valde sollicite custodiunt, ne suis locutionibus communibus, quas rex audit nominent eum quotidie nomine suo pro-

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 12. 13. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 1. 3. — <sup>5</sup> v. 7.



prio, immo cum magno timore et reverentia, et solum cum vocalis opportunitas [i. e. necessitas] exposcit, audent principem in ejus præsentia [principia] proprio nomine nominare. Et si hæc reverentia regibus, et principibus terrenis exhibetur, a fortiori [i. e. magis] deo qui est rex regum et dominus dominantium, debet exhiberi, ut nomen suum quod est sanctum et terribile, cum summa reverentia nominetur. Quarti sunt qui per nomen dei scienter falsum jurant, et sic deum adducunt testem falsitatis, quod est magna ipsius irreverentia. Immo dicunt doctores super tertio Sententiarum, quod quando homo per nomen dei jurat falsum scienter, semper peccat mortaliter sive in joco sive seriose (valoban) [valoba]. Quinti sunt mali christiani, qui tam perverse vivunt i. e. male et conversantur quod nomen dei ex hoc apud infideles blasphematur et pro non sancto habetur, atque pro nullo reputatur. Immo tales mali christiani tam perverse viventes retrahunt infideles (i. e. paganos) a fide Christi et a religione christiana; cum enim infideles (vident) tam multos malos christianos, æstimant omnes tales fore [esse], et sic non audent eis professione et consortio se sociare, ut dicit b. Augustinus. Sexti sunt qui asserunt aliquid de domino deo, quod sibi non convenit, ut quod (sit) autor [i. e. factor] peccati et quod eo autore (i. e. faciente) fiat quis deterior etc., vel negant aliquid de eo quod sibi convenit, quorum utrumque est blasphemia, et gravissimum peccatum. Ab his ergo et ab aliis modis polluendi nomen dei christiano sumpmo [opere] est cavendum. (Et tantum de prima petitione etc.)

Secunda petitio: *adveniat regnum tuum*. Et est petitio beatificationis, et hac petitione fideles ad cœlestis regni statum i. e. mansionem orando spirant (i. e. anhelant aÿeytoznak), petunt enim sibi principaliter conferri i. e. dari regnum cœlorum in quo est æterna beatitudo. Et nota quod circa verum [175] intellectum hujus petitionis multi hæretici turpiter erraverunt sc. Manichæi et luciferiani. Manichæi namque qui posuerunt duo prima principia (i. e. deos) rerum, unum bonorum aliud malorum, unum lucis et aliud tenebrarum, dixerunt enim quod deus lucis et deus tenebrarum habuerunt || <sup>323</sup> inter se pugnam (meg viafkottanak), et in illa pugna oportuit ut deus lucis aliquam partem suæ lucis communicaret [i. e. daret] deo tene-



brarum, ut segregatus i. e. separatus ab eo in quiete posset manere, quæ pars dei lucis, ut dixerunt [sc.] luciferiani, conjuncta est in hominibus cum partibus dei tenebrarum, tamquam homo habeant rationem i. e. animam a deo lucis et sensualitatem a deo tenebrarum. Et isti ita dixerunt in hac petitione orandum: adveniat regnum tuum, ut omnes partes lucis, quas deus lucis perdiderat in illo bello, purgate readunentur ei i. e. associantur ut perfectus et perfecte regnet super omnia quæ sunt lucis. Luciferiani vero dixerunt Luciferum fuisse unum deum, et quod violenter et injuste per deum qui nunc regit mundum, tamquam potentiorum cum sibi (sc. Lucifero) adhærentibus de regno suo expulsum fuisse, et quod nunc a deo ipse Lucifer tenetur vinctus usque ad finem mundi. Tunc autem solvetur Lucifer de carcere infernali, et perveniet ad pristinum regnum suum. Videte ad quantam perversitatem i. e. malitiam, et stultitiam perveniunt hæretici quando merito suæ infidelitatis a divina gratia deseruntur i. e. relinquuntur. Isti ergo luciferiani secundum suum errorem per hanc particulam dominicæ orationis: adveniat regnum tuum, petunt: quod dejecto deo qui nunc est de regno suo, quod nunc tenet [quod] Lucifero reddatur et restituatur. Ista sunt deliramenta (bolondfagok) [vulgo elmetelenfegek] et frivolæ fictiones ac fabulæ atque blasphemiæ, ut luce clarius deducit b. Augustinus contra Faustum (i. e. illo libro): immo illa sunt tam fatua deliramenta et tam stulta figmenta, quod non sunt digna aliqua alia [re-]putatione quam derisione (meuetthni raÿta); propter quod [i. e. quare] illis stultitiis derelictis, pro vero intellectu hujus petitionis secundæ: adveniat regnum tuum, est notandum, quod regnum dei in sacra scriptura multis modis accipitur, nam primo regnum dei dicitur ecclesia militans (keresztényenfegnek gelekezefe), ut patet per illud Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: exhibunt angeli et colligent de regno ejus omnia scandala. Secundo regnum dei dicitur fides, juxta illud Lucæ XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: regnum dei intra vos est (i. e. in anima vestra est). Tertio regnum dei dicitur sacra scriptura, Matth. XXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: dominus dixit judæis: auferretur a vobis regnum dei i. e. sacra scriptura, et dabitur genti (pogan nepnek) facienti fructum ejus. Quarto

<sup>1</sup> v. 41. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 43.



regnum dei dicitur Christus dominus, unde solus Lucae XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> ait: si ego in digito [i. e. in spiritu sancto] dei ejicio dæmonia: profecto i. e. certe venit in vos regnum dei. Quinto regnum dei dicitur clara visio dei, secundum illud Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Sexto regnum dei dicitur patria cœlestis, ut patet per illud Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fulgebunt justi sicut sol in regno patris eorum. Et secundum ista (jam dicta) hæc petitio potest | exponi multipliciter, tamen prætermisissis aliis primo exponatur sic: adveniat regnum tuum i. e. veniat regnum [tuum] ad regnum sc. militans ad triumphans [i. e. communitatem sanctorum]. Et hoc fiet in die judicii, quando sancti et justi cognoscentes dei justitiam in punitione malorum, et misericordiam in præmiatione i. e. remuneratione bonorum, dicent omnes: Alleluiah: quoniam regnavit dominus deus noster omnipotens. Gaudeamus, et exultemus, et demus gloriam ei (halath) Apoc. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: Et sic rogando christianus advenire regnum dei, rogat appropinquare judicium dei. Patet ergo ex sensu istius petitionis: qualis debet esse christianus, et quam puræ conscientie, ex quo [176] quotidie rogat judicium dei supervenire; cum tamen nesciat quando judicabitur. Multum enim ostendit se de deo confidere, qui in hoc mortali statu judicium supplicat i. e. petit advenire. Non enim timet cum impiis condemnari sed confidens de dei gratia, et de meritis suis, expectat a deo in judicio coronari. Sicut enim reus vellet judicium diffiniri: sic justus præmiari sperans a justo iudice, gaudet judicium appropinquari. Quæritur quid sit eligibilis justo, videlicet vel velle dissolvi [i. e. mori], et esse in regno dei, vel (re-)manere diutius in carne ad profectum aliorum præsupposita securitate de non perdendo regno (hog nem karhozni) et facultate i. e. potestate semper magis ac magis merendi. Videtur quod primum [sc. dissolvi] eligibilis sit ex sensu præmisso istius petitionis: adveniat regnum tuum, quia fideles jugiter regnum dei sibi petunt advenire. Dimissis multis quæ hic dici possent, sufficiat determinatio illius conclusionis per apostolum ad Philipp. primo<sup>5</sup> dicentem: coactor i. e. compellor e duobus: desiderium habens dissolvi (i. e. mori) et esse

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> v. 43. — <sup>4</sup> v. 6. 7. — <sup>5</sup> v. 23. 24.



cum Christo, multo melius est: permanere autem in carne necessarium sp. est, propter vos. Ubi dicit Glossa: Tædium (nehéz) erat apostolo manere in carne, quia optimum erat sibi esse cum Christo. Et tamen illud optimum differendo elegit manere in carne propter salutem aliorum. Idem elegit s. Martinus, dicens: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. Ex quo dicto patet, quod homo iudicans se posse proficere ad salutem aliis, debet differe loco et tempore assumptionem (i. e. mortem), et vitæ solitariæ et pure contemplativæ in qua quiescat, et soli deo vacet. Si enim quilibet prudentior vel literatior vellet fugere laborem (sc. prædicandi) et tumultum [i. e. strepitum] mundi, in quo ei magis opus (i. e. necessarium) est, populus Christi cito totaliter periret. Secundo modo exponitur hæc petitio, pro qua expositione [est] notandum, quod licet deus sit rex et dominus omnium universaliter, spiritualiter tamen dicitur bonorum, qui suis mandatis obediunt, et tales inhabitant per gratiam sanctificative, et dat eis gratiam, et juvat ad bona opera. In [ ] malis autem regnant caro, diabolus, et mundus eo quod illis [eis] male serviunt, et præceptis eorum, et consiliis obediunt, propter quod diabolus dicitur princeps hujus mundi i. e. hominum mundanorum, et mundana inordinate diligentium. Petimus igitur secundo: adveniat regnum tuum i. e. regnes tu deus in nobis, ut tuis præceptis et sanctis consiliis in omnibus pareamus i. e. obediamus, et desistant [i. e. cessant] regnare in nobis dæmon, caro et mundus, ne obediamus eorum iniquis suggestionibus (kizteteleknek), || <sup>324</sup> unde dicit hic b. Jeronymus: generaliter pro totius mundi petimus regno, ut sc. diabolus in mundo regnare desistat (i. e. cessat), et in unoquoque i. e. quolibet regnet deus, nec regnet peccatum in hoc mortali corpore. Duo enim sunt amores sc. charitas qua servitur deo, et cupiditas (mohfag) qua servitur diabolo, qui amores duo constituunt regna magna sive duas civitates magnas sc. dei et diaboli, quæ sunt duo collegia (gelekezes) sc. justorum et iniquorum [i. e. malorum], quorum uni præest deus, et alteri diabolus; et ergo cum dicimus: adveniat regnum tuum, sic intelligitur, i. e. petimus ut regnes tu deus in nobis et non caro, non dæmon, nec mundus. Tertio modo sic exponitur, ut per regnum dei fideles per totum mundum dispersi vel disper-



gendi intelligantur, qui a regno diaboli transferendi [i. e. portandi] sunt ad regnum dei, et sic erit sensus hujus petitionis: adveniat regnum tuum i. e. petimus ut fideles futuri, qui sunt in te credituri, convertantur, ut tu deus regnes in eis, ipsos ad viam mandatorum et semitas consiliorum deducendo. Quarto modo sic exponitur: adveniat regnum tuum sc. in orbem universum taliter ut principe mundi diabolo ejecto, tibi regi sæculorum ubique obediatur, et cultu i. e. servitio veræ fidei a cunctis hominibus tibi acceptabiliter serviatur. Quinto modo sic exponitur: adveniat regnum tuum i. e. præsta gratias transeundi sic hujus vitæ cursus ut post mortem ad cœleste [177] regnum perveniamus, in quo secundum b. Augustinum: tanta omnium bonorum est affluentia i. e. copia [i. e. habundantia], quod si non liceret in ista gloria amplius manere quam unius diei mora (eg napÿ kefedelm), propter hoc innumerabiles [anni] hujus vitæ pleni divitiis et deliciis recte, meritoque contempnerentur. Quæritur: ex quo fit mentio de regno dei, an regnum dei sit majus regno diaboli? Respondetur quod regnum dei est majus, quia decens est quod major rex majus habeat regnum; sed deus incomparabiliter est major dominus quam diabolus: igitur regnum dei quod est collegium [i. e. congregatio] omnium salvatorum et salvandorum hominum et angelorum, utique et certe videtur debere majus esse collegio omnium dampnatorum angelorum et hominum. Ex hoc tamen non determino (vegezem) an de facto plures sint fideles quam infideles, vel an numerus fidelium a principio mundi usque in finem, qui numerus regnum dei est, sit major quam numerus infidelium per totum tempus, qui regnum diaboli faciunt (i. e. constituunt). Et ergo charissimi, hæc temporalia et carnalia a nobis contempnenda sunt, immo in quantum permittit naturalis necessitas, fugienda, eo quod sunt vana, labilia i. e. transitoria (elmulandok) [i. e. caduca] et amaritudinibus conspersa (himtet) et periculis plena. Toto vero corde amanda sunt ac omni diligentia quærenda spiritualia, ut per ea mereamur cœlestia perpetue duratura, quæ nobis largire dignetur dominus Jhesus in secula benedictus.

Tertia petitio [est ista]: *fiat voluntas tua (sicut in coelo et in terra)*. Et est petitio unionis. Pro intellectu hujus petitionis



primo est notandum quod voluntas dei accipitur dupliciter. Primo modo proprie prout dicitur voluntas beneplaciti divini (i f t e n i ŷ o k e d w n e k a k a r a t h ŷ a z e r e n t h) | juxta illud apostoli ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ut probetis quæ sit voluntas dei bona, beneplacens, et perfecta. Et illa voluntas divina semper fit et impletur, unde propheta dicit: omnia quæcunque voluit, fecit Psmo CXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et apostolus ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: voluntati dei quis resistit? Quasi diceret: nullus. Cum ergo dicimus: fiat | voluntas tua, non petimus ut illa voluntas divini beneplaciti fiat i. e. [ad-]impleatur; nec petimus quod deus faciat quod vult, quia ut dicit Cyprianus: deo nihil obsistit quominus i. e. ut non [i. e. non ut non] quod velit faciat, sed quia nobis a diabolo (obsistitur e l e n e n k a l), quominus per omnia noster animus, atque actus (i. e. opus) deo obsequatur i. e. deo serviat [i. e. faciat]. Ideo oramus ut dei voluntas fiat et nostra voluntas i. e. nostram voluntatem conformemus (h o z ŷ a i g e n e f e h e k h) isti voluntati divini beneplaciti. [Secundo] notandum est quod quando scimus dei voluntatem de aliqua re i. e. scimus quod deus illa voluntate divini beneplaciti, de qua nunc loquimur vult aliquam rem esse, fuisse vel fieri: tunc tenemur nostram voluntatem sic conformare divinæ voluntati, ut velimus eandem rem, quam scimus deum velle, nec recalcitremus ei (n e r u g ŷ u n k e l l e n e) aut murmuremus contra eam animo deliberato. Patet hoc quia deus solum vult bonum voluntate divini beneplaciti. Et ergo qui scienter et deliberate remurmurat voluntati divini beneplaciti, remurmurat bono quod non est sine gravi peccato. Similiter tenemur habere corda recta, quæ non habent qui scienter remurmurant voluntati dei, ut dicit Glossa super illo Psmi: non adhæsit mihi cor pravum. Et dixi notanter, scienter, et deliberate (z a n t z a n d e k a l) [z a n t z a n d o k k a l] cujus causa postea dicitur etc. Sed dicis: penes quid debet homo noscere quod aliquam rem (i. e. aliquid) deus vult? Pro isto dubio est notandum quod omnia quæ circa nos, et nostros sive etiam in toto mundo fiunt, deus vult fieri, et quæ facta sunt, deus vult ut sint facta, et quæ erunt, deus vult fieri, sive talia sint prospera, ut quod simus sani, divites, habundantes in vino, frumento, in prole (i. e. in filiis), in

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 19.



amicis, in pace; et sic (de) aliis prosperis sive etiam sint adversa (ellenfegefek), ut quod simus infirmi, pauperes, et quod pereunt vina et blada i. e. frumenta, moriuntur liberi (i. e. filii), amici, et cognati; turbantur tempora guerris (haburufagokalavag fonal) [fonallal], pestilentiis et sic de aliis omnibus adversis. Unde b. Augustinus in tertio De trinitate dicit, et allegat magister in tertio, distinctione [178] quadragesima quinta [XLV<sup>ta</sup>] quod nihil est quod non de interiori aula (iften palotayabol) supremi imperatoris egrediatur (i. e. exeat). Hæc igitur voluntas dei est, unde ortum est quidquid est, et ipsa orta non est, sed est æterna (sc. voluntas dei). Ex quo patet, quod quando scimus aliquid factum fuisse vel esse aut fieri: tunc ex hoc noscimus deum velle hoc fieri esse, aut factum fuisse, quia non potest aliquid positive fieri, nisi deo volente. Ex omnibus his elicitur (i. e. trahitur), quod cum dicimus: fiat voluntas tua, non petimus ut voluntas divini beneplaciti impleatur, quia hoc semper fit (sc. impleri), sed petimus ut pater noster cœlestis nobis donet et concedat, [ut] quod voluntas nostra sic conformetur divinæ voluntati, ut velimus omnia quæ circa nos aut nostras deus operatur, (sive) præstando beneficia [beneplacita], sive (pœnas) et infortunia (gerenchatalanfagokath) nobis placeant tamquam || <sup>325</sup> (solita) a rectissima sua divina voluntate, vel adminus quod talia nobis non displiceant deliberate (gantzandokal), nec deliberato animo eis recalcitemus, aut contra ea murmuremus. Quod autem taliter nostram voluntatem conformare debeamus voluntati divinæ, ut sc. velimus quæ scimus deum velle, et placeant nobis, aut saltem non displiceant deliberate prospera et adversa, et omnia dei opera, docet nos scriptura dicens Eccli trigésimo VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: benedicite dominum in omnibus operibus suis. Et dicetis in confessione (vallafban): omnia opera domini bona valde. Opera enim domini sunt exquisita (kerefgetthe) in omnes voluntates ejus; et Psta dicit <sup>2</sup>: benedicam dominum in omni tempore Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, super quod dicit b. Augustinus: numquid solum quando tibi benefacit, quando habundant temporalia multum, ut frumentum, vinum, oleum, aurum, et argentum, pecora, domus etc.; tunc benedicis dominum, sed non

<sup>1</sup> v. 19. 20. 21. — <sup>2</sup> CX. 2. — <sup>3</sup> v. 2.



in omni tempore, absit: ergo et tunc benedic quando illa secundum tempus et secundum flagellum dei (isteni oľtorozafa zerent [de-]turbantur et auferuntur, et minus nascuntur, et jam nata et [vel] orta dilabuntur, et ex hinc sequitur egestas (zikfek), labor, et dolor, et tribulatio. Tunc qui cantas: benedicam dominum in omni tempore, benedic [et] quando illa [ea] dat, et quando ea tollit (i. e. auffert) benedic, quia illa dat et illa tollit, sed se ipsum a benedicente non tollit. De istis autem qui voluntatem suam non conformant divinæ voluntati, dicit Psta: confitebitur tibi cum benefeceris ei; super quo Glossa ait: confitebitur tibi i. e. laudat te o deus cum benefeceris ei i. e. solum modo in prosperis (kŷ keduer e vagon), sed blasphematur in adversis. Et tamen sanctus Job<sup>1</sup> dicit: si bona suscepimus de manu domini mala autem quare non sustineamus; et iterum dicit: dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum, Job II<sup>o</sup>. Quæritur hic an homo teneatur voluntatem suam conformare voluntati divini beneplaciti? Respondetur quod quando homo non scit voluntatem dei, tunc non oportet, quod conformet voluntatem suam voluntati divinæ. Involito (i. e. in velle) i. e. non oportet quod velit quod deus vult, immo potest contrarium velle, et ignorantia invincibilis excusat eum. Patet hoc de David, qui voluit deo templum ædificare, et deus illud noluit, (sed voluit) ut per filium suum Salomonem ædificaretur, ut patet 2<sup>i</sup> Reg. VII<sup>o</sup>. Et tamen illa voluntas David fuit bona et recta, et [fuit] pro ea a deo remuneratus, licet voluerit illud, quod deus noluit, quia æstimabat deum illud omnino velle, et ei summe placere. Patet iterum hoc exemplo: bonus filius licet videat patrem suum infirmum, non propter hoc debet velle, nec debet sibi placere, quia pater suus moreretur, vel quod infirmitas non remitteretur, quia non constat sibi (i. e. non scit) quod deus velit patrem suum mori, et non sanari, si autem sibi constaret, non deberet velle, nec per viam medicinæ laborare vel aliunde quod sanaretur. Et hoc habetur in primo Sententiarum, distinctione ultima. Secundo dicitur ad dubium, quod homo sciens voluntatem divini beneplaciti, tenetur suam voluntatem illæ divinæ voluntati non diffor-

<sup>1</sup> II. 10. — <sup>2</sup> I. 21.



mare (kilembeyteni) deliberate [zantzandokal] i. e. tenetur non nolle [velle] deliberate [179] illud quod scit deum velle, quia quilibet tenetur non peccare: sed quis scit voluntatem divini beneplaciti de aliqua re, et deliberate diffomat se, peccat. Unde b. Augustinus Contra Faustum i. e. in libro contra Faustum dicit: peccatum est factum, vel dictum aut concupitum contra æternam legem (i. e. contra divinam legem), et immediate subjungit: quod lex æterna est ratio vel voluntas dei. Etiam nulli licite (meltan) placet malum, aut displicet bonum, deus autem nihil vult nisi bonum, nec nult nisi malum: qui ergo scienter vult quod deus nult, ille scienter nollet, et odiret bonum scitum tale etc. [Et] Dixi notanter deliberate, quia si subito constaret homini divina voluntas respectu alicujus tristabilis ut, de morte patris aut de alio tali, et homo motu naturali (termezetzerent) et in deliberato, quo naturaliter nocivum nollet, illud quod deus vult sc. illud tristabile, non tamen peccaret. Dum tamen actu deliberato statim subjiciat voluntatem suam voluntati divinæ, volendo illud quod deus vult. Secundo modo voluntas dei accipitur improprie (Idegenen), non pro ipso beneplacito divino sed pro quodam alio quod est signum (Jegchegere) beneplaciti divini, quia signa sæpe nominantur nominibus signatorum, sicut subventio i. e. auxiliatio facta pauperi solet vocari misericordia et pietas, quia signat (ÿecz) misericordiam et pietatem; et testamentum vocatur ultima voluntas hominis eo quod signat ultimam ejus voluntatem: sic aliqua quæ significant nobis voluntatem dei, vocantur in sacra scriptura voluntas dei, et quodlibet eorum solet vocari voluntas signi. Sunt autem hujusmodi quinque in genere sc. præceptio (i. e. præceptum), prohibitio, consilium, operatio, et promissio, ut docet magister in primo Sententiarum, distinctione XL quinta. De istis quinque intelligitur scriptura, cum plura loquitur de voluntate dei, ut in Psmo dicitur: magna opera domini exquisita in omnes voluntates ejus Psmo CVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Propheta enim loquitur pluraliter, cum tamen voluntas dei sit simplex (i. e. una), et hoc ideo quia sunt diversa signa voluntatis divinæ. Sicut etiam idem propheta propter multos effectus misericordiæ et justitiæ divinæ pluraliter dicit: misericor-

<sup>1</sup> CX. 2.



dias domini in æternum cantabo, Psmo octuagesimo VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et alibi: justitiæ domini rectæ lætificantes corda, Psmo XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Cum tamen in deo una sit misericordia, una justitia, eademque sit misericordia quæ justitia sc. divina substantia: et ergo hæc petitio tertia potest intelligi de voluntate signi, et maxime de voluntate præcepti, ut sic secundum b. Augustinum: fiat voluntas tua i. e. obediatur præceptis tuis sicut in cœlo et in terra i. e. sicut ab angelis et sanctis, ita et ab hominibus. Petimus igitur: pater noster qui es in cœlis, fiat voluntas tua i. e. da et concede ut servemus tua præcepta, ita ut impleamus quæ [præcepisti i. e.] jussisti, [ut] et fugiamus quæ prohibuisti. Et quilibet volens salvari, conari debet primo super isto ut noscat voluntatem dei, et per hoc sciat (sc. noscet) quid agere, et quid vitare debeat secundum voluntatem domini sui. Et hæc || <sup>326</sup> voluntas dei primo noscitur per sacram scripturam divinitus inspiratam. Illa enim scriptura docet quæ deus velit et nolit (i. e. non vult), ut sc. credamus articulos fidei, agamus [i. e. faciamus] præcepta dei, timeamus pœnas inferni, caveamus peccata, et appetamus gaudia cœli. Secundo voluntas dei noscitur per traditiones i. e. dispositiones et institutiones ecclesiæ catholicæ, et consvetudines, et prælatorum ordinationes, quas rite [i. e. digne] et salubriter faciunt et fecerunt ad salutem humanam; hujusmodi enim sunt signa et indicia i. e. ostendentia [ostensiones] voluntatis divinæ. Tertio cognoscitur [voluntas dei] per rectæ rationis dictamen i. e. iudicium. Quidquid enim recta ratio vel conscientia svadet vel jubet, secundum exigentiam [et secundum necessitatem] naturæ concluditur deum velle. Quarto cognoscitur per effectus dei, quia ex hoc quod punit deus aliquos hominum actus, arguitur quod [180] hominem sic agere ei displicet, et per hoc quod tales (vel tales) actus (quis facit, deus ei bona confert, arguitur quod tales) sibi placent. Et generaliter ex omni effectu positivo, sive sit nobis bonus sive pœnalis, arguitur clarè quod deus eum (sc. effectum illum) voluit, quia non potest aliquid vel aliquid fieri positive qualiter deus non velit fieri vel esse, et propter hoc dei operatio (i. e. effectus) dicitur ejus voluntas, ex [hæc] sola enim operatione arguitur infallibiliter deum sic vel sic velle efficaciter

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 9.



et causaliter. Deus enim non omnia vult efficaciter fieri quæ præcepit, nec omnia vult fieri quæ prohibuit, et hoc satis clarum est. Secundo volens salvari debet conari super eo, ut cognoscat dei dignitatem, perfectionem et excellentiam, et sic eum extollat (magaztaffa), et secundum multitudinem magnitudinis suæ laudet. Tertio niti i. e. conari debet ut cognoscat dei beneficiorum largitatem, ut sic ei semper gratias agat. Quarto [volens salvari] debet conari homo ut noscat et sciat dei iustitiam et potentiam, et sic eum metuat (i. e. timeat).

Sequitur: *sicut in coelo et in terra*. Et sicut non dicit omnimodam similitudinem sed aliqualem seu proportionalem, quasi peteremus: domine deus concede ut nos secundum modulum nostrum (mi miuot onk z erent) [mÿ mÿ wltonk z erenth] in præsentī vita (adhuc) degentes (naua lgonk), conformemus voluntates nostras tuæ voluntati, quemadmodum conformant sancti et angeli tui jam in gloria confirmati [conformari]. Nota quod per cælum uno modo intelligitur patria cœlestis (menÿeÿ haza), alio modo intelligitur mens humana quæ cœlestis est, per terram vero sensualitas (i. e. corporeitas) quæ contrariantur iuxta illud ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>: caro concupiscit adversus spiritum: spiritus vero adversus carnem. Tertio modo per cælum intelligitur ecclesia fidelium (i. e. congregatio fidelium) vel iustorum secundum legem cœli (menneÿ teruen z erent) viventium, et per terram congregatio terrenorum et peccatorum, pro quorum justificatione et conversione ex charitate rogare (i. e. orare) debemus (vel petere), ut ad dei cultum [i. e. servitionem] et agnitionem veniant. Quarto modo per cælum possunt intelligi angeli, et alii cives cœlici (menÿeÿ palagarok). Quinto modo per cælum et terram potest intelligi totum universum (i. e. totus mundus). Et ergo hæc petitio | tertia potest exponi primo sic: fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra i. e. concede ut nos mortales pro modulo [i. e. pro posse] nostræ infirmæ conditionis, degentes in terris, tuam impleamus voluntatem, qualiter sancti angeli et ceteri cœli cives implent in cœlis i. e. in patria cœlesti. Secundo modo sic [exponitur]: fiat voluntas tua sicut | (in coelo et in terra i. e. sicut) menti nostræ, quæ sicut cælum super-

<sup>1</sup> v. 17.



eminet (felebu a lo) placeat tua jussio: sic caro nostra, quæ terra est conformetur menti (i. e. animo), ut totus homo conformis fiat tuæ voluntati etc. Tertio modo sic: fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra i. e. præsta ut quemadmodum tuæ voluntati in cælo i. e. in ecclesia fidelium secundum legem cœlestem viventium obtemperatur (i. e. obeditur): ita tibi obediat ab omnibus judæis, paganis, et malis ad te convertendis, et a te justificandis. Quarto modo sic: fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra i. e. quando angeli, et alii cœli cives tibi inculpabiliter (bÿn nekwl) serviunt et obediunt in cœlis: ita serviant tibi homines in terris. Quinto modo sic: fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra i. e. sicut voluntas tui beneplaciti, cui nemo potest resistere, fit semper in his quæ in terra et quæ in cælo sunt: ita petimus, quod tua voluntas fiat in nobis, ut sc. semper nos conformemus tuæ divinæ voluntati, ita quod omnia quæ a tua justissima voluntate fiunt, nobis placeant, et nos delectent, sive sint prospera sive adversa. [Et tantum de 3<sup>a</sup> petitione].

Quarta petitio: *panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Et hæc [est] petitio sustentationis (taplalafnak kerefe auag gÿam olnak). Pro istius petitionis intellectu est notandum, quod homo compositus est ex duabus substantiis sc. corpore et anima; quamdiu ergo homo degit (vaÿozik) [vaÿozÿk] in hoc mundo, indiget variis adiutoriis non solum spiritualibus sed et corporalibus ad sui salutarem dispositionem (sc. nutritione, conservatione, defensione et aliis juvamentis et sustentamentis i. e. auxiliis. Et ideo sicut homo habet orare deum pro pertinentibus ad salutem [181] animæ: ita et pro illis quæ pertinent ad salutem corporis (i. e. victum), sine qua salute homo suam felicitatem i. e. beatitudinem æternam attingere non potest etc. Secundo est notandum quod per panem intelliguntur omnia, quibus humana corporis fragilitas ad sui sanitatem et conservationem indiget, ut sunt convenientes, cibus, potus, vestitus, et domus. Unde Genes. XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> Jacob dixit: si dederit mihi dominus panem ad vescendum i. e. comedendum, et vestimentum quo operiar (i. e. tegar), erit mihi dominus in deum; ubi li panis, sicut in multis aliis scripturæ locis sumitur [i. e. ca-

<sup>1</sup> v. 21.



pitur] pro toto victu ad vitæ animalis (i. e. corporalis) sustentationem necessario. Sed dicis: quare Christus dominus de solo pane fecit mentionem et non potius (i. e. magis) dixit: da nobis panem, carnes, pisces etc.? Respondetur quod hoc fecit ideo ut insinuaretur i. e. ostenderetur ex modo loquendi, nos quantum commode (alkolmaffag zeren<sup>th</sup>) [alkolmaffak zeren<sup>t</sup>] possumus debere paucis et communibus ad victum necessariis contentos esse, et in talibus superfluas delicias et curiositates i. e. vanitates non quærere juxta illam exhortationem i. e. doctrinam apostoli ad Tim. 1<sup>a</sup> VI<sup>o</sup>: habentes alimenta (i. e. nutrimenta) et quibus tegamur, his contenti simus; et etiam talibus debemus contentari secundum illam sententiam Salomonis Prov. XXX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mendicitatem, et divitias ne dederis mihi deus: sed tamen tribue victui meo necessaria: ne satiatus illiciar ad negandum i. e. movear te (remulteffem) [kizteffem]; aut egestate (i. e. paupertate) compulsus [i. e. coartatus], furer, aut perjurem nomen dei mei. Dicit b. Cyrillus [Chrysost.] (circa istam petitionem): non pro pecuniis, non pro lascivia mediis (buḡafagra) [buḡafagra valo kez], nec alio aliquo talium, sed pro pane solum jussit Christus orationem facere. Et ex hoc surrexit error dicentium || <sup>327</sup> quod fideles solum victum tenuissimum [i. e. arctissimum] sc. panis et aquæ a deo petere licite possunt, eo quod peccarent omnes lautius [i. e. melius] et largius se reficientes. Falsitas autem hujus erroris patet per apostolum | 1<sup>a</sup> Tim. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>, unde contra quosdam errores loquitur dicens: tales prohibent nubere et abstinere a cibis, quos deus creavit ad percipiendum i. e. sumendum cum gratiarum actione fidelibus, his qui cognoverunt veritatem. Ubi apostolus loquitur de aliis cibis a pane. Item Christus dominus apostolos quos docuit, hanc orationem cum misit eos ad prædicandum, non solum jussit eis comedere panem et bibere aquam, sed dixit ut comederent de omnibus quæ eis apponerentur. Unde Lucæ X<sup>o</sup> <sup>4</sup> ait discipulis: in quamcumque domum intraveritis, primum dicite: pax huic domui: et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt.

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 8. 9. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 5. 6. 7.



Item dominus Jhesus quinque millibus hominum non solum panes multiplicavit, sed et pisces ut habetur Joh. II°. Nec in nuptiis ipse aquam potavit [i. e. bibit], faciens aliis ex aqua vinum, ut habetur Joh. VI°. Immo dominus Jhesus ita communem vitam duxit (ke3 eleteth) in cibis et potibus cum hominibus, quod pharisæi eum vocaverunt voratorem i. e. gulosum, et potatorem vini, unde Matth. XI° <sup>1</sup> et Lucae VII° <sup>2</sup> legitur: venit Johannes non manducans neque bibens sc. baptista, et dicunt: dæmonium habet. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt: ecce homo vorax gabalo, et potator vini. Et cum omnis Christi actio fidelium sit instructio, ipsi [sc. fideles] licite possunt cibis communis victus humani sc. carnibus, piscibus, et vino uti, et pro talibus deum rogare etc. Quæritur hic primo: utrum fideles licite petere possunt a deo divitias, præsentias i. e. principatus, et status honoris etc.? Respondetur secundum b. Augustinum in libro *Ad Probam de orando deo* Cap. VI°, quod sic, sed hæc petantur et desiderentur hac intentione, ut per hæc consulant eis qui sub ipsis vivunt, et non ut habeant honores, divitias et delicias in pompam et gulam; unde [182] apostolus dicit 1<sup>a</sup> ad Tim. III° <sup>3</sup>: qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat. Et ergo homo ultra necessitatem et sufficientiam vitæ pro se et suis petere potest recte a deo, divitias, honores, principatus et potestates etc., ut per hæc possit multorum necessitatibus succurrere (i. e. auxilium præbere), et multos ad viam salutis adducere, et a malis innocentes et bonos defendere etc. Et taliter viventes non minus i. e. [immo] forte magis merentur, quam illi qui sunt pauperes propter Christum, unde ille bonus Gregorius Nazarenus in quodam libro loquens imperatori dicit: possibile est tibi fieri deum <sup>4</sup> si tamen non elatione i. e. superbia sed imitatione cuperis esse deus (kuueth-kw3effel); alii vendunt omnia sua bona et pauperibus erogant, alii membra sua mortificant propter Christum mundo se crucifigentes: a te autem nihil horum expetimus, sed pro his

<sup>1</sup> v. 18. 19. — <sup>2</sup> v. 33. 34. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> *Oldalt*: [Tripliciter aliquis dicitur esse deus, sc. naturaliter, et sic unus est deus qui est in cœlis. Secundo nomine, et sic pagani ydola ipsorum vocant deos. 3° imitatione, ut est bonus Christianus.]



omnibus clementia utere (kegeffeg zerenth) et misericordia erga subjectos, quibus delectatur deus magis quam ceteris omnibus. Hoc munus offer deo, hæc oblatio tua sine macula, per quam erga te i. e. circa te simili modo provocas clementiam dei. Hæc ille. Quæritur 2<sup>o</sup> de divitibus et habundantibus in sæculo, utrum verociter possunt dicere orationem dominicam, quantum ad hanc petitionem [sc.] panem nostrum quotidianum da nobis hodie? Et videtur quod non, quia illud quod de facto habundanter habetur, inaniter i. e. vane petitur a quocunque ut habeatur. Respondetur quod panis nobis multipliciter potest dari, sc. quoad substantiam possessive, et quoad usum [eletre] deo acceptative, et ita datur nobis a deo panis, quem autem habeamus apud nos, quoniam est acceptus deo nobis illum habere, et eo uti convenienter nobis ad salutem: et sic opus est (i. e. necesse) quod panis quem prius habebamus proprietarie et possessive, denuo nobis a deo detur secundum suam voluntatem usive [eleth zerenth], propter quod et consuetudo est fidelibus priusquam panem comedant, deum orare ut panem et reliquum cibum sumendum | sanctificet, qui sanctificatur per verbum dei et orationem, ut dicit apostolus 1<sup>a</sup> ad Tim. III<sup>to</sup> <sup>1</sup>. Sanctificatur i. e. salubrius fit non noxius [i. e. nocens ortando] corpori et animæ per verbum dei i. e. filium, dicit Glossa, qui creavit omnia et ne diabolus per cibum et potum nos ad gulam temptet sumptum immoderate; petimus ergo a deo ut panis quem jam habemus, et quem habituri sumus nobis det salubrem usum, vel deus sanctificet ejus usum (i. e. benedicat). Alio modo etiam habentes sufficientiam panis ad vitam, possunt dicere: panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quasi dicerent: petimus ut panem, quem habemus juste et secundum voluntatem dei habeamus, et ut sit vere i. e. licite et juste noster. Nescimus enim frequenter, si quid habemus, an juste habeamus, et an deo sit acceptum et gratum nos illud habere etc.<sup>2</sup> Tertio est notandum quod quinque panes nobis necessarii sunt: quatuor in via (i. e. in isto mundo), et quintus in patria. Primus est panis materialis (tefti keneÿer) [tefti kenÿer], et hic [i. e. iste] est necessarius ad vitæ sustentationem, de quo pane dicitur

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> Ez a hét sor a B.-ben a lap alján is megvan, bár a szövegből nem hiányzik.



Gen. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: in sudore vultus tui vesceris pane tuo; donec revertaris in terram, de qua sumtus i. e. creatus es: quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Et secundum Alexandrum de Halis: Christus dominus in hac quarta petitione voluit exstirpare omnem speciem avaritiæ. Secundus panis est spiritualis, qui est necessarius ad informationem, et est verbum dei, de quo Matth. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei. Et Eccli XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: cibavit illum pane vitæ et intellectus. Item b. Gregorius super illo Lucae VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: semen est verbum dei, dicit: fratres charissimi, verba dei quæ aure percipitis, mente retinete; cibus enim mentis est verbum dei, et quasi acceptus cibus stomacho languente (beteg) rejicitur (kiuetÿ), quando auditus sermo in mente [ventre] memoriæ non tenetur. Tertius panis est pœnitentialis, et hic est necessarius ad purgationem, orationem, et conservationem (sp. a peccato). De isto [183] pane dicit Psta: cibabis nos pane lacrymarum, Psmo LXXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>; et Psmo CXXXI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris i. e. pœnitentiæ. Item 3<sup>ii</sup> Reg. XXII<sup>o</sup> <sup>7</sup> Achab, rex Izrael dixit de Michea propheta servis suis: mittite virum istum in carcerem, et sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiae. Quartus est panis sacramentalis, qui est necessarius ad spiritus refocillationem i. e. nutritionem, de quo pane Joh. VI<sup>o</sup> <sup>8</sup> Christus dominus dixit: ego sum panis vivus qui de cœlo descendi, qui manducat ex hoc pane, vivet in æternum: et Psta dicit: panem cœli dedit eis, sc. hominibus, Psmo LXXVII<sup>o</sup> <sup>9</sup>; item: pane cœli saturavit eos Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>10</sup>. Et iste panis est verum corpus domini nostri Jhesu Christi cum sua divinitate, anima et sanguine, qui panis nobis quotidie est necessarius, et ergo in qualibet civitate debet esse ecclesia, in qua adminus una missa celebretur, ut iste panis sanctissimus, et omni laude dignissimus semper nobiscum sit. Non tamen quotidie tenemur communicare; in primitiva tamen ecclesia (i. e. in antiquis temporibus) fideles quotidie communicabant. Tandem quia devotio torpebat (meg tw nÿw lth), in qualibet die dominica fideles communicabant, et demum ter in

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 2. — <sup>7</sup> v. 27. — <sup>8</sup> v. 51. — <sup>9</sup> v. 24. — <sup>10</sup> v. 40.



anno, ultimate vero semel sicut nunc. Et adhuc quilibet christianus usum rationis habens et non impeditus tenetur juxta illam sententiam Decretalis, || <sup>328</sup> *extra* De pœnitentiis et remissionibus: omnis utriusque sexus fidelis, priusquam ad annos discretionis pervenerit (e 3 z e e l m e ỹ w), omnia peccata solus, saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et injunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere (t w r e k e d ỹ e k h), suscipiens reverenter adminus in pascha eucharistiæ sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob (i. e. propter) aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum: alioquin vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur (i. e. prohibeatur), et moriens christiana careat sepultura. Et ut dixi, licet fideles non teneantur qualibet die communicare, tamen cessante | legitimo impedimento (a l k o l m a s f e g z e r e n t u a l o n e h e f f e g), tenentur qualibet die dominica missam integram audire, unde De consecratione distinctione 1<sup>a</sup> dicitur: missas die dominica secularibus totas (i. e. integras) audire speciali ordine præcipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Et hoc intelligitur etiam de aliis festis præcipuis i. e. solennibus, et subditur: qui die solenni prætermisso ecclesiæ conventu ad spectacula vadit (c h o d a l k o d n ỹ a) [c h o d a l k o d n ỹ]: excommunicetur; et sic patet, quod qui in die solenni cessante legitimo impedimento missam non audit, debet excommunicari. Excommunicatio autem non infligitur i. e. non imponitur nisi pro peccato mortali. Sequitur ergo quod qui non impeditus diebus solennibus missam non audit, peccat mortaliter. Et debet audiri missa de die i. e. quæ est ordinata pro [de] illa die, laicus tamen excusatur per ignorantiam si non audit missam de die, putans se audire missam illius diei. Item fidelis tenetur audire missam in dictis festivitibus in ecclesia sua parochiali, unde *extra* De parochiis et alienis parochianis dicitur: dominicis vel festivis diebus presbyteri antequam missam celebrent, plebem interrogent si alterius parochianus in ecclesia sit, qui proprio contempto (m e g w l t a l u a n) presbytero, ibi missam velit audire, quem si invenerint statim ab ecclesia abjiciant. Quintus est panis æternalis, et iste est necessarius ad fruitionem, de quo (sc. pane) dicitur Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: beatus qui manducabit

<sup>1</sup> v. 15.



panem in regno dei. Et hujus panis unica manducatio est æterna saturatio, unde propheta dicebat ad deum: satiabor cum appa-  
ruerit gloria tua, Psmo XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et secundum hanc quintuplicem  
acceptionem panis hæc quarta petitio dominicæ orationis potest  
exponi quintupliciter. Patet faciliter intuenti etc.

Quinta petitio: *et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos  
dimittemus debitoribus nostris*. Et hæc est petitio dimissionis;  
postquam dominus Jhesus docuit orare pro omni boni sc. cor-  
poralis et spiritualis adeptione (n e r n ÿ): hic consequenter docet  
[184] nos orare pro omni mali remotione, quia divina benig-  
nitas non minus benefica [ÿ o t h e r e] est in mali remotione  
quam in boni collatione. Et triplicia sunt mala, prima sunt  
peccata commissa (i. e. mala), pro quibus dimittendis docet nos  
Christus dominus in hac quinta petitione orare dicens: et dimitte  
nobis debita nostra. Alia sunt mala i. e. peccata futura, et pro  
illis vitandis docet nos Christus orare in VI<sup>a</sup> petitione ita in-  
quiens: et ne nos inducas in temptationem. Tertia sunt mala  
pœnæ, quæ meruimus peccando. et ut ab his liberemur, docet  
nos dominus Jhesus orare in septima petitione dicens: sed libera  
nos a malo. Pro præsentī autem manendo circa hanc quintam  
petitionem sc. et dimitte nobis debita nostra, notandum est, quod  
tria sunt debita quæ petimus | hic dimitti, sc. peccatum in deum  
et peccatum in nos, et peccatum in proximum, unde dicimus:  
peccavimus cum patribus (nostris): injuste egimus, iniquitatem  
fecimus Psmo CV<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Peccavimus cum patribus in deum (i. e.  
contra deum), injuste egimus in proximum (i. e. contra proxi-  
mum), iniquitatem fecimus in nos [i. e. contra nos] quia pecca-  
vimus in deum: ideo petimus ut dimittat nobis [debita n o s t r a],  
et quia peccavimus in proximum, igitur petimus ut dimittat  
nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.  
Sed dicis: utrum homo tenetur offensam sibi illatam ab alio  
dimittere ei, si vult ut in oratione dominica exaudiatur? Re-  
spondetur quod dum quis offenditur ab alio, ex tali offensione  
tria solent provenire sc. rancor [i. e. odium, quia amor exit et  
odium intrat] in affectu, signum rancoris in effectu, et juris actio  
contra innocentem [contra injuriantem i. e. lædentem]. Primum

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 6.



tenetur homo dimittere statim sive lædens petat eum vel non, quia 1<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: omnis qui odit fratrem suum, homicida est; et si non dimiserit, nec deus dimittit sibi peccata sua. Unde Salvator Matth. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: si non dimiseritis hominibus: nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. Secundum autem tenetur dimittere veniam veraciter petenti, unde Lucæ XVII<sup>o</sup> <sup>3</sup> | dominus Jhesus dixit: Si peccavit in te i. e. contra te frater tuus, increpa illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: pœnitet me (zanum) [zanom]: dimitte illi. Tertium vero non tenetur quis remittere, nisi lædens satisfaciât læso secundum posse, unde apostolus ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit: minister dei [sc. iudex] est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non sine causa gladium portat. Minister enim dei est: vindex (bozquallo) [bozquallo] in iram ei, qui male fecit. Reddite ergo omnibus debita. Et ergo dico, quod homo proximo lædenti debet dimittere inimicitiam, odium et rancorem, si vult in hac sanctissima oratione dominica exaudiri. Et nota quod ad dimittendam offensam proximo, primo debet nos monere peccatorum nostrorum consideratio, quibus deum plus incomparabiliter (hafonhatatlan) offendimus, qui paratus est nobis dimittere, si dimittimus proximo, quoniam hunc nobiscum iniit i. e. fecit pactum in evangelio Matth. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester cœlestis peccata vestra. Secundo debet nos monere ad dimittendum proximo peccatum, quod incurrimus si non dimittimus, sed odium et inimicitiam contra ipsum tenemus; nam b. Joh. dicit 1<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: omnis qui odit fratrem suum manet in morte i. e. in peccato. Tertio monere debet, quia non dimittuntur nobis peccata nostra quamdiu non dimittimus proximo, domino testante qui dicit: Matth. VI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: si non dimiseritis hominibus, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. || <sup>329</sup> Quarto quia non dimittens sed vindictam quærens privat deum illo, quod sibi singulariter ob- [re]servavit, unde Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>8</sup> dixit: mea est ultio [bozquallass] et ego retribuam, dicit dominus. Quinto quia

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 3. 4. — <sup>4</sup> v. 4. 7. — <sup>5</sup> v. 14. — <sup>6</sup> v. 14.  
— <sup>7</sup> v. 15. — <sup>8</sup> v. 35.



dimissio offensæ nos maxime assimilat domino Jhesu, dicente Chrysost.: nihil te ita deo [185] similem facit, sicut injuriam tibi facienti dimittere. Sexto nos debet monere ad dimittendum proximo offensam, magnum periculum quod proveniet si non dimittimus, quia per hoc omnia peccata dimissa redeunt. Sane intelligendo i. e. bene patet per illud Salvatoris Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: serve nequam, omne debitum dimisi tibi quia rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus quoadusque redderet universum debitum. Et subdit Salvator: sic et pater meus cœlestis faciet vobis si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Unde Præpositinus quidam doctor dicit, quod peccata redeunt in quatuor casibus, primo propter fratrum odium, secundo propter apostasiam a fide, tertio propter contemptum confessionis, quarto propter dolorem de pœnitentia habita [i. e. acta], unde versus:

Fratres odit, apostata fit, spernitque fateri [i. e. confiteri]  
Poenituisse piget [i. e. odit], pristina [i. e. præterita] culpa redit.

Sed diceres: inimici et mali sunt odiendi, quomodo ergo eis est dimittendum? probatur per illud Psæ: iniquos odio habui Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Item illi sunt odiendi quos deus odit: sed mali sunt hujusmodi, ergo etc. Probatur assumptum per illud Sap. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: odio sunt deo impius et impietas [i. e. peccatum] ejus? Respondetur quod mali seu inimici quadrupliciter considerantur, primo quantum ad naturam, prout sunt homines ad imaginem dei facti, et sic sunt diligendi secundum illud præceptum Salvatoris Matth. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: diligite inimicos vestros. Et qui secundum naturam inimicum non diligit, a deo non consequitur misericordiam i. e. veniam Eccli XX<sup>o</sup> <sup>5</sup>: homo homini servat iram et a deo quærit medelam i. e. misericordiam. In hominem sibi similem non habet misericordiam, sed a deo quærit misericordiam, quasi diceret: non obtinebit eam. Secundo potest considerari malus quantum ad culpam, et tunc est odiendus, unde dicit b. Augustinus: cum dico: homo | malus, duo dico sc. homo et malus. In quantum homo, est diligendus, in quantum malus, est

<sup>1</sup> v. 32—35. — <sup>2</sup> v. 113. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 44. — <sup>5</sup> XXVIII. 3.



odiendus. Taliter odit deus peccatores, sed diligit pœnitentes, unde Eccli XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus. Tertio consideratur malus quantum ad pœnam i. e. quantum pœnæ æternæ addictus i. e. obligatus est, et quoad hoc debemus ei compati, et certe valde sibi compati debemus, ex quo eum ire ad mortem æternam videmus, unde Psta dicebat: | vidi prævaticantes, et tabescebam i. e. arescebam, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et b. Gregorius [dicit]: vera iustitia compassionem habet, falsa vero dedignationem [i. e. iram]. Quarto consideratur malus quantum ad indigentiam, et tunc debemus ei impendere beneficium et auxilium, juxta illud Prov. XXV<sup>to</sup> <sup>3</sup> et ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitiverit potum da illi. Et nota quod ad dimittendum inimico, et ipsum diligendum, præter prædicta monemur primo propter debitum sc. præcepti Matth. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: diligite inimicos vestros, et Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: dimittite et dimittetur vobis. Dicit b. Augustinus loquens in persona peccatoris inimicum odientis: non possum diligere inimicum. O quicumque es ille, attendis quid fecerit tibi homo, et non attendis quid feceris deo; quare non dimittis homini parvum, ut tibi deus dignetur dimittere multum. Secundo debemus dimittere inimico, et ipsum diligere propter fructum [i. e. utilitatem], qui quidem (i. e. certe) duplex est. Unus est in præsentī sc. remissio peccatorum, unde b. Augustinus [dicit]: ad dilectionem inimicorum moneo vos, quia ad sananda peccatorum vulnera nullum medicamentum utilius esse cognosco. Alius erit in futuro sc. æterna remuneratio, unde idem b. Augustinus ait: diligere inimicos grandis labor est in hoc sæculo, sed grande præmium [est 186] in futuro, quia per amorem hominis inimici efficieris [i. e. eris] amicus dei. Tertio debemus inimicos diligere, et eis offensam dimittere propter periculum vitandum, quod [quia] odium quod habetur erga eos secundum b. Augustinum, est sicut ignis in sinu absconditus, et tinea nascens in veste et cetera. Quæritur circa hanc petitionem primo, cum dicimus: dimitte nobis debita nostra, manifestamus nos habere quod nobis dimittatur. Si ergo aliquis pro tempore non haberet peccatum aliquid, ille tunc [non] deberet dicere orationem dominicam, vel

<sup>1</sup> XII. 7. — <sup>2</sup> v. 158. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 44. — <sup>6</sup> v. 37.



saltem teneretur dimittere istam particulam: dimitte nobis debita nostra: alias peccaret fatendo se peccata habere, quæ non habet? Respondet Bonaventura, quod omnis adultus [menden felferdwl] rationabiliter quamdiu est in hac vita, potest habere conscientiam, saltem de veniali, et [hoc] propter frequentiam venialium, et propter ignorantiam nostram, quia in multis ignoranter delinquimus i. e. peccamus ubi nos benefacere credimus; ac etiam propter adhærentiam nimiam, quia amor rerum temporalium, et affectiones inordinatæ ad nos et ad præsentia frequenter nobis multum adhærent, et ergo [ideo] quilibet merito potest dicere illud Psal.: ab occultis meis munda me domine, Psalmo XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et dicit s. Thomas, quod non potest homini certum esse in hac vita, quod omnino a peccato saltem veniali totaliter sit immunis, si tamen aliquis per revelationem sciret se immunem a peccato, adhuc dicere posset in persona ecclesiæ orando pro aliis, ut eis peccata eorum misericorditer dimittantur. Secundo quæritur: si quis servat rancorem [i. e. iram] contra proximum, talis non debet dicere orationem dominicam, quia alias contra se oraret; ex quo enim non dimittit alteri ipse, contra se peteret, sc. quod deus etiam sibi non dimitteret: qui ||<sup>330</sup> autem petit quod deus [sibi] sua peccata non dimittat, ille graviter peccat? Respondetur secundum Richardum et Nicolaum de Gorra: si quis dicit in persona propria orationem dominicam, aut ¶ loquitur istam particulam, intelligendo eam de facto remissionis ut sit sensus: dimitte nobis debita nostra sicut et nos actualiter dimittimus; tunc talis si non dimittit, peccat hanc petitionem dicendo. Et etiam mentiri videtur ex quo ipse non dimittit. Si autem intelligit hanc petitionem de jure remissionis, ita quod referat ad debitum dimittendi, ut sit sensus: dimitte nobis debita nostra (sp. de jure, licet non facto, sive) sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: et sic tunc non mentitur, nec orat contra se, nec peccat dicendo orationem dominicam, licet peccet servando rancorem. Si autem dicit hanc orationem in persona ecclesiæ, sicut et verba sonant quia in plurali posita sunt: tunc iterum non peccat orando, nec orat contra se. Patet ergo quod si quis pertinaciter (daghalÿ offagh) [i. e. contumaciter] in dispendium i. e. periculum

<sup>1</sup> v. 13.



[i. e. nocumentum] salutis suæ vult in fraterno odio permanere, non tamen propter hoc obmittat dicere orationem dominicam, nec mutet (eam) quoad illam particulam, sc. sicut et nos dimittimus, ita dicendo: sicut et nos debemus dimittere, sed totam proferat (i. e. dicat] sub forma verborum Christi, et dicat eam non in persona propria, specialiter quoad illam petitionem: dimitte nobis d. n. s. et n. d. d. n., tamquam sit sua intentio dicere: domine pater cœlestis dimitte mihi sicut et ego dimitto. Sic enim oraret contra se, et peccatum suum gravaretur, sed dicat in persona ecclesiæ. Ex omnibus ergo prædictis patet quod hæc quinta petitio potest exponi primo sic: pater noster qui es in cœlis dimitte nobis debita nostra i. e. peccata, quæ commisimus in te i. e. contra te, quæ nos secundum ordinem justitiæ efficiunt debitores pœnarum, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris omnem injuriam in nos commissam, non servantes odium, iram, et indignationem ad illos qui in nos peccaverunt. Secundo sic: dimitte n. d. n. i. e. peccata, quæ [187] commisimus in proximum, quibus nos debitores fecimus pœnarum, sicut et nos dimittimus etc. Tertio sic: dimitte nobis debita nostra i. e. peccata, quæ commisimus in nos (i. e. contra nos) quæ reddunt [i. e. faciunt redditores] nos debitores pœnarum, sicut et nos dimittimus etc. Quarto sic: dimitte n. d. n. i. e. æternas pœnas nostris peccatis (mortalibus) debitas, commutas in temporales virtute passionis J. Christi hic. aut in purgatorio persolvendas. Quinto sic: dimitte n. d. n. i. e. omnia peccata tam venialia quam mortalia, quibus nos secundum viam justitiæ [tuæ] pœnis debitores fecimus, sicut et nos d. etc. Et tantum de illa petitione.

Sexta petitio: *et ne nos inducas in temptationem*. Et hæc est petitio defensionis, postquam posita est petitio qua deum rogamus pro dimissione peccati jam perpetrati, ponit Salvator petitionem, qua deum rogamus, ne ad peccatum quod non commisimus [i. e. fecimus] aliqua temptatione protrahamur [i. e. cadamus]: unde dicimus: et ne nos inducas in temptationem. Notandum | pro intellectu hujus petitionis, quod triplex est temptatio; una est ad [ex-]periendum, quid aut quantum sciat ipse temptatus, et de hac temptatione tractatur in libris Elenchorum. Secunda est temptatio ad ostendendum [offendendum] qualis sit



in moribus, fide et vita qui temptatur. Illo modo temptavit deus magnitudinem obedientiae Abrahæ, quam nec ipse Abraham nec alii homines scivissent, nisi ipse temptatus fuisset. Tertia temptatio est adhuc, ut temptatus aliquod malum [i. e. peccatum] faciat. Temptatio enim sic accepta est actus vel motus inclinativus hominis [i. e. inclinans hominem] ad aliquod peccatum aut illicitum [i. e. non licitum] perpetrandum [i. e. faciendum]; et isto modo dæmones, mundus et caro temptant, et ad consensum peccati protrahant [i. e. ducant]. Secundo est notandum, quod temptatio in qua petimus non induci, secundum [b. Gregorium fit tribus modis. Primo fit suggestionem [i. e. cogitationem]; suggestio enim fit ab extrinsecus sc. diabolo, mundo, carne, vel homine perverso, de delectabili aut tristabili exterius præsentem vel etiam interius imaginato. Et hæc temptatio dicitur esse extra temptatum, quando nondum [i. e. adhuc non] concupiscentia mota est ut concupiscat homo quod suggeritur; et huiusmodi temptatione fuit temptatus Christus dominus, de qua habetur Matth. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi dicitur: ductus est Jhesus in desertum ut temptaretur a diabolo etc. Et hæc temptatio non est vitiosa [nem binre valo] sed potius virtuosa si contra eam reluctatur i. e. pugnatur, dicit enim b. Gregorius: quantumcumque immunda sit cogitatio, mentem humanam non polluit [i. e. maculat], cui humana ratio non sentit i. e. non obedit. Secundo modo temptatio fit delectatione sic, ut suggestionem facta (kÿz-teteffel) sensualitas movetur, et in illa re de qua homo temptatur, bestialiter delectatur. Et hæc temptatio sc. delectationis, si manet in exteriori homine, non coinquinat hominem culpabiliter nisi prorumpat i. e. vadat in interiorem hominem per consensum (i. e. obedientiam). Tertio modo temptatio fit consensus deliberatione, ut quando homini quid mali i. e. peccati suggerit, in eo delectatur, et sibi consentit, et hoc est intrare vel induci in temptationem; et specialiter in hac petitione petimus: ne inducamur in temptationem i. e. ne vincamur a temptatione ei consentiendo. Tertio est notandum quod temptat deus, temptat homo, temptat diabolus, caro et mundus. Deus temptat ut probet. De hac temptatione habetur Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> de Abra-

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 1.



ham, ubi dicitur: temptavit deus Abraham. Homo temptat ut addiscat, vel de quo incertus est, experimentum [188] sumat, aut inique agat. De hoc modo temptationis habetur Danielis primo<sup>1</sup>, ubi dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum<sup>2</sup> super Daniele et socios ejus: tempta nos obsecro servos tuos diebus decem: diabolus autem, caro et mundus temptant ut decipiant. Sic temptaverat diabolus Ananiam, de quo habetur Act. V<sup>o</sup> 3 ||<sup>331</sup> cui Petrus dixit: cur temptavit Satanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto? non es mentitus hominibus sed deo. Et temptamur duobus modis, aut per molestia et tristitia (*sic!*) aut [vel] per blanda et delectabilia; et facilius vincitur homo per temptationem, quæ est de blandis et delectabilibus, quam quæ est de molestis et tristibus: et ergo majoris meriti est vincere primam temptationem quam secundam. Vexatio enim dat intellectum, et compellit vexatum auxilium dei requirere: blandities autem et voluptas frequenter excæcant mentis oculum et oblivisci faciunt dei et beneficiorum ejus, juxta illud Deuter. XXXII<sup>o</sup> 4: incrassatus est [Igen meghizek] dilectus, et recalcitravit [elene ruga]. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, [el terÿedeth] dereliquit deum factorem suum, et recessit a deo salutari suo. Et subditur: deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es domini creatoris tui. Patet ergo quod periculosior est temptatio quæ fit per prospera et blanda temptatione, quam fit per aspera et adversa. Quarto est notandum quod non petimus hic non temptari, sed petimus non induci in temptationem, quia non temptari non esset nobis utile ad salutem, unde apostolus 2<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> 5 petebat a se removeri temptationem increpative [meggÿezte] dictum est sibi a domino: Paule sufficit tibi gratia mea; multa enim spiritualia bona adipiscimur | [i. e. lucratur ex temptationibus, cum eis fideliter resistimus, quare Psta orans dicebat: proba me domine et tempta me, Psmo XXV<sup>o</sup> 6. Et Jacobi primo<sup>7</sup> dicitur: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in temptationes varias incideritis. Et enumerantur utilitates temptationis: primo

<sup>1</sup> v. 11. 12. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [Eunuchus i. e. castratus, sicut faciunt pagani, quia quicumque ministrant ad mensam uxoris eorum, illos omnes castrant]. — <sup>3</sup> v. 3. 4. — <sup>4</sup> v. 15. 16. — <sup>5</sup> v. 9. — <sup>6</sup> v. 2. — <sup>7</sup> v. 2.



temptatio erudit i. e. instruit [format], unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui non est temptatus pauca cognoscit; et ibidem: qui non est temptatus, quid scit? ibidem: qui temptatus non est, qualia scit? Ideo Isayæ XXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: vexatio dat intellectum. Secundo, temptatio virtutem [hominis] notificat [i. e. manifestat], Deuter. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> [XXX]; temptat vos dominus deus vester, ut palam (i. e. manifeste) fiat, utrum diligatis eum an non. Tertio, temptatio deum honorat; unde temptato Psta in persona domini dicit: invoca me in die tribulationis: et eruam te et honorificabis me, Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Quarto, temptatio populum ædificat [epÿti azaz octatÿa]; unde Tobia II<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: hanc temptationem sciluminis privationem. Ideo dominus deus permisit evenire illi ut posteris [vtanna maradoknak] daretur exemplum patientiæ ejus. Quinto, temptatio ei qui temptatur in præsentī honorem accumulāt, unde legitur de b. Antonio <sup>6</sup>, quod cum quadam nocte a dæmonibus esset laceratus, subito quidam radius lucis dæmones et tenebras effugavit, statimque sanatus, et Christum adesse intelligens dixit: ubi eras bone Jhesu, ubi eras? quare a principio non affuisti ut curares vulnera mea. Et vox ad eum ait: Antoni, hic eram, sed expectabam | videre certamen tuum: nunc autem quia viriliter [i. e. fortiter] dimicasti [i. e. pugnasti] in toto orbe faciam te nominari. Sexto, temptatio peccata purgat, unde b. Gregorius: quid fornax auro, lima (rezele) ferro, et tribula grano: hoc facit tribulatio viro justo. Et Tobia II<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: deus in tribulatione [i. e. temptatione] peccata [189] dimittit. Septimo, temptatio humiliat, ut gratia detur et conservetur. Humilibus enim datur gratia, Jacobi III<sup>o</sup> <sup>8</sup>: deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Hoc patet de Paulo, qui in temptationibus erat humilis, et ergo sibi data fuit gratia, unde dictum est ei: sufficit tibi gratia mea. Octavo, temptatio in futuro coronat, unde 2<sup>a</sup> ad Tim. II<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: non coronabitur nisi qui legitime certaverit; et Jacobi primo <sup>10</sup>: beatus vir qui suffert temptationem: quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ [sc. æternæ], quam repromisit deus diligentibus se. Item Tobia III<sup>o</sup> <sup>11</sup>: hoc pro certo habet omnis qui colit te [i. e. honorat],

<sup>1</sup> v. 9. 10. 11. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> *Oldalt*: (Miraculum). — <sup>7</sup> v. 12. — <sup>8</sup> v. 6. — <sup>9</sup> v. 5. — <sup>10</sup> v. 12. — <sup>11</sup> v. 21.



quia vita ejus si in probatione fuerit, coronabitur. Ex his ergo patent temptationis utilitates. Quinto est notandum, quod temptatio vincitur octopliciter [i. e. octo modis]: primo orando, unde dominus Jhesus Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> ait: vigilate, et orate ut non intretis in temptationem. Tertio [Secundo] vincitur [temptatio] sapienter respondendo sc. testimonia scripturarum allegando; ita vicit Christus dominus temptationes satanæ ut habetur Matth. quarto. [Si enim temptaris de superbia, dic illud Eccli X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quid superbis cinis et terra; et illud Psal: non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam, Psmo C<sup>o</sup> <sup>3</sup>.] Si (enim) temptaris de gula et luxuria allega illud apostoli ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: si secundum carnem vixeritis, moriemini. De hac materia require superius in sermone evangelii dominicæ primæ ipsius Quadragesimæ. Tertio, vincitur temptatio ei fortiter resistendo, unde b. Gregorius dicit: diabolus, cum ei resistitur, est debilis ut formica: cum vero ejus suggestio recipitur, est fortis ut leo. Et Jacobi III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: resistite diabolo, et fugiet a vobis. Quarto, temptatio vincitur principiis ejus obviando, nam [jam] quando homo sentit pravas suggestiones (kiztetefeketh) mox eas in suo [initio] [i. e. principio] debet repellere et nullum locum in animo diabolo dare. Ideo dicit apostolus ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: nolite locum dare diabolo; et b. Jeronymus ait: lubricus (Sikws) [i. e. siccus] est antiquus serpens, et nisi capite teneatur, statim totus illabitur. Caput ejus est suggestio, corpus (dereka) [dereca] est consensus, admissio, et cauda est operis consummatio. Quinto, vincitur temptatio peccata confitendo, unde sicut latrones fugiunt dum produntur: ita dæmones fugiunt dum per confessionem ostenduntur. Sexto, temptatio vincitur corpus castigando, unde apostolus prima ad Cor. VIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicit: castigo corpus meum, et in servitatem redigo: ne reprobis [i. e. malis] efficiar. Septimo, temptatio vincitur pauperibus miserendo, unde 2<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: novit deus pios de tentatione eripere; et b. Augustinus ait: de nulla re ita vincitur [inimicus] diabolus sicut de misericordia. Octavo, temptatio vincitur deum timendo, hoc est timore dei, unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: in tempta-

<sup>1</sup> v. 41. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 7. — <sup>6</sup> v. 27. — <sup>7</sup> v. 27. — <sup>8</sup> v. 9. — <sup>9</sup> v. 1.



tione deus timentem se conservabit, et liberabit a malis. Sexto est notandum pro ultima expositione hujus sextæ petitionis: primo || <sup>332</sup> enim exponitur sic: pater noster qui es in cœlis, ne nos inducas i. e. induci vel vinci permittas in temptationem ipsius diaboli. Secundo sic: ne nos inducas i. e. induci permittas in temptationem carnis. Tertio sic: ne nos inducas i. e. induci permittas in temptationem mundi. Quarto sic: ne nos inducas i. e. induci permittas in temptationem perversi hominis. Quinto generaliter sic: ne nos inducas i. e. induci permittas in omnem temptationem quæ fit aut per delectabilia vel tristia, aut per prospera vel adversa. Et tantum de hac (petitione sexta).

Septima petitio: *sed libera nos a malo*. Et hæc est petitio liberationis. In præcedentibus duabus petitionibus petivimus nobis peccata dimitti, quæ commisimus, et rogavimus deum, ne in temptationem inducamur i. e. [190] ne a temptatione vincamur. Consequenter in hac septima petitione petimus, ut deus a poenis inflictis vel infligendis pro peccatis commissis vel originaliter contractis, sua misericordia liberet, et non secundum peccata nostra, neque secundum iniquitates nostras nobis retribuatur; quem ad modum Jeremias rogabat dominum Jerem. X<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicens: Corripe me domine [fegh], verum tamen in judicio: et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas [i. e. facias] me. Quod exponens b. Jeronymus dicit: meremur quidem [i. e. certe] omnia quæ sustinemus, et multa majora meremur quam patimur. Verumtamen hoc obsecro, ut quasi pater me corripas, et non quasi adversarius. Obsecro ut me emendes ut filium, et non punias quasi inimicum. Jussit enim dominus ut ipsum orantes, confidenter patrem vocaremus dicentes: pater noster qui es in cœlis: eadem ergo confidentia rogamus ut nos pro peccatis paterna pietate puniat et non exterminet (elÿen) [i. e. non interficiat] sed emendet, et nobis suis flagellis emendatis vitam gloriæ donet. Non tamen rogamus deum ut totaliter a malis miseris pœnalis nos in vita præsentis liberet, non enim decus [dedecus] culpæ (i. e. pudor culpæ) debet remanere sine decore [i. e. pulchritudine] justitiæ, propter quod nullum malum culpæ in universo [i. e. omnio] remanere debet inpunitum. Idcirco

<sup>1</sup> v. 14.



plena liberatio a malo pœnæ non præstatur alicui in hac vita, quamviscunque fiat pœnarum mitigatio i. e. minoratio. Et ad hunc sensum rogare debemus, ut nos deus liberet a malis pœnalibus [i. e. a pœnis vel cruciatibus], videlicet ut misericorditer [ea] mitiget, et ea ad nostram emendationem convertat, et non [nos] ut pœnales misérias [i. e. pœnas] a nobis penitus tollat. Unde b. Gregorius supra illo Job IX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: verebar [atallum vala] omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti i. e. peccanti, dicit: delinquenti nequaquam [i. e. nullo modo] parcit deus, sine ultione non deserit, aut enim homo in se pœnitens punit, aut | hoc deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam autem peccanti parcitur, quia peccatum nequaquam sine vindicta [i. e. pœna] laxatur i. e. dimittitur. Et Isidorus De summo bono [i. e. de deo] cap. primo dicit: nequaquam deus delinquenti [i. e. peccanti] parcit, quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio æterno puniendum derelinquit, aut in se ipso homo pœnitendo punit quod male commisit. Et subdit idem: sæpe occulto dei iudicio extra flagelli correptionem [i. e. punitionem] sunt reprobi in | hoc mundo, de quibus Job XX primo <sup>2</sup> dicitur: tenent tympanum [lanth job] et citharam, gaudent ad sonum organi [lanth zod orgona zoban vigadnak ez vilagban kedvekrevannak]. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. In contrarium [Az ellen] vero iusti et boni multis tribulationibus fatigantur, unde Psta: multæ tribulationes justorum: et de omnibus his liberabit eos dominus, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; super quibus verbis Psmtæ dicit b. Augustinus: nullus servus Christi sine tribulatione; si non tribularis, nondum christianus esse cœpisti; et apostolus ad Ebr. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit: quem diligit dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit [ad salutem]. Quis enim filius quem non corripiat pater [sc. cœlestis]? Quasi diceret: nullus. Sed hic quærentur duo. Primo quæritur, cur dominus hominibus malum [i. e. miseriam vel tribulationem] pœnæ immittit? Respondetur breviter secundum Cancellarium parisiensem, quod quinque de causis. Primo ut meritum cumuletur; hoc patet de Job primo, et Job II<sup>o</sup> et de

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> v. 12. 13. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 6.



Tobia, de quo dicitur Tobiae II°<sup>1</sup>: Contigit autem ut quadam die fatigatus a sepultura, veniens domum, jactasset se juxta parietem, et obdormivisset, et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus. His deus has pœnas non pro peccatis immiserat, sed pro meritis cumulandis concesserat. [191] Secundo malum pœnæ homini immittitur, ne elatus efficiatur; hoc patet de Paulo, qui dicit II<sup>a</sup> ad Cor. XII°<sup>2</sup>: datus est mihi concupiscentia carnis angelus satanæ, qui me colaphizet [nakon verÿen i. e. temp-tet]. Tertio malum pœnæ immittitur ad deum glorificandum [i. e. laudandum]. Hoc patet de cæco nato Joh. VIII°<sup>3</sup>, unde discipuli interrogaverunt dominum: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jhesus: neque hic peccavit neque parentes ejus: sed ut manifestentur [i. e. laudentur] opera dei in illo. Quarto malum pœnæ immittitur, ut peccatum dimittatur. Hoc patet de paralytico, Matth. nono<sup>4</sup>, cui dixit dominus: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et etiam patet de Maria, sorore Moysi lepra percussa propter murmur, Numer. XII°. Quinto immittitur ut pœna gehennæ injicietur; hoc patet de [Herode Agrippa] (exode) Act. XII°. Et de his habentur hi versus:

Est qui torquetur ut ei præmium cumuletur,  
 Est qui torquetur ne fastus ei dominetur.  
 Est qui torquetur ut deus glorificetur.  
 Est qui torquetur ut delictum dimittatur.  
 Est qui torquetur ut ei poena injicietur.

Secundo quæritur: quare deus qui justus est, bonos pluribus mittit concuti pœnis quam perversos? Respondetur quod propter quatuor, primo ut per patientiam quam habent in adversis meritum eis augeatur; secundo ut peccatum ipsis dimittatur; tertio ut pœnitentia insufficiens et incompleta per adversitates [i. e. tribulationes] sufficiens et completa efficiatur; quarto ut os loquentium iniqua obstruatur, qui imputant deo si tribulantur, cum tamen ||<sup>333</sup> bonis plures immittit tribulationes quam malis, ut patet per illud Jerem. XII°<sup>5</sup>: viæ im-

<sup>1</sup> v. 10. 11. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 2. 3. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 1.



piorum prosperantur et bene est omnibus qui operantur malum. Nota ultimate quod ista petitio septima: sed libera nos a malo, potest exponi primo sic: pater noster qui es cœlis, libera nos a malo peccati originalis; secundo sic: libera nos | a malo peccati venialis; tertio sic: libera nos a malo peccati mortalis; quarto sic: libera nos a malo pœnæ temporalis; quinto sic: libera nos a malo pœnæ gehennalis [i. e. infernalis]. Amen (i. e. fiat).

Ex supradictis elicere [i. e. capere] possumus, quod hæc oratio dominica est perfectissima oratio, primo quia ut a principio dixi brevibus verbis, omnia quæ decenter a deo petere debemus, præsentis sc. vitæ et futuræ necessaria comprehenduntur. Secundo est (oratio) perfectissima, quia non solum docet nos quæ recte desiderare et petere a deo possumus, sed etiam quo ordine desideranda et petenda sunt. In desiderio namque hominis primo cadit finis, deinde ea quæ sunt ad finem; et finis noster est deus, in quem affectus noster dupliciter tendit: unomodo prout volumus gloriam dei, et hoc petimus cum dicimus: sanctificetur nomen tuum; et pertinet hoc ad amorem, quo deum in se ipso diligimus; alio modo prout volumus frui gloria ejus, et hoc petimus cum dicimus: adveniat regnum tuum, ubi petimus ut ad gloriam regni ejus perveniamus; et hoc pertinet ad dilectionem, qua nos in deo diligimus. Ad finem autem prædictum per se et principaliter nos ordinant merita quibus beatitudinem meremur de obediendo, et illa petimus cum dicimus: fiat voluntas tua sicut in cœlis, et in terra. Instrumentaliter autem sunt aliqua utilia ad finem et quasi adjuvantia ad merendum, et illa petimus cum dicimus: panem nostrum quotidianum da nobis hodie; sive illud intelligatur de pane sacramentali, cujus quotidianus usus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta; sive intelligatur de pane corporali, et per talem intelligitur omnis sufficientia necessariorum. Triplicia etiam sunt mala quæ nos impedire possunt a consecutione [i. e. receptione] beatitudinis, quorum [sc. malorum] ablationem petimus [192] secundum modum præmissum in hac expositione observatum. Prima mala sunt peccata commissa [i. e. facta] quæ petimus nobis dimitti cum dicimus: et dimitte debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Alia



sunt mala futura, in quæ per temptationem cadere possumus, et ab istis petimus custodiri cum dicimus: et ne nos inducas in temptationem. Tertia sunt mala pœnalia præsentis vitæ, quæ petimus nobis mitigari, et mala futuræ vitæ, a quibus petimus totaliter liberari, cum dicimus: sed libera nos a malo. Secundo ex supradictis elicere possumus, quod hæc oratio aliis orationibus exaudibilior est propter tria: primo ratione ipsius orationis, in qua solum illa quæ sunt deo beneplacita ab eo postulantur; secundo ratione Christi domini, qui hanc orationem ore suo dictatam i. e. compositam, et sibi a mortalibus [sc. hominibus] porrectam [i. e. tributam] repellere non potest, cui apud patrem pro nobis interpellatum, pater nihil negare potest, cum sit filius ejus, in quo bene sibi complacuit et quem hominibus audire præcepit. Tertio quia deus benignissimus præsto [i. e. paratus] est semper dare utilia ad salutem petentibus debite et secundum formam petenti ab ipso institutam. Et quia Christus dominus dixit: quod cumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis: non potest quisquam efficacius impetrare quod petit in nomine Christi, quam si petat illud oratione quam docuit, et instituit dei filius. Notandum [est] quod antequam petitiones orationis dominicæ exponere incepissemus, in orationis diffinitione dicebatur, et secundo a deo. Primo enim dicebatur: oratio est decentium petitio; et tunc secundo subdebatur: a deo. Quæritur ibi: utrum solus deus est orandus? et videtur ex diffinitione quod sic; et iterum frustra (heaba) [heřaba] oratio dirigitur ad eum [deum] qui orationem non cognoscit, sed solius dei est orationem cognoscere, prima quia oratio magis agitur i. e. fit interiori actu, quem solus deus cognoscit, quam exteriori voce, secundum illud primæ ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: orabo spiritu, orabo et mente. Secundo quia dicit b. Augustinus in libro De cura pro mortuis agenda: nesciunt mortui etiam sancti quid agant vivi: ergo solus deus est orandus, et non aliquis sanctus. Sed in oppositum est illud [i. e. in contrarium] Job V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ad aliquem sanctorum converte te; ergo sancti sunt orandi [i. e. deprecandi]? Respondetur secundum s. Thomam Secunda Secundæ con. octuagesima II<sup>a</sup>, quod oratio dupliciter porrigitur [i. e. fit] alicui:

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 1.



uno modo quasi per ipsum implenda, secundo modo quasi per ipsum impetranda. Primo modo solus deus est orandus; in orando enim principaliter et specialiter debemus petere veniam, gratiam, et gloriam, et hæc solus deus dare potest. De venia habetur Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ego sum ipse, qui deleo iniquitates populi mei, dicit dominus. Et Lucae VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quis potest dimittere peccata nisi solus deus. De gratia et gloria dicit Psta: gratiam et gloriam dabit dominus, Psmo octuagesimo III<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Secundo modo autem possunt orari sancti, non ut per eos deus orationes nostras cognoscat, sed ut eorum meritis et precibus nostræ orationes sortiantur [i. e. capiant] effectum. Unde ecclesia talem modum habet orandi in letaniis [i. e. in petitionibus]: pater de cœlis deus, miserere nobis. Sancta Maria [Virgo], ora pro nobis. Sancte Michael, ora pro nobis. Sancte Petre, ora pro nobis etc. || <sup>334</sup> Et sic patet, quid est dicendum ad primum. Ad secundum dico ut dicit b. Gregorius in duodecimo libro *Moralium*, quod orationes nostras quas ad sanctos dirigimus, ipsi cognoscunt; sive etiam sint interiores, deo ipsis manifestante; quorum [sc. sanctorum] orationibus succurentibus, et sanctissima [beatissima] Virgine Maria intercedente nobis veniam, gratiam, et gloriam donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. die quadragesimo post i. e. circa mensam sedentibus sp. quia jam Judas resurrectionem Christi do- sp. in monte Sion in loco iverat in locum suum  
mini, hoc est in ipsa die ultimæ cœnæ et Mathias nondum  
Ascensionis electus erat

(aztalnal wluen)

(thÿzeneg)

[193] In illo tempore recumbentibus undecim

sp. discipulis i. e. Salvator i. e. dure increpavit  
Jeronymus dicit: simul congregatis apparuit vel redarguit  
Christus ut omnes testes sint ascensionis  
ejus, renarrent omnibus quod communiter viderunt

(taneÿthuanoknakh) [Jelenek]

(zidalmaza) [megfege]

discipulis apparuit illis Jhesus: et exprobravit

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> V. 21. — <sup>3</sup> v. 12.



i. e. infidelitatem sp. ut sp. discipulorum i. e. pertinaciam  
 succedat credulitas seu fidelitas  
 [wnekik hitetlenfegeth] [ziueknek kemenfegeth]  
 incredulitatem illorum et duritiam cordis,

sp. lapidei eorum ut suc- sp. discipulis et sp. corporali sp. Christum  
 cedat i. e. veniat cor car- sanctis mulieribus  
 neum sp. ideo increpavit (merth azoknak) [azoknak]  
 quia iis, qui viderant eum

sp. suis  
 Nam sicut habetur Lucæ ultimo quod dixerant mulieres quibus in die  
 resurrectionis visus fuerat apparuerunt apostolis tamquam deliramenta  
 i. e. fatuitates vel stultitiæ  
 (feltamadvan) [feltamadnaÿ] (nem hÿznek vala)  
 resurrexisse a mortuis, non crediderunt.

sp. dominus Jhesus sp. apostolis i. e. transeuntes i. e. in orbem  
 Sicut princeps reobtentio regno Non cogitantes pompositate, non in an-  
 mittit milites ad partes regni gulum, sicut faciunt hæretici sed mani-  
 diversas, ita Christus [menÿethek zeles velagban]  
 Et dixit eis: Euntes in mundum

i. e. cunctum vel totum i. e. narrate i. e. bonam annunciationem  
 feste prædicando non poëtarum figmenta, non  
 ostentationes proprias sed ewangelium etc.  
 [hirdeffetek]  
 universum prædicare ewangelium

i. e. homini qui convenit eum ejus sp. homo i. e. fidem habuerit  
 natura et propter quem omnia creata vel sic: qui crediderit sp. fide  
 sunt etc. formata (abrazos hittel) hoc  
 [minden allatnak az az embereknek] est, fide credulitate ornata  
 omni creaturae. Qui crediderit,

i. e. baptismo renatus fuerit i. e. salvabitur sp. homo i. e. sed  
 sp. quia non sufficit credere sp. hic in spe et  
 ad salutem nisi ass't re- tandem in re  
 generatio baptismi  
 et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero







i. e. sumserint i. e. ipsis i. e. no documentum sp. omnipotens i. e. certe  
inferet  
[arth]

biberint, non eis nocebit. Et dominus quidem

i. e. Salvator i. e. tandem ut i. e. dixit sp. discipulis  
sc. verba prædicta et illa quæ scribit Lucas Act. primo: non est  
vestrum nosse momenta et tempora quæ pater posuit in sua potestate  
[mi vtan] (bezelle)

Jhesus postquam locutus est eis,

i. e. receptus est sp. empireum i. e. quiescit i. e. in potioribus sp. patris  
sp. propria virtute bonis  
in nubelucidissima (atÿa iftennek ÿoghÿa felel)  
[vetetek] [atÿa iftennek iogia felel]

assumptus est in coelum, et sedet a dextris dei.

sc. apostoli i. e. sed i. e. progressi vel sp. ewangelium i. e. in omni loco  
euntes i. e. annuntiaverunt  
[men ven] [mendenvt]

Illi autem profecti prædicaverunt ubique,

sp. Jhesu i. e. adjuvante vel in eis sp. ipsorum i. e. præ- i. e. approbante  
laborante, quia sine eo dicationem et ratificante  
nihil facere potuissent  
(wr fegeÿthven) [vr fegeÿtven] [bezedeket ere feÿtven]

[194] domino cooperante, et sermonem confirmante,

i. e. succedentibus sp. veris i. e. miraculis  
vel factis quæ solus deus facere potuit  
(kewetkeze chodakal) [kewetkezven codakal]

sequentibus signis.

*Marci ultimo.*



Charissimi, in hac sacratissima die sancta mater ecclesia recolit [emlekezik] Christi ascensionem in cœlum, quæ post resurrectionem domini Jhesu facta est quadragesimo die. In qua quidem die mater nostra ecclesia solennem facit processionem propter duo. Primo ad designandum processionem quam fecerunt discipuli de Jerusalem cum Maria matre domini versus montem Oliveti. Præcepit namque Christus dominus discipulis suis ut exirent ad montem Oliveti et ipsum viderent ibi in cœlum ascendere, et sic usque ad illum locum sibi processionem fecerunt, et ipsum ibi elevatis manibus in cœlum ire viderunt. Dicitur enim Lucæ ultimo: eduxit eos foras in Bethaniam i. e. in montem Oliveti (qui est juxta Bethaniam): et elevatis manibus benedixit eis etc. Et hanc processionem discipulorum representat ecclesia singulis diebus dominicis, faciens et ipsam processionem; et sicut præcessit discipulos Christus crucifixus in illa processione: ita nos ante processionem crucem portemus [portavimus], et quemadmodum discipuli bini et bini ibant, consimiliter et nos in processione bini et bini transimus propter charitatem binam sc. dei et proximi. Et in primitiva ecclesia ista processio quam nos diebus dominicis in figura dictæ processionis facimus, fiebat || <sup>335</sup> quinta feria, sicut et processio discipulorum tali die facta fuit: et ergo quælibet quinta feria prius ita celebris fuit [wgan ille innep volth] propter ascensionem domini, sicut dominica dies propter ejus resurrectionem. Quare dies dominica dicebatur cognata dies Jovis [i. e. quintæ feriæ], sed quia postea festa sanctorum supervenerunt, ideo quinta feria celebritatem amisit, ¶ et processionem, quæ fiebat illo die, dies dominica accepit. Si enim quælibet quinta feria celebris esset, cum tot festivitibus sanctorum, ex quo homines et laboribus manualibus intendere debent, ipsis onerosum esset festivitas, ergo illa cessit et processio remansit. Secundo fit hæc processio ad nostram informationem nam per hanc processionem informamur, quod solus ille potest sequi Christum euntem in cœlum, qui facit processionem seu ascensum de virtute in virtutem. Unde Psta de justis et salvandis dicit: ibunt sancti de virtute in virtutem, Psmo octuagesimo III<sup>o</sup> 2; et idem dicit de

<sup>1</sup> v. 50. — <sup>2</sup> v. 8.



justo: ascensiones in corde suo disposuit, Ps̃mo eodem<sup>1</sup>. Et istæ ascensiones fiunt per 7<sup>tem</sup> opera misericordiæ; et hoc præfiguratum fuit Ezech. XL<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi legitur: quod vidit Ezechiel portam ad austrum, et septem gradibus ascendebatur ad eam. Porta ista est porta cœli, et sicut hoc porta visa fuit ad austrum, nam sol dum est circa austrum, hoc est in meridie, calor solis invalescit [i. e. major fit]: ita fervor charitatis perficietur in cœlo. Et isti 7<sup>tem</sup> gradus, ut dixi, sunt septem opera misericordiæ sive corporalia sive spiritualia. Corporalia continentur in hoc versu:

Visito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo.

Spiritualia in isto:

Consule, castiga, solare, mitte, fer, ora.

Pro consule intelligitur: consulere et docere. Aut isti 7<sup>tem</sup> gradus sunt 7<sup>tem</sup> contemplationes [heth ydveffeges gondolatok], per quas homo potest venire vel ascendere in cœlum. Primus gradus est [ele foga aggradifnak] contemplatio eorum, quæ tantum sunt [est] ut lapides. Secundus [gradus] est contemplatio eorum quæ sunt et vivunt, [sentiant] tantum ut (plantæ et) herbæ. Tertius [gradus] est [contemplatio] eorum qui sunt, vivunt et sentiunt tantum ut bruta. Quartus [gradus] est contemplatio eorum, qui sunt, vivunt, sentiunt, et discernunt ut homines. Quintus [gradus] est eorum qui jam comprehendunt i. e. comprehensores sunt, ut sunt angeli et sancti in cœlo existentes. Sextus gradus est contemplatio Christi humilitatis [humanitatis]. Se-[195]ptimus et ultimus [gradus] est contemplatio divinitatis ejus et totius trinitatis. Et dicit notanter Psta: in corde, quia nisi opera misericordiæ, et istæ contemplationes fiant ex corde, ad salutem non valent. Quomodo autem Christus dominus ascendit, habetur in hodierno ewangelio, quod legitur Marci ultimo. B. enim Marcus qui ewangelium de Christi resurrectione et ejus ascensione descripsit, in forma leonis depingitur<sup>3</sup>, leo enim filios parit mortuos [haluan gil], et tertia die resuscitantur [a mortuis]: ita Christus dominus tertia die resurrexit a mortuis. Item leo est

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> Oldalt: [proprietates leonis].



animal terribile et formidabile: ita Christus [dominus] post resurrectionem factus est terribilis reprobis [i. e. malis], mitis vero bonis, more leonis. Unde de leone dicitur:

Parcere prostratis scit nobilis ira leonis.

Item leo est animal rugiens, sic et Christus, cujus rugitus in hodierno ewangelio describitur, quia | exprobravit incredulitatem discipulorum et duritiam cordis. Nota quod in præsenti ewangelio tria tanguntur<sup>1</sup> per ordinem (haromlöl uagon eg ewangelium) [harumrol vagyon eg ew.]. Primo increpatio quam fecit Christus apostolis propter eorum incredulitatem, ipso sc. die ascensionis ibi: recumbentibus XI discipulis etc. Secundo mandatum generale quod eis injunxit [i. e. dedit] dominus [dicens]: euntes in mundum universum prædicate etc. Tertio Christi ascensio ibi: et dominus quidem Jhesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum. Circa primum<sup>2</sup> nota, quod dominus Jhesus undecim apostolis, quia jam Judas de medio eorum excisus erat, et Mathias nondum electus fuit, recumbentibus i. e. circa mensam sedentibus apparuit illis in loco, videlicet ultimæ cænæ sc. in domo Nicodemi quæ erat in monte Sion, et sicut dicit Lucas Act. primo: convescens i. e. cum eis manducans præcepit ipsis, ne discederent a Jerusalem, sed expectarent spiritum sanctum, qui eis in brevi [i. e. cito] dandus erat sc. per patrem et filium. Dicit b. Gregorius in Omelia: Salvator noster comedit et ascendit, ut effectum comestionis veritas patesceretur [yelen-thethe vala] carnis. Nisi enim verus et vivus | homo surrexisset, cum discipulis manducare non potuisset, cum corpus phantasticum [tetetes teft] manducare non potuisset. Et hic spiritualiter instruimur<sup>3</sup> primo, quod si volumus ascendere in cælum, debemus frequenter manducare cibum verborum dei et eucharistiæ, unde cuilibet fidei usum resurrectionis [rationis] habenti dicitur quarti Reg. XVIII<sup>o</sup> 4: comede, grandis restat tibi via. Secundo instruimur quod homo comedendo et bibendo si servat ea quæ in mensa servanda sunt, non separat deum a se ipso, nec (ipse) separatur a deo, quia secundum b. Bernardum:

<sup>1</sup> *Oldalt*: [divisio sermonis trifaria]. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [Primum membrum sermonis]. — <sup>3</sup> *Oldalt*: [documentum salutare]. — <sup>4</sup> III. 19. 7.



dominus deus non dedignatur i. e. non spernit necessitates nostras [zikfegenketh figmentum], sed miseretur nostri. Ipse enim cognovit figmentum (i. e. fragilitatem) nostrum, tamen secundum apostolum: curam carnis in desiderio non faciamus, ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et ejusdem VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit idem: si secundum carnem vixeritis, moriemini. Sed diceres: quæ sunt servanda in mensa? Respondetur, quod primo est servanda benedictio unde prima ad Cor. IIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: sanctificetur cibus per verbum et orationem. Secundo post comestionem gratia detur, unde Joel II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: comedetis et saturabimini, et laudabitis nomen dei vestri. Tertio [mala] verba vana debent vitari, unde Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: statue [i. e. pone] cultrum i. e. discretionem in gutture tuo i. e. in comestione et potu, quæ fiunt per guttur. Quarto ibi debet esse timor domini, ne ipse dominus inde per peccatum expellatur, unde Tobie VIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: cum timore domini nuptiarum convivium exercebant [i. e. faciebant]. Quinto non debet appeti pretiosa, sed contentetur homo in iis, quæ dominus dignabitur erogare, unde apostolus 1<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicit: habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Quia ille dives de quo habetur Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>8</sup> semper appetebat pretiosa, dampnatus est, unde dicitur ibi: erat quidam dives qui induebatur bysso et purpura, et quotide epulabatur splendide etc. Tandem mortuus est et sepultus est in inferno. Sexto aliqua pars debet largiri pauperibus, unde Nehem. VIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: dimitte partes illis qui non paraverunt sibi. Et vere beatum est pauperibus partem dare, unde Psta: Beatus qui intelligit [i. e. cogitat de egeno et paupere] super egenum et pauperem: || <sup>335</sup> quoniam in die mala liberabit eum dominus Psmo XL<sup>mo</sup> <sup>10</sup>. Quidquid pauperi datur, deus reputat sibi datum esse Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>11</sup>: quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Septimo post mensam comedens debet petere cum cordis alta devotione (i. e. magna) mensam illam æternam ad quam nos Christus vocavit, unde Prov. nono <sup>12</sup> ait: venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. De hac mensa (æterna) dicitur Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>13</sup>: ego dispono vobis

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> I. Tim. 4. 5. — <sup>4</sup> v. 26. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 12. — <sup>7</sup> v. 8. — <sup>8</sup> v. 19. — <sup>9</sup> v. 10. — <sup>10</sup> v. 2. — <sup>11</sup> v. 40. — <sup>12</sup> v. 5. — <sup>13</sup> v. 29.



sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. Sed nunc multi post mensam more Sodomitarum otiantur, de quibus [sc. sodomitis] dicitur Ezech. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, et habundantia, et otium. Ipsi enim sodomitæ post comestionem otio vacabant [i. e. occupabantur, unde lapsi sunt in peccatum ignominiosum [i. e. non nominosum] luxuriæ [belendeffegnek nema bineben]. Et ergo charissimi, ut jam dixi post comestionem et mensam non est vacandum otio, sed est petenda mensa æterna. De his prædictis habentur isti versus (boni):

Esca dei verbo et prece sanctificetur [i. e. benedicatur].

Post epulas domino, qui dedit, gratia detur.

Sume dapes domino cum comitante [i. e. sequente] timore.

Non pretiosa nimis cupias, sis largus egenis.

Mensa futura datur si post hanc mensam petatur.

Et nota quod in mensa clericorum [i. e. sacerdotum] sunt observanda sex <sup>2</sup>. Primo ut vita absentium non mordeatur. Secundo ut præsentēs non irrideantur. Tertio ut inanes fabulæ ibi non dicantur. Quarto ut sacra verba ibi legantur et audiantur. Quinto ut gula vitetur. Sexto ut in principio et in fine (mensæ) Christo | gratia detur.

In mensa clerice, regulam hanc tene perite [i. e. prudens]:

Ne absens mordeatur, ne præsens irrideatur

Ne fabulæ dicantur, sed verba sacra legantur.

Gula vitetur et domino gratia detur.

Sed ex quo dicitur [hic] in ewangelio: apparuit illis Jhesus; quæritur: quotiens Christus post suam resurrectionem discipulis apparuit? Respondetur quod pluribus vicibus: primo inter extraneas personas (Ideghenek kezeth) apparuit Mariæ Magdalenæ, unde Marci ultimo <sup>3</sup> (dicitur): surgens Jhesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Secundo apparuit sanctis mulieribus, quæ in die resurrectionis de sepulchro rever-

<sup>1</sup> v. 49. — <sup>2</sup> *Oldalt*: [in mensa clericorum 6 sunt observanda]. —

<sup>3</sup> v. 9.



tebantur, unde Matth. ultimo<sup>1</sup> dicitur: occurrit illis Jhesus sc. dum redirent de sepulchro, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus et adoraverunt eum. Tertio apparuit Petro, unde Lucæ ultimo<sup>2</sup> dicitur: surrexit dominus vere et apparuit Simoni. Quarto apparuit duobus discipulis in Emmaus euntibus, qui ipsum cognoverunt in fractione panis, ut habetur Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Quinto apparuit discipulis simul congregatis excepto Thoma, ut habetur Joh. XX<sup>o</sup> <sup>4</sup>, et Lucæ ultimo<sup>5</sup>. Et istæ apparitiones factæ fuerunt in ipso [ipsa] die resurrectionis. Sexto apparuit octava die resurrectionis omnibus discipulis cum quibus erat et Thomas, ut habetur Joh. XX<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Septimo apparuit septem discipulis ad mare Tiberiadis [i. e. Galilææ] in quo piscabantur, et tunc (Christus dominus) peracto [i. e. finito] prandio dixit Petro: Simon Joannis, diligis me plus his? ait Petrus: Tu scis domine, quia amo te. Joh. XXI<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Octavo apparuit XI apostolis in Galilæa in monte Tabor, Matth. ultimo<sup>8</sup>. Nono apparuit in cœnaculo [i. e. in loco ultimæ cœnæ] recumbentibus XI discipulis. Decimo apparuit in monte Oliveti, antequam cœlos penetraret, et istæ duæ ultimæ apparitiones factæ fuerunt hodie, ut habetur Lucæ ultimo<sup>9</sup>, et [Actuum primo<sup>10</sup>. Istas decem apparitiones legimus ex ewangeliiis, extra autem ewangelium reperimus et alias Christi apparitiones. Undecimo in ordine et primo in tempore apparuit [197] suæ matri benedictæ, ut dicunt doctores. Duodecimo apparuit Jacobo [sc. minori]. Tredecimo apparuit plusquam quingentis fratribus [i. e. discipulis]. Quartodecimo apparuit Paulo dum iret in Damascum ad persequendum christianos, ut habetur Actuum nono. De his tribus apparitionibus dicit apostolus prima ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>11</sup>: deinde visus est Jacobo, deinde visus est plus quam quingentis fratribus (simul) [Tebnec hog nem wthgaznak]: novissime autem omnium tamquam abortivo (eretlen germeknek) [erethlen germeknek] visus est mihi. Quindecimo apparuit Stephano protomartyri dum lapidabatur, unde [ut habetur] Act. VII<sup>o</sup> <sup>12</sup>: ipse sanctus martyr dixit: ecce video cœlos apertos, et filium hominis stantem a dextris dei. Sancta mater autem ecclesia

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> v. 31. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 41. — <sup>6</sup> v. 25. — <sup>7</sup> v. 15. — <sup>8</sup> v. 16. — <sup>9</sup> v. 30. 33. — <sup>10</sup> v. 12. 13. — <sup>11</sup> v. 7. 8. — <sup>12</sup> v. 55.



hodie facit mentionem in ewangelio, et epistola de duabus Christi apparitionibus sc. nona et decima. Sequitur: et exprobravit i. e. increpavit incredulitatem illorum, et duritiam cordis, quia his sc. discipulis, qui viderant eum resurrexisse sc. a mortuis, non crediderunt. Dicit hic b. Gregorius: Christus dominus increpavit discipulos de incredulitate et duritia cordis cum [i. e. quia] corporaliter eos reliquit, ut verba quæ recedens diceret, in corda audientium magis impressa remanerent (Inkab akadna zi-uekbe) [inkab akadna elmeÿkben]. Et b. Jeronymus exprobravit incredulitatem ut succedat credulitas, exprobravit duritiam cordis lapidei, ut succedat (i. e. sequatur) cor carneum charitate plenum. Exemplo [enim] Christi valde increpandi sunt qui nec prædicationibus nec auctoritatibus sanctorum assentiunt [i. e. obediunt], quod manifestum signum infidelitatis est, unde Isayæ XX primo<sup>1</sup> dicitur: qui incredulus est, infideliter agit. Et nota: ex quo fit mentio de duritia cordis, quod quidam duri sunt in corde ut ferrum, sicut superbi, de quibus Isayæ XLVIII<sup>2</sup> dicitur: scio [quod] durus es ut ferrum. Sed ferrum licet cuncta metalla domat [minden erz enged neki i. e. mollit], domatur [meg lagul] tamen ab igne: ita superbos in præsentī deberet domare (timor) ignis infernalis. Quidam autem sunt duri in corde ut lapis, sicut avari, de quibus Jerem. V<sup>3</sup> dicitur: [in]duraverunt faciem suam sc. cordis [i. e. in corda sua] supra petram. Sicut enim lapis caret humore, ita avarus compassione. Quidam vero duri sunt in corde ut adamas, sicut luxuriosi, unde Zachar. VII<sup>4</sup> de luxuriosis dicitur: posuerunt cor suum quasi adamantem. Adamas attrahit ferrum. Et secundum b. Jeronymum: ferreas mentes libido domat. Adamas frangitur calido sanguine hirci vel hædi: ita mentes luxuriosorum et avarorum frangere deberet memoria passionis Christi. Recordarentur tales, qualiter agnus ille immaculatus [zepletelen] sanguinem pro ipsis fudit, et sic propitiarentur [i. e. compaterentur] sibi ipsis secundum illud Eccli XXX<sup>5</sup>: miserere animæ tuæ placens deo.

Secundo<sup>6</sup> Christus dominus in hoc ewangelio discipulis mandatum generale injunxit, dicens: euntes in mundum univer-

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> Oldalt: 2(a pars ewangelii). [Secundum membrum sermonis].



sum prædicare ewangelium omni creaturæ i. e. homini. Nomine enim omnis creaturæ secundum b. Gregorium in Omelia i. e. in expositione ewangelii homo significatur, quia homo quodam modo omnis est || <sup>337</sup> creatura propter duo: primo (quia) propter ipsum cuncta creata sunt, ideo dicit Psta: omnia subiecisti sub pedibus ejus, Psmo XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundo quia convenit cum omnibus creaturis, habet namque esse [i. e. essentiam] cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, et discernere seu intelligere cum angelis: et ergo ewangelium omni creaturæ prædicatur, cum soli homini narratur. Qui crediderit sc. fide formata et baptisatus fuerit, salvus erit. Quærit hic Beda: quid ergo erit de parvulis, qui adhuc credere non valent, et mox post baptismum decedunt [i. e. moriuntur]? Respondetur uno modo quod parvuli per alios credunt, sicut peccata quæ eis in baptismo remittuntur, per alios contraxerunt, et hoc sufficit eis ad salutem. Et ergo si statim post baptismum moriuntur, salvabuntur. Secundo dicitur quod parvuli baptizati licet [198] non habeant fidem in actu, habent tamen in habitu; sicut dormiens habet scientiam vel fidem. Qui vero non crediderit condemnabitur, unde ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: sine fide impossibile est placere deo; et Joh. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui non crediderit, jam judicatus est [sc. ad dampnationem]. Dicit hic b. Gregorius: fortasse unusquisque apud semetipsum dicat: ego jam credidi, ergo salvus ero, verum dicit si fidem operibus exornet, et si his, quæ verbis dicit, operibus non contradicit; unde Johannes in Canonica sua dicit: qui dicit se nosse deum [sc. per fidem], et mandata ejus non custodit: mendax est, 1<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et apostolus: confitentur se nosse deum, factis autem negant, ad Tit. I<sup>o</sup> <sup>5</sup>. In die quippe [i. e. certe] baptismatis omnibus operibus et pompis satanæ abrenuntiare [i. e. contradicere] promisimus: itaque unusquisque nostrum ad considerationem mentis oculos reducat, et si servat post baptismum quod ante baptismum spopondit [i. e. promisit]: certus jam quia fidelis est, gaudeat. Sed ecce quod promisit, minime servat, videamus si jam scit plangere quod erravit apud misericordem judicem: nec ille fallax habebitur, qui ad veritatem revertitur [sc. per pœnitentiam], etiam post-

<sup>1</sup> VIII. 8. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 16.



quam mentitur, quia omnipotens deus dum libenter nostram poenitentiam suscipit, ipse suo iudicio hoc quod [sc. peccatum] erravimus [i. e. peccavimus], abscondit. Hæc Gregorius. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, i. e. eos qui in me crediderint, ista miracula declarabunt [i. e. ostendent, manifestabunt]: *in nomine meo daemonia ejicient*; hoc fecerunt apostoli. unde Lucæ X<sup>o</sup> <sup>1</sup> reversi ad dominum dixerunt: domine, dæmonia subjiuntur [i. e. obediunt] in nomine tuo. *Linguis loquentur novis*; hoc in die sancto Pentecostes primo factum est, ut habetur Act. II<sup>o</sup>. *Serpentes tollent*; legitur enim de Paulo Act. XXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, quod dum per mare captivus duceretur ad Cæsarem, in quadam insula de navi descendentes [i. e. exeuntes] et Paulus sarmentorum [forgacokath] aliquantulam [aliquam] partem congregasset et super | ignem posuisset, vipera [i. e. serpens] a calore cum processisset invasit [ragada momordit] (in) manum ejus, ipse vero excutiens [i. e. projiciens] bestiam in ignem, nihil mali [i. e. doloris] passus est. Legitur etiam de eo quod | magnum draconem expulit in desertum. Item legitur de Simone et Thaddæo quod serpentes in palliis tulerunt et non ipsis nocuerunt. *Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit*: hoc patet de b. Joanne ewangelista, qui potum venenatum de manu Aristodimi sumpsum bibit, et non sibi nocuit. Sic etiam non nocuit b. Matthiæ, nec b. Gregorio, reperies in legendis ipsorum. *Super aegros manus imponent*, (et bene habebunt i. e. sanabuntur). Legitur Act. III<sup>o</sup> quod Petrus et Johannes, ascendentes ad horam orationis nonam in templum, reperierunt ibi virum ex utero matris claudum, qui videns eos rogabat ut eleemosynam reciperet. Intuens [i. e. respiciens] in eum Petrus cum Johanne, dixit: respice in nos. Ac ille intendebat in eos [i. e. respiciebat ad eos] sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit: argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula; et apprehensa manu ejus dextra levavit eum et protinus sanus factus est. Nota quod b. Gregorius in Omelia dicit: Numquid fratres charissimi, quia ista signa non facitis, minime credidistis. Sed hæc [sc. miracula] necessaria fuerunt in exordio [i. e. in principio] eccle-

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 3.



siaë, ut enim fides cresceret, miraculis fuerat nutrienda, quia et nos cum arborem plantamus [vel herbas] tamdiu ei[s] aquam fundimus, quousque eam in terra convaluisse videamus [mig megfogonik]: ac si semel in terra radicem fixerit, irrigatio cessabit. Ergo jam signa sunt non fidelibus sed infidelibus. Sancta mater ecclesia quotidie nunc facit spiritualiter quod tunc faciebat [199] per apostolos corporaliter; nunc cum [i. e. quando] per admonitionem alicujus fidelis [christiani] peccatum ab homine fugatur [i. e. repellitur], quid aliud est, nisi dæmonium ejicitur. Si quis prius verba scurrilia (morezona) loquebatur, et jam loquitur verba spiritualia; quid aliud est nisi loqui variis vel novis linguis? aut cum omnipotentis dei gloriam et proximi ædificationem, ac sui accusationem narrat, quid aliud est nisi novis linguis loqui. Dum aliqui suis bonis exhortationibus malitiam aut hæreticorum insaniam [i. e. errorem] de alienis cordibus auferunt: serpentes tollunt. Dum aliqui pestiferas suasionem audiunt, vel ab aliis diversa vitia conspiciunt, et tamen ad operationem pravam minime protrahuntur: certe mortificum est quod bibunt, sed non eis nocebit. Item qui proximos suos vita et exemplo suæ operationis roborant [i. e. firmant], et necessitatem patientibus subveniunt: quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, et (sic illi et) ipsi bene habebunt hic et in futuro. Ista ergo sunt signa credentium, quæ sicut dicit b. Gregorius: tanto sunt majora spiritualiter intellecta, quanto per hæc non corpora sed animæ suscitantur vel sustentantur. Tertio <sup>1</sup> in præsentī ewangelio innuitur [i. e. ostenditur] ascensio Christi ibi: et dominus Jhesus postquam locutus est eis sc. verba prædicta et ista [illa] quæ scribit [scripsit] Lucas Act. I<sup>o</sup> <sup>2</sup>, videlicet: non est vestrum noscere tempora et momenta quæ pater || <sup>338</sup> posuit in sua potestate. Assumptus est in cælum, quia claritate cujusdam nubis circumdatus est, et ulterius [pro tunc] non est visus, et sedet a dextris dei. Et quia Christus dominus est deus et homo: secundum quod deus, sic intelligitur, sedet a dextris dei i. e. est in æqualitate [eg az iftenfegel] dei patris sc. in gloria, beatitudine, et judiciaria potestate. Ex quo per omnia sunt | æquales sc. non in persona. Unde in symbolo

<sup>1</sup> Oldalt: [Tertium membrum sermonis]. — <sup>2</sup> v. 7.



Athanasii dicitur: æqualis patri secundum divinitatem. Secundum autem quod Christus est homo, sic intelligitur: sedet a dextris dei i. e. est in potioribus [i. e. in melioribus bonis dei patris præ omnibus aliis beatis [i. e. sanctis] in tantum quod ipsa natura humana in Christo est beatior omnibus creaturis a se (creaturis) aliis et super alias habet regiam et judiciariam potestatem, tamen ista sessio non est accipienda [i. e. intelligenda] corporaliter. [quod ad deum patrem] quare in membris humanis deus pater sit constitutus, sicut dicit b. Augustinus, sed per sessionem ut jam dixi, designatur exaltatio Christi. Unde de ipso dicitur ad Ebr. primo<sup>1</sup>: sedet ad dextram majestatis in excelsis [i. e. in cœlis]. Damascenus dicit: Quos volumus honorare, ad dextram collocamus; hanc sessionem ad dextram apostolus ad Philip. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> exponens dicit: dedit illi [sc. Christo] nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jhesu omne genu flectetur cœlestium, terrestrium et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia dominus Jhesus Christus in gloria est dei patris. Illi autem profecti [i. e. proficiscentes] prædicaverunt ubique i. e. in [ad] omnes gentes domino cooperante i. e. coadjuvante, et sermonem confirmante sequentibus signis i. e. coruscantibus vel factis veris miraculis, quæ solus deus facere potuit. Quæritur hic primo utrum ascensio domini fuit præfigurata [ha meg volt peldazva]? Respondetur quod fuit adhuc in veteri lege in scala quam vidit Jacob præfigurata. Legitur enim Genes. XXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> quod Jacob vidit in sompnis scalam stantem super terram et cacumen [i. e. altitudo] illius tangens cœlum, angelosque dei ascendentes et descendentes, et dominum innixum (kenekle) [thahath reaĵa kenĵkleth] scalæ. [Spiritualiter] per scalam intelligitur nubes lucida, in qua Christus dominus cum angelis et sanctis [200] de limbo eductis hodie cœlos ascendit. Secundo hæc festivitas fuit præfigurata 4<sup>ti</sup> Reg. II<sup>o</sup>, ubi legitur, quod Elias fuit translatus in paradysum in curru igneo: sic Christus dominus hodie in nube lucida cœlos ascendit. Tertio fuit ascensio (Christi) præfigurata apud paganos, unde refert b. Jeronymus, quod dum romani totum mundum regerant, et quando aliquod regnum ab eorum dominio recedebat,

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 9. 10. 11. — <sup>3</sup> v. 12.



tunc ad reducendum exercitum copiosum mittebant, et tandem victoria obtenta ductor belli cum revertebatur, ei romani quatuor honores exhibebant [i. e. faciebant]: primo sibi obviam veniebant; secundo ei currum cum quatuor equis albis portabant, in quo eum ad civitatem deducebant; tertio cum pallio Jovis induebant; quarto ipsum captivi sequebantur, et unacum eo in civitatem veniebant. Spiritualiter per hoc præcise Christi ascensio hodie facta figurabatur: sicut enim capitaneo illi [had nagnak] romani obviam veniebant, ita omnes cives cœlici [i. e. angeli] hodie Christo domino obviam venerunt, et ipsum cum jubilo [hangof enekel] in cœlum deduxerunt; ideo dicit Psmsta: ascendit deus in jubilo, Psmo XL<sup>mo</sup> VI<sup>to</sup> <sup>1</sup>. | Item sicut ille ductor belli in curru in quo erant quatuor equi albi, in civitatem vehebatur [i. e. trahebatur]: sic Christus in nube lucida in cœlum propria virtute est assumptus. Item ille pallio Jovis inductus veniebat in civitatem: ita Christus dominus humanitate glorificata in cœlum est levatus. Item illum captivi sequebantur: sic sancti in limbo captivati Christum dominum sequentes, hodie in cœlum sunt deducti. — Quæritur secundo quare Christus dominus cœlos ascendit et nobiscum visibiliter non remansit? et videtur quod melius fuisset si permansisset, primo quia solus prædicaverat: ego sum lux mundi Joh. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup> melius autem est lucem permanere quam tenebras advenire: et ergo videtur | quod melius fuisset si ista lux nobiscum visibiliter permansisset quam nos in tenebris reliquisset. Secundo melius est ægroto medicum cum eo permanere quam eum relinquere: sed ipse dominus Jhesus est medicus, nos vero ægroti, unde Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> solus ait: non est opus [i. e. necesse] valentibus [i. e. sanis] medicus, sed male habentibus i. e. infirmis. Et b. Augustinus [dicit]: Magnus venit de cœlo medicus, quia magnus jacebat per totum mundum ægrotus, igitur (et cetera). Tertio melius est discipulis magistrum cum eis permanere quam eos deserere [i. e. dimittere]: Christus vero est magister in quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ dei, nos vero sumus discipuli ignari, igitur etc.? Respondetur quod indicibiliter melius est capitaneo exire contra hostes quam intra

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 46. — <sup>3</sup> v. 12.



clausuram permanere; ipse vero Christus est capitaneus noster etc. Item melius est advocato i. e. procuratori (303olonak) ante iudicem esse quam in domo permanere. Et breviter Christus dominus pluribus de causis ascendit: primo ut locum nobis pararet, Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vado parare vobis locum. Dicit b. Augustinus: domine para quod paras, nos enim tibi paras, et te nobis, quoniam locum paras et tibi in nobis et in te nobis. Secundo ascendit ut pro nobis apud patrem interpellaret [i. e. intercederet], ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Christus Jhesus qui mortuus est, et resurrexit, et est ad dextram dei, interpellat pro nobis; et 1<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: advocatum habemus apud patrem, Jhesum Christum: unde et b. Bernardus dicit: securum accessum habes o homo ad deum, ubi filius ostendit patri latus et vulnera, mater ostendit filio pectus et ubera, ubi nulla potest esse repulsa, ubi amoris tot sunt insignia. Tertio ascendit ut a labore quiesceret, triginta enim tribus annis pro nobis hic laboravit, unum quidem i. e. certe diem quietis non habuit, unde Psta in persona ejus dicit: in laboribus [semper fui] a juventute mea Psmo [201] octuagesimo VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>; et ergo ascendit ut ab aliis laboribus requiesceret, et ergo dicimus quod sedet ad dextram [dexteris] dei; sessio enim quietem dicit [vel notat yelenth]. Quarto ascendit ut fides meritum haberet, Joh. XX<sup>o</sup> <sup>5</sup>: beati [per meritum] qui non viderunt et crediderunt. Et b. Gregorius: fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum [i. e. veritatem bizonlagath]. Quinto ascendit ut discipulis spiritum sanctum daret, Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam vobis eum; et ad Ephes. IIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ascendit super omnes cœlos ut adimpleret omnia sc. donis suis. || <sup>339</sup> Sexto ascendit ut viam eundi ad cœlum nobis ostenderet, unde Michææ II<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: ascendit iter pandens eis. Dicit b. Bernardus: Salvator tibi homo factus est via, ambula per eam, noli pigrescere [ne thvnjalkodjal] etc. Tertio quæritur: quæ et quot signa amoris Christus dominus discipulis hodie ostendit? Respondetur quod quatuor. Primo quia cum eis comedit, Act. primo <sup>9</sup>: et

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 16. — <sup>5</sup> v. 29. — <sup>6</sup> v. 7. — <sup>7</sup> v. 10. — <sup>8</sup> v. 13. — <sup>9</sup> v. 4.



convalescens [i. e. simul comedens] præcepit eis etc. Secundo potestatem magnam eis dedit, sc. ad prædicandum, ad baptisandum, et miracula faciendum, ut habetur in hodierno ewangelio. Tertio quia eos amplexando osculatus fuit, unde ecclesia canit: nam quadraginta postquam surrexerat diebus sacris confirmans pectora apostolorum, pacis clara relinquens [oscula]. Quarto eos benedixit, Lucae ultimo<sup>1</sup>: elevatis manibus benedixit eis. Quarto quæritur: quare Christus post suam resurrectionem non statim ascendit? Respondetur quod primo ideo, quia si statim ascendisset, eum vere resurrexisse non credidissent. Secundo quia in sepulchro mortuus quadraginta horis jacuit, in quibus discipuli in maximo mœrore fuerunt. Ideo pro illo mœrore post resurrectionem quadraginta diebus ipsos lætificavit eis frequenter apparendo. Tertio quia qui vult ascendere in cœlum, debet decalogum [i. e. decem præcepta] et scripta quatuor ewangelistarum observare. Quarto quia Christus dominus | post suam nativitatem quadragesimo die fuit præsentatus in cœlum [templum], ita post resurrectionem quadragesimo die fuit assumptus in cœlum. Quinto quæritur: quare quinta feria voluit dominus Jhesus ascendere in cœlum? Respondetur quod primo ideo, quia quinta feria fuerint aves creatæ et tunc in aërem volaverunt: ita Christus dominus omnium rerum creator quinta feria in cœlum evolavit. Secundo quia quinta feria (sc.) in ultima cœna discipulos suo sacratissimo corpore et sanguine refecit, ita sanctos patres de limbo eductos quinta feria in cœlo æterna dulcedine satiare cœpit. Et nota quod hora nona ascendit: primo quia illa hora homo (de) terrestri paradiso expulsus extitit, ideo (merito) [et] illa hora per Christum in cœlum ductus fuit. Secundo quia hora nona in limbum descendit, ideo (et) illa hora in cœlum ascendit. Tertio quia hora nona in inferno fecit desolationem (romtafth) [rumtaft], ergo et illa hora fecit in cœlo reparationem epeÿtefth. Sexto quæritur quomodo ascendit? Respondetur quod quamdiu discipuli eum videre potuerunt morose [laffan], sed postquam eum videre non valuerunt, citius quam ictus esset oculi. Et sphæræ cœlestes secundum theologos sunt undecim (tÿzen eg menÿ) et quælibet illarum sphærarum

<sup>1</sup> v. 50.



tantæ est spissitudinis (themerkh) [ol temerkh], quantum in via plana unus posset quingentis annis ambulare, ita quod qualibet die quadraginta millia ambularet, et in quolibet milliari essent duo millia passuum lepes, et tantum spatium hodie Christus dominus velocissime ascendit; et dicitur quod si lapis molendinarius [ermen kw] de cœlo empireo deorsum mitteretur, quingentis annis vix terram attingeret. [Et] per merita beatissimæ | virginis Mariæ et omnium sanctorum dominus Jhesus in cœlum [in] quo ipse hodie in corpore glorificato ascendit, ducat et nos, qui cum deo patre et spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum benedictus Amen.

(Sequitur dominica istius octavæ ascensionis).

*Vigilate in orationibus.* Prima Petri quarto. Charissimi, notate quod hæc [202] dominica vocatur dominica expectationis [vaaro vafarnap], et ista hebdomada dicitur hebdomada expectationis. Sed quare dicitur? Ideo quia discipuli his diebus expectabant indui ex alto [i. e. ex cœlo], ut habetur Lucæ ultimo<sup>1</sup> i. e. expectabant spiritus sancti adventum, unde discipuli a die ascensionis, in qua præceperat eis dominus Jhesus ab Jerosolymis ne discederent [discernerent i. e. recederent] sed expectarent promissionem patris, ut habetur Act. primo,<sup>2</sup> usque ad diem pentecosten jejunaverunt et in orationibus perseveraverunt [i. e. continui fuerunt in orationibus genethlen imad-fagba voltanak]. De jejunio habetur Marci II<sup>o</sup> <sup>3</sup>, ubi sic legitur: erant discipuli Johannis, et pharisæi jejunantes: et venerunt ad Jhesum et dixerunt ei: cur discipuli Johannis et pharisæi jejunant, tui autem discipuli non jejunant? Ait illis Jhesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu cum illis est sponsus, jejunare? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus. Unde sponsus sc. Christus dominus a discipulis in die ascensionis est ablati, quando ab ipsis, videntibus eis, ad cœlos ascendendo recessit; et ergo ut dixi ab illo die usque sanctum diem pentecostes jejunaverunt. Hinc est [i. e. propter hoc est] quod quidam boni christiani exemplo discipulorum, ut capaces sint spiritus sancti

<sup>1</sup> v. 49. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 18.



in die pentecostes, his diebus jejunt; propter hoc hos dies vocamus jejunium spiritus sancti [zenlelek adventhet]. Quod autem erant perseverantes discipuli in orationibus, habetur Act. primo<sup>1</sup>, ubi dicitur de eis: hi omnes erant perseverantes in oratione unanimiter [i. e. simul] cum mulieribus sc. sanctis et devotis quæ secutæ fuerant Jhesum a Galilæa, et Maria, mater Jhesu. Et ergo et nos charissimi, si volumus spiritum sanctum recipere, debemus devotis et assiduis orationibus postulare. Cum quibus autem virtutibus quis spiritum potest recipere, vel debet se disponere ad receptionem spiritus sancti, ponit b. apostolus Petrus | in epistola præsentis diei, et sunt septem. Prima est prudentia; propter hoc dicit in principio epistolæ: o charissimi estote prudentes. Secunda est devota oratio et attenta [ÿgekezetes]; et hanc tangit ibi: vigilate in orationibus. Tertia [virtus] est charitas, ideo consequenter dicit<sup>2</sup>: Ante omnia autem mutuam charitatem habentes [egmaffhoz valo zerelmetek legÿen]. Quarta [virtus] est hospitalitas; hanc subdit ibi: hospitales invicem [egmafnak gazdalkodok legÿetek]. Quinta est liberalitas [beuelkedes], quæ tangitur ibi: unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Sexta [virtus] est docendi gratia, de qua dicit: si quis loquitur ||<sup>340</sup> i. e. si quis habet gratiam loquendi, loquatur, quasi sermones dei, non tamquam proprios, se ostendendo [maga mutogathvan]. Septima [virtus] est humilitas, et hanc ponit ibi: si quis ministrat [i. e. ministrando facit] sp. aliquod bonum proximo corporale vel [et] spirituale, sp. ministret ex virtute sc. humilitatis et non ex vitio superbæ perversitatis i. e. superbæ vel vanæ gloriæ. In præsentī autem collatione i. e. sermone solum volo loqui de oratione, de qua theuma [dicit]: vigilate in orationibus. Et de ipsa oratione moventur quædam quæstiones, quarum prima sit [est] ista: utrum oratio præcellat jejunium et eleemosynam? Respondetur quod sic, et hic in sex. Primo in causalitate (zarmazafba) [zarmafafol], causatur enim [autem] oratio ab anima, eleemosyna a rebus, et jejunium a corpore: anima autem præcellit res et corpus, ergo et oratio prævalet jejunio, eleemosynæ, et hoc ceteris paribus [kezenfeges]. Se-

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 8.



cundo communitate; quanto enim bonum communius, tanto est melius et divinius [iftenfeges] ut dicit Aristoteles. Oratio autem communior est quam jejunium et eleemosyna, quia eam omnes facere possunt, non autem jejunium et eleemosynam. Tertio facilitate, quia facilius est orare quam jejunare, et eleemosynam dare; igitur [etc.]. Quarto velocitate, citius enim potest fieri oratio, quam jejunium vel eleemosynæ largitio, ergo etc. [constrictio] [203] [etc.]. Quinto suavitate, quia suavius et delectabilius quis orat quam eleemosynam dat vel jejunat; igitur etc. Sexto potestate auctoris enim [majoris autem] potestatis est apud deum oratio quam jejunium vel eleemosyna. Ipsa enim oratio invincibilem deum vincit [gezhetetlen iftent meg]. Et [hoc] patet de Jacob, de quo legitur Genes. XXXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vir luctabatur cum eo usque mane, qui cum videret quod eum superare non posset, dixit ad eum: dimitte me, jam enim aurora ascendit. Respondit Jacob: non dimittam te nisi benedixeris mihi. Ait ergo: quod nomen est tibi? Respondit: Jacob. At ille: nequaquam appellabitur nomen tuum Jacob sed Israël [iften lato nep], quoniam si contra deum fortis fuisti, quantomagis contra homines prævalebis. Et benedixit ei in eodem loco; et exultans Jacob dixit: vidi dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea; et Exod. XXXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dominus ad Moysen orantem dicebat: dimitte ut irascatur furor meus contra populum istum, et deeam [i. e. perdam] eos, faciamque te in gentem magnam. Et ait Moyses: quiescat [i. e. cesset] ira tua domine, et esto placabilis super nequitia [i. e. super peccato] populi tui. Et additur ibi: placatus est dominus. Ecce quomodo oratione sua Moyses vicit (dominum) deum. Et hoc idem patet de muliere chananæa, quæ oratione sua dominum Ihesum vicit ad ejiciendum dæmonem de filia sua, ut habetur Matth. XV<sup>to</sup> <sup>3</sup>. Ita [item] oratio vincit angelos ita potens est. Secundum enim philosophum [Aristotelem] urbes [orbes] cœlestes [i. e. sphæræ] moventur ab intelligentiis, quas ipse philosophus angelos dicebat. Et Josue ut inimicos suos debellare potuisset, oravit dicens Josue X<sup>mo</sup> <sup>4</sup>: sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem (ha-ÿlyon) [ha-ÿlon]. Stetit itaque [que] sol | in medio cœli, et non

<sup>1</sup> v. 25—30. — <sup>2</sup> v. 10—14. — <sup>3</sup> v. 22—28. — <sup>4</sup> v. 12—14.



festinavit occumbere [i. e. occidere] spatio diei unius. Non fuit itaque ante ea et postea tam longa dies. O grande [i. e. magnum] miraculum, quis enim unquam jejunio, aut eleemosyna tantum miraculum patratus est [i. e. fecit]. Item ad orationem Eliæ cœlum non [ ] pluit annis tribus et mensibus sex [ut habetur tertii Reg. XVII<sup>o</sup>; et iterum ad orationem ejusdem Eliæ cœlum pluviam dedit copiosam], ut habetur tertii Reg. XIX<sup>o</sup>; et hæc habentur etiam Jacobi V<sup>o</sup> <sup>1</sup> ubi dicitur: Elias oratione oravit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres et menses sex: et rursum [i. e. iterum] oravit: et cœlum dedit pluviam et terra dedit fructum fuit [suum]. Item oratio ignis vim combustivam extinguit [extinxit], ut patet de tribus pueris quos Nabokodonozor in fornacem ardentem mitti jusserat [miserat], ut habetur Danielis III<sup>o</sup>. Item [mare] rubrum in duas partes divisit, et filios Israel per ipsum siccis pedibus ire permisit, ut habetur Exodi XIII<sup>o</sup>. Item oratio cœlos reseravit [i. e. aperuit], ut patet Act. VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, de sancto Stephano protomartyre, qui orans dixit: ecce, video cœlos apertos et filium hominis stantem a dextris dei. Item oratio mortuos suscitavit, ut habetur tertii Reg. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, de filio viduæ in Sarepta Sidoniorum, quem Elias orando suscitavit dicens: domine deus, revertatur oro anima pueri hujus in viscera ejus. Et subditur: exaudivit dominus vocem Eliæ, et reversa est anima pueri intra eum et revixit [megelede]. Item in novo testamento sancti, suis orationibus multos mortuos suscitaverunt. Patet de s. Johanne evangelista, de s. Benedicto, et de Bernaldino [Bernardino] novo sancto. Audivi enim a fratre Johanne Capistrano, quod meritis s. Bernaldini, quinquaginta quinque mortui essent suscitati, et quod duodecim ex illis vidisset [etc.]. — Secunda quæstio: quæritur quæ sint utilitates orationis? Respondetur quod primo oratio infirmitates sanat tam carnis quam mentis, unde Jacobi V<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: oratio fidei salvabit infirmum, et dominus allevabit eum: et si in peccatis fuerit, remittentur ei. Et b. Jeronymus [dicit]: jejunis pestes [i. e. infirmitates] carnis curantur, et oratione infirmitates [204] mentis sanantur. Hoc exemplariter patet Isayæ XXXVIII<sup>o</sup> de Ezechia rege, qui per

<sup>1</sup> v. 17. 18. — <sup>2</sup> v. 56. — <sup>3</sup> XVIII. 21. 22. — <sup>4</sup> v. 15.



orationem fuit curatus, et insuper vita longæva remuneratus sc. quindecim annorum. Etiam declaratur hoc de muliere chanaanæ, quæ oratione sua sanitatem mentis et corporis filie suæ obtinuit, Matth. XV<sup>to</sup>. Secundo oratio gratiam recuperat [i. e. inveniet], unde Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> habetur, quod publicanus oravit dicens: deus, propitius esto mei peccatori; et mox fuit exauditus gratiam dei consequendo [i. e. inveniando]. Unde ibidem subditur: justificatus rediit in domum suam; homo enim per gratiam dei justificatur. Tertio oratio hostes vincit et fugat tam spirituales quam corporales. De spiritualibus habetur Matth. XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, ubi dicitur: hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi jejunio et oratione. Hoc declaratur de quodam fratre, quem molestia carnis in- || <sup>341</sup> pugnabat diabolo procurante, et monitus idem ut crebro diceret: Ave Maria, [fecit] et liberatus est. De corporalibus inimicis habetur Exodi XVII<sup>o</sup> ubi legitur quod Moyses orabat et Josue pugnans Amalech vincebat, at dum Moyses ab oratione cessabat, Josue ab Amalech vincebatur. Dicit Glossa ibi: plus valet unus justus orando, quam infiniti peccatores præliando. Quarto oratio cælum reserat [i. e. aperit], unde Act. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur, quod Stephanus oravit et cælos apertos vidit. Quinto oratio vitam æternam procurat [nÿer], unde dominus Jhesus Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>4</sup> et Matth. VII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dixit: petite, et dabitur vobis [petite sc. orando et dabitur vobis] sc. vita æterna. Et subditur ibidem: omnis qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur. Sexto oratio [homines] confortat, et mentem illuminat, unde b. Bernardus: oratio illuminat et confortat; et b. Augustinus: oratione melius solvuntur dubia quam inquisitione [i. e. interrogatione]; et b. Isidorus dicit: orationibus in bonis confortamur; | lectionibus vero instruimur: utrumque bonum est si liceat, si non liceat, melius orare quam legere. Quod autem oratio confortat, habetur de Christo domino exemplum, de quo legitur Lucæ XXII<sup>o</sup> <sup>6</sup> quod positus genibus orabat, dicens: pater, si vis, transfer calicem istum a me, et mox apparuit ei angelus confortans eum. Propter has utilitates et alias quam plurimas, multa mouent nos ad orandum. Primo sacræ scripturæ, unde Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: oportet semper

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 55. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 7. — <sup>6</sup> v. 42. 43. — <sup>7</sup> v. 1.



orare. Et prima ad Thess. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: sine intermissione orate; et ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: orationi instantes; et Jacobi V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: orate pro invicem ut salvemini: multum enim valet deprecatio justis assidua etc. Sed diceret: non semper orare possumus, quia et aliis necessariis intendere debemus; si enim semper orarem, quando victum quæreremus, quando comederemus etc.? Respondetur secundum doctores, quod prædictæ autoritates possunt intelligi tripliciter. Uno modo quantum ad horæ determinationem, ut sit sensus: oportet semper orare sc. horis statutis [oportet semper malum vitare], unde b. Augustinus dicit: orationibus instate horis sc. statutis. Secundo modo quantum ad boni operis actionem, ut sic: oportet semper orare i. e. oportet semper bene agere, unde Glossa Augustini dicit hic: justus [i. e. bonus] nunquam desinit orare, nisi desinat esse. Semper orat qui bene facere non cessat. Tertio modo quantum ad mali vitationem, ut sic: oportet semper orare i. e. oportet malum semper vitare; unde dicitur: malum vitare est semper orare. Simili modo intelligantur aliæ autoritates jam allegatæ. Secundo ad orandum monent exempla sanctorum, et primo ipse sanctus sanctorum, rex regum, et dominus dominantium Christus dominus monet suo exemplo, quia ipse oravit, unde Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur de eo: exiit in montem solus orare, et erat pernoctans in oratione; et ejusdem IX<sup>o</sup> <sup>7</sup>: assumpsit Petrum, Jacobum | et Johannem, et ascendit in montem ut oraret [205]; et Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: ascendit in montem solus orare; et ejusdem XXVI<sup>o</sup> <sup>9</sup>: abiit tertio et oravit eundem sermonem: super quibus verbis dicit b. Augustinus: orat misericordia et non orat miseria, orat qui peccatum non fecit, et non orat quem mater in peccatis concepit, orat iudex et non orat iudicandus. Sed diceret: alius debet esse qui orat, et alius qui oratur, quia nemo se ipsum adorat, sed Christus dominus debuit orari [i. e. adorari], ergo ipse non debuit orare. Item nullo indiguit Christus, nec majorem se habuit: ergo non debuit orare? Respondetur quod in Christo domino fuit et est duplex natura sc. humana et divina. Secundum igitur humanitatem oravit, et non secundum divinitatem, et illa

<sup>1</sup> V. 25. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 28. — <sup>6</sup> 23. — <sup>7</sup> v. 44.



humanitas per orationem, et alia bona opera sibi et nobis multa merebatur. Item de s. Bartholomæo et s. Jacobo minore legimus, quod flexis genibus centies in die et centies per noctem orabant. Item de s. Martino dicitur: invictum ab oratione spiritum non relaxabat, et sic de aliis sanctis sc. Emerico, Ladislao et s. Catherina [Elisabetha] etc. (Tunc sequitur:) Tertio quæritur: quæ impediunt orationem, ne exaudiat? Respondetur quod inter cetera octo impediunt. [Primo si in oratione petitur, quod salutem resistit] i. e. quod non est salutare; et ergo orando homo debet petere salutare, unde dominus Jhesus Joh. XVI<sup>1</sup> dixit: Amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et nomen suum est Jhesus, quod interpretatur (Magyaraztatikh) salvatoris vel salvator. Quod autem si homo petit in oratione quod non est salutare, non exauditur, patet de Paulo, qui petebat a se removeri stimulum carnis, et non fuit exauditus, unde II<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>2</sup> dicit: datus est mihi stimulus carnis angelus satanæ qui me colaphizet, propter quod dominum ter rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea, nam virtus infirmitate proficitur; et hoc idem patet de duobus apostolis sc. Jacobo majore, et Johanne fratre suo, qui sessionem a dextris et a sinistris peti procuraverant, et exauditi non fuerunt, unde dixit dominus eis Matth. XX<sup>3</sup>: nescitis quid petatis. Item de eisdem habetur Lucæ IX<sup>4</sup>, quod cum Samaritani Christum dominum cum discipulis non recepissent, Jacobus et Johannes dixerunt: domine si vis, dicimus, ut ignis descendat de cælo et consumat illos (regghe porra tege). Conversus dominus increpavit eos dicens: nescitis cujus spiritus estis; filius hominis non venit animas perdere sed salvare. Secundo oratio non exauditur, si orans in malitia induratus a peccato mortali non cessat, hoc est non vult peccatum dimittere, unde Joh. IX<sup>5</sup> dicitur: scimus quoniam peccatores deus non exaudit. Sed si quis cultor est dei et voluntatem ejus facit, hoc exaudit. Et Isayæ primo<sup>6</sup> per dominum dicitur: cum multiplicaveritis orationes vestras: non exaudiam, || <sup>342</sup> quia manus vestræ [i. e. opera vestra] plenæ sunt sanguine i. e. peccato. Sicut enim

<sup>1</sup> v. 24. — <sup>2</sup> v. 7—9. — <sup>3</sup> v. 22. — <sup>4</sup> v. 54—56. — <sup>5</sup> v. 31. — <sup>6</sup> v. 15.



sanguis vestes maculat, ita peccatum animam foedat. Tercio oratio non exauditur si oratur pro indigno, hoc est pro illo, qui est in peccato mortali et non vult pœnitere; unde Jeremiæ prophetæ qui orabat pro populo israëlitico in malitia indurato, dictum est a domino Jerem. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: noli orare pro populo isto, quia non exaudiam. Item ejusdem XV<sup>o</sup> <sup>2</sup> dominus dixit: si Samuel et Moyses steterint [sc. orando] coram me [sc. orando]: non est anima mea ad populum istum. Legitur<sup>3</sup> in Vitas patrum, quod cum quidam frater temptaretur, et quidam sanctus pater pro eo oraret, et minime exaudiretur, vidit deo sibi revelante spiritum fornicationis eidem fratri applaudentem, vidit etiam angelum ei pro custodia deputatum, ipsum increpantem et dicentem: quare se ipsum non juvaret? Et ergo idem sanctus pater dixit prædicto [206] fratri: impossibile est quod saneris [i. e. libereris] nisi te adjuves orationibus insistendo, corpus jejuniis macerando, et temptationibus resistendo: quod cum ille fecisset, liberatus est. Si de aliquibus constaret [i. e. manifestum esset] quod præsciti ad dampnationem essent, non plus pro [de] ipsis quam pro dæmonibus esset orandum. Unde b. Augustinus dicit: si ecclesia esset certa de aliquibus, qui prædestinati sunt in ignem æternum, tantum pro eis oraret quantum pro diabolo: sed quia de nullis certa est, ideo orat pro omnibus dumtaxat [i. e. solummodo] hominibus, in hoc corpore constitutis. Quarto si quis orat hæsitanter i. e. dubitanter, unde Jacobi primo<sup>4</sup> dicitur: postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui autem hæsitat, non æstimet [ne velÿe] homo ille quod accipiat aliquid a domino. Propter hoc Marci XI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis et evenient vobis i. e. fient. Quinto si homo offensam lædenti non relaxat seu non dimittit. Ideo Marci XI<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: cum statis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et pater vester, qui est in cœlis dimittat vobis peccata vestra. Quasi dixisset a contrario [az ellen]: si non dimittitis non exaudimini, nec vobis dimittentur peccata vestra. Hoc patet

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> *Oldalt*: (Miraculum). — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 24.  
<sup>6</sup> v. 25.



Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> de servo nequam, qui conservo suo debitum non dimisit, ideo tandem nec sibi indultum [i. e. dimissum] fuit, unde dominus ejus ait sibi: serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui (sicut et ego tui misertus sum). Et ergo iratus dominus tradidit eum tortoribus, quoad usque redderet universum [i. e. omne] debitum. Et subjunxit ibidem Christus dominus dicens: sic et pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Sexto, oratio effectum (firth) non sortitur [i. e. non capit], si pauper petens auxilium non exauditur, unde Prov. XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup> | dicitur: qui obturat [i. e. obstruit] aures suas ad clamorem pauperis: et ipse clamabit, et non exaudietur. Hoc patet de fatuis virginibus, quæ non habuerunt oleum [i. e. pietatem] misericordiæ | in lampadibus suis, et exauditæ non fuerunt. Unde Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>3</sup> de eis dicitur: novissime [i. e. ultimate] venerunt et reliquæ virgines dicentes: domine aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. Septimo, si quis non orat perseveranter. Unde dicitur Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: oportet semper orare i. e. oportet perseveranter orare. Hoc exemplariter patet de amico qui petebat tres panes [mystice: veniam, gratiam, et gloriam], et quia ad hostium sui amici pulsare non cessavit, ideo quod voluit, obtinuit. Octavo, oratio non exauditur si attente non oratur. Unde b. Gregorius dicit: (illam orationem) deus non exaudit, cui qui orat non intendit. Et Origenes: orationem tuam tu non audis [i. e. attendis], quando deus eam audiet i. e. audit [quasi diceret: quod non audit]. Sed nota quod secundum s. Thomam 2<sup>a</sup> 2<sup>æ</sup>, quæstione octuagesima III<sup>a</sup>: triplex est attentio sc. verbalis, sensualis, et finalis. Et si primæ duæ non possunt haberi, sufficit ad orationem exaudiendam quod habeatur tertia sc. finalis, quare attendat homo ad finem orationis sc. ad deum, cui fit oratio, vel ad rem pro qua oratur [sc. ad veniam, gratiam, et gloriam]. Vel autem triplex est effectus (fir) [i. e. virtus fyr̃ya] orationis. Primus est mereri, secundus est impetrare [i. e. lucrari cum eo], et quoad istos effectus non oportet quod assit attentio toti orationi, sed

<sup>1</sup> v. 32. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 1.



sufficit vis primæ intentionis, qua quis ad orandum accedit. Tertius effectus est quædam spiritualis refectio mentis [i. e. dulcedo mentis], et ad hunc effectum [mentis] consequendum (de mente requiritur attentio. Et) addamus (adhuc) aliqua. Nono oratio non exauditur, si humiliter non effunditur, unde versus:

Vade superbe foras quia deus odit omne (quod oras;  
Hoc retine verbum: deus odit omne) superbum.

Deus enim solus respicit ad orationes humilium, et non spreuit [spernit] preces eorum, Psmo CI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et tales orationes tantum placent deo. Judith IX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mansvetorum et humilium semper tibi [207] placuit deprecatio. Item autem ante conspectum dei [ÿften eleÿben] solum orationes humilium ascendunt, Eccli XXXV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: oratio humiliantes se cœlos penetrabit. Decimo, orationis exauditiō impeditur si ipsa fiducialiter non dicitur [nem bizodalmalth], unde quia David habebat fiduciam in domino, ideo orans exauditus fuit. Orabat enim sic: Miserere mei deus: quoniam in te confidit anima mea, Psmo LVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Undecimo, oratio exauditionem non habebit si sociis carebit. Debet enim habere duos socios sc. jejunium et eleemosynam, unde Tobie XII<sup>o</sup> <sup>5</sup> Raphaël dixit: bona est oratio cum jejunio et eleemosyna. Jejunium et eleemosyna sunt duæ alæ orationis, quæ levant eam usque ad cœlum. Duodecimo, oratio non exauditur si devote non dicitur, unde Isidorus ait: quid prodest strepitus labiorum (zerghes) ubi mutum est cor? quasi diceret: nihil. Idem: non clamor sed amor resonat in aure || <sup>343</sup> dei. Ad cujus visionem gloriosam per intercessionem beatissimæ Virginis Mariæ ducat nos dominus Jhesus, in secula seculorum benedictus Amen.

Sc. in ultima cœna volens eos i. e. inquit sp. dominus i. e. apostolis  
consolari de spiritus sancti ad-  
ventu, qui tristabantur de ejus recessu suis

In illo tempore dixit Jhesus discipulis

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 8.



i. e. quando sp. ad vos de cœlo sp. spiritus sanctus sc. paraclitum  
 in die pentecostes i. e. consolator spiritum sanctum  
 [el iwend wigafalo gent lelek]  
 suis: cum venerit paraclitus, quem

sp. Jhesus i. e. destinabo sp. discipulis meis sp. procedentem  
 Dicit Didymus: spiritus sanctus a filio Hic ostenditur quod spiritus sanctus  
 mittitur non quidem ut minister sicut procedit ab utroque, sed hoc ideo dicit  
 angeli, prophetæ et apostoli missi sunt ut sperent a deo prædicationis gra-  
 tiam  
 sed sicut æqualis ab æquali  
 (kudeth) [bocatok] [atÿatul bigonfagnak lelket]  
 ego mittam vobis a patre, spiritum

sp. spiritus sanctus sp. sicut rivus a fonte, i. e. mittitur sp. spiritus sanctus  
 splendor a sole, et lux de luce  
 veritatis, qui a patre procedit, ille

i. e. testificationem i. e. faciet vel dicet sp. filio dei  
 Augustinus: cordibus vestris de me fidei veritatem inspira-  
 bit, dedit etiam testimonium quod Christus esset in cœlesti-  
 bus ex quo venit de cœlo, quia factus est repente de cœlo  
 (bigonfagoth) [tegen] sonus. Act. 2. [en rolam]  
 testimonium perhibebit de me:

sp. discipuli mei i. e. testificationem i. e. facietis i. e. quoniam  
 Glossa: Apostoli erant testes idonei i. e. veri christiani, quia omnium quæ  
 fecerat Christus, ex quo ab initio inceperat prædicare, visores et inspecto-  
 res fuerunt, doctrinam ejus audientes et miracula videntes, unde 1<sup>a</sup> Joh.  
 1<sup>o</sup> dicitur: quod vidimus et audivimus et manus nostræ contractaverunt  
 (tapoghatakh), de verbo vitæ hæc annuntiamus vobis Joh. XV<sup>to</sup> etc.  
 [tanofagoth]  
 et vos testimonium perhibebitis, quia

i. e. a principio i. e. existitis sp. persecutionem futuram i. e. prædixi  
 et odium mundi  
 (ezeketh megh bezelleem)  
 [ezeketh meg mondām]  
 ab initio mecum | estis. Hæc locutus sum



sp. tamquam amicus i. e. offendiculum non patiemini i. e. extra congrega-  
 fidelis et non adulator recedendo a me propter hæc cum venerim

(ne vetkezÿetekh)

[ne vethkezÿetek]

vobis, ut non scandalizemini. Absque

tiones sp. suas sp. iudæi et i. e. appropinquit vel i. e. tempus  
 vel extra ecclesias infideles i. e. ponent appropinquat

sp. tamquam malos Utitur tempore præsentis pro futuro  
 et excommunicatos homines propter certitudinem futuri, qu. d.  
 (Sÿnagogaÿok kÿuel vetnekh) non solum eicient vos a congrega-

[gwlekezefek kiwl]

[eliwt]

synagogis facient vos: | sed venit hora,

sp. homo i. e. occidit sp. discipulos i. e. putet vel æstimet i. e. servitium  
 vel credat

tione sua, sed in tantum malos vos putabunt, ut credant se ipsos facere  
 obsequium magnum deo propter hoc quod vos occidant etc.

vely

zolgala toth

ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium

i. e. facere sp. glorioso sp. quæ jam dixi sp. iudæi et gentiles quibus  
 nomen meum prædicabitis ad  
 ipsorum utilitatem si voluerint etc.

se parare deo: et hæc facient vobis,

i. e. non cognoverunt Beda dicit: quia filius in patre et pater in filio est,  
 deum neque ejus filium patet: quod quicumque filio resistunt obstinata  
 mente, nec patrem noverunt sp. fidem etc.

(fem)

quia non noverunt patrem, neque me.

sp. prædicta i. e. prædixi sp. discipulis i. e. quando i. e. advenerit  
 Augustinus: i. e. de futuris ideo instruxi vos, ne ignaros et imparatos  
 animos mala inopinata (veletlen) et inprovisa turbarent; sed præcognita  
 et patienter accepta ad bona sempiterna perducerent

[meg bezelem]

Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit



i. e. tempus sp. prædictorum i. e. recordemini i. e. quoniam sp. Jhesus  
(vnekÿk ideÿekh

horayokh)

[emlekezÿtek]

hora eorum, reminiscamini quia ego

i. e. prædixi sp. discipulis etc.

dixi

vobis.

*Joh. XVI°.*

Charissimi, quia discipuli multa adversa erant passuri, ideo Christus dominus illa eis in loco ultimæ cœnæ prædixit, ut patet in hoc [208] ewangelio. Et hoc triplici de causa. Primo ut ex hoc ipsum verum deum fore cognoscerent, quoniam [quia] ita sciebat et prædicebat futura sicut præsentia. Secundo ut ipsi in illis adversitatibus et periculis cautius sibi ipsis præviderent [okofban tartanaÿak magokat hozayä], et fortiores fierent, quia jacula [i. e. sagitta] prævisa minus feriunt, ut dicit b. Gregorius. Tertio ut contra illa mala per clipeum patientiæ se munirent [i. e. firmarent]. Prædixit autem eis tria mala ventura: primo a synagoga eorum separatione per excommunicationem ibi: absque synagogis facient vos || <sup>344</sup> i. e. extra synagogas ponent vos; secundo ipsorum infamationem; tertio eorum occisionem. Hæc duo tangit ibi: venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare deo; quasi dixisset: adeum [adeo] vos malos putabunt et infamabunt, ut quicumque vos occiderit, deo servitium se exhibere credat. Et propter brevitate maneamus [maragÿonk] circa primum (membrum). Nota ergo (quod) sicut dicit Victor [i. e. doctor] tunc temporis fuit grave apostolis eici a synagoga, quia adhuc ecclesiæ non erant, et libenter ipsi in templo orabant, unde Act. III° <sup>1</sup> dicitur: Petrus et Johannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam; tamen ut dicit b. Augustinus: secundum veritatem hæc ejectio nihil eis nocebat, quia absque hoc inde exiuri [i. e. egressuri] erant. Sed hæc sententia excommunicationis, quam principes sacerdotum tulerant contra discipulos, erat injusta, et non bene lata [i. e. data]. Unde sententia [talís]

<sup>1</sup> v. 1.



tribus modis potest esse injusta: primo ex animo, ut si ex odio, aut ira vel invidia, et non ex zelo [i. e. amore] justitiæ promulgetur [i. e. pronuncietur]. XI<sup>a</sup>, quæstione III<sup>a</sup>: Illa ita: et *extra* De sententia excommunicationis, Cum medicinaris [medicinalis], ideo tantum [tutum bator] consilium est, quod si quis offenditur, non pro se sed per alium, sententia(m) promulgetur [provulgetur]. Sed [Et] quia hæc excommunicatio discipulorum erat ex ira, odio, et invidia: injusta erat; et hoc prædixerat discipulis Christus dominus Matth. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicens: eritis odio omnibus hominibus, propter nomen meum. Secundo sententia est injusta ex causa, et hoc tripliciter. | Primo quia nulla prætenditur [i. e. nulla causa est] *extra* De sententia excommunicationis: Cum medicinaris. Secundo si prætenditur tamen vera non est. Tertio si vera est, non [tamen] est sufficiens et rationabilis [ha oka vagÿon nem meltan valo], ut *extra* eodem Sacro, paragrapho primo; et argumentum *extra* De appellationibus: Ut debitus. Et quia excommunicatio discipulorum fuit sine causa rationabili, erat injusta, quia solum eos excommunicatos principes sacerdotum denunciari mandaverant, quia in Christum credebant; unde Joh. IX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: jam enim conspiraverant [i. e. malum consilium fecerant] judæi, ut si quis eum confiteretur, extra synagogam fieret. Tertio sententia est injusta ex ordine minus recto; quando sc. causa vera et rationabilis prætenditur et proferens charitative monetur, attamen [i. e. sed] non processit monitio [sc. trina] competens, vel non fuit facta coram personis idoneis. Et hic loquor [loquitur] de sententia judicis, et non juris; et talem excommunicationem sc. judicis debet præcedere terna monitio. Et sic iterum sententia lata contra discipulos fuit injusta, quia nulla monitio præcesserat. Unde Act. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> Paulus dixit: si hominem romanum indamnatum licet vobis flagellare? Glossa dicit [hic]: indamnatum i. e. judiciali ordine de nullo reatu [i. e. ritu] convictum. Tales sententias excommunicationis injustas prælati nostri temporis multas fecerunt [ferunt], sed vae ipsis. Tamen secundum b. Gregorium: sententia sive sit justa sive injusta, est timenda. Etsi est injusta, est meritoria toleranti primo quia ei inferitur | verecundia; se-

<sup>1</sup> X. v. 22. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 25.



cundo quia superiori exhibetur obedientia; tertio quia proximo in exemplum datur patientia. Secundo [Sed] notandum est quod quando quis juste excommunicatur, tunc illa sententia [valde] est timenda, propter periculum, dampnum, et opprobrium. Periculum autem triplex est, primo quia talis in potestatem dæmonis traditur, sicut (patet) de illo fornicario, quem apostolus excommunicavit, et mox satanas potestatem in ipsum accepit, ut habetur 1<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>to</sup>, ille enim omnino maledictione dignus erat, qui cum uxore patris sui opus carnis [209] exercens morabatur. Dicit b. Augustinus: omnis christianus qui a sacerdote excommunicatur, satanæ traditur. Extra ecclesiam est diabolus, sicut in ecclesia Christus, et propterea satanæ traditur, [sicut] qui ab ecclesiastica communione removetur. Cui autem quis traditur, sub ejus potestate constituitur. Secundum periculum est, quia dei gratia et protectio ab excommunicato subtrahitur, et sibi ipsi relinquitur, ut liber sit currere in præcipitium i. e. peccatum, a quo exire non valet cum sit solus, unde Eccli III<sup>to</sup> <sup>1</sup> dicitur: vae soli: quia si ceciderit, non habet sublevantem se. Quousque enim quis est inter christianos, [per meritum et non solum misericordia] et non ab eis divisus per excommunicationem, juvatur ab eis, sed protinus ut exit, ut membrum abcisum aliquo ecclesiæ suffragio non juvatur. Tertium periculum est, quia excommunicatio est morbus contagiosus [ragado korfag]: sicut enim participans cum leprosis incurrit lepræ abhominatorem, sic participans cum excommunicato incidit in excommunicationem, per quam [multi] veniunt in æternam dampnationem. Unde legitur quod quidam vir sanctus, quemdam dæmonem, qui hominem invaserat adjuravit [i. e. præcepit] ut sibi diceret, quid esset illud peccatum per quod diabolus plures animas lucraretur? Respondit, quod excommunicatio, quia excommunicatus aliquando per diem centum homines peccare facit, qui cum eo participant. (Tunc) Quæritur hic: an participare cum excommunicatis semper sit peccatum, et excommunicatio [in excommunicationem] incurratur? Respondetur primo quod cum excommunicato quis in quibuscumque non debet participare sc. in osculo, oratione, salutatione, conversatione et commensatione: hoc

<sup>1</sup> v. 10.



est, homo non debet sumere cum excommunicato cibum et potum, sane tamen hoc intelligendo ut patebit. Unde

Si pro delictis anathema [i. e. excommunicatio] quis efficiatur,  
Hos orare [i. e. salutare], vale, communico, mensa negatur.

[non debet secum conversare, comedere], ut XI<sup>a</sup> quæst. III<sup>a</sup>: sicut excommunicatus cum excommunicato. Hæc autem excommunicatio in tertiam personam non transit XI<sup>a</sup> quæst. III<sup>a</sup>: «Quoniam multos». Secundo dicitur, quod in quibuscunque casibus quis communicando ¶ cum excommunicato non tamen in crimine: non incurrit in excommunicationem; unde versus

Utile, lex humile, res ignorata, necesse  
Hæc anathema quidam faciunt ne possit obesse [i. e. nocere].

Expositio: utile i. e. utilitas ex parte excommunicati, ut quando quis loquitur cum excommunicato de his quæ pertinent ad salutem animæ ejus, aut de absolutione ejus, utilitas etiam participantem ¶ <sup>345</sup> excusat, ut cum petit ab eo quod ei debet, alias excommunicatus de delicto suo commodum [i. e. lucrum] reportaret. Ideoque si nolit solvere potest in judicio conveniri, et excommunicati sine scrupulo [i. e. timore] conscientiæ ad (prædicationem con-)mitti possunt. Excusantur etiam [omnes] illi (qui) causa prædicationis et confessionis habitant inter eos, a quibus etiam licite postulant et recipiunt eleemosynam, si aliter nequeunt inter eos habitare. Excusantur etiam si aliqua verba a prædicatione non [vel] confessione remota incidenter [i. e. contingenter], ut apud eos magis proficiant, interponant. *Extra eodem*: «Cum voluntate» (paragrapho) Prædicatores excusantur etiam si aliqua verba etc.; immo ubi homo copiam jurisperitorum [i. e. legisperitorum] non posset habere, nec res caperet dilationem: tunc posset petere consilium ab excommunicato tam in temporalibus quam in spiritualibus. XI<sup>o</sup> quæst. III<sup>a</sup> «Quoniam multos». Sequitur lex sc. matrimonii, quæ excusat uxorem participantem cum viro excommunicato, et e converso, quia non ad imparia judicantur [merth ne valafthatÿak wketh egmaftul]. *Extra* De divortio [iudicio] «Gaudemus» paragrapho «Sane». Si autem mulier excommunicata est propter matrimonium, quod est illicite contractum, non licet viro ei communi-



care: si vero alia de causa, tunc uterque excusatur. Si autem vir vocat excommunicatum ad mensam, uxor non debet comedere ad eandem, quia unacum viro incurrit excommunicationem. Sequitur: [quia] humile i. e. humilitas sive bonum utilitatis [humilitatis] excusat quasdam personas, puta filios in potestate patris constitutos, non intelligas emancipatos (elualaftatot) [i. e. a patre separatos]. Item servos, ancillas, rusticos servientes, et omnes alios subiectos, qui sunt de curia, [210] non tamen de consilio. Et per rusticos intelliguntur qui colunt terram dominorum suorum. Nec debet sine necessitate vendi aliquid [ab] excommunicato, vel emi ab eo[-dem], sic nec communicanti sibi nomine excommunicati, nec licet mittere literas excommunicato, nec recipere missas sp. literas, nec ei dare vel mittere exenia i. e. munera, tamen si in salutari opere mittitur excommunicato litera vel si per literam repetitur ab eo debitum, non est salutandus, sed loco illius accusativi: Salutem, qui solet poni in litera, ponitur hæc oratio: Spiritum consilii sanioris i. e. melioris. Si autem quis salutatur ab excommunicato, non debet eum resalutare (foghadnġa), ne sic communicet ei loquendo in casu non concesso, sed potest dicere: Deus emendet te. Et hoc non est salutare, sed potius ipsum de culpa emendare. Hæc Johannes Thewtunicus in Summa confessorum. (Tunc) Quæro primo, si aliquis assurgat vel reverentiam exhibeat excommunicato, aut caput inclinet ei salutanti, aut labia moveat quasi resalutans, cum tamen nihil dicat, numquid eo ipse [ipso] incurrit excommunicationem | [minorem]? Respondetur, quod cum pœnæ non sint extendendæ, si excommunicato assurgatur vel exterior reverentia exhibeatur sine obsequio ministerii corporalis: non incurritur excommunicatio, quia hæc facere non est (ei) communicare. Secundo quæro [hic]: an liceat eleemosynam recipere ab excommunicato? Respondetur quod non, nisi in casibus incertis [exceptis] sc. in casibus necessitatis et similibus, et hoc non debet restringi ad extremam necessitatem, sed sufficit ad excusationem quod indigeat, et non possit commode et de facili habere necessaria aliunde. Unde Innocentius *extra eodem* in Glossa supra capitulo: Cum» voluntate» dicit: non solum a non excommunicatis sed etiam ab excommunicatis [et peccatoribus] quantumcunque notoriis (i. e. publicis) eleemosynæ recipi possunt; nam ad illas omnes



tenentur octuaginta VI<sup>a</sup> distinctione Non satis in fine [Nam satis et sine] et omnibus sunt svadendæ eleemosynæ XXVI<sup>a</sup> dist. deinde in fine. Nota secundum Innocentium in Glossa, [quod licet mortuaria i. e. oblagia quæ pro anima dantur, non sunt recipienda ab excommunicato, cum nec pro eo orandum sit LXXXVIII<sup>a</sup> dist. capit. finali. Tamen si non pro anima, sed sicut alteri privato excommunicatus aliquid leget [hag] ecclesiæ, illud accipere potest, quia testari non prohibetur excommunicatus (i. e. testamentum facere etc.). Tertio quæro: utrum ab uxore vel familia excommunicati possumus aliquid recipere? Respondetur quod de rebus parafernalibus [iegruha] uxoris, si dat uxor nomine suo, possumus accipere, de bonis autem communibus si det nomine mariti tantum, aut nomine mariti et suo, non licet accipere, sicut nec ab ipso excommunicato: si autem nomine proprio tantum et concessum est ei a marito dare de rebus communibus, cum voluerint, accipi potest quod illa dederit, alioquin [i. e. aliter] non licebit. Si autem dubitatur, utrum nomine suo vel mariti vel utriusque sine licentia aut cum licentia det, tenendum est certum et dimittendum incertum, ne recipiens dimittat se discrimini [i. e. periculo]. Eodem modo distinguendum est de familia ut non recipiatur quod non dederit ex parte domini: si autem quis proprio nomine dederit, ut de portione ipsum contingente; tunc licet accipere. Quarto quæro, utrum licet hospitari in domo excommunicati ipso absente, aut sumere inde panem vel vinum ad celebrandum missam? Respondetur quod non licet, nisi recipiatur [ad hospitium] et recipiam [panem vel vinum] ab uxore vel ejus dispensatore, secundum quod dictum est in tertia quæstione. Quinto quæro [quæritur] numquid frater [i. e. monachus], prædicator debet instruere uxorem excommunicati vel familiam ut in prædictis casibus nomine proprio det aliquid de rebus hujusmodi? Respondetur quod non debet frater aliquid facere aut docere, propter quod habeatur [i. e. sit] notabilis de cupiditate rei alienæ. Prædicta habentur in Glossa (C)XXXIX super [verbo] nomine ipsius. || <sup>346</sup> Sequitur: res ignorata. Intellige quando est ignorantia facti probabilis. [211]\* *Extra*: De Clerico excom-

\* E levélhez ragasztott külön szelet papíron, mely a következő Sermo (l. itt a 397. lapon alulról a 4. sort) pótlékául volt szánva: [Unde



municato ministrante. Apostolicæ. Et *extra eodem*: Significavit. Vel ignorantia etiam juris quantum ad illos quibus licet jus ignorare, ut sunt pueri usque dum sunt doli capaces. Concordat etiam Gauffredus et Hostiensis sub: (C.) Res ignorata. Sequitur

Petrus ad illos qui discipulos dicebant ebrios esse Act. 2. dixit: non sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: sed impletum est illud, quod dicitur Joel II<sup>o</sup>: in diebus illis effundam de spiritu meo, et prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ. Ubi sciendum, quod Christus recedens ab apostolis, eis promisit donum sp. dicens eis: dum assumptus fuero, alium paraclitum dabo vobis. Volens ideo adimplere promissum, misit hodie de cælo spiritum sanctum. Sed quia multas gratias habet Spiritus sanctus dare suscipientibus digne sc. creare, informare, illuminare, prophetare, miracula facere, et has gratias dedit Christus apostolis, hodie ideo dixit: effundam de spiritu meo i. e. omnes gratias spiritus sancti, virtutes et dona necessaria ad salutem pro se et peccatoribus. Dabo apostolis meis Isayæ XL<sup>o</sup>: effundam super sitientes aquas i. e. super apostolos sitientes et desiderantes adventum spiritus sancti aquas gratiarum et virtutum, quia eadem est liberalitas filii dei et spiritus sancti. Ideo sicut dei filius, ita spiritus sanctus easdem gratias effudit; unde spiritus sanctus loquens apostolis Ezech. 16: effundam super vos aquam mundam et dabo vobis spiritum meum. Dedit eis aquam mundam dando eis gratiam mundantem et lavantem eos ab omni affectione mundana; dedit eis spiritum novum, dando eis virtutem confirmationis in bono eos renovantem in dei amore et desiderio cælestium. Et hoc prædixerat Ecc. 16.: effundet super eos misericordiam suam sc. spiritus sancti figuram. Habemus de hoc Apoc. 16: Angelus effudit fialam suam super flumina et fontes aquarum, et factus est sanctus. Appellatur enim angelus spiritus videlicet ratione missionum quia angelus vocatur. Angelus eo quod ideo personis devotis mittatur: ita spiritus sanctus hodie est missus apostolis a Christo ad dandam gratiam suam. Apoc. 16: vidi angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, et terra illuminata est a gloria ejus i. e. mundus in cognitione veritatis. Sed vocatur tertius ratione processioneis, quia est tertia persona in divinis, procedens a patre et filio. Ideo appropriatur ei bonitas, propter quod dicitur Levit. 7: quidquid invenerit dies tertius, ignis consumet i. e. quos invenerit spiritus sanctus, sc. qui est tertius in persona in cænaculo congregatos. Flamma enim amoris eos in amorem dei et devotionem inflammabit, ideo in forma ignis hodie descendit, ostendens eos in amore inflammasse. Iste igitur angelus sc. spiritus sanctus fialam suam effudit i. e. abundantiam suarum gratiarum super flammam i. e. apostolos, qui sicut flamma christianos impleverunt fide, gratia, sapientia, et virtutibus et super felices 12 discipulos, et personas devotas ibi existentes centum XX<sup>as</sup>, quos omnes convertit in sanguinem i. e. in dei amorem et desiderium cælestium.]



[res ignorata] necesse i. e. necessitas quæ excusat, quia legem non habet, immo jura permittunt quod excommunicatis causa humanitatis pro sustentatione [i. e. pro victu et amictu] in necessitate aliquid dari potest, nec expectanda est ultima necessitas, sed sufficit quod homo credat eos indigere. Et si est excommunicatus aliquis alienigena (Ideghen), et indigena, et petat hospitium, ille a quo primo petit, non debet expectare donec ab aliis hominibus sit repulsus. Tamen hoc dictum non extenditur nisi ad alimenta, vestimenta et hospitium etc., sine quibus homo vivere non potest. Secus est [i. e. aliud est] si petat securim, fossorium vel aliquid aliud utensile (haz ezkez) quo indiget, quia in talibus non est ei tam facile communicandum. Tanta tamen posset esse necessitas quia [quod] etiam homo in his subvenire posset, quod arbitrio [i. e.] iudicio boni viri limitandum est i. e. dimittendum est. Quæritur hic [iterum] si quis amico suo excommunicato venienti comedere in domo sua vel accipere de rebus [bonis] suis aliquid permittit, vel ei domum vel claves ex certa scientia (zantzandok) [zanzandoccal] dimittit vel permittit eum comedere in una parte domo [domus] et ipse comedit in alia. Numquid sic participat [eum] excommunicato? Respondetur secundum Glossam prædictam, quod si [hoc] faciat in fraudem ne offendant eum [kedvet ne zegÿe], aut ut sic acquirat favorem ejus (kedueth) intelligendum est participare cum eo, et incurrit minorem excommunicationem: si autem dimittat domum vel claves, aut permittat eum comedere ut prædictum est, (quia) probabiliter timet, ne ille excommunicatus vim inferat ei aut rebus ejus si eum repellat | a domo vel non recipiat, dicit Glossa: Non credo quod teneatur eum cum violentia repellere aut se offendere vel res suas. In hoc casu non incurrit minorem excommunicationem. Si autem credit eum indigere hospitio vel alimentis, (potest eum causa humanitatis) [i. e. pietatis] recipere vel reficere [i. e. cibum et potum dare sibi] ad mensam separatam facta protestatione, quod eum causa necessitatis recepit. Et hoc ideo facere debet, ne vel ille [ipse] receptus credat hoc fieri propter aliud, et alii qui hoc viderint, ne scandalizentur. Quæritur utrum orandum sit pro excommunicatis? Respondetur secundum s. Thomam quod pro excommunicatis orari potest in privato (thit-



kon) [i. e. in secreto] sed non in publico [i. e. in manifesto] sc. inter orationes quæ fiunt pro membris ecclesiæ: tamen fructum orationis non participiunt quamdiu sunt in excommunicatione; sed oratur ut detur eis spiritus compunctionis, ut ab excommunicatione solvantur; suffragia etiam ecclesiæ quæ pro tota ecclesia fiunt, excommunicato non prosunt [i. e. non proficiunt]. Hostiensis dicit, quod pro excommunicato non est orandum specialiter, intellige publice, De Consecratione *dist. prima capit. finali*, nam in genere etiam, pro hæreticis in parasceve orat ecclesia; sed oratio debet fieri generalis. (Tunc) Quæritur: si excommunicatus jurat in manu episcopi stare mandato, et episcopus recepto juramento communicat ei: numquid intelligitur eum absolvere? Respondetur secundum Raymundum (C)XXXVII, quod si dico quod non nisi absolvat eum in forma ecclesiæ, alias incidit in excommunicationem minorem tam episcopus quam alii sibi communicantes, cum constet [i. e. manifestum] illum esse adhuc excommunicatum. Secundo timenda est excommunicatio propter dampnum quod triplex est. Primum quia excommunicati suffragiis, orationibus et beneficiis ecclesiæ privantur, quorum participationem propheta optabat dicens: participem me fac deus omnium timentium te, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. [212] Secundum est quod a spiritu sancto tales non vivificantur; sicut enim ignis non inflamat ligna divisa, nec spiritus humanus vivificat membra a corpore separata vel abscissa: sic nec spiritus sanctus inflamat nec vivificat excommunicatos a corpore ecclesiæ separatos. Unde b. Augustinus [super Johannem] dicit: nihil sic debet formidare [i. e. timere] Christianus, sicut separari a corpore Christi. Jam enim non est membrum ejus, jam non vegetatur [i. e. vivificatur] spiritu ejus. Tertium dampnum est quia excommunicati a suis infirmitatibus i. e. peccatis non curantur. Non enim curari possunt quia peccatorum medicinas et remedia perdiderunt, quæ quidem sunt ecclesiæ sacramenta, quæ primo ad instar vini saniem vulnerum purgant, secundo ad instar olei dolorem vulnerum mollificant vel mitigant. Ista duo notantur Lucæ decimo, in homine sauciatio [i. e. vulnerato] cujus vulneribus samaritanus misericordia motus vi-

<sup>1</sup> v. 63.



num et oleum infudit. Tertio ad instar ungenti seu emplastri vulnera sanant, unde Eccli XXXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: ungentarius faciet pigmenta [i. e. ungenta] suavitatis, et unctiones conficiet sanitatis. Tertio timenda est excommunicatio propter opprobrium [lewflagert] sive infamiam. Et hæc infamia in tribus apparet. Primo quia excommunicati tamquam canes de ecclesia expelluntur, unde Apoc. XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: foris canes sc. maneant; et Matth. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nolite sanctum [sc. operibus] dare canibus, nec tales sunt digni fidelibus admisceri. Eccli enim XXX<sup>o</sup> [XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>] dicitur: || <sup>347</sup> quæ communicatio homini sancto ad canem? Secunda infamia est quia excommunicati magis quam saraceni vel judæi vitantur aut alii peccatores. Potest enim aliquis loqui saraceno vel judæo, nec propter hoc excommunicationem incurrit, sed ab excommunicato in loquela præter casus concessos separare se debet. Unde apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicit: si is qui frater nominatur | est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere sc. licet. Dicit Glossa: excommunicationem intelligi voluit apostolus, quæ fit, cum sententia [ex] ordine judicario et integritate profertur. Item super illo Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: sit tibi sicut ethnicus i. e. paganus, et publicanus; dicit Glossa: detestabilior [vtalatufb] est qui sub nomine fidelium agit opera infidelium, quam aperte infidelis. Ideo propter talem detestationem ecclesia in parasceve (i. e. in magna VI<sup>a</sup> feria) orat pro excommunicatis. Tertia infamia est quia excommunicatus videtur esse sine lege. Judæi enim habent legem, licet non sufficientem, saraceni suam, christiani suam, sed excommunicatus cum sit extra christianitatem, nec erit judæus, nec saracenus, nec christianus. De tali dicitur Prov. VI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: homo apostata, vir inutilis est. Et nota quod illi, qui in casibus non concessis participant cum excommunicato, primo peccant in judicem et per consequens in deum, juxta illud Lucæ decimo<sup>8</sup>: qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit (illum seu) eum qui [me] misit. Secundo peccant in excommunicatum cujus sanitatem impediunt, quia verecun-

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 17. — <sup>7</sup> v. 12. — <sup>8</sup> v. 16.



diam et confusionem quæ aliquando est causa salutis, ab eo auferunt. Unde Eccli III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: est confusio adducens gratiam et gloriam. Tertio peccant in se ipsos, quia morbum contagiosum [ragado korfagoth] vitare contempnunt. Quarto peccant in illum occasione cujus quis excommunicatus est, quia ei satisfactionem fieri impediunt. Et ergo charissimi excommunicationem, quæ dicitur mucro [i. e. gladius] ecclesiæ, summo [i. e. valde] opere caveamus, ut membra Christi et suæ ecclesiæ fore valeamus. Quod nobis [vobis] per merita virginis Mariæ concedere dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

[213] [Sequitur sermo de sancto spiritu.]

*Repleti sunt omnes spiritu sancto*, Actuum I [II<sup>2</sup>]. Et in [est] hodierna epistola. Charissimi, in die ascensionis antequam Christus dominus cœlos pēnetrasset (i. e. ascendisset), dixit discipulis suis: euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ, Marci ultimo<sup>3</sup>. Et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum | terræ, Act. I<sup>o</sup> <sup>4</sup>. His auditis discipuli timore concussi cœperunt intra se cum mœrore cogitare: ecce per universum orbem nos prædicare mittit, et ut ejus testes simus præcepit; nos vero indocti et timidi sumus, quid facturi erimus. Cognita dominus Jhesus eorum cogitatione, dixit eis, ut habetur Lucæ ultimo<sup>5</sup>: sedete i. e. manete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto (virtute i. e. spiritu sancto), ego enim mittam promissum patris mei in vos, hoc est: ego et pater mittemus vobis donum tale, quod vos omnem veritatem docebit, notitiam omnium linguarum, et contra timorem audaciam magnam præstabit, et quia omne promissum cadit in debitum: ideo dominus Jhesus hoc suum promissum hodie implevit, et spiritum sanctum discipulis misit. Nota quod hæc festivitas in veteri testamento multipliciter fuit præfigurata (peldaztatotoh) [peldaztatotoh meg]. Primo circa turrim Babel (i. e. Babillonia). Post obitum enim Noe venerunt duces (i. e. principes) in unum campum nomine Sennar, ut habetur Gen. XI<sup>o</sup>, consilio Nemroth (est proprium nomen), qui

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 49.



regnare volebat, et timentes diluvii aquas turrim ædificare cœperunt, cujus altitudo cœlum attingeret (i. e. sphæram lunæ) lateres pro saxis habentes et bitumen pro cæmento (est terra tenacissima), et ibi deus linguam eorum confudit vel divisit sic quod unus alium non intelligeret; dum enim muratur, petebat lateres, dabatur sibi cæmentum. Spiritualiter si tunc deus diversitatem linguarum non fecisset, quomodo hodie istud miraculum facere potuisset. Item sicut tunc unam linguam in LXXII linguagia divisit, ita hodie LXXII linguagia in unum linguagium conjunxit. Item tunc homines per dictam divisionem linguarum confundebantur, sic e contra hodie per adunationem [i. e. conjunctionem] earum discipuli gloriabantur. Et ergo illa divisio hanc adunationem præfigurabat. Item qua die illa divisio facta fuit, et hæc adunatio eadem solennizata est sc. dominica. Secundo hæc festivitas fuit præfigurata in datione legis in monte Sina. Et causa est hæc, quia sicut lex ab egressu de Aegypto fuit data quinquagesima die, ita ab egressu Christi domini de limbo quinquagesima die datus fuit spiritus sanctus. Item sicut tunc [dum] lex dabatur, tonitrua audiebantur, ut habetur Exod. XIX<sup>o</sup>: sic hodie spiritus sanctus datus fuit cum sono. Unde Act. II<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: factus est repente de cœlo sonus [i. e. de aëre]. Item sicut solus Moyses accepit tabulas legis: ita discipuli qui habebant cor unum, et animam unam (i. e. habebant unam voluntatem), || <sup>348</sup> hodie spiritum sanctum acceperunt. Tercio fuit hæc festivitas præfigurata in anno jubilæo. Primo, quia ille annus fiebat anno L<sup>mo</sup>: ita spiritus sanctus a die resurrectionis datus est die quinquagesimo. Secundo, anno illo quatuor fiebant: debita enim dimittebantur (bÿnek), rei absolvebantur [i. e. liberabantur], exules in patriam revertebantur et hæreditas amissa restituebatur, ita per spiritum sanctum qui hodie discipulis in linguis igneis datus est, peccata dimittuntur Joh. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, peccatores a compedibus (beko) diaboli absolvuntur, homines qui sunt exules filii Evæ, in patriam cœlestem revertuntur, et hæreditas vitæ æternæ eis restituitur; unde Psmsta dicit: spiritus tuus bonus deducet me in terram

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 22.



rectam sc. vitæ æternæ, Psmo CXLII°<sup>1</sup>. Quarto, hæc festivitas fuit præfigurata in oleo viduæ, de quo habetur [214] IIII<sup>ti</sup> Reg. IIII° capitulo, ubi legitur, quod quædam mulier vidua venit ad Elizeum prophetam dicens: vir dei (iften embere) nosti [i. e. novisti] quia vir meus servus tuus fuit, timens deum, et ecce creditor venit (kwlechw nado) ut tollat duos filios meos ut serviant sibi (Infegbe). Cui Elizeus propheta: quid vis ut faciam tibi, quid habes in domo tua? [ait illi:] parvum olei. Cui Elizeus: vade, pete vasa (edeneketh) a vicinis, et claude hostium domus super te, et mitte i. e. (in-)funde in quolibet de oleo; et fecit sic, et omnia vasa oleo plena fuerunt, et sic creditori satisfecit. Spiritualiter ista vidua sanctam significat ecclesiam, quæ vidua facta est tunc quando sponsus ejus Christus dominus cœlos ascendit; et sicut Elizeus viduæ oleum multiplicavit, ita dominus Jhesus hodie spiritum sanctum ecclesiæ i. e. fidelibus aut discipulis cum multiplici dono dedit. Ecce quomodo hæc festivitas in veteri lege multipliciter præfigurata fuit. Quæritur hic primo: qua die fuit datus spiritus sanctus discipulis? Respondetur quod die dominica primo ideo, quia deus illa die mundum creavit, quare et eadem die promissione spiritus sancti ipsum renovavit. Secundo, quia ut dicit s. Thomas, Christus dominus die dominica natus fuit, ideo eadem die in mundum spiritum sanctum misit. Tertio, quia die dominica linguæ fuerunt dispersæ, merito eadem die linguæ fuerunt unitæ; et quia dominus noster Jhesus Christus die dominica natus fuit et resurrexit, et insuper discipulis in linguis igneis spiritum sanctum misit: ideo hæc dies inter alios dies est [celebranda i. e.] celeberrima. Ideo propter hæc sabbatum solennitatem amisit, et hæc dies assumsit. Secundo quæritur [hic]: qua hora datus vel missus fuit spiritus sanctus? Respondetur, quod hora diei tertia, unde Act. II°<sup>2</sup> Petrus ad illos qui discipulos variis linguis loquentes musto madere putabant, | dixit: non sicut vos | æstimatis hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia. Sed quare illa hora datus est? dicitur quod primo ideo, quia spiritum sanctum dedit pater, dedit filius, dedit et ipsemet spiritus sanctus. Quod pater dedit, habetur Joh. XIII°<sup>3</sup>, ubi dicitur: paracletus

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 26.



aut spiritus sanctus quem pater mittet in nomine meo, ille vos docebit omnia. Quod filius dedit, habetur Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> ubi dominus Jhesus dixit: ego veritatem dico vobis, expedit ut ego vadam: si non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Quod autem ipsemet spiritus sanctus se ipsum discipulis dedit, habetur ibidem<sup>2</sup>, ubi sic legitur: cum autem venerit ille, i. e. spiritus sanctus, arguet mundum de peccato, de justitia, et de iudicio. Secundo ideo hora tertia datus est spiritus sanctus, quia discipulis dabatur ad tria sc. ad faciendum miracula, ad relaxandum peccata, vel [et] ad firmandum corda; propter hoc secundum Glossam: tribus vicibus datus est discipulis spiritus sanctus, primo ante passionem sc. ad faciendum miracula, unde Matth. XX<sup>o</sup> [X<sup>o</sup> <sup>3</sup>] dicitur: convocatis XII discipulis, dedit illis potestatem spiritum immundorum [i. e. diabolorum] ut eicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem. Et infra: euntes prædicate, dicentes: quia appropinquabit regnum cœlorum, infirmos curate [i. e. firmate], mortuos suscite, leprosos munde, dæmones eicite. Secundo datus est spiritus sanctus discipulis post resurrectionem sed [sc.] ante ascensionem ad dimittendum seu relaxandum peccata, unde Joh. XX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur quod cum in die resurrectionis (discipulis) in loco ultimæ cœnæ Christus apparuisset, insufflavit in eos et dixit: accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. In peccato autem tria sunt sc. dei offensa, deformis macula (zernw zeple), et obligatio ad poenam. Ista tria solus deus dimittit et non sacerdos; unde [215] Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> per dominum peccatori dicitur: præbui mihi laborem iniquitatibus tuis i. e. in peccatis. Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. Sed sacerdos dimittit peccatum tripliciter: primo quia dimissum pronunciat, secundo quia poenam purgatoriam in temporalem commutat, tertio quia de temporali poena (i. e. præsentia mala vel pericula) aliquam partem relaxat. Tertio datus est spiritus post Christi ascensionem hodierna sc. die, unde Act. II<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: seditque supra singulos eorum spiritus

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 1. 7. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 24. 25. — <sup>6</sup> v. 3. 4.



sanctus. Ibidem: repleti sunt omnes spiritu sancto. Et nota quod spiritus sanctus hodie discipulos quatuor numeribus ditavit seu remuneravit. Primo dedit eis sapientiam et omnium linguarum notitiam. De primo dicitur Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. De secundo Act. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: repleti sunt omnes spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. || <sup>349</sup> Secundo spiritus sanctus discipulis dedit audaciam, quæ de eorum cordibus omnem timorem mundanum expulit. Ante resurrectionem enim domini discipuli timidi et trepidi erant. (ÿenek). Petrus enim qui ceteris audacior erat, ad vocem unius ancillæ Christum negavit, Johannes relicta sindone nudus aufugit, ceteri discipuli omnes relicto eo fugierunt. Timidi fuerunt et post resurrectionem ante spiritus sancti missionem, quia clausis foribus [i. e. hostiis] propter metum [i. e. timorem] judæorum latitabant in domo [sc. Nicodemi], sed hodie postquam spiritum sanctum receperunt, iam non est fugere, jam non est negare, jam non est abscondi, sed Jhesum glorificatum audacter prædicare. Hanc audaciam Petrus hodie ostendit, qui post adventum spiritus sancti in publicum teathrum civitatis Jerusalem venit, et prædicans tria millia hominum convertit, qui omnes | signis visibilibus spiritum sanctum perceperunt, ut habetur Act. II<sup>o</sup>. Item Petrus ad vocem debilis (teredelmes) ancillæ timuit et Christum negavit, postea coram Nerone et principibus sacerdotum ipse Petrus dominum Jhesum cum magna audacia confessus fuit. Item Johannes, qui prius relicta sindone nudus fugerat, postea ferventis olei dolium in- [non] expavit [i. e. non timuit], nec longum exilium exorruit [i. e. sprexit]. Item discipuli qui relicto eo [Christo] omnes fugierant, tandem isto spiritu sancto roborati [i. e. fortificati], nullo modo potuerunt a charitate dei separari. Unde apostolus ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: quis nos separabit a charitate Christi? an tribulatio? an angustia? an periculum? an gladius? Certus enim sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli [sc.], qui ceciderunt, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo (sp. principum), neque altitudo, neque profundum, neque creatura (aliqua vel) alia poterit nos

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 35. 38. 39.



separare a charitate dei, quæ est in Christo Jhesu domino nostro. Ante adventum enim spiritus sancti discipuli erant sicut olla nondum (i. e. adhuc non) igne decocta; talis [olla] enim ubicunque tangitur statim cedit; sed per ignem decocta si tangitur resonat. Hoc patet de Petro etc. Tertio dedit eis potentiam ad operandum, ad resistendum, et ad dimittendum. Primo ad operandum sc. miracula. O quot, et quanta miracula post adventum spiritus sancti discipuli partuerunt [patraverunt] i. e. fecerunt? cæcos illuminaverunt, leprosos mundaverunt, et ceteros infirmos curaverunt, immo et [ceteros] mortuos suscitaverunt. Nam s. Andreas una vice XL mortuos [suscitavit], ut habetur in ejus legenda. Unde [in] discipulis implebatur illud dictum Salvatoris, Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet. Notanter dicit: qui credit in me, | quia aliud est credere deum, aliud est [216] credere deo, et aliud est credere in deum. De hoc require in sermone epistolæ hebdomadæ post octavas festi resurrectionis domini. Secundo ad resistendum sc. peccatis, unde post adventum spiritus sancti apostoli ita in gratia confirmati fuerunt, quod mortaliter non peccaverunt, nec taliter peccare potuerunt, sicut dicit Glossa super illo Job I<sup>o</sup> <sup>2</sup>: offerebat sc. Job holocausta etc. Dicitur [enim] ibi sic: Misso [enim] spiritu sancto omnia eis condonavit quæ in esse [i. e. fore] peccata poterant. Notanter dicitur, quod mortaliter peccare non potuerunt, nec taliter peccaverunt, quia a peccato veniali eos non excusamus. Unde Joh. in canonica sua dicit: si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. I<sup>a</sup> Joh. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et apostolus Paulus ad Gal. II<sup>o</sup> <sup>4</sup> de Petro dicit: cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat, ex quo cum gentibus edebat. Et de Paulo habetur Act. XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>, qui cum percuteretur ad os secundum jussum [i. e. præceptum] principis sacerdotum [dixit ad ipsum principem sacerdotum]: percutiat te deus paries dealbate, tu enim sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti? Tertio spiritus sanctus dedit apostolis potestatem vel potentiam ad dimittendum sc. peccata, juxta illud Joh. XX<sup>o</sup> <sup>6</sup>: accipite spiritum

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 22.



sanctum, quorum remiseritis peccata etc. Quarto spiritus sanctus dedit discipulis constantiam seu fortitudinem contra diaboli astutiam i. e. nequitiam, contra mundi vanam lætitiā, et contra carnis concupiscentiam. Charissime, his donis remunerabit et te spiritus sanctus si ipsum in te habueris; dabit enim scientiam qua scies resistere diabolo, carni et mundo. Insuper sicut discipuli novis linguis loquebantur, adveniente spiritu sancto sic et tu, si in hospitio cordis tui habueris spiritum sanctum, loqueris quæ sunt spiritualia [salutaria], (licet) prius loquebaris vana. [Item penes fidem [et] justitiam, [dabit] audaciam erroribus resistendi. Item dabit potentiam miracula operandi, quia in carne facit vivere præter carnem. Nonne est miraculum flammari sc. per carnis concupiscentiam et non comburi. Nonne est miraculum in adversis posse vindicare, et patientiam habere. Item spiritus sanctus dabit constantiam in bono perseverandi, ad quam sequitur salus, juxta illud Matth. decimo<sup>1</sup>: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Tertio quæritur: quare post ascensionem mox Christus dominus spiritum sanctum discipulis non misit, sed undecima die? Respondetur quod ideo, quia qui vult spiritus sancti gratiam accipere, oportet quod dei, qui est unus in essentia, præcepta quæ sunt decem, observet. Alii respondent sic, quod ideo undecima die misit dominus deus discipulis spiritum sanctum in linguis igneis, quia in cœlo sunt || <sup>350</sup> duodecim mansiones, secundum quod habetur Apoc. XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>, dicitur enim ibi, quod Johannes vidit fundamenta civitatis supernæ ex duodecim lapidibus constructa. Primā mansio est puerorum, qui statim post baptismum decesserunt vel decedunt [i. e. moriuntur]. Et quia tales multi cum Christo domino ascenderant, ideo eos in illa mansione reliquit, et cum eis per diem stetit sc. quinta feria in die ascensionis. Secunda mansio est angelorum, quorum officium est custodire unum hominem [eg eg emberth], et quia multi sancti ascenderant cum Christo domino, qui si ipsos vel etiam alios a peccatis et a periculis custodierant, ideo illos cum angelis reliquit, et cum illis per totam

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 19. 20.



sextam feriam fuit. Tertia mansio est archangelorum [fe-angelok] quorum officium est custodire seu defendere regnum, provinciam, civitatem vel villam, et qui multi sancti qui hoc officium egerant, cum Christo ascenderunt: ideo illos ibi relinquit, et cum [217] eis sabbato fuit. Quarta mansio secundum s. Thomam est virtutum, quarum officium est facere miracula [coda teve angelok]: et quia multi sancti qui miracula fecerant, cum Christo ascenderant, ideo ipsos ibi relinquens, die dominica cum eis mansit. Quinta mansio est potestatum [hatal teve angelok], quorum officium est facere potestatem vel vim contra diabolum. Et sanctos qui hoc officium fecerant, ibi relinquit, et secunda feria cum eis fuit. Sexta mansio est principatum [feÿedelm erze angelok], quorum officium est custodire principes, et tertia feria Christus dominus cum sanctis ibi (fuit vel) stetit. Septima mansio est dominationum [vralkodo angelok], quarum [quorum] officium est instruere homines, quomodo dominantur, et quarta feria Christus dominus cum ipsis stetit. Octava mansio est thronorum [zekes angÿalok] quorum officium est docere homines, quomodo judicent, et quinta feria Christus dominus cum eis fuit. Nona mansio est Cherubim, qui sunt angeli scientia dei pleni (iften tudomanual meg telth angalok), et ibi sexta feria (proxima) ante festum pentecostes Christus fuit. Decima mansio est Seraphim (Iften zerelmebe valo angalok) et ibi sunt angeli charitate dei inflammati, et cum eis Christus fuit sabbato ante festum pentecostes. Undecima mansio est beatissimæ virginis Mariæ, quæ est super omnes choros angelorum, et quia pro tunc in die sancto pentecostes dominus Jhesus spiritum sanctum misit, illa mansio quod [ut] ita loquar, vacua fuit, ideo ipse dominus Jhesus post suam ascensionem (in illa mansionem) non stetit, sed statim undecima die ad duodecimam mansionem, quæ est sanctissimæ trinitatis ascendit, et mox (discipulis) spiritum sanctum misit. Sic respondent aliqui ad quæstionem jam propositam. Quarto quæritur: quare | a die resurrectionis quinquagesima die, et non prius spiritum sanctum discipulis Christus (dominus) misit? Respondetur primo, quod ideo quia in quinquaginta sunt quinquies decem vel decies quinque, et ergo si quis vult spiritum sanctum recipere, debet servare decem præcepta. Propter



hoc dicitur Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in evangelio | hodierno: si quis diligit me, sermonem meum servabit [i. e. praecepta] et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Item talis debet habere in se quinque sc. contritionem, confessionem, satisfactionem, spem veniæ, et fugam nequitiae (i. e. peccati). Ideo dicitur: hæc quinque tibi tenenda sunt: spes veniæ, cor contritum, confessio culpæ, pœnæ satisfactio, et fuga nequitiae. Secunda ratio quia lex data fuit quinquagesima die a die egressionis de Aegypto: ita spiritus sanctus ab egressu de limbo missus est quinquagesimo die, per quem lex divina potest observari. Nota pro theumate, quod triplex est signum plenitudinis. Primum est non resonare, et quia discipuli pleni erant spiritu sancto, ideo in tribulationibus non resonabant [nem zúgodnak volth] per inpatientiam. Ideo dicitur de ipsis Act. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jhesu contumelias pati. Secundum signum est non plus recipere, sicut vas plenum liquore non plus recipit: et ex quo discipuli repleti (erant) spiritu sancto, amplius [tovabba] amor terrenorum, et peccatum mortale in corda ipsorum intrare non potuit. Propter hoc dixerat Christus dominus Joh. quarto<sup>3</sup>: qui biberit ex hac aqua (sc. spiritus sancti), quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Tertium signum plenitudinis est super effluere, et quia discipuli spiritu sancto pleni erant, ideo hodierna die ab eis effluere cœpit per verbi dei prædicationem, et sanctæ vitæ observationem. Dicitur enim de ipsis Act. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: omni die in templo et circa domos non cessabant docentes et evangelizantes Christum Jhesum. Per hæc signa poteris tu homo cognoscere, si plenus es gratia spiritus sancti, quam nobis per merita virginis Mariæ concedere dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. in ultima cœna. Instruens eos ad hoc quomodo pos- i. e. suæ disciplinæ  
sent fieri capaces spiritus sancti, quia inquit Salva- adhærentibus  
tor: per mandatorum observationem

[218] In illo tempore dixit Jhesus discipulis suis:

<sup>1</sup> v. 23. — <sup>2</sup> v. 41. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 42.



i. e. homo i. e. amat sp. filium dei i. e. mandata mea i. e. tenebit  
 Id est: qui diligit me voluntate seu effectū, ostendet hoc in effectū,  
 factione. Nam secundum Gregorium: probatio dilectionis exhibitio est  
 operis. Nec diligit pater, nisi diligit filius. Joh. XIII<sup>o</sup> 1: qui diligit me, dili-  
 getur a patre meo. et ego diligam eum. Una enim est dilectio patris et filii  
 Si quis || <sup>351</sup> diligit me, sermonem meum servabit,

sp. omnipotens i. e. amabit sp. filium i. e. ad illum sp. per gratiam  
 Supple: ego, pater et spiritus sanctus. Joh. XIII<sup>o</sup> 2: apud vos manebit  
 et in vobis erit. Dicit Augustinus: venient ad nos pater, et filius, et spi-  
 ritus sanctus, dum venimus ad eos, venient subveniēdo, si nos venimus  
 obediēdo, venient amando si nos venimus reamando

et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus

i. e. habitationem i. e. apud illum i. e. agemus sp. homo  
 Sermones dei sunt  
 mandatorum observatio

et mansionem apud eum faciemus. Qui

i. e. non amat sp. Jhesum i. e. mandata mea i. e. non tenet  
 Dicit Augustinus: sola dilectio discernit inter filios regni et filios perdi-  
 tionis. Qui ergo mandata dei observat, deum diligit et filius regni est  
 i. e. dei; qui vero mandata dei non servat, deum non diligit, et filius  
 perditionis est

non diligit me, sermones meos non servat.

i. e. verba quæ ex auditu percepistis i. e. non sunt mea  
 Hic dicit: ne credatur parvus contemptus si contempnatur sermo ipsius.  
 Et ergo ostendit auctoritatem seu dignitatem sermonis sui, dicens: et  
 sermonem quem audistis etc.

[hallottatok nem enim]

Et sermonem quem audistis, non est meus:

i. e. ipsius sp. in mundum sp. omnipotentis sp. prædicta i. e. dixi  
 Ideo Joh. VII<sup>o</sup> 3 dicit: mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me;  
 et ejusdem XIII<sup>o</sup> 4: quæ ego loquor verba, in [a] me ipso non loquor etc.  
 [kilde]

Sed ejus, qui misit me, patris. Haec locutus sum



sp. discipulis i. e. habitans sp. corporali præsentia i. e. consolator  
meis [vigaztalo zentlelek]

vobis, apud vos manens. Paraclitus

i. e. sed i. e. qui est una sp. spiritum sanctum i. e. destinabit  
in divinis

Gregorius: Paraclitus græca locutione, latine advocatus dicitur vel consolator, qui id circo advocatus dicitur quia pro errore delinquentium apud justitiam patris exorat i. e. eos quos repleverit exorantes facit. Consola-  
[kild]

autem spiritus sanctus, quem mittet

sp. omnipotens sp. quod est Jhesus sp. spiritus sanctus sp. discipulos  
tor autem vocatur quia de peccati perpetracione mœrentibus i. e. tristibus  
dum spem venire promittit, ab afflictione tristitiæ mentem levat.

pater in nomine meo, ille vos |

i. e. instruet sp. ad salutem i. e. subministrabit vel ad sp. discipulis  
necessaria memoriam revocabit

[mindeneket] [megfugia azaz elmetekbe hozza]

docebit omnia, | et suggeret vobis

sp. illa i. e. pronunciavero sp. pectoris i. e. lego vel dimitto  
Hoc est: omnia quæ a me audistis et audietis, ille spiritus sanctus ad  
mentem vestram revocabit ut ea sciatis, velitis, et faciatis

omnia quaecumque dixero vobis. Pacem relinquo

sp. discipulis i. e. pacem æternitatis i. e. dabo sp. discipulis  
Supple: interim antequam mittam vobis spiritum sanctum. Dicit b.  
Gregor. in persona Christi: hic relinquo, alibi do, i. e. alias sequentibus  
relinquo, pervenientibus do.

vobis, pacem meam do vobis:

i. e. quem ad modum sp. vobis pacem sp. Jhesus i. e. tribuo sp. discipulis  
Supple: ut sine molestia mundo fruamini, hanc enim pacem cum mundo  
non venit ipse Christus mittere in terram, unde Matth. X<sup>o</sup> 1 dicit: non  
veni pacem mittere in terram sed gladium

non quomodo mundus dat ego do vobis.



i. e. non tristetur sp. mea morte sp. proxima affutura i. e. timeat  
 Quasi dicat: non turbetur vestrum interius neque formidet exterius per  
 [ne rezzenen] afflictionem exteriorem.

Non turbetur cor vestrum, neque

sp. pro infirmitate vestra sp. aure cordis et sp. qui mentiri sp. amicis  
 corporis non possum meis  
 [felÿen] [hallatok merth]

formidet. Audistis quia ego dixi vobis:

sp. per passionem sp. ad vestram confirmationem sp. sincera dilectione  
 et consolationem, si primum vos  
 molestat, secundum consoletur

Vado, et venio ad vos. Si diligeretis

sp. dominum et i. e. gaudium i. e. certe i. e. ex quo sp. ego  
 magistrum vestrum habueritis

Hic dominus Jhesus ostendit quod discipuli non solum non debent con-  
 tristari de recessu suo, immo magis debent gaudere, unde dicit: si dili-  
 geretis me etc.

me, gauderetis utique, quia vado

sp. per resurrectionem i. e. ex quo sp. omnipotens sp. secundum divini-  
 et gloriosam ascensionem tatem ad præsens

Dicit Augustinus: per hoc erat Christus iturus ad patrem, per quod non  
 est æqualis patri, quia æqualis patri secundum divinitatem, minor autem  
 patre secundum humanitatem.

[twlem nagob]  
 ad patrem: quia pater major me est.

sp. me ire ad patrem et sp. discipulis i. e. antequam sp. quod dixi  
 iterum venire ad vos meis vobis  
 [ÿmmar] [mieleth]

Et nunc dixi vobis priusquam fiat:

sp. illud quod prædixi i. e. evenerit sp. quod ego sum deus  
 vobis [leend]

ut cum factum fuerit, credatis.



i. e. pauca      i. e. sermociner  
 Supple: in hac mortali [vita] degens, in quo  
 ostendit cito ad patrem [iturum].  
 [nem fokat]

Jam non multa || <sup>352</sup> loquar [219] vobiscum:

i. e. quia  
 Id est: prope est ut veniat diabolus      Mundum hic vocat, peccatores dia-  
 in ministris suis ad capiendum me      bolus enim principat eis, qui se  
 et ducendum ad mortem      tradiderunt ei, dicit Chrysost.  
 venit      enim      princeps      mundi      hujus,      et

i. e. nullum omnino peccatum vel nihil morte dignum, unde  
 Psta: quæ non rapui tunc exsolvebam. Adam rapuit, Christus exsolvit.  
 in      me      non      habet      quidquam.      Sed      ut

i. e. sciat      i. e. humanum genus      sp. quod per hoc ostendo quod man-  
 [meg efmerÿen]      datis ejus obtempero  
 cognoscat mundus quia ego diligo patrem, et sicut

sp. qui in me constituit      i. e. pati volo in hoc obediendo  
 incarnari      patri et in omnibus aliis  
 mandatum      dedit      mihi      pater,      sic      facio.

*Joh. XIII<sup>o</sup>.*

[S]i quis diligit me, sermonem meum servabit, et ad eum veniamus, et mansionem apud eum faciemus, Joh. XIII<sup>o</sup> et in evangelio hodierno. Charissimi, servi dei in hac vita tria super omnia desiderant: primo amorem dei habere; secundo, confirmari usque in finem [i. e. usque in æternum] in ipso amore dei; tertio per aliquem modum scire se esse in amore dei. Ista tria tanguntur per dominum Jhesum in verbis propositis. Spiritus sanctus de quo nunc festum facimus amor est, ut dicit b. Gregorius in Omelia (veterneÿ folofmaba). Primo igitur ponitur spiritus sancti [sanctus] in cor justi missio, cum dicitur: ad eum veniemus. Secundo ipsius missi confirmatio, cum subditur: et mansionem apud eum faciemus. Tertio ipsius missi et confirmati manifestatio, cum præmittitur: si quis diligit me,



sermonem meum servabit. Circa primum est notandum quod sicut dicit b. Augustinus: veniunt ad nos pater, et filius, et spiritus sanctus; veniunt subveniendo, si nos veniimus obediendo, veniunt illuminando, si nos veniimus intuendo, veniunt amando | si nos veniimus imitando vel reamando. Ad hoc autem quod spiritum sanctum ad nos venientem possimus recipere, debemus nos disponere et præparare. Sunt autem tria quæ nos præparant et disponunt: | primo enim necessaria est cordis purificatio, unde quia discipuli habebant corda munda, ideo spiritum sanctum accipere meruerunt, dicitur enim de eis: et invenit se. spiritus sanctus corda discipulorum receptacula munda. Nullus enim sapiens poneret vel funderet balsamum aut alium liquorem bonum in vas impurum [i. e. non purum]: sic nec spiritus sanctus balsamum suæ gratiæ mittit in cor immundum. Unde propheta prius petiit cordis mundificationem cum dixit: cor mundum crea in me deus, deinde gratiæ inmissionem; cum subdidit: et spiritum rectum innova in visceribus meis [i. e. in corde] Psmo L<sup>o</sup><sup>1</sup>. Libenter enim hospitatur homo in domo mundo, sic et spiritus sanctus in conscientia pura. Unde b. Gregorius in Omelia hodierna dicit: certe [si] domum nostram quisquam dives aut præpotens intraret, cum omni festinantia tota domus mundaretur, ne quid forte esset quod oculos amici vel potentis [præponentis] intrantis offenderet. Tergat ergo sordes pravi operis qui deo præparat domum mentis. Et nota quod maxime a tribus peccatis oportet cor purgari, quia spiritus sanctus [cum illis] stare non potest. De quibus dicitur Sap. I<sup>o</sup><sup>2</sup>: spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu et corripietur a superveniente iniquitate. Primum igitur est peccatum duplicitatis [i. e. hypocrisis], ideo dicitur quod spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum i. e. illum qui fingit se habere morum honestatem, et non habet. Ipse enim est spiritus veritatis, Joh. XVI<sup>o</sup><sup>3</sup>: cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Veritas autem cum duplicitate vel fictione stare non potest. Secundum peccatum est carnalitatis [220] [i. e. luxuriæ] ideo subditur: et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Carnalis enim

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 13.



inmunditia facit hominem bestialem, et sine intellectu, unde Psmsta: nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, Psmo XXXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et XLVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Spiritus autem est spiritus sanctitatis [i. e. puritatis], ideo dominus Jhesus de eo in hodierno evangelio dixit: Paraclitus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Sanctitas autem cum inmunditia stare non potest. Tertium autem est peccatum elationis [i. e. superbiæ], unde dicitur || <sup>353</sup> in præmissa auctoritate: corripietur i. e. expelletur a superveniente iniquitate. Iniquitas dicitur quasi inæqualitas; nullus autem magis inæqualis est quam superbus, quia nullum ultra [ei vult] habere æqualem: immo sicut dicit Plautus poëta: superbi natura est minores despicere, majoribus invidere, ab æqualibus dissentire i. e. [cum æqualibus] discordare. Cum tali igitur superbo spiritus sanctus habitare non potest, cum sit charitas, ut dicitur I<sup>a</sup> Joh. IIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: deus charitas est, et qui manet in charitate, in deo manet, et deus in eo. Spiritus autem charitatis vel unionis non potest stare cum spiritu divisionis. Secunda necessaria est profunda humiliatio, libenter enim homo venit i. e. transit [vadit] ad illud hospitium, ubi se credit honorari: humilitas autem spiritu sancto honorem facit; ideo dicitur Eccli III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: magna potentia dei solius et ab humilibus honoratur; et ratio est, quoniam ipse spiritus sanctus aqua dicitur, Ezechielis XXXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: effundam super vos aquam mundam; et ideo non fluit in montibus superborum, sed in vallibus humilium. Unde Psmsta: qui eduxit fontes in convallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ. Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Duo montes sunt duæ species superbiæ, una quæ nascitur | ex re [spirituali, alia quæ nascitur ex re] temporali vel corporali. In medio istorum duorum montium pertransit humilitas quæ semper medium desiderat, nec ad aliquam illarum specierum declinat, et ideo in tali medio aqua gratiæ vel spiritu sancti fuit; quod autem spiritus sanctus non habitet nisi cum humilibus et mansuetis, signatum est [i. e. præfiguratum] Genes. I<sup>o</sup> <sup>7</sup>, ubi

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 21. — <sup>5</sup> v. 25. — <sup>6</sup> v. 10. — <sup>7</sup> v. 2.



dicatur: quod spiritus domini ferebatur super aquas. Non enim ferebatur super terram, quia non requiescit in corde terreno, nec super aërem [ferebatur], quia non requiescit in corde elato, nec super ignem [ferebatur], quia non requiescit in corde igne concupiscentiæ inflammato: sed super aquam, quia requiescit in corde doctili [ductilli] (i. e. fluidi) et mansveto. E contra spiritus malignus requiescit super terram, quæ data est sibi ad manducandum, quia diabolus [a modo] terrenos (i. e. avaros) sibi in corporat, Genes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: terram comedes cunctis diebus vite tuæ. Item super aërem [qui] datus est ei ad inhabitandum, quia diabolus superbos inhabitat, ad Ephes. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: aliquando ambulastis secundum principem potestatis aëris, hujus spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae i. e. infidelitatis. Item super ignem gehennæ, qui datus est sibi ad comburendum, Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Et super ignem concupiscentiæ, qui datus est sibi ad succendendum, Osee VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: omnes adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente (gÿototol); super aquam autem spiritus malignus non fertur, quia in corde doctili et mansveto non moratur, immo ibi contribulatur. Unde Psmsta: contribulasti capita draconum in aquis multis, Psmo LXXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Item ibi submergitur, Exod. XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Tertio necessaria est mentis tranquilla vacatio (i. e. quies bekefegh), libenter enim homo ad illud hospitium divertit i. e. transit [vadit], ubi se quietem [221] habere credit; sic est et de spiritu sancto, unde Isayæ LXVI<sup>o</sup> <sup>7</sup> secundum [et in] aliam translationem dicitur: super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum. In hujus figuram filii Israel non poterant recipere manna, quamdiu fuerant in Aegypto, nec quamdiu habuerant secum farinam Aegypti, nec quamdiu fuerant circa mare Aegypti; nam in Aegypto non est quies, nec cum farina Aegypti est quies, nec circa mare Aegypti est quies. Spiritualiter illi sunt in Aegypto qui adhuc sunt in peccato; in talibus non est quies. Unde Isayæ XLVIII<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: non est pax impiis, dicit domi-

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 41. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 13. — <sup>6</sup> v. 10. — <sup>7</sup> LVII. 15. ? — <sup>8</sup> v. 22.



nus. Illi retinent farinam Aegypti, qui adhuc habent cogitationes et delectationes peccati; nec in talibus est quies. Unde Job XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: cogitationes meae dissipatae sunt, torquentes cor meum. Illi nondum transierunt mare Aegypti, qui adhuc premuntur [nomorgatnak] variis pressuris et sollicitudinibus saeculi; nec in talibus est quies. Unde Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dominus Jhesus de intemerata (zepletelen) [zepletelentwl] virgine natus ait: in mundo pressuram [zomorvlagoth] habebitis, in me autem pacem (Prima pars sermonis). [Sequitur secunda pars sermonis.] Secundo ponitur spiritus sancti conservatio seu confirmatio cum dicitur: et mansionem apud eum faciemus. Spiritus sanctus ignis est, unde canit ecclesia: Advenit ignis divinus; et Lucae XII<sup>o</sup> <sup>3</sup> Christus dominus dixit: ignem veni mittere in terram, qui per tria conservatur sicut et ignis materialis; primo per cineris superpositionem i. e. mortis meditationem Eccli X<sup>o</sup> <sup>4</sup>: quid superbis terra et cinis. Isto modo conservavit apostolus, qui dicebat 2<sup>a</sup> ad Cor. III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: thesaurum habemus istum i. e. spiritum sanctum in vasis fictilibus [i. e. terrenis]. Vas fictile est corpus mortale. Non est (enim) vas ferreum sed est tamquam fragile: foenum quod cito siccatur, Isayae XL<sup>o</sup> <sup>6</sup>: Omnis caro foenum. Item est tamquam vas terrenum, quod cito frangitur, unde Psta: tamquam vas figuli (faze k gyartho) confringens | eos Psmo II<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Item est tamquam vas vitreum [corpus nostrum], quod cito diminuitur [i. e. destruitur], unde b. Augustinus in libro Quinquaginta Omeliarum: fragiliores sumus quam si vitrei essemus. Vitrum enim etsi fragile est tamen servatum diu durat, et invenies tales calices (i. e. vitrea) in quibus bibunt nepotes et pronepotes [vnoka vnokanak vno-kaŷa] ab avis et proavis: vita autem humana quantumcumque servetur, durare non potest. Isto enim modo olim imperatores istum ignem conservabant, sicut || <sup>354</sup> enim legitur in vita s. Johannis eleemosynarii: illa die qua imperator coronabatur, aedificatores monumentorum fragmina diversorum marmorum coram eo portabant et dicebant: qualem [qualiter] et de quo marmore jubet imperium tuum tibi fabricari sepulchrum; et

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 33. — <sup>3</sup> v. 49. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 7. — <sup>6</sup> v. 6. — <sup>7</sup> v. 9.



sic ea die, qua sibi corona imponebatur, ei etiam sepulchrum parabatur, ut sic mortalem se esse agnosceret, et semper se in humilitate teneret. Item legitur quod olim fuit observatum in Curia Romana, quod quando Papa consecrabatur vel coronabatur; tunc portabatur coram eo stupa (чepw) [cepw], et ipsa accensa cum candela, dicebatur sibi [ei sc. Papæ]: Pater sancte, sic transit gloria mundi; ut sicut velociter ignis stupam redigit in favillam [i. e. cinerem] sic recogitaret quod mors ipsum cito cum tota gloria sua reduceret in cinerem. Unde Eccli X<sup>1</sup> dicitur: omnis potentatus [i. e. principatus] brevis vita. Secundo conservatur per lignorum i. e. bonorum operum appositionem, si enim ligna bonorum operum multiplicantur, ignis spiritus sancti augetur, unde Eccli XXVIII<sup>2</sup>: secundum ligna silvæ ignis exardescit; si continuantur, semper conservatur. Levit. VI<sup>3</sup>: ignis in altari meo semper ardebit, et nutriet sacerdos subiciens [i. e. ponens] ligna mane per singulos dies [i. e. per omnes dies]. Sed si ligna bonorum operum diminuantur, spiritus sanctus gratia seu [222] sua charitate flammare desistit [i. e. cessabit]. Unde qui prius fervens erat [in] bene agendo, et tandem tepidus (lankadoth) factus fuit, reprehenditur. Apoc. II<sup>4</sup> dicitur enim ibi: habeo adversum te pauca, quia primam charitatem tuam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris (i. e. cecidisti), et age pœnitentiam, et prima opera fac. Si autem ista ligna penitus auferuntur, tunc iste [ignis] omnino extinguitur. Unde Prov. XXVI<sup>5</sup> [dicitur]: cum defecerint ligna, extinguetur ignis. Tertio conservatur ignis per sufflationem. Sunt autem tres ufflatores: primus est ipse homo, qui debet in ipsum sufflares per devotionem, desideria, et suspiria concipiendo, Eccli XXI<sup>6</sup>: si sufflaveris [i. e. per dæmoniacos], quasi ignis ardebit. Secundus est Christus dominus, qui in istum ignem sufflat ipsum amplius inflammando. Unde de ipso dicitur Joh. XX<sup>7</sup>: insufflavit et dixit: accipite spiritum sanctum. Tertius est diabolus, qui ipsum ignem extinguit in cor peccatoris, sufflando [malam] sc. concupiscentiam igniando, Isayæ LIIII<sup>8</sup>: ecce ego creavi fabrum i. e. diabolus, sufflantem in igne prunas. (Tertia pars evan-

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 4. 5. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 10. — <sup>7</sup> v. 22. — <sup>8</sup> v. 16.



geli.) [Tunc sequitur tertia pars sermonis.] Tertio ponitur spiritus sancti manifestatio, cum dicitur: si quis diligit me, sermonem meum servabit. Manifestatum signum spiritus sancti est observatio divini mandati. Præter illud autem signum sunt alia tria, per quæ quis potest cognoscere se ipsum spiritum sanctum habere. Ideo spiritus sanctus in triplici signo apparuit sc. in specie columbæ super Christum baptizatum, Matth. III<sup>o</sup>; in specie nubis super Christum transfiguratum, Matth. XVII<sup>o</sup>; et in specie ignis super collegium discipulorum congregatum, Act. II<sup>o</sup>. Primum igitur signum est habundantia lacrymarum, et ideo apparuit in specie nubis. Sicut enim adveniente austro (hwkzel) [wgzel] nubes resolvuntur (fefelnek) in pluvias: ita adveniente spiritu sancto | mentes resolvuntur in lacrymas. Certe hoc petebat sponsa cum dicebat, Cantic. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: surge aquilo, et veni auster; et Pmsta: flavit spiritus ejus sc. dei, et fluent aquæ, Psmo penultimo<sup>2</sup>. Et apostolus ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit: ipse spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; postulat i. e. postulare facit. Secundum signum est dimissio injuriarum, ideo apparuit in specie columbæ, quæ felle caret. Odium enim animum inflamat, indurat et amaricat: sed spiritus sanctus describitur nomine roris, unctionis et mellis. Nam in quantum odio cor inflammatum spiritus sanctus refrigerat, dicitur ros, Eccli XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: nonne ardorem refrigerabit ros? et in quadam oratione dicitur: sancti spiritus quamvis domine corda nostra mundet infusio, et sui roris intima i. e. dilectissima aspersione fecundet. In quantum cor odio induratum mollicat, dicitur unctio, I<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>5</sup>: unctionem habetis a spiritu sancto, et nostis omnia. In quantum autem cor odio amaricatum dulcorat, dicitur mel, Eccli XXIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: spiritus meus super mel duleis. Tertium signum est desiderium supernorum, [id est bonorum et celestium], ideo apparuit in specie ignis; sicut enim ignis semper sursum tendit, sic spiritus sanctus corda sursum elevare facit, unde Ezech. VIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: elevavit me spiritus inter cælum et terram. Non dixit: prophetam posuit me in terram, quia ibi sunt avari; et non dixit: posuit me in cælo, quia

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 26. — <sup>4</sup> v. 16. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 27. — <sup>7</sup> v. 3.



ibi sunt tantum beati: sed dixit: elevavit me spiritus et posuit inter cœlum et terram, quia ibi debent esse fideles christiani, qui aliquando ascendunt in cœlum, cœlestia contemplando: (Augustinus: satis durus est qui deflet mortem amici, et dampna dierum i. e. rerum temporalium: animam autem, quam per peccatum mortificavit non deplangit) et aliquando descendunt in terram pro christianorum [proximorum] utilitatibus providendo. Taliter et nos charissimi, faciamus, ut tandem vitam æternam possideamus; quam nobis per intercessionem Virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Declaratio: diabolus dicitur a *dia* quod est<sup>1</sup> et *bolos* morsus, quasi duorum morsus sc. corporis et animæ.)

[Sequitur sermo secundæ feriæ post festum pentecostes unacum intellectu ewangelii ejusdem.] (Sermo.)

[223] *Sic deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret.* Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> Et in hodierno ewangelio charissimi, in præsentī ewangelio Christus dominus ostendit tria sc. dei amantis immensitatem ibi: sic deus dilexit mundum etc. Secundo hominis amati utilitatem || <sup>355</sup> ibi: non enim misit deus filium suum ut judicet mundum (i. e. dampnet), sed ut salvetur mundus per ipsum. Tertio infidelium peccatorum dampnationis causam ibi: lux venit in mundum; sed homines magis dilexerunt tenebras quam lucem. Circa primum est sciendum, quod immensitas dilectionis dei ostenditur in hoc, quod unigenitum filium suum dedit pro mundo; et non solum filium dedit, sed et spiritum sanctum ita carum i. e. valde (carum), et sibi consubstantialē dedit heri in corda hominum, sicut dederat filium in nativitate. Dicit ergo: sic deus dilexit mundum, ut filium suum daret sp. pro mundo. Sed dicerēs: quomodo filius dei traditus est in mortem, cum deitas mori non possit, sed hoc potius humanitati convenit? Respondetur secundum Theophilum, quod sicut superius dixit Christus dominus [sc.] quod filius hominis descendit de cœlo, cum tamen caro de cœlo non descenderit, sed propter unam personam [in Christo] quæ dei sunt, attribuit

<sup>1</sup> A jelentés kimaradt. — <sup>2</sup> v. 16.



homini: sic et nunc quæ sunt hominis, verbo dei appropriat ut intelligatur, sic filius dei et filius hominis in una persona datus est [sic] ut moreretur in natura humana, non tamen divina, quæ impossibilis est. Unde et Salvator mundi dictus est etiam deus, ut omnis qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam. Sed diceres: ergo omnes christiani salvabuntur ex quo omnes credunt in eo [eum], quod non videtur cum sint multi inter eos mali? Respondetur secundum b. Gregorium in Omelia: omnis qui credit in eum i. e. fidem operibus impleverit, non perit, sed habebit vitam æternam. Vera enim fides est, quæ in hoc quod dicit verbis, operibus non contradicit; fides enim sine operibus mortua est, ut dicitur Jacobi II<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et notanter dicit: qui credit in eum; et non dicit: qui credit ei vel credit in eum (*sic!*). Tamen et hæc requiruntur (i. e. placent) ad salutem, sed sine tertio non sufficiunt. De hoc habes alias. Secundo ostendit dominus Jhesus hominis amati utilitatem, cum dicit: non enim misit deus filium suum unigenitum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Nam secundum Chrysost.: in primo adventu Christus venit ad miserendum et peccata dimittendum, quoniam misericors est. Et de hoc adventu loquitur hic: sed quoniam etiam justus est dominus, secundo adventu veniret non ut misereatur et dimittat, sed ut judicet. Unde per os prophetæ dicit: cum accepero tempus, ego justitias judicabo, Psmo LXXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et metrista in persona ejus dicit:

Sic judico cuncta, quod non transeo puncta.

Sed ne propter hoc verbum putet se esse impune peccare, subditur: qui credit in eum, non judicatur i. e. non dampnatur; sed contra aliquis, qui credit in eum, potest esse malus, ut fur, mœchus [i. e. luxuriosus] etc. Deus autem judicabit fures et adulteros, ut dicit apostolus ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>? Respondetur quod tales reputantur infideles, qui fidem sine operibus habent, vel quia tales causa operum [i. e. malorum] sustinebunt graviores poenas, infidelitatis autem causa non torquentur. Unde legitur quod (dum) quidam sanctus pater in heremo

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 4.



ambularet, reperiit quoddam caput, et adjurans ipsum quæsit: cujus caput fuisset? Respondit quod pagani. Ulterius quæsit: qui essent profundius in inferno. Ait, quod mali christiani. Vel ad objectionem dicitur sic: qui in eum credit et adhæret ei tamquam membrum capiti, non judicabitur talis i. e. non dampnabitur, qui autem non credit jam judicatus est. Dicit b. Augustinus: novit [224] dominus qui permaneant ad coronam, et qui permaneant ad flammam [i. e. ad dampnationem]; quasi diceret secundum ipsum judicatus est qui non credit, etsi adhuc judicatus non sit. Unde b. Chrysost. ponendo exemplum dicit: judicatus est sicut qui occidit hominem, etsi nondum sententia judicis condemnatus sit, rei [i. e. facti] tamen natura condemnatus est. Causa autem quare judicatus est, subdicitur, quia non credit in nomine unigeniti filii dei. Causa vero quare homines non crediderunt ut juste condemnentur, subdicitur: hoc est autem iudicium. [Sequitur tertia pars evangelii.] Hic jam tertio ostendit Christus infidelium peccatorum dampnationis causam, [dicens:] quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines [magis] tenebras quam lucem. Unde omnes defectus luminis spiritualis, et omnes difformitates peccati sunt tenebræ spirituales; tamen [cum] homines præcipue dilexerunt tenebras cupiditatis, ambitionis, invidiæ et carnalitatis [i. e. luxuriæ] plusquam Christum. Opposita [i. e. contrarie] horum facientem dicit hic venerabilis Beda: Christus dominus lucem se ipsum appellat, tenebras peccata, in quibus [peccatis] homines valde detinentur, ad quos lux venit, nec tamen ipsi ad ipsam cucurrerunt. Et nota, quod lux ista quæ venit in mundum, est lux increata sc. Christus vel gratia spiritus sancti. Unde canit ecclesia: Veni pater pauperum, Veni dator munerum, Veni lumen cordium. Unde Christus dominus dixit se lucem propter lucis proprietates; lux enim assecurat, illuminat, calidat [i. e. calorem dat], remediat, et lætificat: sic Christus dominus veniens in mundum primo homines de salute assecuravit, unde dixit Joh. XVI<sup>o</sup> 1: confidite quia ego vici mundum. Secundo homines illuminavit sc. cogitatione [cognitione]. Sciebat Zacharias, pater Johannis baptistæ, quod filius dei homines illuminare veniebat, ideo orando

<sup>1</sup> v. 33.



dicebat Lucæ I°<sup>1</sup>: illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent: ad dirigendos | pedes nostros in viam pacis. Tertio lætificavit, unde repellens timorem, qui inducit tristitiam dixit Joh. XX°<sup>2</sup>: Pax vobis, ego sum, nolite timere. Quarto calefacit, calidat seu inflammat, unde Lucæ XII°<sup>3</sup> [dixit]: ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat? Quinto nostras infirmitates remediavit seu curavit, ideo se ipsum medicum nominavit, Matth. IX°<sup>4</sup> dicens: non est opus valentibus i. e. sanis medicus, sed male habentibus [i. e. infirmis]. Bonus medicus est qui scit curare corpus; melior qui scit sanare animam; optimus qui scit curare utrumque. Certe talis medicus est Christus dominus. ||<sup>356</sup> Unde ipse dixit Joh. VII°<sup>5</sup>: propterea indignamini mihi, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Et medicus infirmitates curat tripliciter: aut per abstinentiæ observationem, quia abstinentia est suprema medicina; aut per sanguinis minutionem; aut per sinopi [syropi] sumptionem vel purgationem. Sic dominus Jhesus nostras infirmitates spirituales curavit primo per abstinentiam; quadraginta enim diebus et noctibus pro nobis peccatoribus jejunavit, ut habetur Matth. III°<sup>6</sup>. Certe si quis venenum serpentis sumpsisset, tanta abstinentia digereret et non ei noceret. Secundo per sui sanguinis minutionem. Ita enim copiosissime pro nostra curatione et salute sanguinem suum effudit, ut in ejus corpore [ex ipso] una gutta tempore passionis non remansit; fuit enim totus sanguis ejus extractus per flagellationem, spinæ coronationem, clavorum infixionem, et lanceæ perforationem. Unde bene dictum est de eo Isayæ I°<sup>6</sup>: a plantâ pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Tertio dominus Jhesus sanavit nos per potum sc. felle[m]; unde Marci XV°<sup>7</sup> dicitur, quod dederunt ei vinum mirratum; et Joh. XIX°<sup>8</sup>: judæi spondiam plenam aceto, [225] ysopo circumponentes obtulerunt ori ejus, et cum accepisset dixit: consummatum est, et inclinato capite emisit spiritum. Secundo nota, quod peccata dicuntur tenebræ propter tenebrarum condiciones. Tenebræ enim inducunt quatuor incommoda [navalat], sc. terrorem, mœrorem, obscuritatem, et

<sup>1</sup> v. 79. — <sup>2</sup> Luca XXIV. 36. — <sup>3</sup> v. 49. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 23. — <sup>6</sup> v. 6. — <sup>7</sup> v. 36. — <sup>8</sup> v. 29.



frigiditatem. Ita peccata animam terrent, contristant (obturant), et infrigidant, et tandem corpus et animam projicient in tenebras exteriores; ubi erit fletus et stridor dentium, ut dicitur Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tertio nota, quod adveniente luce, tenebræ repellentur, viæ ostenduntur, pulchritudo a deformitate distinguitur, amici noscuntur et inimici repellentur seu fugantur. Ita factum est veniente Christo domino in mundum, et quare homines tenebras luci prædilexerunt i. e. magis [plus] dilexerunt, subdit causam, dicens: erant enim opera eorum mala. Sed sunt quidam, qui eligunt remanere in malitia sua, de quibus subjungitur: omnis enim qui male agit, odit lucem i. e. cui peccata placent. Odit lucem, qui peccata sua detegit [i. e. manifestat]; et non venit ad lucem ut arguantur opera ejus i. e. peccata. Et hoc maxime faciunt obstinati et delectantes in peccatis, qui non veniunt ad audiendum verbum dei, ne de peccatis corrigantur. Et tamen Psmsta dicit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. O quot fugiunt hanc lucernam, et lumen ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, et manifestentur opera ejus, quia in deo facta [sunt]. Dicit hic b. Augustinus: in deo facta dicit opera ejus, qui venit ad lucem, quia intelligit justificationem suam non ad merita sed ad dei gratiam pertinere. Quam gratiam nobis per merita Virginis Mariæ donet dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

|| 357 <sup>3</sup> (Sequitur evangelium tertiæ feriæ post pentecostes sc.) Amen. Amen dico vobis: Qui non intrat per hostium in ovile ovium | sed aliunde ascendit, ille fur est, et latro. Joh. decimo<sup>4</sup> et in hodierno evangelio.

Charissimi, præsens evangelium agit de tribus [i. e. est de tribus] sc. de hostii aperitione, de ovis introductione, et de furis invasione. Unde notandum est, ex quo spiritus sanctus est amor patris et filii. Idcirco nunc in his festivitatibus leguntur evangelia de amore; unde in vigilia et in festo legun-

<sup>1</sup> v. 28. — <sup>2</sup> v. 105. — <sup>3</sup> Eddig tart a (347.) lap második columnáján kezdődő pótlás, mely a (356.) lap második columnájának felét sem tölti be s a textus és a beszéd kezdő szavai után, melyek a (357.) lapon is olvashatók, ut *infra* etc.-val végződik. — <sup>4</sup> v. 1.



tur evangelia quæ sunt de amore quo diligimus deum. Dicitur enim in evangelio (vigilis) vigiliæ: si diligitis me, mandata mea servate; in evangelio autem festi dicitur: si quis diligit me, sermonem meum servabit. Sed quia dilectio qua nos diligimus deum, pendet ex dilectione qua deus diligit nos: ideo in evangelio 2<sup>æ</sup> feriæ agitur de dilectione, qua deus dilexit nos. Dicitur enim ibi: sic deus dilexit mundum, ut filium unigenitum suum daret: in evangelio vero præsentis sc. feriæ tertiæ agitur de pastore et ovibus, quæ per hostium i. e. Christum intrant, et quibus hostiarius i. e. spiritus sanctus aperit, qui est amor, quo pater et filius se et nos diligunt. Unde docemur in evangelio præsentis ad hoc, quod qui recta fide et sincera mente intrare nititur in ecclesiam dei: ovis dei dicitur. Quicumque ergo vult intrare in ovile i. e. in ecclesiam dei, per hostium intret i. e. per Christum verum deum credat et verum dei filium prædicet et fateatur. Etiam hic Christus dominus ostendit phariseos non esse pastores gregis dominici sed fures et latrones: se autem ostendit pastorem verum [fore]; dicit ergo in præsentis evangelio: Amen, Amen dico vobis: qui non intrat per hostium in ovile ovium. Glossa: per hostium i. e. per me, ut postea solus Christus [dominus] exponit, hæc janua est humilis, qui per eam vult intrare, oportet ut se humiliet. [226] Sed ascendit aliunde, supple: ut superbus et ambitiosus, qui non quærit gloriam Christi sed suam. Ille fur et latro. Glossa: fur, quia quod alienum est, suum dicit; latro, quia quod furatus est, occidit: qui autem intrat per hostium i. e. qui recte sentit de Christo, non sua sed quæ Christi sunt quærit. Pastor est ovium, huic hostiarius aperit; hostiarius i. e. Christus vel spiritus sanctus. Nota quod dominus Jhesus alias, sc. Joh. XIII.<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit se veritatem, viam et vitam, ita inquit: ego sum via veritas et vita. Secundum hoc etiam nominat se hostium, hostiarium et pastorem. Est enim via et secundum hoc hostium per quod intratur [sc. ad regnum cœlorum], est hostiarius, per quem introitus ad vitam aperitur; et est veritas, per quam tamquam per pastorem grex dominicus pascitur; et oves vocem ejus audiunt sp. in prædicatione; et proprias oves vocat nomi-

<sup>1</sup> v. 6.



natim sp. in prædestinatione æterna et temporali prædestinatorum vocatione; et educit eas sp. in bono exercitio [chelekedes], et virtutum operatione, et cum proprias oves emiseric, ante eas vadit sp. bonorum evangeliorum [exemplorum] ostensione, et oves illum sequuntur sp. imitatione bonæ conversationis [i. e. bonæ vitæ] ex quo [i. e. quia] secundum b. Gregorium: quod a prælato agitur, facile [i. e. faciliter] a subditis in exemplum trahitur, quia sciunt vocem ejus, alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo; supple: vitiorum et malorum exemplorum [abhominacione vel] detestatione [i. e. odio], quia non noverunt vocem alienorum: hoc proverbium dixit illis Jhesus, illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis. Dixit ergo iterum eis Jhesus: Amen, Amen dico vobis, quia ego sum hostium ovium, omnes quotquot venerunt præter me, fures sunt et latrones, et non audierunt eos oves. Sed contra venerunt prophetæ, patriarchæ et Johannes baptista, ergo secundum hoc dictum omnes mali essent? Respondetur quod quotquot venerunt propria autoritate non dei, fures sunt et latrones i. e. mali, et de talibus dicitur Jerem. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: non mittebam eos, et ipsi currebant. Boni autem non venerunt propria autoritate, sed missi sunt, ut prophetæ, patriarchæ etc., de quibus b. Augustinus dicit: non præter illum venerunt, sed cum illo venerunt: ipse enim est veritas, et ideo cum illo venerunt, quotquot veritatem prædicaverunt: ego sum hostium per me quis intraverit, salvabitur et ingreditur sp. per contemplationem, et egredietur sp. per actionem; vel sic ingreditur Christi divinitatem videndo, et egredietur ipsius humanitatem gloriosam aspiciendo, et pascua [legeleft] inveniet sc. prædicta. Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et prædat: ego veni [enim] ut vitam habeant sc. oves meæ, et habundantius habeant in præsentem per gratiam, in futuro per gloriam, quam gloriam per merita Virginis Mariæ concedere dignetur nobis dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

*O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae dei.* Ad Rom. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et in hodierna epistola.

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 33.



Charissimi, scitis quod sancta mater ecclesia, hodie de beatissima trinitate festum devotissime agit, de qua homo loqui quantumcumque doctus non sufficit, immo nec cogitare, unde propheta Jeremias in utero matris [suæ] sanctificatus [consecratus] admirans ipsius sanctæ trinitatis immensitatem et in-  
 ||<sup>358</sup>comprehensibilitatem dicebat: a, a, a, domine deus, nescio loqui Jer. 1°<sup>1</sup>. Et b. Augustinus in libro Retractationum i. e. revocationum in tertia parte dicit: si omnium nostrum membra in linguas verterentur, sufficienter loqui de ipsa sancta trinitate non valeremus; unde et b. apostolus Paulus in schola sanctæ trinitatis doctus, considerans s. trinitatis magnitudinem, profunditatem, et altitudinem, dicebat in epistola hodierna: O altitudo divitiarum, sapientiæ, et scientiæ dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum [227] domini, aut quis consiliarius ejus fuit, aut quis prior dedit ei, et retribuetur (megh fizettetikh) ei, quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Ipsi honor et gloria in secula seculorum Amen. Nota quod aliqui festivant vel colunt festum sanctæ trinitatis in dominica, quæ est proxima post festum Pentecostes, sicuti nos facimus, et illa dominica dicitur prima in æstate, alii autem celebrant in dominica ultima, hoc est in proxima dominica, quæ est ante adventum domini. Et primi faciunt ea de causa, quia s. trinitas est principium et creatrix omnium rerum. Secundi ideo faciunt, quia ipsa beatissima trinitas est finis et terminus omnium rerum, ab ea creatarum. Unde Apoc. 1°<sup>2</sup> dicitur: ego sum alpha et ω, principium et finis, dicit dominus deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens. Et ibidem: ego sum primus et novissimus i. e. ultimus. Tertii vero speciale festum de s. trinitate non habent (i. e. non faciunt), sed sunt contenti de illa laude, quæ ad honorem ipsius sanctæ trinitatis, in horis canonicis (zolofmakban) pluries recitatur, sc. Gloria patri, et filio, et spiritui sancto etc. Secundo nota, quod ecclesia nostra colit festum sanctæ trinitatis duabus de causis. Primo ideo, ut error a cordibus fidelium tollatur, ex quo enim fit festum de patre, et filio, et spiritu sancto separatim, ut de patre in festo

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 8.



nativitatis, quia illud festum non solum est filii sed et patris; de filio fit festum in die nativitatis, resurrectionis et ascensionis; de spiritu sancto autem in festo [die] pentecostes. Posset quis credere, quod sicut de ipsis sc. patre, et filio, et spiritu sancto festa separatim celebrantur propter personarum diversitatem, sic et essent tres et diversi in essentia: ut ergo talis error tollatur, s. mater ecclesia instituit, ut post prædicta festa unicum festum sc. hodiernum de ipsa fiat beatissima trinitate, et sic fideles credant patrem, filium, et spiritum sanctum unum esse in essentia, et ne credantur pater, et filius, et spiritus sanctus ab invicem esse separati, | ex quo de ipsis | festa fiunt separatim. Ideo s. mater ecclesia instituit festum patris sc. nativitatis, festum filii sc. resurrectionis, et festum spiritus sancti tribus diebus esse celebre [-m]. Verum est, aliqui distinguunt hæc festa [has festivitates] aliter, et sic quod festum patris esset in die Annunciationis, in qua pater filium suum misit incarnari; festum filii in die nativitatis, resurrectionis et ascensionis; et festum sancti spiritus in die pentecostes. Sed quæ est causa quod pater habet unum festum, similiter (et) spiritus sanctus, filius autem habet tria festa specialia jam dicta? Respondetur quod ideo, quia patris natura est una, spiritus sancti natura est una, sed filii est trina: filius enim dei dominus Jhesus habet naturam corporis, naturam animæ (i. e. humanæ), et naturam deitatis [divinitatis]. Secundo ideo s. mater ecclesia celebrat festum sanctæ trinitatis, quia satis fragiles sumus, credibile est quod in prædictis festivitatibus trium divinarum personarum defectus fecimus non paucos: propter (hoc) hæc festivitas est instituta, ut illi defectus in ea supplementum sortiantur i. e. capiant. Sed dicis: quare festum s. trinitatis colit ecclesia silenter? Respondetur quod ideo, ne mentes fidelium in errorem ducerentur patrem, filium et spiritum sanctum curiose (hewfagofon)[hewfagufon] investigantes (tudakoznanakh); propter hoc legitur, quod Carulus magnus, qui erat valde devotus ad s. trinitatem, quemdam magistrum (i. e. doctorem) in theologia habebat, qui coram eo sermones faciebat. Audita ejus prædicatione de s. trinitate, petivit ipsum, ut de s. trinitate officium seu historiam (zoloformat) componeret. Fecit ille magister petitionem Caruli, et Carulus missis nunciis cum literis ad Alexandrum papam, petiit eum



ut festum s. trinitatis colendum institueret. At ille venit i. e. noluit, nuncians ei, ut ecclesia deberet esse contenta de illa laude quotidiana: Gloria patri, et filio, et spiritui sancto; ne aliqui in errorem ducerentur. Sed tandem Innocentius tertius [228] instituit et præcepit festum s. trinitatis observari i. e. coli. Item legitur quod quidam rex habuit quemdam magistrum in Theologia, quem rogavit ut diffiniret: quid est deus? Magister ad respondendum diem petiit, et adveniente die dilationem petivit, et termino adveniente rursum tertium diem petivit; cui rex indignatus ait: verbis me protrahis. Ait magister: certe non domine mi rex, sed quanto plus et profundius de [in] deo || <sup>359</sup> cogito in mente, tanto plus deficio etc. Item legitur quod quadam vice viginti IIII doctores sacrae theologiae congregati voluerunt diffinire: quid est deus? et ultimate concluserunt et dixerunt: deus est ens, quo melius excogitari non potest. Tertio nota quod b. Bernardus in libro ad Eugenium dicit: dicimus tres personas sed non ad præjudicium unitatis, dicimus unum sed non ad confusionem trinitatis. Quæris quomodo possit hoc esse? sufficiat tibi credere ita esse. Scrutari hoc temeritas est, credere pietas, et nosse vita æterna. Et de septem curiose quis scrutari non debet. Primum est, cur deus ipsos angelos creare voluit, quorum casum certissime præcognovit. Secundum [est], cur deus hominem, quem casurum sciebat, creare voluit. Tertium [est], quare cor Pharahonis indurare voluit, cor autem Mariæ Magdalene (ad poenitentiam) mollificavit. Quartum, cur Petro ter neganti se contritionem immisit, Judam autem in suo peccato indurari permisit. Quintum, cur uni latroni gratiam conversionis inspiravit, et suo socio similem gratiam dare non curavit. Sextum, cur unum peccatorem trahit, et alium non trahit. Septimum quomodo in deo est unitas essentialis, et trinitas personarum. De talibus et similibus homo curiose scrutari non debet, quia faciliter errare potest. Sed volens salvari, debet investigare quodcumque, ut dicit apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> sc. quid est credendum, | quid agendum, quid fugiendum, quid appetendum, et quid timendum. Quid est credendum? certe articuli fidei. Quid agendum? certe præcepta dei. Quid fugiendum? certe peccata

<sup>1</sup> I. Thess. 5. 21. ?



mortalia. Quid appetendum? certe gaudia cœli. Quid timendum? certe pœnæ inferni. Dico ergo quod temerarie scrutari de s. trinitate est vanum, periculosum, et confusione dignum. Primo dico quod est vanum, quia talis intentum suum consequi non potest. Ideo dicit apostolus in præsentī epistola: incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Sed contra [quæritur:] illa quæ possunt pronunciari, sunt comprehensibilia; iudicia dei possunt pronunciari, ergo possunt et comprehendi. Minor probatur per illud Psmstæ: in labiis meis pronunciavi omnia iudicia oris tui, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Respondetur secundum b. Gregorium in 2<sup>o</sup> Dialogorum, quod cum dixisset propheta: in labiis meis pronunciavi omnia iudicia, statim addidit: oris tui; ac si aperte (i. e. manifeste) dicat: illa iudicia nosse et pronunciaste potui, quæ te domine deus dixisse [dixisti] novi, nam ea quæ non loqueris, in te abscondis. Et Glossa Psmi decimi septimi dicit, quod iudicia dei sunt præmia justorum, pœnæ impiorum, et flagella corrigendorum. De hoc plus audies postea. Quod autem beatissimam trinitatem curiose vel temerarie investigare sit vanum, probatum fuit in b. Augustino, unde legitur de eo, quod cum libros de ipsa sancta trinitate compilaret, quadam vice causa recreationis (Mulatas kedweÿerth) [mulatas kedveÿerth] in littore maris deambulabat, ibi puerum quemdam pulcherrimum reperiit, qui cum quodam cocleari argenteo aquam maris in quamdam parvam foveam fundere nitebatur. In risum b. Augustinus provocatus inquit: quomodo potest hoc fieri, cum mare sit magnum, coclear parvum, et fovea modica? Cui puerulus [ait]: facilius est mihi hoc agere, quam tibi quod cogitas adimplere. Cogitas enim in libro tuo [229] mysterium trinitatis comprehendere (thikyath) cum liber tuus sit quasi parva fovea ad recipiendum, et trinitas ipsa immensum pelagus ad exhaustiendum, ac intellectus tuus sit insufficiens ad hanc discutiendum sicut parvum coclear. His dictis puer disparuit, et mox b. Augustinus libros dictos fine clausit i. e. finivit. Secundo dico quod de s. trinitate temerarie scrutari est periculosum, unde b. Augustinus dicit in libro De trinitate: ubi quæritur unitas trinitatis, patris, et filii, et spiritus sancti, nec alibi

<sup>1</sup> v. 13.



periculosius erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur. Ideo dicitur Eccli III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: altiora te ne quæsieris; et ejusdem VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non sapias ultra quam necesse est; et ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: non plus sapere quam oportet. Propter hoc (quia) Esdras profunda dei curiose inquirere volebat, redargutus fuit, unde legitur quod cum talia cogitaret, apparuit ei angelus dicens: si vales, flammaram ignes pondera, flatum venti mensura, diem præteritum revoca; quasi dixisset sibi: si hæc quæ infima sunt capere non vales, quomodo quæ divina sunt attinges<sup>2</sup>. Audi, quomodo hæc curiosa investigatio (i. e. cogitatio) periculosa, immo in æternum dampnosa (sint). Unde Arius episcopus alexandrinus hic erravit, qui dixit, quod sicut deus trinus est in personis, ita trinus est in essentia i. e. tres sunt (dii). Et tamen dicitur in symbolo Athanasii: deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus, et tamen non tres dii, sed unus est deus. || <sup>360</sup> Item Sabellius hic erravit, qui dixit, quod sicut deus unus est in essentia, ita unus est [deus] in persona, tamen cum (i. e. quando) vult, nominat se patrem, aliquando filium, interdum vero spiritum sanctum. Item legitur de quodam doctore, qui sanctam trinitatem investigare volebat, et non valuit, neque locus ejus inventus est in cælo, sed in inferno. Ipse enim in mente semper versabat: quomodo deus, qui est unus in essentia, potest trinus esse in personis. Tandem errori datus credidit cum [Sabellio in deo unicum esse [in] personam, et negavit trinam, qui in hoc errore vitam finivit et dampnatus est, post cujus mortem quidam discipulus suus [ejus] bibliothecam (kenues kamaraban) ejus ingressus, in libris ipsius doctoris legere cœpit. Cui doctor miraculose apparens, ipsum valde terruit et increpavit, quomodo suam bibliothecam intrare ausus fuisset, et terribili (Iÿene) voce dixit ad discipulum: quomodo tu sentis de sancta trinitate? et hanc quæstionem ter repetivit. Cui discipulus: ego sentio de sancta trinitate (i. e. credo), sicut sentit sancta mater ecclesia. Credo enim [in] deum unum esse in essentia, trinum vero in persona [personis]. Tunc doctor ille cum ululatu ait: ego hic erravi credens deum ita unum esse in persona sicut in essentia, et dampnatus sum;

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> Eccl. VII. 17. — <sup>3</sup> v. 3.



quo dicto disparuit. Verum est quod dicit Salomon Prov. XXV<sup>o</sup> 1: sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic scrutator majestatis opprimetur a gloria. Prædicti ergo et eorum sequaces sunt sicut aves stultæ, quas accipiter (wlw) capit in aëre, deberent enim ambulare in terra. Prædicta quinque, sc. quid credendum, quid agendum etc. scrutando, et non in aëre volando s. trinitatem temerarie investigando, et sic ab accipitre infernali non caperentur. Tertio dico quod beatissimam trinitatem curiose scrutari est confusione<sup>2</sup> dignum, unde Rabbi Moyses philosophus dicit, quod quicumque posuerit ingenium suum circa quatuor, recipiet confusionem: primo si vult scire, quod est in summo; secundo si vult scire, quod est in imo; tertio si vult scire quod fuit primo; quarto si vult scire, quod erit ultimo. Summum et primum vocat deum, qui est principium omnium entium, imum et ultimum vocat iterum deum, qui est finis omnium rerum etc. Quarto nota quod (licet) beatissima trinitas non sit investiganda, seu scrutanda curiose vel temerarie, tamen est firmiter | credenda. Sine hac fide tu homo non salvaberis, fidei autem nostræ sustentaculum seu juvamen faciamus scripturarum testimoniis, creaturarum vestigiis, figuris ostensis, et miraculis [230] factis. Primo igitur dico quod fidei nostræ sc. quod deus est trinus in personis et unicus in essentia, possumus sustentaculum facere sacris scripturis. Et omnis scriptura (sacra) aut est divina, aut est angelica, aut est humana. Primo scriptura divina probo deum esse trinum in persona et unicum esse in essentia; et talis scriptura aut est veteris testamenti aut novi. (Primo) probo scriptura veteris testamenti: habetur enim Genes. I<sup>o</sup> 3: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Cum enim dixit deus faciamus, in plurali, expressit pluralitatem personarum in divinis; cum autem dixit similitudinem et imaginem in singulari, suam manifestavit in essentia unitatem. Item Genes. XI<sup>o</sup> 4 dixit dominus: venite descendamus et confundamus linguam eorum; cum dicit dominus in singulari, exprimit unitatem essentiæ, sed cum dicit: descendamus et confundamus in plurali, exprimit trinitatem personarum. Item

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> *Oldalt más kéztől*: (confusio gyalag as). — <sup>3</sup> v. 26. — <sup>4</sup> v. 7.



Exodi III<sup>o</sup> <sup>1</sup> et Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> per dñm dicitur: ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Jacob; Abraham uno modo pater excelsus interpretatur et significat deum patrem. Isaac risus vel gaudium dicitur, et significat filium, per cuius mortem, æternum gaudium est nobis restitutum. Jacob supplantans (i. e. luctator) vocatur et significat spiritum sanctum per cuius gratiam diabolus, caro et mundus supplantatur; et cum in prædicta autoritate dicitur deus tribus vicibus, trinitas personarum exprimitur. Sed cum in singulari deus dicitur, unitas essentiæ insinuatur. Scriptura autem divina novi testamenti probo deum esse trinum in persona et unicum in essentia, unde Matth. ultimo<sup>3</sup> dicitur: euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Ecce Christus dominus manifeste expressit tres personas in divinis, sed cum dixit in nomine singulariter, essentiæ unitatem insinuavit. Item Joh. XV<sup>o</sup> <sup>4</sup> [dicitur]: ego mittam vobis a patre spiritum veritatis, qui a patre procedit, ille testimonium prohibebit de me; et more ecclesiæ nostræ Quinqueecclesiensis habetur [habent] in hodierno evangelio, et in ista autoritate exprimitur persona [patris, filii, et spiritus sancti, et cum dicitur [uni] testimonium in singulari, unitas essentiæ innuitur. Secundo probo deum esse trinum in personis et unum in essentia, || <sup>361</sup> scriptura angelica i. e. scriptura quam dixit angelus, unde Isayæ VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> habetur, quod angeli laudantes deum dicebant: sanctus, sanctus, sanctus dominus deus. Ter dixerunt sanctus propter personarum trinitatem, et in singulari ac semel dominus deus propter essentiæ unitatem. Item Lucæ primo<sup>6</sup> Gabriel angelus expressit trinitatem personarum in deo, unde dixit ad Mariam: spiritus sanctus superveniet in te etc. Ecce concipies [et paries] filium, et vocabitur altissimi filius sc. patris. Tertio probo trinitatem personarum, et unitatem essentiæ in deo scriptura humana, et talis scriptura aut est prophetica, aut est evangelica, aut apostolica. Dico ergo quod intentum nostrum possumus probare dictis et scripturis prophetarum, unde David eximius prophetarum dicit, Psmo sexagesimo VI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: benedicat nos deus, deus noster, bene-

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 32. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 26. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 31. — <sup>7</sup> v. 8.



dicat nos deus: et metuant eum omnes [fines terræ]. Ter dicit: deus, propter personarum trinitatem, et semel et in singulari: eum, propter essentiæ unitatem. Item Jerem. I<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: A, A, A, domine deus, nescio loqui. Ter dixit Jeremias: A, et in singulari: domine deus, quia deus trinus est in personis et unus in essentia. Secundo trinitas personarum et unitas essentiæ in deo patet scriptura evangelica; habetur enim Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi dominus Jhesus loquens Nicodemo expressit, quod deus in personis est trinus, et in essentia unus. Legitur enim ibi sic: quod scimus loquimur et quod videmus testamur; et testimonium nostrum non accipitis; dixit [enim] in plurali: scimus, loquimur, vidimus et testamur propter personarum trinitatem, et in singulari testimonium, propter essentiæ unitatem. Tertio hoc idem probatur scriptura apostolica, unde I<sup>a</sup> Joh. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: tres sunt qui testimonium dant in cœlo: pater, verbum i. e. filius, et spiritus sanctus, et hi tres unum sunt [sc. in essentia]. Item b. apostolus Paulus in hodierna epistola dicit: quoniam ex ipso [231] sc. patre, et per ipsum sc. filium, et in ipso sc. spiritu sancto sunt omnia ipsi gloria [et honor] in sæcula sæculorum Amen. Prius expressit quod deus trinus est in personis, et tandem ostendit quod unus est in essentia, ergo dixit in singulari (: ipsi), et non dixit in plurali: ipsis. Secundo dico quod fidem nostram de sancta trinitate possumus firmare creaturarum vestigiis. Beatissima enim trinitas habet se ut artifex mefter ember, qui operi suo signum vel cauterium (belegeth) [belegwzÿ] imprimit: ita deus gloriosus in personis trinus, et in essentia unus, creaturis suam imaginem impressit. Creaturæ enim sunt in triplici differentia (rendbe auag valazba) [harum rendbe vannak] quia | quædam sunt superiores, quædam mediæ, et quædam inferiores vel infimæ. Superiores sunt angeli, et ibi relucet personarum trinitas, quia angeli ipsi sunt in tribus gerarchiis (karban). Item in sole relucet [i. e. apparet], quia in eo sunt tria sc. substantia, lux et calor, et tamen unus est solum [sol]. Lux est a substantia solis, calor autem a substantia et luce, substantia vero nec a luce, nec a calore: sic est de sanctissima trinitate, quod filius est

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 7.



a solo patre, spiritus sanctus a patre et filio, pater vero a se ipso, et tamen unus est deus. Item beatissima trinitas relucet in creaturis mediis. Primo in homine: in ipso enim est anima, quæ est unica, et tamen habet in se tres potentias sc. memoriam, intellectum, et voluntatem. Intellectus est (i. e. procedit) a memoria, a memoria et intellectu est voluntas, memoria vero nec ab intellectu nec a voluntate: ita est de sancta trinitate. Pater enim habet se ut memoria, filius ut intellectus, et spiritus sanctus ut voluntas etc. Secundo in aqua, quia in ea est glacies, nix, et substantia, et tamen una est aqua etc. Tertio in candela, in qua est cera, licmen (belÿ) [licmen] et lumen, et tamen una est candela. Item ipsa beatissima trinitas relucet in creaturis infimis vel inferioribus, nam infernus est locus infimus, et est unus, et habet tres partes: unam partem in qua purgantur animæ, quæ in gratia decesserunt (multanakh), tamen secum cremabilia portaverunt; | aliam partem habet infernus, in qua detinentur pueri, qui sine baptismo vitam finirent; tertiam partem habet ubi cruciantur animæ quæ cum peccatis mortalibus ab hac vita migraverunt. In [Item] philosophia est una, et tamen dividitur in naturalem, moralem, et rationalem. Item propositio categorica est una, et tamen habet subjectum, prædicatum, et copulam. Item syllogismus est unus et tamen continet tres propositiones sc. maiorem, minorem, et conclusionem; et sic de aliis. Tertio dico, quod sanctissima trinitas, quam firmiter credimus, multis fuit ostensa figuris. Unde Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur, quod Abraham tres viros vidit et unum adoravit; dicit ibi Glossa: trinitatis et unitatis mysterium declarat. Item Genes. XL<sup>o</sup> <sup>2</sup> habetur, quod pincerna Pharahonis dum esset in carcere || <sup>362</sup> vidit in somniis unam vitem, tres propagines (vezzeÿe) [i. e. palmam] habentem. Item Danielis V<sup>o</sup> <sup>3</sup> legitur, quod Balthazar filius Nabucodonozor dum esset in convivio cum suis optimatibus [i. e. principibus], concubinis, et uxoribus, et omnes biberent des vasis aureis et argenteis (kupakbol auag keleh), quæ [sc. vasa] pater ejus de templo domini abstulerat, vidit miraculose unam manum tres digitos

<sup>1</sup> v. 2. 3. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 25.



habentem, et in pariete unam scripturam scribentem, quæ (scriptura) tres dictiones continebat, sc. Mane, tetel, phares.

Mane, tetel, phares, vigili mente si notares,

Nunquam peccares, sed Christum semper amares.

Rapta resignares i. e. (redderes) [restitueres], et meliora dares.

Dat [i. e. significat] numerum *mane*, *tetel* tibi signat appensum (to m-both) [merteketh]

Atque *phares* semper signat tibi divisionem.

Per prædictas igitur figuras ostendebatur et ostenditur, quod deus in essentia est unus, et in personis vero trinus. Quarto dico, quod beatissima trinitas, quod nos catholici et æternæ felicitatis filii firmiter credimus, fuit ostensa miraculis. Primum miraculum habetur in Scolastica Istoria, et hoc idem dicit Eusebius; legitur enim quod in die nativitatis tres soles in oriente apparuerunt, qui paulatim appropinquantes, in unum solem [232] redacti sunt [eg napa lezne]. Et per hoc miraculum declaratur, quod cognitio dei, qui est trinus in personis, et unus in essentia, per illum, qui tunc natus fuit, toti mundo innotescet i. e. manifestabitur. Secundum miraculum narrat Eutropius dicens, quod dum quidam arrianus (eretnek) [erethnech] quemdam baptisaret, et formam verborum, per quam exprimitur personarum trinitas, et essentiæ unitas immutaret, ita inquit: Baptiso te in nomine patris per filium in spiritu sancto, volens innuere filium et spiritum sanctum æqualem patri non esse, subito aqua disparuit, et baptisandus fuit [fugit] ad ecclesiam catholicam, et ibi baptisma suscepit. Tertium miraculum narrat Segibertus (quidam doctor), cum intra gallias arriana hæresis pullularet i. e. vigeret, quæ hæresis filium et spiritum sanctum minores patre affirmat, circa annum domini quingentesimum, in quadam urbe sc. Abriacensi, cum episcopus ejusdem civitatis missam celebraret, vidit tres guttas clarissimas æqualis magnitudinis super altare missas, quæ sibi i. e. ad invicem paulatim appropinquantes, unam gemmam pulcherrimam effecerunt, quam cum in medio cujusdam crucis aureæ posuisset, aliæ gemmæ quæ ibi erant, ejus excellentiam non ferentes, subito | de cruce ceciderunt, et ipsa gemma inmundis hominibus (i. e. criminosis) terribilis et obscura videbatur, mundis autem et piis amabilis



et clara cernebatur, infirmis vero multis sanitatem dabat, et adorantibus virtutem augebat. Quinto nota, quod hæc fides sc. sanctæ trinitatis valet inter cetera maxime ad quatuor. Primo ad dæmonum effugationem seu propulsionem, et hoc patet in quodam fidei notario; unde legitur, quod quidam notarius in civitate Constantinopolitana vitam ducebat valde bonam, ad quem venit quadam vice quidam magus (hiwes) dicens ei: si consilium meum acceperis multis divitiis habundabis. Cui acquiescens i. e. obediens notarius, duxit eum magus ad quemdam locum, ubi erat multitudo dæmonium, et ecce inter eos unus Aethiops | sedens super excelsum thronum (i. e. sedem). Tunc dixit ille ad magum: quis est iste homo? cui magus: servus vester est. Mox dæmon ad notarium ait: si servus meus esse vis, et mecum sedere in throno cupis, tunc sanctam trinitatem nega, et me adora; et cum quidquid appetis (i. e. desideras), a me habebis (vezed telem). Hoc audito notarius signo crucis edito [i. e. facto] dixit: ego sum servus sanctæ trinitatis. Protinus omnes dæmones aufugerunt. Tunc veniens notarius ad ecclesiam s. Sophiæ, et devote orans flexis genibus, ante imaginem crucifixi stabat [i. e. erat]. Tunc miraculose imago crucifixi inquit ei: quia tu confessus fuisti me coram dæmonibus, et ego confitebor te coram patre meo qui in coelis est, etc. Secundo hæc fides s. trinitatis valet ad tribulationis vel miseriæ sedationem. Per eam enim tribulatio vel miseria cessat, nam Damascenus in libro suo quinto refert i. e. dicit, quod cum apud Constantinopolim pestilentia gravis esset (nag), quidam (puer) de medio populi in cælum raptus est. Tunc edoctus per angelum ad canticum sanctæ trinitatis, sc. Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem nisi te, qui pro peccatis nostris juste irasceris, sancte deus, sancte fortis, sancte et immortalis, miserere nobis. Et admonitionem angeli unacum [i. e. simul] populo decantavit, et statim quievit (i. e. cessavit) pestilentia. Tertio hæc fides valet ad malorum confutationem (i. e. confusionem). Unde Bonizo in libro, quem scripsit ad comitissam Miltildim, refert, quod cum archiepiscopus ebrudrumiensis [ebuldrumensis] simoniacus esset, et omnes testes pecunia corruisset [i. e. a vero avertisset], quidam legatus vir sanctus præcepit ei, ut versum sanctæ || <sup>363</sup> trinitatis sc. Gloria



patri, et filio, et spiritui sancto, diceret [rogans deum], ut si simoniacus (esset), sanctam trinitatem, cui injuriam fecerat; nominare non posset, quod et factum est. Et sic ille archiepiscopus deprehensus, peccatum suum humiliter confessus fuit, et pœnitentiam egit, et vitam in bono finivit. [233] Illum autem versum: Gloria patri etc. s. Jeronymus edidit [i. e. composuit], et synodus nicena in fine Psalmorum ipsum cantari instituit. Quarto valet hæc fides ad salutis obtentionem (nerefrefe) [ÿdveffegnerefrefe], unde dominus Jhesus Marci ultimo<sup>1</sup> dixit: qui crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit etc. Sexto nota circa brevem expositionem epistolæ hodiernæ, quæ sic inchoatur: O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ dei. Deus enim est dives in remittendo peccata, dives in dando gratiam; dives in promittendo gloriam, dives in redimendo, quia totum sanguinem suum pro nobis effudit, et mortem acerbissimam pertulit [i. e. sustinuit]. Solus est vere dives quia omnia ipse creavit, et ipsius sunt et ipse dat, et ideo dicitur primi Paralip. ultimo<sup>2</sup>: tua sunt omnia deus, et quæ de manu tua suscepimus, tibi dedimus. Alii enim solum sunt dispensatores, unde Cyrillus dicit: deus suarum divitiarum nos dispensatores esse voluit, non dominos. Et b. Gregorius ait: quanto plures de rebus tuas esse dicis tu homo, tanto plus mentiris. Sapientiæ quæ est de divinis, et scientiæ quæ est de humanis sciendis [i. e. agendis] quam incomprehensibilia sunt judicia ejus i. e. dispositiones sc. de rebus quia istam sic disposuit et creavit. Illam aliter istam ad salutem elegit, et illam reprobavit (megh vetette) propter ejus malitiam; et investigabiles viæ ejus i. e. impletiones, dispositiones ejus, in quibus omnibus est misericordia et veritas, quia universæ viæ domini misericordia et veritas, Psmo XXIII<sup>o</sup> 3. Quis enim cognovit sensum domini sc. de re disposita et creata? Quasi diceret: nullus. Nescimus enim quare hunc humiliat, et hunc exaltat, nunc percutit, nunc medetur (wru ofl); quare hunc flagellat et huic parcit. Aut quis consiliarius ejus fuit sc. de re fienda vel disponenda. Nullius enim eget aut eguit consilio [i. e. indiguit]; aut quis prior dedit ei, et retribuetur ei? quis enim prius dedit deo aliquid, unde meruisset |

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 10.



quod deus dedit sibi animam, corpus, et res temporales? Nullus est talis. Omnia enim dedit ex sua piissima misericordia, quoniam ex ipso sp. omnipotenti patre, per ipsum sp. omnia scientem | filium, et in ipso sp. super omnia elementi spiritu sancto sunt omnia: quapropter ipsi gloria [honor] in secula seculorum Amen; cujus gloriæ participes nos faciat per merita Virginis Mariæ ipsa beatissima trinitas, quæ vivit et regnat per æterna secula Amen.

sc. cum dominus Jhesus satiasset ex i. e. inquit sp. dominus  
quinque panibus ordeaceis et duobus i. e. Salvator  
piscibus quasi quinque millia hominum

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. disciplinæ suæ adhærentibus i. e. multitudini hebræorum  
Supple, ut eos induceret ad affectum cibi spiritualis, neglecto cibo corporali, vel remota nimia sollicitudine cibi corporalis  
(fÿd ok foklaghanakh) [fidok foklaganak]

discipulis suis et turbis judæorum :

i. e. corpus meum sp. i. e. veraciter, realiter vel efficaciter i. e. existit sc. nutriens et in  
sumptum de virgine ter vel efficaciter vita conservans  
caro mea, vere est cibus :

sp. existens pro nunc in corpore i. e. veraciter sp. extinguens in homine  
meo, effundendus tamen pro salute generis humani sitim mundanæ cupiditatis et ingerens  
i. e. inportans sitim regni cœlestis  
et sanguis meus, vere est potus.

sp. homo i. e. sumpmit, est, vel i. e. corpus meum i. e. potat i. e. effundendum  
comedit

Supple: non tantum sacramentaliter, quia hoc est commune bonis et malis, sed spiritualiter quod solum est bonorum et in charitate existentium etc.

Qui manducat meam carnem, et bibit meum san-



sp. Christo i. e. habitat sp. Christus sp. maneo i. e. quemadmodum  
Dicit hic Augustinus: hoc est manducare illam escam et illum bibere  
potum in Christo manere et Christum manentem in se habere etc.

Supple: in mundum incarnari, pati, et salutem hominum perficere  
(w benne) (tekelleny)

guinem, in me manet et ego in illo. Sicut

sp. Christum i. e. essentialiter sp. cœlestis sp. Christus qui sum i. e. vitam  
vitam habens idem cum patre habeo

(kwldē) (ele athyā)

misit me vivens pater, et ego vivo

sp. quia sicut filius habet esse sp. homo sp. Christum  
a patre, ita et vivere, ut dicit Supple: non tantum sacramentaliter sed et  
Augustinus ad Orosium spiritualiter, de quo Augustinus: crede et  
manducaſti

(ezen) (enghedemet) igy!

propter patrem: et qui manducat me, et

i. e. talis homo i. e. vitam spiritualem i. e. pro me vel per me i. e. iste  
vel beatam ducet qui sum causa vitæ

ipse vivet propter me. [234] Hic

sp. qui vobis sp. vivus sp. panis vivus i. e. de cœlestibus i. e. descensu venit  
loquitur Glossa dicit: iste panis vivus descendit de cœlo quoad  
divinitatem et non quoad humanitatem

(ez az kenyer)

(leyteth)

est panis, qui de coelo descendit.

i. e. quemadmodum i. e. comederunt sp. Israhelitæ vel filii i. e. panem cœlestem  
Supple: sustentat panis iste illo Israel in figuram hu-  
modo sicut manna deserti jus panis

(ettenekh)

Non || <sup>364</sup> sicut manducaverunt patres vestri manna







circa alia, sc. circa pœnitentium reconciliationem, et sanctarum unctionum consecrationem et consimilia: ideo pro tunc | tantæ festivitati exequendæ vel celebrandæ vacare seu intendere non potuit, unde rationabiliter [ocofon] institutum est (meltan es okofon), ut expletis aliis festivitatibus, puta [i. e. scilicet] resurrectionis, ascensionis, spiritus sancti missionis, et beatissimæ trinitatis, hoc festum in honorem tanti sacramenti liberius ac cunctis fidelibus immediate feria quinta post festum dictæ gloriosissimæ trinitatis veneraretur i. e. celebraretur. Nota quod modus institutionis hujus salutiferi sacramenti manifeste patet ex evangeliiis Matth. XXVI°, Lucæ XXII°, et Joh. XIII°, ex quorum dictis colligitur, quod appropinquante tempore illo amarissimo, quo Christus voluit subire crucis passionem: pro memoriali perpetuo voluit et decrevit [vegezthe] instituere sacram communionem seu sacramentum salutiferum corporis et sanguinis sui, ut ad demonstrandum nobis suam dulcissimam dilectionem, se ipsum nobis deum et hominem in cibum tribueret. Unde ipse ultimam cœnam cum discipulis faciens dixit: desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar Lucæ XXII°<sup>1</sup>. Fecit autem Christus in hoc sicut amicus fidelis, qui recessurus a suis amicis, aliquod memoriale ipsis reliquit, per quod semper ipsius memoriam haberent. Unde ipse dominus Jhesus Matth. XXVI°<sup>2</sup> dixit: hoc facite in meam commemorationem. Eusebius dicit: quia Christus corpus assumptum de virgine ablaturus erat ab oculis nostris, et portaturus ad sidera i. e. ad cœlos, necessarium erat quod sacramentum sui corporis et sanguinis nobis consecraret, ut offerretur jugiter per mysterium, qui offerebatur semel contra peccatum, ut hæc victima perennis i. e. æterna, vigeret in memoria et [ut] semper præsens esset in gratia. Et b. Gregorius dicit: cujus [235] munus et donum frequentius aspicimus, in ejus memoriam et amorem strictius astringimur. Et Christus qui se ipsum dedit in pabulum i. e. in escam [cibum] in terris, daturus est se in præmium in cœlis. Nota quod corpus Christi dicitur panis quadruplici de causa. Primo quia infundit et tribuit vitam, unde Dionysius dicit: iste panis est summe bonus et est idem cum summo

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> I. Cor. XI. 24.



bono, [i. e. cum deo], et prima vita, et ideo aliis vitam tribuit et infundit. Et Aristoteles primo Cœli et mundi dicit: a primo quidem ente cunctis derivatum i. e. datum est esse et vivere, his quidem clarius [sc. angelis] his vero obscurius, [sicut hominibus]. Et Christus dominus Joh. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup> ait: panis quem ego dabo vobis caro mea est pro mundi vita. Secundo quia iste sanctissimus panis continet vitam veram sc. verum deum et hominem || <sup>365</sup> unde dominus Jhesus Joh. V<sup>to</sup> <sup>2</sup> inquit: sicut pater habet vitam in semet ipso, sic et filius: ergo bene dicitur de hoc pane Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: cibavit illum pane vitæ et intellectus. Tertio quia panis iste conservat vitam, unde sicut naturaliter nullus cibus est homini, ita conservativus sicut panis materialis, et vinum materiale sic nihil conservat hominem in vita spirituali sicut panis iste. Unde Hugo, de sacramentis dicit: Satis mirum est de homine quomodo potest infirmari, vel qualiter mori spiritualiter, cujus cibus est panis optimi frumenti; et cujus potus est vinum bonæ vitis, et ex his utitur quiete [i. e. sine labore]. Unde Eccli XXX<sup>c</sup> <sup>4</sup> dicitur: initium vitæ hominis panis et aqua; aqua i. e. vinum. quod est aqua vitis. Quarto quia panis iste nutrit hominem non solum in tempore [i. e. aliquo] sed semper, unde Joh. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> per dominum Jhesum dicitur: ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me non sitiet in æternum. Et b. Augustinus in hodierna omelia dicit: hoc cibo et potu homines non esurient neque sitient, immo incorruptibiles et immortales facit, et sociat ipsis sanctis, ubi pax erit plena atque perfecta. Ex his ergo patet quare corpus Christi dicitur panis, et sanguis ejus potus. Sed dicis: quid in hoc venerabili sacramento est credendum? Respondetur, quod firmissime credi debet primo quod ibi est verum **I** corpus Christi de virgine natum, in cruce passum, mortuum et sepultum. Et in tanta quantitate i. e. magnitudine sicut fuit in cruce. Secundo credi debet quod ibi est verus sanguis Christi, quia corpus [sc. vivum] sine sanguine non existit; et e converso alias esset cruor et non sanguis; unde Eberhardus [græcista]:

Sanguis alit (i. e. nutrit) corpus: cruor est de corpore fusus.

<sup>1</sup> v. 52. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 33. ? — <sup>4</sup> XXIX. 28. — <sup>5</sup> v. 35.



Et hoc debet intelligi de corpore vivo, et similiter de sanguine vivo etc. Tertio credi debet, quod ibi est anima, quæ vivificat illud corpus. Quarto credi debet quod ibi [est] divinitas humanitati unita, et sic ibi est verus deus et homo. Quod autem hæc prædicta sint ibi, declarat b. Ambrosius in quarto De sacramentis ita dicens: omnia quæ fuerunt in utero virginis, inveniuntur seu continentur in hoc sacramento. Ibi autem fuerunt caro, sanguis, anima et divinitas: igitur etc. Hoc idem dicit Anselmus in libro De conceptu virginali, et b. Gregorius in Omelia paschali dicit, quod in hoc sacramento aliud est quod cernitur (i. e. videtur), et aliud quod creditur. Illud enim quod cernitur, est species panis in hostia, et species vini in calice: illud autem quod creditur, est veritas carnis et sanguinis | Christi, et sic virtute verborum divinorum panis mutatur in corpus Christi, et vinum in sanguinem. Sed quæris quomodo hæc mutatio possit esse? Respondetur quod sufficiat tibi credere ita esse; et hanc credulitatem (i. e. fidem) possumus probare vel juvare autoritate scripturæ (Irafnak bigonfaghau), similitudine naturæ, explanatione [exprolatione] figuræ, miraculorum ostensione, et verissima ratione. Primo ergo possumus fidem de hac mutatione probare seu juvare scripturis veteris et novi testamenti; unde dicit propheta in Psmo: memoriam fecit mirabilium suorum, misericors, et miserator dominus; escam dedit timentibus se, Psmo CX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Item: panem angelorum manducavit homo, Psmo LXXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Item Sap. XVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: angelorum esca nutritivisti populum tuum, et panem de cælo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem. Et quamvis literaliter hoc dicatur de manna, quo dominus pavit populum judaicum in deserto, ut habetur Exod. sedecimo: tamen (secundum) sensum mysticum debet intelligi de corpore Christi. [236] Unde Rupertus (quidam doctor) dicit: Ista autoritas (i. e. scriptura) [angelorum esca] convenientius (alkolmafban) [i. e. melius] intelligitur de corpore Christi, quam de manna, quia manna proprie non dicitur panis angelorum, eo quod angeli in eo nullum nutrimentum et delectamentum habuerunt, et dominus Jhesus Joh. VI<sup>o</sup> istum panem angelorum, panem vivum appellavit pro mundi vita.

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 25. — <sup>3</sup> XVI. 20.



Manna autem non erat vivum, immo cum multum de eo accipiebatur, vermibus scaturiebat (foruo<sup>th</sup>) et fœtebat, quod utique [i. e. certe] non est de corpore Christi, quod ipse Christus nobis contulit, pro memoria passionis suæ. Item in hodierno evangelio dominus Jhesus probando hanc mutationem dicit: caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus; et quomodo esset cibus caro sua, et suus sanguis potus, nisi panis mutaretur in corpus Christi et vinum in sanguinem. Et ex quo fit mentio de cibo, nota quod scriptura sacra quadruplicem cibum commemorat sc. mundi prosperitatem (divitias), doctrinæ veritatem, æternæ gloriæ delectabilitatem, et animæ satietatem. Primus ergo cibus est mundi prosperitas i. e. mundanarum rerum copiositas (i. e. multitudo), unde Eccli XXX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: confundet te sc. diabolus vel mundus in cibis tuis i. e. in divitiis. Et vere confundet, si homo divitiis abutitur i. e. male utitur, quia tria bona ab eo aufert, sc. bonum naturæ a corpore, bonum gratiæ ab anima, et bonum gloriæ ab utroque. Nota [quod] prosperitas dicitur cibus propter cibi proprietates. Primo cibus superflue sumptus nocet: ita prosperitas rerum. Dicit enim Aristoteles: propter divitias multi periere i. e. perierunt, et Boëthius, tertio De consolatione: divitiæ, habentibus || <sup>366</sup> persæpe i. e. sæpe nocuerunt. Nonne nocuerunt epuloni, qui sepultus est in inferno, ut habetur Lucæ XVI<sup>mo</sup> [to]? et vere nocuerunt in anima et in corpore. In anima quia quemquam [aliquem] hominem superbum, aliquem invidum, interdum avarum, et quemquam gulosum efficiunt, et hoc occasionaliter (w<sup>rw</sup> z<sup>erent</sup>) [w<sup>ru</sup> z<sup>erenth</sup>]. Item nocent in corpore, quia propter divitias multi traduntur morti, et si mors non sequitur, tamen quies amittitur; unde b. Augustinus dicit: | homo divitias invenisti, requiem perdidisti, cum vigilas (e bren u ag) de his cogitas, cum dormis, latrones somnias; in die sollicitus, in nocte pavidus (fel) [i. e. timidus]; semper mendicus et timidus; nullus tibi probus, potentem latronem æstimas, et pauperem furem putas. O tu miser dives. Vera timenda sunt illa verba Salvatoris, quibus divitibus avaris timorem incussit [felelmet theth] dicens Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>; vae vobis divitibus. Et certe divitibus avaris accidit sicut lupo famem

<sup>1</sup> XIII. v. 8. — <sup>2</sup> v. 24.



patienti; dicit enim Plinius (talīs magister), quod lūpus quando esurit, tunc fame artatus i. e. compulsus [kezerettethik], prādam invadit, et cibis multum se replet, et si videt venatorem advenire, tunc ut possit evadere, propter levificare se, evomit cibum sumptum, sic multi qui esuriunt in paupertate, tandem per fas et nefas congregant divitias, eisdem divitiis cupidine [i. e. cupiditate] ducti, se nimium replentes, et si infirmantur et vident eis advenire mortem tamquam venatorem: tunc non misericordia ducti, sed timore coacti, evomunt ipsa temporalia per testamenta secundum illud Job: cibos quos devoravit, evomet. Sed discedente i. e. recedente venatore i. e. morte vel infirmitate, more canis vel lupi priora repetunt. Unde quolibet istorum dicitur II<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>1</sup>: canis reversus ad vomitum. Et tales quamquam in infirmitate sunt devoti et ad pauperes apparenter benigni, sed infirmitate cessante efficiuntur crudeles ut ante, et valde eis competit illud quod dicit metrista (illic hozÿa):

Dum lūpus languebat (i. e. infirmabatur) monachus esse volebat:  
Sed dum convaleuit lūpus fuit ut ante.

Et divites deberent considerare Christi paupertatem, unde solus dicit Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: vulpes foveas habent et volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Et certe dominus Jhesus secundum quod homo pauper fuit in ingressu, in progressu, et in egressu. Aliquando autem iste cibus, sc. mundi prosperitas, non nocet, immo prodest, sicut cibus moderate sumptus, puta his qui habent divitias, sed non amant eas; unde Eccli [237] XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, dicitur: utilis est substantia (haznalatus) cui non est peccatum in conscientia [i. e. in anima]. Et b. Augustinus dicit: Quis [i. e. aliquis] divitias potest habere sine peccato, sed non amare sc. sine peccato. (Et tantum de primo cibo.) Secundus cibus est doctrinæ veritas. Et vocatur cibus spiritualis vel animæ, nam | sicut cibo corporali corpus vivit, ita doctrina vel verbo dei anima [vivit]. Ideo dixit dominus Jhesus Matth. IIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: non in solo pane sc. materiali (teftÿ kenerel) vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei. De hoc cibo dicitur Joh. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: operamini non cibum qui

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 30. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 27.



perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Et nota quod cibus corporalis tripliciter nocet; primo si est insulsus, quia talis est insipidus [i ʒ e t l e n] (I ʒ e t l e n). Secundo si est crudus. Tertio si est grossus. Ita iste cibus spiritualis sc. doctrina primo non prodest, immo magis nocet sine sale discretionis. Unde apostolus ad Coloss. III<sup>to</sup> <sup>1</sup> dicit: sermo vester sit semper sale conditus. Sale i. e. discretionem, debet enim homo scrutari de talibus, quæ mente penetrare [i. e. capere] potest (f o g h a ʔ t ʔ a), non quæ fide sincere [i. e. pure] credenda sunt. Unde de talibus quæ fide credenda sunt dicitur Eccli XLIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non laborate, supple: quia non comprehendetis (n e m f o g h a t ʔ a t o k). Et b. Gregorius ait: mira dei opera quæ fide credenda sunt, perscrutanda rationibus [i. e. argumentis] non sunt. Hoc ideo dixit, ut nullus curiose i. e. vane de tam venerabili sacramento scrutetur, quia est supra humanum intellectum; propter hoc fuit præceptum de agno paschali, qui fuit figura huius sacramenti Exodi II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quidquid residuum fuerit sc. de agno paschali, igne comburetis. Quidquid enim in tam altissimo sacramento intellectu capere non possumus, debemus mittere igni i. e. spiritui sancto, qui est ignis divinus, et magister ecclesiæ. Secundo cibus corporalis nocet ut dixi, si est crudus, quia ex eo generantur inflatæ (d a g a n a g h) [d a g a n a g o g]: sic doctrina vel scientia sine charitate, inducit superbiam tumorem, unde I<sup>a</sup> ad Cor. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: scientia inflat, charitas autem ædificat. Et ergo scientia debet coqui igne charitatis, sed diabolus vult scientiam crudam, quæ mentem inflat, unde primi Reg. II<sup>o</sup> <sup>5</sup> in persona | diaboli dicitur: non accipiam a te quid coctum, sed crudum dabis mihi. Tertio cibus materialis nocet si est grossus et impurus, quia talis sanguinem consumit, et infirmitatem inducit: ita doctrina erronea humorem gratiæ consumit, et infirmitatem animæ adducit. Tertius cibus est æternæ gloriæ. De hoc cibo dictum fuit b. Augustino a domino, ut solus testatur in libro Confessionum: cibus sum grandium i. e. magnorum, cresce et manducabis me, nec tu mutabis me in te sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Sicut || <sup>367</sup> enim cibus corporalis satiat hominem in hoc

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> XII. 10. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 15.



mundo, ita æterna gloria satiat sanctos in cœlo. Hanc satietatem David appetens dicebat: satiabor cum apparuerit gloria tua Psmo XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Charissimi, istum gloriosum cibum debemus petere per orationem, quærere per operationem sc. bonam, et gustare per devotionem. De primis duobus dicitur Isayæ LV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quærite dominum, dum inveniri potest: invocate eum dum prope est. De tertio dicit Psal: gustate et videte, quoniam suavis est dominus, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et nota quod sicut cibum delicatum tria genera hominum abhorrent sc. mulieres gravidæ (terhelekh), infirmi quos mali humores infecerunt, et qui cibis nimis se repleverunt: ita cibum æternæ voluptatis i. e. æternæ gloriæ parvipendunt i. e. spernunt delicosi, superbi, et avari, de quibus dicit Psmsta: omnem escam abhominata est anima eorum: et appropinquaverunt usque ad portas mortis, Psmo CVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Quartus cibis est sacramentalis, qui animam nutrit et satiat. De hoc cibo dicitur in præsentī evangelio: caro mea vere est cibus. Sicut enim cibus materialis (vel corporalis) restaurat [i. e. renovat] deperditā: sic iste cibus beatissimus, gratiam dei per peccata deperditā recuperat. Item quemadmodum cibus corporalis corpus in vigore (elmeben) conservat, sanguinem augmentat, ingenium acuit, vires ad operandum tribuit, sanitatem custodit, et somnum inducit: ita iste cibus sacramentalis. Unde tertii Reg. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur, quod cum Elias surrexit, comedit, [238] et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et noctibus usque ad montem (Oreb. Spiritualiter surgit homo per bonam operationem, comedit per eucharistiæ somptionem, et ambulat per bonarum operationum continuationem usque ad montem) dei Oreb, i. e. usque ad regnum cœlorum. Sed charissimi, sicut cibus materialis uni est proficiuus et alteri nocivus: sic iste cibus eucharistiæ, digne sumentibus proficit, indigne autem sumentibus mors est. Unde b. Gregorius in prosa (i. e. in sequentia) hodierna dicit: mors est malis, vita bonis. Est enim sicut amigdalum, quo homines vivunt, et vulpes moriuntur; et sicut flos apibus est mel, araneis autem venenum, unde apostolus in hodierna epistola dicit: qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, prima ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>6</sup>.

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 8. — <sup>6</sup> v. 29.



Judas enim sumsit indigne et mox introivit [in eum] Satanas, Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et dampnatus est. Et ergo qui vult sumere hoc venerabile sacramentum, primo debet esse mundus a peccatis, et hoc potest fieri per contritionem, confessionem, et satisfactionem. Secundo debet esse devotus per mentis elevationem. Alium enim cibum sumit homo per appetitionem [i. e. per desiderium] istum autem [debet] sumere per devotionem. Tertio debet esse purus etiam corporaliter, quia corporalis pollutio procurat mentis vagationem (el ozlafth), propter hæc bene dixit apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: probet autem se ipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Quæritur utrum omnes christiani obligantur ad istius sacramenti manducationem? Respondetur primo quod aliqui obligantur solum ad credendum et amandum, sicut illi qui [sunt] in servitute paganorum (Infegben), et hoc sufficit eis ad salutem; secundum enim b. Jeronymum: ad impossibile nemo obligatur. Secundo aliqui non solum ad credendum et amandum, sed etiam ad venerandum obligantur. Quilibet enim christianus non impeditus tenetur ad minus in diebus dominicis, et præcipuis i. e. colendis festivitatibus, secundum præceptum ecclesiæ missam audire; dicitur enim de Constitutione dist. prima: missas die dominica sæcularibus (paražtok) [i. e. laicis] totas audire speciali ordine præcipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Consimiliter est intelligendum [ de aliis festivitatibus solemnibus etc. Attende quantum valet etiam temporaliter auditio missæ: legitur, quod [erant] tres juvenes (latrones) satis malitiosi, transeuntes per quamdam viam ad latrocinia exercendum. Tunc de cælo facta est vox dicens: percutite primum, ne amplius ambulet in terra, et mox fulminatus est (megh ite men); et iterum dixit: percutite secundum, et illico secundus fulmine percussus expiravit. Tunc tertio vox insonuit dicens: percutite et tertium. Statim clamor dæmonis auditus est sic: non possum, quia dum sacra communio fiebat i. e. missa celebrabatur, interfuit. Vide ergo quantum valet missæ auditio contra dæmonis potestatem. || <sup>368</sup> Tertio dico quod aliqui non solum obligantur ad credendum, amandum et vene-

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 25.



randum (i. e. audiendum) hoc divinissimum sacramentum, sed etiam ad sumendum. Sed an quotidie? Dico, quod prius christiani quotidie solebant communicare, quia erant devotiores (quam nunc). Tandem non qualibet die, sed solum diebus dominicis, et postea tepescente charitate, solum ter in anno, sc. in festo nativitatis, resurrectionis, et pentecostes, et secundum alios in festo assumptionis virginis gloriosæ. Sed quia (jam) charitas refriguit, et iniquitas prævaluit tenentur homines sub præcepto cessante legitimo impedimento tempore paschæ communicare, ut patet extra *De poenitentis et remissionibus* capitulo: Omnis utriusque sexus etc. B. Augustinus dicit: quotidie communionem eucharistiæ recipere [accipere] nec laudo, nec vitupero, omnibus tantum diebus dominicis communicandum hortor. Ita faciebat s. Alexius, sicut habetur in ejus legenda. Quarto aliqui non solum tenentur ad credendum, amandum, venerandum et sumendum, sed etiam ad conficiendum i. e. ad consecrandum (aldani), sicut sacerdotes, unde in prosa missæ hodiernæ dicitur: sacrificium istud instituit solis presbyteris, quibus sic congruit ut sumant et dent ceteris. Ille venerabilis Beda de celebratione missæ dicit: Sacerdos sine mortali peccato existens, si non celebrat, habens copiam celebrandi, privat quantum in eo est, totam trinitatem gloria, angelos in cœlesti patria magna lætitia, privat homines [239] in terra laborantes beneficio et gratia, animas in purgatorio existentes patrocinio i. e. auxilio, et venia. Hoc enim sacramentum offertur pro his tribus, sc. pro beatis in patria, in lætitiâ, pro animabus in purgatorio existentibus, in liberationis munditiâ, et pro hominibus vivantibus in veniam. Ideo hostia in missa in tres partes dividitur. Secundo dixi quod veritatem hujus sacramenti vel fidem de hoc sacramento quo ad mutationem probat vel juvat similitudo naturæ: nam videmus quod actione naturæ grana convertuntur in gramina (fiwe) [i. e. in herbas], nucleus parvus in magnam arborem, poligrana in pisces, ligna in lapides, cinis in vitrum, et terra in aurem et cetera. Si enim natura creata potest unam speciem mutare in aliam, a fortiori, creator omnium rerum potest substantiam panis mutare in corpus suum et vinum in sanguinem. Hoc patet per illam regulam topicam: si illud quod videtur minus in esse, inest ergo et majus. Item in Ibernia



lacus est, cui si palum (karo<sup>th</sup>) homo in fixerit, pars in aqua existens vertetur in ferrum, et pars quæ aquæ eminet (viz felwl), | mutatur in lapidem. Item fons est in Scitia [Scithÿa], cui si quid inmergitur, et aliquantulum ibi tenetur, in lapidem commutatür [inmutatur], quod Fridericus imperator probare volens, misit chirothecam suam sigillatam, per nuncium illuc, qui unam partem inmergens, in durum lapidem versa fuit, alia parte illæsa permanente. Item philosophus in *Metaphysica* dicit: quod est quidam lacus, in quem panis projectus statim in lapidem mutatur. Item natura panem comestum in carnem, et vinum sumptum in sanguinem convertit. Tertio dixi, quod veritatem hujus sacramenti probat, vel fidem nostram juvat de hoc sacramento explanatio figuræ. Primo igitur figura fuit in oblatione [oblatio] Melchisedek, qui fuit rex Salem (i. e. Jerusalem) et sacerdos, [offerens] panem et vinum Genes. XIII<sup>o</sup>, per hoc significans hoc divinissimum sacramentum novæ legis, sub specie panis et vini | institutum. Secunda figura fuit immolatio agni paschalis. Immolabatur enim ille agnus pro salute populi judaici, et certe ille agnus significabat hoc sacramentum quod quotidie offertur pro salute hominum. Tertia figura fuit manna datum populo israhelico in deserto, per quod ipse populus satiabatur: ita isto venerabili sacramento anima satiatur. Et sicut manna bonis erat dulce, malis vero amarum [amara], et in nauseam i. e. vomitum vertebatur: sic istud divinissimum sacramentum bonis est ad meritum, malis vero ad supplicium. Unde b. Gregorius dicit: Sumunt boni, sumunt mali, Sorte tamen inæquali, Vita bonis, mors est malis. Quarta figura fuit ipse panis propositionis, de quo habetur primi Reg. XXI<sup>o</sup>. Sicut enim ille panis non dabatur nisi continentibus i. e. mundis, et non ab alio ministrabatur nisi a sacerdote: sic istud venerabile sacramentum, solum a sacerdote ministratur, et continentibus a peccato datur. Quarto dixi quod fidem de isto sacramento possumus juvare miraculorum ostensione. Primum miraculum accidit b. Gregorii propter cujusdam fæminæ hæsitationem [i. e. dubitationem], cui b. Gregorius dabat communionem (i. e. hostiam). Unde legitur quod matrona quædam ipsi b. Gregorio singulis diebus dominicis panes offerebat [i. e. dabat vel portabat], qui cum post missarum solemnia corpus domini sibi (sc. mulieri)



offerret et diceret: corpus domini nostri Jhesu Christi custodiat te in vitam æternam: at illa subrisit (mufulula). Ille continuo dextram ab ejus ore retrahens, partem illam dominici corporis super altare deposuit, postmodum coram populo matronam interrogavit: quam || <sup>369</sup> ob causam ridere præsumpserit? At illa: Quia panem materiale[m] quem propriis manibus feceram, tu corpus dominicum appellabas. Tunc b. Gregorius se in oratione prostravit, et surgens, particulam illam panis ad instar digiti carnem factam reperit, et sic matronam ad [240] fidem reduxit. Oravit iterum, et carnem illam in panem conversam vidit, et matronæ sumendam tradidit. Secundum miraculum est de quadam muliere, quæ de consilio cujusdam pythouissæ (neze) [nezeu] hostiam in quodam alveolo apum, ut apes remanerent, reposuit. Tandem veniens ad alveolum reperit ibi beatam virginem suum filium in brachiis bajulantem, (et tunc mulier hoc videns, ivit festinanter ad sacerdotem. Et hic cum veniret cum processione, recipiens corpus dominicum cum reverentia portabat.) Tertium miraculum est de quodam Judæo, qui deridens christianos dicebat: quod christiani panem, pro deo colerent, qui cum christianis quinta feria magna ivit ad ecclesiam, ubi christiani communicabant, et vidit cuilibet christiano unum puerum [pulchrum] dari per sacerdotem, et sic conversus, vitam in bono finivit. Quartum miraculum in regno nostro accidit cuidam sacerdoti, qui facta consecratione hæsitabat, an ibi esset verum corpus Christi. Statim hostia ad visum pro medietate in carnem versa fuit, quæ nunc est Jaurini (gereth). Similiter accidit cuidam sacerdoti de sanguine. Quarto possumus probare hanc mutationem verissima ratione. Sic nam fuit mutatio accidentis sine substantia vel subjecto, sicut aquis amaris per Eliseum in dulcedine conversis, remanente nihilominus substantia aquæ, ut habetur quarti Reg. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Item fuit mutatio substantiæ in aliam substantiam unacum accidentibus, sicut fuit de aqua conversa in vinum Joh. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et quia dei perfecta sunt opera, Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>3</sup>; ergo et ista mutatio debuit fieri, sc. substantiæ sine accidentibus, quam nos firmissime credimus in peccaminum remissionem, gratiæ donationem, et gloriæ expecta-

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 1—10. — <sup>3</sup> v. 4.



ionem [i. e. collationem], quæ nobis per merita virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus, in secula seculorum benedictus Amen.

[Sequitur prima dominica post octavas festi corporis Christi.]

*Deus charitas est, et qui manet in charitate, in deo manet, et deus in eo.* 1<sup>a</sup> Joh. IIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et in epistola hodierna. Charissimi, [in his verbis b. Johannes [apostolus] distinguit duplicem charitatem, videlicet increatam et creatam. Prima est substantialis et secunda accidentalis (tertenettel ualo). Charitas increata (termetlen valo) sive substantialis est divina essentia (i. e. solus deus), et de hac dicit apostolus Johannes in [verbis] præmissis: deus charitas est. Duobus autem modis deus dicitur charitas, sc. essentialiter et effective (tetemen zgerenth): essentialiter quia tres personæ in divinis summe diligunt se, est enim inter ipsas summa et mutua charitas (egmafhoz ualo). unde b. Bernardus [dicit]: charitas trinitatem in unitate [quodam] modo cohibet (meg tiltÿa) et colligat i. e. simul ligat vinculo pacis. Effective vero deus dicitur charitas quia inflammat affectum ad diligendum se propter se ipsum, quia est lux quæ illuminat intellectum ad cognitionem sui, unde 1<sup>a</sup> Joh. 1<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: deus lux est. et tenebræ in eo non sunt ullæ (i. e. aliquæ i. e. peccata. Charitas creata sive accidentalis est donum dei sc. ipsa virtus, qua diligitur deus propter se et proximus propter deum. De hac dicit b. Johannes; qui manet in charitate, in deo manet, et deus in eo: dico ergo primo quod deus est diligendus propter se ipsum, quia est summum bonum, in quo erit totum gaudium nostrum, et satiabitur omne desiderium [nostrum]. Ideo dicit Psta: satiabor cum apparuerit gloria tua Psmo XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et b. Augustinus inquit: Oro deus, ut cognoscam te, amo te, ut gaudeam de te. Secundo dixi, quod proximus est diligendus propter deum, quia habet deum in se, si est in statu gratiæ (i. e. in gratia), vel ut habeat deum, et redeat ad se si est in statu culpæ (i. e. in culpa). Et hoc modo diligimus inimicos nostros orantes pro eis, ut sc. ad deum convertantur, unde eos qui converti non possunt, vel sunt dampnati non di-

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 15.



ligimus, nec pro eis oramus, teste [testante i. e. dicente] Salomone, qui Prov. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: mortuo homine impio, nulla erit de eo ultra spes. Notandum autem quod quinque sunt rationes [241] quare diligendus est proximus. Prima [ratio] est, quia hoc deus præcepit, unde in fine epistolæ<sup>2</sup> hodiernæ dicit b. Joh. (sc.) hoc mandatum habemus a deo: ut qui diligit deum, diligat et fratrem suum (i. e. proximum). Secunda ratio est, [quia] proximus est consors i. e. (con-)socius naturæ; unde Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: omne animal diligit sibi simile; et Isayæ LVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: carnem tuam (i. e. proximum) ne despexeris. Tertia ratio [est] quia proximus imago dei est, Genes. I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: creavit deus hominem ad imaginem et similitudinem suam; et Eccli XVII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: deus creavit hominem de terra, et ad imaginem suam fecit illum. Quarta ratio est, quia proximus filius dei est, aut de facili esse potest, I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: nunc filii dei sumus: et nondum apparuit quid erimus. Ad hanc dilectionem ortatur nos b. Augustinus dicens: si diligimus deum, diligamus et membra [ejus] quæ adoptavit [i. e. elegit]. Quinta ratio est, quia dilectio proximi est signum dilectionis dei; unde in hodierna epistola<sup>8</sup> dicitur: si quis dixerit quoniam diligo deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, deum || <sup>370</sup> quem non videt, quomodo diligere potest. Consequenter apostolus Joh. assignat (i. e. ponit) præmium charitatis, dicens: qui manet in charitate, in deo manet, et deus in eo. In deo manet per fidem, spem, et charitatem: per fidem namque homo inhæret (gerkezýt) primæ veritati, magis credendo [credens] deo quam sibi ipsi. Dicit b. Augustinus: nolite de sola spe securi esse: adjungite rectæ fidei rectam vitam, verbis confitemini (vallýatok) recta dicendo, et factis confitemini bene operando. Spe inhæret homo summæ largitati, magis confitendo de deo quam de se ipso, unde b. Augustinus dicit: [O] homo quid in te stat et non stat? projice te in deum, non se subtrahet tibi, ut te cadere permittat, [projice] te secure, quia suscipiet te, (et salvabit te). Securus esto, sperans in domino, quia protector [est] omnium sperantium in se. Charitate inhæret homo

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 27. — <sup>6</sup> v. 1. —  
<sup>7</sup> v. 2. — <sup>8</sup> v. 20.



summæ bonitati, (magis) diligendo [deum], quam se ipsum. |  
 Quia si tot et tantos labores sustinet homo pro amore carnali  
 vel lucro temporali; quot et quanta pœnalia deberet sustinere  
 pro amore dei. Dicit Chrysost.: si nautis (barkafoknak) peri-  
 ecula [maris], glacies et frigora agrorum cultoribus, vulnera mili-  
 tibus levia et portabilia sunt propter spem lucri temporalis:  
 quantomagis qui deum amat, nullum debet sentire periculum.  
 Et his ergo patet, quod homo per fidem promovetur ad spem,  
 et per spem ad charitatem. Ubi non est fides, non potest esse  
 spes; ubi autem non est spes, charitas esse non potest. Quis  
 enim diligit illum de quo nihil boni sperat: ergo diligendus est  
 deus a quo omnia [bona] habere speramus. Dictas virtutes sc.  
 fidem, spem, et charitatem per merita Virginis Mariæ nobis  
 donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedic-  
 tus Amen.

sc. cum Christus multum prædicasset i. e. inquit sp. dominus  
 contra avaritiam judæorum, et plurimum  
 commendasset opera misericordiæ (mondaa)

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. disciplinæ suæ adhærentibus i. e. hunc sermonem similitudinarium  
 Ut sermonem suum magis infingeret  
 in cordibus audientium per exemplum (ez peldabezedeth)

discipulis suis parabolam hanc:

i. e. antropus i. e. extiterat i. e. locuples i. e. vestiebatur  
 Secundum Chrysost: notanter dicit Christus: erat, et non  
 dicit: est, quia præterit quasi umbra etc.

homo quidam erat dives, et induebatur

sc. ab extra sc. ab intra i. e. epulis vivebat i. e. omni die vel  
 continue

Dicit Gregorius: si cultus vestium subtilium et pretiosarum peccatum non  
 esset, sermo divinus tam vigilanter non exprimeret (jelentene) quod  
 dives purpura et bysso indutus apud inferos torqueretur

(vendeghezik uala ezik uala)

purpura et bysso, et epulabatur quotidie



i. e. claute [laute] (beuen)  
vel delicate aut splendide  
(fenefen)

splendide.

i. e. extiterat quasi: manu dicens  
Ex hoc quod nomen Lazari exprimitur,  
videtur esse narratio rei gestæ: æque

Et erat quidam | mendicus

i. e. vocabulo i. e. decubabat i. e. ante hostium  
tamen parabola est iste sermo quia aliquid significat, et plura dicuntur  
hic de Lazaro quæ augent peccatum divitis. Primo dicitur quod quidam  
i. e. unus. Secundo dicitur quod erat mendicus. Tertio dicitur quod erat  
(neuel) (fekzyk uala) (aÿtoÿa eleth)

[242] nomine Lazarus, qui jacebat ad januam

sp. divitis i. e. scabiebus i. e. repletus i. e. appetens i. e. satiari  
vel vulneribus

notus quia Lazarus. Quarto dicitur quod erat manifestus quia jacebat ad  
januam ejus. Quinto dicitur quod patebat ejus infirmitas quia ulceribus  
plenus erat. Sexto dicitur quod cupiebat vilia et non pretiosa, unde dici-  
(fekelekel febel varral)

ejus ulceribus plenus, cupiens saturari

i. e. de fragmentis sp. fragmenta i. e. decidebant vel sp. ipsius  
remanebant

tur in textu: cupiens saturari de micis i. e. fragmentis. Septimo dicitur  
quod nemo illi dabat, quia secundum Gregorium: impius dominus impios  
habet etc.

(hulnak uala az kazdagnak aÿtalarol)

de micis, quæ cadebant de mensa divitis,

i. e. nullus homo sp. Lazaro i. e. tribuebat vel sc. venatiles sc. ad Lazarum  
præstabat

Glossa: hos casus nec ipse sc. Lazarus poterat  
removere a se, nec visitator erat qui removeret etc.

(de es)

et nemo illi dabat: sed et canes veniebant,

i. e. lingua mulcebant i. e. scabies vel sp. Lazari sp. dei spiritu  
vulnera volente

Et hic hortamur quod Chrysost.: ulcera quæ Augebat peccatum divitis  
nullus hominum dignabatur contractare, feræ quia canes ejus mitiores  
i. e. canes mites lambiunt etc. erant quam ipse etc.

(w febyt)

(wg len)

et lingeabant ulcera ejus. Factum est



i. e. sed i. e. decederet sc. Lazarus i. e. duceretur  
 Bene dicit mendicus et non Lazarus, quia non anima sed  
 mendicitas mortua est in ipso, sive paupertas finita  
 (meghalna)

autem ut moreretur mendicus, et portaretur

sp. sanctis i. e. in limbum patrum  
 Sinus Abrachæ tunc fuit limbus sanctorum patrum, sed modo sinus  
 Abrachæ vocatur requies sanctorum in cælo, unde cantamus pro de-  
 functis: et perducas eos in sinum Abrachæ etc.  
 ab angelis in sinum Abrahæ.

i. e. defunctus sp. triplici morte i. e. sed i. e. epulo i. e. tumultatus est  
 sc. naturæ, culpæ et gehennæ  
 Glossa: sepultura inferni est poenarum profunditas vel magnitudo quæ  
 superbos et inmisericordes post hanc vitam devorat etc.  
 (meghala) (temettetek)

Mortuus est autem et dives et sepultus

sp. inferiori i. e. aperiens sp. i. e. sed sp. non corporales sed i. e. quando  
 dives mentales  
 Dicit hic b. Gregorius: oculos quos culpa claudit, poena aperit etc.  
 (megh nýtvan) (volna)

est in inferno. Elevans autem oculos suos, cum esset

i. e. in suppliciis vel poenis i. e. intuitus est sp. qui interpretatur i. e. remote  
 pater multarum gentium

A longe dicit primo propter locorum distantiam quia dives fuit in pro-  
 fundo inferni, Abracham autem in limbo; 2<sup>o</sup> propter meritum differen-  
 (kenokban) tiam etc. (mezel)

| in tormentis, vidit Abraham a longe et

i. e. in gremio sp. Abrachæ sp. dives i. e. vociferans sc. dolore  
 et multiplicitate poenarum

Quem dives in sua prosperitate positus videre dedignabatur i. e. nolebat,  
 vidit in sinu Abrachæ ad cumulum suæ poenæ i. e. magnitudinem etc.  
 (yüettven auag kajathvan)

Lazarum in sinu ejus: Et ipse clamans



i. e. inquit i. e. genitor i. e. misericordiam præsta i. e. mihi  
 Dives iste fuit Abrachæ genere (nem mel) sed non imitatione,  
 qui Abracham misericors fuit, ipse vero inmisericors etc.  
 (ergal maz)

|| <sup>371</sup> dixit : pater Abraham, miserere mei,

i. e. destina i. e. inmergat  
 Dicit Petrus de Ravenna: adhuc divitem malitia sua non deserit quia non  
 se ad Lazarum, sed Lazarum ad se mitti vult etc. (mac za)  
 et mitte Lazarum, ut intingat

i. e. ultimam partem. Ecce qui pretiosus excessit in culpa vilissima, petit  
 in poena, non tamen exauditus est. Unde Prov. XXI<sup>o</sup> dicitur: qui obturat  
 aures suas ad clamorem pauperis et ipse clamabit, et non exaudietur etc.  
 (w wya heget) (viz be)  
 extremum digiti sui in aquam,

i. e. frigidam aciat Glossa: in qua magis patior, nam lingua i. e. tormentor  
 ad duo servit sc. ad gustum et locutionem,  
 et in utroque istorum dives iste peccaverat (gett ret em)  
 ut refrigeret linguam meam, quia crucior

in hac igne i. e. inquit sp. locutione sp. diviti sic  
 Licet plures poenæ sunt in inferno spirituali vel notificatione clamanti  
 magis tamen nominat flammam i. e. intellectuali  
 ignem sine splendore, quæ plus con-  
 venit peccatori frigido in amore dei (mon da)  
 in hac flamma. Et dixit illi

sp. qui interpretatur sp. genere sed i. e. recorderis i. e. quoniam i. e. accepisti  
 pater multarum non imitatione Non bona accepta sed abusus i. e. malos  
 gentium usus eorum fuerunt diviti causa ad poenam  
 (em le kez yel)

Abraham : Fili, recordare, quia recepisti



i. e. delicias i. e. dum adhuc viveres sp. iste quem vides i. e. habundantem  
 (iokath azag mecum et gaudentem  
 keduedre valokath) (eltetben)

bona in vita tua, et Lazarus similiter

i. e. poenalia i. e. jam in i. e. sed sp. æterna consolatione  
 sp. transitoria recepit statu isto pro modica tribulatione  
 (naualakath) (vighaztaltatikh auag vighad)

mala : nunc autem hic consolatur,

i. e. sed i. e. tormentaris i. e. inter hæc omnia quæ excusant  
 sp. æterno cruciati pro corpo- ne tibi subveniam  
 rali modica delectatione (mynd ezeqben)

tu vero cruciaris. [243] Et in his omnibus,

sp. in limbo existentes sp. in inferno existentes i. e. distantia  
 (mý kezetten es tý kwguttetek) (nag kwg)

inter nos et vos chaos

Secundum Glossam: i. e. magna distantia meritorum et i. e. isti  
 statuum firmata est rigore sc. divinæ justitiæ  
 (erefwlwtetwth) (agok)

magnum firmatum est : ut hi,

sp. de hoc loco sanctorum i. e. i. e. transmeare sp. qui estis inclusi  
 ad locum tormentorum vel de in poenis æternis  
 gloria ad poenam

qui volunt hinc transire ad vos,

i. e. non valent i. e. unde sc. sp. ad gloriam i. e. transire  
 a vobis beatorum vel vel venire  
 ad locum refrigerii

(nem hatnak) (fem wnneton) (hýedelmnnek helere)

non | possunt, neque inde huc transmeare.

sp. ille dives i. e. igitur  
 dampnatus Quasi dicat: ex quo nil possum pro me impetrare, quia nec  
 ego ad vos, nec vos ad me potestis venire, rogo ergo etc.

Et ait : Rogo ergo te pater



i. e. destines      sp. Lazarum      i. e. ad habitationem sc. in qua ego deliqui in deliciis, divitiis et honoribus vivens  
(en atÿam hazahuz)

ut      mittas      eum      in      domum

i. e. genitoris      sp. ego      i. e. quia      sp. numero      i. e. natu proximos  
Hoc dives non ideo dicit quod fratribus compateratur, quia dampnati habent voluntatem firmam in malo sicut salvati habent voluntatem confirmatam in bono, ita quod male velle non possunt: sed ideo dicit, ne poena  
(wt atÿam fÿaÿ vannak)

patris mei: habeo enim      quinque      fratres,

i. e. prædicet vel dicat      sp. fratribus      i. e. ut non fratres      i. e. descendant  
ejus augeatur i. e. majoratur. Augetur enim ejus poena visa poena fratrum dampnatorum, et ex verecundia, quam obtineret ex hoc, quod videretur  
ab ipsis in inferno etc.

ut      testetur      illis,      ne      et      ipsi      veniant

i. e. in statum istum      i. e. suppliciorum      i. e. dixit      sp. diviti  
Non enim eum dure repellit sed blande i. e. pie instruit sicut pius pater  
(eÿ kenoknak helere)

in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham:

sp. apud se      i. e. dicta Moysi vel scripta      i. e. dicta prophetarum  
Moyses tradidit i. e. scripsit moralia quæ sunt facienda, prophetæ vero mysteria quæ sunt credenda. Quasi dicat: sufficere debent illis Moyses et  
prophetæ qui sufficienter erudiunt ad salutem etc.  
(Moÿfes es prophetak vannak nalok)

habent      Moysen,      et      prophetas:

sp. auditu interiori et      i. e. illa dicta      sp. dives  
non tantum exteriori      Adhuc instat timore poenæ et non  
(es)      fraterna dilectione

audiant      illos.      At      ille      dixit:

i. e. aliquis  
Quasi dicat: non curant de lege et prophetis sicut et ego non curabam  
dum vivebam etc.

(nem atÿam Abraham)

(valakÿ)

Non, | pater Abraham: sed si quis



i.e. defunctis i.e. transierit i.e. ad ipsos i.e. tenacem i.e. firmam i.e. servabunt  
poenam

Quasi dicat: plus credent mortuis quam scripturis, sicut Saul qui petivit  
pythonissam, quod sibi Samuelem suscitasset quem consulere volebat, et  
ideo regnum perdidit etc.

(menendh) (penitenciat tartnak)

ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent.

sp. Abraham i.e. sed sp. diviti sp. qui fuit magnæ sc. qui fuerunt magnæ  
autoritatis sanctitatis

Major enim est una autoritas (eg mondasa) Moysi et prophetarum  
quam cujuscumque mortui, unde concludit, quod si non credunt Moysi  
et prophetis nec Lazaro crederent, sicut judæi non crediderunt Lazaro,  
(de) (Moysesth) (prophetakath)

Ait autem illi: si Moysen et prophetas

sp. auditu exteriori i.e. aliquis i.e. ex defunctis sp. ad vitam tempo-  
et interiori simul ralem

fratri Marthæ, quem Christus suscitaverat Joh. XI<sup>o</sup>, immo eum interficere  
voluerunt Joh. XII<sup>o</sup>.

non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit,

i. e. fidem adhibebunt  
(hÿžÿk)

credent.

*Lucæ XVI<sup>o</sup>.*

Charissimi, sancta mater ecclesia ab ista dominica inci-  
piens usque ad adventum domini commemorat illud tempus,  
quod incepit ab ascensione domini, et durat usque ad diem ju-  
dicii. || <sup>372</sup> Et tempus istud dicitur [vocatur] tempus peregrina-  
tionis; quousque enim in isto mundo sumus, peregrini sumus,  
quia hic non habemus manentem civitatem, sed inquirimus fu-  
turam, ut dicitur ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et merito dicimur peregrini;  
peregrinus enim semper festinat ad patriam: ita nos facere de-  
bemus, sicut hortatur apostolus ad Ebr. quarto <sup>2</sup> dicens: festi-  
nemus ingredi in illam requiem i. e. in regnum cœlorum. Et

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 11.



hæc festinatio debet fieri corde, ore, et opere, hoc est: cogitatione, locutione et operatione. Et ista nostra peregrinatio figurabatur per peregrinationem filiorum Israel ab egressu de Aegypto, usque in terram promissionis. Unde sicut ipsi quousque in terram promissionis pervenerunt, diversos hostes habuerunt, et tandem cum philistæis (Jazokkal) multas pugnas fecerunt: ita nos habemus tres capitales hostes, sc. diabolum, mundum, et carnem, et [244] cum eis continue pugnare debemus, tamquam Christi milites, quia militia est vita hominis super terram, Job VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Item sicut ex illis multis millibus hominum, qui egressi fuerunt de Aegypto præter duo sc. Josue et Chaleph in terram promissionis non pervenerunt: ita pauci intrant regnum cœlorum, quia fidem non habent, et si habent, recte non tenent, sine fide autem impossibile est placere deo, ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Verrum est ergo illud dictum Salvatoris, Matth. XX<sup>o</sup> <sup>3</sup> et XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: multi sunt vocati, pauci vero electi. Unde quidam dampnatus interrogabat quemdam: si adhuc essent homines in terra? at ille ait, quod ita multitudo hominum foret, sicut prius. Cui dampnatus: certe miror quod homines jam non defecerunt, quia descendunt in gehennam, sicut pluvia in terram. Item sicut illi duo prædicti venerunt in terram promissionis, ita nullus venit in cœlum, nisi qui contradicit diabolo, carni, et mundo, et obedit deo. Propter hoc hodie sancta mater ecclesia incipit legere libros Regum, in quibus habetur, quomodo per inobedientiam Saul amisit regnum, et David per obedientiam assecutus est i. e. lucratus est ipsum (sc. regnum cœlorum). Unde dicitur de Saul 1 Reg. XV<sup>o</sup> <sup>5</sup>: pro eo quod abjecisti (eluetedh) sermonem domini: abiecit te dominus ne sis rex. Sic tu si abjicis sermonem domini, amittes regnum cœlorum, quod dominus Jhesus clave crucis aperivit. Et ille abjicit sermonem domini, qui ejus mandata non servat, ut dicit b. Augustinus. Et ut dominus nos contra prædictos hostes pugnare doceret in ista nostra peregrinatione proponit nobis in hodierno evangelio duos homines, quorum unus pugnavit pauperiem patienter tolerando et vicit: et alter [sc. dives] quia pugnare renuit (i. e. noluit) victus est et dampnatus. Pro cujus evangelii intellectu nota,

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 23.



quod sæpe dominus illud quod docebat verbo, post modum confirmabat exemplo, et cum quadam vice prædicaret, vidit in populo quosdam pharisæos, qui erant avari, et | inanis gloriæ cupidi, et volens arguere vitia eorum, ut eos revocaret a malo, et provocaret ad bonum, prædicavit contra avaritiam et superbiam, inter cetera ita dicens: facite vobis amicos, sc. deum, angelos, et pauperes de Mammona iniquitatis i. e. de divitiis, quæ (divitiæ) sæpe cum peccato acquiruntur, | ut cum defeceritis sc. per mortem, accipiant vos in æterna tabernacula. Pharisei autem non credebant ei, sicut dicit Lucas ante hoc evangelium, sed deridebant ipsum. Unde dominus attendens [i. e. considerans], quod melius creditur exemplo quam verbo, introduxit exemplum ad confirmationem sui dicti sc. de divite et paupere. Et certe verificatum est in eis illud quod dominus dixit, Matth. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: lata est via, quæ ducit ad perditionem: et arcta est, quæ ducit ad vitam; dives quidem ivit per latam viam, et ideo perditionem incurrit, Lazarus autem transivit per viam artam, et ideo vitam invenit. Secundum b. Augustinum status hominis tripliciter consideratur (lakodalma), sc. in vita, in morte, et post mortem; quantum igitur ad istum triplicem statum describuntur hic dives et pauper. Primo igitur ostenditur quod status divitis in vita fuit gloriosus, quia fuit in magnis divitiis, deliciis et honoribus. Primo igitur fuit in magnis divitiis, ergo dicitur in evangelio: homo quidam erat dives. Esse autem divitem non est culpabile, deus enim divites et potentes non abjicit, cum et ipse sit potens, ut dicitur Job XXXVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et multi sancti divites fuerunt, qui deo placuerunt, ut Job, Abraham, et ceteri patriarchæ, sanctus rex Stephanus, sanctus Ladislaus etc: abuti i. e. male uti autem divitiis est culpabile. Pro quo notandum, quod circa divitias quatuor modis culpa incidere potest: primo avare retinendo, secundo indebite (meltatlan) exponendo, tertio nimis ardentem amando, quarto injuste acquirendo. Et quantum ad istos quatuor modos quatuor divites in evangeliis reprehensibiles invenimus (igezteleketh), et tribus primis modis iste dives reprehensibilis fuisse videtur. Primus dives [245] fuit qui divitias avare retinebat, ille sc. qui

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 5.



dixit Lucae XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: anima mea habet multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi deus; stulte, hac nocte repetent animam a te tuam, quæ autem parasti (seu congregasti), cujus erunt? Talis fuit certe et iste dives, qui omnia sibi avare retinebat, et nihil mendico Lazaro communicare (i. e. dare) volebat. Legitur quod dum Alexander (vilagbiro) per quandam silvam pergeret, et ipse cum suo exercitu (hadawal) fere i. e. quasi deficeret, quidam pro magno munere cyphum aquæ sibi dedit, quem protinus effundi mandavit. Noluit enim solus bibere, ex quo suis militibus communicare non poterat. E contra dicit avarus Eccli XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: inveni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus. Secundus dives fuit qui divitias vane (i. e. indebite) expendebat, filius sc. prodigus, qui acceptam substantiam in vanitatibus consumpsit, ut habetur Lucae XV<sup>o</sup>. Talis fuit et iste dives qui divitias expendebat ad vestes curiosas [i. e. superbas], et escas delicatas, et tamen sicut dicit Chrysost.: deus dispensatores divitiarum suarum nos esse voluit, et non dominos. Per quod patet quod || <sup>373</sup> divitiæ non sunt nostræ propriæ, sed nobis accommodatæ, et ideo non debemus eas expendere ad nostram voluptatem, sed ad fraternam necessitatem. Quod autem non sunt nostræ propriæ, patet in morte. Si enim canis duos homines sequitur, cujus sit ignoratur, sed cum ab invicem separantur, canis sequitur dominum suum. Spiritualiter homo et mundus quasi duæ personæ sunt, et cujus divitiæ [sunt] hominis vel mundi? in morte ostenditur, quia tunc divitiæ remanent in mundo, et homo nudus recedit de mundo. Tertius dives fuit, qui nimis ardentem divitias diligebat, ille sc. de quo habetur Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> qui ad dominum dixit: magister bone, quid boni faciam, ut vitam æternam habeam. Cui dominus: si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dixit ille: quæ? Jhesus autem dixit: non occides, non adulterabis, non facies furtum, non falsum destimonium dices, honora patrem tuum et matrem tuam, et diliges proximum tuum sicut te ipsum. | Ait adolescens (az hees): omnia hæc custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest (mÿ kell hozÿa)? ait illi Jhesus: si vis perfectus esse,

<sup>1</sup> v. 19—20. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 16—25.



vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni sequere me. Cum audisset adolescens verbum, abiit tristis, erat enim habens multas possessiones (v a l a l ŷ). Jhesus autem dixit discipulis suis: Amen [i. e. vere] dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum, et iterum dico: facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Ex his patet quod iste adolescens divitias valde diligebat, ex quo plus voluit dampnari quam eas relinquere. Talis fuit et iste dives sc. epulo, qui divitias nimis amabat. Contra tales dicitur I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui volunt divites fieri, incidunt in temptationes, et in laqueum diaboli, et desideria multa, et inutilia et nociva, quæ mergunt hominem in interitum [i. e. infernum]. Et ideo nos potius eas mergere debemus pauperibus distribuendo. Refert b. Jeronymus de Crete thebano, quod ipse Cretes collecto magno auri pondere projecit (ipsum) in mare dicens: abite malæ cupiditates in profundum, ego vos mergam ne ipse mergar a vobis. Quartus dives fuit, qui divitias injuste acquirebat. Iste fuit villicus iniquitatis, qui de bonis domini sui ditatus fuit, ut habetur Lucæ XVI<sup>o</sup>. Contra tales qui injuste (hamiffan) acquirunt divitias, dicit b. Augustinus: res quam capis muscipula est (egher fogho), dum capis caperis, tenes aliena teneris a diabolo. Ideo dicitur Oseæ VII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: factus est Ephraim quasi columba, seducta, non habens cor (elmeye). Ephraim crescens | interpretatur, et significat divitem, qui dietim crescit in divitiis; et talis bene dicitur columba seducta, quia cum granum alienæ substantiæ vult capere, a laqueo diaboli capitur. Et bene dicitur non habens cor, quia avarus non habet cor in corpore, sed in arca i. e. in cista, unde per Salva-[246]torem Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: ubi est thesaurus, ibi est et cor tuum. Dicit b. Gregorius in Omelia: non propter hoc dampnatus est dives iste, quod divitias male acquisisset, quia alias hoc dominus expressisset, sed ideo dampnatus est quia eis abusus (i. e. male usus) fuit; et si iste dampnatus est propter divitias non male acquisitas, quid tunc fiet de illis, qui male et injuste acquirunt? Certe multo magis dampnabuntur, et in inferno plus cruciabuntur etc. Secundo fuit iste dives

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> VI. 21.



in magnis honoribus [magno honore], quia induebatur purpura ad ostentationem, et bysso ad delectationem. Non deberet tamen homo de vestibus gloriari respiciendo ad peccatum; peccatum enim fuit causa vestium, quia homo ante peccatum nudus erat, nec veste indigebat, ex quo indutus erat innocentiae decore (artatlanfaghna<sup>k</sup> ekeffegheuel). Videmus enim quod sol non indiget vestimento, quia indutus est splendore, unde Psmsta: amictus i. e. vestitus lumine, sicut vestimento, Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; nec lilium indiget veste, quia indutum est candore (zepfeghel), Matth. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quod nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Nec ager indiget vestimento, quia indutus est virore i. e. viriditate, Matth. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si autem fœnum agri, quod hodie est, et cras in clibanum [i. e. in fornacem] mittitur i. e. ponitur, deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei. Homo igitur ante peccatum non indigebat vestimento, quia adinstar solis indutus fuit luce gratiæ, adinstar lilii indutus fuit candore innocentiae, et adinstar agri indutus fuit virore virtutum: sed amissa innocentia, advenit verecundia, et tunc dominus deus homini vestimenta pellicea fecit, homo enim per peccatum fuerat vulneratus (zepheteth), excœcatus, et in furto deprehensus, et ideo tamquam vulnerato ligaturam adhibuit, tamquam excœcato velamen apposuit, et tamquam furi cauterium (bylegheth) [belegezthe] impressit sc. cum vestibus. Tale est igitur de pulchritudine | gloriari vestium, quale esset si aliquis vulneratus gloriaretur de eo, quod habet ligamen sericeum (felmes), vel excœcatus, quod habet velamen deauratum, vel fur quod habet cauterium pulchrum; dicit enim b. Bernardus: qui gloriatur de veste, similis est illi furi, qui de cauterio gloriatur. Secundo non debet homo gloriari in vestibus respiciendo ad subjectum || <sup>374</sup> suum (wmÿuotara) [wm iuoltara]. Homo quidem est tamquam pomum, in quo tria sunt [sc.] cortex exterior (heÿa), substantia media (tefte), et granum: per corticem exteriorē intelligitur habitus exterior (i. e. vestis), per substantiam pomi intelligitur ipsum corpus, per granum vero ipsa anima. Stultus autem esset ille,

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 28—29. — <sup>3</sup> v. 30.



qui totum pomum alteri daret, et sibi corticem retineret. Tales sunt vani gloriosi, qui dant diabolo corpus et animam, et sibi tantum retinent vestimentorum vanam gloriam. Sed aliquando accidit, quod homo pomum excorians [i. e. purgans], corticem proicit, substantiam comedit, et granum dispergit: sic etiam quando homo superbus moritur, vestibis denudatur, caro a vermibus comeditur, et anima per diversas poenas dispergitur (sc. a dæmonibus etc.). Tertio non debet homo in vestibis gloriari respiciendo ad finem suum, qui enim induitur vestimento purpureo, cito induetur sacco vilissimo (m e r a ž z e m f e d e l e l). Job XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: saccum consui super cutem meam (i. e. carnem meam); qui induitur (vestimento) byssino, cito induetur aspero cilicio, unde Psmsta dicebat: posui vestimentum meum cilicium, Psmo LXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Nota quod materia vestis prima fuit valde vilis sc. pellis, Genes III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fecit deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas i. e. de pellibus animalium mortuorum, deinde protensum [t e r ŷ e d e t h] est ad lanam puram, deinde ad lanam multiplici colore infectam, deinde ad sericum (S e l e m r e) de quo fiunt purpure, deinde ad aurum et sericum, de quo fiunt panni deaurati. Legitur autem in Historia Romanorum, quod ille qui primus apud eos purpure est indutus, fulmine percussus interiit. Tertio iste dives fuit in magnis deliciis, quod notatur cum dicitur: epulabatur quotidie splendide; ejus enim convivia primo fuerunt lauta b e u e n, ideo dicitur: epulabatur. Epulæ enim ab opulentia dictæ sunt, et talia convivia [247] ducunt ad inopiam [i. e. paupertatem]. Prov. XXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: qui diligit epulas in egestate (i. e. in paupertate) erit. Secundo fuerunt continua, ideo dicitur: quotidie; et talia convivia perdunt temperantiam, Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: noli esse in conviviis potatorum i. e. ebriosorum, nec in comestationibus eorum; quasi diceret: si talia convivia visitaveris, amittes temperantiam. Tertio fuerunt nimis delicata, ideo dicitur: splendide; et talia generant luxuriam, unde b. Gregorius dicit: celebrari convivia i. e. fieri sine culpa vix possunt, pæne enim (quasi) semper epulas comitatur [i. e. sequitur] voluptas (i. e. luxuria), nam dum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur (i. e. mitti-

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 20.



tur). Viso statu divitis in vita, videamus et statum pauperis, qui fuit statui divitis omnino contrarius. Ille [sc. dives] enim fuit in deliciarum ubertate, hic [sc. pauper] in extrema paupertate (i. e. in maxima paupertate). Ille | purpura et bysso amictus, iste ulceribus circumdatus: ille habundabat deliciis, iste indigebat micis, et ex his pauper patiebatur gravem [i. e. magnam] temptationem cordis. Ista enim tria pauper patiebatur, sc. extremam paupertatem, ulcerosam infirmitatem, et gravem temptationem; et tamen quodlibet istorum sibi ad pœnam sufficebat, aut paupertas sine infirmitate, aut infirmitas sine paupertate, aut temptatio sine utraque. Ista tria tangit b. Gregorius ita dicens: quantus putamus fratres charissimi, tunc in corde pauperis tumultus [i. e. multitudo] temptationis fuit, cui certe tantum poterat ad pœnam sufficere paupertas vel ægritudo. Sed ut probaretur amplius, simul hunc et paupertas et ægritudo tabefecit [tabescit i. e. aggravabat] (nehezeÿtette voth, vndokeÿtotta uoth) [nehezeÿtete auag vndokoÿtotha]. Spiritualiter per divitem quilibet qui est filius hujus sæculi [mundi] significatur, per Lazarum vero quilibet peregrinus hujus mundi et civis futuri sæculi designatur (ertetik raÿta). Convenienter (alkolmafon) [alcolmaffon] ergo dominus loquitur de divite isto quasi de ignoto, nomen ejus non exprimendo, et hoc fecit propter quatuor. Primo quia dives iste non agnovit deum in paupere [paupertate], ergo nec dominus Jhesus ipsum nominando agnovit, unde | Matth. XX quinto<sup>1</sup> dixit: quod non fecistis uni de minoribus istis, nec mihi fecistis; ob id [i. e. propter hoc] fatuis virginibus oleum nomine non habentibus Matth. XXV<sup>o</sup> 2 dixit: Amen dico vobis, nescio vos i. e. non approbo opera vestra (nem vezembe). Secundo quia dives iste non fuit hic (i. e. in isto mundo) circumcisis [i. e. mundatus] a culpa, ubi imponitur nomen novum, unde Apoc. II<sup>o</sup> 3 dicitur: vincenti (sc. culpam) dabo nomen novum, ideo in cœlo nomine carebit. Eccli XLI<sup>o</sup> 4: nomen impiorum peribit; et Psmsta: deleantur de libro viventium: et cum justis non scribantur, Psmo LXVIII<sup>o</sup> 5. Tercio quia nomen divitis transivit per ora porcorum i. e. hominum bestialium, qui enim in

<sup>1</sup> v. 45. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 29.



hoc mundo adulantes laudaverunt, unde de eo et aliis sibi similibus dicitur: vocaverunt nomina sua in terris suis, Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> et ideo de eorum nominibus dominus in æternum memor non erit, unde in persona dei Psmsta dicit: nec memor ero nominum eorum per labia mea, Psmo XV<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Sicut enim nullus discretus (e z e s e l m e s) pomum ore porci masticatum libenter ponit in os suum: sic nomen malorum, quod mundo est honorabile, deo est abhominabile. Quarto dominus Jhesus istum divitem proprio nomine non nominavit, quia ipse sæpe nomen dei in vanum receperat; frequenter enim Lazarus ante eum nomen dei nominaverat, clamans ad eum et dicens: ob amorem dei, provide mihi de eleemosyna, et ipse surda aure pertransibat; merito ergo et dominus nomen ejus non expressit. Ex his omnibus patet, quod deus contrarius est mundo (e l l e n f e g e s), mundus enim solum || <sup>375</sup> habet nomina divitum, deus vero pauperum solum: unde in evangelio pauper Lazarus a Christo nominatur, unde dicitur: erat quidam mendicus nomine Lazarus. Exod. XXXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: novi te ex nomine; et Lucæ X<sup>o</sup> <sup>4</sup>; nomina vestra scripta sunt in cœlis. Postquam vidimus statum divitis et pauperis in vita, videamus ergo statum utriusque in morte, dicitur enim de paupere: factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ i. e. in limbum patrum. Non dicit quod Lazarus esset mortuus [248] sed mendicus, quia mendicitas sua est mortua, licet enim vitam finivit temporalem, tamen deo vivit in anima. Ex quo enim in mundo vixit per gratiam, ideo nunc coram deo vivit per gloriam, et quod dicitur quod deportatus est ab angelis, ista portatio facta est primo in tutamentum custodiæ, unde Psta: angelis suis deus mandavit de te: ut custodiant te in omnibus viis tuis, Psmo nonagesimo<sup>5</sup>. Secundo in signum reverentiæ, sicut episcopi in manibus portantur dum intronisantur (b e u i ž i k z e k ŷ b e) [i. e. introducuntur]. Psta: in manibus portabunt te sc. angeli, Psmo eodem<sup>6</sup>. Tertio in signum lætitiæ, unde Chrysost.: sufficiebat ad portandum pauperem unus angelus, sed propterea plures venerunt, ut chorum lætitiæ facerent. Item de divite dicitur: mortuus autem est dives triplici sc. morte. Primo [sc.] morte

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 12.



culpæ, dum vixit in mundo, et ista morte separatur anima a deo. Secundo morte naturæ, qua separatur anima a corpore. Tertio morte gehennæ (pokolbelÿ halalal), qua separatur anima a visione dei, et consortio beatorum. Subditur: et sepultus est in inferno, ex quo enim fuit parachohianus [parochianus] diaboli, ideo ad cimiterium [civitatem] infernale a dæmonibus est deductus, et ibi sepultus, de qua sepultura dicitur. Jerem. XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: sepultura asini sêpelietur. Sepultura asini talis est, quod excoriatur, et pellis a domino possidetur (vraie lezen), carnes a canibus lacerantur, ossa pluviis et grandinibus relinquuntur. Sic quando aliquis dives iniquus (alnokh) moritur, filii vel alii cognati possident terrenam substantiam, vermes lacerant carnem suam, dæmones in inferno cruciant animam suam, et tandem cruciabunt et corpus. De his dicitur Eccli X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: cum enim morietur homo, hereditabit serpentes (sc.) infernales quantum ad animam, et bestias i. e. filios et cognatos vastantes terrenam substantiam, bestia enim quasi vastia dicitur; et vermes corrodescentes carnem propriam. Et nota quod dominus in evangelio non facit mentionem de sepultura corporis eorum, quia licet sepelire corpora mortuorum sit opus misericordiæ, tamen inter alia opera misericordie est minus; unde dominus quemdam reprehendit qui petebat se venire ad domum | ut sepeliret patrem suum, dixit enim ad dominum, | ut habetur Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: domine, mitte me primum ire in domum et sepelire patrem meum. Cui dominus: sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Certe puto, quod iste dives habuit post se multas exequias (zolghaltatafth), et quid profecerunt sibi? nihil, ex quo anima sua fuit sepulta in inferno. Pauper Lazarus forte fuit tractus per pedes ad fossatum (seu forsatum), et quid sibi nocuit, ex quo anima sua fuit in quiete (nughodalmba). Tertio videndum est de statu utriusque post mortem, qui est valde dissimilis (ighen kwlwn), quia dives est in tormentis, et pauper in loco quietis, unde dicitur: elevans autem oculos. Dicit b. Gregorius: oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus. Dicitur autem tormentum quasi

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 21. 22.



torquens mentem, torquebatur autem dives (kenzatikuoth) de gloria Lazari, quam videbat, et de sua pœna, quam sentiebat, et de impossibilitate remedii, de quo desperabat, unde Psta: peccator videbit et irascetur [dentibus suis], quoad primum: dentibus suis fremet (agÿarkodikh) [agarkodyk], quoad secundum: desiderium peccatorum peribit, quoad tertium, Psmo CXI°<sup>1</sup>. Pauper autem erat in loco quietis sc. in sinu Abrahæ, hoc est in limbo patrum; et notanter dicitur (limbus patrum) sinus Abrahæ, quia Abraham fuit prima via credendi, et primus aperte prædicavit fidem unius dei. Sed ex quo dicitur: vidit Abraham etc. Contrarie tamen Isayæ ultimo<sup>2</sup> habetur: tollatur impius ne videat gloriam dei: quomodo ergo dives vidit Abraham et Lazarum in gloria? Respondetur quod non vidit ad gaudium et delectationem, sed potius ad mœrorem (i. e. ad tristitiam) et pœnam, sicut aliter videt delicata cibaria qui in convivio sedet supra mensam, quia gustat (eġikh): et aliter pauper remote existens, quia magis in eo generant passionem ex desiderio. Et ex quo fit mentio de visione divitis Abrahæ et Lazari, dicit b. Gregorius, quod usque ad iudicium et mali bonos et boni vident malos: post iudicium autem mali non vident bonos, boni autem semper vident malos, ut sic semper eorum gaudium crescat, quia conspiciunt quod (sc. malum pœnæ) misericorditer evaserunt (iften ergalma mÿat). Ex [249] ista autem visione quinque manifeste colliguntur. Unum est quod post hanc vitam boni cognoscunt bonos, quia Abraham cognovit Lazarum et Lazarus Abraham, Secundum quod mali cognoscunt malos, ||<sup>376</sup> unde dives sciens quod fratres cognosceret, si in infernum descenderent, et ex hoc ejus pœna cresceret, nolebat quod illuc venirent. Tertium quod boni cognoscent malos, quia Abraham et Lazarus cognoverunt divitem. Quartum quod mali cognoscent bonos, quia dives cognovit Abraham et Lazarum. Quintum quod non tantum cognoscent illos, quos in hac vita viderunt, sed etiam quos nunquam viderunt, nam dives cognovit Lazarum, quem in hac vita viderat, et Abraham cognovit Lazarum et divitem, quos in hac vita nunquam viderat. Sequitur: mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 18—19.



linguam meam etc. Sed dicis: Abraham gerit figuram dei, quare ergo divitem non exaudivit, cum tamen Psta in persona dei dicit: clamabit ad me et ego exaudiam eum, Psmo nonagesimo?<sup>1</sup> Respondetur quod bene fecit, primo [quia] (dives) hic pauperes non exaudierat, ergo nec et ipse exauditus est. Unde Prov. XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: qui obturat aurem suam ad clamorem pauperum, et ipse clamabit et non exaudietur. Secundo quia debito tempore non petebat, quia nunc est tempus petendi, Psta: orabit ad te omnis sanctus [i. e. omnis bonus] in tempore oportuno (i. e. debito), Psmo XXVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Tertio quia malum petebat, dicebat enim: mitte Lazarum sc. huc. O crudelis (kegetlen)! Lazarus multa fuit passus hic et ibi vocabat eum ad tormenta. Quarto quia adulando petebat; vocabat enim Abraham patrem, et tamen sicut filius patrem ita ipsum in misericordia imitatus non fuit. Quinto quia desperate [desperando] petebat; si enim bonam spem habuisset, tam modicum non petivisset sc. guttam aquæ. Sed ex quo dives corporaliter non fuit in inferno, nec Lazarus corporaliter in limbo, sed solum secundum animam, anima autem non habet linguam, nec digitum: quomodo ergo fit mentio | in evangelio de lingua divitis et digito pauperis? Respondetur quod per linguam debet intelligi divitis peccatum per linguam commissum, et per digitum Lazari meritum per bona opera acquisitum; per aquam (autem) refrigerans misericordia dei (iftennek hÿedelmthewe ergalmaffagha) [If-tennek hÿedelmtheue ÿrgalmaffaga] quam ipse dives petebat. Item quomodo dives scivit fratres suos esse in isto mundo? Respondetur quod ex hoc, quia sciebat eos non esse in cœlo, nec in limbo, ex quo mali erant; nec videbat eos fore in inferno, ideo intelligebat eos esse in mundo. Item: quomodo Abraham scivit dicta Moysi et prophetarum esse in mundo, ex quo ipsos dudum præcesserat? Respondetur quod ex angelis et animabus sanctis quæ erant in limbo, et illæ (sc.) animæ nunc cum aliorum sanctorum animabus sunt in dei regno, ad quod per merita beatissimæ virginis Mariæ perducatur et nos dominus Jhesus in | secula seculorum benedictus Amen.

(Sequitur secunda dominica post octavas corporis Christi etc.)

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 6.



*Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo.* I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et in epistola hodierna.

Charissimi, in istis verbis monet nos b. Johannes ad opera misericordiæ, quæ homo maxime debet facere propter tria, quia per ea homo acquirit (ner) tria bona, sc. bonum temporale (eg uilagi ýot), bonum spirituale, et bonum æternale. Circa primum nota quod per opus misericordiæ, vel per eleemosynam homo acquirit triplex bonum temporale: primo divitiarum augmentationem, unde Prov. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: honora dominum de tua substantia et de primitiis omnium frugum tuarum (mýnden gabonadnak eleýbel) da pauperibus: et implebuntur orrea<sup>3</sup> tua (ghabonas hazaýd) saturitate, et vino torcularia i. e. cellaria redundabunt (i. e. habundabunt) [i. e. implebuntur]. Nota verba, considera mysteria. Notanter dicit: honora dominum (Bwlchen mondýa), hoc est: bona quæ facis, ad dei laudem et honorem fac; et in eis honorem, et tui laudationem non quære. Dicit: de tua substantia non aliena, non de rapinis, non de usuris. Unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: immolantis (aldogonak) ex iniquo oblatio est maculata, et non sunt beneplacitæ subsannationes iniquorum. Dona iniquorum [250] non probat altissimus (nem vegýbe), nec respicit in oblationes ipsorum: nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat i. e. interficit filium in conspectu patris sui. Panis egenitum vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis i. e. homicida est. Certe Zachæus de sua substantia faciebat eleemosynam, qui dicebat Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus. Dicit: meorum, et non alienorum. Quod autem per eleemosynæ largitionem bona temporalia crescunt et augmentantur, patet de quodam divite, de quo habetur narratio in legenda s. Johannis eleemosynarii, qui s. Johannes pauperes vocabat dominos suos. Legitur enim ibi sic: quod dives quidam cum vidisset b. Johannem in stratu suo (i. e. in lecto suo) viles pannos habere, eo quod ceteros pauperibus ero-

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 9. 10. — <sup>3</sup> *Lap alján*: (orreum proprie zerw). — <sup>4</sup> v. 21. 23—25. — <sup>5</sup> v. 8.



gasset (i. e. distribuisset), quoddam valde pretiosum coopertorium emit et b. Johanni tradidit, qui cum illud nocte super se haberet, tota nocte dormire non potuit, cogitans quia trecenti domini sui (sc. pauperes) de tanto pretio cooperiri possent. Tota insuper nocte lamentabatur et dicebat: quanti || <sup>377</sup> inornati i. e. nudi, quanti incœnati, quanti in foro pluviis madefacti (i. e. humectati *vizefultenek*) et quanti de [præ] frigore dentibus stridentes hodie dormierunt: tu vero grandes (i. e. magnos) pisces devorans, et in thalamo requiescens cum omnibus malis tuis i. e. peccatis, insuper te coopertorio triginta sex nummismatum (i. e. ducatorum) [i. e. florenorum] calefacis. Johannes alia vice hoc (sc. coopertorio) non vestietur (nem lepedikh uele), statimque facto mane illud vendi fecit et pretium pauperibus erogavit. Quod audiens ille dives ipsum coopertorium secundo emit, et iterum b. Johanni dedit, rogans ut ipsum de cetero non venderet sed super se ipsum teneret. At ille illud accipiens jussit iterum vendi, et dominis suis pretium erogari; quod ille dives audiens iterum (abiit) et ipsum (sc. coopertorium) redemit et b. Johanni detulit, eique gratulabundus (*vÿghan*) [*vigan*] dixit: videbimus quis deficiet, aut tu vendendo aut ego redimendo? et sic svaviter quasi divitem vindemiabat (*megh zedi uoth*) [*meg zedi vot*] | dicens quod possit aliquis intentione dandi pauperibus divites (taliter) expoliare, nec peccat; duo enim lucratur talis: unum quia animas illorum salvat, alterum quoniam ex hoc ipse mercedem (i. e. meritum) non modicam cumulat [i. e. congregat], et sic bona illius divitis multiplicabuntur. Secundo homo per eleemosynæ largitionem acquirit (*nerÿ*) ab inimicis defensionem, unde Eccli XX nono<sup>1</sup> dicitur; eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam (*zeme feneth*) conservabit. Super scutum potentis, et super lanceam, adversus inimicum pugnabit. Dicit Glossa ibi: magis valet eleemosyna contra inimici jacula i. e. sagittas, quam terrena arma. Tertio per eleemosynam homo acquirit vitæ præsentis prolongationem, unde apostolus I<sup>a</sup> ad Tim. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: pietas ad omnia utilis est, promissionem habens (*ÿgeret uagon*) vitæ, quæ nunc est, et

<sup>1</sup> XVII. 18. XXIX. 17. — <sup>2</sup> v. 8.



futuræ. Circa secundum nota quod triplex bonum spirituale acquirit homo per eleemosynam: primo peccatorum remissionem, unde Daniel postquam sompnium de arbore visa, ipsi Nabokodonozor interpretatus fuit, dixit ei: Rex, consilium meum placeat tibi, peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum, Daniel III<sup>o</sup> 1; et Prov. XVI<sup>o</sup> 2: misericordia et veritate redimitur iniquitas i. e. peccatum. Item dominus Jhesus Lucæ XI<sup>o</sup> 3 dixit: date eleemosynam: et omnia munda erunt vobis. Secundo per eleemosynam homo acquirit orationum exauditionem, Eccli XXVIII<sup>o</sup> 4: conclude i. e. absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit, et ab omni malo liberabit; ideo dicitur et Tobię XII<sup>o</sup> 5: bona est oratio cum jejuniis et eleemosyna. Tertio gratiæ conservationem, unde sapiens sc. Jesus filius Sirakh [Syrath] dicit: eleemosyna gratiam hominis quasi | pupillam conservabit. Circa tertium nota quod triplex bonum æternale acquirit homo per eleemosynam. Primo a morte æterna liberationem, unde Tobias docens filium suum dicebat ut habetur Tobię III<sup>o</sup> 6: fili, ex substantia tua fac eleemosynam, et noli [251] avertere faciem tuam ab ullo (i. e. ab aliquo) paupere. Ita enim fiet ut nec a te avertatur facies domini. Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, habundanter tribue: et si exiguum i. e. modicum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri (i. e. distribuere) seu erogare stude. Et subditur: Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras i. e. in infernum. Secundo vitæ æternæ promissionem, unde apostolus 1<sup>a</sup> ad Tim. III<sup>o</sup> 7 ut promittebatur dicit: pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. Tertio præmii æterni augmentationem, unde 2<sup>a</sup> ad Cor. VIII<sup>o</sup> 8 dicitur: qui parte seminat i. e. modicum (fel regent), parte et metet, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet sc. habundanter in præsentem gratiam et in futuro gloriam, hoc est vitam æternam. Propter prædicta Raphaël angelus ut habetur Tobię XII<sup>o</sup> 9 dixit: eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ peccata

1 v. 24. — 2 v. 6. — 3 v. 41. — 4 v. 15. — 5 v. 8. — 6 v. 7. 8. 9. 11. — 7 v. 8. — 8 v. 6. — 9 v. 9.



purgat, et facit invenire misericordiam (iften malagtjath)  
et vitam æternam, ad quam intercedentibus meritis beatissimæ  
virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus in secula  
seculorum benedictus Amen.

sc. cum Christus dominus intrasset i. e. inquit sp. dominus i. e.  
domum ejusdam principis pharisæo- Salvator  
rum sabbato manducare panem Supple: post verbum ejus-

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. disciplinæ suæ adhærentibus i. e. parabolam istam i. e. deus omnipotens qui  
similitudo creavit hominem ad ima-  
dam hominis qui ait: Beatus, qui ginem et similitudinem  
manducabit panem in regno dei etc. suam vel homo i. e. Christus  
(ez pelda begedeth) (neminem w ember)

discipulis suis similitudinem hanc: homo quidam

i. e. paravit satietatem æternæ i. e. invitavit i. e. universitatem prædicatorum  
dulcedinis, quæ dicitur cœna et Gregorius: vocat multos sed pauci veniunt,  
non prandium, quia post illam quia nonnunquam et ipsi qui ei per fidem  
nullum restat i. e. erit convivium subjecti sunt æterno ejus convivio male  
vivendo contradicunt etc.

(h ŷ u a)

fecit coenam magnam, et vocavit multos.

i. e. destinavit i. e. famulum suum i. e. in ultima ætate i. e. ad dicendum  
Quæ universitas prædicatorum dici- sc. in fine mundi in  
tur servus singulariter qui in ipsa quo nunc sumus  
debet esse unitas charitatis (az vacharakorth)

Et misit servum suum hora | coenae dicere

i. e. vocatis sp. per i. e. ut repulso fastidio i. e. quoniam i. e. disposita  
legem et prophetas ad gustandam cœnam Gregorius: omnia parata sunt,  
se prepararent etc. quia Christo immolato patet  
introitus regni cœlestis

(az hiuatalofoknak)

(merth) (menden kezen vagan)

invitatis ut venirent quia jam parata sunt



sp. necessaria i. e. inceperunt i. e. pariter i. e. retrahere  
 ad salutem Supple: per mala opera se retrahere sc. illi  
 qui noluerunt venire. Capitur autem hic  
 lectio: omnes, pro magna parte  
 (kezdek) [kezdek] (wmagokath)

omnia. Et coeperunt simul omnes se excusare.

sp. invitatus per legem sp. si non verbo i. e. dominium multo labore  
 et prophetas [tamen]facto sp. suo acquisivi vel pretio animæ  
 (az eleee) meæ comparavi  
 Primus || <sup>378</sup> dixit illi: villam emi,

i. e. oportet me necessitate pravæ i. e. transire i. e. conspicere sp. villam  
 consuetudinis divagari per pec-  
 cata in ipso dominio  
 (ketelen kÿ kel menem) [ketelen]  
 et necesse habeo exire et videre illam:

i. e. peto i. e. tene i. e. pro excusato sp. invitatus per sp. verbo  
 Secundum Gregorium: humilitas sonat in legem et prophetas vel facto  
 voce sed superbia in actione, quia venire  
 contempnit etc. (az mafikh)  
 (mENCH megh enghemeth) [mENCH meg engemeth]  
 rogo te habe me excusatum. Et alter dixit:

i. e. comparavi sp. in numero i. e. transeo i. e. temptare  
 i. e. mundanas divitias quæ delectant i. e. volo uti ipsis divitiis quas tali  
 quinque sensus multo labore acquisivi maledicto commercio sp. quinque  
 vel pretio animæ meæ comparavi juga boum aggregavi  
 (wth igha barmoth wttem) (megekh)  
 juga boum emi quinque, et eo probare

i. e. peto i. e. tene i. e. pro excusato sp. invitatus ad hanc sp. verbo  
 cœnam magnam vel facto  
 Gregorius: uti primus, humilitatem simulat i. e. ostendit in voce, sed su-  
 perbia est in actione: magna enim superbia est et rebellio contempnere  
 cœnam tanti regis etc. (maas)  
 illa: rogo te habe me excusatum. Et alius dixit:



i. e. carnalem voluptatem i. e. propter hoc i. e. non valeo i. e. transire  
 tamquam uxorem mihi de- i. e. converti non possum ab ipsa carnali vo-  
 lectabiliter sociavi luptate; in quo insinuatur quod voluptas car-  
 (felefe ghemet hoztam) nis sit valde efficax impedimentum salutis  
 uxorem duxi, et ideo non possum venire.

i. e. rediens vel regressus sp. ille i. e. narravit vel dixit sp. prædicta  
 Ubi sciendum quod sicut prædicatores cum proficiunt ad deum, redeunt  
 gratias agendo: sic cum obstaculum inveniunt, quasi ei renunciant con-  
 silium et auxilium ejus implorando etc.  
 (megteruen) (megh mondaa ezeketh)

Et reversus servus nunciavit hæc domino suo.

i. e. indignatus vel sp. qui fecit cœnam i. e. ait i. e. universitati prædi-  
 commotus catorum  
 Gregorius: quando invitabat ad nuptias i. e. ad cœnam, homo vocabatur,  
 nunc autem quando ad ultionem i. e. vindictam venit homo scribitur et  
 paterfamilias nuncupatur, qui dicitur iratus non affectu sed effectu (te-  
 temeneuel)  
 (az hazas ember)

Tunc iratus pater- [252] familias dixit servo suo:

i. e. egredere i. e. statim vel sp. magnas et latas sp. parvos i. e. egenos  
 velociter  
 Civitas ista mundus iste est cujus plateæ sunt ejus prospera, vici vero  
 ejus adversa. Ad hæc ergo mittit dominus prædicatores in hunc mundum,  
 ut divites et pauperes vocent ad suam cœnam.  
 (menkÿ) (nag wezakra) (goros vezakkra)  
 exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes,

i. e. infirmos i. e. visu carentes i. e. gressum non habentes i. e. importa  
 Nota: pauperes dicuntur qui habent pauca bona opera, debiles sunt qui  
 virtutis habent defectum, cæci sunt qui non habent lumen ingenii, claudi  
 sunt qui non habent rectos gressus in operatione ad cœnam magnam.  
 Ecce sicut peccatores fuerunt qui venire noluerunt, ita peccatores sunt  
 qui veniunt sed primi superbi, secundi vero humiles.  
 (ereteleneketh)

ac debiles, coecos et claudos introduc



i. e. in domum meam i. e. inquit sp. domino suo sp. mi i. e. actum sp. ita  
 Quia prædicator in oratione i. e. vocavimus ad cœnam tuam pau-  
 quasi respondet domino per peres ac debiles etc. hoc est: conver-  
 gratiarum actiones etc. timus ad pœnitentiam i. e. fidem ta-  
 (wg len)

huc. Et ait | servus: domine factum est ut

i. e. fieri jussisti sp. vacuus i. e. dixit sp. illi  
 les et tales peccatores Supple: in palatio tuo i. e. in cœlo quem locum  
 te adjuvante etc. oportet impleri electis vel prædestinatis ante-  
 quam mundus finiatur etc.

(parancholal) (ires hel vagon) Supple: instinctu interiori vel  
 vocatione exteriori etc.

imperasti, et adhuc locus est. Et ait dominus servo:

i. e. coge  
 Glossa: cum de viis et sepibus Hanc compulsionem facit adversitas (na-  
 vocatagrestem populum gentium ualÿa) unde Gregorius: mala quæ nos hic  
 significat (vad pogan nepeth) premunt, ad deum illa (l. ire) compellunt  
 (vtakra) (keppwke) (kezereÿtneth ketelenel)

exi in vias et sepes, et compelle intrare,

i. e. numerus prædesti- i. e. habitatio mea sp. ego veritas quæ sp. discipulis  
 natorum fidelium mentiri non possum meis  
 Quia numerus incomple- Glossa: etiam si per seram i. e. serotinam pœ-  
 tus non remanebit etc. nitentiam aliquando intrare quærant, unde dic-  
 tum fatuis virginibus: nescio vos, Matth. XXV°

ut impleatur domus mea. Dico autem vobis,

i. e. nullus i. e. hominum i. e. invitati sp. ad hanc cœnam  
 Supple: se excusantium ad introitum hujus cœnæ meæ  
 (az embereknek fem egikh) (hÿuattatanakh)

quod nemo virorum illorum qui vocati sunt,

i. e. gustabit vel manducabit  
 (koftollÿak) (en vachoramath)  
 gustabunt coenam meam.

*Lucæ quarto decimo*<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> v. 16—25.



Charissimi, ex quo mentio fit in evangelio de cœna, notandum est quod quadruplex est cœna, sc. corporalis, spiritualis, infernalis, et cœlestis. Prima igitur cœna est corporalis, in qua reficiuntur pauperes, unde Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dominus Jhesus | prædicans dixit: cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites: ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio; sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos et cœcos: et beatus eris, quia non habent unde retribuere tibi: retribuetur autem tibi in resurrectione justorum. Et circa hoc [convivium] pro magna informatione, non solum morali sed et spirituali est sciendum, quod antiqui semel tantum comedebant in die, et in loco communi (kez helen), et communiter; et quia tantum semel comedebant, ideo cœnam appellabant, quia post cœnam nulla refectio restat; et quia in loco communi et communiter comedebant, ideo similiter cœna dicebatur. Unde cœna dicitur || <sup>379</sup> a cœnon quod est commune. Primo igitur [enim] ostendebant suam frugalitatem i. e. temperantiam, tantæ enim erant frugalitatis seu abstinentiæ, quod contenti erant una tantum comestione in die. Secundo ostendebant suam honestatem, ideo in loco communi et evidenti comedebant (niluan ualo helen) ne ioci lascivi [i. e. mali] ibi fierent, vel verba retractoria ibi resonarent. Tertio ostendebant suam liberalitatem, quia non singulariter sed communiter comedebant, et ideo peregrinos et hospites ad sua convivia vocabant. Exemplo igitur antiquorum et nos ista tria in conviviiis nostris habeamus. Primo temperantiam et frugalitatem, unde Eccli XXXI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: utere quasi homo frugi (i. e. temperantiæ) [i. e. bonus modestus] his, quæ tibi apponuntur; et ejusdem XXXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: in multis escis erit infirmitas. Propter crapulam enim multi perierunt: qui autem abstinens est adiiciet i. e. prolongabit vitam. Refert b. Augustinus tria documenta saluberrima a b. Ambrosio didicisse: primum est ne officium militandi (katonafaghoth) aliquibus svadeat (kiztetne), ne forte ipsi calumpnias et exspoliationes exerceant; secundum [documentum] ne uxorem alicui petat, ne forte ipsi conjuges inter se male conveniant, et sibi

<sup>1</sup> v. 12—14. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 33. 34.



maledicant (Atkozjāk) etc.; tertium [documentum] ne ad convivium invitatus accedat, ne forte temperantiæ modum perdat. Secundo in nostris conviviis debemus habere honestatem; primo ne [253] ibi fiant lasciva (buÿafagos) solatia, unde Isayæ quinto <sup>1</sup> dicitur: vā, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam. Cithera [hegedw], et lyra [cintorna] et tympanum, et tibia (fiph), et vinum in conviviis vestris: et opus domini non respicitis. Secundo, ne dicantur ibi verba detractoria, Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>; noli esse in conviviis potatorum i. e. ebriosorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum offerunt. Glossa: i. e. qui in locutione vicissim [i. e. alternatim] proximorum vitia dicunt. Ideo b. Augustinus contra pestem detractionis hos versus in mensa sua habebat scriptos:

Quisquis amat dictis absentium rodere vitam:  
Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Tertio in nostris conviviis more antiquorum debemus habere pietatem, ut sc. in ipsis pauperes recolligamus. Certe valde pius [erat] ille b. homo Job, qui libri sui capitulo XXX primo<sup>3</sup> dicit: si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus [i. e. orphanus] ex ea; e contra dicit avarus illud Eccli XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: inveni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus: et nescit quod tempus prætereat et relinquerit omnia aliis, et ipse morietur etc. | Secunda cœna est spiritualis quam deus fecit in anima, unde per ipsum Apoc. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: ego sto ad hostium sc. cordis, et pulso (koltaghok): si quis mihi januam aperuerit, intrabo ad illum, et cœnabo cum eo, et ipse mecum. Peccator enim pœnitens (penitentia tarto bines ember) debet in ista cœna ponere tria fercula, [sc.] contritionis, confessionis, et satisfactionis: deus autem alia tria ponit sc. misericordiam (i. e. veniam,) gratiam et gloriam. De ista cœna dicitur Joh. XII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: fecerunt ei sc. Christo cœnam, videlicet Martha et Maria: Lazarus vero unus erat ex discumbentibus. Spiritualiter per Martham significantur activi, per Mariam contemplativi, per

<sup>1</sup> v. 11. 12. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 19. 20. — <sup>5</sup> v. 20. —  
<sup>6</sup> v. 2.



Lazarum de novo de peccato resuscitati. Cœnat igitur Christus dominus cum activis, quia delectatur in eorum operatione; cœnat cum contemplativis, quia delectatur in eorum devotione; cœnat cum pœnitentibus et de novo conversis, quia delectatur in eorum conversione: et ista cœna indicibiliter melior est quam prima, sicut anima est melior quam corpus, unde ¶ b. Augustinus dicit: parvum est pascere ventres morituros, sed magnum est pascere animas in æternum victuras. Item: prima cœna sine ista non prodest ad salutem. Tertia est cœna infernalis, de qua dicitur Apoc. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: venite, congregamini ad cœnam magnam: ut manducetis carnes liberorum et servorum etc. In ista cœna dabitur duplex panis: unus durissimus, qui nunquam poterit digeri (nem emezteni) sc. mors æterna, unde Psmsta de dampnatis dicit: mors depascet (leg heltetÿ) eos [legelÿ], Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et Prov. XX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: suavis est homini panis mendacii: et postea os ejus implebitur calculo i. e. lapide ignito. Sicut enim calculus non potest digeri, nec masticari (rag hñi): ita mors depascet eos, et tamen nunquam poterit finiri. Alius panis infernalis est amarissimus i. e. conscientia amara, de quo Job XX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: panis eorum vertetur in fel aspidum intrinsecus; super quibus verbis dicit b. Gregorius: mala conscientia sequitur se, imo non recedit a se, vix potest foris (i. e. exterius) aliquod esse remedium, quando intus est vulnus inclusum. Secundo in ista cœna dabitur duplex vinum sc. rubeum, quod est fel draconis, et album, quod est venenum serpentum, Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile. Tertio in ista cœna apponentur carnes coctæ et assæ, sicut dicitur Apoc. XVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: manducabunt sc. dampnati linguas suas præ dolore. Ipsi quidem: transibunt ab aquis nivium ad calorem nimium, ut dicitur Job XX quarto<sup>7</sup>; quando igitur erunt in aquis nivium, manducabunt linguas suas congelatas, et sic quodam modo comedunt carnes coctas, decoctio enim fit in aqua: || <sup>80</sup> quando vero erunt in igne, præ nimio dolore (ken oknak mÿata<sup>8</sup>) manducabunt linguas suas adustas (i. e. combustas), et sic quodam modo comedunt carnes assas. Quan-

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 33. — <sup>6</sup> v. 10. —  
<sup>7</sup> v. 19. — <sup>8</sup> Késöbbi kéz írása.



tuncunque autem et quotienscunque lingua comedatur, subito tamen reintegratur, ut iterum comedatur. Et quia in magnis conviviis consueverunt sonare diversa genera musicorum et diversæ cantilenæ: ita in illa cœna infernali resonant tres cantus. Primus est stridor dentium, Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ibi erit fletus sc. præ fumo, et stridor dentium sc. præ nimio frigore. Secundus est ululatus dæmonum, Isayæ [254] XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ululabit Moab ad Moab, universus similiter ululabit. Moab interpretatur: ex patre, et signat diabolum; Moab igitur ad Moab ululabit, quia dæmones majores ululabunt ad dæmones minores, et universus i. e. universitas dampnatorum ululabit, de quibus dampnatis dicitur Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: vox ex patre diabolo estis. Tertius (cantus) est planctus communiter omnium, Zachar XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: planget terra sc. infernalis: familiæ et familiæ seorsum; nam seorsum plangent familiæ superborum, seorsum familiæ avarorum, seorsum familiæ luxuriosorum. Et quod ista cœna infernalis sit, patet ex fine evangelii, ubi dixit dominus Jhesus quod nemo virorum illorum gustabit cœnam suam; et si non suam, tunc aliam, quæ est diaboli et sociorum suorum, et sicut in cœlo sunt diversa gaudia, et inestimabilia; sic in inferno sunt pœnæ diversæ et inenarrabiles etc. Quarta est cœna celestis, de qua dicitur Apoc. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: beati, qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et de hac fecit mentionem Christus dominus in evangelio cum dixit: homo quidam fecit cœnam magnam. Quæritur hic primo quis illam cœnam præparavit? Respondetur quod tota trinitas, et ergo pater ponit ibi sua fercula, et filius sua, et spiritus sanctus sua. Pater ponit ibi tria fercula: primo suæ faciei claram visionem, I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quia videbimus eum sicuti est. Secundo omnium bonorum plenam possessionem. Tunc enim deus erit omnia omnibus (m̃ỹndem be m̃ỹnden), ut dicitur prima ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>7</sup> et Sap. VII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Tertio omnium voluntatum et desideriorum perfectam impletionem et quietem, unde Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> Philippus dixit ad Jhesum: Domine, ostende nobis patrem, et sufficit

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 44. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 9. — <sup>6</sup> v. 2. —  
<sup>7</sup> v. 28. — <sup>8</sup> v. 11. — <sup>9</sup> v. 8.



nobis. Propter ista tria dicitur Ia ad Cor. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>: oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit deus diligentibus se; oculus enim alicujus non sufficit videre tantam claritatem visionis, nec auris sufficit audire tantam bonorum omnium ubertatem, nec cor sufficit cogitare tantam voluntatum et desideriorum | impletionem et tranquillitatem. Filius vero in illa cœna ponit etiam tria fercula. Primo panem vitæ, Joh. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ego sum panis vitæ, qui ad | me venit, non esuriat. Secundo mel dulcedinis in sua deitate. Tertio lac satietatis in sua humanitate, Joh. X<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet (i. e. fercula). Ingressetur sc. salvandus ad contemplandam divinitatem, et egredietur ad videndam Christi humanitatem, et sic pascua inveniet. Spiritus sanctus in illa cœna etiam tria fercula ponit. Primo ignem dilectionis, quo fercula decoquantur. Isayæ XXX primo<sup>4</sup> dicit dominus: cujus ignis in Sion, et caminus in Jerusalem. Secundo vinum fruitionis, quo sancti inebriabuntur; unde Psta: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, Psmo XXX quinto<sup>5</sup>. Tertio (ponit) fructus delectationis, ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas (huzi u nÿom), bonitas, benignitas, mansuetudo (zeled fegh), modestia, continentia, castitas. Quamvis autem tam deliciosa cibaria in ista [cœna] dentur, tamen aliqui ad eam venire contempnunt. Quæritur hic secundo: qui sunt illi qui venire noluerunt. Pro isto nota, quod homines sunt in triplici differentia: quidam enim ex eis vocantur et venire contempnunt; alii vocantur et veniunt; tertii compelluntur ut intrent. Primo igitur ponitur differentia illorum, qui (vocantur et) venire contempnunt, et isti sunt tres, secundum b. Augustinum De verbis domini, sc. superbi, avari et luxuriosi. Per primum igitur superbi significantur [i. e. intelliguntur], qui dixit: villam emi i. e. dominatum vel dominium multo labore acquisivi vel pretio animæ meæ comparavi, rogo te habe me excusatum. Gregorius: humilitas sonat in voce, sed dum venire contempnit, superbia est in actione. Fatuitas autem ipsius [primi] non tantum in hoc apparet, quod dominatum tam care emit, sed etiam in hoc quod dixit: necesse habeo

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 35. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 9. — <sup>6</sup> v. 22.



exire et videre illam sc. villam, hoc est dominatum. Prius debuit videre et [quam] emere. Et nota, quod nullus dominatum terrenum tam care emeret si bene videret, et consideraret. [255] Primo ejus brevitatem, unde Eccli X<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: omnis potentatus (i. e. dominatio) brevis vita. Secundo ipsius periculum et anxietatem. Rami enim arboris qui sunt in imo (i. e. inferius), in quiete sunt: qui autem sunt in vertice, semper sunt in agitatione. Refert Valerius quod cum debebat quidam rex coronari, coronam manu tenens dixit: o infelicem coronam magis quam felicem coronam dicam, quam si quis agnosceret quam multis periculis et sollicitudinibus sis plena, nec humi i. e. in terra jacentem tollere vellet. Tertio ejus præcipitii i. e. periculi [i. e. casus] immanitatem i. e. crudelitatem, quia quanto altior ascensus, tanto gravior casus. Cecidit Petrus, sed de infimo alachonrol, ideo [immo] statim resurrexit. Cecidit David sed de plano (egenefrel) quia se in altum non extulit, [ideo non fuit superbus] juxta illud: domine non est exaltatum cor meum: neque ambulavi in magnis, Psmo CXXX<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et ideo cito surrexit. Cecidit Adam sed de alto, quia de paradiso et ideo cum difficultate || <sup>381</sup> surrexit, quia cum morte Christi. Cecidit Lucifer sed de altissimo cœlo, ideo resurgere nunquam potuit, nec poterit in æternum. Per secundum qui venire noluit, intelliguntur avari. Qui dixit: juga boum quinque emi etc. Per quinque juga significantur quinque sensus corporis; et dicuntur [juga] secundum b. Augustinum: quia sicut quinque juga colla decem boum connectunt (fognak): sic quinque sensus combinantur i. e. duplicantur; duo enim sunt oculi, duæ aures, duæ nares, instrumenta gustus in lingua et palato, duæ manus quibus maxime fit tactus. Sicut ergo boves circa terram versantur, sic sensus avari circa terrena delectantur, magis enim delectantur oculi ejus in videndo massam [i. e. pondus] auri, quam corpus Christi, Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Insatiabilis est oculus cupidi i. e. avari. Plus delectantur ejus aures in audiendo aurum vel nummum (i. e. pecuniam), quam dei verbum. Non talis fuit propheta qui dixit: bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Nares ejus semper vellent a remotis nundinas

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 72.



adorare, ut illuc possent currere | (i. e. transire). Talis similis est vulturi (kefele) qui a remotis odorem et foetorem cadaverum sentit, et illuc currit (i. e. volat). Et quæ sunt ista cadavera, nisi aurum et argentum, quorum unum est secundum b. Bernardum, lutum rubeum, aliud lutum album. Citius autem currit avurus ad nundinas quam ad missas, citius ad mercatores quam ad prædicatores. In [ore] etiam avari dulcior est nominatio auri quam nominatio verbi dei. Non talis fuit propheta qui dixit: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Manus etiam avari libentius tangunt aurum et argentum quam tangerent sanctum evangelium. Et tamen divitiæ spinæ sunt Lucæ VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et magis delectatur ipse avarus in tangendo ipsas spinas quam lilia et rosas. Per tertium qui venire noluit significantur luxuriosi, qui dixit: uxorem duxi, et ideo non possum venire. Si uxor hic accipitur proprie, falsum dixit: si autem accipitur pro carnali voluptate, verum dixit. Unde b. Gregorius: nonnulli in conjugio (i. e. matrimonio) non fecunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptatis. Et ideo per rem justam figurari (i. e. significari) potest non inmerito jus injusta. Homo igitur voluptuosus ad cœlestem cœnam venire non potest, nec debet, nec est dignus. Non potest, quia est compedibus alligatus (turbe) Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: inveni mulierem amariorem morte, quæ est laqueus venatorum. Nec debet, quia est foetidus, Joel I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: computruerunt jumenta in stercoribus suis (i. e. in peccatis). Non est dignus quia est sordida veste indutus. | Si enim non fuit dignus stare in nuptiis, qui (non) habuit vestem nuptialem [nuptiarum] ut habetur Matth. XXII<sup>o</sup>, multo fortius non est dignus venire ad cœlestem cœnam, qui habet vestem vituperabilem. Secundo ponitur differentia eorum qui vocantur et veniunt, cum dicitur: pauperes, debiles, cœcos et claudos introduc huc. Et hoc potest intelligi litteraliter, quia secundum b. Gregorium: infirmi quoque et in hoc mundo despecti, plerumque [256 i. e. frequenter] tanto celerius vocem dei audiunt, quanto in hoc mundo non habent in quo delectentur. Vel potest intelligi spiritualiter unde dicit Glossa: sicut peccatores fuerunt qui venire voluerunt, ita peccatores isti sunt qui veniunt: sed peccatores superbi respu-

<sup>1</sup> v. 103. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 27. — <sup>4</sup> v. 17.



untur et humiles eliguntur. Horum autem quatuor sunt genera: quidam enim peccant per torporem et negligentiam, tales sunt pauperes quasi parum habentes sc. de meritis. Alii per fragilitatem humanam; isti sunt debiles, sicut fuit Petrus, qui per timorem [timore] mortis Christum negavit. Alii per ignorantiam; isti sunt cœci: talis fuit Paulus, qui dicit 1<sup>a</sup> ad Tim. I<sup>o</sup> 1: ignorans feci in incredulitate. Alii per certam malitiam (zantzandokal): tales sunt claudi; qui unum pedem volunt tenere in cœlo, et alterum in terra. Omnes isti reatum i. e. peccatum aliquando recognoscunt, et ad deum veniunt. Tertio ponitur differentia eorum qui compelluntur intrare, cum dicitur: exi in vias, et sepes, et compelle intrare. Et per hos significantur illi, qui per longam consuetudinem sunt in peccatis indurati, et dicuntur morari in sepibus [gepwkben], quia spinas peccatorum colligunt, in quibus comburuntur. Et tales vix aut nunquam convertuntur nisi compellantur. Istam autem compulsionem facit adversitas (naualya)<sup>2</sup>, unde b. Gregorius: mala quæ hic [nos] premunt, ad deum ire compellunt. Et Seneca: infirmitati meæ gratias ago, quæ cogit me non posse, quæ non debeo velle. Et nota quod dominus (Jhesus) vocavit et vocat ad istam cœnam quadrupliciter. Primo per exteriora documenta; secundo per collata [i. e. data] beneficia; tertio per interna [i. e. interiora] consilia; quarto per irrogata [i. e. per inmissa] flagella, sed quia homines venire contempnunt, ideo ipse conquerendo [bozzonkodvan] dicit Prov. primo<sup>3</sup>: vocavi se. per legem et prophetas, ac prædicatorum exteriora documenta et renuistis [i. e. noluistis]: extendi manum meam dando vobis multa beneficia, et non fuit qui aspiceret; despexistis omne [consilium meum, quod vobis sæpius inspiravi, et increpationes meas i. e. flagella, quæ aliquando vobis inflexi i. e. in misi, neglexistis i. e. non curastis. Et subditur: ego quoque in interitu i. e. dampnatione vestra ridebo. A quo interitu per merita beatissimæ virginis Mariæ defendat nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> *Oldalt későbbi kézírásal*: (adversitas Habwrrwffagh). — <sup>3</sup> v. 24—26.



(Sequitur tertia dominica post octavas festi corporis Christi, et sic inhovatur:)

|| <sup>382</sup> *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis*, 1<sup>a</sup> Petri V<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in epistola hodierna.

Charissimi, b. apostolus Petrus in verbis coram vestris fraternitatibus propositis, facit tria. Primo [h]ortatur nos ad humilitatem, ibi: humiliamini. Secundo ostendit humiliandi necessitatem vel humilitatis, ibi: sub potenti manu dei. Tertio ponit humilitatis utilitatem, ibi: ut vos exaltet in tempore visitationis. Circa primum nota quod triplex est humilitas. Prima est culpæ, de qua dicitur Eccli XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: est qui nequiter se humiliat: et interiora ejus plena sunt dolo. Et Psta: ne forte periissem in humilitate mea, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et hanc humilitatem maxime habent hæretici et hypocritæ de quibus dicitur per dominum Matth. VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: attendite i. e. diligenter cavete a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Habent etiam istam humilitatem adulatores, qui mollibus vestiuntur, et domibus regum sunt, Matth. XI<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Item habent insuper [i. e. etiam] hanc humilitatem mendaces, qui sunt homicidæ animarum, unde Sap. primo<sup>6</sup> dicitur: os, quod mentitur occidit animam. Secunda humilitas est pœnæ, de qua Psta dicit: tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. Psmo CV<sup>o</sup> <sup>7</sup>. In isto mundo hanc humilitatem magis habent justi quam peccatores, ideo dicitur: multæ tribulationes justorum, et de omnibus liberabit eos dominus, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>; super quibus verbis dicit b. Augustinus: nullus servus Christi sine tribulatione. Si non tribularis nondum (adhuc non) christianus esse cœpisti. De peccatoribus autem dicitur, quod in isto mundo juxta vota [i. e. bene] se habent, unde Jerem. XII<sup>o</sup> <sup>9</sup> legitur: via impiorum [i. e. malorum] prosperatur: et bene est his, qui prævaricantur (i. e. peccant) et inique agunt. Et nisi pœnituerint, in infernum descendent, ubi erit [257] fletus et stridor dentium. Tertia humilitas est gratiæ, ad quam nos monet dominus Jhesus Matth.

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 23. — <sup>3</sup> v. 92. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 8. — <sup>6</sup> v. 11. — <sup>7</sup> v. 42. — <sup>8</sup> v. 20. — <sup>9</sup> v. 1.



XI<sup>o 1</sup> dicens: discite a me, quia mitis sum et humilis corde. De hac humilitate dicit b. Gregorius: qui sine humilitate alias virtutes congregat, quasi qui pulverem in vento portat. Ad hanc humilitatem hortatur nos b. Petrus in verbis theumatis dicens: humiliamini. Circa secundum nota quod, deus ostendit superbis potentiam suam tripliciter. Primo eis resistendo, Jacobi III<sup>o 2</sup>: deus superbis resistit. Secundo eos dejiciendo [i. e. deponendo], unde Psta: dejecisti eos sc. superbos dum allevarentur, Psmo septuagesimo II<sup>o 3</sup>. Tertio æternaliter puniendo, Dan. V<sup>o 4</sup>: constituit dominus humiliare i. e. æternaliter punire omnem montem excelsum i. e. superbum. Hæc patent in Lucifero, de quo dicitur Jsayæ XIII<sup>o 5</sup>: quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti i. e. cecidisti in terram, quia vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: in cælum ascendam | [i. e. super omnes angelos] et super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis (ew 3 a c fel w l). Ascendam super altitudinem nubium, et similis ero altissimo. Verum tamen ad infernum detraheris in profundum lacu. Ex his patet, quod qui vult salvus esse, necesse est ut superbiam relinquat, et humilitatem induat etc. Circa tertium nota, quod inter alia per humilitatem quintuplex bonum vel utilitas acquiritur. Primo bonum veniæ, unde Psta: vide humilitatem meam, et laborem meum: et dimitte universa delicta mea, Psmo XXIII<sup>o 6</sup>. Secundo bonum gratiæ, Jacobi III<sup>o 7</sup>: humilibus autem dat gratiam [sc. deus]. Tertio bonum scientiæ, Matth. XI<sup>o 8</sup>: confiteor tibi pater i. e. gratias ago tibi domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus sc. hujus sæculi, et revelasti ea parvulis i. e. humilibus. Quarto bonum victoriæ contra diabolum, ipse enim ex quo est superbus et rex super omnes filios superbiæ, Job quadragesimo I<sup>o 9</sup>, humilitatem sufferre non potest. Legitur in Vitas patrum, quod quidam sanctus vir valde humilis, vocatus ad quemdam dæmoniacum venit, et mox obsessus in eum insilivit (ra ȳ ta z e k e l l e t), et dedit ei [ipsi] alapam, et ille sanctus vir cum humilitate vertit sibi aliam faciem dicens: ita Christus dominus

<sup>1</sup> v. 29. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 19. — <sup>5</sup> v. 12—15. — <sup>6</sup> v. 18. — <sup>7</sup> v. 6. — <sup>8</sup> v. 25. — <sup>9</sup> v. 25.



nos docuit: si quis percusserit te ad unam maxillam i. e. [ad unam] | faciem, præbe ei et alteram, Matth. quinto<sup>11</sup>. Tantam [i. e. tam magnam] ejus humilitatem diabolus non valens ferre, mox cum ululatu de illo homine exivit. Quinto per humilitatem acquiritur [i. e. lucratur] bonum gloriæ. Job XXII<sup>o</sup> 12: qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Ad quam vos et me per intercessionem virginis Mariæ perducatur dominus Jhesus [qui est benedictus] in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum Salvator dixisset: si quis venit i. e. approximantes vel  
ad me, et non odit patrem suum etc.; venientes  
non potest esse meus discipulus sp. non solum corpore sed  
etiam corde  
(valanak kezellentekh) [kezeleÿtek]

In illo tempore erant appropinquantes

sp. tamquam ad i. e. publici sp. occulti i. e. quod sp. de sua salvatione  
Salvatorem peccatores  
Publicani dicebantur qui manifeste peccabant et maxime illi qui publica  
vectigalia exhibebant vel conducebant (i. e. taxas) aut lucra sæculi per  
vitia sectabantur; peccatores vero qui occulte peccabant etc.  
(niluan ualo es binefekh)

ad Jhesum publicani et peccatores ut audirent

sp. Jhesum i. e. murmur faciebant vel impro- sp. qui cultu religionis  
perabant, ac si ipsi justi essent et simulata sanctitate ab  
(zughodnak uala) [zugodnak vala] aliis erant divisi  
illum. Et murmurabant pharisæi et

i. e. magistri legis vel sp. ad invicem i. e. iste sp. Jhesus sp. ad se  
doctores populi in lege inquietantes (vegen)  
scribae dicentes: quia hic peccatores recipit,



|                   |                  |             |               |
|-------------------|------------------|-------------|---------------|
| i. e. cibum sumit | sp. peccatoribus | sp. dominus | sp. pharisæos |
| vel comedit       |                  | Jhesus      | et scribas    |

Pharisæi et scribæ putabant dominum Jhesum esse contrarium legi, quæ lex dicit Deut. VII<sup>o</sup>: non inibis i. e. non facies fœdus cum eis aliquod  
(ezikh) factum, nec misereberis eorum etc. (azoknakh)

et manducat cum || <sup>383</sup> illis, et ait ad illos

i. e. similitudinem      i. e. hanc      sp. eis

Dominus Jhesus parabolice loquebatur. Primo modus erat i.e. consuetudo  
terræ illius. Secundo quia sermo talis, facilius menti imprimitur (ember  
ezebe vehethÿ)

parabolam istam dicens : Quis ex

sp. pharisæis et scribis      i. e. possidet      sp. numero

Gregorius: quia centenarius praefectus est militis, ideo actor hominum i. e. creator: centum oves habuit tunc cum sanctorum angelorum substantiam et hominum creavit; et bene in illo statu oves dicuntur, quia innocentes eos sc. angelos et homines condidit etc.

(kÿ kezzeletekh ember kinek                      záz    ýha vagon)  
vobis    homo,    qui    habet    centum    oves :

|                                |   |
|--------------------------------|---|
| i. e. amiserit sp. ovem sp.    | ovibus i. e. numquid i. e. derelinquit  |
| Gregorius: una ovis tunc perit | Gregorius: dimisit autem nonaginta no-  |
| quando homo pascua vitæ æter-  | vem oves in deserto dominus Jhesus tunc |
| næ derelinquit etc.            | quando illos summos novem angelorum     |
| (egeth)                        | choros relinquit in cælo etc.           |

et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit

|              |                                     |               |
|--------------|-------------------------------------|---------------|
| sp. oves     | i. e. in heremo                     | i. e. transit |
| (kÿetlenben) | Gregorius: Venit dominus deus quæ-  |               |
|              | rere hominem perditum in terra tunc |               |

nonaginta novem in deserto, et vadit [258]

i. e. post illam sp. ovem i. e. amissa fuerat i. e. quousque i. e. reperiatur  
quando assumpsit carnem humanam, et natus ex virgine visibilis  
(a z v tan) factus est etc.

ad illam quae perierat, donec inveniatur







modo per nonagintanovem justos intelliguntur homines justi. Et secundum hoc [dictum] textus evangelii intelligitur de poenitente fervente vel devote, et de justis non ferventibus etc.

(nem zikefekh)

(mel)

non indigent poenitentia. Aut quae mulier

i. e. possidens i. e. decem denarios

i. e. amiserit

Hæc mulier potest significare dei sapientiam, de qua Prov. XIII<sup>o</sup>: sapiens mulier ædificat domum suam; per drachmas decem intelliguntur angeli, et homines sancti i. e. creati ad imaginem dei. Drachma enim est denarius habens imaginem regis

(azgoni allath kinek tiz vreggh penze vagon)

habens drachmas decem, et si perdiderit

i. e. denarium unum i. e. numquid i. e. incendit i. e. candelam

Drachma una tunc perit, quando homo peccando a deo recessit etc.

(eg wreggh pegth)

| drachmam unam, nonne accendit lucernam et

i. e. scrutatur sp. suam i. e. cum diligentia i. e. quousque i. e. reperiatur

Mulier hæc ad quærendam drachmam lucernam tunc accendit quando dei sapientia i. e. filius dei ad quærendum hominem in carne apparuit. Tunc domum evertit quando conscientiam nostram scrutari facit etc. Christus enim dominus patris sapientia non destitit quærere hominem perditum usque ad contumelias, sputa, flagella et mortem, quousque invenit ipsum etc.

(fel forghatya hazath)

(meglelye)

evertit domum et quaerit diligenter donec inveniatur.

i. e. quando i. e. repperit i. e. simul vocat

i. e. inquires

Sp. drachmam quæ perierat i. e. hominem Amicæ et vicinæ quas mulier vocat factum ad imaginem suam convocat. potestates cælestes sunt, quæ super

pernæ sapientiæ juxta sunt per gratiam et visionem

Et cum invenerit, convocat amicos et vicinos, dicens:

i. e. gaudete mecum sp. cognoscentes sp. mortem sp. decimam, hoc est  
mysterium humanæ redemptionis sustinendo humanam naturam

(az pegth)

congratulamini mihi, quia inveni drachmam || 384







per loca ab illo elongamur. Appropinquare ergo illi est similem ei fieri (sc. non in natura sed in vita). Et subdit: nonne cum vides duas res sibi similes, dicis: hæc appropinquat illi, quando autem vides dissimiles [res] (kylembet kylembet), quamvis una manu teneantur, dicis: longe hæc ab illa [i. e. remote]. Si ergo vis appropinquare sc. deo, similis esto ei: si non vis esse similis, longinquaberis (el tauogol). Hæc Augustinus. Boni igitur sunt Christo propinqui, et sunt a Christo longinqui: propinqui sunt quantum ad similitudinem vitæ. Ipse enim est misericors, et ipsi sunt misericordes, Lucæ VI<sup>1</sup>: estote misericordes, sicut et pater vester cœlestis misericors est. Ipse [sc. Christus] est perfectus, et ipsi [sc. boni] sunt perfecti, Matth. IIII<sup>2</sup>: estote perfecti, sicut et pater vester perfectus est. Ipse [sc. Christus] est sanctus et ipsi [sc. boni] sunt sancti. Levit. XI<sup>3</sup>: sancti estote, quia ego sanctus sum. Sunt autem boni longe a deo tantum uno modo sc. quantum ad statum miseriæ secundum quam [sc. miseriam] ei dissimiles sunt. Christus enim est in statu felicitatis (bodogfaghna lakodalmaba) et ipsi in statu pœnalitatis (gekelnek helen) [i. e. pœnæ]. Olim | quidem Christus eis similis fuit, sc. tunc quando in corpore habuit mortalitatem, in anima passibilitatem, et in utroque multiplicem miseriam et pœnalitatem, sed post resurrectionem corpus ejus induit immortalitatem, anima impassibilitatem, et utrumque omnimodam felicitatem. Et ideo sancti i. e. boni modo dissimiles sunt sibi, cum sint mortales, passibiles et multas pœnalitates habentes. Peccatores autem omnino | longinqui sunt a deo, quia ei dissimiles sunt, quantum ad statum miseriæ, et etiam quantum ad dissimilitudinem vitæ. Et (ergo) si saluari cupiunt debent Christo appropinquare pœnitendo, et eum juxta posse imitando, sicut faciebant isti publicani et peccatores. Et si hic sibi non appropinquabunt (sc. pœnitendo), sine dubio in inferno ita longe erunt ab illo, quod sibi nunquam appropinquare poterunt, quia erunt extra ambitum divinæ misericordiæ; ideo dicuntur proici in tenebras exteriores, ut habetur Matth. VIII<sup>4</sup>. Peccata enim sunt tenebræ, sed prout sunt in presenti sunt tenebræ interiores, quia adhuc sunt intra ambitum divinæ

<sup>1</sup> v. 36. — <sup>2</sup> v. 48. — <sup>3</sup> v. 44. — <sup>4</sup> v. 12.



misericiordiæ. Prout autem sunt in inferno, sunt tenebræ exteriores, quia extra ambitum divinæ misericordiæ computantur. Secundo publicani et peccatores verba Christi audire affectabant. Peccatores enim sunt fœdi (ferte hetefek h) [ferte zetelek i. e. inmundi], tenebrosi et frigiddi. Verba autem dei secundum b. Ambrosium super Beati Immaculati: habent mundare, illuminare, et inflammare. Et ergo utile est hominibus verba dei audire, quia si sunt fœdi, per ea mundantur, Joh. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Si sunt tenebrosi, illuminantur. Psta: Lucerna pedibus meis i. e. affectibus meis verbum tuum et lumen semitis meis, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Si sunt frigidi, inflammantur (megapontÿa) [megÿapontÿa], Psta: ignitum eloquium tuum vehementer i. e. valde: et servus tuus dilexit illud, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. [Et tantum de prima parte sermonis.] (Secunda pars evangelii.) Secundo ponuntur infirmi incurabiles sc. scribæ et pharisæi, qui secundum Glossam: dupliciter errabant. Primo quia se justos putabant [cum essent superbi].<sup>4</sup> Secundo publicanos ac peccatores reos esse æstimabant [et tamen erant vere pœnitentes].<sup>5</sup> Primus igitur error eorum erat, quia se bonos et justos putabant, cum essent superbi, et ergo nulla compassione movebantur ad peccatores, sed potius contra eos indignabantur. In peccatore enim pœnitente [i. e. converso] tria considerantur sc. natura, culpa præterita, et [260] justificatio assecuta. Secundum autem b. Gregorium: naturæ debemus compassionem sive dilectionem, culpæ correctionem. Ait enim [b. Greg.]: oportet ut sollicitè discernamus [i. e. cognoscamus] quia correctionem debemus vitiis, naturæ compassionem. Si enim feriendus [i. e. puniendus] est peccator: nutriendus est proximus. Et b. Augustinus dicit: sic diligendi sunt homines, ut errores eorum non diligantur. Iustificationi autem assecutæ debemus congratulationem, juxta illud Lucæ XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic i. e. iste, mortuus fuerat, et revixit: perierat, et inventus est, dixit pater per quem deus significatur

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 105. — <sup>3</sup> v. 140. — <sup>4</sup> E szavak a B.-ben ki vannak törölve s helyökre késöbbi kéztöl ez írva: (halataniafok). — <sup>5</sup> Ezen szavak helyett pedig: (ÿthelÿk wala). — <sup>6</sup> v. 32.



ad filium natu majorem de filio prodigo ad patrem reverso, per quem peccatores conversi intelliguntur. Isti autem pharisæi et scribæ, nec de natura curabant ut diligerent || <sup>385</sup> vel compaterentur, nec de justificatione ut congratularentur: sed tantum de culpa non ut emendarent sed ut indignarentur (i. e. inviderent). B. Gregorius in Omelia dicit: vera justitia compassionem habet, falsa dedignationem [i. e. iram]; quamvis etiam justi recte soleant peccatoribus dedignari. Sed aliud est quod agitur typo superbie [ke u e l f e g n e n k a b r a z a u a l], aliud est quod agitur zelo (i. e. amore) disciplinæ. Secundus error istorum erat quia illos peccatores reputabant cum essent pœnitentes, et ideo contra Christum de duobus murmurabant. Primo de eo quod ipsos recipiebat; secundo de eo quod cum eis manducabat, et sic credebant Christum ab eis coinquinari (f e r t e g t e t t n i) sicut et Simon pharisæus, ut habetur Lucæ VII°, ex accessu et tactu peccatricis Magdalenæ Christum inquinari putabat. Unde dicit Petrus Ravennensis: erras pharisæe Simon, sol tangit lutum sed lutum non maculat solem; medicus tangit vulnera sed ipsum putredo non corrumpit; reus tangit justum judicem, sed ipsum fœdare non potest. Solem, medicum, et judicem Christum vocat, peccatorem autem lutum, vulneratum, et reum appellat. Christus igitur qui est verus sol, lutum tangebatur cum peccatores recipiebat, sed tamen ipsum lutum solem non inficiebat, sed potius sol | lutum in aurum mutabat, cum peccatores justificabat. Christus etiam qui est medicus, vulnera peccatorum curabat et fœtorem non sentiebat, sed ipsum fœtorem fugabat, cum culpam remittebat. Christus insuper qui est justus judex, reos admittebat, et ipsos per justam sententiam absolvebat dicens: Gaudium est coram angelis dei super uno peccatore pœnitentiam agente. Et nota quod angeli gaudent de conversione peccatoris triplici de causa. Primo quia vident suæ custodiæ tam gloriosum fructum; cuilibet enim homini angelus ad custodiam deputatur, et dum est in utero, ne ibi a diabolo suffocetur [m e g n e f o h a]; et dum est egressus de utero, ne a baptismi gratia impediatur; et dum est in mundo (ne ad peccata plurima pertrahatur, et dum exiit de mundo) ne ibi a laqueis diaboli teneatur. Sicut igitur medicus gaudet quando videt erga infirmum suæ curationis fructum: sic angelus multum gaudet quando videt circa



hominem suæ custodiæ effectum [fÿrath]. E contrario autem multum dolet, quando videt circa hominem suæ custodiæ defectum, juxta illud Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: angeli pacis amare flebunt. Secundo angeli gaudent quia vident ex peccatoribus conversis suum adimpleri numerum. Sive enim tot ascendant ex hominibus, quot angeli ceciderunt, sive quot steterunt [i. e. manserunt]; manifestum est quod eorum ruina, debet ex hominibus reparari. Ideo multum gaudent quando peccatores convertuntur, ut de ipsis eorum numerus reparetur. Ideo in Christi resurrectione, per quam peccatores sunt justificati, angelus totus festivus apparuit ostendens suam lætitiā in aspectu, qui instar fulgoris fuit coruscans, in habitu, qui instar nivis fuit candidus, in affatu i. e. in sermone, qui fuit dulcis et amœnus kÿes, quando dixit mulieribus: nolite timere, Jhesum quæritis nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic, Marci ultimo<sup>2</sup>. Tertio gaudent angeli de conversione peccatoris quia vident in laudando deum tale se habere consortium. Olim quidem sola angelica natura laudabat deum, sed [261] nunc addita est humana natura, et ideo modo veraciter potest dici illud Job XXXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quis demisit lapidem angularem [i. e. Christum dominum] cum me laudarent astra matutina i. e. angeli, et jubilarent omnes filii dei. Cum dicitur: me laudarent astra matutina. spectat i. e. pertinet ad laudem angelorum; illud autem: et jubilarent omnes filii dei, spectat ad laudem hominum. Secundo nota, quod in verbis præmissis ponitur materia et causa hujus gaudii, cum dicitur: super uno peccatore pœnitentiam agente. Non dixit: pœnitentiam cogitante, quæ est pœnitentia procrastinantium. Et tamen Prov. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: ne dicas amico tuo i. e. Christo: vade et revertere: cras dabo tibi: cum statim possis dare; nec dixit: pœnitentiam docente, quæ est pœnitentia perversorum prædicatorum (pokol'elethw), de quibus dicitur Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: dicunt enim et non faciunt. Nec dixit: pœnitentiam ostendente, quæ est pœnitentia hypocritarum, de quibus Salvator Matth. VII<sup>o</sup> <sup>6</sup> ait: attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et ergo dixit: pœnitentiam agente, quæ est pœnitentia devotorum; unde

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 6. 7. — <sup>4</sup> v. 28. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 15.



Lucæ III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: facite dignos fructus pœnitentiæ. Sequitur tertia pars evangelii [sermonis]. Tertio ponuntur perfecte sani sc. justi, qui pœnitentia non egent. Sed dicis: tamen ad Rom. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: omnes peccaverunt, ergo omnes egent pœnitentia. Nota quod triplex est pœnitentia. Prima est purgans (tiḡteitho) sicut fuit pœnitentia Magdalenæ. Secunda est pœnitentia ornans (ekefeÿethe) [ekefeÿte] sicut fuit Johannis Baptistæ; unde b. Bernardus dicit: pœnitentia peccatorem purgat et justum ornat. Tertia est pœnitentia conservans (bintel meghtar to), quæ justum conservat a casu; talis fuit pœnitentia Pauli, qui I<sup>a</sup> ad Cor. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit: castigo corpus meum et in servitutum redigo, ne reprobis efficiar. Perfecti igitur viri etsi non indigent pœnitentia purgante, tamen indigent pœnitentia ornante et conservante. Quarto in istorum medio erat judex et medicus constitutus sc. Christus qui infirmos sanabiles i. e. peccatores pœnitentes esse recipiendos ostendit. | Et super hoc (i. e. de hoc) tres parabolas adducit: unam de ove perditâ, aliam de drachma amissa, tertiam de filio prodigo revertente, quæ post istas ponitur immediate. Tria enim sunt quæ hominem ad miserendum inducere consueverunt sc. simplicitas, propinquitas, et necessitas. Ista autem tria similiter inducunt deum ad miserendum. Primo nostra simplicitas; ad hoc || <sup>386</sup> pertinet prima parabola de ove errante. Homo enim est simplex respectu hostis astuti i. e. diaboli, et ideo cito decipitur; unde clamat David: erravi sicut ovis quæ periit: quære servum tuum domine, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Secundo propinquitas (rakon fagh) quam nobiscum contraxit, unde ad Ebr. II<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: nusquam angelos (i. e. nullos) apprehendit (nem let angÿalla) sed semen Abrahæ apprehendit. Ad hoc pertinet secunda parabola de drachma amissa, in qua est imago regis, et superscriptio nominis. Sic et homo ad imaginem dei formatus est, et habet superscriptionem Christi, quia a Christo dicitur christianus, et ideo debet deus nostri misereri, juxta illud ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>6</sup> nemo unquam carnem suam odio habuit. Tertio nostra necessitas et paupertas; ad hoc pertinet tertia parabola de filio revertente, qui dixit: quanti mercenarii in domo patris mei habundant panibus, et

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 23. — <sup>3</sup> v. 27. — <sup>4</sup> v. 176. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 29.



ego hic fame pereo. Quando igitur homo cognoscit suam miseriam et infirmitatem (teredelmeffeghet), deus sibi exhibet suam pietatem. Unde dicitur ibidem, quod pater videns eum misericordia motus est, et cecidit super collum ejus (megh wlelÿ), et osculatus est eum. Sed ex quo dicitur in evangelio, quod angeli plus gaudent de uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem justis: quomodo hoc debet intelligi? Respondetur quod hoc potest intelligi aut de justis tepidis (i. e. non valde devotis), aut de ferventibus [i. e. valde devotis]. Si primo modo, tunc verum est quod hic dicitur. Et de isto b. Gregorius ponit duo exempla, dicens: Majus de peccatore converso quam de stante justo gaudium fit in cœlo, quia et dux in prælio plus illum militem diligit [262], qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga vertit, et nunquam aliquid fortiter fecit. Item agricola (zantho ember) illam terram amplius i. e. magis amat, quæ post spinas, uberes (bew) fructus profert, quam eam quæ nunquam spinas habuit, et nunquam fertilem messem produxit. Si autem intelligitur de [justis] ferventibus, tunc distinguendum est inter affectum et effectum. Nam secundum b. Bernardum: meliori major affectus, magis autem indigenti major tribuendus est effectus<sup>1</sup>. Videmus enim quod si aliqua mater decem filios habeat, et si unus infirmatur et postea sanatur: ipsa mater majus gaudium ostendit de sanitate istius recuperata, quam de sanitate in aliis reservata. Et de hoc b. Augustinus in libro Confessionum ponit tria exempla, dicens: triumphat imperator, et non vicisset si non pugnasset. Et quanto majus periculum fuerit in prælio: tanto majus gaudium est in triumpho. Item: jactat tempestas navigantes (naualgatÿa) minaturque naufragium: omnes futura morte pallescunt (megh heruadnakh) [heruadnak]: tranquillatur<sup>2</sup> cœlum et mare, et exultant valde quoniam timerunt nimis. Item: (si) charus i. e. dilectus quis infirmatur, omnes | omnino ægrotant cum eo, et convalescente fit recte de eo tale gaudium, quale ante fuerat. Hæc Augustinus. Et ergo

<sup>1</sup> *Helyesen*: meliori major est tribuendus effectus: magis enim indigenti major est tribuendus affectus. — <sup>2</sup> *Oldalt későbbi kéz írása*: (tranquillatur chendegwl).



charissimi, de peccatis convertamur ut angelis gaudium fiamus [faciamus], et nobis salutem obtineamus, quam per merita beatissimæ Virginis Mariæ nobis concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

[Sequitur quarta dominica post octavas festi corporis Christi.]

*Existimo enim, quod non sunt condignæ (meltok) passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in hodierna epistola.

Charissimi, b. apostolus Paulus in istis verbis sacratissimis hortatur nos ad tolerantiam, passionem, ex consideratione præmii futuri, unde dicit: Existimo enim etc.: prudenti vero [et experto credendum est, unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: vir in multis expertus, cogitabit multa: et qui multa didicit, enarrabit intellectum [sc. scripturæ]. Apostolus [Paulus] vero bene expertus erat magnitudinem et multitudinem tribulationum, in quibus sæpe periclitatus fuit ad mortem, sicut ait II<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> de se ipso: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Expertus erat similiter magnitudinem futuræ gloriæ, in quantum homini adhuc mortali licuit experiri, quando raptus fuit usque ad tertium cælum, et ibi audivit arcana [i. e. secreta] verba, quæ non licet homini loqui, ut dicitur 2<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et propter hoc ait: existimo i. e. scio certitudine fidei et experimento rei (i. e. veritatis) quod omnes passionēs hujus temporis non sunt condignæ i. e. sufficientes ad futuram gloriam promerendam. Et hoc quadruplici de causa. Prima, quia ista temporalis passio modica est, et illa gloria est immensa (merteklethetlen), unde Sap. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: in paucis vexati in multis bene disponentur. Secundo quia ista [temporalis passio] in loco calamitatis i. e. in mundo est, et illa [gloria æterna] in loco amoenitatis i. e. in cælo; unde Psta: hæc recordatus sum et effudi animam meam, Psmo XLI<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Tertio quia ista (sc. temporalis passio momentanea est, illa vero æterna; unde Isayæ LIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>:

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 5. — <sup>7</sup> v. 8.



in momento indignationis (i. e. iræ) abscondi faciem meam parumper [i. e. modice n̄yomatonne] a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui. Quarto quia pœna ista de facili tolerabilis est sed gloria delectationis incomprehensibilis est, quia in se tanta [est] quod homo non posset sustinere eam per se, nisi domino favente i. e. concedente; unde Ezechiel propheta videns scintillam illius gloriæ dixit, ut habetur Ezech. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vidi et cecidi in faciem meam. Dicit ibi b. Gregorius: in quantam miseriam cecidimus, quod bonum ferre [i. e. sustinere] non possumus || <sup>287</sup> ad quod creati [263] sumus. Hæc quatuor notat apostolus cum dicit 2<sup>a</sup> ad Cor. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Ergo pœnæ temporales non sunt sufficientes ad gloriam consolationis æternæ promerendam, quæ (gloria) omnes passiones [i. e. pœnas] indicibiliter transcendit [i. e. præcellit], immo et ipsas amaritudines in dulcedinem convertit; unde 2<sup>a</sup> ad Cor. I<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit apostolus: sicut abundant passiones Christi in nobis: ita per Christum abundat consolatio nostra. Et Psta: multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos dominus. Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Sed nota [hic] quod multiplex sequitur utilitas\* tribulationem. Primo quia propter tribulationem culpa dimittitur; secundo gratia tribuitur; tertio pœna remittitur; quarto gloria promittitur. Ad hæc promerenda certe non sufficit tribulatio omnis vitæ hujus. De his dicit b. Bernardus: non sunt condignæ passiones hujus temporis ad culpam præteritam quæ dimittitur, ad præsentem consolationis gratiam quæ inmittitur, ad æternam pœnam quæ remittitur, et ad futuram gloriam quæ promittitur. Et ideo admonet nostrum quemlibet Salomon ad passionis tolerantiam Prov. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicens: disciplinam domini, fili mi, ne despicias, nec abjicias: nec deficias cum ab eo argueris: quoniam quem diligit deus, corripit: et quasi pater in filio complacet sibi. Et ergo charissimi, beatus qui increpatur (i. e. corrigitur vel vexatur) a domino, quia ipse percutit, et ejus manus sanabit, ut dicitur Job V<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Igitur homo patienter

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 20. — \* Lap alján: (Sok ýo Iw belele). — <sup>5</sup> v. 11. 12. — <sup>6</sup> v. 17. 18.



debet ferre dei correptionem [correctionem], et dei correptio [correctio] est etiam ægritudo corporis, quæ cum gaudio recipienda est, quia utilissima, ex quo multum debilitat hostem vel domesticum familiarem, hoc est sc. corpus, et spiritum confortat. Unde apostolus hoc sciens 2<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: cum infirmor [sc. corpore] tunc fortior sum et potens [sc. in mente]. Gaudere ergo debet qui infirmatur, quod vilis domuncula incipit destrui, | cum spem habeat domum regiam se habere in cœlis. Unde 2<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: scimus enim, quod si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem i. e. domum habemus a deo non manu factam, sed æternam in cœlis, in qua est gaudium sine mœrore [i. e. sine tristitia], quies sine labore, sanitas sine infirmitate, et vita sine morte. Ad quam domum per merita Virginis [gloriosæ] (Mariæ) vos et me perducatur dominus Jhesus in secula seculorum (benedictus) Amen. |

sc. cum Christus dominus dixisset  
multa de operibus misericordiæ cor-  
poralis et spiritualis

i. e. ait

sp. dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. suæ disciplinæ adhærentibus i. e. sitis i. e. benigni i. e. quemadmodum  
Et ista dixit ut discipulos et Non dicit: estote potentes, quia adhuc su-  
alios ad opera misericordiæ mus debiles (teredel mefekh); nec dicit:  
induceret etc. estote sapientes, quia adhuc sumus ignari,  
sed dicit: estote etc.

(legetek ergalmafo)

discipulis suis: Estote misericordes, sicut

i. e. creator vester sp. cœlestis i. e. benignus i. e. existit  
Hoc ideo dicit ut considerantes beneficia ejus, bona quæ agimus, ad so-  
lam laudem ipsius faciamus etc.

(tÿ menneÿ atÿatoc ergalmas)

et pater vester misericors est.

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 1.







i. e. mensuratur sp. ipse dominus i. e. sed sp. discipulis i. e. hanc  
Jhesus

remetietur vobis. Dicebat autem illis et

i. e. parabolam quasi dicat: i. e. valet i. e. ignarus i. e. ignarum  
sp. de scribis et certe nullo modo vel indoctus vel indoctum  
pharisæis (Nemdee)

similitudinem: Numquid potest caecus caecum

i. e. in recta via quasi dicat: i. e. ducens i. e. in dampnationem i. e. labuntur  
dirigere certe sic et ductus vel perditionem vel deveniunt  
(vegetni) (myndketten verembe)

ducere? nonne ambo in foveam || <sup>388</sup> cadunt?

Quasi dicat: si magister qui deus est non ulciscitur sp. suum  
suas injurias, multo magis vos homines, qui estis deo  
minores, non quærat ultionem i. e. vindictam indebi-

tam etc.

(tekellertes) [tekeletes]

Non est discipulus super magistrum: perfectus

i. e. sed sp. discipulus

Sufficit homini imitari hunc magistrum omnis perfectionis sc. Christum,  
qui dicit Matth. XXIII<sup>o</sup> 1: magister vester unus est etc.

(legen)

(w meftere)

autem omnis erit, si fit sicut magister

i. e. quare i. e. sed sc. tu homo i. e. parvum peccatum i. e. in anima vel  
in intentione

Hoc dictum respicit ad illud, quod dixit prius sc. nolite judicare et non  
judicabimini

(galkat) [galcath]

ejus. Quid autem vides festucam in oculo

i. e. proximi tui vel i. e. magnum vel i. e. sed i. e. trabs vel  
cujuscunque hominis gravius peccatum quod peccatum

(aglopath) [oglopoth]

(gherendath)<sup>2</sup>

fratris tui, trabem autem, quae

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> későbbi kéz írása.



i. e. in anima tua      i. e. existit      sc. tu homo i. e. non advertis  
 vel in corde tuo      vel non curas aut non cogitas  
 in oculo tuo est, non consideras.

i. e. per quem modum quasi      i. e. vales      i. e. proximo tuo  
 dicat: certe nequaquam juste      sp. corrigendo  
 (hac z mondanod)

Aut quomodo potes dicere fratre tuo:

sp. mi i. e. proxime i. e. permitte sp. prout i. e. i. e. parvum i. e. de anima tuo  
 vel sustine exponam peccatum vel de corde tuo  
 (atŷamfŷa hadŷadh zalkat)  
 frater, | sine ejiciam festucam de oculo tuo:

sc. tu i. e. sed i. e. in corde tuo vel i. e. non inspicias vel  
 in anima tua non consideras aut  
 (te te zemedben) non advertis  
 ipse vero in oculo tuo non vides?

i. e. simulator vel i. e. expone i. e. prius i. e. magnum i. e. de corde tuo  
 apparet et non vel extrahe peccatum vel de anima tua  
 existens sc. devotus kŷueged  
 (kepmutalo kŷveffŷed elezteb gherendath)<sup>1</sup>

Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo:

i. e. post hac i. e. perfecte aspicias i. e. excipias vel i. e. parvum  
 extrahas peccatum  
 kŷvegeg  
 (laffŷad kŷveffed zalkath)  
 et tunc perspicies, ut educas festucam

i. e. de anima vel i. e. proximi tui vel  
 de corde cujuscunque hominis  
 (Atŷadŷanak zemebe)  
 de oculo fratris tui.

*Lucæ cap. VI<sup>o</sup> 2. |*

<sup>1</sup> A gherendath itt is a későbbi kéz írása. — <sup>2</sup> v. 36—42.



(Sequitur sermo evangelii et sic inhovatur:)

Charissimi, nusquam i. e. nullibi legitur quod deus vocetur pater potentiae (hatalmnat atÿa), nec pater scientiae, sed pater misericordiae. Ad innuendum (i. e. manifestandum) [i. e. ostendendum], quod illi qui sunt filii ejus, non debent eum in potentia, nec in scientia, sed in misericordia imitari. Deus enim habuit tres filios sc. Luciferum, Adam, et Christum. Primus (sc. Lucifer) appetivit suam potentiam, et ideo tamquam filius degener (nemtelen Auag fatÿw) [i. e. inlegitimus fathw] fuit exheredatus (wrukfeġh kuwl vettetuth) [extra hereditatem positus vel exhereditatus. Secundus [sc. Adam] appetivit suam scientiam, cum diabolus dixit ei: eritis sicut dei, scientes bonum et malum, Gen. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et ideo etiam ipse fuit exheredatus (i. e. exhereditatus). Tertius est secutus ejus misericordiam, et ideo aeternam hereditatem est assecutus, unde Psmo: postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, Psmo II<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Si ergo volumus esse filii legitimi et non exhereditati: imitemur patrem nostrum coelestem non in potentia, nec in scientia, sed in misericordia. Unde b. Augustinus super illo verbo: Estote misericordes, dicit: invenisti patrem, imitare ipsum. Si enim imitari non vis, exhereditari disponis. Dicit ergo Christus [265] dominus in evangelio: estote misericordes sicut et pater vester sc. coelestis misericors est etc.; in quo quidem evangelio dominus Jhesus inducit nos ad duplicem misericordiam sc. corporalem et spiritualem. Primo ergo inducit ad misericordiam corporalem, quae consistit in eleemosynarum largitione, verbo, præmio, et exemplo. Verbo inducit tripliciter, quia ipsum opus misericordiae præcipit, consulit et requirit. Si quis haberet dominum quid [i. e. aliquid] præcipientem, et sapientem advocatum idem consulentem, et charum amicum idem volentem et requirentem; certe deberet illud cum omni desiderio adimplere: deus autem opus misericordiae præcipit tamquam dominus, sicut patet hic cum dicit: estote misericordes; consulit tamquam sapiens advocatus (zozolo) cum dicit Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si vis esse perfectus, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus: veni et sequere me, et habebis thesaurum in coelis; vult

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 21.



et requirit tamquam charus amicus, unde Mich. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> et Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> et XII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicit: misericordiam volo et non sacrificium. Nonne igitur debemus implere præceptum domini tam potentis, audire consilium advocati tam sapientis, et perficere voluntatem amici tam dulcis et dilecti. Secundo inducit ad opus misericordiæ præmio sc. temporali, spirituali, et cœlesti. Præmium temporale consistit in temporalium rerum multiplicatione, unde Prov. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: honora dominum de tua substantia et de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus: et implebuntur horrea tua (chwredh<sup>5</sup>) saturitate || <sup>389</sup> et vino torcularia redundabunt i. e. implebuntur. Legitur in Vitas patrum, quod cum fratres cujusdam monasterii multum abundarent, et ad pauperes multum liberales essent: tandem eleemosynas dimiserunt, et ipsi egere cœperunt i. e. indigere. Quod cum cuidam sancto viro retulissent, dixit eis vir sanctus: duo socii in isto monasterio consveverant habitare sc. frater date, et frater dabitur vobis. Vos expulistis primum, et secundus sine eo manere noluit. Præmium spirituale consistit in tribus. Primo in peccatorum remissione, unde Eccli III<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: eleemosyna pauperis non erit in oblivione: et sicut ■ in sereno [tempore] glacies solventur peccata tua; et ejusdem III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ignem ardentem extinguit [aqua] et eleemosyna resistit peccatis. Item Glossa super illo Matth. XII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: extende manum tuam, dicit: frustra pro peccatis manus ad deum expandit, qui eos ad pauperes juxta posse suum non extendit. Secundo in divinæ gratiæ collatione, unde 2<sup>a</sup> ad Cor. VIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> apostolus dicit: qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, gratiam sc. in præsentī, et gloriam in futuro. Tertio in gratiæ conservatione, unde Eccli XVII<sup>o</sup> <sup>10</sup> dicitur: eleemosyna viri quasi pupillam conservabit. Sicut enim manus opponitur ut pupilla conservetur, sic eleemosyna temptationi diaboli se interponit, et animam a peccato custodit etc., præmium autem cœleste ponitur hic cum dicitur: mensuram bonam etc. Sunt enim inter homines qui dant partem superfluum, et partem retinent, de quibus dicitur Lucae XI<sup>o</sup> <sup>11</sup>:

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 9. 10. — <sup>5</sup> Későbbi kéz írása.  
— <sup>6</sup> v. 15. — <sup>7</sup> v. 33. — <sup>8</sup> v. 13. — <sup>9</sup> v. 6. — <sup>10</sup> v. 18. — <sup>11</sup> v. 41.



quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda erunt vobis. Isti habent mensuram bonam. Alii sunt qui dant omnia superflua, et retinent necessaria, de quibus dicitur Lucæ III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui habet duas tunicas, det unam non habenti. Prima tunica est necessitatis, secunda superfluitatis. Isti habent mensuram confertam (telles) [chapothe mertek]. Alii sunt qui dant partem necessariorum, et partem retinent, sicut fecit s. Martinus qui partem chlamidis (i. e. pallii) dedit pauperi et partem reservavit, sicut habetur in ejus legenda. Tales habent mensuram coagitatam. Alii sunt qui dant omnia necessaria, et nihil sibi retinent, sicut sunt viri spirituales, qui relinquunt omnia propter deum, de quibus dicitur Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ecce nos reliquimus omnia. Tales habent mensuram superfluentem. Vel iste textus: mensuram bonam et confertam, coagitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum, potest intelligi sic: sinus animæ est intellectus, qui implebitur gloria (visionis apertæ i. e. manifestæ, affectus qui implebitur gloria) dilectionis immensæ (i. e. maximæ). Est autem mensura | bona in animæ beatificatione, conferta in corporis glorificatione, qui[a] ad beatificationem animæ addetur glorificatio corporis; coagitata mensura erit in jocunda (vidam) [wÿdam] et ordinata sanctorum societate. Sicut enim in coagitatione [266] vasis i. e. cubuli grana adinvicem ordinantur et associantur: sic societas sanctorum erit ordinata et jocunda. Superfluens mensura erit in aperta dei visione; de his omnibus dicitur Isayæ sexagesimo<sup>3</sup>: tunc videbis, et afflues, quoad mensuram superfluentem, quæ erit in dei visione; et mirabitur et dilatabitur cor tuum, quoad mensuram bonam, quæ erit in mirabili et lata animæ beatificatione, quando conversa fuerit ad te multitudo maris quoad mensuram confertam, quæ erit in corporis glorificatione. Corpus enim animæ mare fuit, quia multas amaritudines sibi dedit (seu fecit), sed tunc convertentur i. e. animæ totaliter subjicientur (mÿndembe az leleknek eng hed); fortitudo gentium venerit tibi, quoad mensuram coagitatam, quæ erit in societate sanctorum jocunda, quæ ex omnibus gentibus est collecta, et contra mundum, carnem, et diabolus fuit fortis et robusta etc. Tertio

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 5.



inducimur ad opus misericordiæ omnium creaturarum exemplo, unde s. Job ad ipsas creaturas homines inmisericordes mittit dicens Job XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: interroga jumenta, et docebunt te: volatilia cœli, et indicabunt tibi i. e. ostendent: loquere terræ, et respondebit tibi: et pisces maris, et narrabunt tibi. Primo ergo mittit ad jumenta, et istud patet in elephantibus, quia si unus ex eis cadit, ceteri concurrunt ad sublevandum eum. Patet etiam in equabus (v a d l o), quia si una [ex eis] moritur, aliæ suscipiunt eum [filium ejus] ad nutriendum. Patet insuper in leonibus, qui animalibus infirmis i. e. parvis parcent, nisi magna fame urgeantur i. e. compellantur. Secundo mittit ad volatilia (sc. s. Job). Istud patet in ciconiis (g h e m b e) quæ parentes senes in nido collocant et nutriunt. Patet in aquila, quæ prædam sola non comedit (a z m i t h f o k h a t), sed avibus sequentibus se partem dimittit. Patet in kobar [cobar] de quo dicit Aristoteles in libro De Animalibus, quod aquila quando habet tres pullos (i. e. filios) nimis gravatur in pascendo, et ideo unum a nido ejicit, et avis quæ arabice kobar [cobar] dicitur, eum suscipit ad nutriendum. Tertio mittit ad terram. Dicit b. Ambrosius: noli esse [de-]terior i. e. pejor in sensibili elemento, si illud (sc. ele.) fructus quos [affert i. e.] producit non suis usibus vendicat i. e. captat, sed tuis obsequiis | ministrat: tu vero fructus illius solus invadis, et sibi soli recludis. Quarto mittit ad pisces. Istud patet in delphinibus qui homines mortuos ad littus (pro- jiciunt i. e.) portant. Patet in conchis marinis (t e n g e r y c h y g h a), quæ semper sunt clausæ, quidam tamen piscis ad (eas) pastum i. e. cibum defert, ad cujus tactum illæ [sc. conchæ] se ape- riunt, qui pastum in eas projicit, et recedit (etcetera). || <sup>290</sup> [Sed ex quo fit mentio de eleemosyna:]. Nota quod eleemosyna fit duplex sc. dando et accomodando. Ad (hanc) accomodandum autem monemur Matth. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>, ubi dominus dicit: qui petit a te, da ei: et volenti mutuari a te, ne avertaris; et Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: mutuum date, nihil inde sperantes; item Deuter. XV<sup>o</sup> <sup>4</sup>: si unus de fra- tribus tuis ad paupertatem devenerit: ne obdurabis cor tuum, nec contrahes manum tuam (b e n e f o g h y a d), sed aperies eam pauperi, et dabis ei mutuum quo indigere (m i b e z i k e s) per-

<sup>1</sup> v. 7. 8. — <sup>2</sup> v. 42. — <sup>3</sup> v. 35. — <sup>4</sup> v. 7. 8.



spexeris. Item Psta: jocundus homo qui miseretur et commodat i. e. mutuum dat et semen illius in benedictionem erit, Psmo nonagesimo I<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et sic faciendo eleemosynam homo dominium rei suæ non amittit, sed dando amittit. Et eleemosyna, quæ fit dando, est triplex. Prima est bona quæ fit de patrimonio Christi (i. e. de rebus ecclesiasticis) de qua b. Bernardus dicit: facultates ecclesiarum i. e. res, patrimonia sunt pauperum, et sacrilega eis crudelitate surripitur, quidquid ministeri et dispensatores non utique domini et possessores ultra victum et amictum accipiunt. Secunda [eleemosyna] est melior quæ fit de patrimonio proprio. Tertia [eleemosyna] est optima, quæ fit de rebus juste vel justo labore acquisitis. Ad istam eleemosynam monebat apostolus dum dicebat ad Ephes. IIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: qui furabatur, jam non furetur: sed magis laboret, operando manibus suis quod (sc. operare) bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti. Queritur hic primo: utrum dare eleemosynam sit sub præcepto? Respondetur secundum s. Thomam 2<sup>a</sup> 2<sup>æ</sup>, quæstione trigesima II<sup>a</sup>, quod eleemosyna potest fieri de superfluis et de necessariis. Quantum ad primum est sub præcepto dare [267] eleemosynam, quia hoc omittens [i. e. hoc non faciens] æternaliter puniretur, ut patet per illud Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: esurivi et non dedistis mihi manducare etc., ideo discedite a me maledicti in ignem æternum. Immo si homo videt aliquem fame mori, et posset ei subvenire, et non facit, homicida ejusdem constituetur. Unde b. Ambrosius dicit: pasce fame morientem; si non pavisti, occidisti. Superflua enim licet sub potestate hominis sint, tamen non ejus sed pauperum sunt. Unde Basiliius: si fateris ea tibi divinitus provenisse, an injustus est deus, res nobis inæqualiter distribuens, cur tu habundas ille vero mendicat? nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ brauiis i. e. meritis decoretur. Quod autem de superfluis dare eleemosynam sit sub præcepto, patet per illud Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: quod superest, date eleemosynam. Quantum autem ad secundum necessarium dicitur dupliciter. Uno modo sine quo vita hominis esse non potest, et de tali eleemosyna necessario dari non debet: unde si quis in articulo necessitatis esset con-

<sup>1</sup> CXI. 5. — <sup>2</sup> v. 28. — <sup>3</sup> v. 42. — <sup>4</sup> v. 41.



stitutus (i. e. hora mortis), et non haberet nisi unde ipse et ad eum pertinentes viverent, de hoc dare eleemosynam esset sibi et suis vitam subtrahere. Et hoc dico: nisi forte talis casus immineret [i. e. instaret] ut subtrahendo (sibi) daret alicui magnæ personæ, per quam ecclesia vel respublica (i. e. communitas) sustentaretur, quia pro talis personæ liberatione homo se ipsum et suos laudabiliter periculo mortis exponeret | cum bonum commune sit proprio deferendum [præferendum]. Alio modo necessarium dicitur si [sine] quo vita convenienter (alkolmaffagh gerent) non ducitur. De tali dare eleemosynam non est (præcepti) sed consilii. Et eleemosyna danda est pauperibus, qui manibus laborare non possunt, LXXXII<sup>a</sup> distinctione, paragrapho primo. Nam secundum leges, qui laborare potest et se inmiscet eleemosynæ, redigitur in servitutem imperatoris. Secundo quæritur, utrum de rebus illicite (i. e. male) acquisitis possit fieri eleemosyna? Respondetur secundum s. Thomam in loco superius allegato, quod aliquid potest esse acquisitum tripliciter. Primo quod illud quod acquiritur, debetur [i. e. tenetur] ei, a quo acquisitum | est, ut est furtum, rapina et usura, et de tali eleemosyna fieri non debet, ex quo quis tenetur ad talis restitutionem. Secundo modo illud dicitur illicite acquisitum, quod ille qui acquisivit, licite tenere non potest, nec tamen debetur ei restitui a quo acquisivit, quod sc. unus contra justitiam dedit, sicut contingit in simonia, in qua dans, et accipiens, contra justitiam legis divinæ agit, quia Matth. X<sup>o</sup> <sup>1</sup> per Salvatorem dicitur: gratis accepistis, gratis date. Et tale (acquisitum) debet impias causas erogari i. e. dividi. Tertio modo aliquid dicitur illicite acquisitum, non quia ipsa acquisitio sit illicita, sed illud ex quo acquiritur est illicitum, sicut patet de eo, quod mulier acquirit per meretricium, et hoc proprie vocatur turpe lucrum. Quod enim mulier meretricium exercet turpiter agit, et contra legem dei, quia Exodi XX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: non mœchaberis; sed in eo quod accipit non injuste agit, nec contra legem. Unde quod sic illicite acquisitum est retineri et de eo eleemosyna fieri potest: non tamen de eo potest fieri oblatio publica (i. e. manifestata) ad altare. Istam distinctionem approbat b. Augustinus,

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 14.



quartadecima quæstione, quinta: Non sane in fine. Tertio quæritur, utrum uxor potest facere eleemosynam sine licentia mariti? Respondetur secundum Raymundum, quod de rebus parafernalibus (Jeg ruha vtan iuth morha) potest, et etiam si est lucrosa (miues), de illo quod lucratur potest. Insuper (et) de rebus viri sui, quarum dispensationem (i. e. distributionem) ipsa habet, ut de pane et vino, potest. Moderate tamen facere debet, ne vir depauperetur. Debet tamen sibi formare conscientiam, quod viros non displiceat. Si autem omnino dictat (itely) conscientia, quod viro displiceat, si potest, deponat eam sc. conscientiam, si non potest, non debet dare, nisi pauper esset indigens ad mortem. Quarto quæritur, utrum servus vel ancilla potest facere eleemosynam de rebus domini sui? Respondetur secundum s. Thomam, in quarto, dist. XV<sup>a</sup>, quod servi et ancillæ non possunt eleemosynas dare de rebus dominorum suorum sine eorum consensu (enghedelme nekw), possunt tamen panem et huiusmodi, || <sup>391</sup> quæ non inferunt i. e. non faciunt sensibile dampnum seu nocumentum domino. Hoc etiam [268] intellige de dispensatore (fapharol). Servus tamen et ancilla de pretio servitii sui eleemosynas facere possunt. (2<sup>a</sup> pars.) [Prima pars sermonis.] Secundo dominus Jhesus inducit nos ad misericordiam spiritualem, quæ in duobus consistit. Primo in injuriarum et odii dimissione, cum dicit: dimittite et dimittemini. Valde enim periculosum est odium in corde retinere quia est ignis, tineæ et apis. Primo igitur odium est sicut ignis. Nam quemadmodum ignis propriam materiam de qua nutritur consumit, sic odium mentem, quæ ipsum (sc. odium) nutrit, consumit, et omnia merita ad nihilum redigit (i. e. reducit). Ideo comparatur fornaci Babyllonis, quæ combussit ministros, qui eam incendebant, ut habetur Danielis III<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundo odium assimilatur tineæ, quæ sicut vestimenta corrodit et consumit de quibus nascitur terem: ita ira vel odium, omnia merita quæ sunt in anima consumit, unde ad Gal. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: si invicem mordetis et comeditis: videte ne ab invicem consumamini. Tertio odium assimilatur api, quæ dum alium pungit, aculeum dimittit (kouaiat fwla<sup>3</sup>), et ultra mellificare non potest, immo et

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> A fwla<sup>k</sup> késöb<sup>b</sup>i kéz írá<sup>s</sup>a.



ultra videre [vivere] non potest. Sic et cor aculeo odii animæ [alium] pungens dulcedinem gratiæ dei perdit et se ipsum occidit, ideo dicitur 1<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui odit fratrem suum, homicida est, sc. sui ipsius. Secundo eleemosyna spiritualis consistit in delinquentium (i. e. pœnitentium) correctione. Debet tamen qui alios vult corrigere et judicare, primo defectus suos videre. Ideo dicitur hic: quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo tuo non consideras. Et ut istam correctionem ordinate quis facere possit, quinque considerationes debet habere. Quarum tres ponit b. Augustinus super illo: hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo. Reliquas duas ponit Gregorius in Moralibus. Primo namque qui vult alios [alium] corrigere et judicare, debet considerare si est ei similis i. e. si est in simili culpa aut majori, et tunc non debet ipsum [eum] corrigere, sed ambo super se debent gemere, et pariter se ipsos ad pœnitentiam commovere. Alias posset sibi dici illud ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: alium doces, | te ipsum non doces. Unde et b. Gregorius dicit: durum est ut qui nescit tenere moderamina vitæ [suæ] judex fiat alienæ. Si non est similis [in culpa sibi], tunc debet transire ad secundam considerationem, et videre si aliquando fuit similis, et sicut tunc volebat sibi misericordiam exhiberi, ita et ipse debet eam sc. misericordiam exhibere. Unde Eccli VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: ne despicias hominem se avertentem a peccato, nec impropere ei (ne veffed zemebe). Memento quoniam omnes in corruptione sumus (teredelmeffegbe); et ejusdem XXX primo<sup>4</sup>: intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso. | Si vero non est similis nec aliquando fuit similis: tunc debet cogitare, quod adhuc potest esse similis, et ideo ratione talis dubii non debet superbire, sed delinquentibus condescendere (i. e. compati). Unde ad Rom. X<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: qui se existimat stare, videat ne cadat; et tertii Reg. vigesimo<sup>6</sup>: ne gloriatur accinctus [i. e. paratus ad bellum] æque ut discinctus [i. e. qui non est paratus ad bellum]. Dicit b. Augustinus: nemo est qui securus esse possit in hac vita, quæ tota i. e. omnino temptatio nominatur, quia nescitur utrum ex deteriori possit fieri melior, et ex meliori fieri deterior. Si autem non (est) similis, nec unquam

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> v. 11.



fuit similis, nec timet se fieri similem: tunc debet transire ad quartam considerationem, et videre, si iste qui ita reprehensibilis est, in aliquo sit commendabilis (dicherhete) i. e. si habet aliquos defectus, videre debet, si habet aliquos profectus i. e. bonitates [probitates] et [tunc] ratione eorum bonorum quæ habet, supportandus est (el kel zenuedhnie) in his quæ minus habet. Si vero quis omnino videtur malus, nec aliquid bonum habet propter quod esset tolerandus: tunc homo debet transire ad quintam considerationem, quia iste qui sic videtur esse malus, forte in conspectu dei est sibi merito præferendus. Quod patet in s. Stephano et s. Paulo, nam cum Stephanus consentiente et adjuvante Paulo lapidaretur, Stephanus omnino erat bonus, Paulus penitus (i. e. omnino) malus. Et tamen in conspectu dei Paulus erat Stephano præferendus n a g ÿ o b e r d e m w sc. in regno cœlorum; ad quod per merita Virginis Mariæ perducat vos et me dominus Jhesus, in secula seculorum (benedictus) Amen.

(Sequitur V<sup>ta</sup> dominica in æstate.)

*Qui vult vitam diligere, et videre dies bonos: declinet (el ha-  
ÿö lÿ on, el vetenÿek) a malo, et faciat bonum.* Prima Petri [269] tertio<sup>1</sup>, et in hodierna epistola.

Charissimi, duæ sunt partes justitiæ ad quas nos invitat b. Petrus in istis verbis. Prima est fuga mali (i. e. peccati) quam tangit ibi: declinet a malo. Secunda est electio boni, quæ subditur ibi: et faciat bonum. Circa primum est notandum, quod malum [i. e. peccatum] fugiendum est maxime propter tria. Primo propter amaritudinem quam inducit, unde Jerem. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: vide quam malum et amarum est derelinquere deum tuum, et non esse timorem ejus apud te; nam timor domini malum non operatur. Nota quod peccatum inducit multam amaritudinem propter tria. Primo quia deus peccatori adversatur [i. e. inimicatur], unde per ipsum Deuter. XXXI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: adversor impiis. Et subditur: invenient eum sc. peccatorem omnia mala et afflictiones, ita ut dicat in illa die: vere quia dominus deus non est mecum, invenerunt me hæc mala. Secundo quia homo

<sup>1</sup> v. 10. 11. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 17.



pro peccato valde in se deordinatur. Dicit enim b. Augustinus: jussisti domine, et ita est, ut pœna sibi sit omnis inordinatus animus vel actus. Tertio quia omnis peccator ab omni creatura justo creatoris judicio inpugnatur, unde Sap. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: armabit creaturam in adulationem [i. e. in vindictam] inimicorum; et ejusdem XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Creatura tibi || <sup>392</sup> factori deserviens, excandescit (gherÿed) [i. e. sævit] in tormentum adversus injustos. Secundo peccator propter peccatum triplex malum incurrit. Primo quia per peccatum bonum naturæ adimitur (fogÿatk o zÿk) [i. e. deficit]; unde b. Augustinus in libro De Civitate dei dicit: si naturæ bona non essent, eis vitia non nocerent; nunc autem quid eis nocendo faciunt, nisi adimendo integritatem, pulchritudinem, salutem et virtutem. Secundo per peccatum bonum gratiæ amittitur; unde Sap. 1<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: in malivolam i. e. malum volentem animam non introibit spiritus sapientiæ, nec habitabit in corpore [corde] subdito peccatis. Tertio per peccatum bonum gloriæ perditur, unde in Isaya dicitur (i. e. legitur): tollatur impius, ne videat gloriam. Tertio peccatum homines ad multas pœnas deducit, et specialiter ad tres. Prima erit continua in anima tristitia, Job XX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: cum satiatus fuerit artabitur [i. e. stringitur] venter ejus (zorul) et æstuabit (megh hewul) et omnis dolor irruet super eum. Secunda [pœna] erunt continua in corpore incendia, Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: mittent eos in caminum ignis (pelfth chemÿnchebe). Ibi erit fletus, et stridor dentium. Tertia pœna erit in utroque æternitas, Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: discedite a me maledicti in ignem æternum; et Isayæ ultimo<sup>7</sup> de dampnatis dicitur: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. Vermis notat i. e. signat dolorem in anima, ignis ardorem in corpore, et immortalitas vermis, ac inextinguibilitas ignis notant æternitatem in utroque. [Prima pars sermonis.] Circa secundum (membrum) est notandum, quod bonum facere nihil aliud est, quam mandatum dei adimplere, ergo præceptorie dicitur homini: declina a malo et fac bonum, Psmo XXXVI<sup>o</sup> <sup>8</sup>, ubi jubemur prava opera fugere, bonisque operibus insudare i. e. (intendere seu) insistere.

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 24. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 42. — <sup>6</sup> v. 41. — <sup>7</sup> v. 24. — <sup>8</sup> v. 27.



Nam homo a natura debet semper bono operi insistere, ne prævaricator [i. e. transgressor] legis censeatur i. e. judicetur. Unde si male vivendo a via justitiæ declinamus, jam non bonum ad quod creati sumus agimus, sed quod contrarium esse videtur naturæ [illud agimus]. Humana (enim) natura in se est bona, juxta illud Genes. 1<sup>o</sup> 1: vidit deus cuncta quæ fecerat (i. e. creaverat): et erant valde bona. Sed heu, ex peccati corruptela (i. e. defecti) proni (gorfok) sunt ad lapsus gressus nostri. Unde sæpissime declinamus ad malum, et hoc fit tribus modis, ut ait Isidorus, sc. ignorantia, infirmitate, et industria (hant-zandokal)<sup>2</sup> [zantzandokual] et gravius [est] infirmitate (teredelmeffeghel) peccare quam ignorantia; gravius vero industria quam infirmitate. Ewa enim peccavit ex ignorantia, quia seducta fuit per diabolum et ergo de peccato poterat per ignorantiam excusari: quomodo ergo nos excusabiles erimus qui ex industria i. e. ex certa scientia [peccamus]. (Dicit) b. Augustinus: omnis aufertur excusatio, quam solent homines habere de ignorantia qui mandata dei noverunt. Et quia præceptorum dei secreta novimus ideo ea studeamus opere adimplere | ne audire mereamur illud Lucæ XII<sup>o</sup> 3, quod negligenti servo [tuna zolganak] dicitur: servus sciens voluntatem domini sui et non faciens [270] vapulabit i. e. percutietur plagis multis: sed potius percipere mereamur (i. e. recipere vel audire) promissum dei quod pollicitus est i. e. [quod] promisit fidelibus suis, dicens Joh. V<sup>o</sup> 4: Amen, Amen dico vobis quia qui verbum meum i. e. mandatum meum audit, et opere adimplet, habet vitam æternam, quam nobis per merita gloriosæ virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen. Sequitur evangelium:<sup>5</sup>

<sup>1</sup> v. 31. — <sup>2</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: (Industria, certa malitia, data opera, studiose idem est aut zanzandokal) — <sup>3</sup> v. 47. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> *Lap alján későbbi kézzel írva*: (Boëthius: Omnia certa fine gubernas hominum solos respuis actus).

Multifarie multisque modis Christus dominus voluit humanum genus a potestate diaboli liberare, et ad agnitionem veritatis venire. Sicut apostolus dicit: vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire; nunc terrendo, æternum supplicium malis proponens juxta illud: ibant in supplicium æternum; et Eccl. 9.: corda filiorum hominum



sc. postquam dominus Jhesus i. e. quando i. e. multi homines  
dixisset: oportet me evangeli- Chrysost. Erant ei connexi i. e. con-  
zare regnum dei i. e. prædicare juncti diligentes eum et mirantes ac  
quia ideo missus sum ipsum apud se servare cupientes, ut

In illo tempore cum turbæ

i. e. cum impetu sc. dominum i. e. quod i. e. auditu per- i. e. sermonem dei  
venirent ciperent

ejus miracula viderent et ab Non audire verbum dei est signum dampna-  
ipso studerent. Ideo sequitur: tionis æternæ, unde Psta: omnem escam  
[zordulua iunenek abominata est anima eorum; et appropin-  
auag mennenek] quaverunt usque ad portas mortis

irruerent ad Jhesum, ut audirent verbum dei,

sc. dominus Jhesus i. e. circa mare Galilææ  
Beda: Idem est mare Galilææ, mare Tiberiadis et stagnum Genesareth.  
Mare Galilææ dicitur a provincia adjacente. Mare Tiberiadis dicitur a  
civitate Tiberias, quæ est sita i. e. fundata juxta illud mare. Et stagnum  
Genesareth dicitur quia in eo frequenter auræ i. e. venti generantur, unde  
Genesareth dicitur quasi generans auras.

[a to mellet]

et ipse stabat secus stagnum Genesareth.

sc. Jhesus i. e. duas naviculas sc. ad littus i. e. juxta mare illud  
Una illarum navium erat Simeonis Petri et altera Zebedæi sc. patris Ja-  
cobi majoris et sancti Johannis [a to melett]

Et vidit duas naves stantes secus stagnum:

sc. Petrus, Zebedæus, i. e. sed i. e. exierant sc. de i. e. purgabant et sc. sua  
Jacobus et Johannes navibus complicabant i. e. laniata  
simul volvebant

Chrysost: Invenit Christus discipulos ita deficientes et pauperes, ut la-  
niata retia repararent, nequientes i. e. non valentes habere nova

piscatores autem descenderant et lavabant retia.

implentur malitia, et contemptu in vita sua, et post hæc ad inferos de-  
ducentur; nunc vocando æternam gloriam præmittens, juxta illud: qui  
sequitur me non ambulat in tenebris sed habebit lumen vitæ; nunc mira-  
cula faciendo, moralia documenta per hoc mentibus nostris imprimendo,  
juxta illud: omnis Christi actio nostra est instructio; ex quibus proponit  
hodiernum evangelium, quod litteraliter ita exponitur:)



sc. Dominus Jhesus i. e. sed i. e. unam naviculam sc. navis sc. Petri  
i. e. intrans

In hoc quod Christus rogavit Petrum, notatur magna Christi humilitas, quia potuit præcipere tamquam dominus omnium; voluit tamen rogare et non imperare, volens in hoc exemplum dare prælatis, quod magis moneant quam præcipiant, et magis appetant amari quam timeri, quia secundum Senecam: generosus est animus hominis, facilius ducitur quam trahitur.

Ascendens autem in unam navim, | quae erat Simonis ;

i. e. petivit sc. Simonem i. e. ab humo vel i. e. elongaret i. e. modice  
littore sc. ne turbam intraret

Dicit Bernardus prælatis: discite subditorum esse patres, studete magis amari quam timeri, et si interdum severitati opus sit, paterna non tyrannica. Matres estote fovendo, patres vero corripiendo

rogavit eum ut a terra || <sup>393</sup> reduceret pusillum.

sc. dominus i. e. informabat i. e. de navi sc. sp. ipsas sc. i. e. postquam  
Jhesus sc. prædicando Simonis ut ad fidem venirent et primum  
quærerent regnum dei et justitiam ejus et tandem temporalia  
abjicerent ipsis [minth]

Et sedens docebat de navicula turbas. Ut

i. e. sed i. e. destitit i. e. fari vel i. e. inquit sp. Petrum  
Hic Christus dominus docet prædicare  
dicatori tria esse necessaria. Pri- Isayæ XL<sup>o</sup>: super montem excelsum  
mum est sublimitas vitæ et do- ascende tu, qui evangelizas Sion. Secun-  
ctrinæ cum dicit: duc in altum. dum est plana et facilis prædicatio, cum  
autem cessavit loqui, dixit ad Simonem:

i. e. porta sc. i. e. in profundum i. e. resolvite vel  
navigando expandite  
dicit: laxate, non involvite retia vestra. Prov. XIII<sup>o</sup>: doctrina prudentium  
facilis. Tertium est recta intentio, cum dicit: in capturam piscium i. e.  
(euezh) [beljeb auag meleb herre] (therehetek)

Duc in altum, et laxate retia

sc. piscium i. e. respondendo inquit sc. Petrus  
hominum. Non enim debet: prædicatio fieri propter vanam gloriam vel  
propter cupiditatem, sed propter dei honorem, et hominum salutem  
vestra in capturam. Et respondens Simon,



i. e. ait sc. Jhesu i. e. imperator i. e. tota nocte sc. piscando  
 Præceptorem Jhesum vocat, quasi diceret: licet videantur in isto lacu non  
 esse pisces, tamen tu poteris præcipere si quis, ut de novo producant  
 pisces et se in rete concludant; et licet labor noster sit prolixus i. e. lon-  
 [parancholo]

dixit illi: praeceptor per totam noctem laborantes,

i. e. nullum piscemprehendimus i. e. in sermone i. e. sed i. e. resolvo  
 gus, quia per totam noctem laborantes nihil cepimus: tamen in verbo tuo  
 i. e. in virtute verbi tui, quod sc. verbum est plenum pietate, laxabo rete.  
 [te bezeded ʒt] [meg vetem]

nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo

sc. meum i. e. quando i. e. rete laxassent i. e. ceperunt vel pre-  
 hendiderunt

Omnia enim subjecta sunt ei sc. Christo i. e. obediunt, et ad nutum ejus  
 i. e. voluntatem obediunt volucres cæli et pisces maris. Erubescat ergo  
 homo peccator, qui deo obedire contempnit i. e. non vult  
 (aʒth) (foganakh)

rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt [271]

i. e. valde magnam i. e. scindebatur vel i. e. sed  
 laniabatur

Glossa: In hoc quod rete rumpitur et piscis non labitur, significatur  
 quod dominus inter adversa suos servat.

(halaknak bewfeghes auag nag fokaffagath)

[halaknak befeges auag nag foklaghut] (mek ʒakad uala)

piscium [multitudinem] copiosam, rumpebatur autem

sp. discipulorum i. e. mentibus signum dede- sc. Jacobo sc. constituti  
 runt vel fecerunt et Johanni

In hoc datur spiritualiter doctrina piscatoribus spiritualibus i. e. prædi-  
 catoribus ut petant juvari se orationibus eorum quibus prædicant, ut  
 sermo dei in eis fructificet (haʒnalʃon teremʃen)  
 (Intenek tarfoknak)

rete eorum. Et annuerunt sociis qui erant

i. e. in altera navicula sp. ad ipsos i. e. auxiliarentur vel i. e. eis  
 (aʒ mas cholnokban) (el Iunenek) auxilium darent

in alia navi ut venirent, et adjuvarent eos.



sp. ipsi sc. Jacobus et Johannes i. e. repleverunt i. e. utrasque naves  
 Spiritualiter prædicatores et auditores ambas naviculas implent, quia  
 præmium æternum datur adjutorium petenti et adjuvanti similiter  
 (el Juuenekh megh teltekh)

Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas,

i. e. quasi i. e. in profundum aquæ sp. factum vel i. e. quando  
 traherentur miraculum

(kegme el merelnenek) (mel dolghoth: chodat)

[kegme]

ita ut paene mergerentur. Quod cum

i. e. conspexisset sp. qui alio nomine dicitur i. e. cecidit i. e. ad pe- sp. domino  
 Cephass i. e. caput vel Baryona des suos

i. e. filius columbæ

Dicit Cyrillus quidam doctor: insipienter valde locutus est Petrus, quasi  
 si infirmus diceret medico venienti: recede a me quia infirmus sum. Ex-  
 cusatur tamen Petrus quia non dixit studio malitiæ (ghonog zandok-  
 (latta uona efek vronk iefufnak)

vidisset Simon Petrus, procidit ad genua Jhesu,

i. e. inquires i. e. egredere sp. Petro i. e. ab humo for- i. e. peccatus  
 matus involutus

ban) sed humilitatis affectu (alazatus feghevert). Dicit b. Gregorius:  
 immo si te peccatorem consideras, oportet ut a te dominum non expellas,  
 ipse enim est medicus salutis

dicens: exi a me, quia homo peccator

sp. Jhesu i. e. admiratio i. e. quia i. e. circumvenerat sp. Petrum  
 vehemens

(elamelas merth megh kernekezte uala)

(elamvlas) [elamulas]

sum, Domine. Stupor enim circumdederat eum,

sp. socios suos i. e. cum ipso i. e. in captione vel prensione  
 (mÿndazokath)

et <sup>394</sup> omnes qui cum illo erant, in captura piscium,



i. e. prendiderant i. e. simili modo i. e. sed sc. maiorem sp. evangelistam  
[aʒ onkepen] sp. stupor circumdederat

| quam ceperant. Similiter autem Jacobum et Johan-

i. e. qui fuerunt geniti sp. in alia navi constituti sp. Petri i. e. dixit  
a patre Zebedæo, ex  
minori Maria

nem, filios Zebedaei, qui erant socii Simonis. Et ait

sp. Petrum sp. dominus i. e. timorem habere i. e. ex merito obedientiae  
i. e. Salvator quia verbis meis obedisti  
(Sÿmonnakh) (ne akarÿ) (eʒerdh: auag ennentoua)  
[eʒerth auag inentua]

ad Simonem Jhesus: Noli timere: ex hoc jam

i. e. ad officium prædicatoris assumpseris, i. e. tractis i. e. ad littus  
per quam hominum multitudinem capies  
(haÿoÿok kÿ vonuan) (aʒ partra)  
[haïok vonuan]

homines eris capiens. Et subductis ad terram

i. e. naviculis i. e. dimissis sp. quæ habebant, i. e. imitati  
(mÿnden meghaguan) immo et affectibus [keuethek]  
navibus, relictis omnibus secuti

sc. dominum Jhesum.  
sunt eum.

*Lucae quinto.*<sup>1</sup>

Charissimi, ut evangelium istud facilius intelligatur, notandum est primo quod per stagnum vel mare mundus iste significatur. Nam sicut in mari semper sunt fluctuationes (hab), sic in isto mundo tribulationes. Item in mari sunt diversa monstra (choda chÿgak<sup>2</sup>): ita | in mundo homines diversi moris. De hoc habes plura, sc. quare mundus mare dicitur, in

<sup>1</sup> v. 1—11. — <sup>2</sup> (chygak) későbbi kéztől.



sermone evangelii dominicæ tertiæ post octavas Epiphaniarum domini, ibi vide. Secundo notandum quod hic per navim uno modo pœnitentia potest significari quadruplici de causa. Primo ratione materiæ. Navis enim construitur i. e. paratur ex tabulis (i. e. asseribus) cum clavo firmatis (g e g h e l), et bitumine linitis. Ad constructionem autem navis materialis multæ tabulæ requiruntur: ad constructionem autem navis pœnitentiæ tantum [272] tres, sc. contritio, confessio, et satisfactio. Clavus est timor dei, unde Psa: confige timore tuo carnes meas: (a judiciis tuis timui) [Pso CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>]. Isto clavo timoris nisi pœnitens firmetur, cito navis pœnitentiæ dissolvitur, unde Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: si non in timore domini tenueris te instanter (g e n e t l e n), cito subvertetur domus tua, (hoc est domus animæ). Maxime autem clavus timoris necessarius est incipientibus sc. pœnitere; dicit enim b. Augustinus: tanto minor fit timor, quanto patria ad quam tendimus propinquior. Major tamen debet esse timor peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Bitumen est ipsa charitas, quæ animam conjungit deo, cordi, et proximo suo. Quilibet enim homo vinculo charitatis non conjunctus, divisus est a deo, divisus est a corde suo, et divisus est a proximo. Charitas autem ista omnia conjungit, de qua dicit apostolus ad Col. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: super omnia autem charitatem habete, quod (habere) est vinculum perfectionis. Secundo pœnitentia dicitur navis ratione formæ (a b r a z). Navis enim in principio [et fine] est stricta (hæc in brona) et in medio lata: est etiam superius aperta, inferius vero clausa. Pœnitentia enim in principio conversionis videtur esse angusta [i. e. arta] propter inexperientiam et [propter] temptationum frequentiam, unde Eccli II<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: fili, accedens ad servitutem dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad temptationem. In fine similiter erit stricta propter districtam rationem reddendam de omnibus cogitatis, locutis, et actis. Unde apostolus II<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicit: omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis (i. e. merita) prout gessit i. e. egit [fecit]. In medio autem pœnitentia est lata

<sup>1</sup> v. 120. — B-ben a zsoltárszám kivakart helyén állnak a ( ) közt olvasható szók. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 14. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 10.



propter charitatem diffusam. Ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>: charitas diffusa est in cordibus nostris. (Boëthius: diligentia eam contrahit, operis obtusitas permolitur.<sup>2</sup>) Et Psta: viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Debet etiam verus pœnitens habere cor apertum a superiori, ut diligat cœlestia, et clausum ab inferiori, ut non amet terrena: propter hoc cor hominis superius est latum, inferius strictum, ad innuendum (i. e. ostendendum) quod debet esse latum ad superiora et strictum ad inferiora. Sed de multis potest dici | illud Thren. I<sup>o</sup> <sup>4</sup> (Jeremias Irafarol valo chenvbe): subversum est cor meum in memet ipso. || <sup>395</sup> Tertio pœnitentia dicitur navis, ratione finis (Mÿ ueghre alkotak). Navis enim propter istum finem fit, ut hominem per stagnum i. e. per aquam ad portum deducat: sic et pœnitentia data est homini ut per stagnum mundi ad portum paradisi ipsa ducente perveniat. Et sicut in navi existens dormiendo, comedendo, quiescendo semper ad portum vadit: sic et verus pœnitens dormiendo vadit ad cœlum. Nam secundum b. Gregorium: sompnus sanctorum non vacat a merito i. e. non caret [a] merito; ideo enim dormiunt, ut ad laudandum deum fortiores exsurgant. Immo etiam ipsa sanctorum sompnia, aliquando sunt meritoria. Unde Psta: reliquiæ (maradekÿa) cogitationum [gondolatoknak maradekÿ] (diem festum agent tibi, Psmo LXXV<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Reliquiæ cogitationum) sunt sompnia, quæ viris sanctis accidunt ex bonis meditationibus, quas vigilando haberunt, quæ quidem (certe) deo faciunt magnum festum. Similiter comedendo vadunt in cœlum. Ideo non vere pœnitentes comedunt ut sint fortiores ad serviendum deo. Ideo apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. X<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: sive manducatis, sive bibitis: omnia in gloriam dei facite. Similiter quiescendo vere pœnitentes vadunt in cœlum. Ideo enim quiescunt, ut fortiores sint ad laborandum (sc. in præceptis dei), sicut enim mali utuntur sua fortitudine ad malum, juxta illud Isayæ V<sup>o</sup> <sup>7</sup>: vae qui potentes estis ad bibendum vinum: ita boni sua fortitudine utuntur ad bonum. Ideo dicit propheta: fortitudinem meam ad te custodiam.

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> Későbbi kéz közbeszúrása. — <sup>3</sup> v. 32. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 31. — <sup>7</sup> v. 22.



Psmo LVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Quarto poenitentia dicitur navis ratione regiminis. Navim enim nauclerus (kormantarto) [cormantarto] a posteriori regit. Pars posterior hominis est mors, et nauclerus est meditatio mortis. Clamat igitur iste nauclerus ad avaros, ne ament divitias, quia non portabunt inde nisi vilissimum saccum [gemfedeleth], Job XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: saccum consui super cutem meam. Clamat ad voluptuosos, ut dimittant delicias, quia eorum caro cito erit cibus vermium, Job XXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: simul in pulvere dormient, et vermes operient (lepik) eos. Clamat ad superbos, ut dimittant ambitiones suas (i. e. superbias) quia illi qui volunt elevari [273] super alios per elationem (i. e. per pompam) cito bestiae super eos ascendent per conculcationem, Eccli X<sup>o</sup> <sup>4</sup>: cum enim morietur homo, hereditabit serpentes, bestias, et vermes. Tertio notandum quod per rete debet intelligi verbi dei praedicatio, nam sicut cum reti pisces plures capiuntur, ita praedicatione multi homines ad fidem | et bona opera colliguntur. Petrus hoc reti in die sancto pentecostes tria millia hominum cepit, et ad fidem convertit, ut habetur Act. II<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quarto notandum quod per piscatores praedicatores significantur. Praedicatores enim vocantur piscatores, venatores, et vindemiatores (zelezedekh), unde praedicatores primitivi (reghÿ) fuerunt piscatores qui uno tractu (rantaffal wonaffal<sup>6</sup>) praedicationis aliquando magnam multitudinem hominum convertebant. Praedicatores autem moderni, sunt venatores (tauegokh), quia cum multis clamoribus et fatigationibus vix possunt aliquando capere unam feram i. e. convertere unam animam, unde Jerem. XVI<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: ecce ego mittam piscatores multos et piscabuntur eos: et post hoc mittam eis multos venatores, et venabuntur eos. Praedicatores vero ultimi sive angeli erunt vindemiatores, qui cum falce divini eloquii i. e. (cum) cultello [divini eloquii] uvas maturas a putridis separabunt, et maturas reponent in cellario dei, putridas autem in torcular inferni. Unde Apoc. XIII<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: misit angelus falcem suam in terram, et vindemiavit vineam terrae. Modo autem diabolus videtur esse vindemiator, quia omnes malas uvas [et bonas]

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 26. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 41. — <sup>6</sup> wonaffal késöbbi kéztöl. — <sup>7</sup> v. 16. — <sup>8</sup> v. 19.



colligit i. e. malos homines. Christus autem racemorum collector [est] quia per verbum Christi pauci nunc convertuntur, unde Michææ VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> per ipsum dicitur: Væ mihi, quia factus sum sicut qui in autumno (e z z e l) racemos (z e l e f e ŷ e k e t h<sup>2</sup>) colligit. Quamvis autem primitivi prædicatores, ut dictum est, fuerunt piscatores, nihilominus tamen et moderni piscatores vocari possunt. Nam piscatores aliquando capiunt magnam multitudinem piscium, aliquando vero paucos: ita et prædicatores aliquando per eorum prædicationes convertunt multos, interdum vero paucos. Quinto notandum quod per pisces homines significantur. Piscis enim manet in aqua, sic homo in mari hujus mundi habitat. | Sed quia dicitur in evangelio: per totam noctem laborantes nihil cepimus; nota, quod pisces non capiuntur, potest esse causa aut ex parte piscatoris, aut ex parte piscium. Ex parte piscatorum potest esse quadruplex causa. Prima est quando piscantur in tempore non debito, unde dixit Petrus ut jam præmissum est: per totam noctem laborantes nihil cepimus. Illi piscantur in nocte qui non habent lumen sacræ scripturæ, sed sunt in tenebris ignorantiae; tales alios non convertunt sed in errorem ducunt, unde de eis 1<sup>a</sup> ad Tim. I<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: volentes esse legis doctores, non intelligentes ea quæ legunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Dicit Gregorius Nazianzenus: mundari prius oportet, et sic alios mundare: sapientes prius fieri, et sic alios facere sapientes: lumen effici, et ita alios illuminare: accedere ad deum, et sic alios adducere ad eum. || <sup>396</sup> Secunda causa est [quare non possunt capere pisces] quando piscantur in loco infimo (S ŷ k e t h e l e n<sup>4</sup>). Ideo dixit Christus dominus Petro: duc in altum (m e l e r e). Spiritualiter locus infimus est terra, locus medius est aër, et locus altus est cælum. Illi piscantur in loco infimo, qui laborant in acquisitione terrenorum. Tales nihil capiunt nisi lutum, unde Habakuk II<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: væ, qui multiplicat non sua, usquequo aggravat contra se densum lutum (k e m e n a z a z n ŷ o m o t t h f a r t h) [k e m e n n o m o t h]. Illi piscantur in medio i. e. in aëre qui laborant in acquisitione honorum; tales

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> későbbi kéztől. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> Lap szélén későbbi kéz: (Ala walo helen S ŷ k e t h e l e n). — <sup>5</sup> v. 6.



non capiunt nisi muscas. Sicut enim aranea (p o k h) se eviscerat (belit bochatÿa kÿ) ut muscas capiat: ita superbi interiora sua dampnificant, ut aliquos honores acquirant, qui se. honores muscæ sunt. Tum i. e. una causa, quia mentem multis tribulationibus pungunt (chÿpnek<sup>1</sup>); tam quia multis anxietatibus animum instabilem reddunt, tum quia mentem fœdant; tum quia cito evolant. Illi piscantur in alto, qui laborant in acquisitione cœlestium. Tales multum capiunt sc. regnum cœlorum, unde Matth. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (vilofokh<sup>3</sup> sc. contra dæmones). Tertia causa est quando piscantur cum instrumento non congruo (alkolmas keffeghel<sup>4</sup>) i. e. retibus fractis i. e. laniatis. Ideo dicitur Matth. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> [274] reficientes i. e. (reformantes vel) reparantes retia sua. Illi retia frangunt (i. e. laniant) qui ea quæ verbo prædicant, male vivendo lacerant, de quibus dicit b. Gregorius: quod verbis prædicant, moribus inpugnant [i. e. destruunt]. Illi reficiunt retia sua, qui vitam suam componunt i. e. in bono ducunt. Et hoc maxime requiritur, si vult prædicator ut sua prædicatio fructificet (hagnalatos legen). Unde b. Gregorius dicit: Ad hoc ut servetur veritas prædicandi, necesse est ut teneatur altitudo vivendi (hoc est: impleatur vita sua). Quarta causa est quando piscantur in loco non debito, unde dominus dixit Joh. ultimo<sup>6</sup>: mittite in dextram navigii rete; et invenietis. Miserunt et non valebant (i. e. non poterant) trahere illud præ multitudine piscium. Illi enim qui piscantur in sinistra præsentis vitæ se. in divitiis, deliciis et honoribus, nihil capiunt, quia hæc nihil sunt respectu cœlestium. Jerem. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: aspexi terram et erat vacua et nihil. Illi vero qui piscantur in dextra vitæ æternæ, multum capiunt, unde I<sup>a</sup> ad Cor. II<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit deus diligentibus se. In præsentem enim oculus non satiatur in videndo, nec auris in audiendo, nec cor in diligendo: sed in futuro satiabitur oculus in

<sup>1</sup> Lap szélén későbbi kéz: (chÿpelÿk). — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> Lap szélén későbbi kéz: (violenti wÿlofok contra dæmones). — <sup>4</sup> Lap szélén későbbi kéz: (instrumento congruo alkoholmas keffeggel). — <sup>5</sup> v. 21. — <sup>6</sup> v. 6. — <sup>7</sup> v. 23. — <sup>8</sup> v. 9.



dei visione, auris in angelica jubilatione, et cor in dei dulci dilectione. Dicitur autem vita beata dextra, et vita præsens sinistra, quia pars dextra in homine est honorabilior, dignior, fortior et calidior, quam sinistra: sic et vita beata honorabilior et dignior est, (quam vita præsens). Unde b. Augustinus dicit: ibi est vera dignitas quæ nulli datur indigno, et nulli negatur digno. In præsenti autem digni despiciuntur, et indigni exaltantur. Est etiam fortior (vita beata a præsenti), quia [ibi] est vera æternitas. Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: oculi tui videbunt tabernaculum (i. e. habitaculum), quod nequaquam transferri poterit. In præsenti autem est labilitas i. e. inconstantia, I<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mundus transit et concupiscentia ejus. Est etiam calidior (vita beata quam præsens), quia ibi est immensa charitas (mertekhetetlen): unde sancti vocantur carbonēs [ardentes] et lampades fulgentes. Unde de eis Ezech. I<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: similitudo animalium, est aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi [ ] aspectus lampadarum. In præsenti autem quoad bonos est imperfecta charitas, quoad malos est frigiditas; Apoc. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: utinam frigidus esses aut calidus. Secunda causa quare pisces non capiuntur potest esse ex parte piscium, et hoc quadrupliciter. Prima causa est quando sunt nimis astuti (chufh auag prudentes) et cavent sibi a retibus et hamo (horoghtul). Multi enim ex quadam astutia diabolica nolunt intrare prædicationis retia: timentes ne ibi tangantur (i. e. corripiantur) sua vitia. Nam superbus non vult audire verba humilitatis, nec luxuriosus verba castitatis, nec avarus verba liberalitatis i. e. copiositatis. Sed Job V<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: apprehendet sapientes (i. e. capiet) in astutia eorum. Quamvis enim modo non permittant se capi, tamen in morte capientur. Deus enim eos capiet et diabolo tradet; diabolus quoque ipsos in carcere infernali recludet: peccatum autem ipsos inclusos sic alligabit et involvet, quod nunquam inde exient. Matth. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: esto consentiens i. e. obediens adversario tuo i. e. sermoni divino, qui adversatur tibi peccare volenti, ne forte se tradat judici i. e. Christo, et judex tradet te ministro i. e. diabolo, ut in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec novissi-

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 13. — <sup>6</sup> v. 25—26.



mum quadrantem (vtofo fillerth) exsolvas i. e. donec exsolvas pœnam, non tantum pro peccatis magnis, sed etiam pro minimis; et quia dampnatus hoc facere non poterit, ideo nunquam exhibet. Secunda causa est quando pisces sunt nimis magni, quia tunc retia rumpunt (i. e. laniantur). Sic et magni in sæculo dei præcepta contempnunt, unde dicitur de optimatibus i. e. de magnatibus [principibus] Jerem. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>: hi simul confregerunt jugum, ruperunt (i. e. destruxerunt) vincula. Tales enim a pœnitentia [vel prædicatore] se capi non permittunt. Unde Christus dominus in hoc mundo de omnibus sapientibus tantum cepit Gamalielem, legis doctorem, et de nobilibus cepit solum unum sc. Paulum, qui dicitur fuisse nobilis civis romanus; et de divitibus iterum unum sc. Zachæum; et de principibus tantum tres || <sup>397</sup> sc. Nicodemum, Centurionem, et Regulum: de simplicibus autem ignobilibus et pauperibus multos cepit, unde apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. primo<sup>2</sup> dicit: videte fratres vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit deus ut confundat sapientes: et infirma mundi [275] (i. e. impotentes) elegit deus, ut confundat fortia: et ignobilia mundi elegit deus; et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Tertia causa est quando pisces sunt nimis lubrici (Sikus) sicut patet in anguillis, quæ postquam captæ fuerint, de manibus lubricant (Izamnak sicut etiam chikones). Sic multi sunt lubrici, qui lubricant de culpa in culpam, Thren. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: lubricaverunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum. Et b. Gregorius dicit: peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Item lubricant (Izamnak) de culpa in pœnam, Job XXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. Item (lubricant) de pœna in pœnam Job XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ad calorem nimium transeunt ab aquis nivium. Quarta causa est, quando pisces sunt nimis parvi, quia tunc de retibus prosiliunt (i. e. exeunt). Per hos spiritualiter significantur illi, qui parvum cor habentes, timent aggredi quodlibet arduum [i. e. magnum]. Sed servi dei non

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 26—29. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 19.



habent timere bona agere propter aliqua ardua [i. e. adversa] quæ possunt contingere, sicut ostendit Chrysost. super Matth. per tria exempla. Dicit enim quod sunt tria genera hominum, quæ propter adversa non timent agere opera sua, sc. miles, agricola, et negociator *kerefkede*. Non debent igitur timere servi dei contra vitia decertare [i. e. pugnare] cum sint milites Christi, 2<sup>a</sup> ad Tim. II<sup>o</sup> 1: labora sicut bonus miles Christi. Nec debent timere bona opera seminare, cum sint agricolæ dei, quia sicut dicitur Eccl. XI<sup>o</sup> 2: qui observat ventum (*geltul fel*), non seminat: et qui considerat nubes, nunquam metet. Nec debent timere talenta i. e. gratias sibi datas ad lucrandas animas exponere, cum sint negociatores regni, Lucæ XVIII<sup>o</sup> 3: negociamini dum (*migh*) venio; per quam negociationem, intercedentibus virginis Mariæ meritis perducatur vos et me ad regnum cælorum dominus Jhesus, in secula seculorum benedictus Amen.

(Sexta dominica.) *Quicumque baptizati sumus in Christo Jhesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Ad Rom. | VI<sup>o</sup> 4, et in hodierna epistola.

Charissimi, b. apostolus Paulus ostendit mystice, i. e. spiritualiter [vel secrete] et subtilissime ¶ (i. e. prudentissime), quomodo mysterium mortis et passionis Christi ad nostrum baptizma pertineat, quia passio Christi noster baptismus fuit, ex eo quod pro peccatoribus mortuus est, et nostrum peccatum sua morte occidit, nosque suo sanguine redemit; unde I<sup>a</sup> Petri I<sup>o</sup> 5 dicitur: non corruptilibus [i. e. caducis] auro (*elmu-lando romlando*)<sup>6</sup> vel argento redempti estis de vana vestra (i. e. vita) conversatione: sed pretioso sanguine agni immaculati Jhesu Christi. Ergo quanto majus pretium est, quo redempti sumus de corruptione vitæ carnalis: tanto amplius timere debemus, ne revertentes ad corruptionem vitiorum (i. e. voluntatis), animum nostri redemptoris offendamus. Non enim pro toto mundo deus animam suam dedisset, quam pro anima humana dedit. Nobilis igitur valde est anima, quæ non nisi sanguine

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 18. 19. — <sup>6</sup> (*romlando*) *késöbbi kéz*.



Christi redimi potuit, unde b. Bernardus: agnosce o homo, quam nobilis anima tua sit, et quam gravia fuerunt ejus vulnera i. e. peccata, pro quibus necesse fuit dominum Jhesum vulnerari. Si hæc sc. vulnera non fuissent ad mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio filius dei moreretur. Hæc ille. Et ut verba theumatis intelligantur, notandum est, quod duplex peccatum impediēbat hominem ab ingressu regni cœlestis, videlicet originale et actuale, per passionem autem et mortem Christi liberati sumus ab utroque. Et ideo per passionem Christi aperta est nobis janua regni cœlestis tamquam per causam communem. Oportet tamen hanc causam singulis [in singulis i. e. cuilibet] applicari (i. e. omnibus hominibus) ad hoc ut cœlum introeant, quod quidem [i. e. certe fit per baptismum, qui a passione Christi sumpsit exordium (i. e. principium), juxta illud Joh. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: unus militum (sc. Longinus) lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. Glossa: Sanguis in pretium redemptionis (valtfagra), aqua in mysterium i. e. sanctificationem. Et hoc pertractare [i. e. dicere] videtur apostolus (forgatya<sup>2</sup>) in verbis præmissis, dicens: quicumque baptisati sumus in Christo Jhesu, in morte ipsius baptisati sumus i. e. in fide passionis et mortis ejus, quia per fidem passionis Christi et baptismi gratiam abluimur i. e. mundamur a peccatis. Ista enim duo ita conjuncta sunt ut neque [nec] passio Christi sine baptismo, neque [nec] baptismus sine passione Christi [276] possit salvare hominem. Quæritur (hic) primo ex quo Christus dominus præcepit discipulis Matth. ultimo<sup>3</sup> dicens: euntes docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine patris, et filii et spiritus sancti: quare igitur apostolus hic solum exprimit personam Christi dicens: quicumque baptisati sumus in Christo Jhesu etc.? || <sup>398</sup> Respondetur quod ideo, quia apostolus in hoc loco (sc. in verbis theumatis) describere voluit institutionem baptismi, quantum ad mysterium mortis Christi, et ubi de morte aliquid erat locuturus, indigne duxit [nem meltonak velte] personam patris et spiritus sancti ponere (seu scribere), quæ carnem non suscepit, neque [nec]

<sup>1</sup> v. 34. — <sup>2</sup> *Oldalt későbbi kéz: (tractare Therleýteny).* —

<sup>3</sup> v. 19.



mortem subiit, sed personam tantummodo filii, quæ carnem assumpsit, et pro nobis mortem passa est. Non enim conveniebat i. e. non erat congruum ut diceret: quicumque baptisati sumus in nomine patris, et filii, et spiritus sancti, in morte ipsius baptisati sumus. Secundo quæritur, quomodo baptisati sumus in morte? Audi solutionem: Christo mortuo in cruce pro peccatis nostris, qui est caput omnium electorum, omnes electi, qui sunt membra ejus, commortui sunt i. e. simul mortui sunt peccato cum capite Christo. Verbi gratia (veg peldath) [veg peldat]: sicut ablato (vel abscisso) capite cujuslibet animantis commoriuntur omnia membra: ita mortuo Christo commortui sunt omnes electi, baptisati in ejus passione. Et hic considerata sunt quatuor genera baptismatis. Unum tantum in aqua, sicut fuit baptismus Johannis, qui non dedit remissionem peccatorum, sed solum assuefaciebat homines ad baptismum Christi. Secundum (baptisma) in igne vel spiritu sancto, quo baptisati sunt apostoli in die pentecostes, de quo Act. I<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vos autem baptisabimini spiritu sancto, qui in eo die sc. pentecostes in igne apparuit super discipulos, ut habetur Act. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Tertium est in aqua et spiritu, quo apostoli baptisabant, præcipiente domino, quod genus baptismatis sancta mater ecclesia modo observat. Quartum est in sanguinis effusione, quo baptisati sunt sancti | martyres, unde beata virgo Katherina quinquaginta oratoribus i. e. magistris [oratores], qui jussu (i. e. mandato) Maxentii igni ad comburendum tradebantur, ne timerent quod sine baptismo decederent dixit: ne timeatis, quia effusio vestri sanguinis vobis baptismus reputabitur et corona. Notandum quod in baptismo nostro communi tria sunt visibilia, et tria invisibilia. Visibilia sunt: sacerdos vel baptisans, puer, et aqua. Invisibilia autem sunt: fides, anima, quæ a peccatis abluitur, et gratia spiritus sancti, quæ infunditur. Sed diceret: quare baptismus communis fit in aqua, et non in alio liquore? Respondetur primo quod ideo, quia aqua est communior quam alter liquor. Secundo dicitur secundum b. Ambrosium quod idcirco [i. e. ideo] ecclesia communiter instituit baptismum in aqua fieri, ut intelligatur, quod sicut aqua sor-

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 3.



des corporis et vestimenta abluit: ita baptismus maculas animæ (i. e. peccata) emundando abstergit. Dico ergo quod per baptismum peccatum dimittitur, gratia infunditur, fomes (bÿnre valo bÿn<sup>1</sup>) [binre valo gÿorfafag] minuitur (seu extinguitur), | et si homo in tali statu decedit, mox cælum ascendit, ad quod meritis virginis gloriosæ [Mariæ] perducat nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum dominus Jhesus dixisset:      i. e. inquit      sc. dominus  
videant opera vestra, et glorificent  
patrem qui in cælis est

In      illo      tempore      dixit      Jhesus

i. e. suæ disciplinæ      i. e. vere      sc. ego Jhesus      sc. discipulis      i. e. si non  
adhærentibus      meis

Secundum Remigium: Amen hebraicum est  
et latine uno modo videlicet tamen sicut  
vere ut in præsentī evangelio

discipulis suis: Amen      dico      vobis,      nisi

i. e. perfectior plenior      sc. quæ est declinare      i. e. magis quam  
vel major fuerit      a malo et facere bonum

Justitia scribarum et pharisæorum desinebat primo in corde, quia bona quæ agebant mala intentione faciebant, ut patet per illud Matth. XXIII<sup>o</sup>:

Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus.

abundaverit      justitia      vestra      plusquam

i. e. judæorum scriptu-      i. e. judæorum religio-      i. e. non ingrediemini  
ras scientium      sorum

Secundo in ore, Matth. XXIII<sup>o</sup>: dicunt enim et non faciunt; tertio in opere, quia minora legis mandata faciebant, et majora obmittebant, ut habetur Matth. XXIII<sup>o</sup>.

scribarum      et      pharisæorum,      non      intrabitis

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéz:* (fomes Bÿnre valo okh).







sc. malitiose i. e. stulte i. e. reatum habebit ad ignem inferni  
 est autem concilium, quando iudices tractant, qua poena reum puniant;  
 gravissimum est quando reus traditur ad puniendum, cum secundum  
 quantitatem peccati reus puniatur. Item irascendum est culpæ secundum

[bolond]

[pokol tizere]

dixerit, fatue: reus erit gehennae ignis.

i. e. das i. e. donum tuum i. e. dei

illud Psæt: irascimini et nolite peccare, sed non personæ. Ad Ephes.  
 III<sup>o</sup>: sol non occidat super iracundiam vestram. Offerre debemus deo  
 tribus de causis. Primo ut deus honoretur Prov. III<sup>o</sup>: honora deum de

[adod]

Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi

i. e. memoratus sc. tu i. e. quoniam i. e. proximus tuus sc. quam i. e. tenet  
 tua substantia. Secundo ut proximus ædificetur i. e. informetur, Matth.  
 V<sup>o</sup>: videant opera vestra bona etc. Tertio ut anima a morte perpetua  
 liberetur. Tobie III<sup>o</sup>: eleemosyna ab omni peccato liberat, et a morte  
 recordatus fueris quia frater tuus | habet

i. e. adversi vel odii i. e. contra te i. e. dimitte i. e. in illo loco  
 liberat animam. Si enim frater tuus læsit te, non ipse habet aliquid ad-  
 versum te, sed tu habes adversus ipsum, et tunc non oportet veniam  
 petere sed præstare: si autem petis secundum Chrysost.: duplex præ-  
 mium habebis

aliquid adversum te: relinque ibi

i. e. eleemosynam sc. dei

i. e. transi i. e. ante i. e. veniam petere  
 vel primo

Quasi diceret: ad hoc ut grata tua fiat domino oblatio tua vade prius  
 reconciliari fratri tuo, vade non pedibus corporis, quia forte læsus remote  
 est, sed vade affectu mentis, et si cogitatu offendisti, cogitatione recon-  
 cilia. Si verbis, verbis reconcilia: si factis, factis reconcilia.

[meg keuetnedh]

munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari



i. e. a fratre tuo                      i. e. facta reconciliatione                      i. e. dabis  
 Supple triplici modo: primo cum mentis tranquillitate Joh. XIII<sup>o</sup>: pa-  
 cem relinquo vobis. Secundo cum bona intentione, Matth. V<sup>o</sup>: nesciat  
 sinistra, quid faciat dextra. Tertio cum animi devotione Genes. III<sup>o</sup>  
 respexit dominus ad Abel et ad munera ejus

fratri tuo: et tunc veniens offeres

sc. et non alienum, quia qui offert de  
 substantia pauperis quasi qui victimat  
 filium in conspectu patris Eccli III<sup>o</sup>.

munus tuum.

*Matth. V<sup>o</sup> 1.*

Charissimi, solent magistri scholarum tres ordines habere  
 scholarium, quorum quidam sunt incipientes, qui indigent primis  
 literarum elementis (i. e. alphabetis). Tales magistri non docent  
 per se, sed per alios. Alii sunt proficientes, qui adhuc indigent  
 instructionibus levibus [i. e. facilibus] et planis. Istos similiter |  
 non docet per se magister, sed per alios magis doctos. Tertii  
 sunt perfecti (iol ertelme fek), qui jam sunt apti profundis  
 sensibus. Tales magister per se ipsum docet. Spiritualiter (lelkÿ  
 ertem zerent) magister verus est Christus, Matth. XXIII<sup>o</sup> 2:  
 unus enim est magister vester Christus. Schola ejus est totus  
 mundus, ubi habet tres ordines scholarium, quorum quidam  
 fuerunt tempore legis naturæ, et illi erant omnino rudes (gh o-  
 romba), et insipientes, [qui] per elementa et creaturas instrue-  
 bantur, legentes in ipsis dei potentiam ex sua magnitudine,  
 sapientiam (sc. dei) ex ordine, bonitatem ex utilitate. Unde ad  
 Rom. I<sup>o</sup> 3 dicitur: invisibilia dei, a creatura mundi, per ea quæ  
 facta sunt, intellecta, conspiciuntur. Alii fuerunt magis profici-  
 entes sc. qui fuerunt tempore legis scriptæ [scribæ], quos deus  
 docuit per magis eruditos (i. e. doctos) sc. per Moysen et pro-  
 phetas. Alii fuerunt perfecti, ut christiani. Istos Christus docuit  
 per se ipsum sublimiora mandata. Ideo oportet quod eorum  
 justitia magis abundet [278] quam ceterorum. Propter hoc dicit  
 hic Salvator: nisi abundaverit justitia vestra sc. christianorum etc.



In isto igitur evangelio Christus dominus primo invitat (hiw, kiztet, inth) nos ad perfectam justitiam; secundo ostendit quæ sit ista justitia; tertio ponit signa perfectæ justitiæ. Primo ergo dominus Jhesus in præsentī evangelio invitat ad perfectam justitiam, dicens: Amen, amen dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et pharisæorum: non intrabitis in regnum cœlorum. Nota [primo] quod justitia scribarum et pharisæorum in quatuor deficiebat. Primo erat simulatoria (kep mutalo auagh tettetes) quoad deum et quoad proximum, et etiam quoad se. Quoad deum quia ipsi simulabant se habere devotas orationes; unde Christus dominus Matth. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: cum oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et angulis (zurdoc) platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Quoad proximum simulabant se (tettetek)<sup>2</sup> dare eleemosynam propter deum, cum [tamen] darent propter favorem (humanum) i. e. propter laudem humanam. Unde dicitur ibidem; cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te. Quoad se simulabant servare magna jejunia, et tamen faciebant solum propter videre, ibidem: cum jejunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes. E contra (mÿnd ež ellen) justitia christianorum debet plus habundare, quia eorum orationes debent fieri cum cordis attentione. Unde Christus dominus ait ibidem: tu autem cum oraveris, intra cubiculum tuum (i. e. domum tuam), et clauso hostio tuo sc. sensuum exteriorum, ora patrem tuum in abscondito; et pater tuus sc. cœlestis, qui videt in abscondito, reddet tibi (fizetÿ) sc. mercedem. Eleemosynæ autem christianorum debent fieri cum recta intentione. Unde Matth. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: te autem faciente || <sup>400</sup> eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Jejunia etiam ipsorum debent fieri cum vultus [et cordis] exhilaratione (vidamffaghau)<sup>4</sup>, unde Matth. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dominus Jhesus dixit: cum jejunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes qui exterminant (zonthoreÿtäk)<sup>6</sup> facies

<sup>1</sup> v. 5. 2. 16. 6. — <sup>2</sup> késöbbi kéz. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> Oldalt késöbbi kéz: (exhilaratio wýdamffagh). — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> Oldalt késöbbi kéz: (exterminant zontÿoreÿtäkh. Oleo i. e. devotione et eleemosynarum largitione. Faciem tuam i. e. conscientiam, animam lava, purifica, sc. cordis contritione, oris confessione, et operis satisfactione; ne videaris coram hominibus vanam venari gloriam).



suas ut appareant hominibus jejunantes. Tu autem (sc. christiane) cum jejunas, unge caput tuum oleo, et faciem tuam lava, ne videaris | hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in asconso [abscondito] (i. e. in cœlo reÿtekbēn). Secundo scribarum et pharisæorum justitia erat mercenaria, quia servabant mandata legis propter temporalia commoda consequenda (ez uilaghÿ haznalaterth). Tria enim servantibus promittebantur: primo augmentatio (i. e. multiplicatio) substantiæ temporalis, juxta illud Isayæ primo<sup>1</sup>: si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis. Secundo prolongatio vitæ corporalis, secundum illud Levit. XVIII<sup>2</sup>: custodite leges meas atque iudicia [i. e. dispositiones], quæ faciens homo, vivet in eis. Tertio pax temporis ut patet per illud Michæ. IIII<sup>3</sup>: concident (verik) gladios suos in vomeres (zantouasban) et hastes suas (chulezayōkat) [in ligones]: non sumet gens adversus gentem gladium: et non discent (i. e. student) ultra belligerare, quia os domini exercituum locutum est (menneÿ fereghnek ura iftene). Omnes enim populi ambulabunt unusquisque in nomine dei sui. Justitia autem christianorum plus debet habundare, quia servantibus evangelicam perfectionem promittitur regnum cœlorum, Matth. IIII<sup>4</sup>: pœnitentiam agite: appropinquabit [enim] regnum cœlorum. Item promittitur vita æterna, Matth. XVIII<sup>5</sup>: omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Item promittitur pax pectoris (zwbeli bekefegh), et æternitatis; Joh. XIII<sup>6</sup>: pacem relinquo vobis, pacem meam (sc. æternitatis) do vobis. Sed hodie multi sunt inter christianos sicut scribæ et pharisæi, qui plus curant de temporali commodo, quam de cœlesti regno, plus de vita corporali, quam de cœlesti et spiritali, plus de pace temporis, quam pectoris et æternitatis. Tertio justitia scribarum et pharisæorum erat tepida et remissa<sup>7</sup>. Scribæ enim confidebant in sua scientia, pharisæi in sua vita temporali, et ideo non curabant acquirere sanctitatis merita. Justitia autem christianorum<sup>8</sup> debet habundare, quia ipsi de sua scientia vel

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 3. 4. 5. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 29. — <sup>6</sup> v. 27. —

<sup>7</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: (remissa Twnÿa es megh lankatth). — <sup>8</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: (E contra justitia christianorum).



vita retroacta (i. e. præterita) non debent confidere, sed semper ad majora proficere, unde apostolus ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: quæ retro sunt obliviscens, ad ea quæ sunt priora (futura) [279] me extendens. Sed nunc multi sunt qui non proficiunt sed magis deficiunt, hodie enim aliquid boni faciunt, cras parvum, post cras minus, et postea nihil. Tales sunt sicut lunatici, Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: stultus ut luna mutatur, luna enim | aliquando est plena; aliquando semiplena, aliquando semivacua, aliquando tota vacua. Spiritualiter cum enim sint tres partes satisfactionis sc. orationes, eleemosynæ, et jejunia, sunt quidam qui multas orationes faciunt, jejunia custodiunt, et eleemosynas tribuunt, tales sunt sicut plena luna; quidam dimittunt orationes, et isti sunt sicut luna semiplena; alii dimittunt orationes et jejunia, et tales sunt sicut luna semivacua; alii nec faciunt orationes, nec eleemosynas, nec jejunia, et isti sunt sicut luna tota vacua. Unde Prov. X<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: egestatem [fo brak fagoth] operata est manus remissa (thwn ħa kez): manus autem fortium divitias parat i. e. congregat. Manus remissa operata est egestatem in mundo, quia in ecclesia omnibus caret suffragiis, egestatem [operabit] in iudicio, quia non poterit habere modicam stillam olei compassionis (i. e. misericordiæ), sicut patet in virginibus fatuis, Matth. XXV<sup>o</sup>. Egestatem [operata est manus ejus] in inferno, quia dampnati non potuerunt habere guttam aquæ refrigerantis, ut patet in divite epulone, Lucæ XVI<sup>o</sup>. Sed sancti viri, qui fuerunt fortes contra mundum, carnem et diabolum, paraverunt [i. e. congregaverunt] in mundo divitias gratiarum, in iudicio divitias meritorum, et in cælo divitias præmiorum. Quarto justitia scribarum et pharisæorum erat minus severa (kemen) unde Exodi XXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>, Levit. XXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>, Dent. XIX<sup>o</sup> <sup>6</sup>, secundum quod expressit Christus dominus Matth. V<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus [kek] pro vulnere, livorem pro livore. Deus protunc habebat duos officiales valde severos, sc. veritatem quæ culpas discutiebat (i. e. examinabat) [i. e. judicabat], et justitiam quæ culpas severe puniebat. Justitia

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 21. — <sup>7</sup> v. 38.



autem evangelica habet pietatem, nam istis officialibus [dolgus] | deus dedit duos consiliarios, misericordiam veritati, et pacem justitiæ. Si igitur veritas habet culpas inquirere [i. e. examinare], misericordia sibi consulit, ut videat, si fuit ibi aliqua ignorantia vel infirmitas humana, aut temptatio diabolica; per ista enim culpæ alleviari consueverunt. Cum vero justitia debeat culpas punire, pax sibi consulit, ut non intendat confusionem (ne igÿekezek gÿalazatra<sup>1</sup>), sed tantum intendat ut hominem reconciliet deo, pacificet proximo, et tranquillet (chendegeÿche<sup>2</sup>) in corde suo, Jerem. XXIX<sup>o 3</sup> || <sup>401</sup> ego cogito cogitationes pacis et non afflictionis, dicit dominus. Et sic verificatur [bÿzon] illud, quod dicit Psta (David): misericordia et veritas obviaverunt sibi (elellelek egmaft): justitia et pax osculatae sunt (sc. se mutuo) Psmo Octuagesimo IIII<sup>o 4</sup>. Secunda pars. [Prima pars sermonis]. Secundo Christus dominus ostendit in hoc evangelio, quæ sit perfecta justitia cum ait: audistis quia dictum est antiquis: non occides etc. Justitia enim scribarum et pharisæorum erat diminuta (fogatkokh) [megfogÿatkofot wolt.] [Et diminuta] quantum ad utramque partem justitiæ, quæ est declinare a malo, et facere bonum. Quantum enim ad primam partem diminuta erat, quia non cohibebat i. e. non prohibebat animum ab odio, linguam a simplici mendacio (egigw hazughfaktol), sed a perjurio, nec manum a vindicta, ut patet Exodi XXI<sup>o 5</sup> in lege talionis sic dictum est sc.: oculus pro oculo, dentem pro dente (talio buzzufagh helebelut buzzw): justitia autem evangelica est perfecta, quia cohibet animum ab ira (hoc est ab odio), sicut patet hic: a concupiscentia Matth. V<sup>o 6</sup>: audistis, quia dictum est antiquis: non mœchaberis. Ego autem dico vobis: quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (belendegeth uele). Et a cogitatione mala Matth. IX<sup>o 7</sup> et Lucae V<sup>o 8</sup>: ut quid i. e. quia cogitatis mala in cordibus vestris etc. Item cohibet linguam non tantum a verbo injurioso, sicut patet hic: non tantum a simplici mendacio Matth. V<sup>o 9</sup>: sit sermo vester: est, est, non non: sed etiam a verbo

<sup>1</sup> Későbbi kéz. — <sup>2</sup> Későbbi kéz, sor között is, lap alján is. —

<sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 27. 28. — <sup>7</sup> v. 4. — <sup>8</sup> v. 22. — <sup>9</sup> v. 37.



otioso Matth. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis justificaberis i. e. salvaberis, et ex verbis tuis condempnaberis. Item prohibet manum a vindicta, ut sc. homo non vindicet injuriam personalem (i. e. corporalem) (teften<sup>2</sup> leth buzzufaghoth) [magan leth bozzufagoth]. [280] Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si quis te percusserit ad unam maxillam, præbe ei et alteram. Nec injuriam realem (marhayaban<sup>4</sup>) [morhayaban lwth bozzvlaghath], unde sequitur: et qui vult tecum contendere (partuarkodni) in iudicio (auag vetedni), et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Secundo justitia scribarum et pharisæorum erat diminuta (megh fogatkozoth vot) quantum ad secundam partem justitiæ, quæ est facere bonum, quia non tenebantur inimicos diligere, nec pro eis orare, nec eis benefacere. Justitia autem evangelica (ez wÿ teruen) omnia ista præcipit Matth. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro persequentibus et calumpniantibus vos (haborkodokerth pathuarkodokerth) [haborgato patuarkodokerth]. Tertia pars. [Secunda pars sermonis.] | Tertio dominus Christus manifestavit quæ sunt signa perfectæ justitiæ cum ait: vade prius reconciliari fratri tuo. Qualiter autem ista reconciliatio est facienda dicit Chrysost: si cogitatione offendisti, cogitatione reconcilia, si opere vel facto offendisti, opere reconcilia. Cogitatu [i. e. cogitatione] offendit, qui aliquem odit, sed tunc reconciliat eum, quando odium deponit et ipsum diligit: alias enim deus munera non recipiet [accipiet], si quis odium retineret, nam sicut ait Chrysost.: nemo inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amborum, ideo et deus non vult esse amicus aliquorum, quamdiu inter se fuerint inimici. Si offendit verbo detrahendo, debet reconciliare famam restituendo, cum enim pretiosior sit fama, quam temporalis substantia vel corpus. Si tenentur satisfacere raptores restituendo, si persecutores emendam offerendo (megh ighezÿe magath): multo fortius infamator tenetur satisfacere famam restituendo. Si offendit factis, debet reconciliare factis, aliter enim secundum

<sup>1</sup> v. 36. 37. — <sup>2</sup> teften helyett maghan állott, a mi ki van törlöve. — <sup>3</sup> v. 39. 40. — <sup>4</sup> Későbbi kéz. — <sup>5</sup> v. 44.



Chrysost.: nisi quem factis læsisti, factis placaveris, sine causa (hoc est frustra *h e ÿ a b a*) oras deum, sine causa eleemosynas facis de rebus [*de*] quibus alios spoliasti. Quid enim tibi prodest si unus pro te orat, et alius adversum te (*ellened*) deum interpellat [*i. e. rogat*]? quasi diceret: nihil. Et ergo charissimi, juxta doctrinam Salvatoris, primum læsum reconciliemus, ut in præsenti a deo consequamur gratiam, et in futuro [*gloriam*], ad quam per intercessionem virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Ihesus in secula seculorum (*benedictus*) Amen. |

Notandum ex quo fit mentio in evangelio de munere, ibi: si offers munus tuum etc.; quod quadruplex est munus, sc. munus a corde, munus ab ore, munus a manu, et munus ab obsequio *i. e. [a] servitio*. Primum igitur munus sc. munus a corde est munus amoris, quod in tantum est deo acceptum, ut sine eo nullum aliud munus placeat sibi. Nihil enim valet offerre verba nostra per gratiarum actionem (*i. e. per orationem*), nec corpora nostra per mortificationem (*i. e. abstinentiam*), nec res nostras per eleemosynarum largitionem, nisi ei offeramus corda nostra per dilectionem. Istud patet Lucae XVIII<sup>o</sup> in pharisæo, qui videbatur deo offerre verba sua gratias offerendo [*referendo*] dicens: deus, gratias tibi ago etc.; corpus suum macerando dicens: jejuno bis in sabbato *i. e. in hebdomada*; res suas ministris dei largiendo dicens: decimas do omnium quæ possideo: sed nihil sibi profecit, quia non offerebat deo cor suum, ipsum deum et proximum diligendo. Non enim deum diligere potuit, qui omnes proximos contempsit dicens: non sum sicut ceteri homines. Et ergo nos charissimi offeramus deo corda nostra per amorem, ita ut diligamus patrem super omnia, qui per suam potentiam nos creavit: filium qui per suam || <sup>402</sup> misericordiam nos redemit; spiritum sanctum qui per suam gratiam nos in filios adoptavit; fratrem autem nostrum, hoc est quemlibet hominem diligamus ut nosmet ipsos, et si offendimus, reconciliemus [*k w u e f f u k*], quia alias [*i. e. aliter*] munus dilectionis deo offerre non possumus, unde prima Joh. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: si quis dixerit quoniam diligo deum, et fratrem suum odit, mendax est. Et specialiter [*i e l e n n e n*] omnes christiani nobis



[sunt] fratres, quia omnes ab uno patre creati sunt, uno pretio redempti, una fonte regenerati, et ad eandem hereditatem vocati. Secundum munus est ab ore, quod est munus orationis, et istud deo est valde odoriferum, unde Psta: dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Psmo CXL<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et fumus incensi (i. e. thuris) est levis, calidus et odoriferus. Tunc igitur oratio est sicut incensum, quando est levis per humilitatem, quæ [humilitas] sic eam levem facit, quod usque ad cælum ipsam deducit, ut patet per illud Eccli XXXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: oratio [281] humiliantis se, nubes (i. e. cœlos) penetrabit. Tunc est calida, quando secum habet ferventem charitatem, Eccli L<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quasi ignis effulgens, et thus ardens in igne. (Thus quidem ardet in igne) tunc quando oratio funditur (ferventi) corde. Tunc oratio est odorifera, quando secum habet puritatem, Apoc. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: habentes singuli citharas et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. Et omnes orationes deo offerimus per dominum Jhesum dicentes: per dominum nostrum Jhesum Christum etc. Dicitur autem Christus dominus noster, frater noster, et minister noster; dominus autem dicit (i. e. ostendit) sublimitatem i. e. majoritatem, frater æqualitatem, et minister inferioritatem [i. e. minoritatem]. Propter hæc Christus aliquando vocat se dominum ut ostendat, quod sit autor [major] nobis ratione divinæ naturæ, Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: vos vocatis me Magister, et Domine: et bene dicitis: sum etenim. Interdum [i. e. aliquando] vocat se fratrem nostrum, ut ostendat quod sit æqualis nobis ratione humanæ naturæ, unde in Psalmo filius ad patrem dicit: narrabo nomen tuum fratribus meis (i. e. christianis), Psmo XXI<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Aliquando vocat se ministrum nostrum, ut ostendat, quod sit minor nobis ratione humilitatis profundæ, Lucae XXII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat etc. Tertium est munus a manu, quod consistit in eleemosynarum largitione; et hæc largitio debet fieri quadruplex. Primo cito et faciliter, Eccli quarto<sup>8</sup>: cor inopis ne affligeris (sp. per tristitiam) et ne protrahas [ne hallogaffad] datum angustianti (n a u a l g o k n a k) [n a u a l g o n a k]; et communi proverbio dicitur: qui cito dat bis dat. Secundo commu-

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 13. — <sup>6</sup> v. 23. — <sup>7</sup> v. 27. — <sup>8</sup> v. 3.



niter et pluraliter (aut pluribus), unde dominus Jhesus Lucae VI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: omni petenti te tribue; et Psta de viro misericordiæ dicit: dispersit<sup>2</sup>, dedit pauperibus, Psmo CXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>; et Lucae XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> Zachæus dixit: Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus; non uni (tantum) sed pluribus, non divitibus, nec istrionibus (tubas chwfhnak aut fistulatoribus), sed pauperibus. Tertio habundanter, unde Tobias filium suum docens ad eleemosynæ largitionem dicebat Tob. quarto<sup>5</sup>: si multum tibi fuerit, habundanter tribue. Quarto cordialiter (aut cum bona voluntate) | et hoc tripliciter. Primo, cum cordis hilaritate, unde apostolus II<sup>a</sup> ad Cor. IX<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: hilarem datorem diligit deus. Secundo, cum cordis compassione | (kenÿereletes ehal) Job XXX<sup>o</sup> <sup>7</sup>: compatiebatur anima mea pauperi. Tertio, cum cordis recta intentione, Matth. V<sup>o</sup> <sup>8</sup>: nesciat sinistra quid faciat dextra tua. Quartum est munus [ab] obsequio, quando sc. totum corpus nostrum et totam vitam nostram in dei servitio mancipamus (aut occupamus) juxta illud Lucae I<sup>o</sup> <sup>9</sup>: serviamus domino in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris. Ex quibus verbis habetur, quod deo debemus servire quadrupliciter. Primo, cum munditia cordis; ergo dicit: serviamus domino in sanctitate. Secundo, cum justitia boni operis; ideo addit: et justitia. Tertio, cum rectitudine (bonæ) intentionis; propter hoc subjungit: coram ipso. Quarto, cum longanimitate finalis consummationis, hoc est cum perseverantia usque mortem; ideo annectit: omnibus diebus nostris. Qui enim perseveraverit (in servitio dei) usque in finem, hic salvus erit, Matth. X<sup>o</sup> <sup>10</sup>. Quinto, addo ad hoc ut servitia et opera nostra bona placeant deo, requiritur fides; apostolus enim ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>11</sup> dicit: sine fide in possibile est placere deo. Secundo notandum est, quod Christus dominus in hoc evangelio expressit tres gradus iræ (aut iracundiæ). Primus (gradus) est quando ira est tantum in animo; et iste gradus notatur cum dicitur: omnis qui irascitur fratri suo etc. Et loquitur Christus de ira vituperabili. Pœna hujus iræ est judicium; qui (enim) sic irascitur,

<sup>1</sup> v. 30. — <sup>2</sup> *Lap aljân*: (dispersit i. e. discrete sparsit et non fa-  
tuitur). — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 9. — <sup>6</sup> v. 7. — <sup>7</sup> v. 25. — <sup>8</sup> v. 3. —  
<sup>9</sup> v. 75. — <sup>10</sup> v. 22. — <sup>11</sup> v. 6.



nisi pœnituerit, citabitur ad iudicium (sc. dei). Et qualiter illud præceptum: diliges proximum tuum sicut te ipsum, servaverit: requiretur et inveniatur quod dilexit illum minus quam sua, quia bona sua sibi non communicavit (aut non participavit) minus quam suos, quia propinquis suis tantum benefecit; et minus quam se, quia corpus suum saluti animæ fratris proposuit. Secundus gradus iræ est, quando manifestatur in exteriori signo. Et iste gradus iræ notatur cum dicitur: qui autem dixerit fratri suo: racha. Pœna hujus iræ est concilium, quia contra sic irascentes, in concilio sanctæ trinitatis sententia dictabitur (aut dabitur), ut sicut fecerunt aliis, consimiliter eis fiat. Et quia contra proximum habuerunt signa rancoris, ideo contra ipsos signa iræ [282] ostendent deus, angeli et sancti. Signum autem magnæ iræ dei erit, quia tales de tormentis non liberabit, immo si omnes sancti pro eis orarent, eos [sc. dampnatos] non liberaret, nec sanctos exaudiret, ut patet per illud Jerem. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: noli orare pro populo isto, || <sup>403</sup> nec assumes laudem et orationem pro eis, et non obsistas mihi (aut non contra stas): quia non exaudiam te. Item signum iræ angelorum contra tales erit, quia tradent ipsos igni æterno, Matth. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem: et mittent in caminum ignis. Item magnum [signum] iræ sanctorum erit contra tales, quia modicum suffragium aut auxilium eis non impendent (aut non faciunt), sicut patet in divite epulone, cui guttam aquæ Abraham et Lazarus renuerunt aut noluerunt, Lucæ XVI<sup>o</sup>. Tertius gradus est quando ira est in contumelioso verbo, et iste gradus tangitur ibi: qui dixerit fratri suo: fatue etc. Contra videtur quod Christus et apostolus [Paulus] contra hoc dictum fecerunt. Christus enim duos discipulos suos, quibus apparuit in Emmaus, stultos vocavit dicens: o stulti et tardi ad credendum, Lucæ ultimo<sup>3</sup>. Apostolus autem ad Gal. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: O insensati [eretlenek] Galatæ, quis vos fascinavit [ygezet<sup>5</sup>] (Ighezet germeketh) non credere veritati; et sic stulti estis? Respondetur secundum Isidorum in libro De summo bono aut de Deo,

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 40. — <sup>3</sup> v. 25. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> Oldalt: [igezek fascino].



quod quadripartita est ratio loquendi (aut potest loqui), quia vel bonum bene, vel malum male, seu bonum male, vel malum bene profertur. Bonum quippe [bene] loquitur, qui ea quæ recta [i. e. vera] sunt humiliter annunciare dicitur; malum male loquitur qui flagitium aliquod aut peccatum suadere (aut consulere) conatur; bonum male loquitur qui rectum aliquod arroganter aut superbe [i. e. pompose] prædicare sentitur; malum bene loquitur qui aliquod intrando [narrando] vitium detestatur (olcharlÿa) aut abhominatur, ut ab eo homines avertantur. Christus igitur et apostolus vocaverunt aut nominaverunt prædictos stultos non ut confunderent (injuriose) sed ut eos corrigerent. Pœna autem hujus iræ est gehenna ignis. Dicitur autem gehenna a geos (græce) quod est terra, et hennos quod est profundum, | quia infernus est in profundo, hoc est in centro terræ aut in medio (terræ, aut in umbilico terræ) et talis locus competit [i. e. convenit] peccatoribus propter elongationem, obscuritatem [i. e. tenebrositatem] et frigiditatem. Nullus enim locus tantum distat a cœlo, quantum medium terræ. Ideo etiam dignum est ut quia peccator elongavit se a deo per peccatum, sic etiam elongetur a cœlo per profundissimum locum. Nullus locus est obscurior, quam medium terræ, ideo etiam dignum est (aut justum est) ut qui dilexerunt opera obscura tenebrarum, teneantur in locis | obscuris pœnarum. Nullus locus est frigidior, quam medium terræ, ideo dignum est, ut peccatores qui fuerunt frigidi in dei amore: semper strideant dentibus præ nimio frigore, a quo per merita virginis Mariæ vos et me defendat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup>*Stipendia (enim) peccati mors est*, ad Rom. VI<sup>o</sup>, et in epistola hodierna. Charissimi, nihil tam diligenter fugere debet homo quam peccatum, propter quod dei filius Jhesus [dominus] mortuus est. Si enim homo non peccasset deus (i. e. iesus) mortuus non fuisset, quia causa ejus mortis nulla extitisset. Et breviter loquendo dico, quod homo per peccatum deo magnam facit injuriam, sibi ipsi magnam jacturam, aut periculum [vel dampnum], et diabolo magnam complacentiam. Et dimissis primo et ultimo membris, loquar de secundo. Dico ergo quod pecca-

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéztől*: (1<sup>a</sup> dominica in æstate). — <sup>2</sup> v. 23.



tum<sup>1</sup> hominem accusat, hominem excœcat, sive omni sensu privat, gratia exspoliât, homini formidinem [yene fegeth] præstat, et hominem in gehennam præcipitat (aut trudit) vel jactat. Et loquor de peccato, quod ita diffinitur a magistro in secundo libro, distinctione XXXV<sup>ta</sup>: peccatum est dictum vel factum aut concupitum contra legem dei aut contra præcepta dei. Et tale est peccatum mortale. Dico ergo primo, quod peccatum hominem accusat, unde Jerem. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te (zenghen ghethni); et Sap. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: venient (sp. dampnati) in cogitatione peccatorum suorum et traducent aut [i. e.] accusabunt eos ex adverso (zembe alnak vele) iniquitates eorum. Et b. Bernardus in libro de suis meditationibus dicit: tunc sc. in die examinis lo-[283]quentia simul ejus opera sc. (peccatoris) peccata dicent: tu nos egisti (seu fecisti), tua opera sumus, non te deseremus, sed semper tecum erimus, et tecum ad judicium pergemus (seu transimus). Et [charissimi] certe valde stultum est peccato consentire. Nonne stultum esset ab omnibus reputatus, qui in propria domo testes (i. e. accusatores) teneret, pasceret, et nutriret, qui deberent contra ipsum [eum] testimonium perhibere, unde suspenderetur, combureretur, rotaretur aut decapitaretur. Sed multo stultior [est] miser peccator, qui peccata in domo conscientiæ nutrit et fovet, ut contra ipsum in die judicii (aut in die suæ mortis) testimonium perhibeant, unde ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>4</sup>: testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum accusantium in die, cum judicabit dominus. Stultus esset ille notarius, qui propria manu scienter componeret instrumentum propriæ mortis (aut ad propriam mortem) et combustionem [combustionis]. Hac fatuitate laborat peccator, qui scienter maculas peccatorum in propria conscribit conscientia, quæ in novissimo die in libro conscientiæ apparebunt, et in judicio ipsum peccatorem accusabunt. Stultus esset reputandus qui per vicos et plateas quæreret hospites tales, qui eum coram potestate [i. e. iudice] accusarent esse reum mortis. Hoc facit miser peccator, quærit

<sup>1</sup> *Oldalt későbbi kéz:* [Peccatum quanta mala faciat homini? vide hic. Bonum valde]. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 15.



enim circuyendo civitatem si non facto, tamen cogitatione peccata introducere || <sup>404</sup> in domum conscientiae suae, quae (eum) coram Christo domino et in iudicio accusabunt. Secundo peccatum hominem omni sensu interiori privat seu totaliter excœcat, Sap. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>: excœcavit eos malitia [eorum i. e. peccatum]. Diabolus enim non curat nisi de interiori sensu mentis; omnem enim sensum interiorem evellere (kÿn unÿ) nititur [i. e. conatur]: facit enim sicut homo, qui comedit poma partim sana et partim putrida, mordet enim pomum (meg harapalÿa) semper in loco saniori. Ita facit diabolus milleartifex, quia de putrido corpore non multum curat, nisi in quantum potest per ipsum animam inficere, sed ipsam [animam] nititur continue vulnerare. O charissimi, nullus vellet facere illud, quo facto perderet omnem sensum (mÿnden erzetet), sed peccator peccando omni sensu privatur. Unde peccator est sicut imago cerea vel depicta, quae habet similitudinem sensuum, et eis non utitur: ita peccator habet sensus, sed eis non utitur | ad salutem; os enim habet corporis sed mutum est a laude dei, ab ædificatione proximi, et ab accusatione sui sc. in confessione. Unde de peccatoribus Psta dicit: os habent, et non loquentur, Psmo XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Peccator oculos habet corporis, sed cœcus est ad omnia spiritualia et honesta inspicienda, et paratus ad omnia fœda (ghenethfeghre) [genethfegre] videnda et consideranda. Ideo dicit Psta: oculos habent, et non videbunt. Aures corporis habet peccator, sed surdus est ad omnia verba divina et honesta audienda, et promptus ac paratus ad impudica i. e. non casta et nociva ascultanda [i. e. audienda]. Dicit Psta: aures habent et non audient. Gustum corporis habet peccator, sed nonnisi ad suavia et delicata gustandum. Odoratum et tactum habet ad odorandum et tangendum ea quae corpus delectant, et animam inficiunt [degefeÿtik], et ita peccator est totus tenebrosus i. e. totus cœcus, ex quo non utitur sensibus secundum quod debet. Unde 1<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: qui odit fratrem suum in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat: quoniam tenebræ i. e. peccata obcœcaverunt oculos ejus (sc. mentales). Et sicut odium excœcat, ita et alia peccata.

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 11.



De invidia dicit b. Gregorius in *Moralibus*: dum mens invidi de alieno bono affligitur, quasi de radio lucis obscuratur (i. e. obtenebratur), et peccator est ut noctua (euiuariw) [ewÿ warÿv] quæ lucem sustinere non potest. Unde sicut in tenebris quis non potest videre colorem corporalem: ita peccata impediunt peccatorem, ne videat deum, unde Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: educ foras (veze fedkÿ) [fÿgkÿ] populum cæcum sc. mentalem [in anima] et oculos habentem sc. in corpore; surdum, et ei aures sunt. Tertio peccatum hominem divina gratia exspoliât, immo multum depauperat. Stultus esset qui aperiret hostium furi illi, quem sciret furari a se omnia bona sua pretiosiora, quæ habet in domo, vel quæ habere posset. Hoc facit peccatum. Peccator enim consentit peccato, quod aufert sibi gratiam dei, benevolentiam [dei] (iftennek ÿo kedweth) | consortium dei et omnium angelorum, et omnia merita, quæ sunt pretiosiora quæ possit homo habere, et ponit eum sc. peccatorem in manibus diaboli. Prov. X<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: paupertatem operata est manus remissa (le figghezgtheth kez auag twnÿa) [tunia kez]: [284] manus autem fortiorum divitias parat i. e. congregat; manus remissa est manus cujuslibet peccatoris: qui habet manus dissolutas i. e. infirmas et paralyticas (kezu enes) ad bene operandum, et ideo egestatem i. e. paupertatem incurrit spirituales, Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nequissima paupertas impii. Impius paupertatem habet in corde per cogitationem, in ore per locutionem, et in manu per operationem (sc. malam). Quarto peccatum formidinem præstat (ÿenefegh). Omnis homo qui fecisset illud, unde si caperetur a potestate i. e. a iudice, perderet omnia bona sua et vitam corporalem, et sciret se non posse effugere manus ejus: certum est quod esset in maximo timore. Sic est de peccatore, fecit enim illud sc. peccatum, per [quod] (sc. peccatum) perdidit omnia bona spiritualia, et propter quod dignus est perdere vitam corporalem, quia læsit divinam majestatem, et meruit mortem gehennalem, et non potest effugere manus dei, quare est in continuo timore. Item omnis homo timeret si esset inermis i. e. sine armis in medio inimicorum suorum, qui essent fortiores se, et esset derelictus

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 26.



ab amicis suis. Sic peccator videns se (h a g h o n d o l ŷ a) perdidisse arma virtutum, et esse in medio dæmonum, mundi et carnis contra se pugnantium, et a deo et angelis derelictum, timet et tremit. De hoc timore dicitur Levit. XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: terrebit eum sc. peccatorem sonitus folii volantis [i. e. cadentis] (l e e f f e l e u e l n e k z u g h a f f a) et ita fugiet quasi gladium.<sup>2</sup> Peccator enim propter malam conscientiam quæ sc. conscientia ædificat ad gehennam omnia, timet etiam sonum folii volantis, i. e. minimam infirmitatem timet esse mortalem. Sed sancti viri non solum non timent mori, immo affectant, sicut Paulus, quando dicebat ad Philipp. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: cupio dissolvi i. e. mori, et esse cum Christo. Quinto peccatum hominem in æternam damnationem seu mortem præcipitat (b e l t a z ŷ t ŷ a), ideo dicitur in verbis theumatis: stipendia peccati mors est. Nullus vellet (sc. prudens) facere illud, quo facto deberet tota vita sua (m ŷ n d w e l t e b e) ardere in una fornace vel stare in aqua congelata, sed peccator hoc facit. Exod. XV<sup>o</sup> <sup>4</sup>: submersi sunt (e l m e r u l e n e k) quasi || <sup>405</sup> plumbum in aquis vehementibus (S e b e f f e n f o l ŷ o v i z e k b e) [f e b e f f e n f o l ŷ o v i z b e n]. [Ibi enim (sc. in inferno) dampnati transibunt ab aquis nivium ad calorem nivium, Job XX quarto<sup>5</sup>: et ignis eorum non extinguetur, et vermibus eorum non morietur, Isayæ LXVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Et peccatum comparatur plumbo propter duo. Primo quia plumbum est grave<sup>7</sup>; secundo plumbum inficit i. e. maculat manus tangentis. Ita peccatum gravat peccatorem tanto pondere, quod subito [h e r t e l e n] præcipitat eum in infernum. Inficit etiam per peccatum homo non solum se, sed etiam illum qui videt ipsum peccare, et ergo sibi [sc. peccatori] væ, unde Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: væ homini illi, per quem scandalum venit. Et ergo charissimi, peccata fugiamus, et virtutes sequamur, per quas vitam consequi poterimus (i. e. valebimus) æternam, quam no-

<sup>1</sup> v. 36. — <sup>2</sup> *Lap alján*: (versus Juvenalis):

Pauca licet portas argenti vascula puri,  
Nocte iter ingressus, gladium, contumque timebis,  
Et mutæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram:  
Cantabit vacuus coram latrone viator.

<sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 10. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 24. — <sup>7</sup> *Oldalt későbbi kéztol*: (Ps. et sicut onus graue etc.) — <sup>8</sup> v. 7.



bis per intercessionem virginis Mariæ concedat dominus Jhesus  
in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum Christus dominus surdum et i. e. quando i. e. hominum  
mutum curasset, dicens ei: effeta, quod  
est: ad aperire, et homines clamantes  
dicerent: bene omnia fecit. multitudo

In illo tempore, cum turba

i. e. foret sp. domino i. e. non possiderent  
i. e. Salvatore

Quare autem multa turba sequebatur Christum? patet in his versibus:

Morbus, signa, cibus, blasphemia, dogma fuerunt

Causa, cur dominum turba secuta fuit.

multa esset cum Jhesu, nec haberent quid

i. e. comederent i. e. simul vocatis sc. suis  
Secundum Glossam discipulos convocavit propter tria. Primo ut miracu-  
lum sequens magis divulgaretur (Imkab kÿhÿrhednek). Secundo ut  
discipulos exemplo miraculi ad misericordiam provocaret. Tertio ut  
magnis tribuat exemplum aliquando cum minoribus consiliandi etc.

manducarent, convocatis autem discipulis,

sp. discipulis i. e. misericordia moueor i. e. super multitu- i. e. en  
dinem sp. hanc

Sicut ex evangelio colligimus, sex moverunt Christum dominum (indeÿ-  
totta) ad misericordiam pro turba satianda. Primo quia erat turba in  
qua fuerunt multi indigentes (naua lafok), et misericordia digni, aliqui  
ait illis: misereor super turbam: quia

i. e. per tres dies i. e. patiuntur vel i. e. possident  
expectant

simplices, aliqui rudes, aliqui verecundi, et multi infirmi, ideo dicitur:  
misereor super turbam. Secundo quia triduo sustinuerant eum; ideo di-  
citur: sustinent me. Spiritualiter hi tres dies sunt: dolor contritionis,  
ecce jam triduo sustinent me, nec habent [285]



i. e. comedant

i. e. licentia vero vel  
permisero

i. e. esurientes

pudor confessionis, et labor satisfactionis. Tertio movit dominum ad miserandum turbæ indigentia, unde dicitur: nec habent quid manducent. quid manducent: et si dimisero eos jejunos

i. e. in habitationem suam sp. viribus i. e. in itinere i. e. aliqui  
Dicit Chrysost.: si indigentia dominum non movisset, hic miraculum non fecisset, sed hic ostendit facto quod docuit verbo, Lucæ XIII<sup>o</sup>: cum facis in domum suam, deficient in via: quidam

i. e. quia i. e. ex ipsis i. e. de remotis partibus sp. ad me  
convivium, voca pauperes. Quarto movit Christum ad misericordiam turbæ labor, dicitur enim in evangelio: quidam ex eis de longe venerunt. Quinto enim ex eis de longe venerunt. Et

i. e. respondentes dixerunt sp. Jhesu i. e. apostoli i. e. quomodo  
quia adhuc laboraturi i. e. labores passuri erant, ideo dicitur: et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via. Sexto quia erant in responderunt ei discipuli sui: unde

sp. homines i. e. valebit i. e. satiare i. e. victualibus  
solitudine ubi necessaria venalia non invenissent, etiam si pecuniam habuissent, unde dicitur: quis poterit istos saturare panibus in solitudine etc. istos poterit quis hic saturare panibus

i. e. in deserto sp. dominus Jhesus sp. apostolos sp. in numero  
i. e. quæsit

Dicit ille bonus doctor Remigius: Christus dominus non interrogat discipulos quasi nesciens, sed cum paucos panes dicerent, eo majus miraculum fore declararetur

in solitudine. Et interrogavit eos: Quot panes

i. e. possidetis sp. apostoli sp. sibi sp. panes habemus i. e. mandavit  
Spiritualiter septem panes sunt uno modo isti: primus est verbum dei Matth. III<sup>o</sup> et Deuter. VIII<sup>o</sup>: non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Secundus est obedientia, Joh. habetis? Qui dixerunt: || <sup>406</sup> septem; et praecepit



i. e. sedere i. e. super humum i. e. accipiens sp. ad manus  
 III<sup>o</sup>: meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me. Tertius  
 est meditatio sancta (Iften felel valo zenth ghondolat); ideo di-  
 citur: meditatio sancta servabit. Quartus est oratio lacrymosa. Psta:  
 turbae discumbere super terram. Et accipiens

sp. quos habebant sp. deo patri sp. sua potestate i. e. tribuebat  
 cibatis nos pane lacrymosa i. e. cum oratione devota, Psmo septuagesimo  
 VIII<sup>o</sup>. Quintus est labor pœnitentiæ. Psta: labores manuum tuarum qui  
 manducabis: beatus es, et bene tibi erit, Psmo CXXVII<sup>o</sup>. Sextus panis  
 septem panes, gratias agens fregit, et dabat

sp. tamquam familiaribus sp. ad manducandum i. e. dederunt  
 amicis suis i. e. darent  
 est jucunda unanimitas seu societas (vruende eggeffegh auag tar-  
 fafagh) in bono. Oseæ II<sup>o</sup>: vadam post amatores meos, qui dant mihi  
 panes i. e. bona consilia. Septimus est eucharistia i. e. corpus Christi.  
 discipulis suis ut | apponerent, et apposuerunt

i. e. multitudini sp. ipsi discipuli i. e. pisces non multos sp. pisciculos  
 Joh. VI<sup>o</sup>: panis quem ego dabo caro mea est etc. Et ergo per hos VII  
 panes intelliguntur VII dona spiritus sancti etc.

turbae. Et habebant pisciculos paucos: et ipsos

sp. dominus Jhesus i. e. præcepit i. e. dari sp. turbæ i. e. comederunt  
 Spiritualiter per hos pisciculos significantur exempla boni operis et per  
 hoc docet Christus quod cibo verbi divini addendum est pulmentum  
 (azalek) i. e. exemplum boni operis, quia secundum b. Gregorium:  
 benedixit, et jussit apponi. Et manducaverunt

i. e. satiati i. e. collegerunt i. e. remanserat vel re-  
 lictum erat

plus docent seu movent exempla quam verba. In hoc autem quod bene-  
 dixit panes et pisciculos, docet nos cibos nostros verbo dei benedicere et  
 gratias agere, a quo est omne datum optimum et omne donum perfec-  
 tum, Jacobi primo etc.<sup>1</sup>

et saturati sunt et sustulerunt quod superaverat

<sup>1</sup> Lap aljân ez az anagramma: (d e u s i. e. dans æternam vitam suis).



sp. VII panum sp. etiam i. e. septem cophinos impleverunt  
 Hic ostenditur quod misericordibus (erg almafoknak) bona temporalia  
 a deo multiplicantur. Lucæ VI<sup>o</sup>: date et dabitur vobis. Dicit b. Grego-  
 rius: terrenæ substantiæ (ez vylaghÿ morhak) per hoc quod pauperi-  
 de fragmentis, septem | sportas. Erant

i. e. sed sp. homines i. e. comederent sp. exceptis parvulis et mulieribus  
 bus distribuuntur multiplicantur (zaparulnak). Hoc patet de vidua,  
 quæ Eliam pavit, tertii Reg. XVIII<sup>o</sup> etc.

autem qui manducaverant, quasi quatuor millia:

sp. dominus Jhesus sp. in domos suas

et dimisit eos.

*Marci VIII<sup>o</sup> capitulo.*

*Misereor super turbam etc.* Marci VIII et Matth. XV<sup>o</sup>.  
 Charissimi, sicut dicit Chrysost.: non est credendum quod turbæ  
 sine viatico (vton valo elefegnekwl) [i. e. alimento] ad  
 Jhesum in solitudinem venerint, sed prima et secunda die omnia  
 consumserunt, et ideo Christus tertia die misericordia motus de  
 omnibus jam consumptis miraculum fecit. Tamdiu autem turbæ  
 cum eo manebant primo propter suos infirmos, quos sanari  
 affectabant [i. e. desiderabant], unde dicitur Matth. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup> [286]  
 ubi de miraculo isto agitur: accesserunt i. e. venerunt ad eum  
 turbæ multæ habentes cæcos et claudos. Secundo propter docu-  
 menta salutaria, quæ ab eo audiebant. Tertio propter exempla  
 sanctitatis, quæ in ipso videbant. Istæ duæ causæ ultimæ ponun-  
 tur in Glossa Matth. XV<sup>o</sup>: Quia igitur turbæ jam cum eo triduo  
 fuerant, et alimenta defecerant, ideo eis misertus dominus Jhesus  
 dixit: misereor super turbam. Pro quorum verborum intellectu  
 notandum [est] quod olim (regen) misericordia dei tantum erat  
 in cœlo, unde Psta: domine, in cœlo misericordia tua, Psmo  
 XXXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>; deinde descendens de cœlo in quodam angulo (zeghe-  
 letben) se inclusit i. e. in iudæorum populo. Unde Psta: notus  
 in Judæa deus in Israel magnum nomen ejus, Psmo LXXV<sup>o</sup> <sup>3</sup>;  
 postea infudit se in uterum virginis, unde Psta: suscepimus

<sup>1</sup> v. 30. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 2.



deus misericordiam tuam in medio templi tui i. e. in utero matris tuæ, Psmo XLVII°<sup>1</sup>: ultimo ipsa misericordia dei diffusa est in universo mundo (vilagh zerenh), unde Psta: misericordia domini plena est terra, Psmo XXXII°<sup>2</sup> [XLI°], et Pso CXVIII°<sup>3</sup>. Misericordia tua domine, plena est terra. Ex quibus verbis sequitur primo quod deus videbatur esse misericors tantum super turbam angelorum (angalok fereghen); secundo super turbam iudæorum; tertio et ultimo est misericors super [turbam] omnium fidelium; ideo dixit in verbis theumatis: misereor super turbam. De ista autem misericordia tria dicuntur. Primo (promptitudo misericordiæ; secundo causa ||<sup>407</sup> motiva misericordiæ; tertio effectus misericordiæ. Primo) ergo ponitur promptitudo misericordiæ dei quæ notatur [in hoc] quod dicit: misereor super turbam. Quam quidem promptitudinem tria faciunt sc. proprietas naturalis, potentia universalis, et experientia singularis [w maga bÿz onfagoth weth felekenk]. Primum ergo quod facit deum promptum (kez) ad misericordiam, est proprietas naturalis. (Sicut enim naturalis) proprietas ignis est calefacere: sic proprium dei est misereri semper, et parcere, unde ecclesia orat dicens: deus cui proprium est misereri semper et parcere. Quia igitur misereri est proprium deo, ideo punire sibi est alienum (ideghenfeqh), involuntarium [i. e. invitum] et tardum. Primo igitur est alienum, unde Isayæ XXVIII°<sup>4</sup> dicitur: alienum est opus ejus ab eo (sc. opere punitionis). Et loquitur [Isayas] de opere punitionis. Secundum Glossam: apis enim habet [ mellificare, et hoc est officium i. e. opus sibi proprium. Habet et pungere, quando sc. molestatur i. e. impeditur, et hoc est alienum. Ita est de deo. Secundo punire ipsi deo est involuntarium, quia invite punit, unde Isayæ primo<sup>5</sup> dicitur: heu consolabor super hospitibus meis, et vindicabor de inimicis meis; ubi dicit Glossa: more pii patris, eos licet inimicos plangit et percutit. Tertio punire deo est tardum, quia sicut dicit Chrysost.; illud, quod homo secundum naturam facit, cito facit: illud, quod contra naturam facit, tarde facit. Sic et deus cito facit opus misericordiæ, quia est secundum naturam suam, tarde autem facit opus vindictæ et punitionis, quia est sibi contra

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 64. — <sup>4</sup> v. 21. — <sup>5</sup> v. 24.



naturam. Unde ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: an divitias bonitatis et patientiæ et longanimitatis ejus contempnis? Nota quod Chrysost. format i. e. facit tres quæstiones. Primo quærit: si opus punitionis deo est alienum, involuntarium et tardum, quare ergo punit? Respondet: quia compellitur (keteleneýtetik) [keze-reiteth], unde [ait, deus] invitus et cum magno dolore compellitur peccatores dampnare. Non enim sic dolet quod ipse ab eis offenditur, sed quia violenter (villoffagh zerenth) cogitur [i. e. compellitur] aliquem perdere, qui omnes vult salvare. Secundo quærit: cum (i. e. ex quo) in sua potestate deus habeat perdere et salvare, quis eum invitum compellit? Respondet: tu, qui non desideras misericordiam dei, nam sicut qui desideranti [misericordiam] denegat, crudelis est: sic qui non desideranti misericordiam præstat, injustus est. Tertio quærit: quis est homo, qui non desiderat misericordiam dei? Respondet: tu qui permanes in peccatis, desiderare enim misericordiam dei, est a peccatis converti ad deum, ille [enim] desiderat misericordiam dei, qui timet iram dei, qui autem non timet, non desiderat misericordiam sed contempnit (vtalÿa). Secundum quod facit deum promptum ad misericordiam, est potentia universalis; quanto enim, quis est magnanimior [nagÿob] tanto est ad indulgentiam (i. e. misericordiam) pronior. Hoc videmus in animalibus et hominibus, nam inter animalia ea quæ sunt nobiliora (seu potentiora), ad indulgentiam sunt magis prona; et e converso (az ellen) quæ sunt infirma et vilia, magis iracunda. Unde leo, qui est rex inter animalia, a catulo [i. e. a cane] provocatus se non vindicat (nem alÿa megh buzwÿat) [287] propter suam magnitudinem et nobilitatem, et catuli vilitatem; sed si catulus mordet catulum, mutuis morsibus se lacerant, quia vilia animalia sunt. Unde de leone dicitur:

Parcere prostratis scit nobilis ira leonis.

Similiter videmus, quod homines magnanimes sunt ad indulgentiam faciles; dicit enim b. Ambrosius: procul i. e. remote a magnanimis cupiditas ultionis. Et tertii Reg. XX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: Reges domus Israel clementes sunt; e converso autem

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 31.



mulieres, quia fragiles sunt, ad vindictam faciles sunt, Eccli XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: non est ira super iram mulieris. Deus igitur cum sit omnipotens, et nos viles vermiculi, nostras injurias parvipendit (keuesre vezÿ) [kevefre vezÿ] et si eas recognoscimus, statim remittit, et hoc [facit] propter suam majestatem, et nostram vilitatem, unde Psta: excelsus dominus et humilia respicit, Psmo CXXXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, ac si dicat: quia ipse est excelsus secundum potestatem majestatis, ideo humiles respicit oculo pietatis. Sap. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: misereris omnium domine, et nihil odisti eorum quæ fecisti quia omnia potes; quasi diceret: quia tu habes potentiam universalem [i. e. omnem], ideo habes misericordiam generalem. Unde et ecclesia orans dicit: deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas. Tertium quod facit deum promptum ad misericordiam, est experientia singularis. Molestiam enim morbi (naualyāÿat) [corfagnak naualaiath] tribus modis medicus scire potest. Primo per suam scientiam theoricam i. e. scientiam speculativam (bwchelege. tudwma.. mÿath) [belcefege tudomanÿa miath], et tunc est infirmo multum misericors. Secundo per practicam [banafan nak mÿatta] et exercitationem longam i. e. laborem longum, et tunc est magis misericors. Tertio per experientiam, quando in propria persona infirmitates plurimas est expertus, et tunc est maxime misericors. Et ideo bonum est, ut medici aliquando infirmentur, ut infirmis magis compatiantur: sed si esset aliquis medicus, qui esset bonus theoreticus [i. e. multum sapiens esset] (Jo bwlch) [Jo bvlth auag tudomanw], et bonus practicus et infirmitates sæpe expertus, iste esset adhuc magis misericors. Spiritualiter deus ante incarnationem suam, nostras infirmitates corporales et spirituales cognoscebat per æternam sapientiam, quasi | per quandam theoricam, et, ideo tanquam pater benignus multum erat misericors. Unde Psta: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognovit figmentum nostrum i. e. [et] fragilitatem [nostram]. Recordatus est quoniam pulvis sumus: et homo sicut fœnum et flos agri, Psmo CII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Post || <sup>408</sup> incarnationem autem scivit per quandam practicam et exercitationem longam. Triginta

<sup>1</sup> v. 23. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 24. — <sup>4</sup> v. 14. 15.



enim tribus annis circa nostras infirmitates sanandas practicavit et se exercitavit, et sic fuit magis misericors, unde Act. X<sup>o</sup> <sup>1</sup> de ipso dicitur: qui pertransivit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo. Et sicut medicus multum contristaretur, qui circa aliquem infirmum diu exercitasset se, et nihil profecisset: ita Christus modo tristi se habet, si suus labor in nobis vane (per-)transit. Unde ipse per os prophetæ dicit: contristatus sum in exercitatione mea i. e. labore meo: et conturbatus sum a voce inimici et a tribulatione peccatoris, Psmo LIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ac si dicat: de tribus doleo et contristor. Primo, quia mea exercitatio nihil valet (haznal); secundo, quia vox inimici i. e. diaboli suggestio (Ingherlefe) [vrdegnék kiztetefe] plus valet quam mea inspiratio (Ihlesem); tertio, quia peccatorem tribulo i. e. punio. Tertio scivit per experientiam, quia expertus est temptationes, famem, dolores, et mortem, et ideo factus est valde misericors; unde ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: non enim habemus pontificem. qui non possit compati infirmitatibus nostris: temptatum autem habemus per omnia pro similitudine absque peccato; et ad Ebr. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: cum esset filius dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam. (Secundum membrum sermonis.) Secundo ponitur causa motiva hujus misericordiæ, quæ quidem fuit devotio turbæ, quæ sc. devotio in duobus apparet (ÿelenik). Primo in hoc quod de longe veniebant. Spiritualiter illi de longe ad Christum veniunt, qui de peccatis ad Christum se convertunt. Sunt autem quidam qui peccant per infirmitatem humanam, sicut Petrus qui timore mortis Christum negavit. Tales veniunt de longe. Alii peccant per ignorantiam sicut Paulus qui dixit I<sup>a</sup> ad Tim. I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ignorans feci in incredulitate. Isti adhuc [autem] veniunt magis de longe. [288] Alii peccant per apertam i. e. per certam malitiam, sicut David, qui adulterium et homicidium commisit, et tandem conversus pœnitentiam egit. Et tales maxime de longe veniunt. Secundo apparet eorum devotio in hoc quod triduo secum manebant. Spiritualiter prima dies est cognitio veri [i. e. boni]; secunda detestatio (wtalas) mali [i. e. odium]; tertia amor boni. Sunt autem qui cum Christo nolunt stare i. e. manere, nisi per diem, sicut mali christiani, qui habent cogni-

<sup>1</sup> v. 38. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 13.



tionem veri, hoc est fidem veram, sed tamen neque malum odiunt, neque bonum faciunt. De talibus dicitur ad Tit. primo<sup>1</sup>: confitentur se nosse deum, factis autem negant. Alii autem sunt qui stant cum eo biduo i. e. per duos dies, tamen sicut desides (thuljnak) [i. e. pigri] et otiosi [reftek auag tunak], qui licet habent cognitionem veri et detestationem mali, tamen non habent amorem et operationem boni, de quibus dicitur Matth. VII<sup>2</sup>: omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur. Boni autem stant i. e. manent secum triduo, quia deum (habent) per fidem [cognoscunt] | malum i. e. peccatum fugiunt, et bonum faciunt. De isto triduo dicitur Genes. XL<sup>3</sup>; tres enim adhuc restant dies, post quos recordabitur Pharao ministerii (i. e. servitii) tui, et revocabit te in gradum pristinum i. e. in officium pristinum seu priorem. Ex quibus verbis habetur quod isti tres dies acquirunt nobis memoriam dei, mansionem æternam, et deo faciunt magnam lætitiā. (Tertium membrum.) Tertio ponitur in hoc evangelio efficacia misericordiæ, quæ fuit saturatio turbæ. Distinguit autem Glossa super Matth. cap. V<sup>o</sup> [XV<sup>o</sup>]: quatuor tempora sc. ante legem, sub lege, sub gratia et in gloria. In primo [tempore] non fuit satietas in intellectu, quia deum non cognoscebant, nec in affectu, quia justificari non poterant, unde ad Ephes. IIII<sup>4</sup> dicitur: tenebris obscuratum habentes intellectum, quoad primum; alienati a vita dei, quoad secundum. In secundo tempore [sc. sub lege] fuit satietas semiplena (fel telles leghes), quia intellectus fuit refocillatus i. e. satiatus per legem, quoad cognitionem; sed affectus remansit vacuus quoad justificationem, ad Rom. III<sup>5</sup>: per legem cognitio peccati, quoad primum, nunc | autem sine lege justificatio, quoad secundum. In tertio tempore [sc. gratia] est satietas plena, quia satiatus est intellectus cognitione, et affectus gratiæ plenitudine, Joh. primo<sup>6</sup>: gratia et veritas per Jhesum Christum facta est. In quarto tempore [sc. gloriæ] erit satietas plenissima, quia totus homo saturabitur, tam interior quam exterior. Interior quia intellectus satiabitur in aperta dei visione et dilectione: exterior quia satiabitur oculus in videndo oculo ad oculum faciem Christi, auris in audiendo vocem Christi; odoratus in

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 12—13.



sentiendo odorem Christi; os in loquendo ore ad os (zarol gara) cum ore Christi, manus in amplexando corpus Christi. Ad quem amplexum per intercessionem Virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus, Amen.

*Debitores sumus* (adofok vagunk), *non carni* (nem tefstnek), *ut secundum carnem* (teftzerent), *vivamus* (ellyenk). *Si enim* (mert), *secundum carnem vixeritis moriemini* (megh haltok). — Charissimi, hæc verba proposita beatus apostolus Paulus describit ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et leguntur in hodierna epistola. In quibus quidem verbis docet, non esse obediendum carni sed spiritui, nec esse vivendum carnaliter sed spiritualiter. Carnaliter enim (teftthzerent) vivit homo, quando caro justitiæ legibus (igaffaghzerent) contradicit, excitando membra corporis ad obediendum concupiscentiis suis. Heu quot sunt nunc taliter viventes, de quibus dicit b. Gregorius: omnes suis vitiis favent (teduezne) [kedveznek] et quod ad voluptatem carnis faciunt, ad necessitatis referunt || <sup>409</sup> actionem [i. e. opus], et sub specie virtutis vitium voluptatis excusant. Spiritualiter autem vivit homo, quando vas suum i. e. corpus studet (enchelkedik) possidere in sanctificatione i. e. in munditia, et honore. De quo Psta: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit Psmo C<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Multum videtur deus diligere munditiam, quam magnis expensis voluit comparare, sc. sanguinis sui effusione. Apoc. I<sup>o</sup> <sup>2</sup>: dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ergo non inmerito apostolus nos invitat (rezzezt) ad munditiam in verbis præmissis immunditiam carnis disvadendo [elkiztehven] dicens: debitores sumus non carni [289], ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. In quibus verbis probat duplici ratione, quod non est carnaliter vivendum. Primo, ratione debiti, cum dicit: debitores sumus. Debitor est qui alicui aliquid debet (tartozÿk). Non idcirco creati sumus ab omnipotenti deo, ut secundum carnem i. e. secundum desideria carnis vivamus, quia non sumus carni debitores sed deo, ut spiritualiter conversemur (i. e. viva-

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 5.



mus), cuncta transitoria et caduca (el mulandokath) pro nihilo ducentes, et (deo) debitum nostrum reddentes (sc. honorem, timorem, et amorem). Sed diceret: quid boni ab eo accepimus, ut ei debitores essemus? Respondetur quod quidquid boni habemus, ab ipso accepimus. Cum enim non essemus, ab ipso conditi (i. e. creati) sumus, et cum nostro vitio perditum essemus, ab ipso redempti sumus, donans nobis pariter bona temporalia, corporalia et spiritualia, promittens quoque æterna. Sed diceret: quomodo possumus ei reddere debitum? Respondetur quod serviendo voluntati ejus (i. e. faciendo), obtemperando (i. e. obediendo) mandatis ipsius; et quidquid boni habemus, non nostris meritis, sed ejus gratiæ imputemus, quia ut præmissi, quidquid boni habemus, ab eo accepimus. Unde I<sup>a</sup> ad Cor. III<sup>1</sup> dicitur: quid habes homo, quod non accepisti (a deo), et si accepisti, quid gloriaris [i. e. superbis]. Secundo, ratione dampni et periculi, de quo subditur: si secundum carnem vixeritis, moriemini. Hugo de S. Victore dicit: spiritus hominis in medio quodam loco constitutus est, supra se creatorem suum habet, cui subjectus esse (i. e. obedire) debet. Sub se carnem suam, cui debet esse prælatus (sc. spiritus). Aliud ergo creatori tenetur propter subjectionem, aliud carni propter prælationem. Creatori debet (i. e. tenetur), ut nunquam aliquid [aliud] præter ejus voluntatem faciat, carni vero debet ut eam secundum arbitrium [i. e. iudicium] regat, quia spiritus sessor est, caro vero jumentum (barom). Carni ergo primo detur frenum, ut præcipitem i. e. velocem eam a malo cohibeat. Secundo calcaria, ut in gratia se exerceat, et | exercendo excitet. Tertio pabulum i. e. nutrimentum, ut ejus infirmitatem sustentet (gÿamolo ha), ne deficiat. Frenum est timor, calcaria amor. Timor enim refrenat hominem a culpa, consideratione pœnæ æternæ, unde Eccli I<sup>2</sup> dicitur: timor domini expellit peccatum. | Deinde stimulat ad exercitium boni operis, ipse amor ostendens laborem esse tolerandum, propter recompensationem retributionis, unde ad Rom. VIII<sup>3</sup>: non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Debitores ergo sumus carni, ut ipsam co-[pro]-hibeamus ab iniquitate, et exerceamus in virtute,

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 18.



et sustentemus in infirmitate, unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: cibaria, virga, et onus asino i. e. corpori (nostro) dentur. Cibaria sustentationis, ne deficiat; virga timoris, ne lasciviat i. e. luxuriat; onus amoris, ut proficiat (vanalÿek). Sed debitores non sumus carni ut secundum carnem vivamus i. e. secundum desideria concupiscentiarum ejus. Sed quare non debemus vivere secundum carnem? Respondetur quod ideo quia dicit apostolus: si secundum carnem (i. e. secundum desideria carnis) vixeritis, moriemini. Carnaliter enim vivere est carnis operibus deservire i. e. vitiis, quæ sunt secundum apostolum ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: fornicatio, immunditia (hoc peccatum contra naturam), impudicitia, luxuria, idolorum servitus, homicidia, ebrietates, comessationes (i. e. gulositates) et his similia. Subdit ibidem apostolus: qui talia agunt, regnum dei non consequentur (i. e. non possidebunt). Et talibus debetur triplex mors sc. naturæ, culpæ, et gehennæ. Mors naturæ quia citius moriuntur, unde Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: noli esse stultus i. e. peccator, ne moriaris in tempore non tuo. Et nota quod mali (i. e. peccatores) cito moriuntur propter tria. Primo, ne plus vivendo deteriores i. e. pejores fiant. Secundo, ne plus quam expedit, justos affligant. Tertio ne bona temporalia, quibus sustentandi [i. e. nutriendi] sunt, indigentes, male vivendo consumant. Item mors culpæ sequitur opera (i. e. vitia) carnis, quia qui carnaliter vivit, occidit animam suam. Unde Jerem. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: mors ascendit per fenestras nostras (i. e. per oculos etc.), ingressus est sc. inimicus (seu diabolus aut peccatum) domos nostras. Fenestræ mortis sunt oculi nostri, dum aperiuntur ad visus malos; aures dum aperiuntur ad cantica sonora (hangoffaghos enekre), et ad verba otiosa; nares dum aperiuntur male ad bonum odorem; gustus (izles) dum aperiuntur ad dulcem saporem; manus dum aperiuntur ad illicitos tactus. De hac [290] morte (sc. culpæ) dicitur Sap. primo<sup>5</sup>: deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Impii autem i. e. peccatores || <sup>410</sup> manibus et verbis adquisierunt illam. Tandem mors gehennæ sequitur opera carnis, quia peccator post delectationes momentaneas transit ad pœnas æternas. A quibus per intercessionem virginis Mariæ

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> v. 19—22. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 21. — <sup>5</sup> v. 13. 16.



defendat vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum Chr. dominus dixisset: angusta est  
porta i. e. stricta et arcta via, quæ ducit  
ad vitam, et pauci ambulant in ea.

sc. Dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore dixit Jhesus

i. e. suæ disciplinæ i. e. diligenter cavete i. e. a diabolo, mundo, carne,  
adhærentibus sp. vos hæreticis, hypocritis et falsis  
consiliariis

Supple: præmonens eos ne sequerentur malos ambulantes in lata via  
perditionis i. e. dampnationis  
(ogÿatok) [ogiatok]

discipulis suis: Attendite a falsis prophetis,

i. e. accedunt sp. apostolos vel i. e. in vestibus i. e. agnorum  
christianos  
(Joh ruhaghba) [yoh ruhaba]

qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,

i. e. in intentione et animo nocendi i. e. diripientes et venantes  
corda simplicium veneno erroris etc.

Vestimenta ovium sunt species christianitatis (zemele), sicut orare,  
jejunare et similia, quæ omnia falsi prophetæ ideo assumunt, ut ho-  
mines sc. simplices decipiant etc.

(belel) [belwl] (raghadogo farkaffok)

intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

i. e. ab operibus sp. falsorum i. e. cognoscere sp. falsos  
prophetarum poteritis prophetas  
(w gemelchekbel az az w miuelkedetekbel)

A fructibus eorum cognoscetis eos.

Qu. d. certe non i. e. congregant i. e. de hæreticis, i. e. sanctitatem  
(nemdeÿe olha simplices homines vel veritatem  
mondanÿa nem) pungentibus  
[nemde ee olha

mondananaÿa nem] (zednek) (thwuiffekrel zelefeyeketh)

Numquid colligunt de spinis uvas,



i. e. aut i. e. de herbis spinosis i. e. opera meritoria i. e. taliter vel  
 quæ etiam significant vitæ æternæ consimiliter  
 falsos prophetas

boÿtorÿanokrol

(gordonkorokrol)

(figheket) (eÿkeppen mÿnden Jo fa)

aut de tribulis ficus. Sic omnis

sp. fructifera i. e. utilis sp. multos i. e. valentes i. e. producit  
 Secundum Glossam: Arbor bona est vir bonus vel mulier bona, et vo-  
 luntas bona facientes fructum bonum, hoc est opus condignum vitæ  
 æternæ etc. (teremth)

arbor bona fructus bonos facit: |

i. e. non bona i. e. sed i. e. non bonos i. e. producit i. e. non valet  
 Arbor mala est homo malus vel voluntas mala non faciens opus bonum  
 vitæ æternæ condignum interim quod manet talis etc.  
 (teremth) (nem hath)

Mala autem arbor fructus malos facit. Non potest

sp. fructifera i. e. utilis i. e. non bonos i. e. producere  
 Glossa: ut spina non facit uvam sic bona arbor fructum facit bonum et  
 mala malum. Et intellige semper interim quod manet talis; potest enim  
 fieri, ut qui sc. homo fuit arbor mala fiat arbor bona sp. per pœniten-  
 tiam, et si prius non producit fructus bonos, jam producet etc.  
 (fem)

arbor bona | fructus malos facere, neque

i. e. non utilis i. e. valentes i. e. producere  
 Comminatio (feneghetes) est grandis, hoc est: omnis homo qui non  
 operatur opera ex charitate procedentia, excidetur. Triplex est excisio sc.  
 per mortem naturalem, spiritualement et gehennalem etc.  
 (teremtheni)

arbor mala fructus bonos facere.

i. e. quælibet sp. arbor i. e. utilem,  
 (mÿnden fa kÿ auag mæl nem teremth)

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,



sp. infernalem qui est ignis supranaturalis i. e. ergo vel  
 (termezeth felet ualo) comburens animas propter hoc  
 (kÿ vaghtatik) (thuzben vettetik) (azert)  
 excidetur et in ignem mittetur. Igitur

i. e. ex operibus sp. falsorum i. e. cognoscere poteritis sp. falsos  
 prophetarum prophetas  
 Ex hac similitudine (ez peldabol) sequitur quod falsi prophetae ex  
 operibus eorum cognosci possunt etc.  
 ex fructibus eorum cognoscetis eos.

i. e. non qui- sp. christianus i. e. qui credit in me corde  
 libet et voce sed non opere  
 Solum illi intrabunt in regnum coelorum quorum quilibet observat dictum  
 Pstæ ita inquentis: quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit  
 (nēm mynden kereztyen)  
 Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine,

i. e. ingreditur i. e. in vitam æternam sc. christianus ille i. e. opere  
 complet  
 in loco sancto ejus? Responsio: Innocens manibus et mundo corde, qui  
 non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo etc.  
 (megen)  
 intrabit in regnum coelorum: sed qui facit

i. e. velle sp. servando ejus mandata  
 Qui licet ubique sit magis tamen dicitur esse in coelo, quia mirabilius  
 et excellentius ibi operatur. Sic anima magis dicitur esse in corde. Et  
 hoc est justissimum, quia qui hic i. e. in isto mundo, ea quæ sursum  
 (tegyen atyamnak akaratyath) (menyebe vagyon ag)  
 voluntatem patris mei, qui in coelis est: ipse

i. e. ingreditur i. e. in vitam æternam  
 dilexerint sc. salutaria, digni sunt ut  
 in sublimibus habitent locis.  
 intrabit in regnum coelorum.

*Matth. VII° capitulo.*



[291] *Attendite a falsis prophetis*, Matth. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et in hodierno evangelio. Charissimi, triplex invenitur prophetia. Una de præterito, sicut illa: in principio creavit deus cælum et terram, Genes. I<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Alia de futuro, sicut illa Esayæ VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ecce virgo concipiet, || <sup>411</sup> et pariet filium. Tertia de præsentis occulto, sicut illa, Joh. I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Secundum hunc modum accipitur triplex falsus propheta, sc. diabolus, mundus et caro. Primo ergo falsus propheta est diabolus, qui prophetat de præterito. Suadet enim homini stare in peccato superbiæ, luxuriæ et avaritiæ, adducens in exemplum quosdam præteritos, qui peccaverunt, et tamen a deo multum exaltati sunt. Sicut Paulus, qui peccavit peccato superbiæ, et tamen factus est apostolus. David, qui peccavit peccato luxuriæ, et tamen factus est prophetarum eximius. Et Matthæus, qui peccavit peccato avaritiæ, et tamen factus est dei evangelista electus. Et ex his diabolus arguit in corde peccatoris, quod etiam talia peccata [sunt] levia, et quod deus ea leviter [etiam] punit. Sed ista prophetia continet tria falsa. Primum est quia dicti viri (sc. Paulus et David) non sunt nobis dati in exemplum ut peccemus; sed si peccaverimus, de dei misericordia confidamus. Legitur in Historia tripartita, quod cum Theodosius imperator quemdam excessum aut [i. e.] peccatum commisisset; et in sui excusationem David qui peccavit adduxisset, dixit ei b. Ambrosius: qui secutus es errantem, sequere et pœnitentem. Item b. Augustinus scribit, quod dum quidam in puteum cecidisset, et alius superveniens: quomodo illuc ceciderit? interrogasset, ait: ne quæso (aut rogo) quæras [i. e. interrogas] qualiter huc ceciderim, sed inquire aut labora quomodo me liberare possis. Sic nullus debet considerare qualiter talis (vel talis) cecidit [i. e. peccavit], sed qualiter resurrexerit, (aut pœnitentiam egerit vel servaverit). Secundum similiter est falsum, sc. quod peccata levia sint, cum sint gravissima et ponderosa. Quod patet ex hoc, quoniam tria sunt fortissima sc. cælum, terra, et deus. Cælum enim habet fortissimam soliditatem [nag kemen fege wag yon], | Job XXXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: Tu fabricatus es [i. e. creasti cœlos], qui solidissimi quasi ære fusi sunt [erch belell-

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 14. — <sup>4</sup> v. 29. — <sup>5</sup> v. 18.



ettetek]. Terra habet perpetuam stabilitatem, Eccl. primo<sup>1</sup>: terra autem in æternum stat. Deus [autem] habet infinitam fortitudinem, per quam totus mundus sustentatur, ad Ebr. 1<sup>o</sup> 2: portans omnia verbo virtutis suæ. Et tamen peccatum sic est ponderosum, quod cœlum fregit [meg hafogathÿa]. Lucæ X<sup>o</sup> 3: videbam Satanam quasi fulgur de cœlo cadentem. Item terram aperuit, sicut patet Numeri XVI<sup>o</sup> 4: ubi sub pedibus peccatorum dirupta est terra (meg hafadoth) [meg hafadoth]. Item peccatum deum fatigat, ita quod peccatores portare nequit, unde Jerem. XXIII<sup>o</sup> 5 dicit ad peccatores: vos estis onus [i. e. pondus] mihi, projiciam quippe (i. e. certe) vos. Tertium similiter est falsum, quod [sc.] deus peccata leviter puniat, cum contrarium videamus. Nam peccatum superbiæ in angelis, qui ceciderunt, punivit infernali incarceratione, unde Isayæ XIII<sup>o</sup> 6 dicitur: in cœlum conscendam; et sequuntur verba: verumtamen ad infernum detraheris. Peccatum avaritiæ perpetua mendicatione punivit, | sicut patet Lucæ XVI<sup>o</sup> 7, in divite, qui guttam aquæ petivit, et habere non potuit. Peccatum (autem) luxuriæ punivit fœtenti igne ardore [ardore i. e. igne] (hoc est, cum sulphure fumizatum), sicut patet Genes. XIX<sup>o</sup> 8 in Sodomitis. Secundus falsus propheta est caro, quæ est propheta de futuro, suadet enim homini ut in carnalibus deliciis conquiescat, et alio tempore pœnitere poterit, et poterit in sua senectute deo servire. Sed ista prophetia continet tria falsa. Unum quod [conquiescat i. e.] requiescat homo in deliciis; cum tamen in deliciis non sit quies, quia pungunt animam amaritudine. Unde Prov. V<sup>o</sup> 9 dicitur: novissima (aut ultima) ejus sc. meretricis amara quasi absynthium. Nec in divitiis est quies, quia pungunt nimia sollicitudine [nag monkanak keref]. Ideo Matth. XIII<sup>o</sup> 10: spinæ vocantur (ipsæ sc. divitiæ). Nec in honoribus est quies, quia pungunt multiplici anxietate (lapalcodas) [lapalkodaffal] et timore, Job XV<sup>o</sup> 11: sonitus terroris semper in auribus meis; unde refert [i. e. dicit] Tullius, quod dum quidam Dionysium tyrannum (sc. regem) in

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 31. — <sup>5</sup> v. 33. — <sup>6</sup> v. 13. 15. — <sup>7</sup> v. 24. 26. — <sup>8</sup> *Odor* h. áll az *ardor* s innen van az eröltetett magyarázat. — <sup>9</sup> v. 4. — <sup>10</sup> v. 22. — <sup>11</sup> v. 21.



tot divitiis, deliciis, et honoribus constitutum diceret [292] esse beatum. Ille [vero] eum in thronum aureum jussit elevari [i. e. sedi] (sc. laudatorem), et mensam cum omnibus deliciis ante eum apponi: gladium autem acutissimum cum seta equina super caput ejus jussit appendi. Cum vero ille non comederet, et in timore maximo esset, dixit ei Dionysius (rex): Talis est vita mea, quam tu beatam putas. Secundum similiter falsum est, sc. quod alio tempore pœnitebit. Homo enim per se potest in peccatum ire, sed non redire. Et hoc ostenditur per quatuor exempla. Primum est Anselmi, qui dicit, quod homo in foveam sive in puteum se præcipitari potest (i. e. mittere), sed per se exire non potest. Et istud exemplum convenit avaris. Unde de avaro Isayæ XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: formido (ÿenefegh) [ÿienefeg] fovea, et laqueus super te, qui inhabitator es terræ. Avarus enim inhabitat terram per amorem, est in formidine ne divitias perdat; est in fovea cupiditatis, quæ ipsum non satiat; est a diabolo illaqueatus, ut nunquam aliena restituat. Secundum exemplum est, Chrysostomi, qui dicit: sicut navis fracto gubernaculo (korman tarto ewezw) [korman tarto ewezw], illuc vadit ubi tempestas [veg] voluerit: sic homo perduto auxilio gratiæ dei, non facit quod vult sed quod diabolus. Et istud exemplum convenit luxuriosis. Unde de luxurioso dicitur Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: eris sicut dormiens in medio mari, et quasi sopitus i. e. dormiens (gunÿado) [funadas] gubernator, amisso clavo [korman tarto ewezwth]<sup>3</sup>. Mare est profunditas concupiscentiarum, in qua homo dormit, cum ipsis voluptatibus obedit, et in ipsis vivit, ubi gubernaculum i. e. auxilium gratiæ dei perdit, et ideo quocumque ventus temptationis ducit, illuc vadit. Tertium exemplum similiter est Chrysostomi, qui dicit: antequam peccamus, liberi sumus; sed si semel nos operibus diaboli obligaverimus (seu alligaverimus), jam nostra virtute i. e. potestate non possumus liberari. Sicut enim regem facit populus, factum tamen deponere non potest, || <sup>412</sup> quia in sua potestate fuit facere, sed non est in sua potestate expellere i. e. deponere. Sic postquam homines in suis cordibus thronum [i. e.

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 34. — <sup>3</sup> *Lap aljân*: (clavus vulgo korman tarto ewezw proprie).



sedem] diaboli posuerint, difficulter | quis eos corrigere poterit, nisi deus. Et istud exemplum convenit superbis, qui pro rege diabolum habent, unde de diabolo Job XLI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: ipse est rex super omnes filios superbiæ. Quartum exemplum ponit Augustinus, dicens, quod homo potest se ipsum vulnerare usque ad mortem, sed non potest se ipsum sanare. Et istud exemplum convenit omnibus peccatoribus, quia quodlibet peccatum mortale est vulnus animæ, sicut patet Lucæ X<sup>o</sup>, de illo, qui incidit in latrones i. e. dæmones, et vulneraverunt eum etc. Tertium similiter est falsum sc. quod sufficit deo dare senectutem. Unde b. Bernardus dicit: maledictus homo qui florem juventutis dat diabolo, et fecem senectutis (dat) deo. Tertius falsus propheta est mundus, qui est propheta de præsentī. Mundus enim tria habet in se, sc. concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ, ut habetur I<sup>a</sup> Joh. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Suadet homini ut ista diligat, quamdiu vivit, sed est falsus propheta, quia cito deficit homo quantum ad ista. Istius signum habetur Nahum II<sup>o</sup> <sup>3</sup> ubi dicitur: state, state, et non est qui revertatur. Alloquitur propheta primo superbos morientes [dicens]: state, state (megh mar ad ŷatok) [mar ag ŷatok meg ŷ mar ag ŷatok meg ŷ] i. e. [vos] qui consuevistis tam potenter stare. Modo state i. e. flatum et spiritum continete [reservate], et de mundo nolite exire. Subdit propheta: non est, qui revertatur. Quasi diceret: non [est] de superbis et potentibus, qui possit ad vitam redire. Secundo propheta alloquitur avaros morientes, dicens: diripite argentum, diripite aurum (i. e. portate vobiscum). Quasi diceret: ad regionem ignotam pergitis (i. e. transitis), ideo de vestro auro et argento vobiscum portetis. Subdit idem propheta: non est finis divitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus i. e. mors, quæ est finis hominis; non est deputata ad divitias deferendas [i. e. portanda], nec ad vasa aurea vel argentea asportanda (i. e. deputanda). Quid ergo fiet de avaris? subditur: dissipata est ejus substantia (tek o ŷ ŷk mor ha ŷa) [el tek o ŷ ta thek w mor ha ia] sc. a parentibus et cognatis. Scissa est ejus anima sc. a dæmonibus, dilacerata est ejus caro sc. a vermibus. [293] Tertio propheta alloquitur deliciosos morientes (i. e. gulosos)

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 8.



dicens: Cor tabescens (l a n k a d o k) [ā l a n c a d o t z ŷ w] et dissolutio geniculorum, et defectio in cunctis renibus (i. e. genitalibus); hoc est: vos deliciosi, qui habuistis cor tam lætum, habebitis illud acerbitate i. e. amaritudine pœnarum tabescens, et stupidum [ol ŷ y e n e], et qui habuistis genua non infirmata a jejunio, sed impingvata præ nimio cibo; habebitis lassa et dissoluta præ nimia esurie in inferno. Et qui habuistis renes inflammatos [sc. ad luxuriam], igne malæ concupiscentiæ, habebitis eos consumptos igne gehennæ. Quarto ponit propheta: quid fiet de omnibus tam superbis quam avaris, | quam deliciosis, dicens: facies eorum quasi nigredo ollæ. Omnes enim habebunt facies nigras præ nimia ignis adustione i. e. combustione [i. e. crematione]. Nigriores præ nimia famis attenuatione [f w r e n t h e f f e l]. Nigerrimas præ nimia fumi infernalis obfuscatione [i. e. denigratione], a qua per intercessionem Virginis Mariæ defendat nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen. (Sequitur IX dominica.)

(Nonā dominica in æstate.)

*Non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt.*  
Ia ad Cor. X<sup>o</sup> <sup>1</sup>, (Charissimi) et in hodierna epistola. Charissimi, quando aliquis potens nititur capere castrum, portam occupat [a c c a p u f e l e l v ŷ a i n k a b] quia habita porta castrī, per quam exercitus de facili intrat, et castrum haberi potest. Sic diabolus volens genus humanum in primis parentibus decipere, portam obsedit. Porta est gula, per quam diabolus totam familiam suam introducit, igitur ad portam oris major custodia apponenda est, [quia] frustra contra alia vitia laboratur, nisi prius gula refrenetur. Qui enim tenet equum per os, ducit eum quo vult [m e g z a b o l a f t a w t e t h]; sic diabolus gulosos ad suam ducit voluntatem. Unde ille b. apostolus Jacobus exemplum nobis contra gulam adducens dicit, ut habetur Jacobi III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: si autem frenos in ora equorum mittimus ad consentiendum nobis, omne corpus illorum circumferimus [i. e. ducimus]. Ideo et apostolus [Paulus] paterne | nos [h]ortatur ad detestationem [i. e. abhumanationem] gulæ verbis in præmissis

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 3.



dicens: non simus concupiscentes malorum etc. In quibus quidem verbis, et in tota epistola enumerat quinque temptationes [wth keferteteth zamlal], quarum tres sunt carnales, et duæ spirituales. Prima temptatio est de gula, a qua dehortatur [el kÿzteth] nos, dicens: non simus concupiscentes malorum sp. ciborum et vitiorum, sicut et illi sc. judæi concupierunt carnes et pepones, et ea quæ in usu habebant comedendi in Aegypto dicentes Num. XI<sup>o</sup> 1: quis dabit nobis ad vescendum [i. e. ad comedendum] carnes? Recordamur piscium quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem veniunt nobis cucumeres, et pepones, et cepæ, et allia. Anima nostra arida est (megh fonÿadoth) [meg fonyadotimar lelkenk] nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man [my eg] i. e. quid est hoc? Sed diceret: filii Israël habebant in deserto multitudinem animalium, et desiderabant carnes, quare non comedebant de illis animalibus? Respondetur primo quod non desiderabant carnes pecorum, sed carnes avium [madar huft kiunnak volth], quibus soliti erant vesci [i. e. uti] in Aegypto. Nilus enim fluvius in littoribus multa genera avium habet, et de his vesci appetebant. Secundo potest dici, quod parcebant pecoribus suis propter avaritiam [zugodnak volth Moÿses elen]. Fugiamus ergo charissimi, concupiscentiam malorum, et contra eam pugnemus [in] quantum valemus. Unde apostolus volens nos sollicitos reddere [zorgalmazatusok legenk], ut a gula caveamus, dat nobis exemplum illorum judæorum, qui per concupiscentiam offenderunt deum, et in || <sup>413</sup> heremo perierunt. Heu quot et quanti modernis temporibus pereunt propter gulam? Unde Seneca: Major pars hominum voluptate [voluptuose] perit. Audi gulose, tu ventrem imple, ut a laude dei cesses, tu habundas superfluis, pauper eget [i. e. indiget] necessariis. Considera, quid evenit diviti epuloni, qui noluit respicere pauperem [sc. Lazarum], sepultus est in inferno, ad tantam devenit inopiam [i. e. egestatem], quod nec guttam aquæ habere potuit, nec poterat habere in æternum. Secunda temptatio est de lascivia bwÿafagrol, a qua dehortatur nos idem apostolus [294], dicens: neque idolatræ efficiamini [baluan ÿmadok]. Idolum enim hominis

<sup>1</sup> v. 5. 6.



est, quidquid plus quam deum colit, aut diligit. Unde subditur: sicut quidam ex ipsis, sp. qui vitulum fecerunt ad montem Sinai, ut habetur Exodi XXXII°. Idolum græce: forma a b r a z sive species dicitur latine; latría autem græco vocabulo dicitur: servitus [vel honor] quæ omnipotenti deo competit; ex quibus nominibus componitur idolatra (b a l w a n ý m a d o) [idolatria], et est ille qui honorem et servitutem soli omnipotenti deo convenientem exhibet idolis. Nam de idolatria subjungitur: Sedit populus manducare et bibere, et surrexit ludere i. e. chorizare [choream ducere]. Veterem historiam hic tangit (r e g h ý d o l g o t h v e t ý) apostolus, quomodo egressi filii Israël ex Aegypto, et dum venissent circa montem Sinai, Moyse ascendente in montem ad dominum, et ibi quadraginta diebus et noctibus moram trabente, convenerunt i. e. simul venerunt (vel omnes) ad Aaron, petentes ut faceret eis deos, qui ipsos præcederent. Dicebant enim: Moysi, qui nos eduxit de Aegypto, nescimus quid accidit. Tunc accipiens Aaron ab eis inaures, fecit inde vitulum conflatilem (e t t e t h b w r ý w t h) [w t e w t h b o r ý u t h], quem colebant ægyptii, statimque ædificantes aras, immolaverunt hostias, dicentes: hi sunt dii tui Isarël qui te eduxerunt de terra Aegypti, completoque sacrificio sederunt ad manducandum et bibendum, et post modum surrexerunt ludere ad diversa joca, et ad choreas, insuper inceperunt fornicari, quapropter ibidem multitudo judæorum interfecta est a fratribus (w g a n w m a g o k m e g e l ý k e g m a f t h) suis, Moyse jubente, et domino volente. Quod factum ideo replicat i. e. commemorat apostolus, ut non crederent se corinthii immunes [i. e. innocentes] a crimine idolatriæ (a r t a t l a n o k a t h). Sed pro dolor [ý a ý] temporibus nostris multi videntur idola colere. Quidam enim colunt idolum aureum sapientiæ suæ, quidam idolum argenteum eloquentiæ suæ, de quibus dicitur Oseæ VIII°<sup>1</sup>: argentum et aurum suum fecerunt sibi idola ut interirent i. e. interficerentur (vel dampnarentur). Alii vero colunt idolum terrenum avaritiæ suæ, ad ¶ Ephes. V°<sup>2</sup> et ad Coloss. III°<sup>3</sup>; Avaritia est idolorum seu simulacrorum servitus. Alii colunt idola lutea luxuriæ. Hæc idola ¶ sunt mulierculæ circumornatæ [i. e. circum parte

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 5.



ornati] - ut similitudo templi, ad Rom. primo<sup>1</sup>; mutaverunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis; propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum. Sed ex quo mentio fit de chorea, quaeritur utrum chorea et hujusmodi ludi sint liciti? Respondetur secundum Albertum in quarto, dist. XVI<sup>a</sup>, quod hujusmodi ludi licet secundum se non sint mali, tamen possunt fieri male quadrupliciter. Primo si fiant ad provocandam libidinem et hujusmodi. Secundo si non convenient personae in clericis seu religiosis, aut aliis hujusmodi. Tertio si fiant incongruo tempore, ut tempore tristitiae vel poenitentiae. Quarto si fiant in loco sacro. Si vero fiant ex causa alicujus honestae laetitiae, et a personis saecularibus tempore congruo, et in loco non sacro et non libidinoso animo, tales ludi sunt liciti. Tertia temptatio est de fornicatione, a qua nos apostolus dehortatur dicens: neque fornicationi, sicut quidam ex ipsis (sc. judaeis) fornicati sunt sp. cum madianitis, et ceciderunt una die ex eis viginti tria millia. Legitur enim Num. XXIII<sup>to</sup>, quod Balaam ariolus i. e. pythionissa [n ỹ 3 w] cernens animos judaeorum pronos ad libidinem et paratos ad idola colenda, ductus et captus avaritia pecuniarum, dedit Balaam [regi] moabitarum et madianitarum consilium ut constitueret puellas juvenculas meretrices in domorum hostiis decenter ornatas (3 e p e n f e l e l t h e 3 u e n], et ante hostia domorum idola et aras, ut venientes israelitae caperentur amore illarum et coirent cum illis. Ita tamen ut prius adorarent idola. Hoc enim facto cognoscebat iram dei excitandam contra eos, quod et factum est, et perierunt ex eis multa millia, ut audistis, et pæne i. e. quasi omnes periissent, nisi Phinees zelatus zelo domini i. e. armatus amore domini confodisset (a l t a l ỹ t e t t e v o n a) cuspide virum ebraeum cum madianita scorta (p a r a 3 n a u a l) [i. e. meretrice] in locis genitalibus. Cujus rei causa quievit ira dei a populo. Unde Psta: stetit [295] Phinees et placavit: et cessavit quassatio, Psmo CV<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Ex praedictis colligimus, quod luxuria facit apostatare (e l ỹ d e g e n e ỹ t h) a deo, unde Eccli XIX<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: vinum et mulieres faciunt apostatare sapientes, sicut accidit Salomoni, cujus cor depravatum

<sup>1</sup> v. 23. 24. — <sup>2</sup> v. 30. — <sup>3</sup> v. 2.



[i. e. aversum] est per mulieres, ut sequeretur deos alienos, ut habetur III Reg. XII<sup>o</sup>. Quarta temptatio est de accidia qua specialiter [ÿelennen] temptantur religiosi (The es para z th ketelezve vag az parancholatokra). A qua dehortatur nos apostolus cum dicit: neque temptemus deum sicut quidam eorum temptaverunt, et a serpentibus perierunt, ut habetur Num. XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Legitur enim ibi: tædere cæpit populum itineris et laboris: locutusque contra deum ac Moysen ait: Cur || <sup>414</sup> eduxisti nos in solitudinem [i. e. in desertum] de Aegypto ut moriemur ibi? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra jam nauseat (vtalas) [vnduklÿa] super isto cibo levissimo. Sequitur: quamobrem misit dominus in populum serpentes ignitos. Reducit ergo apostolus talia ad memoriam, et admonet ne nos in eadem causa inventi tradamur diabolo, cujus figuram [i. e. exemplum] serpentes habuerunt. Quinta temptatio est de impatientia, a qua dehortatur nos b. Paulus apostolus cum dicit: neque murmuraveritis [ne zaÿgodÿatok] contra flagella dei seu contra præcepta superioris sicut [quidam eorum sc.] Dathan et Abiron (Anibiron) et socii eorum contra Moysen et Aaron murmuraverunt, et exterminati sunt cum omni domo sua, ut habetur Num. XVI<sup>o</sup>. Et Psta inquit: Et aperta est terra et deglutivit Dathan etc., Psmo CV<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et ergo charissimi a prædictis vitiis secundum monitionem (apostoli) nos custodiamus, ut per intercessionem virginis Mariæ gaudia æterna consequi valeamus, quæ nobis largiatur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum dominus Jhesus contra avaritiam  
pharisæorum dixisset parabolam de filio  
prodigo quem pater pie suscepit

i. e. inquit      sp. dominus

In                  illo                  tempore                  dixit                  Jhesus

<sup>1</sup> v. 4—6. — <sup>2</sup> v. 17.



i. e. disciplinæ suæ adhærentibus      i. e. istam similitudinem vel hanc  
[vel sequentibus]      exemplarem locutionem

Istam parabolam [pro-]posuit dominus Jhesus, ut avaritiam magis confunderet et homines ad misericordiam provocaret

discipulis | suis parabolam hanc :

i. e. deus pater et homo Jhesus Christus      i. e. locuples      i. e. possidebat  
Substantia temporali et etiam spirituali, quia  
domini est terra et plenitudo ejus

homo quidam erat dives, qui habebat

[i. e. dispensatorem]      i. e. iste villicus      i. e. accusatus

Villicus proprie est villæ custos, sed hic ponitur pro œconomo, hoc est pro dispensatore qui universam substantiam domus dispensat

[kinek fonadÿa vala]

villicum, et hic diffamatus est

sp. divitem

i. e. male exposuisset      i. e. res temporales

sp. divitis

Quasi diceret: infamatus est quasi dissipator. Et Glossa dicit hic: dissipatio in hoc attenditur, quod vel bona indebito [modo] congregantur vel male expendentur

[el tekogzlota volna a kazdag embernek]

apud illum, quasi dissipasset bona ipsius.

sp. ille dives

i. e. accersivit

sp. ad se

i. e. dixit

sp. villicum

Supple: interius et exterius, prædicatione et inspirationibus, flagellis et muneribus [w neki]

Et vocavit illum, et ait illi :

sp. est

i. e. quod

i. e. auribus

sp. villico

i. e. da

percipio

Quasi dicat: Ecce malum audio de te, est ne verum? et si verum est, cures emendare te ipsum [sc. per pœnitentiam, vulgo ÿgezð meg magadat]

[mÿ eg ah mith hallok te feleledh]

[aggÿ gamoth]

Quid hoc audio de te? redde



i. e. computum i. e. dispensationis tuæ i. e. tempore mortis i. e. quia  
vel villicatione tua vel post mortem

Tempore enim mortis et extremi iudicii finalis quilibet reddet rationem  
de temporalibus bonis, corporalibus et spiritualibus etc.

rationem villicationis tuæ: jam enim

i. e. non valebis i. e. villicationem tenere i. e. dixit [i. e. sed]

Hoc est dispensationem aliquam habere divitiarum animæ et corporis  
[eggikkel fem leheth azthan zabad]

non | poteris villicare. Ait autem

i. e. villæ custos sp. cogitando i. e. quid agam sp. deus gloriosus

Supple: timore perterritus Glossa: ut poenas evitem. Non ait: quid

in sua cogitatione, et in dicam? quia non in sermone est regnum  
hoc facit sapienter dei sed in operatione et virtute

[w benne]

villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus

i. e. removet i. e. dispensationem i. e. laborare i. e. non possum  
sp. cum sum senex et debilis, nec  
consvetus operari

Quasi dicat: intendit me deponere de officio meo per mortem corporalem,  
et ex tunc nullum mihi restat remedium, si vivens bona non egero

aufert a me villicationem: fodere non valeo,

i. e. rogare vel hostia- i. e. verecundor i. e. adverto diligenter qualiter

tim petere possum mihi providere in futuro

Supple: quia tunc diceretur mihi cum fatuis virginibus: ite potius ad  
videntes et emite vobis Matth. XXV<sup>o</sup> etc.

[296] mendicare erubesco. Scio quid faciam,

i. e. quando i. e. remotus vel i. e. extitero i. e. dispensatione  
depositus

Hoc est: a custodia vel dispensatione  
divitiarum corporis et animæ

ut, cum amotus fuero a villicatione,



i. e. illi quibus miseri- i. e. in habitacula sua i. e. simul vocatis vel  
cordiam fecero congregatis

Glossa dicit: regnum cœlorum domus pauperum est, unde Matth. V<sup>o</sup>  
dicitur: beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum etc.

recipiant me in domos suas. Convocatis

i. e. ergo i. e. omnibus i. e. debito obligatis i. e. domino suo sp. debitori  
Villicus convocat debitores domini sui ut laxet i. e. dimittat eis de debito  
ut magis gratus sit eis

itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo:

i. e. quantitatis [quantis] et quot es sp. cujus bona ego sp. debitor  
obligatus, hoc est: quanta paupertate dispenso convocatus  
gravaris

Quantum debes domino meo? At ille

sp. illi inter- Dicit Beda hic: cados græce am- sp. ille villicus sp. debitori  
roganti phora dicitur; latine: continens  
tres urnas (cheber)

dixit: Centum cados olei. Dixitque illi:

i. e. chartam vel literam in qua Cito debent fieri opera  
scriptum est debitum tuum misericordiæ  
Accipe cautionem tuam: et sede cito, et

Glossa: dimidiam partem dimittit, quia per i. e. postea vel i. e. alteri  
oleum spiritualis misericordia intelligitur, tandem vel alii  
quæ habundantior esse debet corporali etc.

scribe quinquaginta. Deinde alio

sp. ille villicus i. e. sed i. e. quanto teneris sp. debitor i. e. dixit  
sp. domino meo

Opera enim misericordiæ non sunt exhibenda  
tantum uni, sed pluribus indigentibus

dixit: || <sup>415</sup> Tu vero quantum debes? Qui ait:



i. e. mensuras i. e. frumenti sp. villicus sp. debitori i. e. recipe  
 Dicit Beda: Corus triginta modiis impletur, et est mensura aridorum  
 i. e. siceorum vel sicut cadus liquidorum i. e. liqui humidorum

[zaz gerla buzaval]

Centum coros tritici. Ait illi: Accipe

i. e. tuum registrum vel chyrographum i. e. bis quadraginta  
 Ecce quantam partem isti dimittit. Ratio potest esse literalis, quia corus  
 est major mensura quam cadus. Sed spiritualis ratio est, quia spiritualia  
 opera misericordiae maiora sunt, quam corporalia

litteras tuas, et scribe octoginta. Et

i. e. recommendavit sp. suos i. e. fraudis vel dolositatis  
 Non laudavit de laude quam fecerat, sed de  
 prudentia qua sibi in futuro praeviderat

[az vr]

laudavit dominus | villicum iniquitatis, quia

i. e. caute vel sapienter i. e. egisset i. e. amatores hujus mundi  
 sp. acquirendo amicos

[twv v o n a]

prudenter fecisset: quia filii hujus saeculi

i. e. astutiores sp. ad acqui- i. e. viris spiritualibus i. e. operibus carnalibus  
 renda temporalia vel viris deum timentibus vel in temporalibus  
 [fenesfeg fyäytul] bonis acquirendis

prudentiores filiis lucis in generatione sua

sp. Jhesus sp. discipulis meis vel sp. per largitionem sp. morituris  
 divitibus eleemosynarum

Manifestat dominus Jhesus hic, quare  
 hanc parabolam proposuerit etc.

[magatoknak]

sunt. Et ego vobis dico: facite vobis

sp. qui vobis subveniant i. e. de rebus temporalibus i. e. inique acquisitis  
 in futuro vel de divitiis vel conservatis

amicos de mammona iniquitatis:



|              |                         |                               |
|--------------|-------------------------|-------------------------------|
| i. e. quando | sp. per mortem          | i. e. ipsi amici vel pauperes |
|              | [meg fogatecozandothok] | [vegenek erek]                |
| ut,          | cum defeceritis,        | recipiant vos                 |

i. e. in cœlum, quod cœlum nominatur pluraliter  
propter diversitatem præmiorum, nam Joh. XIII<sup>o</sup>  
dicitur: in domo patris mei mansiones multæ sunt etc.

in aeterna tabernacula.

*Lucae XVI. cap.*

Charissimi, sicut dicit Glossa interlinealis, homo iste est omnipotens deus, per villicum vero quilibet homo intelligi potest, cui deus omnia temporalia dispensanda commisit. Unde Psta: omnia subjecisti sub pedibus ejus, | Psmo VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Sæpe enim homo dissipat bona temporalia vel injuste congregando, vel indebite retinendo, vel illicite exponendo. Et ideo talis apud deum non inmerito diffamatur. Diffamatio autem aliquando causatur i. e. fit a personis gravibus i. e. probis, et tunc facit violentam præsumptionem: aliquando a personis levibus, et tunc facit levem [i. e. parvam] suspicionem (gÿanakodafth); aliquando a personis infamibus [i. e. malis], et tunc potius infamato (hÿrevezteth) [indiffamato] facit commendationem. Infamia [i. e. accusatio] autem peccatoris causatur ab angelis, qui sunt fide digni, qui nobis ministrant, et [297] ideo opera nostra deo renunciant, et deus in morte cujuslibet, vel in judicio rationem requiret. De isto igitur villico quatuor ponuntur. Primum est collatio (i. e. datio) potestatis, cum dicitur: homo quidam erat dives, qui habebat villicum etc. Sicut autem dicit Glossa: villicus, proprie est villæ custos, sed hic ponitur pro dispensatore (faffar), qui universam substantiam domus dispensat, et ideo signat bene quemlibet hominem, qui tria a deo dispensanda recepit, sc. res temporales, corpus, et animam, ut de rebus reddat sibi eleemosynas, de corpore casta jejunia, de anima vero orationes devotas. Ista sunt tria, quæ (astrologi) obtulerunt domino, sc. aurum, thus, et myrrham, ut habetur Matth. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Per aurum intelligitur substantia temporalis, de

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 11.



qua eleemosynæ sunt faciendæ. Unde Thobiæ IIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: ex substantia tua fac eleemosynam. Per thus intelliguntur orationes devotæ; unde Psta: dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Psmo CXL<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Per myrrham (intelligitur) mortificatio (i. e. attenuatio vel) maceratio carnis; ad Coloss. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: mortificate membra vestra. Secundo ponitur diffamatio criminis, cum dicitur: et hic diffamatus est apud eum, quasi dissipasset bona ejus. Peccator enim dissipat res temporales, cum eas illicitè (meltatlan) expendit; dissipat corpus, cum ipsum in voluptatibus nutrit; dissipat animam, cum non devotas [orationes] effundit, sed immundas cogitationes in eam mittit. Talis significatus est per filium prodigum Lucæ XV<sup>o</sup>, qui totam substantiam dissipavit, qui corpus suum voluptatibus dedit, qui animam suam immundis cogitationibus replevit, quæ signantur per siliquas malatha porcorum i. e. dæmonum. Tertio ponitur districta requisitio rationis, cum dicitur: redde rationem villicationis tuæ, jam enim non poteris villicare. Requiret enim deus in morte et iudicio, qualiter quilibet homo dispensavit illa tria sibi commissa, sc. res, corpus, et animam. Sed tamen ante illud districtum examen i. e. iudicium, ubi dabitur sententia diffinitiva [i. e. finalis sententia], tres interim super illis tribus incidunt (i. e. oriuntur) [i. e. fiunt] quæstiones, quæ per sententiam interlocutoriam dissolvuntur. Prima quæstio incidit: quantum ad res temporales inter viros religiosos, [et mundanos, utrum melius sit divitias contempnere (i. e. spernere)], quam eas retinere? Et dicunt viri religiosi, quod melius [est] eas contempnere, et adducunt pro parte sua duas leges || <sup>416</sup> [i. e. duas scripturas]: unam evangelicam, quæ habetur Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup>, ubi dicitur: vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, veni et sequere me, et habebis thesaurum in cælo. Aliam apostolicam, unde I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> apostolus inquit: qui volunt divites fieri, incidunt in temptationes diaboli, et desideria multa et inutilia, quæ mergunt homines in interitum. E contra homines mundani dicunt, quod melius est divitias retinere, quia inde multæ eleemosynæ fieri possunt; et adducunt pro parte sua duas leges: unam evangelicam, quæ habetur hic. Dicitur

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 21. — <sup>5</sup> v. 9.



enim in fine evangelii: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Aliam apostolicam, unde II<sup>a</sup> ad Cor. IX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui parce [ke u e f e t] seminat, parce et metet; qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam. Judex autem noster dominus Jhesus auditis allegationibus, hinc et inde dat sententiam interlocutoriam, dicens Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: dives difficile intrabit in regnum cœlorum. Facilius est transire camelum per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Et intelligitur de illis divitibus qui totum cor in divitiis posuerunt; ideo monet [i. e. consulit] propheta: divitiæ si affluent, nolite cor apponere, Psmo LXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Secunda quæstio incidit vel oritur quantum ad corpus inter viros spirituales et corporales [carnales]: utrum sit melius castitatem servare, quam matrimonium contrahere. Et dicunt viri spirituales, quod melius est castitatem servare, et adducunt pro parte sua duas leges [i. e. auctoritates]. Unam evangelicam, ut matrimonia dimittantur, et castitas observetur; unde Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, autem matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Aliam apostolicam, quæ habetur I<sup>a</sup> ad Cor. VII<sup>o</sup> <sup>5</sup>, ubi dicitur: [298] Qui matrimonio jungit (i. e. dat) virginem suam, bene facit: et qui non jungit melius facit. E converso [a 3 ellen] homines carnales dicunt, quod melius est in matrimonio vivere, et adducunt pro parte sua duas leges: unam divinam, per quam deus matrimonium instituit dicens Genes. I<sup>o</sup> <sup>6</sup>: crescite, et multiplicamini, et replete terram. Aliam apostolicam, unde I<sup>a</sup> ad Tim. V<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: volo autem juniores nubere et filios procreare. Judex autem noster dominus Jhesus auditis ambarum partium allegationibus, dat sententiam interlocutoriam dicens Lucæ XX<sup>o</sup> <sup>8</sup>: filii hujus sæculi nubunt et traduntur ad nuptias: illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducunt uxores. Ac si dicat: illi qui volunt habere suas consolationes in mundo, uxores ducant: illi vero qui volunt tantum placere deo,

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 23. 24. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 29. — <sup>5</sup> v. 38. — <sup>6</sup> v. 28. —  
<sup>7</sup> v. 14. — <sup>8</sup> v. 34. 35.



uxores non accipiant. Unde et apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. | Tertia quæstio incidit [i. e. oritur] inter fideles quantum ad animam: utrum sit melius habere fidem magnam (aut opera magna, et dicunt quidam quod melius sit habere fidem magnam), et adducunt pro parte sua duas leges, unam evangelicam, quæ habetur Matth. XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Legitur enim ibi, quod ad discipulos ductus quidam obsessus a dæmone curatus non fuit; tandem portatus ad Christum liberatus (fuit et) extitit. Et discipuli Christo domino quæstionem formantes dixerunt: quare nos non potuimus ejicere illum? Respondit illis Jhesus: propter incredulitatem vestram; et subjunxit: Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. Aliam apostolicam, unde ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: sine fide impossibile est placere deo. E contra alii dicunt, quod melius sit habere opera magna, et adducunt pro se duas leges. Unam apostolicam; Jacobi enim II<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: fides sine operibus mortua est, seu otiosa est. Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est. Aliam prophetica; David enim prophetarum eximius [prophetak kw-  
zeth ielefs] dicit: labores manuum tuarum qui manducabis: beatus es, et bene tibi erit, Psmo CXXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Judex autem Christus | dominus dat sententiam interlocutoriam, dicens Matth. VII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, intrabit in regnum cœlorum. Illi qui dicunt bis: domine, domine; sunt qui credunt corde, et confitentur ore, tales non intrabunt, nisi dicant tertio: domine sc. opere, ideo dicebatur: sed qui facit voluntatem patris mei etc. His omnibus habitis judex sc. dominus Jhesus procedet ad discussionem causæ principalis cum dicet Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>7</sup>: esurivi, et non dedistis mihi manducare etc. Post modum fert sententiam definitivam [i. e. finalem] dicens: discedite a me maledicti in

<sup>1</sup> v. 32. 33. — <sup>2</sup> v. 18—20. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 21. — <sup>7</sup> v. 41.



ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Et ista sententia dabitur primo partibus convocatis; dicitur enim Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem sicut pastor segregat [i. e. separat] oves ab hædis: et statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris. Unde Psta: ut faciant in eis iudicium conscriptum gloria: hæc est omnibus sanctis, Psmo penultimo<sup>2</sup>. Et Danielis VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: iudicium sedebit i. e. iudicium sedendo faciet [Christus dominus], et libri aperti sunt. Tertio dabitur sedendo, unde Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: sedebit super sedem majestatis suæ. Quarto dabitur in die, ad Rom. VII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: in die cum judicabit dominus occulta hominum. Et Sophon. primo<sup>6</sup>: dies illa, dies iræ, dies calamitatis i. e. tristitiæ et miseriæ, dies magna et amara valde. Quinto dabitur in loco evidenti [i. e. manifesto] et honesto, quia in aëre et in valle Josaphat. De primo dicitur Ia ad Thessal. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba dei descendet de cælo: et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, || <sup>417</sup> simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra, et sic semper cum domino erimus. De secundo dicitur Johelis III<sup>o</sup> <sup>8</sup>: congregabo omnes gentes, et deducam eos in vallem Josaphat: et ibi disceptabo cum eis (veteke dem). Quarto ponitur impossibilitas exercendi laboris, cum dicitur: non enim poteris villicare; et ibi: fodere non valeo. In inferno enim dampnati [299] non poterunt satisfacere deo per jejuniū, quia quamvis semper jejunent, tamen hoc non erit eis ad meritum, sed ad supplicium [i. e. ad tormentum]. Unde Jerem. XIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: cum jejunaverint, non exaudiam orationes eorum: quoniam gladio et fame ego consumam eos. Secundo non poterunt satisfacere deo per orationes, primo quia a deo non exaudiuntur. Unde Prov. I<sup>o</sup> <sup>10</sup> dicitur: tunc invocabunt me et non exaudiam. Secundo quia in peccatum [i. e. pro peccato] eis reputabitur, unde Psta: oratio ejus [sc. dampnati] fiat in peccatum, Psmo CVIII<sup>o</sup> <sup>11</sup>. Tertio, quia etiam si omnes sancti pro eis orarent, adhuc non exaudirentur. Unde Jerem. VII<sup>o</sup> <sup>12</sup> dicitur: noli orare

<sup>1</sup> v. 32. 33. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 31. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 15.  
<sup>7</sup> v. 15. 16. — <sup>8</sup> v. 2. — <sup>9</sup> v. 12. — <sup>10</sup> v. 28. — <sup>11</sup> v. 7. — <sup>12</sup> v. 16.



populo hoc [i. e. isto], nec assumas pro eis laudem, et oratione non obsistas mihi: quia non exaudiam te, dicit dominus. Tertio non poterunt satisfacere de rebus per eleemosynas, non enim poterunt aliquem vestire, quia et soli erunt totaliter nudati, Ezech. XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: eris nuda sc. tu regio infernalis, et confusione plena. Nec poterunt cibum, nec potum alicui porrigere, quia erunt perpetua fame et siti afflicti. Unde Isayæ LXV<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur per dominum: ecce servi mei [sc. salvati] comedent et vos [sc. dampnati] esurietis. Nec hospitio aliquos recipere poterunt, quia erunt a civitate dei in peccatum exclusi, Apoc. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: foris canes [sp. erunt dampnati]. Nec infirmos visitare, quia jacebunt perpetuis doloribus cruciati, Isayæ L<sup>o</sup> <sup>4</sup>: in doloribus dormietis [sc. vos dampnati]. Nec ad incarceratos ire, quia erunt æternis vinculis compediti [i. e. ligati]; Sap. XVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: vinculis tenebrarum longæ noctis [i. e. æternæ noctis] erunt compediti. Nec aliquos poterunt sepelire, quia ipsi erunt in inferno sepulti, Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: mortuus est dives, et sepultus est in inferno; a quo per intercessionem virginis Mariæ et protegat et defendat nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica decima in æstate.)

*Scitis quoniam cum gentes essetis* [poganok valathok], *ad simulacra muta prout ducebamini euntes.* 1<sup>a</sup> ad Cor. XII<sup>o</sup> <sup>7</sup> et in hodierna epistola. In istis sacratissimis verbis beatus apostolus | Paulus monet gentiles ad fidem conversos ad humilitatem ita dicens: Scitis quoniam cum gentes essetis etc. Gentes enim dicebantur omnes populi, qui erant sine lege dei, et qui ita manebant sicut geniti [i. e. nati] fuerant, in contagione [i. e. macula ragado ferteze borfagÿ] originalis peccati, quod ab ipsa origine trahit homo, sicut Psta testatur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum: et in peccato concepit me mater mea, Psmo L<sup>o</sup> <sup>8</sup>, quia in omnibus hominibus trahitur iniquitas ex Adam, et vinculum mortis. Nemo enim nascitur nisi trahens pœnam et meritum pœnæ, meritum autem pœnæ est peccatum. Omnis ergo | qui nascitur per carnis concupiscentiam, peccatum

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 11. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 22. —

<sup>7</sup> v. 2. — <sup>8</sup> v. 8.



trahit: peccatum itaque originale culpa est quam omnes concupiscentialiter concepti trahunt. Unde in ecclesiasticis dogmatibus scriptum est: firmissime tene et nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitus [i. e. per coniunctionem] viri et mulieris concipitur, cum originali peccato concipi, impietati subditum, mortique subjectum, et ob hoc filii iræ nascimur, a qua nullus liberatur nisi per fidem mediatoris dei et hominum sc. Jhesu Christi. Unde et b. Gregorius dicit: Omnes in peccatis nati sumus, et ex carnis delectatione culpam originalem nobiscum traximus. Unde et voluntate nostra peccatis implicamur [implemur i. e. involvimur]. Ecce culpam originalem dicit nos contrahere: constat ergo [in] originale peccatum esse culpam. Augustinus quoque in libro De natura et gratia de eodem sic ait: Omnes ut ait apostolus ad Rom. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> peccaverunt utique [i. e. certe] vel in se ipsis vel in Adam, quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter contraxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Peccatum vero primi hominis non solum ipsum, sed omne vitiant genus humanum, quia ex eo dampnationem simul et culpam suscepimus. Quapropter apostolus meritum ejusdem culpæ Corinthiis reducit in verbis propositis in notitiam, ut ex ejus consideratione crescant in novam conversationem [i. e. in novam vitam] dicens: scitis quoniam cum gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini [300] euntes. Pro quorum verborum intellectu notandum est quod gentiles septem simulacra adorabant (vel habebant) ad honorem septem planetarum, quæ signant septem vitia, quæ adorant modo falsi christiani (i. e. mali). Primum erat simulacrum Saturni et signat invidiam propter tria. Primo quia Saturnus dicitur esse malivulus sicut invidus, quia malum proximi desiderat, et in eo lætatur. Invidia sic describitur: invidia est dolor alienæ felicitatis. Unde Socrates: utinam invidi in omni civitate haberent oculos, ut de bonis omnium torquerentur. Secundo Saturnus frigidus est: ita invidus per carentiam caloris charitatis. Unde dominus Jhesus Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: habundabit iniquitas et refrigescet charitas multorum. Tertio Saturnus est planeta siccus: sic invidus ab humore gratiæ, quia

<sup>1</sup> v. 23. — <sup>2</sup> v. 12.



nihil evacuat hominem tantum a gratia, sicut invidia. Secundum simulacrum erat Jovis, quod signat gulam propter tria. Primo quia sicut Jupiter ut legitur in Chronicis patrem de regno exponit [expulit], ita gula Adam de Paradiso ejecit. Unde b. Gregorius dicit: a paradisi gaudiis per gulam cecidimus, ad hæc per abstinentiam resurgamus. Secundo quia Jupiter multa adulteria commisit: sic gula est causa multorum adulteriorum. Unde per dominum Jerem. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Saturavi eos et mœchati [i. e. luxuriati] sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. Et b. Jeronymus dicit: non vidi continentem, quem non vidi abstinentem. Idem venter mero i. e. vino æstuans, cito dispumat [taÿtecoznÿ kez d] (i. e. exiit) in libidinem [bwiafagra]. Tertio quia Jupiter planeta est humidus, || <sup>418</sup> sic gula generat et multiplicat humores, qui sunt causæ putrefactionis. Unde Johelis I<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: computruerunt jumenta in stercore suo. (Dicit b. Gregorius: jumenta in stercore) computrescere est carnales homines in luxuria vitam finire. Tertium simulacrum erat Martis [Mortis] et signat iram propter tria. Primo quia Mars [mors] dicitur dominari in præliis [i. e. in bellis], ita ira discordias et bella concitat (re meÿth) [i. e. movet]. Unde [Prov. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup> [dicitur]: vir iracundus concitat rixas [fonalokath]. Secundo Mars [mors] est igneus propter nimium calorem, sic ira procedit ex inflammatione cholerae vel sanguinis circa cor. Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: secundum ligna silvæ sic ignis exardescit [gÿwlad]: et secundum virtutem suam sic iracundia illius erit. Unde et Aristoteles diffiniens iram, dicit: ira est accensio (sanguinis) circa cor propter appetitum vindictæ. Tertio quia Mars [mors] siccando et calefaciendo, efficit hominem impetuosum [hertelenkede] consimiliter ira. Unde Prov. XXVII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: ira non habet misericordiam nec erumpens (di hes) furor (etleth) [herthelen walo dÿheffeg]: et impetum [hertelenfeg] concitati [irati] spiritus quis ferre poterit? Quartum erat simulacrum solis, quod signat superbiam propter tria. Primo quia sol lucet (i. e. est super omnia lucens, quia a nullo capit lucem, sicut aliæ planetæ ab ipso sole) [solus]: sic superbus se solum lucere existimat [i. e. putat] et appetit [ky-

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 18. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 4.



wan ŷa], ut patet de pharisæo, de quo Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur; qui dicebat: non sum sicut ceteri homines raptores, injusti, adulteri, et superbi. Secundo sol habet ardorem i. e. [calorem], ita superbus habet ardorem ambitionis (tizteffegre w3) [tizteffegre valo ŷzes]. Unde b. Augustinus dicit: Quid est superbia, nisi perversæ [i. e. malæ] celsitudinis appetitus. Et Apoc. XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quartus angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi æstu affligere homines et igne. Tertio obscurat omnia luminaria: sic superbia vult omnia offuscare, ita ut superbus solus apparet, sicut patet in pharisæo prædicto, Lucæ XVIII<sup>o</sup>. Quintum erat simulacrum Veneris, et signat luxuriam propter tria. Primo quia planeta est calidus. Unde Oseæ VII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: omnes adulterantes [i. e. adulteri] quasi clibanus [fÿthe kemenche] succensus a coquente i. e. pisante [pinscente]. Secundo est planeta humidus, ita luxuria maxime causatur ex humiditate ipsius gulæ. Unde b. Jeronymus: venter mero æstuans etc. Tertio quia Venus est pulcherrimus planetarum, et pulchritudo corporis occasio est luxuriæ. Unde Ezech. XVI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: habens fiduciam in pulchritudine, exposuisti fornicationem tuam [301] omni transeunti. Et poëta: fœdera (3abafth) [3abas] servasset, si non formosa fuisset [i. e. pulchra fuisset]. Sextum simulacrum erat Mercurii, quod signat avaritiam propter tria. Primo quia erat deus mercatorum. Ita avaritia maxime in mercatoribus exercetur. Unde Prov. XXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii: ita qui tribuit honorem insipienti. Glossa: Mercurius est deus mercatorum. Et ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: avaritia est idolorum servitus, nec habet hereditatem in regno Christi. Secundo quia Mercurius frequenter regnat, ita a majore usque ad minimum, omnes avaritiæ | student, ut habetur Jerem. V<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Tertio quia planeta Mercurius est malivulus, ita quid nequius avaro. Unde Eccli X<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: nihil est iniquius, quam amare pecuniam: hic animam suam venalem habet. Septimum simulacrum erat Lunæ, quod signat accidiam propter tria. Primo propter mutabilitatem, Eccli XXVII<sup>o</sup> <sup>9</sup>: stultus [i. e. peccator] sicut luna mutatur.

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 8. — <sup>6</sup> v. 5. —  
<sup>7</sup> v. 13. — <sup>8</sup> v. 10. — <sup>9</sup> v. 12.



Secundo quia Luna est planeta frigidus, ita multi per pigritiam sunt infrigidati, unde Prov. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: propter frigus piger arare noluit. Tertio quia Luna maxime discrepat nem hord egbe a motu aliarum planetarum: ita piger non vult cum bonis et salvandis ambulare in via dei. Unde Prov. XXVI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: sapientior sibi videtur piger septem viris loquentibus i. e. prudentibus. Item addamus quartum: piger dicitur Luna propter pusillanimitatem [morchana fagaerth], unde Prov. XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: dicit piger, leo fortis est in medio platearum [planetarum] occidendus sum. A qua occisione per intercessionem beatissimæ virginis Mariæ defendat nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

|                                  |   |
|----------------------------------|---|
| sc. in die Palmarum. Hæc enim    | i. e. prope veniret                       |
| quæ hic narrantur, facta sunt in | Ideo dominus Jhesus appropinquare vo-     |
| dominica Palmarum, ut habetur    | luit Jherusalem, ut eam faceret per fidem |
| Joh. XII <sup>o</sup>            | et operationem sibi appropinquari         |

In illo tempore, cum appropinquaret

|             |                      |                                      |
|-------------|----------------------|--------------------------------------|
| sp. dominus | sp. quæ erat civitas | sp. dominus Jhesus non tantum oculo  |
|             |                      | exteriori in quantum homo, sed etiam |
|             |                      | interiori in quantum deus            |

Jhesus | Jherusalem, videns civitatem

|  |               |                |               |
|--|---------------|----------------|---------------|
| i. e. lacrymas emisit  | sp. civitatem | i. e. inquires | i. e. quoniam |
| Quinques Christus dominus flevisse legitur. Primo in                             |               |                |               |
| resurrectione Lazari, 3 <sup>o</sup> super civitatem Jherusalem, quarto in cœna, |               |                |               |
| quinto in cruce  |               |                |               |

flevit super illam, dicens: quia

|                           |                |             |                            |
|---------------------------|----------------|-------------|----------------------------|
| sp. ruinam vel destructi- | sp. fleres quæ | i. e. certe | i. e. in hoc tempore tuo   |
| onem quæ tibi futura est  | modo exultas   |             | præsenti et transitorio    |
| vel appropinquat          |                |             | quod prosperis i. e. divi- |
|                           |                |             | tiis habundat, quæ de-     |
|                           |                |             | siderari non debent        |

[eg te napodba]

si cognovisses et tu, et quidem in hac die



sp. habens ea bona    sp. temporalem    sp. sunt    sp. tempore    i. e. sed  
temporalia    lætitiæ tuæ

tua, quae ad pacem tibi sunt: nunc autem

i. e. occultata vel    sp. tam interioribus    sp. deo volente et ejus    sp. una  
mala imminetia    quam exterioribus sp.    justitia exigente    vel plures  
vel ventura super    [sed] tempore elapso  
te vel tibi    manifestabuntur

[elreÿtven vagon]

abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies

i. e. contra te et    i. e. obsedebunt    sp. Jherusalem    sp. Vespasianus  
tuis demeritis i. e.    quia Christum in    et Titus princi-  
peccatis exigentibus    orto circumdans    pes romani

[te elened]

[meg zalnak]

in te: et circumdabunt te inimici tui

i. e. exercitu suo ad    i. e. coangustabunt    sp. Jherusalem    i. e. constringent  
modum valli ordinato    sc. in vindictam quia caput    vel oppriment  
Christi spinea corona circumdabis    aut coartabunt

[palank zerenth]

[meg zorwtak]

vallo, et circumdabunt te: et coangustabunt || <sup>419</sup>

i. e. circumquaque vel ex    i. e. domos vel munitiones destruent in    sp. Jheru-  
omni parte prohibendo    te et vindictam discipulorum, quos    salem  
egressum vel ingressum    disperges et eos fugabis

[monofelel]

te undique: et ad terram prosternent te,

i. e. Judæos a te genitos,    sp. pro nunc erunt    i. e. in te    i. e. non dimittent sp.  
in te nutritos    principes romani et  
ipsorum ministri

et filios tuos, qui in te sunt: et non relinquent

sp. Jherusalem    sp. funditus evertendo vel destruendo    i. e. propter hoc  
in vindictam mortis Christi, qui in    sp. venient  
monumento lapideo sepelietur

in te lapidem super lapidem: eo [302]



i. e. cognoscere vel in- i. e. adventum meum in carnem in quo pater  
telligere noluisti omnipotens per viscera misericordiæ respexit te  
[te meg latogata fodnak ideÿth]

quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.

i. e. intrans sp. Salomonis i. e. incepit i. e. expellere  
Dicit hic venerabilis Beda: post enumerata mala dominus Jhesus ingre-  
dere templum inde vendentes et ementes ejiciens. Innuens seu ostendens  
per hoc, quod destructio populi et totius civitatis maxime erat ex culpa  
sacerdotum, qui in templo ministrabant etc.

[kiv et nÿ]

Et ingressus in templum, et coepit ejicere ven-

i. e. mercimonia sp. templo i. e. comparantes i. e. inquiens sp. venditoribus  
exercentes et ementibus

dentes in illo, et ementes, dicens illis:

sp. in lege domini i. e. templum ad hono- i. e. est locus in quo deus gloriosus  
rem nominis mei factum orationibus debet placari vel vocari  
[y mad fagnak haza]

scriptum est: quia domus mea domus orationis est.

sp. Simoniaci i. e. sed sp. per vestra sp. domum i. e. cavernam  
et cupidi et avari peccata meam vel tugurium  
Vos autem fecistis illam speluncam

i. e. vispilionum vel spoliantium sp. ut converteren- i. e. prædicans  
sp. quia non quæritis in ea ani- tur ad fidem vel informans  
mas sed pecunias  
[tolvaÿ likaa]

latronum. Et erat docens

i. e. omni die vel sp. non in angulo sed palam  
singulis diebus sc. in templo quo omnes Iudæi  
conveniebant

quotidie in templo.

Lucae XIX.



*Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo.*

Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. et in hodierno evangelio. Charissimi, sicut legitur in libro qui dicitur Mitralis, istud evangelium in mense Augusto decantatur, quia | civitas Jherusalem in isto mense primo a Nabucodonozor, deinde a romanis destructa invenitur. Dicta autem verba quæ de civitatis destructione leguntur, intelligi possunt literaliter et [vel] moraliter i. e. spiritualiter. Quantum enim ad literam verum fuit, quia post mortem domini nostri Jhesu Christi ad quadragesimum annum venerunt principes romani, sc. Vespasianus et Titus filius suus cum exercitu copioso, et Jherusalem obsederunt, et circa eam undique vallum fecerunt; tandem capientes eam, destruxerunt. Judæi enim qui in silvis et speluncis latuerant, tempore obsessionis redierunt, | et civitatem reædificare cœperunt. Romani hoc audientes, miserunt illuc Helium Adrianum, qui civitatem funditus evertit, ita quod lapis super lapidem non remansit, juxta prophetiam domini. Juxta tamen locum illum, quamdam civitatem parvulam eis ædificavit, et ex nomine suo eam Heliam appellavit, et longo tempore sic vocata fuit. Quod autem illa civitas non sit modo ubi prius erat, patet, quia sepulchrum Christi tunc erat extra civitatem, modo autem est in medio civitatis. Istam autem victoriam, ut dicit b. Augustinus romani a deo habuerunt, licet ipsi diis suis ascriberent. Et in hoc romani primo facti sunt instrumentum dei irati, quo regnum destructum et [vel] eradicatum est. Secundo facti sunt securis dei, qua judæi sunt excisi. Tertio facti sunt virga dei, qua pro meritis sunt flagellati vel percussi. Et subdit b. Augustinus, quod pater quando verberat [i. e. percutit] filium, virgam proiicit in ignem et filio servat hereditatem. Sic romani illi perierunt, et multi ex judæis crediderunt, et in fine mundi sunt credituri. Notandum autem quod noluit deus ut judæi penitus consumantur [i. e. moriantur] certis de causis, sed voluit ut dispergantur, propter quas causas ecclesia non persequitur judæos quamvis persequatur hæreticos. Et primo quia in fine mundi omnes debent converti, unde Psalms: convertentur ad vesperam, Psalms LVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et Joh. X<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fiet unum ovile et unus pastor. Secundo quia sunt nobis memoriale dominicæ passionis. Quotiens enim judæos videmus,

<sup>1</sup> v. 43. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 16.



totiens de passione domini [Jhesu] recordamur. Unde Psta: dominus dixit mihi, super inimicos meos; ne occidas eos, neque obliviscantur populi mei. Tertio quia sunt nostri librarii (k e n w h o r d o ʒ o k) [k e n h o r d o ʒ o n k]. Unde b. Augustinus dicit: ne forte pagani (nobis) dicerent: vos literas istas composuistis, proferamus [i. e. proponamus] nos eis codices (i. e. libros) a judæis inimicis nostris acceptos, et confundamus eos. Codicem portat judæus ut credat christianus. [303] Librarii nostri sunt quoniam sicut servi post dominos codices portare solent. (*Iste sermo communis est et semper poteris exemplum bonum capere.*) Quarto [hoc] facimus ut Christo domino reverentiam exhibeamus, qui de judæorum parentela [i. e. natione] natus fuit. Quinto quia a generatione sancta procreati sunt, ut ab Abraham, Isaac et Jacob etc. Sexto propter notitiam dei, quia prius judæi deum cognoscebant; unde Pta: Notus in Judæa deus: in Israel magnum nomen ejus, Psmo LXXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Septimo quia legem, qua servata salutem speramus, deus ipsis dederat, ut habetur Exod. XX<sup>o</sup>. Octavo quia christianitas ex eis orta est. Ex ipsis enim ante || <sup>420</sup> omnes alios multi ad fidem conversi sunt, et sic si eos occideremus, matricidæ essemus. Notandum iterum quod causa eversionis i. e. destructionis civitatis Jherusalem ponitur cum dicitur: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Unde Jerem. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: milvus [h e ʔ e] in cælo i. e. in aëre cognovit tempus suum, populus autem meus non cognovit iudicium domini. Videamus de milvo [k a n y a a u a g h e ʔ e] unum verbum moraliter i. e. spiritualiter. Dicitur autem quod in primo anno multum est magnanimus i. e. valde audax, et magnas aves capit; in secundo efficitur pusillanimis (m e r a ʒ) [m e r a ʒ a u a g m o r c h o n a]; in tertio efficitur valde timidus, ita quod muscas et vermes sibi quærit; in quarto (sc. anno) erit ita timidus, quod nullum vivum audet invadere (f e m i t n e m m e r f o g n ʔ), sed ad cadavera bestiarum vadit; in quinto efficitur ita miser, quod nihil contingere audet, et sic fame moritur. Spiritualiter loquendo, ad instar milvi sunt multi, qui primo anno conversionis opera fortia faciunt; in secundo efficiuntur tepidi, ita ut parva opera facere nolunt; in tertio anno cogita-

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 7.



tiones volatiles et immundas recipiunt; in quarto ad immunditias peccatorum redeunt, in quibus sc. peccatis tantam semper famem reperiunt (i. e. recipiunt), quod satiari non possunt. Et ergo in quinto in ista fame miseri moriuntur, et vita æterna privabuntur. Secundo verba prædicta sc. theumatis possunt exponi moraliter vel spiritualiter. Peccator quidem in morte circumdatur, coangustatur, ad terram prosternitur, et lapis super lapidem non relinquitur. Circumdatur autem [enim] a dæmonibus. Diabolus quidem venit ad Christum morientem, venit | ad bonos (sc. salvandos), venit ad malos, sed differenter [kÿlemb keppen]. Ad Christum enim [venit], et nihil suum in eo invenit, unde Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> ipse Christus dixit: venit enim princeps mundi hujus (Ağ v r al-kodik uoth ağ koron eǵ vilagba), et in me non habet quidquam. B. Gregorius in Omelia dicit: Quia hunc hominem sc. Christum mortalem vidit [sc. diabolus] suum aliquid (sc. peccatum) invenire in ipso posse [sc.] credidit, et [sed] sine ullo i. e. aliquo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato in mundum venit. Item ad bonos venit [sc. diabolus], et suum aliquid in eis fuisse (sc. veniale) invenit, sed tamen ejus [eos] (capere) et rapere nequit, quia Christus pro eis debitum solvit. Unde b. Gregorius: Venit inquit princeps mundi hujus etc. Hoc dicere non præsumpsit Petrus claviger cœlestis, nec Paulus ad tertium cœlum raptus, nec Johannes in sinu (Christi) receptus, quia sine culpa in mundo esse non potuerunt, qui cum culpa (originali) in mundum venerunt. Item venit ad reprobos, et sua multa in ipsis invenit sc. peccata, et ergo ipsos [eos] ad tartara trahit. Unde b. Gregorius: maligni spiritus ab anima egrediente opera inquirunt; mala quæ suaserunt replicant [sc. diaboli] ut secum ad tormenta trahant [sc. morientem]. Specialiter autem diabolus ad morientes venit, ut de articulis fidei eos temptare possit. Diabolus enim homini morienti non inmittit suggestionem divitiarum, deliciarum et honorum, quia posset moriens sibi respondere: ad quid mihi divitiæ (mire kel nekem ağ kaǵdagfagh), quia eas mecum portare non possum. Ad quid mihi deliciæ, quia corpus meum statim vermes comedent. Ad quid honores | (i. e. superbiæ) quia statim in pulverem debeo redire.

<sup>1</sup> v. 30.



Et [ideo] inmittit suggestiones (i. e. temptationes) de fide, quæ est fundamentum salutis, ut illo destructo totum ædificium destruat. Unde in ordine Fratrum Prædicatorum (*genth damokus zerzethen*) est laudabilis consuetudo, ut cum aliquis frater in extremis laborat (*wanagÿk*) facto aliquo signo fratres ubicumque sint, sive in lectis, sive in mensa, surgunt et ad morientem omnes dicendo symbolum fidei currunt (*oda fwthnak kÿs credo th mondnak*). Ita debemus facere charissimi et nos, quando morienti astamus. [Sequitur secunda pars evangelii.] Secundo peccator [304] in morte coangustatur a peccatis (*meg zoroÿtatik, mind elmeÿeben legen az koron*). Dæmones enim omnia peccata ad memoriam revocant, ut ad desperationem trahant. Unde b. Gregorius: Maligni spiritus animam undique angustant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis et cogitationis iniquitates replicant i. e. portant (vel dicunt) et [ut] quem prius per multa dilatavit in scelere, ad extremum de omnibus ipse angustetur in retributione. Peccata enim illa non potest anima negare [protunc], nec ea effugere, nec ea emendare. Et ideo tunc in angusto et in arto (*zoroffan*) [*zoros*] multum posita erit [sc. anima]. Unde et b. Bernardus dicit: tunc [in morte] loquentia simul ejus opera i. e. peccata dicent sp. peccatori: Tu nos egisti, tua opera sumus, nec te deseremus, sed semper tecum erimus, et tecum ad iudicium pergemus. Et ideo non est tutum i. e. securum [*nembatorlag*] homines in extremis laborantes inducere ad recordationem peccatorum suorum, sed potius ad spem divinæ misericordiæ, ad memoriam passionis dominicæ, et ad recordationem bonorum operum suorum, quæ in vita fecit, pro quibus de dei misericordia sperare potest. [Sequitur tertia pars evangelii.] Tertio homo in morte ad terram prosternitur, quia corpus incineratur (*hamua legen*) [*hamuwa legen*]; unde Eccl. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: de terra facta sunt, et pariter in terram revertentur. Noluit deus hominem facere de aqua, ne esset nimis deliciosus (*genghe*), nec de aëre, ne esset nimis superbus, nec de igne, ne esset nimis iracundus: sed de terra quæ est elementum (*eltetew*) frigidum, siccum et infimum, ut per hoc

<sup>1</sup> v. 20.



daretur intelligi, quod homo debet esse frigidus ab igne iracundiæ, siceus ab humore lasciviæ (b w y a f a g t o l), et infimus a tumore superbiæ (d a g g a t y a m a g a t h a z k e u e l), quamvis enim deus homini corpus terrestre, animam tamen fecit cœlestem, unde sancti viri licet in terra habitaverint corpore, tamen in cœlo habitaverunt mente. Dicit ergo deus in iudicio avaro: terra es, et in terra infernali sepelieris, Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: mortuus est dives, et sepultus est in inferno. Dicit iracundo: ignis es, et in igne gehennæ combureris, Job XXXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ignis est usque ad consumptionem devorans (i. e. in æternum comburens). Dicit delicioso: aqua es, et in aquis infernalibus submergeris, Exod. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Dicit superbo: ventus es, et ideo graviter (i. e. valde) | allideris (t e r e t e l) [t w r e t e l], Job XXX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: elevasti me, et quasi super ventum ponens allisisti me valde. Bono autem qui habuit animam cœlestem [i. e. qui duxit vitam cœlestem], dicit: cœlum es, et in cœlo regnabis, unde Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>5</sup> [habetur]: quod in iudicio salvandis Christus dominus dicit: venite benedicti patris mei, possidete regnum ab æterno vobis paratum. Quarto: lapis || <sup>421</sup> super lapidem non relinquitur; quod [sc. dictum] qualiter intelligendum sit, b. Gregorius ostendit dicens: perversa mens i. e. mala (k y e l f o r d w l t i f t e n t w l), cum i. e. quando perversæ cogitationi perversam operationem addit, quid alium facit, quam lapidem super lapidem ponit. Sed cum [i. e. quando] ad ultionem i. e. ad vindictam suam anima ducitur, omnis ab illa sc. anima cogitationum suarum constructio dissipatur [i. e. destruitur]. Unde Psta: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum Psmo CXLV<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Et ne pereant cogitationes nostræ, immo locutiones et operationes: deflere debemus peccata nostra, et cum lacrymis veniam postulare (debemus), quam nobis concedere dignetur per intercessionem Virginis Mariæ dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Item notandum, quod sacerdos non debet investigare debilem sc. tempore mortis, quod recordaretur de peccatis suis, quia diaboli ad memoriam reducent omnia peccata sua. Sed ad tria debet informare sacerdos, sc. ad spem divinæ misericordiæ,

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 22. — <sup>5</sup> v. 34. — <sup>6</sup> v. 4.



et ad recordationem bonorum operum, quæ in vita sua fecit, et ad memoriam passionis dominicæ. Ita fac.)

(Dominica undecima in æstate sequitur).

*Gratia dei* [iften malaftÿaua] *sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed habundantius illis omnibus laboravi: non autem ego, sed gratia dei mecum.* Istâ verba mysterio divino plena [de-] scripta per b. apostolum Paulum 1<sup>a</sup> ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et leguntur in hodierna epistola. Charissimi, apostolus Paulus apud Corinthios per (unum) annum et sex menses prædicans evangelium Christi, tandem venit ad Galatas, post cujus recessum ab ipsis Corinthiis, intraverunt ad eos pseudoapostoli [i. e. falsi prædicatores], qui negabant Christum ex virgine natum, passum, et a mortuis suscitatum, negabant quoque resurrectionem generalem esse futuram. Idcirco compulsus apostolus scribebat [scribit] illis quos docuerat, ut in sua doctrina permanerent dicens in loco præallegato: notum vobis facio i. e. ad notitiam reduco fratres evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis dei providentia, per quod et salvamini. Et hoc [est verum] si usque in finem perseveraveritis. Et quid eis prædicaverit consequenter dicens: tradidi vobis imprimis i. e. exordio [305] [i. e. in principio] meæ prædicationis, quod et accepi sp. a Christo: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas: et surrexit (a mortuis) tertia die secundum scripturas. [Scripturas] i. e. documenta novi et veteris testamenti commemorat. Sequitur: et quia visus est Cephæ i. e. apparuit Petro. Nam Lucæ ultimo<sup>2</sup> dicitur: surrexit dominus vere et apparuit Simonis Petro, et post hoc undecim. Octavo videlicet die resurrectionis, quando cum eis erat Thomas, ut habetur Joh. XX<sup>o</sup>. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus i. e. fidelibus simul. Hoc quoque verum est, licet evangelistæ non scribant. Ex quibus multi manent usque adhuc sp. quos si vultis interrogare potestis. Quidam autem dormierunt i. e. mortui sunt; quod ideo dicit, quia facilius poterant suscitari a Christo de somno mortis, quam ab homine de somno lectuli [i. e. de somno naturali]. Deinde visus est Jacobo sc. minori, qui spoponderat

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 34.



[i. e. voverat] in cœna non se manducaturum aut bibiturum donec videret Christum a mortuis suscitatum. Deinde omnibus apostolis in monte sc. Tabor ubi constituerat illis Jhesus ut habetur Matth. XXVIII°. | Et etiam in monte Oliveti antequam in die ascensionis cœlos penetrasset, sicut legitur Act. I°. Novissime autem tamquam abortivo (Eretlennek. erethlen, idethlen) [eretlen filetefnecnemalkalmas ydeyen] visus est mihi. Abortivus est quod sine legitimo tempore nascendi, nascitur [aut antequam deberet nasci, nascitur]. Sic apostolus quodam modo abortivus extitit, quia post tempus legitimum natus est in Christo, quia non ab illo vocatus est cum adhuc esset in corpore mortali in terris, sed cum jam glorificatus regnaret in cœlis, et ergo apostolo Paulo visus est dominus Jhesus post diem ascensionis, cum raptus fuit in via, quando pergebat Damascum, ut habetur Act. IX°. Unde convenienter dicit: ego sum minimus apostolorum. Causa humilitatis dicit hoc, quia minimus tempore vocationis, cum ultimus ad apostolatam sit vocatus: maximus autem labore et prædicatione, quem laborem divinæ ascribit gratiæ, dicens: Gratia dei sum id quod sum etc. quæ fuere verba theumatis propositi. Circa quæ verba parumper i. e. modice libet immorari (maradny), quia in ipsis nobis tria considerata occurrunt. | Primum est magna dei liberalitas, de qua dicit apostolus: gratia dei sum id quod sum. Secundum est gratiæ utilitas, de qua subjungit: et gratia ejus in me vacua non fuit. Tertium est liberi arbitrii debilitas, de qua subinfert: sed gratia dei mecum. Alias: gratia dei semper in me manet. Quasi diceret: absente gratia, facultas i. e. potestas liberi arbitrii debilitatur [eretelen]. Circa primum est sciendum, quod liberalitas dei seu gratiæ bonitas ejus in tribus maxime apparet circa peccatores, quæ apparuerunt in Paulo. Primo in peccatorum vocatione, unde Matth. IX°<sup>1</sup> dicitur: non veni vocare justos sed peccatores. Non enim opus est valentibus [i. e. sanis] medicus, sed male habentibus [i. e. infirmis]. De horum numero fuit Paulus. Ideo I<sup>a</sup> ad Tim. I°<sup>2</sup> dicit: Christus Jhesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus i. e. maximus ego sum. Dicit b. Gregorius in Moraliis de ista vo-

<sup>1</sup> v. 12. 13. — <sup>2</sup> v. 15.



catione: vocat deus aliquos per exhibitionem i. e. dacionem [donationem] gratiæ, quosdam per exhortationem vocis divinæ; alios per castigationem corporalis modestiæ [molestiæ] i. e. misericordiæ; alios per promissum cœlestis gloriæ; alios per comminationem æternæ pœnæ (ffenÿegeteffel). Nos quoque miseri his modis quotidie vocamur, sed heu ita obstinati [i. e. indurati] sumus in peccatis, quod nec blanditiis i. e. beneficiis flectimur, nec verberibus emendamur, de quo dominus conqueri videtur (panazolnÿ) [panazol] per Salomonem, Prov. I<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicens: vocavi et renuistis [i. e. noluistis]: extendi (dando bona temporalia et spiritualia) manum meam, et non fuit qui aspiiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu i. e. in morte vestro ridebo, et subsannabo vos (meg mewetlek) [i. e. deridebo] cum vobis quod timebatis evenerit (i. e. tormenta infernaliam timebatis). Secundo in habundationis gratiæ collatione. Dicitur enim ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ubi habundavit delictum, superhabundavit et gratia. Hoc notatur ibi: gratia dei sum id quod sum i. e. tam magnus apostolus. (Delictum proprie est illud peccatum, quod oritur ex illo, quod quando unus teneretur ad aliquod bonum faciendum et non facit. Sed iam unum capitur pro reliquo; delictum i. e. peccatum). Tertio apparet in spiritualis familiaritatis exhibitione. Unde Job XXII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: si reversus || <sup>422</sup> fueris ad omnipotentem, ædificaberis (vanalatod lezen) [vanalatot leſcen], longe faciet iniquitatem a tabernaculo tuo [i. e. ab anima tua]. Tunc super omnipotentem deliciis afflues, et levabis ad deum faciem tuam [i. e. devotionem tuam]. Et Cantic. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: Anima mea lique-[306] facta est, quia dilectus meus familiariter [nÿaiafkoduan] locutus est mihi. Circa secundum nota septuplicem utilitatem gratiæ. Prima est quia mundat ab omni macula. Ad Rom. III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: justificati gratis per gratiam ipsus, per redemptionem, quæ est in Jhesu Christo. Et Ezech. XXXVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omni inquinamento vestro. Secunda, quia ab omni miseria liberat, ad Rom. VII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Respondet:

<sup>1</sup> v. 24—26. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 23. 26. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 25. — <sup>7</sup> v. 24.



gratia dei per Jhesum Christum. Glossa: non petit liberari de substantia corporis quæ bona est, sed de vitiis carnalibus, a quibus non liberatur homo, nisi in gratia Salvatoris. Tertia, quia in bono corroborat. Ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: optimum est gratia stabilire [i. e. confirmare] cor. Quarta, quia mentem illuminat: Job. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: super quem non consurget lumen illius? Numquid justificari potest homo comparatus deo, aut apparere mundus natus de muliere. Quinta, quia mentem delectat; unde quidam doctor dicit: gratia dei, delectatio cordis. Sexta, quia possessorem suum lætificat. Unde Psta: ut exhilaret [i. e. lætificet] faciem in oleo (i. e. gratia). Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Septima, quia hominem in bono statu conservat. Ad Rom. VI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: peccatum non dominabitur vobis sicut prius, non enim estis sub lege, sed sub gratia; quæ ardorem et contumeliam peccati refrigerat. Possumus addere octavam utilitatem sc. quia gratia vitam æternam dando salvat. Ad Rom. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: gratia dei, vita æterna, in Christo Jhesu domino nostro. Circa textum est sciendum, quod in tribus apparet debilitas liberi arbitrii. Primo quia est pronum ad faciendum malum, unde Genes. VIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: sensus enim et cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Secundo quia non est potens per se, cum ceciderit in mortale peccatum ad resurgendum; unde Psta: spiritus (i. e. homo) vadens et non rediens, Psmo octuagesimo VII<sup>o</sup> <sup>7</sup> [VIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>]. Jeronymus: solus deus est in quem non cadit peccatum, nec cadere potest. Cetera sunt liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt. Tertio quia non est potens ad aliquod bonum per se faciendum; unde II<sup>a</sup> ad Cor. III<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est, qui idoneos i. e. dignos nos fecit ministros novi | testamenti; non litera sed spiritu: quia litera occidit, spiritus autem vivificat, hic per gratiam et in futuro per gloriam. Ad quam per merita gloriosæ Virginis Mariæ perducatur nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 3. 4. — <sup>3</sup> v. 15. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 23. — <sup>6</sup> 21. — <sup>7</sup> CXLV. 4. (?) — <sup>8</sup> v. 5.



i. e. cum Christus dominus prædicando      i. e. inquit      sp. dominus  
dixisset: oportet semper orare et nun-      vel Salvator  
quam deficere i. e. cessare

In      illo      tempore      dixit      Jhesus

sp. homines      i. e. viribus suis vel de sua justitia      i. e. præsumptionem  
vel fiduciam habebant  
Hoc Salvator ideo dicebat, ut eos de superbia ad humilitatem revocaret,  
quæ est fundamentum omnium virtutum

ad      quosdam      qui      in      se      confidebant

i. e. tamquam perfecti decalogi      i. e. abominabantur vel spernebant aut  
i. e. decem præceptorum observatores      refutabant

tamquam      justi,      et      aspernabantur

i. e. alios homines      i. e. in istum exemplarem sermonem      i. e. inquiring  
quasi peccatores      sc. subsequentem. Parabola dicitur a      sp. ipsis  
para quod est . . . bole sententia

ceteros,      parabolam      istam      dicens :

Pharisæi divisi erant a ceteris judæis in quibusdam ob-      i. e. ascendendo  
servantiis, et habebant in manu et in fronte membra-      transierunt  
nas i. e. pergamena, in quibus erat descriptus decalogus  
in signum hujus, quod dei præcepta habenda sunt ante  
oculos cordis in manu operis

Duo      homines      ascenderunt      in

sp. Salomonis      i. e. orationes facerent      i. e. religiosus      sp. erat  
Publicani autem dicebantur qui publice peccabant vel recipiebant  
publica vectigalia i. e. tributa vel telonea, aut qui merces vendendo  
ostendens ipsas publicabat etc.

templum      ut      orarent :      unus      phariseus

sp. eorum      i. e. publicus peccator sp. erat      sp. ipse  
Hic notatur quomodo ipse pharisæus se habuit in gestu corporis, quia  
stetit, cum tamen orando debuisset genu flectere. Basilius dicit: hic apud  
se orabat quia non apud deum; os enim aperuit, dei misericordiam non  
petivit etc.

et      alter      publicanus.      Phariseus      stans,



i. e. ista sp. ipsum i. e. orando inquiebat sp. omnipotens i. e. gratiarum  
actiones

Ecce et bene incepit pharisæus orare, quia principium bonæ orationis  
et utilis debet esse gratiarum actio de præceptis etc.

haec apud se orabat: Deus gratias

i. e. refero sp. vero i. e. quoniam sp. ego pharisæus i. e. quemadmodum  
vel do deo

Ecce in hoc apparet quod male persecutus est orationem suam, ex quo  
se innocentem superbiendo dicit.

ago tibi quia non sum sicut

i. e. alii i. e. homines i. e. deprædatores i. e. non justi i. e. fornicatores  
vel falsarii

ceteri hominum: raptores, [307] injusti, adulteri:

i. e. iste

i. e. abstineo i. e. duabus  
vel jejunium facio vicibus

Duæ sunt partes justitiæ sc. declinare a malo et facere bonum, et ideo  
primo laudat se pharisæus de prima parte justitiæ, quæ est declinare a  
malo, cum dicit se non esse raptorem etc.

velut etiam hic publicanus. Jejuno bis

i. e. in ebdomada i. e. præceptas i. e. reddo i. e. de omnibus i. e. habeo  
vel in septimana sp. bonis vel rebus

Hic laudat se pharisæus de secunda parte justitiæ, quæ est facere bonum.  
Non sufficit homini ad salutem non facere malum, sed plus requiritur sc.

[hetbe] facere bonum etc.

in sabbato: decimas do omnium quæ possideo.

i. e. iste publicanus peccator i. e. remote i. e. stando  
qui ascenderat in templum

Ecce non fuit ausus appropinquare altari, in quo notatur ejus timor et  
humilitas etc.

Et publicanus a longe stans, nolebat



sp. suos i. e. adversus cœlum

i. e. quatiebat vel  
tangebatur

Ideo nolebat oculos ad cœlum levare, quia ibi sciebat esse patrem cœlestem, quem offenderat, et etiam propter hoc, quia regnum cœlorum per suum peccatum amiserat etc.

nec oculos ad coelum || <sup>423</sup> levare: sed percutiebat

sp. qui es i. e. misericors i. e. sis  
omnipotens

Supple: sub quo latebat, quod cor est initium totius mali. De corde enim exeunt cogitationes immundæ, ut habetur Matth. XV<sup>o</sup>. Supple: quia proprium est tibi misereri semper et parcere, ut orat ecclesia

pectus suum, dicens: Deus propitius esto

Ecce se ipsum accusabat non i. e. vere sp. ego veritas i. e. reversus est  
alios, ex quo dicit: mihi p. vel rediit

sp. judæis vosmetipsos justos putantes

Plus enim placuit deo oratio publicani se humiliantis, quam oratio pharisæi se laudantis

mihi peccatori. Amen dico vobis descendit

i. e. iste i. e. mundatus i. e. ad habitaculum suum sp. pharisæo  
sp. publicanus sp. a peccatis i. e. plusquam ille  
[attul]

hic justificatus in domum suam ab illo:

i. e. quoniam sp. homo sp. ipsum i. e. extollit i. e. quasi nullus reputabitur  
i. e. qui corde magnum se coram deo reputat tur sp. coram deo

quia omnis qui se exaltat, humiliabitur:

sp. homo sp. ipsum i. e. peccatorem cognoscit i. e. extolletur  
vel parvum reputat vel magnus reputabitur  
sp. coram deo sp. coram deo

et qui se humiliat, exaltabitur.

(Lucae XVIII<sup>o</sup>.)



*Omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur.* [Lucæ, decimo octavo.]<sup>1</sup> Charissimi, si consideramus | exitum i. e. finem rei in Lucifero superbiente, et in Christo se humiliante, in Eva elata i. e. superba, et in Virgine humiliata, in divite purpurato, et Lazaro ulcerato, in pharisæo extollente [exaltante], et in publicano pœnitente: videbimus manifeste, quoniam verum sit, quod hic dicit dominus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. Et nota quod sicut dicit b. Gregorius in Moralibus et etiam habetur in Omelia hodierna [vetenei zolofmaba], quod quatuor sunt species tumoris i. e. superbiæ. Prima est cum aliquis bonum quod habet, a se habere æstimat. Secunda, cum [i. e. quando] datum a deo, pro meritis suis sibi datum putat. Tertia, cum jactat se habere quod non habet. Quarta (autem) cum appetit singulariter videri habere quod habet [chak ennalām vagyōn ninchen egebnel fenkÿnel]. Omnes autem istæ species tumoris habent dejectionem i. e. humiliationem a deo. Prima enim species humiliat honorem usque ad buccellam [brutalem] vilitatem, sicut patet Danielis III<sup>o</sup> <sup>2</sup> in Nabokodonozor, qui ait [de-]ambulans [fpacialwt] in aula sua: nonne hæc est Babylon civitas magna quam ego ædificavi in robore fortitudinis meæ. Tunc ruit i. e. venit vox de cœlo, dicens: regnum tuum transiet a te, et ab hominibus ejicient te, et cum bestiis et feris erit habitatio tua; fœnum quasi bos comedes, et septem tempora i. e. VII anni mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum. Et eadem hora sermo completus est. Et Nabokodonozor ex hominibus abjectus est, | et fœnum ut bos comedit etc. Secunda species tumoris humiliat usque ad infernalem profunditatem, sicut patet in Lucifero, qui ex propriis viribus voluit usurpare dei æqualitatem sibi, dicens Isayæ XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: in cœlum ascendam, et super astra cœli i. e. super angelos exaltabo solium meum, et similis ero altissimo. Et subditur: verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacum. Tertia species humiliat usque ad externam paupertatem, quæ maxime in iudicio apparebit, ubi multi, qui videbantur meritis pleni, reperiuntur vacui. De quorum quolibet Apoc. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur:

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 27—30. — <sup>3</sup> v. 13—14. — <sup>4</sup> v. 17.



dicis, quia dives sum et locupletatus, et nullius egeo: et nescis quia miserabilis es, et cœcus, et nudus, et pauper. Quarta species tumoris humiliat [308] usque ad infimam suppeditationem [l a b a l a a]. Justum est enim, ut qui se super alios singulariter efferebant [i. e. exaltabant], infra illos humiliati subiaceant. Quod patet in pharisæo, qui super publicanum se extulit et ideo est reprobatus i. e. dejectus, et publicanus est justificatus. Debemus ergo fratres mei charissimi aliorum facta semper majora aestimare, quam nostra. Unde b. Gregorius dicit: sicut incentivum [gerÿezteÿ] elationis est consideratio deterioris: ita et incentivum humiliationis est respectus melioris. Charissimi mei in domino, viso de speciebus superbiæ, videamus de ipsa humilitate, de qua duo considerata sunt. Primo videndum est, quæ sint illa, quæ ad humilitatem nos inducunt. Secundo quæ bona ex humilitate proveniunt. Ad humilitatem autem nos inducunt consideratio nostri et consideratio Christi, unde b. Augustinus describens humilitatem, dicit: humilitas est ex intuitu [i. e. visu] propriæ conditionis, et sui conditoris voluntaria mentis inclinatio. Primo ergo inducimur ad humilitatem ex consideratione nostri vel propriæ conditionis. Certe ex tali consideratione ad humilitatem se mouebat Abraham, qui dicebat Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Et b. Bernardus ad Eugenium scribens ait: Salubris cogitatio ut cogitans te summum pontificem, attendas pariter vilissimum cinerem non fuisse sed esse. Unde Xerxes potentissimus rex cum infinitam multitudinem sui exercitus ex alto conspiceret, flevisse legitur, eo quod infra centum annos tota illa multitudo in cinerem esset convertenda. Et aiebat: regem me vocant homines exercitus tam potentis: ego fateor me esse regem pulveris. Et b. Jeronymus in quadam epistola inquit: Sententia est omnium sapientum vitam meditationem esse mortis. Et nota, quod ad istam humilitatem inducimur Michææ VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> ubi [dicitur: humiliatio tua in medio tui. Medium autem præsup-] ponit utrumque extremum. Duo autem extrema in homine sunt: nativitas et mors. Medium inter hæc est vita. Humiliari ergo debemus considerando nostram nativitatem, vitam, et mortem. B. autem Bernardus dicit: homo

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 14.



vide: unde veneris, et erubescere: ubi es, et ingemisce (fo ha z-  
 ko d ŷ al) [fo ha z ko g ŷ al]: quo vadis, et contremisce (fel ŷ e)  
 [re z ke s]. Legitur in libro de vita philosophorum, quod quidam  
 homo interrogavit quemdam philosophum ¶ dicens: quid fui,  
 quid sum et quid ero? Philosophus respondit dicens: fuisti o  
 homo sperma i. e. semen (hominis, de quo homo generatur)  
 foetidum, es vas stercorum, et eris esca vermium. Legitur iterum  
 quod dum Aristoteles morti appropinquaret, discipuli sui eum  
 rogaverunt, ut aliquod verbum sententiosum (ŷ e les be z e d e t h)  
 [ŷ e les ŷ g e t h] pro testamento eis relinqueret. Qui ingemiscens  
 [i. e. suspirium trahens] ait: humiliatus in hunc mundum in-  
 travi, anxius vixi, conturbatus egredior [i. e. exeo] inscius [i. e.  
 indoctus] et ignorans [ignarus]. Per quæ verba ostendit suam  
 nativitatem fuisse miserabilem i. e. humilem cum dicit: hu-  
 miliatus in hunc mundum intravi. Quasi diceret: intravi cum  
 fletu et peccato pauper et nudus. Deinde ostendit suam vitam  
 [fuisse] pœnalem i. e. anxium, cum dicit: anxius vixi (i. e. tur-  
 batus). Verumtamen est quædam laboris anxietas laudabilis, || <sup>424</sup>  
 de qua Psmsta ait: laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas  
 noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo, Psmo  
 VI° <sup>1</sup>. Alia anxietas laboris est culpabilis, de qua dicitur Jerem.  
 IX° <sup>2</sup>: ut inique agerent, laboraverunt. Quædam est indifferens  
 (ter me z e t e n t h valo) Job V° <sup>3</sup>: avis ad volandum, homo  
 nascitur ad laborem. Anxietates autem quas Aristoteles protulit  
 [i. e. sustinuit] in scribendo et docendo, non fuerunt sibi meri-  
 toriæ, quia eas non fecit propter deum, sed propter favorem  
 humanum [em beri ke d ver th]. Deinde ostendit, quod habuit  
 mortem tristabilem, cum dixit: conturbatus egredior. Peccatores  
 autem [enim] conturbati moriuntur primo propter terrena quæ  
 dimittunt, secundo propter dæmones quos conspiciunt, tertio  
 propter pœnam æternam, quam expectant. Et subjunxit: inscius  
 et ignarus [egredior], quia apud inferos non est ratio, nec  
 sapientia, nec scientia, ut dicitur Eccl. IX° <sup>4</sup>. Secundo induci-  
 mur ad humilitatem consideratione Christi, qui secundum b. Ber-  
 nardum: humiliavit semet ipsum usque ad carnem, usque ad  
 crucem, et usque ad mortem. Ad Philipp. II° <sup>5</sup>: humiliavit

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 10. — <sup>5</sup> v. 8.



semet ipsum dominus noster Jhesus Chr. usque ad mortem, mortem autem crucis. Dicit hic b. Augustinus: Ecce habes, exemplum humilitatis, superbiæ medicamentum. Quid igitur intumescis (i. e. superbe) homo. O pellis morticina i. e. mortalis quid tenderis (teriethe) [teriec3]? o sanies (ew) fœtida, quid inflaris? princeps tuus humilis [309] et tu superbus, caput (i. e. Christus) humile, et membrum superbum. Ex quo igitur charissimi, ille qui sic erat magnus, sic erat humiliatus, decet humiles [homines] quantumcumque magnos humiliari. Ideo dicitur Eccli III<sup>o</sup> 1: quanto magnus es, humilia te in omnibus. Prælatus i. e. princeps enim coram deo debet se humiliare in omnibus, ut illos, quibus præest, reputet meliores. Unde apostolus ad Philipp. II<sup>o</sup> 2 dicit: in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur. Coram subditis vero aliquando debet esse humilis in omnibus, aliquando in aliquibus, aliquando in nullo. Sunt enim aliqui, qui ducuntur benignitate, sed franguntur severitate [i. e. crudelitate]. Circa tales prælatus debet se humiliare in omnibus. Dicit enim b. Gregorius: alios curare debemus lenitate (i. e. pietate) [i. e. benignitate], alios humilitate. Alii sunt præsumptuosi, qui ex prælati benignitate superbiore fiunt. Coram talibus in multo [nullo] debet se humiliare, sed eorum superbiam frangere. Talis erat apostolus, qui dicit de quibusdam rebellibus fidei ad Galat. II<sup>o</sup> 3: quibus nec ad horam cessimus subiectione. Alii sunt qui severitate franguntur, et lenitate solvuntur. Coram istis debet se humiliare in aliquibus faciendo temperamentum (mertekleteffegeth) [mertekleteft], de quo dicit Gregorius: faciendum est quoddam temperamentum, ut nec nimia asperitate (i. e. crudelitate) exaltentur subditi, nec nimia lenitate solvantur [fefelienek]. Secundo videndum est, quæ bona ex humilitate nobis proveniant. Ipsa enim humilitas deo multum placet, diabolo multum displicet, homini vero multum prodest. Primo deo multum placet. Tum, quia deum honorat. Eccli III<sup>o</sup> 3: magna potentia dei solius ab hominibus honoratur. Tum quia nobis eam Christus multum commendavit, Matth. XI<sup>o</sup> 4 dicens: discite a me quia mitis sum et humilis corde. Tum quia humilitas deum ad nos inclinât. Quod patet in pu-

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 29.



blicano, qui non audebat appropinquare, et deus sibi appropinquavit (per gratiam). Non audebat ad collum respicere: mox ipsum deus oculo suæ misericordiæ respexit, quia pœnas, quas de eo exigebat, illico sibi pepercit, quia se peccatorem cognoscebat, mox deus suum peccatum ignovit [i. e. non novit] i. e. dimisit. Glossa dicit ibidem: Sicut humilis non audet appropinquare ut deus appropinquet, non aspiciet ut aspiciatur, | percutit pectus et pœnas de se exigit, ut deus parcat, cognoscit et confitetur, ut deus ignoscat (i. e. dimittat); ignoscit deus quod ille agnovit. Secundo humilitas diabolo multum | displicet. Tum, quia caput ejus conterit. Caput serpentis infernalis superbia est, quod tunc conterimus, quando humilitatem sibi objicimus, Genes. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ipsa conteret caput tuum. Tum quia laqueos ejus evadit; unde cum s. Antonius mundum laqueis plenum vidisset, interrogavit: quis eos evadere posset? audivit: humilitas. Tum quia diabolum vincit; unde dixit diabolus s. Machario: si tu jejunas, ego cibum non sumo, si tu vigilas, ego somnum non capio, si paupertatem servas, ego nihil possideo: unum est quod me vincit sc. humilitas tua. Tertio, humilitas homini multum prodest. Valet enim primo ad peccatorum remissionem. Unde Psta: vide humilitatem meam et laborem meum: et dimitte universa delicta mea, Psmo XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Secundo valet ad gratiæ infusionem, Jacobi III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tertio valet ad gratiæ et aliarum virtutum conservationem, unde b. Gregorius dicit: qui sine humilitate alias virtutes congregat, quasi pulverem in ventum portat. Quarto valet ad mentis illuminationem, unde Psta: intellectum dat parvulis [i. e. humilibus], Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Quinto valet ad gloriæ collationem [i. e. donationem]. Unde Job XXII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: qui fuerit humiliatus, erit in gloria. Ad quam vos, et me per intercessionem virginis Mariæ perducere dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

Circa hoc evangelium quæritur: ex quo fit mentio in eo de decimis; utrum decimæ sint de præcepto? Respondetur, quod sunt de præcepto divino, unde Malach. III<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur præceptorie: inferte i. e. (date) [portate] omnem decimationem in horreum

<sup>1</sup> V. 15. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 130. — <sup>5</sup> v. 29. — <sup>6</sup> v. 10.



meum (chÿwr) [i. e. in domum meam], ut sit cibus in domo mea. Servantes autem istud præceptum quadrupliciter remunerantur. Primo remuneratione temporali, quæ est habundantia rerum; secundo remuneratione corporali, quæ est sanitas corporum. De his duobus dicit b. Augustinus: si decimas dederis, non solum habundantiam fructuum [310] reperiēs (recipies) [sc. a deo], sed et sanitatem corporis consequeris. Tertio remuneratione spirituali, quæ est remissio peccatorum. Quarto remuneratione cœlesti, quæ est adeptio præmiorum cœlestium. De istis duobus dicit idem b. Augustinus: qui vult sibi præmium comparare ac peccatorum veniam promereri: decimas reddat. Et nota, quod qui decimas non solverit, tria incurrit mala. Unum est penuria i. e. defectus [paupertas] rerum. Dicit enim b. Augustinus: Majores [i. e. priores vel antecessores] nostri copiis [i. e. divitiis] (omnibus) habundabant, quia decimas dabant: modo autem quia discessit i. e. recessit devotio dei, accessit indignatio fisci i. e. bursæ. Nam tollit fiscus, quod non capit Christus. Secundum est æternum supplicium. Dicit b. Augustinus: redde decimam, aliter deduceris [i. e. portaberis] ad partem angelorum decimam, quæ de cœlo cecidit in infernum. Hæc [est] enim domini justissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, ad decimam revoceris. Tertium [sc. malum] est (quia) hoc est grave [magnum] peccatum: [decimas non dare], decimas enim [non] solventes videntur crucifigere Christum. Malach. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: si affigit i. e. crucifigit homo deum, quia vos configistis me? Et dixistis: in quo configimus te? in decimis, et in primitiis. Hoc est: non reddendo decimas et primitias. Item secundum quasi habetur in evangelio, pharisæus dixit: jejuno bis in sabbato i. e. septimana. Et per hoc confundit christianos, qui hebdomada nec semel jejunare volunt, et tamen libenter jejunare deberent propter jejunii utilitates. Primo jejunium expellit diabolum, sicut fames lupum de nemore ejicit. Unde Salvator Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejunio et oratione. Dicit b. Ambrosius: vide, quanta sit virtus jejunii, ut ex sputu suo jejunus homo serpentem occidit. (Hoc est: quando jejunus homo phlegmat ad serpentem || <sup>425</sup> iterum moritur proba-

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 20.



biliter.) Secundo jejunium vitia extinguit et ad paradisum reducit. Unde b. Augustinus dicit: Eva quamdiu abstinuit a cibo, virgo fuit, et in paradiso permansit: quando vero præceptum abstinentiæ violavit, libidinis incentiva [i. e. æstuationes] sensit, et de paradiso ejecta fuit. Tertio jejunium deum ad misericordiam cogit [ketelenÿth], sicut patet in ninivitis, contra quos deus comminatus [ ] fuerat, pœnam sc. subversionis, sed ipsi jejunando mutaverunt vitam [in bonam], et statim deus mutavit sententiam, ut habetur Jonæ III° etcetera.

Dominica duodecima (in æstate).

*Fiduciam talem habemus per Christum ad deum* (criftof miath): non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est. 2<sup>a</sup> ad Cor. III°<sup>1</sup>, et in hodierna epistola. Charissimi, in verbis propositis [præmissis] apostolus destruit omnem confidentiam liberi arbitrii, per quod multi putant se posse bonum aliquod agere sine gratia dei, immo ne dum (i. e. non tantum) bonum agere, sed sine juvamine gratiæ dei nec homo bonum cogitare valet. Unde b. Augustinus in libro De gratia et libero arbitrio dicit: semper in nobis voluntas libera est, sed non semper bona est. Aut enim libera est a justitia [i. e. a bono opere], quando servit peccato, et tunc est mala, aut a peccato est libera, quando servit justitiæ, et tunc est bona. Considerare possumus in quo per peccatum sit minutum vel corruptum [kizteteth] liberum arbitrium, quia ante peccatum nulla erat homini difficultas, nullumque impedimentum de lege membrorum ad bonum, nulla-que impulsio vel instigatio [izgatas] ad malum. Nunc autem per legem carnis liberum arbitrium ad bonum impeditur (i. e. fit), et ad malum instigatur, ut non possit velle et perficere bonum nisi per gratiam dei adjuvetur [adjuvaretur]. Quod considerans apostolus, tales, qui de suo præsumunt libero arbitrio redarguit per verba proposita, dicens: fiduciam talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est. In quibus quidem verbis tria notare debemus. Primo, fidu-

<sup>1</sup> v. 4. 5.



ciam sanctorum, ibi: fiduciam talem habemus. Secundo, per quem sit ista fiducia, ibi: per Christum. Tertio, in quo sancti posuerunt [fiduciam], ibi: ad deum. Circa primum est notandum, quod duplex est fiducia sc. bona et mala. Prima est sanctorum vel bonorum. Et secunda est malorum. Prima consistit [i. e. stat] in septem. Primo in dei timore, [311] Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: timor domini fiducia fortitudinis, et filius ejus [sc. habentis spem], erit spes. Secundo, in oratione primi Paralip. XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: invenit fiduciam servus tuus, ut oret te. Et I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si cor nostrum non reprehenderit nos (n e m z ŷ d a l m a z a n d ŷ a) fiduciam habemus ad deum: ut quidquid petierimus, ab eo recipiemus. Tertio, in hominis ad deum conversionem Job XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo injustitia: tunc levare poteris faciem tuam absque macula, et habebis fiduciam tibi proposita spe. Quarto, in eleemosynæ largitione, Tobie IIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: fiducia magna erit coram deo eleemosyna. Quinto, in legis divinæ observatione, Prov. XXII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: fili mi, incline aurem tuam, et audi verba sapientum: appone cor tuum ad doctrinam meam, ut sit in deo fiducia tua et non in mundo, nec in aliquo alio. Sexto, in sanguinis Christi effusione, ad Ebr. X<sup>o</sup> <sup>7</sup>: habentes fiduciam in introitu sanctorum et in sanguine Christi, qui initiavit nobis vitam novam. Septimo, in iudicii extremi expectatione, I<sup>a</sup> Joh. IIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: in hoc est perfecta charitas dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii. Secunda fiducia sc. [mala vel] malorum consimiliter consistit in septem. Primo in divitiis, Jerem. XLIX<sup>o</sup> <sup>9</sup>: quid gloriaris in vallibus (i. e. in terris quas possides)? defluxit vallis tua, filia delicata, quæ confidebas in thesauris tuis. Secundo in malitia, | Isayæ XLVII<sup>o</sup> <sup>10</sup>: fiduciam habuisti in malitia tua, et dixisti: ego sum et non est præter me altera. Tertio in falsa potentum fortitudine, Isayæ XXX<sup>o</sup> <sup>11</sup>: væ filii desertores, sperantes in auxilio et fortitudine. Ejusdem XLII<sup>o</sup> <sup>12</sup>: confundantur omnes qui confidunt in sculptili i. e. in potentia sæculari. Quarta in vana carnis pulchritudine, Ezech. XVI<sup>o</sup> <sup>13</sup>: habens

<sup>1</sup> v. 26. — <sup>2</sup> v. 25. — <sup>3</sup> v. 21. 22. — <sup>4</sup> v. 14. 15. 18. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> v. 17. — <sup>7</sup> v. 19. — <sup>8</sup> v. 17. — <sup>9</sup> v. 4. — <sup>10</sup> v. 10. — <sup>11</sup> v. 1. 2. — <sup>12</sup> v. 17. — <sup>13</sup> v. 15.



fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es: et exposuisti fornicationem tuam omni transeunti. Quinto in muro vel domorum munitione [i. e. fortitudine], Deutro XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: donec te disperdat et conterat | in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi atque sublimes i. e. altæ in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Et Jerem. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: conteret urbes tuas munitas, in quibus habebas fiduciam, gladio (sp. dominus). Sexto in dæmonum adoratione Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ubi sunt dii tui, in quibus habebas fiduciam? Septimo, in exteriori et apparenti conversatione, Job VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: spes hypocritæ peribit: et non placebit deo vecordia tua (i. e. cor suum). Circa secundum et tertium est notandum, quod per Christum habemus fiduciam ad deum de spe veniæ, gratiæ et gloriæ. De primo dicitur Matth. IX<sup>o</sup> <sup>5</sup>: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. De secundo dicitur Jerem. XVII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: benedictus homo qui confidit in domino, et erit dominus fiducia ejus, sc. per gratiam in prosperis (i. e. in bonis operibus bene evenientibus) et in adversis. De tertio dicitur ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: Cum fiducia adeamus thronum gloriæ ejus, ut misericordiam consequamur. Ad quam gloriam per merita virginis Mariæ perducatur nos dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum Christus dominus sanasset  
filiam mulieris canaanæ a dæmone  
obsessam, dæmonium ejiciendo

i. e. egressus  
vel egrediens

sp. dominus  
i. e. Salvator

In illo tempore exiens Jhesus

i. e. per talem civitatem. Ut dicit

Glossa: fuit opulentissima i. e. ditissima

Dicit Glossa: Dominus Jhesus relicta Tyro et Sione regione gentilium a Judæa venit i. e. de metis vel illius pertinentiis aut civitatis tenetis (tartoman) gentilium qui habitabant prope mare Galileæ

[tirus new varafnak tartomanaba]

de finibus Tyri, venit per Sidonem

<sup>1</sup> v. 52. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 37. — <sup>4</sup> v. 13. 14. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 7. — <sup>7</sup> v. 16.



sp. quod et Genezaret dicitur i.e. inter tenuta i.e. regionis vel provinciae  
et etiam mare Tiberiadis vel metas decem civitatum

[tig varas tartomanya kezeth]

ad mare Galileae inter medios fines Decapoleos.

i. e. adduxerunt sp. quidam sp. Jhesu i. e. quemdam et mutus, per quem  
qui praelatos designant vel Christo hominem qui peccator designatur  
erat surdus

Et adducunt ei surdum et mutum, et

i. e. petebant in quo praelatorum oratio significatur sp. Jhesum i. e. quod i. e. imponeret

deprecab-[312]antur eum ut imponat

sp. surdo i. e. adjutorium i. e. recipiens sp. infirmum i. e. de populo qui  
vel muto vel gratiam liberantem vel ducens vel debilem malam societatem  
designat

illi manum. Et apprehendens eum de turba

i. e. separatim vel extra i. e. intulit vel imposuit aut trusit sp. per quo discretio significatur

[maganak]

seorsum misit digitos suos in ||

426

i. e. in aures sp. per quas duae considerationes designantur sc. coeli et  
inferni i. e. in terram salivam projiciens sp. cum saliva  
per quam gratia dei intelligitur

auriculas ejus: et exspuens, tetigit

sp. per quam affectus vel voluntas i. e. sapi- sp. surdo i. e. sursum sp. docens nos i. e. suspiravit vel gemitum  
entia significatur aspiciens inde gratiam emisit sp. per hoc insinuans  
esse quaerendam gravitudinem peccati

linguam ejus: et suspiciens in coelum, ingemuit,

i. e. dixit sp. surdo vel muto Est vocabulum ebraicum et in latino  
valet tantum sicut: aperiaris

et ait illi: Ephphetha, quod est aperire.



i. e. illico vel mox sp. quia voluntati dei i. e. auriculæ sp. fidei i. e. dimissum  
aut subito nihil resistere potest

Et statim apertae sunt aures ejus, et solutum

i. e. ligamen sp. per quam voluntas vel Supple: ille loquitur recte qui  
sp. per quod pec- affectus intelligitur quia bona deo tribuit et mala sibi im-  
catum significatur peccatum est in voluntate putat sp. deo gratias agendo  
est vinculum linguae ejus, et loquebatur recte.

sp. dominus Jhesus sp. hominibus i. e. alicui sp. per hoc docet nos  
coram quibus fugere vanam gloriam mundi  
infirmitas sanavit

Et praecepit illis ne cui dicerent.

sc. plus i. e. sed i. e. ipsis i. e. mandabat

Glossa: sciebat ille qui omnia novit antequam fiant quia magis prædica-  
rent sed per hoc nos instruit, ut si illi prædicabant ejus miracula, qui-  
bus interdicebat: quanto magis illi prædicare tenerentur sua miracula,  
quibus præcepit

Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus

i. e. pronunciabant i. e. tanto plus ut i. e. stupebant i. e. inquietes  
aut narrabant prædicent

praedicabant: et | eo amplius admirabantur, dicen-

i. e. recte sc. entia i. e. egit vel sc. non tantum i. e. patravit  
patravit unum sed plures

Hoc non credunt illi, qui faciem suam falso colore perfundunt et crines  
crispant etc.

tes: Bene omnia fecit: et surdos fecit

i. e. auditu percipere i. e. non valentes loqui sc. fecit  
audire, et mutos loqui.

[*Marci VII°.*]



Charissimi, istæ duæ civitates sc. Tyrus et Sidon, de quibus fit mentio in evangelio, sunt inter medios fines Decapoleos. Est autem Decapolis, ut dicit Glossa: regio decem urbium, gyrans i. e. circumdans (Jordanem ad orientem). Et dum ibi dominus Jhesus venisset, adduxerunt ad eum quemdam hominem surdum et mutum, cui dominus [diabolus] abstulerat instrumenta magis necessaria ad salutem, sc. auditum, ne verba salutis possit audire, et loquelam, ne (de) his, quæ pertinent ad salutem, possit consilium petere. Per istum (igitur) surdum et mutum a domino Jhesu curatum, justificationem peccatorum debemus intelligere. Circa cujus curationem tria [requiruntur vel] videnda sunt sc. quædam antecedentia, quædam mediantia, et quædam concomitantia vel subsequentia. Antecedentia fuerunt tria sc. adductio, deprecatio et separatio. Primo enim ipsum ad Christum adduxerunt. Peccator enim cum sit infirmus, non potest per se ad deum accedere, et ideo oportet, quod aliorum meritis adducatur. Et istud maxime spectat ad prælatos, quibus non sufficit ad deum venire, nisi etiam alios adducant. Maxime cum ipsi sint pastores (venatores et piscatores), dicetur eorum cuilibet in iudicio illud Jerem. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ubi est grex, qui datus est tibi? Et ex quo sunt venatores [tauegok], ipsorum cuilibet dicetur illud Genes. XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: affer [i. e. porta] mihi de venatione tua. Et quia sunt piscatores, dicetur eis illud Joh. XXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: afferte mihi de piscibus quos prendidistis. Secundo ipsum rogaverunt ut ipsum curaret, per quod datur intelligi, quod precibus sanctorum salus alicui impetratur. Unde Job ultimo<sup>4</sup> dicitur per deum: servus meus Job præbit pro vobis: faciem ejus suscipiam [i. e. exaudiam] [313] ut non vobis imputetur stultitia. Item Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> habetur, quod custos vineæ impetravit, ne ficulnea succideretur. Peccator enim non potest ex meritis suis salutem sibi obtinere, cum sit infirmus, immundus et dei inimicus. [Quia enim est infirmus, non potest ad deum nisi reconciliatus i. e. pacificus accedere; quia est immundus, non audet coram deo apparere; quia est dei inimicus], non potest a deo aliquid obtinere. Ideo debet ire ad sanctorum virorum suffragia, qui primo fortes sunt ad accedendum, unde ipsis Isayæ XL<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: qui sperant in

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 25. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 8. — <sup>6</sup> v. 31.



deo, mutabunt fortitudinem. Secundo sunt pulchri [i. e. mundi] ad comparendum. Unde per os prophetæ dominus dicit: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit, Psmo C<sup>o</sup> 1. Tertio sunt dei amici, et ideo digni sunt ad impetrandum, Joh. XV<sup>o</sup> 2: jam non dicam vos servos, sed amicos. Tertio Christus dominus ipsum surdum et mutum separavit, per quod datur intelligi, ut illi qui salvari desiderant, oportet ut malas societates relinquant. Dicitur enim Jerem. LI<sup>o</sup> 3: egredimini [et exite] de medio Babylonis, popule meus, ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris domini, et ne forte mollescat [megÿ twnÿwl i. e. torpescat] cor vestrum, et ne timeatis auditum qui audietur in terra. Ex quibus verbis habetur, quod ille qui a malis societatibus se separat, quatuor mala vitat. Primo damnationem æternam. Ideo dicit, ut salvet unusquisque animam suam; bonæ enim societates ad bonum se (sæpe) inducunt, malæ autem ad malum. Unde Prov. XIII<sup>o</sup> 4 dicitur: qui cum sapientibus graditur [i. e. ambulat] sapiens erit: amicus stultorum efficitur similis. Secundo vitat indignationem [i. e. iram] divinam; unde subditur [scribit]: ab ira furoris domini. Unde secundi Paralip. XIX<sup>o</sup> 5: impio præbes auxilium, et his qui oderunt dominum amicitia jungeris. Quasi diceret: et ideo iram dei incurris. Tertio vitat ignaviam (thunafaghoth) [tunÿafagoth]. Ideo subditur: ne forte mollescat cor vestrum. Mali enim [autem] semper ad mollia, boni vero semper ad fortia se inducunt. Unde Prov. XXVII<sup>o</sup> 6 dicitur: ferrum ferro acuitur. Quarto vitat auditionem malam, illam sc. de qua dicitur Matth. XXV<sup>o</sup> 7: discedite a me maledicti | in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Ideo subditur in verbis prædictis: ne timeatis auditum, qui audietur in terra. De ista auditione dicit Psta: in memoria æterna erit justus: ab auditione mala non timebit, Psmo CXI<sup>o</sup> 8. Mediantia fuerunt quatuor. Primum quod digitos suos in ariculas ejus || 427 posuit. Spiritualiter per manum gratia dei intelligitur, de qua Psta dicit: aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione tua, Psmo CXLIV<sup>o</sup> 9. Et ista manus quinque habet effectus, quasi quinque digitos, et quilibet præter

1 v. 6. — 2 v. 14. 15. — 3 v. 45. 46. — 4 v. 20. — 5 v. 2. — 6 v. 17. — 7 v. 41. — 8 v. 7. — 9 v. 17.



primum habet tres effectus quasi tres juncturas [harom ýžý]. Primus effectus est collatio virtutis et potentiae. Et iste est pollex, quæ ideo sic dicitur, quia inter ceteros digitos pollet virtute; et habet duas juncturas, quia facit animam potentem ad faciendum bonum, et ad resistendum malo. Unde apostolus ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: omnia possum in eo qui me confortat. Secundus [digitus] est infusio cognitionis et scientiae, et iste est index quo omnia indicamus [i. e. monstramus]. Et habet tres effectus, quia docet nos cognoscere deum tamquam creatorem, redemptorem et glorificatorem, Deutro. XXXII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: utinam saperent [tudnanak meg], quoad primum, et intelligerent, quoad secundum, ac novissima [pro-]viderent, quoad tertium. Tertius est benignitas conversationis i. e. vitae. Et iste est medius [sc. digitus], et habet tres effectus, quasi tres juncturas sc. ad superiores reverentiam, et ad æquales concordiam, et ad inferiores disciplinam. Quartus est infusio pœnitentiae salutaris. Et iste est medicus, et ideo sic vocatur, quia medici ad tangendum vulnera eo [i. e. ipso] utuntur. Pœnitentia autem est medicina animæ, cujus tres sunt partes sc. contritio [videlicet cordis], confessio [oris], et satisfactio operis. Quintus est obedientia humilis, et ista est auricularis. Et ista obedientia consistit [i. e. est] in tribus, sc. in faciendo præcepta, in adimplendo consilia, et in vitando prohibita [meg tÿlthottacath eltauozthatÿa]. Secundum medians [małod kezbe walo] [medialis] est, quia cum saliva ejus linguam tetigit (hagapas). Saliva [nÿal] est fluxus a capite saporum discretiva [valogato], et linguae humectativa [i. e. meditativa]. Per salivam [314] igitur divina sapientia intelligitur secundum Glossam, quæ a Christo capite procedit. Eccli I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: omnis sapientia a domino deo est; et ejusdem XXIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ego ex ore altissimi prodii. Quæ saporos (igleleketh) discernit, quia mundana amara, et spiritualia dulcia esse ostendit, et quæ [sc. sapientia] ad loquendum de deo discretos [i. e. prudentes] esse facit. Glossa ibidem: Expuens [sc. deus] linguam tangit, cum id est quando ora muta ad proferenda verba sapientiae, cum tactu suæ pietatis informat. Tertium medians est qui in cœlum respexit [inspexit], per quod debemus intelligere, quod sæpe in

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 29. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 5.



cælum respiciamus. Libenter enim homo consuevit respicere amicum suum, thesaurum suum, auxilium suum et palatium suum i. e. domum. Primo igitur debemus in [ad] cælum respicere, quia ibi habemus amicum nostrum dilectum sc. Christum. Prov. XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: omni tempore diligit qui amicus est. Et dicit omni tempore, quia in vita custodiendo a peccato, et in morte a dæmonibus defendendo, et post mortem ad gloriam deducendo. Unde Psta: tenuisti manum dextram tuam [meam], quoad primum; et in voluntate tua deduxisti me, quoad secundum; et cum gloria suscepisti me, quoad tertium. Secundo, ibi habemus thesaurum nostrum, Matth. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ubi est thesaurus tuus ibi est et cor tuum. Et iste thesaurus ut habetur I<sup>a</sup> ad Cor. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: conficitur i. e. congregatur ex auro dilectionis dei, ex argento dilectionis proximi, et ex lapidibus pretiosis bonorum operum. Tertio inde speramus auxilium nostrum, 2<sup>i</sup> Paralip. [kýralok ýarafarol walo kwnbe] XX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: cum ignoramus quod agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te sc. deum. Glossa super illo Psalmi: firmabo super te oculos meos, dicit [sc. in persona Christi]: non auferam oculos meos a te; quia tu semper levas oculos tuos ad me. Quarto ibi habemus palatium nostrum 2<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>5</sup> | ædificationem habemus ex deo, domum non manufactam, sed æternam in cælis. Et Psta: concupiscit, et defecit anima mea in atria domini, Psmo LXXXIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Quartum medians est: quia ingemuit, et hoc facere voluit. Primo ideo, ut hamanæ naturæ veritatem ostenderet. Dicit hic Beda: non erat opus (i. e. necesse) sibi cum aliquo gemitu (petere, sed ut) quasi homo ingemuit, sed quasi deus curavit. | Secundo ut ostenderet peccati gravitatem. Et tam grave est, quod cum dei gemitu est curatum. Tertio ut ostenderet [nobis] gemendi necessitatem. Dicit enim Beda: non erat sibi opus cum aliquo gemitu petere, sed ut nobis gemendi daret exemplum: cum pro nostris, vel pro proximorum reatibus [i. e. peccatis] supernæ pietatis i. e. dei præsidium provocamus (i. e. auxilium invocamus). Quarto ut ostenderet suam innatam [proprietatem] i. e. magnam pietatem, per quam peccatoribus compatitur, et eos invite [kethelen] punit. Isayæ I<sup>o</sup> <sup>7</sup>: heu, con-

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 1. — <sup>6</sup> v. 3. — <sup>7</sup> v. 24.



solabor super hostibus meis. Subsequentia fuerunt tria. Primum aurium apertio. Signum autem quod homo bene audit, est primo quando percipit [i. e. audit] sonum, qui fit a superiori i. e. quando audit deum præcipientem. Alias [i. e. aliter] ipsum deus in suis orationibus non audiret. Unde b. Augustinus dicit; Citius auditur una obedientis oratio, quam decem millia contemptoris. Secundo quando percipit sonum, qui fit ab inferiori, [i. e.] quando audit homo pauperem vociferantem. Sed sicut dicitur Prov. XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur. Ut patet de istis fatuis virginibus Matth. XXV<sup>o</sup>, quæ non habuerunt oleum (i. e. misericordiam) in lampadibus suis (i. e. in cordibus). Tertio quando percipit sonum qui fit ab æquo (i. e. a simili) i. e. quando audit proximum veniam postulantem. Unde Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: Relinque i. e. dimitte proximo tibi nocenti: et tunc deprecanti tibi peccata solventur i. e. dimittentur. Secundum est vinculi linguæ solutio, quod tunc solvitur quando lingua utimur ad orationem, proximi instructionem, peccati confessionem, et dei laudationem. Alias enim homo mutus diceretur. Sic namque animalia dicimus muta, quia non habent verba formata: ita homo est mutus quando non habet i. e. non loquitur verba debita. Unde b. Augustinus in libro Confessionum dicit: Væ tacentibus de te: quia loquaces muti sunt. Tertium est miraculi publicatio [i. e. manifestatio], quamvis enim Christus sciret, quod homines hoc miraculum publicarent, tribus tamen de causis ne publicarent, præcipiebat. Primo ut vanam gloriam fugiendam doceret. Secundo ut pigritiam [315] nostram confundet. Unde dicit b. Augustinus, quod per hoc volebat piger ostendere quod cum servire [cum quanto fervore i. e. devotione] prædicare deberent, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere non poterant. Tertio ut dantis et recipientis beneficium differentiam demonstraret. Unde dicit Theophilus, quod per hoc instruimur, quod beneficia dantes non debent laudes appetere: accipientes vero debent benefactores suos etiam si nolint laudare et prædicare. Sed dicis: isti homines peccabant ex quo præceptum Christi infringebant, hoc miraculum contra ipsius jussum (publicantes i. e.) prædicantes? Respondetur quod non. Triplex enim est præceptum. Primum

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 2.



est praeceptum obligationis [kwtheleget parancholat] ut sunt praecepta decalogi. ad quae unusquisque [i. e. quilibet] sub peccato mortali || <sup>428</sup> obligatur. Et tali praecepto Christus dominus in hoc evangelio illis hominibus non praecepiebat. Secundum est praeceptum probationis vel temptationis, ut est illud de Abraham Genes. XXII° <sup>1</sup>: vade in unum montium, quem monstravero tibi, et offer [i. e. immola] ibi filium tuum quem diligis Isaac. Isto mandato dominus deus probavit vel temptavit Abraham, ut per istam temptationem vel probationem sua obedientia ad deum nobis manifestaretur. Et etiam tali praecepto Christus in evangelio non praecepiebat. Tertium est praeceptum instructionis, et de tali praecepto intelligitur dictum hujus evangelii, in quo dominus Jhesus instruit nos, ne de bonis operibus laudem humanam appetere, ut dictum est, et ut dei beneficia praedicaremus [publicaremus]. Et si tacemus, aliud dicere non valemus (i. e. non possumus), nisi illud Isayae VI° <sup>2</sup>: Vae mihi, quia tacui; et illud I<sup>a</sup> ad Cor. IX° <sup>3</sup>: si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim incumbit i. e. dat [i. e. instat]: Vae mihi si non evangelizavero. Et ex quo in evangelio fit mentio (Emlekegeth) de surdo et muto, nota quod diabolus milleartifex surdum facit ad tria. Primo, ne homo clamorem pauperis attendat. Secundo, ne in se [i. e. contra se] delinquenti parcat. Tertio ne verbum dei audiat. Mutum iterum ad tria. Primo, ne homo deum laudet. Secundo, ne proximum aedificet i. e. instruat [informet]. Tertio ne peccatum suum in confessione sua accuset. De hoc habemus in evangelio | tertiae dominicae quadragesimali sc. Erat Jhesus ejiciens daemonium, et illud erat mutum. Item dicitur in fine evangelii: bene omnia fecit. Notanter dicit: bene, adverbialiter, quia adverbiorum remunerator est deus et non nominum. Notanter [bwlcen] (i. e. sapienter) dicit: omnia. Unde et Joh. I° <sup>4</sup> dicitur: omnia per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil i. e. peccatum. Secundum b. Augustinum: Bene ergo fecit omnia per suam patientiam [potentiam] creando. Bene fecit omnia per suam gratiam attrahendo. Bene fecit omnia per suam sapientiam cognoscendo. Bene fecit omnia per suam gloriam reno-

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 3.



vando [i. e. glorificando]. Ad quam gloriam per merita Virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica tredecima).

*Abrahæ dictæ sunt promissiones* [igeretek], *et semini ejus*. Ad Galat. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et in hodierna epistola. Charissimi, in verbis istis apostolus Paulus facit commemorationem [i. e. mentionem] de promissionibus Abrahæ [et semini ejus] a deo factis, et in Christo completis dicens: Abrahæ dictæ sunt promissiones etc. Nec mirum quod potius Abrahæ, quam aliis factæ sunt promissiones, quia in eo perfectio fidei claruit. Cum enim fuissent omnes idolatriæ dediti tempore ejus, ipse primus unum deum colendum esse omnibus prædicavit, sicut ait Josephus: Abraham primus præsumpsit pronunciare deum unum creatorem esse cunctorum; et opiniones velekedefeketh, quas ceteri de deo habebant innovare et [in-]mutare prævaluit. Unde de eodem et Orosius dicit: post diluvium decima generatione Abraham fuit apud Chaldæos vir in cœlestibus rebus expertus. Et cum chaldæi cogerent ipsum adorare ignem, quomodo [quem] ipsi adorabant, et ille recusaret [i. e. non vellet]: projecerunt eum et fratrem ejus Aaron in ignem, sed ille expiravit, Abraham autem liberatus est | auxilio dei. Unde dictum est ei a domino Genes. XV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ego sum qui eduxi te de Ur Chaldæorum. Ur enim interpretatur ignis. O quam fidelis est deus in omnibus verbis suis! Quia Abraham in voluntate labiorum suorum fraudare noluit, sed pro merito fidei cœpit ei familiariter i. e. conversative apparere, et promissiones [sibi] facere, quibus non hæsitans [i. e. non dubitans] credidit ipse. Unde bene dicit [316] apostolus: Abrahæ dictæ sunt promissiones etc. In quibus quidem verbis ostenditur, quod illis promissiones cœlestes fiunt, qui Abraham student pro viribus suis imitari. Leguntur autem septem de Abraham in quibus quilibet salvari volens debet ipsum imitari. Primo in fidei constantia, ad Rom. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Credidit Abraham deo et reputatum est ei ad justitiam. Sic omnis christianus credere tenetur deo, alias enim deo placibilis

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 3.



non esset, ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: sine fide impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum, qui est inquiringibus se remunerator. Nonne Abraham pro merito fidei suæ renumera-  
 ravit dominus, dicens ei: semen tuum possidebit terram hanc. Et nota quod duplex est semen Abrahæ: unum secundum carnem sc. judæi, de quibus dominus Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: Scio quod filii Abrahæ estis. Aliud [est semen] secundum imitationem ut omnes fideles [i. e. christiani], ad Galat. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus. Et sicut duplex est semen, ita duplex est hereditas: una terrena sc. terra promissionis, quæ data est judæis, altera æterna, quæ per Christum datur fidelibus. Hæc est revera i. e. certe, quæ fluit lacte et melle. In lacte signatur dulcedo de jussione [visione] assumptæ humanitatis, in melle dulcedo de jussione [visione] divinitatis intelligitur. Hanc hereditatem exspectabat Abraham ut testatur apostolus ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicens: Abraham fide demoratus est i. e. mansit in terra repromissionis, tamquam in alinea habitando in casulis [causis] i. e. domunculis. Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor est deus. Secundo imperfecta obedientia. Nonne perfecte obedivit Abraham, qui ad vocem domini filium suum unigenitum immolare voluit. Per hanc obedientiam meruit dulcedinis benedictionem, Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Hæc autem fuit triplex sc. in ingressione patriæ, in circumcissione, et in filii immolatione. De primo habetur Genes. XII<sup>o</sup> <sup>6</sup> ubi dicitur: egredere de terra et de cognatione tua. De secundo Genes. XVII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: circumcidetur ex vobis omne masculinum; et subditur: nonaginta novem annorum erat Abraham cum circumcidit carnem præputii | sui. De tertio Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: tolle filium tuum quem diligis Isaac etc. Et sicut Abraham domino obedivit et ab ipso benedictionem percepit: ita et christianus salvari volens, ipso domino obediat, quatenus ab eodem benedictionem accipiat hic per gratiam et in futuro per gloriam. Unde christiano Deutro. X<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: Quid dominus deus tuus requirit a te? ut obedias ei ex toto

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 37. — <sup>3</sup> v. 98. — <sup>4</sup> v. 9. 10. — <sup>5</sup> v. 18. — <sup>6</sup> v. 1. — <sup>7</sup> v. 10. 24. — <sup>8</sup> v. 2. — <sup>9</sup> v. 12.



corde tuo, ut inde consequeris benedictionem in semine Abrahæ i. e. Christo; a quo [sc. Christo] triplex benedictio fidelibus confertur, sc. misericordiæ, gratiæ et gloriæ. Prima dicitur benedictio dulcedinis, secunda fortitudinis, et tertia æternæ beatitudinis. Tertio debemus Abraham imitari in spe || <sup>429</sup> firma. Nonne ipse Abraham spe plenus erat, quando audivit [dominum] dicentem sibi: dabo tibi filium; et non hæsitavit, sed cecidit in faciem suam, et risit præ gaudio. Sic debet esse certus omnis christianus in spe salutis æternæ, dum vitam habeat rectam, ut cum Psta dicere possit: spes mea [sc. dominus deus meus] a juventute mea, Psmo LXX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Nam Abraham exultando fertur dixisse: putasne centenario nascetur filius, et Sarah nonagenaria pariet. Et ait dominus: Sara pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac, quod interpretatur risus, sc. a risu patris et etiam matris. Quarto in humilitatis habundantia. Nonne humillimus hominum erat Abraham, cum se tantum humiliavit coram deo, dicens Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: loquar ad dominum meum cum sim pulvis et cinis. Hanc formam humilitatis dominus Ihesus christianis tradidit Matth. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicens: discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Pro hac humilitate dominus Abraham exaltavit hostium suorum in expugnatione, Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum. Portæ istæ sunt sensus corporis nostri, quos (sp. sensus) primi parentes aperuerunt temptatori, et inde mors intravit in orbem terrarum. Et maxime debet possideri et custodiri porta visus. Si enim prima mater nostra Eva hanc portam custodisset, nequaquam decepta fuisset. Unde de ea dicitur Genes. III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: videns mulier quod lignum pulchrum esset oculis, tulit de [317] fructu ejus et comedit. Et ergo dicere potuit illud Threnor. III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: oculus meus deprædatus est animam meam etc. Quinto [Quarto] debemus Abraham imitari in desertione i. e. in relictione [in divisione] parentis et patriæ. Quam cito enim dominus dixit Abrahæ Genes. XII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: egredere de terra et de cognatione tua: statim relictis omnibus ivit in terram Chanaan. Pro eo magnificavit eum dominus in nominis magnitudine; prius enim dice-

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 29. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 51. —

<sup>7</sup> v. 1.



batur: Abram i. e. pater excelsus; et addita A litera, et dictus est Abraham i. e. pater multorum gentium. Sic omnis christianus exire debet de terra sua i. e. de amore terrenorum, et de cognatione sua i. e. ab affectione carnalis concupiscentiæ. Sexto [debemus Abraham imitari] in hospitalitatis frequentia. O quam frequens erat Abraham in hospitium collectione; quare meruit dominum in figura summæ trinitatis colligere i. e. recipere. Unde postquam dominum in hospitium recepit, dixit ei [sc. domino] Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis [i. e. si sum acceptabilis coram te], ne transeas servum tuum: sed afferam paucillum aquæ i. e. modicum, et laventur pedes vestri. Ad hanc hospitalitatem hortatur nos apostolus ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicens: hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim placuerunt quidam deo; per hanc Abraham obtinuit securitatem divinæ protectionis, Genes. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: noli timere Abraham, ego protector tuus sum. Septimo debemus deum imitari in mandatorum dei observantia. Nonne timorosos erat servare dei mandatum, qui ad vocem domini unigenito filio suo non pepercit. Pro eo [i. e. propter hoc] a domino audire meruit illud Genes. XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me: benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli. Charissimi, quia Abraham prædicta septem summo opere servare et custodire curavit [studuit]: ideo septem promissiones a domino promeruit. Primo benedictionem, secundo nominis magnificationem [magnitudinem], tertio inimicorum ejus humiliationem. De his quatuor dicuntur Genes. XII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: benedicam tibi i. e. te. Ecce primum. Et magnificabo nomen tuum. Ecce secundum. Maledicam maledicentibus tibi. Ecce tertium. Et in te benedicentur omnes tribus terræ. Ecce quartum. [Sequitur:] Quinto protectionem. Sexto mercedis retributionem. [De his duobus habetur [dicitur] Genes. XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>, ubi ad Abraham per dominum dicitur: ego protector tuus sum. Ecce primum. Et merces tua magna nimis. Ecce secundum. Septimo terre fluentis lacte et melle donationem. Genes. XIII<sup>o</sup> <sup>7</sup> dixit dominus ad Abraham: leva oculos tuos et vide a loco in quo

<sup>1</sup> v. 3. 4. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 16. 17. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 1. — <sup>7</sup> v. 14.



nunc es ad aquilonem [egekře], et meridiem, ad orientem et occidentem. Omnem terram quam conspicias tibi dabo, et semini tuo usque in sempiternum. Prædicta septem bona qui imitantur Abraham a domino consequuntur [i. e. lucrantur]. Primo eos benedicit ad Ephes. I<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Benedictus deus et pater domini nostri Jhesu, qui benedixit vos. Secundo eos magnificat [nagÿthÿa] ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quos vocavit [i. e. elegit], hos et magnificavit. Tertio inimicos eorum humiliat, unde Psta: super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, Psmo CXXXVII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Quarto eos protegit, unde Psta: quoniam in me speravit, liberabo eum, protegam eum [quoniam cognovit], Psmo LXXXX<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Quinto eos honorat, unde Psta: nimis honorati sunt amici tui deus, Psmo CXXXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Sexto in præmium se eis donat, unde b. Augustinus: præmium erit ipse deus, qui erit omnia in omnibus, qui est salus et vita, honor et gloria, pax et gaudium. Septimo dabit eis terram lacte et melle manantem i. e. regnum cœlorum. Manans [i. e. fluens] lacte humanitatis et lætificans melle divinitatis. De hoc regno dicitur Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: venite benedicti patris mei, possidete regnum vobis paratum a constitutione mundi. Quod vobis et mihi per intercessionem virginis gloriosæ præstare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

[Dominica 12.]

|                                       |              |             |               |
|---------------------------------------|--------------|-------------|---------------|
| sc. cum dixisset dominus: Confiteor   | i. e. inquit | sp. dominus | i. e. suæ do- |
| tibi pater domine cœli et terræ qui   |              |             | ctrinæ ad-    |
| abscondisti hæc a sapientibus et pru- |              |             | hærentibus    |
| dentibus, et revelasti ea parvulis.   |              |             |               |

Supple: ostendens per hoc meritum humilitatis et simplicitatis ipsis apostolis et discipulis

In illo tempore dixit Jhesus discipulis suis:

|                        |  |
|------------------------|--|
| i. e. felices sp. sunt | i. e. cernunt vel aspicunt sp. bona illa quæ |
|                        | revelantur parvulis                          |

Supple: non solum vestri sed etiam aliorum qui vident quæ vos videtis. Oculi sc. interiores et exteriores, cognoscentes illa secreta, quæ revelantur parvulis

[318] Beati oculi, qui vident quæ vos

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 30. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 14. — <sup>5</sup> v. 17. — <sup>6</sup> v. 34.







Ex sua responsione apparet quod i. e. amabis i. e. patrem i. e. filium  
quæsiuit Christum non propter  
scire sed propter temptare

Ille respondens | dixit: diliges dominum deum

i. e. spiritum sanctum i. e. pleno intellectu i. e. plena vel integra volun-  
sine errore tate vel non contradictione  
[mind te zuvedel]

tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua,

i. e. omni tuo posse vel omnibus virtutibus animæ, i. e. integra vel plena me-  
quæ sunt memoria, intellectus et voluntas moria sine oblivione  
[mind te ereydel] [mind te elmedel]

et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente

sp. dilige i. e. quemlibet hominem quia proximus sp. dominus i. e. et sp. legis-  
est quilibet homo i. e. ad id quod te ipsum sc. Jhesus perito  
ad gratiam in præsentī et ad gloriam in futuro

tua: et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi:

i. e. bene, juste i. e. ponendo vel sp. non dicit: hoc audi i. e. vitam æter-  
vel rationabiliter dicendo præcepta sed fac, quia non audi- nam habebis  
de lege, per quæ potest tores legis sed factores  
haberi vita æterna justificabuntur

recte respondisti: hoc fac et vives.

sp. legis- i. e. sed i. e. intendens i. e. justum facere i. e. inquit  
peritus

Ex quo ex verbis suis convictus est iste legisperitus, quia Christum sola  
temptatione interrogaverit, voluit seipsum justificare, quasi nesciret quis  
esset ejus proximus, et ergo dixit ad Jhesum etc.

[akaruan igaytania]

Ille autem volens justificare seipsum, dixit

sp. Salvatorem Si dominus ei respondisset: Judæus est i. e. sursum  
proximus; mox dixisset, quod diligit om- aspiciens  
nem judæum. Sed Christus voluit osten-  
dere, quod proximus est quilibet homo

ad Jhesum: Quis est meus proximus? Suspiciens



i. e. sed sp. dominus i. e. inquit i. e. Adam in quo erat tunc totum  
 Salvator genus humanum secundum b. Augu-

Per hoc, quod sursum aspexit, ostendit humanæ stinum  
 fragilitatis miseriam, quam incurrit per peccatum

autem Jhesus, dixit: Homo quidam

i. e. descensu veniebat i. e. a paradiso i. e. in mundum muta-

Per hoc innuitur dejec- Verum tamen hæc bitem quia Jericho  
 tio facta per peccatum parabola etiam mutatio interpretatur  
 literaliter vera est

descendebat ab Jherusalem in Jericho, et incidit

i. e. acciderunt venit, non sp. latrones sp. vestem immortalitatis et innocen-  
 dicit quod inciderunt lat- i. e. diaboli tiæ ab eo aufererunt [auferendo]  
 rones in ipsum, sed ipse in-  
 cidit, quia voluntarie peccavit

in latrones, qui etiam despoliaverunt eum:

i. e. vulneribus i. e. illatis vel sp. non a nequitiis cessando  
 sp. peccatorum factis sed eas occultando

et [319] plagis impositis abierunt

i. e. mediocriter vel partim vivo i. e. contigit i. e. sed i. e. quod  
 dimisso, quia vivebat secundum  
 naturam sed non secundum gratiam [tertenek]

semivivo relicto. Accidit autem ut

i. e. presbyter, i. e. aliquis i. e. declinaret quia i. e. peccati originalis  
 hoc est lex [ex] vel unus omnes declinaverunt i. e. eodem itinere  
 mosaica simul inutiles facti sunt

sacerdos quidam descenderet eadem via:

i. e. cognito ipso vel humano genere in peccatis i. e. consimiliter  
 posito pertransivit, quia lex peccatum curare non potuit vel consimili modo  
 [elmulek]

et viso illo praeterivit. Similiter



i. e. status prophetarum i. e. in mundo ubi genus humanum peccatis involutum degebat (na u a l o g w a l a), quia propheta peccatum bene cognovit et reprehendit, sed non sanavit  
i. e. diaconus [a hel melleth]

et Levita, cum esset secus locum, et videret

sp. vulneratum Ad literam iste Samaritanus non erat Judæus sed mystice i. e. spiritualiter. Samaritanus i. e. Christus, et interpretatur custos.

eum, pertransiit: Samaritanus autem quidam

i. e. viam sp. de cœlo in Non dicit per viam sed sp. oculis clementiæ mundum per beatam incarnationem secus viam, quia non venit et pietatis  
carnationem Christus via originalis culpæ  
[vth teven]

iter faciens, venit secus viam: et videns eum,

sp. ex compassione quia ipse dicit per Job: sp. per effectum i. e. redarguit  
ab infantia crevit mecum miseratio misericordiæ et prohibuit  
[oda kezeleýtven]

miser cordia motus est. Et appropinquans alligavit

i. e. peccata per beatam i. e. inmittendo sp. misericordiæ i. e. justitiam a pe-  
prædicationem et vitæ sc. spem veniæ pœ- riendo et terro-  
sanctæ ostensionem nitentibus tribuendo rem inmittendo

vulnera ejus, infundens oleum, et vinum:

Jumentum Christi hic caro Christi dicitur, in qua carne peccata nostra portavit, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus I<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup>  
[vethven]

et imponens illum super jumentum suum,

sp. tamquam pius i. e. in hospitium justitiæ i. e. i. e. circa ægrum solli-  
pastor ovem per- in ecclesiam quam sic nominat citus fuit discurrendo  
ditam propter miseras peccatorum et prædicando  
[zalla fra] [vele bank vele banÿek]

duxit in stabulum, et curam ejus egit.



i. e. post resurrectionem, quando i. e. excepit vel i. e. duo testamenta in  
splendor lætitiæ refulsit extraxit quibus apparet imago dei  
Ecclesia dicitur stabulum ea de causa quia sicut bestię solent emittere  
stercora sua; sic christiani solent emittere stercora peccatorum suorum  
per confessionem primam in ecclesia

Et | altera die protulit duos denarios,

i. e. tribuit i. e. Petro et aliis apostolis, quando i. e. dixit i. e. sollicitudinem  
intellectum scripturarum eis aperuit vel diligentiam  
et dedit eorum successoribus

et dedit stabulario, et ait: Curam

sp. sauciati i. e. age sp. i. e. omne illud quod i. e. ultra exposueris prædi-  
hominis pascendo cando vel scripturas exponendo  
oves meas

illius habe: et quodcumque supererogaveris,

sp. Christus qui sum i. e. reversus fuero sp. per merce- sp. sc. sacerdotis,  
princeps pastorum sc. in die iudicii dem æternam levitæ et samaritani  
ego cum rediero reddam tibi. Quis horum trium

i. e. apparet sp. legisperito i. e. cognatus i. e. exstitisse sp. vulnerato  
sc. Adæ

videtur || <sup>431</sup> tibi proximus fuisse illi,

i. e. voluntarie i. e. in potestatem dæmonum i. e. et sp. legis- i. e. inquit  
cecidit eorum suasionibus consentiendo peritus

qui incidit in latrones? At ille dixit:

Ex sua responsione probatur quod non solus Judæus i. e. inquit sp. legis-  
Judæo, sed quilibet homo est proximus cuilibet homini perito

qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi:

sp. dominus i. e. transi

i. e. Salvator Supple: quemlibet hominem dili-

sp. docens quis gendo sicut temetipsum  
est proximus suus

Jhesus: Vade, et tu fac similiter.

*Lucæ decimo C°.*



Charissimi, sicut dicit b. Ambrosius in libro De Officio, beatitudinem quidam posuerunt in corporis voluptate ut epicurii (eretnekek) [i. e. tales erronei], de quorum numero erat ille pultivorax (pepnŷalo), de quo facit mentionem Aristoteles [II Ethi. 4.], qui dicebat: utinam haberem guttur sicut grus, ut eo amplius [i. e. magis] cibi delicati sentirem sapiditatem. Quidam in exteriori vana honestate, ut peripatetici, qui fuerunt superbi et vanæ gloriæ dediti. Alii in rerum temporalium copiositate [i. e. multitudine], ut stoici, qui dicebant, quod divites et bonis temporalibus habundantes essent [320] beati. Unde de eis dicit Psta: beatum dixerunt populum, cui hæc sunt: beatus populus, Psmo CXLIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. [Sed] Omnes isti erraverunt, quod probatur sic: beatitudo est perpetua, sed prædicta sunt caduca [elmulando] et transitoria, et sunt corporis et [non] animæ. Ergo beatitudo in eis non consistit, propter quod veri katholici istis erroribus non consentientes [i. e. non obedientes] dixerunt et dicunt, quod beatitudo consistit in vera dei cognitione. Hoc approbat dominus Jhesus Joh. XVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>, ubi dicit: hæc est vita æterna: ut cognoscant te verum deum, quem misisti Jhesum Christum. Item in hoc evangelio approbat, dicens: beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Hanc beatitudinem homo habens, usum rationis naturaliter appetit, sicut dicit Aristoteles, primo Ethicorum, sic inquires: omnia [sc. entia] bonum appetunt. Sed dicis: si homines appetunt, quare non omnes acquirunt? Respondetur secundum b. Augustinum, quod ideo, quia mentes hominum circa ista terrena et mundana occupantur; ideo beatitudinem, quæ est vita æterna, habere non conantur. Item dicitur in evangelio: beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Contra hoc arguitur sic: Sequitur quod Judæi, Pilatus et Herodes fuissent beati, quia Christum dominum viderunt? Respondetur quod non. Unde Johannes [homines] tripliciter se habebant; quidam enim viderunt Christum solum oculo corporali, sed non spiritali, ut Judæi; Pilatus et Herodes, qui viderunt ejus humanitatem sed non crediderunt divinitatem. Et tales potuerunt dicere illud Sap. II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: gravis est nobis etiam ad videndum; et isti beati non fuerunt nec erunt in æternum. Alii fuerunt qui Chri-

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 15.



stum dominum viderunt et vident, tamen oculo spirituali et non corporali, ut fuerunt homines qui post ascensionem Christi ad fidem conversi sunt et decesserunt i. e. mortui sunt, et etiam moderni christiani et futuri, quos beatos dixit Christus dominus, Joh. XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicens: beati qui non viderunt [Christum oculo] et crediderunt. Tertii fuerunt, qui viderunt Christum oculo corporali et etiam spirituali; videntes eum hominem et credentes verum esse deum, sicut fuerunt beatissima virgo Maria, apostoli et alii discipuli. Et hos dixit in præsenti loco evangelii Salvator beatos, dicens: beati oculi qui viderunt quæ vos videtis. Sed quia fit mentio in evangelio de dilectione, unde cum legisperitus Christum dominum interrogasset, sic ¶ inquit: quid faciendo | vitam æternam possidebo? Dominus dixit ei: quid scriptum est in lege, quomodo legis? Respondit: diliges dominum tuum etc. Ideo de dilectione dei et proximi quæ est legis impletio, et omnis scientiæ perfectio, ac vitæ æternæ adeptio [i. e. lucratio], est loquendum. Duplex igitur est dilectio. Prima est qua diligimus deum, secunda qua diligimus proximum. Circa autem [dilectionem] dei tria sunt videnda, sc. causa, modus, et fructus. Primo ergo dico, quod causa diligendi deum est ipse deusmet, quia in ipso invenitur omnis causa et ratio diligendi. Est igitur deus diligendus primo quia habet summam bonitatem. Bonitates enim quæ sunt in creaturis, sunt accidentales [tertenettel valok], et ideo sæpe eis privantur. Sunt particulares, quia nulla pura creatura habet omnes bonitates. Sunt mixtæ, quia nulla habet puram bonitatem. Et ideo affectus noster delectari non potest in creaturarum bonitatibus, sicut [sic] accidentalibus, sicut [sic] particularibus, et sicut [sic] permixtis. In deo autem est bonitas essentialis. Ideo dicitur Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: nemo bonus [sc. essentialis], nisi solus deus. In deo est bonitas universalis, Sap. VII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: venerunt mihi omnia bona, pariter cum illa. In deo est bonitas pura, unde b. Augustinus in libro De civitate dei dicit: quanta erit ibi felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum. Secundo deus habet summam pulchritudinem, Sap. VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: candor est enim lucis æternæ. Ista autem pulchritudo attenditur i. e. accipitur quantum ad tria. Primo quantum ad sapientiæ divinæ

<sup>1</sup> v. 29. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 26.



splendorem, qui tantus est quod nostra sapientia suæ sapientiæ comparata ignorantia est. Sicut ponit exemplum Chrysost.: quod tanta est claritas solis, quod omne lucidum sibi comparatum videtur obscurum. Ita est dei sapientia et nostra scientia. Secundo attenditur quantum ad ejus puritatis nitorem i. e. candorem [luciditatem], qui tantus est, quod nostra puritas suæ puritati comparata immunditia est. Sicut ponit exemplum iterum Chrysost.: quod in nive tanta est puritas, quod omne aliud purum sibi comparatum, videtur esse sordidum. Ita est de dei puritate et nostra. Isayæ LXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: quasi pannus menstruatae, omnes justitiæ nostræ. Tertio attenditur quantum ad sanctitatem, quæ tanta est quod nostra sanctitas ejus sanctitati (comparata) malitia est, Lucæ XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris etc. [321] Tertio Christus dominus habuit ad nos summam [i. e. maximam] charitatem, quæ excellit omnes alios amores. Amicus enim diligit amicum, sed vix pro eo morti se exponit: Christus autem pro nobis, qui fuimus ejus inimici et non amici mortem protulit i. e. sustinuit [passus est], Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: inclinato capite emisit spiritum. Item vir diligit uxorem et e converso, sed pro ea vel pro eo vulnera deferre [i. e. portare] non pateretur, ut ejus memoria haberetur: Christus autem plus nos dilexit, unde Isayæ XLIX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur per ipsum: numquid oblivisci potest mater infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce enim in manibus meis descripsi te. Item mater multum diligit filium sed non vidimus, nec audivimus, quod filius æger sanaretur, in sanguine suo ipsum balnearet. Christus dominus plus nos dilexit. Unde Apoc. I<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Item anima valde diligit corpus, ita quod nunquam velit ab eo separari: Christus autem plus dilexit nos, quia pro nobis animam suam morti exposuit, Joh. X<sup>o</sup> <sup>6</sup>: animam meam pono pro ovibus meis, et Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: pater in manus tuas commendo spiritum meum; et hæc dicens exspiravit. Secundo videndum est: quis sit modus diligendi deum? Quæ quidem triplex est. Diligendus est enim

<sup>1</sup> v. 6. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 30. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 15. —

<sup>7</sup> v. 46.



super omnia, propter [super] se, et sine modo i. e. sine mensura. Primo igitur ipsum diligere debemus super omnia i. e. plusquam nostra (sc. bona temporalia), plusquam nostros sc. proximos, et plusquam nos. De his habetur Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> ubi dicitur: qui non renunciaverit omnibus, quæ possidet, non potest esse meus discipulus, || <sup>432</sup> quoad primum: si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem suam: non potest meus esse discipulus, quoad secundum: adhuc autem et animam suam, quoad tertium. Isto triplici modo Christus etiam nos dilexit. Plus quam enim regnum suum. et ipsum propter nos reliquit, et ad nostram miseriam venit. Plus quam suos sc. angelos, quia eos dimisit, et nobiscum parentelam [con-]traxit. Plus quam se ipsum, quia pro nobis se ipsum tradidit in mortem. De his (tribus) dicitur Jerem. XII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: reliqui domum meam i. e. regnum meum. | dimisi hereditatem meam, i. e. angelos, qui sunt hereditas mea: dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum. Secundo diligendus est deus propter se. Dicit b. Augustinus in libro De doctrina Christiana: omnis peccator, in quantum peccator, non est diligendus, et omnis homo, in quantum [peccator, non est diligendus, et omnis homo, in quantum est] homo, est diligendus propter deum; deus vero propter se ipsum. Multi sunt, qui diligunt deum propter beneficia, quæ ab eo recipiunt, quorum dilectio mercenaria dici potest. Dicit b. Augustinus: minus te domine amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. De tali dilectione dicit Seneca: Mel muscæ sequuntur, formicæ frumentum, cadavera lupi. Sic prædam istam sequitur turba ista, non hominem. Si enim deus aliquibus dederit mel i. e. aliquod temporale, in quo suaviter requiescant: mox ipsum (sc. temporale bonum) sequuntur sicut muscæ mel; sed si mel desiit [deficit], mox avolant et recedunt. Si (enim) aliquibus dederit frumentum i. e. temporale commodum, mox ipsum sequuntur ut formicæ; sed si frumentum deficit, [tunc] vermes colligunt (i. e. peccata), quia se ad turpia lucra convertunt, [hoc est ad mala opera]. Si aliquibus dederit cadavera i. e. honores, mox ipsos sequuntur ut lupi, et assimilantur honores mundani cadaveribus, tum quia coram deo foetent, tum

<sup>1</sup> v. 26. — <sup>2</sup> v. 7.



quia videntur esse honores, et non sunt, sicut cadaver videtur esse homo et non est. Si autem ista cadavera deficiunt, mox versus cœlum ululant [aut clamant], quia deum et sanctos blasphemant. Tertio deus diligendus est sine modo i. e. sine mensura, unde b. Bernardus: causa diligendi deum sine modo deus est. Modus est: sine modo diligere. In ceteris virtutibus nimietas est vitiosa. Nam nimia credulitas habet levitatem i. e. inconstantiam. Nimia spes habet præsumptionem. Nimia misericordia fatuitatem. Nimia justitia acerbitem. Nimia prudentia curiositatem [aut vanitatem]. Nimia fortitudo ferocitatem. Nimia abstinencia debilitatem. Sed nimia charitas habet beatitudinem et æternam felicitatem. Verum tamen non ille beatus dicitur qui diligit deum, sed etiam qui nimis diligit mandata dei. Unde Psta: beatus vir [322] qui timet dominum: in mandatis ejus volet nimis etc., Psmo CXI°<sup>1</sup>. Tertio videndum est, quis sit fructus (utilitatis) dilectionis dei. Primus est peccatorum dimissio, Lucæ VII°<sup>2</sup>: dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundus est dei custodia, unde Psta: custodit dominus omnes diligentes se, Psmo CXLIII°<sup>3</sup>. Tertius fructus est gratiæ infusio et totius trinitatis inhabitatio, Joh. XIII°<sup>4</sup>: si quis diligit me, sermonem meum servabit, et ad eum veniemus, sc. pater, et filius, et spiritus sanctus [sc.] per gratiam, et apud eum mansionem faciemus. Quartus est vitæ æternæ collatio, Joh. III°<sup>5</sup>: mandatum ejus i. e. dilectio vita æterna. Secundo agitur de dilectione proximi, ibi: diliges proximum tuum sicut te ipsum i. e. ad id ad quod te ipsum sc. ad gratiam in præsentia et ad gloriam in futuro. Vel in quo te ipsum i. e. in domino. Unde b. Augustinus in libro Confessionum dicit: Beatus qui amat te domine, et amicos in te, et inimicos propter te. Vel potest intelligi sic: ut homo faciat alteri quod sibi vult fieri, ut duo præcepta juris naturalis ibi intelligantur: unum affirmativum (tewe), quod ponitur Matth. VII°<sup>6</sup>: omnia quæcumque vultis ut homines faciant vobis, | et vos facite illis; aliud negativum (tilto), quod habetur Tobiae III°<sup>7</sup>, sc. quod ab alio oderis i. e. nolueris tibi fieri. vide ne alteri tu aliquando facias.

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 47. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 23. — <sup>5</sup> v. 34. — <sup>6</sup> v. 12. — <sup>7</sup> v. 16.



Propter hoc Isidorus dicit: duo sunt tibi erga proximi dilectionem servandam, ut beneficii impensione foveatur [i. e. nutriatur], et nulla malitia lædatur. Quæ si fecerimus per merita virginis Mariæ vobis et mihi beatitudinem æternam, de qua mentionem fecimus, præstabit dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Sequitur dominica quarta decima in æstate.)

*Fructus autem spiritus sunt: charitas, gaudium, pax, patientia.* Ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>1</sup>, et in epistola hodierna. Charissimi, in præsentī epistola b. Paulus apostolus duo facit. Primo dicit, quod est fugiendum malum carnis i. e. peccatum, unde inchouando epistolam, ait: fratres spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum: spiritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur [i. e. inimicantur]: ¶ ut non quæcumque [vultis], illa faciat. Quod si spiritu ducimini (vezettetenk), non estis sub lege (sc. carnis). Manifesta sunt autem opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia (sp. contra naturam rutfagh) [ruthfagh], impudicitia (zemeremtelenfegh) [zemeremtelenfeg], luxuria, idolorum servitus (Balwan ymadas), veneficia (meregh alkotas) [mereg alcothas], inimicitiae (Ellenfegek) [ellenfegeth], contentiones (feddefek) [fedefeg], emulationes i. e. invidiæ, iræ, rixæ (haburufagok) [haborufagog], dissensiones (vizza uonas) [vizza vonafog], sectæ (tewelgefek) [i. e. schizma], hæreses (erekhnekfegek) [heretnekfegh], invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes (i. e. gulositates), et his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequuntur. Secundo dicit apostolus, quod est sequenda via spiritus. Unde post finem istius epistolæ adjiciendo i. e. apponendo inquit, et legitur in epistola sequentis dominicæ: si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Ante quæ verba præcedentis dicit [sc. apostolus]: fructus autem est spiritus: charitas, gaudium, pax, patientia etc., quæ fuerunt verba theumatis propositi. Et his quatuor fructibus spiritus est loquendum. Et nota quod quilibet salvari volens debet

<sup>1</sup> v. 22.



habere hos fructus propter tria. Primo propter necessitatem, quia Matth. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur (kÿ vagÿak), et in ignem mittetur. Et in ignem sc. infernalem. Secundo propter delectabilitatem i. e. dulcedinem, quia mentem ineffabili dulcedine reficiunt (eltetik), unde Cantic. II<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: sub umbra illius sc. Christi vel arboris, quam vel quem (sc. Christum) desiderabam, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. B. Augustinus loquens ad deum dicit: aliquando domine introduceis me in inusitatam introrsus (i. e. interius) [belel] nescio in quam dulcedinem, quæ si perficiatur in me, nescio, si aliud fit vita æterna nisi ista. Tertio propter utilitatem, quia multos fructus (i. e. utilitates) offerunt i. e. faciunt [dant]. Dicitur enim hic: fructus autem spiritus sunt: charitas, gaudium etc. Primus est [ergo] fructus spiritus sc. charitas habet tres mirabiles utilitates. Prima, quia homo qui comedit ipsum (sc. fructum charitatis) inexpugnabilis [gezhetetlen lezen] efficitur. Ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio an angustia (nawalÿa) [nauaÿa]? aut [an] [323] fames an nuditas? an persecutio an periculum: an gladius? Certus enim sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli sc. qui ceciderunt etc., neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate, quæ est in Christo Jhesu domino nostro. Secunda (utilitas) quia comedenti hunc fructum omnia bona et mala prosunt; ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Dicit Glossa: omnia sc. bona et mala vertuntur [i. e. mutantur] in bonum. De malis habe [i. e. cape] exemplum, quia peccator qui convertitur, fit humilior, patet de Petro Joh. XXI<sup>o</sup> fit cautior, ut patet de feris et avibus; fit ferventior [gerÿedete] || <sup>433</sup> patet de Paulo. Unde ipse dicit ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ubi habundavit iniquitas, superhabundavit et gratia. Tertia (utilitas) qui comedens hunc fructum spiritus, nunquam morietur, si [sed] in eo perseverat. Unde I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: charitas nunquam excidit sc. morte æternali. Secundus fructus sc. gaudium, quod est exultatio mentis, de puritate conscientie habet tres magnas utilitates. Prima quia esus [i. e. comestio] ejus facit hominem fortem ad vin-

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 35. 38. 39. — <sup>4</sup> v. 28. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 8.



cendum dæmones. Unde b. Anthonius dicit: unica est ratio vincendi inimicum, lætitia videlicet spiritualis. Secunda qui facit hominem bene vivere semper, Eccli XXX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: jocunditas cordis hæc est vita hominis. Tertia quia ducit hominem ad cœlestis regni gloriam, ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: non est regnum dei esca et potus, sed justitia, pax, et gaudium in spiritu sancto. Qui ergo in hoc servit Christo, placet deo. Tertius fructus pax habet tres utilitates magnas. Prima est quia homines ab omnibus malis protegit, unde ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: pax dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras. Secunda est quia dei filium efficit, Matth. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur. Tertia quia ubi iste fructus habitat, ibi deus libenter quiescit; unde Psta: in pace factus est locus ejus: et habitatio ejus in Sion, Psmo LXXV<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Quartus fructus sc. patientia habet etiam tres magnas utilitates. Prima quia ejus esus dat homini sapientiam, [Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: qui patiens est, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Secunda quia animam hominis conservat [sc. in bono], Lucæ XXI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Tertia, quia facit etiam amara dulcia; Jacobi I<sup>o</sup> <sup>8</sup>: omne gaudium existimate fratres mei cum in temptationes varias incideritis: scientes quod probatio fidei vestræ, patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet: ut sitis perfecti et integri. Hanc perfectionem et integritatem per intercessionem virginis Mariæ vobis et mihi concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

|                           |              |                 |                |
|---------------------------|--------------|-----------------|----------------|
| sc. cum Christus dominus  | i. e. quando | i. e. transiret | sp. dominus    |
| ultimam viam faceret ver- |              | vel pergeret    | i. e. Salvator |
| sus Jherusalem            |              |                 |                |

In illo tempore, dum iret Jhesus

<sup>1</sup> v. 23. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> 29. — <sup>7</sup> v. 19. — <sup>8</sup> v. 2—4.



i. e. in talem i. e. pergebat lbat per medium istarum duarum provinciarum  
 civitatem ita quod unam haberet a dextris et aliam a si-  
 nistris. In medio ibat ad designandum, quod ipsas  
 per passionem, immo et deum patrem et homi-  
 nes concordare vellet, quia discordes erant

in Jherusalem, transibat per mediam Samariam et

i. e. quando i. e. intraret sp. cum i. e. in parvum castrum vel  
 discipulis suis parvam civitatem per quod vel  
 quam mundus iste significatur

Galilaeam. Et dum ingrederetur in quoddam castel-

i. e. obviam venerunt sp. domino sp. de oppido expulsi, ex quo erant lepra  
 Jhesu infecti, per quos significantur decem  
 [eleÿbe kelenek] praeceptorum transgressionem  
 lum, occurrerunt ei decem viri leprosi,

sp. suam vilitatem cogitantes ne anhelitus sp. de profundo cordis  
 foetore aërem inficerent et timida facie co- i. e. exaltaverunt  
 ram ipso apparerent  
 qui steterunt a longe: et elevaverunt

i. e. clamorem i. e. inquietes sp. O i. e. i. e. cuius est i. e. misericordiam  
 sp. suum Salvator praeipere tribue  
 [o parancolo iefus]  
 vocem, dicentes: Jhesu praeceptor, miserere

i. e. nobis lepra sp. leprosos i. e. postquam sp. oculo clemen- i. e. inquit  
 infectis tiæ et benignitatis  
 nostri. Quos ut [324] vidit, dixit:

i. e. transite i. e. detegite et sc. accusantes i. e. presbyteris sp. quorum  
 sp. voluntarie et non palliate et non alios est discernere inter lepram  
 non procrastinate et lepram et ab ea absolvere  
 Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et



sp. deo volente, cujus i. e. quando i. e. transirent sp. a lepra sua per quod  
 velle est posse designatur quod contritio  
 præcedens confessionem,  
 purgat lepram peccati

factum est, qui dum irent, mundati sunt.

sp. mundus i. e. sed sp. decem leprosis i. e. quod i. e. cognovit  
 [aʒok keʒʒvl eg] mundatis

Unus autem ex illis, ut vidit

i. e. quoniam sp. a lepra sua qua fuerat i. e. reversus sp. ad i. e. cum magno  
 infectus Christum clamore

quia mundatus est, regressus est cum magna voce

i. e. magna prædicans sp. qui misit se. quo notatur i. e. in frontem sp. Jhesu  
 talem medicum humilitas

[dicerven] in mundum [homlok]  
 magnificans deum, et cecidit in faciem ante

i. e. in quo notatur i. e. grates sp. de beneficio i. e. iste vel qui  
 ejus devotio accepto fuerat reversus

pedes ejus, gratias agens: et hic

i. e. de Samaria et interpretatur i. e. responsum i. e. sed se. dominus  
 custodia et significat animam sa- dans i. e. Salvator  
 natam se custodientem

erat Samaritanus. Respondens autem Jhesus,

i. e. inquit quasi diceret: sp. leprosi sp. a lepra sua  
 certe sic [meg tigtulanak]

dixit: Nonne decem mundati sunt

sp. ipsorum mun- se. non quærit ex igno- sp. aliquibus ex decem  
 datorum rantia sed ex reprehensione mundatis illis  
 [nem leletek]

et novem ubi sunt? Non est inventus



i. e. reverteretur

i. e. deum gloriosum prædicaret pro  
tali mundatione

qui rediret, et daret gloriam deo,

i. e. alienus natione Judæorum  
quia Samaritanusi. e. dixit sp. Samaritano sp. de loco  
in quo iaces

[hanem chak ez idegen]

nisi hic alienigena. | Et ait illi: Surge

sp. per gressum  
sp. boni operissp. quia credidisti  
me te sanaresp. Samari-  
tanumi. e. salvavit  
sp. interius in mente  
et exterius in carneet vade: quia fides tua te salvum fecit.<sup>1</sup>*Lucæ XVII°.*

|| <sup>434</sup> Charissimi, dixit Boëthius in primo De consolatu philosophico: si curari [i. e. sanari] desideras vel curam expectas, oportet ut vulnus detegas (i. e. manifestes). Et [etiam] Eccli XVIII° <sup>2</sup> dicitur: in [tempore] infirmitatis ostende conversationem tuam. Conversationem [sapiens] autem dicit totam vitam peccatoris sc. cogitationes, locutiones, et opera. Debet enim peccator ostendere medico spirituali cogitationes, si fuerunt inmundæ, locutiones si fuerunt nocivæ, opera mala quæ fecit, et opera bona quæ omisit. Ideo isti leprosi, de quibus fit mentio in hoc evangelio, sua vulnera et infirmitates non absconderunt, sed medico spirituali sc. Christo aperuerunt, et curari petierunt. Circa curationem autem ipsorum tria considerantur sc. infirmitatis genus, curationis modus et sanitatis effectus. Circa primum nota quod genus infirmitatis sc. lepra est morbus incurabilis, abhominabilis [vtalatus] et universalis [kwzenfeges], et ideo merito peccatum signat. Primo igitur lepra est morbus incutabilis [i. e. insanabilis]. Sicut enim homo a lepra humano auxilio vix aut nunquam curatur, sic nec peccator curari potest, nisi

<sup>1</sup> Itt a Németsújvári c.-ben még a XXXIII. zsoltár 8. és 9. verse [Inmittet angelus etc.] következék glossa nélkül. — <sup>2</sup> v. 21.



divino auxilio adjuvetur, cum sit spiritus per se vadens in peccatum, sed per se non rediens a peccato. Unde Oseæ XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> per dominum dicitur: perditio [325] tua ex te Israel: tantummodo in me auxilium tuum. Legitur tertii Reg. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quod templum dei fuit in septem annis ædificatum. Et Joh. II<sup>o</sup> <sup>3</sup> habetur, quod XL<sup>ta</sup> VI annis fuit reparatum (i. e. reædificatum); per quod datur intelligi, quod antequam homo peccet, de facili potest fieri templum dei, sed si semel cadit, difficulter, immo per se nunquam [re-]surgit. Ideo casus peccatoris primo potest comparari sagenæ in quam piscis per se intrare potest, sed per se exire non (potest). Secundo comparatur casui elephantis, qui postquam ceciderit, per se non resurgit, nisi alii elephantess supervenerint, qui ipsum adjuvent. Tertio comparatur fractioni vasis vitrei vel fictilis (sicut amphora), quod [sc. vas] ulterius reintegrari non potest. Primum exemplum pertinet ad luxuriosos, qui sunt in aquis deliciarum, ubi sunt multi laquei et sagenæ. Eccl. VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: vidi amariorē morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, et sagena cor ejus. Unde cum quidam philosophus quemdam vidisset aucupem (madarazth) cum muliere jocantem, ait: tu qui aves decipere niteris: vide ne quasi avicula factus hujus (in) fisco i. e. amore capiaris. Secundum exemplum pertinet ad superbos, qui more elephantis non flectuntur, et ideo quando cadunt, non resurgunt, nisi aliorum meritis adjuventur. Isayæ LXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: cecidimus quasi folium universi. Folium enim quando cadit de arbore, ulterius ad arborem non resurgit. Tertium exemplum pertinet ad avaros, qui amando terrena, efficiuntur terra. Unde b. Augustinus dicit: talis est unusquisque qualis est dilectio sua: si terram diligis terra es, si deum diligis deus es, non quidem per naturam sed per gratiam. Et ideo si tales franguntur, nunquam ulterius per se deintegrantur. Unde Psal.: tamquam vas figuli confringes eos, Psalmo II<sup>o</sup> <sup>6</sup>. In tantum enim teruntur, quod etiam nec igniculus in eis parvi desiderii, nec modicum aquæ lacrymarum invenitur. Isayæ XXX<sup>o</sup> <sup>7</sup>: comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione prævalida i. e. magna: et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio [i. e. de domo

<sup>1</sup> V. 9. — <sup>2</sup> v. 38. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 27. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 9. — <sup>7</sup> v. 14.



ignium]: aut hauriatur parum aquæ de fovea. Secundo lepra est morbus abhominabilis: sic peccatores sunt abhominabiles apud deum; unde Psta: corrupti sunt et abhominabiles facti | sunt in iniquitatibus suis, Psmo XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et Oseæ IX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: facti sunt abhominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Avari enim diligunt lutum ideo luto sunt viliores [merazbak]. Sap. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: luto vilior vita illius. Luxuriosi diligunt immunda, ideo sunt spurcitiis | foetidiores. Johelis I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: computruerunt ut jumenta [i. e. luxuriosi] in stercore suo. Superbi diligunt ventosa, ideo sunt vesica (ho ÿagh) miserabiliores [naualya sbak]. Sicut enim [vesica] acu puncta detumescit (meghlohadh), ita superbus morte tactus. Sap. IIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: dirumpet eos inflatos sine voce sc. excusationis sive orationis. Unde dicet eis illud Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: discedite a me maledicti in ignem æternum; quasi diceret: quia estis ita immundi, ita viles, et ita inflati; nolo vos videre oculo clementiæ et benignitatis: discedite ergo a me maledicti in ignem æternum. Tertio. lepra est morbus universalis: ita peccatum totum hominem corrumpit, juxta illud Isayæ I<sup>o</sup> <sup>7</sup>: a planta pedis usque ad verticem non est in eo [sc. peccatore] sanitas. Unde de leprosis in anima dicit propheta: os habent et non loquentur: oculos habent et non videbunt: manus habent et non palpabunt: pedes habent et non ambulabunt, Psmo CXIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>. Immo lepra spiritualis toti homini dominatur: dicit enim b. Augustinus: peccator servus est tot dominorum, alias dæmoniorum, quot vitiorum. Unde legitur de Diogene philosopho, quod cum Alexander diceret se dominatorem orbis, ille ait: nequaquam es dominus, sed servorum meorum servus. Superbia enim est domina tua et ancilla mea; te enim dejecit [lenyomoth], ego eam subpeditavi. Carnalis concupiscentia, gula et ira sunt dominæ tuæ et ancillæ meæ, quia te ducunt et tibi dominantur: ego autem eas subpeditavi et vici, et ideo tu es servorum meorum servus. Et cum servi Alexandri vellent in eum irruere, Alexander ait: videte ne eum contingatis, quia vere servus dei est, et veritatem dicit. Item epra est morbus contagione inficiens [ragado kofag]. (Con-

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 41. — <sup>7</sup> v. 6. — <sup>8</sup> v. 5. 7.



tagio est infirmitas, quam unus ab alio recipit): ita omne peccatum mortale est contagiosum ex eo quod unum peccatum trahit ad aliud. Ideo dicit Psta: Abyssus [326] abyssum invocat, Psmo XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>; et Isayas XXXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: pilosus i. e. peccator clamabit alter ad alterum. Nota quod unum peccatum trahit ad aliud, potest esse triplici [quadruplici] de causa. Primo propter peccati ponderositatem. Dicit enim b. Gregorius: peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secunda causa est propter peccatoris cœcitatē, Sap. II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: excœcavit eos malitia. Ponit exemplum Chrysost. de Samsone, qui cum capilli in quibus erat virtus [i. e. fortitudo] sua, amputati (i. e. rasi) fuissent, mox philistæi [ÿazok] eum ligaverunt et oculos eruerunt, et ipsum molire fecerunt. Spiritualiter quando peccator perdit robur suarum virtutum, mox dæmones funibus diversorum desideriorum ipsum ligant, et intellectu et affectu excœcant, de vitio in vitium ipsum currere procurant. Tertia causa est propter dæmonem præsidentem [i. e. sedentem]. Dicit enim Chrysost. quod peccatores sunt equi diaboli, quos exagitat i. e. currere facit per diversa deserta facinorum, dum eos ducit de peccato in peccatum. Quarta causa est propter quamdam peccatorum connexionem. Quedam enim peccata secundum b. Gregorium connexa sunt. Nam avaritia trahit ad rapinam, ad usuram, et ad multa mendacia. Gula trahit ad ebrietatem et luxuriam, quia secundum b. Jeronymum: venter mero [i. e. vino] æstuans, cito spumat in libidinem. Superbia trahit ad multas injurias inferendas, et ad multas ambitiones [i. e. honores] appetendas. Secundo ponitur curationis modus, qui est triplex. Primo enim peccator curatur per humilem sui cognitionem, quod notatur cum dicitur: quia steterunt a longe. Secundum enim legem non audebant leprosi stare cum sanis, et ideo isti leprosi de longe steterunt: similiter et humilis peccator deo appropinquare non audet. Unde Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: publicanus stans a longe non audebat oculos levare ad cœlum, sed percutiebat pectus suum, dicens: deus propitius esto mihi peccatori. Et certe talis humilitas facit appropinquare deo, Jacobi III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: appropinquate deo, et appropinquabit | vobis.

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 8.



Peccator enim appropinquat deo per humilem sui cognitionem, et deus appropinquat sibi per benignam suam exauditionem. Unde Psta: respexit in orationem humilium: et non sprexit etc. Psmo CI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et alias: cor contritum et humiliatum deus non despicies. || <sup>435</sup> Psmo L<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Nisi autem deus appropinquasset, homo nullatenus [i. e. nunquam] deo appropinquare potuisset. B. Augustinus De verbis domini dicit: Quid tam longinquum, quid tam remotum, quam deus ab hominibus? immortalis a mortalibus, justus a peccatoribus, non loco sed dissimilitudine. Cum ergo deus haberet in se duo bona, sc. justitiam et immortalitatem, et nos duo mala sc. iniquitatem et mortalitatem: si utrumque malum nostrum suscepisset, pax nobis fuisset. Sed non est factus ipse peccator sicut nos, sed factus est mortalis sicut nos, suscipiendo poenam, sed non suscipiendo culpam. Secundo peccator curatur per devotionis desiderium, et clamorosam orationem, quod notatur cum dicitur: levaverunt vocem suam etc. Ille ad deum clamat, qui sua desideria ad deum levat, ut sicut prius desideravit terrena, sic post modum desideret coelestia. Dicit b. Augustinus: O si possemus homines excitare, aut cum illis pariter excitari, ut tales essemus amatores vitæ [futuræ, quales sumus amatores vitæ] præsentis. Cum tali desiderio clamabat propheta, discens: clamavi in tote corde meo, exaudi me domine, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Et bene dicit in toto corde. Quidam enim clamant in toto corde, qui in suis orationibus habent intellectum et affectum i. e. attentionem et devotionem. I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: orabo spiritu, orabo et mente. Alii cum medio corde, qui habent attentionem et nullam devotionem. Oseæ X<sup>o</sup> <sup>5</sup>: divisum est cor eorum. Alii cum nullo corde, qui nullam habent attentionem, nec devotionem. Matth. XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: populus hic me labiis honorat: cor autem eorum longe est a me. Tertio peccator curatur per puram confessionem, quod notatur in hoc: quod Christus dixit leprosis: ite, ostendite vos sacerdotibus, sed tamen in via [327] mundati sunt, quia deus virtute contritionis peccatorem mundat interius plus quam a sacerdote absolvatur exterius. Hoc patet in Lazaro quem dominus suscitavit priusquam a discipulis solveretur. Hoc etiam patet in leproso, quem dominus tangendo mundavit; et postea

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 19. — <sup>3</sup> v. 145. — <sup>4</sup> v. 15. — <sup>5</sup> v. 2. — <sup>6</sup> v. 8.



ut sacerdoti se repræsentaret, et sacrificium [i. e. munus] offerret, præcepit, ut habetur Matth. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Spiritualiter tunc leprosus a deo tangitur, quando peccator compungitur. Tunc sacerdoti se præsentat, quando peccata sua confitendo manifestat. Tunc sacrificium offert, quando satisfactionem complet. Quod autem ad contritionem peccata dimittantur, dicit Psta: dixi: confitebor adversum me injustitiam meam: et tu remisisti impietatem peccati mei, Psmo XXXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Dixi i. e. firmiter statui [i. e. proposui]. Dicit b. Augustinus, et etiam Cassiodorus: magna est pietas dei ut ad solam promissionem peccata dimittat, nondum i. e. adhuc non pronunciat ore, et tamen deus jam audit in corde. Ex istis verbis: ite, et ostendite vos sacerdotibus, habemus [quod] confessio est de jure divino, et non solum ecclesiastico. Quædam ejusdem confessionis conditiones in dictis verbis insinuantur. Debet enim esse voluntaria et cita; ideo dicitur: ite; debet esse nuda et non palliata [i. e. non occulta]; propter hoc dicitur: ostendite; debet esse propria et integra, idcirco subditur: vos [magatocath]; debet fieri sacerdoti habenti clavem auctoritatis et scientiæ, quapropter subjungitur: sacerdotibus, in plurali. Tertio ponitur curationis effectus, qui fuit in corpore et anima perfecta salvatio i. e. liberatio, quod notatur in illo [sc. leproso], qui rediit; cui dixit dominus: fides tua te salvum fecit. Ubi notatur quod priusquam leprosi sanarentur clamaverunt; post sanationem etiam Samaritanus clamavit. Unde dicitur: reversus est cum magno voce magnificans deum; ad innuendum [i. e. ostendendum] quod ad deum clamare debemus ut sanemur, et ut in sanitate conservemur. Quatuor enim de causis homo clamat, sc. a facie ignis, a violentia furis, ab impetu aquarum, et a terrore hostium. In nobis quidem primo est ignis concupiscentiæ, | Job XXXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ignis est usque ad consummationem devorans. Sed felix est qui dicere potest illud Eccli LI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: in medio ignis non sum æstuatus. Contra hunc ignem debemus ad deum clamare secundum illud Jobel I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ad te domine clamabo quia ignis comedit speciosa deserti. Debemus autem petere aquam lacrymarum, quæ hunc ignem exstinguit. Eccli III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: ignem ardentem exstinguit aqua. Se-

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 6. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 33.



cundo in nobis sunt fures i. e. oculi lascivi, juxta illud Thren. III<sup>o</sup> 1: oculus meus deprædatus est | animam meam. Ideo debemus ad deum clamare et petere oculorum custodiam, Isayæ XXI<sup>o</sup> 2: od me clamat ex Seir; custos quid de nocte? Seir interpretatur hircus; oculi autem hirci propter libidinem tortuose [canda-Ion] aspiciunt. Et ideo per Seir intelligitur ille, cujus oculi sunt lascivi. Talis debet ad deum clamare, qui est custos in nocte adversitatum [naualyaknak] et temptationum. Sic clamabat propheta dicens: averte oculos meos ne videant vanitates, Psmo CXVIII<sup>o</sup> 3. Tertio in nobis sunt aquæ multarum tribulationum. Unde propheta sentiebat hoc, ideo orans dicebat et clamabat: salvum me fac deus quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam, Psmo LXVIII<sup>o</sup> 4. Et ideo debemus clamare, et dei petere consolationem: sicut discipuli clamabant dicentes Matth. VIII<sup>o</sup> 5: Domine, salva nos perimus; et facta est tranquillitas magna. Quarto in nobis est continuum bellum, Job VII<sup>o</sup> 6: militia est vita hominis super terram: ideo debemus ad deum clamare et auxilium petere, sicut clamabat Moyses, cui dominus dixit Exodi XIII<sup>o</sup> 7: quid clamas ad me? et tunc dominus Pharaonem cum suo exercitu in mare submersit. Quia ad clamorem nostrum deus vires diaboli et totius exercitus sui frangit: et ergo charissimi, per orationis devotionem debemus clamare ad deum ut in nobis ignem concupiscentiæ exstinguat; furis i. e. oculi lasciviam compescat; ab impetu aquarum i. e. tribulationum [tribulantium] eripiat; et a terrore hostium defendat. Quæ nobis per intercessionem virginis Mariæ concedat dominus [228] Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica quindecima in æstate.)

*Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.* Ad Galat. V<sup>o</sup> 8 et in hodierna epistola. Charissimi, in istis verbis sacratissimis b. apostolus Paulus hortatur nos ad duo. Primo ad spiritus, quo vivimus memorationem ibi: si spiritu vivimus. Secundo ad ipsius spiritus imitationem ibi: spiritu et ambulemus. Circa primum nota quod spiritus creatus est duplex, et loquor de spiritu

<sup>1</sup> v. 51. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 37. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 25. 27. — <sup>6</sup> v. 1. — <sup>7</sup> v. 15. — <sup>8</sup> v. 25.



animante i. e. vivificante, sc. corporalis et mentalis. Spiritus corporalis triplex est, quia quidam est vegetativus [i. e. nutritivus] tantum, sicut spiritus arborum et herbarum. Alius est vegetativus (i. e. nutritivus) et sensitivus simul, sicut spiritus brutorum. Tertius est vegetativus, sensitivus et intellectivus simul; sicut est spiritus humanus non separatus a corpore. Consimiliter spiritus mentalis i. e. ipsius animæ est triplex. Sicut enim corpus illis tribus spiritibus jam dictis vivit, sic anima cum tribus vivit. Primus igitur spiritus animæ est fides; Habacuc II<sup>o</sup> <sup>1</sup>: iustus ex fide sua vivit; et sine ista fide impossibile est placere deo, ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Item Esther XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup> habetur: fide vivimus. Secundus spiritus quo anima vivit est spes, ideo dicitur I<sup>a</sup> ad Petri I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: regeneravit nos in spem vivam. Sine ista spe salus non est, unde ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: spe salvi facti sumus. Tertius spiritus animæ est ipsa charitas, quæ nobilior et major est fide et spe. Dicit enim apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: nunc manent fides, spes et charitas: major autem his est charitas. Sine ista charitate nihil est meritorium; ergo ibidem<sup>7</sup> dicit apostolus: si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest. Cum ista autem charitate omnia opera hominum meritoria sunt. Hoc cognoverat ex spiritu apostolus, ideo dicebat I<sup>a</sup> ad Cor. XVI<sup>o</sup> <sup>8</sup>: vigilate et orate, state in fide, viriliter [i. e. fortiter] agite, et confortamini in domino. Omnia autem opera vestra cum charitate fiant. Circa secundum nota, quod spiritu tripliciter ambulare debemus, si salvari cupimus. Primo festive [fÿethuen] sc. ad deum et non tarde, Ecch. V<sup>o</sup> <sup>9</sup>: ne tardes converti ad dominum, nec differas de die in diem: subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te. Et dicit apostolus ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>10</sup>: festinemus ingredi in illam requiem. Quousque enim liberum arbitrium est indifferens (valagatatlan) [kez] ad bonum et malum, debemus festinare ad deum, quia post mortem, quando liberum arbitrium firmabitur in malo, sicut est in reprobis [i. e. in dampnatis] nemo ad deum ambulare vel venire potest. Unde virgines fatuæ venire volebant, et repulsæ sunt; dixit enim eis dominus Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>11</sup>: Amen

<sup>1</sup> v. 4. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 13. — <sup>7</sup> v. 1. — <sup>8</sup> v. 13. — <sup>9</sup> v. 8. 9. — <sup>10</sup> v. 11. — <sup>11</sup> v. 12.



dico vobis, nescio vos. Nota quod tria genera hominum || <sup>436</sup> festinant. Primo homo qui in via timorosa existit ut evadat sc. latrones [vel inimicos]. Secundo operarius ut dietam suam [i. e. laborem diurnum] perficiat, et postea quiescat. Tertio peregrinus ut ad patriam suam citius perveniat. Tales sumus nos, ideo Christus dominus Joh. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> salvari volentibus dixit: ambulate dum lucem habetis [sc. gratiam], ut tenebræ vos non comprehendant. Secundo debemus ambulare honeste [ekēfen]. Honestè non ambulat [qui vadit] in nocte, ut adulter, fur, et latro etc, qui diligunt opera, tenebrarum. Secundo honestè non ambulat qui nudus ambulat sc. sine veste nuptiali i. e. sine charitate. Apoc. XVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Et ad Coloss. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: induite vos ut electi dei. Isaye LII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: induere vestimentis gloriæ i. e. qui ducuntur ad gloriam. De ista ambulatione dicit apostolus I<sup>a</sup> ad Thessal. III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: præcipimus vobis, ut honestè ambuletis. Tertio debemus ambulare caute ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>6</sup>: videte quomodo caute ambuletis. Cautè i. e. prudenter. Qui autem vult caute ambulare, primo debet considerare (principium i. e.) initium [viæ], medium et finem. Dicit b. Bernardus doctor mellifluus: homo considera unde venis, et erubescè ubi es, et ingemisce quo vadis et contremisce [rezkežý]. Secundo caute est ambulandum quia arcta est via, quæ ducit ad vitam. Matth. VII<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Et ergo ut (per) istam artam viam b. Bartholomæus ambulare voluisset, pellem [329] deposuit, Laurentius combustionem sustinuit, Stephanus lapidum ictus passus est etc. Tertio qui caute ambulat, oportet quod ante pedes vel sub pedibus respiciat i. e. terram, in qua statim claudetur, et sic potest evitare peccata, Ecch. VII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Et certe salubre est memoriale illud metristæ menti capere:

Dum tumultum cernis, cur non mortalia spernis. [Bernardus]

Tali namque domo clauditur omnis homo.

Quarto qui caute ambulat iter continuat: ita salvandus opus bonum inceptum debet agere perseveranter. Unde dominus

<sup>1</sup> v. 35. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 1. — <sup>5</sup> v. 11. — <sup>6</sup> v. 15. — <sup>7</sup> v. 14. — <sup>8</sup> v. 40.



Jhesus Matth. X<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Quam salutem vobis et mihi, per merita virginis gloriosæ Mariæ concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum dominus Jhesus dixisset: si  
oculus tuus hoc est intentio tua ne-  
quam fuerit, totum corpus tuum i. e.  
omne opus tuum tenebrosum facit

Volens eos inducere ad simpli-  
citatem vel rectitudinem inten-  
tionis in bonis operibus

In illo tempore dixit dominus Jhesus

i. e. nullus homo i. e. valet

Supple: contraria volentibus et patientibus ac inter se discordantibus et hoc simul et semel. Isti duo domini sunt deus et diabolus, deus et mundus, deus et corpus etc.

[fem eg ember keth vrnak nez zolgalhath]

discipulis suis: Nemo potest duobus dominis ser-

i. e. sed i. e. quia sp. illorum i. e. non diliget ejus sp. illorum  
dominorum opera non implendo dominorum  
vire: aut enim unum odio habebit et alterum

sp. ejus præcepta sp. illorum i. e. patietur sp. illorum dominorum  
observando dominorum vel tolerabit sc. deum  
diliget: aut unum sustinebit et alterum

i. e. spernit, non quidem Exponit qui sunt illi duo domini, quia deus  
odit, quia deus, in quantum et divitiæ, per quas diabolus seducit homi-  
deus a nullo oditur i. e. in nes. Et non dicit: non potestis habere divi-  
quantum punit eos dam- tias, sed dicit: non potestis servire mam-  
pnati etiam odent monæ sc. per rapinam, furtum et dolum  
contempnet. | Non potestis deo servire

i. e. divitiis i. e. propter hoc sc. salvari volentibus i. e. superflue curantes  
quia non potestis servire vel nimis curantes  
deo et mammonæ eodem tempore  
et mammonæ. | Ideo dico vobis, ne solliciti sitis

<sup>1</sup> v. 22.







i. e. ad quantitatem propriam i. e. ulnam unam vel parvam i. e. indumento  
quantitatem sp. certe nullus potest corporis

Quasi diceret: Illius est servare corpus per cibum qui ipsum produxit,  
quia vos corpus augere non potestis

[v mene votahoz eg]

ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento

i. e. superflue curantes sp. vos fideles i. e. anima advertite i. e. flores  
Dicit hic Chrysost.: statuto tamen tempore formantur, in frondibus vesti-  
untur, candore i. e. pulchritudine vel flore implentur odoribus, et quod  
quid solliciti [330] estis? || <sup>437</sup> Considerate lilia

i. e. qualiter i. e. crementum i. e. labores non sp. fuso i. e. fila  
sumunt exercent non faciunt  
terra radici non dedit, deus gloriosus ex sua misericordia largitur vel tribuit etc.  
[nem munkalkodnak] [fonnaak]

agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent.

sp. ego i. e. sed sp. christianis i. e. quia sp. rex  
veritas Glossa: quia præ aliis regibus floruit sp. quæ fuit triplex  
Dico autem vobis quoniam nec Salomon

sc. divitiarum, honoris et scientiæ vel i. e. vestitus vel tectus tam  
sapientiæ et potens pulchris ornamentis  
in omni gloria sua coopertus est

sp. liliis, quia Salomon habuit vestes ex i. e. sed i. e. herbam viridem  
arte factas. Ista autem lilia a natura vel florem  
sicut unum ex istis. Si autem fœnum agri,

sp. fœnum vel i. e. nunc vel i. e. existit i. e. crastino i. e. in fornacem  
quæ herba pro præsentī die vel post vel in ignem  
i. e. hac die modicum tempus  
quod hodie est, et cras in clibanum

i. e. projicitur sp. gloriosus i. e. taliter i. e. ornat i. e. multo magis vel  
vel ponitur vestimento a fortiori  
[nagal yn kab]  
mittitur, deus sic vestit: quanto magis



sp. vestiet i. e. modicæ sp. vos fideles i. e. propter i. e. superflue i. e. fore  
vel parvæ rationes prædictas curantes

In isto datur intelligi quod sola prædicta necessaria quærere debemus,  
et contra hoc faciunt gulosi, avari et superbi, qui nimis solliciti sunt de  
gula, avaritia et de superbia i. e. pompa etc.

vos minimæ fidei? Nolite ergo solliciti esse,

sp. corde i. e. comedemus i. e. vel i. e. unde potum i. e. vel  
vel ore i. e. voce habebimus

dicentes : quid manducabimus, aut quid bibemus, aut

i. e. vestiemur i. e. quia sc. superflua i. e. gentiles non  
sperantes aliam  
vitam[nem vel nek]

quo operiemur? Haec enim omnia gentes

sp. magna sollici- sp. tamquam i. e. quia sp. cœlestis i. e. quoniam  
tudine i. e. quærunt deus

Glossa: qui bonis filiis viscera non claudit. Item: dum patrem audis, ne  
dubites de voluntate. Item: pater dat, nisi infidelitas vestra avertat

inquirunt. Scit enim pater | vester, quia

sp. prædictis i. e. indigentiam habetis sp. sollicite i. e. igitur  
Dominus Jhesus hic respondet tacite quæstioni, quæ posset ei fieri. Di-  
ceret enim aliquis: quid ergo faciemus, ex quo circa temporalia sollicite  
his omnibus indigetis. | Quaerite ergo

i. e. primo vel i. e. paradisum cœlestem sp. quæ consistit in præ- sp. regni  
ante omnia ceptorum observatione dei  
esse non debemus? Respondet, quæri et gratiæ acquisitione: quærite ergo  
primum regnum dei et justitiam ejus etc.

primum regnum dei, et justitiam ejus:

Supple: corporalia et i. e. addentur administra- sp. tamquam veris  
temporalia buntur vel dabuntur Christi militibus

et haec omnia adjicientur vobis.

*Matth. sexto*<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> v. 24—33.



Charissimi, circa hoc evangelium duo sunt videnda. Primo: quam sollicitudinem dominus prohibet ibi: ne solliciti sitis. Secundo, de præscentia dei quædam videamus, quia dicitur in evangelio: scit enim pater vester etc. Circa primum est notandum, quod dominus non prohibet omnem sollicitudinem, quia apostolus nos ad aliquam monet, unde ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicit: qui præest, in sollicitudine præsit (gjörf legen). Et ut hoc magis intelligatur, adverte quod triplex est sollicitudo. Prima est spiritualis, quæ svadetur immo et præcipitur. Dicitur enim Prov. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: piger, vade ad formicam et disce ab ea sapientiam; et ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui præest, in sollicitudine præsit; et ibidem<sup>3</sup>: solliciti non pigri: spiritu ferventes: domino servientes. Item Deutro. IIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: custodi temet ipsum, et animam tuam sollicite. Secunda est sollicitudo temporalis necessitatis, quæ præmittitur Genes. III<sup>o</sup> <sup>5</sup>: in sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et hæ duæ sollicitudines a domino hic non prohibentur. Tertia ergo sollicitudo est superflua, et istam facit cupiditas et immoderatus amor terrenorum, et hæc disuadetur et prohibetur: unde dicitur hic: ne solliciti sitis. Et apostolus ad Philipp. IIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: nihil solliciti sitis. Et hanc sollicitudinem dominus in evangelio prohibet per multiplicem similitudinem et exempla diversa. Unde ponens primum exemplum dicit: nonne anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum; quasi diceret: qui dedit majora, dabit et minora. Et ponit hic dominus tria bona, quæ dedit sc. animam, [331] corpus, et res. Anima autem debet subjici suo superiori sc. deo, sibi in omnibus obediendo; corpus suo superiori sc. animo, contra eam non calcitrando; et res debent subjici suis superioribus sc. deo, et [ut] pauperibus distribuuntur, animæ, ut discrete vel ordinate diligantur, et corpori, ut sibi necessaria tribuantur. Sed istum ordinem avari pervertunt, quia res et divitiæ eorum deo non subjiciuntur, ex quo ipsas pauperibus non distribuunt; nec animæ quia eas inique diligunt; nec corpori, quia ipsum fame et siti afficiunt i. e. puniunt, et quietem ei nec de die nec de nocte tribuunt. Unde b. Augustinus dicit: homo, divitias invenisti, requiem perdidisti; cum vigilas, de his cogitas, dum dormis, latrones somnias: nunquam quietus sed

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 19. — <sup>6</sup> v. 6.



semper pavidus [i. e. timidus]. Secundum exemplum ponit prohibendo nimiam [superfluam] sollicitudinem de temporalibus, dicens: quis vestrum cogitans || <sup>438</sup> potest adjicere ad staturam suam unum cubitum? quasi diceret: nullus. Ergo si deus potuit corpus ad illam quantitatem deducere, potest et vestimentum secundum illam quantitatem sibi disponere. Tertium exemplum ponit dominus, dicens: respicite volatilia cœli etc. Dicit hic b. Augustinus: ex hoc [dicto Salvatoris] quidam dixerunt non debere hominem laborare, sed providentiæ se committere. Sed contra hos idem dicit: si adest temporalis facultas [i. e. potestas], debemus victum et amictum acquirere laborando: alias si vellemus sicut volatilia vacare, hoc esset deum temptare. Si vero imminet necessitas debemus nos divinæ providentiæ committere, et tunc nos pascit deus et fovet et nutrit sicut aves. Et ponit exemplum de Paulo et Petro. Paulus quidem mortem fugit, cum per murum civitatis in sporta se emitti fecit, sed Petrum Christus a vinculis liberavit, ut habetur Act. XII°. Paulus enim per humanum auxilium evadere poterat, ideo si divinum auxilium explorasset (i. e. expectasset), per hoc deum temptasset. Et tamen dicitur Deutro VI° <sup>1</sup> et Matth. III° <sup>2</sup>: non temptabis dominum deum tuum. Petrus autem carebat humano auxilio, ideo commisit se divino, et deus ipsum a vinculis Herodis solvit, et liberum ire permisit. Quartum exemplum ponit de floribus, dicens: considerate lilia agri, quomodo crescunt etc.; quasi diceret: si pater noster cœlestis vestit illa, et curam eorum habet, quanto magis vos. Ex omnibus jam dictis colligitur, quod labores temporales [corporales], si spirituales non impediunt, detestabiles non sunt i. e. vituperabiles. Verum est quod tales labores tribus modis sunt vituperabiles. Primo quando homo laborat non ad laudem dei. Unde apostolus dicit I<sup>a</sup> ad Cor. X° <sup>3</sup>: si quid facitis, omnia in laudem [gloriam] dei facite. Secundo quando homo laborat tempore laboris servili non congruo, ut tempore festivo; dicitur enim Exodi XX° <sup>4</sup>: memento ut diem sabbati sanctifices [i. e. diem festivitatis]. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua: septima autem die sabbatum dei tui est. Non facies in eo omne opus [sc. servile] tu, et filius tuus et filia tua, et servus

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 7. — <sup>3</sup> v. 31. — <sup>4</sup> v. 8—10.



tuus, et ancilla tua, et jumentum tuum. Tertio, quando homo per labores [res] injuste acquirit, ut per usuras et rapinas. Contra primum dicitur Deutro. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: non fœneraberis (vfurat ne ag) [i. e. non dabis] fratri tuo pecuniam ad usuram [vfurat ne ag atÿatfianak], nec quamlibet aliam rem. De secundo dicitur: rapinas nolite concupiscere, Psmo LXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. In quo autem ante omnia sollicitudo nostra esse debet, expressit dominus in fine evangelii cum dixit: primum quærite regnum dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. In hoc quod dicit primum, dat intelligere, quod primo et principaliter spiritualia, postremo temporalia sunt quærenda. Sed istum ordinem pervertunt avari, contra quos dicit b. Augustinus, in libro L Omeliarum [Omelia i. e. sermo popularis]: usque adeo i. e. in tantum cœcitas mentis hominem occupat, ut omnia bona velit habere præter seipsum: villam vis habere bonam, uxorem bonam, domum bonam. Quid curram per singula? caligam non vis habere malam, et vis vitam habere malam. Numquid plus nocet tibi mala caliga, quam mala vita? cum enim caliga mala (rož) nocet, sedens discaligas te [i. e. tædus], abjicis aut corrigis, [332] [megfodožod], aut mutas [el chereled]. Muta igitur vitam, ne perdas animam. Deinde subdit: sed plane i. e. manifeste video unde falleris. Caliga nocens dolorem facit, vita nocens voluptatem [i. e. delectationem]. Illud nocet, istud libet [i. e. placet]. Sed quod (antea) ad tempus libet, postea dolet [i. e. dolorem facit]. Quod (antea) ad tempus salubriter dolet, postea infinita voluptate [i. e. delectatione], et habundanti gaudio lætificat. Hæc ille. Circa secundum [secundam partem] notandum, quod erga præscientiam dei | quidam curiosi duo maxime inquirere consueverunt. Unum quia conscientia dei falli non possit, si præscit (i. e. antescit) aliquem dampnandum, oportet eum dampnari, et ideo nihil prodest ei agere bonum: et si præscit aliquem salvandum, (tunc) nihil nocet ei agere malum. Secundum est, quare deus creat vel nasci permittit quos scit esse dampnandos? Ad primam quæstionem possumus respondere tripliciter. Primo nostram insufficientiam profitendo. Dicit enim philosophus in Metaphysica [4<sup>o</sup>], quod intellectus noster

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 11.



habet se ad manifesta naturæ, sicut oculus noctuæ ad solem. In tantum enim cognitio nostra est debilis, quod nullus philosophus potuit unquam [i. e. aliquando] naturam unius muscæ perfecte cognoscere. Unde legitur, quod unus philosophus (naturalis magister) multis annis in solitudine [i. e. in heremo] stetit, ut naturam apum cognoscere posset: et tamen perfecte cognoscere non valuit. Si igitur intellectus noster non sufficit manifesta naturæ creatæ, quomodo intelligere poterit occulta scientiæ divinæ. Item narrat Tullius De Natura deorum, quod quidam rex quæsitivus a quodam philosopho: quid esset deus [mÿnemw allath]? Philosophus ad respondendum terminum petiit. Cui rex terminum trium dierum dedit. Quo expleto iterum ulteriorem terminum petiit. Iterum terminum trium dierum accepit. Illo expleto iterum longiorem terminum postulavit. Cui rex ait: ut video, verbis me deludis [chak zoual vifelz]. Et ille inquit: Non, domine mi rex, sed deus tam imminus est, quod quanto plus de ipso cogito, tanto plus deficio, et quid dicam non invenio. Magister Sententiarum dicit: melior est fidelis vel pia dubitatio, quam temeraria perscrutatio. Secundo possumus respondere quæstionem quæstione repellendo, ut si unus tale quid quærit, mox ei quæstionem objiciamus [proponamus]. Sic fecit dominus Jhesus Matth. XXI<sup>o</sup> <sup>1</sup>, dum vendentes et ementes de templo expulit. Principes enim sacerdotum et pharisæi in [super] eum irruentes dixerunt quærendo: cujus potestate hæc facis? Quibus dominus ait: interrogo et ego vos unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego dicam vobis, in qua potestate hæc facio. Dicite mihi: baptismus Johannis venerat de cædo (i. e. a deo), an ex hominibus? At illi cogitabant dicentes: si dixerimus quod de cælo venit, tunc dicet nobis: quare ergo non creditis ei? Si autem dixerimus, quod ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Johannem sicut prophetam. Et ergo dixerunt: nescimus. Ait illis Jhesus: neque ego dico vobis, in qua potestate hæc facio. Ecce quæstionem quæstione repulit. Ita et tu facias, si quis a te talia quærit [interrogaverit], ut si [ad] manifesta quæ tu quæris, nescit respondere, desinat [i. e. cessat] profunda investigare [i. e. quærere]. Talis non valet stramen levare, et nititur plum-

<sup>1</sup> v. 23—27.



bum portare. Unde quæ quæstiones talibus curiosis proponi debent, ponit b. Augustinus in libro De civitate dei. Primo quærit, cum tria sint lucidissima, sc. oleum, argentum et ignis, et nihil habent in se nigredinis, et nihil dent quod non habent, quid est quod oleum lucidum maculas nigras effundit [i. e. facit valamit er mind meg feketheÿti]; argentum candidum lineas nigras [tingit i. e.] facit; et ignis fulgidus ligna et paleas nigras facit, et omnia quæ lambit i. e. attingit [tingit], teterrima reddit (i. e. nigra)? Respondeant tales curiosi ad istam quæstionem minimam. Secundo quærit, quid est quod paleæ tantæ sint caliditatis, quod poma cruda et immatura maturant, si in medio earum ponantur || <sup>439</sup> et tantæ frigiditatis sunt, quod glacies in media æstate conservant, si eis circumdantur, ne fluant i. e. ne liquefiant [meg ne alvaganak], quomodo frigidum et calidum cum omnino [333] sint contraria in eodem stare possunt? Cum tamen ad experientiam (i. e. ad visum) duo contraria in eodem subjecto esse non possunt: unde adveniente caliditate in aliquod subjectum statim recedit frigiditas, et e converso? Tertio quærit de quadam ficu ægyptiaca, quæ si ponatur in aquam, mox [pro-]fundum petit, ibique madefacta (i. e. aquosa), et aqua repleta ad superficiem redit? Quarto quærit de calce i. e. cemento, in quo ignis latens continetur, et cum naturaliter aqua ignem extinguat, et oleum nutriat: tamen siquis aquam in calcem infundat, mox ignis latens accenditur; et si oleum adhibetur mox illum ignem extinguit. Quinto quærit de adamante (vafura) [nemes ku] qui nullo ferro frangitur, nullo igne consumitur [romol], et tamen hircino sanguine dividitur? Sexto quærit de duobus fontibus, quorum unus est in Aegypto, in quo faces (Izegh) [ege wzegh] extinguuntur, et extinctæ reaccenduntur. Alius est apud Gramantes, qui in nocte est tam calidus, ut tangi non potest, et in die est tam frigidus, ut bibi non valet. Item, si lignum sub terra steterit putrescit, et tamen si ex eo carbo fit, talis carbo putrescere non potest. Talia debes de illis quærere, qui volunt scrutari de præscientia dei. Si ad tales quæstiones respondere non possunt, a fortiori secreta dei perscrutari non valent. Tertio possumus respondere ratione, et exemplo Boëthii. Ratio enim ejus est talis: quoniam deus præscit quædam futura, de necessitate evenire, ut solem oriri [et



quædam] ex libera voluntate, ut hominem currere aut aliquid operari: et ideo sol necessario oritur, quia sic deus præscivit et ordinavit, homo autem voluntate operatur, quia sic deus præscivit et instituit. Illa igitur quæ sunt a causa naturaliter operante ventura sunt de necessitate, quæ vero a causa libere agente, ventura sunt libere [vel voluntarie], quia deus sic instituit et præscivit [i. e. determinavit]. Exemplum autem tale ponit. Sit alicui aliquod trivium [harom fele zarmažo vt], in quo sit homo paratus ad ambulandum. Alius autem homo sit super altum montem speculando [wraluan] (i. e. inspicienter) præsciens futurorum, qui moneat ambulantiem ne per sinistram incedat [i. e. transeat] viam, sed per dextram, aut per mediam eat, et ille contempnens sinistram teneat et in latrones incidat: non est culpa speculationis qui hoc præscivit, et maxime quia admonuit, sed illus qui contempsit. Potest igitur dici, quod via dextra est pœnitentia, quæ ducit ad cœlum, via vero sinistra est peccatum, quod ducit ad tartarum [i. e. ad infernum]; via media est imperfectorum, qui omnino pœnitentiam non compleverunt, et ista ducit ad purgatorium. Deus, qui scit quam viam quisque sit iturus, monet, ne per viam sinistram incedat, sed aut per dextram aut (saltem) per mediam vadat. Si quis igitur viam peccati eligit, et ad tartarum descendit, non deo videnti et admonenti, sed sibi ipsi contemnenti imputare [panazłani] debet. Item aliud exemplum, quare vulneratus vel infirmus medicinas quærit, cum deus sciat quando est moriturus. Et quare agricola terram [agrum] serit [i. e. seminat], et vineam colit, [ex quo deus scit, quos fructus debent producere: sed si vulneratus medicinam contempnit, mortem incurrit. Si agricola [zanto ember] terram vel vineam non colit] steriles habebit [meddw lefen] quia deus sic futurum esse instituit et præscivit. Ad secundam quæstionem respondet apostolus ad Rom. IX<sup>o</sup> <sup>1</sup> ubi dicit: an non habet figulus luti [i. e. terræ] ex eadem massa i. e. luti [i. e. ex eodem luto] facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam (i. e. ad verecundiam) [i. e. ad vituperium rutfagra]? Et b. Augustinus in Enchilidion [Enchilidium] respondet ad istam quæstionem dicens: deus cum sit summe

<sup>1</sup> v. 21.



bonus, non sineret [i. e. non permetteret] aliquando malum esse in operibus suis [i. e. mercaturus], nisi adeo (i. e. multum) esset omnipotens, quod de malis posset bona elicere i. e. recipere [vel extrahere]. Quatuor igitur bona deus de malis hominibus elicit. Primo ex hoc, quia boni meliores apparent, sicut album | juxta nigrum positum magis elucet. Dicit b. Augustinus — ubi supra: malum bene ordinatum et suo loco positum eminentius i. e. magis [vel altius] commendat bona, ut [334] magis placeant et laudabiliores fiant dum comparantur malis. Secundo quia ex hoc dei justitia commendatur [dÿchertheith] (i. e. laudatur). Cum enim universæ [viæ] domini sint misericordia et veritas, si omnes ex misericordia salvaret, non appareret ejus justitia: et si ex justitia omnes dampnaret, non appareret ejus misericordia, velut si judex omnibus malefactoribus parceret, non appareret [judex] justus, et si nulli unquam parceret, non esset pius. Tertio quia per malas boni exercentur [izgattatnak vel etiam tribulantur], et major corona eis præparatur. Si enim mali non fuissent nec Christus occisus fuisset, et sic homo non fuisset redemptus; nec Stephanus [protomartyr] fuisset lapidatus, nec aliquis sanctus per martyrium coronatus. Dicit b. Gregorius: Quid lima [rezele] ferro, fornax [i. e. ignis] auro, et tribula grano: hoc facit tribulatio viro justo. Quarto quia de malis sæpe viri sancti generantur, immo multi sunt procreati [i. e. generati], sicut de Esau fuit sanctus Job generatus; de Achab malo fuit Ezechias bonus; de Amon [malo] Josias Sanctus, de hæreticis Petrus martyr egregius. De spinis enim nascitur [teremtetik] rosa, sed si spina penitus decideretur [exsecaretur] nulla rosa nasceretur. Servat igitur deus spinas [i. e. malos] ut inde electas [i. e. bonas] suscipiat rosas, quarum rosarum consortio, per merita virginis Mariæ conjungat nos hic per gratiam et in futuro per gloriam dominus noster Jhesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

(Dominica sedecima.)

[Fratres] *In charitate radicati* (i. e. fortificati), *ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum.* Ad Ephes.



III<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in hodierna epistola. Charissimi, in istis verbis notantur quatuor quæ sunt necessaria ad salutem. Primo, charitas, qua amicos et inimicos diligimus, ibi: quæ sit latitudo. Glossa: tanta debet esse latitudo charitatis, ut ad inimicos extendatur. Secundo perseverantia finalis, ibi: longitudo. Dicit Glossa: longitudo sc. perseverandi. Tertio, intentio recta, ut solum deum actionum nostrarum [i. e. operum nostrorum præmium i. e. meritum] proponamus. Ibi (primum) sublimitas. Hæc est quæ sursum cor erigit, ut **I** deus in præmium expectetur. Quarto humilitas ut in his omnibus per superbiam non evanescamus i. e. non deficiamus. Ibi: profundum. Profunditas enim est humilitas, quæ hominem ponit in imo [i. e. ad locum inferiorem] quoad se, in summo quoad deum. Unde Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> per dominum Jhesum dicitur: qui se humiliat, exaltabitur. Circa primum nota quod propter tria maxime debemus inimicos diligere. Primo propter præceptum; dicitur enim Matth. V<sup>o</sup>: diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Secundo propter Christi exemplum. Ad Rom. V<sup>o</sup> <sup>4</sup> commendat enim deus suam charitatem [i. e. æternam] in nobis: quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Tertio propter commodum nostrum i. e. propter utilitatem nostram, facit enim charitas inimicorum filios dei, Matth. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: orate pro persequentibus et calumniantibus vos: ut sitis filii patris vestri qui in cœlis est. Circa secundum notandum, quod propter tria debemus in bono perseverare. Primo propter vitandum vituperium, nam vituperabile est bonum incipere, et non perficere, unde Lucae XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: quis ex vobis volens turrim ædificare nam [non i. e. numquid] primo sedens computat sumptus (kethfegeth) [i. e. expensas], qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, ne postea quam [i. e. postquam] posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant ei illudere dicentes: quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare i. e. finire. Secundo propter vitandum supplicium [i. e. pœnam]. || <sup>440</sup> Majus enim supplicium meretur qui gustavit quam dulce est bene operari et non perseverat, quam qui non gustavit. Unde 2<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur:

<sup>1</sup> v. 17. 18. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 44. — <sup>4</sup> v. 8. 9. — <sup>5</sup> v. 45. — <sup>6</sup> v. 28—30. — <sup>7</sup> v. 21.



melius erat illis viam veritatis non cognoscere, quam post agnitionem retrorsum converti. Contingit enim eis illud Prov. XXVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: sicut canis qui revertitur ad vomitum suum: sic imprudens qui iterat stultitiam suam [i. e. peccata sua], et sus lota in volutabro luti. Tertio propter præmium acquirendum. Sola enim perseverantia meretur præmium i. e. salutem, unde Matth. X<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit etc. Circa tertium nota quod debemus expectare solum deum in præmium, quia ipse solus est præmium verum. Unde ad Abraham [335] Genes XV<sup>o</sup> <sup>3</sup> dixit dominus: noli timere, ego protector sum tuus, et merces tua magna nimis. Secundo quia ipse solus est omne præmium; dicit enim b. Augustinus: Omnium (i. e. omne) præmium erit ipse deus, quia erit omnia in omnibus. Ipse erit nobis vita, salus, virtus et copia [i. e. divitia], honor et gloria, pax et gaudium, et omne bonum. Tertio quia erit æternum præmium [mindenenk w lezen], unde dominus Jhesus Joh. XVII<sup>o</sup> <sup>4</sup> ait: Pater, hæc est vita æterna: ut cognoscant te solum unum deum, et quem misisti Jhesum Christum. Circa quartum nota, quod humilitas tribus modis conservat hominem in bono. Primo ab inimicis defendendo, unde Psta: custodiens parvulos [i. e. humiles] dominus: humiliatus sum, et liberavit me, Psmo CXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Secundo augmentum gratiæ promerendo, Jacobi III<sup>o</sup> <sup>6</sup>: deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tertio ad æternam gloriam perducendo, Prov. XXVIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: humilem spiritu suscipiet gloria. Nota quod b. apostolus Paulus alio modo commendat nobis in verbis theumatis formam crucis Christi, cujus latitudo fuit lignum transversum [atál fa ky voth], in quo Christus extendit utramque manum; et dicitur fuisse palma. Longitudo fuit lignum ab imo sursum erectum, in quo Christi corpus erat extensum; et dicitur fuisse cedrus. Altitudo fuit lignum, in quo extitit caput Christi reclinatum; et dicitur fuisse oliva. Profundum vero fuit lignum terræ affixum, et dicitur fuisse cypressus. Unde

In cruce palma fuit, cedrus, cypressus, oliva,  
 Pes quoque cypressus truncus, cedrus et oliva  
 Dat tituli tabulam brachia palma duo.

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 22. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 6. — <sup>7</sup> v. 23.



Dominus Jhesus, qui illa in cruce pependit, per merita Virginis Mariæ illius regni quod in die ascensionis ingressus est, participes nos faciat, in quo ipsum cum angelis et sanctis omnibus laudemus in secula seculorum Amen.

sc. cum Christus dominus sanasset i. e. transibat sp. quamdam  
puerum centurionis in Capharnaum [megen vala]

Supple: egressus de civitate quæ dicitur Capharnaum, ad-  
jicit Beda, quod Naim civitas est Galilææ in secundo mil-  
liario a monte Thabor in quo transfiguratus est dominus

In illo tempore ibat Jhesus in civitatem, |

hoc nomine i. e. transibant sp. domino Jhesu i. e. apostoli  
Sicut sancti discipuli erant imitatores doctrinæ  
Christi: ita et erant sectatores viæ ipsius

quæ vocatur Naim: et ibant cum illo discipuli

i. e. multitudo hominum i. e. quando i. e. sed i. e. prope esset  
Supple: virorum et mulierum ibant cum Jhesu propter miraculorum ope-  
rationem et doctrinæ auditionem. Ubi sc. major fuit frequentia et multi-  
ejus, et turba copiosa. Cum autem appropinquaret |

sp. Naim i. e. en i. e. mortuus, qui i. e. in feretro extra  
peccatores significat portabatur sc. de civi-  
tate ad sepeliendum

tudo populi. Spiritualiter autem porta civitatis significat portas quinque  
sensuum, sc. visus, auditus etc.

portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur

i. e. qui fuerat matri suæ unus et solus sp. mater i. e. viro orbata i. e. fuerat  
Spiritualiter hæc mulier significat sanctam ecclesiam, quæ vidua tunc ex-  
stitit, quando sponsus suus Christus in cælum ascendens ipsam reliquit etc.  
filius unicus matris suæ: et hæc vidua erat:

i. e. multitudo i. e. communitatis i. e. copiosa sp. vidua, propter sp. viduam  
compassionem, vitæ flentem  
probitatem, ac officii  
exhibitionem

et turba civitatis multa cum illa. Quam



i. e. quando i. e. conspexisset sp. Jhesus i. e. pietate i. e. concitatus  
 Non solum vidit Christus dominus illam viduam flentem oculo exteriori,  
 sed etiam oculo interiori, sc. pietatis, quia de eo scribitur Job XXXI:  
 ab infantia crevit mecum miseratio

cum vidisset dominus, misericordia motus

sp. viduam sp. viduæ flenti sp. quia filium quem mor- i. e. appropinquavit  
 tuum ploras statim vivum se. dominus Jhesus  
 videbis

super eam, dixit illi: noli flere. Et accessit et

i. e. feretrum sp. non propter i. e. illi i. e. sed sp. feretrum sp. deponentes  
 necessitatem sed propter sp. homines cum defuncto feretrum  
 miraculi ostensionem  
 [a nozolah]

tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt,

i. e. dixit i. e. Juvenis i. e. aio i. e. te sursum i. e. in lecto suo sp. adole-  
 sp. dominus Jhesus erige se erexit et sedit seens  
 Dominus Jhesus loquitur mortuo tam-  
 quam vivo, quia ipsi omnia vivunt

et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui

sc. corporali morte i. e. incepit i. e. sermocinari sp. Christus sp. per manus  
 i. e. tribuit apprehensum  
 Non est scriptum quod fuerit locutus, sed credendum  
 est, quod deum laudavit et Christo gratias egit

[336] erat mortuus, et coepit loqui. Et dedit illum

i. e. genitrici suæ i. e. apprehendit i. e. sed sp. illos i. e. tremor  
 sc. viduæ illi quæ Omnes qui huic miraculo præsentés erant  
 prius flebat valde timuerunt, timore sc. reverentiæ etc.

matri suæ. Accepit autem omnes timor:

i. e. magna prædicabant sp. omnipotentem sp. ad invicem i. e. quoniam  
 vel magne laudabant vel alter ad alte-  
 rum inquentes

et magnificabant dominum, dicentes: Quia



i. e. in lege promissus  
et a deo patre missus

i. e. ortus est i. e. inter nos vel  
in medio nostri

Secundum illud Deuteronomii XVIII<sup>o</sup>: prophetam magnum suscitabit tibi  
dominus. [mi keztenk]

|| <sup>441</sup> propheta magnus surrexit in nobis: et

sp. omnipotens [i. e. misericorditer i. e. populum suum, sicut magi-  
aspexit] strum, medicum et Salvatorem  
suum sp. mittendo filium suum

quia deus visitavit plebem suam.

*Lucae VII<sup>o</sup>.*

Charissimi, per istum defunctum peccator [signatur], de quo per ordinem quinque sunt videnda. Primo quia [quare] per mortuum peccator intelligitur [ertetik]? Secundo [quod] quid est monumentum in quo includitur [i. e. sepelitur]? Tertio qui sunt portitores [peccatores], a quibus portatur? Quarto quæ sit ista porta, extra quam defertur? Quinto quæ sit ista vidua, a qua defletur? Circa primum notandum est, quod peccator per mortuum intelligitur, quia adinstar mortui frigidus est, ponderosus et foetidus. Frigiditas autem causatur in eo a tribus. Primo a frigida suggestione temptationis diabolicæ Eccli XLIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: frigidus ventus aquilo flavit, et gelavit crystallus ab aqua. Iste ventus aquilonaris est temptatio illius qui dixit Isayæ XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: sedebo in lateribus aquilonis etc., et ero similis altissimo. Ex cujus temptatione frigida anima quæ erat crystallus in quantum ad imaginem dei est creata, tota efficitur gelida [megÿfaagÿ]. Secundo causatur a frigida natura peccati. Peccatum enim de se frigidum est, cum sit venenum serpentis infernalis, quod venenum [az erdeg merge] [ha az erdeg hideg kefertetinek engedh megfagh myndenestuel a lelek] | præ sui frigiditate extinguit calorem cordis. De frigiditate peccati dicitur Jerem. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam facit malitia [i. e. peccatum] animam. Tertio causatur (i. e. erit) ab extinctione ignis divini. Amor enim dei ignis est, Lucæ XII<sup>o</sup> <sup>4</sup>:

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 49.



ignem veni mittere in terram et quid volo nisi ut ardeat. Istum ignem prædictus ventus aquilonaris extinguit et ideo animam frigidam relinquit. Dicit sanctus Chrysost.: qui non habet illum ignem, de quo dicit dominus: ignem veni mittere in terram, in hyeme est etiam si fuerit in media æstate. Sicut enim frigus poros terræ constringit [berekeztih], nec aliquid germinare permittit: sic tale frigus in anima generatum, sive a frigida suggestionem diaboli, sive a frigida natura peccati, sive ab extinctione ignis divini, omnes bonas affectiones constringit, ita quod nullum (propositum, nullum) bonum opus producere sinit [i. e. permittit]. Secundo peccator est ponderosus, peccatum enim dicitur ponderosum, tum quia unum ad alium trahit. Dicit b. Gregorius: peccatum quod per pœnitentiam statim non diluitur [i. e. lavitur] mox suo pondere ad aliud trahit. Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: pilosus [i. e. peccator] clamabit alter ad alterum. Glossa: perpetrata [i. e. facta peccata] malitia perpetranda [i. e. facienda] vocat: tum quia deum fatigat [meg farraftia] et premit (le haÿthÿa). Isayæ XLIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: servire me fecisti in peccatis tuis, præbui mihi laborem in iniquitatibus tuis. Reduc me in memoriam [azert emlekezel rolam ag halath]. Tum quia subito ad infernum demergit [el neleti pokolal]. Job XXI<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: ducunt in bonis dies suos et in puncto ad infernum descendunt. Si omnes montes essent plumbei, et super aliquem justum caderent, ipsum ad infernum non traherent: et tamen peccatum sic est ponderosum, quod in momento illuc traxit illum nobilissimum spiritum sc. luciferum, Lucæ X<sup>o</sup> <sup>4</sup>: videbam ut [quasi] fulgur de coelo cadentem. Tertio peccator est foetidus. Est enim corpus (ejus) sicut lacus infernalis | (tho), ubi porci [i. e. dampnati] infernales delectabiliter volutantur heuernek. Unde dæmones non petierunt mitti in columbas, quæ habent simplicitatem, nec in oves, quæ habent innocentiam [artattlan] nec in turtures, quæ [337] diligunt castitatem, sed in porcos qui amant immunditiam, ut habetur Matth. VIII<sup>o</sup>, et Lucæ VIII<sup>o</sup>. Dæmones autem [enim] non habitant in cordibus simplicium, nec innocentium, nec puritatem amantium sed in cordibus superbiorum, raptorum [coborlok], et immundorum [i. e. luxuriosorum], Job XL<sup>o</sup> <sup>5</sup>: sub umbra

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 24—26. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 16.



dormit sc. diabolus, i. e. in corde raptoris et avari, quia ipsæ divitiæ fugiunt sicut umbræ; in secreto calami i. e. in corde superbi, qui exterius videtur mundus, sed intus est vacuus [nincen iften malaftÿa nala]; et in locis humentibus i. e. in cordibus luxuriosorum, qui semper natare et volutare volunt in sordidis aquis deliciarum. Secundo videndum est, quod sit monumentum in quo peccator includitur i. e. sepelitur. Pro quo notandum est quod sicut dicit b. Augustinus in libro De civitate dei: triplex est mors, prima est mors naturæ; hæc fit tunc quando ipsum corpus deserit ipsa anima. Secunda est mors culpæ, quæ fit, quando animam deserit deus. Tertia est mors gehennæ, et est utriusque sc. corporis et animæ. Juxta hanc triplicem mortem est triplex monumentum: primum est materiale [i. e. terræ], in quo sepelitur corpus mortuum, unde Psta: sepulchra eorum domus illorum in æternum, Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Et dicitur monumentum, unde [secundum] b. Augustinum: quasi monens mentem [meg indetÿa embernek elmeÿth], quia per hoc quilibet admonetur, ut mortalem se cognoscat. Unde Eccli XXXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: memor esto judicii mei: sic erit et tuum. Et possunt esse verba defuncti qui tumulatur, si loqui valeret [i. e. posset]. Unde et metrista dicit:

Dum tumulum cernis, cur non mortalia spernis?  
Tali namque domo clauditur omnis homo.

Secundum est corporale i. e. ipsum corpus, in quo jacet anima sepulta, quod [sc. corpus] licet a foris videatur esse speciosum [i. e. sepulchrum], intus [sc. anima] tamen est plenum spurcitiis [i. e. inmunditiis] peccatorum. Unde Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur pro deum: Væ vobis scribæ et pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis [feÿereteth], quæ foris apparent hominibus speciosa [i. e. pulchra], intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia [dohal genetfeggel]. Tertium est monumentum infernale, in quo spelietur corpus et anima, quæ ambo erunt mortua morte æterna, Lucæ XVI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: mortuus est dives et sepultus est ¶ in inferno. Tertio videndum est qui sint portitores, et sicut triplex est mors, et

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 23. — <sup>3</sup> v. 26. 27. — <sup>4</sup> v. 22.



triplex monumentum, sic etiam isti portitores tripliciter distinguuntur. Portitores [enim] corporis mortui ad sepulchrum mortale sunt quatuor elementa, ex quibus corpus est compositum, quæ tamdiu adinvicem pugnant, donec mortem inducant. Ibi tamen deus multum posuit de terra, et parvum de ceteris elementis. Elementum enim aquæ apparet in humoribus et sanguine. Elementum aëris in respiratione flatus. Elementum ignis in calore naturali. Elementum terræ in carne, nervis et ossibus. Et sic patet, quod multo plus ibi posuit deus de elemento terræ, quam de ceteris elementis. Si enim ibi multum posuisset de igne, homo multum esset iracundus, et nimis avarus; si multum de aëre, esset nimis superbus; si multum de aqua, nimis esset libidinosus. Et [sed] plus posuit ibi de terra, quæ est elementum infirmum [alabualo], ut homo non superbiat, sed in humilitate consistat [i. e. stet]. Portitores animæ sunt quatuor, quæ in peccato animam perseverare faciunt. Primus est fiducia longioris vitæ, quæ tamen hominem sæpe decipit. || <sup>442</sup> Unde dicitur Isayæ XXXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: dum adhuc ordire, [el nec meg] succidit me (leuethe) [lemeten]. Sic de cepta fuit quædam vetula sortilega (varafus biues) [warafus], quæ cum graviter infirmaretur, monebatur a filia sua bona puella, quod faceret confessionem, et sumpmeret altaris communionem. Quæ cum nollet facere, vocavit puella vicinos, ut consulerent matri de salute. Cum autem ipsis nollet acquiescere seu obedire, dicens, quod non ita cito moreretur: quæsierunt quomodo hoc sciret? At illa: hoc anno primo die May audiui cuculum (clamantem) cantantem quinque vicibus [vocibus] et dicentem: (kakwk) [cacuk. kakuk] ideo scio quod non moriar infra quinque annos. Cum autem persuaderent [i. e. consulerent] ei, ne haberet in hoc fiduciam, et ipsa nollet acquiescere: mortua est sine confessione et communione, et abiit in locum suum. Secundus est consideratio culpæ alienæ, unde Eccli XXXII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: peccator homo devitabit [el tauogztathÿa] (i. e. non curabit) correctionem, et secundum voluntatem suam inveniet comparisonem. Tertius [portitor] est fiducia [338] de venia, quam quis concipit [i. e. cogitat] a magna dei misericordia, Eccli

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 21.



V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: miseratio dei magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Quartus est adulatio blanda, Isayæ III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Portitores corporis et animæ ad infernale sepulchrum secundum b. Ambrosium super Lucam sunt quatuor elementa. Quidam illuc portantur a terra per appetitum [i. e. desiderium] terrenorum, sicut avari. Alii ab aqua per appetitum [i. e. desiderium] deliciarum, sicut luxuriosi. Alii ab aëre per appetitum ambitionum (i. e. bonorum) sicut superbi. Alii ab igne per iram et odium, sicut iracundi etc. Quarto videndum est quæ sit porta, extra quam mortuus deportatur. Secundum Glossam: sunt quinque sensus corporis, inter quos maxime visus et auditus est custodiendus. Nam qui viderit mulierem ad concupiscendum, mortuus extrahitur per portam visus; qui autem detractionibus aurem, et linguam litigiis accomodat, extrahitur mortuus per portam auditus et oris. Et ideo ad istas portas sunt custodiæ adhibendæ i. e. ponendæ. Nam ad portam visus ponenda est pectio mutua (i. e. pax mutua). Debent enim cor et oculus ad invicem pactum habere, quod sc. cor non dirigat oculum ad aliqua illicita [i. e. peccata], et quod oculus non renunciet cordi aliqua vana suscipienda. Unde Job XXXI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: Pepigi i. e. feci fœdus (i. e. pacem) cum oculis meis, ne cogitarent quid de virgine. Ad portam auditus ponenda est spina i. e. reprehensio dura, Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: sepi (fonÿad) aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam; Eccli XXV<sup>o</sup> <sup>4</sup>: Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. Dicit b. Jeronymus ad rusticum monachum: sicut sagitta si dimittitur contra duram materiam, nonnunquam i. e. sæpe inmittentem [i. e. sagittantem] revertitur, et vulnerat vulnerantem: ita detractor, cum tristem faciem viderit audientis, illico conticescit (nemwl) [meg nemul], pallet [meg hervad] vultus, [hærent] labia [egbe ragad], saliva siccatur. Iestas tales spinas aliquando et philosophi apponebant. Diogenes, qui cuidam referenti i. e. dicenti quoddam malum ab amico de ipso prolatum, ait: dubium est, an amicus hoc dixerit, | certum est autem quod tu male dicis. Antisthenes philosophus cuidam dicenti: Ille de te

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. ?



hoc malum dixit, ait: non de me dixit, sed de illo, qui hoc habere in se recognoscit. Ad portam oris ponendum est hostium, ut quando expedit [illic] aperiatur, et quando non expedit, clausum teneatur. Item ponenda est statera (i. e. pondus), ut verba ponderata proferantur. Item ponendum est frenum, ut ab assessore suo lingua regatur. Ista doctrina traditur Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>, ubi dicitur: ori tuo facito hostium, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos. Quinto videndum est, quæ sit ista vidua, a qua mortuus defletur. Secundum Glossam: Ista vidua est ecclesia sancta [i. e. congregatio fidelium], quæ in die ascensionis sponsi sui sc. Christi præsentia viduata i. e. privata filios suos plorat, quos ad mortem [sc. gehennæ] ire considerat [i. e. conspicit]. Unde de Rachel per quam ecclesia designatur, dicitur Matth. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Rachel plorans filios suos. Sic plorabat Paulus ad Galat. III<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicens: filioli mei, quos iterum parturio (sp. quia deo pario per prædicationem), ut formetur Christus in vobis | [abraztaffýg tÿ bennetek]. Notandum autem [est enim] quod tres planctus circa mortuum fieri consueverunt. Unus fit cum adhuc mortuus est in domo; alius cum defertur extra domum; tertius cum portatur ad sepulchrum. Spiritualiter tunc mortuus est in domo, quando peccatum adhuc est in animo; tunc fertur extra domum, quando procedit [i. e. transit] in actum [sc. peccatum]; tunc sepelitur, quando mole i. e. gravitudine terræ i. e. consuetudine peccati operitur. Flendus igitur est peccator, qui est in peccato malæ voluntatis, flendus est qui est in peccato malæ activitatis [i. e. malæ operationis], flendus est et valde, qui est in peccato malæ consuetudinis. Istæ tres differentię peccatorum, et isti tres planctus figurati sunt per tres mortuos, quos Christus suscitavit, in quibus omnibus fuit planctus. Suscitavit enim puellam in domo sc. Jairi filiam, ut habetur Matth. IX<sup>o</sup>, et significat peccatum in animo (i. e. in voluntate), et ibi fuit planctus. Unde dicitur Lucæ VIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: flebant omnes [sc. qui aderant] et plangebant illam. Suscitavit [339] adolescentem portatum extra domum, ut habetur in isto evangelio, et signat peccatum quod processit in actum. Et hic [similiter] fuit fletus, quia mater flebat. Unde dominus Jhesus dixit ei:

<sup>1</sup> v. 29. — <sup>2</sup> v. 18. — <sup>3</sup> v. 19. — <sup>4</sup> v. 52.



noli flere. Suscitavit Lazarum qui jam fuit in sepulchro quatuor diebus, et erat foetidus; et signat peccatum consuetudinis. Et ibi fuit magnus fletus, nam flevit Martha, flevit Maria Magdalena, fleverunt judæi, flevit etiam Christus, ut habetur Joh. XI°. Isti tales mortui plus fletu indigent, quam primi vel secundi. Nota autem quod dæmones circa peccatores mortuos non faciunt tres planctus sed tres plausus [tapfolafth]. Faciunt enim plausum magnum quando peccant in domo i. e. in animo (suo i. e. in voluntate); majorem quando peccatum procedit in actum [i. e. operibus]; maximum quando peccator per consuetudinem peccati sepelitur. Unde Thren. II°<sup>1</sup> (Jeremÿafnak firafarol valo kenÿw) [Jeremiasnak firafarol valo kenben] dicitur: aperuerunt super te os omnes inimici tui. Hoc pertinet ad plausum pro peccato cordis [i. e. animi, vel voluntatis]. Sibila-verunt et fremuerunt dentibus suis (agÿarkodanak). Hoc pertinet ad plausum pro peccato operis. Et dixerunt: devorabimus eum, et ista est dies, quam expectabamus, invenimus et vidimus. Hoc pertinet ad plausum pro peccato consuetudinis. A quibus peccatis sc. cordis, operis et consuetudinis defendat nos per merita Virginis Mariæ dominus Jhesus [qui est] benedictus in secula seculorum Amen.

(Dominica in æstate decima septima.)

*Solliciti [sitis] servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Ad Ephes. IIII°<sup>2</sup> et in hodierna epistola. Charissimi in istis verbis saluberrimis b. Apostolus facit tria. Primo monet nos, ut servemus unitatem (spiritus), ibi: servare unitatem spiritus. Secundo ponit modum conservationis, ibi: in vinculo pacis. Tertio hortatur ad sollicitudinem utriusque, ibi: solliciti sp. sitis. Circa primum est notandum, quod triplex est unitas nobis necessaria ad salutem. Primo unitas intellectus per fidei idemnitatem i. e. unitatem [vel æqualitatem]. Secundo unitas affectus per rectam voluntatem. De his duobus dicitur ad Philipp. II°<sup>3</sup>: idem sapiatis, eandem charitatem habentes unanimes (mÿnd egembe) [mend egbe]. Ecce primum. Idem sentientes. Ecce secundum. Tertio unitas conversationis per uniformem

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 2. 3.



morum honestatem [abrazo]. Unde Psta: deus qui inhabitare facit in unius moris domo, Psmo LXVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. De his tribus dicitur Act. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: multitudinis credentium erat cor unum, quoad unitatem fidei, et anima una, quoad unitatem voluntatis. Et erant illis omnia communia, quoad unitatem morum. Circa secundum est notandum (seu considerandum), quod triplici vinculo debent ligare seu conservare viri sancti [i. e. boni] unitatem spiritus. Primo vinculo sapientiæ, unde Eccli VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> de ipsa sapientia dicitur: subijce i. e. suppone humerum tuum i. e. actus tuos sp. magisterio ejus (sc. sapientiæ) et porta illam (vifelyedh) [sc. sapientiam], et ne acedieris (ne reftelyed) [ne tunÿalkodÿal] in vinctulis ejus, sc. graviter ferendo in || <sup>443</sup> omni animo tuo [i. e. in toto posse tuo] accede ad illam, et in omni virtute tua serva vias ejus; et in novissimis [i. e. ultimata] invenies requiem in ea (i. e. cum ea), et convertetur tibi in oblectationem i. e. in delectationem. Secundo, vinculo dilectionis unde ad Coloss. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit Apostolus: induite vos sicut electi dei, sancti, et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam [io elkulegzwth] (i. e. honestatem), patientiam: supportantes invicem et donantes vobismet ipsis si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et dominus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Tertio vinculo pacis, unde dicitur hic: sollicite servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Nota quod triplex est pax. Una est pax pectoris i. e. cordis, de qua apostolus ad Coloss. III<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicit: pax Christi exultet in cordibus vestris. Secunda est pax temporis, ad Rom. XII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: cum omnibus hominibus pacem habentes. Tertia est pax æternitatis, Isayæ XXXII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: sedebit populus meus in pulchritudine pacis, dicit dominus. Secundo nota quod ex pace tria bona proveniunt. Primo facit animam locum dei, unde Psta: in pace factus est locus ejus, Psmo LXXV<sup>o</sup> <sup>8</sup>. Secundo efficit filium dei, Matth. V<sup>o</sup> <sup>9</sup>: beati pacifici: quoniam filii dei vocabuntur. Tertio perducit ad visionem dei, ad Ebr. XII<sup>o</sup> <sup>10</sup>: pacem sequimini [340] sine qua nemo deum videbit. Tertio nota quod pax continet tres

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 44. — <sup>3</sup> v. 26—29. — <sup>4</sup> v. 12—14. — <sup>5</sup> v. 15. — <sup>6</sup> v. 18. — <sup>7</sup> v. 18. — <sup>8</sup> v. 3. — <sup>9</sup> v. 9. — <sup>10</sup> v. 14.



literas, per quas intelligimus quod vere pacificus tria debet in se habere: primo pœnitentiam, quæ signatur per P. Job XLII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. Idecirco reprehendo (i. e. corrigo) me, et ago pœnitentiam. Secundo amorem dei et proximi signatum per A. De primo Deutro XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: ama dominum deum tuum, et serva præcepta ejus; et apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui non amat dominum Jhesum Christum anathema sit (Attkozoth) [i. e. excommunicatus]. De secundo, Lucæ X<sup>o</sup> <sup>4</sup>: diliges proximum tuum, sicut te ipsum etc. Tertio debet habere Christi signum i. e. exemplum (eleete) signatum per X, ad Coloss. I<sup>o</sup> <sup>5</sup>: pacificans per sanguinem crucis quæ in cœlis et quæ in terris sunt. Circa tertium nota quod, qui volunt servare sollicitè unitatem spiritus in vinculo pacis, debent habere quinque, quæ apostolus enumerat in ista epistola. Primo humilitatem, ne alter alteri se præponat, hoc enim est causa discordiæ, Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: inter superbos semper jurgia sonant i. e. sunt. De hac humilitate dicit [hic] apostolus: cum omni humilitate. Secundo debent habere mansvetudinem (zeled), ne alicui injuriam [in-]ferant, unde ad Titum III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ostendentes mansvetudinem ad omnes homines; unde et hic: in mansvetudine etc. Tertio patientiam, ut injurias illatas [i. e. factas] patienter sustineant, et per patientiam fratrem revocent ad concordiam, unde hic: cum patientia. Et I<sup>a</sup> ad Thess. V<sup>o</sup> <sup>8</sup>: patientes estote ad omnes. Videte, ne quis malum alicui pro malo reddat: sed semper quod bonum est sectamini i. e. sequimini adinvicem, et in omnes. Quarto ut graves mores sociorum supportent; unde hic: supportantes invicem, et ad Galat. VI<sup>o</sup> <sup>9</sup>: alter alterius onera portate: et sic implebitis legem Christi. Quinto debent habere charitatem, per quam sibi invicem serviant; unde hic: in charitate, et ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>10</sup>: per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Charissimi fratres, si hæc prædicta in nobis habuerimus, unitatem spiritus in vinculo pacis solliciti servabimus, et tandem (retributor) omnium bonorum deus nos vita | æterna donabit

<sup>1</sup> v. 5—6. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 22. — <sup>4</sup> v. 27. — <sup>5</sup> v. 20. — <sup>6</sup> v. 10. — <sup>7</sup> v. 2. — <sup>8</sup> v. 14. 15. — <sup>9</sup> v. 2. — <sup>10</sup> v. 13. 14.



(i. e. retribuet) [i. e. remunerabit]. Quam per intercessionem virginis Mariæ vobis et mihi concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum Christus dominus dixisset judæis: i. e. quando i. e. ingrederetur non me videbitis amodo, donec dicatis:

benedictus qui venit in nomine domini

Hoc evangelista ideo dicit quia Christus dominus domum propriam non habuit. Cyrillus super his verbis: ingressus est Salvator alienum hospi-

In illo tempore, cum intraret

sp. dominus i. e. in habitaculum i. e. unius i. e. notabilis i. e. religiosorum tium, ut malitiam et avaritiam pharisæorum reprehenderet, ut bonis prodesset et ipsos instrueret. Dicit sabbato, quod erat apud judæos dies celebris, sicut apud nos dies dominica etc.

Jhesus in domum cujusdam principis pharisæorum

i. e. comedere i. e. edulum i. e. sp. pharisæi i. e. insidiabantur ei, vel escam vel cibum sic observabant eum i. e. diligenter attendebant, si sabbatum solveret? ut dicit Glossa etc.

Nomine panis omnis cibus intelligitur; in hoc vero: manducare, veritas humanitatis exprimitur etc.

sabbato, manducare panem, et ipsi observabant eum.

i. e. en sp. Jhesum  
Supple: hoc factum fuit a deo disponente i. e. volente. Leprosus, Glossa: Idor, græce, aqua, latine unde Idropisis morbus aquosus est inflans membra ex humoris habundantia, natus de humore vesicæ etc.

Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.

i. e. responsum dans i. e. Salvator i. e. inquit i. e. ad legem scientes vel legis doctos

Beda dicit hic: licet nihil interrogaverint legisperiti et pharisæi, Christus tamen respondisse dicitur, quia cognoscebat cogitationes eorum, observantes, si curaret sabbato etc.

[teruen tudokhoz]

Et respondens Jhesus dixit ad legisperitos,



i. e. religiosos i. e. inquires i. e. expedit i. e. in die sabbati i. e. sanare sc.  
infirmum

Beda dicit: illos interrogat, si sciant quid liceat sabbato fieri et quid non etc.  
et pharisaeos dicens: si licet sabbato curare?

sp. legisperiti i. e. siluerunt sp. dominus i. e. sed i. e. per manum palpa-  
et pharisæi Jhesus tum et tactum

Beda: merito tacent, quia contra se dictum quidquid dixerint vident, quia  
sc. Christum observant, et si non, quare ipsi extrahunt asinum etc.

[fogvan tapaftvan auag illetven]

At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum

i. e. curavit sp. perfecte i. e. liberum ire permisit sp. dominus Jhesus  
in corpore et anima  
sp. Idropicum

sanavit eum, ac dimisit. Et respondens

sp. legisperitos et i. e. inquit i. e. animal subjugale tale animal  
pharisæos

Per istam responsionem Christus dominus cogitationibus observantium  
et insidias facientium satisfecit

[341] ad illos dixit: cujus vestrum asinus aut

i. e. in foveam i. e. decidet vel  
labitur

i. e. mox i. e. excipiet

Glossa: competenti exemplo solvit quæstionem, ut eos ostendat sabbatum  
violare in opera cupiditatis, qui eum arguebant in opere charitatis. Quasi  
dixisset: si die sabbati vos curatis temporalia, quare observatis me de  
hoc, quod curo spiritualia etc.

[legottan] [kÿhuzÿa]

bos in puteum cadet, et non continuo extrahet

sp. asinum i. e. in die festo

i. e. non valebant sc. legisperiti et  
pharisæi, qui erant judæi religiosi  
ab aliis diversi

[Innepen]

illum die sabbati?

Et non poterant



sp. prædicta i. e. responsum dare sp. Jhesu i. e. aiebat i. e. sed  
Nec mirum, quia non est consilium nec scientia nec sapientia contra altissimum ut habetur Eccli XX primo etc.

ad haec respondere illi. || <sup>444</sup> Dicebat autem

i. e. vocatos sp. ad i. e. similitudinem i. e. audens vel volens i. e. per quem  
nuptias modum

Postquam Christus sanavit hunc ydropicum, per quem spiritualiter significare voluit judæos cupidos et invidos, quos sanasset in spiritu si voluissent. Et consequenter dat doctrinam de humilitate contra ipsorum  
superbiam etc. [mutatvan]

ad invitatos parabolam, intendens quomodo

i. e. prima loca vel sp. illi ad nuptias sc. doctrinam sp. invitatos i. e. quando  
primas sessionas vocati vel invitati utilem de humilitate  
[valaftananak]

primos accubitus eligerent, dicens ad illos: cum

i. e. vocatus i. e. ad convivium i. e. ad comedendum non sed eas  
vel non comedas

Expositio literalis plana est, mystice autem nuptiæ sunt conjunctio Christi et ecclesiæ. Unde sensus est: cum invitatus fueris a Christo per inspirationem, vel per exteriorem prædicationem in unitatem ecclesiæ i. e. invitatus fueris ad nuptias, non discumbas

i. e. in loco honestiori i. e. fortassis i. e. honorabilior vel i. e. vocatus  
honestior

fidei, non extollas te præ ceteris justitia vel meritis, ne forte honoratior te sit invitatus ad fidem ab illo sc. Christo. Et veniens Christus qui te et illum invitavit, et qui corda et merita singulorum novit, dicat tibi in primo loco, ne forte honoratior te fit invitatus

sp. invitante sc. invitans sc. iste i. e. invitavit [i. e. inquit]  
terius occulte vel exterius manifeste i. e. per prædicationem, ut te revocet ab errore: da huic locum, hoc est: intellige te minorem, et tunc [incipit]  
ab eo: et veniens is qui te et illum vocavit, dicat

i. e. concede i. e. isti sc. quem tenes i. e. illo tempore i. e. inchoabis  
pies] cum verecundia ultimum locum tenere i. e. tunc confunderis, quia  
te aliis prætulisti etc.

tibi: da huic locum: | et tunc incipias



i. e. cum verecundia i. e. ultimum sc. in sedendo i. e. servare i. e. quando  
 Litera plana est, sed mystice i. e. spiritualiter sic exponitur: cum voca-  
 tus fueris a deo ad unitatem ecclesiæ i. e. fidem, sede in ultimo loco, te  
 cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum

i. e. vocatus sp. ad nuptias i. e. transi i. e. ad comedendum i. e. in ultimo  
 sede vel comede

minorem aliis reputando, ut cum venerit deus in morte tua, vel ad judi-  
 cium, vel per inspirationem, dicat tibi: Amice i. e. qui amaris et qui  
 [vtofo helen]

invitatus fueris, vade et recumbe in novissimo

sp. mensæ i. e. quando sc. post sp. ille sc. ad convivium sp. cum ho-  
 tempus lapsum vel nuptias nore  
 amas, ascende superius in præsentī i. e. in mundo ad majus meritum, et  
 in futuro ad majus præmium, et tunc erit tibi gloria i. e. magnus honor  
 loco: ut, cum venerit qui te invitavit, dicat tibi:

sp. charissime i. e. vade vel i. e. altius i. e. fiet i. e. laus vel  
 sede honor  
 coram simul discumbentibus, hoc est in eadem fide vel beatitudine ma-  
 nentibus

[wl auag men] [mind az egben wlek eleth]

Amice ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram |

i. e. pariter i. e. comedentibus vel i. e. quoniam i. e. quilibet sp. ipsum  
 ad mensam sedentibus

Hic ostenditur quare hanc parabolam Salvator induxerit. Quasi diceret:  
 hanc parabolam induxi i. e. dixi ad ostendendum quia omnis qui se exal-  
 simul discumbentibus: quia omnis qui se

i. e. extollit i. e. deprimetur sp. ipsum i. e. deprimit i. e. extolletur  
 sc. superiendo

tat incaute de meritis se elevando, humiliabitur, etsi non coram homini-  
 bus, tamen coram deo, et qui se humiliat de beneficiis, exaltabitur a deo  
 exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat exaltabitur.

Lucae XIII<sup>o</sup>.



Charissimi, dominus Jhesus, ut dicit Glossa, saepe in sabbato docebat et curabat, primo ideo ut plures, qui ad sabbatum conveniebant lucrifaceret; secundo ut in sabbato coelestis quietis omnes infirmitates [342] curandas esse ostenderet; tertio ut interdum a quiete contemplationis, ob salutem animarum nos subtrahendos doceret. Ideo ad manducandum cum isto principe intravit sabbato, non propter cibum, sed propter lucrum animarum, (Unde) ubi etiam hunc ydropicum in corpore et mente curavit. In cujus curatione ex parte pharisæorum fuit magna malitia, ex parte ydropici magna miseria, et ex parte Christi magna misericordia. Circa primum nota, quod malitia pharisæorum in tribus fuit. Primo in hoc quod Christum observabant, si videlicet sabbato curaret, ut sic ei possent detrachere, quod sabbatum solveret [i. e. infringeret]. O magna malitia, eum ex una parte pascebant, et ex alia [parte] sibi insidias parabant, cum eo comedebant, et eum mordere volebant. Et nunc tales sunt multi, qui alios pascunt cibis corporalibus, et tamen vescuntur eorum carnibus. Unde Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: noli esse in comessionibus i. e. in convivio eorum, qui carnem ad vescendum [i. e. ad edendum] conferunt. Carnes ad vescendum conferre est, in colloctione [eg be be ze le f be] vicissim [i. e. alternatim] vitia proximorum dicere. Et apostolus ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: quod si invicem mordetis et comedetis: videte ne abinvicem consummami. Ille mordet qui partem accipit et partem relinquit. Ille comedit qui accipit quod sibi sufficit, et reliquum dimittit: ille consumit qui nihil relinquit. Pharisæi igitur Christum aliquando mordebant ipsum in aliquo laudando et in aliquo reprehendendo, unde Marci II<sup>o</sup> <sup>3</sup> et Lucae V<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixerunt ipsi pharisæi ad discipulos: quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit magister vester? In hoc, quod dicunt eum magistrum, laudant, sed in hoc quod dicunt: quod eum peccatoribus et publicanis manducat, reprehendunt (з ѣ d a l m a з ѣ a k). Aliquando eum comedebant, ejus opera pervertendo, ideo quia ea in sabbato faciebat, unde Joh. IX<sup>o</sup> <sup>5</sup> dixerunt: Non est hic (i. e. iste) homo a deo, qui sabbatum non custodit. Aliquando ipsum consumeabant totam ejus vitam contemp-

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 30. — <sup>5</sup> v. 16.



nendo, unde Matth. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> aiebant: Ecce homo vorax (torcos) [i. e. gulosus] et potator vini, amicus peccatorum et publicanorum. Sunt [et] multi nunc, qui alios in parte laudant, et in parte vituperant, tales mordent: alii sunt qui omnia bona [opera aliorum pervertunt [convertunt], tales comedunt: alii sunt qui omnia [opera] judicant et intentionem judicant [condempnant]: tales consumunt etc. Secundo eorum malitia in hoc erat, quod tacebant. Cum enim dominus eos interrogasset: an licet sabbato curare? tacuerunt, quia ut dicit Beda: quidquid dixissent, contra se ipsos fuisset. Nam si licet curare, quare Christum observabant? si non licet || <sup>445</sup> quare pecora de puteo in sabbato extrahebant; quod igitur isti tacebant, ex astutia (i. e. nequitia) procedebant (fentes, chalard). (Sed) notandum [autem] quod aliquando bonum est tacere, aliquando bonum est respondere. Bonum est tacere aut propter sapientiam, Eccli XX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: est tacens, qui invenitur sapiens: et est odibilis, qui procax [i. e. velox] est ad loquendum. Aliquando ratione ignorantiae; ibidem <sup>3</sup>: est tacens non habens sensum loquelæ. Aliquando ratione patientiæ, unde Psta: posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me, Psmo XXXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Interdum bonum est respondere; dicitur enim Prov. XXVI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: responde stulto juxta stultitiam suam, ne videatur esse sibi sapiens. Et tamen habetur ibidem <sup>6</sup>: ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. Non est enim respondendum stulto stulte et impatienter, sed discrete et sapienter. Unde Xenocrates cuidam maledicenti, ait: ut tu linguæ tuæ, sic ego aurium mearum dominus sum. Antisthenes cuidam dicenti sibi: homines de te male loquuntur, ait: superioris est hoc pati, inferioris autem dicere. Xenophon etiam cuidam maledicenti, ait: tu didicisti male dicere, ego (autem) didici teste conscientia male dicta [i. e. maledictiones] contempnere. Tertio malitia pharisæorum in hoc erat, quod plus de animalibus quam de hominibus curabant, quod notatur cum dicitur: cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati; quasi diceret: certe sic. Et tamen multo melius est habere curam hominum, quam curam animalium. Et jam nostris

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 5. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 4.



temporibus sunt multi praelati pharisæis similes, qui de minimis habent curam magnam, de magnis autem parvam aut nullam. Job passus est dampna rerum, corporis cruciatum, et filiorum interitum [i. e. mortem]: et tamen non scidit vestimenta sua, nisi dum audivit mortem filiorum. [Nam] In dampno [343] [rerum] ostendit patientiam, dicens: dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum, Job I°<sup>1</sup>. In corporis cruciatu ostendit humilitatem magnam, unde dicitur de eo: testa saniem radebat [i. e. tergebat] sedens in sterquilinio (cloaca vel in terra) Job II°<sup>2</sup>. In morte autem filiorum ostendit magnam tristitiam, unde dum audivit mortem filiorum, ut habetur Job I°<sup>3</sup>: surrexit et scidit vestimenta sua, et tonso [i. e. nudo] capite corruens in terram adoravit et dixit: nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc (i. e. ad terram, quia terra sumus creati et est mater nostra). Sed praelati nunc non sequuntur eum [sc. Job], plus enim curant de decimarum et reddituum subtractione vel (ex-)actione, (de injuriarum irrogatione i. e. illatione), quam de subditorum perditione et æterna dampnatione. Dicit Chrysost.: si populus decimas non obtulerit (i. e. non dederit), murmurant (omnes sp. praelati): sed [praelati] si populum peccantem viderint, nemo murmurat [ex eis] contra eos. Omnes de suo honore solliciti sunt, de honore autem dei pauci vel [aut] nullus. Et b. Bernardus dicit: cadit asina, et est qui sublevet: perit anima et non est qui recogitet [ky gondolna vele hog fel emelneÿ zegenth]. Sed tamen per dominum cuilibet praelato tertii Reg. XXI°<sup>4</sup> dicitur: custodi virum justum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima (ipsius seu) ejus. Et Ezech. III°<sup>5</sup>: fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel: et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium: morte morieris: et non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ut avertatur a via sua impia [i. e. mala] et vivat: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Circa secundum notandum, quod ex parte ydropici fuit magna miseria. Ydropicus secundum Bedam tres habet misérias, quæ etiam tanguntur in Glossa, sc. inflationem ventris, ardorem sitis, et exhalationem

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 39. — <sup>5</sup> v. 17. 18.



[i. e. emissionem] fœtoris (lehelleti). Primo habet inflationem ventris in qua [per quam] intelligitur superbia, Sap. III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: dirumpet illos inflatos sine voce sc. deprecationis vel excusationis. Et dicit: dirumpet, i. e. in diversis partibus rumpet, nam a superiori rumpet eos malleus divinæ sententiæ, de qua dicitur Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: discedite a me maledicti in ignem æternum; et Jerem. XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> per dominum dicitur: nonne verba mea quasi malleus conterens petras [i. e. superbos]? ab inferiori malleus vorantis i. e. | ardentis gehennæ, Job XXXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: ignis est usque ad consummationem devorans. Ab interiori malleus vermis remordentis conscientiæ, Isayæ ultimo<sup>5</sup>: vermis eorum non morietur: ab exteriori malleus percussione diabolicæ, Prov. XIX<sup>o</sup> <sup>6</sup>: parata sunt judicia peccatoribus, et mallei percutientes stultorum corporibus. Nimium [durus] est, qui non frangitur consideratione istorum malleorum. Unde b. Augustinus dicit: vere miserabilis duritia, ad quam confringendam sunt grandes (i. e. magni) mallei. O insensabilis torpor (gettrelm), ad quem excitandum sunt tam acuti [occulti] aculei. O letalis sopor, i. e. mortalis sompnus, ad quem excitandum raucum (i. e. sonorosum) est tam terribile tonitruum. Secundo ydropicus habet ardorem sitis, per quem intelligitur avaritia. Avarus enim tam ardentem sitit, quod quanto plus bibit, tanto plus (sitit vel) [bibere] cupit. Unde Joh. III<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Avarus enim tam ardentem sitit, quod aqua turbida [zauarus] et furtiva i. e. pecunia injuste acquisita sibi valde dulciter sapit. Jerem. II<sup>o</sup> <sup>8</sup>: Quid tibi vis in via Aegypti i. e. peccaminum [in via peccatorum], ut bibas aquam turbidam? Et Prov. XIX<sup>o</sup> <sup>9</sup>: aquæ furtivæ dulciores sunt sc. auro [avaro]. Tam ardentem sitit avarus, quod etiam sanguinem bibit. Unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>10</sup> dicitur: panis egentium cibus pauperum est, qui defraudat illum, homo sanguinis est. Tertio ydropicus patitur exhalationem fœtoris, per quam intelligitur luxuria fœtens coram deo, Johelis II<sup>o</sup> <sup>11</sup>: ascendit fœtor ejus, et putredo ejus ascendet, quia superbe egit; et Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>12</sup>: clamor [i. e. fœtor] sodomorum et gomorrhæorum multiplicatus

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 41. — <sup>3</sup> v. 29. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> 24. — <sup>6</sup> v. 29. — <sup>7</sup> v. 13. — <sup>8</sup> v. 18. — <sup>9</sup> v. 17. — <sup>10</sup> v. 25. — <sup>11</sup> v. 20. — <sup>12</sup> v. 20.



est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Ille autem clamor non est nisi fœtor; fœtor igitur illorum causabatur ex multis peccatis et gravibus. Igitur erat intolerabilis sicut fœtor causatus ex multis cadaveribus et nimis putridis, est gravissimus et intolerabilis, ideo dicitur: clamor eorum multiplicatus est. Talis fœtor deum descendere facit, quare subdit (sp. deus): descendam et videbo. Quasi diceret aliquis: recessi de domo mea propter fœtorem, quem sentiebam. Iste fœtor hodie est in mundo, qui causatur [i. e. procedit] ex luxuria et multis peccatis, Oseæ IIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: maledictum et mendacium, homicidium et furtum et ad-[344] ulterium inundaverunt i. e. habundaverunt. Sed ex quo fit mentio de clamore, nota quod quatuor peccata maxime clamant ad deum. Primum est effusio sanguinis innocentis. Genes. IIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> dictum est a domino ad Kaim: ecce vox sanguinis fratris tui sc. Abel, clamat ad me de terra. Secundum est peccatum contra naturam, Genes. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: clamor sodomorum multiplicatus venit ad me. Tertium est lacrymæ pupillorum et viduarum, Eccli XXXV<sup>o</sup> <sup>4</sup>: non despicias preces pupilli et viduarum: Hæ preces enim ascendunt ad cœlos, et dominus exauditor est. Quartum est merces detenta mercenariorum [vel laborum], Jacobi V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ecce merces operariorum vestrorum, quæ fraudata [i. e. detenta] est a vobis, clamat: et clamor eorum in aures domini Zebaoth introivit.

Clamitat in cœlum vox sanguinis, vox sodomorum,  
Vox oppressorum, merces detenta laborum.

Circa primum [tertium] notandum, quod ex parte Christi fuit magna misericordia. Ideo dicitur: ipse vero apprehensum sanavit et dimisit. Ubi ostenditur triplex effectus [harum tetemen] (i. e. factio) misericordiæ. Primus est quia ipsum ydropicum || <sup>446</sup> apprehendit, per quem peccator intelligitur. Peccator enim est in faucibus (i. e. in ore) diaboli, a quibus extrahitur virtute dei, Job XXIX<sup>o</sup> <sup>6</sup>: conterebam molas i. e. os [ora] iniqui, et de dentibus ejus auferebam prædam bitangoth. Et illud fit maxime per contritionem. Maxilla enim i. e. facies diaboli est perforata, et ideo quando peccator conteritur, mox inde homo egreditur. Unde b. Gregorius super illo Job XL<sup>o</sup> <sup>7</sup>: armilla [horogal] perforabis maxillam ejus, dicit: quis

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 4. — <sup>6</sup> v. 17. — <sup>7</sup> v. 21.



ore illius (sp. diaboli) semel raptus evaderet, (Quasi diceret: nullus) si maxilla ejus perforata non esset. Secundus effectus est, quia ipsum apprehensum sanavit, et hoc fit per confessionem, in qua sanantur vulnera peccatorum, Jerem. XXX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Obducam [mÿnd kvenyul bekutum] (i. e. ligabo) undique cicatricem tibi, et sanabo te a vulneribus peccatorum tuorum. Tertius effectus est quia sanatum dimisit, et hoc fit per satisfactionem, Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: misertus dominus servi illius (sc. nequam) dimisit eum, et debitum dimisit sibi. Non sufficit enim quod quis peccata dimittat, nisi hæc per contritionem, confessionem, et satisfactionem deleat. Hoc ostendit b. Gregorius in pastorali per tria exempla. Primum est si quis literas falsas, vel aliquod instrumentum falsum scripsit, | non sufficit quod ulterius non scribat, nisi etiam illud quod male scripsit, deleat; peccata enim nostra omnia scripta sunt. Jerem. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: peccatum Juda est scriptum stylo ferreo in ungue adamantino. Non sufficit ergo quod quis peccata dimittat, nisi etiam quod male fecit, per contritionem et lacrymas deleat. Unde Psta: lavabo per singulas noctes lectum meum lacrymis, Psmo VI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Secundum exemplum est, si quis alicui blasphemias dixerit. Non sufficit quod ulterius non dicat, nisi de his quæ maledixit, pœniteat. Peccator autem deum blasphemat, ad Rom. II<sup>o</sup> <sup>5</sup>: nomen dei per vos blasphematur inter gentes. Non sufficit [ergo] quod a talibus blasphemis desistat, nisi etiam de his quæ fecit, per confessionem culpabilem se recognoscat, non solum factis, locutis, sed [et] (de) cogitatis, Prov. XVIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: justus in principio accusator est sui. Tertium exemplum est quod debitor non absolvitur a debitis, quæ contraxit [i. e. recepit] pro eo quod ea non multiplicavit nisi ea quæ contraxit (i. e. recepit) persolvat. Nos quando peccamus, deo debitores sumus: ab his ergo debitis absoluti non sumus, pro eo quod alia non superaddimus, nisi de his digne satisfaciamus deo, ad Rom. IIII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ei autem qui operatur merces non importatur [imputatur] secundum gratiam sed secundum debitum. Et de nuptiis quotuplices sunt, et de humilitate, de quibus fit mentio in evangelio, ibi habes: nuptiæ

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 27. — <sup>3</sup> v. 1. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 17. — <sup>7</sup> v. 4.



factæ sunt etc. [habes alias, quære ibi. Rogemus ergo [igitur] dominum nostrum Jhesum Christum, quatenus ipse per intercessionem beatissimæ virginis Mariæ curet omnes homines et nos ab omni ydropisi peccatorum, ut in præsentī cum militantibus per gratiam, et tandem in futuro cum triumphantibus (i. e. cum sanctis) per gloriam ipsum laudare quæamus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica decima octava.)

*In omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia.* I<sup>a</sup> ad Cor. I<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in hodierna epistola. Charissimi, b. apostolus Paulus in his verbis ostendit, quod quædam divitiæ sunt appetendæ, quædam fugiendæ. Et ut verba [345] ista sano capiantur intellectu, nota quod triplices sunt divitiæ. Quædam sunt temporales, quædam spirituales et quædam æternales. De primis divitiis sc. temporalibus dicit Psta: divitiæ si affluent, nolite cor apponere [apprehendere], Psmo LXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Et iste divitiæ temporales sunt fugiendæ propter quatuor. Primo propter earum in- | utilitatem, unde Eccl. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: avarus non implebitur pecunia: et qui amat divitias, fructus non capiet ex eis sc. vitæ æternæ. Non dicit: qui habet, sed qui (non) amat. Quia secundum b. Augustinum: divitiæ sine peccato possunt haberi, sed non amari; et Prov. XI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: non proderunt (i. e. non proficiunt) divitiæ in die ultionis; et Eccli V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: noli attendere ad possessiones iniquas, quas habere non poteris. Sed [Secundo] propter reliquendi necessitatem, unde Psta: relinquent alienis divitias suas, Psmo XLVIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Idem: dormierunt sompnum suum: et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis, [Psmo LXXV<sup>o</sup>] <sup>7</sup> et I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>s</sup>: nihil intulimus in hunc mundum: haud (i. e. non) dubium quia nec auferre quidquam poterimus. Tertio quia ducunt possidentem ad perpetuam paupertatem, Job XXVII<sup>o</sup> <sup>9</sup>: dives cum dormierit [i. e. mortuus fuerit], nihil secum auferet: aperiet os suum, et nihil inveniet, apprehendet eum quasi aqua inopia [i. e. paupertas]. Quarto quia contemptus earum ducit ad vitæ æternitatem, Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>10</sup>:

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 4. — <sup>5</sup> v. 1. — <sup>6</sup> v. 12. — <sup>7</sup> v. 6. — <sup>8</sup> v. 7. — <sup>9</sup> v. 19. — <sup>10</sup> v. 29.



omnis qui relinquerit domum aut patrem aut matrem etc., centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Notandum quod quatuor modis peccat homo [et dampnatur] in divitiis. Primo injuste acquirendo, Prov. XXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui coacervat [i. e. congregat] divitias in pauperes [i. e. contra pauperes congregat eas]; et Prov. XXII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: qui calumniatur [n a u a l a t h y a] pauperem, ut augeat [n a g y o b a h a] divitias suas: dabit ipse ditiori i. e. mundo et egebit [i. e. indigebit]. Secundo avare possidendo. Eccli V<sup>o</sup> <sup>3</sup>: divitiæ conservatæ in malum i. e. periculum domini sui, pereunt in afflictione pessima. Tertio male expendendo [exponendo]. Lucæ XV<sup>o</sup> <sup>4</sup>: adolescentior [i. e. minor] filius congregatis omnibus suis substantiis peregre [i. e. longe] profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit omnem substantiam a patre receptam luxuriose vivendo. Ideo dicitur Prov. XXXI<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ne dederis mulieribus substantiam tuam, et divitias tuas. Quarto in eis confitendo. Unde Prov. XI<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: qui confidit in divitiis suis, corruet [i. e. cadet] a vita æterna. Glossa: qui præsens bonis illatis [i. e. datis] futura non cogitat: in fine bonis æternis carebit. Unde et apostolus dicit I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>7</sup>: divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto [i. e. in certitudine] divitiarum: sed in deo vivo, qui præstat nobis omnia habunde ad fruendum (i. e. vivendum). Secundæ divitiæ sc. spirituales sunt virtutes et scientiæ, de quibus hic apostolus dicit: in omnibus divites facti estis in illo, et in omni verbo, et in omni scientia. Et Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: divitiæ salutis sapientia et scientia: timor autem domini ipse est thesaurus ejus. Per timorem domini fit expulsio peccati; ideo dicitur Eccli I<sup>o</sup> <sup>9</sup>: qui timent dominum præparabunt corda sua, et in conspectu illius suscitabunt animas suas. Initium sapientiæ timor domini [Eccli I<sup>o</sup> <sup>10</sup>] nam quis sine timore est, non potest justificari. Timor domini expellit peccatum. Item per scientiam est in nobis discretio et honesta conversatio. Est enim scientia: scire, qualiter homo habeat se ad deum, ad proximum, et ad se ipsum. Hanc scientiam docet dominus Isayæ XXVIII<sup>o</sup> <sup>11</sup>: ablactatos avulsos i. e. a lacte,

<sup>1</sup> v. 8. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 12—13. — <sup>4</sup> v. 13. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 28. — v. 17. — <sup>8</sup> v. 6. — <sup>9</sup> v. 27. — <sup>10</sup> v. 16. 28. — <sup>11</sup> v. 9.



receptos [i. e. repulsos] ab uberibus sc. cupiditatis et voluptatis. Item per scientiam est in nobis dilectio dei, unde b. Bernardus: discat homo quantum velit, ego sapientem non dicam eum, qui non timebit nec diligit deum. Et b. Augustinus: domine, dilectiones meas respexisti amaritudinibus, ut quærerem sine amaritudine vivere. Et nota quod istæ divitiæ sunt appetendæ propter tria. Primo propter immensitatem [i. e. magnitudinem]. Sap. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: infinitus thesaurus est hominibus: quo qui usi fuerint, participes facti erunt amicitie dei. || <sup>447</sup> Idem: neminem diligit deus nisi eum, qui cum [346] sapientia inhabitat i. e. moratur [manet]. Item: Prov. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: pretiosior est cunctis operibus i. e. divitiis et omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Secundo propter utilitatem, Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: redemptio animæ divitiæ sc. bonorum operum. Glossa: qui vult animam suam redimi a futura ira, congreget divitias bonorum operum. Item Matth. VI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: thesaurisate vobis thesauros in cælo: ubi nec ærugo nec tinea demolitur; et ubi fures i. e. dæmones non effodiunt, nec furantur. Tertio propter dignitatem, Prov. XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: Corona sapientum, divitiæ eorum. Tertiæ sunt divitiæ æternales, de quibus Prov. VIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: mecum sunt divitiæ, et gloria; et Psalms: gloria, et divitiæ in domo ejus, Psalms CXI<sup>o</sup> <sup>7</sup>. Et istæ divitiæ multum sunt acquirendæ et concupiscendæ propter tria. Primo propter earum veritatem, sunt enim veræ divitiæ illæ. Unde b. Gregorius dicit: si vere fratres divites esse cupitis, veras divitias amate. Secundo propter earum jocunditatem i. e. lætitiā, unde Psalms: exultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis, Psalms CXLIX<sup>o</sup> <sup>8</sup>; et Isayæ XXXIII<sup>o</sup> <sup>9</sup>: regem in decore suo videbunt. Tertio propter earum æternitatem, Sap. V<sup>o</sup> <sup>10</sup>: justi autem in perpetuum vivent, et apud dominum est merces eorum; ideo bene dicitur Matth. VI<sup>o</sup> <sup>11</sup>: thesaurisate vobis thesauros in cælo. Ad quod cælum per intercessionem virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Ihesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 14. 28. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 8. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 24. — <sup>6</sup> v. 18. —  
<sup>7</sup> v. 3. — <sup>8</sup> v. 5. — <sup>9</sup> v. 17. — <sup>10</sup> v. 16. — <sup>11</sup> v. 20.



sc. feria tertia magna cum Christus i. e. venerunt vel sp. dominum  
 dicens probasset sadducæis resurrec- transierunt  
 tionem mortuorum esse affuturam [menenek]

In illo tempore accesserunt ad Jhesum

i. e. judæi religiosi i. e. quæsiuit sp. Jhesum i. e. quidam sp. pharisæis  
 Supple: postquam audierunt quod dominus Jhesus silentium imposuisset  
 sadducæis, qui negabant resurrectionem mortuorum et angelos esse  
 pharisæi, et interrogavit eum unus ex eis

i. e. in lege imbutus i. e. temptando sp. sp. Jhesum i. e. inquires  
 vel instructus non animo sciendi

In hoc quod dicitur: legis doctor, honor apparet interrogantis. Sed hoc quod  
 dicitur: temptans eum, derogat honori suo, quia scriptum est Utro VIII<sup>o</sup>,  
 et Matth. III<sup>o</sup>: non temptabis dominum deum tuum etc.

[tervenbe doctor kefertven]

legisdoctor, temptans | eum, dicens:

i. e. præceptum i. e. majus  
 Magistrum vocat ipsum secundum Bedam, cujus non vult esse discipulus.  
 Simplicissimus interrogator et malignissimus insidiator interrogat de  
 magno mandato, qui nec minimum observabat etc.

[mel magas parancolath tervenbe]

Magister, quod est mandatum magnum

sp. Moysi, est lex i. e. inquit sp. pharisæo sp. dominus i. e. amabis  
 divina sc. ex quo Sciens suam responsionem  
 dederat prius sibi ædificatoriam, i. e. instructo-  
 dominus, ergo dicimus riam voluntarie et non coacte

in lege? Ait illi Jhesus: Diliges

sp. deum i. e. filium i. e. spiritum sanctum i. e. in toto intellectu  
 patrem per fidem sine errore

Ex his verbis colligimus quod deus trinus est in personis

dominum deum tuum ex toto corde tuo,

i. e. tota voluntate per veram chari- i. e. tota memoria per spem sine  
 tatem absque peccato mortali oblivione

et in tota anima tua, et in tota mente tua. |



sp. quod dixi    sp. dignitate    sp. in ordine mandatorum    sp. mandatum  
[e n a g o b]    quod scriptum Deutro. VI<sup>o</sup>

Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum

i. e. sed i. e. comparabile. Non dicit sc. voluntarie i. e. quemlibet hominem  
par sed simile sp. mandato  
[kepes auag haionlatus]

autem simile est huic: diliges proximum tuum,

i. e. quemadmodum sc. diligis i. e. in istis i. e. binis i. e. praeceptis  
Tenetur salvandus omnem hominem eo ordine diligere quo seipsum sc.  
infra deum et super omnia temporalia  
[e keth parancolatban]

sicut teipsum. In his duobus mandatis

i. e. omne præceptum    i. e. stat    i. e. dicta prophetarum    i. e. simul gregatis  
sp. pendent

Glossa dicit hic: Ad hæc duo mandata sc. dilectionem dei et amorem proximi refertur totus decalogus i. e. præcepta decem et monita prophetarum ibi finem habent etc.

[minden terven fignek]

universa lex pendet, et prophetae. Congregatis

i. e. sed i. e. religiosi ju- i. e. quæsit sp. pharisæos i. e. inquis  
dæis

Glossa dicit: qui ad temptandum venerant occasionem dederunt Christo suæ confessionis, suæ confutationis dum convenerunt etc. Quasi diceret: fecistis mihi unam quæstionem per legisdoctorem et ad eam vobis respondendi; respondete et vos mihi ad unam quæstionem etc.

autem pharisaeis interrogavit eos Ihesus, dicens:

sc. pharisæis i. e. apparet i. e. de Messia i. e. proles  
Quæro de Christo quem vos dicitis adhuc venturum, et venisse non cre-  
ditis, cujus filius erit? Dei vel hominis? et si venit cujus filius est etc.  
[Iacik tecik]

Quid vobis videtur [347] de Christo? cujus filius



i. e. existit i. e. inquirunt sp. filius erit sp. dominus sc. pharisæis  
vel est Jhesus

Supple: ipsi pharisæi quos Christus dominus suo sermone interrogaverat  
est? Dicunt ei: David. Ait illis:

i. e. qualiter i. e. igitur sp. propheta i. e. per spiritum i. e. appellat  
vel per quem modum et rex sanctum  
[mikepen azerth] [zenlelek miath]

quomodo ergo David in spiritu vocat

sp. Christum sp. suum et non i. e. inquiriens i. e. inquit sc. deus pater  
filium

eum dominum, dicens: dixit dominus

i. e. filio suo qui est i. e. quiesce i. e. quousque  
dominus meus Manifeste in potioribus bonis meis vel in æqua-  
litate paternæ gloriæ etc.

domino meo: sede a dextris meis, donec

i. e. locem i. e. adversarios i. e. sub pedibus tuis  
vel jaciam vel hostes  
Glossa dicit: donec rebelles tuos tibi subijciam vel subiectione voluntaria  
ut credant, vel subiectione coacta ut puniantur, tamquam parva scampna  
pedibus sedentium supponuntur

[labaidala]

ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

pro: quia i. e. igitur sc. rex sc. Christum sc. suum i. e. per quem mo-  
dum vel qualiter

Quasi diceret secundum Glossam: si Christus esset filius David, cur dicit  
eum dominum suum? non enim est mos, quod pater filium dominum  
vocat; et sequeretur quod David falsum dixisset, quod non est certum  
i. e. verum, quia per spiritum sanctum locutus est etc.

Si ergo David || <sup>448</sup> vocat eum dominum, quomodo

i. e. soboles sc. David i. e. existit i. e. nullus sc. ex i. e. valebat sp. Christo  
pharisæis et judæis

Quia scriptum est Prov. XXI<sup>o</sup>: non est consilium, non est  
sapientia, non scientia contra altissimum etc.

filius ejus est. Et nemo poterat ad hoc



i. e. in responso sp. aliquod  
dicere

i. e. præsumpsit i. e. aliquis sp. judæo-  
rum vel pharisæorum  
[w a l a k ŷ]

respondere ei verbum : neque ausus fuit quisquam

i. e. ex illo tempore sp. Christum i. e. ulterius i. e. quærere sc. aliqua  
quæstione temptativa

ex illa die eum amplius interrogare.

*Matth. XXII°.* |

Charissimi, sicut legitur in Istoria Scolastica, tres sectæ i. e. errores erant inter judæos ab aliis differentes, et istas habebant pharisæi, sadducæi, et essei. Pharisæi (enim) ab aliis erant divisi quo (ad) habitum, quia in fronte et in brachiis chartas portabant, in quibus decalogus erat scriptus, quæ chartæ philateria dicebantur. Dicitur autem philaterium a philare, quod est servare vel tenere, et thorat, quod est lex, quasi legem servans. Habebant enim ipsi pharisæi in fimbriis palliorum [i. e. vestimentorum] spinas alligatas, quibus puncti dum incederent [i. e. ambulerent], mandatorum dei memores fierent. Et quia sic ab aliis divisi fuerant, pharisæi (dicebantur) a phares, quod est divisio, dicebantur. Alii erant sadducæi, qui ab aliis differebant quantum ad doctrinam. Ipsi enim resurrectionem negabant, animas cum corpore interire i. e. corrumpi [corrumpere] credebant; quinque libros [Moysi] tamen recipiebant, et angelos non esse dicebant. Alii erant essei, qui ab aliis differebant in vita et modo vivendi, qui fere i. e. quasi monasticam vitam ducebant, conjugia vitabant, et omnia in communi habebant. In isto autem evangelio fit mentio de pharisæis, quorum unus interrogabat Christum dominum, dicens: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Domino deo adjuvante dicemus succinto i. e. brevi sermone aliqua de præceptis. Sed omnia divina præcepta in his duobus pendent, ut habetur in evangelio, sc. in dilectione dei et proximi. Ipsa enim præcepta dei in duabus tabulis (lapi-  
deis) fuerunt scripta. In una tabula fuerunt (tria) scripta, quæ pertinent ad dilectionem dei. In secunda tabula septem, quæ pertinent ad dilectionem proximi. Primum præceptum, quod



habetur Exodi XX° est istud: non habebis deos alienos. Et illud pertinet ad patrem, qui tamquam fontale i. e. originale principium [ke z d e t i] totius divinitatis est principaliter adorandus. Gentiles enim olim faciebant deos alienos, i. e. quædam simulacra [baluanokath], in quibus dæmones habitabant et responsa dabant. Sed tamen sapientes inter eos ea deridebant et contempnebant. Unde Ambrosius dicit in libro De Virginitate: cum intrasset quidam [pharisæus] templum Jovis, amictum [i. e. vestimentum] ejus aureum, quo imago ipsius (Jovis) operiebatur [i. e. tegebatur] tulit, dicens: [348] aurum in hyeme est frigidum, et in æstate (h-)onerosum; et deum suum sic irrisit, ut nec onus ferre posset, neque frigus portare. Item alter pharisæus cum vidisset Aesculapii imaginem barbam | auream habentem, cum pater ejus Apollo non haberet, tolli imperavit, incongruum esse appellans [i. e. dicens], ut filius barbam deferret ex quo pater non haberet. Dicit ibidem b. Ambrosius: ita ludibrio [meg meuetes i. e. vituperio chufolas habiti] (habiti sunt i. e. pro ludendo habenda) ut nec Jupiter vestem suam defendere potuit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo adhuc pubescere cœpit. Refert etiam b. Augustinus in libro De vera religione, quod Socrates fuit occisus, quia nolebat idola adorare. Dicebat enim quod potius canes adoraret, qui erant opus naturæ, quam idola, quæ erant opus hominum. Multi autem hodie faciunt sibi deos alienos. Nam ut Augustinus dicit: hoc ab homine colitur [i. e. adoratur] quod præ ceteris diligitur; superbus igitur pro deo suo habet superbiam, avarus avaritiam, lubricus luxuriam. Unde ad Rom. I°<sup>1</sup> dicitur: mutaverunt glóriam incorruptibilis dei in similitudinem volucrum, et quadrupedum et serpentium. Per volucrem intelligitur superbia, quæ semper in altum volat; per quadrupedia intelligitur luxuria, quæ per corpus impletur, quod de quatuor elementis componitur; per serpentem intelligitur avaritia, quæ semper terrenis incumbit i. e. instat. Quamvis (quilibet) istorum trium habeat deum specialem, nihilominus [i. e. insuper] habent et deum communem, sc. Belzebub [Berzebup], qui dicitur deus muscarum. In quantum est volatilis, signat superbiam, quæ super alios volat; in quantum est immunda,

<sup>1</sup> v. 23.



signat luxuriam, quæ semper immunditiis sordet; in quantum pungit [meg chip] signat avaritiam, quæ mentem diversis sollicitudinibus pungit. In acquirendo enim facit laborem, in servando timorem, et in amittendo [i. e. in perdendo] dolorem: ideo Christus dominus divitias bene spinas nominavit, ut habetur Lucæ VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundum præceptum est: non accipies nomen | dei tui in vanum. Et illud pertinet ad filium, qui est nomen patris i. e. verbum patris. In vanum autem nomen dei assumptum, qui jurat pro nihilo vel frivole (i. e. vane) vel nequiter, vel qui jurat falsum, vel iniquum. Talis injuriam facit deo, sibi, et proximo. Deo quidem [i. e. certe], quia cum jurare nihil aliud sit, quam ejus testimonium invocare ut dicit s. Thomas 2<sup>a</sup> 2<sup>æ</sup> quæstione LXXIX<sup>a</sup>: qui igitur falsum [false] jurat præsupponit [ele veti] quod deus diligit mendacium. Cum tamen Psta dicat: perdes omnes qui loquuntur mendacium, Psmo V<sup>o</sup> <sup>2</sup>, et etiam facit deo injuriam [in isto], quia ejus præceptum contempnit, ipsum transgrediendo. Facit etiam injuriam sibi, quia judicio dei se puniendum obligat. Nihil enim aliud est dicere per deum quam, ita: me deus condempnet si ita non est. Facit etiam injuriam proximo, quia per falsam jurationem ipsum decipit et defraudat. Refert b. Augustinus in quodam sermone, quod cum quidam negaret pecuniam cuidam creditori (kwchonosnak) [kelchenado], juramentum creditor ab eo exegit, quo facto in ipsa nocte ad judicium est raptus, et audivit judicem sibi dicentem: quare provocasti hominem ad juramentum, cum tamen sciebas eum falsum juraturum? Respondit: quia negavit mihi pecuniam. Et judex [dixit]: melius erat ut pecuniam tuam perderes, quam animam ejus falsa juratione perimeres [i. e. interficeres]. Prostratus igitur tam graviter vulneratus [verberatus i. e. flagellatus] est, ut in dorso vigilantis (felebredwen) plagarum vestigia apparerent etc. Tertium præceptum est: Memento homo, ut diem sabbati sanctifices. Et illud refertur [i. e. pertinet] ad spiritum sanctum, in quo vera requies habetur. Contra illud præceptum || <sup>449</sup> facit, qui causa cupiditatis in die solemni opus servile agit, vel aliquod peccatum committit, vel opera misericordiæ dimittit, quia a bonis operibus vacandum

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 7.



i. e. cessandum non est. Nota quod triplex est sabbatum. Primum est sabbatum temporis sc. [349] dies septima, quam deus voluit servare in memoriam, quod omnia in sex diebus creavit, et septima a novis creaturis condendis [creatis] requievit. Unde Exodi XX<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: sex diebus fecit deus cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; et requievit die septimo. Secundum est [dies] sabbatum pectoris vel mentis, quod non habet requiem nisi in deo, ubi est locus animæ. Unde Psta: esto mihi in deum protectorem; et in locum refugii (i. e. defensionis), Psmo XXX<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et Joh. XVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: in mundo pressuram i. e. discordiam habebitis: in me autem pacem. Tertium est sabbatum æternitatis, de quo Isayæ LXVI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: erit sabbatum ex sabbato, quia de requie præsentis perveniet homo ad requiem æternitatis. Primum sabbatum sc. temporis est bonum [i. o. i. gen.]. Secundum [sabbatum] sc. quies pectoris est sapidum i. e. boni saporis. Unde Psta: gustate et videte, quoniam suavis est dominus, Psmo XXXIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Tertium sabbatum sc. æternitatis est delicatum (gen. y. erw. f. e. g. h. e. s), Job XXII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: tunc super omnipotentem deliciis affluens [i. e. habundans] eris. Positis præceptis primæ tabulæ, quæ pertinent ad dilectionem dei, sequuntur præcepta tabulæ secundæ, quæ pertinent ad dilectionem proximi. Ad cujus dilectionem pertinet sibi benefacere, et ab offensis cavere. Debemus autem [nunc] benefacere principaliter [i. e. specialiter] his qui nobis conjuncti sunt, sc. patri et matri. Et ideo quartum præceptum est: honora patrem et matrem, ut sis longaevus super terram. Et intelligitur honor iste non tantum in verbo vel in signo, sed etiam in servitio vel obsequio. Debemus autem ipsos honorare, quia ab ipsis recepimus esse post deum; debemus eis magnam reverentiam [exhibere] quia ab ipsis sumus geniti, Eccli VII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris. Memento, quia nisi per ipsos natus non fuisses: et retribue illis quomodo et illi tibi [retribuerunt]. Debemus eis magnam diligentiam, ut sicut nutrierunt nos in juventute: sic nos nutriamus eos in senectute. Unde Eccli III<sup>o</sup> <sup>8</sup> dicitur: fili, suscipe senectam patris tui, et ne contristes eum

<sup>1</sup> v. 11. — <sup>2</sup> v. 3. — <sup>3</sup> v. 33. — <sup>4</sup> v. 23. — <sup>5</sup> v. 9. — <sup>6</sup> 26. — <sup>7</sup> v. 29. 30. — <sup>8</sup> v. 14. 15.



in vita illius: et si defecerit sensu, veniam da illi, et ne spernas eum in virtute [i. e. in fortitudine] tua: eleemosyna enim patris non erit in oblivione. Debemus eis magnam obedientiam, quia ab eis habuimus disciplinam et doctrinam [documentum]. Ideo dicit apostolus ad Ephes. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: filii, obedite | parentibus, hoc est justum etc. [i. e. hoc iustitia requirit]. Quintum praeceptum est: non occides. Hoc ad dilectionem proximi pertinet. Ut [Nec] dictum est ab offensis cavere (ellene ne tegen). Offensa autem fieri potest facto, [vel] verbo, aut voluntate. Facto autem vel in propria persona, vel in persona conjuncta, vel in rebus. Offensa igitur in propria persona prohibetur, cum dicitur: non occides. Quod homicidium quandocumque fit in corde per odium I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: omnis qui odit fratrem suum, homicida est; aliquando ore per malum consilium vel verbum detractorium, unde Psta: lingua eorum gladius acutus, Psmo LVI<sup>o</sup> <sup>3</sup>; aliquando opere, et illud est triplex. | Quidam enim occidunt corpus tantum; et ista occisio non est timenda, maxime quando propter [i. e. penes] justitiam sustinetur. Unde dominus Jhesus Matth. IX<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Aliqui occidunt animam tantum, quando sc. eam ad peccatum trahunt, unde dominus de diabolo Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dixit: ille [sc. diabolus] homicida erat ab initio; quia ipse primos parentes ad peccatum traxit. Aliqui occidunt utrumque [sc. corpus et animam], et hoc potest fieri in duobus casibus. Unus enim [est] quando quis interficit se ipsum; alius est quando interficit proximum. In hoc ergo praecepto prohibetur homicidium injustum. Sextum praeceptum est: non mœchaberis; ubi prohibetur offensa in conjuncta persona. Est autem adulterium grave peccatum in viro et in muliere, tum quia uterque contempnit dei praeceptum, tum quia uterque committit [i. e. facit] furtum. Nam ut dicitur I<sup>a</sup> ad Cor. VII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: mulier non habet potestatem sui corporis sed vir, et e converso. Qui ergo corpus suum alteri tribuerit furtum committit, sicut servus furtum committeret, qui alteri domino se daret, tum quia uterque facit contra dei sacramentum [i. e. praeceptum]. Nam sicut dicitur ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>7</sup>, ubi agitur de matrimonio: sacramentum hoc

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 28. — <sup>5</sup> v. 44. — <sup>6</sup> v. 4. — <sup>7</sup> v. 32.



magnum est, ego autem dico in Christo et in ecclesia. Signat enim unionem [humorem i. e. conjunctionem] naturæ divinæ cum humana, quæ inseparabilis est. Qui igitur carnem suam dividit, sacramento incarnationis dei injuriam facit. Per hoc autem quod dicitur: non mœchaberis; prohibetur omnis carnalis corruptio [i. e. immunditia] præter eam, quæ matrimonii est etc. Septimum præceptum est: non furaberis. Hic prohibetur [350] offensa in rebus. Per furtum intelligitur omne male ablatum sive occulte accipiendo vel violenter rapiendo, sive fraudem i. e. deceptionem in mercationibus faciendo, sive mercedem debitam non solvendo. Est autem furtum grave peccatum primo, respectu dei, quia dona (a l a m i f n a y o k a t) talium nimis exerceantur i. e. spernitur [execratur i. e. odit]. Unde Eccli XXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat [i. e. interficit] filium in conspectu patris. Secundo respectu proximi sui, quia hoc est quasi homicidium committere [i. e. facere]. Unde Eccli eodem capitulo dicitur: panis egentium (f o b r a k) vita pauperis est: qui defraudat illum (panem), homo sanguinis est. Tertio respectu sui. De ceteris [i. e. aliis] enim peccatis homo cito pœnitet, sicut de homicidio, cessante ira; de fornicatione, cessante concupiscentia; de furto quidem etsi homo aliquando pœniteat, tamen vix satisfacit etc. Octavum præceptum est: non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium; ubi prohibetur offensa in verbo. Tres enim offendit testis falsus, sicut ostendit Isidorus in libro De summo bono i. e. de deo, dicens: testis falsidicus [i. e. falsum dicens] tribus est obnoxius i. e. culpabilis. Primo deo, quem perjurando contempnit; secundo iudici, quem mentiendo fallit; tertio innocenti, quem falso testimonio lædit etc. Nonum præceptum est: non concupisces rem proximi tui. In isto præcepto et in sequenti prohibetur offensa in voluntate. Cupiditas (m o h f a g h) hic primo prohibetur, quia est radix omnium malorum. Unde apostolus I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dixit: radix omnium malorum [i. e. peccatorum] cupiditas. Et ibidem: qui volunt divites fieri, incidunt in temptationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa [i. e. mala desideria] et nociva. Secundo quia turbat quietem animi:

<sup>1</sup> v. 24. 25. — <sup>2</sup> v. 10.



ideo divitiæ spinis comparantur. Unde de eis b. Augustinus dicit: homo, divitias invenisti, requiem perdidisti. Cum vigilas, de his cogitas, cum dormis, latrones sompnias; in die sollicitus, in nocte || <sup>450</sup> pavidus i. e. timorosus. Tertio (quia) facit divitias inutiles possessori (haz o m t a l a n). Nihil enim ex his habet, nisi quod eas custodit et cernit. Unde Eccli XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Viro cupido et tenaci sine ratione est substantia. Et Eccl. V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis. Decimum præceptum ¶ est: non concupisces uxorem proximi tui. Nota hic quod concupiscentia carnalis tres habet gradus. Unus est prout est in corde: malæ concupiscentiæ. Unde Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> Christus dominus dixit: qui viderit mulierem ad concupiscendum jam mœchatus est eam in corde suo. Secundus gradus est in ore: verba carnalia et mala proferendo, quod prohibet apostolus ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicens: omnis sermo malus ab ore vestro non procedat. Tertius gradus est in opere malam concupiscentiam perficiendo. Unde ad Rom. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: non regnet peccatum in vestro corpore mortali, ut obediatis concupiscentiis ejus. Est igitur sensus: non concupisces uxorem proximi tui corde concupiscendo, ore affando [i. e. loquendo], et opere opus nefandum implendo. Et ergo charissimi mei, hæc præcepta diligentissime observemus, ut tandem vitam æternam possideamus, quam nobis per merita virginis Mariæ concedere dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

*Renovamini spiritu mentis vestrae.* Ad Ephes. III<sup>o</sup> <sup>6</sup>, et in hodierna epistola. Charissimi notate, quod triplex est genus renovationis sc. naturæ, artis, et virtutis seu gratiæ. Prima igitur renovatio est naturæ, quæ relucet in creaturis, quæ annuatim renovantur vel per restaurationem vel per alterationem ut patet in plantis et arboribus, quæ maxime reviviscunt in vere. Secunda est renovatio artis, quæ fit ingenio et artificio, ut ferrum antiquum renovatur per ignem ministerio [i. e. labore] hominis. Tertia est renovatio virtutis seu gratiæ, et hæc fit a spiritu sancto. Ex prima procedit secunda; ars enim imitatur naturam. Prima et secunda ducunt ad tertiam, confundi enim deberet

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 29. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> v. 23.



homo quod omnia videt tendere ad renovationem per naturæ studium, et per artis exercitium, et ipse non studet in se renovari per gratiam. Cum tamen apostolus ad hoc incitat [omnes] in verbis præmissis, dicens: renovamini spiritu mentis vestræ. Pro quorum verborum intellectu nota quod spiritualiter loquendo debemus renovari (quoad deum) [quadrupliciter] quia dicit apostolus; renovamini spiritu mentis vestræ. Et bene spiritu [351] dicit, non carne. in cujus renovatione multi frustra laborant, quia tandem deficient, Job VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: innitetur super domum suam sc. corpus et corruet [i. e. cadet]: fulciet [i. e. firmat] eam cibus et potibus, medicinis et indumentis, et balneis, et non consurget. Et hæc caro renovatur in secundo adventu, unde apostolus ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: Salvatorem expectamus dominum nostrum Jhesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ. In primo enim adventu renovavit seu reformavit dominus Jhesus animas nostras; in secundo renovabit corpora. Primo igitur homo renovatur per baptismum, sc. ab originali ut de veteri homine fit novus, et de peccatore justus, ad Tit. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis spiritus sancti quem effudit (i. e. infudit) in nos habunde. Et sine isto peccato exceptis duobus sc. Christo et Maria, nemo conceptus est. Ideo quilibet dicere potest illud Psalms: in peccatis concepit me mater mea, Psalms L<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et hanc renovationem docet natura in cervo. (Unde) cervus cum antiquatus fuerit, et volens renovari, attrahit serpentem naribus, et venenatus currit ad fontem, et bibens purgatur: | et sic renovatur. Sic et nos antiquati peccatis et inveterati veneno prævæ [pravo] persuasionis serpentis i. e. diaboli, currimus ad fontem baptismi, et (ibi) renovamur et purgamur. In signum hujus renovationis datur puero vestis candida [i. e. munda] quam perferat ante tribunal Christi. Si [Sed] quia hanc vestem baptismalem i. e. innocentiam pauci servant, sed per peccatum maculant, unde Prov. [XX<sup>o</sup> <sup>5</sup>] dicitur: quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato? Ideo necessaria est secunda renovatio, quæ est pœnitentia, de qua dixit Judas et fratres sui I<sup>i</sup> Machab.

<sup>1</sup> v. 15. — <sup>2</sup> v. 20. — <sup>3</sup> v. 5, 6. — <sup>4</sup> v. 7. — <sup>5</sup> v. 9.



III<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ecce contriti sunt inimici nostri sc. per contritionem. Ascendamus ergo nunc mundare et renovare sancta. Mundare sc. per confessionem; confessio enim mundat et pulchrum facit fœdum i. e. turpem. Unde cum dixisset David: confessio, statim subjunxit, et pulchritudo in conspectu ejus, Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>2</sup> etc. Et renovare per satisfactionem. De hac renovatione dicit Psta: emitte spiritum tuum et creabuntur: et renovabis faciem terræ, Psmo CIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Hanc renovationem iterum docet natura in aquila, [unde dum ei rostrum (i. e. nasus) in tantum creverit, quod propter curvitatē cibum sumere non poterit, percutit illud ad petram et cadit. Sic ad petram i. e. Christum per pœnitentiam nostros parvulos [i. e. nostra peccata] allidendo [i. e. percutiendo] abjiciamus, ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: abjiciamus opera tenebrarum; et Psta: renovabitur ut aquilæ juvenus tua, Psmo CII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Tertia renovatio fit per religionem, unde in assumptione habitus dicitur: exuat te dominus veterem hominem cum actibus suis, et induat te novum hominem, qui secundum deum creatus est. Secundum hunc modum renovatur serpens, qui cum senuerit, corpus jejuniis macerat, ut antiqua pellis discedat, et posthac angustum [g o r w s] foramen quærens, et caput imponens transit, et pellem veterem relinquit. Sic religiosus propter Christum se macerat, et artam viam quæ ducit ad Christum quærens, [pellem] temporalium et morum pravorum dimittit. De hac renovatione dicitur Eccli XLVI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: dilectus a domino deo suo Samuel renovavit imperium suum. Quarta renovatio fiet in die judicii, quando dominus faciet novum cœlum et novam terram, unde Apoc. XXI<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: vidi novum cœlum et novam terram. Per novum cœlum et novam terram intelligitur corpus et anima, quæ in die judicii renovabuntur. Secundum hunc modum renovatur Phœnix, quæ congregans in nido suo ligna aromatica, et aliis suis ignem excutiens, comburit se ipsam, et ex pulvere generatur alia. Sic justi bona opera et proximis odorifera congregantes, et ignem in se orationibus et desideriis excitantes, se mortificando incinerant, ut vitam consequantur æternam. Quam nobis per intercessionem virginis Mariæ donare dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 36. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 30. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 5. — <sup>6</sup> v. 16. — <sup>7</sup> v. 1.



sc. cum Christus dominus eiecisset de quodam ob- i. e. intrans sc. dominus  
 sesso multos dæmones, qui intraverant in gregem  
 porcorum ut habetur Matth. VIII<sup>o</sup>, Marci V<sup>o</sup> et

Lucæ VIII<sup>o</sup>

[men ven]

In illo tempore ascendens Jhesus

i. e. in parvam navim

i. e. per mare Galilææ  
 ultra transivit

Supple: ad rogatum hominum illus provinciæ recessit ab eis

[conakban]

[Galiea tengeren atal mene]

in naviculam, [352] transfretavit, et

sc. non in Nazareth, ubi conceptus fuit, nec in  
 Bethania ubi natus exstitisset, sed in Caphar-  
 naum ubi multa miracula fecit

i. e. en

[iuta]

venit in civitatem suam. Et ecce || 451

i. e. adducebant i. e. paralysi infirmum i. e. decumbentem i. e. in stratu  
 Modus autem offerendi exponitur per alium evangelistam, quia portitores  
 non potentes intrare per hostium propter turbam ad Christum, submise-  
 runt illum de tecto domus ante Jhesum ut habetur Lucæ V<sup>o</sup> etc.

offerebant ei paralyticum jacentem in lecto.

i. e. cernens sc. dominus i. e. credulitatem sc. portatorum i. e. inquit  
 Mystice paralyticus iste humanum genus significare potest, quod ante  
 adventum Christi more paralytici usum bonæ operationis perdiderat,  
 quod dominus Jhesus veniens sanavit etc.

[azoknak hitet]

Et videns Jhesus fidem illorum, dixit

sc. illi

i. e. fiduciam habe i. e. dimittuntur  
 sc. charissimè

i. e. delicta tua

Misericors dominus filium vocat quem sacerdotes spernebant tangere, et  
 hoc ideo fecit, quia dimisso peccato, homo efficitur filius dei

[remen kedÿel] [meg bocattatnak]

paralytico: confide fili, remittuntur tibi peccata tua.



i. e. en i. e. aliqui i. e. de legis doctoribus sc. cogitando  
vel peritibus

Scribæ et pharisæi ibant post Christum non propter studere sed propter  
detrahere, et quia Christus dixit: remittuntur tibi peccata tua

[ime nemelek]

[w bennek]

Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se:

sc. deum, quia quod est proprium i. e. quando i. e. cognovisset sc. dominus  
dei sibi usurpavit, ex quo non cre-  
debant eum esse deum etc.

[karomkodik]

hic blasphemat. Et cum vidisset Jhesus

i. e. cogitata sc. scribarum i. e. inquit i. e. igitur

Ecce dominus Christus duobus modis probat se non blasphemare deum,  
quia duobus modis ostendit se esse deum. Primo per hoc quod cogitatio-  
nes eorum cognovit, secundo quia paralyticum curavit etc.

[azoknak gondolatit]

[mire]

cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis

i. e. perversa

i. e. levius

Hoc quod dictum est patet quoad primum in verbis istis per evange-  
listam descriptis etc.

mala in cordibus vestris? Quid est facilius

i. e. dicto facere i. e. remittuntur sc. tua  
vel referre

i. e. vel i. e. referre

Quasi diceret secundum Chrysost.: quanto anima melior est corpore,  
tanto peccatum dimittere majus est quam corpus sanare. Sed quia di-  
missio peccati non est manifesta, sanatio autem corporalis est nota, facio  
id sc. sanationem hujus infirmi, tamquam vobis majus, ut per hoc cognos-  
scatis me potestatem habere dimittendi peccata, quod vobis videtur minus  
dicere: dimittuntur tibi peccata tua: an dicere:

i. e. te erige i. e. vade

i. e. cognoscatis sp. vos scribæ  
per sequens miraculum

surge et ambula. Ut | sciatis autem, |



|                           |              |                          |                    |
|---------------------------|--------------|--------------------------|--------------------|
| i. e. beatæ virginis      | cujus filius | i. e. possidet           | i. e. auctoritatem |
| Christus dominus secundum | humanitatem  |                          | vel potentiam      |
|                           |              | [hat auag tart hataimat] |                    |
| quia                      | filius       | hominis                  | habet potestatem   |

|                              |                  |                  |             |
|------------------------------|------------------|------------------|-------------|
| i. e. in mundo inferiori sed | i. e. remittendi | sc. quantacunque | sc. dominus |
| non in cœlo nec in inferno   | vel relaxandi    | gravia           | Jhesus      |
| in terra                     | dimittendi       | peccata,         | tunc ait    |

sp. illi    sc. de lecto, per quem lectum    i. e. recipe    i. e. onus peccati, per quod  
                        peccatum designatur                                 pœnitentia significatur

paralytico :      surge,      tolle      lectum      tuum

sc. per continuum i. e. in ecclesiam sanctam vel in sc. ille paralyticus  
meditationem secretum cordis aut in cœlum perfecte sanatus  
et vade in domum tuam. Et surrexit,

i. e. transivit i. e. in locum habitationis suæ i. e. aspicientes i. e. sed  
sc. per hoc miraculum  
per Christum factum  
et abiit in domum suam. Videntes autem

i. e. populi      sc. timore reveren-      i. e. laudaverunt vel      i. e. omni-  
Christum sequentes      tiali vel filiali      gloriosum clamaverunt      potentem  
[a nepek]      [dicevetek azag dicerek]

turbae      timuerunt,      et      glorificaverunt      deum,      qui

i. e. tribuit vel      i. e. auctoritatem      i. e. hujusmodi  
concessit

Hanc potentiam deus pater dedit filio suo, filius autem dedit apostolis  
et ipsorum successoribus sc. sacerdotibus, Matth. ultimo capitulo  
[h a t a l m a t]

dedit      potestatem      talem      hominibus.

*Matth. IX<sup>o</sup> cap.*



Charissimi, per mare mundus significatur propter amaritudinem. [Habet enim in se multas amaritudines.] Nam deliciae, divitiae et honores hominibus mundanis videntur dulces, sed in veritate sunt amari. Sicut enim pisces non sentiunt amaritudinem maris, quia ibi sunt nutriti: sic nec homines mundani sentiunt deliciarum, divitiarum et honorum amaritudines, quia talibus sunt assveti. Dat etiam mundus sanctis viris multas amaritudines vel tribulationes, quae tamen in eis dulcorantur per divinas [divitias] consolationes, ut patet per illud Psaltes: secundum multitudinem tribulationum in corde meo: consolationes tuae laetificaverunt animam meam, Psalms LXXXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Tribus autem modis aquae maris possunt fieri dulces: aut radiis solaribus in nubibus elevatae, aut per venas in visceribus terrae depuratae [i. e. purgatae], aut per poros [i. e. minutas foveas] subtiles in cereum [353] vas ingressae. Secundum philosophum: si fiat vas cereum, et in mare ponatur, aquae quae per poros ingrediuntur || <sup>452</sup> dulces redduntur. Spiritualiter loquendo consimiliter in sanctis viris tribulationes tripliciter dulcorantur. Primo ex contemplatione caelestis gloriae; quando enim caelestem gloriam contemplantur, tunc in nubes [i. e. in caelo] quodam modo elevantur, et ex tali contemplatione poenae [i. e. supplicia] alleviantur [i. e. dulcorantur]. Unde b. Gregorius dicit: consideratio praemii, minuit vim flagelli. Secundo ex consideratione mortis propriae. Quando enim quis habet in memoria, quod cito erit sub terra, contempnit omnia mundana tam prospera quam adversa. Ideo dicit ille b. doctor Jeronymus: facile contempnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Tertio ex meditatione [i. e. consideratione] passionis dominicae. Christus enim tamquam vas cereum est, secundum illud Psaltes: factum est cor meum tamquam cera liquescens, Psalms XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Pori sunt vulnera ejus, in quibus nostrae tribulationes inmissae dulces redduntur. Unde b. Gregorius: si passio Christi ad memoriam revocetur, nihil est quod non aequo animo i. e. patienter tolleretur. Et nota, sicut dicit venerabilis Beda, et habetur in Glossa: quod quinque de causis infirmitates vel tribulationes contingunt. Primo ut justis merita per patientiam augeantur ut Job, sicut

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 15.



habetur Job I° et II° cap. Secundo ad custodiam virtutum ne superbia temptet, ut in Paulo, sicut habetur II<sup>a</sup> ad Cor. XII°. Tertio ad corrigendum peccata, sicut Mariæ leprosæ, ut habetur Num. XII°, et huic paralytico. Quarto ad gloriam, ut cæco nato, ut habetur Joh. IX°. Quinto ad initium pœnæ, ut Herodi Act. XII°, ut hic videatur, quid in inferno sequatur. Unde dicitur Jerem. XVII°<sup>1</sup>: duplici contritione contere eos. Hæc igitur infirmitas ideo paralytico accidit, ut sua purgarentur peccata. Unde sciens dominus Jhesus peccata fuisse causam infirmitatis suæ, sanat primo causam, dicens: confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Sed diceret: quare dixit eum filium, cum tamen erat filius diaboli, ex quo erat in peccato mortali. Unde de illis qui sunt in peccato mortali, Joh. VIII°<sup>2</sup> dicitur: vos ex patre diabolo estis? Respondetur, quod dixit eum filium ratione [creationis, non ratione gratiæ, vel dixit eum filium ratione] filiationis futuræ. Sciebat enim Christus dominus, quod de peccato converteretur et filius dei efficeretur. Et per hoc, quod paralyticum vocat filium, dat salutare exemplum, ut inferiores non despiciamus. Vel dat exemplum ut non despiciatur in adversitate qui propinquus [i. e. amicus] habeatur in prosperitate: vel qui amabatur sanus, amandus est et infirmus: vel qui amabatur bonus, diligendus est et malus, quasi spiritualiter infirmus ei compatiendo. Super istis verbis: confide fili etc., dicit Beda: O quantum valet fides propria, si etiam tantum valuit aliena. Ubi nota quod fides multa bona facit. Primo quia per eam peccata dimittuntur, ut patet in isto evangelio. Secundo ab infirmitate sanat. Hoc potest declarari de filio Reguli. Legitur enim Joh. IIII°<sup>3</sup> sic: erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jhesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum et rogabat eum ut descenderet et sanaret filium ejus: incipiebat enim mori. Dixit ergo Jhesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. Ait regulus: descende priusquam moriatur filius meus. Dixit ei Jhesus: Vade filius tuus vivit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Jhesus, et sanatus est filius ejus. Tertio fides salvat. Unde Marci ultimo dicitur<sup>4</sup>: qui crediderit et baptisatus fuerit:

<sup>1</sup> v. 18. — <sup>2</sup> v. 44. — <sup>3</sup> v. 46—50. — <sup>4</sup> v. 16.



salvus erit. Quarto beatificat. Lucæ enim I<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit Elizabeth ad beatam Virginem: beata quæ credidisti. Quinto vitam æternam dat. Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: sic enim deus dilexit | mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam. Consequenter est sciendum quod incredulitas multa mala facit. Primo quia per eam homo displicet deo, ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: sine fide impossibile est placere deo. Secundo mutum reddit. Unde angelus Gabriel Zachariæ patri Johannis Baptistæ Lucæ I<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: pro eo quod non credidisti verbis meis, eris mutus. Tertio filium diaboli efficit. Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: vos ex patre diabolo estis, sc. per vitium incredulitatis, qui tamen dei erant per naturam [i. e. per creationem]. Quarto ad infernum [354] ducit. Marci ultimo <sup>6</sup>: qui non crediderit condemnabitur. Quinto januam paradisi [i. e. cœli] claudit. Ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>7</sup>: quibus juravit non introire in gloriam suam; quibus sc. incredulis. Secundo videamus, quid per naviculam spiritualiter intelligatur? Respondetur primo secundum Origenem, quod beata Virgo significatur. Unde et Salomon de ea Prov. ultimo <sup>8</sup> dicit: facta est quasi navis institoris [kalamar]. Institor enim dat et recipit. Christus autem secundum b. Augustinum, emit a nobis tria sc. nasci, laborare et mori. Natus est in hyeme, in media nocte, et tunc frigus majus est; et non in palatio sed stabulo; laboravit pro nobis triginta tribus annis, ita ut unum diem quietis non habuit, et tandem pro salute nostra crudeli morte occisus est. Et nobis contra hæc iterum tria dedit, sc. renasci per baptismum, quietem in æternum et immortalitatem post resurrectionem universalem. Ideo canit ecclesia de eo: Ecce advenit dominator dominus et regnum in manu ejus. Et sanctissima Virgo Maria dicitur navicula i. e. parva navis primo propter humilitatem, unde sola Lucæ I<sup>o</sup> <sup>9</sup> dixit: Magnificat anima mea dominum: et exultavit spiritus meus in deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Secundo navicula a parte inferiori est clausa, et a parte superiori est aperta: ita b. Virgo Maria ad temporalia fuit clausa, ipsa contempnendo, et ad cœlestia aperta, ea desiderando. Tertio

<sup>1</sup> v. 45. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 44. — <sup>6</sup> v. 16. — <sup>7</sup> v. 18. — <sup>8</sup> v. 14. — <sup>9</sup> v. 47. 48.



qui est in navicula, quiescit, ita filius dei dominus Jhesus in hac beatissima navicula novem mensibus quievit. Unde ipsa dicit Eccli XXIII<sup>o</sup> 1: qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. Secundo per naviculam ecclesia sancta significatur, quæ ad instar naviculæ in principio fuit stricta, et in fine erit arta i. e. stricta, nunc vero alta [lata]. Hujus naviculæ prora [ha i o n a k o r r a] fuerant antiqui patres, puppis eorum ultimi [sp. patres], carnalia [carina k e z e p i] moderni, arbox [arbor] crux Christi, velum spes, funiculi quatuor virtutes cardinales, gubernaculum [k o r m a n a] fides, nauculus [k o r m a n t a r t o ŷ a] Christus, ancora (i. e. corda) [v a f m a c h k a] patientia, remi [e u e z e ŷ] mandata, remiges [e u e z e k] Moyses, prophetæ, apostoli et sancti doctores. Ventus est spiritus sanctus, [mare] mundus, ut audistis. Tertio per naviculam intelligitur pœnitentia et terra. Sicut enim in navicula homo venit in portum, ita per pœnitentiam potest quis transire ad portum salutis æternæ. Ideo dicitur hic: ascendens Jhesus in naviculam, venit in civitatem suam. Ad literam [t e s t i e r t e l m z e r e n t h]: civitas Christi fuit Capharnaum; secundum enim Chrysost.: Christus habuit tres civitates: unam in qua fuit natus sc. Bethlehem, secundam in qua fuit nutritus sc. Nazareth, tertiam in qua fuit conversatus (i. e. mansit), sc. Capharnaum. Spiritualiter autem civitas nostra est civitas cœlestis quæ nostra erit [jure] civilitatis perpetuæ [habitationis] et filiationis. Deus enim faciet nos ibi concives suos et habitatores et filios suæ hereditatis. Et de his faciet nobis instrumentum, unde Apoc. III<sup>o</sup> 2 habetur: scribam super eum nomen dei mei. Glossa: hoc nomen quod est æternum, || <sup>453</sup> et nomen civitatis novæ Jherusalem. Glossa: hoc nomen quod est civis, et nomen novum. Glossa: hoc nomen [est], quod est filius. Dicitur autem ibidem<sup>3</sup>: habebant nomen ejus et nomen patris [ejus] scriptum in frontibus suis. Hæc tria nomina scripta habebant sc. civis, æternus, et filius. Dato enim per impossibile quod deus alio [alicui] sancto diceret: egredere de civitate mea [quia peregrinus es. Responderet: ecce in fronte mea] scripsisti domine, quia civis sum. [Et] si iterum diceret: [si] civis es, mane in civitate mea per aliquot annos,



postea egredere. Responderet: ecce domine in fronte mea scripsisti quia æternus sum. Si iterum diceret: mane ergo in civitate mea quasi civis æternus, tamen ad secreta mea non accedas. Responderet (talís sanctus): ecce domine in fronte mea scripsisti, quod filius tuus sum. Tertio videndum est, quid per paralyticum significetur? Respondetur, quod quilibet homo in peccato [mortali] existens. Paralysis enim est morbus gravis, quem tria mala comitantur [i. e. sequuntur]. Primum malum est tremor, sicut deliciis assveti in quibus est timor, timent quodlibet opus pœnitentiæ assumere, de quibus dicit Psta: trepidaverunt timore ubi non erat timor, Psmo XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Secundum malum [355] est immobilitas [mozdolhattatlanlag], quia paralyticus caret motu. Si enim ambulare voluerit, aut penitus subsistet, aut retrocedet, aut unum passum [eglepefth] ad dexteram et alium ad sinistram faciet. Tales sunt multi paralytici in anima, de quibus dicit b. Augustinus in Cantico novo: tria sunt genera hominum, quos deus odit sc. remanentes, retro abeuntes, et errantes. Qui non proficit remansit, qui a bono proposito declinavit [vel declinat], retro abiit, qui fidem deseruit, a via erravit. Et subdit: remanentes sunt excitandi, retro abeuntes revocandi, errantes in viam reducendi (sp. sunt). Tertium malum est insensibilitas [erezhetetlenfeg], quia paralytici in anima non sentiunt primo diabolicas temptationes. Unde eorum quilibet potest dicere illud Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: verberaverunt me et non dolui: traxerunt me [sc. peccata] et non sensi. Secundo non sentiunt suavitates divinas, quia sunt assveti mundanas. Tertio non sentiunt suos defectus et imperfectiones. Et hanc insensibilitatem facit superbia, humilitas vero sentit et recognoscit. Unde Psta: infirmata est in paupertate virtus mea [i. e. in humilitate]: tu vero perfecisti eam, Psmo XXX<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Dicit b. Augustinus: si non infirmaretur, non perficeretur [tekeletesnemlenne] (i. e. non fieret perfectus). Quarto non sentiunt proximorum miseras et afflictiones. Et tales sunt avari, qui nulli compatiuntur; unde de eis b. Augustinus in libro De verbo domini dicit: inexplibilis [i. e. insatiabilis] est avaritia divitum. Nec deum timet, nec hominem reveretur: nec patri parcit, nec matrem agnoscit:

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 35. — <sup>3</sup> v. 11.



nec fratri obtemperat [e g e n e f w l] nec amico fidem servat. Quarto videamus, qui sunt isti quatuor portitores? Respondetur, quod primus est mortis timor, qui valet ad quatuor. Primo peccata cavere. Eccli VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: memorare novissima tua et in aeternum non peccabis. Secundo praesentia i. e. mundana contempnere; unde b. Jeronymus: facile contempnit omnia etc. Tertio praesens tempus utiliter expendere. Quarto futuram requiem providere. Ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: hic non habemus manentem civitatem, sed inquiramus futuram. Secundus portitor est de peccatis dolor, et hunc | faciunt tria, sc. si homo considerat quem offendit, quid incurrit, et quae amisit. Tertius est inferni horror [y e n e f e g e]. Quartus est paradisi i. e. coeli fervor, hoc est desiderium. Ad Philipp. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: cupio dissolvi (i. e. mori) et esse cum Christo. Quod esse per intercessionem virginis Mariae concedat nobis ipse Christus dominus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

(Dominica vigesima etc.)

*Nolite inebriari vino.* Ad Ephes V<sup>o</sup> <sup>4</sup> et in hodierna epistola. Charissimi, in istis verbis sacratissimis b. apostolus Paulus hortatur nos ad vitandam ebrietatem. Et | fugienda seu vitanda est ebrietas maxime propter tria: quia hominem de facili (i. e. cito) in luxuriam dejicit: compassionem ad proximum extinguit: et hominem in anima occidit. Primo ergo dico, quod ebrietas hominem de facili in luxuriam dejicit, unde apostolus post verba theumatis statim adjicit [i. e. adjungit]: nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Non ita intelligendum est, quod in vino sit luxuria, sed ex ebrietate vini procedit luxuria. Multi heu luxuriantur in ebrietate, qui nunquam istud peccatum committerent in sobrietate. Vis ergo homo vitare luxuriam? Compesce linguam [gulam]. Dicit enim b. Jeronymus: venter mero i. e. vino aestuans [i. e. succensus] cito spumat in libidinem. Et in epistola ad Eustochium inquit: si quid ita quod [itaque] potest in me esse consilii, si experto creditur, hoc primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi fugiat vinum ut venenum. Vina enim adversus adolescentiam prima arma sunt daemonum. Non sic

<sup>1</sup> v. 40. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 23. — <sup>4</sup> v. 18.



avaritia quatit i. e. percutit, superbia inflat (daghağth) [dagad], ambitio [tifteffegre walo wrafag] defœdat [delectat]. Facile his [hic] vitiis caremus, sed hic hostis [i. e. vinum] intus clausus est, quocumque pergimus, nobiscum [inimicum] ferimus. Vinum et adolescentia duplex] est incendium voluptatis (i. e. libidinis). Quot [quomodo] ergo tu in fervore juventutis positus, vino assvetus, in castitate securus eris? Non enim perfectior es quam Loth, et tamen ipse [per emulentiam i. e.] per ebrietatem incestum commisit, ut habetur Genes. XIX°; et quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt. Igitur sacerdotibus legalibus (i. e. legem facientibus) prohibitum erat vinum. Unde Levit. X° <sup>1</sup> dixit dominus ad Aaron: vinum et omne [356] quod inebriare potest, non bibes tu et filii tui, quando intretis tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum est in generationes vestras. Et Ezech. XLIII° <sup>2</sup> dicitur: vinum omnis sacerdos non bibet sc. superflue. Et hoc factum fuit sacerdotibus in figuram sobrietatis habendæ evangelicis [i. e. novæ legis]. Quanto enim dignitas excellentior, persona honorabilior et operatio spiritalior: tanto magis cavenda est ebrietas, quæ et dignitatem vilificat, personam dehonestat, (et) conversationem infamat, et operationem debitam impedit. Propter quod Salvator ait Lucæ XXI° <sup>3</sup>: cavete et attendite, ne corda vestra graventur crapula et ebrietate. De [super] quibus verbis dicit Petrus Ravennensis: ebrietas in alio homine crimen est, in sacerdote sacrilegium. Audi pœnam ebrietatis. Dicitur enim XXXV° dist. cap. Episcopus: Si episcopus, presbyter vel diaconus admonitus ab ebrietate non desistit, deponatur. Subdiaconus autem vel infra [i. e. acolitus], aut laicus admonitus non desistit: communione privandus est. Tamen secundum Hostiensem, idem est iudicium de subdiacono sicut de diacono. Secundo ebrietas compassionem ad proximum extinguunt. Istud patet in divite epulone, Lucæ XVI°, qui pauperi Lazaro non compatiabatur. Et hoc idem hodie ad literam contingit. Quando enim divites inebriati sunt, non compatiuntur pauperibus, sed magis eos derident. Job XII° <sup>4</sup>: deridetur justus simplicitas et ipsi divites a deo despiciuntur et ab (hominibus) angelis deridentur. Unde b. Augustinus dicit: ebriosus cum absorbet vinum,

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 21. — <sup>3</sup> v. 34. — <sup>4</sup> v. 4.



absorbetur a vino, abhominabitur a deo, despicitur ab angelis, deridetur ab hominibus, destituitur a virtutibus, confunditur a dæmonibus, et occultatur ab omnibus. Tertio ebrietas hominem occidit. O tu ebriose, quam miser es et quam stultus, quod tantum bibis, quod animam occidis. Hic te inebrias, ut in æternum sitim patiaris. Ideo dicitur Prov. XXIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: non intueris vinum cum splenduerit color ejus in vitro. Ingreditur blande (lagÿan vel dulciter); et in novissimo | i. e. ultimate mordebit ut coluber (zomak). Super quibus verbis dicit b. Ambrosius: ebriosus confundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam, et incurrit dampnationem æternam. Quid || <sup>454</sup> turpius [rutab] ebrioso, cui fœtor in ore, tremor in corpore (rezket), promittit stulta, prodit occulta; cui mens alienatur, facies transformatur. Nullum ibi secretum, ubi regnat ebrietas. O homo cur te ingurgitas (zabaleyto dh) [zabalontod] ebrietate, quæ te ita vilem facit. Si vis hunc morbum temperare i. e. vitare, respice [i. e. considera] sitim creatoris tui, quam pro te passus est in cruce, ubi non dixit: doleo, sed sitio. Non poterat enim habere haustum i. e. potum aquæ, sed oblatum est ei acetum, myrrha et felle mixtum, quod cum gustasset, noluit bibere. (Joh. XIX<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Ita debes et tu a superfluis potationibus cohibere seu prohibere.) Immo vinum superflue sumptum non solum animam occidit, sed et vitam corporalem minuit, sicut patet in Holoferne, Judith XIII<sup>o</sup>. Et ergo charissimi, secundum monitionem apostoli ab ebrietate nos caveamus, ut per intercessionem virginis Mariæ in præsentī bonam per gratiam [donet gratiam], et in futuro gloriam, ipse dominus Jhesus [hujus] virginis benedictæ filius, qui est laudabilis et gloriosus in secula seculorum Amen.

<sup>1</sup> v. 31. — <sup>2</sup> v. 28.



sc. cum dixisset dominus Jhesus iudæis i. e. sermocinebatur sc. dominus  
 incredulis : auferetur a vobis regnum dei  
 et dabitur genti facienti fructus ejus

In illo tempore loquebatur Jhesus

i. e. cum apostolis i. e. in similitudinibus i. e. inquiring i. e. comparabilis  
 vel exemplis vel assimilabilis

Ideo loquebatur dominus Jhesus per exempla, ut indignis sermo ejus  
 occultaretur, dignis vero occasio scrutandi scripturas donaretur. Et nos  
 doceret mystice exponere scriptum etc.

[pelda bezedekben]

cum discipulis suis in parabolis, dicens : simile

i. e. facta vel i. e. ecclesia præsens in qua et i. e. deo patri qui est rex  
 disposita non alias invenitur regnum cœlorum et dominus dominantium  
 factum est regnum coelorum homini regi,

i. e. rex i. e. disposuit i. e. convivia sc. domino Jhesu sc. patriarchas  
 et prophetas

Glossa interleniariis : fecit deus nuptias per incarnationis mysterium eccle-  
 siam sanctam vel humanam naturam filio suo copulando i. e. conjungendo  
 qui fecit [357] nuptias filio suo. Et misit

prænuncios i. e. invitate i. e. judæos quibus i. e. ad fidem incarna-  
 incarnationis hoc per prophetas et tionis Christi  
 patriarchas promiserat

servos suos vocare invitatos ad nuptias, et

i. e. voluntarie i. e. credere i. e. rursum i. e. destinavit sc. suos apostolos  
 recusabant mysterium sc. post pas- sc. aperta et eorum successores  
 incarnationis sionem missione qui erant alii a prioribus  
 nolebant venire. Iterum misit alios servos

sc. eis i. e. prædicare vel i. e. iudæis ad fidem incar- i. e. en i. e. convivium  
 nunciate aut referte nationis invitatis Christi

dicens : dicite invitatis : ecce prandium



i. e. disposui                      sc. mea   i. e. mortificata sunt  
Secundum Chrysost.: per prandium doctrina evangelica vel  
secundum Glossam: introitus regni cœlestis intelligitur

[en ha zi ma da ra ym]

meum paravi, tauri mei et altilia occisa, et

i. e. universa sc. sunt  
sc. locus, cibus et introitus  
regni cœlestis etc.

Dicit Glossa: Ad nuptias sc.  
invitati fide ceteris concordando

Patres veteris testamenti sunt, quibus indulta i. e. concessa est licentia  
inimicos eorum potestatis ferire i. e. punire. Præcones novi testamenti  
sunt penna contemplationis superna appetentes  
[kezen vannak]

omnia parata : venite ad nuptias. Illi

i. e. noluerunt et hoc ideo, quia i. e. transierunt sc. eorum  
bonis temporalibus occupati, bona  
æterna non desideraverunt

autem neglexerunt: et abierunt, alius

i. e. in possessionem                      sp. eorum   i. e. sed   i. e. ad mercantiam  
Glossa: in villam ire est terreno labori immoderate insistere; negotiari  
vero est terrenis lucris inhiare (kompolarfaghoth) per mercantias. Sed  
secundum Chrysost.: in villa intelligitur quidquid labore manuum fit;  
quod autem non labore manuum, sed aliis lucris consequitur i. e. lucratur,  
negotiatio appellatur etc.

[w c o m p o l a r f a g a r a]

in villam suam, alius vero ad negotiationem suam:

i. e. alii i. e. sed i. e. captivaverunt      sc. regis i. e. apostolos  
secundum quod prædixerat eis Sal-  
vator: ante reges et præsidēs duce-  
mini propter nomen meum

[e g e b e k]

reliqui vero tenuerunt servos suos, et

|                       |                     |  |
|-----------------------|---------------------|--|
| i. e. angustiis vitu- | i. e. oppressos vel | i. e. interfecerunt secundum quod          |
| perii miseriis vel    | punitos vel         | prædixerat Christus: ecce ego mitto        |
| tribulationibus       | tormentatos         | ad vos scribas etc., et ex illis occidetis |
| contumeliis           | affectos            | occiderunt. Rex                            |



i. e. sed i. e. auditu perceperisset sc. non affectu i. e. destinatis i. e. bellis suis  
sed effectū

Gregorius: quando vocabat ad nuptias, agens opera pietatis,  
homo dicebatur, nunc autem ultionis tempore rex appellatur

[w feregi auag hadi kildven el vezte]

autem cum audisset, iratus est: et missis exercitibus

i. e. hic et in futuro  
dampnabit

i. e. judæos et alios qui  
Christum et suos disci-  
pulos occiderunt

i. e. urbem vel habi-  
tationem

suis perdidit homicidas illos, et civitatem

[i. e. homicidarum] i. e. incendit vel i. e. post ex- i. e. dixit i. e. prædicatoribus  
cremari fecit pugnationem novi testamenti, ut  
Jherusalem vel apostolis et eorum  
post incredulita- successoribus  
tem iudæorum

illorum succendit. Tunc ait servis suis:

i. e. convivia i. e. certe i. e. disposita i. e. existunt sc. iudæi  
Id est omne sacramentum incarnationis paratum est vel i. e. convivium  
regni cœlestis dispositum existit

nuptiae quidem paratae sunt, sed qui

i. e. vocati fuerant sc. per prophe- sc. eorum malitia exigente  
tas et tandem per apostolos

[hiuatalofuk] [nem lvnek]

invitati erant, non fuerant digni.

i. e. transite i. e. transitus i. e. iterum i. e. omnes quos  
Glossa: ad exitus viarum jubet ire i. e. ad gentes transire per diversos  
errores vagantes, quibus exitur a via fidei.

[vtaknak iarafara] [mindeneketh]

Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque

i. e. reperieritis i. e. invitate i. e. ad convivia i. e. exeuntes sc. a Judæa  
ibi prius apostoli prædicaverunt

Supple: quia non est acceptor per- Glossa: adhuc alios vocat quia  
sonarum apud deum, ut dicitur ad sermo dei etsi alibi quiescit,

Rom. II. 13. et Act. X. 34.

alias laborat

inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi



i. e. famuli ipsius sc. gentilium i. e. simul collegerunt i. e. universos  
 sc. apostoli et  
 eorum successores [mindeneketh] 455  
 servi ejus in vias, congregaverunt omnes ||

i. e. reperierunt i. e. justos i. e. reprobos i. e. repletæ vel completæ  
 Glossa: sicut ecclesia inter cælum et infernum est, ita indistincte bonos  
 et malos colligit. Cælum locus est bonorum solum, infernus vero malo-  
 rum tantum

quos invenerunt, malos et bonos: et impletæ

i. e. introivit  
 Id est crediderunt quotquot ordinati erant ad vitam, vel impletus est nu-  
 merus salvandorum, et hoc fiet in die finalis judicii  
 [ah vendegeknek menekezeÿt]

[358] sunt nuptiæ discumbentium. Intravit autem

i. e. conspiceret i. e. convivas i. e. in iudicio i. e. conspexit vel  
 vel videre faceret existentes vel ad fidem in- videre fecit. Danielis  
 carnationis invitatos libri aperti

Id est Christus qui venit manifeste in eadem carne in qua ivit ad cælum  
 [lathnaÿa]

rex ut videret discumbentes, et vidit ibi

i. e. Christianum fidem habentem sed non i. e. indumento convivali  
 opera charitatis per quam charitatem domi-  
 nus ad nuptias venit incarnationis etc. [menekezes ruhaua]  
 hominem non vestitum veste nuptiali.

i. e. dixit sc. non habenti sc. per fidem sed i. e. per quem sc. in eccle-  
 vestem nuptialem non per operationem modum siam  
 Id est: qualiter christianus existis vel in medio christianorum venisti,  
 non habens charitatem, quæ est vestis animæ. Unde Chrysost.: si aliquis  
 Et ait illi: Amice, quomodo huc

i. e. introisti i. e. non possidens i. e. indumentum conviviale  
 vel venisti hoc est charitatem  
 in nigra veste inveniatur in nuptiis, sordidat (rutetÿa) nuptiarum glo-  
 riam: ita qui opera habet tenebrosa inter christianos, christianitati facit  
 injuriam

intrasti non habens vestem nuptialem?



sc. non habens i. e. siluit vel i. e. in finali i. e. ait vel i. e. Christus cui  
vestem nuptialem tacuit iudicio inquit aut dedit pater omne  
præcepit iudicium Joh. V.

Quia ibi non est locus negandi quia omnia nuda  
et aperta sunt oculis ejus. Ad Ebr. quarto etc.

[megnemula]

At ille obmutuit. Tunc dixit rex

i. e. diabolis qui dicuntur  
servi domini ad punien-  
dum peccatores

Glossa: ligantur poena manus et pedes, qui  
ligati fuerant culpa et lassi a bonis operibus  
i. e. fatigati

[w kezei labai megketegven]

ministris: ligatis manibus et pedibus,

sc. non habentem vestem nuptialem

i. e. in inferno

Glossa: mittuntur dampnati in tenebras exteriores i. e. inferni, quia hic  
interiores tenebras habuerunt

mittite eum in tenebras exteriores: ibi

i. e. propter violentiam  
ardoris, quia fumus cau-  
sat fletum

sc. propter frigorem i. e.  
intolerabilis frigus i. e.  
ardoris ignis

i. e. non pauci

(fogaknak chÿkorgatafa)

erit fletus, et stridor dentium. Multi

i. e. quia i. e. invitati i. e. non multi i. e. sed i. e. prædestinati

Deus enim vellet omnes salvos fieri, ut habetur 1<sup>a</sup> ad Tim. 1<sup>o</sup>, sed ve-  
niunt multi fide, sed pauci operatione etc.

[hiuattattak]

(valagtattak) [valaftottak]

enim sunt vocati, pauci vero electi.

Matth. XXII°.

Charissimi, notate quod regnum cœlorum capitur quinque  
modis. Primo est Christus | Matth. XIII°<sup>1</sup>: simile est regnum  
cœlorum homini, qui seminavit bonum semen [i. e. verbum] in  
agro suo. Secundo est ecclesia militans, Matth. XXV°<sup>2</sup>: simile est

<sup>1</sup> v. 24. — <sup>2</sup> v. 1.



regnum cœlorum decem virginibus. Tertio est anima fidelis, Lucæ XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: ecce regnum dei intra vos est. Quarto est evangelium, Matth. XXI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: auferetur a vobis regnum dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. Quinto est ecclesia triumphalis [i. e. victoriam obtinens], Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. In proposito autem capitur secundo modo sc. pro ecclesia militante [i. e. pro congregatione fidelium], homo autem iste est deus pater, qui est rex regum et dominus dominantium, ut habetur Apoc. XIX<sup>o</sup> <sup>4</sup> et I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>5</sup>, qui fecit nuptias filio suo i. e. Christo sc. quando completa [copulata i. e. conjuncta] est sibi humana natura in utero virginis. Unde quatuor sunt nuptiæ secundum quadruplicem sensum sacræ scripturæ. Prima carnalis copulæ, secundum sensum literalem [teſthi ertelm žerenth], de quibus habetur Joh. II<sup>o</sup> <sup>6</sup>: nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Secundæ dominicæ [divinæ] incarnationis secundum sensum allegoricum [lelkÿ ertelm žerenth] (i. e. intellectualiter) sicut hic i. e. in præsentī evangelio. Tertiæ (nuptiæ sunt) spiritualis conjunctionis inter deum et animam penes sensum tropologicum [i. e. moralem], Oseæ II<sup>o</sup> <sup>7</sup>: sponsabo te mihi in fide. Quartæ glorificationis totius ecclesiæ in perpetua beatitudine secundum sensum anagoricum mennÿei ertelm žerenth, Apoc. XIX<sup>o</sup> <sup>8</sup>: beati, qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Hunc [Huc] non intrant nisi finaliter beati. Hic igitur nuptiæ capiuntur secundo modo, sc. pro divina incarnatione. Et Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>9</sup> dicitur: magna cœna, quia apud antiquos, secundum Gregorium, prandium hora nona fiebat. Ideo Lucas cœnam dixit, et intrantem indigne repulsum Lucas ipse tacuit, et Matthæus expressit. Ad istas igitur nuptias sc. divinæ incarnationis, omnes invitantur ab initio mundi, et maxime tempore gratiæ [i. e. hodie] (ma) ut in die nuptiarum cœlestium omnes participes efficiantur. Et ergo sequitur: [359] et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias. Ad istas nuptias vocat [i. e. vocavit] nos deus quadrupliciter. Primo per se, Matth. XI<sup>o</sup> <sup>10</sup> venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego refi-

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 43. — <sup>3</sup> v. 3. — <sup>4</sup> v. 16. — <sup>5</sup> v. 15. — <sup>6</sup> v. 1. — <sup>7</sup> v. 20. — <sup>8</sup> v. 9. — <sup>9</sup> v. 16. — <sup>10</sup> v. 28.



ciam vos (megh elegheÿtlek) [meg elegeÿthleth]. Secundo per suos servos sc. prophetas, apostolos, prædicatores, ut patet in isto evangelio. Tertio per scripturas, unde Apoc. XVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: venite ad me et congregamini ad cœnam magnam [i. e. ad fidem incarnationis]. Quarto per creaturas. Omnis enim creatura sursum tendit (sc. ffa fÿw etc.) ut arbores et hujusmodi, docens nos terrena despicere et amare cœlestia. Unde et apostolus ad Coloss. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: quæ sursum sunt sapite. Sequitur: et volebant venire. Iterum misit alios servos sc. apostolos et alios prædicatores, dicens: dicite invitatis: ecce prandium meum paravi. Tauri mei et altilia occisa et omnia parata. Venite ad nuptias. Tauri dicuntur patres veteris testamenti, qui cornibus concessæ sibi potestatis hostes fugabant (i. e. cruciabant) [i. e. repellebant]. Altilia novi testamenti præcones [i. e. prædicatores] gratia pingues, pennis contemplationis cœlum penetrantes, qui sc. prophetæ et apostoli etc., occisi i. e. mortificaverunt se in carne, et passi pro Christo iam in requie sunt || <sup>456</sup> positi. Sequitur: illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam i. e. noluerunt credere. Et quidam crediderunt [credentes], sed secundum hoc non sunt operati. Et fides sine operibus mortua est, ut dicitur Jacobi I<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Hæc plenius exprimuntur [n ÿ l u a b a n w a g ÿ o n] Lucæ XIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>; et in istis versibus:

Villa, boves, uxor cœnam clausere vocatis,  
Mundus, cura, caro claudunt cœlum renatis (vel reatis).

Sequitur: reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumelia affectos (i. e. oppressos) occiderunt. Hic dominus Jhesus exprimit passiones prophetarum et aliorum. Isayam enim lignea serra serraverunt (ffa firezzel meteltek); Jeremiam lapidaverunt; Ezechielem cauda equina tractum occiderunt; Petrum, Andream, et Philippum crucifixerunt; Paulum decapitaverunt etc., [ut] dicit b. Jeronymus. Omnes patres antiquos legimus adversa i. e. miserias perpassos i. e. passos: solus Salomon in deliciis vixit, et ideo forte periit. | Et nunc prædicatorum persecutores similes sunt illis: Rex autem cum audisset, iratus est,

<sup>1</sup> v. 17. — <sup>2</sup> v. 1. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 16—25.



et missis exercitibus suis i. e. [destinatis] bellis [suis], perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Quod (sc. perdere) ad literam dominus fecit per Titum et Vespasianum Jherusalem desolando. Tunc ait servis suis: nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum i. e. ad errores gentium (poganoknak tewelge fere) et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi sui sc. apostoli de Judæa in gentium [poganoknak] sectas [i. e. errores] per prædicationes [prædicatores] vocaverunt ad nuptias i. e. ad fidem incarnationis (divinæ); per vias, quæ sunt fides, spes, et charitas, propter quod dicitur Act. XIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur [i. e. transimus] ad gentes (i. e. ad paganos). Congregaverunt omnes quos invenerunt bonos et malos i. e. bonos et falsos christianos. Intravit autem rex ut videret discumbentes. Tunc sc. cum dominus judicat conscientias in novissimo die. Isayæ III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui; et Matth. XXIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>, ac Lucæ XXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>: tunc veniet filius hominis cum potestate magna. Dicit b. Bernardus: Tunc cognoscetur dominus justitiam faciens, qui nunc ignoratur misericordiam quærens. Scrutabitur enim tunc corda (i. e. cogitationes), verba, opera, res, et tempus qualiter fuerunt expensa. Ergo subdit: et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali i. e. non habentem opera charitatis, cum omnia in sola charitate solidantur i. e. fundantur vel firmanentur; non enim nominum sed adverbiorum remunerator [i. e. verbo adjunctus vel adhærens] est deus. (Et) Ait illi: amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem i. e. opera charitatis. (Unde) Tria sunt quæ peccatorem vocare debent a peccatis sc. amor, pudor [altalfagh] et timor, quæ notantur in verbis præmissis regis. Amor, cum dicit: amice, sc. per confessionem fidei, sed inimice sc. per pravam operationem, quia fides sine operibus mortua est. Pudor cum dicit: quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem, Jerem. XX<sup>o</sup> <sup>5</sup>: confundantur vehementer [360] qui non intellexerunt opprobrium sempiternum [i. e. pœnam]. Timor

<sup>1</sup> v. 46. — <sup>2</sup> v. 14. — <sup>3</sup> v. 30. — <sup>4</sup> v. 27. — <sup>5</sup> v. 11. \*



propter sequentia tormenta. Unde Psta: a iudiciis enim tuis timui, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. At ille obmutuit. Merito tacet, quia conscientia reprehendit eum, Job IX<sup>o</sup> <sup>2</sup>: quis sum ego, ut respondeam ei sc. | deo; et ejusdem XI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quis contradicit eo, vel quis dicere potest: cur ita facis? Undique enim ibi erunt angustiae (i. e. miseriae); desuper iudex severus i. e. iratus: inferius patens i. e. apertus infernus; intus mordentis conscientiae accusatio; a dextris angeli quorum custodiam concassavit i. e. in vanum recepit; a sinistris daemones quibus consentit; ante facta [scripta] i. e. peccata scripta; retro totus mundus, dicens: ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum, Psmo LI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Unde [Nam] fugere non potest, cum non sit, qui de manu sua posset (eripere vel) eruere, Deutro XXXII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Prorogare non potest (nem halazhatÿa) [i. e. prolongare], (quia) Psta in persona dei dicit: cum accepero tempus, ego justitias judicabo, Psmo LXXIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>; nec appellare, quia nemo superior, nec testes quærere, Jerem. VII<sup>o</sup> <sup>7</sup>: ego sum testis et iudex, [dicit dominus]. Tunc ait rex ministris: ligatis manibus et pedibus. Inde apparet [innen vezÿek], quod tunc auferetur liberum arbitrium bene operandi amplius et merendi, quia tunc finita est messis (arat-as), et clausa est janua Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>8</sup>: mittite eum in tenebras exteriores i. e. ad inferni obscuritates. Et dicuntur tenebrae exteriores, quia mali penitus extra lucem corporalem et spiritualem sc. deum erunt. Nunc enim si patiuntur tenebras in cœcitate mentis [i. e. in mente], non tamen [penitus] extra lucem dei sunt [i. e. misericordiam], nec corporali luce privantur, sed tunc erunt [penitus i. e.] omnino extra deum. Vel sic: dampnati mittentur in tenebras exteriores, quia erunt penitus extra ambitum [habitum] divinae misericordiae, quia praecise i. e. abscise [praecisi] a corpore ecclesiae; membrum autem praecisum efficitur putridum [megrothadh], frigidum, saniem emittens (eweth) [ew fol kÿ belele]: ita est de dampnatis. (Et ergo dampnati) non solum privabuntur dei visione seu beatitudine re, sed [et] spe, immo praenimio dolore deum obliviscuntur. Sed si diceres, obstando de divite, qui in tormentis

<sup>1</sup> v. 120. — <sup>2</sup> v. 12. — <sup>3</sup> v. 10. — <sup>4</sup> v. 9. — <sup>5</sup> v. 39. — <sup>6</sup> v. 3. — <sup>7</sup> v. 11. — <sup>8</sup> v. 30.



vidit Lazarum in sinu Abrahæ Lucæ XVI°? Respondetur, quod hoc erit ante iudicium, sed postea dampnati erunt in profundioribus tenebris [i. e. majoribus], et in æternum nullam lucem videbunt. Isayæ ultimo<sup>1</sup>: tollatur impius ne videat gloriam dei. Ibi erit fletus et stridor dentium. Fletus sc. oculorum, hic inaniter [i. e. vane] evagantium i. e. aspicientium (vel videntium). Ideo orans Psta dicit ad deum: averte oculos meos, ne videant vanitatem, Psmo CXVIII°<sup>2</sup>. Stridor dentium hic de edacitate i. e. gulositate gaudentium, Prov. XX°<sup>3</sup>: suavis est in ore hominis panis mendacii, sed postea implebitur os ejus calculo i. e. lapide ignito. Calculus manducando consumi non potest, quia (lapis est); nec in ore servari, quia ardens est i. e. ignitus; nec ab ore ejici, quia os implet. Nota hic primo, quod quælibet pœna correspondebit culpæ i. e. assimilabitur [adæquabitur] quadrupliciter sc. in modo, in numero, in quantitate, et in qualitate. In modo, quia in eo membro, quo plus peccat homo, plus punitur. Sap. XI°<sup>4</sup>: per quæ quis peccat, per hæc et torquetur sc. plus. Hoc patet de divite epulone, qui quia plus per linguam peccaverat, ergo magis et in ea torquebatur, Lucæ XVI°. In numero, quia nullum peccatum relinquet dominus impunitum, Sap. II°<sup>5</sup>: omnia quæ fiunt, adducet dominus in iudicium. In quantitate, quia si magna fuerit culpa, magna erit et pœna, Lucæ VI°<sup>6</sup>: eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur et vobis. In qualitate, quia qui peccavit ardore libidinis, punietur ardore ignis. Hoc patet Genes. XIX°, sodomitæ, ||<sup>457</sup> qui peccaverant ardore et fœtore libidinis, puniti fuerunt fœtore sulphuris et ardore ignis. Nota secundo quod quatuor [sunt] genera hominum [qui] ejiciuntur de paradiso i. e. de cœlo. Primo male induti, sicut hic. Ne igitur excludamur, induamus nos camisia castitatis, tunica tēperantiæ, stragula patientiæ, chlamide i. e. pallio charitatis, quæ tegit peccata, Prov. X°<sup>7</sup>: odium suscitāt [i. e. movet] rixas: universa delicta operit charitas. Et sic debemus nos induere propter quinque. Primo ne figore peccati torqueamus [torpeamus tu n ŷ o l ŷ o n k]. Secundo ne nudi simus. Tertio ne verecundiam patiamur. Quarto

<sup>1</sup> v. 19. — <sup>2</sup> v. 37. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 17. — <sup>5</sup> v. 2 — <sup>6</sup> v. 38. —  
<sup>7</sup> v. 12.



ut pulchriores appareamus. Quinto ne a cœlestibus nuptiis excludamur. Unde Esther III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: non erit licitum indutum sacco aulam regis intrare. Ne igitur æternaliter dampnati confundamur, debemus habere vestem [361] nuptialem tripliciter, sc. erga deum, proximum et nosmetipsos. De primo dicitur Tobiaë III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: habebimus multa bona si timuerimus deum. De secundo dicitur I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: si diligerimus invicem, deus nobiscum manet. De tertio dicitur Eccli XXX<sup>o</sup> <sup>4</sup>: miserere animo tuo placens deo. Quasi diceret: si vis placere deo, miserere animæ tuæ. Secundo ejiciuntur de paradiso qui sunt excommunicati i. e. mandatorum transgressores; unde Psta: maledicti qui declinant a mandatis tuis, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>, sicut Adam et Eva propter transgressionem præcepti domini sunt de paradiso terrestri ejecti, ut habetur Gen. III<sup>o</sup>. Tertio ejiciuntur leprosi i. e. aperte i. e. manifeste peccantes, qui alios corrumpunt [i. e. scandalizant wethkeztethnek] Num. XIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Quarto ejiciuntur immundi, ut canes i. e. detractores. Apoc. ultimo<sup>7</sup>: foris canes sp. maneant (sc. detractores). Sequitur: multi sunt vocati, pauci vero electi. Hic commendatur dei benigna vocatio, sed viciatur (zÿdhetetyk) nostra (torpens i. e. pigra) [turpis] accessio [i. e. vituperatur]. Et ergo [charissimi] simus de electorum numero, ut unacum eis æternas nuptias ingredi valeamus, quod nobis per intercessionem virginis Mariæ concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominic XX prima.)

*Accipite armaturam dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare.* Ad Ephes. VI<sup>o</sup> <sup>8</sup>, et in hodierna epistola [leguntur].

(Charissimi,) in istis verbis saluberrimis b. apostolus Paulus, in scola sanctæ trinitatis doctus, primo monet ut armis spiritualibus nos armemus ibi: accipite armaturam dei. Secundo probat quod indigemus ista armatura ibi: ut possitis resistere in die malo. Tertio ponit utilitatem, quam inde consequimur, ibi: et in omnibus perfecti stare. Circa primum est notandum,

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 26. — <sup>3</sup> v. 12. — <sup>4</sup> v. 24. — <sup>5</sup> v. 21. — <sup>6</sup> Lev. XIII<sup>o</sup> 2. — <sup>7</sup> v. 15. — <sup>8</sup> v. 13.



quod quinque arma debemus accipere, quæ ponit apostolus in hac epistola. Primo balteum castitatis [tiftafagnak weth], ut [unde] dicit: state succincti. Secundo, lorica justitiæ, ideo subdit: induti lorica justitiæ. Tertio, scutum fidei; unde Psta: scuto circumdabit te veritas ejus, Psmo LXXXX<sup>o 1</sup>, et hic (scutum fidei). Quarto, galeam spei; propter hoc subjungit: galeam salutis assumite. Quinto ¶ gladium verbi dei; ideo addit: et gladium spiritus. quod est verbum dei. Circa secundum nota, quod quinque sunt dies mali, in quibus defendunt nos hæc arma. Primus est iniquitas Eccl. VII<sup>o 2</sup>: in die bona i. e. præsentī, qua mereri poteris vitam æternam, frui bonis i. e. operibus virtutum, et malam diem præcave i. e. futuram, in qua nulla datur homini boni operis facultas i. e. possibilitas. Secundus malus dies est temporalis prosperitas. Jerem. XVII<sup>o 3</sup>: ego non sum turbatus, te pastorem sequar: et diem hominis non desideravi, tu seīs [sc. deus]; et Psta: in die mala liberabit eum dominus Psmo XL<sup>o 4</sup>. Tertius temporalis adversitas (i. e. contrarietas Idw ruffaga); | Matth. VI<sup>o 5</sup>: nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua i. e. peccatum. Quartus est temptatio diabolica, unde Psta: cur timebo in die mala sc. temptationis? Psmo XLVIII<sup>o 6</sup>. Quintus est dies iudicii. Amos VI<sup>o 7</sup>: vae qui separati estis ad diem malum: et appropinquatis solio iniquitatis. Malus erit dies iudicii propter mala, quæ tangit Sophonias. Unde Sophon. I<sup>o 8</sup> dicitur: juxta est [i. e. prope] dies magnus, anima tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustię, dies calamitatis et miserię, dies tenebrarum et caliginis [homaljö offagnak], dies nebulę [kw dnek] et turbinis, dies tubę et clangoris i. e. clamoris (dobzaua) super civitates munitas et super angulos excelsos [nagÿ žurdokok wadnak]. Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cęci, quia domino peccaverunt: et effundetur sanguis eorum [i. e. peccata], sicut humus i. e. terra, et corpora eorum sicut stercora. Sed et argentum eorum et aurum eorum non poterit liberare eos in die irę domini. Circa tertium nota quod in quinque debemus perfecti

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 34. — <sup>6</sup> v. 6. —  
<sup>7</sup> v. 3. — <sup>8</sup> v. 14—18.



stare. Primo in cordis et operis [animæ, cordis et corporis] munditia II ad Cor. VII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: mundemus nos ab omni inquinamento [i. e. immunditia] carnis et spiritus, perficientes sanctificationem i. e. munditiam in timore dei. Secundo in mandatorum dei observatione. Jacobi II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: si legem perficitis regalem secundum scripturas: diliges proximum tuum sicut te ipsum. Tertio in linguæ (refectione i. e.) refrenatione. Jacobi III<sup>o</sup> <sup>3</sup>: in multis [362] offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir. Quarto in dei et proximi dilectione. I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: perfecta charitas foras mittit timorem; et Matth. V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (i. e. orate pro eis). Quinto in laude et gratiarum actione, unde Psalms: ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, Psalms VIII<sup>o</sup> <sup>6</sup>. Si in istis charissimi, perfecti in hac vita stabimus, haud i. e. non dubium in præsentem consequemur gratiam et in futuro gloriam. Ad quam per intercessionem b. virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum de Samaria venisset  
dominus Jhesus in Cana Galilææ, ubi fecit aquam in vinum

i. e. unus i. e. parvus rex

In illo tempore erat quidam regulus,

sc. reguli i. e. genitus vel i. e. debilitatem patiebatur i. e. in tali civitate proles

Glossa: dictus fuit regulus a parvitate regni vel fidei; aut secundum Chrysost.: quia fuit de genere regali, ergo regulus dicebatur

[kinek fia beteg vala]

[ez il new varafba

cujus filius infirmabatur Capharnaum.

sc. regulus i. e. quando i. e. veridica relatione i. e. quoniam sc. dominus Capharnaum erat civitas metropolis (few varas) Galilææ, ubi iste regulus ad custodiam provinciæ morans seu manens fuit deputatus, in qua filius suus febre valida laborabat

a keral micoron

merth]

Hic cum audisset quia Jhesus

<sup>1</sup> v. 1. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 2. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 44. — <sup>6</sup> v. 3.



sc. propter prædi- i. e. a tenuis sc. provinciam i. e. transivit sc. dominum  
care vel miracula Jherusalem Jhesum  
facere

Dimiserat Christus Judæam in qua discipuli ejus baptizabant, quia [in  
qua] orta fuit quæstio de baptizmate Christi et Johannis, et ideo ne dis-  
cordia ex hac quæstione oriretur, recessit ab eis et venit in Galilæam

[Jherufalem tartomanabol galileaba]

veniret a Judaea in Galilæam, abiit ad eum

i. e. petivit sc. Jhesum i. e. descendendo veniret i. e. curaret  
Quasi non posset sanare ipse Christus nisi esset præsens. O quam beati  
essemus si pro salute animæ nostræ sic ferventes essemus pro ipsa gratia  
acquirenda quam fervens fuit regulus iste pro salute corporali filii obtinenda

[le leýtene]

et rogabat eum ut || <sup>458</sup> descenderet et sanaret

i. e. genitum vel sc. filius reguli i. e. quia i. e. vitam i. e. inquit  
prolem ipsius finire

[merth meg kezdeh vala halnÿa]

filium ejus: incipiebat enim mori. Dixit

i. e. igitur sc. dominus sc. regulum i. e. si non sc. multa  
Dicit b. Augustinus: non sine causa dicta sunt prodigia. Prodigum enim  
appellativum est, quasi proditivum, eo quod procul dicat, et aliquid futu-  
rum esse probat.

ergo Jhesus ad eum: | nisi signa

i. e. miracula sc. sancti- sc. aperte i. e. fidem non habetis i. e. dixit  
tatem prodentia

Ex quo regulus domini præsentiam requirebat in fide se infirmum osten-  
debat etc.

et prodigia videritis, non creditis. Dicit

sc. Jhesum i. e. parvus rex sc. Jhesu i. e. descendendo i. e. antequam  
veni

Quasi dixisset: nullum aliud remedium adjuvat nisi tu, quia solum ad te  
spectat i. e. pertinet occidi et vivificari, unde Deutro XXXII° dicitur per  
ad eum regulus: Domine, descende priusquam



i. e. vitam finiret i. e. genitus meus i. e. dixit sc. regulo sc. dominus  
dominum: ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo.

Non est qui de manu mea possit eruere etc.

[en ger mekem]

moriatur filius meus. Dicit ei Jhesus:

i. e. transi sc. cui petivisti i. e. sanus est sc. fide firmata sc. ille sc. i. e. verbo  
sanitatem regulus

Ecce magna potentia Salvatoris, qui hunc infirmum absque tactu sine  
corporali præsentia absque verbo sed solo nutu voluntatis sanavit. Et  
ergo dixit Christus ei: filius tuus vivit. Infirmitas enim hæc erat ad mor-  
[hin a kifkeral ah bezednek]

Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni,

i. e. quod i. e. inquit i. e. ipsi sc. dominus i. e. descendit i. e. tunc  
tem; propter hoc dicitur: incipiebat enim mori sc. tunc, quando iste re-  
gulus venit ad Christum. Sanatum dixit Christus vivere quasi eum de  
faucibus mortis extraxisset etc.

quem dixit ei Jhesus, et abiit. Jam

i. e. sed sc. regulo sc. de Cana sc. servi i. e. i. e. obviam venerunt  
famuli

Mox enim ut de ore Christi hoc verbum egressum est: filius tuus vivit;  
tam cito filius reguli, qui tamen distabat, ab eo factus est sanus, ita sicut  
nunquam præsens fuerat. Ipse autem filius reguli, et omnes de familia  
interrogabant: unde hoc esset?

autem eo descendente servi occurrerunt

sc. regulo i. e. narraverunt i. e. inquietes i. e. quoniam sc. febre laborans  
vel retulerunt

ideo lætitia repleti venerunt ad regulum dicentes: quia filius ejus viveret etc.  
ei, et nunciaverunt dicentes, quia filius ejus

i. e. sanus esset i. e. inquirebat i. e. sed i. e. illam sc. famulis sc. hora  
Quia famuli læta nunciabant regulo de filio suo infirmo, ipse regulus  
repletus gaudio quæsivit horam in qua filius suus sanatus fuit etc.

viveret. Interrogabat autem | horam ab eis in qua



i. e. sanatus fuerat sc. famuli sc. regulo i. e. quoniam i. e. hesternæ die  
Ista famuli reguli dixerunt ei: quod non fatigaret Jhesum, quia filius ejus  
sanus viveret, et ideo obviam venientes sibi dixerunt: bona nova dicimus  
melius habuerit. Et dixerunt ei: quia heri hora

i. e. diei i. e. dimisit i. e. filium tuum sc. valida sc. veraciter  
tibi (yohÿrth) quia filius tuus omni infirmitate excedente sanus factus  
est. Nec expedit, quod aliquis medicus veniat, quia perfectissime curatus  
[hideg corfag]

septima reliquit eum febris. Cognovit [363]

i. e. ideo sc. pueri i. e. quoniam sc. diei hesternæ sc. hora  
est. Et ergo iste regulus multum gaudens quæsit: in qua hora suus  
filius prius infirmitate gravatus melius habuisset. Et dixerunt: heri hora  
septima. Et ideo cum magno gaudio convivio celebrato, credidit ipse, et  
filius, ac omnis familia ejus etc.

[v atÿa azag a keral]

[kikben]

ergo pater, quia illa hora erat, in qua

i. e. inquit sp. dominus i. e. transi sc. qui morti ap- i. e. sanus sc. ideo  
propinquabat factus est

[vrunk idvezÿtenk ereg el te fiad eel]

dixit ei Jhesus: vade, filius tuus vivit: et

sc. perfecte sc. regulus i. e. omnis familia ejus

[w] [mind w hoza mind w haza nepe]

credidit ipse, et domus ejus tota.

*Johannis quarto capitulo.*

Charissimi, ex quo in præsentī evangelio fit mentio de  
fide seu credulitate, quia dicitur in fine evangelii: Credidit ipse,  
et domus ejus tota: ergo in isto sermone deo opitulante i. e.  
(adjuvante) [auxiliante] dicemus de articulis fidei. Per istam  
igitur domum spiritualiter intelligitur militans ecclesia (kere-  
zÿtenfegnek gelekezefe) [i. e. congregatio fidelium], quæ  
modo per fidem ambulat, et non per speciem [ÿÿnrel ÿÿnre]



nem lathÿok mof t]; unde II<sup>a</sup> ad Cor. V<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: per fidem ambulamus et non per speciem. Fundamentum hujus domus est Christus, juxta illud I<sup>æ</sup> ad Cor. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: fundamentum aliud nemo potest ponere præter illud quod positum est, quod est Christus Jhesus i. e. fides Jhesu Christi. In fundamento hujus domus dei duodecim apostoli posuerunt XII lapides pretiosos i. e. duodecim articulos fidei; unde Apoc. XX<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: murus civitatis habens fundamenta duodecim et in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum. Apostoli namque post missionem spiritus sancti per mundum dispergendi insimul convenerunt et primum concilium celebraverunt. Et ne diversa prædicare viderentur, symbolum fidei XII articulorum composuerunt. Primum articulum fidei posuit Petrus, dicens: Credo in deum patrem omnipotentem creatorem celi et terræ. Ex quo patet quod deus salvare nos vult, quia est pater et potest, quia est omnipotens; et scit quia sapienter creavit cælum et terram. || <sup>459</sup> Dicitur autem omnipotens tum [egert azerth] quia omnia quæ vult, facere potest, tum quia nullo adminiculo i. e. [auxilio] (servitio) indiget, tum quia nihil eum impedire potest. Potentia tamen ejus est ordinata [ferrel wagÿon], quia habet secum annexam i. e. conjunctam, veram sapientiam, | misericordiam et justitiam. Si quis enim haberet potentiam sine sapientia, multa faceret insipienter, et sine misericordia multa faceret crudeliter, et sine justitia multa faceret injuste. (Deus nihil potest facere injuste), quamvis igitur omnia possit facere de potentia absoluta [altaliaba ualo hatalma gerent]: tamen de potentia ordinata non potest illud, quod præiudicaret suæ sapientiæ [bwlcchefegnek elenne walnÿa] (i. e. contrafaceret). Sic enim vere pœnitenti veniam denegare posset, et hoc suæ sapientiæ et veritati præiudicaret [bÿgonfaginthenne], quia contra veritatem suæ promissionis faceret. Unde II<sup>a</sup> ad Tim. II<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: negare se ipsum non potest. Glossa: qui veritas est quid faceret, si sua debita nom impleret? Immo sicut dicit b. Augustinus: tardius sibi [sc. deo] videretur omni peccatori tradere (i. e. dare) veniam, quam ipsam peccatori accipere. Nec potest illud quod præiudicaret suæ misericordiæ, sicut ab aliquo

<sup>1</sup> v. 7. — <sup>2</sup> v. 11. — <sup>3</sup> v. 14. — <sup>4</sup> v. 13.



sancto viro gratiam suam violenter auferret. Cum enim voluntatem nostram praeveniat, et gratiam suam omnibus offerat, multum nunc suae misericordiae praejudicaret, si ab aliquo sancto [viro] eam violenter auferret. Idem: cum deus velit, quod habeat rectitudinem voluntatis, si eam ab invito [kedue ellen] (i. e. violenter) auferret: jam vellet eum nolle, quod vult eum velle. Nec potest illud quod praeiudicaret suae iustitiae: sicut salvandum dampnare. Unde dixit angelus qui personam dei gerebat Loth Genes. XIX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: festina et salvare (i. e. salva) quia non potero facere quidquam donec egrediaris illuc. Non enim dominus juste dampnaret salvandum, qui etiam praescitum cum dolore dampnat. Unde Chrysost.: deus invitus (ereuel) [kethelen], et cum magno dolore compellitur peccatores dampnare. Secundum articulum posuit Johannes evangelista, dicens: et in Ihesum Christum filium ejus unicum dominum nostrum. Licet enim Christus sit filius, tamen patri est coequalis [egenes vele] et coaeternus. Joh. X<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ego et pater unus sumus. Sed diceret: tamen Joh. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: pater major me est; et in symbolo Athanasii: aequalis patri secundum divinitatem, minor patre secundum huminitatem? Ad hoc dictum respondet b. Augustinus ad Felicianum dicens: major et minor tribus modis dici potest, sc. aetate, forma, et potentia. Aetate senior puero, [364] longior parvo, fortior infirmo eretelentel. Et subdit: videamus utrum horum [trium] aliquid accidat (ilÿek) filio? Nam nec aetate minor est, quia sicut pater principium est [ereke], sic et filius constat esse principium; nec forma, quia firma fide aequales esse creduntur; nec potentia per quam novimus omnia esse facta. Ideo dicitur Joh. I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: omnia per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil. Et ergo quod in evangelio dicitur, sic debet intelligi: ego et pater unus sumus secundum formam dei [i. e. secundum divinitatem] et pater major me est secundum formam servi [dei i. e. secundum humanitatem]. Tertium articulum (fidei) posuit Jacobus Zebedaei, dicens: qui conceptus est de spiritu sancto, in quo ostenditur, quod sine peccato non solum fuit natus sed etiam conceptus. Illud videtur insinuari (i. e. manifestari) Job III<sup>o</sup> <sup>5</sup>, ubi loquitur ipse Job de culpa originali, dicens: obtenebrentur stellae

<sup>1</sup> v. 22. — <sup>2</sup> v. 29. — <sup>3</sup> v. 28. — <sup>4</sup> v. 3. — <sup>5</sup> v. 9.



caligine ejus: expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ. Spiritualiter per stellas viri sancti intelliguntur, per lucem Christus, et per auroram beatissima virgo Maria. Sancti igitur viri a culpa originali fuerunt obtenebrati, quia in ea concepti et nati, lucem autem i. e. Christum culpa originalis non vidit, nec in conceptu nec in nativitate; sic etiam auroram hoc est virginem Mariam nec quantum ad conceptum, nec quantum ad nativitatem. Sequitur in isto articulo fidei: natus est [ex] Maria virgine. Datur intelligi [quod] ille qui erat invisibilis, pro nobis factus est visibilis. Verbum enim hominis tripliciter considerari potest: aut prout est in corde, et sic est incognoscibile nobis, nisi ab ipso corde prodeat i. e. exeat, aut prout per vocem profertur [i. e. dicitur], et sic est audibile, aut prout in charta (i. e. in litera) scribitur, et sic est visibile et tangibile. Eodem modo verbum patris (i. e. filius dei) prout erat in patre, non cognoscebatur, nisi ab ipso patre. Unde dominus Jhesus prædicans Matth. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dixit: nemo novit patrem nisi filius, nec filium nisi pater. Deinde illud verbum indutum voce i. e. humana carne, se hominibus manifestavit, Baruch III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus. Tunc etiam scriptum fuit in charta i. e. in carne humana, et ideo non tantum potuit audiri sed etiam videri et tangi. Unde I<sup>a</sup> Joh. I<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostræ | contratacaverunt (i. e. tetigerunt) de verbo vitæ: quod erat apud patrem et apparuit nobis [sc. per incarnationem]. Quartum articulum fidei posuit Andreas dicens: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Quamvis mortuus, tamen de sua morte gloriose resurrexit et nos resurgere fecit. Ideo assimilatur phœnici, leoni et publicano [pellicano]. Phœnix est avis singularis i. e. unica (egh), tricentis vel quingentis vivens annis. Quæ (avis) in ignem a se paratum sponte [i. e. voluntate] se projicit, et tertia die de ejus cinere nova avis sc. phœnix resurgit: sic Christus sponte ad mortem se dedit, et die tertia renovatus [et glorificatus] surrexit. Leonculus etiam mortuus nascitur, sed pater ejus clamorem emittit tertia die, et sic filios vivificat. Sic etiam pater

<sup>1</sup> v. 27. — <sup>2</sup> v. 38. — <sup>3</sup> v. 1.



cœlestis clamavit tertia die ad filium dicens: exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara, Psmo LVI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Serpens etiam pullos [i. e. filios] pellicani occidit, sed rostro [o r a u a l] pater se vulnerat (o r r a u a l), et illi sanguine respersi resurgunt. Ita Christus nos a serpente infernali mortuos resuscitavit. Quintum articulum fidei posuit b. Philippus, dicens: descendit ad inferos vel ad inferna. Voluit ad inferna descendere propter tria. Primo propter triumphum [i. e. victoriam]; tunc enim quis perfecte triumphat (i. e. vincit) quando non solum in campo inimicum vincit, sed etiam expoliât ipsum et ligat in domo. [Spiritualiter] Christus dominus diabolum in cruce vicit et in inferno ipsum expoliavit et ligavit, ad Coloss. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: expolians principatus, et potestates, traduxit confidenter [b i r o d a l m a l] palam [i. e. manifeste] triumphans (n ŷ l u a n) illos in semetipso. Secundo propter remedium, ut sanctis patribus subveniret et eos inde educeret. Zachar. IX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Tu in sanguine testamenti tui eduxisti vinetos de lacu, in quo non erat aqua sc. consolationis. Tertio propter exemplum, ut erudiamur [i. e. instruamur] sæpe viventes in infernum descendere. Unde Psta: descendant in infernum viventes Psmo LIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Super quibus verbis dicit b. Bernardus: si descenderint viventes non descendent morientes. Ex [365] hoc etiam erudimur (i. e. informamur) quod animabus illis, quæ sunt in purgatorio, possumus subvenire per orationes, missas, elemosynas et jejunia, ut dicit b. Gregorius, etc. Sextum articulum fidei, quia in eo dubitaverat, et de ipso varie fuit certificatus, posuit s. Thomas, dicens: tertia die resurrexit a mortuis. Ante tertiam diem Christus resurgere noluit, propter mortis probationem. Si statim post mortem resurrexisset, non fuisset creditum ei quod vere mortuus fuisset, sed sicut in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup> sic in tribus diebus potest experiri omne factum. || <sup>460</sup> Ultra vero tres dies noluit differre (n e m h a l a z t o t t a) propter apostolorum consolationem, qui manserunt in errore, timore et dolore, sed ipse resurgens eos certificavit, confortavit et lætificavit. In tertia (autem) die voluit resurgere propter significationem, ut (per) hoc significetur quod [ut] lux suæ mortis fugavit nostram duplicem mortem (sc. animæ et corporis). Et ideo

<sup>1</sup> v. 9. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 11. — <sup>4</sup> v. 16. — <sup>5</sup> v. 16.



secundum b. Gregorium: una die integra et duabus noctibus jacuit in sepulchro. Septimum articulum posuit b. Bartholomæus, dicens: ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Ascendit autem ad cœlos propter tria. Primo ut cœlestem januam aperiret, ad Ebr. IX<sup>o</sup> <sup>1</sup>: per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Secundo ut nobis viam eundi in cœlum ostenderet et secum nos duceret. Mich. II<sup>o</sup> <sup>2</sup>: ascendit iter pandens (i. e. ostendens) ante eos. Quoad januæ ascensionem [ostensionem] transibunt portam, et ingredientur per eam quoad januæ aperitionem. Tertio ascendit, ut apud patrem pro nobis interpellaret (i. e. intercederet). Ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Christus Jhesus qui mortuus est, qui et resurrexit, et qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis. Octavum articulum fidei posuit Matth. evangelista, dicens: inde venturus est judicare vivos et mortuos [i. e. bonos et malos]. Dicit b. Gregorius: quatuor sunt ordines judicandorum, aut enim erunt [boni aut] mali. Malorum autem quidam non judicabuntur et condempnabuntur sicut infideles [sc. pagani] quorum facta non discutientur [discutiuntur] (nem zabottatÿa) [nem forgathia nem zaboiththÿa] | Unde Joh. III<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: qui non credit jam judicatus est. Alii judicabuntur et condempnabuntur, sicut mali christiani, quorum facta examinabuntur, unde dominus Christus dicet eis ut habetur Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>5</sup>: esurivi et non dedistis mihi manducare: sitivi et non dedistis mihi bibere: hospes [zallafkerefe] eram et non collegistis me: nudus eram et non operuistis me: infirmus, et in carcere, et non visitastis me. Ergo discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Bonorum autem quidam non judicabuntur et salvabuntur, sicut pauperes Christi [i. e. perfecti] (az tekelletefek). Unde de ipsis Christus dominus Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>6</sup> dixit: Amen dico vobis, quod vos qui relinquistis omnia et secuti estis me, in regeneratione [et in resurrectione], cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Alii judicabuntur et salvabuntur, sicut boni christiani, qui se in operibus misericordiæ exercuerunt. Unde ut habetur Matth.

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 13. — <sup>3</sup> v. 34. — <sup>4</sup> v. 18. — <sup>5</sup> v. 41—43. — <sup>6</sup> v. 28.



XXV°<sup>1</sup> dominus Jhesus in iudicio eis dicet: esurivi et dedistis mihi manducare: sitivi et dedistis mihi bibere: hospes eram et collegistis me: nudus et cooperuistis me: infirmus et visitastis me: in carcere eram et venistis ad me. Ergo venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi (i. e. ab initio). Nonum articulum posuit Jacobus Alphæi i. e. Jacobus minor, dicens: credo in spiritum sanctum. Sicut enim in patrem et filium, sic etiam in spiritum sanctum credere oportet, cum ipse pater cum filio [patri et filio] sit consubstantialis *allatban eg*, et ab utroque procedens æternaliter, procedit tamen quotidie in nos spiritualiter. Sed oportet si amorem ejus volumus [i. e. gratiam] ut triplicem amorem (alium) contempnamus, sc. terrenum, carnalem et proprium. Dicit enim b. Augustinus: procedat spiritus sanctus in medium et dicat amatori suo: vis me frui? et ille respondens dicat: volo. Dicit illi spiritus sanctus: contempne igitur terrenum [366] amorem. Et ille: contempsisti. Dicit illi: parum fecisti. Et ille: quid amplius debeo contempnere? te ipsum. Et ille: contempsisti. Et spiritus sanctus: multum fecisti, sic enim me invenisti: sic enim ire (*ÿarÿ el*), sic perire, sic amare, est ad deum pervenire. | Decimum articulum fidei posuit b. Simon, dicens: sanctam ecclesiam catholicam. Est autem sancta ecclesia in tres partes divisa. Prima est in cœlo cum capite suo [i. e. Christo] triumphans, de qua dicitur: Gaudent in cœlis animæ sanctorum. Secunda est in mundo adhuc laborans et in timore expectans, de qua dominus Joh. XVI°<sup>2</sup> dicit: in mundo pressuram [i. e. miserias] habebitis, in me autem pacem. Tertia est in purgatorio laborans, quæ medio modo se habet, quia est in expectatione cum adhuc gloriam præsentem non habeat, est tamen sine timore, quia habet liberum arbitrium in bono confirmatum. Hæc repræsentant tres partes [quæ de corpore Christi fiunt in missa, nam] una pars repræsentat ecclesiam, quæ cum Christo triumphat in cœlis; secunda eos qui laborant in purgatorio in pœnis. Sumitur autem primo a sacerdote simul, et pars quæ repræsentat triumphantes in cœlis, et pars quæ repræsentat laborantes in pœnis (i. e. in purgatorio), quia sicut illi jam cum Christo triumphant,

<sup>1</sup> v. 34—36. — <sup>2</sup> v. 33.



ita isti spem beatam expectant. Tertia pars quam in sanguine ponimus, illam partem ecclesiæ significat, quæ calicem domini bibit i. e. passionem Christi imitat, unde Psta: calicem Salvatoris accipiam: et nomen domini invocabo, Psmo CXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Undecimum articulum fidei descripsit (b.) Judas seu Thaddæus, frater Jacobi minoris, dicens: sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Credere (autem) debemus, quod in ecclesia fit communicatio bonorum, unde Psta: particeps ego sum omnium timentium te, Psmo CXVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>; et in eodem: participem me fac deus omnium (timentium vel) diligentium te. Et quod etiam (ibi) detur remissio peccatorum per baptismum et pœnitentiam, et alia sacramenta, dicit b. Ambrosius in quodam suo libro: peccatum autem deletur aut donatur, aut tegitur. Deletur per sanguinem crucis, donatur per gratiam, tegitur per charitatem. | De primo Apoc. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo; de secundo, Lucæ VII<sup>o</sup> <sup>4</sup>: duo debitores erant cuidam feneratori (i. e. usuratori). Unus debebat denarios quingentos et alius quinquaginta. Non habentibus autem illis unde redderent, donavit [meg mula] utrisque. De charitate [tertio] Prov. X<sup>o</sup> <sup>5</sup>: universa delicta operit charitas. Duodecimum articulum posuit b. Matthias sorte in apostolum electus dicens: carnis resurrectionem (mortuorum) et vitam æternam Amen. Credere enim debemus quod omnes homines resurgent sed ad mortem mali, ad vitam æternam (vero) boni. Ideo postquam dixit: Carnis resurrectionem, statim ad differentiam beatorum subiunxit: et vitam æternam Amen. Unde Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicitur: et vitam æternam possidebitis. In hoc quod dicit: vitam æternam, respicit illos qui sunt in inferno. In hoc quod dicit: æternam, respicit i. e. pertinet ad illos, qui sunt in mundo, qui habent vitam transitoriam. In hoc quod dicit: possidebitis, respicit illos, qui sunt in purgatorio, qui adhuc non sunt in possessione. Beati [i. e. sancti] autem vitam sine morte habent contra illos, qui sunt in mundo, et possessionem sine expectatione contra illos, qui sunt in purgatorio. Hanc possessionem per merita gloriosissimæ virginis Mariæ nobis concedere dignetur dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 63. — <sup>3</sup> v. 5. — <sup>4</sup> v. 41. 42. — <sup>5</sup> v. 12. — <sup>6</sup> v. 29.



*Sitis sincere*s (!), et sine offensa usque in diem Christi. Ad Philipp I<sup>o</sup> <sup>1</sup> et in hodierna epistola. Charissimi, in ista epistola b. apostolus Paulus hortatur nos ad tria. Primo ad mentis mundationem seu munditiam, ibi: sitis sincere (i. e. mundi). Secundo ad boni electionem, ibi: repleti fructu justitiæ. Tertio ad rectam intentionem, ibi: in laudem et gloriam dei. Circa primum nota tria. Primo apostolus monet ad acquirendam mentis munditiam, unde dicit: || <sup>461</sup> sitis sincere (i. e. mundi). Et bene dicit, quia alii deum videre non possunt, unde Matth. V<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: [367] beati mundo corde: quoniam ipsi deum videbunt. Secundo monet ad vitandam [i. e. fugiendam] proximi injuriam, unde dicit: sine offensa. Et a II<sup>a</sup> ad Cor. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fratres hortamur vos, ne in vacuum gratiam dei accipiat. Ait enim: tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offensionem. Tertio monet ad habendam in utroque perseverantiam. Ideo dicit: usque in diem Christi i. e. usque post mortem. Tunc finis est hominis et incipit dies Christi. Et de perseverantia Christus dominus Matth. X<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Hæc tria prædicta tanguntur in Glossa: sitis sincere i. e. sine operibus corruptionis (i. e. peccati) quantum ad vos, sine offensa quantum ad Christum et usque in diem Christi quantum ad perseverantiam. Circa secundum similiter tria facit idem apostolus. Primo monet ad mentis rectificationem, unde dicit: repleti fructu justitiæ. Dicit b. Anselmus: justitia est rectitudo voluntatis conservata propter se. Secundo monet ad habendam in bono delectationem. Propter hoc dicit: fructu. In fructu enim delectatio est, unde ipse apostolus ad Galat. V<sup>o</sup> <sup>5</sup> (dicit seu) inquit: fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, mansuetudo, fides, spes, modestia, continentia [i. e. castitas]. Tertio monet ad habendam in bono perfectionem; ideo ait: repleti. Unde et dominus Jhesus de perfectione in bono Matth. V<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: estote perfecti sicut et pater vester cœlestis perfectus est. Circa tertium iterum tria facit. Tripliciter enim debemus dirigere (I g a z g a t o n k) [i g a z g a t h u n c] in

<sup>1</sup> v. 10. — <sup>2</sup> v. 8. — <sup>3</sup> v. 1—3. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 22, 23. — <sup>6</sup> v. 48.



qualibet actione oculos, intentionis ipsos ad deum erigendo (i. e. elevando). Primo ut omnia bona tamquam a fonte omnis boni venire credamus. Unde dicit apostolus per Jhesum Christum et Joh. I<sup>o</sup> <sup>1</sup>: de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia et virtus per Jhesum Christum facta est. Et Joh. XV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: sine me nihil potestis facere. Secundo monet ad [ut] deum in nostra actione laudari faciamus. Ideo dicit: laudem dei; et Matth. V<sup>o</sup> <sup>3</sup> dominus Jhesus ait: sic luceat lux vestra (i. e. actio vestra) coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui est in cœlis. Tertio ut æternam gloriam in præmio nobis dari pro bono opere appetamus. Unde dicit: in gloriam dei. Ideo et Christus dominus Matth. VI<sup>o</sup> <sup>4</sup> dixit: nolite thesaurisare vobis thesauros in terra: ubi ærugo rōfda et tineā [mol] demolitur [corrodit]: et ubi fures effodiunt, et furantur. Sed thesaurisate vobis thesauros in cœlo sc. ubi habetur gloria æterna. Quam nobis per intercessionem virginis Mariæ concedat dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

sc. cum dixisset dominus Jhesus i. e. inquit sc. dominus i. e. apostolis  
Petro: non dico tibi dimittere fratri  
delinquenti i. e. peccanti usque sep-  
ties: sed usque septuagesies septies

In illo tempore dixit Jhesus discipulis

i. e. hanc similitudinem vel exem- i. e. assimilatur vel i. e. regnum  
plarem locutionem vel sermonem comparatur dei  
Dominus Jhesus loquebatur in parabolis ut sermo ejus de remissione of-  
fensæ de quo est præsens evangelium plus vel magis mentibus fidelium  
imprimeretur

[minth eg keral ember]

suis parabolam hanc: simile est regnum coelorum



i. e. homini regio sc. Christo i. e. computum facere i. e. cum famulis suis  
Ecclesia militans hic dicitur regnum cœlorum, quia non aliunde nisi inde  
regnum cœlorum acquiritur. Sed cum dicitur: voluit rationem ponere cum  
servis suis, hoc deberet quilibet homo apud se cogitare dicens: ego sum  
servus ille, qui multa bona a deo accepi, et bene scio quod una dierum  
omnium quæ mihi commisit requireret rationem etc.

[3amoth]

homini regi, | qui voluit rationem ponere cum servis

i. e. quando i. e. incepisset i. e. computum i. e. facere  
Hoc fiet in die iudicii quando dominus examinabit merita  
singulorum, et reddit unicuique juxta opera sua

[az 3amoth]

suis. Et cum coepisset rationem ponere,

i. e. præsentatus vel portatus est sibi sc. de famulis suis, quod sc. servus  
vel ante eum aut in iudicio finali vel dicitur de uno dicitur de  
in confessione vel in cogitatione singulis consimilibus

[hogattatek]

oblatus est [368] ei unus, qui

i. e. obligabatur i. e. cum decem millibus talentis i. e. quando i. e. sed  
Id est decem præceptorum expletionem et poenam per multiplicitate eorum  
transgressionem. Et tale est talentum summum in ponderibus

[tiz eger geraual]

debebat decem millia talenta. Cum autem

sc. ipse servus i. e. de quibus i. e. satisfaceret i. e. præcepit sc. servum  
Glossa interlinealis: id est viribus suis hoc explere non posset. Nam homo  
post peccatum erit inpotens et inutilis; per se enim peccare potest, sed  
suis viribus inde exire non potest etc.

non haberet unde redderet, jussit eum

sc. suos i. e. vendi i. e. conjugem sc. servi i. e. suos  
vel conthoralem

Remigius: id est æterno incendio mancipari; vel secundum Glossam:  
jussit justo iudicio malignorum spirituum servum fieri, a quorum servi-  
tute non liberabitur, nisi hic satisfecerit per pœnitentiam etc.

dominus vaenumdari, et uxorem ejus, et filios,



i. e. universa bona quæ      i. e. restitui      i. e. ante deum in genua ca-  
habebat aut possidebat

Pro cupiditate et operibus quasi pro uxore      dens. Secundum illud consilium  
et filiis poenas solvere in corpore et anima,      Pstæ: procidamus ante deum:  
et hæc sunt omnia quæ habet etc.      ploremus coram domino etc.

[mindeneketh kiketh bir vala]

et omnia quæ habebat, et reddi. Procidens autem

i. e. famulus      i. e. petebat      sc. dominum      i. e. inquires      i. e. misericordiam  
benignitatem vel pietatem

servus ille, rogabat eum,      dicens:      patientiam

i. e. sustine      i. e. circa me      sc. debita      i. e. restituam      sc. domino  
sc. delinquentem      meo

Chrysost. dicit: Rex regum, cui proprium est misereri semper et parcere  
face mecum misericordiam, quia tua sum creatura. Omnia reddit qui præcepta  
complet i. e. implet, et retroacta crimina congrua satisfactione emendat etc.

[en bennem auag hozam]

habe in me, et omnia reddam tibi.

i. e. placatus vel      i. e. sed      i. e. famuli  
misericordia ductus

Nam ejus miserationes sunt super omnia opera ejus, ut dicit Psta.

Misertus est autem dominus servi illius,

sc. de vinculis peccati quibus      i. e. reatum vel      i. e. relaxavit quia præ-  
tenebatur obnoxius i. e. ligatus      maculam peccati      dicta solus potest dimit-  
aut poenam      tere principaliter

i. e. servo

Et propheta iterum dicit: Misericordia super exaltat judicium. Et nota:  
sententiam quam tulerat contra eum revocavit, et omne debitum dimisit  
ei. Modicum postulavit et dominus multum donavit.

dimisit eum, et debitum dimisit ei.

i. e. exiens      i. e. sed      i. e. famulus      i. e. reperiit sc. tamquam  
quæsitum quia ardebat cupiditate

Egressus autem servus | ille invenit



sc. non plures i. e. de servis domini sui sc. conservus suus i. e. obligabatur  
quia domini est terra  
et plenitudo ejus

Delictum hominis contra hominem est, tamquam debitum centum denariorum:  
sed peccatum contra deum est tamquam debitum decem millium talentorum  
[w golga tarfi kezwl]

unum de conservis suis, qui debebat ei || <sup>462</sup>

i. e. centum denariis i. e. captivans vel strangulabat vel sc. conservum  
comprehendens jugulabat aut  
[meg tartvan] interficiebat

centum denarios: et tenens suffocabat eum,

i. e. inquires i. e. restitue sc. debitum i. e. quo teneris i. e. ad terram  
sc. ei hoc est: satisfactione emenda i. e. in quo cadens vel genua  
deliquisti in terram ponens  
[kivel auag melÿel tartozol]

dicens: Redde quod debes. Et procidens

i. e. servus ejusdem i. e. petebat sicut ipse i. e. benigniter i. e. miseri-  
cum ipso prius rogaverat dominum inquires cordiam  
suum, dicens. sc. servum

[bekefeges legen]

conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam

i. e. tene i. e. circa me sc. debita i. e. restituam i. e. sed  
Ecce servus iste eadem verba dicit, quæ iste servus ingratus i. e. nequam  
dixerat domino suo, et solam dilationem petit (halagtafth) dicens:  
patientiam habe in me etc. Ille autem servus ingratus et nequam etc.  
habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem

i. e. non habuit i. e. a misericordia i. e. detrusit vel sc. conservum  
in ipsum patientiam ad crudelitatem posuit suum  
convertit se

noluit: sed abiit, et misit eum

i. e. in captivitatem vel i. e. quousque i. e. plene i. e. omne delictum vel  
in vinculum aut juris restitueret omnem offensam factam  
vel propriæ potestatis vel commissam contra ipsum  
in carcerem, donec redderet universum debitum.



i. e. cernentes i. e. sed i. e. servi in societate sc. opera i. e. agebantur  
ejus constituti

Glossa interlinealis dicit super isto textu: Id est angeli, quæ referunt  
gesta hominum, Tobiae XII<sup>o</sup>: quando orabas cum lacrymis, ego oratio-  
nem tuam obtuli Domino: multum offenduntur cum aliquis fratri suo non  
vult dimittere offensam etc.

Videntes autem conservi ejus quæ fiebant,

i. e. dolore tacti i. e. maxime i. e. iter arripuerunt i. e. promulgaverunt  
vel dixerunt

contristati [369] sunt valde: et venerunt, et narra-  
verunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc

sc. homini regi sc. opera i. e. acta i. e. extiterant i. e. illo tempore  
Angeli referunt gesta hominum deo, non ideo quod deus sc. audita ingra-  
ipsa ignoret, quia omnia novit antequam fiant, sed ideo ut titudine servi  
beneplacitum voluntatis ejus super his inquirant, quid eis jubeat faciendum etc.

runt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc

i. e. accersivit sc. servum sc. universalis qui crea- i. e. dixit sc. servo  
vit cælum et terram et  
omnia quæ in eis sunt

Ista vocatio vel in conscientia vel in morte vel in finali judicio etc.

vocavit illum dominus suus, et ait illi:

i. e. famule non æque vel i. e. universam obligaturam i. e. relaxavi  
juste negando conservo

Supple: vel per inspirationem meam prius tibi internam vel per prædica-  
tionem per me exhibitam, aut per conscientiae reclamationem etc.

Serve | nequam, omne debitum dimisi tibi

i. e. quia i. e. petisti i. e. numquid i. e. igitur i. e. oportebat

Dicit Glossa: immo certe multo magis oportuit

Quando servus iste debitor erat, non est vocatus nequam, sed cum conservo  
misericordiam denegavit, nequam appellatur quasi non æquus vel justus etc.

quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit

sc. hominem i. e. misericordiam i. e. homini tibi simili i. e. quemad-  
impendere modum

et te misereri conservi tui, sicut



sc. existens sc. domi- i. e. tibi homini i. e. misericordiam i. e. commotus  
 nus omnium hominum impendi debitum omne dimittendo vel indignatus  
 et ego tui misertus sum? Et iratus

sc. famuli i. e. justo iudicio sc. servum i. e. dæmonibus sc.  
 dedit nequam quis sunt spiritus ad  
 Ista ira non dicit in deo commotionem vel affectum vindictam creati ut  
 animi, sed effectum quia deus irascitur non affectu sed dicit Salomon  
 effectu

dominus ejus tradidit eum tortoribus,

i. e. donec sc. licet nunquam i. e. totum transgressum i. e. more istius  
 reddere posset legis divinæ regis

Sicut impossibile est dampnatum omne debitum reddere,  
 sic impossibile est eum de poenis infernis exire

quoadusque redderet universum debitum. Sic

sc. cum quo secundum divinitatem æqua- sc. revocando prius dimissum  
 lis sum, et sui proprium est misereri, sed  
 vos crudelem eum facitis etc.

et pater meus coelestis faciet vobis,

i. e. non dimiseritis i. e. quilibet i. e. proximo  
 sc. vestrum

Glossa: Si non dimiseritis ex corde quod in nos delinquitur etiam hoc  
 quod per pœnitentiam nobis dimissum erat a nobis exigitur. Et notanter  
 dicit: de cordibus vestris, quia secundum b. Augustinum: melius est ore  
 si non remiseritis unusquisque fratri suo

sc. odium conceptum  
 clamare quam odium corde  
 retinere i. e. conservare

de cordibus vestris.

Matth. XVIII<sup>o</sup> 1.



Charissimi, superius interrogavit Petrus Jhesum, quotiens peccabit in me frater meus et dimittam ei usque septies. Et respondit dominus Jhesus ei: non dico tibi usque septies, sed usque septuagesies [septuagies] septies. Et ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato i. e. quotiens peccabit, [totiens] dimitte. Iste tamen numerus septuagesies [septuagies] septies ponitur potius quam alius, quia ab Adam usque ad Christum fuerunt septuaginta septem generationes, ut habetur Lucae III<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Unde sicut dominus totius generis humani deleuit culpas (sp. per mortem suam), sic et homo omnes suas debet dimittere offensas. Vel ideo in isto numero offensas dimittendas posuit, ut quidquid proximus in septem peccatis mortalibus contra decem praecepta deliquit, ei dimittatur, ut sit sensus: dimitte septuagies septies i. e. || <sup>463</sup> universas transgressiones et injurias tibi factas. Ut autem illud quod dominus dixerat Petro melius mentibus discipulorum infigeret [infigeret fige z t e l n e y e], ideo quod dixerat [Petro] verbo, confirmavit exemplo proponendo parabolam istam dicens: Simile est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis etc. In hoc igitur evangelio describitur persona regis et persona servorum. Per istum autem regem spiritualiter intelligitur deus, qui est rex regum et dominus dominantium, ut dicitur I<sup>a</sup> ad Tim. VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> [et Apoc. XVIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>], qui valde districtus est in exigenda ratione. Et sine dubio exigit rationem, ideo dicitur: qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et subditur de quodam servo, qui debebat decem millia talenta, et cum non haberet unde redderet etc., quia secundum Remigium: licet homo per se peccet, per se tamen a peccato resurgere non valet. Subditur: jussit eum venumdari (i. e. vendi) et uxorem ejus et filios, et omnia quae habebat et reddi. Per ista quatuor, quae dominus jussit venumdari, intelliguntur quatuor, quae homo habere potest (vel habet). Habet enim quaedam, quae ipsum constituunt, sc. [370] corpus et animam; quaedam quasi se ipsum ut uxorem; quaedam quae ab ipso sunt, ut filios; quaedam quae sunt extra ipsum, ut res temporales. Spiritualiter sunt quidam qui male regunt seipsos i. e. corpus et animam. Tales venduntur i. e. dominio demo-

<sup>1</sup> v. 23—38. — <sup>2</sup> v. 15. — <sup>3</sup> v. 16.



num mancipantur. Homo enim per peccatum efficitur servus diaboli, ideo dicitur Joh. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: qui facit peccatum, servus est peccati; et Petrus in Canonica sua <sup>2</sup> i. e. in epistola sua ait: a quo quis superatus est, et ejus servus est. Alii sunt qui uxores suas voluptuose [buyafag ferenth] diligunt et libidinibus, tamquam equus et mulus deserviunt. Isti venumdantur cum uxoribus et cum eis dominio dæmonum subjugantur. Unde Tobiae VI<sup>o</sup> <sup>3</sup> Raphaël dixit Tobiae minori: audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. In eos qui conjugium ita suscipiunt, et deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. In his qui filios suos inordinate diligunt, exercentes rapinas et usuras ut eos ditare possint: tales cum filiis venumdantur i. e. servituti dæmonum [enfegebe] cum eis traduntur. De quibus dominus in evangelio Matth. X<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit: qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Alii sunt qui vane et male expendunt universa quæ habent. Isti venumdantur cum omnibus quæ possident, quia potestati dæmonum traduntur pro eo (i. e. ideo) quod bona temporalia pauperibus non communicaverunt; quibus dicet dominus in die judicii illud, Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>5</sup>: quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Secundo ostenditur quam liberalis [bew] (i. e. habundans in misericordia) sit rex iste hominibus in debiti dimissione, cum dicitur: misertus autem dominus servi illius dimisit eum, et debitum dimisit ei. Ecce quanta liberalitas (habundantia misericordiæ) dei. Simile habetur Lucæ XXIII<sup>o</sup> <sup>6</sup> de latrone, cui dominus dixit: hodie mecum eris in paradiso. Super quibus verbis dicit b. Augustinus: considerabat latro facinora sua et pro magno habebat | si vel in fine [i. e. in morte] parceretur sibi. Et dominus Jhesus dixit ei verba prædicta sc. hodie mecum eris in paradiso. Misericordia obtulit quod justitia distulit [halogatia voth] (i. e. postposuit). Nec mirum si deus modo (i. e. nunc) est ita liberalis; habet enim triplex forum i. e. [triplicem] sedem justitiariam. Unum in præsentī, quod est forum solius misericordiæ. Modo enim misericordia audit causas, et justitia [dei] facit ferias [aut solemn-

<sup>1</sup> v. 34. — <sup>2</sup> II. 2. 19. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 37. — <sup>5</sup> v. 45. — <sup>6</sup> v. 43.



tates] (i. e. cessationes, vacationes in neplew): unde Isayæ XVI<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: præparabitur in misericordia solium ejus. Et ideo justitia mittit omnes causas ad thronum misericordiæ et gratiæ (i. e. sedem). Ideo dicit apostolus ad Ebr. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: adeamus (i. e. transeamus) | cum fiducia ad thronum gratiæ ejus. Secundum forum erit in judicio, et illud erit puræ justitiæ, ubi justitia audit causas, et misericordia facit ferias [vesteklekbelesen], ideo misericordia omnes causas [mindaz ygeket] mittit ad thronum vel solium justitiæ. Unde Isayæ IX<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: super solium David et super regnum ejus sedebit: ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum. Tertium forum est in purgatorio, quod est forum mixtum, quia ibi est justitia, quæ pœnam infligit, et misericordia quæ gloriam dabit. Unde Psta: misericordia et veritas præcedent faciem tuam Psmo LXXXVIII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Unde quilibet existens in purgatorio dicere potest illud Pstæ: misericordiam et judicium cantabo tibi domine, Psmo C<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Tertio ostenditur de [rege] quam sit severus i. e. crudelis ingratis in totius debiti repetitione, cum dicitur: iratus dominus tradidit eum tortoribus i. e. dæmonibus, quoadusque redderet universum debitum. Glossa dicit hic: quod si homines non dimiserint peccantibus in se i. e. contra se, neque eis peccata relinquuntur (i. e. dimittuntur), sed etiam hoc quod per pœnitentiam dimissum fuerat a nobis exigitur [i. e. ab hominibus]. Ex quo videtur quod peccata dimissa redeunt propter peccatum odii. Super hoc dixerunt quidam quod non redeunt quantum ad maculam i. e. culpam vel reatum, sed quantum ad ingratitudinem. Qui enim post acceptam remissionem ad peccatum redit: magis delinquit quia ingratus tanto beneficio existit; et ita ingratitudo [371] peccati recidivantes i. e. revertentes aggravat. Alii dicunt peccatum redire quantum ad pœnam substantialem. Sicut enim in cœlo est unus deus, sic una beatitudo substantialis [i. e. visio divina allatgerentvalo bodogfag], licet stella [i. e. sanctus] differat a stella [i. e. a sancto] in claritate, I<sup>a</sup> ad Cor. XV<sup>o</sup> <sup>6</sup>: Ita in inferno est una poena substantialis per modum dampni i. e. carentia visionis dei. Et alia [per modum] sensus sc. ignis et vermis, et

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 16. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 16. — <sup>5</sup> v. 1. — <sup>6</sup> v. 41.



utraque poena debetur pro peccato mortali, licet secundum majoritatem vel minoritatem peccati sentiat peccator majorem vel minorem ignis uredinem et vermis corrosionem [sc. conscientiae]. Dicuntur igitur peccata redire quia recidivanti eadem poena in igne debetur quæ prius, major tamen quam prius; et hoc propter ingratitude. Alii dicunt sicut præposuimus [Præpositivus talis doctor] quod peccata redeunt (i. e. revertuntur) in quatuor casibus, (sc.) per odium fraternum [i. e. proximum], propter apostasiam [fergethe hagas i. e. recessionem] a fide, propter contemptum confessionis, et propter dolorem de pœnitentia habita i. e. (acta vel) facta. Unde versus:

Fratres odit, apostata fit, sprevitque fateri [spernitque fratri]  
Pœnituisse dolet, pristina culpa redit.

Et nota quod ingratitudo quatuor mala facit. Primum quia peccata (prius) dimissa revocat. Dicit enim b. Augustinus, De verbis domini, dicit: Dicit deus; dimittite et dimittetur vobis. Si ego prius dimisi, dimittite postea; nam si [non] dimiseritis revocabo, et quidquid vobis dimiseram. Secundum est, quod omnia merita ingratitudo dissipat [el thekostatÿa]. Unde b. Bernardus dicit: ingratitudo inimica est animæ, exinanitio (dimissio, dissipatio) [i. e. amissio] meritorum, virtutum dispersio, et beneficiorum perditio. Tertium est quia fontem divinæ misericordiæ exsiccat, unde idem b. Bernardus inquit: ingratitudo est ventus siccans fontem divinæ pietatis, rorem misericordiæ et fluentia (i. e. fluentia aquis) gratiæ. Quartum est quod viam gratiæ obstruit (beldugÿa) [bedugÿa] ne sc. ad animam intrare possit. Ideo idem dicit: ingratitudo vias obstruit gratiæ, et nisi illa defuerit [hot lend]: gratia accessum non invenit. Accipiendis indignus est, qui fuerit acceptis ingratus. Secundo ponuntur personæ servorum, et hoc in triplici differentia. Primo ponitur ille qui debuit decem millia talenta. [Secundo is i. e. iste (vel ille) qui debuit denarios. Tertio hi qui annu-  
ciaverunt domino. Spiritualiter per servum illum, qui debuit decem millia talenta || <sup>462</sup> intelliguntur (hi) qui in deum offe-  
derunt; per illum qui centum denarios debuit, intelliguntur illi qui offenderunt proximum. Dicit enim Chrysost.: tanta est diffe-  
rentia peccatorum, quæ committuntur in deum et hominem,



quanta est differentia decem millium talentorum, et centum denariorum. Servi autem qui nunciaverunt, significant angelos, secundum Glossam: qui peccatores deo accusabunt: et non solum boni sed etiam mali angeli ipsos accusabunt: immo etiam ipsa peccata et omnia elementa. Require hoc in secundo sermone de iudicio (sc. Inde venturus est iudicare). Et quia dicitur in evangelio: redde quod debes; nota quod de quatuor deus a nobis rationem requiret. Primo de bonis nobis commissis. Quatuor enim deus nobis commisit sc. corpus, animam, res temporales et tempus; unde Eccli XVII<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: Deus creavit hominem de terra. Hoc refertur ad corpus. Et secundum imaginem fecit illum. Hoc refertur ad animam. Numerum dierum et tempus dedit illi. Hoc refertur ad tempus. Et dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram. Hoc refertur ad omnia temporalia (i. e. assimilatur), quibus homo est prælatus [i. e. præpositus]. Dedit igitur deus homini corpus, ut servet illud in munditia et satisfactione. Unde 1<sup>a</sup> ad Thess. III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: sciat unusquisque vas suum [i. e. corpus) possidere (i. e. tenere) in satisfactione et honore. Dedit animam, ut homo faciat sibi magnum honorem. Si enim honoramus imaginem dei pictam, multo plus honoremus eam in anima nostra creatam. Ideo dicitur Eccli X<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fili, in mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem secundum meritum suum. Deus etiam dedit homini temporalia bona, ut ea pauperibus dispenset. Dicit b. Chrysost.: dispensatores nos divitiarum suarum esse voluit deus, et non dominos: et illi cui voluerit dat eos, et a quo voluerit tollit. Dedit etiam homini tempus ut illud conservet Eccli III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: fili, conserva tempus. Et b. Bernardus inquit: nihil pretiosius tempore, sed heu hodie nihil vilius reputatur eo. Si enim diabolus unam horam temporis posset habere, cum illa gehennam evaderet [372] et gloriam obtineret [megner ne ye]. De his igitur nobis quatuor commissis nos rationem reddere oportebit. Sed de corpore malam rationem reddent luxuriosi, qui in deliciis illud nutrierunt; de anima malam rationem reddent superbi, qui animam inhonoraverunt (vel deturpaverunt) [i. e. non honoraverunt], quia eam omnibus meritis exspoliaverunt. De rebus

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 31. — <sup>4</sup> v. 23.



malam rationem [z a m o d] reddent avari, qui pauperibus nihil dare voluerunt, unde dicitur eis in iudicio: esurivi et non dedistis mihi manducare etc.: discedite ergo a me maledicti, Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>. De tempore malam rationem reddent otiosi [i. e. pigri], qui tempus suum negligenter expendant. Dicit b. Bernardus: omne tempus nobis impensum i. e. datum requiretur, qualiter fuerit expensum. Idem: sicut capillus non peribit de capite, sic nec momentum de tempore (eg z e m p i l l a n t a f n e). Secundo rationem requiret de bonis nobis impensis. Illud patet Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>2</sup>, ubi habetur, quod dominus servum, qui omisit lucrari in talento accepto, redarguit et in tenebras mitti jussit. Per talentum illud donum intelligentiæ significatur, quod talentum quidam abscondunt in terra. Unde dicitur ibi: abiens fodit in terram et abscondit pecuniam domini sui. Quidam ponunt in sudario [k a t r o n c a b a n] Lucæ XIX<sup>o</sup> <sup>3</sup>: Ecce mna i. e. [pna vel] pecunia tua, quam reposui in sudario. Quidam ponunt ad mensam domini sui, sicut boni servi, ut patet de illis, qui acceperant quinque talenta, et qui duo. Pecunia abscondita [posita] in terra rubiginem [r o f d a t h] contrahit, reposita in sudario non crescit, posita in mensa fructum facit i. e. lucrum. Illi in terra abscondunt qui donum intelligentiæ in cupiditate terrenorum (i. e. temporalium bonorum) ponunt, ex hoc sæpe trahunt rubiginem peccatorum. Illi ponunt in sudario, qui dant [se] torpori [t u n a f a g n a k] et otio [i. e. donum intelligentiæ]. Tales nulum faciunt fructum bonorum operum. Illi ponunt ad mensam qui donum intelligentiæ | ponunt ad sacram scripturam eam prædicando. Tales accumulunt (i. e. congregant) sibi magnum cumulum meritorum. De hoc dicit Psta: parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me, Psmo XXII<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Tertio a nobis rationem requiret de malis commissis. Judex terremus rationem non requirit de minimis, nec de alienis, nec de occultis. | Judex autem æternus tantæ erit severitatis, quod rationem exiget de minimis sicut de verbo otioso, unde Matth. XII<sup>o</sup> <sup>5</sup> dicitur: de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii. Rationem exiget de malis alienis et maxime a prælatis [i. e. episcopis, archidiaconis, ple-

<sup>1</sup> v. 41. — <sup>2</sup> v. 30. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 5. — <sup>5</sup> v. 36.



banis]. Unde cuilibet praelato per dominum Ezech. III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: sanguinem ejus de manu tua requiram. Rationem exigit de cogitationibus occultis, Sap. VI<sup>o</sup> <sup>2</sup>: cogitationes scrutabitur altissimus; et Job XXXI<sup>o</sup> <sup>3</sup>: nonne ipse considerat vias nostras. Glossa dicit ibi: sicut deus uniuscujusque vias considerat, sic gressus dinumerat, ut nec minutissimæ cogitationes, nec verba tenuissima quæ apud nos usu viluerunt, ejus in judicio indiscussa remaneant. Quarto rationem exigit de malis nobis dimissis, sicut patet in isto [servo]: cui dominus dimisit decem millia talenta, et tandem ea extorsit, quia ipse [sc. servus neque voluit] noluit conservo dimittere centum denarios. Per decem millia talenta [intelliguntur decem præcepta quæ quis dum transgreditur, debet deo decem millia talenta] i. e. pœnam æternam (sc. infernalem) pro transgressione illorum decem præceptorum. Per centum denarios significantur quælibet minores offensæ [kiffelb vethkefezek] quæ in proximos committuntur. Et ergo charissimi, si nos minora dimittimus proximis in nobis delinquentibus: ipse dominus deus qui est pater misericordiarum et totius consolationis, dimittet nobis majora, et donabit i. e. remunerabit nos hic gratia sua et in futuro gloria. Sed ex quo dicitur in evangelio: omne debitum dimisi tibi: nota quod quidam non dimittunt offensas nisi semiplene (fel rezent) [ffel refent] quia aliquas dimittunt [et aliquas non; alii non dimittunt nisi habuerint magnam emendam; alii non dimittunt] nisi diu rogentur. Deus autem dimittit totaliter sine exceptione, ideo dixit: omne debitum dimisi tibi i. e. omnem pœnam quam sibi homo acquirit per peccatum mortale cordis, oris et operis. Eodem modo debet homo inimico reconciliari [373] corde ipsum diligendo, ore pro ipso orando, et opere sibi serviendo. Ista tria notantur Lucæ VI<sup>o</sup> <sup>4</sup> et Matth. V<sup>o</sup> <sup>5</sup> ubi dicitur: diligite inimicos vestros sc. [corde], benefacite his qui vos oderunt sc. opere; orate pro persequentibus vos et calumniantibus vos sc. ore. Secundo dimittit liberaliter (bekesegel) [libenter nagbewfegel] cum parva satisfactione i. e. pœnitentia; ideo dicit: dimisi tibi, non vendidi. Quidam offensas suas vendunt dum magnas emendas requirunt; qui autem aliis non dimittunt, [magis]

<sup>1</sup> v. 20. — <sup>2</sup> v. 4. — <sup>3</sup> v. 4. — <sup>4</sup> v. 27. — <sup>5</sup> v. 44.



sibi nocent, quam illis quibus non dimittunt: qui vero liberaliter dimittunt, magis sibi prosunt quam illis quibus dimittunt. Unde Chrysost. dicit: si odieris inimicum magis tibi nocuisti secundum animam [lelekebe] quam illi secundum corpus: et illi [sc. inimico] forsitan nihil nocens odies eum, te ipsum sine dubio lædes. Si ergo peperceris inimico, tibi amplius pepercisti, et [si] illi benefeceris, tibi amplius beneficium præstitisti quam illi. Tertio dimittit faciliter sine extorsione, ideo dicit: quoniam rogasti me. Quidam non dimittunt nisi rogati aut coacti i. e. compulsi aut nimis exterriti: deus autem gloriosus faciliter dimittit. Nam remisit David (davidnak) adulterium et homicidium cum tribus syllabis quando dixit: peccavi, ut habetur II<sup>o</sup> Reg. XII<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Remisit Petro negationem cum paucis lacrymis, Matth. XXVI<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Remisit publicano peccata cum quinque verbis, qui dixit Lucæ XVIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: deus, propitius esto mihi peccatori; et subditur: justificatus descendit in domum suam. Et ergo charissimi, quia deus omnipotens sic remittit offensas sc. totaliter, liberaliter, et faciliter: ideo si || <sup>465</sup> peccamus non desperemus, sed pœniteamus et spem in eo teneamus, ut remissionem peccaminum ab eo accipere valeamus, ut tandem per intercessionem virginis Mariæ vitam in æternum mansuram mereamur. Quam nobis det dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica XXIII<sup>a</sup>.)

*Nostra conversatio in coelis est.* (Ad Philipp. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>.) Ista verba sacratissima de- | scribit sanctus apostolus Paulus ad Philipp. III<sup>o</sup>, transumtive autem leguntur in hodierna epistola. Charissimi, notate pro intellectu verborum theumatis [az igeknek kirel kezdek bezedenketÿ ertel mere], quod sancti viri conversationem habent in coelis propter tria. Primo propter securitatem. Qui enim in coelis conversatur, securus est a periculis hujus vitæ: sicut avis, quæ volat in aëre, segura est a laqueis. Unde Job orans, et hoc sentiens dicebat ad deum, ut habetur Job XVII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: libera me, et pone me juxta te, et cujusvis manus (i. e. potestas) pugnet contra me. Et b. Augustinus

<sup>1</sup> v. 13. — <sup>2</sup> v. 75. — <sup>3</sup> v. 13. — <sup>4</sup> v. 20. — <sup>5</sup> v. 3.



inquit: qui intrat in gaudium domini sui, securus est (sc. hic in gratiam) et habebit se optime in optimo sc. statu. Secundo sancti viri conversationem habent in cœlis propter jocunditatem i. e. gaudium. Qui enim conversabit [conversatur] in cœlis habet continuum gaudium. Unde Sap. VIII<sup>o</sup> <sup>1</sup> de tali dicitur: non habet amaritudinem i. e. tristitiam, conversatio illius [sc. sancti viri], neque habet tedium convictus illius (A n n a k e g b e e l e f e) [e g b e e l e f e], sed lætitiā et gaudium. Tertio sancti viri conversationem habent in cœlis propter mundanorum causam transeundi. Sciunt enim sancti omnia hæc transeunda, unde 2<sup>a</sup> Petri III<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: adveniet dies domini ut fur, in quo cœli magno impetu (i. e.) valde cito transeunt [n a g h a m a r f a g g a l h e r t e l e n f e g g e l], elementa vero calore i. e. igne solventur (purgabuntur) [i. e. comburentur]. Terra autem et quæ in ea sunt [sc. entia] omnia exurentur (i. e. cremantur). Et circa prædicta addamus quartum. Dico ergo quod quarto sancti [i. e. boni] in cœlis conversantur de donis cœli [semper cogitando in cœlo esse] (se) desiderando. Unde b. Augustinus in quodam sermone dicit: iste sanctus digne in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudia transit angelorum, qui in hoc sæculo corpore constitutus, in illa cœlesti patria cogitatione et aviditate [avigitate] i. e. desiderio conversatus est. Tertio secundum mores cœli vivendo. Unde super his verbis: nostra conversatio in cœlis est, dicit Glossa [m a g a r a z o i r a s]: si i. e. quia vivimus in terris, est in cœlis conversatio nostra, quia ibi est spes nostra. Vivendo enim et intelligendo similes sumus angelis dei (sc. non omnino sed quodam modo). Et hoc in tribus. Primo in puritate, secundo in simplicitate [e g z e g] i. e. unitate, tertio in charitate. Hæc [374] tria maxime sunt in angelis. Simplicitas in essentia, puritas in natura, charitas in gratia. In his tribus est conversatio sanctorum. Unde apostolus II ad Cor. I<sup>o</sup> <sup>3</sup>: in simplicitate i. e. humilitate et sinceritate [securitate i. e. puritate] dei et non in sapientia carnali, sed in gratia dei conversati sumus in hoc mundo. Et ergo in verbis theumatis apostolus hortatur nos conversari in cœlestibus, et non in terrenis, ut securi valeamus expectare dominum Jhesum, qui venturus est ad reformandum vel

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 12.



reparandum [meg epeÿtenÿ] corpus humilitatis nostræ con-  
formando i. e. assimilando illud corpori claritati suæ, ut in  
nobis impleatur futura reparatio i. e. resurrectio, quam in Christo  
Jhesu domino nostro ideo [firmiter] credimus completam. Quam  
reparationem gloriosam per intercessionem beatissimæ virginis  
Mariæ nobis donet ipse dominus Jhesus in secula seculorum  
benedictus Amen.

sc. cum Christus dominus feria tertia i. e. recedentes i. e. quidam judæi  
magna dixisset judæis: multi sunt vel transeuntes religiosæ vitæ  
vocati pauci vero electi sc. a veritate Pharisæus dicitur a  
[elmenuen] phares quod est divisio

In illo tempore abeuntes phari- | saei

i. e. concilium i. e. fecerunt vel i. e. comprehenderent sc. dominum  
ordinaverunt

Quis poterat consilium dare contra Jhesum  
nisi diabolus cum suis membris

[zergenek]

consilium inierunt ut caperent Jhesum

i. e. in verbis i. e. miserunt sc. Jhesu i. e. disciplinis suis in-  
Glossa: ut aliqui quasi ex ignorante ex- hærentibus

torquerent in quo argui posset.

Glossa interlinealis dicit: quasi

[ereztnek auag kildnek]

in sermone. Et mittunt ei discipulos suos

i. e. cum servis vel cum i. e. inquires i. e. doctor sc. nos i. e. quoniam  
famulis Herodis

ignotos mittunt discipulos ipsi pha- Glossa: qui vult avem capere, laqueum  
risæi a quibus minus caveretur et tendit, sicut isti volentes dominum ca-  
reprehensi minus erubescerent etc. pere in sermone sibi blande loquebantur  
[herodes zolgaÿual]

cum Herodianis dicentes: Magister, scimus quia



i. e. justus i. e. existis i. e. legem vel prae- sc. mera i. e. palam vel  
cepta vitæ et doctrinæ manifeste prædicas

Glossa interlinealis: id est non times prælatam personam  
nec prælatum, nec cæsarem, nec alium quemcumque

verax es, et viam dei in veritate doces | et

i. e. quia sc. Christo i. e. sollicitudo sc. homine i. e. quia

Glossa: id est indifferenter dicis meram veritatem majori-  
bus et minoribus sine acceptione personarum etc.

non est tibi cura de aliquo: non enim

i. e. aspicias i. e. speciem i. e. responde i. e. igitur i. e. veritatis

Nobis sc. qui te sic laudamus et sic honoramus quasi supra  
homines dicentes verax es et viam dei in veritate doces

respicias personam hominum: dic ergo nobis quid

sc. magistro i. e. apparet i. e. licitum est i. e. daciā i. e. tribuere

angelorum et i. e. quem nihil

vel taxam

hominum latet

Nam inter judæos et quosdam pharisæos quæstio orta fuit, utrum licet  
censum dare Cæsari a populo domini qui censum solvebant æterno regi.

Quidam dicebant quod licet, alii vero quod non etc.

[te cÿk]

[illic]

tibi videtur, licet censum dare

i. e. imperatori i. e. vel sc. licet i. e. scita vel i. e. sed sc. dominus i. e. astutia

sc. romanorum

aspecta

vel fraudulentia

[w alnokfagok meg efmerven]

Caesari an non? Cognita autem Jhesus nequitia

sc. pharisæorum sc. non ad verba i. e. cur sc. Jhesum sc. interrogando

et discipulorum sed ad corda i. e.

aspere respondit

Ecce laudatoribus suis dominus Jhesus dure respondit nobis  
in exemplum. Jeronymus dicit: Hypocrita est qui aliud et  
aliud simulat, aliud intendit quam agit in opere etc.

eorum, ait: Quid me tentatis



i. e. simulatores i. e. monstrate sc. Jhesu i. e. denarium i. e. taxæ  
 Glossa interlinealis: nummisma i. e. nummus quod pro censu solvitur.  
 Et ponitur hic inproprie nummisma pro nummo. Et nummisma est ex-

altatio [exaratio] inscriptio imaginis regiæ etc.

[az adonak penzeth]

hypocritae? ostendite mihi nummisma census.

sc. discipuli pha- i. e. dederunt vel sc. Jhesu i. e. nummum i. e. dixit vel  
 risæorum ostenderunt inquit

Glossa: ostenderunt ei denarium qui habebat imaginem Cæsaris sc. Ti-  
 berii. Et valebat decem nummos usuales et solvebatur pro censu etc.

At illi || <sup>466</sup> obtulerunt ei denarium. Et ait

sc. discipulis sc. dominus i. e. existit i. e. figura i. e. ista  
 pharisæorum Salvator

Glossa: satis patet, quod non ex ignorantia interrogabat eos Jhesus sed ut  
 ad eorum verba et quæstionem competenter vel congruenter respondeat etc.

illis Jhesus: Cujus est imago haec, et

i. e. in circuitu exaratio sc. discipuli pharisæorum sc. Tiberii i. e. illo  
 qui nequitia pares erant sc. est ista imago tempore  
 suis magistris et superscriptio

[ez felel valo iras]

[modnak]

superscriptio? Dicunt ei: Caesaris. Tunc

i. e. dixit sc. discipulis i. e. solvite vel i. e. igitur sc. ea sc. romani  
 pharisæorum date

Glossa: Quia dicitis vos subesse romano imperio, et ergo tributum pro  
 defensione vestra solvite cæsari romano etc.

ait illis: Reddite ergo quae sunt Caesaris,

i. e. imperatori sc. solvite sc. victimas,  
 primitias et decimas etc.

Caesari, et quae sunt Dei, Deo.

Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>1</sup> capitulo.



[375] Charissimi, eo tempore quo ipse cæsar Augustus universum orbem describi [i. e. registrari] fecit et censum capitis ab omnibus solvi jussit: tunc Judæa tributaria facta est [meghodoth]. Sed cum magna super hoc quæstio in populo orta esset (i. e. mota esset) quibusdam dicentibus quod pro securitate i. e. [et] quiete (et quieta), quia romani pro omnibus militabant [i. e. bellebant] deberent solvere tributa i. e. census. Pharisæis e contra dicentibus, quod populus dei qui decimas (dabat) et primitias (fengeketh) et alia quæ in lege scripta sunt deo solvebat, non deberet terreno homini tributa persolvere. In tantum autem eorum persuasio [i. e. consilium] prævaluit, quod tributum romanis negabatur seu non dabatur, propter quod Nero imperator, vel ut alias legitur Tiberius, Vespasianum et Titum in Judæam misit, qui eam everterunt [i. e. destruxerunt vel spoliaverunt]. Quamvis autem pharisæorum malitia fuerit a Christo. (sæpe) confusa, non tamen refrenata [i. e. emendata], quia affectata malitia [i. e. consueta] aliquando ratione confunditur sed non emendatur. Et hoc ostendit Chrysost. exemplo aquæ et ignis, dicens: quemadmodum si quis claudere voluerit aquæ meatum, aliunde sibi semitam [i. e. viam] rapit i. e. quærit (vel facit): sic istorum malignitas (gonoffagh) ex una parte confusa, aliunde sibi aditum i. e. exitum (ad) invenit. Et sicut ignis quanto amplius ligna suscepit magis excrescit: ita animus [i. e. homo] malus quanto magis veritatem audierit, eo magis in malitiam excitatur. Volentes igitur pharisæi Jhesum capere in sermone, non iverunt personaliter, sed miserunt suos discipulos, qui erant minus cogniti. Et ratio ut incogniti facile Jhesum deciperent aut deprehensi [i. e. cogniti] minus erubescerent. Discipuli autem magistris suis erant ætate minores, malitia autem pares [i. e. æquales], ut dicit Chrysost. Nam et pulli i. e. filii serpentum statura breviores [i. e. minores] sunt, veneno autem æquales. Et catuli luporum etsi venationem tenere non possunt, iam tamen in sanguine gaudent et morsibus ludunt. Miserunt autem [etiam cum] suis discipulis herodianos. Dicebantur autem herodiani milites [i. e. servi] quidam Herodis Ascalonitæ qui adhuc erant superstites i. e. viventes. Vel pharisæi illos judæos herodianos vocabant deridendo, qui tributa romanis solvebant. Sed secundum primum modum ideo servos



Herodis miserunt, ut per eos illum [sc. Jhesum] caperent, quem timore turbæ capere non audebant. Et nota quod in isto evangelio docemur primo, ut linguam custodiamus et maxime a multiloquio, quia dicitur quod et Jhesum membra diaboli ipso suadente voluerunt capere in sermone. Et si caput sc. Christum, magis membra sc. nos. Et quanta mala multiloquium homini inducit? habes in sermone epistolæ Dominicæ Rogationum ibi: si quis putat se religiosum i. e. christianum, non refrenans linguam suam, hujus vana est religio. Vide ibi. Secundo instrui-mur ut adulatores vitemus, in hoc quod Christus adulatores suos dure reprehendit, et eos non laudatores sed adulatores vocavit, dicens: quid me temptatis hypocritæ. Et adulatores debent vitari quadruplici de causa. Primo quia sunt aucupes *ma dar azok*, animas capientes. Prov. XXIX<sup>o</sup> <sup>1</sup> homo qui fictis i. e. deceptoris, blandisque sermonibus loquitur, amico rete expandit. Sed debemus esse oculati *gemefek* (*au ag ebre-nek*) ubi tales fallacias esse perpendimus [i. e. videmus, consideramus]. Unde Prov. I<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: frustra jacetur i. e. ponitur rete ante oculos pennatorum i. e. avium. Quidam philosophus Neppas [Nepos] i. e. discipulus Platonis cuidam adulanti ait: desine [i. e. cessa] (adulari), nihil proficis cum [exquo] te intelligam. Secundo sunt sicut Sirenæ dulces dormire facientes animas in peccatis. Unde de eis Isayæ XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: Sirenæ in delubris (i. e. in fœtoribus) voluptatis. Sirenæ sunt pisces marini, habentes speciem mulieris, quæ ita dulciter cantant, quod nautas (*barkafokath*) [*bargafokath*] obdormire faciunt, et sic naufragium patiuntur. Sed sapientes nautæ aures claudunt et sic evadunt etc. Sirenæ istæ adulatores sunt, qui homines dormire faciunt | in peccatis, secundam illud Isayæ III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Sed ante tales homines debent claudere aures spinis i. e. duris reprehensionibus, Eccli XXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: Sepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. Et b. Jeronymus: nos ad patriam (i. e. cælum) festinantes mortiferas sirenarum [i. e. adulatorum] cantus surda debemus aure transire. Tertio sunt sicut scorpiones et apes. Scorpio enim facie [i. e. ore] blanditur sed cauda pun-

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 22. — <sup>4</sup> v. 12. — <sup>5</sup> v. 28.



git. Apis portat mel in ore sed pungit retro i. e. cauda: sic tales in facie blandiunt sed in absentia diffamant et vituperant. Ideo tales serpentes [et scorpiones] sunt expellendi. Unde b. Jeronymus in Epistola (i. e. littera) ad matrem et filiam dicit: quis (unquam) juxta viperam i. e. serpentem sompnium capit, quæ si non percutiat tamen certe sollicitat. Securius est perire non posse, quam juxta periculum non perisse. Et Seneca inquit: habet sompnium [suum venenum] blanda adulatio. Quarto sunt sicut fricatores. Fricant enim sermonibus blandis quem non possunt alias vincere. Sicut ponit Chrysost. exemplum in tauro, quem qui non potest subjugare [i. e. ad jugum ponere] fricat manibus ejus cervicem [i. e. frontem], et sic ipsum in jugum ponit. Ita non debet quis sustinere ut eum aliquis fricet sc. cum blandis sermonibus vel oleo adulationis satiet aut impinguet [in pugnât]. Unde Psta: corripiet me justus in misericordia: et oleum peccatoris non impinguet caput || <sup>467</sup> meum Pmo CXL<sup>o</sup> <sup>1</sup> et Prov. XXVII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: meliora sunt vulnera corripientis vel diligentis quam fraudulenta oscula odientis. Tertio docemur ut dei imaginem et superscriptionem in nobis honoremus in eo (i. e. propter hoc) quod dicitur: cujus est imago hæc et superscriptio. [Dicet enim deus in judicio Michaeli Archangelo: cujus est hæc imago et superscriptio?] Si dixerit: cæsaris i. e. dæmonis, talis projicietur in fornacem inferni. Si dixerit: dei; ponetur in thesauro cœlesti. Et nota quod imago triplex est. Una interior a deo impressa (nÿomoth) secundum quod anima creata est ad imaginem trinitatis juxta tres potentias animæ | [i. e. tres partes] sc. memoriam, intelligentiam et voluntatem, ut sc. memoria sit camera patris, in qua habitet per continuam meditationem i. e. cogitationem. Intelligentia sit camera filii, in qua habitet per veræ fidei cognitionem. Voluntas sit camera spiritus sancti, in qua habitet per amorem et dilectionem. Et ideo ista imago in honore est servanda. Eccli X<sup>o</sup> <sup>3</sup>: fili, in mansuetudine serva animam tuam: et da illi honorem secundum meritum suum. Secunda est imago interior, superinduta seu operta. Unde de peccatoribus dicit Psta: facies peccatorum sumitis, Psmo LXXXI<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Et Boëthius in libro De consolatu philosophico inquit: qui vir-

<sup>1</sup> v. 5. — <sup>2</sup> v. 6. — <sup>3</sup> v. 31. — <sup>4</sup> v. 2.



tute deserta i. e. dimissa homo esse desinit [n e m e m b e r] cum in divinam conditionem [t u l a ÿ d o n f a g a r a] transire non possit: necesse est ut convertatur in belluam i. e. bestiam. Superbus enim habet [faciem] leoninam, luxuriosus porcinam, [gulosus ursinam, avarus serpentinam] quia semper terram comedit [sicut serpens] i. e. ad terrena intendit. Raptor lupinam, detractor caninam, accidiosus asininam, etc. [ut iracundus draconinam]. Unde de talibus dicit b. Gregorius: nec nos admo-  
neat quod formam prætereundum videtur humanam. Etsi homo foris cernitur, interius animus bestialis occultatur. Tertia est imago exterior, sed transformata (i. e. inmutata) in mulieribus vanis quæ per varios colores facies suas transformant. Cuilibet enim talium dicet dominus in iudicio: cujus est hæc imago? Respondebit: tua domine. Et dominus: mentiris, quia non est mea. Ego feci tibi cutem ad nigredinem tendentem et tu habes albam; feci albam et tu habes rubicundam; feci grossam (v a f t a g h o t h) et tu habes gracilem (g e n g h e); feci capillos nigros et tu habes albos vel ad rubedinem tendentes; feci non crispas et tu habes crispas; feci tibi supercilia depressa (z e m e l d e k e t h) [a l a h o r g a t a t h f e m e l d e k e t] (i. e. infra pendencia) et tu habes elevata. Et ideo dicit illi et sibi similibus illud quod dictum fuit fatuis [377] virginibus Matth. XXV<sup>o</sup> <sup>1</sup>: Amen dico vobis, nescio vos. Et b. Jeronymus: Qua fiducia tollis vultus ad sidera (a z h u g ŷ a k f e l e) [i. e. ad cælum], quos conditor non cognoscit. In scripturis autem legitur, et exponitur illud Danielis V<sup>o</sup> <sup>2</sup>: Mane, tetel, phares i. e. numeravit, ponderavit, divisit. Debet enim quilibet peccata sua numerare ut sciat, quot sint; ponderare ut sciat, quam gravia sint; et a se dividere per confessionem et remove, ne amplius sint. Unde

Mane, Tetel, Phares diligenti mente si notares,  
Nunquam peccares sed Christum semper amares:  
Rapta resignares et meliora dares.  
Dat numerum Mane, Tetel tibi signat appensum i. e. pondus,  
Atque Phares (semper) tibi [signat] divisionem.

In malis autem diabolus | hanc scripturam falsificavit ap-

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 25.



ponendo aliquid ad quamlibet prædictarum dictionum. Dicit enim: non numeres, non ponderes, non dividas sc. per confessionem. Quarto docemur ut mundo, principi et deo sua demus. In hoc quod dicitur in fine evangelii: reddite ergo quæ sunt cæsaris, cæsari, et quæ sunt dei, deo. Debemus enim mundo reddere suos honores, eos contemnendo; suas delicias, eas respuendo; et ejus divitias, ipsas non amando. De his tribus dicitur ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: fide Moyses grandis [i. e. magnus] factus, negavit se filium filiae Pharahonis quoad contemptum honoris. Magis eligens affligi [gettret hni] cum populo dei, quam temporalis habere peccati jocunditatem, quoad contemptum deliciarum. Majores divitias æstimans thesauro ægyptiorum improprium [bozzufagat] Christi, quoad contemptum divitiarum. Principi autem debemus reddere in licitis et honestis obedientiam et justam daciā seu taxam. De primo dicitur ad Ebr. XIII<sup>o</sup> <sup>2</sup>: obedite præpositis vestris i. e. principibus. De secundo ad Rom. XIII<sup>o</sup> <sup>3</sup>: reddite omnibus debita, cui tributum, cui vectigal, cui timorem, cui honorem. Item secundum b. Jeronymum deo debemus reddere decimas, primitias et oblationes. Solutio autem decimarum partim est a jure naturali, quia ratio naturalis dictat [teli] ut necessaria ministremus illis temporaliter qui nobis salutaria ministrant spiritualiter. Partim est a dei auctoritate, secundum illud Malach. III<sup>o</sup> <sup>4</sup>: inferte omnem decimam in horreum meum, in domum meam, ut sit cibus in domo mea. Et dato (hog wg volna) quod ibi esset cibus adhuc, tamen debet inferri propter pauperes, quibus tenentur clerici providere i. e. subsidium facere. Partim est ab ecclesiæ institutione, quæ ordinavit ut sicut in lege veteri sic et in nova lege decimæ persolvantur. Ista autem habentur 2<sup>a</sup> 2<sup>æ</sup> quæstione LXXXVII<sup>a</sup>. Et quoniam solutio decimarum partim est a naturali jure et partim a dei auctoritate i. e. mandato, et partim ab ecclesiæ institutione, ideo dicit b. Augustinus: decimæ ex

<sup>1</sup> v. 24-26. Innen kezdve az Et quoniam kezdetű mondatig a N. U. c-ben szelet papiron van pótolva a leírás közben kimaradt szöveg. E papírszelet alján még ezek olvashatók: [Item tributum est census qui datur principibus per regna vel per civitates. Item vectigal est census qui datur dominis quando vehuntur i. e. vendunt per provincias.] — <sup>2</sup> v. 17. — <sup>3</sup> v. 7. — <sup>4</sup> v. 10.



debito requiruntur (i. e. dantur) et qui eas dare noluerit, res alienas invadit (i. e. spoliat). Secundo, deo debent dari primitiæ sc. de primis vel præcipuis i. e. melioribus fructibus terræ. Istæ tamen primitiæ debent solvi secundum consuetudinem patriæ et indigentiam ministrorum ecclesiæ. Tertio, deo debent dari oblationes. Et quamvis sint oblationes voluntariæ tamen in duobus casibus necessario sunt solvendæ. Primo propter necessitatem sc. quando ministri alicujus ecclesiæ non haberent alimentum (seu nutrimentum) unde sustentarentur i. e. se nutrent. Secundo propter approbatam i. e. laudabilem consuetudinem, sicut quando parochiani consueverunt in certis festivitatibus facere oblationes. Si illas | vellent substrahere hoc [i. e.] non facerent [facere], possent ad consuetudines laudabiles observandas coartari (et compelli). Vel sic: quid deo reddere debeamus? super hoc olim fuerunt tres opiniones (velekedefek). Quidam dicebant quod deo sufficit dare obsequium personale [i. e. corporale], quod (obsequium) consistit in genu || <sup>468</sup> flexione, prostratione et manuum elevatione ac pectoris tonsione (i. e. percussione). Quidam dicebant quod requiritur et obsequium manuale, quod consistit in eleemosynarum largitione. Alii dicebant quod hæc duo non sufficiunt, nisi addamus obsequium spirituale, ut sc. nos vel aliquem nostrum ad cultum dei (i. e. ad servitium dei) perpetue dedicemus (i. e. offeramus, vel demus, consecremus). Unde quidam bonus homo venit ad Michæam prophetam, et eum super his tribus interrogavit opinionibus, ut habetur Mich. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>. Primo interrogavit si sufficeret deo facere multas genuflexiones, dicens: Quid offeram domino? Curvabo genua deo excelso. Deinde interrogavit si sufficeret multas eleemosynas facere, dicens: Numquid offeram holocaustomata (i. e. eleemosynas) et vitulos anniculos (egztendeyboriu). Deinde interrogavit si sufficeret ad cultum Dei perpetuum filium suum in religionem ponere i. e. dare, dicens: numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ. Tunc propheta ad ista tria interrogata respondit retrograde (azvtolforolkezde), dicens: indicabo tibi o homo, quid sit bonum et quid deus re-

<sup>1</sup> v. 6—8.



quirat a te i. e. vult: utique facere iudicium et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum deo tuo. Dicit ergo: utique facere iudicium. Quasi diceret: interrogasti si tibi sufficit ad salutem filium tuum ad religionem ponere vel dare; et ego dico tibi quod non, nisi facias iudicium de te ipso. Ut sicut caro tua delectata est in peccatis, sic iudicetur et affligatur in poenitentiae lamentis: non enim iustum esset quod tu peccata faceres et poenam filius tuus pateretur. Et ideo oportet si salvari cupis ut te ipsum iudices si non vis a domino iudicari (i. e. dampnari). Ideo dicit apostolus I<sup>a</sup> ad Cor. XI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: si nosmet ipsos diiudicemus, non [378] utique a domino iudicemur. Secundo respondit ad aliam quaestionem, dicens: diligere misericordiam. Quasi diceret: interrogasti si sufficeret multas eleemosynas facere? [et ego dico quod non, nisi prius eas] tibi facias et animae tuae misericordiam impendas [i. e. des]. Unde Eccli XXX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: miserere animae tuae, placens deo. Non enim convenit nem alkolmas ut alteri quis sit pius et sibi impius. Dicit enim Psta: qui diligit iniquitatem, odit animam suam, Psmo X<sup>o</sup> <sup>3</sup>. Tandem respondit ad tertiam interrogationem, dicens: sollicitum ambulare cum deo tuo. Quasi diceret: interrogasti me, si sufficit multas genuflexiones facere? et ego dico quod non, nisi per bona opera studeas esse sollicitus. Ille autem cum deo sollicite ambulat, qui in sua juventute ipsi servire incipit, vel qui opera sua bona ferventer (i. e. devote) facit; vel qui de contingentibus nihil omittit. Unde II ad Tim. II<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: sollicite cura [i. e. emenda] te ipsum probabilem [i. e. laudabilem] exhibere deo operarium inconfusibilem (gŷalaŷhatatlan) [galazhatatlan] recte tractantem verbum veritatis. Sunt qui pigre i. e. in senectute se ipsos curant i. e. emendant; contra hoc dicit [apostolus]: sollicite cura te ipsum etc. Alii sunt qui confusibiliter i. e. negliger [tunian] operantur; ideo subdit: operarium inconfusibilem. Alii sunt qui quidem faciunt et dicunt [bonum] sed non recte (i. e. bene), quia circumstantias multas omitunt. Propter hoc subiungit [apostolus]: recte tractantem verbum veritatis. Et ut verbum veritatis | charissimi, recte trac-

<sup>1</sup> v. 31. — <sup>2</sup> v. 24. — <sup>3</sup> v. 6. — <sup>4</sup> v. 15.



temus, prædicta documenta observemus, quod si fecerimus, per intercessionem Virginis Mariæ in præsentī gratiam obtinebimus et in futuro gloriam. Ad quam perducatur vos et me dominus Jhesus in secula seculorum benedictus Amen.

(Dominica vigesima quarta sequitur).

[Sequitur Dominica vicesima IIII ultima.]

Gratias agentes [hala aduan] deo patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum [genthelt erekfegnek rezeflegebe] in lumine: qui eripuit [gabadoÿtha] nos de potestate tenebrarum [fetetfegnek hatalmabol] et transtulit [i. e. portavit] nos in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus [hattonk] redemptionem et remissionem. | Ista verba descripsit (ille) b. apostolus Paulus originaliter ad Coloss. I<sup>o</sup> <sup>1</sup>, leguntur autem transsumptiva in hodierna epistola. Charissimi, in verbis istis monet nos apostolus ut gratias agamus deo patri de tribus magnis beneficiis, quæ contulit nobis per Jhesum Christum. Primum est nostra justificatio, ibi: in partem sortis sanctorum in lumine. Secundum a potestate diaboli liberatio, ibi: eripuit nos de potestate tenebrarum. Tertium æterni regni collatio vel donatio, ibi: et transtulit nos in regnum filii dilectionis suæ. Circa primum nota quod triplex est sors sanctorum quam deus tribuit i. e. dat eis. Prima est æterna prædestinatio, ut patet per illud ad Ephes. I<sup>o</sup> <sup>2</sup>: nos sorte vocati sumus prædestinati i. e. electi ad salutem, secundum propositum (i. e. voluntatem) ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ: ut simus in laudem gloriæ ipsius. Secunda est ipsorum justificatio, unde de quolibet sanctorum Sap. III<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: dabit illi donum electum et sortem in templo dei acceptissimam i. e. optimam. Unde et hic dicitur: qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Tertia est æterna glorificatio, unde de sanctis Sap. V<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicitur: ecce quomodo computati sunt inter filios dei, et inter sanctos sors illorum est. Circa secundum nota quod dominus tripliciter nos eripuit a potestate tenebrarum. Primo a diaboli servitute liberando, ad Ebr. II<sup>o</sup> <sup>5</sup>: ut per mortem destrueret eum sc.

<sup>1</sup> v. 12—14. — <sup>2</sup> v. 11. 12. — <sup>3</sup> v. 14. — <sup>4</sup> v. 5. — <sup>5</sup> v. 14.



diabolum, qui habebat mortis imperium: et ad Ephes. VI<sup>o</sup> <sup>1</sup>: non est nobis colluctatio *keze dez es* adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum. Secundo tenebras nostræ ignorantiae luce suæ doctrinæ illuminando. Unde Isayæ IX<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicitur: populus gentium qui ambulabat in tenebris [i. e. in ignorantia] vidit lucem magnam (i. e. Christum). Et I<sup>a</sup> Petri II<sup>o</sup> <sup>3</sup>: qui de tenebris vocavit nos in admirabile lumen suum. Tertio tenebras peccatorum nostrorum luce virtutum [379] fugando (i. e. repellendo). Ad Ephes. V<sup>o</sup> <sup>4</sup>: eratis aliquando tenebræ (sc. per peccata), nunc autem lux in domino [i. e. per gratiam]: ideo ut filii lucis ambulate. Circa tertium nota quod triplicem translationem facit dominus deus sanctis suis. Primo transfert [i. e. ducit] eos a tenebris exilii [*fam kÿ vetes nec fethfegebel*] ad visionis suæ claritatem vel luminositatem. Unde Eccli XLIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: Henoch [Tunc] translatus est in paradisum. Paradisus autem dicitur quasi parans visum sc. dei, qui est gloria et beatitudo sanctorum et angelorum. Et Joh. XVII<sup>o</sup> <sup>6</sup>: hæc est vita æterna: ut cognoscant te solum verum deum et quem misisti Jhesum Christum. Secundo transfert [i. e. ducit] eos de morte ad æternitatem, unde I<sup>a</sup> Joh. III<sup>o</sup> <sup>7</sup> dicitur: nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte sc. culpæ (*gehennæ*). Tertio transfert eos de hoc sæculo nequam ad regni cœlestis hereditatem [*herekfegeben*]. Unde hic dicitur [in theumate]: et transtulit (i. e. duxit) nos in regnum filii dilectionis suæ. Duo namque sunt regna sc. regnum Christi et regnum diaboli. Regnum Christi est clarum i. e. lucidum (vel || <sup>469</sup> luminosum). Ibi enim est quies sine labore, sanitas sine infirmitate, gaudium sine mœrore [*fomorusagnekil*] et vita sine morte. Regnum diaboli est tenebrosum, secundum illud Matth. XXII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: ligatis manibus et pedibus mittite eum in tenebras exteriores i. e. in pœnas infernales. In regno enim diaboli est labor sine quiete, mœror sine gaudio, infirmitas sine sanitate et mors sine vita. A quo regno diaboli per intercessionem virginis Mariæ protegat nos dominus Jhesus in secula seculorum

<sup>1</sup> v. 12. — <sup>2</sup> v. 2. — <sup>3</sup> v. 9. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 16. — <sup>6</sup> v. 3. —  
<sup>7</sup> v. 14. 15. — <sup>8</sup> v. 13.



benedictus Amen. Notandum [Nota] quod sors uno modo est fortuna vel eventus vel casus. Secundo modo est conjectura ne ges, sicut vetula dicitur sortilega. Tertio modo est capitale (derek penz vel morha) [derek penz auag morha]; ut ibi: quid-quid accipitur ultra sortem, usura est. Quarto modo est possessio vel hereditas ut hic in epistola. Quinto modo est successio temporis (ÿ de folÿafa), unde legimus ut cum dies abcesserit i. e. transierit, | noctemque sors deduxerit etc. [m e g hozandia]. Unde versus:

Sors fatum (i. e. fortuna), sors augurium (varaflas), sors est capitale, Sorsque possessio, successio temporis est sors etc.

sc. cum dominus Jhesus antequam passus i. e. sermonem sc. dominus  
fuisset circuibat per castella et civitates movente  
evangelisans verbum dei hoc tempore gratiæ

In illo tempore loquente Jhesu

i. e. ad multitudinem hominum i. e. en i. e. principatum tenens i. e. quidam  
Quatuor de causis loquebatur Christus turbis. Primo ut ignorantes instrue-  
ret. Secundo ut tribulatos lætificaret. Tertio ut malos increparet. Quarto  
ut obstinatos verbis comminatoriis terreret. Et ergo non legimus Christum  
dominum sine necessitate et sine spirituali utilitate locutum fuisse etc.

[ÿ me]

ad turbas, ecce princeps unus

i. e. venit sc. ad Jhesum i. e. orando petebat sc. Jhesum i. e. inquires  
Judæi enim habebant unum templum principale Jerosolymis, sed in locis  
aliis habebant templa provincialia, ubi populus adorabat. Iste igitur  
princeps sc. archisynagogus nomine Jairus fuit rector unius templi  
vel synagogæ etc.

[i we]

[wteth]

accessit, et adorabat eum, dicens :



sc. Jhesu i. e. genita i. e. hodie i. e. mortua sc. illuc  
 Marci quinto et Lucæ octavo sic legitur: filia mea in extremis est i. e.  
 agonizat, hic vero dicitur, modo defuncta est. Sed si quis bene considerat,  
 non est aliqua contrarietas. Dum enim archisynagogus exivit a domo sua,  
 filia ejus laborabat in extremis, ut scribunt Marcus et Lucas. Postea vero  
 nunciatum est ei quia defuncta esset. Propter hoc sic rogavit dominum:  
 domine, filia mea modo defuncta est sed veni etc.

[vram ihe]

[iwe l]

Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni,

i. e. appone sc. tuam benedictam i. e. ad sc. filiam meam i. e. resurget vel  
 vita dabitur ei

Ecce Christus dominus vocatus ad filiam reguli, ire noluit, ut habetur  
 Joh. quarto; hic vero mox quod vocatus est, ire cœpit cum discipulis suis.  
 Per quod nobis doctrinam dat non divitias honorare in hominibus sed natu-  
 ram venerari etc. [el azag meg eled]

imponere manum super eam, et vivet.

sc. de loco sc. dominus i. e. comitabatur sc. archi- i. e. disciplinæ  
 synagogum suæ adhærentes

Et surgens Jhesus sequebatur eum et discipuli ejus.

i. e. en sc. quædam i. e. cruoris i. e. effusionem i. e. sustinebat  
 Ista mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur XII. annis, creditur fuisse  
 beata Martha, soror Mariæ Magdalenæ, nam b. Ambrosius in tractatu de  
 Salomone sic dicit: Christus dominus largum i. e. longum sanguinis flu-  
 [vernek folÿafath zenved vala]

Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur

i. e. in duodecim revolutionibus i. e. venit i. e. post tergum i. e. palpavit  
 annalibus

xum siccavit in Martha, et dæmones expulit de Maria. De hac etiam  
 muliere dicit Eusebius in Ecclesiastica historia, libro VII°, quod post-  
 quam sanata hæc mulier, statim fecit statuam in curia sua ad imaginem  
 [vtol hatmegel]

[380] duodecim annis, accessit retro, et tetigit



i. e. extremam partem i. e. vestis i. e. ipsius i. e. aiebat i. e. quia  
Christi quæ vestem habebat et in veste fimbrias ut viderat Christum ha-  
bere. Et hanc habebat in magna reverentia. Herbæ vero sub illa statua  
crescentes, quæ herbæ ante nullius virtutis erant, cum ad fimbrias vesti-  
fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim

i. e. in semetipsa i. e. participavero robur i. e. solum i. e. vestem ipsius  
menti illius imaginis attingebant, tantas virtutes habebant ut multi in-  
firmi inde sanarentur et sanabantur etc.

intra se: si tetigero tantum vestimentum ejus,

i. e. sanata vel sana sc. dominus sc. ad mulierem i. e. cernens vel  
inspiciens

Per hoc autem quod Christus dominus dixit mulieri: Confide filia, se-  
cundum Glossam, robur et perseverantiam fidei mulieris demonstravit.  
Credebat utique quia non accessisset si non credidisset. B. Jeronymus  
[megyogulok]

salva ero. At Jhesus conversus, et videns

i. e. ipsam i. e. inquit i. e. fidem vel conscientiam i. e. credulitas  
habe sc. gratiam

dicit in Historia tripartita, quod cum Julianus apostata cognovisset in  
Cæsarea Philippi, quod mulier liberata a sanguinis fluxu imaginem Christi  
construxisset, ea deposita, imaginem suam ibi locavit, quæ fulminis ictu  
[bizal remenkedÿel]

eam, dixit: Confide filia, fides tua te

i. e. sanam sc. in i. e. effecit i. e. sanata vel sana i. e. effecta sc. ipsa  
anima et corpore

fracta est et in pulverem redacta. Per hanc vero mulierem allegorice signi-  
ficatur gentilitas, quæ sanata est per fidem, quam populus iudaicus qui  
designatur per filiam archisynagogi etc.

[megyogula]

salvam fecit. Et salva facta est mulier



i. e. in illo tempore i. e. quando i. e. ivisset sc. dominus i. e. ad domum  
 Marci quinto dicitur, quod dominus Jhesus intrans domum assumpsit  
 secum patrem et matrem puellæ, et tres discipulos sc. Petrum, et Johan-  
 nem ac Jacobum fratrem ejus etc.

[ment vala az feýedelmnek hazaba]

ex illa hora. Et cum venisset Jhesus in domum

sc. Jairi i. e. prospexisset i. e. tubis canentes i. e. multitudinem  
 hominum

Sed quæritur quare dominus Jhesus de tanta turba plangentium solum  
 patrem et matrem puellæ accepit et tres discipulos omnibus aliis exclusis  
 i. e. ejectis? Respondetur quod patrem et matrem secum assumpsit ideo,  
 quia ipsi plus quam alii tristabantur, sed dignum fuit ut majori gaudio

[kwrtefeketh]

principis, et vidisset tibicines et turbam

i. e. convenientem vel i. e. aiebat i. e. discedite vel i. e. quia  
 se congregantem abite aut transite  
 quam alii recrearentur. Tres autem discipulos adesse voluit ad designan-  
 dum quod ad spiritualem resurrectionem tria [nobis] summe necessaria  
 sunt. Primo, recognitio culpæ, quæ intelligitur per Petrum qui interpreta-  
 tur: agnoscens. Secundo, cordis contritio, quæ intelligitur per Johannem,  
 [egbe takarodo gywle gordulo]

tumultuantem, || <sup>470</sup> dicebat: Recedite: non est enim |

i. e. defuncta sc. quæ erat i. e. quiescit sc. anima  
 annorum XII. ejus in limbo patrum

qui interpretatur: gratia dei, vel in quo est gratia dei. Gratia enim divina  
 illuminat conscientiam i. e. animam vel cor ad vere conterendum de pec-  
 catis. Tertio, virilis i. e. fortis existentia [resistentia] vel luctatio [kefe-  
 dezeg], quæ per Jacobum intelligitur. Jacobus enim luctatio interpreta-  
 [alluzik]

mortua puella, sed dormit. Et

i. e. irridebant vel subsannabant i. e. quando i. e. expulsa i. e. foret sc. illa  
 quia certum erat eis quod esset mortua  
 tur. Luctari debet pœnitens contra temptationes diaboli secundum illud  
 Eccli II<sup>o</sup>: fili, accedens ad servitutem dei, præpara animum tuum ad  
 temptationem. Cum his tribus resuscitatur puella sc. anima peccatoris et

(az nep kÿ kyldeteth uona)

[meg mevettek vala]

[ah nep ki kwldetet vona]

deridebant eum. Et cum ejecta esset turba,



sc. Jhesus ad domum i. e. apprehendit sc. dextram i. e. revixit  
 in qua jacebat cadaver vel cepit  
 fit gaudium patri sc. cœlestis et matri sc. ecclesiæ sanctæ, immo et an-  
 gelis dei. Unde Lucæ decimo quinto dicitur: gaudium est vel erit angelis  
 dei super uno peccatore poenitentiam agente etc.

(az leannak kezeth)

intravit: et tenuit manum ejus. Et surrexit

sc. illa i. e. egressa est i. e. istius mortali i. e. per totam illam pro-  
 [miraculi] operatio vinciam

(kÿ hirhezek,

(Mind az videk zerenth)

kÿ terule auag

[mind ah videk zerent kÿ

kÿ mene)

(hir) [eğ hir]

terwle azag kÿ hirhevek]

puella. Et exivit haec fama in universam terram illam.

Matth. IX° C<sup>o</sup>1.

Charissimi, ut vestris liquet charitatibus i. e. patet, præ-  
 sens evangelium tractat duo miracula a Christo domino patrata  
 i. e. facta. Primum est de muliere fluxum sanguinis anno [annis]  
 duodecim patiente, quæ fuit curata, et cui ipse dominus Jhesus  
 dixit: confide filia, fides tua te salvam fecit. Et aliis dimissis,  
 hæc verba pro præsentī collatione i. e. sermone vel prædicatione  
 declarabuntur [magaraztatnak]. Secundum miraculum est  
 de filia Jairi defuncta, quæ per dominum fuit suscitata. Et ut  
 audistis, per primam mulierem gentilitas significatur: per se-  
 cundum populus judæicus figuratur. Circa prædicta igitur verba  
 sc. confide filia etc. est notandum quod mulieri Christus dominus  
 dixit tria verba. Unum quod fuit magnæ familiaritatis [naÿaf-  
 fagus beged] (i. e. dilectionis), dicens: filia. Secundum magnæ  
 securitatis, sc. confide. Tertium magnæ jocunditatis (Nag vidam-  
 faghos ige voth) [i. e. lætitiæ] sc. fides tua te salvam fecit.  
 Ista tria verba similiter dicit Christus dominus cuilibet fideli  
 animæ (cuilibet homini). Primo familiariter [381] eam filiam  
 nominando. Est enim fidelis anima filia dei (triplici naturæ  
 harum okerth) [triplici jure harum kepen]. Primo prop-



ter generationem nemzeferth. Deus enim eam generavit generatione naturali, quoniam ad similitudinem suam fecit i. e. creavit ipsam; sed istam generationem primus homo deturpavit (ruteýtotta), et ideo totam naturam humanam immundam fecit. Si enim massa i. e. pasta [tefttha] est vitata (teğta merghes leend) et panes [ex-] inde extracti vitantur. Et si vinum purum ponitur in vas vitatum (merges) corrumpitur: sic anima munda creata corpori immundo infusa vitatur [i. e. venenatur]. Et ideo dicitur ad Ephes. II<sup>o</sup> <sup>1</sup>:) eramus natura filii iræ. Quapropter deus animam generavit secunda generatione sc. sacramentali [eghazı zentfegnek nemzefwel], quæ fit in baptismo, de qua dicitur Joh. III<sup>o</sup> <sup>2</sup>: nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum dei. Ibidem: nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest introire in regnum coelorum. In ista generatione spiritus sanctus est loco patris, aqua loco matris, et verbum loco divini sermonis. Sed ab ista generatione multi degenerant [i. e. declinant] cum baptismalem innocentiam fœdant [megferthetetic]. Ideo deus gloriosus ipsam animam tertio generavit generatione spirituali, quæ fit per pœnitentiam. Et sicut deus (gloriosus) non abjicit illos a sua filiatione qui servant baptismalem innocentiam, sic nec illos qui redeunt ad pœnitentiam: sed tam illos quam istos generat tandem quarta generatione sc. cœlesti, de qua dicitur Genes. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup>: quarta generatione revertentur huc se. ad cœlum. Dicit Beda: non novum debet videri si nasci dicatur, cum (i. e. quando) quis de utero matris procedens in vitam progreditur. Ita potest natus appellari qui solutis vinculis carnis, ad lucem sublimatur æternam. Secundo anima dicitur filia dei propter imitationem. Non debemus tamen deum imitari in potentia, quia ineffabilis [modhatatlan] est. Unde Psta: quis loquetur potentias domini? quasi diceret: [ nullus hominum, Psmo CV<sup>o</sup> <sup>4</sup>. Nec in sapientia, quia est incomprehensibilis [foghatatlan]; unde Psta: mirabilis facta est scientia tua ex me (i. e. in me) Psmo CXXXVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>. Sed imitari debemus in misericordia, quia in hac est imitabilis, Lucae VI<sup>o</sup> <sup>6</sup>: estote misericordes sicut et pater vester cœlestis misericors est. In futuro autem e contra sancti

<sup>1</sup> v. 3. — <sup>2</sup> v. 3. 5. — <sup>3</sup> v. 16. — <sup>4</sup> v. 2. — <sup>5</sup> v. 6. — <sup>6</sup> v. 36.



imitabuntur eum in potentia; unde Psta: introibo in potentias domini, Psmo LXX<sup>o</sup> <sup>1</sup>. In sapientia, Psta: existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me: donec intrem in sanctuarium (domini vel) dei: et intelligam in novissimis eorum, Psmo LXXII<sup>o</sup> <sup>2</sup>. Non autem oportebit quod ipsum imitentur in misericordia quantum ad bonos [i. e. salvatos], quia in eis nulla erit miseria (femÿ nauaalya nem legen); nec quantum ad malos, quia gaudebunt de dei justitia. Tertio anima dicitur filia dei propter hereditatis successionem [Erekfegnek rea gallafaerth], unde ad Rom. VIII<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: si filii, et heredes. Hereditas autem secundum juristas (i. e. legistas) transit ad heredes [maradyara gal] cum suo onere (terheuel) [honore]. Cœlestis autem hereditas habet annexum [annexum] i. e. conjunctum onus humilitatis, onus obedientiæ, et onus adversitatis i. e. miseriæ [vel tribulationis]. Cum isto triplici onere Christus dominus eam habuit, unde apostolus de ipso ad Philipp. II<sup>o</sup> <sup>4</sup> dicit: humiliavit semet ipsum dominus noster Jhesus Christus, quoad primum; factus est obediens, quoad secundum; mortem autem crucis, quoad tertium [sc. adversitatis]. Cum isto triplici onere et nos debemus habere hanc cœlestem hereditatem sc. ut simus humiles secundum illud Matth. XVIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: nisi conversi fueritis et efficiamini parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Simus mandatis dei obediens, unde Matth. XIX<sup>o</sup> <sup>7</sup> dominus dixit: vis ingredi ad vitam? serva mandata. Simus in adversitatibus patientes, Matth. V<sup>o</sup> <sup>7</sup>: beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Secundum verbum fuit magnæ securitatis, cum dixit: confide (Bÿgodalmad legen). Valde securi esse possumus de nostra salute, ex quo ad confidendum sic armati [i. e. assecurati sumus sc. per Christum]. Fecit autem Christus nos de nostra [382] salute per tria securos. Primo per juramentum; juravit enim nobis tripliciter: primo per se omnipotentem [minden hato votara], Genes XXII<sup>o</sup> <sup>8</sup>: pro memetipsum juravi quia benedicens benedicam tibi sc. benedictione gratiæ in præsenti et benedictione gloriæ in futuro. Secundo juravit per se viventem [elthere

<sup>1</sup> v. 16. — <sup>2</sup> v. 16. 17. — <sup>3</sup> v. 17. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 3. — <sup>6</sup> v. 17. — <sup>7</sup> v. 10. — <sup>8</sup> v. 16. 17.



efkwt meg hog wdegÿth] Num. XIII<sup>o</sup> 1: vivo ego, implebitur gloria omnis terra sc. viventium, quæ gloria domini tunc videbitur et implebitur quia numerus salvandorum erit impletus. Tertio juravit per suam veritatem || <sup>471</sup> [big on fagara], Matth. XIX<sup>o</sup> 2: Amen [vere] dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me in regeneratione i. e. in resurrectione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ sedebitis et vos super thronos [i. e. sedes] duodecim judicantes duodecim tribus Israël i. e. totum mundum. Ratio autem quare deus isto triplici modo juravit, hujusmodi assignari potest. Homo enim juramentum tribus modis quandoque i. e. aliquando non servat: primo propter impotentiam, quando sc. homo non potest adimplere quod [i. e. super quo] juravit. Secundo propter mortem, quando sc. morte præventus non potest servare quod juravit. Tertio propter fraudulentiam [i. e. nequitiam vel deceptionem], quando sc. intendit decipere illum, cui jurat. Deus autem contra juramentum suum non venit [i. e. non facit], nec propter impotentiam quia omnipotens est, ideo juravit per se omnipotentem. Nec propter interposita i. e. contingentem (mortem), quia ipse est vita, ideo juravit per se viventem. Nec propter aliquam fraudulentiam, quia ipse est veritas, ideo juravit per suam veritatem. Veritas autem neminem potest decipere. Secundo fecit nos securos per instrumentum, immo per instrumenta i. e. quatuor evangelia. Tunc autem instrumentum est authenticum i. e. firmum vel verum, quando habet sapientem dictatorem (zergeÿe) [i. e. editorem], testes veraces et fidelem notarium. Dictator [i. e. compiler] horum instrumentorum fuit spiritus sanctus, unde 2<sup>a</sup> Petri I<sup>o</sup> 3 dicitur: spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Fuit etiam ipse filius qui et ipsa evangelia dictavit (i. e. compilavit). Testes fuerunt duodecim apostoli, unde dominus Jhesus eis Act. I<sup>o</sup> 4 dixit: | eritis mihi testes in Jherusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Notarii fuerunt quatuor evangelistæ sc. Matthæus, Marcus, Lucas et Johannes, quorum lingua spiritus sanctus tamquam calamó [i. e. penna] usus est, unde Psta: lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis, Psmo XLIII<sup>o</sup> 5. Notarius fidelis fuit

<sup>1</sup> v. 21. — <sup>2</sup> v. 28. — <sup>3</sup> v. 21. — <sup>4</sup> v. 8. — <sup>5</sup> v. 2.



Marcus, qui scripsit omnia quæ audivit a Petro; sic fuit Lucas, qui scripsit quæ audivit a beatissima virgine Maria, et a Paulo in paradisum raptō. Item Matthæus, qui scripsit quæ audivit a Christo domino. Et Johannes, qui omnem sapientiam (quæ) hausit de pectore dominico. Tertio fecit nos securos per pignus [g a l a g]. Dedit enim nobis tria pignora: primo corpora filiorum suorum i. e. sanctorum suorum, quæ apud nos sepulta sunt [tenemus], Eccli XLIII<sup>o</sup> <sup>1</sup>: corpora sanctorum in pace sepulta sunt. Vult enim deus ut ipsa corpora in pignore teneamus, ne sine nobis resurgantur; unde apostolus loquens de sanctis ad Ebr. XI<sup>o</sup> <sup>2</sup> dicit: hi omnes testimonio fidei probati inventi sunt repromissionem habentes a deo. Deo pro nobis aliquid melius providente (i. e. cogitante) ut non sine nobis consummarentur i. e. præficerentur vel resurgerent. Secundo dedit nobis corpus proprium Matth. ultimo<sup>o</sup> <sup>3</sup>: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem [i. e. ad] sæculi [finem sc. in sacramenta altaris] quia post finem sæculi nobiscum non erit sub forma panis (i. e. sub specie), sed aperta gloria majestatis. Tertio dedit nobis in pignus spiritum sanctum, ad Ephes. I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: signati estis spiritu promissionis sancto, qui pignus est hereditatis vestræ. Tertium verbum fuit magnæ jocunditatis, cum mulieri suam salutem promisit, dicens: fides tua te salvam [i. e. sanam] fecit (sc. in corpore et anima. Et) merito ista mulier salva facta fuit, quia omnes virtutes [quæ fuerunt] sibi causa salutis secum assumpsit sc. verecundiam, fidem [383] (et) timorem dilectionem et | humilitatem. Verecundia apparet in hoc, quod ante faciem Christi venire ausa non fuit; fides in eo [sc. facto] quod dixit: si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero (i. e. sana); timor in isto quod retro stabat. De ejus timore dicitur Marci V<sup>o</sup> <sup>5</sup>: mulier autem timens ac tremens [režketven] venit sc. ad Jhesum. Dilectio in hoc quod tetigit fimbriam vestimenti ejus; cum magna enim dilectione quærebat tangere (il letnŷ). Humilitas in eo [apparet] quod non reputavit se dignam tangere pedes (sc. Christi), nec etiam plenitudinem vestimenti (i. e. totum vestimentum) sed tantum fimbriam (chak az peremith). Istæ quinque virtutes sunt valde necessariae cuilibet salutem

<sup>1</sup> v. 14. — <sup>2</sup> v. 39. 40. — <sup>3</sup> v. 20. — <sup>4</sup> v. 13. 14. — <sup>5</sup> v. 33.



optanti (seu desideranti). Nam verecundia debet cor peccatoris ad confessionem seu poenitentiam disponere. Sicut enim mala verecundia impedit [impedit] confessionem, sic bona inducit dolorem et confessionis accusationem. Unde Eccli III<sup>o</sup> <sup>1</sup> dicitur: est confusio [i. e. verecundia] adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. Secundo requiritur fides (sc. ad salutem) quæ cor sic dispositum habet purgare, Act. XV<sup>o</sup> <sup>2</sup>: fide purificans corda eorum. Tertio requiritur timor, qui cor sic dispositum et purificatum habet munire i. e. (roborare, firmare) [fortificare], ne ulterius aliquæ immunditiæ [i. e. peccati] ingrediantur (i. e. intrent). Unde Prov. XV<sup>o</sup> <sup>3</sup> dicitur: per timorem domini declinat omnis (sc. homo) a malo; immo si peccatum intraverit, statim expellit. Eccli I<sup>o</sup> <sup>4</sup>: timor domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit justificari, sc. per gratiam. Quarto requiritur dilectio, quæ cor dispositum (per verecundiam) iustificatum et munitum habet gratificare [halalatoffa thefi] (i. e. gratum facere halalatoffa te3ÿ). Sine hac enim sc. dilectione, ea quæ faceremus deo grata [i. e. placita] non essent. 1<sup>a</sup> ad Cor. XIII<sup>o</sup> <sup>5</sup>: si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens; et propter hoc idem apostolus 1<sup>a</sup> ad Cor. XVI<sup>o</sup> <sup>6</sup> dicit: omnia opera vestra cum charitate fiant. Quinto requiritur | humilitas (sc. ad salutem) quæ omnia supradicta custodiat. Unde b. Gregorius dicit: qui ceteras (i. e. omnes) virtutes sine humilitate congregat, quasi qui pulverem aperta palma [tenere] in vento portat. Est enim humilitas sicut cinis, fundamentum et radix. Sicut enim cinis custodit ignem ne extinguatur: ita humilitas spirituales gratias (custodit in corde). Fundamentum quanto profundius ponitur, tanto magis ædificium stabilitur [a3 ha3 adig inkab eres]. Et sicut arbor quæ quanto magis radicem profundius fixerit [i. e. miserit], tanto firmitus stat: ita humilitas quanto fuerit profundior [i. e. maior] tanto in gratia dei homo erit solidior (eref b) [i. e. stabilior]. Circa secundum miraculum sc. suscitationem puellæ plura sunt attendenda i. e. notanda pro ædificatione i. e. informatione nostra. Primum quod

<sup>1</sup> v. 25. — <sup>2</sup> v. 9. — <sup>3</sup> v. 27. — <sup>4</sup> v. 27. 28. — <sup>5</sup> v. 1. — <sup>6</sup> v. 14.



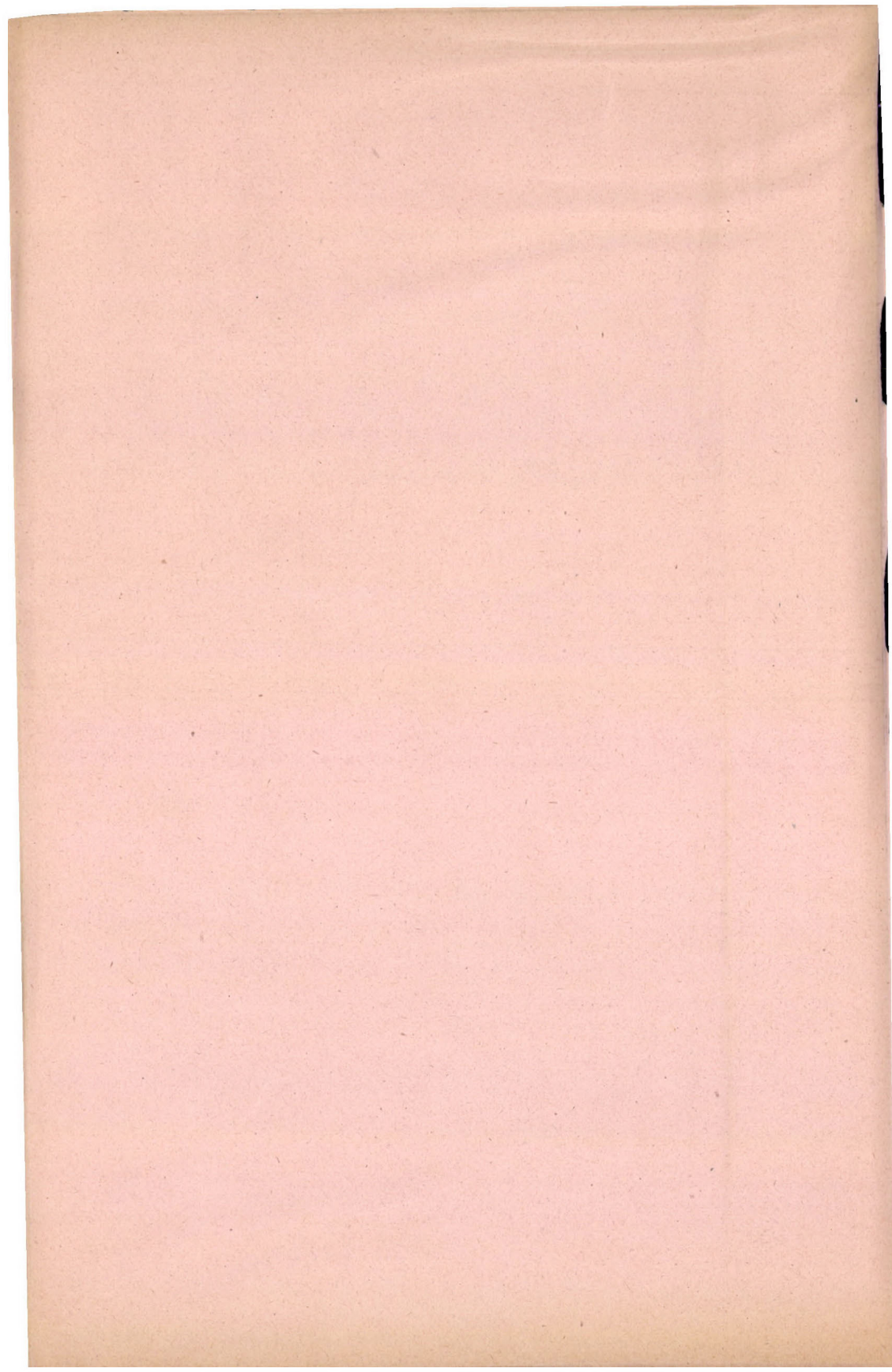
pater pro ea rogavit, in quo innuitur (ÿedz etik) orationis suffragium i. e. auxilium. Oratio enim sanctorum et hominum multum juvat ad suscitationem animæ defunctæ per peccatum. Secundum quia dixit: impone manum super eam et vivet; in quo gratia adiutrix (i. e. adjuvans) intelligitur, quæ animam de profundo peccatorum extrahit. Amos ultimo<sup>1</sup>: si descenderint usque ad infernum, educet eos manus mea i. e. gratia mea. Tertium quia tibicines [kirtefeket] iussit exire (kÿrtefeketh) i. e. inaniter gaudentes. Amos VIII<sup>o</sup><sup>2</sup>: convertam festivitatem vestram et gaudium vestrum in luctum (i. e. in fletum). Quarto [quartum] quod turbam tumultuantem (takarodo nepet) [egbe thakarodo nepet] iussit recedere. Hæc turba significat cogitationes inportunas et malas societates, quæ animam quandoque opprimunt. Quintum: admisit Petrum, Jacobum et Johannem, quos in gloriosa transfiguratione et oratione secum habuit propter fidem trinitatis et eminentiam [dignitatis] i. e. excellentiam (dignitatis) || <sup>472</sup> [honoris], et propter interpretationem nominum eorum. Sextum: assumpsit patrem et matrem puellæ. Valet enim ad suscitationem animæ meditatio propriæ originis. Unde quidam: unde i. e. quare superbit homo, cujus conceptio [384] culpa, nasci pœna, labor vita, necesse mori. Septimum: manum puellæ tenuit, in quo [sc. facto] significatur, quod qui vult spiritualiter suscitari, debet manum suam ad manum dei ponere (i. e. dare). Manum tuam dominus tenet, si eam a malo cohibes i. e. prohibes. Si pauperi eam libenter extendis, si firmiter secundum voluntatem dei operari proponis. Octavum: præcepit puellæ surgere. Ad Ephes. V<sup>o</sup><sup>3</sup>: surge qui dormis (i. e. jaces) [sc.] in peccato, et illuminabit te Christus in præsentī per gratiam, et in futuro per gloriam. Ad quam per intercessionem gloriosissimæ virginis Mariæ perducatur vos et me dominus Ihesus, in cuius nomine præsens opusculum i. e. [præsens] liber fuit inceptum et continuatum, nuncque terminatum, qui cum patre (et filio) et spiritu sancto vivit et regnat unus deus in secula seculorum (benedictus) Amen (Amen, Amen IImegh Amen meghis Amen).

[Dum finis est bonus, factum laudabile totum.

Anno domini Millesimo Quadringentesimo septuagesimo.]

<sup>1</sup> v. 2. — <sup>2</sup> v. 10. — <sup>3</sup> v. 14.







FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.